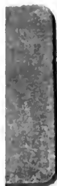
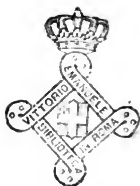
JO. ALBERTI FABRICII ... BIBLIOTHECA GRAECA, SIVE NOTITIA SCRIPTORUM VETERUM GRAECORUM...

Johann Albert Fabricius, H. Westphalen

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
13 F
5

VITTORIO EMANUELE
BIBLIOTECA
ROMA

ΟΜΗΡΟϹ
IO. ALBERTI
FABRICII
BIBLIOTHECA
GRÆCA
HAMBURGI
Sumptu
CHRISTIANI LIEBEZEIT

JO. ALBERTI FABRICII,

SS. Theol. D. & Prof. Publ.

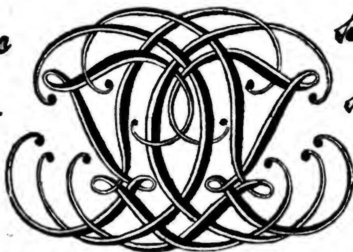
BIBLIOTHECÆ GRÆCÆ

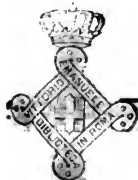
LIBER V.

DE

SCRIPTORIBVS GRÆCIS CHRISTIANIS,
ALIISQVE QVI VIXERE A CONSTANTINI M.
ÆTATE AD CAPTAM A. C. MCCCCLIII. A TURCIS
CONSTANTINOPOLIN.

Accedunt LEONIS ALLATII diatribæ de NILIS & PSELLIS
eorumque scriptis, & de LIBRIS ECCLESIASTICIS Græcorum, notis ac supplementis
auctæ, atque MICH. PSELLI de omnivaria Doctrina Quæstiones CXCIII. ad Mich. Ducam
Imperatorem, nunc primum editæ ex Apographo Lindenbrogiano, quod exstat
Hamburgi in Bibl. Johannea.

HAMBURGI
Sumtu CHRISTIANI LIEBEZEIT,
ANNO MDCCXII.

VIRO SUMME REVERENDO

ATQVE

ERUDITISSIMO

GODFR. OLEARIO,

SS. Theologiæ Doct. & Professori meritissimo
in Academia Lipsiensi,

ET ECCLES. CATHEDRALIS MISENENSIS CANONICO,

S. D.

JO. ALBERTUS FABRICIUS.

On possum Lipsiæ nostræ dememinisse, licet jamdiu longius ab ea sejunctus, cujus Patriæ communis Tecum vel ideo mihi dulcior est memoria, quod Tui imaginem simul animo meo semper offert, qua nihil mihi fateor esse jucundius. Atque ob eam maxime caussam annorum in Academia decursorum recordari suave est mihi amœnumque, quod non possum de illis cogitare, ut non simul mentem meam feriat exhilaretque rememo-

ratio conſvetudinis Tuæ exoptatiſſimæ, & amicæ illius noſtræ in virtute ac litterarum ſtadio concertationis, qua ad ſcopum communem nobis propoſitum ambo tum non ignaviter contendebamus. Inde ex quo divelli nos contigit, adeo tamen non imminuta eſt amicitia noſtra, vel laxatum aliquo friguſculo mutuæ benevolentiæ charitatisque vinculum, quo animos noſtros florentis juventæ ætas domi obligavit, ut, ſi fieri potuit aliqua acceſſio amori noſtro, arctius etiam ab illo tempore conſtrictum fuerit abſentium & ſeparatorum. Tu enim poſt ſuſceptum, cujus & ego per pauxillum temporis comes fui, iter in cæteras Germaniæ provincias Belgiumque & Angliam, atque ex hoc redux in patriam, pulcherrimisque ſapientiæ, pietatis ac ſolidæ eruditionis theſauris, dignitate etiam ac publicis muneribus auctus, illa edidiſti virtutis ac doctrinæ Tuæ publica documenta,

vulga-

vulgatisque immortalibus ingenii Tui monumentis, nec minus voce quàm ſcriptis ita præclare de Auditoribus Tuis, ita de ſacris atque elegantioribus litteris promeritus es, ut livorem ipſum, præfiſcini dixerim, jam videatur incipere obtrectationum ſuarum ſive pudere ſive pœnitere, etiamſi dolet, quod videt Te ita ſcribere ac docere, uti canere olim ſe ajebat Callimachus dulcius invidia, κρέίττονα βασκανίης. *Ego vero quem hæ virtutes Tuæ ita per ſe in amorem Tui rapiunt, ut, etiamſi nunquam illa mihi felicitas ac voluptas contigiſſet, ut familiariter Te uti potuiſſem, tamen in amando & colendo Te voluptatem mihi ſtatuerem maximam, quid non maximopere gaudeam Tua cauſſa, atque honorem amicitiæ Tuæ, quam fovere ac colere ab primo, quo coaluit tempore, neutra ex parte intermiſimus, maximi faciam? Neque ita male de Tuo in me amore ſentio, ut non con-*

fidam,

fidam, gratum Tibi fore præsens hoc, quod Tibi consecro, volumen, non modo propter pios ac Venerandos illos, Tibique familiares primorum sæculorum Doctores Christianos, quos unos post sacras litteras novi Te ferre in oculis & diligentissima manu versare, quorum monumenta in hoc libro referuntur: sed etiam propter meum offerentis animum, qui cupio hoc, quantum in me est, perenne statuere monumentum meæ in Te observantiæ meique amoris, & pro Heraclito Tuo aliquam rependere vicem, & munere quodam Te referire. Vale, Vir maxime Reverende, & Josephum Tuum, ac, quæ multos ante annos apud Te vidi, expolita Procopii Gazæi commentaria, Tuas vero maxime ipsius in cæteros sacros libros Observationes, rebus privatim ac publice lætis prosperisque quamprimum in lucem profer. Hamburg. VI. Id. April. Anni Christiani cIɔ Iɔ CC XII.

AD LE-

AD LECTOREM.

Scriptorum veterum Christianorum sive Ecclesiasticorum notitia ita multifariam & tam multorum virorum eruditorum stylo tradita est, ut Jo. Andreas Bosius, ingens cum viveret gloria Salanæ Academiæ, librum pæne compleverit recensione Auctorum qui in hoc genere elaborarunt. Post illam publicatam Bosii introductionem, recentissimiq; ab eo laudati Philippi Labbei *S.I. de scriptorib⁹ Ecclesiasticis edita Volumina, in eodem stadio cum laude decucurrerunt Viri præstantissimi, in Gallia quidem candid⁹ miræq; diligentiæ modestiæ ac probitatis scriptor* Seb. Nanus de Tillemont, *qui tamen non ultra prima quinq; sæcula est progressus, uti* Nic. le Nourry *Monachus Ord. S. Benedicti, vir & ipse doctissimus, non ultra secundum:* Lud. Elias du Pin, *Theologus Sorbonicus, cujus quoq; in argumentis breviq; quorumlibet etiam maximæ molis & varietatis scriptorum Ecclesiasticorum tradendo conspectu versata est industria,* Natalis Alexander *Ord. Prædicator. Monachus, sed qui in hac scriptorum Notitia, nisi ubi Criticas controversias de dubiæ fidei monumentis attingit, de industria brevior esse voluit, atq;* Casimirus Oudinus, *Præmonstratensis tum Presbyter, postea Reformatis sacris addictus, qui minus in Græcis, plus in sequioris maxime ætatis latinis monumentis persequendis studii adhibuit. Galliæ quoq; originem debent* Franciscus Combefisius, *Ord. Prædicator. qui Tomo primo Bibliothecæ suæ Concionatoriæ, de scriptoribus bene multis Ecclesiasticis haud contemnendas observationes præmisit, &* Paulus Colomesius *Anglicanæ Ecclesiæ presbyter, cujus non adeo prolixa quidem sed selecta & minime protrita de S. E. paralipomena sæpius viderunt lucem, tum ambo Annalium Ecclesiæ, doctissimi ætate nostra scriptores* Antonius Pagi, *Ord. Minorum Conventus S. Francisci, post absolutum opus suum Aquis sextiis A. MDCXCIX. defunctus, & alter etiamnum ac diu opto superstes Roterodami,* Samuel Basnagius *Flottemanvillæus, qui utrique dum Baronium suum supplent vel castigant, non pauca etiam de Scriptoribus Ecclesiasticis monuere haud pænitenda. Ex Anglis Venerandus meritis, eruditione ac virtute senex* Gvil. Caveus *omne punctum tulit non modo Vitis SS. Apostolorum Patrumque & tot aliis perennibus ingenii sui monumentis ad Ecclesiam veterem intelligendam & amore prosequendam egregie facientibus, sed & præcipue datâ in manus hominum Historia Scriptorum Ecclesiasticorum litteraria, quæ à dignis utrisque longiore Vita viris, utrisque eheu in flore ætatis extinctis*

Hen-

Henrico Warthono & Roberto Gerio *Cavei genero per tria postrema sæcula producta, & secundis jam curis præstantissimi Auctoris locupletata, tertio jam ejusdem studio longe etiamnum auctiorem se sistere publicis usibus gestit. Ex Germanis nostris præter B. D.* Balthasarem Bebelium *in Antiquitatibus Ecclesiæ quatuor priorum sæculorum & laudata in hoc genere scripta Rev. Viror.* Jo. Gotfridi Olearii, *Arnstadiensis Præsulis, cujus Abacus Patrologic⁹ superiore Anno longe prodiit locupletior sub titulo Bibliothecæ Scriptorum Ecclesiasticorum:* Sev. Waltheri Sluteri *Antistitis cum viveret meritissimi Lauenburgensis, atq;* Casp. Sagittarii, *Doctoris Historiarum publici in Academia Jenensi* τȣ͂ μακαρίτȣ, *memorandum duco inprimis Doctorem quondam meum nunc inter cælites adscriptum* Tho. Ittigium, *Theologum ac Superintendentem Lipsiensem. Qua ille accuratione & fide, quam insigni apparatu & studio de Patribus Apostolicis & scriptis primi ac secundi sæculi, eorumq; doctrina hæresibus & controversiis commentatus fuerit, quamq; diligenter paullo ante mortem recensuerit Veterum Patrum collectiones & Bibliothecas, ex editis ipsius scriptis jam omnibus patet, speroq; fore ut quæ de tertio etiam & quarto sæculo privatis scholis tradidit, publicæ luci similiter intra breve tempus exponantur. Ut vero post tot tamq; præclaros viros etiamnum auderem in hoc argumento spicilegium moliri, movit me partim, quod Doctoribus Ecclesiasticis omissis hiulca & parum integra fuisset futura mea Græcorum scriptorum Historia: Deinde quod viderem nonnulla mihi esse ad manus, vel prætërita aliis, vel quæ curatius aut distinctius forte, præsertim quod ad editiones & versiones Scriptorum attinet, possem explicata adjungere, quæ quidem in parte num operæ pretium fecerim, vel in proximo Volumine, quod adhuc Christianis scriptoribus impendendum erit, facturus sim, judicium Tuum erit Lector Benevole. Nec eum mala Tua ut spero gratia hoc cepi consilii, quod cum Græcorum recentium doctissimus* Leo Allatius *capita quædam à me non prætereunda occupasset, fusiusq; explicasset, ego actum agere nolui, sed diatribas ejus de* Nilis, Psellis & de libris Ecclesiasticis Græcorum, *quæ rarius hactenus à studiosis comparari & evolvi potuerunt, integras curavi recudi, cum meis animadversionibus & supplementis, Melodorumq; Græcorum Elencho.* Quæstiones Michaëlis Pselli *ad Michaëlem Ducam Imp. quas antea ineditas, Allatio de Psellis addidi & latine verti, debeo singulari Amplissimi Senatus hujus Urbis beneficio, qui illas ex Bibliotheca publica Johannea mihi liberaliter suppeditavit, & cui illo nomine conceptissimas gratias mecũ habebis. Quæ porro in hoc Volumine tibi à me offerantur, si veluti in tabella paucis cognoscere juvat, age hunc indicem percurrere ne gravator:*

Index Capitum

hujus Voluminis qvinti Bibliothecæ Græcæ.

De

BIBLIO-

BIBLIOTHECÆ GRÆCÆ

LIBER V.

DE SCRIPTORIBUS GRÆCIS CHRISTIANIS,

aliisque, qui vixere à Conſtantino M. usque ad captam A. C. 1453. à Turcis CPolin.

CAPUT I.

De Scriptoribus Græcis Chriſtianis ante Conſtantinum M. Imp.

Codex Apocryphus N. T. 1. Cotelerii Patres Apoſtolici. 2. Grabii ſpicilegium Patrum. 3. Teſtamentum XII. Patriarcharum & Acta S. Pauli & Thecla. ibid. S. Barnabas ejusque Acta & Epiſtola. 4. Scripta Dionyſio Areopagitæ ſuppoſita, ut videtur ab Apollinarii diſcipulis. 5. Eorum interpretes & editiones. 6. Epiſtola MS. ad Timotheum de morte Petri & Pauli. 7. Deperdita ſcripta. 8. De Herma Paſtore loca veterum & fragmenta Græca Cotelerio præterita. 9. Editiones. 10. Paſtoris Presbyteri Acta Praxedis

dis Virginis. Paſtor Epiſcopus Gennadio memoratus. 11. *Clemens Romanique ſuppoſita ſcripta & eorum editiones.* 12. *S. Ignatii Epiſtolæ & Acta.* 13. *Alii Ignatii. ibid. S. Polycarpi & Smyrnenſis Eccleſiæ Epiſt. atque de S. Pionio.* 14. *Juſtinus Martyr.* 15. *Index ſcriptorum ab eo allegatorum.* 16. *Martyres Lugdunenſes & S. Irenæus.* 17. *Index ſcriptorum laudatorum à S. Irenæo.* 18. *Theophilus Antiochenus.* 19. *Tatianus & Ammonius.* 20. *Clemens Alex.* 21. *Index ſcriptorum ab eo laudatorum, plenior quam editus à Clariſſ. Nurrio.* 22. *Excerpta Theodoti cum latina verſione hactenus inedita Franciſci Combefis.* 23. *De S. Melitone & ſcriptoribus aliis ſæculi ſecundi deperditis.* 24. *S. Hippolytus Portuenſis* 25. *Alii Hippolyti. ibid. Origenes & de ejus ſcriptis paralipomena quædam.* 26. *Index ſcriptorum ab Origene laudatorum.* 27. *Gregorius Thaumaturgus.* 28. *Methodius Patarenſis.* 29. *Alii Methodii.* 30. *Archelaus Carrharum Epiſc.* 31. *De S. Dionyſio Alex. & aliis ſæculi tertii ſcriptoribus deperditis.* 32.

1.

POſt ea, quæ de ſcriptoribus ſacris Novi fœderis dicta à me libro ſuperiore quarto ſunt, & quæ de ſuppoſitis Apoſtolicorum temporum ſcriptis in Codice Apocrypho Novi Teſtamenti Hamb. 1703. 8. notare me memini, prima jam deinceps tria à CHRISTO nato ſæcula percurrere juvat, non ut Virorum præclarorum quæ in manibus omnium ſunt de ſcriptoribus Eccleſiaſticis commentaria compilem, ſed præcipua attingendo eruditos eorum labores qualicunque obſervationum ſpicilegio augeam, illuſtrem ve.

2. Ad *primum* & *ſecundum ſæculum* memorandæ inprimis binæ ſcriptorum collectiones ſunt, una *Jo. Baptiſtæ Cotelerii*, qui Pariſiis A. 1672. fol. Patres Apoſtolicos edidit, inde Amſtelodami A. 1698. Jo. Clerico curante non ſine auctario recuſos, quoniam prior editio conſumtis incendio * pleriſque exemplis rariſſime conſpicitur. In hoc occurrunt SS. *Barnabæ*, *Clementi*, *Hermæ*, *Ignatio* & *Polycarpo* tributa ſcripta ad MSS. caſtigata codices, verſioneque & notis eruditiſſimis illuſtrata, quibus laudatus Clericus in ſua editione animadverſiones aliorum quos-

* Vide Tho. Ittigium *τὸν μακαρίτην* de Bibliothecis Patrum p. 401. & 630. Obiit Cotelerius Pariſiis A. 1686. 12 Auguſt. ætatis 58. de cujus vita & ſcriptis præter Ephemerides eruditorum & Bailletum de pueris eruditis p. 353. adeunda Graverolii Epiſtola Sorberianis præmiſſa, & Epiſtola Baluzii ad Bigotium quæ Amſtelodamenſi Patrum Apoſtolicorum editioni præfigitur.

quotcunque reperire potuit virorum doctorum & suas quasdam, & Guil. Beveregii Codicem Canonum primitivæ Ecclesiæ vindicatum notasque ad Canones Apostolicos, Jac. Usserii dissertationes Ignatianas & Jo. Pearsonii vindicias Epistolarum Ignatii addidit.

3. Alteram collectionem debemus Viro doctissimo *Jo. Ernesto Grabe* Regiomontano Borusso, cujus spicileginm SS. Patrum & Hæreticorum I. & II. sæculi lucem vidit Oxonii 1698. & 1699. 8. duobus Voluminibus, & præter fragmenta varia ex libris MSS. atque eruditas observationes, Græce & Lat. continet inedita ante *Acta Pauli & Theclæ* è MSS. Bodlejanis, & *Testamentum XII. Patriarcharum* è MS. Cantabrig. quod cum codice Oxon. contulit, addita veteri versione *Roberti Grosthead* Episcopi Lincolniensis ad duos MSS. Codices recensita. Qui singula in utroque hujus spicilegii Volumine comprehensa distinctius nosse volet, præter Ephemerides literarias librum laudati Doctoris mei D. Tho. Ittigii de Bibliothecis Patrum p. 699. seq. evolvere poterit, ubi Actis Theclæ, totique adeo illi narrationi fidem detrahit variis argumentis. Testamentū XII. Patriarcharum recensere atque recudendum dare animus est in codice Pseudepigrapho V. T.

4. De S. BARNABA Apostolo videndus præter alios Tillemontius in Memoriis Hist. Eccles. tum Placidus Puccinellus in vita S. Barnabæ primi Mediolanensis Archi-Episcopi, Mediolan. 1649. 4. & Daniel Papebrochius in Actis Sanctor. ad diem XI. Junii T. 2. p. 421. seqq. ubi exhibentur etiam *Acta & passio S. Barnabæ in Cypro* parum licet digna fide sub ementito nomine *Johannis Marci* Græce ex MS. Vaticano cum Sirleti versione & Papebrochii notis p. 431-436. & *laudatio S. Barnabæ Apost.* auctore *Alexandro* Monacho Cyprio, itidem Græce ex Vaticana Bibl. cum interpretatione Francisci Zini, & ejusdem Papebrochii observationibus p. 436-453. Vetus latina versio Epistolæ quæ sub Barnabæ nomine exstat & cujus editiones retuli libro IV. c. 5. §. 14. in antiquo Corbejensi Codice tribuitur S. *Philastrio* Brixiensi Episcopo, ita enim legendum, in Actis Sanctor. T 2. Junii p. 457. & 460. ubi bis perperam excusum est nomen Philostorgii. Editionibus Epistolæ Barnabæ ibi à me memoratis addenda latina Puccinelli, in vita Barnabæ jam a me laudata, & Germanica ad calcem N. T. ex G. Arnoldi versione excusa Schifbecæ prope Hamburgum 1710. 12.

5. Scripta ambulantia sub nomine S. DIONYSII *Areopagitæ* a)

A 2 qui

(a Ejus meminit S. Lucas Actor. XVII. 34. Plura de hoc Dionysio sed minus certa tradunt

qui primus deinde Athenarum Episcopus b) & Domitiano imperante c) affectus martyrio fuit, licet haud indigna lectu, si cum judicio evolvantur, tamen quatuor primorum sæculorum ignota scriptoribus, atque ut vel ex Theodori presb. libro pro scriptis Dionysii apud Photium Cod. 1. constat, jam olim vocata in dubium, & Dionysii illius nomini haud dubie supposita sunt, ut demonstrarunt Jo. Dallæus libro 1. de Dionysii & Ignatii scriptis Genev. 1666. 4. Alex. Morus ad Act. XVII. 34. Geog. Hackevvillus, Anglus Libro de providentia DEI Lond. 1635. f. 208. seq. Edmundus Albertinus de Eucharistia p. 260. seq. Jac. Usserius in diss. de Dionysio, edita ad calcem ejus libri de Scripturis sacrisque vernaculis p. 281. seq. Wilhelmus Ernestus Tenzelius Exerc. Select T. 2. p. 285. ubi Schelstrateni, & Tho. Ittigius diss. de Patribus Apostolicis p. 143-165. & in selectis Hist. Eccles. Sæculi 1. capitibus p. 25-43. ubi Laur. Cozzæ d) & Claudii Davidis argumenta convellit. Atque ex ipsis Romanæ Ecclesiæ sociis præter alios Jo. Launojus in judicio de libris Dionysio Areopagitæ inscriptis, Phil. Labbeus T. 1. de scriptor. Eccles. p. 766. seq. Nicolaus le Nourry in Apparatu ad Bibl. Patrum diss. X. Jo. Morinus de sacris Ordinationibus p. 421. seqq & Nanus Tillemontius T. 2. Memor. Eccles. p. 437. seq. qui p. 443. seq. Pearsonii quoque confutat rationes, quibus in Ignatii vindiciis lib. 1. c. 10. vir ille doctus voluit ostendere scripta Dionysio jam supposita esse circa A. C. 330. quod visum etiam Beveregio notis ad Synodicum p. 72 b. Sane ab aliis videntur rectius referri ad sæculum quintum, quandoquidem & Severianis Dionysii Areopagitæ scripta

dunt Vitæ sanctor. & Menæa 3. Octobr. & quæ ex Sim. Metaphraste, Mich. Syngelo, & Methodio sive Metrodoro aliisque leguntur T. 2. Operum Dionysii edit. Corderianæ, ubi & vita S. Dionysii scripta à Petro Halloix ex T. 1. Vitar. scriptorum Orientalium, Duaci 1633 fol. & Martini Delrio vindiciæ Areopagiticæ contra Joseph. Scaligerum Antwerp. 1608. 8. pridem editæ occurrunt. Videndus etiam Andreas Saussæus de Mysticis Galliæ scriptoribus, Paris. 1639. 4.

b) Dionysius Corinthius apud Euseb. III. 4. & IV. 23. Hist. Eccles. Confer Constitutt. Apostol. VII. 46. & ibi Cotelerium.

c) Vide Sirmondum de duobus Dionysiis c. 8. & Tillemontium Memor Ecclesiast. T. 2. p. 435. Varias de Dionysio Areopagita fabulas excutit B. Jo. Georgius Dorscheus in semestri Tiburtio Dionysiaco p. 32. seq.

d) De Cozzæ Vindiciis Areopagiticis ad Clementem XI. Romæ 1702. 4. editis, vide Acta Er. 1703. p. 401. & de Claudii Davidis diss. sur S. Denis l'Areopagite (Paris 1702. 8.) Act. Er. 1704. p. 168. & Ephemerides Parisienses A. 1702 p. 304. seq. ubi argumenta ipsius itidem breviter refutata invenies. Cozzæ libro subjuncta Jo. Novii pro operibus S. Dionysii adversus Laur. Vallam Apologia.

pta A.C. 532. e) in collatione CPolitana jactantibus Catholici responderunt: *illa testimonia quæ vos Dionysii Areopagitæ dicitis, unde potestis ostendere vera esse, sicut suspicamini? si enim ejus erant, non potuissent latere B. Cyrillum. Quid autem de B. Cyrillo dico? quando & B. Athanasius si pro certo scisset ejus fuisse, ante omnia in Nicæno Concilio de consubstantiali Trinitate eadem testimonia protulisset adversus Arii diversæ substantiæ blasphemias. Si autem nullus ex antiquis recordatus est ea, unde nunc possitis ostendere quia illius sint nescio.* Ibidem, ut ab Eulogio apud Phot. Cod. 230. Leontio πράξει octava de sectis, Facundo lib. 1. & Liberato in breviario c. 10. Apollinaristæ arguuntur quod scripta præclarorum Ecclesiæ Doctorum falsaverint, Julioque Episcopo Rom. Epistolam ad Dionysium supposuerint, ut adeo non absurde conjecerit Eduardus Stillingfleetus f) Dionysium istum Apollinaris discipulum sub Areopagitæ nomine scripta sua ex Plotini, Porphyrii, Jamblichi & aliorum Platonicorum g) scriptis incrustata edidisse, dicasseque Timotheo, quo nomine uti notissimus ille S. Apostoli Pauli discipulus fuit, ita memoratur etiam Timotheus quidam inter Apollinaris discipulos à Damaso, Gennadio, Augustino, Theodorito V. 10. Hist. aliisque. Saltim probabilius esse videtur Areopagitæ scripta supposita fuisse ab Apollinaristis (vel ut Morino visum ab Eutychianis) quam à Gregorio M. quæ Clarissimi Dodvvelli suspicio est p. 389. lib. de jure Laicor. sacerdotali. Quin ne lecta quidem à Gregorio Dionysii scripta (licet hom. 34. in Evang. illius dictum memoret) colligunt Petavius de Angelis p. 107. & Jo. Morinus de sacris Ecclesiæ Ordinatt. p. 421.

6. *Dionysii Alexandrini* commentaria in Areopagitam quæ laudantur à Jo. Cyparissiota de Theologia Symb. quæque in Bibl. nobilis Veneti, Collini MSta fuisse testatur Turrianus, non Episcopi illius, medii sæculo tertio clari sunt, sed longe junioris *Dionysii Alexandrini Rhetoris*, ut notatum Edm. Albertino de Eucharistia p. 261. Neque diversa à παραθέσεσι in Dionysium quas alii tribuunt *Johanni Scythopolitano*, quasque *Maximi* Monachi scholiis permixtas Usserius * observavit. Has latine verterat Anastasius Bibl. sed illa versio intercidit. Vertit & Rob. Lincol-

 nien-

e) Baron. ad A. C. 532. n. 39.

f) Respons. ad Cressii Apologiam de fanaticismo Ecclesiæ Rom. c. 2. p. 133.

g) *Platonica quoad potuit decreta persecutus, Christianis ea dogmatibus alligare contendit.* Ita de Dionysio Petavius IV. 10. de DEO. Confer Tho. Galeum ad Jamblichum de Mysteriis Ægyptior p. 207.

*) Vide ejus diss. de Dionysio quam H. Warthonus edidit ad calcem libri de scripturis sacrisque vernaculis. p. 299.

niensis. Cæterum *Maximi* scholia & *Georgii Pachymeræ*, Maximum plerumque secuti, paraphrasis Græce & latine exstant in editione operum Dionysii Corderiana. *Johannis Darensis* Metropolitæ commentarios Syriace scriptos necdum editos Jo. Morinus h) ait Maximo & Pachymeræ ingenii acumine & Philosophicis in re Theologica ratiociniis longissime antecellere, verum neutiquam sc[r]iptos esse sæculo qnarto, ut Abrahamo Ecchellensi i) persuasum, sed post A. C. 692. *Germani* Patriarchæ CPol. scholia in Bibl. Vaticana adhuc servantur. *Georgii Hieromnemonis* in Bibl. Medicea. Latine vertit scripta Areopagitæ tributa perlataque in Galliam A. C. 827. *Hilduinus* Abbas Sandionysianus ad Ludovicum Pium Imp. quæ ejus interpretatio præter pauca Areopagiticis ejus k) inserta interiit. *Johannis Scoti* Erigenæ ad Carolum Calvum, & *Johannis Saraceni* circa A. 1180. clari exstat, quemadmodum & *Thomæ* Vercellensis Abbatis circa A. 1240. Paraphrasis seu Commentarius in Dionysium: Scholia Dionysii Carthus. & Hugonis, Alberti M. & Thomæ. *Roberti* quoque *Grostehead* Lincolniensis Episcopi versionem & commentarium servat Bibl. Collegii corporis Christi Oxon. Transtulerunt etiam Dionysium latine *Ambrosius Camaldulensis*, *Marsilius Ficinus* Mysticæ Theologiæ quam *Joh. Eccius* quoque & *Carolus Hersentius* illustrarunt, & libri de Mystica Theol. interpres, tum *Joach. Perionius*, *Conradus Clauserus* & novissime *Balthasar Corderius*. Prima editio Græca lucem vidit Florentiæ in ædibus Philippi Juntæ 1516. 8. præfixo Glossario Græcô vocabulorum difficiliorum, quod in MS. Cæsareo etiam reperit Lambecius & male pro inedito habuit. Alias Græcas latinasque à Caveo, Ittigio l) Nourrio & Cozza recensitas omitto. Corderianam præstantissimam Græco latinam Antvverp. 1634. fol. 2. Vol. (cui A. 1644. defensio Areopagitæ, auctore *Joanne Chaumontio* accessit,) distinctius recenset Labbeus T. 1. p. 260. seq.

7. In Bibliotheca Cæsarea præter latinos duos exstant Codices MSS. Græci tres operum Dionysii, quos cum Corderiana editione conferri operæ pretium esse notat Lambecius quem vide Lib. III. p. 67. sqq. & in itinere sacro Cellensi p. 175. seq. Idem Lambecius *Epistolam* ibi

MS.

h) De sacris Ecclesiæ ordinationibus p. 423. seq.

i) In Epistola ad Jo. Morinum apud Rich. Simonem ad Gabr. Philadelphiensem p. 279. & in notis ad Catalogum Hebed Jesu p. 46. Confer. Hottingeri Bibl. Or. p. 290.

k) Hilduini Areopagitica vide apud Surium ad IX. Octobr.

l) Diss. de Patribus Apostolicis p. 134. seq. Nourrius diss. 10 Apparat. ad Bibl. Patrum c. 21. &. Cozza Vindic. Areopagit. part. 2 c. 22.

MS. exstare refert *ad Timotheum, de morte SS. Apostolorum Petri & Pauli.* Nam *Epistola de Ecclipsi Solis ad Apollophanem* c) quæ latine tantum ex Hilduini Areopagiticis à Corderio T. 2. p. 273. cum Halloixii notis exhibetur, in Codicibus Græcis Cæsareanis etiam exulat. Dionysii loca plura profert Gregoras lib. 23. Hist. quemadmodum & Plotini Maximique.

8. Deperdita Dionysii hujus scripta sunt, περὶ ψυχῆς, περὶ δικαίου καὶ θείου δικαιωτηρίου περὶ θείων ὕμνων, περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, περὶ θεολογικῶν ὑποτυπώσεων (cujus operis frequenter meminit Dionysius, Vide T. 1. p. 437. 444. 455. 465. 482. 490. 492. 497.) & περὶ συμβολικῆς Θεολογίας. His Pachymeri in prooemio p. XLIII. memoratis, ex Gyraldo dial. 5. de Poëtis qui id in Commentariis Græcis observasse se ait, adjunges περὶ τοῦ μακαρίου Ἱεροθέου de illo nimirum *Hierotheo* præceptore suo, ex cujus ἐρωτικῶν ὕμνων affert quædam Dionysius cap. 4. de divinis nominibus. Anonymus MS. apud Lambecium lib. 3. p. 69. addit περὶ τῆς κατὰ νόμον ἱεραρχίας. Sed addit è male lecto libri de Eccles. Hierarchia loco, ut notavit Halloisius apud Corder. T. 2. p. 379. Idem recte monet librum περὶ τῶν Ἀγγελικῶν ἰδιοτήτων καὶ τάξεων qui c. 4. de divinis nominibus allegatur, haud diversum esse à libro qui exstat de Cœlesti Hierarchia. Vide etiam si placet quæ ibidem Halloisius subjungit de *Actis Martyrii S. Eutropii* sodalis sui, quæ cum *Epistola ad Clementem* Episcopum Romanum misisse Dionysius traditur apud Vincentium Bellovac. XI. 18. speculi Hist.

9. De libro triplici, qui *Pastoris* titulo ex veteri latina versione a) exstat, & visiones 4. Mandata 12. ac 10. similitudines complexus ab antiquis Scriptoribus tributus est HERMÆ sive illi (quod magis placet) cujus mentio Rom. XVI. 14. sive Hermæ, Pii Episcopi Rom. fratri b) pauca erunt quæ notabo post virorum doctissimorum industriam.

c) In illa Epistola pro *Philippo Aridao* Philippi Medmæi Mathematici nomen reponendum est, de quo dixi lib. 3. cap. 5. § 8.

a) *Anastasium* Bibliothecarium versionis illius auctorem esse incerta plane & parum credibilis conjectura est Casp. Barthii, notis ad Hermam. p. 855. neque de *Rufino* constat, cum minime necesse sit veteres omnes interpretationes deberi Anastasiis atque Rufinis. Etiam hoc sine causa à Barthio pronunciatum esse existimo p. 860. 868 & 870. quod interpres tantum eclogarium egerit. Dubito quoque an multi assensuri sint doctissimo Viro Tho Galeo, qui præfat. ad Opuscula Physica Ethica & Mythologica Pseudoclementem in libro Pastoris citat, *Nam Clementis*, inquit, *opus esse multa sunt quæ suadent*.

quio-

am. Inprimis afferam loca nonnulla veterum, Cotelerio qui magnum eorum numerum editioni suæ præfixit, præterita. Philastrius hæresi CXXII. *Cum anima facta sit, ex nihilo scilicet ut scriptum est: qui fecit ex nihilo omnia ut essent quæ non erant.* Confer lib. 2. Hermæ mandat. 1. Auctor Homiliæ de aleatoribus ad calcem Operum S. Cypriani: *Dicit enim Scriptura Divina, Væ erit Pastoribus. Quod si ipsi Pastores negligentes reperti fuerint, quid respondebunt Domino pro pecoribus? à pecoribus se esse vexatos? non credetur illis. Incredibilis res est Pastores pati posse aliquid à pecore. Magis punientur propter mendacium suum.* Confer lib. 3. similitudine IX. n. 31. Johannes Sarisberiensis Epistola 172. c) Pastorem Hermæ accenset libris Apocryphis V. T. quod etiam fieri in Codice latinorum Bibliorum ante 800. annos exarato qui in Bibl. S. Germani extat, notatum Rich. Simoni lib. 2. Hist. Crit. N. T. p. 106. Franciscus enim Junius fallitur, qui per Pastorem intellexit librum tertium Maccabæorum, ideoque tacito licet nomine illum perstringit Stephanus le Moyne notis ad Varia sacra p. 1065. ubi illustrat stichometriam Nicephori, in qua veluti in Gelasii decreto & Athanasii synopsi inter Apocrypha N. T. Pastor Hermæ memoratur. Secutus tamen Junii sententiam Petrus Pithoeus est, de latinis Biblior. interpretibus p. 8. His adde locum Didymi in Catena ad Job. VIII. 17. à Patricio Junio edita p. 202. & alium Operis imperfecti in Matth. XIX. 28. quem testimoniis de Herma adjungere jubet ipse Cotelerius ad lib. 3. similitud. 9. §. 2. p. 112. tum loca Origenis T. 14. in Matth. 19. p. 361. edit. Huetii, & tractat. 30. in Matth. 24. in veteri latina versione, quæ præter locum ex Catena MS. in Epistolas Catholicas ad Jacob. I. 6. observavit C. V. Jo. Ernestus Grabe spicilegii Patrum T. 1. p. 303. 304. Denique Bernardus de Montfaucon Sacerdos & Monachus Benedictinus in præclara sua Athanasii editione Tom. 3. ex Codice Colbertino vulgavit Doctrinam sub Athanasii nomine ad Antiochum, nec Cotelerio, nec tunc cum spicilegium ederet doctissimo Grabio visam, in qua fragmenta bene multa Græca Hermæ

d) oc-

b) Ita Pseudo Tertull. 3. adversus Marcion. & liber Pontificalis in vita Pii. Sed antiquiorem esse Hermæ librum scriptum ante excidium Hierosolym. Clemente Romano Episcopo, & ab Irenæo; jam pro libro sacro laudatum, recte monuere Pearsonius Vindic. Ignatii lib. 1. c. 4. & lib. 2. c. 13. f. 408. & H. Dodwellus diss. de successione Rom. Pontificum c. XI. §. 5.

c) Confer Cotelerii notas ad T. 1. monumentor. Ecclesiæ Græcæ p. 715. & quæ pridem scripsi in Codice Apocrypho N. T.

d) occurrunt, quæ legisse neminem pœnitebit: quare ea hoc loco cum adjuncta à me ut conferri possit antiqua versione exhibere integra juvat, cum prius notavero Clariss. Nourrium quoque testimonia Veterum de Herma exhibere in Apparatu ad Bibl. Patrum edit. in fol. p. 1367. seqq. sed nulla addidisse Cotelerianis, præter locum Clementis VI. Strom. p. 638. & alterum Grabio etiam notatum Origenis ad Matth. XXIV. 32.

Fragmenta S. Hermæ ex Doctrina ad Antiochum Ducem, edita sub nomine S. Athanasii Alexandrini.

Lib. 2. Mandatum Primum.

Pag. 252. Tom. 3. edit. Benedictin. Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιήσας ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Ὁ μόνος πάντα χωρῶν, μόνος δὲ ἀχώρητος ὢν &c.

Primum omnium crede, quod unus est Deus, qui omnia creavit & consummavit, & ex nihilo omnia fecit. Ipse capax universorum, solus immensus est.

Mandatum II.

Pag. 253. Ἁπλότητα ἔχε καὶ ἄκακος γενοῦ, καὶ ἔσῃ ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα πονηρίαν, τὴν ἀπολλύουσαν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Πρῶτον μὲν μηδενὸς καταλάλει, μηδὲ ἡδέως ἄκουε τοῦ καταλαλοῦντος. Εἰ δὲ μή, καὶ σὺ ἀκούων ἔνοχος ἔσῃ τῆς ἁμα-

Simplicitatem habe, & innocens esto; & eris sicut infans, qui nescit malitiam, quæ perdidit vitam hominum. Primum de nullo male loquaris, neque libenter audias male loquentem. Sin vero, & tu audiens particeps eris

d) Græcos Hermæ libros inspiciendi magno desiderio flagrabat Grotius Epistola 768. qua testatur se fragmenta Christianorum primi & secundi seculi diligenter collegisse. Forte in Græcis, si integra exstarent, occurreret quod auctor libri Pontificalis memorat *mandatum quod præcepit Angelus Domini cum venit ad Hermam in habitu Pastoris, & præcepit ei ut S. Pascha die Dominica celebraretur.* Ad aliud enim opus respicere illum scriptorem ægre crediderim. Cæterum latina quæ habemus Hermæ antiquora esse Tertulliano, & ab illo lecta persuadet sibi Clariss. Nourrius Apparatu ad Bibl. Patrum diss. IV. c. 6. p. 53. Præterea Cotelerius notis ad lib. 2. mandat. 5. laudat interpretationem Codicis Victorini, sive Bibliothecæ S. Victoris, *pressius non raro inhærentem Græcis* ab Antiocho in Homiliarum opere citatis, *magno usui futuram, si quando Hermas, qua lingua scripsit, in luminis oras exierit.*

ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος. Πονηρὸν γὰρ πνεῦμά ἐστιν ἡ καταλαλιὰ καὶ ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεῦον, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν. Ἄπεχε οὖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰρήνην ἕξεις μετὰ πάντων. Ἔνδυσαι δὲ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν σεμνότητα, ἐν οἷς οὐδὲν πρόσκομμά ἐστι πονηρὸν, ἀλλὰ πάντα ὁμαλὰ καὶ ἱλαρά.

peccati male loquentis de fratre tuo. Perniciosa est delectatio, inconstans dæmonium est; nunquam in pace consistit, sed semper in discordia manet: contine te ab illa, & semper pacem habe cum fratre tuo. Indue constantiam sanctam in qua nulla sunt peccata, sed omnia læta sunt.

Mandatum III.

Ἀλήθειαν ἀγάπα, καὶ πᾶσα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορευέσθω, ἵνα τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικῇ σοι. Οἱ γὰρ ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Θεόν. Ἔλαβον γὰρ πνεῦμα ἀληθείας καὶ ἐγένοντο οἰκητήρια τοῦ ἀληθινοῦ πνεύματος. (Τοῦτο ἐὰν ψευδὲς ἀποδώσωσιν, ἐμίαναν τὴν τοῦ θεοῦ παραθήκην, καὶ ἐγένοντο ἀποστερηταί.)

Veritatem dilige, & omnis sermo verus ex ore tuo procedat, ut Spiritus, quem Dominus constituit in carne tua, verax inveniatur apud cunctos homines &c. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, non reddentes Deo depositum quod acceperunt. Acceperunt enim Spiritum sine mendacio. Hunc si mendacem reddant, coinquinant mandatum Domini, & fraudatores fiunt.

Ibidem.

Ἐὰν τὴν ἀλήθειαν φυλάξῃς, δυνήσῃ σεαυτῷ ζωὴν περιποιήσασθαι.

Si veritatem servaveris, poteris vitam consequi.

Mandatum IV.

Φύλασσε τὴν ἁγνείαν, καὶ μὴ ἀναμενέτω * ἐπὶ τὴν καρδίαν σου περὶ γυναικὸς ἀλλοτρίας ἢ περὶ πορνείας τινὸς, ἢ περὶ τοιούτων ὁμοιωμάτων. Τοῦτο γὰρ ποιῶν ἁμαρτίαν μεγάλην ἐργάζῃ. - - Βλέπε οὖν, ἄπεχε ἀπὸ τῆς ἐνθυμήσεως ταύτης.

Mando, ait, tibi, ut castitatem custodias, & non ascendat tibi cogitatio cordis de alieno matrimonio, aut de fornicatione, hæc enim parit peccatum magnum. - - Vide ergo tu; abstine te ab hac cogitatione.

* Leg. ἀναβαινέτω

Man-

Mandatum V.

Φύλασσε τὴν ἄνεσιν, καὶ μακροθυμίαν, καὶ γίνου συνετὸς, καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυριεύσεις, καὶ ἐργάσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐὰν γὰρ μακρόθυμος ἔσῃ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικοῦν ἐν σοὶ καθαρὸν ἔσται, μὴ σκοτούμενον ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, μὴ μιούμενον * ὑπὸ τῆς ὀξυχολίας &c.

Æquanimis esto & patiens, & omnium operum nequissimorum dominaberis, & operaberis omnem justitiam. Quod si patiens fueris, Spiritus Sanctus qui habitat in te, mundus erit, & non obscurabitur ab aliquo nequissimo Spiritu, &c.

Ibidem.

Ἐὰν γὰρ λαβὼν ἀψινθίου μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέῃς, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται, καὶ τοσοῦτον μέλι ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἀψινθίου ἀπόλλυται; -- Ἐὰν δὲ εἰς τὸ μέλι μὴ βληθῇ τὸ ἀψίνθιον, γλυκὺ εὑρίσκεται τὸ μέλι, καὶ εὔχρηστον πάντως γίνεται τῷ δεσπότῃ. Βλέπεις οὖν ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὔχρηστόν ἐστι τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ κατοικεῖ, ἡ δὲ ὀξυχολία τὴν μακροθυμίαν μιαίνει.

Si quis enim assumat absinthii pusillum & mittat in amphoram mellis, nonne totum mel exterminabitur? & tantum mellis à modico absinthio disperit. --Sed si in mel non mittatur absinthium; dulce erit, & in usu Domino suo. Vide enim, quam sit æquanimitas dulcior melle; & utilis erit Domino qui in ipsa commoratur: nam iracundia inutilis est.

Ibidem.

Pag. 253. seq. Ἄκουε δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὀξυχολίας πῶς πονηρά ἐστι καὶ πλανᾷ τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ, καὶ καταστρέφει τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ. οὐκ ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς ὄντας πλήρεις ἐν τῇ πίστει, οὐδὲ ἐνεργῆσαι δύναται εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου μετ' αὐτῶν ἐστιν. Ἀλλὰ ἀποπλανᾷ τοὺς διψύχους. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας, παρεμβάλλει ἑαυ-

Audi nunc, inquit, nequitiam iracundiæ, quam prava, quamque noxia est, & quo pacto servos Dei evertit. Qui enim pleni sunt in fide, non potest nocere illis, quoniam virtus Dei est cum illis. Evertit enim dubios & vacuos. Quoties autem viderit tales homines, injicit se in corda eorum, & de nihilo aut vir aut mulier amaritu-

* Forte μιαινόμενον, vel μεμιγμένον.

ἑαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οὕτως πικραίνεται ἄνθρωπος ἕνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων, ἢ φίλου τινὸς, ἢ περὶ δόσεως καὶ λήψεως ἢ περὶ τοιούτων μιαρῶν πραγμάτων. Ταῦτα πάντα μωρά ἐστιν, καὶ κενὰ καὶ ἀσύμφορα τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶ καὶ ἔχουσα τὴν δύναμιν ἰσχυρὰν καὶ καθημένην * ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ, ἱλαρὰ, ἀγαλλιωμένη καὶ ἀμέριμνος οὖσα δοξάζει τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, μηδὲν ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ πικρὸν, παραμένουσα διὰ παντὸς ἐν πρᾳότητι καὶ ἡσυχίᾳ. Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν πίστιν ἐχόντων ὁλόκληρος. Ἡ δὲ ὀξυχολία πρῶτον μὲν μωρία ἐστὶν καὶ ἐλαφρία φρενῶν. Εἶτα ἡ μῆνις ἐκ τοσούτων κακῶν συνισταμένη γίνεται ἁμαρτία μεγάλη καὶ ἀνίατος. Ὅταν γὰρ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα ἐν ἑνὶ ἀγγείῳ κατοικεῖ, ὅπου καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ χωρεῖ ἐκεῖνο τὸ ἀγγεῖον, ἀλλ' ὑπερπλεονάζει, τὸ τρυφερὸν πνεῦμα μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ πονηροῦ πνεύματος καὶ σκληρότητος κατοικεῖν, ὑποχωρεῖ † ἀπὸ τοῦ τοιούτου ἀνθρώπου, καὶ ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ πρᾳότητος καὶ ἡσυχίας. Εἶτα ὅταν ἀποστῇ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου οὗ κατοικεῖ, γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κενὸς ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ λοιπὸν πεπληρωμένος τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν, καὶ ὅλος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς. οὕτως

dinem percipit, propter res quæ ſunt in uſu, aut pro convictu, aut pro aliquo verbo, ſi quod forte incidit, ſupervacuo, aut pro amico aliquo aut debito, aut pro his ſimilibus rebus ſupervacuis. Hæc enim ſtulta ſunt & ſupervacua & vana ſervis Dei. Æquanimitas autem valida eſt & fortis & habet virtutem magnam, & ſedet in amplitudine magna, hilaris, in pace gaudens, & honorificans Dominum in omni tempore manſuete. Hæc enim æquanimitas habitat cum bene fidentibus. Nam iracundia ſtulta eſt & levis & fatua. De ſtultitia vero naſcitur amaritudo, & ex amaritudine iracundia, ex iracundia vero furor. Hic ex tot malis creatus furor, operatur peccatum magnum & inſanabile. Cum enim hæc omnia in uno vaſe ſunt, ubi & Spiritus Sanctus moratur; non capit hos vas ſed ſuperefflluit: quoniam tener Spiritus non poteſt cum malo Spiritu immorari, recedit & habitat cum manſueto: deinde cum receſſerit ab homine cum quo habitabat, fit homo vacuus à Spiritu Sancto, & poſtea repletur ſpiritibus malignis, obcœcatur à cogitatione ** bona. Sic omnibus contingit. Recede ergo tu ab ira-

οὖν

* Καθημένη legit vetus interpres.

† Rectius Antiochus homilia 110. ἀποχωρεῖ.

** Non quaſi ἀγαθὴ διάνοια hominem occœcet, ſed ut bona mente vacuus atque ita cæcus homo relinquatur.

οὖν συμβαίνει πᾶσι τοῖς ὀξυχόλοις. Ἀπέχου οὖν ἀπὸ τῆς ὀξυχολίας τοῦ πονηροῦ δαίμονος. Ἔνδυσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν καὶ ἀντίστηθι τῇ ὀξυχολίᾳ καὶ ἔσῃ ἐπαινούμενος μετὰ σεμνότητος τοῖς ἠγαπημένοις ὑπὸ Κυρίου. Βλέπε οὖν μὴ παραλογήσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην. Ἐὰν γὰρ ταύτην φυλάξῃς, δυνήσῃ καὶ τὰς λοιπὰς τηρῆσαι. Ἴσχυε οὖν ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδυναμοῦ καὶ νικήσεις, καὶ ζήσεις Θεῷ.

cundia, & indue animæquitatem, & resiste iracundiæ; & invenieris cum pudicitia & castitate à Deo. Vide ergo ne forte negligas hoc mandatum: si enim huic mandato obedientiam præstiteris; & cætera mandata mea, quæ tibi mandaturus sum, poteris servare. Confirma ergo nunc te in mandatis istis, ut vivas Deo.

Mandatum VI.

Pag. 254. Ἐνετειλάμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ, ἵνα φυλάξῃς τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον, καὶ ἐγκρατεύσῃ. Ἀπεκρίθην, Ναὶ, Κύριε, οὕτως ἐστίν. Ἀλλὰ νῦν θέλω σοι δηλῶσαι καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσῃς τὴν δύναμιν, ἣν ἔχουσιν καὶ ἐνέργειαν, διπλαῖ γὰρ εἰσιν, κεῖνται γὰρ ἐπὶ δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ. Σὺ οὖν πίστευε τῷ δικαίῳ, τῷ δὲ ἀδίκῳ μηδὲν πιστεύσῃς. Τὸ γὰρ δίκαιον ὀρθὴν ὁδὸν ἔχει, τὸ δὲ ἄδικον στρεβλήν.

Præceperam, inquit, tibi in primo mandato, ut custodires fidem & timorem, & * * pœnitentiam. Etiam, inquam, domine. Sed nunc tibi volo monstrare virtutes horum mandatorum, ut scias effectus illorum, quomodo ipsa posita sunt ad justum pariter & injustum. Tu itaque crede justo, injusto autem tu nihil crede. Justitia enim rectam viam habet; at injustitia pravam.

Ibidem.

Δύο εἰσὶν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἷς τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἷς τῆς πονηρίας - - - καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος τρυφερός ἐστι καὶ αἰσχυντηρὸς καὶ πρᾶος καὶ ἰσχυρός. Ὅταν οὖν οὕτως * ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, εὐθέως λαλεῖ μετὰ σοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἁγνείας, περὶ σεμνότητος καὶ περὶ

Duo sunt genii cum homine. Unus æquitatis, & unus iniquitatis. - - Æquitatis genius tener est, lenis & verecundus, mansvetus & quietus. Cum ergo in cor tuum ascenderit, continuo loquitur tecum de justitia, de pudicitia, de castitate, de benignitate, de

* * Forte *continentiam.*

* Leg. οὗτος.

αὐταρκείας, καὶ περὶ παντὸς ἔργου δικαίου, καὶ περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ταῦτα πάντα ὅταν εἰς τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γίνωσκε ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετὰ σοῦ ἐστιν. Τούτῳ οὖν πίστευε καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐγκρατὴς αὐτοῦ γενοῦ. Ὅρα οὖν καὶ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα. Πρῶτον πάντων ὀξύχολός ἐστι καὶ πικρὸς καὶ ἄφρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ, καταστρέφοντα τοὺς δούλους Θεοῦ. Ὅταν αὐτὸς ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γνῶθι αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Πῶς Κύριε νοήσω αὐτὸν; Λέγει μοι, ἄκουε καὶ προσεχὴς γίνου. Ὅταν ὀξυχολία σοί τις προσέλθῃ, ἢ πικρία, γίνωσκε ὅτι αὐτός ἐστιν ἐν σοί. Εἶτα λοιπὸν ἐπιθυμίαι πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλεια ἐδεσμάτων καὶ κραιπαλῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τροφῶν καὶ οὐ δεόντων, καὶ ἐπιθυμίαι γυναικῶν καὶ πλεονεξίαι, ὑπερηφανία τε καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια. Ταῦτα οὖν ὅταν ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γίνωσκε, ὅτι ἄγγελος τῆς πονηρίας ἐστὶν ἐν σοί. Σὺ οὖν ἐπιγνοὺς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀπόστα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν αὐτῷ πίστευε. Ἔχεις οὖν ἀμφοτέρων τῶν Ἀγγέλων τὰς ἐνεργείας. Σύνες οὖν καὶ Ἀγγέλῳ τῆς δικαιοσύνης πίστευσον.

venia, de caritate, de pietate. Hæc omnia cum ascenderint in cor tuum, scito quod genius æquitatis tecum est. Huic ergo genio crede & operibus ejus. Accipe nunc & genii iniquitatis opera. Primum amarus, iracundus & stolidus est, & opera illius perniciosa sunt, & evertunt servos Dei. Cum ergo in cor tuum ascenderint hæc, intelliges ab operibus ejus, hunc esse genium iniquitatis. Quomodo, Domine, intelligam? Audi, inquit, & intellige. Cum iracundia tibi accesserit aut amaritudo, intellige eum esse in te, deinde cupiditas multorum operum & optimorum ciborum & ebrietatum & appetentia multarum † rerum alienarum & superbia & multiloquia, & ambitio & quæcunque his similia sunt. Hæc ergo cum in cor tuum ascenderint; intellige genium iniquitatis tecum esse. Tu ergo cum cognoveris opera illius, recede ab illis omnibus, & nihil illi crede, quia mala sunt opera illius, & non conveniunt servis Dei. Habes ergo utrorumque Geniorum opera. Intellige nunc, & crede Genio æquitatis, quia doctrina illius bona est.

Mandatum VII.

Athanas. p. 255. Φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ

Time Dominum, & mandata ejus custodi. Servans enim

ἐσῃ

† Leg. *mulierum & rerum alienarum.*

ἔσῃ δυνατὸς ἐν πράξει, καὶ ἡ πρᾶξίς σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος τὸν Κύριον, πάντα καλὰ ἐργάσῃ. Οὗτός ἐστιν ὁ φόβος ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι. Τὸν διάβολον μὴ φοβηθῇς, ὅτι δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόβος. Ἐν ᾧ δὲ ἡ δύναμις ἡ ἔνδοξος, καὶ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύναμιν ἔχων καὶ φόβον ἔχει. Ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν, ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται --- ὁ φόβος οὖν τοῦ Κυρίου ἰσχυρός ἐστι καὶ ἔνδοξος. Φοβήθητι οὖν τὸν Κύριον, καὶ ζήσῃ αὐτῷ, φυλάσσων τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ.

præcepta Dei, eris potens in omni actu, & omne negotium tuum erit incomparabile. Timens enim Dominum omnia bona operaberis. Hic est timor quo timere oportet, ut salvus esse possis. Diabolum autem ne timeas, timens enim Dominum dominaberis illius, quia virtus in illo nulla est. In quo autem virtus non est, is nec timendus quidem est: in quo vero virtus gloriosa est, is etiam timendus est. Nam qui virtutem non habet, ab omnibus contemnitur. - - Timor utique Domini validus & ingens & gloriosus est. Time igitur Deum, & vives. Et quicunque eum metuerint, custodientes mandata ejus, eorum vita est apud Dominum: non custodientium autem nec vita in illis est.

Mandatum VIII.

Ἡ ἐγκράτεια διπλῆ ἐστιν. Ἐπί τινων γὰρ δεῖ σε ἐγκρατεύεσθαι, ἐπί τινων δὲ οὐ δεῖ. - - - Τὸ πονηρὸν ἐγκρατεύεσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό. Τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεύου, ἀλλὰ ποίει αὐτό. Ἄκουε, φησὶν, ἐγκρατεύου ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἀπὸ μεθύσματος, ἀνομίας, ἀπὸ τρυφῆς πονηρᾶς, ἀπὸ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελῶν, πλούτου, καυχήσεως, ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑπερηφανίας καὶ ψεύδους καὶ καταλαλιᾶς καὶ ὑποκρίσεως καὶ μνησικακίας καὶ πάσης βλασφημίας. Ταῦτα τὰ ἔργα πονηρά ἐστι τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Τύ-

Abstinentia duplex est: à quibusdam ergo abstinere oportet, à quibusdam vero non. - - A malo abstine, & noli id facere. A bono autem abstinere noli, sed fac illud. - - Audi, inquit, abstine ab omni malo, adulteriis, ebrietatibus & comessationibus malignis, ab esca nimia, à lautitia & inhonestate, à superbia, ab abnegatione, à mendacio, à detractione, à nequitia ficta, à recordatione injuriæ & à fama pessima. Hæc enim sunt opera iniquitatum, à

των

των ἐν τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεύεσθαι τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ μὴ ἐγκρατευόμενος τούτων, οὐ δύναται ζῆσαι τῷ Θεῷ. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτων, καὶ πολλὰ γάρ εἰσι ἀφ' ὧν δεῖ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ ἐγκρατεύεσθαι, κλοπή, ψεῦδος, ἀποστέρησις, ψευδομαρτυρία, πλεονεξία, ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια. Εἰ οὐ δοκῆ σοι πονηρὰ εἶναι ταῦτα; Ἀπεκρίθην, καὶ λίαν πονηρὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. - - Ἐγκρατεύσαι οὖν ἀπὸ πάντων τούτων, ἵνα ζήσῃς τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγραφήσῃ μετὰ τῶν ἐγκρατευομένων. Ἃ μὲν οὖν δεῖ ἐγκρατεύεσθαι, ταῦτά ἐστιν. Ἃ δὲ δεῖ σε μὴ ἐγκρατεύεσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε. Πάντων πρῶτον πίστις, φόβος Κυρίου, ὁμόνοια, ἀγάπη ῥήματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, ὑπομονή. Τούτων ἀγαθώτερον οὐδέν ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα ἐάν τις φυλάσσει καὶ μὴ ἐγκρατεύεσθαι ἀπ' αὐτῶν, μακάριός ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Εἶτα τούτων ἀκόλουθα ἄκουε. Χήρας ὑπηρετεῖν, καὶ ὀρφανοὺς ὑστερουμένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀνάγκης λυτροῦσθαι τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ, φιλόξενον εἶναι, ἐν γὰρ τῇ φιλοξενίᾳ εὑρίσκεται ἀγαθοποίησις. Ἡσύχιον εἶναι, ἐνδεέστερον γενέσθαι, πάντα * ἄνθρωπον πρεσβύτην σέβεσθαι, ἀσκεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, ὕβριν ὑποφέρειν, μακρόθυμον εἶναι, ἀμνησίκακον, κάμνοντας τῇ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποβαλέσθαι ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ εὐθύμους ποιεῖν, ἁμαρτάνοντας νουθετεῖν, χρεώστας μὴ θλίβειν, ἐνδεεῖς μὴ λυπεῖν, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοιά ἐστι

quibus abstinere oportet servum Dei. Qui enim ab iis abstinere non potest, vivere Deo non potest. Audi nunc, inquit, & sequentia eorum. Et quidem multa sunt adhuc, à quibus abstinere debet servus Dei. A furto, ab abnegatione, à falso testimonio, à cupiditate, à superbia & quæcunque iis similia sunt. Videntur ergo tibi hæc mala esse, an non? Equidem valde mala sunt servis Dei. - - Abstine ergo ab omnibus his ut vivas Deo, & scribaris cum abstinentibus. A quibus ergo debeas abstinere, illa sunt. A quibus autem non debeas abstinere, audi. Primum omnium est fides, timor Domini, caritas, concordia, æquitas, veritas, patientia, castitas. Iis nihil est melius in vita hominum, qui hæc custodierint & fecerint in vita sua. Deinde horum sequentia audi. Viduis administrare, orphanos & pauperes non despicere, & servos Dei ex necessitate redimere, hospitalem esse. Hospitalitate enim invenitur aliquando fructus bonus. Non contradicere, quietum esse, humillimum fieri omnium hominum, majores natu colere, studere justitiæ, fraternitatem conservare, contumelias sufferre, æquanimem esse; lapsos à fide non projicere, sed æquanimes facere, peccantes admonere, debitores non premere, de-

* Interpres legit: ἐνδεέστερον γενέσθαι πάντων ἀνθρώπων.

δοκεῖ σοι ταῦτα ἀγαθὰ εἶναι; τί γὰρ τούτων, εἶπον, ἀγαθώτερον εἶναι δύναται; Γύμναζε οὖν σεαυτὸν ἐν τούτοις, καὶ μὴ ἐγκρατεύου πάντων, καὶ ζήσεις τῷ Θεῷ.

& si qua iis similia. Videntur tibi hæc esse bona; an non? Quid enim melius est, inquam, verbis istis? Vive ergo in his mandatis, & noli ab eis recedere. Si enim custodieris hæc omnia mandata, vives Deo.

Mandatum IX.

P. 256. Ἆρον ἀπὸ σοῦ τὴν διψυχίαν, καὶ μηδενὸς ὅλως διψυχήσῃς αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγων ἐν ἑαυτῷ ὅτι πῶς δυνήσομαι αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Κυρίου λαβεῖν, ἁμαρτηκὼς τοσαῦτα εἰς αὐτόν. Μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ᾽ ἐξ ὅλης καρδίας σου ἐπίστρεψον πρὸς Κύριον, καὶ αἰτοῦ παρ᾽ αὐτοῦ ἀδιστάκτως, καὶ γνώσῃ τὴν πολυευσπλαγχνίαν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μή σε ἐγκαλίπῃ, * ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι μνησικακοῦντες, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἀμνησίκακός ἐστιν καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ πάντων τῶν ματαίων τούτων, καὶ τῶν προειρημένων σοι ῥημάτων, καὶ αἰτοῦ παρὰ Κυρίου, καὶ λήψῃ, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀστέρητος ἔσῃ, ἐὰν ἀδιστάκτως αἰτήσῃς. Ἐὰν δὲ διστάσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. Οἱ γὰρ διστάζοντες εἰς τὸν Θεόν, οὗτοί εἰσιν ὡς δίψυχοι, καὶ οὐδὲν ὅλως λαμβάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὁλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει, πάντα αἰτοῦνται πεποιθότες ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ λαμβάνουσιν, ὅτι ἀδιστάκτως αἰτοῦν-

Tolle à te dubitationem, & nihil omnino dubites. Petens aliquid à Domino, ne dicas intra te: Quomodo vero possum aliquid petere à Domino & obtinere, cum sim peccator tantorum malorum in Dominum. Noli hoc cogitare, sed ex totis præcordiis convertere ad Dominum. Pete sine dubitatione, & scies misericordiam Domini, quod non te derelinquet, sed petitionem animæ suæ adimplebit. Non est enim Deus sicut homines memores injuriarum, & miseretur figmenti sui. Ergo purifica cor tuum ab omnibus viis hujus seculi, & observa prædicta verba tibi à Deo data, & accipies omnia bona quæ petis; & ex omnibus petitionibus tuis nihil deerit tibi, si sine dubitatione petieris à Domino. Qui ergo tales non sunt, omnino nihil impetrant eorum quæ petunt. Nam qui pleni sunt fide, omnia petunt fidentes, & accipiunt à Domino, quia sine dubitatione petunt.

* Ἐγκαταλείπῃ Catena MS. in Acta Apost. apud Grabium T. I. spicilegii Patrum p 303.

ται μηδὲν διψυχοῦντες. Πᾶς γὰρ δίψυχος ἀνὴρ ἐὰν μὴ μετανοήσῃ, δυσκόλως σωθήσεται. Καθάρισον οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας, ἔνδυσαι δὲ τὴν πίστιν, ὅτι ἰσχυρά ἐστιν, καὶ πίστευε τῷ Θεῷ ὅτι πάντα τὰ αἰτήματά σου ἃ αἰτεῖ λήψῃ. Καὶ ἐὰν αἰτησάμενός ποτε παρὰ τοῦ Κυρίου αἴτημά τι, καὶ μὴ ἀπολήψῃ, μὴ διψυχήσῃς ὅτι τάχιον οὐκ ἔλαβες τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου. Πάντως γὰρ διὰ πειρασμὸν ἵνα ἢ παράπτωμά τι ὃ σὺ ἀγνοεῖς, οὐκ ἔλαβες. Σὺ οὖν μὴ διαλίπῃς εὐχόμενος τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου, ἕως οὗ ἀπολήψῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐκκακήσῃς καὶ διψυχήσῃς αἰτούμενος, ἑαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν διδοῦντά σοι. Βλέπε οὖν τὴν διψυχίαν ταύτην, πονηρὰ γάρ ἐστιν καὶ ἀσύνετος, καὶ πολλοὺς ἐκριζοῖ ἀπὸ τῆς πίστεως, καίγε λίαν πιστοὺς καὶ ἰσχυρούς. - - Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς ἐν παντὶ πράγματι ἐνδυσάμενος τὴν πίστιν τὴν ἰσχυρὰν καὶ δυνατήν. Ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐπαγγέλλεται, πάντα τελειοῖ. Ἡ δὲ διψυχία μὴ καταπιστεύουσα ἑαυτῇ, πάντων ἀποτυγχάνει τῶν ἔργων αὐτῆς ὧν πράσσει. - - - Σὺ οὖν δούλευε τῇ εὐχῇ σου, τῇ δυνάμει τῆς πίστεως. - - Καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ καὶ πάντες οἱ καταφρονήσαντες. *

Omnis enim dubitans homo, si non pœnitentiam egerit, difficile Deo viver. Purifica ergo cor tuum à dubitatione, & indue fidem, & crede Deo; & omnia quæ petieris, accipies. Sed si petas aliquando petitionem, & non accipias, noli dubitare, quia non cito acceperis petitionem animæ tuæ: forsitan enim propter tentationem aut pro peccato tuo, quod tu ignoras, tardius accipies petitionem tuam. Sed tu noli desinere petendo petitionem animæ tuæ, & accipies. Si autem cessaveris petendo, de te queraris, non de Deo qui non dederit tibi. Vide ergo dubitationem hanc, quam perniciosa sit, & saeva, & multos radicitus evellat à fide, etiam valde fideles & firmos. - - Contemne ergo dubitationem, & dominaberis illius in omni re. Indue firmam fidem & potentem. Fides enim omnia repromittit, & omnia consummat. Dubitatio autem non credit se aliquid impetraturam omnibus operibus suis quæ agit. - - Tu igitur serva virtutem fidei. - - Et vives Deo; & omnes vivent Deo, quicunque hæc egerint.

Man-

* Interpres videtur legisse οἱ ταῦτα φρονήσαντες. Si vero recta est lectio καταφρονήσαντες, intellige τῆς διψυχίας. De qua paullo ante: καταφρόνησον οὖν αὐτῆς.

Mandatum X. (Athanaſ. XI.)

P. 257. Ἆρον ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην, καὶ γὰρ αὕτη ἀδελφή ἐστι τῆς διψυχίας, καὶ τῆς ὀξυχολίας. Πῶς, Κύριε, ἔφην, ἀδελφή ἐστιν αὐτῆς; ἄλλο γάρ μοι δοκεῖ ὀξυχολία, καὶ ἄλλο διψυχία, καὶ ἄλλο λύπη. Διὰ τί, φησι, οὐ νοεῖς τὰ λεγόμενά σοι; οὐ νοεῖς ὅτι ἡ λύπη πάντων τῶν παθῶν πονηροτέρα ἐστὶ, καὶ δεινοτάτη τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὰ πνεύματα καταφθείρει τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐκτρίβει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ πάλιν σώζει.

Longe fac à te omnem triſtitiam: etenim hæc ſoror eſt dubitationis & iracundiæ. Quomodo, inquam, Domine, ſoror eſt harum? Aliud mihi videtur triſtitia, aliud iracundia, aliud dubitatio. Et ait: Si ne ſenſu, non intelligis. Triſtitia enim omnium ſpirituum nequiſſimus eſt, & peſſima ſervis Dei, & omnium ſpiritus exterminat, & cruciat Spiritum Sanctum, & iterum ſalvum facit.

Ibidem §. II.

Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι οὐ νοοῦσιν οἱ βάλλοντες ἑαυτοὺς εἰς τὰ σωρχικὰ καὶ κοσμικὰ πράγματα. - - Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες Θεοῦ, καὶ ἐρευνῶντες περὶ θεοῦ ἔργων, καὶ ἀληθείας, καὶ τὴν καρδίαν ἔχοντες πρὸς Κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς τάχιον νοοῦσι, καὶ συνιοῦσιν, ὅτι καθαροί εἰσι καὶ ἀμέριμνοι, ἀπὸ πάσης φροντίδος καὶ μερίμνης κοσμικῆς, καὶ οὐδὲν ἄλλο εἰ μὴ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς. Ὅπου γὰρ ὁ Κύριος κατοικεῖ, ἐκεῖ καὶ σύνεσις πολλή. Κολλήθητι οὖν τῷ Κυρίῳ καὶ πάντων νοήσεις. Ἄκουε οὖν πῶς ἡ λύπη ἐκτρίβει τὸ πνεῦμα καὶ πάλιν σώζει. Ὅταν ὁ δίψυχος ἐπιβάληται πρᾶξαί τι καὶ ἀποτύχῃ διὰ τὴν διψυχίαν αὐτοῦ, ἡ λύπη ἐκπορεύεται εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ λυπεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ στενοχωρεῖ αὐτό. Εἶτα πάλιν ὀξυ

Hujuſmodi non intelligunt quæſtiones divinitatis; obſcurantur enim iis negotiis, & corrumpuntur & confringuntur. - - Qui autem timorem Domini habent, & ſcrutantur de Deo veritatem; cogitationem omnem habent ad Dominum. Omnia, quæ dicuntur eis, percipiunt, & ſtatim intelliguntur, quia habent timorem Domini in ſe. Ubi enim Spiritus Domini inhabitat; ibi & ſenſus multus adjungitur. Adjunge ergo te Domino; & omnia intelliges ac ſenties. Audi nunc inſipiens; quemadmodum triſtitia cruciat Spiritum Sanctum, & quomodo ſalvum facit. Cum dubius inciderit in negotium aliquod, & non provenit illi propter dubitationem;

χολία ὅταν κολληθῇ τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματός τινος, καὶ λίαν πικρανθῇ καὶ ποιήσῃ τι κακὸν, πάλιν ἡ λύπη εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὀξυχολήσαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ, ἣ ἔπραξεν, καὶ μετανοεῖ ὅτι πονηρὸν εἰργάσατο. Αὕτη οὖν ἡ λύπη δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, ὅτι τὸ πονηρὸν πράξας μετενόησεν. Ἀμφότεραι δὲ τῶν πράξεων λυποῦσι τὸν ἄνθρωπον. Ἡ μὲν λύπη, ὅτι ἀπέτυχε τῆς πράξεως, ἡ δὲ ὀξυχολία, ὅτι ἔπραξε τὸ πονηρόν. Ἀμφότερα οὖν λυπηρά ἐστι τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Ἆρον οὖν ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην, καὶ μὴ θλῖβε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν, μήποτε ἐντεύξηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύτην, λύπην σαρκικὴν οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν. (Λύπη * γὰρ ἡ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι μένη ἔχει ὠφέλειαν, ἐὰν μὴ πάλιν ἁμαρτήσῃς.) Ἔνδυσαι οὖν τὴν ἱλαρότητα τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ εὐπρόσδεκτον οὖσαν αὐτῷ, καὶ ἐντρύφησον ἐν αὐτῇ. Πᾶς γὰρ ἱλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ, καὶ καταφρονεῖ τῆς ματαίας λύπης. Ὁ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντοτε ὀργίζεται καὶ ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐντυγχάνων μήτε ἐξομολογούμενος τῷ θεῷ. Πάντοτε γὰρ λυπηροῦ ἀνδρὸς ἡ ἔντευξις οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναβῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θεοῦ, ὅτι ἡ λύπη ἐγκάθηται εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμιγμένη οὖν ἡ

tristitia hæc intrat in hominem, & tristem facit Spiritum Sanctum, & vexat eum. Deinde iterum; iracundia cum accesserit homini pro negotio aliquo, vehementer irascitur, & hæc ira intrat in præcordia irascentis, & vexatur in negotio suo quod agit, & postea pœnitet quod male fecerit. Utræque ergo res lædunt Spiritum Sanctum, dubitatio & tristitia. Dubitatio; quia non successit actus ejus: & tristitia; quia fecit iracundiam Spiritui. Aufer ergo tristitiam à te, & noli offendere Spiritum Sanctum, qui in te habitat, ne roget Dominum & recedat à te. Spiritus enim Dei qui datus est in carnem, tristitiam non sustinet. Indue te ergo hilaritate, quæ semper habet gratiam apud Dominum; & lætaberis in eâ. Omnis enim hilaris vir bene operatur, & bona sapit & contemnit inanem tristitiam. Vir autem tristis male facit, quia tristem facit Spiritum S. qui datus est homini hilari. Et iterum male facit quod tristis orat Dominum, & non ante facit exomologesin, & non impetrat à Deo quod petit. Semper enim oratio tristis hominis non habet virtutem ut accedat ad altare Dei - - quoniam tristitia sedet in corde ejus. Cum ergo mixta fuerit ora-

λύ-

* Hæc verba quæ uncis inclusi, neque in veteri latina Hermæ versione, nec in Antiochi homilia 25. ubi mandatum hoc Hermæ affert, leguntur.

λύπη ἡ κοσμικὴ μετὰ τῆς ἐντεύξεως, οὐκ ἀφίησι τὴν ἔντευξιν ἀναβῆναι καθαρὰν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ὥσπερ γὰρ ὄξος οἴνῳ μεμιγμένον τὴν αὐτὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχουσιν, οὕτως καὶ λύπη μεμιγμένη μετὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν αὐτὴν ἔντευξιν οὐκ ἔχει. Καθάρισον οὖν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς λύπης πονηρᾶς ταύτης, καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ.

tio Viri cum tristitia, non patietur orationem mundam ascendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mixtum eandem suavitatem non habet, sic & tristitia Spiritui S. mixta eandem orationem mundam non habet. Munda ergo te à tristitia mala, & vives Deo.

Mandatum XII. (** *Athanasio X.*)

P.256. Ἆρον ἀπὸ σοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηρὰν, ἔνδυσαι τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀγαθὴν καὶ σεμνήν. Ἐνδεδυμένος γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισήσεις τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν * (καὶ χαλιναγωγήσεις αὐτὴν καθὼς βούλει.) Ἀγρία γάρ ἐστιν ἡ ἐπιθυμία (ἡ πονηρά, καὶ δυσκόλως ἡμεροῦται. Φοβερωτέρα γάρ ἐστιν καὶ λίαν ἑαυτῆς ἀγριότητι δαπανᾷ τοὺς ἀνθρώπους) μάλιστα εἰ ἂν ἐμπέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐὰν μὴ ᾖ συνετὸς, δαπανᾶται ὑπ' αὐτῆς δεινῶς. Δαπανᾷ δὲ τούτους μὴ ἔχοντας ἔνδυμα ἐπιθυμίας ἀγαθῆς, ἀλλ' ἐμπεφυρμένους τῷ αἰῶνι τούτῳ. Τούτους οὖν παραδίδωσιν εἰς θάνατον: Ποῖα, Κύριε, εἰσὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς, τὰ παραδιδόντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάνατον; γνώρισόν μοι, ἵνα φύγω ἀπ' αὐτῶν. Ἄκουσον. - - Πρῶτον πάντων ἐπιθυμία γυναικὸς καὶ πολυτέλεια πλούτου, ἢ ἄλλη

Tolle à te omnem cupiditatem malam, & indue cupiditatem bonam & sanctam. Indutus enim cupiditatem bonam, oderis malam & refrenabis eam sicut volueris. Horrenda est enim cupiditas mala, & difficile mitigatur. Horribilis est valde & fera, & feritate sua consumit homines. Maxime si inciderit in eam servus Dei; & nisi sapiens fuerit, consumetur ab illa pessime. Consumit autem tales, qui non habent vestem cupiditatis bonæ, & implicat illos negotiis hujus seculi, & tradit illos morti. Quæ sunt, inquam, Domine, opera cupiditatis malæ, quæ tradunt homines morti? Demonstra mihi, ut recedam ab illis. Audi. Primum - - cupiditas mala est concupiscere uxorem alienam; vel mulierem

** Distinctio varia, & ordo capitum ac mandatorum diversus. Videtur etiam libri 2. mandatum 10. & 11. contrahendum esse in unum, vicissim duodecimum in duo esse distinguenda.

* Hæc uncis inclusa, ex Antiochi Homilia 74. supplevi.

φιλαργυρία, ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ ματαίων, καὶ μεθύσματος πολλοῦ, διαφόρων ἡδυσμάτων, καὶ ἑτέρων τρυφῶν πολλῶν καὶ μωρῶν, καὶ δόξης ἀνθρωπίνης καὶ ματαίας. Πᾶσα τρυφὴ μωρά ἐστι καὶ κενὴ τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ.

mulierem concupiſcere virum alienum; & lautitias concupiſcere divitiarum, & multitudinem ciborum ſupervacuorum, & ebrietatem multam & delicias multas. Fatuæ enim ſunt deliciæ multæ, & voluptates multæ ſuper vacuæ ſunt ſervis Dei.

Ibidem.

(Ἀπέχεσθε * οὖν δεῖ τῶν ἐπιθυμιῶν τούτων, ἵνα ἀπεχόμενοι ζήσητε τῷ Θεῷ) Ἐὰν δὲ δουλεύσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ, καὶ ὑποταγῇς αὐτῇ, δύνασαι κατακυριεῦσαι τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς, καὶ ὑποτάξαι αὐτὴν καθὼς βούλει.

Si autem ſervieris cupiditati bonæ, & ſubditus ei fueris, poteris dominari ſuper cupiditatem malam, & erit ſubdita tibi, ſicut volueris.

Ibidem §. III.

Ἤθελον γνῶναι, ποίοις τρόποις δεῖ με δουλεῦσαι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ. Ἄκουε, φησὶν, ἐργάσαι δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν ἀληθείας, καὶ φόβον Κυρίου, καὶ πίστιν καὶ ἀγάπην (καὶ ταπεινοφροσύνην, καὶ ἀκτημοσύνην - - - ἰδὴν, ποιῆσαι τῆς κοσμικῆς - - ὁτητος, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια τοῖς προειρημένοις) ταῦτα ἐργαζόμενος εὐάρεστος ἔσῃ δοῦλος τοῦ Θεοῦ. - - Pag. 259. Καὶ συντελέσας τὰς δώδεκα ταύτας ἐντολὰς λέγει ἐμοί. πορεύου ἐν ταῖς ἐντολαῖς ταύταις, καὶ παρακάλει καὶ τοὺς ἀκούοντας πορεύεσθαι ἐν αὐταῖς, ἵνα ἡ μετάνοια αὐτῶν καθαρὰ γένηται τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Vellem ſcire, Domine, quomodo ſervire deberem cupiditati bonæ. Audi, inquit, habe timorem Dei, & fidem in Deo & veritatem ama, & juſtitiam dilige, & fac bonum: hæc operando probatus eris ſervus Domini - - Conſummatis his mandatis duodecim, dixit mihi: Habes hæc Mandata, ambula in his; & audientes homines hortare, ut pœnitentiam agant, & pœnitentia eorum munda fiet reliquis diebus vitæ eorum.

Domine hæc mandata magna & præclara ſunt; & exhilara-

Pag.

* Quæ uncis incluſa ſunt, in veteri latina Hermæ verſione non exſtant, & forte à pſeud. Athanaſio addita ſunt.

Pag. 263. Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αὗται μεγάλαι καὶ καλαὶ καὶ δυναταί εἰσιν, δυνάμεναι εὐφρᾶναι τὴν καρδίαν τοῦ δυναμένου τηρῆσαι αὐτάς. οὐκ οἶδα, Κύριε, εἰ δύνανται αἱ ἐντολαὶ ὑπὸ πολλῶν φυλαχθῆναι, διότι σκληραί εἰσιν. Ἐμβλέψας δὲ αὐτὸν ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλῆς αὐστηρίας, εἶπεν. Ἄνανδρε, ἀκηδιαστὲ, ῥᾴθυμε καὶ ὀλιγόψυχε, οὐκ οἶδας ὅτι ἐὰν ἐν σοὶ ἑαυτῷ προθῇ ὅτι δύνανται φυλαχθῆναι, εὐκόλως αὐτὰς φυλάξεις. Εἰ δὲ ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, μὴ δύνασθαι αὐτὰς ὑπὸ ἀνθρώπων φυλαχθῆναι, οὐ φυλάξεις αὐτάς. οὐ νοεῖς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πῶς μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰ καὶ θαυμαστή; Ὅτι ἔκτισεν τὸν κόσμον διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἅπασαν ἔδωκεν αὐτῷ, κυριεύειν πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Τί οὖν; πάντων τούτων ὁ ἄνθρωπος κύριός ἐστιν, καὶ πάντων δύναται κατακυριεῦσαι, πῶς οὐ δυνήσεται καὶ τούτων τῶν ἐντολῶν καλακυριεῦσαι; - - pag. 264. ὥστε πασῶν τῶν ἐντολῶν τούτων κατακυριεῦσαι ὁ ἄνθρωπος ὁ ἔχων τὸν Κύριον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἐπὶ τὰ χείλη ἔχοντες τὸν Κύριον, τὴν δὲ καρδίαν πεπωρωμένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν ἑαυτῶν ῥᾳθυμίαν, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὗται σκληραί εἰσιν, καὶ δυσκατόρθωτοι. Θέσθε οὖν ὑμεῖς οἱ ὀλιγόψυχοι καὶ ἐλαφροὶ τῇ πίστει τὸν Κύριον ἀδιαλείπτως εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε ὅτι οὐδέν ἐστιν εὐκολώτερον αὐτῶν, οὔτε γλυκύτερον, οὔτε ἡμερώτερον. (P. 258.) Βλέπε στερεῶς καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας

re cor hominis poſſunt, qui potuerit cuſtodire mandata hæc. Sed neſcio, Domine, an poſſint mandata hæc ab homine cuſtodiri. Ait mihi: hæc mandata facile cuſtodies, & non erunt dura, ſed ſi tamen in cor tuum poſueris non poſſe ab homine cuſtodiri, non cuſtodies ea. Hæc mihi vehementer iracunde locutus eſt, ita ut conterreret me valde. Vultum enim ſuum mutavarat, ita ut non poſſet homo ſuſtinere iram ejus. Et cum vidiſſet me conturbatum totum & confuſum; cœpit loqui moderatius, & hilarius dicens: Stulte & inſenſate, inconſtans & ignorans majeſtatem Dei, quam magnus quamque mirabilis ſit qui orbem creavit propter hominem, & omnem creaturam ſubjecit homini, & omnem poteſtatem dedit illi, ut dominetur horum mandatorum. Dominari, inquit, poteſt omnium horum Mandatorum, qui habet Dominum in corde ſuo: qui autem habent Dominum in labiis ſuis, & cor illorum obtuſum eſt, & longe ſunt à Domino; illis mandata hæc dura ſunt & difficilia. Ponite ergo vobis qui vacui & leves eſtis in fide, Dominum Deum veſtrum in corde habere; & intelligetis quod nihil facilius eſt his mandatis, neque dulcius, neque manſuetius neque

σὺ ἐπίστρεφε πρὸς Κύριον, καὶ μὴ φοβηθῇς τὸν Διάβολον, δύναμις γὰρ ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ παρέχων τὴν νίκην. Ὁ Διάβολος μόνον φόβον ἔχει, ὁ δὲ φόβος αὐτοῦ τόνους οὐκ ἔχει. Μὴ φοβηθῇς οὖν αὐτὸν, καὶ φεύξεται ἀπὸ σοῦ. - - - οὐ δύναται γὰρ καταδυναστεύειν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐλπιζόντων ἐπ' αὐτόν. Δύναται οὖν ὁ Διάβολος παλαῖσαι, καταπαλαῖσαι δὲ οὐ δύναται. Ἐὰν οὖν ἀντιστῇς αὐτὸν, νικηθεὶς φεύξεται ἀπὸ σοῦ κατῃσχυμμένος. - - - Μᾶλλον φοβήθητι τὸν Κύριον τὸν δυνάμενον σῶσαι καὶ ἀπολέσαι.

sanctius; convertite vos ad Dominum Deum, & relinquite Diabolum & voluptates ejus; quia malæ sunt & amaræ & immundæ: & nolite timere Diabolum, quia in vobis potestatem non habet. Ego enim vobiscum sum Nuncius pœnitentiæ, qui dominor illius. Diabolus autem timorem facit, sed timor illius vanus est. Nolite ergo timere eum & fugiet à vobis. - - Non potest, inquit, dominari in Dei servos, qui ex totis præcordiis in Dominum credunt. Potest autem Diabolus luctari, sed vincere non potest. Si enim resistitis illi, fugiet à vobis confusus. - - Audite ergo me & timete Dominum omnipotentem, qui potest vos salvos facere & perdere.

Lib. III. Similitud. V. §. III.

Pag. 261. Πρῶτον πάντων φύλαξαι νηστεύειν ἀπὸ παντὸς ῥήματος πονηροῦ καὶ ἀκοῆς πονηρᾶς, καὶ καθάρισον σου τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ μνησικακίας καὶ αἰσχροκερδίας, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ᾗ νηστεύεις, ἀρκέσθητι ἄρτῳ καὶ λαχάνοις καὶ ὕδατι, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, συμψηφίσας δὲ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης τοῦ ἀρίστου, οὗ ἔμελλες ἐσθίειν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, δὸς χήρᾳ ἢ ὀρφανῷ ἢ στερουμένῳ, πρὸς ὃν δὴ σαφῶς ἐμπλήσεις τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εὔξεται ὑπὲρ σοῦ πρὸς Κύριον. Ἐὰν οὖν τελέσῃς τὴν νηστείαν, ὡς ἐνε-

Primum omnium cave ab omni probro, & turpi verbo, & ab omni noxia cupiditate, & purifica sensum tuum ab omni vanitate seculi hujus. Si hæc custodieris, erit hoc jejunium justum. Sic ergo facies. Peractis quæ supra scripta sunt illo die quo jejunabis, nihil omnino gustabis nisi panem & aquam; & computata quantitate cibi, quem cæteris diebus comesturus eras, sumtum diei illius quem facturus eras, repones, & dabis viduæ, pupillo aut inopi;

τειλά

τελάμην σοι, ἔσαι ἡ θυσία σου δεκτὴ ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐγγεγραμμένη ἐν τοῖς ἐρανοῖς, ἐν ἡμέρᾳ ἀνταποδόσεως τῶν ἠτοιμασμένων ἀγαθῶν τοῖς δικαίοις.

& sic consummabis humilitatem animæ tuæ, ut qui ex eo acceperit satiet animam suam, & pro re adeat Dominum Deum oratio ejus. Si igitur sic consummaveris jejunium tuum, quemadmodum præcipio tibi; erit hostia tua accepta Domino, & scribetur hoc jejunium tuum. Hæc statio sic acta est bona, hilaris & accepta à Domino.

Lib. III. Similitud. VI. §. I.

Pag. 261. F. Ἦλθον εἰς πεδίον, καὶ δείκνυσί μοι παῖδα νεανίσκον ἐνδεδυμένον σύνθεσιν ἐνδυμάτων κροκαίων βόσκοντα πρόβατα πολλὰ λίαν, καὶ τὰ πρόβατα ταῦτα ἦν ὡσεὶ τρυφῶντα, καὶ λίαν σπαταλῶντα καὶ ἱλαρὰ, σκιρτῶντα ὧδε κἀκεῖ. Καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν πάνυ ἱλαρὸς ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ ἦν καὶ περιέτρεχε τὰ πρόβατα. καὶ ἄλλα πρόβατα εἶδον σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα ἐν τόπῳ ἑνὶ, οὐ μέντοι σκιρτῶντα.

Et venimus in quendam campum: & illic ostendit mihi juvenem pastorem, vestitum synthesin vestimentorum colore coccineo. Pascebat autem pecora copiosa: & pecora illa velut in voluptatibus erant, & plurimis deliciis; & hilaritate exsultabant, & exsultantia discurrebant huc atque illuc. Et ipse pastor vehementem ex grege suo percipiebat voluptatem; & vultus pastoris illius valde hilaris erat, inter pecora discurrentis.

Ibidem §. II.

Καὶ λέγει μοι. Βλέπεις τὸν ποιμένα τοῦτον; βλέπω, φημὶ, Κύριε. οὗτος, φησὶν, ἄγγελος τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐστίν. οὗτος ἐκτρίβει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἀπατῶν αὐτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς ἀπόλλυνται ἐπιλανθανόμενοι τῶν ἐντολῶν τοῦ

Ait mihi Angelus: Vides autem hunc pastorem? Video, inquam, Domine. Et dixit mihi: Hic nuncius illecebrarum, dulcedinis & voluptatis est. Hic ergo corrumpit mentes servorum Dei, & avertit eos à veritate, oblectans cupiditatibus, & pereunt. Obli-

ζῶντος τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευόμενοι (ἐν) ταῖς ματαίαις τρυφαῖς καὶ ἀπάταις τοῦ βίου τούτου. Διὸ καὶ ἀπόλλυνται ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου τούτου εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Λέγω αὐτῷ, οὐ γινώσκω, Κύριε, τί ἐστιν εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν, καὶ λέγει μοι. Ἄκουε, φησίν. Ἃ εἶδες πρόβατα ἱλαρὰ καὶ σκιρτῶντα, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος, καὶ παραδεδωκότες ἑαυτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐν τούτοις οὖν μετάνοια ζωῆς οὐκ ἔστιν, ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοὺς βλασφημεῖται. Τῶν τοιούτων ζωὴ θάνατός ἐστιν. Ἃ δὲ εἶδες μὴ σκιρτῶντα, ἀλλὰ καὶ ἐν τόπῳ βοσκόμενα, οὗτοί εἰσιν οἱ παραδεδωκότες μὲν τῇ τρυφῇ καὶ ἀπάτῃ ἑαυτοὺς, εἰς δὲ τὸν Κύριον μὴ βλασφημήσαντες. οὗτοι οὖν κατεφθαρμένοι εἰσὶν ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Ἐν τούτοις ἐλπὶς ἔστι μετανοίας, ἐν ᾗ δύνανται ζῆσαι. Ἡ καταφθορὰ οὖν ἐλπίδα ἔχει ἀναστάσεως ἕως τινός. Ὁ δὲ θάνατος ἀπώλειαν ἔχει αἰώνιον. Πάλιν προέβημεν μικρὸν, καὶ δείκνυσί μοι ἕτερον ποιμένα μέγαν, ὡς ἄγριον τῇ ἰδέᾳ, περικείμενον δέρμα αἴγιον λευκὸν καὶ πήραν τινὰ εἶχεν ἐπὶ τὸν ὦμον, καὶ ῥάβδον σκληρὰν λίαν καὶ ὄζους ἔχουσαν, καὶ τὸ βλέμμα εἶχεν πικρὸν, ὥστε φοβηθῆναί με αὐτόν. οὗτος οὖν ὁ ποιμὴν παρελάμβανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένος τοῦ πρώτου τοῦ νεανίσκου, ἐκεῖνα τὰ σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα, μὴ σκιρτῶντα δὲ, καὶ ἔβαλλεν αὐτὰ εἰς τινὰ τόπον κρημνώδη καὶ ἀκανθώδη καὶ τριβολώδη, ὥστε ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ

viscuntur enim mandata Dei vivi, & in luxuriis conversantur & deliciis vanis; & corrumpuntur ab hoc Nuncio malo aliqui usque ad mortem, aliqui vero usque ad defectionem. Dico ei: Domine, non intelligo quid sit *ad mortem*, & quid *ad defectionem*. Audi, inquit. Quæcunque pecora vidisti valde læta & exsultantia; ii sunt, qui in perpetuum à Deo discesserunt, & tradiderunt se desideriis hujus seculi. Iis ergo non est per pœnitentiam regressus ad vitam: quoniam quidem adjecerunt ad reliqua delicta sua, & nomen Domini nefandis insectati sunt verbis. Hujusmodi homines morti sunt destinati. Quæ vero vidisti pecora non exsultantia sed uno loco vescentia, ii sunt, qui tradiderunt se quidem deliciis ac voluptatibus, nihil vero nefandum in Dominum locuti sunt. Hi igitur non defecerunt à veritate; ideoque repositam adhuc habent spem vitæ in pœnitentia. Defectio enim habet spem aliquam redintegrationis; mors vero perpetuo tenetur interitu. Rursum progressi sumus paululum; & ostendit mihi pastorem magnum, & velut agrestem figuram habentem, amictum pelle alba caprina, peram gestantem in humero, & manu virgam nodosam, & valde duram, & flagellum in manu; aspectum autem tru-

tri-

τριβόλων μὴ δύνασθαι ἐκπλέξαι τὰ πρόβατα, ἀλλ᾿ ἐμπλέκεσθαι ταῖς ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις, καὶ λίαν ἐταλαιπώρουν δαιρόμενα ὑπ᾿ αὐτοῦ, καὶ ὧδε κἀκεῖ περιέλαυνεν αὐτά, καὶ ὅλως ἀνάπαυσιν αὐτοῖς οὐκ ἐδίδου, οὐδὲ ἵστατο.

cem & sævum habebat, ut posset terrere aliquos; talis erat aspectus ejus. Hic ergo accipiebat ab illo juvene pastore ea pecora, quæ delicias quidem agebant, sed non exsultabant, & compellebat ea in præcipitem locum quendam, ac spinosum, tribulisque confertum, usque adeo ut de spinis, & tribulis se non possent explicare; sed implicita ibi pascebantur spinis & tribulis: & graves cruciatus experiebantur ex verbis ejus: agebat enim ea, & nec consistendi eis locum ante tempus permittebat.

Ibidem §. III.

Βλέπων οὖν αὐτὰ ἐγὼ οὕτως μαστιζόμενα καὶ ταλαιπωροῦντα, ἐλυπούμην ἐπ᾿ αὐτοῖς, ὅτι οὕτως ἐβασανίζοντο, καὶ ἀνοχὴν ὅλως οὐκ εἶχον: Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ μετ᾿ ἐμοῦ λαλοῦντι. Κύριε, τίς ἐστιν οὗτος ὁ ποιμὴν ὁ ἄσπλαγχνος καὶ πικρός; καὶ λέγει μοι, οὗτός ἐστιν ὁ ἄγγελος τῆς τιμωρίας. Ἐκ δὲ τῶν ἀγγέλων τῶν δικαίων ἐστὶν, τεταγμένος δὲ ἐπὶ τῆς τιμωρίας. Παραλαμβάνει οὖν τοὺς ἀποπλανηθέντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πορευθέντας ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν, καὶ τιμωρεῖται αὐτοὺς, καθὼς ἄξιοί εἰσιν, δειναῖς καὶ ποικίλαις τιμωρίαις. Λέγω αὐτῷ. ἤθελον γνῶναι, Κύριε, τὰς ποικίλας ταύτας τιμωρίας ποταπαί εἰσιν. Ἄκουε, φησίν. Αἱ ποικίλαι τιμωρίαι καὶ βάσανοι, βιωτικαί εἰσι βάσανοι. Ἐπὰν γὰρ ἀποστῶσι τοῦ Θεοῦ, νομίζοντες ἐν ἀναπαύσει

Cum viderem ergo sic ea flagellari, & miserias experiri; dolebam pro eis, quia valde cruciabantur; nec ulla requies eis dabatur. Dico ad Pastorem illum, qui erat mecum: Quis est, Domine, hic Pastor tam implacabilis, & tam amarus, qui nullo modo miseratione movetur ad versus hæc pecora? Hic, inquit, Pastor, pro justis quidem Nuncius est, sed præpositus pœnæ. Huic ergo traduntur, qui à Deo aberraverunt & servierunt desideriis ac voluptatibus seculi hujus. Punit ergo eos, sicut meruit unusquisque eorum; sævis variisque pœnis. Vellem, inquam, nosse Domine, varias has pœnas, cujusmodi sunt. Audi, inquit: Variæ pœnæ atque tor-

νιαι καὶ πλούτῳ, τότε τιμωροῦνται· οἱ μὲν ζημιούμενοι, οἱ δὲ ὑστερούμενοι, οἱ δὲ ἀσθενείαις ποικίλαις περιπίπτοντες, ἄλλοι ἐν ἀκαταστασίαις, ἕτεροι ὑβριζόμενοι ὑπὸ ἐλαττόνων, καὶ ἑτέραις ποικίλαις πράξεσι. Πολλοὶ γὰρ ἀκαταστατοῦντες ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν ἐπιβάλλονται εἰς πολλὰ πράγματα, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὅλως ὑποβαίνει, καὶ δυσχεραίνουσιν, καὶ οὐ γινώσκουσιν, ὅτι διὰ τὰ πονηρὰ ἃ ἔπραξαν, οὐκ εὐοδοῦνται, καὶ λοιπὸν αἰτιῶνται τὸν Κύριον, καὶ οὐκ ἀνέχονται τὰς λοιπὰς ἡμέρας αὐτῶν, ἐπιστρέψαντες δουλεῦσαι τῷ Θεῷ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ. Ἂν δὲ μετανοήσωσι καὶ ἀνανήψωσι, τότε συνιῶσι ὅτι διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ πονηρὰ οὐκ εὐοδοῦντο, καὶ οὕτως δοξάζουσι τὸν Κύριον, ὅτι δίκαιος κριτής ἐστιν καὶ δικαίως ἔπαθον, καὶ ἐπαιδεύθησαν κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν.

menta hæc ſunt, homines quotidie in vita ſua patiuntur. Alii enim detrimenta patiuntur; alii diverſas acrimonias; quidam inconſtantiam; alii injurias ab indignis patientes, multaque alia exercitia & incommoda. Plurimi enim inconſtanti conſilio multa conantur, nec quicquam conducit eis, & dicunt in actibus ſuis ſucceſſum ſe non habere. Succurrunt iis ea quæ nequiter fecerunt, & Dominum cauſantur. Cum igitur perpeſſi fuerint omnem vexationem, & omne incommodum, tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, & firmantur in fide Domini, & per reliquos dies vitæ ſerviunt Domino mente pura. Et cum cœperint delictorum agere pœnitentiam, tunc aſcendunt in præcordia eorum opera ſua, in quibus ſe nequiter exercuerunt; & tunc dant Deo honorem, dicentes juſtum judicem eum eſſe, meritoque ſe omnia eſſe perpeſſos juxta facta ſua.

Ibidem §. IV.

Ἄκουε οὖν ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν, τῆς τρυφῆς καὶ τῆς βασάνου. Τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἀπάτης ὁ χρόνος ὥρα ἐστὶ μία, τῆς δὲ βασάνου ὧραι τριάκοντα ἡμερῶν δύναμιν ἔχουσαι. Ἐὰν οὖν μίαν ἡμέραν τις τρυφήσῃ καὶ* ἀπα-

Audi, inquit, quanta ſit vis utriusque, dulcedinis ac voluptatis. Dulcedinis una hora ſuo ſpatio terminatur: pœnæ vero una hora triginta dierum vim poſſidet. Quicunque igitur uno die ru-

* Leg. ἀπατηθῇ.

τηθῇ, μίαν δὲ ἡμέραν βασανισθῇ, ἐνιαυτοῦ ὁλοκλήρου ἰσχὺν ἔχει ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς βασάνου. Ὅσας οὖν ἡμέρας τρυφήσῃ τις, τοσούτους ἐνιαυτοὺς βασανισθήσεται. Βλέπεις οὖν ὅτι τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος οὐδέν ἐστιν, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βασάνου πολύς. Ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατώμενος καὶ πράσσων ἃ βούλεται, πολλὴν ἀφροσύνην ἐνδέδυται, ἀντὶ γὰρ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἑκάστης ἡμέρας, ἀποτίσει βάσανον μεγάλην, ἐνιαυτὸν τῇ ἡμέρᾳ.

perceperit fallacem dulcedinem ac voluptatem, unoque die cruciatus ſit, anni ſpatium dies cruciatus ejus valebit. Ita quot dies perceperit quisque voluptatem, totidem annis cruciatur. Vides igitur, inquit, exiguum eſſe tempus mundanæ dulcedinis ac voluptatis; pœnæ vero, tormentorumque amplius.

Ibidem §.V.

Pag. 263. Καὶ λέγω τῷ Ἀγγέλῳ. Ποῖαι τρυφαί εἰσι βλαβεραί, λέγε μοι. Πᾶσα πρᾶξις σαρκικὴ τρυφή ἐστιν, ὅτι ἡδέως ποιεῖ αὐτήν. Ὁ γὰρ ὀξύχολος τῷ ἑαυτοῦ πάθει τὸ ἱκανὸν ποιῶν τρυφᾷ, ὁμοίως καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ὁ μέθυσος καὶ ὁ καταλάλος, καὶ ὁ ψεύστης, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἀποστερητὴς, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Τρυφῶσι γὰρ ἐν τῇ αὐτῶν πράξει. Αὗται δὲ αἱ πράξεις βλαβεραί εἰσι τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ τρυφαὶ σώζουσαι τοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ γὰρ ἀγαθὰ ἐργαζόμενοι τρυφῶσιν: αὕτη οὖν ἡ τρυφὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ περιποιεῖται ζωὴν, αἱ δὲ προειρημέναι τρυφαὶ βάσανον.

Dixi ei: quæ ſunt, Domine, voluptates noxiæ? Omni, inquit, homini voluptas eſt, quodcunque libenter facit. Etenim iracundus ſatisfaciens moribus ſuis, percipit voluptatem ſuam; & adulter & ebrioſus, & detractor, & mendax, & cupidus, & fraudator, & quicunque iis ſimile aliquid admittit, morbo ſuo parens, percipit ex ea re voluptatem. Hæ omnes dulcedines ac voluptates noxiæ ſunt ſervis Dei. Propter has itaque cruciantur & patiuntur pœnas. Sunt enim voluptates ſalutem hominibus afferentes. Multi enim opera bonitatis facientes percipiunt voluptatem dulcedine ſua tracti. Hæc ergo voluptas utilis eſt ſervis Dei, & vitam parat hujusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ, quæ ſupra dictæ ſunt, tormenta & pœnas pariunt.

X. S. Hermæ Editiones.

Prima Jac. Fabri Stapulensis, Paris. 1513. fol. apud Henr. Stephanum avum.

Nic. Gerbelii. Argentorat. 1522. apud Jo. Schottum. 4.

In Orthodoxographis Jo. Heroldi. * Basil. 1555. & Jo. Jac. Grynæi 1569. fol.

In Bibliothecis Patrum T. 3. Paris. 1575. T. 5. 1589. 1610. 1644. 1654. T. 1. Colon. 1618. & Lugd. 1677. fol.

Cum notis Casp. Barthii, post Claudiani Mamerti libros 3. de statu animæ, Greg. Thaumaturgi de anima libellum ex versione Ger. Vossii & incerti Philosophi Christiani celebres de anima opiniones, ex Jo. Tarini versione, Cygneæ 1655. 8. subjecto libello Paciani de pœnitentia.

Cum notis Jo. Baptistæ Cotelerii, inter Patres Apostolicos, Paris. 1672. fol.

Ex recensione & cum notis Jo. Felli Oxoniensis Episcopi Oxon. 1685. 12. una cum Barnaba.

Cum notis Cotelerii & Felli in nova Patrum Apostolicor. editione à Jo. Clerico curata Amst. 1698. fol.

Belgice, quam versionem ex Zvvickero memorat. B. Ittigius.

Anglice Guil. Wakeo interprete Lond. 1693. & 1710. 8. cum Epistolis Clementis, Barnabæ, Ignatii ac Polycarpi.

Plura de Herma, quem Philippensium Episcopum nonnulli incerta fide tradunt, præter jam laudatos Henschenius IX. Maji T. 2. p. 360. Sam. Basnage ad A. C. 157. Elias du Pin, Tillemontius in Memoriis Eccles. Nourrius in Apparatu, diss. I. 4. aliiq; de Historia & monumentis Ecclesiasticis scriptores, inprimis Ittigius ὁμαχαρίτης in diss. de patribus Apostolicis p. 184-206. & in selectis Hist. Eccles. Sec. I. capitibus p. 65. seq. & p. 155-179. quo postremo loco de doctrina in Hermæ libris contenta erudite disserit. Alius Hermes præfectus Urbis, sub Trajano memoratur in Actis Martyrii S. Alexandri I. Romæ Episcopi à quo cum uxore & sorore & filiis & 1250. servis uxoribusque & filiis eorum

* Hinc Labbei error, qui in Hæresiologia editum Hermam falso tradit. Nimirum ab Heroldo editum Hermam legerat vel meminerat, at non in Hæresiologia Heroldi verum in ejus Orthodoxographis Hermas occurrit. Labbeum secutus Nourrius p. 61.

rum baptizatus esse legitur. Vide Acta Sanctor. ad 3. Maji T. 1. p. 371. 373. & 375. ubi Papebrochius notat Acta illa Alexandri, quæ ille latine edidit, exstare in Bibl. Ambrosiana Mediolani Græce reddita, sub Vita titulo S. Hermetis.

XI. *Acta Praxedis Virginis*, sororisque Pudentianæ & fratrum SS. Novati ac Timothei patrisq; Pudentis Senatoris, quæ præmissa Pastoris Presbyteri ad Timotheum & Timothei ad Pastorem Epistola ediderunt, & Hermæ, Pii Pontificis fratri tribuunt Baronius T. 2. Annal. & Henschenius Act. Sanctor. 19. Maj. indigna esse fide probat Tillemontius T. 2 Memor. Eccles. parte 2. p. 528. seqq. Pastoris cujusdam Episcopi libellum in modum Symboli, memorat Gennadius de script. Eccles. c. 76. Plures Pastores Martyres celebrant Martyrologia. Cæterum de Pœmandro & aliis scriptis sub Hermetis trismegisti nomine ambulantibus, quæ Hermæ Apostolico parum verisimiliter tribuit Sandius in nucleo Hist. Eccles. p. 56. dixi libro 1. c. 7. seq.

XII. DE S. CLEMENTIS Romani Episcopi Epistola ad Corinthios stante adhuc templo, ante Hermæ Pastorem, & Epistolam Barnabæ ut videtur scripta, Epistolaque quæ eidem Clementi tribuitur altera ac vere posteriore dixi l. IV. c. V. §. 14. Nunc de scriptis Clementi suppositis nonnulla subjungere juvat. Nam de Clemente ipso cui circa A. C. 83. Evaristus in Romanæ Ecclesiæ Episcopatu successit, videri possunt Cotelerius in Patribus Apostolicis (qui a) Martyrium etiam Clementis è *Sim. Metaphraste* ad 23. Nov. & *Ephræmi Chersonis Episcopi* Homiliam de miraculo quodam Clementis, Græce & Lat. edidit: alterum etiam ejusdem si nancisci potuisset tractatum additurus memoratum Allatio, & incipientem sic: ἐξελθόντος Φιλίππου τοῦ Ἀποστόλου τῆς Γαλιλαίας.) Caveus in Vitis Patrum & Tillemontius in Tomo 2. memor. Histor. Eccles. videri poterit Philippus Rondininus Faventinus libris duobus b) de S. Clemente Papa & Martyre, ejusque in urbe Roma basilica. Rom. 1706. 4.

Ka-

a) Martyrem Clementem vix quisquam vocat ante Rufinum: unde martyrium ejus in dubium vocat Dodwellus ad Pearsonii Opera posthuma p. 213. seqq Certe Narratio illa quam latine post alios ediderat Lazius 1551. cum Abdia, & Surius 23. Nov. exiguam fidem meretur, licet ejusmodi Acta Clementis legit etiam Gregor. Turonensis de gloria Martyrum c. 35. incertum an habuerit illa Clementis Papæ gesta, quæ à *Jo. Diacono* Romano (circa extremum seculi IX.) scripta testatur Sigebertus de Script. Eccles. c. 106.

b) Acta Eruditor. T. 4. supplem. p. 140.

Κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, *SS. Apostolorum Canones LXXXV.* quos *Joh. Zonaræ, Theodori Balsamonis & Alexii Aristeni* scholiis illustratos Græce & latine cum notis eruditis edidit *Guil. Beveregius* in Pandectis Canonum, sive magno Synodico, Oxon. 1672. fol. Occurrunt & in Patribus Apostolicis *Cotelerii*, qui præter novam versionem suam notasque addidit veterem interpretationem *Dionysii Exigui*, sed is Dionysius cum aliis antiquis latinis tantum Canones quinquaginta (qui prioribus Græcis 42. respondent) agnoscit. Qua de re uti de variis Canonum horum editionibus vide B. Ittigii Appendicem de hæresiarchis Apostolicæ ætatis p. 161. seq. In editione Patrum Cotelerianorum Amstelodamensi additæ etiam sunt jam laudatæ à me Beveregii notæ. Græce Canones Apostolicos ad Calcem Novellarum Justiniani subjunxit Georgius Haloander, & latine vertit Norimb. 1531. fol. Clausulam à verbis ταῦτα ἡ περὶ Κανόνων διατετάχθω ὑμῖν παρ' ὑμῶν ὦ Ἐπίσκοποι, in Turriani edit. & Græco Latina Gesneri Tiguri 1559. fol. obviam, addidit quoque è MS. Augustano Elias Ehingerus qui Canones Apostolor. cum aliis Conciliorum Canonibus Græce & Lat. edidit 1614 4. Eandem in pluribus Codicibus Græcis reperit Cotelerius, quemadmodum & extat in *Arabica* versione.

Hosce Canones, qui Constitutionum Apostolicarum libris subjici solent, Apostolis auctoribus editos & à Clemente Romano collectos esse multi sibi persuaserunt, pro qua sententia præcipue militant *Franciscus Turrianus* libro primo integro contra Magdeburgenses pro Canonibus Apost. & decretalibus Pontificum Florent. 1572. fol. & novissime *Antonius de Castrovillare*, c) Ord. Minor. S. Francisci de Paula in diss. historico Chronologica & dogmatica pro quinquaginta Canonibus Apostolicis, Rom. 1697. 4.

Illam sententiam ante Natalem Alexandrum sec. I. diss. 18. cui potissimum Castrovillarius respondere studet, validissimis rationibus oppugnavit *Jo. Dallæus* libro tertio de Pseudepigraphis Apostolicis. Hardervic. 1653. 8. Sed nimis videtur ipse in alteram partem canonum illorum antiquitatem deprimere, dum ad quintum & tantum non sextum

c) Vide Acta Erud A. 1697. p. 523. & Ittigii diss. de Patribus Apostol. p. 212. seq ubi Castrovillarium refellit. Prodiit etiam adversus Canonum Apostolicorum auctoritatem & antiquitatem dissertatio Historico Theologica *D. Jo. Pauli Hebenstreitii.* Jenæ 1701. 4. Cæterum Animadversiones in hos Apostolicos Canones quæ Gallice Ludovico Thomasino ut ajunt auctore prodierunt Antwerpiæ 1698. 8. haud vidi. Canones quos sub Apostolorum nomine legunt Habessini, vide si placet apud Ludolfum Commentar. ad Hist. Æthiopic. p. 304. seqq. Æthiopice & Latine.

tum sæculum illos rejicit, cum verisimillimis argumentis nixa sit opinio, cui lubens assentior, virorum præclarorum, qui sæculo jam tertio canones illos synodicos Apostolicarum, sive Apostolicæ doctrinæ adhærentium Ecclesiarum, editos fuisse sibi persuadent. Confer si placet quæ pro illa sententia disputant Petrus de Marca III. 2. de concordia sacerdot. & Imperii, Schelstratenus in Antiquitate illustrata p.263. seq. Pearsonius parte 1. Vindic. Ignatii c. 4. ac præcipue Guil. *Beveregius* suis ad Canones Animadversionibus, adversus quem cum Matthæus Larroquanus vir & ipse doctus ad calcem suarum ad Pearsonianas Ignatii Vindicias observationum Rothomag. 1674. 8. Dallæi sententiam tueri conatus esset, idem Beveregius doctissimo opere quod Codicem Canonum Ecclesiæ privitivæ vindicatum inscripsit, & Londini 1678. 4. edidit, pluribus argumentis eandem evertit. Recusus est ille Codex Canonum vindicatus in Amstelodamensi Patrum Cotelerianorum editione.

Omitto *novem Canones*, quos velut ab Apostolis in Concilio Antiocheno consignatos, è Codice Græco quem Pamphili Martyris fuisse tradit, vulgavit Turrianus lib. 1. contra Magdeburgenses c. 25. Baronius ad A. C. 102. n. 19. & Binius T. 1. Concilior. pluribusque argumentis explodunt Pagius ad A. C. 56. (Baronii 58. Num. 118.) & Natalis Alex. Sec. I. diss. 20. atque ante utrumque Dallæus III. 22. sqq. de Pseudepigraphis Apostolicis.

2. *Διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, διὰ Κλήμεντος, τοῦ Ῥωμαίων Ἐπισκόπου τε καὶ πολίτου Καθολικὴ διδασκαλία*, sive *Constitutionum Apostolicarum libri VIII.* quos Photio olim Cod. 112. laudatos primus è tribus Codd. MSS. d) Calabro, Siculo ac Cretensi *Græce* cum prolegomenis & explanationibus Apologeticis Græce à se scriptis edidit *Franciscus Turrianus* S. I. Venet. 1563. 4. ex officina Jordani Zileti.

Latine post lacinias quasdam sive Epitomen è MS. Cretensi excerptam versamque, à *Carolo Capellio*, *Veneto* Ingolstad. 1546. atque inde in posteriore Conciliorum editione Crabbiana sive Petri Crabbe Colon. A. 1551. editam, prodierunt libri VIII. interprete *Jo. Carolo Bovio*, e) Episcopo Ostunensi, Venet. eodem Anno 1563. 4. Paris 1564. 8. & inter S. Clementis opera ibid. 1568. Colon. 1569. fol.

E atque

d) Alii MSS. Codices in Bibl. Cæsarea occurrunt. Vide Nesselium part. V. p. 20. sqq. 129 & 138. Eclogas Codicis Mazariniani (jam Regii) laudat Cotelerius.

e) Vide Leonardi Nicodemi additiones ad Nicolai Toppi Bibl. Neapolitanam p. 119. Ittigii appendic. ad diss. de Hæresiarch. p. 290. seqq.

atque in edit. Conciliorum Suriana Colon. 1567. fol. Deinde ex *Turriani* versione cum ejus scholiis & observationibus, Antvverp. 1578. apud Plantin. fol. & in Conciliorum editionibus Dominici Nicolini Venet. 1585. & Severini Binii Colon. 1606. fol. *Græce & Latine* cum *Turriani* versione recudi curavit Fronto Ducæus ad calcem Canonum Apostolorum & Concilior. commentariis Jo. Zonaræ illustratorum Parif. 1618. fol atque inde Labbeus T. 1. Concilior. Parif. 1672. fol. Denique cum versione & notis eruditis *Cotelerii* viderunt lucem inter Patres Apostolicos Parif. eodem anno 1672. & Amst. 1698. fol.

Has Constitutiones quibus Apostolicam ætatem tribuunt Turrianus, Boviusque, longe recentiores esse, ac Clementi Rom. suppositas probant, ne alios jam allegem Jo. Dallæus libro 1. ac 2. de Pseudepigraphis Apostolicis, & Natalis Alex. Sec. 1. diss. 18. Vide etiam Ittigii τοῦ μακαρίτου appendicem ad diss. de Hæresiarchis p. 199. seqq. ubi ad testimonia veterum pro Constitutionibus à Turriano allegata respondet. Videtur autem Opus hoc non diu ante Eusebium * esse sub Clementis editum nomine, ac conflatum ex variis secundi & tertii sæculi constitutionibus Ecclesiasticis, διδασκαλίαις, διδαχαῖς, διατάξεσι f) quæ Apostolorum & Apostolicorum virorum Clementis, Ignatii Polycarpi, Hippolyti nominibus ferebantur olim incerta fide, & in antiquis stichometriis memorantur, atque ex parte etiam hoc nomine in Bibliothecis ut Cæsarea g) & Bodlejana supersunt manu exaratæ. Canones Apostolorum vocat auctor Operis imperfecti in Matthæum, ad VI. 3. & XXV. 18. ubi librum octavum allegat, & ad V. 22. *sicut Apostoli in Canonicis suis interpretantur.* Fuisse tamen olim Apostolicarum διατάξεων nomine celebres, quæ in his octo libris longealiter leguntur h) patet vel ex Epiphanii LXX. 10. quem locum respicit ubi Apostolicam constitutionem laudat Apologia Augustanæ Confess. i) Itaque ab Heterodoxis interpolatas Constitutiones jam olim conquesti sunt Patres Trullani Canone 2.

3. Ἀνα-

* Opera πολύστιχα χθὲς καὶ πρώην Clementi supposita testatur Eusebius III. 38. Hist. Petri & Apionis dialogos ibi commemorans.

f) Usser c. 7. prolegom. ad Ignat. Pearson I. Vindic. Ignat. c. 4. Steph. le Moyne not. ad Varia sacra p. 1072. & Grabe spicileg. Patrum T. 1. p. 40 seqq.

g) Vide Nesselium part. V Catalog. MSS. p. 20. Grabe p. 285. seq.

h) Usser. prolegomen. ad Ignat. c. 9.

) Loc. IV. de Ecclesia p. 154. adde Ittigii diss. de Patribus Apostolicis p. 220. seq.

3. Ἀναγνωρισμός k) *Recognitionum libri X.* qui latine tantum ex versione *Rufini* exstant, quam in Gaudentii ille Episcopi Brixiensis gratiam composuit. *Paulinum* Nolanum ex Epist. 47. ad Rufin. itidem Clementis interpretationem constat aggressum, sed non videtur ultimam illi manum imposuisse. Testimoniis Origenis, Eusebii & aliorum Veterum de hoc opere, quæ diligentissime ut solet Cotelerius collegit, adde quod illud respicere videtur auctor l) Constitutionum Apostol. VI. 8. tum Sozomenus libro & capite primo m) ubi Clementem inter Historiæ Ecclesiasticæ scriptores principe loco nominat: laudatur & ab Isidoro Hispalensi, lib. de natura rerum c. 17. & 31. atque Originum lib. 3. c. 50. Neque aliud, puto, est *Itinerarium Apostolorum* quod ab Iconoclastis jactatum rejicitur Concil. VII. Act. 5. plerique περιόδους *Petri* vel *Clementis*, alii κηρύγματα, πρὸς Σίμωνα τὸν Μάγον διαλέξεις, πράξεις sive *Acta* vocant, & Græce adhuc sub ἀναγνωρισμοῦ titulo legit Photius Cod. 113. licet Petavius lib. 1. de Trinitate c. 3. §. ult. putat Photium longe depravatiorem editionem recognitionum vidisse, quam quæ hodie superest: forte enim Rufinus, ut consuevit facere, inter interpretandum quædam emollivit atque interpolavit, alia omisit. Unde Ebionismi ab Epiphanio observati pauca admodum * in hodiernis vestigia. Cæterum falluntur Viri docti n) qui præfationem Rufini quæ præmittitur recognitionum libris, suppositam esse sibi persuadent: gravius etiam hallucinatus Anastasius Bibliothecarius o) qui verba Rufini: ut *Clementem nostra lingua redderemus*, ita accepit, ac si recognitiones latine scriptæ primum fuissent, deinde amissæ atque à Rufino demum iterum è Græco in Latinam linguam restitutæ. *Bardesanem* vero hæreticum auctorem esse recognitionum ut

k) In Rufini præf. pro ἀναγνώσεων, legendum ἀναγνωρισμῶν ex Rufino ipso de adulteratione librorum Origenis, & Photio. Cod. 113. Titulus exinde est, quod in illo opere inter alia narratur quomodo Clemens & pater ejus atque alii fratres se iterum recognoscunt.

l) Confer Grabii spicileg. T. 1. p. 283. seq.

m) Vales. ad Paginam 401. Sozomeni. Cæterum fuit & alius Clemens Historicus & Chronographus Suidæ, Johanni Malalæ, Etymologo & Anonymo Combefisiano in Originibus CPol. laudatus, qui de Imperatoribus Romanis scripsit, & sæculo quarto vixisse videtur.

* Grabe spicileg. T. 1. p. 279. seq.

n) Sixtus Senensis lib. 2. Bibl. S. ubi de Clemente: Bellarminus de Script. Eccles. & Jo. Rainoldus in Censura Apocryphorum T. 1. p. 108

o) Anastasius Epist. ad Johannem Diaconum Collectaneis à Sirmondo editis præmissa, T. 3. Opp. Sirmondi p. 472. Huetius Anastasium secutus p. 246. libri de claris Interpretibus.

ut vir doctissimus p) suspicatur, vel ideo non crediderim, quia fragmentum insigne quod libro nono recognitionum §. 17. sqq. insertum est, ex dialogo Bardesanis de fato producit Eusebius VI. 10. præparat. Potius hinc colligas auctorem recognitionum quisquis fuit Bardesane juniorem q) locaque varia ex aliis scriptoribus operi suo illis non nominatis intexuisse, quemadmodum partem ejusdem loci Bardesanei Cæsarius dialogo secundo inseruit, nec Bardesanem nec recognitiones de nomine allegavit. Clariss. Nourrii porro verba p. 222. Apparatûs ad Bibliothecam Patrum, emendatione indigent: *Bardesanes Syrus fragmentum non minus prolixum* (è recognitionum libris) *in suum adversus Marcionem librum transtulit. Nam Bardesanes ille hunc eundem librum sub Soteris Pontificatu paullo post secundum saculum medium Antonino Imperatori nuncupavit. Jam ergo pervulgati erant illi recognitionum Clementinarum libri.* Nam primum non constat dialogum de fato compositum fuisse contra Marcionem: Deinde p. 221. rectius scripserat ipse Nourrius: *in recognitionibus reperiri fragmentum ex libro Bardesanis Syri adversus Abydam Astrologum edito, totidem verbis transscriptum.* Notabis etiam Xaverium in Historiam S. Petri Apostoli, quam Persice scripsit, nonnulla ex recognitionibus inseruisse, de quo vide Ludovici de Dieu notas p. 112. seq.

Primus hos libros è Rufini versione edidit *Jo. Sichardus*, Basil. 1526. fol. cum spuriis Epistolis decretalibus Pontificum. Hinc viderunt lucem Parisiis 1541. fol. 1568. 8. &c. Exstant & inter alia Clementina ex recensione *Lamberti Gruteri* Venradii, cum ejusdem scholiis Colon. 1569. fol. quo in volumine post recognitiones sequuntur Canones Apostol. cum duplici versione Dionysii Exigui vetere & nova Greg. Haloandri: Constitutiones Apostolorum ex Bovii versione cum ejusdem scholiis: Epistolæ decretales Pontificum, Epitome historiæ Clementinæ de gestis Petri ex Joach. Perionii versione: Epistolæ Ignatii ex edit. Symphoriani Champerii, S. Polycarpi Epistola, cum duabus Martiali Lemovicensi suppositis: Constantini M. Confessio & edictum, Canonesque Conciliorum Nicæni, CPolitani, Ephesini & Chalcedonensis. &c. Recusæ etiam Recognitiones cum Lamberti præfat. & scholiis sunt in Bibliotheca Patrum edit. Lugdunensis 1677. Tomo II. Sed præstantissima haud dubie operis hujus editio

p) Guil. Cave in Vita Clementis §. 11. T. 1. p. 111. sqq. & in Hist. literaria, ubi de Clemente, & Bardesane.

q) Dodwell. p 413. diss. VI. ad Irenæum & Grabe T. 1. spicileg. p. 278. qui Græca Bardesanis cum latinis in recognitionum Opere, confert p. 290-299.

edito debetur *Cotelerio*, qui in Patribus Apostolicis illud ex sex MSS. Codicibus recensuit, sectionibus distinxit & doctis notis illustravit Paris. 1672. Amst. 1698. fol. Addidit etiam ex tribus Codicibus capita decem libri tertii (à secundo ad undecimum) quæ in aliis MSS. & editionibus desiderantur, forte quod illa Rufinus velut obscuriora & Ebionitarum gemina argutiis vertere neglexerat. Sex illi Codices MSti quibus Cotelerius usus est sunt Regius, Sorbonicus, Thuanus, Petri Petiti & Carmelitarum discalceatorum. Præter hos Colbertinum ante annos quadringentos exaratum laudat Clariss. Nourrius p. 224. Fuit etiam nostra ætate qui libros recognitionum *Germanice* verteret, quæ interpretatio cum Godfridi Arnoldi præfatione vidit lucem A. 1702. 8.

4. Τὰ Κλημέντια in Athanasii Synopsi memorata, lectaque auctori Chronici Alex. ac Nicephoro Callisto constabant viginti Homiliis sive Colloquiis, quibus Pseudo Petri ad Jacobum & altera ad eundem Jacobum Hierosol. Episcopum Epistola Clementis r) nomine præmittitur, in qua opus istud vocatur Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν καὶ κηρυγμάτων ἐπιτομή. Homilias priores XVIII. & undevigesimam altera parte mutilam primus ex Codice Regis Galliæ Græce edidit, versioneque latina & notis illustravit Cotelerius. Valde corruptum illud exemplar fuisse queritur ad Homil. VI. 10. *ut si* inquit, *interdum cespitem, veniam ab æquo lectore possim sperare.* Multa in hoc opere eadem quæ in recognitionibus, adeo ut pro altera recognitionum editione Rufino memorata habeat doctissius Caveus.

5. Breviorem ex hisce *Epitomen* à *Simeone Metaphraste* ut videtur compositam, cui etiam *vita Clementis* attexitur, primus Græce edidit *Adr. Turnebus* Paris. 1554. 4. adjuncta *Joach. Perionii* versione, quæ legitur etiam inter Clementis scripta à Lamberto Grutero edita Coloniæ 1569. fol. Hanc epitomen cum tribus MSS. Bibl. Regiæ non parum inter se differentibus contulit, & cum nova sua versione Clementinis homiliis subjecit Cotelerius in laudata mihi jam toties Patrum Apostolicorum editione. Titulus est: περὶ τῶν πράξεων ἐπιδημιῶν τε καὶ κηρυγμάτων τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου ἐπιτομή, ἐν ᾗ καὶ ὁ αὐτοῦ συμπεριείληπται βίος πρὸς Ἰάκωβον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων.

6. Cle-

r) Hanc Clementis Epistolam vertit etiam Rufinus, cujus interpretationem cum veteri editione & MS. Codice collatam Cotelerius separatim Græcolatinæ suæ editioni subjunxit. Testatur autem Photius Cod. 113. aliis recognitionum Codicibus Epistolam sub Petri, aliis sub Clementis nomine præfixam fuisse.

6. Clementis *Liturgia* ſive *de ritu Miſſæ*, Græce & latine ad calcem Liturgiæ S. Marco tributæ vulgata Pariſ. 1583. 8. eſt libri octavi Conſtitutionum Apoſtolicarum caput 5. cum ſequentibus, usque ad extremum capitis 15.

7. *Compendiolum fidei Chriſtianæ*, cum recognitionibus Clementis editum à Jo. Sichardo Baſil. 1526. fol. eſt lacinia ab Iſidoro Mercatore, qui Epiſtolas decretales Pontificum circa A. C. 790. ſuppoſuit, attexta Epiſtolæ ad Jacobum, quam à Rufino Latine verſam dixi. Vide Blondelli pſeudo Iſidorum p. 28. qui & cæteras *Epiſtolas quatuor decretales* Clementi tributas animadverſionibus ac cenſuris ſuis confixas addidit.

Scripta Pſeudo Clementis deperdita:

1. Priores *decem libri* ante recognitiones miſſi ad Jacobum, lib. V. c. ult. quorum argumentum traditur lib. III. c. 75. Primus ex his fuit *de Vero Propheta*, quem Cæſareâ miſiſſe ſe ait lib. 1. c. 17.
2. Sermones *de providentia & juſto DEI judicio.* Λόγοι περὶ προνοίας καὶ δικαιοκρισίας Θεȣ̃, quorum primum allegat Anaſtaſius Antiochenus quæſt. 96.
3. *Revelationes B. Petri Apoſtoli* à diſcipulo ejus Clemente in unum volumen redactæ. Jacobus de Vitriaco Epiſcopus Acconenſis in Epiſtola ad Honorium III. in Spicilegio Dacheriano T. 8. p. 382. Confer quæ de Apocalypſi Petri notata à me ſunt in Codice Apocrypho Novi Teſt. p. 940. ſeq.
4. *Petri cum Apione* (Pliſtonico) *prolixa diſputatio*, Πέτρȣ καὶ Ἀπίωνος διάλογος Euſeb. III. 38. Hiſt. quem à recognitionibus Clementis recte diſtinguit Grabius T. 1. ſpicileg. p. 271. quique jam Nicephori Calliſti tempore intercidiſſe videtur, quoniam dubitat ille III. 18. Hiſt. an idem ſit cum Clementinis, de quibus paullo ante dixi homiliis.

XIII. S. IGNATIUS Nuranienſis (è Nura Sardiniæ civitate) * Evodii à Petro Apoſtolo ordinati ** in Epiſcopatu Antiocheno ſucceſſor,

* Abulpharajus p 119 Tentzelii diſſ. ſelect part. 1. Exercitat de apophthegniate Ignatii ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσαύρωται, p. 47. Grabe T. 2. ſpicilegii Patrum p 1.

** Etiam Ignatium S Petri dextra ordinatum ſcribit Theodoritus Dialogo 1. ſed paſſus eſt S. Petrus ſub Nerone Imp. A. C 66 à quo tempore ad martyrium Ignatii intercedunt Anni 50. De Evodio Vide Acta Sanctor. VI Maji T. 2. p. 98. & Caveum ad A. C. 44. atque Ittigium de patribus Apoſtolicis p. 97 ſeq. ubi Epiſtolam ſub ejus nomine, inſcriptam Φῶς, laudatamque Nicephoro II. 3. Hiſt. rejicit.

cessor, Martyrium passus A. C. 116. Trajani 19. ut demonstrarunt Guil. Loydius Episcopus Asaphensis in diatriba edita à Pagio in Critica Baroniana ad A. C. 107. n. 4. seq. & ante eum Jo. Pearsonius in diss. postuma de anno quo S. Ignatius à Trajano Antiochiæ ad bestias fuit condemnatus, quam post notas Pearsonii in Ignatium vulgavit Tho. Smithus p. 58. seq. Oxon. 1709. 4. Post condemnationem Antiochia Romam vinctus missus Ignatius est, quo in itinere, Eusebio III. 36. teste, Epistolas scripsit ante Eusebium lectas Irenæo atque Origeni, deinde vero quam plurimis aliis, quorum testimoniis constat illas ipsas quas illi legerunt nos hodie tenere. Ordo Epistolarum ex Eusebii testimonio hic fuit: 1. *Ad Ephesios* 2. *ad Magnesios.* 3. *ad Trallenses.* 4. *ad Romanos.* 5. *ad Philadelphienses.* 6. *ad Smyrnenses* & 7. *ad Polycarpum*, quam postremam sine magna causa Usserius Vir præstantissimus rejicit. Hieronymus ordinem neglexit, & Epistolas septem enumerare contentus, promiscue retulit. In Codice Mediceo Græco autem & veteri versione latina hic est ordo: 1. *ad Smyrnaeos.* 2. *ad Polycarpum*, 3. *ad Ephesios*, 4. *ad Magnesios*, 5. *ad Philadelphienses*, 6. *ad Trallianos.* Nam *Epistola ad Romanos*, quia Actis Martyrii Ignatiani inserta legitur, in illa collectione omissa est. Hasce vero Epistolas, prout ab Is. Vossio Græce & Usserio latine primum ab interpolationibus liberæ editæ sunt auctorem non mentiri, sed genuinum ac pretiosum Antiquitatis Christianæ monumentum esse, adversus *Jo. Dallaeum* a) (cujus pleraque argumenta interpolatas ac spurias Ignatii Epistolas tangunt, Mediceo Codice tum nondum vulgato) *Dav. Blondellum*, b) *Claudium Salmasium*, c) aliosque Viros doctissimos, certissimis argumentis probavit

a) Libro 2. de Dionysii & Ignatii scriptis Genev. 1666. 4.

b) Lib. de Episcopis & presbyteris, & Epistolis ad Is. Vossium, quibus respondit Vossius Epistolis ad Blondellum quæ Vindiciis Personianis subjiciuntur, simul etiam confutans quæ Edmundus Albertinus p. 283. lib. de Eucharistia Epistolis Ignatii objecit.

c) Salmasius in Apparatu de primatu Papæ p. 56. seq. & sub Walonis Messalini nomine lib. de Episcopis & Presb. cujus quemadmodum & Blondelli objectionibus responderunt *Henr. Hammondus* diss. 2. de juribus Episcop itns Lond. 1651 4 & *Dionys. Petavius* V. 8. dogm. Theol. de Hierarchia Ecclesiastica: Ut omittam quæ à Nourrio diss VII apparatus Tillemontio, Natali Alex. & aliis in medium allata sunt Contra novas Jo. Oweni objectiones vindicavit se Hammondus in libro Anglico qui inscribitur Answer to the animadversions on the dissertations touching Ignatius Epistles, and the Episcopacy in them asserted. Lond. 1654. 4. & Tomo secundo operum Hammodi, junctim excusorum Lond. 1634. fol. quatuor Voluminibus.

lavit *Jo. Pearsonius* Episcopus Cestriensis in Vindiciis Ignatii, d) ut ei assentiri haud dubitem, licet Vir doctus *Matthaus Larroquanus* Rothomagensis Ecclesiastes in observationibus ad Ignatianas Pearsonii Vindicias filio Jo. Dallæo inscriptis, e) dispersas ac perofligatas Dallæi patris copias instaurare, etiam atque etiam fuit conatus.

Præter has septem Ignatii τȣ̃ Θεοφόρȣ Epistolas, solas Antiquitati primitivæ cognitas, non tantum exstant illæ eædem Epistolæ (à quo & quo tempore, ante A. C. 580. saltem, non sane constat) *interpolata*, (quas solas genuinas esse, alteras vero illas, quas sinceras esse dixi, ab Athanasio ** decurtatas, inauditum & incredibile *Wilhelmi Whistoni*, novi Arianorum in Anglia promachi paradoxon est singulari scripto nuper f) proditum magis quam demonstratum:) sed etiam *spuria* aliæ, antiquioribus scriptoribus ignotæ, *Græce* quidem *quinque*, 1. *ad Mariam* Castabalitidem sive Neapolitanam prope Zarbum (Ciliciæ hæc opida sunt) cujus & ipsius *Maria* nomine *Epistola ad Ignatium* fertur, latine primum ab Usserio & Græce ad Is. Vossio edita. 2. *Ad Tarsenses*. 3. *Ad Antiochenos*. *** 4. *Ad Heronem* Diaconum Antiochenum, & 5. *ad Philippenses*, περὶ βαπτίσματος. Ex his eidem Whistono genuinæ videntur scriptæ ad Tarsenses, ad Antiochenos, ad Heronem. Sed nulla hujus sententiæ suæ certa argumenta afferre potuit. Ordo Epistolarum in interpolatis Codicibus Augustano, Gesneriano, Colbertinis Nourrio p. 77. laudatis, aliisque hic est: 1. *Ad Mariam Castabalitidem*. 2. *ad Trallenses*. 3. *Ad Magnesios*. 4. *Ad Tarsenses*. 5. *Ad Philippenses*. 6. *Ad Philadelphienses*. 7. *Ad Smyrnaeos*. 8. *Ad Polycarpum Smyrnæ Episcopum*. 9. *Ad Antiochenos*. 10. *Ad Heronem*. 11. *Ad Ephesios* & 12. *ad Romanos*. Deni-

d) Pearsonii Vindiciæ Ignatianæ prodierunt Cantabrig. 1672. 4. & Tomo secundo Patrum Apostolicorum Cotelerii subjectæ sunt in editione Amstelodamensi A. 1698. fol. curante V. C Joanne Clerico.

e) Larroquani Observationes prodiere sine nomine Auctoris, Rothomag. 1674. 8. male Allixio tribuuntur in Catalogo Bibl. Bigotianæ T. 2. p. 17.

** Ab impatiente librario decurtatas suspicabatur Jo. Morinus de sacris Ordinationibus part. 3. Exerc. 3. c. 3. qui & ipse interpolatas sinceris præfert. Lectiones interpolatarum editionum quandoque meliores esse Codice Mediceo, disputat etiam Rich. Simon sub Hieronymi le Camus nomine contra Vossium p. 24. quod nec ipse, credo, Vossius negaverit.

f) Lond. 1710. 8 Titulus libri est: *an essay upon the Epistles of Ignatius, by William Whiston, M. A. Professor of Mathematicks in the University tho Cambridge*. Confer de hoc libro si placet Jacobi Bernardi V. C. Novellas Reip litterariæ mense Augusto A. 1710. p. 196. seq.

*** Ex alia Ignatii ad Antiochenos Epistola Damascenus & Antonius Melissa proferunt duo fragmenta, quæ vide apud Clariss Grabium T. 2. spicilegii Patrum p. 24.

Denique longe minorem fidem merentur quæ *latine* tantum extant Epistolæ tres, 1. & 2. *ad Johannem* Evangelistam, & 3. *ad Mariam* Virginem cum Mariæ responsoria, de quibus vide si placet post Usserium diss. de Epistolis Ignatii c. 19. quæ à me notata sunt in Codice Apocrypho Novi Test. p. 834-841. *Heroni* quoque Diacono Antiocheno suppositum est *elogium Ignatii*, quod latine edidit Baronius ad A. C. 110. n. 9. ex MS. Vaticano, & ex aliis tribus Codd. Usserius.

De more *Antiphonos hymnos* decantandi, quem Ecclesiæ Antiochenæ à S. Ignatio traditum narrat Socrates VI. 8. Vide Sviceri thesaurum & Meursii, Cangiique glossaria, Theoph. Raynaudum in Oparascevastico T. 7. Opp. p. 457. seq. & Josephum Mariam Carum præf. ad Responsorialia & Antiphonaria Ecclesiæ Romanæ edita Rom. 1686.

Quod in Catalogo librorum Chaldæor. sive Syriacorum Hebed Jesu p. 181 *Ignatius de re fidei* memoratur, nihil aliud videtur respicere quam ejus *Epistolas*, quas *Syriace* secum ex Oriente attulit g) alter Ignatius Antiochenus Patriarcha junior, qui Romæ Gregorio X. Pontifice reformationi Calendarii interfuit, ibique diem obiit. Quamquam Robertus Huntingtonus cum in Oriente versaretur, summo studio Ignatii Epistolas Syriacce versas inquirens, omnino in cassum & absque fructu hoc fecit, ut narrat Tho. Smithus in ejus Vita p. 8. Videtur etiam memorare Labbeus Bibl. nova MSS. p. 253. 255.

In Catalogo Liturgiarum Chaldaicarum sive Syriacarum quem habuit idem Patriarcha, h) memoratur *Liturgia S. Ignatii Græce composita Antiochiæ Anno 27. post ascensionem Domini, quam Chaldaam fecit S. Jacobus Episcopus Robensis s. Edessenus.*

Ignatii Διδαχη sive *διδασκαλία* in veteri Stichometria memoratur inter Apocrypha, de qua vide Pearsonium part. 1. c. 4. vindic. Ex hac forte petitum dictum Ignatii quod laudat Chrysostomus hom. XI. in Epist. ad Ephes. & Jo. Antiochenus ap. Coteler. T. 1. monument. p. 176. schisma & perturbationem Ecclesiæ, *crimen* esse *neque martyrii sanguine expiandum.*

Acta Martyrii Ignatiani.

Interpolata habent Græce Metaphrastes 20. Dec. & exinde latine Surius & Bollandus Calendis Februar. Græce & latine in Patri-

g) Usser. c. 4 prolegom. in Epistolas Ignatii p. 192, edit. Amst.
h) Vide Usser. c. 1.

bus Apostolicis Cotelerius. *Sinceriora* Jac. Usserius in lucem protulit *latine* ex duplici diversa interpretatione, quam utramque e MSS. Codd. cum notis eruditis vulgavit in Appendice Ignatiana, Lond. 1647. 4. Etiam Græcum Actorum Ignatii exemplar in Bibl. Bodlejana sed interpolatorum reperit, itaque editione indignum existimavit. Hæc vero à *Philone*, *Cajo* & *Agathopode* Diaconis qui beatum CHRISTI Martyrem è Syria comitati erant, descripta fuisse sibi persuadet, & sane in monumentis hujus generis videntur esse fide dignissima. Post Usserium eadem latine dedere Bollandus in Actis Sanctor. Calendis Febr. T. 1. p. 13. seq. & Cotelerius in Patribus Apostolicis T. 2. *Græce* denique & latine è Codice Colbertino edidit *Theodoricus Ruinartus* in Actis Martyrum selectis Paris. 1689. 4. Atque inde Jo. Ernestus Grabe T. 2. spicilegii Patrum Oxon. 1699. 8. p. 9. Tho. Ittigius in Bibliotheca Patrum Apostolica Lips. 1699. 8. ac denique Tho. Smithus ad calcem Epistolarum Ignatii Oxon. 1709. 4. In his Actis *Epistola* Ignatii ad *Romanos* Græce sincere legitur, quam in Mediceo Codice omissam videre optaverat If. Vossius, contentus interim interpolatam ex veteri versione latina recensere & castigare.

Editiones Epistolarum Ignatii Interpolatarum & spuriarum.

LATINA trium Epistolarum 1. ad Mariam Virginem, & 2. ac 3. ad Johannem Apost. Colon. 1478. & Paris. 1495. 4. ad calcem quadrilogi de S. Thomæ Becket, Archiepiscopi Cantuariensis, vita, & processu super libertate Ecclesiastica per Her. de Hoscham, Jo. Carnotensem, Wilhelmum Cantuariensem & Alanum Tevvksburiensem.

Undecim Epistolarum (omissis tribus quas jam dixi, & Epistola ad Mariam Castabalitidem necdum reperta) Paris. 1498. fol. una cum scriptis Dionysio Areopag. tributis, & Polycarpi Epistola, ex antiqua versione (ut observat Usserius, Adoni jam Viennensi sec. IX. lecta) edente *Jac. Fabro* Stapulensi. Hinc Argentinæ 1502. & Paris. è Jodoci Clichtovei recensione 1515: tum Basil. 1520. 4. atque iterum separatim Argentor. 1527. Augustæ Vindel. 1519.

Quindecim Epistolarum, addita illis undecim Epistola ad Mariam Castabalitidem & tribus primo loco à me memoratis, edente *Sym-*

Symphoriano Champerio cum Areopagita. Colon. 1536. & Joach. Perionio curante 1557. atque cum Clementinis scriptis 1569. fol. Adde editiones Antvverp. 1540. Complut. 1541. Venet. 1546. 8. Paris. 1569. 8. & quæ in Micropresbytico 1550. & Orthodoxographis A. 1555. & in Patrum Bibliothecis obviæ sunt.

GRÆCÆ duodecim Epistolarum 1. edente ex MS. Augustano *Valentino Paceo*, Dillingæ 1557. 8. qui in præf. etiam Germanicæ suæ versionis meminit.

2. Paris. 1558.1562.8.apud Guil.Morellium, qui ad calcem, collatione latini interpretis, & doctissimi, ut testatur, hominis consilio plurium locorum castigationes adjunxit. Nitida est hæc editio. Etiam latinam novam versionem edidit 1661. sed quam Vairlenius notat in locis plurimis per vestigia veteris interpretis incedere.

GRÆCOLATINÆ 1. Cum versione sive paraphrasi *Jo. Brunneri* (male *Brumerus* vocatur apud Nourrium p. 153.) Tigurini, Græcis e MS. Codice D. Casparis à Nydprugck descriptis. Tiguri 1559. fol. in Theologorum veterum Græcorum collectione. Conradus Gesnerus qui Græca ad patruelem suum Andream misit, tunc nihil inaudiverat de Pacei editione.

2. Cum *Hieron. Vairlenii* Sylvii interpretatione separatim ad calcem libri subjecta & brevibus scholiis. Antvverp. 1566. & 1572. 8. apud Christoph. Plantinum.

3. Cum eadem versione scholiisque, in Orthodoxographis Jo. Jacobi Grynæi. Basil. 1569. fol.

4. Cum scholiis *Martialis Mestræi*, Theologi. Paris. 1608. 8. qui Vairlenii versionem emendavit, ejusque & Morelli, & Jac. Billii ex lib. 2. sacrar. Observatt. c. ult. notas addidit.

5. Cum Mestræi versione & *Nic. Vedelli* castigationibus, Apologia, notis & dissertationibus. Genev. 1623. 4.

6. Cum Vairlenii & Mestræi scholiis in Auctario Ducæano Græcolat. Bibliothecæ Patrum. Paris. 1624. fol.

GERMANICE per *Martinum Mollerum*, Ecclesiastem Sprettaviensem in Silesia. Gorlitii apud Ambrosium Fritsch, 1592. 8.

Gallice per *Guil. Morellum*, Paris. 1561. 1612. 8. & per *Eudemarium* Rothomag. 1615. 8.

F 2 Ja-

Jacobi Gretseri vindicias duodecim Epistolarum Ignatii, alicubi latere testatur se audivisse, Philippus Labbæus. *Isaacus* quoque *Casaubonus* nonnullarum Ignatii Epistolarum antiquitatem novis se tuiturum rationibus pollicitus fuit, quas præmatura Viri doctissimi morte interceptas dolet Pearsonius proœm. Vindic. Ignatii.

Editiones Epistolarum VII. Ignatii genuinarum.

quæ interpolatas & spurias adjunctas fere habent.

GRÆCOLATINÆ 1. Recensente *Isaaco Vossio* è MS. Mediceo, atque additis veteri translatione ab Usserio edita, notisque suis & Barnabæ Epistola. Amstelod. 1646. 4. Recusa hæc editio Lond. 1680. 4. Locum Epistolæ ad Magnesios erudite illustrat Jo. Andreas Bosius Exercitatione Philologica ad 2. Tim. 2. 22. Jenæ 16734. capite sexto, ubi & de Ignatii Epistolis veterique ejus interprete plura.

2. *Jac. Usserii* castigatior, cum nova versione in Appendice Ignatiana: Lond. 1647. 4. postquam interpolatas antea Græce & Latine cum eruditis prolegomenis notisque, & sinceriorum veteri versione vulgasset Oxon. 1644. 4.

3. *Jo. Baptista Cotelerii* cum nova versione sua & notis, in Patribus Apostolicis 1672. fol. & Jo. Clerico curante Amst. 1698. fol. in qua editione Cotelerii notis etiam animadversiones & prolegomena Usserii, & Jo. Pearsonii vindiciæ Ignatii accedunt. Testimonia Veterum diligentissime à se collecta Cotelerius præmisit.

4. *Thomæ Ittigii* in Bibliotheca Patrum Apostolicorum, cum versione Cotelerii, sed subjecta separatim, ut in Cotelerii Patribus Apostolicis factum, veteri interpretatione, interpolatis spuriisque Epistolis. Lipsiæ 1699. 8. Hic in diss. illi Bibliothecæ præmissa non modo de Ignatio ejusque scriptis diligentissime disserit: sed etiam de doctrina in Epistolis contenta videndus in selectis capitibus Hist. Ecclesiasticæ sæculi secundi.

5. Cum notis *Jo. Pearsonii* antea ineditis & novis * *Thomæ Smithi*. Oxon. 1709. 4. qua editione & Græcus contextus ad Codicem Mediceum & latina vetus translatio ad MS. Codicem Cantabrig. novo stu-

* Obiit Tho. Smithus hoc ipso Anno 1710.

studio exigitur. Cæterum interpolatæ & spuriæ Epistolæ à Smitho plane sunt omissæ.

LATINA ex veteri translatione (*Roberti* forte *Lincolniensis*) ad duorum MSS. Cantabrig. & Montacutiani Codicum fidem edita à *Jac. Usserio*, additisque Græcis interpolatis, sed in quibus interpolationes ex versione notatæ minio distinguuntur. Oxon. 1644. 4. Veterem hujusmodi translationem Epistolarum Ignatii, in qua illa de Paulo uxorato desiderabantur, in Bibl. Vaticana pridem evolvisse se testatus est Turrianus in Apologia pro Canonibus Apostolor. contra Magdeburgenses, Paris. 1573. 8. pag. 8.

GERMANICA per C.D. V.B. A. 1693. 12. apud Jo. Georg. Lipperum, & ad calcem Novi Test. editi A. 1711. 12. Schifbecæ prope Hamburgum.

ANGLICA Wilhelmo Wakæo interprete, Lond. 1693. & 1710. 8. una cum Clemente, Barnaba, Polycarpo, Herma.

Alii Ignatii.

P. Egnatius Stoicam sectam professus. Tacit. XVI. 32. Annal.

Ignatius Martyr Africanus, cujus meminit S. Cyprianus Epistola 39. scripta A.C. 250. & Martyrologium Rom. 3. Febr.

Ignatius Pro Cos. ad quem S. Nili Epistolæ.

Ignatius Grammaticus è Diacono CPolitano Metropolita Nicænus sub initia Sæculi IX. de cujus Jambis in Adamum, Tetrastichis fabulas Æsopicas breviter complexis, aliisque scriptis dixi lib. 2. c. 9. §. 8. Ejus elegantissima piissima & mellitissima carmina in Deiparam aliosque sanctos laudat, atque editurum se promisit Allatius ad Eustachii Antiocheni Hexaëmeron p. 284. Vide & Suidam in Ἰγνάτιος.

Ignatius Patriarcha ab A. C. 847. CPolitanus, cui A. C. 858. deposito Photius successit, atque iterum A. 867. Thronum concedere fuit coactus. De illo vide vitam ejus cum variis monumentis & Synodo CPol. A. 854. sub eo habita illustratam à Radero, Ingolstad. 1604. 4. & recusam T. 8. Concilior. edit. Labbei, & Chronicon Ecclesiæ Græcæ Philippi Cyprii cum Henr. Hilarii notis p. 107. seq. Baronium Tom. IX. Annalium, Martyrologia 23. Octobr. &c.

Ignatius cujus Acrostichis adversus imagines legitur in Operibus Theodori Studitæ p. 169. T. V. Opp. Sirmondi.

Ignatius Chrysopolitani Monasterii Abbas, Ignatius Metropolita Claudiopolitanus & Ignatius Lophorum Episcopus, ad quos exstant Photii Epistolæ. Alius item Ignatius Abbas, de quo in Epistolis Theodori Studitæ.

Ignatius Episcopus, cujus colitur memoria 28. Maji in Ruthenorum Ephemeridibus, quas iconibus insignes edidit Papebrochius ante Tom. 1. Act. Sanctor. Maji.

Ignatii nescio cujus commentarios Græcos MSS. in Aristotelis Logica memorat è Scipionis Tetti Catalogo Labbeus Bibl. nova MSS. p. 171.

Ignatius Patriarcha Antiochenus junior, qui Romæ fuit sub Gregorio X. de quo paulo ante feci mentionem.

Ignatius Pragensis, Prior Casinensis monasterii, qui scripsit Vitam & Passionem S. Berthariii Martyris & Abbatis XIX. Casinensis.

Ignatius Squarcialupus Florentinus, Monachus Benedictinus Abbas Casinensis A.C. 1520. extinctus, de quo T. XXI. Bibl. Patrum Lugd. p. 371.

Plures recentiores Ignatios memorat Nicolaus Antonius in Bibl. Hispana, & in his Ignatium Lojolam, Conditorem Ordinis Jesuitici, defunctum A. 1556. & beatorum numero adscriptum à Paulo V. A. 1609. Sanctorumque A. 1622. à Gregorio XV. Festum ejus celebratur 31. Julii, qui dies S. Germano antea sacer erat. Vitam hujus Ignatii post Ribadenciram aliosque novissime scripsit P. Bohourius.

Proxime exspectamus novam Epistolarum S. Ignatii Antiocheni editionem una cum diatriba de Ignatiis ab erudito Viro *Georgio Claudio*, Claudii Jani cujus Albertus Bartholinus de scriptis Danorum meminit filio, qui illius specimen mihi ostendit notis illustratum. Is totus in eo est, ut probet illam, quam sinceram eruditi habent, Ignatii editionem adhuc * quam plurimis in locis interpolatam esse, nihilque pro genuino admittit, nisi quod eodem plane modo sine ulla vel minima mutatione comprobatur suffragio omnium Codicum, quam in rem Florentinum & Augustanum diligenter item contulit, versionum, citationum. Cætera omnia rejicit, & minoribus typis exscribi curabit. In diatriba, quam præfiget, de Ignatiis nonnulla etiam dabit

* Eadem fere Tentzelii sententia p. 63. diss. select. rejecta à Nourrio aliisque.

bit hactenus inedita, Ignatii præcipue Diaconi, quæ ex Bibliotheca Regis Christianissimi descripsit & latine convertit.

XIV. POLYCARPUS Episcopus Smyrnensis à S. Johanne a) Apostolo constitutus, martyrium nono Antonini Pii anno in igne fortiter tulit A. C. 147. b) Proconsulem ut CHRISTO conviciaretur suadentem detestatus his verbis: c) *ὀγδοήκοντα καὶ ἓξ ἔτη δυλεύω αὐτῷ, καὶ ὐδέν με ἠδίκησε, καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα μυ τὸν σώσαντά με; Sex & octoginta annos ei inservio, nec ulla me unquam affecit injuria, & quomodo possum impie loqui adversus Regem meum & Salvatorem meum?* Acta Martyrii ejus jam olim lecta in Ecclesia & dies natalis celebratus, sepulchrumque hodie etiam quotannis festo ipsius memoriæ consecrato solenniter invisi testatur Tho. Smithus in notitia VII. Ecclesiarum Asiæ p. 53. ubi & mentio ampli quod Smyrnæ adhuc ostenditur Amphitheatri, in quo coronatus martyrio Polycarpus fuit, cujus in memoriam hi Romæ versus in templo S. Stephani in Cælio monte leguntur:

Sir. LI. 6. In medio ignis sum æstuatus.

Phœnicem si quis medio miretur in igne
Emori, & exstructo se reparare rogo;
Obstupeat, Polycarpe, *avidas tibi parcere flammas*
Non ausas sacra te violare face.
Mille nitent tedæ, rutilantque hinc inde favillis,
Atque in te, Dominum, quem colis ipse, colunt.
Præmia nunc majora tibi sed reddit Olympus,
Ignea qui pedibus subjicit astra tuis.

Præ-

a) Irenæus III. 3. atque inde Euseb. IV. 14. & Hieron. de S. E c. 17. Bine viris doctis per Angelum Smyrnensis Ecclesiæ à S. Johanne Apoc. II. 8. videtur designari Polycarpus, licet in Actis Polycarpi Pionio tributis & apud Suidam Polycarpus Buculo successisse incerta fide traditur.

b) Confer Jo. Pearsonii Opera postuma p. 282. seqq. Neque adeo obstant quæ Clariss. Vir Samuel Basnage huic sententiæ objicit ad A. C. 178. n. 4. Nam & Antoninum utrumq; à veteribus inter se confundi tralatitium est, & verba: LXXXVI *annos ei inservio* nihil aliud tinniunt, quam: *in hanc usque ætatem qua annum attigi sextum & octogesimum*. Atque ita veteres intellexisse, ipsorum testimoniis diserte constat. Quod vero tunc vixerit Polycarpus, cum Apostolus Paulus suas ad Philippenses scripsisset litteras, licet nondum CHRISTO nomen dedisset, ut colligit Usserius ex verbis latinæ Epistolæ §. 11. neque ex illis verbis sequitur (possunt enim de Smyrnensi Ecclesia intelligi) neque Pearsonii sententiæ magis quam Usserii (qui ad A. 169. martyrium Polycarpi rejicit) adversatur. Aliorum objectiones diluit Gabriel Gro-

de-

Præter collectionem Epistolarum Ignatii, quam Polycarpo deberi jam dixi, scripsit ipse complures Epistolas, ex quibus una ad nos pervenit, publice olim, teste Hieron. legi solita *Epistola ad Philippenses* Ignatio defuncto exarata, & pietate Apostolici Viri haud indigna. Eam interpolatam hodie ferri suspicabatur Clariss. Tentzelius diss. select. p. 158. sed parum firmis argumentis nixus, ut à D. Tho. Ittigio d) demonstratum est, & à Guil. Caveo in parte altera Historiæ literariæ, qui Dallæi e) etiam & Larroquani f) argumentis adversus hanc Epistolam allatis respondet. Etiam postremam Epistolæ partem adversus ejusd. Dallæi & Lemonii suspiciones vindicat Nourrius Apparat. ad Bibl. Patrum diss. 8.

Editiones Epistolæ S. Polycarpi ad Philippenses.

LATINE ex veteri versione primus edidit *Jacobus Faber* una cum scritis Dionysio Areopag. tributis, & undecim Ignatii Epistolis Paris. 1498. fol. per Joannem Higmanum & Wolfg. Hopylium. Sæpius inde recusa, ut Argentin. 1502. Paris. 1515. (recensente Jodoco Clichtoveo) tum Basil. 1520. Colon. 1536. & una cum Clementinis Jo. Cochleo curante Ingolstad. 1546. 4. & cum Dionysii scriptis à Joach. Perionio translatis Colon. 1557. & cum Clementinis & Ignatio 1569. Exstat etiam in Micropresbytico Basil. A. 1550. p. 27. in Orthodoxographis p. 95. edit. A. 1555. atque in altera Orthodoxographorum ἐκδόσει A. 1569. & in Bibliothecis Patrum nullius non editionis, & novissime Lugdunensis Tomo secundo.

GRÆCE

deckius ὁ μακαρίτης diss. de anno & die passionis Polycarpi, Gedani 1704. 4. Samuelis Petiti sententiam IV. 6. Var. lect. A. C. 175. passum esse Polycarpum contendentis, confutatam vide à Steph. le Moyne prolegom. ad Varia sacra, qui pro A. 167 militat, atque ignis supplicium quod S. Polycarpus subiit à Luciano de morte Peregrini perstringi putat, atque à Themistio ubi novi Empedoclis meminit, cujus tamen verba aliter intelligenda esse notavi lib. 2. c. 12. § 8.

c) Apud Euseb. IV. 15. Hist.

d) Ittigius diss. de Hæresiarchis Apostolicæ ætatis p. 186. & Appendice ad diss. de Hæresiarchis p. 75. seq.

e) Dallæus de scriptis Dionysio & Ignatio suppositis lib. 2. c. 32.

f) Matthæus Larroquanus p. 64. seq Observat. in Ignatianas Pearsonii vindicias, qui Polycarpo Epistolam illam certissimis argumentis asseruerat part. 1. c. 5.

GRÆCE (sed sect. 10. 11. 12. & 14. mancam) cum veteri *Latina* versione A. 1633. ex Turriani Codice, è quo Sirmundus descripserat, primus publicavit *Petrus Halloix* T. 1. de Vitis scriptor. Orientalium p. 525. Hunc secutæ editiones

Jac. Usserii, qui cum animadvers. suis & Patricii Junii castigationibus ac Smyrnensium de Martyrio Polycarpi Epistola notis illustrata, post Ignatii epistolas, sive in Appendice Ignatiana illam vulgavit. Lond. 1647. 4.

Joach. Johannis Maderi Helmst. 1653. 4. qui præfationem & Usserii Juniique notis suas in Martyrium Polycarpi addidit.

Jo. Baptistæ Cotelerii, qui Græcis novam versionem suam notasque, & veteri Latinæ versioni itidem notas suas addidit in tomo secundo Patrum Apostolicorum Paris. 1672. fol.

Stephani le Moyne in Variis sacris Lugd. Bat. 1685. 4. primum editis & A. 1694. iterum recusis, qui recensuit ex MS. Mediceo cujus apographum à D. Rullæo acceperat, & in quo cum Epistola Barnabæ (p. 218. edit. Vossii) nulla interposita distinctione g) jungitur. Notas uberrimas & doctissimas idem Lemonius in altero Volumine hujus operis adjunxit.

Jo. Clerici in nova editione Patrum Apostolicorum Cotelerii, ubi Usserii & Junii notas Cotelerianis adjunctas & singulis paginis statim substratas habes. Amst. 1698. fol. Tomo secundo.

Tho. Ittigii, in Bibliotheca Patrum Apostolicorum Græcolatina. Lips. 1699. 8. præfixa erudita de Patribus Apostolicis dissertatione.

Tho. Smithi cum ejus notis, ad calcem Epistolar. Ignatii, Oxon. 1709. 4.

ANGLICE in vita Polycarpi, inter vitas Patrum à Clariss. *Guil Caveo* concinnatas editasque Londini 1682. fol. atque inde sæpius, & *BELGICE*, *Salomone Bor* interprete Trajecti ad Rhen. 1698. fol. & *GERMANICE* interprete Anonymo Brem. 1701. 4. in iisdem Cavei Vitis Belgice & Germanice recusis.

G Pro-

g) Plura ejusmodi commissionum sive commixtionum in libris MSS. exempla memorat Dodwellus diss. 1. in Irenæum §. 30. Itaque nemo hanc ob causam Polycarpo tribuet quæ Barnabæ esse veterum testimoniis constat. Neque Rullæo hoc in mentem venisse credit Jac. Gronovius præf ad Melam à se A. 1696 editum.

Prodiit etiam *Anglice* ex interpretatione *GuillWakei*, præmissa erudita præfat. Lond. 1698. 1710. 8. cum Clementis Rom. Barnabæ & Ignatii Epistolis, Hermæque Pastore. Et *Germanice Martino Mollero* interprete ad calcem Epistolarum Ignatii Gorlitii 1592. 8. & ex nova vers. in Novo Test. Germanice edito apud Hermannum Henricum Hollen, A. 1711. Schifbecæ prope Hamburgum 12. una cum Epistolis Barnabæ, Clementis & Ignatii.

Epistolæ Polycarpi *ad Athenienses* in qua Dionysii Areopagitæ fecerat mentionem, meminit S. Maximus proœmio ad Dionys. p. XXXV. Hinc forte Suidas ei Epistolam ad Areopagitam tribuit. Verum de his aliisque Polycarpi sive deperditis sive illi suppositis scriptis; διδασκαλία, libro de obitu S. Johannis &c. Vide Caveum in Hist. literaria & Ittigii diss. de patribus Apostolicis §.91. p.294. seq.

4. Polycarpum interprete Victore Capuano laudans Grotius ad Johann. XVII. 4. respicit *fragmenta* quinque in *Victoris Capuani* Catena in IV. Evangelia, tributa Polycarpo, atque primum edita latine à *Fevardentio* ad Irenæi III. 3. atque inde ab Halloixio, Usserio, Madero, Cotelerio, Clerico, Ittigio.

Acta S. Polycarpi, PIONIO auctori falso tributa, post Petrum Halloixium in vitis Patrum Oriental. T. 1. pressius à se è veteri Codice Græco versa latine dedit Joannes Bollandus in Actis Sanctor. ad diem 26. Januar. Tomo II. qui etiam de Pionio ipso videndus Tomo 1. Febr. p. 37. seqq. Cæterum Acta illa Polycarpi à Clariss. W. Ernesto Tentzelio etiam in diss. selectis T. 1. p. 76. seqq. latine exhibita, propter multas causas merito viris doctis nullam fidem mereri videntur. Certiora de Polycarpo dabit SMYRNENSIS *Ecclesiæ Epistola ad Ecclesias Ponti*, apud Euseb. IV. 15. Hist. quam ex Menologio Græco h) MS. Barocc. Mensis Februarii integriorem Jac. Usserius & ex eo Tho. Ittigius cum Polycarpi Epistola edidit, sed & I. Baptist Cotelerius in Patribus Apostolicis & Theodoricus Ruinartus in Actis Martyrum selectis, Thomasque Smithus cum Polycarpi Epistola recudendam dederunt, illustraruntque. Godfridus Arnoldus Germanice etiam vertit & una cum aliis selectis Actis edidit. Latinam antiquam versionem sive paraphrasim potius Usserius descripsit è duobus MSS. Cottoniano & Sarisberiensi. Hæc sunt *vetustissima illa Ecclesiæ martyria, quorum lectione*, ut scribit Josephus Scaliger ad Euseb. p. 121. *piorum animus ita afficitur, ut nunquam*

h) Simile MS. in Bibl. Cæsarea. Vid. Lambecium VIII. p. 88.

quam fatur inde recedat: quod quidem ita esse unusquisque pro captu suo & conscientia modo sentire potest. Certe ego nihil unquam in Historia Ecclesiastica vidi, à cujus lectione commotior recedam, ut non amplius meus esse videar.

E recentioribus præter Bollandum, Halloixium & Annalium conditores consulendi inprimis Caveus in vitis Patrum Anglice, Belgice ac Germanice editis & Tillemontius Tomo 2. Memor. Hist. Eccles. qui de Polycarpo ut solet accurate agit, & licet i) *Acta Pionii* pro veris habet, tamen Acta Polycarpi sub Pionii venditata nomine ut nulla fide digna merito rejicit. Confer etiam si placet B. Theophili Spizelii Academiam JESU CHRISTI p. 23. seqq. Casp. Crucigeri Orationem de Polycarpo T. 3. declamatt. Witebergens. p. 708. seq. Casp. Sagittarium de natalitiis Martyrum cap. 2. Fabulam de S. *Benigno* Divionensi per Polycarpum in Galliam misso refellit Ismaël Bullialdus singulari diatriba Parisiis A. 1657. 8. edita.

XV. JUSTINUS Samaritanus, a) Neapoli Syriæ Palæstinæ b) sive Sichemo oriundus, Prisci F. Bacchii Nepos natus videtur A. C. 89. in omni disciplina Philosophorũ versatus, Stoicum primo, mox Peripateticum deinde Pythagoricum, ac deinque Platonicum audivit. Hinc per senis cujusdam (Polycarpi forte) sermones accensus cupiditate CHRISTI doctrinæ pernoscendæ, totum se illi dedit, & Philosophum professus Christiana dogmata non imbibit modo, sed & ore ac scripto adversus Judæos Ethnicosque defendit, docuitque alios libenter, ac tandem à *Crescente*, c) Philosopho Cynico, qui Megalopoli Arcadiæ civitate versabatur, ut ipse futurum divinaverat d) delatus, sanguine

G 2 suo

i) Pionium eadem qua Polycarpus persecutione Martyrium obiisse Eusebius diserte testatur in Chron. & IV, 15. Hist. p. 135. Itaq; recte hujus fidem præfert Pearsonius p 302. seq. Opp. postum. licet recentiores atque adeo ipse *Actorum Pionii* auctor sub Decio passum scribant. Hæc Acta licet sincera videntur etiam Ruinarto, qui post Lipomannum Suriumque ac Bollandum (ad 1 Febr.) illa Actis Martyrum selectis inseruit, Tillemontio quoque & Valesio aliisque viris doctissimis: tamen vel ob hunc ipsum ab Eusebio dissensum recte judicio Baronii ad A. C. 254 § 1. rejiciuntur.

a) Epiphan. hæresi 46. 1 ubi docet etiam triginta annorum fuisse Rustico & Hadriano tertium Coss. h. e. A. C. 119.

b) Justinus ipse in limine Apologiæ majoris. Adde Tenzel. diss. select. T. 1. p. 167. Grabe spicileg patrum T. 2. p. 134.

c) Justinus ipse sub init. dialogi cum Tryphone

d) Apologia minore f. 46. Confer Tatianum Justini discipulum f. 157. seq. ad Gentes & Eusebium in Chron. & VI. 16. Hist. quem sequuntur Hieron. in Catalogo, Syncellus p. 351. Chronicon Alex. aliique. Cæterum Tatianus p. 165. Megalopoleos iterum meminit, unde colligas non Romam sed Arcadiæ urbem, cui Dianæ Hymniæ fanum Pausania teste propinquum erat, etiam p. 157. ab eodem intelligi.

ſuo confirmavit, unde hæſit ipſi *Juſtini* MARTYRIS nomen, quo facilius ab aliis Juſtinis e) non martyribus diſtingui poſſet, licet & plures fuerint Juſtini Martyres. f) Martyrium paſſus eſt Præfecto urbis Junio Ruſtico (Anno ætatis 74. CHRISTI 163.) qui anno ſuperiore 162. cum Vettio Aquilino Conſulatam geſſerat. Paſſus itaque Juſtinus Anno tertio M. Aurelii Antonini & L. Veri. *Acta Martyrii* ejus latine edita à Surio & Papebrochio ad 13. April. à Baronio ad A. C. 165. & à Ruinarto in Actis ſelectis Martyrum: ſed Græce & latine à Dan. Papebrochio in Actis Sanctor. T. 1 Junii p. 20. ſeq. Quod vero non de alio Juſtino, quem Græci in Typico Sabæ & in Menologiis à noſtro diſtinguunt, ſed de Tatiani Magiſtro intelligenda veniant, ſatis mihi adverſus Papebrochii argumenta ad 13. April. p. 104. ſeqq. confirmaſſe videntur Halloixius in vita Juſtini c. 26. Tillemontius ad Juſtini vitam nota 13. T. 2. memor. Hiſt. Eccleſ. & Grabius p. 141. ſeq. T. 2. ſpicilegii Patrum, qui triumviri perinde ut Caveus, Tentzelius & Ittigius, Samuelque Baſnagius de Juſtino ejusque ſcriptis diligenter diſſeruere, ne de Natali Alex. Elia du Pin & Labbeo atque aliis dicam. Scripta quæ exſtant eo quo Pariſienſis editio offert ordine, hæc ſunt:

I. Ad-

e) Præter Juſtinium ſcriptorem latinum pueris etiam notiſſimum, quem cum noſtro Martinus Polonus perperam confudit, & Juſtinos duos ſæculo VI. Imperatores, fuit. 1) Juſtinus Siculus Epiſcopus, cujus Epiſtola ad Petrum Fullonem circa A. C. 483 ſcripta ad calcem Zonaræ in Canones p. 538 atque inde T. 4. Concil. edit. Labbei p. 1103. prodiit. Huic Juſtino quæſtiones ad Orthodoxos & expoſitionem fidei tribuebat Clariſſ. Dodwellus. 2) Juſtinus Archi-Diaconus ad quem ſcripſit Gelaſius in S. Anshelmi collectaneis T. 18. Bibl Patrum Lugd. p. 616. 3) Juſtinus Manichæus quem confutavit Fabius Marius Victorinus editus à Sirmondo Pariſ. 1630. 8. & Tom. I. Opp. p. 409. 4) Juſtinus Abbas Hieroſolymitanus cujus mentio in Actis S. Anaſtaſii Perſæ ſub Choſroë & cui Raynaudus Epiſtolam ad Zenam ac Serenum tribuit. Acta illa Anaſtaſii habent Surius & Bollandus 22. Januar. 5) Juſtinus ad quem Martial XI. 66. Omitto Juſtinos Dominicanum & Lippienſem de quibus Voſſius Hiſt. lat. Aliosque in Gruteri Indice Inſcript Vet. & apud Reineſium p. 410. Epiſt. ad Hofmannum. Nec minus recentiores, ut Juſtinium Hiſpanum Abbatem Caſinenſem circa A. C. 1522.

f) Præter Juſtinum Martyrem quem in Græcorum Menologiis à noſtro diſtingui dixi, Juſtinus fuit Martyr novennis puerulus ſub Diocletiano paſſus, cujus Martyrium verſibus deſcripſit Beda T. 3. p 266. ſeq. De hoc Martyrologia 12. Dec. in quibus alius Juſtinus memoratur Calendis Auguſti, alius item 17. Sept. Etiam in Hagiologio Franco Galliæ quod edidit Labbeus T. 2. Bibl MSS. p. 704. ad 15. Octobr. Ut omittam Juſtinum Confeſſorem cujus vitam edidit p. 579. ſeq.

1. Λόγος (παραινετικὸς) sive potius ut Damascenus in parallel. * Euseb. Hieron. & Photius, ἔλεγχος πρὸς Ἕλληνας. p. 1-37. Teste Maximo ad Dionysium T. 1. p. 455. ipse inscripserat Ἰουστίνου φιλοσόφου τὸν πρὸς Ἕλληνας λόγον. Allegat Stephanus Gobarus apud Phot. Cod. 232. exstantque verba apud Justin. p. 21. edit. Paris. Vertit latine ante Perionium, Gelenium, Langum *Jo. Franciscus Picus* Mirandulanus editum inter alia Pici opera Argentor. 1507. & Basil. 1528. fol. in Jo. Sichardi antidoto contra hæreses & in Micropresbytico 1550. & Orthodoxograph. 1555. 1569. atque iterum inter Jo. Francisci Pici opera Basil. 1601. fol.

Gallice vertit Martinus du Pin, Paris. 1580.

Germanice Caspar Hedio, cum Historia Ecclesiast. Eusebii, Socratis &c. Argent. 1530. fol. Prodiit & separatim Græce Parisiis ex Guillardi officina 4. 1539. & latine.

2. Λόγος πρὸς Ἕλληνας. p. 37-40. Hunc primus Græce edidit & Latine vertit *Henricus Stephanus* A. 1592. 4. Sed majore ut videtur parte mutilum, quamobrem in eo non reperias disputationem de dæmonibus, quam in eo legerunt Tatianus, Hieron. ac Photius, nec verba quæ ex Justini κατ' Ἑλλήνων affert Leontius contra Eutychianos & Nestorianos libro 2. atque Græce è MS. Bodlejano descripsit Grabius T. 2. spicilegii Patrum p. 172.

3. Ἀπολογία α' καὶ β' ὑπὲρ χριστιανῶν. *Apologia* brevior, vulgo *prima* ad Senatum Rom. p. 41-52 & Apologia prolixior, vulgo *altera* ad Antoninum Pium. p. 53-102. atque ad unum Imperatorē non ad duos se scripsisse videtur testari ipse Justinus tum in Apologia, tum p. 349. dialogi cum Tryphone, ubi ait ἐγγράφως se καίπερ προσωμιληκέναι, licet viri docti docent utramque Apologiam pro Christianis à Justino scriptam esse ad Imperatores M. Aurelium Antoninum g) & Lucium Verum, Senatumque Rom. circa A. C. 161. & utramque esse veluti unum quoddam opus, ita ut prolixiori illi brevior instar appendicis subjuncta fuerit. Utramque hanc Apologiam egregium utique Christianæ pietatis monumentum cum Langi versione passim castigata notisque

*) Confer Grabium T. 2 spicileg p. 148. seq. & Tillemont. nota 6. ad vitam Justini.

g) Euseb. IV. 12 Confer Antonii Pagi Criticam Baronianam ad A C. 162. Ruinartum in Actis selectis Martyrum p. 31. seq. & Jo Ernesti Grabe spicileg. Patrum T. 2 p 150. seq. & præf. ad Apologiam Justini breviorem, cujus lacunam quæ occurrit statim post initium, supplet ex duobus à Damasceno servatis locis T. 2 spicileg. p. 173 seq. Cæterum Antonino Pio oblatam à Justino Apologiam multis disputat Valesius ad Eusebii IV. 16. cujus argumentis Pagius loco laudato respondet.

Variorum undique collectis distinctam in sectiones, nitide edidere Oxonienses, prolixiorem quidem recensente *Grabio* 1700. 8. breviorem *H. Hutchino* 1703. 8. qui libellum utrumque adversus Græcos & tertium de Monarchia subjunxit. Adde si placet in loca quædam longioris Apologiæ observationes Latini Latinii p. 36. seq. Bibl. Sacroprofanæ, Jo. Clerici T. 2. Bibl. selectæ p. 328. seq. & meas qualescunque in Novis litterariis Hamburgensibus A. 1703. p. 79. seq. quibus hoc loco paucas tunc promissas adjungam.

Pag. 4. & 5. edit. Ox. *Ast ne quis hac dicta vocem sine ratione temere prolatam esse existimet, volumus in crimina Christianis objecta inquiri, atque, si ita se habere probata fuerint, pro eo atque par est puniri, seu potius (ipsimet nos) illa punire.* ἀξιοῦμεν κολάζεσθαι ὡς πρέπον ἐστὶ, μᾶλλον δὲ κολάζειν. Geminus locus infra p. 32. κολάζεσθαι δὲ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ (χριστοῦ) βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον χριστιανοὺς καὶ ὑφ' ὑμῶν ἀξιοῦμεν. *Cæterum eos, qui minus consentaneam præceptis Christi agunt vitam, Christianique solo nomine sunt, a vobis quoque puniri optamus.* Uti vero his posterioribus verbis pœnas à Magistratu Ethnico infligendas Justinus opponit suppliciis sempiternis apud inferos, ita in priore loco sibi ex adverso opponuntur pœnæ à Magistratu inferendæ, & ab ipsis Christianis. Neque objecerit aliquis, integrum non fuisse Christianis in sceleratos animadvertere, nam ut de pœnis Ecclesiasticis nihil dicam, sufficit Justinum his verbis docere, quod Christiani adeo non probent illa scelera, ut, si possent, libenter ipsi severe eadem essent vindicaturi.

Eadem pag. 5. Τὰ πράγματα ἐπάγειν *negotium facessere.* Sic ἐπάγειν κίνδυνον & similia, obvia in Græcis scriptoribus.

Pag. 9. Τί δὴ οὖν τοῦτ' ἂν εἴη ἐφ' ἡμῶν; *quare igitur ita agitur nobiscum?* ut nempe a vobis prohibeamur. Paulo ante enim dixerat: κἀκείνων (indigna de Diis tradentium) τὰ διδάγματα οἱ μετερχόμενοι οὐκ εἴργονται πρὸς ὑμῶν. *Eorumque doctrinam qui propagant, neutiquam prohibentur à vobis.* Infra pag. 18. καὶ ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων ἡγούμεθα εἶναι τὸ μὴ εἴργεσθαι ταῦτα μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ προτρέπεσθαι ἐπὶ ταῦτα. *Atque è re cunctorum hominum esse arbitramur, ut non modo ista addiscere non prohibeantur, sed etiam cohortatione ad ea incitentur.*

Pag. 14. Cum dixisset Justinus ab Ethnicis ipsis, ex Platonis sententia, expectari judicium olim de hominibus habendum a Minoë & Rhadamanto, Christianos vero existimare futurum, ut ante Christi tribu-

tribunal quotquot sunt homines sistantur : subjungit : *εἰ μὲν ἐν ἄπιςον ἢ ἀδύνατον τῦτο φησί τις πρὸς ἡμᾶς, ἥδε ἡ πλάνη ἐςιν ἄλλυ πρὸς ἕτερον, μέχρις ἐ ἔργῳ μηδὲν ἀδικῦντες ἐλεγχόμεθα.* Quorum verborum hic est sensus : *Si hoc quisquam incredibile esse nobis dixerit, aut ita fieri posse negaverit, error noster saltim consistet in eo, quod nos alii cuidam (CHRISTO nempe) tribuimus, quod vos Ethnici Rhadamanto & Minoi vindicatis, dum interim in re ipsa nihil peccasse aut absurdi statuisse à vobis convinci possumus.* Πλάνη ἄλλυ πρὸς ἕτερον est error, quo quis decipitur in *subjecto*, neque locum hic habet Langi vel Perionii interpretatio, neque cum Clarissimo editore necesse est verba Justini corrupta, mutilave suspicari.

Pag. 47. Nihil deest, sed tantum ex superioribus subintelligenda vocula *καὶ ὅτι.*

Pag.48. Pro *ἐν χαφαῖς ςεφάνυς*, Meursius legit *ἐν ταφαῖς* quod magis placet.

Pag. 54. *ἀλλ' ὅτι μὴ διώκονται μηδὲ φονεύονται ὑφ' ὑμῶν κἂν διὰ τὰ δόγματα*, vertendum est, *sed quod non persecutione petuntur à vobis neque occiduntur nisi ob dogmata sua*, nempe quod Christiani sunt.

Pag. 61. Clariss. Grabius pro *βασιλεύοντι ἡρώδῃ* & *βασιλεὺς ἡρώδης* putat Justinum scripsisse *ἱερεῖ* & *ἱερεύς.* Sed sacerdotem nunquam *βασιλέα* vel *βασιλεύοντα* dicturus fuisset Justinus. Itaque verius est quod notavit Usserius lib. de LXX. Interpretibus p. 32. bonum Virum Justinum Philadelphi & Cleopatræ Bibliothecarum Historiam inter se commiscuisse.

P. 66. in verbis : *ἐν οἷς οἰκεῖ τὸ παρὰ τῦ θεῦ σπέρμα, ὁ λόγος,* nihil mutandum, neque pro *σπέρμα* legendum *πνεῦμα*, respicitur enim 1. Joh. III. 9. & res eodem recidit, nam per *semen* illo in Johannis loco Spiritum Dei intelligendum notat Irenæus IV. 51. Confer Joh. III. 6. Quod porro Spiritus Dei etiam de *λόγῳ* dicatur, diserte docet Justinus p. 69. & multis aliis veterum testimoniis docet Grotius ad Marci II. 8. Petavius de SS. Trinitate p. 79. & Bullus defensione fidei Nicænæ p 37. seq.

Justini, Tertulliani & Minucii Felicis pro Christiana religione Apologias, VincentiiqueLirinensis commonitorium *Anglice* nuper vertit & prolegomenis ac notis illustravit *D. Reevius* Londini 1710. 8. 2. Vol. *Græce* pridem etiam impressæ sunt Justini Apologiæ Rom. à Zannero 8. una cum Gregorii Thaumaturgi, Athanasii, Basilii M. Gregorii Naz. & Jo. Chrysostomi nonnullis, curante Hieronymo Bunello, S. I.

4. Περὶ

4. Περὶ θεοῦ μοναρχίας. p. 103-176. Pars prior hujus libri h) qua unitatem DEI ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γραφῶν teste Eusebio Justinus demonstraverat, intercidit. In Oxoniensi editione hujus libelli additæ sunt præter alias ineditæ antea atque eruditæ *Johannis Potteri* notæ, quibus facit ut tanto magis Clementem Alex. similiter ab eo illustratum videre peroptemus.

5. Ἀνατροπὴ δογμάτων τινῶν Ἀριστοτελικῶν ad Paulum Presbyterum p. 110 159. Legit etiam, (licet non integram) ac Justino tribuit Photius Cod. 125. Neque illius esse abnuerim, non uni forte Paulo inscriptam, unde plurali numero in præf. utitur: quanquam novi à plerisque & novissime à Nourrio p. 454. sqq. Apparatus in dubium vocari. MStus Codex duabus paginis auctior extat in Bibl. Cæsarea, si credimus Lambecio VII. p. 20. & 106. sed fefellit eum lacinia ex refutatione responsionum Græcarum adtexta, qualis in Græca Rob. Stephani editione occurrit, ut jam Clarissimis Viris i) observatum. Latine vertit *Guil Postellus* Paris. 1552. 8.

6. Ἐρωτήσεις χριστιανικαὶ ὅ πρὸς τοὺς Ἕλληνας pag. 159-196. Ejusmodi librum à Justino scriptum esse, ex ejus Apologia breviore p. 47. (quem locum etiam repetit Eusebius IV. 16. Hist.) pulchre observavit Grabius T. 2. spicilegii p. 156. Cæterum hoc quod exstat, post Justini ætatem si non suppositum certe interpolatum esse oportet, ut docet vel repetita p. 160. & 161. sqq. 166. Manichæorum mentio, ut alia jam omittam. Appendicis loco p. 196-199. subjiciuntur aphorismi duodeviginti, Ethnicorum opinionibus oppositi.

7. Ἐρωτήσεις ἑλληνικαὶ ιέ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς περὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ περὶ τοῦ θεοῦ, καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, p. 199. sqq. quibus p. 201-216. subjiciuntur ἀποκρίσεις χριστιανικαὶ πρὸς τὰς προρρηθείσας ἐρωτήσεις ἀπὸ (leg. κατὰ ex Photio) τῆς εὐσεβείας τῶν φυσικῶν λογισμῶν. Videtur enim hoc scriptum respicere Photius, quando inter Justini monumenta Cod. 125. ἀπορειῶν κατὰ τῆς εὐσεβείας, κεφαλαιώδεις ἐπιλύσεις memorat.

8. Πρὸς ΤΡΥΦΩΝΑ ἰουδαῖον, διάλογος, Colloquium de veritate religionis Christianæ cum Tryphone Judæo k) (qui ex bello sub Hadria-

h) Dupin Bibl. des Anteurs Ecclesiastiques p. 58 Grabe p. 153 Tillemont. nota 7. ad vitam Justini, Sam Basnage ad A. C. 165. n. 9.

i) Tentzelio p. 180. diss. select. Grabio p. 155.

k) Hunc esse celebrem illum רבי טרפון R. Akibæ sive præceptorem sive collegam, cujus vita in libro Juchasin & in Zemach David occurrit, verisimiliter suspicantur viri

driano profugus Corinthi multo tempore egerat) per duos dies habitum Ephesi, atque ut p. 306. Tryphoni facturum se Justinus promisit, relatum in literas, dicatusque Marco cuidam Pompejo l) quem φίλτατον p. 225, 371. appellat. In duas etiam partes fuisse à S. Viro divisum, & prioris extremum atque initium posterioris hodie p. 300. desiderari, Sylburgius in notis & Grabius T. 2. spicileg. p. 161. observavit, qui lacunæ illius bina fragmenta p. 174 sq. ex MS. Catena in Psalmos & Damasceni parallelis edidit. Non diu ante Martyrium scriptum à Justino hunc dialogum colligas ex eo, quod p. 349. suæ ad Imp. Apologiæ meminit. Cæterum Jo. Harduini m) paradoxon, qui ex omnibus sub Justini nomine ambulantibus scriptis solum hunc dialogum genuinum ejus esse sibi persuasit, non multis credo probabitur: perinde ut nec alterum illud D. Christiani Gotlieb Kochii, n) Vicepræpositi Apenradensis, qui singularibus scriptis dialogum cum Tryphone conatus est Justino eripere, & Origenis discipulo Tryphoni adscribere, nullo certo & explorato adversus tot antiquorum testi-

viri docti, Drusius de sectis Judæor. lib. 2. c. 11. & p. 98. D. Carpzovius introduct. Theol. Judaicæ p. 84. Caveus aliique. Tryphonis cujusdam Judæi junioris mentio in S. Epiphanii vita T. 2. edit. Petavii p. 321.

l) Grabius T. 2. spicileg. p. 160. conjicit Marcum hunc fuisse Episcopum illo tempore Hierosolymitanum. Sed is non fuit ultra A. C. 156.

m) Vide Eliæ du Pin Præf. ad T. V. Bibl. Ecclesiastic. & D. Ittigii Observationes supplemento Operum Clementis Alex. subjectas p. 207. seq.

n) Kilonii A. 1708. 8. prodiit liber Kochii hoc titulo: *Justini Martyris cum Tryphone Judæo dialogus secundum regulas Criticas examinatus, & νοθεύσεως seu falsitatis & suppositionis suspectus atque convictus.* Eodem anno Sleswici 8. D. Albertus à Felde Bremensis (hodie Theologiæ Professor in Academia Kilonensi) Epistolam ad Kochium edidit, qua ad objectiones ejus respondet. Inde pro Kochio Francofurti 1701. 8. vulgata est Godofredi Wagneri SS. Theol. Studiosi nomine Epistola ad Albertum à Felde de Justini Martyris cum Tryphone Judæo Dialogo, vere, si inscriptioni credimus, supposito. Cumque Viri quidam docti testati fuissent se cum Kochio neutiquam facere, hic Lipsiæ 1704. 8. typis exscribi curavit censuram censuræ quam Ernestus Salomon Cyprianus p. 249. ad Hieron. de S. E. Jo. Franciscus Buddeus de hæresi Valentin. p. 416. & relationum novantiquarum auctores A. 1701. p. 344. de libro ipsius tulerunt. Ab eo tempore invictas quas vocat demonstrationes Kochio Feldenius pro dialogi γνησιότητι vindicanda opposuit, excusas Hamburgi 1707. 8. Denique A. 1709. Flensburgi 8. pro Kochii sententia lucem vidit scriptum cui titulus: demonstrationes Alberti à Felde devictæ & profligatæ à C. T. M. Vide & jam dictas novantiquas relationes Germanice editas A. 1704. p. 423. & A. 1708. p. 505. ac Salom. Ernesti Cypriani Vindicias Justinianas s. diss. Apologeticam pro Justini Dialogo cum Tryphone, Jenæ 1705. 8.

testimonia argumento. Potius optaverim ut dialogus iste Clarissimi Grabii cura recensitus & illustratus propediem in lucem exeat.

9. Ἔκθεσις πίστεως περὶ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας, p.372-390. Citatur à Leontio Byz. Justinus ἐκ τοῦ τρίτου βιβλίου τοῦ περὶ τῆς ἁγίας τριάδος συντάγματος, verbaque ab ipso allata in hac ἐκθέσει leguntur. Laudatur etiam Justini λόγος περὶ πίστεως ab Euthymio in Panoplia tit. 16. & λόγος περὶ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας à Johanne Cyparissiota in Decadibus de Mystica Theologia VII. 1. & 8. & VIII. 10. & à Gemisto Plethone in opusculo contra Latinos apud Petavium VII. 17. de Trinitate §. 9. Tamen & juniores isti testes sunt, & multis argumentis viri docti evicerunt, Justini Martyris expositionem illam fidei esse non posse.

10. Ἀποκρίσεις πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, περί τινων ἀναγκαίων ζητημάτων, sive solutiones quæstionum CXLVI ad Orthodoxos p. 391-493. lectione certe & accuratiore editione dignæ, variaque præclara continentes, sed longe junioris * scriptoris, sive Justini Siculi sive alterius cujuscunque. Sane exploratum non est quod Allatius de libris Ecclesiasticis Græcorum p. 274. conjicit, interpolatas esse, ut Athanasii quæstiones ad Antiochum & Hodegus Anastasii Sinaitæ.

11. Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον p. 494--502. Primum edita & latine versa ab *Henr. Stephano* 1592. 4. Insignem hanc Epistolam ad Diognetum quem κράτιστον auctor vocat, & Religionis Christianæ pernoscendæ cupidum fuisse testatur, scriptoris Justino antiquioris esse existimavit Tillemontius Hist. Imperatorum T. 1. p. 1035. sqq. & in Memoriis Hist. Eccles. T. 2. p. 366. seq. sed non videntur mihi argumenta illius tanti momenti, ut Justino eam abjudicemus, cujus genium plane redolere Sylburgius quoque notavit. Vide & quæ erudite observat Sam. Basnagius ad A. C. 165. n. 9. Neque alienum ab Justino, ut se Ἀποστόλων γενόμενον μαθητὴν p. 501. vocet, cujus verba ista sic etiam possunt intelligi, ut per illa tantummodo Christianum se factum & Apostolorum doctrinæ aures animumque accommodasse affirmet. De Diogneto M. Aurelii Antonini Magistro uno an duobus hoc nomine, pictore ac Philosopho Capitolinus in Antonini vita c. 4. & Antoninus ipse lib. 1. §. 6.

12. Ἐπιστολὴ πρὸς Ζηνᾶν o) καὶ Σερῆνον, ad Zenam ac Serenum fratres, de vita Christiana: in cujus Epistolæ limine aliam πρὸς Πα-

* Vide argumenta jam notata à Magdeburgensibus Centur. 2. p. 162 seq.

o) Alius Zenas νομικός, Tit. III. 13. cujus nomine Apocrypha Titi Acta jactantur. Vide Acta Sanctor. T. 1. Januar. p. 163. & Ittigii diss. de Patribus Apostol. p. 100. sqq.

Πάππιν (an Παπίαν?) & aliam item πρὸς ἄρχοντας memorat. MSti Codicis membranacei Sæculo X. scripti, inque Bibl. Regia Paris. obvii specimen dat Montfauconus p. 279. Palæographiæ. Aliud MS. memorat Mabillonius T. 1. musei Italici p. 196. hanc enim Epistolam intellige, ubi legis Justini Orationem, περὶ μὲν τῆς κατὰ πρόβλημά τινων ἀλογίςυ παιδείας, quæ sunt prima Epistolæ verba. Natalis vero Alexandri argumenta quibus hanc Epistolam Martyri ereptam ivit, excussa videre licet in Tentzelii τοῦ μακαρίτου diss. selectis p. 193. seq. ubi & Theoph. Raynaudi perstringitur sententia, in erotematis de bonis ac malis libris p. 147. eandem tribuentis Justino Abbati Hierosolymitano. Videtur tamen adhuc esse ambigendum. Saltim per Epistolam πρὸς ἄρχοντας p) Apologiam Justini Martyris intelligi ægre mihi persuadeo, aliud enim illa argumentum continet, ut omittam quæ objecit Clariss. Basnagius ad A.C. 165. n. 10. Natalem Alex. etiam refellens, qui Monachis scriptam hanc Epistolam sibi persuasit. Epistola ad Zenam legitur quoque latine in Bibliotheca Patrum Ascetica, quæ in sex tomos divisa prodiit Paris. 1661. 4. Tomo primo.

Scripta Justini deperdita.

1. Σύνταγμα κατὰ πασῶν τῶν γεγενημένων αἱρέσεων. Justinus ipse Apologia longiore p. 70. atque inde Eusebius IV. 11. Hist. Theodoritus de hæret. fab. & Cedrenus qui sub Hadriano illud opus compositum scribit.

2. Λόγοι κατὰ Μαρκίωνος. Phot. Cod. 125. *contra Marcionem insignia volumina* Hieron de S. E. sed Irenæus (qui loca inde producit IV. 14. & V. 26.) singulari numero σύνταγμα vocat, & Eusebius IV. 11. Hist. σύγγραμμα.

3. Ψάλτης, quo in libro psalmodiæ rationes exposuisse videtur: Meminit Euseb. IV. 18. Hist.

4. Σχολικὸν περὶ ψυχῆς. Eusebius loco laudato, cui adde Valesium in notis, & Grabii T. 2. spicileg. p. 168.

5. Περὶ ἀναστάσεως, ex quo primam partem & luculenta fragmenta servavit Jo. Damascenus in præclaro parallelorum opere, atque inde Græce & Latine edidit Halloixius in vita Justini c. 27. & Grabius p. 177-193. qui Methodii etiam lib. de resurrect. & Procopii Gazæi in 3. Geneseos testimonia affert. Vide & Petavii dogmata Th. T. 1. de Deo p. 678. 837. Resurrectionem CHRISTI tota prædicasse libertate Justinum scribit Hieronymus Ep. 84.

p) Eusebius IV. 16. similiter de Imperatoribus quibus Apologiam Justinus obtulit: δεδηλωμένοις ἄρχουσι. Et Miltiadis Apologiam πρὸς τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας memorat V. 17.

6. Ὑπομνήματα εἰς ἑξαήμερον, è quibus loca ſervavit Anaſtaſius libro VII. in Hexaem. Vide Grabium p. 169. 195. 202. 243. ſeq.

7. Λόγος περὶ προνοίας καὶ πίστως ad Euphraſium Sophiſtam (junioris ut videtur Juſtini) S. Maximus T. 2. p. 154. & Euthymius part. 2. Panopliæ tit. 15.

Omitto quod Poſſevinus in Catalogis MSS. Græcorum reperiſſe ſe refert memoratam *Juſtini Philoſophi & Martyris explicationem in S. Dionyſii Areopagitæ Epiſcopi Athenienſis Hierarchiam Eccleſiaſticam & Myſticam Theologiam.* Nemo enim credet à Juſtino illuſtrata ſcripta, quæ diu poſt Juſtini ætatem Dionyſio ſuppoſita ſunt.

Editiones Juſtini.

GRÆCE ex Bibl. Regia & Regiis typis *Rob. Stephanus* Juſtini opera edidit Pariſ. 1541. fol. hoc ordine: 1. Epiſt. ad Zenam & Serenum. 2. Paræneticum ad Ethnicos. 3. Dialogum cum Tryphone. 4. Utramque Apologiam, breviorem & longiorem. 5. De Monarchia DEI. 6. Expoſitionem fidei. 7. Everſionem dogmatum Ariſtot. 8. Quæſtiones Chriſtianas. 9. Reſponſiones ad Orthodoxos & 10. Quæſtiones Ethnicorum. Confer de illo itemque alio Bibl. Regiæ Codice & tertio in Collegio Pariſ. Jeſuitarum obvio Nourrium Apparatu ad Bibliothecam Patrum p. 467. ſeq.

LATINE, interprete *Joachimo Perionio*, Benedictino Cormeriacenſi, qui obſervationes etiam addidit. Pariſ. 1554. fol. apud Jacobum Puteanum: & in Bibl. Patrum edit Colonienſis A. 1618 T. 2.

Interprete *Sigiſmundo Gelenio*, Boiemo, quem Juſtino transferendo immortuum ſcribit in Præf. Nic. Epiſcopius, *Hinc factum eſt*, inquit, *ut alii cuidam docto viro nobis amico, latinæ ac Græcæ linguæ perpulchre gnaro, reliquum ejus auctoris traducendi provincia fuerit tradita, qui non ſolum libros poſtremos fecit latinos, ſed multos etiam locos in prioribus ſupplevit.* Baſil. 1555. atque inde Pariſ. 1565. 8.

Ex verſione *Jo. Langi* Sileſii, qui commentarios etiam addidit: Baſil. 1565. fol. Verſio illa ſine commentariis recuſa in Bibliotheca Patrum, edit Lugd. 1677. T. 2.

GRÆCE & LATINE cum verſione Joh. Langi, additisque quæ H. Stephanus A. 1592. ediderat Juſtini λόγῳ πρὸς Ἕλληνας & Epiſtola ad Diognetum, notisque & indicibus accuratiſſimis *Frid. Sylburgii.* Heidelberg. ap. Commelin. 1593. fol. Sylburgius Jo. Arcerii, Dav. Hœ-

Hœſchelii & Hieron. Wolfii Obſervationes, & ſelectas Perionii notas, tum quæ Jacobus Billius in ſuis Obſervationum libris ad Juſtinum notaverat, ſuis caſtigationibus & animadverſionibus inſeruit.

Hæc Sylburgii editio recuſa Pariſiis 1615. & 1636. fol. addita *Petri Lansſelii* Gravelingani S. J. diſpunctione animadverſionum in Juſtinum, quas Iſ. Caſaubonus Exercitationibus ſuis ad Baronium inſeruit: & corollarii in vicem ſubjunctis Athenagora, Theophilo Antiocheno, Tatiano & Hermia.

Colonienſi ſive Witebergenſi potius editioni apud Jeremiam Schrey & Henr. Jo. Meyerum A. 1686. fol. quæ Pariſienſes ex aſſe exprimit, adjunctus præterea D. *Chriſtiani Kortholti* τ͂ μακαρίτου ad Juſtinum, Athenagoram, Theophilnm & Tatianum Commentarius, Kiloniæ primum A. 1675. fol. ſeparatim in lucem emiſſus.

Noviſſime vir doctus *Thomas Creech*, cui Lucretius multum debet, novæ Juſtini editioni manum admovit Oxoniæ. Sed mox miſer ipſe deplorandi ſibi fati auctor, etiam ea quæ affecta habuit, voluit aboleri.

Quæ ſingula Juſtini ſcripta tum ab aliis tum à Clariſſ. Grabio edita ſunt, à quo etiam cætera optimi Martyris monumenta recenſita expectamus, ſupra ſuo loco memoravi.

GALLICE Juſtini ſcripta vertit Johannes de Maumont. Pariſ. apud Vaſcoſanum 1554. fol. Apologiam longiorem Chanutus. Pariſ. 1686. 12.

Alia quædam ſcripta Juſtinum ſpectantia.

Vita & documenta S. Juſtini Philoſophi & Martyris, per Petrum Halloix. Duaci 1622. 8. & Tomo ſecundo illuſtrium Eccleſiæ Orientalis ſcriptorum Ibid. 1636. fol.

De Juſtini Doctrina liber Chriſtiani Niſanii adverſus Sandium Francof. 1688. 8. *Juſtinus Philoſophus Chriſtianus & Martyr, exhibitus Veritatis Evangelicæ teſtis & Confeſſor &c.* De doctrina Juſtini Martyris diſſerit etiam B. Ittigius in ſelectis capitibus Hiſt. Eccleſ. ſæculi ſecundi p. 204. ſeq.

De Juſtini Martyris Theologia Morali, Rev. D. Jo. Andreæ Schmidii diſſ. Helmſtad. 1698.

Doctissimi Abbatis de Longerue opusculum de Justini Martyris gestis quod peregisse se testatur diss. in Tatianum p.XIV. nondum vidit lucem. Is cum Valesio ad Eusebii IV.16. persuasus est Justinum Martyrio coronatum Anno CHRISTI 51. Antonini Pii 13. cui sententiæ videtur suffragari Epiphanius XLVI.1. testatus Tatianum novam sectam prodidisse circa duodecimum Annum Antonini Pii. Sed Marcum is Antoninum forte dicere voluit.

XVI. Index scriptorum & Heræticorum

à Justino Martyre memoratorum, ad paginas editionis Græcolat. Parif.

Nota à p. 159-216. quæstiones ad Græcos & *à p.391-493. haberi quæstiones ad Orthodoxos, quos junioris Justini esse constat.*

Hippa-

* Marci Antonini esse illud edictum docet Vales. ad Euseb. IV. 13. & Daniel Larroquanus diss. de legione fulminatrice p. 631. seq.

φιλοσ-

XVII. S. IRENÆUS aliquo tempore post Domitiani mortem natus a) prima ætate b) puer Smyrnæ S. Polycarpum vidit (non diu postea A.C. 147. c) in persecutione sub Antonino Pio igni traditum) audiitque inde Papiam, d) auditorem Evangelistæ Johannis, hinc sub Pothino Lugduni in Gallia presbyter e) atque à MARTYRIBUS LUGDUNENSIBUS missus cum Epistolis ad Elevtherum Romanum Episcopum, de quibus Eusebius V. 3. Hist. & 4. Deinde Pothini illius prope nonagenarii sub M. Aurelio Martyrium passi successor circa A. C. 178. Scripsit Elevthero eodem Romanæ Ecclesiæ Antistite ipse nondum ut videtur Episcopus, adversus hæreses, sive Gnosticorum genera varia *libros quinque*, quorum primus ἔλεγχον sive *detectionem*, cæteri quatuor ἀνατροπὴν sive *redargutionem τῆς ψευδωνύμου γνώσεως* complectuntur. Valentinianæ hæreseos curiosissimus explorator, antiquiores sectas brevius perstringit; ut notatum Pearsonio 2. Vindic. Ignatii p.131. Græce scripserat haud dubie, non latine, etsi Græcis magnam partem caremus præter ea, quæ Epiphanius ex libro primo ser-

a) Lib. V. c. 30. *σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς πρὸς τῷ τέλει τῆς Δομετιανοῦ ἀρχῆς.* Hæc vere scribere potuit Irenæus, etiamsi postremis demum Trajani annis natus fuit. Confer quæ Clariss. Dodwelli sententiæ, qui jam sub Nerva genitum esse contendit., objiciuntur à doctissimis viris Grabio prolegom. ad Irenæum sect. 1. Sam. Basnagio ad A. C. 178. n. 2. & Massveto diss. 2. ad Irenæum.

b) Irenæus III. 3. & apud Euseb. V. 20. Polycarpi discipulum testatur etiam Hieron. de S. E. c. 35.

c) Vide quæ supra §. 14.

d) Hieron. Epist. 29. ad Theodoram. Videtur etiam Papiam respicere Irenæus V. 3. *καὶ μαρτυρούντων αὐτῶν ἐκείνων τῶν κατ' ὄψιν τὸν Ἰωάννην ἑωρακότων.*

e) Hinc Pothini presbyterum vocat Hieron. de S. E. De Epistolis Martyrum Lugd. Vide Pearson. II. 13. Vindic. Ignatii & Petav. IV. 5. & V. 7. dogm. Theol. de Ecclesiastica Hierarchia. Ab Episcopo Romano ordinatus deinde totius Galliæ Episcopus, si credimus Quesnello ad Leonem M. diss. V. p. 477. 481. seq. Vide tamen quæ objicit Tillemontius not. 3. ad vitam Irenæi p. 620.

servavit, & quæ aliunde viri docti eruerunt. Matthæus Dresserus in Epistola ad Martinum Crusium A. 1590. *Promisit mihi nuper Demetrius quidam Archipresbyter, quem & tu vidisti, se exemplar Irenæi Græcum intra menses sex esse missurum. Ego vicissim duplum ei pretium pollicitus sum, si promissum facit.* Sed minime fecit, quemadmodum & Venetiis & alibi spes de reperiendo Græco Irenæi MSto fefellit, licet vel propter Græcum quo Irenæus usus est Novi Test. Codicem f) operæ pretium esset in lucem proferri, si quidem quod ante aliquot annos mihi affirmabat Seraphinus Hieromonachus Mytilenæus, ego autem vix ac ne vix quidem mihi persuadeo, adhuc in Bibliothecis Græciæ manu exaratus delitescit. Quis porro fuerit ἀγαπητὸς ille cui opus suum Irenæus inscripsit, incertum plane est, licet *Turibium* g) eum vocat ad A. C. 185. Pseudo Dextri Chronicon. Parum constat quoque, ecquis fuerit auctor versionis latinæ, quam ab Irenæi sententia non raro aberrantem, Irenæo ipsi Possevinus in Apparatu sacro perperam tribuit. Post A. C. 385. occasione reviviscentis in Priscillianistis ψευδωνύμου γνώσεως compositam disputat Dodvvellus. h) Verum non Augustinus modo, sed ante hunc Tertullianus jam illa usus videtur, ut loca à clariss. Grabio in prolegomenis p. XIV. allata suadent. Gallum quendam auctorem idem esse conjicit ex quibusdam idiotismis, atque librum quintum extrema magna parte mutilum ad nos pervenisse contendit.

S. Irenæi Editiones.

Ex *Erasmi* ad tres Codices MSS. recensione, Basil. 1526. 1528. 1534. 1548. 1554. 1560. Paris. 1545. 1563. 1567. 8.

Cum argumentis notisque *Nicolai Gallasii*, Genevæ 1570. fol. cum nonnullis Græcis ex Epiphanio fragmentis.

Ex editione *Jo. Jacobi Grynæi*, qui libro primo loca Irenæi ab Epiphanio servata reposuit (parum laudato studio) ex latina versione Jani Cornarii, vetere interpretatione omissa, novaque argumenta addidit. Basil. 1571. fol. Varias lectiones quas præfatio & titulus promittit, nullas adjectas esse video.

I 2 Cum

f) Confer Jo. Millii prolegomena ad N. T. p. XL. seq. & Colomesii Epist. ad Justellum p. 127. ubi notat Codicem Cantabrig. & Claromontanum cum Irenæi citationibus convenire, quod nunc per interpretem tantum conjicere licet.

g) Dodwellus diss. IV. ad Irenæum §. 7. p. 301. conjicit nomen confictum occasione Turibii Asturicensis, Priscillianistarum oppugnatoris.

h) Dodwell. diss. V. ad Irenæum §. 10. p. 406.

Cum commentariis *Francisci Fevardentii* Ord. Minor. Parif. 1575. fol. apud Nivellum, & secunda editione Colon. 1596. fol. cui præter notas locupletiores Fevardentii, accessere Græca fragmenta Irenæi ex Justino, Basilio M. Epiphanio, Eusebio, Theodoreto, Anastasio Nicæno, Melissa, Damasceno & Niceta, cum latina versione Joach. Perionii, Jac. Billii, Joh. Christophorsoni & aliorum: Scholia *Jac. Billii* & notæ *Frontonis Ducæi* S. I. in XVIII. primi libri capita: Fragmenta aliorum Irenæi librorum cum Fevardentii notis, fragmenta quinque Polycarpi ex Victoris Capuani Catena in Evangelia, B. Irenæi encomia ex aliis Patribus collecta, & conflictus Arnobii & Serapionis de DEO trino & uno, deque duabus in CHRISTO naturis in uno supposito, antea ineditus. Recusa est hæc editio Colon. 1625. & Parif. 1639. 1675. fol. quibus postremis editionibus etiam fragmenta alia à Petro Halloixio in c. 15. Vitæ Irenæi T. 2. p. 480. ex Damasceni maxime parallelis adjuncta sunt. Fevardentius ope MS. Codicis Vaticani plura errata sustulit, & libri quinti capita quinque postrema primus vulgavit. Recusa Fevardentii editio, sed sine notis, in Bibl. Patrum Lugdunensi 1677. Tomo Secundo.

Matthias Launojus Senator Antvverpienses emendatiorem Irenæi editionem pridem molitus fuit teste Jo. Drusio centuria 1. Miscell. c. 44. Nonnulla Irenæi loca è veteri Codice emendavit *Latinus Latinius* Bibl. Sacro profanæ p. 183. seq. Plura illustravit *Jacobus Billius* in sacris observationibus I. 33. sqq. & II. 5. Parif. 1585. ad calcem Epistolar. Isidori Pelus. editis, laudatus etiam Fevardentio ad libri 2. Irenæi caput. 1.

Henrici Dodwelli doctissimi Viri, & licet paradoxis quandoque indulgeret cum magna tamen Antiquitatis, Ecclesiasticæ præsertim jactura nupero die V. Junii hoc ipso Anno 1711. denati dissertationes præclaræ in Irenæum viderunt lucem Oxoniæ A. 1689. 8. Illarum *prima* & *secunda* fidem Irenæi & æqualium quoad media cognoscendi ordinaria, quod proximi Apostolicæ ætati essent, & extraordinaria sive dona prophetica & miraculosa pro virili adstruit. *Tertia* de ætate Irenæi, *quarta* de operis adversus hæreses consilio & suscepti tempore, *quinta* de latino interprete, ejus ætate, capitumque quæ non ab

Ire-

Irenæo eſt partitione, & *ſexta* de aliis Irenæi ſcriptis deperditis diſputat, ſubjuncto appendicis in vicem fragmento ex lib. 24. Philippi Sidetæ de Catechiſtarum Alexandrinorum ſucceſſione cum notis, & Synopſi Chronologica rerum in his diſſertationibus expoſitarum.

Editio luculenta & nitida *Jo. Erneſti Grabe*, qui latinam verſionem è quatuor MSS. Codd. emendavit, Græca præter illa quæ Fevardentius, Halloixius & ex Catenis Combefiſius T. I. Auctarii noviſſimi Bibl. Patrum p. 298. ſeq. Cotelerius ad Barnabæ Epiſt. c. 15. p. 45. ex Cod. Regio, & Alexander Morus in notis ad novum fœdus ex Codice Mediceo ediderant, plura etiam protulit & reſtituit è MSS. tum fragmenta ſcriptorum Irenæi uberiora edidit, & ſingulis paginis Varias lectiones & notas ſelectas Variorum (Fevardentii præcipue) atque ſuas ſubjecit. Præmiſſis poſt vitam Irenæi à Fevardentio ſcriptam novis prolegomenis, in quibus à Dodvvelli rationibus ſubinde diſſentire Grabius non dubitat, licet in opere ipſo eum conſuluiſſe non diffitetur. Poſt indices locupletiſſimos & gloſſarium latino Græcum Cl. V. *Johannis Potteri* ſtudio concinnatum ſubjectum eſt mantiſſæ loco, *Jo. Croji* ſpecimen conjecturarum in quædam loca Origenis, Irenæi, Tertulliani & Epiphanii, editum pridem A. 1632. 8. & à Petavio ad calcem Syneſii A. 1640. oppugnatum, quæ Petavii diatriba etiam Epiphanio Petavii editionis Colonienſis ſive Lipſienſis ſubjuncta legitur.

Denique ex meritiſſimo de Eccleſiaſtica Antiquitate Ordine Benedictinorum Congregat. S. Mauri, R. P. *Maſſuetus* Irenæum de integro ad priores editiones & tres Codices MSS. Romanum Card. Ottoboni, binosque Gallicanos, quorum unus Collegii Pariſ. S. I. laudatur etiam à Nourrio p. 574. Apparatus ad Bibl. Patrum: recenſuit, novis fragmentis Græcis, obſervationibus ac notis auxit, copioſosque indices & gloſſaria bina græcolat. & latino græcum, indicesque locupletes ſubjunxit. Pariſ. apud Jo. Baptiſtam Coignardum 1710. fol. Commendant hanc editionem tum alia, tum collectio fragmentorum & reliquiarum, quæcunque de antiquis *Gnoſticis* reperiri potuerunt, tum tres Maſſueti diſſertationes operi præmiſſæ, quarum pri-

ma de hæresibus quas oppugnat Irenæus, altera de illius ætate, vita, scriptis & Martyrio adversus Dodvvellum qui Martyrem fuisse præter rem negat: tertia denique de Irenæi doctrina fuse & erudite disputat, de qua videri quoque poterit B. Ittigius in Hist. Eccles. sæculi secundi selectis capitibus, & Nourrius Apparat. ad Bibl. Patrum Sec. II. diss. 6.

XVIII. Index Scriptorum, Virorum illustrium & Hæreticorum

qui memorantur à S. Irenæo.

Ca-

Mar-

I. De S. Irenæo fusius disserunt præter jam laudatos Massvetū, Dodvvellum, Grabium, Fevardentium, Halloixius T. 2. de scriptor. Orientalium Vitis, Tillemontius Tomo 3. memor. Hist. Ecclesiasticæ, Guil. Caveus in Vitis Patrum ex Anglico Belgice ac Germanice editis & in Hist. literaria, Acta Sanctor. ad 28. Junii T. V. p. 535. seq. Theodoricus Ruinar-

nartus in Actis selectis Martyrum p. 59. seq. Theophilus Raynaudus indiculo sanctorum Lugdunensium Lugd. 1629. 8. p. 285. seq. & T. VIII. Opp. Jacobus Severtius in Antistitum Lugdunensium Chronologia Lugd. 1608. 4. sub init. aliique.

Scripta Irenæi deperdita.

Epistola ad *Blastum* περὶ σχίσματος. Euseb. V. 20. Hist. Blastus enim *Pascha* non aliter nisi decima quarta Mensis custodiendum esse contendens, latenter volebat Judaismum introducere, ut scribit auctor appendicis ad Tertull. de præscript c. 53.

Epistola ad *Florinum* περὶ μοναρχίας ἢ περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν ποιητὴν κακῶν, ex qua fragmentum idem Eusebius conservavit. V. 20. Hist. Meminit & Theodoritus 1. de hæret. fab.

Ad eundem *Florinum* in Valentini hæresin jam prolapsum, περὶ ὀγδοάδος sive octonario Æonum numero liber, cui solennem adjurationem ad transscriptores, i) ne quid adderent demerentue vel mutarent, subjunxit, quæ eodem loco apud Eusebium & in Hieronymi Catalogo S. E. c. 35. legitur.

Περὶ ἐπιστήμης λόγος πρὸς Ἕλληνας. Euseb. V. 26. ubi συντομώτατον h. e. nervosum quod paucis multa docet, & necessarium, appellat. Hieronymus in catalogo c. 35. eumque secuti Honorius & alii male hoc in duo discerpunt: *contra gentes volumen breve, & de disciplina aliud.*

Λόγος εἰς ἐπίδειξιν τοῦ Ἀποστολικοῦ κηρύγματος, ad *Marcianum* fratrem. id.

Βιβλίον διαλέξεων διαφόρων. id. *Varios tractatus* vocat Hieron.

Λόγος sive Epistola nomine fratrum quibus præerat in Gallia, scripta *ad Victorem* Episcopum Rom. *de paschate.* Justin. qv. 115. ad Orthodox. & Euseb. V. 24. Hist. ubi ex illa fragmentum, & apud S. Maximum T. 2. p. 554. Epistolas k) memorat Hieronymus, sed similiter de una tantum intelligendus.

K For-

i) De hoc more adjurationes addendi libris, scripsi olim libro III. Observatt. sacrarum cap. 1. ad locum Apocalypseos XXII. 18. cumque illæ needum prælo datæ fuerint, lubet cum bona ut spero lectoris venia hoc integrum infra subjungere.

k) Uti *litteras*, ita *Epistolas* quoque plurali numero de unica Epistola dixere veteres, ut Seneca Epist. 33. *Desiderabis his quoque Epistolis sicut prioribus adscribi aliquas voces nostrorum procerum.* Alia exempla attuli in Codice Apocrypho Novi Test. p 915. & lib. IV. Bibl. Græcæ c. 5. p. 156. ubi de Epistola S. Pauli ad Philippenses.

Forte etiam Irenæus tunc adhuc Presbyter fuit auctor *Epistolæ* sub *Viennensium & Lugdunensium* nomine scriptæ ad fratres per Asiam & Phrygiam constitutos, cujus partem servavit Eusebius V. 1. 2. 3. Hist. & ex Rufini versione cum notis suis recudi fecit Godfr. Henschenius in Actis Sanctor. T. 1. Junii p. 162. seq. Certe sub Irenæi nomine laudatur ab Oecumenio ad 1. Petr. 3.

Ex Λόγοις Irenæi περὶ πίστεως ad Demetrium Viennæ Diaconum fragmenta apud S. Maximum. Vide Irenæum Grabii p. 467.

Singulare σύνταγμα sive *conscriptionem adversus Marcionis hæresin* promittit Irenæus I. 29. & III. 12. quod & Eusebius V. 8. annotavit, librum illum sibi non visum ita satis innuens. In codice Guelferbytano Catalogi Hieronymiani pro verbis *ad Marcianum fratrem* Clariss. Ernestus Salomon Cyprianus testatur legi *ad Marcionis fraudem.* Sed merito rejicit illam lectionem.

Caji librum περὶ παντὸς Irenæo quidam, alii Justino tribuerunt teste Photio Cod. 48. Idem Cod. 121. notat *Hippolytum* ὁμιλίας Irenæi adversus hæreses misisse in compendium, de quo ut de cæteris quæ jam memoravi deperditis Irenæi scriptis vide accurate differentem Dodvvellum diss. VI. Justinum quoque & Irenæum Apocalypsim S. Johannis intepretatum scripsit Hieron. in catalogo c. 9. Sed, ut multa, scripsit aliud agens. Nam Eusebius tantum de Justino IV. 18. μέμνηται Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως σαφῶς τοῦ Ἀποστόλου εἶναι λέγων. Similiter de Irenæo V. 8. Confer si placet quæ notavi supra lib. IV. c. 5. §. 8. Sic idem Hieronymus prooem. libr. 28. in Esaiam ait Dionysium Alex. scripsisse librum adversus Irenæum, quo mille annorum fabulam irriserit. At Nepoti, non Irenæo opposuerat librum illum Dionysius, ut in Catalogo Hieronymus ipse ex Eusebio recte scribit.

Ex Lib. III. Observatt. Sacr. c. I.

Apocalypf. XXII. 18. *Si quis ad hæc addiderit, addet ei Deus clades in hoc libro scriptas.*

Hoc loco Apostolus videtur in animo habuisse verba Deuteronomii, capite undevigesimo. Nam quod apud Johannem est, addet ei Deus cla-

clades in hoc libro ſcriptas, *convenit illis apud Moſen Deut. XXIX.* 20. omnia dira, in hoc deſcripta libro, ei incumbant. *Uti quod apud Johannem ſequitur:* adimet Deus ſortem ejus de libro vitæ, deque ſacra urbe & ſcriptis in hoc libro, *reſpondet hiſce in Deuteronomio:* Et ejus nomen Jova de rerum natura deleat, eumque malis modis ab omnibus Iſraëlitarum tribubus, ut ferunt omnia fœderis dira in hujus legis libro ſcripta, ſecernat. *Porro* v. 17. *ejusdem capitis, hæc Johannis verba:* Et qui ſitit, veniat, & qui vult, ſumat aquam vitæ gratis, *neſcio an conferenda ſint cum Deut. XXIX.* 19. *puto enim illis occaſionem dediſſe iſta apud Moſen occurrentia:* ספות הרוה את—הצמאה addere potum ſitienti, *quanquam non nego ad Eſaiæ LV.* 1. *ſimul reſpexiſſe Johannem. Sequitur in Apocalypſi:* Teſtificor vero omnibus oraculi hujus libri dicta * audientibus: *Sic in Deuteronomio, eodem loco:* Qui hujus ſacramenti verba audierit &c. *Denique apud Johannem* v. 16. *Chriſtus ſe ῥίζαν vocare videtur oppoſite quaſi ad radicem de qua verſu præcedente XXIX.* 18. *Deuteronomii:* μήπως ἐστὶν ἐν ὑμῖν ῥίζα ἄνω φύουσα ἐν χολῇ καὶ πικρίᾳ.

Sed præterea juvat obſervaſſe diras ejusmodi atque obteſtationes, quales adducto Apocalypſeos loco habentur, libris apponi olim ſolitas non modo à Judæis, eorumque exemplo à Chriſtianis, ſed & à Romanis, Græcis & Barbaris. Ut fallantur viri eruditi, qui id negant, Alexander Morus p. 148. *Cauſæ Dei, & Humfredus Hodius capite XVI. libri, quem adverſus Ariſteæ Hiſtoriam edidit. Atque ita legibus quoque adjectas diras accepimus in eum qui illas abrogare auſus fuiſſet, qua de re, ne alios jam commemorem, luculentus locus extat in diſſertatione Dionis Chryſoſtomi poſtrema p.* 667. *Similiter uti ſtatuis inſcriptæ diræ atque imprecationes, in eos, qui vel loco moverent, vel quocunque modo eis obeſſent, ut patet ex Philoſtrato in vita Herodis Attici p.* 557. *edit. Morelli, cui addes quæ Salmaſius ad inſcriptionem Herodis p.* 9. *ſeq. & ad Hiſtoriam Auguſtam adnotavit. Sic ſepulcris appoſitæ diræ ac obteſtationes, ne violarentur, ut obſervatum Job. Mabillonio T.* 1. *Muſei Italici p.* 147. *& Aringho T.* 1. *Romæ ſubterraneæ p.* 138. *Ac nuper admodum Thyatiræ repertæ in-*

* Quia Johannes non ſcribentes ſed audientes alloquitur, ideo Viro Clariſſ. Johanni Clerico parte 3 Artis Criticæ p. 243 obteſtatio iſta non tam videtur ad librarios pertinere quam ad impoſtores, etſi de librario audiente etiam recte accipi poteſt, qui prohibetur quicquam ſcribere præter ea quæ ſibi dictari audit.

inscriptio † *Græca Fabii cujusdam Zosimi, ejusque uxoris Aureliæ Pontiæ monumento dicata, in qua* 1500. *denariorum pœna illi indicitur qui alium sepulcro intulerit, vel sepulcrum quacunque ratione violaverit, literasve monumento insculptas eraserit.* Dei *etiam* Termini *statuæ iis, qui loco movere ipsas auderent imprecabantur, ut familiæ sua superessent. Confer rei agrariæ autores p.* 258. 259. *edit. Goësianæ.*

Nusquam autem frequentius quam libris sive præfixas sive ad calcem etiam subjectas invenire est imprecationes, quarum cum aliquot etiam num exempla in editis libris supersint, longe plura tamen in MStis occurrere codicibus, Josephus Scaliger, Isaacus Vossius, & alii viri eruditi testantur. Triplici autem nomine potissium execrationes libris additas reperi, quorum primum est, ne citra voluntatem autoris adderetur aliquid demereturve atque adeo sensus corrumperetur, aut à librario sive per oscitantiam, sive ex malitia in ignominiam aut detrimentum autoris perverteretur, ad aliumque veluti autorem referretur. Alterum est, ne cum solis mystis atque initiatis communicanda, temere profanis oculis proderentur, atque promiscue vulgo propalarentur. Tertia denique causa adjunctarum libris dirarum fuit, ne læderentur, aut auferrentur furto.

Postremi generis exemplum, ut alia jam omittam, extat in MSto codice Bodlejanæ Bibliothecæ quem memorat Georgius Hickesius V.C. in catalogo librorum septentrionalium, quem institutionibus Grammaticæ suæ Anglo Saxonicæ & Mæso Gothicæ nuper adjecit, ex eoque depromtum suis cum animadversionibus recudendum dedit Vir Clariss. Wilh. Ernestus Tentzelius T. 3. *dialogor. menstruorum* A. 1691 *p.* 674. *Ibi in fronte libri, Hickesius hæc verba lecta à se refert:* Hoc Missale Leofricus Episcopus dat Ecclesiæ Sancti Petri Apostoli in Exonia ad utilitatem successorum. Si quis illum inde abstulerit, æternæ subjaceat maledictioni. Fiat. Fiat. Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis. *Eadem Saxonico quoque idiomate ibidem subjici, Hickesius testatur. Similes imprecationes libris subjectas vide apud Joach Fellerum τὸν μακαρίτην in Catalogo MStorum Bibl. Lipsiensis Paulinæ p.* 441. 445. 446.

Secundi generis diræ non inusitatæ sunt in libris Chemicorum & Astrologorum. Ut ab Astrologis initium capiam, formulam ejusmodi adjurationis ex libro IV. Floridorum s. Anthologiorum Valentis Antiocheni (quod * *opus tum heic Hamburgi, tum passim alibi in variis Bibliothecis manu*

† Vide Pauli Ricaut Historiam Status Ecclesiæ Græcæ hodierni cap. 2. p. 86. edit. Middelburg.

* De hoc Vettio Valente, quem & ipse MS. licet mutilum ante 300. annos exaratum ex libris udianis Gaccepi, dictum à me est supra lib. III. c. 20.

manu exaratum delitescit) in lucem protraxit Seldenus ὁ μέγας *notis ad marmora Oxoniensia p.42. editionis ab Humphredo Prideaux procuratæ, tum in Prolegom. ad lib. de Diis Syriis c. 3. p 35. & libro II. de Synedriis c. X. Sect. 4.* Ὀρκίζω σε ἀδελφέ μου τιμιώτατε, καὶ τοὺς μυσταγωγοὺς μου ταύτης τῆς συντάξει, οὐρανοῦ μὲν ἀστήρικτον καὶ κύκλον δυσκαιδεκάζωδον, ἥλιόν τε καὶ σελήνην καὶ τοὺς πέντε πλάνητας ἀστέρας, δι' ὧν ὁ πᾶς βίος ἡνιοχεῖται, αὐτήν τε τὴν πρόνοιαν καὶ ἱερανάγκην ἐν ἀποκρύφοις ταῦτα συντηρῆσαι καὶ μὴ μεταδοῦναι τοῖς ἀπαιδεύτοις εἰ μὴ τοῖς ἀξίοις καὶ δυναμένοις διαφυλάσσειν καὶ ἀμείβεσθαι δικαίως, αὐτῷ τε ἐμοὶ Οὐάλεντι τῷ εἰσηγησαμένῳ ἀείμνηστον καὶ ἀγαθὴν φήμην ἀπονέμειν. Καὶ μάλιστα ἐπιγνόντας τὸ ἄφθονον, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας μέρος ὡς ὑπὸ οὐδενὸς ἀνδρὸς ἐπιλελυμένον αὐτὸς ἐφώτισα. Μηδὲ παρέντας τὸ ἐμὸν ὄνομα ἑτέρους ἐπεισφέρειν ταύτῃ συντάξει. Μὴ δὲ λωβῆσαί τινα τῶν προγεγραμμένων ἢ μελλόντων λέγεσθαι, πρὸς τὸ ἀθετῆσαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ μὴ ψόγον ἐπενέγκαι. Καὶ ταῦτα μὲν φυλάσσουσιν, οἱ προειρημένοι θεοὶ πάντες ἐμμενεῖς ἔσονται, καὶ βίος ἀπαθὴς, καὶ καταθύμιος λογισμῶν συντέλεια. Ἐπιορκοῦσι δὲ, τὰ ἐναντία. Μήτε γῆ βατὴ, μήτε θάλαττα πλωτὴ, μήτε τέκνων σπορὰ, τυφλός τε νοῦς. Καὶ πεπαιδευμένος ὑπάρχων ἀσχήμονα βίον καὶ ἀνεπίτευκτον ἀγαθῶν ἐπάγοι. Ἐὰν δέ τις καὶ μετὰ θάνατόν ἐστιν κακῶν τε καὶ καλῶν ἀμοιβὴ, κἀκεῖ τῶν ὁμοίων μεταλάβοιεν. *Julius Firmicus initio libri septimi Matheseos, quam paganus adhuc scripsisse videtur, Mavortium suum jurejurando convenit* per fabricatorem mundi Deum, qui omnia necessitate perpetuitatis excoluit, qui solem firmavit & lunam, qui omnium siderum cursus ordinesque disposuit, qui maris fluctus intra certos terræ terminos coarctavit, qui ignem ad sempiternam sibi substantiam inflammavit, qui terram in medio collocatam æquata moderatione suspendit, qui homines, feras, alites, & omnia animantium genera divina artificii Majestate composuit, qui terram perennibus fontibus rigat, qui ventorum flatus cum quadam facit necessitatis moderatione variari; qui ad fabricationem omnium quatuor elementorum diversitate composita ex contrariis & repugnantibus cuncta perfecit, qui ortum ac occasum ac omnium terræ motuum per animæ descensum & ascensum immortalitate æternæ perpetuitatis ordinavit: ne hæc veneranda, communia profanis vel imperitis auribus intimentur, sed iis tantum quos animus incorruptus ad rectum vivendi ordinem casto ac pudico præsidio mentis instituit, quorum illibata

fides, quorum manus ab omni ſunt facinorum ſcelere ſeparatæ, integris ſcilicet, pudicis, ſobriis ac modeſtis, ut puro tantum mentis ſplendore decoratis integra ſe ſcientia divinationis inſinuet. *Idem jusjurandum Mavortio in memoriam revocat Firmicus extremo libri octavi. Chemicorum ſimilem adjurationem ex libro ſub Iſidis nomine ad filium Horum (qui illuſtris Pauli Vindingii beneficio una cum aliis Chemicis Græcis etiam apud me ex Bibl. Regis Galliæ Codice manu ſcriptus extat) vulgavit Olaus Borrichius in Hermetis, Ægyptiorumque ſapientia vindicata c. 3. p. 47.* Ὀρκίζω σε εἰς οὐρανὸν, φῶς γῆν καὶ σκότος, ὁρκίζω σε εἰς πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ γῆν, ὁρκίζω σε εἰς Ἑρμῆν καὶ Ἀνοῦβην, ὕλαγμα καὶ νεκρὸν δράκοντα τὸν φύλακα, ὁρκίζω σε εἰς τὸν πόρθμιον ἐκεῖνον καὶ ἀχαίροντα ναύτιλον, ὁρκίζω σε εἰς τὰς τρεῖς ἀνάγκας καὶ μάστιγας καὶ ξίφος. τούτοις με ἐφορκίσας παρήγγειλεν, μηδενὶ μεταδιδόναι εἰ μὴ μόνον τέκνῳ καὶ φίλῳ γνησίῳ, ἵνα εἰ αὐτὸς σὺ καὶ σὺ εἶ αὐτός. *Eodem in loco ex Chriſtianis artis Chemicæ Magiſtris hanc formulam affert Borrichius:* ὁρκίζω σε, καλὲ παῖ, εἰς μακαρίαν καὶ σεβασμίαν τριάδα, τὸ ἅγιον μὴ ἀπορρίπτειν κυσί.

Tertii denique generis diræ, uti ad S. Johannis ſententiam propius accedunt, ita earum plura operæ pretium eſt exempla in medium adducere. Ariſteas libro de LXX. interpretibus p. 33. editionis à me curatæ narrat Demetrium probata ab omnibus græca Interpretum verſione, juſſiſſe ex more diras imprecari ei, qui aliquid vel addere, vel detrahere, vel mutare auſurus eſſet. Πάντων δὲ ἐπιφωνησάντων, τοῖς εἰρημένοις ἐκέλευσε διαράσασθαι, καθὼς ἔθος αὐτοῖς ἐστιν, εἴτις διασκευάσει προστιθεὶς ἢ μεταφέρων τι τὸ σύνολον τῶν γεγραμμένων, ἢ ποιούμενος ἀφαίρεσιν, καλῶς τοῦτο πράσσοντες, ἵνα διὰ παντὸς ἀέναα καὶ μένοντα φυλάσσηται. *Etiam Euſebius octavo præparationis refert populum jubente Rege Ptolemæo, uno ore imprecatum fuiſſe diras ei qui quicquam in LXX. Interpretum tranſlatione eſſet immutaturus. Ac veriſimile eſt imprecationes illas, de quibus Ariſteas, literis tum temporis conſignatas fuiſſe. Equidem Hodyus hæc omnia à Judæis conficta eſſe non ambigit, ſed cum eodem capite XVI. diras ejusmodi non minus Judæis quam Græcis, Romaniſque inuſitatas fuiſſe contendat, ut hæc inter ſe cohæreant, ipſe viderit. Ceteroqui conſtat hodie quoque Judæos libris, quos typis exſcribi curant, imprecationes & anathemata adjungere, feritura ſcilicet eos, qui ſe invitis libros recudere auſi fuerint. Adeo, ut Judæorum malleus Wagenſeilius in telis igneis Satanæ p. 27. miretur, Magiſtratus Chriſtianos hoc illis anathematizandi veluti privilegium publice concedere. Verum & alias diris atque imprecationibus Judæi admodum ſunt liberales, qua in parte convenit eis cum aliis quoque populis orientalibus.*

At

*At enim ut ad illas, de quibus dicere cœpimus, revertamur diras, ex Ethnicis scriptoribus Artemidorus Daldianus in calce secundi librorum quos de vanissimo * argumento scripsit, Deum Vindicem invocare non dubitat super eos, qui ad sua vel addere aliquid, vel quicquam demere ius haud vererentur.* Δέομαι δὲ ὀλίγα τῶν ἐντυγχανόντων τοῖς βιβλίοις μήτε προσθεῖναι, μήτε τῶν ὄντων ἀφελεῖν. Εἴτε γὰρ δύναιτό τις τοῖς ἐμοῖς προσθεῖναι, ῥᾷον ἂν ἴδια ποιήσειεν. Εἰ δέ τινα τῶν γεγραμμένων ταῖς δὲ ταῖς βίβλοις περισσὰ δοκεῖ, οἷς ἀρέσκεται μόνοις χρήσθω, τὰ λοιπὰ τῶν βιβλίων μὴ ἐξαίρων, Θεὸν ἐπίστην καὶ φύλακα πάντων νομίζων τὸν Ἀπόλλωνα.

Ex Christianis doctoribus Ecclesiæ S. Irenæus in extremo libri de ogdoade hanc adjurationem subnexuerat : Ὁρκίζω σε τὸν μεταγραψόμενον τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ, ἧς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἵνα ἀντιβάλῃς ὃ μεταγράψω, καὶ κατορθώσῃ αὐτὸ πρὸς τὸ ἀντίγραφον τοῦτο ὅθεν μεταγράψω, ἐπιμελῶς. Καὶ τὸν ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψεις καὶ θήσεις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ. *Quam formulam ** referens Eusebius lib. V. cap. 20. Hist. Eccles.* χαριεστάτην σημείωσιν *appellat, quin & addit idem Eusebius :* Atque hæc utiliter ab eo dicta & a nobis commemorata sunt, ut priscos illos & sine controversia sanctissimos viros, tanquam pulcherrimum exemplum exactissimæ diligentiæ semper ante oculos habeamus. *Ita certe hoc placuit Eusebio, ut similem obtestationem suis quoque adtexuerit libris, qualis hodieque in principio Chronici ab Hieronymo translati legitur, quam antiquiores codices literis grandioribus aureis exhibent, ut ab iis qui MSta tractarunt edocti sumus. Consimilem formam Rufinus libris Origenis* περὶ ἀρχῶν *à se translatis præmisit, quam memorat iterum invectiva in Hieronymum prima, conceptam his verbis :* Illud sane omnem qui hos libros vel descripturus est vel lecturus, in conspectu Dei Patris & Filii & Spiritus Sancti contestor atque convenio per futuri regni fidem, per resurrectionis ex mortuis sacramentum, per illum qui præparatus est Diabolo & angelis ejus æternum ignem, sic non illum locum æterna hæreditate possideat, ubi est fletus & stridor dentium, & ubi ignis eorum non morietur, ne addat aliquid huic scripturæ, nec auferat, nec inserat, nec immutet, sed conferat cum exemplaribus unde conscripserat, & emendet ad literam & distinguat, & inemendatum vel indistin-

* Onirocriticon.

** Memorat etiam Hieronymus lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis ubi de Irenæo agit. Sophronius autem Græcus Hieronymi interpres vestigiis ejus Verborum insistere quam ex Irenæo ipso vel Eusebio describere formulam illam maluit.

diſtinctum codicem non habeat, ne ſenſuum difficultas, ſi diſtinctus codex non ſit, majores obſcuritates legentibus generet. *Eandem adjurationem in MSto ſuo codice Hiſtoriæ Euſebii à Rufino latine redditæ offendiſſe ſe memorat Scaliger, neque dubium eſt in veteribus libris manu exaratis formulas ejusmodi paſſim obvias eſſe, qualis occurrit etiam in calce Hiſtoriarum Gregorii Turonenſis. Ælfricus quoque Abbas præfationem verſioni Anglo Saxonicæ capitum XXIV. priorum libri Geneſeos præmiſſam claudit his verbis, apud Warthonum in auctario ad Uſſerii hiſtoriam dogmaticam de Scripturis ſacrisque vernaculis p.* 386. Si quis iſtum librum exſcribere velit, iſtum per Dei nomen obteſtor, ut illum juxta autographum diligenter corrigat. Nollem enim ut per errata ſcriptionis aliquem in errorem ducat. Quod ſi contigerit, diſcrimen non meum erit, ſed illius. Librarius negligens multum affert damni, ſi errata ſua nolit corrigere. *Sic Anaſtaſius Sinaita in hodego per filium Dei objurat librarios, ne omittant ſimilem per omnia imaginem Domini crucifixi, cujusmodi ipſe ſingulari induſtria delineaverat, apographis ſuis inſerere, ut ex MSto codice Bibliothecæ Vindobonenſis notat Lambecius lib. III. de Bibl Cæſarea p.* 165. *Multa alia exempla prudens omitto, quibus annumerandum etiam illud, quod in codice Anglo Saxonico reperit Georgius Hickeſius*: Hunc Chriſtus excœcet qui hoc obliteraverit. *Et hic Dionyſii Corinthii locus apud Euſebium lib. IV. cap.* 23. *Hiſt. Eccleſiaſt.* Fratribus, ut ſcriberem, rogantibus ſcripſi Epiſtolas, ſed illas miniſtri Diaboli Zizaniis alia eximentes alia vero adjicientes repleverunt, οἷς τὸ οὐαὶ κεῖται, quibus Væ in extremum judicium eſt repoſitum.

Denique in Clementinis à Cotelerio editis legitur conteſtatio pro iis qui librum prædicationum Clementis accipiunt, ne illum temere quibusvis communicent neque addant aliquid aut adulterent &c. Vide T. 1. *Patrum Apoſtolicorum p.* 603. 604. *Orientius quoque in deprecandi, ut vocat, cantico*: Quod ſi quem lædit ſpiritalis lectio, Ei licebit lectionem ſpernere, non commutare lectionis formulam. Anguem magiſtrum falſiſatis increpo, ut non adjicat neve demat literam. Si ſcriptor errat in mutanda litera, Ignarus errat, venia à Chriſto præſto eſt, Nam non voluntas verum dextra labitur. Anguem &c. *Edidit Edmundus Martene in nova collectione ſcriptor. Eccleſ. p.* 36. *Sed hæc hactenus. Nunc inſtitutum perſequamur.*

XIX. TA-

XIX. TATIANUS Syrus * Philoſophia artibusque ac diſciplinis a) Græcorum diligenter excultus, ac multis peragratis regionibus delatus Romam, obſcœna ibi & crudeli ſuperſtitione offenſus b) Chriſtianis ſe jungere cœpit, innotuitque Juſtino Martyri, à cujus ore pependit, c) ac viciſſim alios & in his Rhodonem d) Romæ docuit, cæterum commune cum Juſtino Creſcentis Cynici e) odium expertus eſt. Juſtino hunc per Creſcentem delato & ad ſupplicium rapto, Tatianus evaſit Syriamque repetiit, & circa A. C. 172. & duodecimum M. Aurelii Antonini f) hæreſin cœpit prodere, qua nomem ſuum mirum in modum apud Eccleſiam CHRISTI infamavit. Ex ſcriptis ejus nihil ad nos pervenit præter λόγον πρὸς ἕλληνας g) ſcriptum circa A. C. 168. atque Clementi Alex. I. Strom. p. 320. Origeni I. contra Celſum p. 14. Euſebio IV 16. & 29. Hiſt. & Hieronymo c. 29 de S. E. laudatum, quo probat Græcos illis quos vocent ipſi Barbaris hoc eſt Orientalibus omnia præclara debere, ὅτι ἐδὲν τῶν ἐπιτηδευμάτων οἷς ἕλληνες καλλωπίζονται ἑλληνικὸν, ἀλλὰ ἐκ Βαρβάρων τὴν ἕυρεσιν ἐσχηκές. Quoniam in hoc ſcripto nonnulla tangit ad temporum rationes facientia, hinc *Chronographus* dicitur Tatianus à Johanne Malala & auctore Chronici Alex.

L &

* Ipſe de ſe Tatianus p. 174. γεννηθεὶς ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων γῇ. Hinc Σύρος τὸ γένος, Epiphanio dicitur. Sæpe enim inter ſe confunduntur Syvia & Aſſyria. Confer Allat. p. 7. ad Euſtath. in Hexaëm. Damaſcenus de hæreſ. c. 46. ἐλέγετο δὲ ἀπὸ Μεσοποταμίας ὁρμᾶσθαι Unde in Meſopotamia Provincia Syriæ natum colligit Tentzelius ὁ μακαρίτης p. 218. diſſ. ſelect. Sed habuit illud Damaſcenus ab Epiphanio qui XLVI. 1. tantummodo teſtatur Tatianum hæreſin proditurum, in Meſopotamia primum anno Antonini duodecimo διδασκαλεῖον προςῆσαι

a) Ita accipiendum apud Euſebium IV. vocabulum σοφιςεύσας. Ut Tatianus de ſeipſo 170 σοφιςεύσας τὰ ὑμέτερα. quod p. 174. dicit ὁ κατὰ βαρβάρους φιλοσοφῶν, παιδευθεὶς δὲ πρῶτον τὰ ὑμέτερα, & p. 170. τῆς καθ' ὑμᾶς βαρβάρου φιλοσοφίας ἀντεποιησάμην. alibi p. 162. ὁ κατ' ἐπίκαιρον σοφιςεύων. Nihil ibi de *eloquentia Magiſtro*, quem egiſſe Tatianum perſuaſere ſibi viri doctiſſimi, etiam è veteribus Hieronymus ac Rufinus, ac forte Theodoretus. Nam Sophiſtam quidem Tatianum vocat, ſed hoc nomine Tatianus ſolet ipſe appellare Philoſophos, ut p. 173. πολλοὶ γὰρ κατ' αὐτοὺς σοφισαί. & p. 170. τί δὲ καὶ ἄτοπον κατὰ τὸν οἰκεῖον ὑμῶν σοφιςὴν γηράσκειν ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενον ubi per Sophiſtam illum non ſe, ut viſum Teutzelio p. 219. ſed Solonem vel Socratem intelligit.

b) Tatianus Orat. contra Græcos p. 170. Confer Abbatis de Longerue diſſ. de Tatiano.

c) Irenæus I. 30. Epiphan. 46. 1.

d) Euſeb. V. 13.

e) Tatian. Orat. contra Græcos p. 157. 158. ubi & Juſtinum θαυμασιώτατον appellat.

f) *Antonini Pii*, ſcribit Epiphanius XLVI. 1. ſed Aurelium Antoninum quoque Pii nomine veniſſe pluribus teſtimoniis probat Pagius ad A. C. 161. n. 3.

g) Rufinus & Hieron. *adverſus gentes*: ſed videtur rectius transferri *adverſus Græcos*, quibus Barbaros opponit.

& *Chronicon* ſcripſiſſe à Rufino traditur, ſive χρονογραφίαν ex loco Euſebii VI. 13. Hiſt. Teſtimoniis veterum de Tatiano perquam diligenter collectis & editioni Oxonienſi præmiſſis à Clariſſ. Wortho, addendum eſt hoc Euſtathii Antiocheni in limine Commentarii in Hexaëmeron: Κλήμης μὲν οὖν καὶ Ἀφρικανὸς καὶ πρὸς τούτοις Τατιανὸς, τῶν δ᾽ ἐκ περιτομῆς Ἰώσηππος καὶ Ἰοῦστος κατὰ Ἴναχον ἀκμάσαι τὸν θεσπέσιον Μωυσέα ἱστόρησαν, ἰδίως ἕκαστος ἐκ παλαιᾶς ἱστορίας ὑπέχων τὴν ἀπόδειξιν.

Tatiani Editiones.

Græce è Jo. Friſii Codice (quem ab Arnoldo Arlenio Peraxylo Venetiis acceperat cum alio Codice collatum) primum edidit *Conradus Geſnerus* Tiguri 1546. fol. apud Froſchoverum cum Antonii Meliſſa & Maximi ſententiis, ac Theophilo ad Autolycum. Ab hujus editionis lectionibus ſine cauſa quandoq; receſſiſſe poſteriores editiones, queritur Wilh. Worthus.

Latine eodem Geſnero interprete, qui notas etiam addidit. ibid. eodem anno fol. Recuſa deinde Geſneri verſio in Bibliothecis Patrum, Pariſ. 1575. 1589. 1610. Colon. 1618. & in noviſſima Lugdunenſi 1677. Tomo II.

Græce & Latine cum Geſneri verſione in Orthodoxographis Jo. Heroldi A. 1555. Baſil. fol. & in auctario Bibliothecæ Patrum cum *Ducæi* notis Pariſ. 1624. fol. & cum Juſtino Martyre, Athenagora, Theophilo ad Autolycum & Hermia Pariſ. 1615. & 1636. & Colon. ſive Witebergæ potius 1686. fol. cui poſtremæ editioni additæ B. D. *Chriſtiani Kortholti* notæ, Kilonii antea A. 1675. fol. editæ.

Deniq; ſeparato Volumine, nitidis typis, cum Geſneri verſione, ejusdemq; & Ducæi ac Kortholti integris notis, ſuisq; novis animadverſionibus edidit *Wilhelmus Worth* Archidiaconus Wigornienſis duorum Codicum Regiorum Pariſ. & tertii Etonenſis lectionibus uſus. Oxon. 1700. è theatro Sheldoniano 8. ſubjuncta ad calcem voluminis Hermiæ irriſione gentilium Worthi & Tho. Galei notis illuſtrata. Idem Worthus editioni ſuæ libri Tatianei addidit præter Friſii & Gesneri præfationes, & p. 155. conjecturas Pearſonii, etiam ea quæ de Tatiano ejusque doctrina Georgius Bullus in defenſione fidei Nicænæ, tum Nourrius in Apparatu ad Bibl. Patrum Sec. 2. diſſ. V. nec non Vir eruditiſſimus Ludovicus du Four de

Lon-

Longuerue, Abbas ſeptem fontium in Theraſcia, diſſertatione antea inedita de Tatiano diſſeruerunt. Qui poſtremus in Oratione ad Græcos jam nonnulla ſatis diſerta hæreſeos Tatiani veſtigia ſibi obſervaſſe videtur.

Plura de Tatiano Ittigius diſſ. de hæreſiarchis ſect. 2. c 12. & in ſelectis Hiſt. Eccleſ. ſæculi ſecundi Capitibus, Johannes item Franciſcus Buddeus diſſ. de hæreſi Valentinianorum p. 519. ſq. Hæreſin Tatiani Encratitarum auctoris, ſectatorisque Valentinianorum ac Marcionitarum, oppugnatam olim à *Muſano*, teſtatur Euſebius IV. 28. Eandem refellunt ex antiquis qui exſtant ſcriptoribus Irenæus & Epiphanius.

Suppoſita Tatiano Harmonia Evangelica.

Harmonia Evangelica quam ſæculo VI. ſub Tatiani nomine venditavit * *Victor Capuanus*, quamque latine exhibent Orthodoxographorum utraque editio & Bibliothecæ Patrum, commentario autem illuſtravit ſæculo XII. poſt CHRISTUM natum Zacharias Chryſopolitanus ** neutiquam eſt Tatiani Evangelium διὰ τεσσάρων, quod longe aliter à veteribus deſcribitur: Neque ad Tatianum veluti auctorem referri poteſt Harmonia altera quæ illi ſolet conjungi, quæque ſub † *Ammonii Alex.* nomine ex Ottomari Luſcinii verſione primum lucem vidit Auguſtæ Vindel. 1523. deinde recuſa Erfurti eſt 1544. 8. ex recognitione Caſp. Bruſchii, in antiqua vero *Theotiſca* verſione male tribuitur Tatiano Alexandrino, cum Tatianus Aſſyrius non Alexandrinus fuerit. Illam verſionem Theotiſcam primus è MS. Franciſci Iunii A. 1706. 4. edidit cum notis noſter cum viveret amicus *Jo. Philippus Palthenius* Profeſſor doctiſſimus Gryphisvvaldenſis, præmaturo fato extinctus Ult. Maji 1710. Loca quædam illius Verſionis rectius interpretabitur Vir nobiliſſimus *Theodoricus von Stade*, cujus Otfridum & Grammaticam Theotiſcam avide exſpectamus. Vide etiam ſi placet ſpecimen Veteris Harmoniæ Evangelicæ Francice ſcriptæ apud Hickeſium T. 1. Theſauri linguar. ſeptentrional. p. 189. ſq.

L 2 *Scripta*

* Vide Nourrii Apparat. ad Bibl. Patrum p. 553. ſeq. & quæ pridem notari in Codice Apocrypho Novi Teſt.

** Zachariæ Chryſopol. Commentarius exſtat Tomo XIX. Bibliothecæ Patrum edit. Lugd.

† Hunc Ammonium Alex. Operis *de conſenſu Moyſis & Jeſu*, *Canonumque Evangelicorum* quos deinde Euſebius perfecit auctorem, cum Ammonio Sacca Ethnico Philoſopho Plotini per annos undecim præceptore male confundunt viri docti, ut notatum à me ſupra eſt lib. IV. c. 26. ubi de variis Ammoniis.

Scripta Tatiani deperdita.

Πολύ τι πλῆθος συγγραμμάτων relictum fuisse à Tatiano testatur Eusebius IV. 29. Hist. *infinita Volumina.* Hieron. c. 29. de S.E.

Evangelium διὰ τεσσάρων, amputatis genealogiis & aliis omnibus quæ Dominum ex semine David secundum carnem natum ostendunt. Theodorit. l. 1. c. 20. hæret. fab. Confer Codicem Apocryphum Nov. Test. p. 379. seq. ubi refellitur error eorum, qui cum Evangelio Hebræorum confuderunt apud Epiphan. hæresi 46. Multa etiam de Tatiani Evangelio viri doctissimi Ittigius, Tentzelius &c.

Epistolarum Apostoli Pauli recensio Metaphrastica, ornatioribus verbis nonnulla studens efferre. Euseb. IV. 29. Hist. (Nonnullas Pauli Epistolas plane *repudiasse* scribit Hieron. in Epistolam ad Titum prooemio.)

Ex Veteri Testamento λόγοι selecti, quibus solis utebantur Tatiani sectatores, jactatis contra sub Andreæ, Johannis, & Thomæ nomine scriptis Apocryphis. Epiphan. XLVII. 1.

Πρὸς τοὺς ἀποφηναμένους τὰ περὶ Θεοῦ. *Adversus eos qui rebus divinis fidem detrahunt.* Tatianus ipse p. 173. contra gentes.

Περὶ ζώων, *de animalibus* idem p. 154.

Περὶ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα καταρτισμοῦ, de perfectione secundum CHRISTUM. Clemens Alex. III. Strom. p. 406.

Προβλημάτων βιβλίον *Quæstionum liber* super obscuris S. Scripturæ locis, quem examini subjicere instituit Rhodon. vide Euseb. V. 13. Hist.

Alii Tatiani.

Tatianus dux sub M. Antonio militans. Plutarch. in Antonii vita p. 933.

Tatianus orator, πίθηκος cognomento dictus. Vide Cælium Rhodigin. III. 10. Antiq. Lect.

Tatianus ad quem Gregorius Thaumaturgus scripsit librum de anima, de quo infra in Gregorio.

Tatianus cujus beneficentiam laudat Libanius Orat. XV. T. 2. p. 438. & ad quem plures sunt Libanii Epistolæ: haud diversus à Tatiano

Ægypti

Ægypti præfecto & Augustali sub Valente ac Theodosio: à quo aquæductus Alexandriæ conditus, dictus Tatianus. Plura de eo Jac. Gothofredus in prosopographia Codicis Theodosiani p.386. seq. Meminit Suidas in Οὐάλης.

Tatianus Dulas qui Zephyrii in Cilicia Martyrium obiit sub Imperatoribus Ethnicis, præside Ciliciæ Maximo quodam, cujus Acta Martyrii latine dant Lipomannus & Surius 15. Junii, Græce cum Sirleti versione exhibet Henschenius T. 2. Act. Sanctor. Junii p.1043-1047.

Alii duo Tatiani Martyres de quibus Martyrologia 16. Martii & 12. Sept. de altero Phryge etiam Sozom.V. 11. Suid in ἀμάχιος & Τατιανός.

M. Aurelius Polynices Tatianus in Veteri Inscriptione apud Sirmondum p.266. ad Sidonium.

Tatianus puer in Gruteri thesauro p. MLX, 5.

ATHENAGORAS Atheniensis è Philosopho Ethnico Christianus paucis veterum memoratur, Methodio apud Epiphanium a) LXIV. 21. & Photium Cod. 234. p.480. atque Philippo Sidetæ in fragmento quod edidit præstantissimus Dodvvellus ad calcem dissertationum in Irenæum, cujus Philippi hæc sunt verba: τοῦ διδασκαλείου τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀθηναγόρας πρῶτος ἡγήσατο &c. *Scholæ præfuit Alexandrinæ primus* Athenagoras, *qui Hadriani floruit temporibus atque Antonini, quibus etiam legatoriam Orationem pro Christianis* τὸν ὑπὲρ χριστιανῶν πρεσβευτικὸν *inscripsit. Religionem Christianam in ipso quoque pallio professus & scholæ Academicæ præfectus* τῆς Ἀκαδημαϊκῆς σχολῆς προϊστάμενος. *Hic cum ante Celsum in animo haberet Christianos scriptis oppugnare, lustratis eamente Scripturis, ut susceptam oppugnationem institueret accuratius, ita captus*

a) Athenagoræ nomen pro Athenogene ibi reponendum primus monuit Paulus Leopardus XIX 9. emendationum. Atque Athenogeni quidem, cujus Hymnus ab incerti autoris antiquissimo vespertino, quo etiamnum utuntur Græci, diversus memoratur apud Basilium de Spiritu S. c.29. T.3. p.220. Apologiam etiam tribuendam præter rem suspicatus est Baronius ad Martyrolog. Rom. 18. Januar. Quemadmodum alius nescio quis apud Steph. le Moyne notis ad Varia sacra p. 171. minus ad huc verisimiliter eam tribuit Justino Martyri, forte quia Justini scriptis in aliquibus editt. addita est. Denique Clariss. Tentzelius p. 453. diss. select. recte retractat quod p. 199. sibi persuaserat alicubi delitescere libros 12. Athenagoræ περὶ τῶν εἰς ἑαυτόν, cum Gesnerus de libris M. Antonini, qui hoc titulo extant, loqui voluerit.

ptus à Spiritu S. est, ut ad exemplum magni Pauli, ex persecutore Doctor effectus fit illius fidei quam fuisset persecutus. Hujus discipulus Clemens Stromateus, Clementisque Pantanus. Apologiam videtur scripsisse Athenagoras intra annum CHRISTI 177. & 180. obtulisseque M. Aurelio Antonino & L. Commodo b) quorum nomen in MSS. Codicibus constanter præfixum legitur, etiam in Bononiensi, quem memorat Mabillonius T. 1. Musei Ital. p. 196. Quanquam Clariss. Bælius in Lexico Historico Gallice edito negat unquam oblatam publico Christianorum nomine, sed tantum scriptam privatim ab Athenagora, perinde ut in Gallia ab A. 1684. multi è Reformatis persecutionem passis libellos ejuscemodi supplices & Apologias ad Regem scripserunt edideruntque, Regi nunquam oblatas. Cæterum de Athenagora ejusque scriptis videat lector si placet quæ prolixius commentati sunt eruditi Viri, Pagius & Basnagius ad Baronium, Tillemontius, Caveus, Nourrius, Dodvvellus, Tentzelius atque Ittigius, ne de aliis jam dicam. Mihi quidem suffecerit *Apologiæ* & alterius *libri* insignis *de resurrectione mortuorum* editiones atque interpretes bona fide retulisse. Nam de MSS. Codicibus videndus Nourrius Apparat. ad Bibl. Patrum p. 483.

LIBER DE RESURRECTIONE sive uberiora ex illo libro excerpta *latine* interprete *Marsilio Ficino* sæpius vulgata atque in Ficini operibus Tomo 2. leguntur. Integrum librum post *Georgii Vallæ* versionem Venet. 1498. fol. cum aliis c) variorum scriptis editam primus ex unico MS. *Græce* vulgavit novamque versionem suam addidit *Petrus Nannius*, Paris. 1541. 4. & Lovanii, quæ editio *Græcolatina* repetita in Micropresbytico ex officina Henrici Petri vulgato Basil. 1550. fol. p. 470. & in Orthodoxographis Johannis Heroldi ibid. A. 1555. fol. p. 351. Sed latine hic liber Athenagoræ Nannio interprete subjectus Philoni Judæo ex Gelenii versione edito Basil. 1552. 8. Italice vertit *Hieronymus Faleti* Venet. 1557. 4. apud Aldum. Anglice *Richardus Porderus* Lond. 1573.

APO-

b) Integrum Commodi nomen Lucius Ælius Aurelius Commodus, ut patet ex numis, illo v. g. quem exhibet Tristanus T. 1. p. 718. Non itaque opus est in inscriptione Apologiæ Athenagoræ pro Lucio Ælii nomen reponere, ut suadebat Steph. le Moyne notis ad Varia sacra p. 170.

c) Scripta illa à Georgio Valla junctim edita recensui lib. IV. c. 25. ubi de scriptis Aphrodisei num. 12.

APOLOGIA latine ex *Jo. Langi* versione cum ejus commentario. Ad calcem Justini Martyris Basil. 1565. fol. & ex versione *Suffridi Petri* cum scholiis ejus uberioribus. Colon.1567. 8. *Græce vero & Latine* cum *Conradi Gesneri* versione ac notis Basil. 1558. 8. *Gallice* per *Guidonem Gaussartum* Paris. 1574. 8.

UTRUMQUE OPUS Latine, Apologia ex *Conradi Gesneri* & liber de resurrectione ex *Nannii* versione recusum in Bibliothecis Patrum, ut Paris. 1575. 1589. 1609. Colon. 1618. & novissime Lugd. 1677. T.2.

Græce & Latine cum iisdem versionibus ad calcem libri subjunctis ex H. Stephani recensione, qui Apologiæ MS. Codicem Græcum è Bibl. Galliæ, & libri de resurrectione Romæ à Guil. Sirleto accepit, stylumque Athenagoræ plenum hyperbatis, passim parenthesibus distinxit, castigationesque addidit. Paris. 1557. 8.

Cum iisdem versionibus, & Gesneri ad Apologiam, *H. Stephani* ad utraque notis. Tiguri 1559. fol. inter Theologorum aliquot Græcorum veterum Orthodoxorum scripta, quæ sunt Canones SS. Apostolorum & XIII. Conciliorum, Ignatii Epistolæ, Æneæ Gazæi Theophrastus, Demetrii Cydonii de morte contemnenda, Hermiæ irrisio Philosophorum gentilium & Agapeti scheda Regia ad Justinianum Imp.

Cum iisdem versionibus, notisque *Frontonis Ducæi*. In Auctario Bibliothecæ Patrum Paris. 1624. fol.

Cum iisdem versionibus & notis brevibus *Jo. Felli* Oxoniensis Episcopi. Oxon. 1682. 12. è theatro Scheldoniano.

Apologia cum Suffridi Petri, & liber de resurrectione cum Nannii versione, addiditis notis variorum & novis *D. Adami Rechenbergii*, Theologi hodie Lipsiensis animadversionibus. Lips. 1684. 1685. 8. duobus Vol.

Apologia cum Gesneri, & liber de resurrectione cum Nannii versione, notisque integris Variorum, novisque commentariis *Eduardi Dechair*, qui Græca in sectiones divisa ad priores editiones & MSS. 2. Bodlejanum & Etonensem recensuit atque versiones passim castigavit, Baroniique nonnulla (ex Annalibus ad A. C.) & Petri Halloixii ac Dod- vvel-

vvelli (ex diss. XI. Cyprianic. §. 37. sq.) & Georgii Bulli (ex defensione fidei Nicænæ) de Athenagora subjunxit. Oxon. è theatro Sheldoniano 1706. 8.

Gallice Arnoldo Ferrono interprete.

SUPPOSITUM ATHENAGORÆ OPUS DE VERO ET PERFECTO AMORE.

Sub Athenagoræ Philosophi Atheniensis nomine prodiit etiam Gallice, veluti è Græco conversum opus, tributum in libros decem *de vero & perfecto amore*, sive de castis amoribus Theogenis & Charidis, Pherecydisque ac Melangeniæ. Interpres *Fumaus* (Mr. Fumee Seigneur de Genillé) qui codicem Græcum à Lamanæo Protonotario Cardinalis Armaniaci accepisse se testatur, versionemque suam Gallicam eidem Lamanæo 4. Octobr. 1569. inscripsit, non dubitat auctorem esse illum Athenagoram, cujus Apologia & liber de resurrectione exstat, quod etiam è stylo & colligendi ac differendi ratione putat esse perspicuum. Græco Sophistæ sine tergiversatione adscribit Rolandus Maresius lib. I. Epist. 26. & tanquam veterem scriptorem laudat Bochartus Geograph. sacr. p. 638. At vir illustris Gisbertus Cuperus in Harpocrate p. 119. *eum tamen*, inquit *auctorem vix credere ausim genuinum esse, licet illud sentiant illustres & præstantes Viri, quia integra loca ex Plutarcho, Livio, Herodoto, Curtio aliisque auctoribus ad verbum fere descripta sunt. Quod si fraus omnis abest, plurimi ille Athenagoras faciendus est certe, quia tot antiquitatibus aliisque præclaris rebus abundat.* Idem in litteris datis ad me 10. Sept. 1710. *Mirum profecto est libros illos amatorios, de quibus agis, non vulgari, & irascor eruditis, qui istis manus non admovent, cum id facile facere possint; non id opto propter historiolas illas fictas & lepidas, quas juventuti relinquo, sed quia sæpe inde clare cognoscimus ritus & mores, qui in usu tam Græcis; quam aliis populis fuerunt, temporibus, quibus Auctores fictionum illarum floruerunt. Cum autem mihi annumeres varios ejuscemodi scriptores, patere, ut tecum agam de alio talis argumenti, in quo disputant Viri eruditi. Est Athenagoras de vero & perfecto amore, qui ex Græco versus Gallice editus est Parisiis anno 1599. hoc titulo: Du vray & parfait Amour escrit en Grec, par Athenagoras Philosophe Athenien: contenant les Amours honestes de Theagenes & de Charide, de Pherecydes & de Melangenie. M. Baudelot d'Airval pag. 182. de l'Utilité des Voyages, genuinum putat esse hunc librum, tribuitque eundem Athenagoræ, qui pro Christianis Apologias scripsit. Ill. Huetius in prima editione libelli Gallici, quem de hisce fabulosis historiis una cum*

cum historia fabulari, cui titulus Zaide, edidit, ejusdem est sententiæ, sed eam in altera ejusdem libelli Latina mutavit; hunc sequitur Tentzelius p. 206. Exerc. Selectar; sed in Addendis in alia omnia abit, & Athenagoræ jam Christiano fabulam illam adscribit p.452. Comparavi mihi hunc rarum librum, cum juvenis admodum in Galliis essem, eundemque legi ea sedulitate & attentione, quam ab illa ætate quis desiderare posset; & nescio qui fiat, ut & tunc & nunc semper historia illa mihi fuerit sitque suspecta. Non adducam in medium argumenta, quibus Huëtius mutata sententia impugnat Athenagoram illum, quamvis mihi, sancte testor, eadem notata sint; sed dicam tantum multa imo plurima ex auctoribus Græcis & Latinis sumpta esse verbo tenus, id quod Athenagoram, elegantem illum & eruditum Virum, fecisse, mihi non fiet verisimile, maxime cum Latinam linguam, uti puto, ignoraverit. Exemplo uno & altero id docebo. Athenagoras ille p. 200. & aliis describit triumphum, quem Paulus Æmilius duxit splendissimum de Perse Rege Macedoniæ; sed illam omnem eodem plane ordine narrat nobis Plutarchus p. 272. & 273. adeo ut ovum ovo non sit similius; quæ p. 87. & sequentibus commemorat de Nasamonibus, Psyllis, aliisque Africæ populis, petita sunt ex Herodoti lib. 4. c. 172. & 173. & quod mireris p. 91. Videtur describere pyxidem nauticam, licet obscure, ut scil. lateret, cum illa ætate instrumentum istud utilissimum, nequaquam, quidquid nonnulli velitentur, cognitum fuerit: Quid quod Triumphus navalis Octavii. p. 22. petitus videtur ex Livii 45, 42. & Virum illum procul dubio dices non intellexisse quatuordecim remigum versus sive ordines (apud Livium 45, 35.) cum eos p. 23. b. reddat, quatorce rames; *sic quæ p. 32, 36, 39, 40. libri primi, petita sunt ex eodem historico, lib. 45, c. 42. & aliis; lib. 44, 34; lib. 31, 14, & 35, 32; & 38, 10. Peccarem certe in communia studia, si te diutius detinerem, & loquerer de aliis auctoribus, ex quibus personatus ille Athenagoras petiit emblemata sua, & episodia; sed addam tantum, ea quæ p. 67. nobis narrat, omnia ex Livii lib. 45, c. 17, & 18. absque nulla vel levissima mutatione sumpta esse, non secus ac ex Curtio, quæ p. 152. nobis de Ammone propinat. Jam tibi, Vir eximie, do considerandum, an recte hæc historia fabularis attribui possit Athenagoræ; mihi quidem id plane non videtur.* Hactenus Vir eruditissimus.

In præfatione Auctor meminit vastatæ non diu ante, quam scriberet, Græciæ his verbis: *Et pour cet effet je me suis contenté de ramasser çà & là par nostre ville* (Athenes) *plusieurs memoires pour relever & escrire une Histoire qui s'en alloit quasi estre mise en oubli, pour la longueur du temps & pour les ruines advenües depuis en toutes les provinces de la Grece,*

M *desquel-*

desquelles nostre ville n'a pû estre exempte, & en a senty un coup si orbe, que à son occasion nous voyons maintenant les sciences & estudes n'avoir plus de vigueur en icelle, & nos escholes s'en aller du tout perduës. Ex qvibus certum esse conficit Huetius p. 44. libri de origine fabular. Romanensium, auctorem non esse Athenagoram qvi secundo post Christum natum sæculo scripsit, sed alium qvi vixit post direptam ab Alarico Græciam; vel potius post oppressum novissime Græcum Imperium à Turcis, confictum esse existimat hoc opus ab aliqvo è viris doctis Cardinalis Arminiaci familiaribus, nominatim à Gvilelmo forte Philandro. *Mille*, inqvit, *in locis temporum horumce ultimorum agnosco mores & instituta antiquis incognita, quin & agendi ratio Sacerdotum & puellarum Hammoni consecratarum tam similis nostrorum Monachorum & virorum religiosorum conventibus regiminique ita congruens, longe dissentiunt ab iis rebus quas & historia nos edocet de iis temporibus & locis quibus vita Monastica nata est & adolevit. Ea cura quam auctor adhibet in explicandis quibusdam priscis ritibus qui à nostris different, in hominem tantum recentiorem cadit. - - - Multa adnotat ad priscos auctores qui exstant ad hunc diem eosque illustrat, potissimum vero Herodotum, Plutarchum, Q. Curtium, Jamblichum Philos. & Heliodorum, ex quibus præcipue sic tanquam ex fontibus totam suæ fabulæ hausit materiam. Sed & observationes quoque alias addit illis contrarias & adversas, quas priscus aliquis auctor & rerum antiquarum peritior haud quaquam protulisset - - - Idem in media Græciæ luce litem capitalem instituit eâdem & serie & forma, ac si in ipso Lutetiæ foro institueretur - - Brigittariæ nomen ad exemplum nominis S. Brigitæ Scoticæ virginis haud dubie effictum &c. - - Suam Architectonicæ artis peritiam auctor ad fastidium usque ostentat. - - Sciunt omnes Cardinalem Arminiacum Architectonicæ arti impense fuisse deditum. Philander Vitruvii commentator ipsi cliens erat addictissimus, vir certe in ea arte sæculi sui scientissimus, & literis quoque quas humaniores vocant ornatissimus. Quid quod Architectura falsi illius Athenagoræ ad Architecturam Vitruvii quadrat aptissime?* His non obstantibus, fuere tamen qvi adhuc censerent ampliandum, ut Colomesius in Paralipom. de Scriptoribus Eccles. Sed qvia nemo hactenus fuit qvi Græcum codicem proferret, non difficulter assentior virorum doctissimor. sententiæ tot argumentis nixæ, recentius esse commentum, & de virtutibus vitiisq; hujus dramatis lectores ad eundem Huetium p. 53. seq. ablego, qvi p. 57. seq. præterea observat plane ad imitationem Heliodori totum opus esse compositum, iisdem fere nominibus amantium, eventibus multum similibus,

libus, eodem librorum numero. Huetio adſtipulatur etiam Nicolaus Nourritus T. 2. apparat. ad Bibl. Patrum diſſ. 3. p. 481. Editiones hujus operis, Athenagoræ tributi lectuqve non injucundi duæ prodierunt, priorem ipſe poſſideo, Clariſſ. Baylio etiam memoratam editamqve Pariſiis apud Mich. Sonnium A. 1599. 12. foliorum 380. cum privilegio Regis, & præfatione Bernhardi Sanjorry, Cal. Octobr. 1596. Alteram Pariſ. 1612. apud Dan. Gvillemot excuſam, in Bibliotheca Iſaaci Voſſii evoluiſſe ſe teſtatur præſtantiſſimus Caveus.

Athenagoræ alii.

Fuere & alii Athenagoræ, qvorum decem vel undecim obſervavi. 1) Athenagoras qvi cum Pharnabazo & Apollonide Chio vinctus traditus eſt Macedonibus, teſte Curtio IV. 5. 17. 2)* Athenagoras Cymæus ſive Cumanus, cujus meminit Cicero pro Flacco. 3) Athenagoras Argivus cujus mentio apud Sextum Empiricum 1. Pyrrhon. Hypotheſ. p. 27. 4) Athenagoras rei Ruſticæ Scriptor apud Varronem ac Columellam lib. 1. c. 1. 5) Athenagoras Chirurgus cujus meminit Martialis VIII. 41. IX. 97. &c. 6) Athenagoras Mileſius de qvo Diodorus Sic. lib. XX. T. 2. p. 820. ſq. 7) Athenagoras Epiſcopus Byzantinus ab Andrea Apoſtolo nonus, in Philippi Cyprii Chronico Eccleſiæ Græcæ p. 4. 8) Athenagoras cui Boëthus teſte Photio cod. CLIV. dedicaverat librum ſuum περὶ τῶν παρὰ Πλάτωνι ἀπορουμένων λέξεων. 9) Athenagoras princeps Mytilenes, cujus mentio in hiſtoria, ſive dramate potius erotico Apollonii Tyrii p. 694. ſqq. in M. Velſeri Operibus. 10) Athenagoras Rhetor ineptus qvem perſtringit Ammiani Epigramma II. 46. p. 248. Anthologiæ. 11) Athenagoras Regis Philippi Maced. præfectus Liv. XXXI. 27.

XX. THEOPHILUS ex Ethnico a) & ipſe Chriſtianus, atqve hinc Antiochiæ Epiſcopus, b) Erotis ſucceſſor, ſcripſit

M 2 poſt

a) Theophilus ad Avtolycum lib. 1. p. 78. D. Tentzelii diſſ. ſelect. p. 209. ſeq. Caveus, Tillemontius & Halloixius in vita Theophili &c.

b) Ita Euſebius IV. 24. Hiſtor. & Hieron. c. 25. de S. E. atqve in Epiſt. 151. ad Algaſiam. Martyrolog. Rom. 13. Octobr. Etiam in Codice MS. Regis Chriſtianiſſimi libris Theophili hic titulus præfigitur: Θεοφίλου πατριάρχου ἐκ τοῦ Ἀντιοχείας πρὸς Αὐτόλυκον Ἕλληνα, περὶ τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως, καὶ ὅτι θεῖα τὰ λόγια τὰ καθ'

post M. Aurelii Veri mortem circa A. C. 181. nondiu ante obitum suum *libros III.* περὶ τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως c) *ad Avtolycum* tum adhuc Ethnicum d) cæterum virum eruditum ac librorum helluonem e) qvi noctes solidas inter libros libenter soleret consumere, & veritatis cupidissimum. f)

Primus *Græce* ex Arsenii codice qvem Venetiis Jo. Frisius descripserat, edidit *Conradus Gesnerus* Tiguri 1546. fol. cum Antonii & Maximi locis communibus, Maximi Centuriis & Tatiano. Atqve eodem anno ibidem *latine*, *Conrado Clausero*, non ut Clariss. Nourrius p. 506. affirmat, Gesnero interprete. Gesnerus hoc inscribit titulo: *de DEo & fide Christianorum contra gentes, Institutionum libri tres, ad Avtolycum.* Institutionum libros appellat, qvod Eusebius dixit στοιχειώδη συγγράμματα. Vide Gesneri Epistolam de scriptis à se editis p. 23. b.

Latine

καθ' ἡμᾶς ἀρχαιότερα καὶ ἀληθέστερά εἰσι Αἰγυπτιακῶν καὶ Ἑλληνικῶν καὶ πάντων τῶν ἄλλων συγγραφέων. Eqvidem Gennadius c. 33. de S. E. libros tres de fide sub Theophili Alexandrini nomine titulatos legisse se scribit. Et H. *Dodwello* librorum ad Avtolycum auctor videtur Theophilus Antiochenus junior qvi scripserit post annum CHRISTI 205. sub Severo Imp. qvam sententiam defendit in Observationibus ad Opera postuma Jo. Pearsonii p. 11. seq. tum in singulari diss. adhuc inedita, qvam cum nova qvam jam pridem parat librorum Theophili editione & diatriba sua de Theophilis luci non invidebit V. C. *Gottlieb* sive Theophilus *Schelwigius*, humaniorum litterarum in Gedanensi Gymnasio Professor. Verum libenter assentior Eusebio & Hieronymo, præcipue cum Gennadius titulo illi nec ipse habuerit fidem, & Dodwelli objectionibus jam satisfecisse videantur Tillemontius ad vitam Theophili T. 3. Memor. Hist. Eccles. nota 2. & Caveus parte altera Hist. literariæ. Idem Dodwellus librum tertium Theophili (qvem *de temporibus* vocat Lactantius lib. 1. c. 23. qvoniam temporum rationes in eo ab orbe condito ad M. Antonini Veri Imperium succincte pertexit) separatim scriptum & ante priores duos Avtolyco missum existimat, ut laudatus Schelwigius me docuit, qvod minus videtur esse à veri similitudine alienum, atq; suboluit etiam Grabio p. 220. T. 2. spicileg.

c) Hunc titulum habent in MS. Regis Galliæ, teste Sirmondo in limine notar. ad Rufini librum de fide. T. 1. Opp. p. 273. Ibidem libros tres de fide, qvos sub Theophili Alex. nomine Gennadio lectos jam dixi, à tribus Theophili ad Avtolycum libris Sirmondus, præter rem, ut opinor, distinguit.

d) Theophilus ad Avtolycum lib. 1. p. 69. b. & lib. 3. 119. a.

e) Lib. 3. p. 119. a. 138. d.

f) Lib. 1. p. 69. b. lib 3. p. 127. b. Scripsisse tamen Avtolycum libros adversus Christianos, ut Tillemontio videtur, ægre mihi persvadeo. Neqve apud Theophilum initio lib. 1. λόγους ita accipere necesse est.

Latine ex eadem Clauſeri verſione occurrit in Bibliothecis Patrum, Pariſ. 1575. 1589. 1609. 1644. Colon. 1618. & Lugd. 1677. Tomo 2.

Græce & Latine cum Clauſeri verſione in Orthodoxographis Jo. Heroldi, Baſil. 1555. fol. p.285. & ad calcem Juſtini Martyris Pariſ. 1615. & 1636. & Coloniæ (Witebergæ) 1686. fol. cui poſtremæ editioni acceſſerunt notæ B. D. *Chriſtiani Kortholti*, jam ante editæ Kiloniæ 1675. fol. Etiam prodierunt Theophili Antiocheni libri in auctario Bibliothecæ Patrum Græcolatino Pariſ. 1624. fol. cum notis *Frontonis Ducæi*. Deniqve Oxoniæ nitidam editionem curavit *Jo. Fellus* Oxonienſis Epiſcopus, A. 1684. 12. cui ad Codicem Bodlejanum emendatæ Clauſeri verſio caſtigata & breves notæ acceſſerunt. Tabula etiam ſubjicitur, ex qva rationes temporum qvas ſeqvitur Theophilus, licet colligere, qvalem exhibet etiam Nourrius in Apparatu ad Bibl. Patrum p. 515.

2. *Commentarios in Evangelium* à Theophilo qvatuor Evangeliſtarum dicta in unum opus compingente Græce ſcriptos legit olim Hieronymus præf. ad Matthæum, atq; nonnulla ex illis producit Epiſt. 151. ad Algaſiam qvæſt. 6. licet c. 29. de ſcript. Eccleſiaſticis teſtatur illos ſibi cum aliorum Theophili voluminum elegantia & phraſi non videri congruere. Exſtant hodie latine ſub Theophili Antiocheni nomine *libri quatuor Commentariorum* ſive potius Scholiorum allegoricorum non in integra Evangelia, ſed in varia Evangeliſtarum loca, à longe juniore aliqvo ſcriptore Catholico poſt Hieronymum, & latine (ut perſpicuis argumentis g) patet) compoſita, in qvibus illa qvidem qvæ è Theophilo Antiocheno Hieronymus h) ſed & multa alia qvæ iisdem verbis latinis apud Cyprianum, Ambroſium, Hieronymum i) leguntur, tum mentio de Monachis p. 170. B. occurrit, ut omittam qvod Chriſtus DEus de DEo, DEus & homo in una perſona p. 174. A. & G. 175. D. iis verbis deſcribitur, qvibus id Theophili ætate vix à

 qvoqvam

g) Lib. 1. p. 167. c. (T. 2. Bibl. Patrum Lugd part. 2.) ad verba Matthæi V. Jota unum vel unus apex: *per jota Vetus Teſt. ſignificat, jota enim pro decem eſt apud Græcos. Apex autem quatuor literas habens per Evangelium quadruplex, teſtamentum indicat novum.*

h) Grabe T. 2. ſpicileg. p. 221.

i) Albertinus de Eucharıſtia p. 368. Nourry Apparat. ad Bibl. Patrum p. 119.

qvoqvam factum. Utiq; igitur assentior Cotelerio k) Tillemontio l) & aliis viris eruditis, qvi hos Commentarios Theophili Antiocheni esse negant, licet ex Theophili commentariis ab Hieronymo lectis & aliis perantiqvis scriptoribus excerpta continere mihi persvadeo, unde non mirum in illis reperiri qvæ cum Theophili libris ad Avtolycum & aliis vetustissimis monumentis conveniunt, ut monet Richardus Simon libro 3. Hist. Criticæ N. T. p. 7. Editiones horum Commentariorum nullas comperi nisi qvæ in Bibliothecis Patrum exstant Paris. 1589. 1609. 1654. Colon. 1618. & Lugd. 1677. cujus postremæ editionis paginas paullo ante allegavi.

Scripta Theophili Antiocheni deperdita.

Contra Hermogenem. Euseb. IV. 24. Hist. Hieronymus c. 25. de Script. Eccles. Theodorit. lib. 1. de hæret. fab.

Contra Marcionem. Euseb. Hieron. & Theodorit.

Κατηχητικά τινα αὐτοῦ βιβλία. Euseb. qvod Hieron. reddit: *breves elegantesque tractatus ad ædificationem Ecclesiæ pertinentes.* Niceph. IV. 9. *θείων μεστὰ κατηχήσεων.*

Legi & sub nomine ejus, inqvit Hieronymus, *in Evangelium, & in Proverbia Salomonis Commentarios, qui mihi cum superiorum Voluminum elegantia & phrasi non videntur congruere.*

Alii Theophili.

1. *Theophilus* Comicus Veteris Comœdiæ, de qvo supra lib. 2. c. 22.
2. Theophilus Geographus & Historicus, Josepho, Plutarcho, Ptolemæo & Stephano laudatus, de qvo Vossius in Hist. Græcis.
3. Theophilus qvi de agricultura scripsit, memoratus Varroni & Columellæ.
4. Theophilus nobilis (vel Alexandrinus, ut Syrus auctor Lexici apud Tentzelium p. 208. diss. select. vel) Antiochenus à Petro Apostolo ad Christianam fidem perductus, si credimus scriptori recognitionum Clementis X. 71. Idem nempe *κράτιστος* ille Θεόφιλος cui S. Lucas Evangelium & Acta Apost. inscripsit, qvemqve * cum Antiocheno nostro Episcopo male confundunt

k) Coteler. notis ad Ignatii Epist. p. 16.
l) Tillemont. ad vitam Theophili nota 1.
* Hunc errorem Nicephoro Callisti præter rem impingit Tentzelius p. 207. diss. select.

dunt Isidorus VI. 1. Orig. Gvil. Tyrius IV. 9. de bello sacro. Jac. de Vitriaco c. 32. Hist. Hierosol. Blondus Decad. 2. lib. 3. p. 214. Christianis Lupus ad Tertull. de præscript. p. 212. aliiqve.

5. Theophilus Cæsareensis Episcopus, Antiocheno Episcopo, cujus Scripta jam retuli, ætate suppar. Ejus relationem de decreto Cæsareensis Synodi A. C. 196. habitæ de Paschate sub falso *Philippi* nomine edidit Bucherius p. 469. ad Victorii Aqvitani Canonem Paschalem. Sub Theophili nomine extat apud Bedam lib. de æqvinoctio T. 2. Opp. p. 222. & in Conciliis Labbei T. 1. p. 596. & emendatius in nova Baluzii collectione p. 13. Suspecta tamen merito videtur Santebeuvio, Bosqveto & Tillemontio qvem vide nota 2. ad vitam S. Victoris Papæ T. 3. memor. Eccles. p. 479. seq. De Theophilo ipso adeundus Eusebus V. 23. & Hieronymus c. 34. Catalogi.

6. Theophilus Areopagitico judicio falsi damnatus, de qvo Tacitus II. 55. Annal.

7. Theophilus Medicus de qvo Galenus de symptomatum differentiis c. 3.

8. Theophilus cui Hippolytus dicavit librum de Antichristo, à Marqv. Gudio editum.

9. Theophilus Alexandriæ ab A. C. 385. ad 412. Episcopus, de cujus scriptis erudite Caveus, cui addes qvæ ex *libro adversus Johannem Chrysostomum* affert Facundus lib. VI. T. 2. Operum Sirmondi p. 595. sq. De Epistolis Paschalibus qvorum ternæ ad Ægypti Episcopos latine ex S. Hieronymi versione leguntur T. 4. Operum Hieron. p. 691. sq. edit. Marcianæi, vide Qvesnellum ad Leonem M. p. 263. 326. sq. 797. 896. Theophili Alexandrini fragmentum *de resurrectione* ex Codice Regio 211. Græc. & lat. protulit Sirmondus ad Rufinum de fide T. 1. Opp. p. 313. Ad Theophilum hunc Ammonius Episcopus Epistolam περὶ πολιτείας ϗ βίου μεγάλου Παχωμίου ϗ Θεοδώρου, scripsit qvæ ex MS. Florentino Græce edita ab Henschenio Appendice ad T. 3. Maji p. 63. & latine Daniele Cardono interprete p. 347. Ad calcem hujus legitur brevis Theophili ad Ammonium Epistola. Ad hunc Theophilum exstant etiam Epistolæ Synesii.

10. Theo-

10. Theophilus Chronographus Joanni Malalæ laudatus, qvem eundem puto cum Theophilo qvi citatur in Chronico Paſchali p. 41. à Theophilo Antiocheno autem diverſum, qvia Malala & Chronici Paſchalis auctor ex eo afferunt qvæ in libris ad Avtolycum non leguntur.

11. Theophilus JCtus, ex triumviris illis qvi Juſtiniani Imp. auſpiciis jus Civile in ordinem digeſſerunt. De illo infra libro VI.

12. Theophilus Protoſpatharius, de cujus ſcriptis itidem infra Libro VI. inter Medicos.

13. Theophilus Michaëlis II. Balbi F. Imperator CPol. ab A. C. 829. ad 842.

14. Theophilus presbyter, auctor forte Paraphraſeos Oraculorum Leonis Imp. qvam Græce ex MS. Amſtelodamenſi edidit Lambecius ad calcem Leonis Oraculorum p. 275.

15. Theophilus Corydalius Græcus recentior Catumſirto laudatus qvi Theologiam in Collegio Græcorum Romæ docuit, licet Cyrilli Lucaris confeſſionem probaret. Vide Rich. Simonis Bibliothecam Criticam T. 3. p. 229.

Alios Theophilos Sanctos & Martyres colligit Theophilus Raynaudus S. I. in Johanne Theophilo T. VIII. Operum p. 239. ſq. Plures exſpectamus à Guil. Schelvvigio, ubi ejus Syntagma de claris Theophilis lucem viderit.

HERMIAS Ἑρμείας cujus διασυρμὸς τῶν ἔξω φιλοσόφων, ſive brevis libellus exſtat, qvo concurruntes adverſa fronte inter ſe Ethnicorum Philoſophorum opiniones ridet, de rerum principiis, de anima, de DEO mira & pugnantia inter ſe tradentes. Theophilo plerumque ſubnectitur, & non plane certa conjectura à præclaro Viro Guil. Caveo ad ſecundi ſæculi extremum refertur, licet Lambecius T. VII. de Bibl. Vindob. p. 54. eumque ſecutus Tentzelius diſſ. ſelect. p. 227. ſeq. auctorem putant longe juniorem, Hermiam * nempe Sozomenum. Ad Tentzelii argumenta reſpondit Caveus parte altera Hiſtoriæ literariæ, contra quem licet tueri ſententiam ſuam conatus eſt Tentzelius in Bibliotheca curioſa, ſive Ephemeridibus litterariis Germanice editis A. 1704. p. 232. ſeq. fateor tamen præter nominis congruentiam nihil valde eſſe in illa Lambecii divinatione quod

* Hunc intellige, quando in Labbei Bibl. nova MSS. p. 387. memorari vides *Hermiæ Salaminii Hiſtoriam Eccleſiaſticam*. Sozomeni nomen integrum fuit *Salamanes Hermias Sozomenus*. Vide Valeſii notas p. 98. De Hermia Syriani diſcipulo, Philoſopho Ethnico Platonico, quemadmodum de Sozomeno qvoq; dicturus ſum infra ſuo loco.

quod eam verisimilem reddat. Quod si sola nominis similitudo sufficit ad hariolandum, non desint alii Hermiæ qvibus non minori specie libellus iste tribui possit, ut Hermias martyr sub Antonino Imp. cujus Acta martyrii Græce ex MS. Mediceo dedit Papebrochius ad 31. Maji T. 7. p. 424. cum versione Hugonis Bolli Carthusiani: nec minus Hermias quem colloquentem inducit Cyrillus Alex. dialogis de divinitate & incarnatione unigeniti. Verum editiones potius haud invenusti illius libelli, quocunque demum auctore & quocunqve tempore scripti referre præstat. Vidit itaqve lucem primum ex Jo. Jacobi Fuggeri Codice cum versione *Raphaëlis Seileri* Augustani, Basil. 1553. 8. additus Demetrii Cydonii Orationi de morte contemnenda: atqve inter veteres aliquot Theologos Græcos qvos supra retuli in Athenagora, excusos Tiguri A. 1560. fol. Græce & Latine curante Gesnero. Deinde ut latinas editiones in Bibliothecis Patrum repetitas omittam, Græce & latine iterum cum castigationibus Frontonis Ducæi in Auctario Ducæano Paris. 1624. fol. Tomo I. & ad calcem Justini Martyris Paris. 1615. 1636. & Colon. sive Wittebergæ potius 1686. fol. Denique cum Tho. Galei Codice collatus, additis ejusdem Galei qui Theodorito juniorem Hermiam esse existimat, & Wilh. Worthi notis, ad calcem Tatiani Oxon. 1700. 8.

INDEX SCRIPTORUM,

quorum meminere

Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Tatianus & Hermias,

compositus ad paginas edit. Parisiensis Græcolat. quæ notatæ etiam in marginibus editionum Oxoniensium.

Nomina Deorum invenit & γέ-

XXI. *Titus Flavius* a) CLEMENS, patria Atheni[illegible]sis b) vel ut alii *Alexandrinus*: ex Ethnico Philosopho Chri[illegible] c) atqve inde post peragratas Græciam, Calabriam, Italiam, O[illegible]entem, Palæstinam, & Ægyptum Alexandrinæ Ecclesiæ presby[illegible] d) & post Pantænum e) itidem Atheniensem, Magistrum [illegible] f) qvem Demetrius Episcopus Alex. circa A. C. 189. in India[illegible] misit, g) Scholæ ibi Catecheticæ præfectus, sive κατηχήσεων Ma[illegible]ster

a) Euseb. VI. 13. Hist. Photius Cod. CXI.

b) Epiphan. XXXII. 6. T. 1. p. 213. Meursius p. 203. ad Palladii Lausiacam.

c) Euseb. II. 2. præparat. Evangel. p. 61. Clemens ipse initio Pædagogi.

d) Euseb. VI. 11. Hieron. c. 38. de Script. Eccles. & Epist. 84. ad Magnum. Niceph. IV. 3[illegible] Hist. Phot. Cod. CXI.

e) Euseb. VI. 6. Hist.

f) Euseb. V. 11. VI. 13. & Hieron. c. 38. de scriptor. Eccles. Phot. Cod. 109. Equidem ab horum sententia recedit Philippus Sidetes, & Pantænum Clementis successorem fuisse scribit, Clementem vero *Athenagoræ* successorem ac discipulum. Pro Philippi Sidetæ sententia asserenda contendit etiam H. Dodwellus qvi Philippi fragmentum edidit, ad calcem diss. in Irenæum p. 501. sq. Sed malo utiqve Eusebio, Hieronymo & Photio accedere. De aliis Clementis præceptoribus qvos tecte innuit ipse lib. 1 Strom. p. 274. & qvorum nomina ex Mysteriorum disciplina Hierophantas de nomine prodere vetantium, siluisse putat idem Dodwellus diss. IV. ad Irenæum p. 293. Vide Baronium ad A. C. 185 n 4. Valesium ad Euseb. p. [illegible]. Caveum in vita Clementis Alex. §. 2. Steph. le Moyne ad Varia sacra p. 208. Jo. Clericum in vita Clementis Alex. T. 10. Bibl. Universal. p. 181.

g) Pantæno mortuo successisse scribit Hieronymus c. 38. de Script. Eccles. Sed vide Tillemont T. 3. Memor. Hist. Eccles. in vita Pantæni p. 290. & in Vita Clementis Alex. p. 308. & 522.

ſter: Vir ſanctus h) atqve eruditiſſimus. Inter diſcipulos habuit Origenem i) qvi in Catechetæ k) munere etiam Clementi circa A. C. 202. perſecutione Severi Alexandrinâ cedere coacto l) ſucceſſit, & Alexandrum m) Flaviadis in Cappadocia ac poſtea Hieroſolymitanum Epiſcopum, atqve ſi Baronio, n) Combefiſio & Bullo credimus, etiam Hippolytum, Origeni haud ignotum. Qvo anno obierit (ſub Antonino Caracalla & Alexandriæ ut ſuſpicio eſt) nemo veterum tradidit, licet qvarta die Decembris memoriam ejus conſignavit Uſuardi Martyrolygium.

Tria hujus Clementis Scripta Protrepticum, Pædagogum & Stromateon libros Daniel Heinſius pulchre obſervavit referre veterum Myſtagogorum ac Philoſophorum tres gradus ἀποκάθαρσιν, μύησιν ac deniqve ἐποπτείαν. In *Protreptico* enim Clementem primo veluti purgare futuros Chriſtianos à ſordibus adhærentium ſuperſtitionum atqve Ethniciſmi, in *Pædagogo* factos jam initiare atqve inſtituere, in *Stromateon* deniqve *libris* ad ſacra maxima & ſupremam DEI contemplatio-

h) Qvanqvam Baronius è Martyrologio Rom. Clementis nomen expunxit, confer Acta Sanctor. T. 6. Maji p. 777. & *ſancti* elogium Clementi datum excuſat Combefiſius T. 1. Bibl. Concionatoriæ, Natalisq; Alexander ideo cenſuram incurriſſe ſe teſtatur virorum religioſorum, qvod ſanctum Clementem appellaſſet, tamen conſtat apud veteres ſcriptores, ne de Uſuardi & Juniorum Martyrologiis dicam, paſſim hoc encomio mactari. Ita Epiphanius XXVI. 1. ὡς καὶ ὁ ἅγιος Κλήμης &c. ἱερὸν vocat etiam Alexander Epiſcopus apud Euſeb. VI. 14. & VI. 11. μακάριον πρεσβύτερον ἄνδρα ἐνάρετον καὶ δόκιμον. Nicetæ theſaur. Orthodox. fidei IV. 10. ex Theodoriti lib. 1. de hæretic. fab. c. 1. Clemens dicitur ἱερὸς ἀνὴρ, καὶ πολυπειρίᾳ ἅπαντας ἀπολιπών. Et eidem Theodorito ἱερὸς ἀνὴρ & ob πολυμάθειαν διαβόητος. Auctori Chronici Alex. p. 7. & qvi idem eſt Anonymo ſcriptori de Paſchate qvem Græce edidit Petavius p. 114. Urauolog. Κλήμης ὁ ὁσιώτατος τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας γεγονὼς ἱερεὺς, ἀνὴρ ἀρχαιότατος, καὶ οὐ μακρὰν τῶν Ἀποστολικῶν γενόμενος χρόνων. Idem Clemens judicio Hieronymi Epiſt. 84. ad Magnum *omnium eruditiſſimus*. φιλόσοφον τῶν φιλοσόφων vocat S. Maximus diſſ. cum Pyrrho. p. 774. Cyrillus vero Alex. ἄνδρα ἐλλόγιμον καὶ φιλομαθῆ, καὶ ἀναγνωσμάτων ἑλληνικῶν πολυπραγμονήσαντα βάθος, ὡς ὀλίγοι τάχα που τῶν πρὸ αὐτοῦ. VII. in Julian. p. 231. Idem alibi σοφώτατον vocat, & πολύϊστορα, & alio loco: τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις ἑπόμενον πανταχῆ, πλείστης τε ὅσης ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς ἀκοὴν ἐλθόντα.

i) Euſeb. VI. 6. Hiſt.

k) Id. VI. 3. licet Philippus Sidetes in fragmento qvod edidit Dodwellus Origenem Pantæno non Clementi ſcribit ſucceſſiſſe.

l) Tillemont. p. 392.

m) Euſeb. VI. 14. Hiſt. ex qvo loco conſtat Alexandrum Clementi fuiſſe ſuperſtitem.

n) Baron. ad A. C. 229. 4. Combefiſius T. 1. Bibl. Concionatoriæ ubi de S. Hippolyto, & Bullus defenſione fidei Nicænæ Sect. 3. c. 8. p. 371.

tionem (adde Clementem p. 83. edit. Parif. & 443.d.) admittere. Confer fi placet qvæ in eandem fententiam de Pædagogo ac Stromatibus Clementis obfervat D. Mich. Fœrtfchius Theologus Jenenfis in decade diff. Theologicarum felectarum diff. X. p. 398. feq.

1. Προτρεπτικὸς λόγος, ad Gentes liber adhortatorius de Chriftianifmo amplectendo, cujus meminit (ne de Eufebio, Hieronymo, Cyrillo, Theodorito, Photio, aliisqve dicam) Clemens ipfe in limine pædagogi, & difertius etiam VII. Strom. p.711 ubi ait fe in illo de Gentium fuperftitionibus abunde difputaffe. Ex hoc Clementis protreptico plura in fuos ad Gentes libros transtulit Arnobius, ut Theodoro Cantero pulchre obfervatum. Duos Codices MSS. Græcos unum Regium A. C. 914. exaratum, & alterum Collegii S. I. Parif. memorat Nourrius p. 634. Apparatus ad Bibl. Patrum, Variasqve lectiones editurum fe vel cum alio Clementis futuro editore communicaturum pollicetur, atqve ipfe deinceps loca qvædam feliciter illuftrat.

2. Παιδαγωγὸς *libris tribus* ὑποθετικοῖς Ethicam qvandam Chriftianam perpulchram complexus. Hujus qvoqve operis fui mentionem facit ipfe Clemens VI. Strom. p. 616. ut Eufebium, Hieronymum ac Photium omittam. Videturqve illud fuiffe fructus qvidam κατηχήσεων Alexandriæ ab ipfo inftitutarum. Cæterum ut divifionem operis in tres libros Clemens dicto loco agnofcit, fic divifionem in capita, capitibusqve præfixa lemmata, quamvis in MSS. Codicibus obvia alium qvam Clementem videntur habere auctorem. Vide Nourrii Apparatum p.657. Clauditur Pædagogus Doxologiâ, de qva conferendus Georgius Bullus in defenfione fidei Nicænæ p.145. Deniqve fubjicitur *Hymnus ad CHRISTUM*, qvem *Antigeni* Martyri Clementis æqvali (nefcio qva fide) tribuit Cangius in appendice ad gloffarium græcum p.123. voce λυχνικόν. Hymnum iftum feparatis foliis cum Herveti verfione & commentario atq; fua Germanica metaphrafi edidit Hamburgi A. 1681. fol. Rudolphus Capellus ὁ μακαρίτης. Exftat & Græce & latine inter Poëtas Græcos Chriftianos Parif. 1609. 8. p.235. cum *Fed. Morelli* verfione. Ibidem Græce & latine occurrunt verfus ἀδήλου five incerti in Clementis Pædagogum, qui incipiunt σοὶ τόνδε κἀγὼ παιδαγωγὲ προσφέρω, qui in editione Clementis Græca Florentina Græce leguntur ad calcem Pædagogi p. 92. fed in Græcolatinis funt prætermiffi, atque ideo in fupplemento operum Clementis Ittigia-

giano p.170. iterum recuſi. Tres Codices MSS. prædagogi Clementis evolviſſe & varias lectiones ex iis notaſſe ſe refert Nourrius p.658. ſeq. ex quibus Regii A. C. 914. exarati (qvo præter protrepticum pædagogo præmiſſum etiam Juſtini Epiſtola ad Zenam & Serenum, atque admonitio ad Græcos, Euſebii de præparat. & adverſus Hieroclem atque Athenagoræ liber uterque continetur) ſpecimen vide in Montfauçoni V. C. palæographia Græca p. 274. Pædagogum in Bibl. Patrum Concionatoria Græce & latine editum ſcribit Nourrius p. 904. Sed latine qvædam Clementis Combefiſius à ſe recenſita Bibliothecæ Concionatoriæ inſeruit, Græce nihil.

3. *Τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ Φιλοσοφίαν Γνωστικῶν ὑπομνημάτων, στρωματεῖς Η. libri VIII. Stromatum*, o) ſive Miſcellaneorum, Gnoſticas ſecundum veram Philoſophiam Commentationes complectentium, hic enim titulus operis apud Euſebium, VI. 13. Hiſt. Photium Cod. CXI. & Clementem ipſum in extremo libri I. & III. p. 357. 473. & initio libri VI. p. 616. *Alexandro* inſcriptum eſſe hoc opus à Clemente, obſervat Meurſius ad Palladii Lauſiacam p. 204. ex Jo. Damaſceni libri 3. de adorand. imaginibus: *τοῦ ἀρχαιοτάτου Κλήμεντος πρὸς Ἀλέξανδρον ἐκ τοῦ ἑβδόμου βιβλίου τῶν στρωματέων.* Alexandrum intelligat aliquis illum ex Clementis auditore Cappadociæ atque deinde Hieroſolymatanum Epiſcopum, cui librum de canonibus Eccleſ. inſcripſit teſte Euſebio VI. 13. & de quo videnda Acta Sanctorum ad diem XVIII. Martii. Sed Reineſius lib. 1. Var. lect. c. 22. p. 92. recte animadvertit,

O Da-

o) Clemens 1. Strom. p. 278. *περιέξουσι δὲ οἱ στρωματεῖς ἀναμεμιγμένην τὴν ἀλήθειαν* (Chriſtianam puta) *τοῖς Φιλοσοφίας δόγμασι.* Et p. 279. *σιωπῶ γὰρ ὅτι οἱ στρωματεῖς τῇ πολυμαθίᾳ σωματοποιούμενοι κρύπτειν ἐντέχνως τὰ τῆς γνώσεως βούλονται σπέρματα.* Lib. VII. p. 767. *οὔτ' οὖν τῆς τάξεως, οὔτε τῆς Φράσεως στοχάζονται οἱ στρωματεῖς nec ordinem nec dictionem curant Stromata.* Vide & lib. IV. p. 476. ubi opus ſuum confert *ἀπηνθισμένῃ προσφορᾷ* ſive *εἰρεσιώνῃ* ex omni genere florum atque fructuum quondam Athenis Soli aliisque Diis dicari ſolitæ, de qua videndus Tho. Gatakerus in Adverſariis p. 473. Stromata veluti à ſtragularum veſtium varie contextarum colore multiplici petito nomine (vide Caſaubonum p. 15. in Athenæum) Mich. Neander reddit *varietates*, Jo Vindetus *centones*, Samuel Petitus ad Leges Atticas p. 145 *florida*. Mottanus Vayerus T. 1. Opp. p. 552. *tapiſſeries*. Ab illo opere Clemens Theodorito Caſſiodoro, & aliis dicitur *ὁ στρωματεύς*, etſi Clementis exemplo etiam diſcipulum ipſius Origenem X. libros Stromatum ſcripſiſſe conſtat ex Hieronymo, Rufino &c. Atqve Cæſellium Vindicem Grammaticum latinum in Stromateo laudat Priſcianus lib VI. p 685. & 696. Plutarchi *στρωματεῖς* Euſebius I. præparat. c. 4. 5. & Lamprias in Catalogo ejus ſcriptorum. Videturqve Plutarchum ac Cæſellium reſpicere Gellius, *στρωματεῖς* memorans in præfat. noctium Atticarum.

Damascenum non scripsisse πρὸς Ἀλέξ. Sed πρεσβ. Ἀλεξ. Scriptum est hoc opus post Commodum (extremo A. C. 192.) defunctum (lib. 1. Strom.) p. 336. cum Clemens ætatis indeflexa adhuc maturitate gauderet, quare 1. p. 274. ait se ὑπομνήματα ἑαυτῷ εἰς γῆρας θησαυρίζειν. Codices illius MSS. præter Mediceum è quo Florentina editio initio libri primi mutila profluxit, vix usquam exstare, notat Montfauconus in Diario Italico p. 64. ubi excerpta prolixa ex Clementis Stromatis in Codice bombycino sæculi XIV. Venetiis apud Antonium Capellum Patricium Venetum reperisse se refert, una cum nonnullis ex protretico & pædagogo. Claromontanus recens Codex cujus Nourrius p. 896. meminit, è Mediceo descriptus videtur, neque alio quam Florentino usi sunt interpres uterque Strozza & Hervetus. Librum septimum claudit Clemens his verbis: καὶ δὴ μετὰ τὸν ἕβδομον τοῦτον ἡμῖν στρωματέα τῶν ἑξῆς ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς ποιησόμεθα τὸν λόγον. At loco illius qui hodie sequitur *octavi libri*, in quibusdam Codicibus Photio c. CXI. lectis secutus est liber de quo mox dicam, *quis dives salvetur*: Alii tamen, quos idem vidit Photius, hunc ipsum octavum librum habuerunt, atque in hoc p. 785. exstant verba quæ Clementem Philosophum laudans profert Pseudo Dionysius c. 5. libri de divinis nominibus, ut Albertinus etiam p. 266. Operis de Eucharistia observavit. Octo Stromatum Clementis libros legerunt etiam Eusebius atque Hieronymus. Porro liber iste octavus qui exstat, cum prioribus septem nihil habet commune, sed totus de demonstratione, definitione, divisione & caussis dialectico more disputat. Eundem tamen nos habere quem olim legit Photius non dubito, licet aliud sentire videam Nourrium p. 1289. qui in eo etiam fallitur, quod quæ de doctrina parum sana Photius notat, de octavo hoc libro accipit, cum de toto stromatum opere istud ille scripserit. Non integrum vero sed imperfectum ad nos librum hunce qui octavus inscribitur pervenisse, lubentius assentior Tillemontio T. 3. Memor. Hist. Eccles. p. 318. 524. Quod vero Nourrius p. 1308. ex Catena MS. in Genesin notat ab Acacio Cæsareæ in Palæstina Episcopo allegari verba ex octavo Clementis Stromatum libro deperdito, id ampliore consideratione dignum est. Verba hæc sunt: Καὶ ἐν τῷ ὀγδόῳ δὲ στρωματεῖ ἀθετεῖ τὴν περὶ τοῦ προεῖναι τὰς ψυχὰς δόξαν (Cassiani puta quam 3. Strom. p. 466. confutaturum se promiserat) λέγων αὐταῖς ταῖς λέξεσιν. Ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐποίησεν οὐ προόντας. Ἐχρῆν γὰρ καὶ εἰδέναι ἡμᾶς τὸ ποῦ

ἦμεν

ἦμεν καὶ περιῆμεν, καὶ πῶς καὶ διὰ τί δεῦρο ἥκομεν. Εἰ δὲ οὐ περιῆμεν, τῆς γενέσεως ἡμῶν μόνος αἴτιος ὁ θεός, εἰς οὐκ ὄντας ἐποίησεν, οὕτως καὶ γενομένους σώζει. Ὁ δὲ τοὺς δερματίνους χιτῶνας τὰ αἰσθητὰ λέγων σώματα, πάντως που καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς αἰσθητὸν εἶναι ὁμολογήσει, μετὰ τοὺς χιτῶνας γὰρ εἴρηται, μήποτε λάβῃ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ φάγῃ, καὶ ζήσηται εἰς αἰῶνα. Hæc (quod Nourrium præteriit) excerpta ſunt ex ἐκλογαῖς προφητικῶν §. 17. edit. Combefii. At idem Nourrius recte obſervat in MSS. Jo. Damaſceni parallelorum Codicibus laudari tanquam ex octavo Stromatum libro, quæ iisdem verbis exſtant in ἐκλογαῖς προφητικῶν, quæ Græce libro Stomatum ſubjiciuntur, §. 20. edit. Græcolat. Combefiſii: ἀγάπη ἑκουσίων ἄρχει, ἀκόντων δὲ ὁ φόβος οὗτος ὁ φαῦλος. Ὁ δὲ εἰς ἀγαθὸν παιδαγωγῶν, εἰς Χριστὸν ἄγει, καὶ ἔστι σωτήριος. Laudantur à Damaſceno etiam hæc, octavo Stromatum libro prænotato: Φοβηθῶμεν οὐχὶ νόσον τὴν ἔξωθεν, ἀλλὰ ἁμαρτήματα δι᾽ ἃ νόσος. Καὶ νόσον ψυχῆς οὐχὶ σώματος, (quæ exſtant in eisdem eclogis §. 11.) Et: - - Νόμος ἐστὶ κατὰ τῶν σεμνὰ καὶ θεῖα σεμνῶς καὶ θεοπρεπῶς ὁρᾶν οὐκ ἀξιούντων, κόλασιν ἐπιφέρειν ἀορασίας.

4. Ἐκ τῶν Θεοδότου καὶ τῆς ἀνατολικῆς καλουμένης διδασκαλίας κατὰ τοὺς Οὐαλεντίνου χρόνους ἐπιτομαί. Hæc excerpta Græce ſine verſione ex Florentino exemplari Græcolatinis Clementis editionibus ſubjecta varias locorum S. Scripturæ explicationes Gnoſticas & Valentinianas continent. In his Theodotus p) plus ſimplici vice citatur: mentio & Baſilidis & Valentini ac Valentinianorum, & p. 799. afferuntur verba quæ CHRISTUS dixerit ad Salomen, μέχρι τότε εἶναι θάνατον, ἄχρις ἂν αἱ γυναῖκες τίκτωσιν, quæ ex Evangelio ſecundum Ægyptios petita eſſe conſtat ex Clementis III. Strom. p. 445. 452. 453. *Combefiſius* latine transtulit, ſed veritus eſt edere q) ob hæreſes & errores Gnoſticos qui in illis continentur. Quoniam vero eisdem vix qvisquam hodie poterit moveri, nec tamen inutile ad alios

O 2 ſcri-

p) Theodotum intellige Byzantinum coriarium, à Victore Rom. Epiſcopo excommunicatum, cujus hæreſin perſtringit etiam S. Hippolytus in homilia contra errores Noëti. Cætera veterum de illo loca diligenter excerpſit B. Ittigius diſſ. de hæreſiarchis p. 259. ſeq. qvi p. 243. alterum refert Theodotum Montaniſtam & p. 261. tertium Theodotum trapezitam auctorem Melchiſedecianorum. Videnda etiam de Theodoto Coriario erudita diſſertatio D. Mich. Waltheri τοῦ μακαρίτου edita Witebergæ 1688. ſub titulo *JEſus ante Mariam*, §. 10. ſeq.

q) Vide Combefiſ. T. I. Auctar. noviſſ. p. 194. & Rich. Simonis Bibliothecam Criticam Gallice editam T. I. p. 66.

ſcriptores Eccleſiaſticos illuſtrandos, neque injucundum eſt ſpecimine tam inſigni cognoſcere, qualis fuerit & quam longe petitis S. Scripturæ expoſitionibus ſubnixa hæreticornm iſtorum doctrina, non dubitavi illam Combefiſii verſionem, cujus Apographum beneficio doctiſſimi Viri Erici Benzelii in manus meas incidit, infra cum Lectore communicare. Germanice quidem reddita hæc excerpta edidit Godfridus Arnoldus in Apologia hæreſium, Lipſiæ 1700. fol. Tomo IV. p. 41. ſeq. à quo tempore melior & emendatior, itidem Germanica interpretatio auctore H. G. W. E. M. lucem vidit Ulmæ 1701. 4. cum præfat. Theologi meritiſſimi D. Eliæ Veielii, τȣ̃ *μακαρίτȣ*.

5. Ἐκ τῶν Προφητικῶν ἐκλογαί. Hæc excerpta poſteriora ſaniora ſunt prioribus, ſed in Græcolatinis Clementis editionibus itidem tantum Græce exſtant, atqve extrema parte mutila. Cæterum cum notis *Franciſci Combefiſii* leguntur Græce & latine in auctario ipſius noviſſimo ad Bibliothecam Patrum, Pariſ. 1672. fol. In his ſubinde refellit Clemens (illum enim auctorem non dubito) errores Heracleonis, Tatiani, Hermogenis: plura etiam refert ex Apocryphis Henochi, & Apocalypſi atqve *κηρύγματι* Petri, ex Hermæ etiam Paſtoris lib. 2. mandato 5. verba deſumta & illuſtrata videre eſt §. 45. licet de nomine eum non laudat. Dogmatum vero hæreticorum expoſitionem utilem eſſe diſputat §. 29. *Φέρει δὲ καὶ ἄλλην συγγυμνασίαν ψυχῆς ζητητικῆς ἡ τῆς ἑτεροδόξȣ διδασκαλίας ἔκθεσις, καὶ ἀνεξαπάτητον τῆς ἀληθȣ̃ς τηρεῖ τὸν μαθητήν.* Has Eclogas eſſe partem Hypotypoſeon Clementis Alexandrini non abſurde conjiciunt viri doctiſſimi: haud omittendum tamen eſt easdem ab Acacio & Damaſceno, ut è locis pluribus ſupra à me deſcriptis patet, habitas fuiſſe pro octavo Stromatum libro.

Operum Clementis Alex editiones.

Græce Scripta Clementis hactenus memorata prodierunt è Bibl. Medicea, collato ad Protrepticum & Pædagogum etiam Rodulphi Pii, Antiſtitis Carpenſis Codice, recenſente *Petro Victorio*, cujus præfatio ad Marcellum Cervinum Cardinalem S. Crucis (poſtea per 22. dies Pontificem Max. Marcellum II.) præfigitur. Florentiæ 1550. fol. Hæc editio manu Joſephi Scaligeri paſſim notata fuit in Bibliotheca Clariſſimi Grævii.

Ex

Ex recensione & cum castigationibus *Frid. Sylburgii*, Heidelbergæ ap. Commelin. 1592. fol.

Latine Protrepticus & Pædagogus *Gentiano Herveto*, & libri VIII. Stromatum *Cyriaco Strozza* * interprete, Florent. 1551. fol. apud Laurentium Torrentinum.

Protrepticus, Pædagogus & Stromata ** *Gentiano Herveto* Aureliano & Ecclesiæ Remensis postea Canonico, interprete, cum ejus scholiis Basil. 1556. fol. ap. Froben. & 1566. fol. Paris. 1572. & 1590. fol. & deniqve in Bibliotheca Patrum Lugdunensi T. 3. A. 1677. fol. ex Dan. Heinsii recognitione, & Scholiis Herveti omissis.

Græce & latine cum Herveti versione per Dan. Heinsium recensita, notisqve & castigationibus Frid. Sylburgii & *Danielis Heinsii*. Lugd. Bat. 1616. fol. Hæc editio cum pluribus notis MSS. Davidis Blondelli fuit in Bibliotheca Samuelis Gruteri, Ecclesiastæ Harlemensis.

Recusa hæc editio additis *Frontonis Ducæi* notis, Paris. 1629. fol. & minus emendate 1641. ibid. & Coloniæ, (sive Witebergæ potius) 1688. fol.

Clementem Alex. emendatissimum & auctum se habere, & in notis ad ipsum Clementem emendationes Heinsii diligenter examinaturum se olim testatus est *Jo. Crojus* cap. 21. Observatt. in Nov. Test. p. 172. Sed illa Clementis editio nunqvam prodiit.

In Bibliotheca Jesuitica leges Clementem Alex. notis illustratum à *Jacobo Desbans*, S. I. verum nec illæ notæ editæ sunt. Hodie novam Clementis & castigatiorem editionem, qvæ meliori versione & notis idoneis eruditorum expectationi satisfaciat, præstolamur Oxoniæ vulgandam à doctissimo viro *Joanne Pottero*.

De scriptis Clementis Alexandrini diligentissime egit nuper *Nicolaus Nourrius* libro tertio integro Apparatus ad Bibliothecam Patrum, nam & Analysin singulorum post Abrahamum Scultetum, Eliamqve DuPinium dedit pleniorem, & de doctrina ipsius atqve ad varia Clementis loca observationes magno numero,

* Papyrius Massonus in Strozzæ vita T. 2. elogior p. 229. *Stromata item Clementis Alexandrini, adolescens cum esset, primus omnium latinitate donavit.*

** In Gentiani versione & commentariis plura reprehendit Nourrius qvem vide Apparatu ad Bibl. Patrum p. 902. sq.

mero, & Chronographicam tabulam addidit qva Clementis ſupputatio cum Euſebiana & Syncelliana confertur, & de auctoribus qvos laudat Clemens copioſius diſſeruit. Pariſ. 1703. fol. p. 622 - 1362. Vide etiam qvæ de Clementis doctrina noviſſime notavit Ittigius in ſelectis Hiſt. Eccleſ. capitibus Sec. II. p. 230. ſeq.

Supplementum Operum Clementis Alex.

Hoc cum præfatione erudita & faſciculo miſcellanearum ad Hiſt. Eccleſiaſticam ſpectantium obſervationum editum Lipſiæ 1700. 8. ab eodem præclaro Doctore meo *Thoma Ittigio*, complectitur:

1. Librum pium & lectione inprimis dignum qvi inſcribitur τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος. *Quis dives ſalvetur?* Clementi hic diſerte tribuitur ab Euſebio, III. 23. VI. 13. Hieronymo, aliisqve & Photio qvi Codice CXI. teſtatur in qvibusdam exemplaribus hunc libellum fuiſſe loco octavi Stromatum libri. Unde non mirum qvod Anaſtaſius Sinaita in Pſalmum VI. (ap. Combefis T. 1. Auctar. novi p. 966.) ἔκ τινος τῶν στρωματικῶν Clementis λόγων afferre ſe ait narrationem de Johanne Apoſtolo juvenem perditum perſeqvente & ad frugem reducente, qvæ capite ultimo hujus libri exſtat, repetiturqve inde ab Euſebio III. 23. Hiſt. & aliis qvos laudavi ad Abdiam V. 3. p. 536. Codicis Apocryphi Novi Teſt. Meminit iterum Anaſtaſius p. 934. ubi Clementem τὸν ἱερατικὸν Ἀλεξανδρείας appellat. Igitur haud dubie Clementis eſt, non *Origenis*, licet in MS. Vaticano Origenis in Jeremiam homiliis adjunctus, atqve inde ſub falſo Origenis nomine editus eſt à *Mich. Ghislerio* T. 3. Commentar. in Jeremiam (Lugd. 1633. fol.) p. 262. cum verſione *Jo. Matthæi Cariophyli.* Sed in præfat. c. 7. §. 4. ipſe errorem Ghislerius agnovit, & Clementi vindicandum illum librum ſtatuit ſub cujus nomine cum nova verſione & notis edidit *Franciſcus Combefiſius*, nullo alio MS. Codice uſus, in Auctario noviſſ. Bibliothecæ Patrum T. 1. p. 163. Pariſ. 1672. fol. Ex Combefiſii editione recuſus latine in Bibliotheca Patrum Lugd. A. 1677. Tomo III. ac Græce & latine cum ſuccinctis Jo. Felli Oxonienſis Epiſcopi ſcholiis Oxon. 1683. 12. è theatro Sheldoniano, ſed notis Combefiſii omiſſis, qvas ſuæ tamen editioni præter Felli ſcholia, & Varias è Ghisleriana & Combefiſiana lectiones Ittigius adjunxit.

2. *Adumbrationes in aliquot Epiſtolas Canonicas*, ex veteri latina verſione, de qua Caſſiodorus c. 8. Inſtitut. divinarum literarum:

In

In Epistolis Canonicis Clemens Alexandrinus Presbyter qui & Stromateus vocatur, id est in Epistola S. Petri prima, S. Johannis prima & secunda & Jacobi r) *quædam Attico* s) *sermone declaravit. Ubi multa quidem subtiliter sed aliqua incaute locutus est: quæ nos ita transferri fecimus in latinum, ut exclusis quibusdam offendiculis purificata doctrina ejus securior potuisset hauriri.* Clementem in Hypotyposeon libris etiam Epistolas Catholicas interpretatum testantur Eusebius IV. 14. Hist. & Photius Cod. 109. Verisimile igitur est ex illo opere t) Cassiodorum adumbrationes hasce qvo ipso forte Vocabulo Græcum ὑποτυπώσεων exprimere voluit, excerpendas curasse, qvas latine Ittigius dedit post editiones in Bibliothecis Patrum Paris. 1575. 1589. 1654. & Lugd. 1677. & post editionem Oxoniensem ad calcem libri de divite salvando 1683. 12.

3. *Fragmenta* Clementis Alex. à Jo. Fello collecta ex Nicetæ in Jobum & Corderiana in Lucam Catena, qvibus alia Ittigius addidit tum ex eadem in Jobum, tam ex Nicetæ in Matthæum Catena, ex Eusebio item atqve Oecumenio. His cæterisqve qvæ in præfatione etiam monet adjungenda esse, addi potest fragmentum Clementis qvod exhibet Catena in Pentateuchum latine edita à Francisco Zephyro p. 146. licet consimilia qvodammodo leguntur V. Strom. p. 564. *Nomen illud Mysticum quod vocant tetragrammaton, quo tantum muniebantur illi quibus adytum pervium erat, sonat Jehovah, quod interpretatur: qui est & qui erit; candelabrum vero quod ad australem plagam adstabat altaris, septem planetas referebat, qui per meridianam regionem circumagi nobis videntur, cui terni utrinque rami consurgunt, quoniam sol quasi Candelabrum mundi medius inter alios planetas divina sapientia libratus sua luce superiores lustrat & inferiores. Ad alteram partem ipsius ara posita erat mensa, in qua panes proponebantur, quod ex ea parte cœli flatus nobis vitales & almi adspirent.*

Scripta Clementis deperdita.

1. *Hypotyposeon* u) sive compendiosarum S. Scripturæ enarrationum *libri VIII.* ex qvibus petita videntur qvæ hodieqve exstant ex-

r) i. e. Græco.

s) In adumbrationibus qvæ exstant nullæ ad Epistolam Jacobi, sed in Epistolam Judæ leguntur. Et de Epistola Judæ meminit etiam Eusebius VI. 14. ubi Clementis ὑποτυπώσεις refert.

t) Levia sunt qvæ conjecturæ huic opponit Nourrius p. 1320.

u) De hoc vocabulo qvod brevem & succinctam (qvæ compendio & ὡς ἐν τύπῳ fit) expositionem significat, dixi ad Sexti Empirici libros Hypotyposeon Pyrrhoniarum.

excerpta Theodoti, & adumbrationes in aliqvot Epistolas Catholicas, ut jam dixi. Meminit Euseb. I. 12. II. 1. 9. & 15. & VI. 13. & 14. Hist. Hieron. in Catalogo c. 38. Photius Cod. 109. 111. Fragmenta ex illis præter Eusebium locis laudatis & Oecumenium in Epistolas Pauli, servavit Chronicon Alex. p. 224. edit. Cangii, S. Maximus ad Dionys. c. 1. de Mystica Theol. p. 17. & Jo. Moschus in prato spiritali c. 176. qvem locum cum laudasset Baronius ad A. C. 31. n. 40. ut probaret Petrum à CHRISTO baptizatum esse, Richardus Montacutius lib. 2. Originum Eccles. p. 52. *En tibicinem*, inqvit, *ruituro alioqui parieti! Clemens ὁ πολυμαθὴς advocatur in partes ex Hypotyposibus, sed citatus à Sophronio in prato spirituali. Neque enim Baronius Clementis, credo, vidit hypotyposes. Certe magnus auctor Clemens, licet nimis interdum credulus Apocrypticis narrationibus & rumoribus ab incerta traditione. Secundò Criticorum quidam nominatissimi opus illud hypotyposeon nec lectum sibi nec visum, (sed περὶ παντὸς ὄντος καὶ μὴ ὄντος judicant Critici) devocant in quæstionem. Quod si exstaret, multiplici proculdubio doctrina, ut ille alter λόγος στρωματεὺς nos recrearet. Sed an ille antiquissimus & eruditissimus Pater tale aliquid retulerit in hypotyposibus, tum tandem intelligemus, cum Patres Societatis quâ summa pollent gratia & auctoritate apud hodiernum Patriarcham Alexandrinum, illud opus tessellatum in usum publicum Ecclesiæ impetraverint. Scribebat enim aliquando doctissimus Fronto literis ad Clariss. Savilium missis, apud illum Patriarcham librum hunc extare.*

2. Σύγγραμμα Κλήμεντος τοῦ Στρωματέως εἰς τὸν Προφήτην Ἀμώς memorat Palladius in historia Lausiaca p. 147. edit. Meursii.

3. Περὶ προνοίας ex qvo fragmenta apud S. Maximum T. 2. Opp. p. 144. 152. itemqve aliud ex MSS. Reg. apud Clariss. Nourrium p. 1336. seq. Apparatus ad Bibl. Patrum.

4. Περὶ τοῦ Πάσχα σύγγραμμα. Euseb. IV. 26. VI. 13. Hieron. de Script. Eccles. c. 38. Phot. Cod. III. Fragmenta in Chronico Alex. p. 7. edit. Cangii. & in Petavii Uranologio p. 214. In hoc libro testatus Eusebio teste fuit Clemens se à fratribus adactum ad scripto consignandas παραδόσεις qvas ab antiqvioribus Presbyteris acceperat. Per has nolim Constitutionum Apostolicarum Opus intelligere cum doctissimo Beveregio, sed illud ipsum

de

de Paschate opus in qvo traditiones antiqvorum de hoc argumento exposuerat.

5. *Διαλέξεις περὶ νηστείας* Hieron. *de jejunio disceptatio* qvasi legisset *διάλεξις* non *διαλέξεις*. Apud Photium tantum est *περὶ νηστείας*.

6. *Περὶ καταλαλιᾶς*, Hieron. *de obtrectatione*, *liber unus*. Phot. *περὶ κακολογίας*.

7. *Προτρεπτικὸς εἰς ὑπομονὴν*, *ἢ πρὸς τοὺς νεωστὶ βεβαπτισμένους*. Euseb. VI. 13. Hist.

8. *Κανὼν ἐκκλησιαστικὸς*, *ἢ πρὸς τοὺς Ἰουδαΐζοντας*. Hieron. *de canonibus Ecclesiasticis & adversus eos qui Judæorum sequuntur errorem liber unus*, *quem propie Alexandro Hierosolymorum Episcopo προσεφώνησε*. Canonum Apostolicorum collectionem, qvæ hodie exstat, per hoc opus ab Eusebio & Hieronymo innui, non crediderim. Sane Photius qvi mox lectos à se Canones Apostolorum Cod. 112. commemorat Clementis Romani sub nomine, inter ea qvæ à Clemente Alex. scripta non ipse legit sed memorari tantum ab aliis meminit Cod. CXI. refert *περὶ κανόνων Ἐκκλησιαστικῶν κατὰ τῶν ἀκολουθούντων τῇ τῶν Ἰουδαίων πλάνῃ*. Atqve unius non duorum scriptorum hunc esse titulum Eusebius & Hieron. dubitare nos haud sinunt. Fragmentum Clementis *ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουδαϊζόντων* servatum in Nicephori CPol. Antirrheticis MSS. Græce & latine edidit Nourrius p. 1334. Apparat.

9. *Ὅροι διάφοροι*. Jo. Veccus de processione Spiritus S. apud Allatium in Græcia Orthodoxa T. 1. p. 248. *ἀλλὰ καὶ ὁ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς ἐν οἷς συνέθετο διαφόροις ὅροις ὥστε παντὸς εὐσεβοῦς δόγματος προηγεῖσθαι αὐτοὺς τῷ βουλομένῳ Θεολογίαν μετιέναι*, *ὁριζόμενος τί πνεῦμα*, *καὶ ὁσαχῶς λέγεται πνεῦμα*, *φησί· Πνεῦμα μὲν ὅτι λεπτὴ καὶ ἄϋλος καὶ ἀσχημάτιστος ἐκπορευτικὴ ὕπαρξις*.

10. Plura scripta sua sive memorat sive promittit Clemens ipse, * ut *De Principiis*, III. Strom. p. 431. *ἀλλὰ πρὸς μὲν τούτους (Μαρκιωνιστὰς) ὁπότ' ἂν τὸν περὶ ἀρχῶν διαλαμβάνωμεν λόγον, ἀκριβέστατα διαλεξόμεθα*. Libro qvis dives salvetur §. 26. *ὅπερ ἐν τῇ ἀρχῶν καὶ θεολογίας ἐξηγήσει μυστήριον τοῦ Σωτῆρος ὑπάρχει μαθεῖν*. Iterum meminit hujus tractationis III. Strom. p. 434. *ἐπειδὰν δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν διαλαμβάνωμεν* &c. Hic est *ἀρχικὸς λόγος* de uno DEO qvi per legem & Prophetas atqve Evangelium prædica-

P tur,

* Confer Nourrium p. 1337. sq.

tur, qvem promittit IV. Strom. p. 510. licet jam de hoc argumenta qvædam dixerat III. p. 457. seq.

De Prophetia. Strom. V. p. 531. καὶ ὅτι ποτέ ἐστι τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐν τοῖς περὶ προφητείας κἀν τοῖς περὶ ψυχῆς ἐπιδειχθήσεται ἡμῖν. Adde IV. p. 511. a.

De membris & affectibus, quando de DEO dicuntur, allegorice interpretandis. VI. Strom. p. 580. ἀλληγορεῖσθαι δέ τινα ἐκ τούτων τῶν ὀνομάτων, ὁποῖόνπερ, ἃ δὴ καὶ προϊόντος τοῦ λόγου κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν διασαφήσομεν.

De Angelis. Strom. VI. p. 631. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐν τῷ περὶ ἀγγέλων λόγῳ προϊούσης τῆς γραφῆς κατὰ καιρὸν διαλεξόμεθα.

De Diabolo. Strom. IV. p. 507. ἀλλὰ πρὸς μὲν τὰ δόγματα ἐκεῖνα εἰ μετενσωματοῦται ἡ ψυχὴ, καὶ περὶ τοῦ Διαβόλου κατὰ τοὺς οἰκείους λεχθήσεται καιρούς.

Περὶ γενέσεως κόσμου. VI. Strom. p. 698. περὶ τῆς ἀνθρώπου γενέσεως. III. Strom. p. 466. Hinc Eusebius de Clemente VI. 13. Hist. ὑπισχνεῖται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ εἰς τὴν γένεσιν ὑπομνηματιεῖσθαι.

De Ecclesiæ unitate & excellentia. VII. Strom. p. 765. ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξοχὴ τῆς ἐκκλησίας καθάπερ ἡ ἀρχὴ τῆς συστάσεως κατὰ τὴν μονάδα ἐστὶν, πάντα τὰ ἄλλα ὑπερβάλλουσα καὶ μηδὲν ἔχουσα ὅμοιον ἢ ἴσον ἑαυτῇ. Ταυτὶ μὲν οὖν ὕστερον.

De officiis Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum & viduarum videtur promittere se alio opere acturum III. ult. pædagogi p. 265.

De anima ὁπηνίκα ἂν περὶ ψυχῆς διαλαμβάνωμεν. III. Strom. p. 432. adde IV. p. 591.

De resurrectione, II. 20. Pædagog. p. 199. ὡς ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως διὰ πλειόνων δηλωθήσεται. & lib. 1. c. 6. p. 104. ἀλλὰ γὰρ αὖθις ἡμῖν σαφέστερον τοῦτο ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως δηλωθήσεται.

De Nuptiis. ἐν τῷ γαμικῷ διέξιμεν λόγῳ III. 8. Pædagog. p. 237. Nisi forte respicit qvæ II. 10. pædagogi de illo argumento, aut tertio Stromatum disseruit.

De continentia. καὶ τοῦτο ἐν τῷ περὶ ἐγκρατείας ἡμῖν δεδήλωται II. 10. Pædagogi p. 193. In eodem forte λόγῳ disputaverat de eo qvid vere sit turpe & obscœnum, qvod II. 6. Pædagogi p. 169. testatur se fecisse: διειλήφαμεν δὲ βαθυτέρῳ λόγῳ ὡς ἄρα οὔτε ἐν ὀνόμασιν, οὐδὲ μὴν ἐν τοῖς συνουσιαστικοῖς μορίοις καὶ τῇ κατὰ γάμον συμπλοκῇ ἡ τοῦ ὄντως αἰσχροῦ προσηγορία τάττεται. Videtur itidem librum terti-

tertium Stromatum innuere in qvo p. 434. diserte: ὁ δὲ περὶ ἐγκρατείας ἡμῖν προβαινέτω λόγος.

Adversus hæreses, Strom. IV. p. 510. c. ubi se unum DEUM adversus illas demonstraturum promittit. Contra Philosophorum sententias de summo bono II. Strom. p. 419. Contra Hæreticorum γνῶσιν profanam VII. Strom. p. 722. d. Sed forte non peculiares hi libri fuerunt, verum ut in Stromatis passim facit, ita & in Hypotyposibus hæreticos illos & Philosophos oppugnare potuit.

XXII. Index auctorum, qvi à Clemente Alexandrino citantur.

Compositus à CHRISTOPHORO WOLTERECK, Glückstadiensi.

B.

C.

Chi-

Cy-

E

E.

G.

H.

43.

I.

Ma-

N.

Plato.

V.

—πρὸς

XXIII. ἘΚ ΤΩ͂Ν ΘΕΟΔΟ´ΤΟΥ.

Καὶ τῆς ἀνατολικῆς καλουμένης διδασκαλίας κατὰ τοὺς ΟΥΑΛΕΝΤΙ´ΝΟΥ Χρόνους Ἐπιτομαί.

I.

Cuncta hæc Valentiniani erroris, amissa CHRISTI sapientia. ΠΆτερ, φησὶ, παρατίθεμαί σοι εἰς χεῖράς τὸ πνεῦμά μου. Ὃ προέβαλε, φησὶ, σαρκίον τῷ λόγῳ ἡ σοφία, τὸ πνευματικὸν σπέρμα, τοῦτο στολισάμενος κατῆλθεν ὁ Σωτήρ. Ὅθεν ἐν τῷ πάθει τὴν σοφίαν παρατίθεται τῷ πατρὶ, ἵνα αὐτὴν ἀπολάβῃ παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ μὴ κατασχεθῇ ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν στερίσκειν δυναμένων. Οὕτως πᾶν πνευματικὸν σπέρμα τοὺς ἐκλεκτοὺς διὰ τῆς προειρημένης φωνῆς παρατίθεται, τὸ ἐκλεκτὸν σπέρμα φαμὲν, καὶ σπινθῆρα ζωοποιούμενον ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ κόρην ὀφθαλμοῦ, καὶ κόκκον σινάπεως, καὶ ζύμην, τὰ δόξαντα καταδιῃρῆσθαι γένη ἑνοποιοῦσα εἰς πίστιν.

Valentinianorum nugæ. 2. Οἱ δ' ἀπὸ Οὐαλεντίνου πλασθέντος, φασὶ τοῦ ψυχικοῦ σώματος τῇ ἐκλεκτῇ οὔσῃ ἐν ὕπνῳ ἐντεθῆναι ὑπὸ τοῦ λόγου σπέρμα ἀῤῥενικὸν ὅπερ ἐστὶν ἀπόῤῥοια τοῦ ἀγγελικοῦ, ἵνα μὴ ὑστέρημα ᾖ. Καὶ τοῦτο ἐζύμωσεν τὰ δόξαντα καταδιῃρῆσθαι, ἑνοποιοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν σάρκα, ἃ καὶ ἐν μερισμῷ ὑπὸ τῆς σοφίας προηνέχθη. Ὕπνος δὲ Ἀδὰμ ἦν λήθη τῆς ψυχῆς ἣν συνεῖχε, μὴ διαλυθῆναι, ὥσπερ τὸ πνευματικὸν ὅπερ ἐνέθηκεν τῇ ψυχῇ ὁ σωτήρ. Τὸ σπέρμα ἀπόῤῥοια ἦν τοῦ ἄῤῥενος, καὶ ἀγγελικοῦ, διὰ τοῦτο λέγει ὁ Σωτήρ, σώζου σὺ καὶ ἡ ψυχή σου.

3. Ἐλθὼν οὖν ὁ Σωτὴρ τὴν ψυχὴν ἐξύπνισεν, ἐξῆψεν δὲ τὸν σπινθῆρα. Δύναμις γὰρ οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου. Διὰ τοῦτο εἴρηκεν. Λαμψάτω τὸ φῶς ἡμῶν ἔμπροσθεν ἀνθρώπων. Καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐμφυσῶν τὸ πνεῦμα τοῖς Ἀποστόλοις, τὸν μὲν χοῦν κατάπερ τέφραν ἀπεφύσα καὶ ἐχώριζεν. Ἐξῆπτε δὲ τὸν σπινθῆρα καὶ ἐζωοποίει.

Incarnationis humilitas. 4. Ὁ Κύριος διὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνην οὐχ ὡς ἄγγελος ὤφθη, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος. Καὶ ὅτε ἐν δόξῃ ὤφθη τοῖς Ἀποστόλοις

EXCERPTA THEODOTI PRIORA,

atque ex Orientali ita dicta Doctrina temporibus VALENTINI, Epitomæ.

Interprete FRANCISCO COMBEFIS,

Cujus versio nuc demum videt lucem, descripta ex Avtographo ejus, quod servatur Parisiis in Bibl. P. P. Dominicanorum, via ad S. Honoratum.

I.

P*Ater*, inqvit, *in manus tuas commendo Spiritum meum.* Qvam, inqvit, Sapientia carnem produxit, h. e. semen spiritale, hanc Salvator indutus descendit. Qvamobrem in passione Sapientiam commendat Patri, ut à Patre eam recipiat, nec in terra detineatur ab his, qvi privationem ac defectum ingenerare possunt. In hunc modum omne spiritale semen, i. e. electos commendat eâ qvam diximus voce. *Electum* autem *semen* vocamus & *scintillam* à verbo vivificandam, & *pupillam oculi*, & *granum sinapi*, & *fermentum:* genera scilicet qvæ ex adverso divisa videantur, fidei tamen communione unita. 1. Petr. 2, 9. Es 42, 3. Deut. 32, 10. Matth. 13, 31. & 33.

2. Valentiniani autem ajunt formato corpore animali Electæ animæ somnum dormienti semen virile à Verbo insatum esse, qvod Angelici defluxio est, ne Privatio ac defectus esset. Hocqve adeo qvæ divisa viderentur fermentasse, in unum cogente animam & corpus qvæ & divisa, Sapientiâ autore condita fuissent. Somnus vero Adamo fuit oblivio animæ qvam continebat ne dissolveretur, velut Spiritale qvod Salvator indidit animæ. Semen defluxio erat masculi & Angelici, idcirco dicit Salvator: *Salvare tu & anima tua.* Gen. 19, 17.

3. Veniens igitur Salvator animum è somno excitavit ac scintillam accendit. *Ejus* namq; *sermones virtus sunt.* Idcirco, ait, *luceat lux vestra corâm hominibus.* Post etiam resurrectionem insufflando Spiritum Apostolis, pulverem qvidem qvasi favillam exsufflabat ac separabat, scintillam vero accendebat & vivificabat. Joh. 6. 63. Matth. 5. 16. Joh. 20. 22.

4. Dominus præ multa humilitate sensusqve modestia non angeli sed hominis apparuit specie. Cumqve adeo in monte se Apostolis in Majestate conspicuum fecit, non sui causa fecit ut se osten- Matth. 17.

Transformatio Ecclesiæ causa.

λοις ἐπὶ τοῦ ὄρους οὐ δι' ἑαυτὸν ἐποίησεν δεικνὺς ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις ἐστὶ τὸ γένος ἐκλεκτὸν, ἵνα μάθῃ τὴν προκοπὴν αὐτοῦ μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἔξοδον. Αὐτὸς γὰρ καὶ τὸ ἄνω φῶς ἦν καὶ ἔστι τὸ ἐπιφανὲν ἐν σαρκὶ, καὶ τὸ ἐνταῦθα ὀφθὲν οὐχ ὕστερον τοῦ ἄνω, οὐδὲ διεκέκοπτο ἢ ἄνωθεν μετέστη δεῦρο, τόπον ἐκ τόπου ἀμεῖβον, ὡς τὸν μὲν ἐπιλαβεῖν, τὸν δὲ ἀπολιπεῖν, ἀλλ' ἦν τὸ πάντη ὂν καὶ παρὰ τῷ πατρὶ κἀνταῦθα· δύναμις γὰρ ἦν τοῦ Πατρός. Ἄλλωστε ἐχρῆν κἀκεῖνον πληρωθῆναι τὸν λόγον τοῦ Σωτῆρος ὃν εἶπεν. Εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἳ οὐ μὴ γεύσονται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν δόξῃ. Εἶδον οὖν καὶ ἐκοιμήθησαν ὅ, τε Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης.

5. Πῶς οὖν τὴν μὲν ὄψιν τὴν φωτεινὴν ἰδόντες οὐκ ἐξεπλάγησαν, τὴν δὲ φωνὴν ἀκούσαντες ἔπεσον ἐπὶ τὴν γῆν; Ὅτι ὦτα * τυγχάνει ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ παρὰ δόξαν φωνὴ μᾶλλον ἐνπλήσσει. Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς τῆς φωνῆς ἀκούσας οὐκ ἐφοβήθη, ὡς ἂν πνεύματι ἀκούσας συνήθει τῆς τοιαύτης φωνῆς·

Cur celata transformationis gloria.

καθὸ δὲ ἄνθρωπός ἐστι μόνον ἀκούσας, κατεπλάγη. Διὸ καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Σωτὴρ, μηδενὶ εἴπητε ὃ ἴδετε. Καίτοι οὐδὲ σαρκικοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ φῶς ἑωράκεισαν, οὐδὲν γὰρ συγγενὲς καὶ οἰκεῖον ἐκείνῳ τῷ φωτὶ, καὶ ἡ βούλησις τοῦ Σωτῆρος ἐνεδυνάμωσεν τὴν σάρκα εἰς τὸ θεάσασθαι ἄλλως τε καὶ ὃ ἡ ψυχὴ εἶδεν, μετέδωκεν κοινωνούσῃ τῇ σαρκὶ συμπεπλέχθαι αὐτῇ. Τὸ δὲ μηδενὶ εἴπητε, ἵνα μὴ ὅ ἐστιν ὁ Κύριος νοήσαντες ἀπόσχωνται τοῦ ἐπιβάλλειν τῷ Κυρίῳ τὰς χεῖρας, καὶ ἀτελὴς ἡ Οἰκονομία γένηται, καὶ ὁ θάνατος ἀπόσχηται τοῦ Κυρίου, ὡς μάτην πειράζων ἐπὶ ἀνηνύτῳ. Καὶ ἔτι ἡ μὲν ἐν τῷ ὄρει φωνὴ τοῖς ἤδη συνιοῦσιν ἐκλεκτοῖς ἐγένετο· διὸ καὶ ἐθαύμασαν μαρτυρουμένου τοῦ πιστευομένου. Ἡ δὲ ἐπὶ τῷ ποταμῷ, τοῖς μέλλουσι πιστεύειν· διὸ καὶ ἠμελήθη ἡ φωνὴ, αὐτοῖς προκατεχομένοις ἐπὶ τῇ τῶν νομοδιδασκάλων ἀγωγῇ.

Valentinianorum portenta ac deliria.

6. Τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος) οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου οὕτως ἐκδέχονται. ἀρχὴν γὰρ τὸν μονογενῆ λέγουσιν, ὃν καὶ Θεὸν προσαγορεύεσθαι, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς ἄντικρυς Θεὸν αὐτὸν δηλοῖ λέγων. Ὁ μονογενὴς Θεὸς ** ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. Τὸν δὲ Λόγον τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ, τοῦτον τὸν ἐν τῷ μονογενεῖ, ἐν τῷ νῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ μηνύει τὸν Χριστὸν τὸν Λόγον

* Ex tritissima Herodoti sententia lib. 1. sub init.

** In hodiernis Codd. Græcis Evangelii Johannis est υἱός. Sed Θεὸς legit etiam Origenes 2. contra Cels. p. 104. & Syrus interpres. Clemens vero noster libro quis dives salvetur p. 76. ὁ μονογενὴς υἱὸς Θεός. Pers. & Æthiop. transferunt ac si legissent μονογενὴς Θεοῦ.

oſtentaret, ſed propter Eccleſiam, qvæ eſt *genus electum*, ut 1. Petr. 2, 9.
poſt exceſſum ejus è carne profectum cognoſceret. Ipſe enim & in cœlis lumen erat, atqve eſt qvod apparuit in carne, & in terris viſum eſt; Non illo poſterius qvod in cœlo, autve diviſum eâ ratione, qvod è cœlis translatum eſt, qvaſi ſcilicet locum ex loco mutet, atqve alium qvidem conſeqvatur, alium autem déſerat; Sed erat qvod ubiqve † eſt & apud Patrem & in †† terris, qvippe Patris Virtus eſt. Præterea neceſſe erat impleri, qvod Salvator dixerat: *Sunt quidam de hic* Matth. 16, 27.
ſtantibus, qui non guſtabunt mortem, donec videant filium hominis in Majeſtate. Luc. 9, 27. Viderunt ergo & obdormierunt Petrus, Jacobus & Johannes.

5. Qvomodo igitur videndo faciem lucidam non obſtupuerunt, menteqve perculſi ſunt; auditâ autem voce ceciderunt in terram? Qvod nimirum aures plus oculis à fide abhorreant, ac inſolita vox majorem terrorem ſtuporemq; injiciat. Enimvero Johan- Joh. I, 33.
nes Baptiſta auditâ voce nihil timuit, ut qvi in Spiritu audiſſet, cui ea vox familiaris erat: qvatenus verò qvis ſolummodo homo audiat, ſtupore percellitur. Qvamobrem etiam ait illis Salvator: *Nemini dixeritis, quod vidiſtis.* Atqvi nec carnalibus oculis Matth. 17, 9.
lumen viderant, nulla enim affinitas aut neceſſitudo luminis (cum hac carne) ſed qvatenus Salvatoris virtus ipſa atqve Voluntas, videndi vim roburqve carni tribuit, præterea verò etiam, qvod vidit anima, ſociali membrorum vinculo illi * cohærere dedit. Illud autem, *nemini dixeritis*, ne ſcilicet id qvod erat Dominus intelligentes, ſe abſtinerent ne in eum manus injicerent, eſſetqve imperfecta diſpenſatio, & ab eo mors recederet, qvippe qvæ fruſtra ſe conari ſciret. ** Ad hæc etiam, qvæ in monte facta vox eſt, qvi jam intelligerent; Idcirco etiam mirabantur qvod illi teſtimonium perhibebatur cui crediderant: In Jordane autem ad eos facta eſt qvi credituri erant, qvamobrem etiam ab eis neglecta eſt, qvi occupati legisperitorum diſciplinâ eſſent.

6. Illud: *in principio erat Verbum, & Verbum erat apud* Joh. 1, 1.
DEum, & DEus erat verbum, Valentiniani ita exponunt: *Principium*, unigenitum vocitant, qvem & DEum nuncupari admittunt, ut etiam in ſe-

S qventi-

† In Græco, *quod ſemper vel omnino eſt.* Πάντῃ & πανταχοῦ diſtingvuntur, Act. 24. 3.
†† In Græco *& ibi*, in monte nempe Thabor, qvi apud Hieronymum dicitur *Itabyrius*.
* Rectius: *quia arctiſſime cum illis ſive cum carne conjuncta erat.* Nam συμπεπλέχθαι h. l. poſitum pro τῷ συμπ. vel διὰ τὸ συμπεπλέχθαι.
** In Græco additur: ἐπὶ ἀνηνύτῳ *quod non poſſet perficere.* pro qvo Arnoldus: *quæ fruſtra tentatura eſſet eum qui non poſſet lædi.*

γον καὶ τὴν ζωήν. Ὅθεν εἰκότως καὶ αὐτὸν λέγει τὸν ἐν τῷ Θεῷ τῷ νῷ ὄντα. Ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ ζωὴ ἦν ἡ σύζυγος. Διὸ καί φησιν ὁ Κύριος, Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή.

Valentinianorum profana Theogonia.

7. Ἄγνωστος οὖν ὁ Πατὴρ ὢν ἠθέλησεν γνωσθῆναι τοῖς Αἰῶσι, καὶ διὰ τῆς ἐνθυμήσεως τῆς ἑαυτοῦ ὡς ἂν ἑαυτὸν ἐγνωκὼς, πνεῦμα γνώσεως οὔσης ἐν γνώσει προέβαλε τὸν μονογενῆ. Γέγονεν οὖν καὶ ὁ ἀπὸ γνώσεως, τουτέστι, τῆς πατρικῆς ἐνθυμήσεως προελθὼν γνῶσις, τουτέστιν ὁ υἱός, ὅτι δι' υἱοῦ ὁ πατὴρ ἐγνώσθη. Τὸ δὲ τῆς ἀγάπης πνεῦμα κέκραται τῷ τῆς γνώσεως ὡς πατὴρ υἱῷ, καὶ ἐνθύμησις ἀληθείᾳ, ἀπ' ἀληθείας προελθὼν ὡς ἀπὸ ἐνθυμήσεως ἡ γνῶσις. Καὶ ὁ μὲν μείνας μονογενὴς υἱὸς εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, τὴν ἐνθύμησιν διὰ τῆς γνώσεως ἐξηγεῖται τοῖς Αἰῶσιν, ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ κόλπου αὐτοῦ προβληθείς. Ὁ δὲ ἐνταῦθα ὀφθεὶς οὐκ ἔτι μονογενὴς, ἀλλ' ὡς μονογενὴς πρὸς τοῦ Ἀποστόλου προσαγορεύεται. Δόξαν ὡς μονογενοῦς. Ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὢν ἐν μὲν τῇ κλίσει πρωτότοκός ἐστιν Ἰησοῦς, ἐν δὲ πληρώματι μονογενής. Ὁ δὲ αὐτός ἐστι τοιοῦτος ὢν ἑκάστῳ οἷος κεχωρῆσθαι δύναται, καὶ οὐδέποτε τοῦ μείναντος ὁ καταβὰς μερίζεται. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. Ὁ γὰρ ἀναβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβάς. Εἰκόνα δὲ τοῦ μονογενοῦς τὸν Δημιουργὸν λέγουσιν, διὸ καὶ αὐτὰ τῆς εἰκόνος τὰ ἔργα. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος εἰκόνα τῆς πνευματικῆς ἀναστάσεως ποιήσας τοὺς νεκροὺς οὓς ἤγειρεν οὐκ ἀφθάρτους τὴν σάρκα, ἀλλ' ὡς αὖθις ἀποθανουμένους ἤγειρεν.

Est idem DEItate & humanitate, id nesciunt explicare.

Catholica veritas.

8. Ἡμεῖς δὲ τὸν ἐν ταυτότητι * Λόγον Θεὸν ἐν Θεῷ φαμὲν ὃς καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς εἶναι λέγεται, ἀδιάστατος, ἀμέριστος, εἷς Θεός. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, κατὰ τὴν προσεχῆ ἐνέργειαν τοῦ ἐν ταυτότητι ** λόγου, τάτε πνευματικὰ καὶ νοητὰ καὶ αἰσθητά. Οὗτος τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐξηγήσατο ὁ Σωτήρ. Καὶ Ἡσαΐας, καὶ ἀνταποδώσω τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν, εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτῶν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ, ἀφ' ἧς πρώτης ἐνεργεῖται πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Ὁ δὲ ἐν ταυτότητι μονογενὴς, οὗ κατὰ δύναμιν ἀδιάστατον ὁ Σωτὴρ ἐνεργεῖ, οὗτός ἐστι τὸ Φῶς τῆς Ἐκκλησίας, τῆς πρότερον ἐν σκότῳ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ οὔσης. Καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. Οἱ ἀποστα-

* i. e. *idem illud Verbum dicimus Deum in Deo existentem.*

** *Unius ejusdemque Verbi.* Vide tamen Hugonem in confutatione Systematis Fayditiani de SS. Trinitate p. 83. sqq.

qventibus Evangelista manifeste ostendit, dum ait: *Unigenitus* Joh. 1, 18.
DEus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Nempe verbum hoc, qvod est in Principio, qvod, scilicet in unigenito in mente ac veritate est, Christum verbum nunciat & Vitam. Unde merito ipsum qvoqve DEum vocat, qvi in DEo mente existat. *Quod factum est in* Joh. I, 4.
ipso verbo, *vita* conjux *erat*, qvare etiam ait Dominus: *ego* Joh. 11, 25.
sum Vita. & 14 6.

7. Ignotus ergo Pater Æonibus innotescère voluit, suiqve ipsius consideratione, ut qvi seipsum cognovisset, Spiritum scientiæ, qvi * in Scientia est, unigenitum produxit. Extitit itaqve & à scientiâ, paternâ scilicet consideratione, qvo Scientia, hoc est filius processu, qvod nimirum Pater per filium cognitus sit. Charitatis autem Spiritus, scientiæ Spiritui concretus ac conjunctus est, ut Pater filio, mentisqve consideratio Veritati: à Veritate procedens haud secus ac Scientia à mentis consideratione. Ac qvidem qvi mansit in sinu Patris unigenitus filius, mentis eam considerationem Æonibus per scientiam enarrat, tanqvam nimirum ipse è sinu productus sit. Ut autem in terris visus est, non jam unigenitus, sed qvasi unigenitus ab Apostolo nominatur, *Gloriam quasi unigeniti;* Qvod cum unus idemqve Joh. I, 14.
sit, in Creatura qvidem JEsus *primogenitus*, in plenitudine Coloss. I, 15.
autem (Cœlorum ** scil.) *unigenitus.* Talis verò cuicunqve loco est, qvalis ab eo capi potest, nec qvi descendit unqvam dividitur ab eo qvi mansit, ait enim Apostolus: *Qui enim ascendit, ipse est qui* Eph. 4, 10.
descendit. Imaginem verò unigeniti vocant *** Demiurgum, (nos Creatorem dicemus) unde etiam eadem sunt opera imaginis. Qvamobrem etiam Dominus imaginem præstans spiritalis resurrectionis qvos suscitaverat mortuos, non suscitavit carne immunes à corruptione, sed velut qvi rursus morituri essent.

8. Nos autem † DEum verbum in DEo per identitatem dicimus existere, qvi & esse dicatur in sinu Patris inseparatus, indivisus, unus DEus. *Omnia per ipsum facta sunt*, per immediatam Joh. 1, 3.
Virtutem & operationem Verbi, qvod ipsum existit in identitate, tum nimirum spiritalia & qvæ mente intelliguntur, tum qvæ sensu percipi possunt. Hic Salvator *Patris sinum enarravit.* Isaias qvo- Joh. I, 18.

S 2 qve

* In Græco: *qua in scientia est*, in actu nempe γνώσεως, ut Pater in actu ἐνθυμήσεως.

** Infra sect. 41.

*** Jam expositis Valentinianorum opinionibus, Catholicum dogma exponere Autor incipit, ut notat Combefisius,

στατήσαντες καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἔγνωσαν αὐτὸν, καὶ ὁ Θάνατος οὐ κατέσχεν αὐτόν.

Idem ex parte. Fides major & minor.

9. Ἡ πίστις οὐ μία, ἀλλὰ διάφορος. Ὁ γοῦν Σωτήρ φησι. Γενηθήτω σοι κατὰ τὴν πίστιν. Ὅθεν εἴρηται τοὺς μὲν τῆς κλήσεως ἀνθρώπους κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου πλανηθήσεσθαι, ἀδύνατον δὲ τοὺς Ἐκλεκτούς. Διό φησι, καὶ εἰ δυνατὸν, τοὺς ἐκλεκτούς μου. Πάλιν ὅταν λέγει, ἐξέλθετε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου, τοῖς κλητοῖς λέγει. Πάλιν τῷ ἐξ ἀποδημίας ἐλθόντι καὶ κατεδηδοκότι τὰ ὑπάρχοντα, ᾧ τὸν σιτευτὸν ἔθυσεν μόσχον, τὴν κλῆσιν λέγει. Καὶ ὅπου ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς κέκληκεν. Πάντες μὲν οὖν κέκληνται ἐπ' ἴσης. Βρέχει γὰρ ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ τὸν ἥλιον ἐπιλάμπει πᾶσιν. Ἐκλέγονται δὲ οἱ μᾶλλον πιστεύσαντες, πρὸς οὓς λέγει. Τὸν πατέρα μου οὐδεὶς ἑώρακεν εἰ μὴ υἱός. Καὶ, ὑμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ Κόσμου. Καὶ, Πάτερ ἅγιε, ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου.

Impura hæc omnia, nec Ecclesiastica.

10. Οὐδὲ τὰ πνευματικὰ καὶ νοερὰ, οὐδὲ οἱ Ἀρχάγγελοι οἱ πρωτόκτιστοι, οὐδὲ μὴν οὐδ' αὐτὸς ἄμορφος καὶ ἀνείδεος καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀσώματός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ μορφὴν ἔχει ἰδίαν, καὶ σῶμα ἀνάλογον τῆς ὑπεροχῆς τῶν πνευματικῶν ἁπάντων. Ὡς δὲ καὶ οἱ πρωτόκτιστοι ἀνάλογον τῆς ὑπεροχῆς τῶν ὑφ' αὐτοὺς ὁσίων. Ὅλως γὰρ τὸ γεννητὸν οὐκ ἀνούσιον μὲν, οὐχ ὅμοιον δὲ μορφὴν καὶ σῶμα ἔχουσι τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ σώμασιν. Ἄρρενά τε γὰρ καὶ θήλεα τὰ ἐνταῦθα, καὶ διάφορα πρὸς αὐτά. Ἐκεῖ δὲ ὁ μὲν μονογενὴς καὶ ἰδίως νοερὸς ἰδέᾳ ἰδίᾳ καὶ οὐσίᾳ ἰδίᾳ κεχρημένος, ἄκρως εἰλικρινεῖ καὶ ἡγεμονικωτάτῃ, καὶ προσεχῶς τῆς τοῦ πατρὸς ἀπολαύων δυνάμεως. Οἱ δὲ πρωτόκτιστοι, εἰ καὶ ἀριθμῷ διάφοροι, καὶ ὁ καθ' ἕκαστον περιώρισται καὶ περιγέγραπται, ἀλλ' ἡ ὁμοιότης τῶν πραγμάτων ἑνότητα καὶ ἰσότητα καὶ ὁμοιότητα ἐνδείκνυται. Οὐ γὰρ τῷδε μὲν πλέον, τῷδε δὲ ἧττον παρέσχηται τῶν ἑπτὰ, οὐδ' ὑπολείπεταί

Angeli à creatione perfecti.

τις αὐτοῖς προκοπὴ, ἐξ ἀρχῆς ἀπειληφότων τὸ τέλειον ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ. Καὶ ὁ μὲν Φῶς ἀπρόσιτον εἴρηται, ὡς μονογενὴς καὶ πρωτότοκος, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, οὐδὲ ἔσται τις τοιοῦτος, οὐδὲ τῶν πρωτοκτίστων, οὔτε ἀνθρώπων. Οἱ δὲ διαπαντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς βλέπουσιν. Πρόσωπον δὲ πατρὸς ὁ υἱὸς, δι' οὗ γνωρίζεται ὁ πατήρ. Τὸ τοίνυν ὁρῶν καὶ ὁρώμε-

νον

qve: *& retribuam opera eorum in sinum eorum*, in cogitatio- Es. 65. 7.
nem eorum in animâ existentem, ex qvâ primus * efficitur primogenitus omnis Creaturæ. Qvi autem idem ipse unigenitus est, qvô cum indivisâ Virtute Salvator operatur, hic Lux Ecclesiæ est, qvæ prius in tenebris & ignorantia versabatur, *& tenebræ eam non comprehenderunt.* Apostatrices scilicet potestates ac reliqvi mortales eum non cognoverunt; neqve mors ipsum detinuit.

9. Fides non una est, sed diversa. Indeqve Salvator ait: *Fiat tibi secundum fidem tuam.* Idcirco dictum est, qvi vo- Matth. 9, 29.
cati fuerant homines, in adventu Anti-Christi fore seducendos, impossibile verò esse ut seducantur Electi. Idcirco ait: *Si fieri* Matth. 24. 24.
posset, etiam mei electi. Rursus cum dicit: *Discedite de do-* Joh. 2, 16.
mo Patris mei, vocatis loqvitur Parabolâ. Item ejus qvi peregre profectus substantiam devoraverat, cui & mactavit vitulum sa- Luc. 15, 23.
ginatum, ad vocationem perinde pertinet. Ubi etiam Rex ad nuptiarum cœnam eos vocavit qvi in viis ac compitis erant. Matth. 22, 9.
Omnes qvidem ex æqvo vocati sunt, etenim pluit super Matth. 5, 45.
justos & injustos, & solem suum cunctis accendit. Eliguntur verò qvi majori fide sunt prædìti, ad qvos ait: *Patrem meum ne-* Joh. 1, 18.
mo vidit nisi filius, &, *Vos estis lux mundi*, &: *Pater sancte,* Matth. 5, 14.
sanctifica eos in nomine tuo. Joh. 17, 11.

10. Neqve spiritalia ac intelligentia, nec qvi omnium primi conditi sunt Archangeli, qvin ne ipse qvidem unigenitus informis nullaqve specie imbutus & expers figuræ & incorporeus: Sed formam habet propriam & corpus pro ratione ejus excellentiæ qvæ cunctis Spiritibus superior existit. Uti etiam qvi omnium primi conditi sunt (Archangeli) pro excellentiâ qvâ præstant sanctis, qvi illis subjecti sunt. Omnino enim qvod ortum ac genitum est, non caret illud qvidem substantiâ, etsi non similem formam ac corpus habent cum his corporibus qvæ in hoc mundo existunt. Masculis enim & fœminis distingvuntur qvæ sunt in terris, atqve inter se diversa sunt: ibi autem unigenitus qvidem proprieqve intelligendi vi præditus specie propria essentiaqve propria utitur ac summe pura principalissimaqve, ac immediate Patris virtute fruitur. Qvi autem primò conditi sunt, qvanqvam numero distingvuntur, qvatenus singuli definiti sunt ac circumscripti, veruntamen similitudo unitatem & æqvalitatem & similitudinem attendit. Non enim huic amplius, illi minus ex septem illis collatum fuit, nec qvicqvam

S 3

* In Græco: *ex quâ primâ.* A. *primum.*

νον ἀσχημάτιςον εἶναι ἢ δύναται ἐδὲ ἀσώματον. Ὁρῶσι δὲ ὀφθαλμῷ ἐκ αἰσθητῷ, ἀλλ' οἵῳ παρέσχεν ὁ πατὴρ, νοερῷ.

11. Ὅταν ἔν εἴπῃ ὁ Κύριος. Μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τέτων. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, τέτων οἱ Ἄγγελοι τὸ πρόσωπον τῦ πατρὸς διαπαντὸς βλέπεσιν, οἷον τὸ προκεντημάτων ἔσονται οἱ ἐκλεκτοὶ τὴν τελείαν ἀπολαβόντες προκοπήν. Μακάριοι δὲ οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. Πρόσωπον δὲ τῦ ἀσχηματίςε πῶς ἂν εἴη; Σώματα γὰν ἐπεράνια ἔνμορφα καὶ νοερὰ οἶδεν ὁ Ἀπόςολος. Πῶς δ' ἂν καὶ ὀνόματα διάφορα αὐτῶν ἐλέγετο, εἰ μὴ σχήμασιν ἦν περιγεγραμμένα μορφῇ καὶ σώματι; ἄλλη δόξα ἐπερανίων, ἄλλη ἐπιγείων, ἄλλη Ἀγγέλων, ἄλλη Ἀρχαγγέλων· ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τῶν τῇδε σωμάτων, οἷον ἄςρων, ἀσώματα καὶ ἀνείδεα, ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τῦ υἱῦ, σώματα μὲν μεμετρημένα καὶ αἰσθητά. Οὕτως καὶ ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα παραβαλλόμενος· καὶ δύναμιν μὲν ἰδίαν ἔχει ἕκαςον τῶν πνευματικῶν καὶ ἰδίαν οἰκονομίαν, καθὸ δὲ ὁμῦ τε ἐγένοντο καὶ τὸ ἐντελὲς ἀπειλήφασι οἱ πρωτόκτιςοι, κοινὴν τὴν λειτεργίαν καὶ ἀμέριςον.

Animata cœlestia corpora. Aliis melius inanima.

Error de filio, quem Arius sequebatur.

12. Οἱ πρωτόκτιςοι ἔν τόν τε υἱὸν ὁρῶσι καὶ ἑαυτὲς καὶ τὰ ὑποβεβηκότα, ὥσπερ καὶ οἱ Ἀρχάγγελοι τὲς πρωτοκτίςες. Ὁ δὲ υἱὸς ἀρχὴ τῆς πατρικῆς ὑπάρχει Θέας, πρόσωπον τῦ πατρὸς λεγόμενος. Καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι νοερὸν πῦρ καὶ πνεύματα νοερὰ τὴν ἐσίαν ἀποκεκαθαρμένοι. Φῶς δὲ νοερὸν ἡ μεγίςη προκοπὴ ἀπὸ τῦ νοερῦ πυρὸς ἀποκεκαθαρμένε τέλεον, εἰς ἃ ἐπιθυμῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι, ὁ Πέτρος φησίν. Ὁ δὲ υἱὸς ἔτι τέτε καθαρώτερος, ἀπρόσιτον φῶς, καὶ δύναμις Θεῦ, καὶ κατὰ τὸν Ἀπόςολον τιμίῳ καὶ ἀμώμῳ καὶ ἀσπίλῳ αἵματι ἐλυτρώθημεν, ἔ τὰ μὲν ἱμάτια ὡς φῶς ἔλαμψεν, τὸ πρόσωπον δὲ ὡς ἥλιος, ᾧ μηδὲ ἀντωπῆσαι ἐςὶ ῥᾳδίως.

13. Οὗτός

qvam illis deest ad profectum, qvi à primo statim ortu & Tob. 12, 15.
à principio qvicqvid est perfectionis adeo per filium acceperunt. Ac
ille qvidem *lumen inaccessum* vocatus est tanqvam unigeni- 1. Tim.6,16.
tus ac primogenitus, *quæ oculus non vidit, nec auris audivit,* 1.Cor. 2,9.
nec in cor hominis ascenderunt: nec illi similis qvisqvam futurus, nec in
nobilissimis primisq; Spiritibus, nec in hominibus. Porro Matth 18,10.
Angeli semper vident faciem Patris: facies autem Patris filius est, per qvem
Pater innotescit. Qvod igitur videt & qvod videtur, omnis expers
figuræ aut incorporeum esse non potest. Vident autem non sensibili
oculo, sed qvalem Pater mentis oculum tribuit.

11. Cum igitur ait Dominus: *ne contemnatis unum* Matth. 18,
ex his parvulis, dico enim vobis, horum angeli vident semper faciem 10. 11.
Patris: qvasi in antecessum docet qvales futuri electi, dum summo profectu perfectionem nanciscentur. Porro: *Beati mundo* Matth. 5, 8.
corde, quoniam ipsi DEum videbunt. Ejus autem qvi omni figura careat, quomodo facies sit? Cœlestia itaqve corpora longe speciosa menteqve prædita novit Apostolus; qvonam vero modo etiam distincta illorum nomina diceret, nisi figuris formaque & corpore circumscripta essent.
Alia claritas cœlestium, alia terrestium, alia Angelorum, alia Ar- 1. Cor. 15. 40.
changelorum: Si velut cum terrenis vastisqve corporibus qvasi astris comparaveris, incorporea sunt formæqve expertia, si autem cum filio, certæ mensuræ corpora & in sensum cadentia. Sic & filius ad eum modum cum Patre collatus. Ac qvidem qviqve Spiritus propriam habent virtutem ac propriam providentiæ rationem, qvatenus tum simul conditi sunt, tum prima origine conditi sunt, perfectionem munusqve commune ac indivisum acceperunt.

12. Prima igitur origine conditi tum filium vident tum seipsos, tumqve etiam inferiora, uti & Archangeli prima vident origine conditos. Filius autem principium est ac origo videndi Patrem, qvi Patris facies appelletur. Atqve angeli qvidem ignis sunt, intelligendi facultate præditi, ac Spiritus intelligentes secundum essentiam depurgati. Ut verò Lux intelligens ab igne intelligente existant, profectus maximus est ejus qvi perfecte depurgatus sit, *in qua*
desiderant Angeli prospicere, inqvit Petrus. Porro filius hâc 1. Petr.1, 12.
qvoqve majori pollet puritate, qvi Lux inaccessa ac DEi virtus sit, *cu-*
jus (autore Apostolo) *pretioso & immaculato & incontami-* 1. Petr.1, 18.
nato sanguine redempti sumus, cujus qvidem vestimenta ut Matth.17, 2.
lux splenduerunt, facies autem sicut sol, in qvam intueri haud proclive sit.

13. Hic

13. Οὗτός ἐστιν ἄρτος ἐπουράνιος καὶ πνευματικὴ τροφή, ζωῆς παρεκτικὴ κατὰ τὴν βρῶσιν καὶ γνῶσιν· Τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, τῆς Ἐκκλησίας δηλονότι. Οἱ μὲν οὖν τὸν οὐράνιον ἄρτον φαγόντες ἀπέθανον, ὁ δὲ τὸν ἀληθινὸν ἄρτον τοῦ πνεύματος ἐσθίων οὐ τεθνήξεται. Ὁ ζῶν ἄρτος ὁ ὑπὸ τοῦ πατρὸς δοθεὶς ὁ υἱός ἐστι τοῖς ἐσθίειν βουλομένοις. Ὁ δὲ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, φησίν, ἡ σάρξ μου ἐστίν, ἤτοι ᾧ τρέφεται ἡ σὰρξ διὰ τῆς εὐχαριστίας, ἢ ὅπερ καὶ μᾶλλον, ἡ σὰρξ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐστιν, ὅπερ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, ἄρτος οὐράνιος, συναγωγὴ εὐλογημένη. Τάχα δὲ ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῶν ἐκλεκτῶν κατὰ τὸ ὑποκείμενον γενομένων, καὶ ὡς τοῦ αὐτοῦ τέλους τευξομένων.

Panis vivus Eucharistia, ipsaque Ecclesia.

14. Τὰ δαιμόνια ἀσώματα εἴρηται, οὐχ ὡς σῶμα μὴ ἔχοντα, ἔχει γὰρ καὶ σχῆμα, διὸ καὶ συναίσθησιν κολάσεως ἔχει. ἀλλ' ὡς πρὸς σύγκρισιν τῶν σωζομένων σωμάτων πνευματικῶν σκιὰ ὄντα ἀσώματα εἴρηται. Καὶ οἱ Ἄγγελοι σώματά εἰσιν, ὁρῶνται γοῦν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ σῶμα. Ὁ γοῦν Ἀπόστολος σπείρεται μὲν γὰρ σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται δὲ σῶμα πνευματικόν. Πῶς δὲ καὶ αἱ κολαζόμεναι ψυχαὶ συναισθάνονται μὴ σώματα οὖσαι; Φοβήθητε γοῦν, λέγει, τὸν μετὰ θάνατον δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς Γέενναν βαλεῖν. Τὸ γὰρ φαινόμενον οὐ πυρὶ καθαίρεται· ἀλλ' εἰς γῆν ἀναλύεται. Ἄντικρυς δὲ ἀπὸ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου διὰ τῶν σωματικῶν μελῶν, σῶμα εἶναι δείκνυται ἡ ψυχή.

Sic & Joannes Thessalon. in VII. Synodo.

Erronea omnia.

15. Ὡς δὲ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου τοῦ πνευματικοῦ, κατὰ προκοπὴν τελειούμενοι. Πλὴν πάλιν εἰκόνα λέγει, ὡς εἶναι σώματα πνευματικά. Καὶ πάλιν ἄρτι βλέπομεν δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Αὐτίκα γὰρ ἀρχόμεθα γινώσκειν, οὐδὲ πρόσωπον, ἰδέα, καὶ σχῆμα, καὶ σῶμα. Σχῆμα μὲν οὖν σχήματι θεωρεῖται, καὶ πρόσωπον προσώπῳ, καὶ ἐπιγινώσκεται τὰ γνωρίσματα τοῖς σχήμασι καὶ ταῖς οὐσίαις.

movenda forte negat.

16. Καὶ ἡ περιστερὰ δὲ σῶμα ὤφθη, ἣν οἱ μὲν τὸ ἅγιον πνεῦμα φασίν, οἱ δὲ ἀπὸ Βασιλείδου τὸν Διάκονον, οἱ δὲ ἀπὸ Οὐαλεντίνου τὸ πνεῦμα τῆς ἐνθυμήσεως τοῦ πατρὸς τὴν κατέλευσιν πεποιημένον ἐπὶ τὴν τοῦ Λόγου σάρκα.

At non Spiritus ipsa columba.

17. Ἔστιν

13. Hic est panis Cœlestis & cibus Spiritalis eâ ratione qvâ manducatur ac cognoscitur vitam præbens. Lumen hominum, nempe Ecclesiæ. At illi qvidem qvi cœlestem panem (Manna) manducaverunt, mortui sunt. Qvi autem verum Spiritus panem manducat, non moritur: Filius, panis vivus est, à Patre datus his qvi velint Joh. 6, 49. manducare. *Panis autem*, inqvit, *quem ego dabo*, *caro mea* Joh 6, 52. *est*, sive id qvo nutritur caro per Evcharistiam, sive, (qvod & potius) caro ejus corpus est, qvod est Ecclesia panis cœlestis, benedicta coadunata societas. Forte autem, qvod Electi, ratione subjecti ex eadem substantia conditi sunr, & ut qui ejusdem finis consortes erunt.

14. Dæmonia corporis expertia dicta sunt esse, non quasi corpus non habeant, nam & figura prædita sunt, eamque ob rem tormentorum ac crutiatus sensum percipiunt: sed habita ratione corporum spiritalium quæ salute donantur, cum umbra sint incorporea seu corporis expertia appellata sunt. Angeli quoque corporei sunt, nam certe videntur. Sed & anima corpus est. Denique ait Apostolus: *seminatur quidem corpus animale*, *surgit vero corpus Spiritale.* 1.Cor.15.44. Quonam autem etiam modo quæ torquentur animæ, cum ipsæ corpora non existant, sentiunt dolentque. Denique, *timete*, ait, *eum qui post mortem potest animam & corpus in Gehennam mittere.* Quod Math.10.28. enim oculis subjectum est, non igni purgatur, sed in terram resolvitur. Palàm vero Lazari ac Divitis exemplo per membra Luc. 16. 24. corporea, esse animam corpus monstratur.

15. Porro: *sicut portavimus imaginem terreni*, 1.Cor.15.49. *portemus & imaginem cœlestis*, nempe Spiritalis, per profectum pefectionem adepti. Cæterum imaginem rursus vocat, quod sint corpora spiritalia. Ac rursus: *Videmus nunc per speculum in ænigmate*, 1.Cor.13.12. *tunc autem facie ad faciem.* Statim enim atque incipimus cognoscere, non præsto facies est, speciesque & figura & corpus. Figura itaque figurâ conspicitur, & facies facie, notaque ac insignia ex figuris & essentiis agnoscuntur.

16. Columba quoque corporali apparuit spe- Luc. 3. 22. cie, quam alii quidem dicunt Spiritum Sanctum, Basilidiani vero Ministrum: Valentiniani autem Spiritum considerationis, seu Cogitationis Patris, qui in Verbi carnem descenderit.

17. Ἔστιν Ἰησοῦς καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Σοφία δι᾽ ὅλων κρᾶσις τῶν σωμάτων δυνατὴ κατὰ τοὺς Οὐαλεντινιανούς. Ἡ γοῦν ἀνθρωπίνη μίξις ἡ κατὰ γάμον ἐκ δυοῖν μεμιγμένων σπερμάτων ἑνὸς γένεσιν παιδίου ἀποτελεῖ. Καὶ τὸ σῶμα εἰς γῆν ἀναλυθὲν κέκραται τῇ γῇ, καὶ τὸ ὕδωρ τῷ οἴνῳ, τὰ δὲ κρείττω καὶ διαφορώτερα σώματα ῥᾳδίαν ἴσχει τὴν κρᾶσιν. Πνεῦμα γοῦν πνεύματι μίγνυται, ἐμοὶ δὲ δοκεῖ κατὰ παράθεσιν τοῦτο γενέσθαι, ἀλλ᾽ οὐ κατὰ κρᾶσιν. Μήτι οὖν ἡ θεία δύναμις διήκουσα τὴν ψυχὴν ἁγιάζει αὐτὴν κατὰ τὴν τελευταίαν προκοπήν. Ὁ γὰρ Θεὸς πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. Ἡ γὰρ δύναμις οὐ κατ᾽ οὐσίαν διήκει ἀλλὰ κατὰ δύναμιν καὶ ἰσχύν. Παράκειται δὲ τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι, ὡς τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι.

Spiritalium mixtio quasi illapsu & insinuatione.

Incarnatio Angelis visa & antiquis Justis.

18. Ὁ σωτὴρ ὤφθη κατιὼν τοῖς Ἀγγέλοις· διὸ καὶ εὐηγγελίσαντο αὐτόν· ἀλλὰ καὶ Ἀβραὰμ καὶ τῷ τοῖς λοιποῖς δικαίοις τοῖς ἐν τῇ ἀναπαύσει οὖσιν ἐν τοῖς δεξιοῖς ὤφθη. Ἠγαλλιάσατο γάρ, φησιν, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν. Ὅθεν ἀναστὰς ὁ Κύριος εὐηγγελίσατο τοὺς δικαίους τοὺς ἐν τῇ ἀναπαύσει, καὶ μετέστησεν αὐτοὺς καὶ μετέθηκεν, καὶ πάντες ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζήσονται. Σκιὰ γὰρ τῆς δόξης τοῦ Σωτῆρος τῆς παρὰ τῷ πατρὶ ἡ παρουσία ἡ ἐνταῦθα. Φωτὸς δὲ σκιὰ οὐ σκότος ἀλλὰ φωτισμός ἐστιν.

19. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐ κατὰ τὴν παρουσίαν μόνον ἄνθρωπος γενόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ ὁ ἐν ταυτότητι λόγος κατὰ περιγραφὴν καὶ οὐ κατ᾽ οὐσίαν γενόμενος, ὁ υἱός. Καὶ πάλιν σὰρξ ἐγένετο διὰ Προφητῶν ἐνεργήσας. Τέκνον δὲ τοῦ ἐν ταυτότητι λόγου ὁ Σωτὴρ εἴρηται. Διὰ τοῦτο ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ, ζωή ἐστιν, ζωὴ δὲ ὁ Κύριος. Καὶ ὁ Παῦλος, Ἔνδυσαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα. Οἷον, εἰς αὐτὸν πίστευσον τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ Θεὸν τὸν ἐν Θεῷ Λόγον κτισθέντα. Δύναται δὲ τό, κατὰ Θεὸν κτισθέντα, τὸ εἰς ὃ μέλλει τέλος προκοπῆς φθάνειν ὁ ἄνθρωπος, μηνύειν, ἐπ᾽ ἴσης τῷ ἀπεβάλετο εἰς ὃ ἐκτίσθη τέλος. Καὶ ἔτι σαφέστερον καὶ διαρρήδην ἐν ἄλλοις λέγει· Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Εἶτα ἐπιφέρει· Πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Ἀοράτου μὲν γὰρ Θεοῦ εἰκόνα τὸν Λόγον τοῦ ἐν ταυτότητι. Πρωτότοκον δὲ πάσης κτίσεως, γεννηθεὶς ἀπαθῶς, κτίστης καὶ γενεσιάρχης τῆς ὅλης ἐγένετο κτίσεώς τε καὶ οὐσίας. Ἐν αὐτῷ γὰρ ὁ Πατὴρ τὰ πάντα

Quod se quasi in corpore inclusit in homine.

Nobis unus Christus & λόγος, DEUS & homo.

τα

17. Est JEsus & Ecclesia & Sapientia juxta Valentinianos, potens mixtio, qvæ per universa corpora diditur. Humana itaqve socialis nuptiarum mixtio ex duobus commixtis seminibus unius infantis ortum efficit, corpus item in terram resolutum terræ commiscetur, & aqva vino. Qvæ autem nobiliora sunt & excellentiora corpora, facilem habent mixtionem. Spiritus itaqve Spiritui miscetur. Arbitror autem id fieri per juxta positionem. Numqvid igitur Divina virtus pervadens animam, supremi eam profectus sanctitate imbuit? DEus enim Spiritus ubi vult spirat. Etenim virtus non essentiæ ratione pervadit sed virtutis ac potentiæ, Adjacet vero Spiritui, sicut Spiritus animæ. Joh. 4, 24. & 3, 8.

18. Salvator Angelis visus est cum in terras descenderet, qvamobrem etiam ejus adventus nuncium attulerunt. Sed & Abrahæ ac justis reliqvis, cum essent in reqvie (in dextris visus est) *exultavit enim*, inqvit, *ut videret diem meum*, mei scilicet in carne adventus. Joh. 8, 56. Hincqve adeo resurgens, justis qvi erant in reqvie, Dominus evangelizavit, eosqve deduxit & transtulit, & omnes in umbra ejus vivent. Umbra enim claritatis Salvatoris qvæ est apud Patrem, ejus in mundum adventus est. Lucis vero umbra, non tenebræ sed illuminatio est.

19. Et *Verbum caro factum est*, non solùm adventu suo factum homo, verùm etiam in principio idem ipsum Verbum (filius nimirum) per circumscriptionem, non ipsâ essentiæ ratione factum: ac rursus caro factum est operando per Prophetas atqve eos afflando. Porro Salvator ejus verbi qvod idem ipsum & filius dictus est, propterea *in principio erat verbum, & verbum erat apud DEum. Quod factum est in ipso, vita erat*, Vita autem Dominus est. Paulus qvoqve: *induito novum hominem qvi secundum DEum creatus est.* Ac si diceret, in illum crede, qvi à DEo secundum DEum in DEo verbum creatus est. Potest autem qvod ita dictum est, *secundum DEum creatus est*, finem profectus designare, qvo homo debet evadere, pari ratione ac illud: amisit in qvem erat creatus finem. Atq; adhuc clarius ac disertius in aliis ait: *Qui est imago Dei invisibilis*, tumq; subdit: *primogenitus omnis creaturæ.* Invisibilis qvidem DEi imaginem verbum verbi dicit, ipsius nimirum qvod in identitate existit; primogenitum vero omnis creaturæ, qvod impassibiliter genitus, creator autorqve omnis creaturæ ac essentiæ effectus est. In eo enim Pater omnia condidit, unde & *formam servi* dictus est assumsisse, non Joh. 1, 14. Jo. 1, 1. & 14. Eph. 4, 24. Col. 1, 15. Philip. 2, 7.

 solùm

τα ἐποίησεν, ὅθεν καὶ μορφὴν δούλου λαβεῖν εἴρηται, οὐ μόνον σάρκα κατὰ τὴν παρουσίαν, ἀλλὰ δὲ τὴν οὐσίαν ἐκ τοῦ ὑποκειμένου. Δούλη δὲ ἡ οὐσία, ὡς ἂν παθητὴ, καὶ ὑποκειμένη τῇ δραστηρίῳ καὶ κυριωτάτῃ αἰτίᾳ.

20. Τὸ γὰρ, πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, οὕτως ἐξακούομεν, ἐπὶ τοῦ πρωτοκτίστου Θεοῦ λόγου, καὶ πρὸ ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ πρὸ πάσης κτίσεως τὸ ὄνομά σου.

Valentinianorum Creatio.

21. Τὸ, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτοὺς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Τὴν προβολὴν τὴν ἀρίστην φασὶν οἱ Οὐαλεντινιανοὶ τῆς Σοφίας λέγεσθαι, ἀφ' ἧς τὰ μὲν ἀῤῥενικὰ ἀγγελικὰ καλοῦσι, τὰ θηλυκὰ δὲ ἑαυτοὺς, τὸ διαφέρον πνεῦμα. Οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ τὸ μὲν ἀῤῥενικὸν ἔμεινεν αὐτῷ, πᾶν δὲ τὸ θηλυκὸν σπέρμα ἀρθὲν ἀπ' αὐτοῦ Εὔα γέγονεν, ἀφ' ἧς αἱ θήλειαι, ὡς ἀπ' ἐκείνου οἱ ἄῤῥενες. Τὰ οὖν ἀῤῥενικὰ μετὰ τοῦ Λόγου συνεστάλη, τὰ θηλυκὰ δὲ ἀπανδρωθέντα ἑνοῦται τοῖς Ἀγγέλοις καὶ εἰς πλήρωμα χωρεῖ. Διὰ τοῦτο ἡ γυνὴ εἰς ἄνδρα μετατίθεσθαι λέγεται, καὶ ἡ ἐκκλησία εἰς Ἀγγέλους.

Fontes Origeniani animorum, blasphemaque alia.

22. Καὶ ὅταν εἴπῃ ὁ Ἀπόστολος· Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; ὑπὲρ ἡμῶν γὰρ, φησιν, οἱ Ἄγγελοι ἐβαπτίσαντο, ὧν ἐσμὲν μέρη. Νεκροὶ δὲ ἡμεῖς οἱ νεκρωθέντες τῇ συστάσει ταύτῃ. ζῶντες δὲ καὶ ἄῤῥενες οἱ μὴ μεταλαβόντες τῆς συστάσεως ταύτης. Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτιζόμεθα; ἐγειρόμεθα οὖν ἡμεῖς, ἰσάγγελοι τοῖς ἄῤῥεσιν ἀποκατασταθέντες, τοῖς μέλεσι τὰ μέλη εἰς ἕνωσιν. Οἱ βαπτιζόμενοι δὲ, φασὶν, ὑπὲρ ἡμῶν τῶν νεκρῶν, οἱ Ἄγγελοί εἰσιν οἱ ὑπὲρ ἡμῶν βαπτιζόμενοι, ἵνα ἔχοντες καὶ ἡμεῖς τὸ ὄνομα μὴ ἐπισχεθῶμεν, κωλυθέντες εἰς τὸ πλήρωμα παρελθεῖν τῷ ὅρῳ καὶ τῷ σταυρῷ. Διὸ καὶ ἐν τῇ χειροθεσίᾳ λέγουσιν ἐπὶ τέλους. Εἰς λύτρωσιν Ἀγγελικὴν, τουτέστιν, ἣν καὶ Ἄγγελοι ἔχουσιν, ἵνα ᾖ βεβαπτισμένος ὁ τὴν λύτρωσιν κομισάμενος τῷ αὐτῷ ὀνόματι, ᾧ καὶ ὁ Ἄγγελος αὐτοῦ προβεβάπτισθαι. Ἐβαπτίσαντο δὲ ἐν ἀρχῇ οἱ Ἄγγελοι ἐν λυτρώσει τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ἐν τῇ περιστερᾷ κατελθόντος καὶ λυτρωσαμένου αὐτόν. Ἐδέησεν καὶ λυτρώσεως καὶ τῷ Ἰησοῦ, ἵνα μὴ κατασχεθῇ τῇ ἐννοίᾳ ᾗ ἐνετέθη τοῦ ὑστερήματος προσερχόμενος διὰ τῆς Σοφίας, ὥς φησιν ὁ Θεόδοτος.

Valentinianorum Paracletus.

23. Τὸν Παράκλητον οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου τὸν Ἰησοῦν λέγουσιν, ὅτι πλήρης τῶν Αἰώνων ἐλήλυθεν ὡς ἀπὸ τοῦ Ὅλου προελθών.

Χρι-

solùm carnem per adventum, verùm & essentiam ex subjecto. Est autem serva essentia seu substantia, ut qvæ patibilis & obnoxia, necnon efficaci summeqve dominatrici causæ autoriqve subjecta sit.

20. Qvippe illud: *ante luciferum genui te*, sic intelligimus de Verbo qvod prima ortum origine est, & qvod ejus nomen esse dicitur ante Solem & Lunam & omnem Creaturam. Ps. 110, 3. Ps. 72, 17.

21. Illud: *ad Dei imaginem fecit illos, masculum & fæminam creavit eos*, optimam ajunt Valentiniani sapientiæ productionem vocari, ex qva qvi masculi sunt, electio sunt, fœmina vero vocatio, & qvidem masculos vocant angelos, fœminas vero seipsos præstans semen atqve nobile. Sic & in Adamo qvod virile est illi mansit, quicquid vero fœmininum, semen scilicet, ex illo Eva extitit, ex qva fœminæ sunt, qvemadmodum ab illo masculi: masculi igitur cum Verbo recepti sunt, fœminæ vero in viros provectæ angelis adunantur & in plenitudinem veniunt, id in causa est, cur mulier in virum, hujusqve temporis Ecclesia in angelos mutari dicatur. Gen. 1. 27.

22. Cumque ait Apostolus, *alioqui, quid facient qui baptizantur pro mortuis*, pro nobis, inqvit baptizati sunt Angeli qvorum membra sumus, mortui autem sumus nos qvorum extincta vita lucis hujus constitutione ac statu: Viventes vero & masculi qvi ejus expertes extitere. Si mortui non resurgunt, ut qvid & baptizantur? futurum igitur ut resurgamus, angelis pares, inter viros recepti, membris ut uniamur restituti, qvi autem baptizantur pro nobis mortuis, angeli sunt qui pro nobis baptizantur, ut nos qvoqve qvi habemus nomen non impediamur ingredi in plenitudinem per terminum ac crucem. Idcirco etiam in manuum impositione dicunt in fine: *in redemptionem angelicam*, h. e. qvam & angeli habent; ut sit baptizatus qvi suo nomine redemtionem consecutus est, qvo & angelus qvi in illo prior paptizatus est. In principio autem baptizati sunt angeli in redemtione nominis ejus qui super Jesum in columba descendit ipsumq; redemit: opus autem fuit redemtione & ipsi Jesu, ne detineretur cogitatione defectus cui addictus fuerat accedens per sapientiam, ut autor Theodotus est. 1. Cor. 15, 29.

23. Valentiniani Paracletum, Jesum vocitant, quod plenus Æonum velut ab universo progressus venerit. Christus enim relicta à qva erat productus sapientia auxilium rogavit, propensaqve

Χριστὸς γὰρ καταλείψας τὴν προβαλοῦσαν αὐτὸν Σοφίαν, εἰσελθὼν εἰς τὸ πλήρωμα ὑπὲρ τῆς ἔξω καταλειφθείσης Σοφίας ᾐτήσατο τὴν βοήθειαν, καὶ ἐξ εὐδοκίας τῶν Αἰώνων Ἰησοῦς προβάλλεται Παράκλητος τῷ παρελθόντι Αἰῶνι. Ἐν τύπῳ δὲ Παρακλήτου ὁ Παῦλος ἀναστάσεως ἀπόστολος γέγονεν, αὐτίκα μετὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου καὶ αὐτὸς ἀπεστάλη κηρύσσειν. Διὸ καὶ καθ' ἕτερον ἐκήρυξε τὸν Σωτῆρα γεννητὸν καὶ παθητὸν διὰ τοὺς ἀρίστους, ὅτι τοῦτον γνῶναι δυνηθέντες κατὰ τὸν τόπον τοῦτον δεδίασιν, καὶ κατὰ τὸ πνευματικὸν ἐξ ἁγίου πνεύματος καὶ παρθένου ὡς οἱ δεξιοὶ ἄγγελοι γινώσκουσιν. Ἰδίως γὰρ ἕκαστος γνωρίζει τὸν Κύριον, καὶ οὐχ ὁμοίως πάντες τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς ὁρῶσιν οἱ ἄγγελοι τούτων τῶν μικρῶν τῶν ἐκλεκτῶν τῶν ἐσομένων ἐν τῇ αὐτῇ κληρονομίᾳ καὶ τελειότητι. Τάχα δὲ τὸ πρόσωπόν ἐστι μὲν καὶ ὁ
Facies Patris. υἱός. Ἔστι δὲ καὶ ὅσον καταληπτὸν τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ δεδιδαγμένοι θεωροῦσι. Τὸ δὲ λοιπὸν ἄγνωστόν ἐστι τοῦ Πατρός.

Idem in utraq; lege Spiritus & DEus.

24. Λέγουσιν οἱ Οὐαλεντινιανοὶ ὅτι ὃ κατὰ εἷς τῶν Προφητῶν ἔσχεν πνεῦμα ἐξαίρετον εἰς διακονίαν, τοῦτο ἐπὶ πάντας τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἐξεχύθη. Διὸ καὶ τὰ σημεῖα τοῦ πνεύματος, ἰάσεις καὶ προφητεῖαι διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιτελοῦνται. Ἀγνοοῦσι δὲ ὅτι ὁ Παράκλητος προσεχῶς ἐνεργῶν νῦν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶ καὶ δυνάμεως τῷ προσεχῶς ἐνεργήσαντι κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην.

Angelus. 25. Τὸν Ἄγγελον ὡρίσαντο οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου λόγον ἀπαγγελίαν ἔχοντα τοῦ ὄντος. Λέγουσι δὲ καὶ τοὺς Αἰῶνας ὁμωνύμως τῷ λόγῳ
Apostoli 12. signa spiritalia. λόγους. Οἱ Ἀπόστολοί, φησι, μετετέθησαν τοῖς δεκαδύο ζωδίοις. Ὡς γὰρ ὑπ' ἐκείνων ἡ γένεσις διοικεῖται, οὕτως ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἀναγέννησις.

26. Ὁρᾶται τὸ ὁρατὸν τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ σοφία καὶ ἡ Ἐκκλησία ἦν τῶν σπερμάτων τῶν διαφερόντων ἣν ἐστολίσατο διὰ τοῦ σαρκίου, ὥς φησιν ὁ Θεόδοτος.
JESUS ostium & ὅρος terminus. Τὸ δὲ ἀόρατον ὄνομα ὅπερ ἐστὶν ὁ υἱὸς ὁ μονογενής. Ὅθεν ὅταν εἴπῃ, ἐγώ εἰμι ἡ θύρα, τοῦτο λέγει ὅτι μέχρι τοῦ ὅρου, οὗ εἰμι ἐγώ, ἐλεύσεσθε οἱ τοῦ διαφέροντος σπέρματος. Ὅταν δὲ καὶ αὐτὸς εἰσέρχηται, καὶ τὸ σπέρμα συνεισέρχεται αὐτῷ εἰς τὸ πλήρωμα διὰ τῆς θύρας συναχθὲν καὶ εἰσαχθέν.

27. Ὁ ἱερεὺς εἰσιὼν ἐντὸς τοῦ καταπετάσματος τοῦ δευτέρου, τό, τε πέταλον ἀπετίθει παρὰ τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ θυμιάματος, αὐτὸς δὲ ἐν σιγῇ τὸ

ἐν

Æonum voluntate Jesus Paracletus præficitur seculo præterlabenti, in Paracleti vero figura. Paulus resurrectionis Apostolus extitit, statim enim à Domini passione ipse qvoqve prædicatum missus est, idcirco tum secundum hominem Christum ortu genitum mortiq; obnoxium ac patibilem prædicavit propter illos qvi optimi sunt, qvod cum illis datum sit ut eum cognoscerent ut ad hunc locum venerint, metu afficiuntur: tum juxta id qvod spiritale ex Spiritu sancto & Virgine, ad eum modum, qvo qvi dextri sunt angeli cognoscunt. Propria enim singuli ratione Dominum cognoscunt, nec similiter omnes angeli horum pusillorum electorum, qvi ejus futuri sunt hereditate & perfectione, vident faciem Patris. Forte vero facies qvidem etiam filius est: Est adeo etiam qvicqvid Patris docente Filio comprehensum vident. Qvod autem Patris reliqvum est, id ignotum est. Matth. 18, 10. Hebr. 1, 14.

24. Dicunt Valentiniani, qvem singuli Prophetarum singularem Spiritum ad ministerium habuerunt, hunc super omnes qvi de Ecclesia sunt fuisse effusum, idqve adeo in causa esse, cur (signa Spiritus) sanitates & Prophetiæ per illos fiant qvi de Ecclesia sunt. Nesciunt vero Paracletum, cujus nunc afflatu immediate Ecclesia agitur, ejusdem substantiæ ac virtutis esse cum illo qvi & ipse in Veteri Testamento immediate afflabat & operabatur.

25. Angelum Valentiniani definierunt: Verbum ejus qvod est, habens annunciationem. Ajunt vero etiam Æonas eodem ac Verbum censeri vocabulo, non eadem omnino ratione. Apostoli, inqvit, in duodecim signa translati sunt, eorumqve vicem susceperunt. Qvemadmodum enim generis rerumqve ortus ab illis disponitur, ita regeneratio ab Apostolis.

26. Videtur id qvod JEsu visibile est. Sapientia & Ecclesia ex præstanti erat semine, qvam eum per carnem ac corpusculum induisse autor est Theodotus. Invisibile autem nomen, qvod est unigenitus filius. Unde cum dicit: *Ego sum ostium*, hoc dicit: Joh. 10, 7. ad terminum usqve qvi sum ego, venietis, qvi de præstanti semine estis. Cum vero ipse qvoqve ingredietur, semen etiam una cum eo in plenitudinem ingredietur, qvod videlicet per ostium unà colligatur atqve inducatur.

27. Sacerdos intra secundum velamen ingrediens tum laminam ponebat ad altare incensi, tum ipse in silentio insculptum in corde nomen habens ingrediebatur, Nempe Exod. 28, 38. Levit. 16, 4.

signifi-

ἐν τῇ καρδίᾳ ἐγκεχαραγμένον ὄνομα ἔχων εἰσῄει. Δεικνὺς τὴν ἀπόθεσιν τοῦ καθάπερ πετάλου. Χρυσοῦ καθαροῦ γενομένου καὶ κούφου διὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ ὥσπερ σώματος τῆς ψυχῆς ἀπόθεσιν, Ἐν ᾧ ἐγκεχάρακτο τὸ ὄνομα τῆς θεοσεβείας, δι' οὗ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐγινώσκετο τὸ ὄνομα περικείμενος. Ἀποτίθεται δὲ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ πέταλον τὸ ἀβαρὲς, γενόμενον ἐκτὸς τοῦ καταπετάσματος τοῦ δευτέρου ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ, ὅ ἐστιν δεύτερον ὁλοσχερὲς καταπέτασμα τοῦ παντὸς, παρὰ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος, παρὰ τοὺς λειτουργοὺς τῶν ἀναφερομένων εὐχῶν Ἀγγέλους. Γυμνὴ δὲ ἡ ψυχὴ ἐν δυνάμει τοῦ συνειδότος οἷον σῶμα τῆς δυνάμεως γενομένη μεταβαίνειν εἰς τὰ πνευματικὰ, λογικὴ τῷ ὄντι καὶ ἀρχιερατικὴ γενομένη, ὡς ἂν ἔμψυχον μένη ὡς εἰπεῖν ὑπὸ τοῦ Λόγου προσεχῶς ἤδη καθάπερ οἱ Ἀρχάγγελοι τῶν Ἀγγέλων Ἀρχιερεῖς γενόμενοι, καὶ τούτων οἱ πρωτόκτιστοι. Ποῦ δὲ ἔτι γραφῆς καὶ μαθήσεως κατόρθωμα τῇ ψυχῇ ἐκείνῃ τῇ καθαρᾷ γενομένῃ, ὅπου καὶ ἀξιοῦται πρόσωπον πρὸς πρόσωπον Θεὸν ὁρᾷν; τὴν γοῦν Ἀγγελικὴν διδασκαλίαν ὑπερβᾶσα, καὶ τὸ ὄνομα τὸ διδασκόμενον ἐγγράφως, ἐπὶ τὴν γνῶσιν καὶ κατάληψιν τῶν πραγμάτων, ἔρχεται οὐκ ἔτι νύμφη ἀλλ' ἤδη Λόγος γενόμενος καὶ παρὰ τῷ νυμφίῳ καταλύων μετὰ τῶν πρωτοκλήτων καὶ πρωτοκτίστων. Φίλων μὲν δι' ἀγάπην, υἱῶν δὲ διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ ὑπακοὴν, ἀδελφῶν δὲ διὰ τὸ τῆς γενέσεως κοινόν. Ὥστε τὸ μὲν τῆς οἰκονομίας ἦν, τὸ πέταλον παρακεῖσθαι καὶ μανθάνειν εἰς γνῶσιν. Τὸ δὲ δυνάμεως, τὸ θεοφόρον γίνεσθαι τὸν ἄνθρωπον προσεχῶς ἐνεργούμενον ὑπὸ τοῦ Κυρίου, καὶ καθάπερ σῶμα αὐτοῦ γινόμενον.

Et hæc ad errorem spectant abolendorum demum corporum.

Scientia, discere.

28. Τὸ, Θεὸς ἀποδιδοὺς ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς ἀπειθοῦσι, φασὶν οἱ ἀπὸ Βασιλείδου, κατὰ τὰς ἐνσωματώσεις. Οἱ δὲ ἀπὸ Οὐαλεντίνου, τοὺς τρεῖς τόπους δηλοῦσθαι τοὺς ἀριστεροὺς, τετάρτην δὲ γενεὰν τὰ σπέρματα αὐτῶν. Ἔλεον δὲ ποιῶν εἰς χιλιάδας, ἐπὶ τὰ δεξιά.

29. Ἡ Σιγὴ, φασιν, μήτηρ οὖσα πάντων τῶν προβληθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀρρήτου σεσίγηκεν. Ὃ δὲ κατέλαβεν, τοῦτο ἀκατάληπτον προσηγόρευσεν.

Theodotus impietatis notatus quod in Deo ponit passionem.

30. Εἶτα ἐκλαθόμενοι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, παθεῖν αὐτὸν λέγουσιν ἀθέως. Ὃ γὰρ συνεπάθησεν ὁ Πατὴρ στερεὸς ὢν τῇ φύσει, φησὶν ὁ Θεόδοτος, καὶ ἀνένδοτος, ἐνδόσιμον, ἑαυτὸν παρασχὼν ἵνα ἡ Σιγὴ τοῦτο καταλάβῃ, πάθος ἐστίν. Ἡ γὰρ συμπάθεια, πά-

significans positionem velut aureæ laminæ mundæ levisqve effectæ per emundationem velut corporis, animæ positionem esse: in qvo scilicet religiosæ pietatis insculptum nomen, per qvod Principatibus & potestatibus notus erat, qvi nomen gestabat. Ponit vero corpus hoc, levem laminam, ubi intra secundum velamen in mundo intelligibili pervasit, qvod velamen (secundum) plenum solidumqve est rerum hujus universitatis, penes altare incensi, penes angelos, orationum qvæ in sublimi offeruntur ministros. Nuda verò anima in virtute conscientiæ velut corpus virtutis effecta ad spiritalia transit, qvæ vere ratione Verboqve utens Pontificiaqve evaserit, ut jam velut immediate à Verbo animata, ut sic loqvar, maneat, qvemadmodum Archangeli angelorum Pontifices effecti, (horumqve iterum qvi primum conditi sunt.) Ubinam vero adhuc res Scripturæ ac disciplinæ animæ illi agatur virtusqve præstetur qvæ pura evaserit, qvando etiam DEum facie ad faciem videre meretur: Angelicâ itaqve doctrinâ superatâ eoqve nomine qvod scripto docetur ac supra rerum scientiam ac comprehensionem venit, qvæ non amplius sponsa sed jam Verbum evaserit seu Ratio & Sermo, (& apud Sponsum manens) cum prima origine vocatis conditisqve, amicis qvidem præ dilectione, filiis vero ob doctrinam ac obedientiam, postremò fratribus ob ortus communionem. Idcirco alterum qvidem, qvod laminam gestaret, atqve ad scientiam disceret, dispensationis erat; alterum vero, qvod homo DEo plenus, DEumq; portans Domini immediato afflatu fiat, ac velut ejus Corpus existat, id nempe virtutis.

28. Qvod ita scriptum est: *DEus reddens in tertiam & quartam generationem incredulis*, Basilidiani exponunt de corporum alligatione ac carcere: Valentiniani vero significari ajunt tria loca sinistra, qvartam vero generationem, eorum semina. *Faciens vero misericordiam in mille*, in iis qvæ sunt dextra.

Deut. 5, 9. Num. 14, 18.

29. *Sige*, ajunt, sive Silentium, qvæ sit parens omnium qvæ à *Bytho* (profundo) producta sunt, qvod loqvi non potuit de *Arrheto* (ineffabili) hoc tacuit, qvod vero comprehendit, hoc incomprehensum appellavit.

30. Deinde parum memores DEi Majestatis, pati eum, impie ajunt. Qvod enim Pater, inqvit Theodotus, qvi naturâ firmi pectoris sit atqve inflexi, miseratione ductus ac compassus est, ipse se facilem ac indulgentiorem præbens, ut hoc Sige comprehenderet, passio est. Etenim compassio qvam vocant, cujusdam passio est ob alterius

πάθος τινὸς διὰ πάθους ἔλεγε. Μὴν καὶ τοῦ πάθους γενομένου τὸ ὅλον συνεπάθησεν καὶ αὐτοὺς εἰς διόρθωσιν τοῦ παθόντος.

31. Ἀλλὰ καὶ εἰ ὁ κατελθὼν Εὐδοκία τοῦ ὅλου ἦν. Ἐν αὐτῷ γὰρ πᾶν τὸ πλήρωμα ἦν σωματικῶς. Ἔπαθεν δὲ οὗτος, δηλονότι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ σπέρματι συνέπαθεν, δι' ὧν τὸ ὅλον καὶ τὸ πᾶν εὑρίσκεται πάσχον. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τοῦ δωδεκάτου Αἰῶνος πείσεως τὰ ὅλα παιδευθέντα, ὥς φασι, συνεπάθησεν. Τότε γὰρ ἐπέγνωσαν ὅτι εἰσὶν χάριτι τοῦ Πατρός, εἰσὶν ὄνομα ἀνωνόμαστον, μορφὴ καὶ γνῶσις. Ὁ δὲ βουληθεὶς Αἰὼν τὸ ὑπὲρ τὴν γνῶσιν λαβεῖν, ἐν ἀγνωσίᾳ καὶ ἀμορφίᾳ ἐγένετο, ὅθεν καὶ κένωμα γνώσεως εἰργάσατο, ὅπερ ἐστὶ σκιὰ τοῦ ὀνόματος, ὅπερ ἐστὶν υἱὸς μορφὴ τῶν Αἰώνων. Οὕτως τὸ κατὰ μέρος ὄνομα τῶν Αἰώνων ἀμέλει ἐστὶ τοῦ ὀνόματος.

Peccatum Diaboli insinuatum, eoq; agnita gratia DEI.

32. Ἐν πληρώματι οὖν ἑνότητος οὔσης, ἕκαστος τῶν Αἰώνων ἴδιον ἔχει πλήρωμα τὴν Συζυγίαν. Ὅσα οὖν ἐκ Συζυγίας, φασὶ, προέρχεται, πληρώματά ἐστιν, ὅσα δὲ ἀπὸ ἑνὸς, εἰκόνες. Ὅθεν ὁ Θεόδοτος τὸν χριστὸν ἐξ ἐννοίας προελθόντα τῆς Σοφίας, εἰκόνα τοῦ πληρώματος ἐκάλεσεν. Οὗτος δὲ καταλείψας τὴν μητέρα ἀνελθὼν εἰς τὸ πλήρωμα ἐκράθη ὥσπερ τοῖς ὅλοις οὕτω δὲ καὶ τῷ Παρακλήτῳ.

Insulsa de Christo.

33. Τίθετος μέντοι γέγονεν ὁ χριστὸς, ὡς πρὸς τὰ πληρώματα ἐκλεκτὸς γενόμενος καὶ πρωτότοκος τῶν ἐνθάδε πραγμάτων. Ἔστιν οὖν ὁ λόγος οὗτος παράκυσμα τῆς ἡμετέρας ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, πρωτότοκον λέγων τὸν σωτῆρα, καὶ ἔστιν ὡσπερεὶ ῥίζα καὶ κεφαλὴ ἡμῶν. Ἡ δὲ Ἐκκλησία καρποὶ αὐτοῦ. Χριστοῦ φασὶ τὸ ἀνοίκειον * φυγόντες, συσταλέντος εἰς τὸ πλήρωμα ἐκ τῆς μητρῴας γενομένης ἐννοίας. Ἡ μήτηρ αὖθις τὸν τῆς Οἰκονομίας προηγάγετο ἄρχοντα, εἰς τύπον τοῦ φυγόντος αὐτὴν κατ' ἐπιπόθησιν αὐτοῦ κρείττονος ὑπάρχοντος, ὃς ἦν τύπος τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων. Διὸ καὶ ἥττων γίνεται ὡς ἂν ἐκ πάθους τῆς ἐπιθυμίας συνεστῶσα. Ἐμυσάχθη μέντοι ἐνιδοῦσα τὴν ἀποτομίαν αὐτοῦ, ὥς φασιν αὐτοί.

Duplex Valentinianorum Christus.

34. Ἀλλὰ καὶ εὐώνυμοι δυνάμεις πρῶται προβληθεῖσαι τῶν δεξιῶν ὑπ' αὐτῆς, ὑπὸ τῆς τοῦ φωτὸς παρουσίας οὐ μορφοῦνται. Κατελείφθησαν δὲ ἀριστεραὶ ὑπὸ τοῦ τόπου μορφωθῆναι. Τῆς μητρὸς οὖν μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν σπερμάτων εἰσελθούσης

εἰς

* leg. φυγόντος.

assumpta passionem: qvin & idcirco qvod contigerat passio, ipsum qvoqve universum condolentis affectum passione est, ad ejus emendationem cui passio ipsa obtigerat.

31. Sed etsi is qvi descendit, plena universi voluntas (*Eudocia*) erat. In illo enim erat omnis plenitudo corporaliter. Coloss. 2, 9. Atqve ille passus est, utiqve etiam existentia in illo semina socia ac miserantis affecta passione sunt, qvorum ratione ipsum qvoqve totum universum pati atqve affici invenitur. Sed & duodecimi Æonis passione pœnâqve castigata universa, ut loqvuntur, affecta & ipsa pariter passione sunt ac condoluerunt. Tunc enim esse se Patris gratia agnoverunt, esse qvod nominari non possit nomen, formam scientiamqve. Cujus vero Æonis consilium fuit, ut qvod scientia superius est raperet, ignorantiæ ac peccato obnoxius factus est, unde & scientiæ evasit vacuitas, qvod est umbra nominis, qvod est filius, ipse Æonum forma. Hic sigillatim Æonum nominis demum nomen existit.

32. Cum igitur unitas in Pleromate sit, singuli Æones suum pleroma Conjugium habent. Qvæcunqve igitur ex conjugio, inqviunt, procedunt, pleromata sunt, qvæcunqve autem ex uno, imagines ac simulacra. Qvocirca Theodotus Christum qvi ex Sapientiæ intelligentia processerit, pleromatis imaginem ac simulacrum appellavit. Hic porro relictâ matre ascendens ad pleroma captus est uti ab universis sic vero etiam à Paracleto.

33. Adoptatus tamen est Chtistus, ut inter pleromata ascitus atqve electus, rerumqve mundi hujus primogenitus. Est igitur verbum hoc falsa nostri doctrina ac interpretatio ex subjecta materia, dum Salvatorem primogenitum vocat, cum ille velut radix ac caput nostrum existat. Ecclesia vero ipsius Christi, inqviunt, fructus, caventes qvod inconveniens ac absonum est, recepto in pleroma qvi ex materna ortus intelligentia esset, mater rursus dispensationis principem ac ducem produxit, illius figura & ut ejus repræsentatio foret qvi ab ea fugerat, ingensqve melioris illius desiderium esset, qvi figura & character Patris universorum erat, unde etiam minor creditur, ut qvod ex passione ac libidine, cupiditate scilicet formaverit. Execrata tamen est, ajunt illi, cum illius pervicaciam improbosqve mores contuita esset.

34. Sed & sinistræ potestates, ante ab illa productæ qvàm dextræ, lucis adventu non formantur. Relictæ vero sunt sinistræ à Loco formandæ. Matre igitur filioq; cum seminibus ingressis in pleroma,

εἰς τὸ πλήρωμα, τότε ὁ τόπος τὴν ἐξουσίαν τῆς μητρὸς καὶ τὴν τάξιν ἀπολήψεται ἣν νῦν ἔχει ἡ μήτηρ.

35. Ὁ Ἰησοῦς τὸ φῶς ἡμῶν, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, ἑαυτὸν κενώσας, τουτέστιν ἐκτὸς τοῦ ὅρου γενόμενος κατὰ Θεόδοτον, ἐπεὶ Ἄγγελος ἦν, τοῦ πληρώματος τοὺς Ἀγγέλους τοῦ διαφέροντος σπέρματος συνεξήγαγεν ἑαυτῷ καὶ αὐτὸς μὲν τὴν λύτρωσιν ὡς ἀπὸ πληρώματος προελθὼν εἶχεν, τοὺς δὲ Ἀγγέλους εἰς διόρθωσιν τοῦ σπέρματος ἤγαγεν. Ὡς γὰρ ὑπὲρ μέρους δέονται καὶ παρακαλοῦσι, καὶ δι' ἡμᾶς κατεχόμενοι σπεύδοντες εἰσελθεῖν ἄφεσιν ἡμῖν αἰτοῦνται, ἵνα συνεισέλθωμεν αὐτοῖς, σχεδὸν γὰρ ἡμῶν χρείαν ἔχοντες, ἵνα εἰσέλθωσιν, ἐπεὶ ἄνευ ἡμῶν οὐκ ἐπιτρέπεται αὐτοῖς, διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἡ μήτηρ συνελήλυθεν ἄνευ ἡμῶν, φασίν. Εἰκότως ὑπὲρ ὑμῶν δέονται

Alia Angelis ratio orandi, ipsa DEI nostraque charitas.

36. Ἐν ἑνότητι μέντοιγε προεβλήθησαν οἱ ἄγγελοι ἡμῶν, φασιν, εἰσιόντες, ὡς ἀπὸ ἑνὸς προελθόντες. Ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς ἦμεν οἱ μεμερισμένοι, διὰ τοῦτο ἐβαπτίσατο ὁ Ἰησοῦς, τὸ ἀμέριστον μερισθῆναι, μέχρις ἡμᾶς ἑνώσῃ αὐτοῖς εἰς τὸ πλήρωμα, ἵνα ἡμεῖς οἱ πολλοὶ ἓν γενόμενοι, οἱ πάντες τῷ ἑνὶ δι' ἡμᾶς μερισθέντι ἀνακραθῶμεν.

Malorum status atq; bonorum.

37. Οἱ ἀπὸ Ἀδὰμ ἐξελθόντες οἱ μὲν δίκαιοι διὰ τῶν ἐκτισμένων τὴν ὁδὸν ποιούμενοι παρὰ τῷ τόπῳ κατείχοντο κατὰ τοὺς Οὐαλεντινιανούς. Οἱ δὲ ἕτεροι, ἐν τῷ τοῦ σκότους ἐκτισμένῳ ἐν τοῖς ἀριστεροῖς, ἔχοντες συναίσθησιν τοῦ πυρός.

38. Ποταμὸς ἐκπυρεύεται πυρὸς ὑποκάτω τοῦ Θρόνου τοῦ τόπου, καὶ ῥεῖ εἰς τὸ κενὸν τοῦ ἐκτισμένου, ὅ ἐστιν ἡ Γέεννα ἀπὸ κτίσεως τοῦ πυρὸς ῥέοντος μὴ πληρουμένη. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τόπος πύρινός ἐστι. Διὰ τοῦτο, φησὶ, καταπέτασμα ἔχει, ἵνα μὴ ἐκ τῆς προσόψεως ἀναλωθῇ τὰ πράγματα. Μόνος δὲ ὁ Ἀρχάγγελος εἰσέρχεται πρὸς αὐτὸν, οὗ κατ' εἰκόνα καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσῄει. Ἔνθεν καὶ ὁ Ἰησοῦς παρακληθεὶς συνεκαθέσθη τῷ τόπῳ, ἵνα μένῃ τὰ πράγματα, καὶ μὴ προαναστῇ αὐτοῦ, καὶ ἵνα τὸν τόπον ἡμερώσῃ, καὶ τῷ σπέρματι δίοδον εἰς πλήρωμα παράσχῃ.

Inepta somnia.

39. Ἡ Μήτηρ προβαλοῦσα τὸν Χριστὸν ὁλόκληρον, καὶ ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθεῖσα, τοῦ λοιποῦ οὐκ ἔτι οὐδὲν προέβαλεν ὁλόκληρον, ἀλλὰ τὰ δυνατὰ παρ' αὐτῇ παρέσχεν. Ὥστε καὶ τοῦ τόπου καὶ τῶν κλήρων ὄντα τὰ Ἀγγελικὰ αὐτὴ προβαλοῦσα, παρ' αὐτῇ κατέχει τῶν ἐκλεκτῶν τῶν Ἀγγελικῶν ὑπὸ τοῦ Ἄρρενος ἔτι πρότερον προβεβλημένων.

40. Τὰ μὲν γὰρ δεξιὰ πρὸ τῆς τοῦ φωτὸς αἰτήσεως προηνέχθη ὑπὸ τῆς μητρός. τὰ δὲ σπέρματα τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν τοῦ φωτὸς αἴσθησιν, ὅτε ὑπὸ τοῦ ἄρρενος τὰ Ἀγγελικὰ τῶν σπερμάτων προεβάλετο. 41. Τὰ

tunc Locus, matris poteſtatem ordinemqve recipiet, cum ſcilicet ordinem qvem nunc habet mater.

35. JEſus Lux noſtra, ut loqvitur Apoſtolus, ſeipſum exinaniens, extra ſcilicet terminum exiens, ut exponit Theodotus, qvod Angelus erat, unà ſecum Angelos præſtantis ſeminis pleromate eduxit. Ac ipſe qvidem velut qvi progreſſus eſſet ex pleromate, unus redemtionem habebat, angelos vero ad ſemen emendandum duxerat: angeli enim velut pro parte rogant & obſecrant, qviqve noſtra cauſa detineantur, feſtinantes ingreſſi veniam nobis precantur, ut nos cum iis ingrediamur. Fere enim, cum noſtri opus habeant ut ingrediantur, qvod ſine nobis ingredi non permittantur, idcirco enim ne mater qvidem, ajunt, ſine nobis ingreſſa eſt, merito pro nobis orant.

Joh. 8, 12. Philip. 2, 7.

36. In unitatem tamen ingreſſi producti ſunt, ajunt, noſtri angeli, ut qvi ab uno proceſſerunt. Qvia vero nos eramus qvi fueramus diviſi, idcirco baptizatus eſt JEſus ut divideretur qvod indiviſum erat, donec nos illis in Pleromate uniret, ut nos multi unum effecti omnes uni commiſceamur qvi noſtra cauſa diſciſus eſt.

37. Adami progenies atqve poſteri alii qvidem juſti, qvi per creata iter habentes à loco diſtinerentur, ut Valentiniani docent: alii vero in tenebrarum condito à ſiniſtris qvi ſenſu ignis excruciantur.

38. Fluvius igneus egrediebatur ſub throno loci, fluitqve in Conditi vacuam cavitatem qvæ eſt Gehenna, & ab igne fluente non impletur. Qvin & ipſe locus igneus eſt, idcirco ait, velamen habet ne ex conſpectu rebus perniciem afferat. Solus vero Archangelus ad eum ingreditur, cujus ſimulacro ſemel in anno Pontifex in Sancta Sanctorum ingrediebatur, ubi etiam JEſus evocatus loco conſedit, ut res manerent, ne ante ipſum everterentur, atqve adeo locum mitigaret, atqve ſemini tranſitum præberet.

39. Mater producto Chriſto integro & ab eo derelicta nihil deinceps integrum protulit, ſed qvæ per ejus facultatem erant, præbuit. Idcirco etiam productis ſine loco & cleris qvaſi hereditatis parte Angelis apud ſe tenet prius jam electis Angelorum à maſculo productis.

40. Dextra qvidem ante lucis petitionem à matre fuerunt producta, Eccleſiæ vero ſemina poſt lucis petitionem, qvando à Patre producta ſunt Angelica ſemina.

41. Τὰ διαφέροντα σπέρματά, φησι, μήτε ὡς πάθη ὧν λυομένων συνελύθη ἂν κατὰ τὰ σπέρματα. Μήτε ὡς κτίσιν προεληλυθέναι, ἀλλ' ὡς τέκνα. Ἀπαρτιζομένης γὰρ τῆς κτίσεως, συναπηρτίσθη ἂν καὶ τὰ σπέρματα. Διὰ καὶ τὴν οἰκειότητα ἔχει πρὸς τὸ φῶς ὃ πρῶτον προήγαγεν, τουτέστι τὸν Ἰησοῦν ὁ αἰτησάμενος τοὺς αἰῶνας χριστός, ἐν ᾧ συνδιελύθη κατὰ δύναμιν, καὶ τὰ σπέρματα συνελθόντα αὐτῷ εἰς τὸ πλήρωμα. Διότι πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰκότως λέγεται ἡ Ἐκκλησία ἐκλελέχθαι. Ἐν ἀρχῇ τοίνυν συνελογίσθημεν, φασὶ, καὶ ἐφανερώθημεν, διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ λέγει· Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν, μηνύων περὶ τοῦ φωτὸς τοῦ φανέντος καὶ μορφώσαντος, περὶ οὗ ὁ Ἀπόστολος λέγει, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, τὸν τοῦ διαφόρου σπέρματος. Ὅτε γὰρ ἐφωτίσθη ὁ ἄνθρωπος, τότε εἰς τὸν κόσμον ἦλθεν, τουτέστι ἑαυτὸν ἐκόσμησεν, χωρίσας αὐτοῦ τὰ ἐπισκοτοῦντα καὶ συναναμεμιγμένα αὐτῷ πάθη. Καὶ τὸν Ἀδὰμ ὁ Δημιουργὸς ἐννοίᾳ προσχὼν ἐπὶ τέλει τῆς δημιουργίας αὐτὸν προήγαγεν.

Lux Christi.

Mundus Spiritalis: & si DEI, sicquoq; Christi.

Crux distinguens inter fideles & infideles.

42. Ὁ σταυρὸς τοῦ ἐν πληρώματι ὅρου σημεῖον ἐστίν. Χωρίζει γὰρ τοὺς ἀπίστους τῶν πιστῶν, ὡς ἐκεῖνος τὸν κόσμον τοῦ πληρώματος. Διὸ καὶ τὰ σπέρματα ὁ Ἰησοῦς διὰ τοῦ σημείου ἐπὶ τῶν ὤμων βαστάσας εἰσάγει εἰς τὸ πλήρωμα. Ὦμοι γὰρ τοῦ σπέρματος ὁ Ἰησοῦς λέγεται, κεφαλὴ δὲ ὁ χριστός. Ὅθεν εἴρηται, ὃς οὐκ αἴρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ μοι, οὐκ ἔστι μου ἀδελφός. Ἦρεν οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ὅπερ ὁμοούσιον ἦν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἄξιος, non est me dignus.

43. Λέγουσιν οὖν ὅτι αἱ δεξιαὶ ᾔδεσαν τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν χριστὸν τὰ ὀνόματα καὶ πρὸ τῆς παρουσίας. Ἀλλὰ τὸ σημεῖον, οὐκ ᾔδεσαν, φασὶ, δύναμιν. Καὶ δόντος πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πνεύματος, συναινέσαντος δὲ καὶ τοῦ πληρώματος, ἐκπέμπεται ὁ τῆς βουλῆς Ἄγγελος, καὶ γίνεται κεφαλὴ τῶν ὅλων μετὰ τὸν πατέρα. Πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι, κυριότητες, βασιλεῖαι, θεότητες, λειτουργίαι. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὄνομα ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα πᾶν γόνυ κάμψῃ καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι Κύριος τῆς δόξης Ἰησοῦς χριστὸς σωτὴρ, ἀναβὰς αὐτὸς καὶ καταβάς. Τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη; Ὁ καταβὰς αὐτός ἐστιν εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς, καὶ ἀναβὰς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν.

Atheologica expositio loci Apostolici.

44. Ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν ἡ Σοφία ὅμοιον τῷ καταλιπόντι αὐτὴν φωτὶ, ἐγνώρισεν καὶ προσέδραμεν, καὶ ἠγαλλιάσατο καὶ προσεκύνησεν. Τοὺς δὲ ἄρρενας ἀγγέλους τοὺς σὺν αὐτῷ ἐκπεμφθέν-

41. Præstantia semina, inqvit, neqve ut affectus, qvibus solutis unà solverentur & semina, ac interirent: neqve ut creatura atqve opus processerunt, sed ut filii ac nati. Solutâ enim creatione, unà etiam absoluta sunt & semina, hincq; adeo est, ut & cum luce necessitudinem habeant, qvam primo produxit (JEsum scilicet) Christus qvi expetiit Æonas, in qvo pariter pro virili defæcata sunt, & semina cum illa in Pleroma, *velut dicas cœli axem*, ingressa, qvod nimirum ante mundi molitionem merito Ecclesia dicatur fuisse electa. In principio igitur, ajunt, simul electi ac manifestati sumus. Idcirco ait Salvator: *luceat lux vestra*, significans ac loqvens de ejus luce qvi apparuit ac- Matth. 5, 16. transformatus est, de qvo Apostolus ait: *illuminat omnem* Jo. 1, 9. *hominem venientem in mundum*, qvi nimirum excellentis seminis mundus est. Qvando enim homo illuminatus est, in mundum venit, hoc est, qvasi mundum atqve ornatum accepit depulsis à se qvæ tenebras offundunt & coadmixtis ipsi passionibus, Adamum qvoqve rerum Conditor cum in mente haberet in fine Creationis produxit.

42. Crux signum est termini qvi in pleromate est, separat enim infideles à fidelibus, velut illa mundum à pleromate. Idcirco etiam JEsus per signum in humeros sublata semina in pleroma induxit: JEsus enim seminis humeri nuncupantur, caput vero Christus. Unde dictum est. *Qui non tollit crucem suam & sequitur me, non est* Matth. 10, 39. *frater meus*. Tulit igitur corpus JEsu qvod est Ecclesiæ consubstantiale.

43. Ajunt igitur dextras potestates ante etiam adventum JEsu ac Christi nomina cognovisse: non tamen signum virtutem scivisse, dante Spiritu omnem potestatem, atqve etiam annuente pleromate, *Consilii angelum* missum esse, ac post Patrem univer- Esai. 9, 6. sorum caput factum esse. In eo enim condita sunt omnia Coloss. 1, 16. visibilia & invisibilia, throni, dominationes, regna, Dei- Philip. 2, 9. tates, ministrationes: qvamobrem etiam DEus exaltavit Ephes. 4, 8 9. illum, & dedit illi nomen qvod est super nomen, ut omne genu flectatur, & omnis lingva confiteatur, qvia Dominus gloriæ JEsus Christus Salvator, qvi ascendit ipse & qvi descendit. Qvod autem ascendit, qvid est nisi qvia & descendit. Qvi descendit, ipse est, in inferiores partes terræ, & qvi supra cœlos ascendit.

44. Videns autem Sapientia illi luci similem qvæ ipsam reliqverat, cognovit atqve accurrit, exultavit & adoravit: masculos autem

φθέντας θεασαμένη κατηδέσθη καὶ κάλυμμα ἐπέθετο. Διὰ τοῦτο τοῦ μυστηρίου ὁ Παῦλος κελεύει τὰς γυναῖκας φέρειν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους.

45. Εὐθὺς οὖν ὁ Σωτὴρ ἐπιφέρει αὐτῇ μόρφωσιν τὴν κατάγνωσιν καὶ ἴασιν τῶν παθῶν, δείξας ἀπὸ Πατρὸς ἀγεννήτου τὰ ἐν πληρώματι καὶ τὰ μέχρι αὐτῆς. Ἀποστήσας δὲ τὰ πάθη τῆς πεπονθυίας, αὐτὴν μὲν ἀπαθῆ κατεσκεύασεν, τὰ πάθη δὲ διακρίνας ἐφύλαξεν, καὶ οὐχ ὥσπερ τῆς ἔνδον διεφορήθη, ἀλλ' εἰς οὐσίαν ἤγαγεν αὐτά τε καὶ τῆς δευτέρας διαθέσεως. Οὕτως διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας ἡ Σοφία γίνεται, καὶ τὰ ἔξω κτίζεται. Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ γέγονεν, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδέν.

Valentiniana Mundi corporalis creatio.

46. Πρῶτον οὖν ἐξ ἀσωμάτου πάθους καὶ συμβεβηκότος εἰς ἀσώματον ἐπὶ τὴν ὕλην αὐτὰ μετήντλησεν καὶ μετέβαλεν, εἶθ' οὕτως εἰς συγκρίματα καὶ σώματα. ἀθρόως γὰρ οὐσίαν ποιῆσαι τὰ πάθη οὐκ ἐνῆν, καὶ τοῖς σώμασι κατὰ φύσιν ἐπιτηδειότητα ἐνεποίησεν.

Hæreticorum duplex Creator.

47. Πρῶτος μὲν οὖν Δημιουργὸς ὁ Σωτὴρ γίνεται Καθολικός. Ἡ δὲ Σοφία δευτέρα οἰκοδομεῖ οἶκον ἑαυτῇ καὶ ὑπήρεισε στύλους ἑπτά, καὶ πρῶτον πάντων προβάλλεται εἰκόνα τοῦ Πατρὸς Θεόν, δι' οὗ ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τουτέστι τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερά. Οὗτος ὡς εἰκὼν Πατρὸς Πατὴρ γίνεται, καὶ προβάλλει πρῶτον τὸν ψυχικὸν υἱοῦ εἰκόνα, ἔπειτα τοὺς Ἀρχαγγέλους, Αἰώνων εἰκόνας, εἶτα Ἀγγέλους Ἀγγέλων ἐκ τῆς ψυχικῆς καὶ φωτεινῆς οὐσίας ἥν φησιν ὁ Προφητικὸς λόγος καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τῶν ὑδάτων, κατὰ τὴν συμπλοκὴν τῶν δύο οὐσιῶν τῶν αὐτῶν πεπεισμένων τὸ εἰλικρινὲς ἐπιφέρεσθαι εἰπών, τὸ δὲ ἐμβριθὲς καὶ ὑλικὸν ὑποφέρεσθαι, τὸ θολερὸν καὶ παχυμερές. Ἀσώματον δὲ καὶ ταύτην ἐν ἀρχῇ αἰνίσσεται, τὸ φάσκειν ἀόρατον. Οὔτε γὰρ ἀνθρώπῳ τῷ μηδέπω ὄντι ἀόρατος ἦν, οὔτε τῷ (Δημιουργῷ) ἐδημιούργει γάρ· ἀλλὰ τὸ ἄμορφον καὶ ἀνείδεον καὶ ἀσχημάτιστον αὐτῆς ὧδέ πως ἐξεφώνησεν.

Archangeli.

materia incorporea

48. Διακρίνας δὲ ὁ Δημιουργὸς τὰ καθαρὰ ἀπὸ τοῦ ἐμβριθοῦς ὡς ἂν ἐνιδὼν τὴν ἑκατέρου φύσιν, φῶς ἐποίησεν, τουτέστιν ἐφανέρωσεν, καὶ εἰς φῶς καὶ ἰδέαν προσήγαγεν. Ἐπεὶ τόγε ἡλιακὸν καὶ οὐράνιον φῶς πολλῷ ὕστερον ἐργάζεται, καὶ ποιεῖ ἐκ τῶν ὑλικῶν. Τὸ μὲν ἐκ τῆς λύ-

Lux prior sole condita.

πης

tem Angelos cum illo missos cum vidisset, erubuit, ac velum imposuit. Hujus mysterii causa jubet Paulus ut mulieres potestatem 1.Cor.11,10. gestent super caput, propter Angelos.

45. Mox itaqve Salvator formæ illi ornatum adjecit, affectuum scilicet laborantium improbationem ac medicinam, ostendens qvæ à Patre ingenito in pleromate & ad ipsam usqve essent: amotis vero qvibus laboraverat affectibus atqve vitiis ab eorum immunem labe fecit. Ac qvidem affectus passionesqve discernens servavit, nec velut ab interiori exstirpavit dispositione, sed & ad secundæ substantiam dispositionis traxit, inqve hunc modum per Salvatoris apparitionem facta Sapientia ac qvæ exterius sunt, mundusqve est conditus. Joh.1,3. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

46. Primum igitur ex incorporeo affectu seu passione & accidente in incorporeum, in materiam hæc ablata infudit transtulitqve, sicqve deinde in viventia mixtaqve animantium corpora, nec enim fieri poterat ut affectus vitiaqve ac labes repente substantiam facerent, ac naturalem corporibus indidit utilitatem.

47. Primus igitur universalis Conditor ac opifex Salvator efficitur, tum seqvens Sapientia ædificat sibi domum, sub- Prov.9,7. didit columnas septem, primoqve omnium producit DEum Patris imaginem, per qvem fecit cœlum & terram, cœlestia scilicet & terrestria, dextraq; & sinistra. Hic ut Patris imago Pater efficitur, producitq; primum animalem Christum filii imaginem: tum Archangelos Æonum imagines, ex in Angelos Angelorum ex animali lucidaqve substantia, de qva Propheticus sermo: *& Spiritus DEi ferebatur super* Gen.1,3. *aquas*, duplicis substantiæ complexu qvæ ipsæ obseqvuntur, qvod purum supra terram dicens, qvod autem grave & terreni ponderis, qvod nimirum turbidum materiatumqve, subsidere. Qvin hanc qvoqve à principio incorpoream innuit, dum invisibilem dicit. Neqve enim homini invisibilis erat cum is necdum esset, neqve vero opifici, cum illo autore conderetur: sed qvod informis formæqve expers & figuræ, in hunc fere modum enunciavit.

48. Discretis autem Creator qvæ munda essent ab eo qvod grave crassumqve, velut amborum inspectâ naturâ lucem condidit, hoc est manifestavit, atqve ad lucem speciem produxit. Solis namqve & Cœli lumen diu post formatur, eqve terrenis: è tristitia qvidem substan-

πης, οὐσιῶδες, κτίζον πνευματικὰ τῆς πονηρίας, πρὸς ἃ ἡ πάλη ἡμῖν. Διὸ καὶ λέγει ὁ Ἀπόστολος· Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε. Τὸ δὲ ἐκ τοῦ φόβου, τὰ θηρία. Τὸ δὲ ἐκ τῆς πλήξεως καὶ ἀπορίας, τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου. Ἐν δὲ τοῖς τρισὶ στοιχείοις τὸ πῦρ ἐναιωρεῖται καὶ ἐνέσπαρται καὶ ἐμφωλεύει, καὶ ὑπὸ τούτων ἐξάπτεται, καὶ τούτοις ἐναποθνήσκει, μὴ ἔχον τύπον ἀποτακτὸν ἑαυτοῦ, ὡς καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα ἐξ ὧν τὰ συγκρίματα δημιουργεῖται.

Locus Pauli de creatura agit non de creatore.

49. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐγίνωσκεν τὴν δι' αὐτοῦ ἐνεργοῦσαν, οἰόμενος ἰδίᾳ δυνάμει δημιουργεῖν, φιλεργὸς ὢν φύσει, διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· ὑπετάγη τῇ ματαιότητι τοῦ κόσμου οὐχ ἑκὼν, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐλευθερωθήσεται, ὅταν συλλεγῇ τὰ σπέρματα τοῦ Θεοῦ. Τεκμήριον δὲ μάλιστα τοῦ ἀκουσίου τὸ εὐλογεῖν τὸ Σάββατον, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πόνων ἀνάπαυσιν ὑπερασπίζεσθαι.

Hominis creatio ex mente hæreticorum.

50. Λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, οὐ τῆς ξηρᾶς ἀλλὰ τῆς πολυμεροῦς καὶ ποικίλης ὕλης μέρος, ψυχὴν γεώδη καὶ ὑλικὴν ἐτεκτήνατο ἄλογον καὶ τῆς τῶν θηρίων ὁμοούσιον. Οὗτος κατ' εἰκόνα ἄνθρωπος. Ὁ δὲ καθ' ὁμοίωσιν τὴν αὐτοῦ τοῦ Δημιουργοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν ὃν εἰς τοῦτον ἐνεφύσησέν τε καὶ ἐνέσπειρεν, ὁμοούσιόν τι αὐτῷ δι' ἀγγέλων ἐνθείς. Καθὸ μὲν ἀόρατός ἐστι καὶ ἀσώματος, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς προσεῖπεν. Μορφωθὲν δὲ ψυχὴ ζῶσα ἐγένετο, ὅπερ εἶναι καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς ὁμολογεῖ.

Hæreticorum duplex anima.

51. Ἄνθρωπος οὖν ἐστιν ἐν ἀνθρώπῳ ψυχικὸς ἐν χοϊκῷ, οὐ μέρει μέρος, ἀλλὰ ὅλῳ ὅλος συνών, ἀρρήτῳ δυνάμει Θεοῦ. Ὅθεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῷ τετάρτῳ * οὐρανῷ δημιουργεῖται. Ἐκεῖ γὰρ χοϊκὴ σὰρξ οὐκ ἀναβαίνει, ἀλλ' ἦν τῇ ψυχῇ θείᾳ οἷον σὰρξ ἡ ὑλική. Ταῦτα σημαίνει, τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου. Τὴν θείαν ψυχὴν αἰνίσσεται τὴν ἐγκεκρυμμένην τῇ σαρκὶ καὶ στερεὰν καὶ δυσπαθῆ καὶ δυνατωτέραν. Καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, τὴν ὑλικὴν ψυχὴν σῶμα οὖσαν τῆς θείας ψυχῆς. Περὶ τούτων τῶν δυοῖν καὶ ὁ Σωτὴρ λέγει, φοβεῖσθαι δεῖν τὸν δυνάμενον ταύτην τὴν ψυχὴν καὶ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ψυχικὸν ἐν Γεέννῃ ἀπολέσαι.

52. Τοῦτο

* leg. τρίτῳ.

tia condendo facit ſpiritalia neqvitiæ, adverſus qvæ nobis lucta eſt, unde etiam ait Apoſtolus: *nolite contriſtare Spiritum Sanctum,* Ephes. 6, 12. *in quo ſignati eſtis*: ex timoris vero, beſtias, ex ſtuporis au- & 4. 30. tem & anguſtiæ, elementa mundi. Porro ignis elementum in tribus elementis & ſublimis extat & illis inſperſus eſt atqve inhabitat ab iisqve ſuccenditur atqve in eis moritur, non habens certam ac determinatam ſui formam velut reliqva elementa, ex qvibus mixta, corporaqve viventia & animata conduntur.

49. Qvod autem neſciebat, qvæ per ipſum operabatur, propria virtute ſe creare ac res condere exiſtimans, cum naturâ lubens operetur, idcirco dixit Apoſtolus ſubjectum eſſe vanitati mun- Rom. 8, 20. di non ultro ſed propter eum qvi ſubjecit in ſpe qvod & ipſe liberabitur, cum collecta fuerint DEi ſemina. Ejus vero qvod non ultro ſed qvaſi invitus ac nolens operetur, indicio eſt, qvod benedixit Gen. 2, 3. Sabbato, ac reqviem à laboribus tuetur, ſanctamqve eam haberi jubet.

50. Sumpto è terra pulvere non ex arida ſed ex diverſis partibus dividua variaqve materia terrenam animam & materiatam fabricatus eſt rationis expertem, ejusdem cum beſtiarum animabus ſubſtantiæ. Hæc homo eſt, qvi ad imaginem: qvi autem ad ipſius Creatoris ſimilitudinem, ille eſt in qvem inſufflavit & conſpiravit aliqvid ejusdem ſubſtantiæ angelorum operâ illi inſerens. Ac qvidem ratione qvâ inviſibilis & incorporeus eſt, ejus ſubſtantiam vitæ flatum appellavit, ubi vero formam induit, anima vivens effectus eſt, qvod & Gen. 2, 7. ipſe in Prophetarum oraculis fatetur.

51. Eſt igitur homo in homine, animalis in terreno, non pars in parte ſed totum in toto, arcanâ DEi potentiâ ſimul 2. Cor. 12, 4. exiſtens: propterea in paradiſo creatur, in tertio cœlo, illuc enim terrena caro non aſcendit, ſed erat animæ, qvæ divina ſit, carnis loco materia. Id ſignificat qvod ita dictum eſt: *hoc nunc os ex oſſibus* Gen. 2, 23. *meis*. Hic enim certe ambage ſignificatur divina anima ipſa in carne latens ſolidaq; & qvæ ægre afficiatur ac potentior exiſtat. *Et caro de carne mea*, terrena anima & materialis, qvæ ſit corpus divinæ animæ. De utraq; hac animâ etiam Salvator loqvitur cum dicit timendum eum, qvi hanc animam atq; hoc corpus animale perdere in Ge- Matth. 10, 28. henna poteſt.

Hæresis abolendæ carnis.

52. Τοῦτο τὸ σαρκίον ἀντίδικον ὁ Σωτὴρ εἶπεν, καὶ ὁ Παῦλος νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου. Καὶ δῆσαι παραινεῖ καὶ ἁρπάσαι ὡς ἰσχυροῦ τὰ σκεύη, τοῦ ἀντιπολεμοῦντος τῇ οὐρανίῳ ψυχῇ ὁ Σωτήρ, καὶ ἀπηλλάχθαι αὐτοῦ παραινεῖ κατὰ τὴν ὁδὸν, μὴ τῇ φυλακῇ περιπέσωμεν καὶ τῇ κολάσει. Ὁμοίως δὲ καὶ εὐνοεῖν αὐτῷ, μὴ τρέφοντας καὶ ῥωννῦντας τῇ τῶν ἁμαρτημάτων ἐξουσίᾳ, ἀλλ' ἐντεῦθεν νεκροῦντας ἤδη καὶ ἐξίτηλον ἀποφαίνοντας ἀποχῇ τῆς πονηρίας, ἵνα ἐν τῇ διαλύσει ταύτῃ διαφορηθὲν καὶ διαπνεῦσαν λάθῃ, ἀλλὰ μὴ καθ' αὑτό τινος ὑποστάσεως λαβόμενον, τὴν ἰσχὺν ἔχῃ παράμονον ἐν τῇ διὰ πυρὸς ἐξόδῳ.

Hæc vitia, non carnis ipsa substantia.

53. Τοῦτο ζιζάνιον ὀνομάζεται συμφυὲς τῇ ψυχῇ, τῷ χρηστῷ σπέρματι. Τοῦτο καὶ σπέρμα διαβόλου ὡς ὁμοούσιον ἐκείνῳ καὶ ὄφις καὶ διαπτερνιστὴς καὶ λῃστὴς ἐπιτιθέμενος κεφαλῇ βασιλέως. Ἔσχεν δὲ ὁ Ἀδὰμ ἀδήλως αὐτῷ ὑπὸ τῆς σοφίας ἐνσπαρὲν τὸ σπέρμα τὸ πνευματικὸν εἰς τὴν ψυχὴν, διαταγείς, φησι, δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου, ὁ δὲ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστιν. Δι' ἀγγέλων οὖν τῶν ἀρρένων τὰ σπέρματα ὑπηρετεῖται τὰ εἰς γένεσιν προβληθέντα ὑπὸ τῆς σοφίας, καθὸ ἐγχωρεῖ γίνεσθαι· ἅτε γὰρ Δημιουργὸς ἀδήλως κινούμενος ὑπὸ τῆς σοφίας, οἴεται αὐτοκίνητος εἶναι. Ὁμοίως καὶ οἱ ἄνθρωποι. Πρῶτον οὖν σπερματικὸν τὸ ἐν τῷ Ἀδὰμ προέβαλεν ἡ σοφία, ἵνα ᾖ τὸ ὀστοῦν ἡ λογικὴ καὶ οὐρανία ψυχὴ, μὴ κενὴ, ἀλλὰ μυελοῦ γέμουσα πνευματικοῦ.

Semen spirituale DEI.

Nugæ hæreticorum. Non natura sed voluntate boni sumus & mali.

54. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀδὰμ τρεῖς φύσεις γεννῶνται. Πρώτη μὲν ἡ ἄλογος ἦν Κάϊν. Δευτέρα δὲ ἡ λογικὴ καὶ ἡ δικαία, ἧς ἦν Ἄβελ. Τρίτη δὲ ἡ πνευματικὴ, ἧς ἦν Σήμ. Καὶ ὁ μὲν χοϊκός ἐστι κατ' εἰκόνα. Ὁ δὲ ψυχικὸς καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, ὁ δὲ πνευματικὸς κατ' ἰδίαν. Ἐφ' οἷς τρισὶν ἄνευ τῶν ἄλλων παίδων τοῦ Ἀδὰμ εἴρηται· αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως ἀνθρώπων. Ὅτι δὲ πνευματικὸς ὁ Σήθ, οὔτε ποιμαίνει οὔτε γεωργεῖ, ἀλλὰ παῖδα καρποφορεῖ, ὡς τὰ πνευματικά, καὶ τοῦτον ὃς ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, ἄνω βλέποντα, οὗ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ, τοῦτον ὁ Κόσμος οὐ χωρεῖ.

At hoc non corpus sed mortalitas.

55. Τοῖς τρισὶν ἀσωμάτοις ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ, τέταρτον ἐπενδύεται τὸν χοϊκὸν, τοὺς δερματίνους χιτῶνας. Οὔτ' οὖν ἀπὸ τοῦ πνεύματος, οὔτ' ἀπὸ ἐμφυσήματος σπείρει ὁ Ἀδὰμ, θεῖα

γὰρ

52. Carnem hanc Salvator adversarium vocavit, Paulus qvoqve legem repugnantem legi mentis suæ, monetqve idem Salvator atqve hortatur alligare ac diripere ejus vasa tanqvam potentis adversus cœlestem animam bellum gerentis, jubetqve ab illis liberari dum sumus in viâ, ne in carcerem pœnamqve incidamus: similiter etiam benevole ad eam habeamus, ne alamus, roburq; conferamus peccandi licentiâ, sed inde jam mortificemus exilemq; reddamus ac extenuemus abstinendo à malitia, ut ita cum erir dissolvenda, extirpatam se difflatamq;imprudens inveniat,nullamq;per se existendi facultatem, qva firmum robur ac durabile transeundo per ignem obtineat. Matth. 5, 25. Luc. 10, 5.8. Rom. 7, 23. Matth. 12, 29. Luc. 12, 58. Matth. 5, 25.

53. Hoc Zizanium vocatur concretum animæ, bono scilicet semini. Hoc semen Diaboli, velut ejusdem ac ille substantiæ, serpensqve supplantator, & latro, Regis caput invadens. Habuit vero Adamus ejus obscure animo à Sapientia subseminatum Spiritale semen. *Ordinatum,* inqvit, *per Angelos in manu Mediatoris. Mediator autem unius non est, DEus autem unus est.* Per mares itaqve Angelos ministrantur semina qvæ à sapientia orta & producta sunt, pro eo ac licet capere. Qva enim ratione demiurgus qvi obscure à Sapientia movetur à se ipse moveri existimat, eâdem etiam homines. Primum igitur semen Spiritale in Adamo produxit Sapientia, ut esset ossum anima utens ratione atqve cœlestis, non vacua sed Spiritali plena medullâ. Matth. 13, 25.&c. Gal 3, 19.

54. Adamo autem nascuntur tres naturæ, prima qvidem rationis expers, ad qvam Cain spectabat, altera vero utens ratione & justa, ad qvam Abel: & tertia Spiritalis, ad qvam Seth. Ac qvidem terrenus est ad imaginem, animalis autem ad DEi similitudinem, postremo Spiritalis ipse ad suam. De his tribus, absqve reliqvis Adami liberis ac natis dictum est: *Hic liber generationis hominum.* Qvod autem Seth spiritalis erat, neqve pastorem agit neqve agricolam, sed Spirituum more filium progenuit, eumqve adeo qvi speravit invocare nomen Domini; qvi oculos sursum intendat, cujus conversatio in cœlo sit, qvem mundus non capit. Gen. 5, 1. Gen. 4, 26. Phil. 3, 20.

55. Tribus in Adamo incorporeis qvartum terrenum superinduit, pelliceas scilicet eas tunicas. Itaqve neqve ex Spiritu neqve ex spiraculo seminat Adamus, ambo enim divina. Ac qvidem per illum, non tamen ab illo utrumqve producitur. Qvod

γὰρ ἄμφω, καὶ δι' αὐτοῦ μὲν οὐχ ὑπ' αὐτοῦ δὴ προβάλλεται ἄμφω. Τὸ δὲ ὑλικὸν αὐτοῦ ἐνεργὸν εἰς σπέρμα καὶ γένεσιν, ὡς ἂν τῷ σπέρματι συγκεκραμένον, καὶ ταύτης ἐν ζωῇ τῆς ἁρμονίας ἀποστῆναι μὴ δυνάμενος. Κατὰ τοῦτο ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ Ἀδάμ.

Naturæ discretæ ex mente hæreticorum.

56. Ὁ πρῶτον δὲ ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός. Εἰ δὲ καὶ ἐκ ψυχικοῦ ἔσπειρεν, καὶ ἐκ πνευματικοῦ, καθάπερ ἐξ ὑλικοῦ, πάντες ἂν ἴσοι καὶ δίκαιοι ἐγεγόνεισαν, καὶ ἐν πᾶσιν ἂν ἡ διδαχὴ ἦν· διὰ τοῦτο πολλοὶ μὲν οἱ ὑλικοί, οὐ πολλοὶ δὲ οἱ ψυχικοί, σπάνιοι δὲ οἱ πνευματικοί. Τὸ μὲν οὖν πνευματικὸν φύσει σωζόμενον, τὸ δὲ ψυχικὸν αὐτεξούσιον ὂν ἐπιτηδειότητα ἔχει πρός τε πίστιν καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ πρὸς ἀπιστίαν καὶ φθορὰν, κατὰ τὴν οἰκείαν αἵρεσιν. Τὸ δὲ ὑλικὸν φύσει ἀπόλλυται. Ὅταν οὖν τὰ ψυχικὰ ἐγκεντρισθῇ τῇ καλλιελαίῳ εἰς πίστιν καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ μετάσχῃ τῆς ποιότητος τῆς ἐλαίας, καὶ ὅταν εἰσέλθῃ τὰ ἔθνη, τότε οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ (σωθήσεται.) Ἰσραὴλ δὲ ἀλληγορεῖται ὁ πνευματικὸς, ὁ ὀψόμενος τὸν Θεὸν, ὁ τοῦ πιστοῦ Ἀβραὰμ υἱὸς γνήσιος. Ὁ ἐκ τῆς ἐλευθέρας οὐχ ὁ κατὰ σάρκα, ὁ ἐκ τῆς δούλης τῆς Αἰγυπτίας.

57. Γίνεται οὖν ἐκ τῶν γενῶν τῶν τριῶν, τοῦ μὲν, μόρφωσις τοῦ πνευματικοῦ, τοῦ δὲ μετάθεσις τοῦ ψυχικοῦ ἐκ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν.

Reparatio per Christum, sed sensu hæretico.

58. Μετὰ τὴν τοῦ θανάτου τοίνυν βασιλείαν, μεγάλην μὲν καὶ εὐπρόσωπον τὴν ἐπαγγελίαν πεποιημένην, οὐδὲν δὲ ἧττον διακονίαν θανάτου γεγενημένην, πάσης ἀπειπούσης ἀρχῆς καὶ θεότητος. Ὁ μέγας ἀγωνιστὴς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ἑαυτῷ δυνάμει τὴν Ἐκκλησίαν ἀναλαβὼν, τὸ ἐκλεκτὸν καὶ τὸ κλητὸν, τὸ μὲν παρὰ τῆς τεκούσης τὸ πνευματικὸν, τὸ δὲ ἐκ τῆς οἰκονομίας τὸ ψυχικὸν, ὃ ἀνέσωσεν καὶ ἀνήνεγκεν ἅπερ ἀνέλαβεν, καὶ δι' αὐτῶν καὶ τὰ τούτοις ὁμοιούσια. Εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα, εἰ ἡ ῥίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι.

Fabulæ hæreticorum.

59. Σπέρμα μὲν οὖν πρῶτον παρὰ τῆς τεκούσης ἐνεδύσατο, οὐ χωρηθεὶς ἀλλὰ χωρήσας αὐτὸ δυνάμει, ὃ κατὰ μικρὸν μορφοῦται διὰ γνώσεως. Κατὰ δὲ τὸν τόπον γενόμενος εὗρεν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐνδύσασθαι τὸν προκεκηρυγμένον, ὃν κατήγγελλον οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος, ὄντα εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος. Ἀλ-

vero ejus terrenum eſt, id ad ſemen actumqve generationis valet ac efficax eſt, velut nimirum ſemini commixtum, ac ejusmodi, ut ab hâc invita compage abſcedere non poſſit. In hunc modum Adamus noſter parens exiſtit.

56. *Primus homo de terra terrenus.* Qvod ſi 1. Cor. 15, 7.
etiam ex animali ac Spiritali generaſſet, velut ex materiali terrenoqve, omnes pares ac juſti conditi eſſemus, & in omnibus doctrina eſſet ac ſcientia fulgeremus: idcirco multi terreni ſunt, non multi autem animales, rari vero qvi Spiritales ſunt. Igitur qvod Spiritale eſt, ſuopte genere ac naturâ ſalvatur: qvod autem animale, qvod liberi facultate arbitrii præditum eſt, idoneum eſt atqve habile pro eo ac voluntas elegerit ut credat induatqve incorruptionem, vel ut fidei abſentia & corruptionis labe intereat: qvod deniqve terrenum, ipſum naturâ interitioni devotum eſt peritqve. Poſtqvam igitur qvæ animalis ſubſtantiæ ſunt inſerta fuerint in bonam olivam & fide donentur, & incorruptione ac pingvedine olivæ fuerint impertitæ, gentesqve ingreſſæ fuerint, tunc ita omnis Iſraël ſalvus fiet. Porro Spiritalis Iſraël allegorico ac Spiritali ſenſu intelligitur, qvi DEum viſurus ſit, fidelis Abrahæ verus filius, matris liberæ, non qvi ſecundum carnem natus eſt ex ancilla Ægyptia. Rom. 11. 23. Gal. 4, 26.

57. Fit igitur tribus ex generibus, ut alterum qvidem, nempe Spiritale forma imbuatur, alterum vero, nempe animale ex ſervitute in libertatem transferatur.

58. Poſt mortis igitur imperium magna qvidem illa ac ſpecioſa promiſſione perfectum, qvæ ipſa nihilominus mortis miniſter extiterit, fatiſcente omni principatu & Deitate, magnus pugil JEſus Chriſtus, aſſumta in ſeipſo virtute Eccleſiæ, electis nimirum atqve vocatis, qvod Spiritale eſſet à parente; qvod vero animale ex diſpenſatione ſalva fecit extulitqve qvæ aſſumſerat, ac per ea qvæ illis affinia ſunt & ſimilia. *Si enim delibatio ſancta, etiam maſſa: ſi radix ſancta, etiam rami.* Rom. 11, 16.

59. Primum igitur ſemen à parente induit, non qvi caperetur ſed qvi caperet, eoqve paulatim per ſcientiam formatur. Ad locum autem cum veniſſet, invenit JEſum Chriſtum induiſſe qvi ante fuerat prædicatus, qvem Prophetæ atqve Lex prænuntiabant, ac imago Salvatoris erat. Qvin & iſte (animalis) qvem induerat Chriſtus inviſibilis erat. Par autem erat ut qvi in mundum venturus eſſet ut in eo

conſpi-

Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ ψυχικὸς χριστὸς ὃν ἐνεδύσατο, ἀόρατος ἦν. Ἔδει δὲ τὸν εἰς κόσμον ἀφικνούμενον ἐφ' ὧτε ὀφθῆναι, κρατηθῆναι, πολιτεύσασθαι, καὶ αἰσθητοῦ σώματος ἀντέχεσθαι. Σῶμα τοίνυν αὐτῷ ὑφάναι τῆς ἐκ τῆς ἀφανοῦς ψυχικῆς οὐσίας, δυνάμει δὲ θείας ἐκ κατασκευῆς εἰς αἰσθητὸν κόσμον ἀφιγμένον.

60. Τὸ οὖν πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, τὴν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου λέγει. Δύναμις δὲ ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, τὴν μόρφωσιν δηλοῖ τοῦ Θεοῦ, ἣ ἐνετύπωσεν τὸ σῶμα ἐν τῇ παρθένῳ.

61. Ὅτι μὲν οὖν αὐτὸς ἕτερον ἦν ὧ ἀνείληφεν, δῆλον ἐξ ὧν ὁμολογεῖ, ἐγώ ἡ ζωή, ἐγὼ ἡ ἀλήθεια. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν. Τὸ δὲ πνευματικὸν

Humana divinaque naturæ.

ὃ ἀνείληφεν, καὶ τὸ ψυχικὸν οὕτως ἐμφαίνει. Τὸ δὲ παιδίον ηὔξανεν καὶ προέκοπτεν σφόδρα. Σοφίας μὲν γὰρ, τὸ, πνευματικὸν δεῖξαι, μεγέθους δὲ τὸ ψυχικόν. Διὰ δὲ τῶν ἐκρυέντων ἐκ τῆς πλευρᾶς, ἐδήλου τὰς ἐκρύσεις τῶν παθῶν ἀπὸ τῶν ἐμπαθῶν ἀπαθεῖς γενομένας τὰς οὐσίας σεσῶσθαι. Καὶ ὅταν λέγῃ; Δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀποδοκιμασθῆναι, ὑβρισθῆναι, σταυρωθῆναι; ὡς περὶ ἄλλου φαίνεται λέγων, δηλονότι τοῦ ἐμπαθοῦς. Καὶ προάξω ὑμᾶς, λέγει, τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Αὐτὸς γὰρ προάγει πάντα, καὶ τὴν ἀφανῶς σωζομένην ψυχὴν ἀναστήσειν ἠνίσσετο, καὶ ἀποκαταστήσειν οὗ νῦν προάγει. Ἀπέθανεν δὲ, ἀποστάντος τοῦ καταβάντος ἐπ' αὐτῷ ἐπὶ τῷ

Manichaica.

Ἰορδάνῃ πνεύματος, οὐκ ἰδίᾳ γενομένου, ἀλλὰ συσταλέντος, ἵνα καὶ ἐνεργήσῃ ὁ θάνατος. ἐπεὶ πῶς τῆς ζωῆς παρούσης ἐν αὐτῷ ἀπέθανε τὸ σῶμα; οὕτω γὰρ ἂν καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ὁ θάνατος ἐκράτησεν ἄν, ὅπερ ἄτοπον. Δόλῳ δὲ ὁ θάνατος κατεστρατηγήθη. Ἀποθανόντος γὰρ τοῦ σώματος καὶ κρατήσαντος αὐτὸ τοῦ θανάτου, ἀναστείλας τὴν ἐπελθοῦσαν ἀκτῖνα τῆς δυνάμεως ὁ Σωτὴρ ἀπέλεσε μὲν τὸν θάνατον, τὸ δὲ θνητὸν σῶμα, ἀποβαλὼν πάθη, ἀνέστησεν. Τὰ ψυχικὰ οὖν οὕτως ἀνίσταται καὶ ἀνασώζεται. Πιστεύσαντα δὲ τὰ πνευματικὰ ὑπὲρ ἐκεῖνα σώζεται, ἐνδύματα γάμων τὰς ψυχὰς λαβόντα.

62. Κάθηται μὲν οὖν ὁ ψυχικὸς χριστὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ Δημιουργοῦ. Καθὸ καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ τὰ ἑξῆς. Κάθηται δὲ μέχρι συντελείας, ἵνα ἴδωσιν εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. Ἐξεκέντησαν δὲ τὸ φαινόμενον ὃ ἦν σὰρξ τοῦ ψυχικοῦ. Ὀστοῦν γὰρ αὐτοῦ οὐ συντριβήσεται, φησί. Καθάπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ τὴν

ψυχὴν

conspicuus foret teneri sociam vitæ rationem inire, ac corpus ejusmodi qvod sensu percipi posset admittere. Hincqve adeo corpus illi ex animali invisibili substantia, virtute autem ex divina fabrica, venienti in mundum sensibilem, contextum est.

60. Illud igitur, *Spiritus sanctus superveniet in te*, Dominici corporis fabricam dicit, *Virtus* autem *altissimi obumbrabit tibi*, DEi formationem significat, qvæ corpus in virgine figura membrisqve distinxit. Luc. 1, 35.

61. Qvod autem ipse alius esset qvi assumsit, manifestum est, qvibus ita fatetur: *Ego sum Vita, Ego sum Veritas, Ego & Pater unum sumus.* Qvod vero Spiritale assumsit, & qvod animale, in hunc modum significat: *Puer autem crescebat & proficiebat valde.* Porro Sapientiæ erat, ut qvod Spiritale esset ostenderet: magnitudinis, ut qvod animale. Per ea autem qvæ ex latere fluxerunt, affectuum effluxiones, affectionesqve ex libidinosis illibidinosas effectas substantias salutem consecutas esse ostendebat. Cumqve adeo ait: *Oportet filium hominis reprobari, verberibus affici, & crucifigi*, qvasi de alio videtur loqvi, de illo nimirum qvi passionibus & affectibus obnoxius sit. *Et præcedam vos*, inqvit, *tertia die in Galilæam*, ipse enim præcedit omnia, animamqve inaspectabili ratione salvaturum se & suscitaturum obscure significavit, eoqve restituturum qvo nunc præcedit. Mortuus autem est abscendente Spiritu qvi super eum in Jordano descendit, non qvi ut seorsim esset recessisset, sed qvi se subduxisset, ut & mors vim suam exereret, etenim qvomodo præsente vita corpus potuisset mori? Sic enim mors ipsius qvoqve Salvatoris potita esset, qvod dictu absurdum est. Porro mors militari qvasi sollertia doloqve expugnata est, emoriente enim corpore ac morte ipsum subigente, contracto Salvator superveniente virtutis radio mortem fugavit, ac mortale corpus excussis passionibus morbisqve suscitavit. Ac qvidem qvæ partis sunt animalis, in hunc modum suscitat & ad salutem reparat: qvæ autem Spiritalis, fide imbuta præstantiore donat salute, nuptiarum vestimenta animas nacta.

Joh. 14, 6. Joh. 10, 30. Luc. 2, 40. & 52. Joh. 19, 34. Luc. 9, 22. Matth. 26, 32. Act. 2, 24.

62. Sedet igitur animalis Christus in dextera Creatoris, uti etiam David ait: *Sede à dextris meis*, & qvæ seseqvuntur. Sedet autem usqve ad consummationem, ut *videant in qvem confixerunt.* Confixerunt autem qvod oculis subje-

Psal. 110, 1. Act. 3, 21. Zach. 12, 10.

ψυχὴν ὀστοῦν ἠλληγόρησεν ἡ προφητεία. Αὐτὴ γὰρ ἡ ψυχὴ τοῦ Χριστοῦ πάσχοντος τοῦ σώματος ἑαυτὴν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ (Δημιουργοῦ) παρακατέθετο. Τὸ δ' ἐν τῷ ὀστέῳ πνευματικὸν οὐκ ἔτι παρακατατίθεται, ἀλλ' αὐτὸς σώζει.

63. Ἡ μὲν οὖν τῶν πνευματικῶν ἀνάπαυσις ἐν Κυριακῇ, ἐν Ὀγδοάδι, ἣ Κυριακὴ ὀνομάζεται, παρὰ τῇ μητρὶ ἔχοντα τὰς ψυχὰς τὰ ἐνδύματα ἄχρι συντελείας. Αἱ δὲ ἄλλαι πισαὶ ψυχαὶ παρὰ τῷ Δημιουργῷ. Περὶ δὲ τὴν συντέλειαν ἀναχωροῦσι καὶ αὗται εἰς Ὀγδοάδα. Εἶτα τὸ δεῖπνον τῶν γάμων κοινὸν πάντων τῶν σωζομένων, ἄχρις ἂν ἀπισωθῇ πάντα, καὶ ἄλληλα γνωρίσῃ.

Apocatastasis hæreticorum.

64. Τὸ δὲ ἐντεῦθεν ἀποθέμενα τὰ πνευματικὰ τὰς ψυχὰς ἅμα τῇ μητρὶ κομιζομένῃ τὸν νυμφίον, κομιζόμενα καὶ αὐτὰ τοὺς νυμφίους τοὺς Ἀγγέλους ἑαυτῶν, εἰς τὸν νυμφῶνα ἐντὸς τοῦ ὅρου εἰσίασι, καὶ πρὸς τὴν τοῦ πνεύματος ὄψιν ἔρχονται αἰῶνες νοεροὶ γενόμενα, εἰς τοὺς νοεροὺς καὶ αἰωνίους γάμους τῆς Συζυγίας.

65. Ὁ δὲ τοῦ δείπνου μὲν Ἀρχιτρίκλινος, τῶν γάμων δὲ παράνυμφος, τοῦ νυμφίου δὲ φίλος, ἑστὼς ἔμπροσθεν τοῦ νυμφῶνος, ἀκούων τῆς φωνῆς τοῦ νυμφίου, χαρᾷ χαίρει. Τοῦτο αὐτοῦ τὸ πλήρωμα τῆς χαρᾶς καὶ ἀναπαύσεως.

Christi doctrina non uno modo composita.

66. Ὁ Σωτὴρ τοὺς Ἀποστόλους ἐδίδασκεν τὰ μὲν πρῶτα τυπικῶς καὶ μυστικῶς, τὰ δὲ ὕστερα παραβολικῶς καὶ ᾐνιγμένως, τὰ δὲ τρίτα σαφῶς καὶ γυμνῶς κατὰ μόνας.

67. Ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ὥσπερ ἔξω τοῦ σώματος ἤδη λαλῶν. Σάρκα οὖν λέγειν αὐτὸν φησὶν ἐκείνην τὴν ἀσθένειαν, τὴν ἀπὸ τῆς ἄνω γυναικὸς προβολήν. Καὶ ὅταν ὁ Σωτὴρ πρὸς * Σαλώμην λέγῃ, μέχρι τότε εἶναι θάνατον, ἄχρις ἂν αἱ γυναῖκες τίκτωσιν, οὐ τὴν γένεσιν κακίζων ἔλεγεν, ἀναγκαίαν οὖσαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πιστευόντων. Δεῖ γὰρ εἶναι τὴν γένεσιν ταύτην, ἄχρις ἂν τὸ σπέρμα προσενεχθῇ τὸ προλελογισμένον. Ἀλλὰ περὶ τῆς ἄνω θηλείας αἰνίττεται, ἧς τὰ πάθη κτίσις γέγονεν τῆς καὶ τὰς ἀμόρφους οὐσίας προβαλλούσης. Δι' ἣν καὶ ὁ Κύριος κατῆλθεν, ἀπὸ μὲν τοῦ πάθους ἡμᾶς ἀποσπάσων, ἑαυτὸν δὲ εἰσποιησόμενος.

Christus ad Salomen. Hæc ex Apocryphis.

68. Ἄχρι μὲν γὰρ ἦμεν τῆς θηλείας μόνης τέκνα, ὡς ἂν αἰσχρᾶς συζυγίας, ἀτελῆ καὶ νήπια καὶ ἄφρονα καὶ ἀσθενῆ καὶ ἄμορφα, οἷον ἐκτρώματα προσενεχ-

* Vide quæ notavi in Codice Apocrypho Novi Test. p. 335. * seq.

ctum erant, nempe ejus qvod est animale, carnem. Joh 19, 37.
Os enim, inqvit, *ejus non comminuetis*, Velut etiam in Ada- Exod. 12, 46.
mo Prophetia ossis nomine Spiritali sensu animam induxit. Ipsa enim Christi anima patiente corpore in manus Patris seipsam commendavit. Qvod autem in osse Spiritale est, jam non commendatur, Luc. 23, 46.
sed ipsum salutem præstat.

63. Spiritalium igitur reqvies in * Dominicâ. Dominica autem in octavâ celebratur, qvæ videlicet apud Matrem animas indumenta habent usqve ad consummationem, cæteræ vero fideles animæ apud Creatorem. At in consummatione recedent & ipsæ atqve ad ** octavam concedent: tum nuptiarum cœna ipsa communis omnium qvi salutem conseqventur, donec omnia ad æqvalitatem traducta, seqve alia cognoverint.

64. Exinde vero abjectis Spiritalia animabus unà cum matre spónsum consecuta, consecuta & ipsa sponsos angelos suos in thalamū intra terminum ingrediuntur, atq; in Spiritus conspectum veniunt intelligentes Æones effecta, in Spiritales æternasq; conjugii nuptias admissæ.

65. Cœnæ autem architriclinus nuptiarumqve Joh. 2, 8. &
pronubus ac Sponsi amicus stans ante thalamum audiens 3. 29.
Sponsi vocem, gaudio gaudet. Hoc ejus plenum gau- Joh. 16, 24.
dium atqve qvies.

66. Salvator Apostolus docebat primo in figuris & mysticè, deinde in parabolis obscurâqve ambage, postremo seorsim assumtos clare & nude.

67. Cum essemus in carne, ait Apostolus, velut Rom. 7, 5.
qvi jam extra corpus loqveretur. Carnem igitur vocat illam infirmitatem qvæ primæ originis mulieris propagine extitit. Cumq; Salvator ait Salomæ, tamdiu fore mortem qvamdiu mulieres parerent, non qvasi generationem crimini daret qvæ sit necessaria ad salutem fidelium, donec productum fuerit semen qvod ante fuit electum ac prædestinatum: sed primæ originis fœminam obscure significat, cujus passiones morbiqve & vitia creatura fuerunt, qvæ & substantias informes producat, cujus etiam gratiâ descendit Dominus, ut à passione labeqve abstraheret, seqve vero ipsum illi insereret.

68. Qvamdiu qvidem solùm fœminæ filii eramus, velut turpi conjugio, imperfectæ, infantes, stultæ infirmæ atqve informes abor-

* In Græco est: *in Dominica sive Ogdoade, qua Dominica dicitur.*
** Gr. *recedunt & ipsa in Ogdoadem* Notissimum hoc nomen inter Æonas Valentinianos.

νεχθέντα, τῆς γυναικὸς ἦμεν τέκνα. Ὑπὸ δὲ τοῦ Σωτῆρος μορφωθέντες, ἀνδρὸς καὶ νυμφῶνος γεγόναμεν τέκνα.

69. Ἡ εἱμαρμένη ἐστὶ σύνοδος πολλῶν καὶ ἐναντίων δυνάμεων. Αὗται δέ εἰσιν ἀόρατοι καὶ ἀφανεῖς, ἐπιτροπεύουσαι τὴν τῶν ἄστρων φορὰν, καὶ δι' ἐκείνων πολιτευόμεναι. Καθὸ γὰρ ἕκαστον αὐτῶν ἔφθακεν τῇ τοῦ κόσμου κινήσει συναναφερόμενον, τῶν κατ' αὐτὴν τὴν ῥοπὴν γεννωμένων εἴληχεν τὴν ἐπικράτειαν, ὡς αὐτοῦ τέκνων.

Atqui verius, siderum esse influentias.

70. Διὰ τῶν ἀπλανῶν τοίνυν καὶ πλανωμένων ἄστρων αἱ ἐπὶ τούτων ἀόρατοι δυνάμεις ἐποχούμεναι ταμιεύουσι τὰς γενέσεις καὶ προσκοποῦσι. Τὰ δὲ ἄστρα αὐτὰ μὲν οὐδὲν ποιεῖ, δείκνυσι δὲ τὴν ἐνέργειαν τῶν κυρίων δυνάμεων, ὥσπερ καὶ ἡ τῶν ὀρνίθων πτῆσις σημαίνει τι, οὐχὶ ποιεῖ.

71. Τὰ τοίνυν δεκαδύο ζώδια καὶ οἱ ταῦτα ἐπιόντες ἑπτὰ ἀστέρες, τότε μὲν συνοδεύοντες, τότε δὲ ὑπαντῶντες, ἀνατέλλοντες, οὗτοι πρὸς τῶν δυνάμεων κινούμενοι κίνησιν τῆς οὐσίας δηλοῦσιν εἰς γένεσιν τῶν ζώων, καὶ τὴν τῶν περιστάσεων τροπήν. Διάφοροι δέ εἰσιν καὶ οἱ ἀστέρες καὶ αἱ δυνάμεις. Ἀγαθοποιοὶ, κακοποιοὶ, δεξιοὶ, ἀριστεροὶ, ὧν κοινὸν τὸ τικτόμενον. Ἕκαστον δὲ αὐτῶν γίνεται κατὰ καιρὸν τὸν ἴδιον, τοῦ δυναστεύοντος τὰ κατὰ φύσιν ἀποτελοῦντος, τὸ μὲν ἐν ἀρχῇ, τὸ δὲ ἐπὶ τέλει.

Angelorum pro & contra nos pugna.

72. Ἀπὸ ταύτης τῆς στάσεως καὶ μάχης τῶν δυνάμεων ὁ Κύριος ἡμᾶς ῥύεται, καὶ παρέχει τὴν εἰρήνην ἀπὸ τῆς τῶν δυνάμεων καὶ τῆς τῶν Ἀγγέλων παρατάξεως, ἣν οἱ μὲν ὑπὲρ ἡμῶν, οἱ δὲ καθ' ἡμῶν παρατάσσονται. Οἱ μὲν γὰρ στρατιώταις ἐοίκασι συμμαχοῦντες ἡμῖν ὡς ἂν ὑπηρέται Θεοῦ, οἱ δὲ λῃσταῖς. Ὁ γὰρ πονηρὸς οὐ παρὰ βασιλέως ἐζώσατο λαβὼν τὴν μάχαιραν, ἑαυτῷ δὲ ἐξ ἀπονοίας ἁρπάσας.

Hinc judicium & pœna Angelorum. Error damnatus in V. Synodo.

73. Διὰ δὴ τοὺς ἀντικειμένους οἱ διὰ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐκτὸς ἐπιβατεύουσι τῆς ψυχῆς, καὶ ἐνεχυράζουσιν εἰς δουλείαν. Οἱ δὲ δεξιοὶ οὐκ εἰσὶν ἱκανοὶ παρακολουθοῦντες σώζειν καὶ φυλάσσειν ἡμᾶς, οὐ γάρ εἰσι τέλειον προνοητικοὶ ὥσπερ ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν, ἀλλὰ μισθωτῷ παραπλήσιος ἕκαστος, τὸν λύκον ὁρῶντι προσιόντα καὶ φεύγοντι, καὶ οὐ προθύμως τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἰδίων προβάτων ἐπιδιδόναι. Προσέτι δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος ὑπὲρ οὗ ἡ μάχη, ἀσθενὲς ὂν ζῶον, εὐεπίφορόν ἐστι πρὸς τὸ χεῖρον καὶ τοῖς μισοῦσι συλλαμβανόμενον, ὅθεν καὶ πλείω τὰ κακὰ ὑπάρχει αὐτῷ. Διὰ τοῦτο ὁ Κύ-

tivi instar editæ proles mulieris filii eramus; Salvatore autem formam præbente viri filii extitimus ac nuptialis thalami.

69. Fatum concursus est multarum sibiqve adversantium virtutum. Sunt vero hæ inaspectæ siderum catervæ præsidentes, per qvas dominata vigent. Qvâ enim qvodqve ratione mundi lationibus una abreptum motum nactum est, eorum qvæ illo articulo nascuntur velut filiorum dominatum obtinet.

70. Per inerrantia igitur errantiaq; sidera invectæ qvæ ortui præsunt invisibiles potestates, generis rerumqve ortus dispensant ac prospiciunt. Sidera vero ipsa qvidem nihil faciunt, dominantium tamen potestatum vim operationemqve indicant, ut etiam avium volatus significat aliqvid, & nihil ipse facit aut præstat.

71. Duodecim igitur signa & qvæ hæc ingrediuntur ac percurrunt septem stellæ, qvando qvidem unà comitantur, qvando vero occurrunt, horum ortus qvæ à potestatibus moventur, substantiæ motum significant ut animalia generentur, & sibi adversantium casuum conversionem. Diversæ autem sunt tum stellæ tum potestates, beneficæ, maleficæ, dextræ, sinistræ: his commune est qvod nascitur, harum vero qvodlibet proprio tempore nascitur & procreatur, præstante qvi dominatur qvod ille ex natura est, partim in principio partim in fine.

72. Ab hoc discidio pugnaqve potestatum nos Dominus liberat, ac præbet pacem, ne qvid potestatum ac Angelorum instructa hæc acies noceat: qva nimirum alii pro nobis, alii contra nos stant, atqve alii qvidem militibus similes sunt qvi nobis auxilientur, ut DEi ministri; alii autem latronibus. Qvi enim scelestus ac malus est, non à Rege succinctus gladium accepit, sed sibi ipse per socordiam mentisqve superbiam rapuit.

73. Nempe adversariorum causa alii per corpus resqve exteriores animum invadunt ac servituti addicunt; qvi autem dextri sunt, haud idonei sunt ut ipsi comites salutem præstent nosqve tueantur ac custodiant, non enim ejusmodi sunt, ut perfecte curam impendant ac prospiciant, sicut & bonus Pastor; Sed eodem se modo qvisqve habet ac mercenarius, qvi lupum videns venientem, fugam ineat, non qvi alacris animi in periculum se ipse pro ovibus suis impendat. Præterea vero etiam homo cujus ergo conflatur pugna, animal imbecillum est, ac qvod facile vertatur in vitium, ac proclive his qvæ

Joh. 10, 11.

ὁ Κύριος κατῆλθεν εἰρήνην ποιήσων τοῖς ἀπ' οὐρανῶν, οὐ τοῖς ἀπὸ γῆς, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος. Εἰρήνη ἐπὶ γῆς καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις.

Fati vis eversa in fidelibus.

74. Διὰ τοῦτο ἀνέτειλεν ξένος ἀστὴρ καὶ καινός, καταλύων τὴν παλαιὰν ἀστροθεσίαν καινῷ φωτί, οὐ κοσμικῷ λαμπόμενος, ὁ καινὰς ὁδοὺς καὶ σωτηρίους τρεπόμενος. Αὐτὸς ὁ Κύριος ἀνθρώπων ὁδηγὸς ὁ κατελθὼν εἰς γῆν, ἵνα μεταθῇ τοὺς εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύσαντας ἀπὸ τῆς εἱμαρμένης εἰς τὴν ἐκείνου πρόνοιαν.

75. Ὅτι δέ ἐστιν, φασὶν, εἱμαρμένη, τοῖς ἄλλοις τὰ ἀποτελέσματα προλεγόμενα δείκνυσιν. Ἐναργὴς δὲ ἀπόδειξις καὶ ἡ τῶν μαθημάτων θεωρία. Αὐτίκα οἱ Μάγοι οὐ μόνον εἶδον τὸν ἀστέρα τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀληθὲς ἔγνωσαν, ὅτι βασιλεὺς ἐτέχθη, καὶ ὧν βασιλεὺς, ὅτι θεοσεβῶν. Τότε Ἰουδαῖοι μόνοι διαβόητοι ἦσαν ἐπὶ θεοσεβείᾳ, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Σωτὴρ πρὸς θεοσεβεῖς κατιὼν ἐπὶ τούτους ἦλθεν πρώτους, τοὺς τότε ἐπὶ θεοσεβείᾳ δόξαν ἀποφερομένους.

Cognitus ex stella Dominus, ac quorum Rex.

76. Ὡς οὖν ἡ γέννησις τοῦ Σωτῆρος γενέσεως ἡμᾶς καὶ εἱμαρμένης ἐξέλαβεν, οὕτως καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, πυρὸς ἡμᾶς ἐξείλετο, καὶ τὸ πάθος πάθους, ἵνα κατὰ πάντα ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ. Ὁ γὰρ εἰς Θεὸν βαπτισθεὶς εἰς Θεὸν ἐχώρησεν καὶ εἴληφεν ἐξουσίαν ἐπάνω σκορπίων καὶ ὄφεων περιπατεῖν, τῶν δυνάμεων τῶν πονηρῶν. Καὶ τοῖς Ἀποστόλοις ἐντέλλεται, περιϊόντες κηρύσσετε καὶ τοὺς πιστεύοντας βαπτίζετε εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, εἰς οὓς ἀναγεννώμεθα, τῶν λοιπῶν δυνάμεων ἁπασῶν ὑπεράνω γινόμενοι.

Baptismi vis in anima.

77. Ταύτῃ θάνατος καὶ τέλος λέγεται τοῦ παλαιοῦ βίου τὸ βάπτισμα, ἀποτασσομένων ἡμῶν ταῖς πονηραῖς ἀρχαῖς. Ζωὴ δὲ κατὰ Χριστὸν, ἧς μόνος αὐτὸς κυριεύει. Ἡ δύναμις δὲ τῆς μεταβολῆς τοῦ βαπτισθέντος οὐ περὶ τὸ σῶμα, ὁ αὐτὸς γὰρ ἀναβαίνει, ἀλλὰ περὶ ψυχήν. Αὐτίκα δοῦλος Θεοῦ ἅμα τῷ ἀνελθεῖν τοῦ βαπτίσματος καὶ πρὸς τῶν ἀκαθάρτων λέγεται πνευμάτων, καὶ εἰς ὃν πρὸ ὀλίγου ἐνήργουν, τοῦτον ἤδη φρίσσουσιν.

78. Μέχρι τοῦ βαπτίσματος οὖν ἡ εἱμαρμένη, φασὶν, ἀληθής. Μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔτι ἀληθεύουσιν οἱ ἀστρολόγοι, ἔστιν δὲ οὐ τὸ λουτρὸν μόνον τὸ ἐλευθεροῦν, ἀλλὰ καὶ ἡ γνῶσις, τίνες ἦμεν, τί γεγόναμεν, ποῦ ἦμεν, ἢ ποῦ ἐνεβλήθημεν, ποῦ σπεύσομεν, πόθεν λυτρούμεθα, τί γέννησις, τί ἀναγέννησις.

79. Ἕως

ſunt deteriora offerat momentum; Unde etiam plura illi mala obtingunt. Propterea deſcendit Dominus, ut is qvi è cœlis non è terra pacem præſtaret, qvemadmodum ait Apoſtolus: *pax in terra, & gloria in excelſis.* Luc. 2, 14.

74. Idcirco orta eſt nova & inſolita, ſtella veterem aſtrorum poſitionem ſitumq; ſolvens & evertens, nova ipſa luce, non qvæ mundi ſit, lucens, novasq; & qvæ conducant ſaluti vias tenens. Ipſe nimirum Dominus hominum ductor, qvi in terram deſcendit, ut Chriſti fideles è fato ad illius providentiam transferret.

75. Qvod autem fatum pro aliis ſit, oſtendunt qvæ prædicuntur certi aſtrorum eventus. Perſpicua item probatio eſt ſcientiæ aſtrorum conſideratio. Statim Magi non modo ſtellam Matth. 2 2. Domini viderunt, verùm & qvod verum eſſet didicerunt, natum ſcilicet Regem, & qvorum ille Rex eſſet nempe DEi cultorum, tum porro ſoli Judæi divini ejus cultus nomine ac religione clari habebantur. Hincqve adeo eſt, qvod Salvator ad religioſos DEiqve cultores deſcendens ad illos primum viſerit qvi eo tempore ſuper religioſo pietatis cultu gloriam retuliſſent.

76. Qvemadmodum igitur Salvatoris nativitas, geneſis nos qvoqve neceſſitate, ſic & ejus baptisma ab igne liberavit, & paſſio à paſſione ac labe, ut in omnibus (pæne) eum ſeqvamur. Qvi Gal 5, 17. enim in DEum baptizatus eſt, in DEum conceſſit, & pote- Luc. 10, 19. ſtatem accepit calcandi ſuper ſcorpiones & ſerpentes, neqvam ſcilicet poteſtates. Apoſtolos qvoqve jubet *circumeuntes prædicate, & eos qui credent baptizate in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti*: Matth. 28. in qvos renaſcimur omnibus reliqvis poteſtatibus ſuperiores effecti.

77. Hinc eſt ut baptisma mors ac finis veteris vitæ dicatur, abrenunciantibus nobis malis poteſtatibus. Vita vero ſecundum Chriſtum, cujus ſolus ipſe dominatur: Virtus mutationis ejus qvi baptiſmo tingitur non circa corpus attenditur, idem enim aſcendit, ſed circa animam. Statim DEi Servus, mox ac à Sacro fonte aſcenderit, ipſis qvoqve audit impuris ſpiritibus: in qvem paulo ante afflatum immittebant agebantqve, huncjam tremunt.

78. Ad baptiſmum ergo usqve, ajunt, fatum veritate nititur: poſt ipſum vero nihil veri Aſtrologi loqvuntur. Non ſolùm autem lavacrum in libertatem aſſerit, verum etiam qvod ſciamus qvales fuerimus, qvales effecti ſumus, ubi eramus aut qvo eramus conjecti, qvo properamus, unde ſumus redemti, qvid generatio.

79. Qvam-

79. Ἕως οὖν ἀμόρφωτον, φασὶν, ἔτι τὸ σπέρμα, θηλείας ἐστὶ τέκνον. μορφωθὲν δὲ μετετέθη εἰς ἄνδρα, καὶ υἱὸς νυμφίου γίνεται, οὐκ ἔτι ἀσθενὴς τοῖς κοσμικοῖς ὑποκείμενος ὁρατοῖς τε καὶ ἀοράτοις, ἀλλ' ἀνδρωθεὶς ἄῤῥην γίνεται καρπός.

80. Ὃν γεννᾷ ἡ Μήτηρ, εἰς θάνατον ἄγεται καὶ εἰς κόσμον. Ὃν δὲ ἀναγεννᾷ χριστὸς, εἰς ζωὴν μετατίθεται εἰς Ὀγδοάδα, καὶ ἀποθνήσκουσι μὲν τῷ κόσμῳ, ζῶσι δὲ τῷ θεῷ, ἵνα θάνατος θανάτῳ λυθῇ, ἀναστάσει δὲ ἡ φθορά. Διὰ γὰρ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος σφραγισθεὶς ἀνεπίληπτός ἐστι πάσῃ τῇ ἄλλῃ δυνάμει, καὶ διὰ τριῶν ὀνομάτων πάσης τῆς ἐν φθορᾷ τριάδος ἀπηλλάγη· φορέσας τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, τότε φορεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου.

Ignis baptisma duplex.

81. Τοῦ πυρὸς τὸ μὲν σωματικὸν σωμάτων ἅπτεται πάντων, τὸ δὲ καθαρὸν καὶ ἀσώματον, ἀσωμάτων φασὶν ἅπτεσθαι, οἷον δαιμόνων, ἀγγέλων τῆς πονηρίας, αὐτοῦ τοῦ διαβόλου. Οὕτως ἐστὶ τὸ ἐπουρανὸν πῦρ διττὸν τὴν φύσιν, τὸ μὲν νοητὸν, τὸ δὲ αἰσθητόν. Καὶ τὸ βάπτισμα οὖν διπλοῦν, ἀναλόγως. Τὸ μὲν αἰσθητὸν δι' ὕδατος, τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς σβεστήριον, τὸ δὲ νοητὸν διὰ πνεύματος τοῦ νοητοῦ πυρὸς ἀλεξητήριον. Καὶ τὸ σωματικὸν πνεῦμα τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς τροφὴ καὶ ὑπέκκαυμα γίνεται, ὀλίγον ὂν, πλεῖον δὲ γενόμενον σβεστήριον πέφυκεν· τὸ δὲ ἄνωθεν δοθὲν ἡμῖν πνεῦμα ἀσώματον ὂν, οὐ στοιχείων μόνων ἀλλὰ καὶ δυνάμεων κρατεῖ καὶ ἀρχῶν πονηρῶν.

Virtus divina in sacramentis

82. Καὶ ὁ ἄρτος καὶ τὸ ἔλαιον ἁγιάζεται τῇ δυνάμει, τοῦ ὀνόματος, οὐ τὰ αὐτὰ ὄντα κατὰ τὸ φαινόμενον οἷα ἐλήφθη, ἀλλὰ δυνάμει εἰς δύναμιν πνευματικὴν μεταβέβληται. οὕτως καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἐξορκιζόμενον, καὶ τὸ βάπτισμα γινόμενον, οὐ μόνον χωρεῖ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ καὶ ἁγιασμὸν προσλαμβάνει.

Hæreticorum fabulæ de baptismate dæmonum.

83. Ἐπὶ τὸ βάπτισμα χαίροντας προσέρχεσθαι προσήκεν. Ἀλλ' ἐπεὶ πολλάκις συγκαταβαίνει τισὶ καὶ ἀκάθαρτα πνεύματα παρακολουθοῦντα, τὰ τυχόντα μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τῆς σφραγίδος, ἀνίατα τοῦ λοιποῦ γίνεται, ἃ τῇ χαρᾷ συμπλέκεται φόβος, ἵνα τις μόνος καθαρὸς αὐτὸς κατέλθῃ.

84. Διὰ τοῦτο νηστεῖαι, δεήσεις, εὐχαὶ χειρῶν, γονυκλισίαι, ὅτι ψυχὴ ἐκ κόσμου καὶ ἐκ στόματος λεόντων ἀνασώζεται. Διὸ καὶ πειρασμοὶ εὐθέως ἀγανακτούντων τῶν ἀφ' ὧν τις ἀφῃρέθη, κἂν τις φέρῃ προειδὼς, τάγε ἔξω σαλεύουσιν.

85. Ἀντί-

79. Qvamdiu igitur, ajunt, adhuc ſemen informe eſt, fœminæ filius eſt: ubi autem formatum fuerit, in virum transfertur, ac ſponſi redditur filius, non jam infirmus, & qvi iis qvæ ſeculi ſunt viſibilibus ac inviſibilibus ſubjectus ſit, ſed qvi virili auctus robore atqve adultus fructus maſculus exiſtit.

80. Qvem mater gignit, in mortem trahitur & in mundum: qvem autem Chriſtus regenerat, in vitam transfertur * octavam, ac mundo qvidem moriuntur, vivunt autem DEo, ut mors morte diſſolvatur, vitæqve interitus reſurrectione mutetur. Patris enim & Filii & Spiritus Sancti nomine conſignatus, ab omni alia immunis virtute eſt, triumqve nominum vi ab omni qvæ in corruptione verſatur liberatus triade eſt; ut enim imaginem terreſtris geſtaverat, tunc geſtat imaginem cœleſtis. 1. Cor. 15. 49.

81. Ignis, qvâ qvidem parte corporeus eſt, omnia corpora attingit, qva vero purus & incorporeus, incorporea ajunt inceſſere, dæmones, angelos neqvitiæ, ipſum diabolum. In eum modum qvi ſub cœlo eſt ignis duplex naturâ eſt, in qvo partim eſt qvod mente intelligitur, partim qvod ſenſu percipi poteſt: pari etiam ratione baptisma duplex, alterum ſenſibile, qvod per aqvam ſenſibilem adminiſtratur, ac vim habet extingvendi ignis ſenſibilis; alterum per Spiritum, qvod ejus ignis qvi mente percipitur averruncus exiſtit. Corporalis item ſpiritus (ventus) cum modicus eſt, ignis ſenſibilis cibus eſt ac fomes, ſi autem vehementius flaverit, vim extingvendi habet. Qvi autem è cœlo nobis Spiritus datus eſt qvi ſit incorporeus, nedum elementorum, ſed & virtutum, malorumqve principatuum habet imperium.

82. Panis qvoqve atqve oleum, Nominis virtute ſanctificatur, non eadem ipſa prout apparent exiſtentia qvæ accepta ſunt, ſed virtute in ipſam virtutem Spiritalem transmutata ſunt. Sic qvoqve aqva qvæ exorciſatur & baptisma efficitur, nedum capit qvod deterius eſt, ſed & ſanctificationem aſſumit.

83. Par erat gaudentes ad baptisma accedere. Qvia tamen ſæpius qvibusdam deſcendentibus etiam impuri Spiritus comites deſcendunt, unaqve cum homine donati ſignaculo, deinceps inſanabiles exiſtunt. Eam ob rem timor gaudio admiſcetur, ut qvis purus ſolus ipſe deſcenderit.

84. Hinc jejunia, obſecrationes, preces, extenſæ manus, geniculationes, qvod anima ex ſeculo exq; ore leonum ſervetur. Idcirco etiam mox tentationes ingruunt, indigne ferentib⁹ à qvib⁹ ſublata anima ſit, ac ſi qvis re ante animadverſâ tulerit, exterius ſaltem jactant.

* Gr. *in ogdoadem.*

 85. Con-

Testatio à baptismo.

85. Ἀυτίκα ὁ Κύριος μετὰ τὸ βάπτισμα σαλεύεται εἰς ἡμέτερον τύπον, καὶ γίνεται πρῶτον μετὰ θηρίων ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἔιτα κρατήσας τούτων καὶ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν ὡς ἂν ἤδη βασιλεὺς ἀληθὴς ὑπ᾽ ἀγγέλων ἤδη διακονεῖται. Ὁ γὰρ ἀγγέλων ἐν σαρκὶ κρατήσας, ἐυλόγως ὑπ᾽ ἀγγέλων ἤδη δουλεύεται. Δεῖ οὖν ὡπλίσθαι τοῖς Κυριακοῖς ὅπλοις ἔχοντας τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἄτρωτον, ὅπλοις σβέσαι τὰ βέλη τοῦ διαβόλου δυναμένοις, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος.

Baptismi signaculum.

86. Ἐπὶ τοῦ προσκομισθέντος νομίσματος ὁ Κύριος εἶπεν, οὐ τίνος τὸ κτῆμα, ἀλλὰ ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ἐπιγραφή; Καίσαρος· ἵνα οὗ ἐστιν, ἐκείνῳ δοθῇ. Ὄυτως καὶ ὁ πιστὸς, ἐπιγραφὴν μὲν ἔχει διὰ Χριστοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ πνεῦμα ὡς εἰκόνα. Καὶ τὰ ἄλογα ζῶα διὰ σφραγῖδος δείκνυσι τίνος ἐστὶν ἕκαστον, καὶ ἐκ τῆς σφραγῖδος ἐκδικεῖται. Ὄυτως καὶ ἡ ψυχὴ ἡ πιστὴ τὸ τῆς ἀληθείας λαβοῦσα σφράγισμα, τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ περιφέρει. Ὄυτοί εἰσιν τὰ παιδία τὰ ἤδη ἐν τῇ κοίτῃ συναναπαυόμενα, καὶ αἱ παρθένοι αἱ φρόνιμοι. αἷς αἱ μέλλουσαι οὐ συνεισῆλθον εἰς τὰ ἡτοιμασμένα ἀγαθὰ, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι.

Notæ Francisci Combefisii.

SUperiorem interpretationem eligant, vel ipsi à se meliora afferant nec incastigata relinquant si qua minus sana doctrina quandoque aliorum oculos offendant: hic vero potius Valentinianorum totas expositiones aliorumque Hæreticorum videtur Clemens sedulo annotare atque exponere, ut eorum magis videlicet commentatio videatur, quàm ejusdem Clementis ac viri vere Ecclesiastici. Nam propterea illi inscriptum opus aut etiam breviatori Theodoto κατὰ τοὺς Οὐαλεντίνου χρόνους, *nisi potius legendum* Αἰῶνας, *aut nisi alterum pro altero & quasi* συνώνυμα *vel Clemens vel etiam Theodotus voluit, in DEo & angelis magis* Αἰῶνας, *in nobis* κατὰ τὸ παθητὸν *& mortali hoc tempore ac rerum statu* χρόνους. *Ut sit expositio locorum Scripturæ aut etiam Christianæ Religionis mysteriorum ad mentem Valentini ejusque Æonum & quasi Theogoniæ, non contra eum: quod miror opus à viro Ecclesiastico eo sensu proficisci potuisse, vel certe Eusebium dissimulasse. Quod si ipse hæc ut portentosa & aliena à regula Ecclesiastica, ipsâ ea narratione satis elidi existimavit, uti fere Epiphanius laudato Ancorati opere, debuit certe sensum mentemque suam distinctius promere, & pretiosum à vili separare. Etsi non carent omni venia priscæ adeo ætatis homines, & qui primi Scripturarum agrum sic hæreticorum sentibus horrentem excolendum sus-*

ce-

85. Confestim à baptismo Dominus figurâ nostri jactatur, ac primùm cum bestiis in deserto versatur. Tum illis superatis earumqve principe, tanqvam jam vere Rex, Angelorum obseqvio fovetur. Qvi enim Angelorum in carne victor extitit, ei merito jam ab Angelis servitur. Operæ pretium igitur est ut Dominicis armis instruamur, ut corpore & animo extra vulnerum aleam simus. Armis inqvam ejusmodi, qvæ *diaboli tela extinguere* possint, ut Apostolus loqvitur. Matth.4, 11. Eph.6, 16.

86. Oblato Dominus numismate, non dixit, cujus nam illud juris aut in cujus censu? sed, *cujus est imago & superscriptio? Cæsaris.* Ut cujus esset, illi & daretur. Simili qvoqve ratione fidelis, per Christum, DEi nomen adscriptum habet, Spiritum vero ut imaginem. Muta qvoqve animalia ex signaculo produntur cujus qvodqve pecus sit, exqve illo vindicantur. Sic etiam fidelis anima & qvæ signaculum fidei suscepit, Christi ubiqve impressas notas ac stigmata gestat. Hi nempe pueri sunt, qvi jam in cubili conqviescunt, & prudentes virgines, qvibuscum haud ingressæ sunt, qvæ tardæ fuerunt, in parata bona, in qvæ Angeli desiderant prospicere. Matth.22, 20. Gal.6, 17. Luc.11, 7. Matth.25, 1. 1.Petr.1, 12.

ceperant, si illorum non multa exstirparunt, suaque ipsis illorum in isto unà quasi pæne conflata ac confusa viderunt. Quanquam probabilius est majori luce Clementem suam lucubrationem digessisse, & quid Ecclesiasticum quidve Valentianum & hæreticum, magis insinuasse, quæ breviator sic non observaverit.

Quis iste Theodotus, nimis incertum, cum hic etiam Theodotus citetur, qui fuerit Clemente antiquior & ex Valentini secta. Nescio an Theodotus Ancyranus Cyrilli collega adversus Nestorium, satis probatus Nicephoro Patriarchæ in suis Antirrheticis, in istis operam posuisse dici possit, atque hinc nævos contraxisse, ut non satis sanus in fide Deitatis visus sit, ut neque Eusebius cum suo Origene qui ideis aut incertis conjecturis animum pascit sibique divinat, non certe aliquid affert in quo lector conquiescat. Hac cautela opus hoc explicandum suscepi, quicquid in illud à me conferatur, & ut ita in eo aliqua antiquitatis lumina venemus, ut incontaminata nobis fides ac vera Ecclesiastica ex hæreticorum illis fabulis atque figmentis nihil detrimenti sentiant, sed ad ridendas hominum vere stultorum in sapientia sua nænias nugasque magis convalescat. Videndi Epiph. hæresi 31. Irenæus toto late opere adversus hæreses, Tertullianus & alii.

Quod Ἀνατολικὴν διδασκαλίαν *titulus profert, indicio est Europæum potius hominem fuisse qui ita inscripsit, seu sedi ejus subjectum qui Asianos vel Syros hinc notare voluerit. Sic illi* Ἀνατολικοὶ, *ex quibus Valentinianorum illæ fæces ac reliquorum prima fere ætatis hæreticorum.*

§. 1. Τὸ πνεῦμα μου) *Animam suam Patri commendat & nos in illa, omnesque electos semenque electorum, quæ & Athanasii, Patrumque aliorum in Catena expositio, est nec aliter intelligendus Ambrosius cum ait:* Spiritus Patri commendatur, ut cœlestia quoque ab iniquitatis vinculo solverentur, *i. e. animæ, quarum cœlestis & à DEo origo. Hæreticorum proclivis error, quod divina & humana in Christo non satis distinguunt, utraque in Christo vera, qui unus ipse verus cum Patre DEus, verusque homo nobiscum. Sic passim Chrysostomus aliique probati Patres.*

4. Διὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνην) *Alte satis & orthodoxe de Christi mysteriis, qui se ita exinanivit, ut non Angelus sed homo fieret, quæ extrema vilitas in Creatura intelligente, idem ipse qui in cœlis & qui in terra, nec à se divisus, nempe Deitate qua ubique est, non ita humanitatis quæ circumscripta est ratione.*

6. Ὁ μονογενὴς Θεός) *Etiam Syr.* Θεός, *reliqui forte melius* υἱός, *unigenitus filius, quæ vox non sinit strahi Deitatem verbi ad Valentinianorum* ὁμωνυμίαν, *sed ut vere filius DEusque intelligatur, singularique nativitate qua unus ipse unigenitus humanitate & carne, idem primogenitus & fratres habens, quibus vere communicet. Reliqua, & quod divina quæque nomina res & Αἰῶνες ceu aliquid distinctum vereque existens accipiuntur, Valentinianorum deliria.*

7. Ἐν τῷ πληρώματι) *Vox est quâ male usi Valentiniani proscena quadam & capacitate supra cœlos, uti sic satis explicant, in quo unigenitus pro loci immensitate magnus, hic in terris parvus. Sic deliri homines nihilque minus quam vere* Gnostici *i. e. sapientes excellentique scientia præditi, sed plane insipientissimi bardique, nec aliter eis intellectus sinus Patris.*

10. Οὐδ' αὐτὸς ἄμορφος) *Videtur subaudiri* μονογενὴς Θεὸς *vel* υἱός. *Perinde enim illi corpus assignat & formam, ac quicquid corporum est. Et de Angelis quidem haud aliter argumentatur Johannes Thessalonicensis in VII. Synodo. De DEo autem aut verbo nemo est Catholicorum qui non rideat ac despuat, quicquid olim simpliciores Monachi in Nitria & per Ægyptum istiusmodi fæcibus per nimiam simplicitatem (ne stoliditatem dicam) potati. Altior nobis de DEo cogitatio, quem nullo sensu corporis, ac ne mentis intelligentia nisi ipso donante ad seque trahente ac lumen præbente, tuncque etiam*

etiam pro nostro modulo nec comprehendendo attingere liceat: quomodo nec videns nec quod videtur corpus est ex insulsa Gnosticorum Philosophia, τὸ νοερὸν & νοητὸν idque longe excellens, quæ sic vocibus ex visu acceptis, ut sensuum nobilissimo, nostro more significamus.

§. 11. Ἔμμορφα καὶ νοερά) *Sic nimirum vel Clemens vel Valentiniani colligunt profiteri Paulum esse cœlestia corpora pulchra specie & intelligentia, quod illorum aliam & aliam δόξαν dicat, quæ similiter futura sit sanctorum resurgentium. Sed δόξαν hanc nihil cogit ut aliud intelligamus quam splendorem, fulgorem, lucem, & quod reddidit interpres claritatem, ex qua corporea & visibili licuit Paulo arguere ad animarum Spiritalem majorem minoremque gloriam & claritatem, nec animarum solùm sed & corporum ac corporalem, erit enim altera alteri comes, sed illa hujus parens ac origo, & quo non facit Pauli exemplum.*

12. Ἄγγελοι νοερὸν πῦρ) *ignis intelligens, nec aliter Basilius pluresque sanctorum qui angelos reipsa corporeos volunt, eorumque subtilissima esse corpora, nec ejusdem rationis ac crassa hæc nostra, ex quo fit ut & dicantur Spiritalia, & angeli Spiritus sic quasi comparatione, qua distinctione consulitur illis Patribus, ne aut Scripturæ adversum videantur aut aliquid docuisse quod postea Ecclesia damnaverit. Ad unigenitum autem quod trahunt Valentiniani, impium est nec audiendum.*

13. Ὅπερ καὶ μᾶλλον) *Hoc magis & præcipue significare panem illum Cœlestem mysticum ejus corpus, quod & illo per Eucharistiam nutriamur, ut sic ejus membra adolescamus. Huncque sensum Augustinus egregie prosequitur. Maneat ergo sic antiquo auctore, nutriri per Eucharistiam carnem nostram pane illo à Patre dato qui filius est: non umbra aliqua ac figura, quod erat panis cœlestis quem vocat, a manna distinctus citra ἀληθινὸν ἄρτον πνεύματος verum panem Spiritus, qui vera ipsa vita edentibus ut non moriantur præbet, & quem Spiritus DEique virtus ejusmodi panem præstantiore supra munere efficiat.*

14. Ἐγείρεται) *Quasi resurrectio in eo sita sit quod anima ipsa corpora Spiritalia terrenum corpus exuerunt, quæ crassa hæresis est ipsi Paulo notata 2. Tim. 2, 18.* qvi dicunt resurrectionem jam esse factam. *Perdet etiam & mittet in Gehennam ipsa hæc quæ videntur corpora, sed ubi illa resuscitaverit, ut sicut scelerum sic & pœnæ sint animabus quibuscum vixerunt socia. Lazari Historia si quidem vera historia est, sic ἀλληγορεῖται, ut humano modo significetur divitis epulonis animæ pœna, quæ ipsa jam vere torqueatur etsi corpus non est, quicquid mysterii sit, quod corpus divina virtute ejusque instrumentum vere Spiritus dæmones & animas torquet.*

§.22. Οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν) *Graviore Valentiniani errore quàm Marcion relatus Chrysostomo hom. 40. in 1. Cor. 15. vicarium baptismum hic insinuat: nam ille alterum pro altero, hominem vivum pro defuncto Catechumeno, ridiculo sane conatu intingebat, & ut jam ille ea adscripta intinctione fidelis censeretur, & cui Ecclesiæ preces prodesse possent. Eundemque vel similem errorem jam tum in Ecclesia Corinthiorum viguisse jactat famosus Scaliger, quo sic in memoriam Christi baptismatis Kalendis Febr. aut etiam VI. Januar. pro charis baptizarentur, ad eum alludere Apostolum, ut sic omni modo & sic quasi ad hominem ex ipso illorum sensu asserat resurrectionem mortuorum: quod certe leve esset, ex inolita prava consvetudine nec errore vacante fidei mysterio præsidium quærere. Valentiniani vero angelos sic baptizari pro hominibus volunt, & salutem conseqvi cujus nomine angelus aliquis baptizatus sit, quæ mera sunt naniæ ac nugæ. Chrysostomi expositio, quod nos ipsi qui intingimur* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν *baptizemur pro mortuis nostris corporibus, & in fidem resurrectionis illorum, quam ore profiteamur dum Symbolum reddimus, & signo repræsentemus dum aquis immergimur & emergimus, ac piscinam, Pauli phrasi pro sepulchro habemus, in mortem CHRISTI baptizati illique consepulti, ipsa una vera, dignaque Paulo & argumento haberi possit, frustraque est quicquid in eam arietat Scaliger, quod non scriptum sit* ὑπὲρ νεκρῶν βαπτιζόμενοι *sed* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν *addito articulo, quod est* ὁριστικὸν, *quasi baptizari pro uno aliquo mortuorum, non quasi generatim pro mortuis ad resurrectionis adstruendam fidem. Certe argutus homo, ut vim Græcæ vocis agnoverit, quam hactenus parum adverterunt etiam acutissimi interpretes Jo. Chrysostomus & Græci alii, imo certe adverterent qui in Græcis & tirones sint, sicque vere* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν *baptisamur pro nobis ipsis nostrisque corporibus mortuis, ut resurrectionem quæ est in CHRISTO & ad vitam consequamur, non quæ beneficio quasi Creatoris etiam malorum futura est, ut & corpore totoque homine quo peccaverunt pœnas ducant, tametsi eam sic credamus exque Symbolo reddamus, ex quo ipso nugacissimus Aristarchus Christi* εἰς ᾅδου κατάβασιν *descensum ad inferos temere nimis expungit.*

Ibid. Ἐν τῇ χειροθεσίᾳ ἐπὶ τοῦ πίλους) *Manuum hæc admotio in baptismo, de quo superius, vicem ungventi in consignatione diaconica perinde ac in ordinatione, in qua leguntur publicæ scilicet preces, quarum fuit hæc pars aliqua eique successerit, quod ita modo in fine habetur:* πρὸς τὸ ῥυσθῆναι αὐτοὺς σὺν ἡμῖν πάσης θλίψεως ὀργῆς καὶ ἀνάγκης ut nobiscum liberentur ab omni afflictione & angustia. *Fuerit itaque* εἰς λύτρωσιν ἀγγελικὴν, *non absurdo illo sensu quem auctor ponit, quasi Angelo redemptore qui pro nobis bapti-*

baptizatus fuit, sed ut neophyti pari angelis sorte vel etiam illis intercessoribus à malis liberentur, fortesque pugiles sint. Quod si haretica haretico Spiritu composita formula & precatio ipsa Valentiniana, nihil nostrâ attinet explicare.

Ibid. Ἐδέησαν λυτρώσεως καὶ τῷ Ἰησοῦ) *Spurcissima blasphemia* ὅρος *ipse Christus est qua ostium, ut in sequentibus, sine quo & cruce non ejus meritis ingredi velint in cœlos* εἰς τὸ πλήρωμα, *in quorum sic nomine Angeli baptizati sunt. Ut sic errorem errori nectant, fiatque illorum chaos immensum. Quasi & Christo fuerit damnatio quadam quod carnem assumsit seu illi copulatus est, per quam obnoxius fieret defectui, cumque contingeret* τοῦ πληρώματος *sensu capi. Facessat ille Theodotus ejus autor dogmatis ac forte totius lucubrationis, quem breviator illaudatum sic bella parte abire non voluit, ac cujus sequentibus passim autoritatem arcessit.*

§. 27. Τό, τι πέταλον) *Non solùm laminam auream nomine DEI inscriptam ponebat Sacerdos intra secundum velum ingressurus in die expiationis, verùm etiam reliquum omnem ornatum ex ritu summi Sacerdotii, quod luctus habitu & pœnitentis illuc ingrederetur, ac quasi simplex Sacerdos, nullaque majori pompa à reliquis: qua vera ac litteralis ratio, non quam auctor ex sua aut Valentinianorum persona hic ἀλληγορεῖ.*

30. Ὥς φησιν ὁ Θεόδοτος &c. *in sqq.*) *Esse Theodotum inter Valentini sequaces, clarum, qui, velut alii, sectam auxerit acceptaque dogmata cum atatis plena majori impietate cumulaverit. Absurdus igitur Epitomatori visus, qui ab illo notatur ut impius. Et certe impium quod DEo* πάθος *tribuit, velut more nostro miserando perturbetur labemque ullam incurrat aut vitium, quod utrumvis (solet) prodere* πάθος.

31. Ὁ δὴ βουληθεὶς Αἰών) *Clare hoc peccatum Diaboli ex superbia ejus pœna scelerumque ex illa castigatione, ut se adversus DEum erigant & quasi à se sibi esse & quas possident dotes tribuant: nec alia in istis desint vera fidei consona, sed fabulis immixta illisque obruta, quibus sic superbi homines & qui scientia arcem tenere in Christianis videri vellent, in confusione sua gloriam quarerent, eamque inter Satana primogenitos, quasi Apostoli Joannis oraculo haberent.*

§. 45. Τὴν ἔνδον) *Videtur opponere* τὸ τῆς ἔνδον, τῷ δευτέρας κτίσεως, *ut velit mundum interiorem & quod pleromate continetur quicquid affectuum est passionum, vitiorum, agritudinum difflasse & exstirpasse, &c. Hac Valentinianorum Gnosticorumque doctrina, ex illis Origeni disputata & in Ecclesiam invecta.*

17. Ἐυρε-

§. 52. Ἐυνοεῖν αὐτῷ) idem ac Luc. 12. 58. ἀπηλλάχθαι cum illo transigere, res componere, ac litem finire antequam judicio cum illo experiare. Sed durior hac Valentinianorum allegoria, ut ἐυνοεῖν carni, intelligatur qui jam deterit & extenuat, ut ipsa tandem diffletur que & evanescat, nullamque moram faciat dum erit transitura per ignem. De corpore carnis vitaque carnali & peccato nihil abhorreret, metaphora ducta ab iis qui ipsi litem diriment sibique donant, aut mitius justum faciunt antequam judicis sententia severiore cogantur.

Hactenus Combefisius.

XXIV. MELITONIS Episcopi Sardensis in Lydia, (non Sardicensis, ut Episcopio dicitur III. Instit. Theol. sect. 5. c. 7.) fragmenta ex Apologetico pro Christianis circa A. C. 170. post L. Veri mortem scripto ad Imp. M. Antoninum, extant apud Euseb. IV. 25. Hist. & in Chronico Paschali quod Alexandrinum vulgo appellant, p. 259. 260. edit. Cangii. Apud Eusebium ibi verba *ἐκ τῶν διαταγμάτων* rectius forte cum Schurzfleischio *τῷ μακαρίτῃ* de edictis præfectorum provincialium, quam cum Valesio de jussis Imperialibus intellexeris. Alia Melitonis fragmenta vide si placet apud Halloixium in Melitonis vita T. 2. Scriptor. Or. p. 835.

Ad catalogum scriptorum Melitonis deperditorum qui in laudato Eusebii loco & apud Hieron. de script. Eccles. c. 24. exstat, & de quibus Tillemontius & Caveus in Melitonis vita differunt, notabis quod librum qui *ἡ κλεὶς* sive *Clavis* inscribitur ajunt MStum extare Parisiis in Bibl. Collegii Claromontani, contineréque explicationem variarum S. Scripturæ vocum ad eum fere modum, ut notat Labbeus T. 2. p. 87. quale in formulis spiritalis intelligentiæ, quæ inter S. Eucherii opera exstant, legere licet. Deinde liber *περὶ ἐνσωμάτου θεοῦ* non fuit de DEo corpore induto sive de incarnatione Verbi, sed Melito conatus est illo libro probare DEUM esse corporeum. Vide Petavii dogmata Theologica de DEO lib. 2. c. 1. & B. Ittigium de hæresiarchis sect. 2. c. 11.

Liber *de transitu B. Virginis* in Gelasiano decreto & à Beda rejectus, qui latine exstat in Bibliothecis Patrum & in Bibl. Concionatoria Combefisii T. VII. p. 646. non magis est antiqui illius Melitonis, quam Satira adversus Monachos A. 1662. 12. edita Gallice sub titulo *l'Apocalypse de Meliton*, de cujus auctore vide P. Bælii respons. ad quæstiones Provincialis T. 1. p. 631. Pluribus argumentis illum librum de transitu B. Mariæ oppugnat Nourrius sect. 2. diss. V. p. 558. sq. ut Natalem

lem Alex. aliosque omittam. Modo ſuffecerit notaſſe, gemini plane commatis ſcriptum cum illo eſſe *Paſſionem S Johannis Evangeliſtæ*, quam ſub *Melliti* Laodiceni Epiſcopi latine edidit Jo. Maria Florentinius ad Martyrologium vetus S. Hieronymi p.130. Vide qvæ notavi in Codice Apocrypho Novi Teſt. p.789. 790. At ab illo Melitonis diverſus eſt, licet non multum diverſi argumenti, atq; ut videtur antiqvior liber qvi ſub S. Johannis Theologi nomine de tranſitu B. Mariæ exſtat Græce in variis Bibliothecis. Vide Lambecium in Diario ſacri itineris Cellenſis, latiſſime de utroq; differentem, & Combefiſium T. 1. Auctarii novi Bibl. Patrum T. 1. p. 821. & Bibl. Concionatoriæ T. 1. p. 43. & T. 7. p. 643. ſeq.

Cæteri deperditi ſcriptores Græci Chriſtiani ſeculo ſecundo ſunt 1. PAPIAS S. Joannis diſcipulus, a) Hierapolitanus in Phrygia Epiſcopus, qvi eodem fere tempore, qvo Smyrnæ Polycarpus, Martyrium Pergami obiit teſte auctore Chronici Alex. p. 258. Confer Henſchenium 22. Febr. Ejus *libri quinq; λογίων κυριακῶν ἐξηγήσεως*, ſive ut Hieron. c. 18. de Script. Eccleſ. b) *explanationis ſermonum DOMINI*, magnam partem conſtabant dictis qvæ ab Apoſtolis vel Apoſtolicis viris fœminisq; utcunq; accepta meminerat. Vide Euſebium III. 39. Hiſt. qvi ex illo ipſo tamen opere ait apparere qvod fuerit *σφόδρα μικρὸς τὸν νοῦν, valde exili judicio.* Adde Caſaubonum XVI. 69. ad Baron. Ex libro primo verba qvædam affert Maximus ad Dionyſii c. 2. de cœleſti Hierarchia T. 1. p. 32. Alia Papiæ fragmenta vide collecta ab Halloixio in Papiæ vita T. 1. ſcriptor. Oriental. & à Grabio T. 2. ſpicilegii Patrum p. 30. ſeq. Ab hoc Papia regni piorum in terris millenarii aſſertores dicti *Papianiſtæ* l. 5. Cod. de Hæreticis, ut notatum Cotelerio T. 1. monum. Eccleſ. Græcæ p. 765. Et Papiam in catalogum hæreticorum retulit Bernardus Luzemburgicus libro III. A Cerinthi craſſo chiliaſmo longe tamen abfuiſſe Papiam, cumqve eo facientes plures antiquos Eccleſiæ doctores diſputat, D. Peterſenius in nube teſtium de regno CHRISTI lib. 2. p. 73. ſeq. Vide etiam Nourrium

Aa Ap-

a) Confer Tillemontium & Caveum in Papiæ vita.

b) Idem Hieron. Epiſt. 28. ad Lucinium: *Sanctorum Papiæ & Polycarpi volumina falſus ad te rumor pertulit à me eſſe translata, quia nec otii mei nec virium eſt tantas res eadem in alteram linguam exprimere venuſtate.* Elogium Papiæ apud Euſeb. III. 36. quod fuerit *ἀνὴρ τὰ πάντα ὅτι μάλιϛα λογιώτατος, καὶ τῆς γραφῆς εἰδήμων*, ſuſpectum eſt Valeſio & Antonio Pagi ad A. C. 116. n. 3. quia in pluribus Codicibus & in Rufini verſione deſideratur.

Apparatu ad Bibl. Patrum libr. 2. diss. 1. Allegatur Papias ab Anonymo Græco in Combefisii manipulo rerum CPol. p. 22. Alius Papias cum Onesimo Martyr Romæ, de qvo Henschenius 16. Febr. Alius deniqve Papias glossarii Latini auctor, clarus circa A. C. 1063. de qvo dixi in Bibliotheca latina.

2. QUADRATUS post Publium Martyrem Atheniensis c) Episcopus, qvem licet Apostolicis temporibus proximum non minus falso aliqvi per Angelum Philadelphiensis Ecclesiæ, qvam sub Angeli Ecclesiæ Pergamenæ nomine Papiam in S. Johannis Apocalypsi intelligi sibi persuaserunt: Hadriano Imp. circa A. C. 123. Athenis hiemen exigenti librum pro religione nostra obtulit, è qvo fragmentum servavit Eusebius IV. 3. Hist. unde id repetunt Hieronymus de script. Eccles. c. 19. Syncellus p. 348. Nicephorus III. 21. Hist. aliiq; Ex Qvadrato etiam nonnulla produxerat Eusebius Seculo VI. Episcopus Thessalonicensis libris X. contra Andream Monachum, teste Photio Cod. 162. Confer Halloixium & Caveum in Qvadrati vita, Henschenium ad 26. Maji, T. 6. p. 357. sq. qvi Qvadratum Magnesiæ Episcopum & sub Decio martyrem à nostro recte distinguit, Ittigium diss. de Patribus Apostolicis p. 166. seq. & Grabium T. 2. spicilegii p. 119. seq. qvi contra Valesium, Lemonium, Tillemontium aliosqve probe observat non esse distingvendos velut duos Qvadratos, unum Apostolorum discipulum Prophetico charismate ornatum auctorem Apologiæ, & illum de qvo Dionysius Corinthius apud Euseb. IV. 23. Episcopum Athenarum. Alios complures Qvadratos in veterum monumentis obvios refert Lemonius prolegomenis ad Varia sacra, * 9. De nostro autem adscribere juvat locum Hieronymi Epist. 84. ad Magnum Oratorem, qva alii etiam Apologiarum pro Christianis scriptores celebrantur: *Quadratus Apostolorum discipulus & Atheniensis Pontifex Ecclesiæ, nonne Adriano Principi Eleusinæ sacra invisenti librum pro nostra religione tradidit, & tantæ admirationi omnibus fuit, ut Persecutionem gravissimam illius excellens sedaret ingenium.*

3. ARISTIDES Atheniensis Philosophus vir eloqventissimus, eodem qvo Qvadratus tempore Apologeticum pro Christianis Hadriano Imp. Eusebio teste in Chron. & IV. 3. Hist. obtulit, magnam partem *contextum sententiis Philosophorum, quem imitatus postea Justinus*, ut scribit Hieronymus Epist. 84. ad Magnum. Martyrologium

c) Dionysius Corinth. apud Euseb. IV. 23.

gium Rom. 31. Auguſt. addit Ariſtidem *quod CHriſtus JEſus ſolus eſſet DEus, præſente ipſo Imperatore, luculentiſſime peroraſſe.* Confer qvæ de hoc Ariſtide aliisqve ejus nominis dixi ſupra lib. IV. c. 30. In præſenti adſcribam tantum hæc Colomeſii in paralipomenis de ſcriptoribus Eccleſiaſticis: *Ariſtidis Apologetici fragmentum de Dionyſio Areopagita affert Uſuardus* (& Ado 3. Octobr.) *in Martyrologio è Menologio Græcorum. Ex quo, jure mihi videor colligere, à vero prorſus non abhorrere quod refert Clariſſ. Guilleterius in Itinerario Gallice ſcripto, nempe apud quosdam Calogeros qui proxime Athenas in Monaſterio Midelli habitunt; extare Bibliothecam, in qua Ariſtidis Apologiam latitare credebatur.* Cum hoc non confundendus Ariſtides cui Julius Africanus ſæculo tertio dicavit Harmoniam genealogiarum CHRISTI apud Matthæum & Lucam, teſte Euſebio VI. 31. Hieronymo c. 63. Photio Cod. 35.

4. AGRIPPA CASTOR ſub eodem Hadriano clarus ſcripſerat ἔλεγχον Gnoſtici hæretici Baſilidis ejusqve filii Iſidori. Vide Euſeb. IV. 7. Hiſt. Hieron. c. 21. de ſcript. Eccleſ. & indiculo hæreſ. c. 2. Theodoritum lib. 1. de Hæret. fab. c. 4. Alius fuit Caſtor Rhodius χρονογράφος Apollodoro in Bibl. laudatus, de qvo Jonſius lib. 2. de ſcriptoribus Hiſt. Philoſ. c. 15. Alius Caſtor Dejotari gener de qvo P. Bælius in Lexico Hiſtorico ubi de Dejotaro, nota N. Alius Antonius Caſtor Botanicæ rei cultor peritiſſimus, Plinii majoris æqvalis, qvem vide XXV. 2. & XX. 17. Alius deniq; Caſtor ſub Valentiniano tortus & exuſtus, teſte Ammiano XXIX. 5.

5. ARISTO ex *Pella* Palæſtinæ opido Judæus atqve inde Chriſtianiſmi adverſus Judæos propugnator, imperantibus Hadriano & Antonino Pio clarus, ſcripſit teſte S. Maximo ad Dionyſ. c. 1. de Myſtica Theologia T. 2. p. 17. διάλεξιν d) Παπίσκου καὶ Ἰάσωνος, qva Judæum Alexandrinum *Papiſcum* cum Chriſtiano Hebræo *Jaſone* (incertum an illo cujus Act. 17. 5. & Rom. 16. 11. mentio,) diſputantem ac deniqve convictum & manus dantem introduxit. Laudant hanc διάλεξιν Origenes contra Celſum IV. p 199. Hieronymus in Epiſt. ad Galatas III. 13. & traditt. Hebr. in Geneſ. V. Opus ex Græco latine pridem (circa S Cypriani ut videtur tempora) convertit *Celſus* qvidam (incertum an Iconienſis Epiſcopus, cujus mentio apud Euſebium VI. 19. Hiſt. p. 222.) ſed

 nihil

d) S. Lucæ illam διάλεξιν tribuit Clemens ſexto Hypotypoſeon, teſte eodem Maximo.

nihil nec de opere nec de verſione exſtat præter interpretis præfationem ad Vigilium, qvæ legitur inter Opuſcula S. Cypriano adſcripta p.30. edit. Oxon. & pauciſſima fragmenta qvæ colligit Grabius T. 2. ſpicilegii Patrum p.131. ſeq. qvi etiam ex hac διαλέξει petita eſſe putat qvæ de obſidione Betheræ & Judæorum poſt illam expugnatam afflictione ex Ariſtone Pellæo refert Euſebius IV. 6. Hiſt. Confer etiam, ſi placet qvæ de hoc ſcripto Gvil. Spencerus ad laudatum Origenis locum, & Ittigius in diſſ. de Patribus Apoſtolicis p. 91. ſeq.

6. ABERCIUS S. Papiæ ut ajunt in Epiſcopatu Hierapolitano ſucceſſor, in Actis ejus qvæ Græce in Menæis & latine exſtant apud Lipomannum & Surium ad 22. Octob. ſcripſiſſe fertur *doctrinæ librum* valde utilem, ſive *librum de diſciplina* in Presbyterorum & Diaconorum ſuorum uſum. Etiam *Epiſtolam ejus ad M. Aurelium Imp.* Spiritum plane Apoſtolicum redolentem ex Græco Sirleti e) Codice dare voluit Baronius ad A. C. 163. n. 15. ſed elapſam è manibus reperire iterum non potuit. Epiſtola Antonini ad Abercium legitur in jam memoratis Abercii Actis, Simeonem Metaphraſtem (ut agnoſcit Allatius p.130. de Simeonibus) auctorem agnoſcentibus. Sed illa Acta licet qvantivis pretii videantur Halloixio in Abercii vita T. 2. ſcriptor. Oriental. p.1.-150. tamen exiguam fidem mereri demonſtravit Tillemontius nota 3. ad vitam S. Papiæ T. 2. Memor. Hiſt. Eccleſ. p. 540. Mentio Abercii Marcelli circa A. C. 230. apud Euſeb. V. 16. Hiſt. Sed Acta illa de longe antiqvioribus loqvuntur temporibus.

7. HEGESIPPUS ἐξ Ἑβραίων πεπιστευκὼς ſive ex Judæo Chriſtianus, teſte Euſebio IV. 22. Hiſt. atqve vicinus Apoſtolicorum temporum, circa eandem qva Irenæus ætatem ſcripſiſſe ſe innuit, defunctus ſub initia Imperii Commodi, ut ex auctore Chronici Alex. obſervarunt viri docti. Eodem Euſebio IV. 8. teſte ἐν πέντε συγγράμμασι τὴν ἀπλανῆ παράδοσιν τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἁπλουστάτῃ συντάξει γραφῆς ὑπομνηματίσας Hieron. c.22. de Script. Eccleſ. *omnes à paſſione Domini usque ad ſuam ætatem Eccleſiaſticorum Actuum texens hiſtorias, multaque ad utilitatem legentium pertinentia hinc inde congregans* qvinqve libros *compoſuit, ut quorum vitam ſectabatur, dicendi quoque exprimeret characterem.* Inter Scriptores Hiſt. Eccleſiaſticæ cum Clemente, Africano & Eu-

e) Baronius qvi Abercium primus latinis inſeruit Martyrologiis ad 22. Octobr. ſcribit Sirletum illam Epiſtolam in antiqviſſimo Codice ut ingentis pretii margaritam cuſtodiiſſe.

& Eusebio hunc Hegesippum refert Sozomenus libro & capite primo p. 401. Fragmenta præclari hujus operis, & qvod intercidisse inprimis dolendum est, ex Eusebio & Photio colligit Grabius T. 2. spicilegii Patrum p. 205 - 213. & Halloixius in Hegesippi vita T. 2. operis jam sæpe laudati de Scriptorum Orientalium Vitis. De Hegesippo vide etiam, si placet Bollandum ad 7. Aprilis.

Jo. Maria Vicentius incerta fide qvædam de S Simeone allegat ex Hegesippi *libro de supplemento Evangelicæ veritatis*, de qvo vide Wagenseilii tela ignea Satanæ p. 420. 424. seq. & Allatium de Simeonibus p. 2. De liberiore versione latina librorum Josephi *de bello Judaico*, qvæ corrupto Josippi nomine in Egesippum vulgo refertur, non repetam qvæ dixi lib. IV. c. 6. §. 2. sed tantum addam qvod Carolus Daubusius lib. 1. de testimonio Josephi de CHRISTO p. 16. testatur perinde ut in Ambrosianæ Bibl. Codice, qvem inspexit Mabillonius, sic etiam in Codice Cantabrigiensi ad extremum libri primi exstare hæc verba: *Beatissimi Ambrosii translatio ex Josepho, Liber primus explicit.*

Fuit & Hegesippus Tarentinus mediæ Poëta Comœdiæ, de qvo dixi lib. II. c. 22. & Hegesippus Halicarnassensis, strategus memoratus Diodoro Sic. lib. XX. p. 786. De Hegesippis tribus 1. Historico, 2. Oratore cui orationem de Haloneso tribuunt, & 3. Scriptore ὀψαρτυτικῶν vide Vossium III. de Hist. Græcis p. 371. seq.

8. CLAUDIUS APOLLINARIS, Hierapolitanus in Phrygia Episcopus nascenti circa A. C. 171. Montanistarum hæresi se opposuit, nec multis annis post diem obiit supremum. De illo videndi præter Halloixium Tillemontius Tomo 2. Memor. Hist. Eccles. parte 3. p. 89. sq. & Bollandus ad diem septimum Februarii, licet Baronius in Martyrologio suo Apollinarem hunc ad diem octavum Januarii retulit. Interciderunt ejus:

Insigne volumen pro fide Christianorum ad M. Antoninum Verum. Hieron. c. 26. de Script. Eccles. & Eusebius IV. 27. Hist. ubi post vocabulum λόγος videntur excidisse verba ὑπὲρ τῆς πίστεως, ex Hieronymo & Nicephori IV. 11. supplenda.

Adversus gentes libri V. Euseb. Hieron. & Niceph. qvi dialogi more scriptos innuit. Legit & Photius Cod XIV.

De veritate libri II. Euseb. Hieron. & Niceph. Incertum num idem opus sub titulo περὶ εὐσεβείας καὶ ἀληθείας legerit Photius, an diversum fuerit *de Pietate* περὶ εὐσεβείας, atqve idem forte cum illo ὑπὲρ τῆς πίστεως jam memorato. In his Scriptis inter alia Catholicam do-

ctrinam de CHRISTO anima humana prædito asseruerat, ut testatur Socrates III. 7. Hist.

Contra Judæos libri II. Euseb. & Nicephorus.

Contra Montanistarum nascentem hæresin Epistolæ. Euseb. IV. 27. & V. 19. Hist. Theodorit. III. 2. de hæret. fab. Hieron. de S. E. c. 41. ubi de Serapione & c. 26. ubi de hoc ipso Apollinari. Adversus eosdem etiam Concilium Hierapoli celebrasse traditur. Vide T. 1. Concilior. edit. Labbei p. 599. Cæterum auctor innominatus cujus fragmenta *contra Montanistas ex libris tribus ad Abercium Marcellum* apud Euseb. V. 16. seq. leguntur, non Apollinaris est, ut persvasum etiam Baluzio p. 5. sq. novæ collectionis Concilior. neq; Apollonius, de qvo Euseb. c. 18. neq; ut Valesio & pluribus aliis placuit ASTERIUS URBANUS, qvi p. 182. apud Eusebium tantum ut testis ab illo Scriptore adducitur, ut Dodvvellus diss. IV. ad Irenæum §. 38. recte observavit: sed alius, qvi scripsit non ante A. C. 212. post Montanum jam defunctum, sive *Rhodon* (qvem adversum Phrygas insigne opus edidisse Hieronymus c. 37. tradit, & c. 39. Miltiadis in illo meminisse testatus,) sive alius.

Contra Severianos Encratitas scripsisse Apollinarem testatur Theodoritus, an peculiari opere, non addit lib. 1. c. 21. de hæreticis fabulis. Hæc contra Montanistas & Encratitas respiciens Hieronymus Epist. 84. ad Magnum, *quid*, inqvit, *loquar de Melitone Sardensi Episcopo, quid de Apollinario Hierapolitanæ Ecclesiæ sacerdote, Dionysioque Corinthiorum Episcopo, & Tatiano & Bardesane & Irenæo Photini Martyris successore, qui hæreseon singularum venena ex quibus Philosophorum fontibus emanarint, multis voluminibus explicarunt.*

De Paschate liber, è qvo fragmenta in Chronico Paschali qvod vulgo Alexandrinum audit p. 6. seq. edit. Cangii. Eadem leguntur in Uranologio Petavii ex eodem loco depromta p. 412. edit. Amstelod.

9. SOTER Episcopus Romanus, cujus intercidit *Epistola ad Corinthios*, qvam perinde ut Clementis Romani ad Ecclesiam Corinthiorum Epistolam publice lectam & legendam scribit Dionysius Corinthius apud Euseb. IV. 24.

Liber contra Cataphrygas sive Montanistas. Vide auctorem Prædestinati c. 26. & 86.

Epistolas duas decretales qvæ sub Soteris nomine hodie latine exstant, supposititias esse nemo dubitat. Plura de Sotere suggerent Scriptores de Vitis Pontificam, & Bollandus 22. April.

10. DIO-

10. DIONYSIUS Corinthi ante Bacchyllum Episcopus, Sotere Romanum Episcopatum tenente circa A. C. 170. clarus scripsit varias Epistolas, qvarum titulos & fragmenta qvædam Eusebius IV. 23. servavit. Ex Epistola ejus ad Romanos etiam nonnulla leguntur II. 25. Hist. Confer & Hieron. c.27. Catalogi. Martyrium subiit imperante M. Antonino. Confer Bollandum VIII. Aprilis. Halloixium & Caveum in Dionysii Vita, Grabium T. 2. spicilegii Patrum p. 214. seq. In Liberati breviario c. 10. citatur Dionysius Areopagita Corinthiorum Episcopus. Sed vocabulum Areopagitæ ibi expungendum, ut Warthonus p. 285. ad Usserii diss. de Areopagita observavit.

11. APOLLONII tres, unus Commodo Imperante Romæ passus Martyrium, de qvo Hieronymus Epistola 84. ad Magnum: *Scripsit & Miltiades contra Gentes volumen egregium. Hippolytus quoque & Apollonius Romanæ Urbis Senator* f) *propria opuscula condiderunt.* De *Apologia* ejus pro Christianis qvam in Senatu pronunciavit, videndus Eusebius V. 21. & Hieron. c 42. Catalogi. Cæterum hic Apollonius licet inter Græcos in Epistola Hieronymi refertur, non Græce dixit sed latine, ut idem Hieronymus c. 53. docet. At Eusebius Græce redditam illius Apologiam suæ Martyrum Historiæ inseruerat, sed qvæ hodie non exstat. De hoc Apollonio plura Tillemontius T. 3. memor. Hist. Eccles. & Bollandus ad VIII. Aprilis.

Alter Apollonius, *Ephesi* Episcopus sub eodem Commodo & Severo clarus, adversus Cataphryges & Pepuzianos scripsit, teste auctore Prædestinati c. 26. 27. Fragmenta vide apud Eusebium V. 18. Adversus hunc Apollonium & Soterem Episcopum Romæ pro Montani secta pugnavit Tertullianus, ut idem auctor prædestinati c. 26. & 86. Nimirum ut ex Hieronymo c. 40. Catalogi discimus, librum septimum operis deperditi περὶ ἐκστάσεως proprie adversus Apollonium elaboraverat.

Tertius deniqve Apollonius Episcopus *Corinthiorum* Cerdonis, oppugnator, de qvo auctor Prædestinati c. 23.

12. PINYTUS & ipse sub Antoninis clarus, Cnossiæ in Creta Episcopus, Dionysii Corinthii æqvalis, cujus Epistolæ ad Cnossios de nuptiis & castitate respondit. Vide Euseb. IV. 21. & 23. & Hieron. c. 27. Catalogi, Niceph. IV. 8. & Baron. ad Martyrolog. Rom. 10. Octobr. 13. PHI-

f) Senatorem fuisse hunc Apollonium non sine causa dubitat Stephanus le Moyne, qvem vide prolegom. ad Varia Sacra * 32.

13. PHILIPPUS Gortynæ Metropolis in Creta Episcopus, eidem Dionysio Corinthio apud Euseb. IV. 23. laudatus, *σπουδαιότατον λόγον* scripsit adversus hæreticum Marcionem. id. IV. 25. Hieron. c. 30. Niceph. IV. 9. Laudatur in Martyrologiis & Sanctorum Actis 13. April. Confer Halloixium in Oriental. Scriptor. Vitis Tomo II. De aliis Marcionis oppugnatoribus vide B. Ittigii diss. de hæresiarchis p. 154. seq. & Wetstenium ad Origenem p. 6.

14. MUSANUS inter Philippi & Pinyti æqvales ab Eusebio IV. 21. memoratus scripsit ἐπιστρεπτικώτατον sive κάλλιστον λόγον ἐπιστρεπτικὸν ad fratres qvosdam qvi ad Encratitarum hæresin defecerant. id. IV. 28. Hieron. c. 31. Niceph. IV. 11. Hinc inter Severianorum oppugnatores Musanus laudatur etiam à Theodorito lib. 1. hæret. fab. c. 20.

15. MODESTUS Irenæo apud Eusebium jam præmittitur IV. 21. jam postponitur IV. 25. ubi præ cæteris eum hæresin Marcionis egregie oppugnasse scribit. Librum illum ad suam ætatem perseverasse testatur Hieronymus c. 32. additqve ferri sub nomine ejus & alia συγγράμματα, *sed ab eruditis*, inqvit, *quasi* ψευδεπίγραφα *repudiantur.* Fuere & alii Modesti, ut præter plurimos Martyres hoc nomine & in Hist. Romana atqve antiqvis inscriptionibus obvios, Julius Modestus Hygini libertus Grammaticus, de qvo viri docti ad Svetonium & Gellium: Modestus idem an alius sub cujus nomine libellum de vocabulis rei militaris habemus, item Modestus qvem laudat Philargyrius ad Virgilii 2. Georgic. v. 496. & lib. 3. v. 53.

16. MILTIADES πρὸς τοὺς * κοσμικοὺς ἄρχοντας, h. e. ad Marcum & Lucium, vel ad Marcum & Commodum scripsit *Apologiam pro Christianis.* Vide Dodvvellum diss. IV. ad Irenæum §. 38. Ab illa diversus λόγος πρὸς Ἕλληνας de qvo Hieron. c. 84. *Scripsit & Miltiades contra gentes volumen egregium.* Præterea fuit ipsius liber *adversus Judæos*, & alius *adversus Montanistas*, in qvo inter alia disputavit non decere Prophetam in ecstasi loqvi. Ex illo Anonymus adversus Montanistas Scriptor apud Eusebium V. 17. qvædam retulit fratrem eum appellans: ubi pro Μιλτιάδου male Ἀλκιβιάδου habent qvidam Eusebii Codices. Qvemadmodum verba V. 16. λόγον εἰς τὴν τῶν μετὰ Μιλτιάδην λεγομένην αἵρεσιν rectius Valesio exponit Dodvvellus p. 371. ad Irenæum. Anonymum illum Hieronymus c. 39. *Rhodonem vocat*, sed ibidem parum accurate scribit Apologeticum Miltiadis datum *Principi illius temporis*, cum

* His opponuntur ἄρχοντες Ἐκκλησιῶν sive Episcopi. Euseb. IV. 24 extrem.

cum ex Eusebio debuisset scribere *Principibus.* Ex eo autem qvod Tertullianus Miltiadem *Ecclesiæ Sophistam* vocat c. 5. adversus Valentinianos, non licet concludere eum fuisse Rhetorem, sed Sophista potuit appellari, sive eodem modo qvo Tatianus supra §. 20. atqve à Christiana qvam coluit Philosophia ἀφ' ἧς μετῄει φιλοσοφίας, ut verbis Eusebii de Miltiade utar, sive qvod in Apologetico & libro contra gentes veluti in foro causam Christianorum egit. In Honorii Augustod. Codicibus male scribitur *Melciades.* Cæterum fuit qvidam Rhetor Miltiades nostro prior, cujus apud Senecam controvers. 25. mentio.

17. SERAPION in Episcopatu Antiocheno circa A. C. 190. Maximini successor, ex cujus *Epistola ad Caricum & Ponticum* adversus falsas Prophetias Montanistarum; fragmentum apud Hieron. c. 41. ex Eusebii V. 19. qvi etiam subscriptiones qvasdam aliorum Episcoporum adjunxit. De aliis ejus Scriptis; ut libro *ad Domninum* qvi ad Judæos defecerat, variisqve *Epistolis*, & *libro* cujus præfationem ibidem producit, *contra Evangelium* sub *Petri* nomine falso editum & Docetis probatum, vide Eusebii VI. 12. Serapioni in Episcopatu Antiocheno circa A. C. 214. successit Asclepiades. Confer si placet Halloixium T. 2. de Oriental. scriptorum Vitis.

18. PANTÆNUS Atheniensis ex Stoico Philosopho Christianus & Scholæ Catecheticæ Alex. præfectus, cui Clemens Alex. discipulus ejus successit, licet Clementis Pantænum successorem fuisse à Philippo * Sidete traditur: qvod forte ita verum esse potest, ut post suum ex India reditum, in qvam ad Evangelium propagandum missus erat à Demetrio Alexandrino Episcopo, in Schola Alexandrina iterum docuerit. Hic Pantænus, si à Clemente per *apem Siculam* intelligitur I. Strom. p. 274. non sane ita dicitur qvod Patria esset Siculus, sed potius qvod instar Siculæ apis (erat enim in Sicilia & Hyblæo monte ** mel apiarium celebratissimum) ex Propheticis & Apostolicis scriptis dulcissimum mel nosset componere. Plura de Pantæno Eusebius V. 10. Hieron. c. 36. Photius Cod. 118. & è recentioribus Halloisius, Tillemontius, Caveus. Citatur Pantænus aliqvando in eclogis Theodoti p. 808. ubi Clemens: Πανταῖνος δὲ, inqvit, ἡμῶν ἔλεγεν. & non minus viva voce qvàm διὰ συγγραμμάτων, divinorum dogmatum thesauros exposuisse ab Eusebio traditur. Nullius tamen scripti titu-

* Dodwell. ad Irenæum p. 501. seq.
** Vide Plin. XI. 13. & 14.

lum appoſuit Euſebius, forte qvia nullum ipſe vidit, uti nec Hieronymus, licet *multos ejus in Scripturam commentarios* extare ſcribit, Euſebii verba ſicuti ſolet interpretans, non qvæ ipſe legerit recenſens.

19. RHODON Aſianus, à Tatiano Romæ in Scripturis eruditus, male *Corodon* dicitur in indiculo hæreſium qvi ſub Hieronymi nomine extat, c. 18. ubi Apellem hæreticum ab eo reprehenſum legas. *Colloquii cum Apelle* à Rhodone habiti mentio apud Euſeb. V. 13. & operis *adverſus Marcionitas* mire in ſeipſis diſſidentes *ad Calliſtionem: commentariorum item in Hexaëmeron*, & voluminis à Rhodone promiſſi, qvo ἐπιλύσεις ſive ſolutiones qvæſtionum è ſacris literis à Tatiano propoſitarum traditurum ſe recepit. Hieronymus c. 37. addit *adverſum Phrygas* ſive Montaniſtas *inſigne opus*, putavit enim Rhodonem illius eſſe auctorem ex qvo fragmenta exhibet Euſebius V. 16. 17. Vide qvæ ſupra in Apollinari & Aſterio Urbano.

20. BACCHYLLUS Corinthiorum Epiſcopus, Dionyſii de qvo ſupra ſucceſſor, atqve caput Epiſcoporum Achajæ (unde Archiepiſcopum dici ab auctore Synodici, à Pappo editi obſervat Caveus) Euſebio V. 22. & 23. memoratur, qvo poſteriore loco *Epiſtolæ de Paſchate* ab eo ſcriptæ meminit, *elegantem librum* vocat Hieronymus c. 44. Idem forte qvi *Bacchylides* apud Euſeb. IV. 23.

21. PALMA Epiſcopus Amaſtridis & cæterarum Eccleſiarum Ponti, cujus meminit Dionyſius Corinthi Epiſc. apud Euſebium IV. 23. videtur auctor fuiſſe *Epiſtolæ de tempore Paſchatis celebrandi*, nomine Epiſcoporum Ponti ſcriptæ ad Victorem Epiſcopum Romanum, cujus apud eundem Euſebium V. 23. mentio.

22. THEOPHILUS Cæſareenſis. Vide ſupra in Theophilo Antiocheno, ubi varios Theophilos recenſui. Meminit Euſebius V. 22. 23. & 25. Hieron. c. 43. Acta Concilii Palæſtini, qvæ ſub Theophili nomine extant, ſuſpecta etiam videntur Ittigio appendice diſſ. de Hæreſiarchis p. 53. Clementis Alex. Præceptorem fuiſſe, recte contra Baronium negant viri docti.

23. POLYCRATES Epheſinæ Eccleſiæ Antiſtes, atqve caput Epiſcoporum Aſiæ, ex cujus *Epiſtola* de controverſo Paſchatis celebrandi tempore *ad Victorem* Rom. Eccleſiæ Epiſcopum A. C. 196. defunctum, cum Polycrates annum ætatis 65. ageret ſcriptâ, fragmentum occurrit duplex apud Euſebium V. 25. Pars prioris fragmenti etiam extat apud Euſeb. III. 31. & latine apud Hieron. c. 45. de S. E. Apud Euſebium ibi male ἀναζητήσει legitur pro ἀναστήσει. De ſuppoſititiis

titiis *S. Timothei Actis* qvæ ad hunc Polycratem falso referuntur, dixi in Codice Apocrypho N. T. p. 812. sq. Excerpta ex hoc scripto refert Photius cod. 254. nullo laudato nomine autoris, sed tantum hoc titulo: Ἐκ τῆς μαρτυρικῆς Τιμοθέου τοῦ Ἀποστόλου συγγραφῆς. Et Joh. Bollandus a) testatur nullum autoris nomen in Græcis codicibus esse præfixum, licet habent illud latina exemplaria jam à Sigeberti Gemblacensis usqve ætate, hic enim cap. 3. libri de Scriptoribus Ecclesiasticis, *Polycratem* Ephesiorum Episcopum affirmat historiam de martyrio Timothei conscripsisse. Qvod libenter credit Bollandus, atqve Polycrati Ephesino, scriptori circa extremum secundi à Christo nato seculi claro illa Acta vindicat. Verum solidioribus argumentis ductus eadem longe post Polycratis illius tempora, seculo sexto aut fortassis qvinto, à qvodam Ephesinæ Ecclesiæ homine conscripta esse contendit Tillemontius T. 2. memor. ad H. E. p. 265. seq. 475. seq. Polycrati etiam abjudicant Baronius ad Martyrolog. Rom. 24. Jan. Aubertus Miræus notis ad Sigebertum, Vossius de Hist. Græcis p. 207. Gvil. Caveus in vita Timothei p. 50. seq. editionis Anglicanæ & in Historia literaria, Hermannus Witsius in Exerc. de Timotheo T. 2. Misc. sacr. aliiqve. Vide etiam Petrum Halloisium in vitis Patrum Orientalium T. 1. p. 559. Acta martyrii Timothei scripta à Simeone Metaphraste nihil aliud sunt qvam Polycrati tributorum liberior paraphrasis, neqve verisimilis est sententia Leonis Allatii b) qvi etiam altera illa adscribit eidem Simeoni, cum ante Simeonem à Photio lecta fuerint. Edita sunt utraqve à Bollando, c) priora Polycrati tributa plus simplici vice inter vitas sanctorum vulgata habentur etiam latine in Petri Pithœi Miscellaneis Ecclesiasticis, editis una cum Francisci Pithoei Codice veteris Canonum Ecclesiæ Romanæ Paris. 1687. fol.

24. ATHENOGENES Martyr; de qvo Martyrologia & Acta Sanctor. 18. Januar. *Hymnum* adstantibus, jam ad ignem festinans reliqvisse traditur, in qvo Spiritum S. DEum celebravit teste Basilio de Spiritu S. c. 29. Ab hoc Athenogenis hymno diserte eodem loco di-

Bb 2 stin-

a) Ad 24. Januar. T. 2. Act. Sanctor. p. 566.

b) Lib. de Simeonum scriptis p. 126.

c) Latine tantum, non etiam Græce, ut affirmat Clariss. Caveus in Hist. literar. ubi de Polycrate.

ſtingvit Baſilius hymnum antiqviſſimum veſpertinum *, cujus auctorem ait ſe ignorare, & qvi ille ipſe videtur qvem hodie adhuc in uſu habet Eccleſia Græca, & Athenogeni male tribuunt viri docti, ut Goarus p. 32. ad EuchＯlog. & Græci in Horologio. Alii minus etiam veriſimiliter auctorem putarunt *Sophronium* Patriarcham Hieroſol. Baſilio longe juniorem. Confer Thomæ Smithi Miſcellanea priora Lond. 1686. 8. edita p. 152. è qvo Hymnum illum veſpertinum Græcorum, brevis enim eſt, una cum matutino, qvem & ipſum ſine cauſa Athenogeni viri docti tribuunt, integrum apponere juvat, licet utrumqve etiam dedit Uſſerius diſſ. de ſymbolo Apoſtolico Rom. Eccleſiæ vetere, Oxon. 1660. 4. p. 33. De hymno Clementis Alex. qvem Antigeni (Athenogeni, credo, ſcribere voluit) adſcribit Cangius, dixi ſupra p. 104. Apud Epiphanium autem LXIV. 21. pro Athenogene nomen Athenagoræ reponendum eſſe, multi jam poſt Leopardum docuerunt, & ipſe monui ſupra p. 85.

Ὕμνος ἑσπερινός.

Φῶς ἱλαρὸν ἁγίας δόξης ἀθανάτου Πατρὸς οὐρανίου, ἁγίου, μάκαρος, Ἰησοῦ Χριστὲ, ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν, ἰδόντες φῶς ἑσπερινὸν, a) ὑμνοῦμεν Πατέρα, b) Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα c) Θεόν. d) Ἄξιόν σε ἐν πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι φωναῖς e) αἰσίαις, Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν ὁ διδοὺς, f) διὸ ὁ κόσμος σε δοξάζει.

Hymnus Veſpertinus.

Lumen hilare ſanctæ gloriæ immortalis Patris Cœleſtis, Sancti, Beati, JEſu Chriſte, qvum ad ſolis occaſum pervenerimus, lumen cernentes Veſpertinum, laudamus Patrem & Filium & Spiritum Sanctum Deum. Dignus es tempore qvovis ſanctis vocibus celebrari, Fili Dei, Vitæ dator, qvapropter mundus Te glorificat.

Alia προσφώνησις & εὐχαριστία ἐπιλύχνιος in Conſtitutt. Apoſtolicis VIII. 36. ſeq. Præter qvam in iisdem Conſtitutt. II. 59. veſperi dicendus commendatur Pſalmus CXL. (Hebr. 141.) ἐπιλύχνιος ideo à Græcis dictus, & cum hymno ſive εὐχαριστίᾳ ἐπιλυχνίῳ perperam confuſus à ſummo Viro Jacobo Uſſerio: mane vero Pſalmus LXII. (Hebr. 63.) Confer utroqve in loco Cotelerium. * Ver-

a) αἰνοῦμεν. Baſilius.
b) καὶ υἱὸν, Baſil. & ad finem Pſalterii in Bibl. Bodl.
c) Θεοῦ, Baſil. & Pſalter.
d) ἄξιος εἶ, Pſalter.
e) ὁσίαις. id.
f) δι' ὃν κόσμος ἑορτάζει. id.

* Verba Basilii hæc sunt : ἔδοξε τοῖς πατράσιν ἡμῶν μὴ σιωπῇ τὴν χάριν τοῦ ἑσπερινοῦ Φωτὸς δέχεσθαι &c. *Visum est Patribus nostris vespertini luminis gratiam haudquaquam silentio excipere , sed mox ut apparuit, agere gratias. Quis autem fuerit autor illorum verborum quæ dicuntur in gratiarum actione ad lucernas,* ὅστις μὲν ὁ πατὴρ τῶν ῥημάτων ἐκείνων τῆς ἐπιλυχνίου εὐχαριστίας, εἰπεῖν οὐκ ἔχομεν, *dicere non possumus. Populus tamen antiquam profert vocem* [illegible] *neque cuiquam visi sunt impietatem committere qui dicunt ;* αἰνοῦμεν Πατ[illegible] καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα Θεοῦ. *Laudamus Patrem & Spiricum S. DEi.* Subjungit deinde : εἰ δέ τις καὶ τὸν ὕμνον Ἀθηνογένους ἔγνω &c. *Quod si quis etiam novit Athenogenis hymnum , quem tanquam aliud aliquod* ἐξιτήριον *valedictionis munus* τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ *iis qui præsentes aderant reliquit, festinans jam ad consummationem martyrii per ignem, is novit & Martyrum sententiam de Spiritu.*

Ὕμνος Ἑωθινός.

Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ ** καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Αἰνοῦμέν σε, Εὐλογοῦμέν σε, Προσκυνοῦμέν σε, Δοξολογοῦμέν σε, Εὐχαριστοῦμέν σοι διὰ τὴν μεγάλην σου δόξαν. Κύριε Βασιλεῦ ἐπουράνιε, Θεὲ Πατὴρ παντοκράτωρ, Κύριε Υἱὲ μονογενὴ, Ἰησοῦ Χριστὲ καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Κύριε ὁ θεὸς, Ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν. Ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐλέησον ἡμᾶς, Ὅτι σὺ εἶ μόνος ἅγιος, Σὺ εἶ μόνος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν θεοῦ Πατρὸς, Ἀμήν.

Hymnus Matutinus.

Gloria in excelsis Deo, & in terra Pax , Hominibus bonæ voluntatis. Laudamus Te, Benedicimus Te, Adoramus Te, Glorificamus Te, Gratias agimus Tibi, propter magnam gloriam Tuam. Domine Deus, Rex cœlestis, Deus Pater Omnipotens. Domine Fili unigenite JEsu Christe, Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris, Qui tollis peccata mundi, Miserere nobis. Qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram. Qui sedes ad dextram Patris , Miserere nobis. Quoniam Tu solus sanctus, Tu solus Dominus, Tu solus altissimus JEsu Christe, cum Sancto Spiritu, in gloria Dei Patris. Amen.

Καθ' ἑκάστην ἡμέραν εὐλογήσω σε , καὶ αἰνήσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Καταξίωσον Κύριε καὶ τὴν ἡμέραν ταύτην

** Constitutiones Apostolicas VII, 47.

τὴν ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ αἰνετὸν καὶ δεδοξασμένον τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Κύριε, καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Ἐγὼ εἶπα, Κύριε, ἐλέησόν με, Ἴασαι τὴν ψυχήν μου ὅτι ἥμαρτόν σοι. Κύριε πρὸς σὲ κατέφυγα, Δίδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημ[illegible]ου, ὅτι Σὺ εἶ ὁ Θεός μου, Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς. Παράτεινον τὸ ἔλεός σου τοῖς γινώσκουσίν σε. Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς.

25. HERACLITUS cujus εἰς τὸν Ἀπόστολον ſive *in Pauli Epiſtolas* commentaria memorat Euſebius V. 27. Hiſt. & Hieronymus c. 46. ubi *Heraclius* appellatur, & in Græco interprete Ἡράκλειος. Sed forte ex corrupto Hieronymi codice Græcum interpretem aliqvis ita interpolavit. Nam ab Hieronymo etiam ſcriptum olim fuiſſe *Heraclitus*, conjicias ex Freculfo, Honorio Auguſtodunenſi & aliis Hieronymi deſcriptoribus. Apud Nicephorum qvoqve IV. 35. Hiſt. Ἡράκλειτος, ubi eum θεῖον ἄνδρα vocat, atqve ait primum fuiſſe qvi in Apoſtolum ſcripſerit, ὃς καὶ εἰς Ἀπόστολον πρῶτος σπουδάζειν ἐπέβαλε. *Heraclium* tamen habent etiam RufiniCodices.

26. BARDESANES Edeſſenus cum Valentinianis primum ſentiens, ſed poſtea illius & aliarum hæreſeon oppugnator, auctorqve variorum *dialogorum* Syriaca lingva ſcriptorum, qvi Græce deinde à diſcipulis Bardeſaniſtis verſi fuerunt, atqve in his dialogi *de fato*, ad Antoninum (M. Antoninum ** Imperatorem) ex qvo fragmentum inſigne apud Euſebium VI. 10. præparat. Confer ejusd. Euſebii Hiſt. IV. ult. Epiphan. hæreſi 56. Phot. Cod. 223. p. 342. ſq. 364. Hieron. c. 33. Wetſtenium ad Origenem contra Marcionitas d. 49. ſeq. & Frid. Struntzii Hiſt. Bardeſanis & Bardeſaniſtarum, Witeb. 1710. 4. Ex Bardeſane Babylonio nonnulla de Philoſophis Judæorum refert Hieron. 2. in Jovinian. p. 206. & Porphyrius fragm. de ſtyge. Etiam HARMONIUM Bardeſanis filium multa Syriaco ſermone ſcripſiſſe tradit Theodoritus I. 23. hæret. fab. erroresqve utriusqve confutatos ab Ephraimo Syro, qvi etiam Cantica Harmonii ſacra ab erroribus liberavit. id. IV. 29. Hiſt.

27. MA-

** Non Helagabalum, ut Dodwell. IV. 35. ad Irenæum, & Grabius T. 1. ſpicileg. p. 317.

27. MAXIMUS de qvo Nicephorus IV. 35. Hist. ex Eusebii V. 27. Μάξιμος δὲ τὸ ᾀδόμενον ζητήματι τοῖς αἱρεσιώταις, πόθεν ἡ κακία, καὶ περὶ τοῦ γενητὴν ὑπάρχειν τὴν ὕλην, λύσεις ἀναντιῤῥήτους παρέσχε. *Unde malum, & quod materia à DEO facta sit.* Hieron. c.47. Vide infra ubi de Dialogo Origeni tributo contra Marcionitas. Rufinus Eusebii interpres & Honorius *Maximinum* vocat, qvo nomine fuit illa ætate Episcopus Antiocheus.

28. CANDIDUS *in Hexaëmeron* scripsit teste Eusebio V. 27. & Hieronymo c. 48. ac primus qvidem si Nicephoro credimus. Sed præter Philonem Judæum hoc jam fecerat Justinus Martyr, ut supra notare me memini.

29. APION, itidem *in Hexaëmeron*. Euseb. & Hieron. c. 49. Male *Appius* apud Rufin.

30. SEXTUS, qvem *de resurrectione* scripsisse Eusebius V. 27. & Hieron. c. 50. referunt: forte est ille Ecclesiasticus Philosophus Sextus, qvem laudat S. Maximus ad c. 5. Dionysii de Mystica Theol. T. 2. p. 55.

31. ARABIANUS sub Imp. Severo inter scriptores Christianos clarus, licet nec Eusebius V. 27. nec Hieronymus c. 51. argumentum ejus monumentorum prodidit. Male *Brabianus* Βραβιανὸς in Hieronymi & Sophronii Codicibus.

32. JUDAS *de LXX. hebdomadibus* Danielis scripsit & χρονογραφίαν perduxit usqve ad Annum decimum Severi h. e. CHRISTI 202. Euseb. VI. 7. Hieron. c. 52. ubi *superiorum temporum* non est intelligendum de temporibus LXX. hebdomades præcedentibus, nihil enim tale apud Eusebium.

De HÆRETICIS primi & secundi à CHRISTO nato seculi, eorumqve erroribus disserere non est mei instituti, & in omnium manibus sunt qvæ de illo argumento commentati sunt etiam novissime viri Clarissimi Tillemontius, Natalis Alex. & Nourrius in Apparatu ad Bibl. Patrum & Ittigius noster in dissertatione de Hæresiarchis ævi Apostolici & Apostolico proximi, Lips. 1690. 4. ejusqve appendice, ibid. 1696. 4. Qvoniam vero iidem Hæresiarchæ etiam monumenta qvædam reliqvisse traduntur, universa licet hodie deperdita, eorum brevem elenchum hoc loco subjicere juvat.

SIMONIS Magi & CLEOBII ἰώδη βιβλία memorantur in Constitutt. Apostol. VII. 16. Ex Simonianis pauca fragmenta exstant

exſtant, qvæ ex Hieronymo in Matthæi XXIV. & Moſe Barcepha III. 1. de paradiſo exhibet Grabius T. 1. ſpicilegii Patrum. p. 307. ſeq. Simonis *cum Petro Apoſtolo diſceptationem* ſive *ἀντιῤῥητικοὺς λόγους* ut vocantur Dionyſio lib. de de divinis Nom. c. 6. refert præter Pſeudo Marcellum falſumqve Abdiam Pſeudo Clemens in recognitionum libro 2. ſeq. De Simonitarum & aliorum Hæreticorum falſis *Evangeliis* videat lector ſi tanti eſt qvæ collegi pridem in Codice Apocrypho Novi Teſt. qvemadmodum & de CERINTHI *Apocalypſi*.

DOSITHEI Samaritani libros à Doſitheanis ſua adhuc ætate jactatos memorat Origenes Tomo XIII. in Johannem p. 219. Legit etiam Eulogius apud Photium, qvi videndus Cod. 230. pag. 466. 467. 468.

NICOLAITARUM *βιβλία τινὰ ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἰαλδαβαὼθ ποιητευόμενα* deteſtatur Epiphanius XXV. 3. p. 78.

BASILIDIS Alexandrini † *Evangelium* atqve *libri* 24. *ἐξηγητικῶν ſive Commentariorum* in illud Evangelium, itemqve *Propheta Barcabbas & Barcoph*, atq; *Odæ* veteribus memorantur, de qvibus ſcriptis vide Valeſium ad Euſebii IV. 7. Caveum ad A. 112. atqve inprimis Grabii ſpicilegium T. 2. p. 37. ſeq. qvi fragmenta etiam à ſe collecta exhibet ex Clemente Alex. Origene atqve Archelai diſp. cum Manete. Baſilidianorum mira ſigilla ac myſticæ figuræ paſſim adhuc in veteribus gemmis exſtant, qvales exhibent vel illuſtrant Johannis Chifletii Abraxas Proteus, Kircherus T. 2. Oedipi part. 2. p. 459. ſeq. Joannes Macarius in diſqviſitione poſtuma de gemmis Baſilidianis, Godfridus Wendelinus Epiſtola ad Jo. Chifletium, Georgius Francus in diſſ. de Abracadabra Sereni Sammonici, Montfauconus p. 180. Palæographiæ Græcæ. ISIDORUS Baſilidis filius ſcripſerat libros *ἐξηγητικῶν* in Prophetam *Παρχὼρ* ſive *Βαρκὼφ* à patre ſuo confictam, & librum *περὶ προσφυοῦς ψυχῆς*, & *ἠθικὰ* ſive *παραινέσεις*, ex qvibus fragmenta à Clemente Alex. & Epiphanio ſervata exhibet & illuſtrat Grabius T. 2. ſpicilegii p. 65. ſeq.

VALENTINI etiam fragmenta idem p. 50. ſeq. emendatiora exhibet, ſcripſerat enim ille *Pſalmos, Epiſtolas, Homilias & Evangelium*. Num librum etiam qvi *Sophia* inſcriptus fuerit, neſcio an ſatis firmiter probatur ex his Tertulliani c. 2. adverſus Valentinianos: Do-

† Alius Baſilides Pentapolitanus Epiſcopus, ad quem ſcripſit Dionyſius Alex. Alius Baſilides Paphlago, de quo Baſilius Epiſt. 72. 73.

Docet ipsa Sophia, non quidem Valentini sed Salomonis. Notum enim est inter Valentini æones fuisse etiam Sophiam, qvemadmodum & inter Cabbalistarum Sephiroth Sophia locum nobilem occupat, è qva Judæorum Cabbala Valentinianorum æonum συζυγίας repetitas esse, probe observavit Rev. Joh. Franciscus Buddeus, in diss. erudita de Hæresi Valentiniana, qvæ introductioni ejus ad Philosophiam Hebræorum subjicitur.

HERACLEONIS ἐξηγητικὰ *in Evangelia* Lucæ & Johannis ab Clemente Alex. & Origene memorantur & impugnantur. Vide Grabium T. 2. spicileg. p. 83. seq. qvi EPIPHANIS qvoqve fragmenta ex *libro de justitia* p. 61. seq. exhibet, servata ab eodem Clemente. Et p. 69-80. fragmentum prolixum PTOLEMÆI Gnostici ex Epistola ad Floram, adversus Legem Mosaicam, qvod Epiphanius hæresi XXXIII. 3. seq. servavit.

MARCIONIS * *antithesium volumen*, opus ex contrarietatum oppositionibus Antitheses cognominatum, & ad separationem Legis & Evangelii coactum memorat Tertullianus IV. 1. contra Marcionem, & toto illo libro confutat. Itaq; apud Hieronymum 1. adversus Rufin, male legebatur *ἀρπιώσεις Marcionis* pro ἀντιθέσεις, ut à Gravio recte animadversum & in nova Hieronymi editione qvam curavit Marcianæus, emendatum. Præterea Marcion rejectis cæteris sacris libris duo σωτήγματα suis commendavit, *Evangelium Lucæ & Apostolicum* sive Epistolas decem Pauli, ambo variis modis interpolata, de qvibus prolixe Epiphanius hæresi XLII. & idem Tertullianus, qvi etiam *Epistolarum* Marcionis mentionem facit lib. 1. contra Marcion. c. 1. & lib. 4. c. 4. & de carne CHRISTI c. 2.

MONTANI, ALCIBIADIS, ** THEODOTI, ATTALI, nec minus mulierum PRISCÆ sive PRISCILLÆ & QUINTILLÆ atqve MAXIMILLÆ *prophetiæ, visiones & revelationes* passim memorantur, qvibus plurimum tribuit Tertullianus (Episcopum etiam Romanum illas agnovisse testatus c. 1. adversus Praxeam) & auctor Actorum SS. Perpetuæ ac Felicitatis, qvem tamen Montanistis adscribere veretur Dodvvellus diss. IV. Cyprianicæ §. 8. seq. & Ruinartus in Actis selectis Martyrum. Et Tertulliano illa acta lecta fuisse negat Conringius in Epistolis ad Furstenbergium

Cc Episco-

* Alius Marcion Smyrnæus, qui de simplicium medicamentorum effectibus scripsit teste Plinio XXVIII. 4.

** Vide Euseb. V. 3.

Epiſcopum Paderbornenſem, qvas ſi placet vide p. 28. ſeq. Montani ſcholæ deberi partem *Oraculorum* qvæ velut *Sibyllina* hodie circumferuntur, virorum qvorundam doctiſſimorum ſed parum veriſimilis eſt hariolatio, ut notavi ſupra lib. 1. c. 33. n. 16. Pauca qvædam Prophetiarum Montani fragmenta apud Epiphan. hæreſi XLVIII.

PROCLUS ſive PROCULUS qvi *contra Valentinianos* ſcripſit teſte Tertull. c. 5. contra Valentinianos, *virginis ſenecta & Chriſtianæ eloqventia dignitas*, idem Montani aſſecla, in Theodoriti codicibus male Patroclus, qvem Cajus teſte Photio Cod. 48. & Euſeb. II. 25. III. 31. Hiſt. impugnavit. Confer Stephanum le Moyne notis ad Varia ſacra p. 939. 943.

JULII CASSIANI, qvi Valentini diſcipulus & Docetarum promachus fuit, ἐξηγητικῶν volumina & librum περὶ ἐγκρατείας ἢ περὶ εὐνουχίας memorat, ex iisqve nonnulla producit Clemens Alexandrinus.

De PHILUMENÆ *revelationibus* ſive Φανερώσεσι qvas jactavit APELLES, & de Apellis ipſius *libris Syllogismorum* adverſus Moſis hiſtoriam, qvorum duodeqvadrageſimum allegat Ambroſius lib. de Paradiſo c. 5. vide B. Ittigii diſſ. de hæreſiarchis p. 158. Meminit etiam Origenes Homilia 2. in Geneſin: *Apelles diſcipulus Marcionis, ſed alterius hæreſeos magis quam ejus quam à Magiſtro ſuſcepit inventor extitit. Is dum aſſignare cupit ſcripta Moſis nihil in ſe Divinæ ſapientiæ, nihilque Sancti Spiritus continere, exaggerat hujusmodi dicta &c.* Omitto de falſo Apellis Evangelio qvod Hieronymus procemio in Matth. commemorat ſive de corruptione ſacris Evangeliorum libris ab Apelle illata, qvam alteri etiam Marcionis diſcipulo LUCANO tribuit Origenes 2. contra Celſum p. 77. μεταχαράξαντας δὲ τὸ Ἐυαγγέλιον ἄλλους οὐκ οἶδα ἢ τοὺς ἀπὸ Μαρκίωνος, καὶ τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου, οἶμαι δὲ καὶ τοὺς ἀπὸ Λουκανοῦ. Hic utrum idem ſit cum LUCIO ſive *Leucio Charino*, Apocrypharum *Periodorum Apoſtolicarum* auctore, qvas recenſet Photius Cod. 114. & de qvibus in Codice Apocrypho Novi Teſt. à me dictum eſt, eruditi viderint.

De HERMOGENE ac THEODOTO nihil habeo qvæ addam clariſſimi Cavei obſervatis, iisqve qvæ de Theodotis ſupra in Clemente Alexandrino dicta ſunt. Itaqve jam ad tertii à CHRISTO nato ſæculi ſcriptores Chriſtianos progredi juvat.

XXV.

XXV. S. HIPPOLYTUS Doctor Ecclesiæ γλυκύτατος καὶ εὐνούστατ@ * *dulcissimus & perspicuus maxime*, discipulus S. Irenæi, ut Hippolyto ipso teste Photius Cod. 121. scribit: Sed qvod ibidem Origenis a) familiarem & ἐργοδιώκτην facit, licet Hieronymi suffragio c. 61. Catalogi, & Syncelli p. 358. confirmetur, error est ex male intellectis Eusebii VI 23. verbis haustus, atqve ab Valesio ad Euseb. & Huetio in Origenianis p. 11. confutatus. Similiter parum exploratum, qvod recentiores qvidam b) nescio qvo auctore tradunt Hippolytum Clementis Alex. fuisse discipulum. Cumqve Episcopum c) fuisse constet, nomen urbis Eusebius tacuit, Hieronymus scire se potuisse negavit. Portus Romani, non Ostiensis in Italia sed celebris in Arabia hoc nomine emporii Episcopatum gessisse doctissimi Viri Stephani le Moyne conjectura est, qvi de Hippolyto ejusqve Scriptis copiose disseruit in prolegomenis notisqve ad Varia Sacra, & præter Tillemontium ac Caveum de hoc est consulendus. Idem Arabem natione fuisse contendit, & ultra Alexandri Severi tempus ad Philippi Arabis usqve d) (qvi A. C. 244. regnare cœpit) Imperium ætatem produxisse. Martyrium Hippolyti aqvis ut ajunt mersi celebrant Martyrologia 22. Augusti. Prudentius autem hymno XI. περὶ στεφάνων res trium Hippolytorum Martyrum e) inter se confudisse arguitur à Baronio ad Martyrolog. Chamillardo & Cellario ad Prudentium, Caveo, Sam. Basnagio aliisqve, licet omnia ad unum Portuensem referenda contendit Theodoricus Ruinartus qvi illum Prudentii hymnum cum notis suis exhibet in Actis selectis Martyrum pag. 155. seq. Epistolæ Dionysii Alex. Romam διὰ Ἱππολύτου perlatæ meminit Eusebius extremo libri VI. Hist.

* Chrysost. homil. de Pseudoprophet. T. 6. p. 401.

a) Vide supra in Clemente Alex. Baronium ad A. C. 229.

b) Origene præsente homiliam de laudibus JESU CHRISTI habuisse Hippolytum scribit Nicephorus IV. 31. Hist. & ante eum Hieronymus c. 61. Catalogi.

c) Coteler. T. 2. monument. p. 639.

d) Admodum ætate provectum Hippolytum fuisse oportet, S. Irenæi discipulum, si Philippi Arabis ætatem attigit. Neqve martyrium apte convenit temporibus Philippi, qvod alii vel ad A. C. 230. Alexandri Severi IX. vel (ut Dodwellus diss. XI. Cyprian. §. 49.) ad A. C. 235. Maximini I. vel plane ad 250. sub Decio collocant. Certe Noëti hæresin perstrinxit Hippolytus, qvam non multo prius erupisse Epiphanius testatur. Vide Tillemontium in Hippolyti vita, & in hæresi Noëti.

e) Hippolyti Antiocheni presbyteri, Hippolyti militis qvem S. Laurentius baptizavit, & Hippolyti Portuensis. Vide Baron. ad Martyrolog. Rom. 30. Jan. & 13. ac 22. Augusti, Chamillard. ad Prudentium p. 278.

1. A. C. 1551. non procul ab æde Laurentiana ad urbem Romam effossum antiqvum marmor, atqve Cardinalis Cervini (postea Marcelli II. Pontif. Max.) studio collocatum in Bibl. Vaticana, in qvo statua sedens Episcopi, & descriptus ex utroqve latere sedis sive cathedræ litteris Græcis, præter Catalogum scriptorum Hippolyti *Canon Paschalis*, periodi XVI. Annorum, incipiens ab Anno 1. Alex. Severi, qvi est CHRISTI 222. Hic *Græce* primùm editus atqve illustratus est à *Josepho Scaligero* * VII. de emendat. temporum p. 721. insertus etiam ex *Pighii* Apographo, sed sine notis, thesauro Inscriptionum *Gruteri* p. CXL. seq. *Latine* cum commentario *Ægidii Bucherii*, & veterum de Hippolyto testimoniis prodiit in Bucherii doctrina temporum Antvverp. 1634. p. 295. Sed præter Petavium II. 61. doctrinæ temporum, inprimis conferenda *Francisci Blanchini* Veronensis doctissima diatriba, qvâ canonem hunc Paschalem Scaligero & Bucherio minus intellectum illustrat felicissime. Rom. 1703. fol. Titulus libri est: *De Calendario & Cyclo Cæsaris, ac de Paschali Canone S. Hippolyti Martyris dissertationes duæ, ad Clementem XI. Pontificem Max.* Per vocabula ἐν ἐρήμῳ, Ἔσδρα, Ἔξοδος, Ἰωσίας &c. non lectiones Paschales denotantur ut viris doctis f) persvasum, sed Paschata ipsa in V. T. memorata, & secundum Hippolyti Canonem certis assignata terminis. Astronomus etiam sagacissimus *Jo. Dominicus Cassinus* in Academia Regia Paris. A. 1696. animadversiones suas in Hippolyti Canonem è scripto recitavit, de qvibus vide Jo. Baptistam du Hamel in Regiæ scientiarum Academiæ Historia lib. IV. p. 414. seq. Adeundus etiam Henricus Noris diss. 2. de Epochis Syro Macedonum p. 117 - 119. edit. Lipsiens. Antonius Pagi & Samuel Basnage ad A. C. 222. Meminere Canonis Paschalis Hippolyti & ἑκκαιδεκαετηρίδος Anatolius Alex. in suo Canone Paschali qvem Bucherius edidit, p. 439. Eusebius VI. 22. Hist. & ex eo alii, ut Hieron. c. 61. Catalogi, Niceph. IV. 31. Isidorus VI. 17. Orig. Syncellus p. 358. 315. &c. Eusebii verba sunt σύγγραμμα de Paschate memorantis: ἐν ᾧ τῶν χρόνων ἀναγραφὴν ἐκθέμενος καί τινα κα-

* Scaligeri opus de emendat. temporum primum vidit lucem Paris. A. 1583. fol. deinde auctius recensum Lugd. Bat. apud Plantin. 1598. atqve inde Genev. 1629. Gruteri inscriptiones lucem viderunt ex Commelini officina A. 1600. & nuper cum insignibus observationibus splendide recusæ Amstelod. 1707.

f) Confer Tentzelii diss. de ritu lectionum sacrarum §. 19. seq. le Moyne not. ad Varia Sacra p. 947. Ephemerides Paris. A. 1706. p. 919.

κανόνα ἑκκαιδεκαετηρίδος περὶ τοῦ πάσχα προθεὶς ἐπὶ τὸ πρῶτον ἔτος Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοὺς χρόνους περιέγραψε. Ex qvibus apparet Canonem hunc fuisse clausulam operis de Paschate, in qvo tempora Hippolytus digesserat usqve ad primum Alex. Serveri annum, à qvo Canon incipit. λόγον πρῶτον περὶ τοῦ ἁγίου πάσχα συγγράμματος laudat, & qvædam ex illo affert Chronicon Alex. p. 6. edit. Cangii. Hippolyti memorata in laterculo marmoreo ἀπόδειξις χρόνων τοῦ πάσχα κατὰ τὰ ἐν τῷ πίνακι est ipse Canon Paschalis. At χρονικὸν desinens in Alexandro Severo, magnam partem superesse videtur adhuc latine, editumq; est à Labbeo nihil tale suspicante T. 1. Bibl. novæ MSS. Paris. 1657. fol. p. 298-309. atqve emendatius à Cangio ad calcem Chronici Paschalis p. 413. Adde collectionem Historicam ex Anonymo qvi sub Alexandro Severo vixit apud Canisium T. 2. Antiqv. Lect. & Schelstratenum in Tomo 1. Antiqvitat. Eccles. illustratæ p. 521. seq. ac qvæ præter Cangium in præf. Thomas Galeus apud Caveum parte 2. Hist. literar. & Dodvvellus diss. de success. Pontif. p. 200. seq.

2. Ἀπόδειξις περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου ad Theophilum qvendam, è Codice Rhemensi & Ebroicensi Græce typis luculentis edita Paris. 1661. 8. à *Marquardo Gudio* g) Holsato, postea potentiss. Daniæ Regi à Consiliis. Confer Varias Lectiones in Gudii Epistolis pag. 49. seq. & Epistolas *Tan. Fabri* libro 2. Epist. 70. p. 323. seq. qvi multis locis librum illum emendat atqve illustrat, à *Combefisio* etiam cum latina versione & notis suis vulgatum in Auctario novissimo Bibliothecæ Patrum Paris. 1672. fol. T. 1. p. 26. & latine recusum in Bibl. Patrum Lugd. 1677. T. 27. p. 1. *De Antichristo* scriptum Hippolyti memorat Hieronymus in Catalogo c. 61. & Photius Cod. 202. qvi λόγον περὶ Χριστοῦ καὶ ἀντιχρίστου vocat. Qvod autem Hippolyti nomine *Jo. Picus* Græce & Latine Paris. 1557. 8. in lucem dederat *de Consummatione Mundi ac de Antichristo & secundo adventu Domini* περὶ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρί-

g) Batavum vocat Combefisii exemplo Tillemontius T. 3. memor. Hist. Eccles. parte 2. p. 18. At Caveus parte 2. Hist. literar. Hamburgensem, uterqve minus recte. Fallitur etiam in eo doctissimus Caveus, qvod Hippolyti expositionem in Susannam à Gudio editam scribit. Cum autem ille de Antichristo liber ab eo vulgatus esset, Combefisius A. 1662. in Bibl. Concionatoria T. 1. p. 19. *Produxit*, inqvit, *anno superiori ingenuus supraque ætatem eruditus ac literarum avidus adolescens Marquardus Gudius περὶ νοθείας minus suspectum Hippolyti opus, sicque antiquo Episcopo dignum & Martyre.* Ex Epistolis Gudii p. 17. constat Petrum de Marca & Henricum Valesium ipsi ut hoc Hippolyti opusculum ederet, auctores fuisse.

γου καὶ εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, eodem Combefisio judice *sequioris Græciæ monumentum est, ac plane stramineum, nihil ævi illius sinceritatem redolens, aut venam magni cum simplicitate Theologi satisque in Scripturis versati.* Grotius Appendice de Antichristo p. 60. *norint*, inqvit, *lectores esse supposititium, nam nomina usurpat quarto demum sæculo recepta.* Recusa Pici versio latina est Colon. 1563. 8. apud Maternum Cholinum, & ad calcem Justini Mart. Paris. 1575. & in Bibliothecis Patrum cujuscunq; editionis: etiam Græce & Latine in auctario Bibl. Patrum Ducæano Paris. 1624. T. 2. Gallice interpretatus fuit Nicolaus le Clerc, Paris. 1566. & 1579.

3. *De Susanna & Daniele* fragmenta, è Catena MS. edita Græce à *Combefisio* cum latina versione T. 1. auctar. noviss. Bibl. Patrum p. 50 - 56. & latine ex Combefisii interpretatione T. 27. Bibl. Patrum Lugd. p. 9. *De Daniele* scripsisse Hippolytum Hieronymus c. 61. auctor est, & Photius Cod. 202. *ἑρμηνείαν εἰς τὸν Δανιήλ*, hoc est *εἰς πολλὰ τοῦ Δανιήλ in plura Danielis loca*, ut Syncellus p. 358. qvi pag. 218. citat Hippolyti *γράμμα τὸ κατὰ τὴν Σωσάνναν καὶ τὸν Δανιήλ.* Adde p. 230. Hippolyti brevem Commentarium *in somnium Nabuchodonosoris*, MS. in Bibl. Chigiana memorat Mabillonius T. 1. musei Italici p. 95. Vide fragmentum apud Anastasium Sinaitam qvæst. 48. & qvæ Hieronymus affert in c. IX. Danielis ex Hippolyto de LXX. hebdomadibus. Apud Chaldæos qvoqve ferri Hippolyti expositionem in Danielem minorem & Susannam testatur Hebed JEsu, num. 16. Catalogi.

4. *Demonstrationem adversus Judæos Ἀπόδειξιν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους* sive ejus fragmentum latine ex *Francisci Turriani* versione vulgavit *Possevinus* in Apparatu sacro, ubi de Hippolyto disserit. Venet. 1603. Colon. 1608. fol. & novissime *Carolus Josephus Imbonatus* Mediolanensis in Bibliotheca latino Hebraica Rom. 1694. fol. pag. 74.

5. *De DEo trino & uno & de Mysterio incarnationis contra hæresin Noeti.* h) Sub Homiliæ nomine latine edidit ex sua versione *Gerardus Vossius* Tungrensis, ad calcem Gregorii Thavmaturgi, Mogunt. 1604. 4. pag. 58 - 68. notis etiam subjectis. Atqve inde sine notis prodiit in Bibl. Patrum Colon. 1618. & Lugd. 1677. Tomo 3. & in supplemento Morelliano Paris. 1639. T. 1. pag. 620. Videndum est fuerit

h) Epiphanium Hæresi 57. qvæ est Noëtianorum ex Hippolyto, licet non nominato, multa ad verbum repetisse notat Tillemontius, qvod forte in Marcione & aliis etiam hæresibus appareret, si Hippolyti opus adversus hæreses integrum haberemus.

fueritne hæc ultima pars operis Hippolyti *adversus hæreses* XXXII. qvod teste Photio Cod. 121. multa ex S. Irenæi sermonibus succincte tradidit, & à Dositheanis facto initio, desiit in Noëtianis. Ex Hippolyti *memoria hæresium* duo loca servavit Gelasius lib. de duabus naturis. Aliud auctor Chronici Paschalis qvod Alexandrinum vulgo vocant pag. 6. *Contra Nicolaitas* scripsisse innuit Gobarus apud Phot. cod. 232. & Theodoritus III. 1. de hæret. fab. *Contra Valentinianos* Epiphan. XXXI. 33. *Contra Cajanos* infra num. 27. *Contra Marcionem*. infra num. 17. *Contra Montanistas* Gobarus apud eundem Photium. Hippolytum contra hæresin Noëti Græce edere voluit Holstenius.

Ex hoc de hæresibus opere fortassis etiam petita fragmenta octo *de Theologia & incarnatione adversus Beronem* i) *& Helicen* hæreticos qvæ latine ex *Turriani* versione primus vulgavit *Henricus Canisius* Ingolstad. 1604. 4. Tomo V. (non I. ut habet Labbeus) Antiqvæ Lect. p. 154. atqve inde exhibent Bibliothecæ Patrum Colon. & Lugd. T. 3. ac Paris. 1654. T. 4. parte 2. Eadem fragmenta latine pridem vertit Anastasius Apocrisiarius, inq; collectaneis Anastasii Bibliothecarii edidit Paris. 1620. 8. p. 209. Sirmondus, additis è Turriani Codice Græcis, atq; ita Græce & Latine leguntur etiam in Tomo III. Operum Sirmondi Paris. 1696. fol. p. 583. Nihil esse in his fragmentis Hippolyto vel haud congruens vel indignum video, adeoqve assentior Bullo, Tillemontio & aliis viris doctis, qvi pro genuinis ejus habent. Ex S. Hippolyti *Martyris de sermone Theologiæ* sive *Deitatis* hoc fragmentum affertur in Concilio Lateranensi A. C. 642. Consultat. 5. *Velle habet DEUS, non enim non velle: quoniam hoc vertilis est & eligentis, sed sempiternam voluntatem Dei sequuntur quæ fiunt, cui & facta manent salva.*

6. Fragmentum insigne libri in laterculo marmoreo memorati πρὸς Ἕλληνας καὶ πρὸς Πλάτωνα, ἢ καὶ περὶ τοῦ παντός qvem Arsenius pridem editurum se præfat. ad Josephum receperat, *Josepho* ab aliis, vel *Justino* Martyri, aut *Irenæo* vel *Cajo* presbytero k) tributum,

i) De Berone hæc Hippolytus fragmento V. Βήρως γάρ τις ἔναγχος μεθ᾽ ἑτέρων τινῶν τὴν Βαλεντίνου φαντασίαν ἀφέντες χείρονι κακῷ κατεπλάκησαν, λέγοντες τὴν μὲν προσληφθεῖσαν τῷ λόγῳ σάρκα γενέσθαι ταυτουργὸν τῇ θεότητι διὰ τὴν πρόσληψιν. Pro Ἧλιξ Codex Regius & Colbertinus Nicephori CPol. MS. contra impugnatores Imaginum, à quo & ipso Hippolyti fragmenta teste Sirmondo laudantur, legit Ἡλικίωνος τῶν αἱρετικῶν pro quo suspicor legendum ἡλικιωτῶν, αἱρετικῶν ut sensus sit: *adversus Beronem & Hæreticos alios ejus æquales.*

k) Confer quæ pro hac sententia Dodvvellus diss. VI. ad Irenæum p. 463. seq.

tum, sed Hippolyto à viris doctis assertum Græce 1) ut ex Italia acceperat primus edidit *David Hæschelius* in notis ad Photium p. 923. Augustæ Vindel. 1601. fol. & recusum Genev, 1613. Rothomag. 1653. fol. Deinde cum sua versione *Stephanus le Moyne*, in variis Sacris p. 53. Lugd. Bat. 1685. 1694. 4. Cum eadem interpretatione etiam recudendum dedi in Appendice ad Opera Josephi Lips. 1691. fol. Confer de hoc opere Photium Cod. 48. Ittigium Prolegomenis ad Josephum sub fin. & le Moyne not. ad Varia sacra p. 930. seq.

7. Hippolyti *Didascalia* qvæ in Bibl. Bodlejana inter Codices Baroccianos num. 26. & 185. exstat manu exarata, teste Pearsonio Vindic. Ignat. pag. 60. & 62. atqve Grabio T. 1. spicilegii Patrum pag. 285. & διατάξεις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διὰ Ἱππολύτου in Bibl. Vindob. de qvibus Lambecius Lib. VIII. pag. 429. qvasqve in lucem edi optat. Dodvvellus diss. ad Irenæum p. 50. & 463. maximam partem jam vulgatæ sunt in octavo Constitutionum Apostolicarum libro, qvamvis nonnulla aliter qvandoqve legantur, ut Grabius, monuit, qvi p. 286. illa spicilegio Patrum tertii seculi inserturum se pollicitus est. Hoc respici putant viri docti in laterculo marmoreo scriptorum Hippolyti, ubi περὶ χαρισμάτων Ἀποστολικὴ παράδοσις memoratur. Vide Stephanum le Moyne p. 1076.

8. *Canonum Ecclesiasticorum* XXXVIII. qvos sub Abulidis sive Hippolyti nomine habent Æthiopes, capita sive titulos ex Gallicis Wanslebii latine translatos exhibet Jobus Ludolfus commentario ad Hist. Æthiopicam p. 333. 334. Forte his respondet ac geminus est liber *de regimine* * (Ecclesiastico puta) qvem sub Hippolyti Episcopi nomine in Catalogo librorum Chaldæorum sive Syrorum num. 16. commemorat Hebed JEsu.

9. Hippolyti Episcopi *in S. Theophania* edere voluit Holstenius teste Lambecio T. 1. de Bibl. Vindob. p. 111. Eandemqve homiliam Christiano Daumio ad manus fuisse notat Ittigius in diss. de festo Nativitatis CHRISTI p. 395. post appendicem diss. de hæresiarchis. Habuit & Tho. Galeus, teste Caveo. Incipit: πάντα μὲν καλὰ καὶ καλὰ λίαν.

Scripta

1) Non Græce & Latine, ut legas apud Clariss. Caveum.

*) Tho. Galeus Hippolyti librum περὶ ἡγεμονίας putat esse qui sub Josephi nomine legitur de Maccabæis περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ.

Scripta Hippolyti deperdita, vel certe inedita.

In laterculo marmoreo ſcriptorum Hippolyteorum, obſervationibus Scaligeri & Bucherii, ſed præcipue Stephani le Moyne, Cavei, & qvæ apud Caveum leguntur Ed. Bernhardi & Tho. Galei illuſtrato, præter ea qvæ jam num. 1. 4. 6. 7. memoravi, nominantur:

10. Εἰς τοὺς ψαλμούς. Meminit Hieron. & Niceph. Fragmenta apud Theodoritum dialog. 1. & 2. & auctorem Catenæ in Pſalmos qvæ MS. in Bibl. Medicea. Operis hujus hypotheſin ſive præfationem MS. ſe habere teſtatus eſt Tho. Galeus. Habuit & Alexander Morus, qvi laudat notis ad Novum fœdus, ad Hebr. X. 5. Etiam Hippolyti expoſitio MS. Pſalmi IX. 24. in Bibl. Bodlejana.

11. Εἰς τὴν ἐγγαστρίμυθον, *de Saule & Pythoniſſa.* Hieron. & Niceph.

12. Ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου καὶ Ἀποκαλύψεως. *De Apocalypſi*, Hieron. & Niceph. Εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ τοῦ Θεολόγου Ἀποκάλυψιν. Syncell. p. 358. *Apologia pro Apocalypſi & Evangelio Johannis.* Hebed JEſu in Catalogo libror. Chaldæor. Commentarium Hippolyti in Apocalypſin Oporinus Principi Palatino Ottoni Henrico donavit, teſte Mich. Neandro in Erotematibus lingvæ Hebrææ pag. 454. Cæterum per commentarios in Apocalypſin, Sixto Senenſi etiam memoratos Rivetus II. 11. Crit. S. intelligit librum de Antichriſto, de qvo ſupra.

13. Προτρεπτικὸς πρὸς Σεβήρειναν, ad fœminam aliqvam nomine Severinam, Sam. Basnage ad A. C. 222. n. 10. ſive ut Steph. le Moyne pag. 1105. Σεβήρειαν Philippi Arabis conjugem. πρὸς βασιλίδα τινὰ Theodorit. dialog. 2. & 3. Juliam Mammeam intelligit Baronius ad A. C. 229. n. 10.

14. ᾠδαὶ εἰς πάσας τὰς γραφάς. Odæ & carmina in omnes S. Scripturæ libros. εἰς πάντας παλαιᾶς καὶ νέας γραφάς. Syncell. p. 358.

15. Περὶ Θεοῦ, καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως. *De reſurrectione.* Hieron. & Niceph. IV. 31. Sed pro Θεοῦ Ed. Bernhardus & Tho. Galeus malint χριστοῦ, qvia de laude Domini Salvatoris homiliam Hippolyti memorant Hieron. & Niceph. IV. 31. Hiſt. Fragmentum ex

Hippolyti περὶ ἀναςάσεως καὶ ἀφθαρσίας apud Anastasium Sinaitam c. 23. Hodegi.

16. περὶ τ' ἀγαθοῦ, καὶ πόθεν τὸ κακόν. Forte *contra Marcionem*, qvod memorat Euseb. VI. 22. & Hieron. Nicephorus IV. 31. ἀντιῤῥητικὸν πρὸς Μαρκίωνα vocat. Laudat & Theodoritus lib. 1. de hæret. fabulis c. 25. Syncell. p. 358.

Laudantur præterea.

17. Εἰς τὴν ἑξαήμερον Euseb. VI. 22. & Hieronymo c. 61. Catalogi. Nicephoro IV. 31. Syncello p. 358. Hippolyti & Basilii vestigiis institisse Ambrosium, in iis qvæ de eodem argumento scripsit, notat Hieronymus Epist. 65.

18. Εἰς τὰ μετὰ τὴν ἑξαήμερον. Euseb. VI. 22. Syncell. pag. 358. Niceph. IV. 31. Vereor ne ex his Eusebii verbis Hieronymus c. 61. commentarium *in Exodum* exsculpserit, licet is separatim etiam commentarium in ἑξαήμερον & *in Genesin* commemorat, ex qvo vide qvæ affert Epist. 125. ad Damasum. qv. 3. de Isaaco & Rebecca: & Leontius Byz. 1. contra Eutychem, de Bileami benedictionibus. Extant & fragmenta Hippolyti in Catena MS. in Genesin in Bibl. Cæsarea Codice VII. Theolog.

19. *In Canticum Canticorum.* Euseb. Hieron. Syncell. Niceph Theodorit. dial. 2. Anastasius Sinaita qv. 41. Vide & fragmentum insigne apud Lambecium VIII. p. 390.

20. *In Capita quædam Ezechielis.* Euseb. Syncell. Niceph. Extat MS. in Bibl. Bodlejana Hippolyti *de dimensione templi Salomonis.*

21. *In Zachariam.* Hier. in Catalogo & in Zachariam, atqve Nicephorus.

22. *In Esaiam.* Hieron. Niceph. & Theodorit. dialog. 1.

23. *In Danielem.* Vide supra num. 3.

24. *De Proverbiis.* Hieron. & Niceph. Exstat MS in Bibl. Bodlejana Hippolyti expositio in illud: *Sapientia ædificavit sibi domum.*

25. *De Ecclesiaste.* Hieron. Ex hoc fuerit qvod in Ecclesiastæ II. 24. servat MS. Bibl Bodlejana.

26. *Contra omnes Hæreses* σύνταγμα βιωφελέςατον. Niceph. IV. 31. Hieron. Photius Cod. 121. Vide qvæ supra n. 5.

27. *Capita adversus Cajum*, hæreticum puta de qvo Irenæus I. 35. Hebed JEsu in Catalogo libror. Chaldæorum.

28. Loca qvædam *Evangelii Matthæi* illustrasse Hippolytum innuit Hieron. procemio in Matthæum. Atqve Epist. 28. ad Lucinium:

De

De Sabbato utrum jejunandum sit, & de Eucharistia an accipienda quotidie, scripsit & Hippolytus vir disertissimus.

29. Λόγοι sive *Homiliæ*, ut in illud, *Dominus pascit me.* Theodorit. dialog. 1. *In Helcanam & Annam*, sive principium 1. libri Samuelis id. dialog. 2. *De distributione talentorum.* id. dial. 2. *De duobus latronibus*, id. dialog. 3.

His adde 30. βιβλιδάριον Hippolyti τοῦ γνωρίμου τῶν Ἀποστόλων, è qvo narrationem de virgine Corinthiaca affert Palladius in Hist. Lausiaca pag. 152. edit. Meursii. Γνώριμον τῶν Ἀποστόλων laxius sumto hoc elogio vocat etiam Cyrillus Scythopolitanus in vita S. Euthymii pag. 82. Chronicum Hippolyti laudans, de qvo supra num. 1.

Alii Hippolyti.

Hippolytus Thesei filius, de qvo Euripides in Hippolyto Coronato. Nam ejus Hippolytus καλυπτόμενος & Sophoclis Hippolytus intercidit.

Hippolyti duo Martyres, Romæ sub Valeriano Imp. circa A. C. 261. de qvibus acta S. Laurentii & Martyrologia 13. August. & 2. Dec. Et tertius Carthaginiensis in Africa, de qvo 3. Febr.

Hippolytus sub Fabio Episcopo presbyter Antiochenus, Novatianismi labe pridem infectus, sed qvi Ecclesiæ redditus cum martyrium imperante Decio subiret, à schismate Novati adstantes dehortatus est. Vide Prudentium περὶ στεφ. hymno XI. v. 19. seq. & Baronium & Florentinium ad Martyrolog. ac Bollandum 30 Januar. è quibus videbis res Hippolyti Episcopi cum hoc Antiocheno passim confundi.

Hippolytus Nonnus post Ibam Episcopus Edessenus, qvi Pelagiam de lupanaribus ad Ecclesiam & castitatem vitæ convertit imperante Theodosio juniore. Vide Baron. ad Martyrolog. 22. Aug. & 8. Oct. & 2. Dec. Hujus Nonni res cum Hippolyto Portuensi confundit Petrus Damiani lib. 1. Epist. 9. ad Nicolaum II. Confer Lemonii prolegom. ad Varia Sacra * 31.

Hippolytus Senator Romanus, si credimus Hieronymo qvi eum inter scriptores Ecclesiasticos qvi Christianam Religionem adversus gentes defenderunt cum Apollonio commemorat Epist. 84.

84. ad Magnum. Nisi hic unus è duobus Hippolytis Martyribus Romanis, de qvibus supra. Aut vero ex Hippolyto Episcopo, ut Tillemontii suspicio est, Hieronymus fecit Senatorem.

Hippolytus Cous, à Svida laudatur in ἠβός.

Hippolytus Thebanus seculo XI. clarus, Auctor *Chronici* à CHRISTO nato ad sua tempora. Citat Eusebium, Eustathium, (Antiochen.) Georgium (Syncellum) Chronologos. Gregorium item Nicomediensem, & Basilium M. ac Patres Nicænos, Simeonemqve Metaphrasten a) qvem velut tunc adhuc superstitem Κύριον Συμεῶνα vocat. Laudatur Hippolytus Thebanus à Mich. Glyca pag. 227. Codino & aliis. Ex ejusdem Chronico habet etiam Nicephorus qvæ male II. 3. Hist. Hippolyto Portuensi tribuit. Fragmenta illius Chronici post Sambucum b) Canisium c) & Lambecium d) ampliora è MSS. Vaticanis Græce & latine dedit Emanuel Schelstratenus in Antiqvitatibus Ecclesiæ illustratis Rom. 1692. fol. p. 510---513. Sed & opusculum qvod *de XII. Apostolis* sub Hippolyti nomine è Codice Regio laudat Cotelerius ad lib. IX. recognitt. Clementis §. 29. atqve integrum vulgavit cum versione sua & notis Franciscus Combefisius in Auctario novo Bibl. Patrum T. 2. Paris. 1648. fol. 831. & qvæ *de LXXII. discipulis* habet Baronius ad Martyrolog. Roman. IX. April. & in Annalibus ad A. C. 44. n. 38. & A. 56. n. 16. allegans libellum Hippolyti qvem Græce habuit Sirletus, ex Hippolyti Thebani Chronico petita videntur. Il-

a) Confer Allat. de Simeonum scriptis p. 37. seq. Steph. le Moyne notis ad Varia sacra p. 1081. seqq. Caveum in parte altera Hist. literariæ ad A. C. 933. Combefisii manipulum rerum CPol. p. 3. & 4.

b) Jo. Sambucus edidit latine, Patav. 1556. 8. typis Gratiosi Perchacini, sub titulo *libelli de ortu & cognatione Virginis Mariæ.*

c) Henr. Canisius Bavarico Codice usus, Græce & Latine T. 3. Antiqu. lect. Ingolstad. 1603. 4. p 40. Ex Canisii editione latine cum ejus notis legitur in Bibl. Patrum Colon. T. IX. A. 1618. & in supplemento Bibl. Patrum Paris. 1639. apud Morell. Tomo 2. p. 806. & T. 15. Bibl. Patrum Lugd. p. 240.

d) Lambecius Græcè è Codice Vindob. T. 3. p. 46. Vide eundem p. 98. seq. & T. 4. p. 150. T. 5. p 109 seq. T. 7. p. 341. T. 8. p. 63. & Allatium de ætate & interstitiis in collatione Ordinum apud Græcos p. 50. Etiam Hippolyti Historici fragmentum, in quo Salome Josephi βιωτικὴ γυνὴ appellatur, à Salmasio sibi communicatum refert Andreas Rivetus T. 3 Opp. p. 640. Allegat & Turrianus in Apologia pro domo Lauretana adversus Vergerium, & in scholiis ad l. 2. Constitutionum Apostol.

Ille de duodecim Apostolis libellus è Combefisii versione latine recusus est T.3. Bibl. Patrum Lugd. p.265. cum quo conferendi indiculi de iisdem Apostolis sub Dorothei vel Sophronii vel Epiphanii, vel nullo etiam Auctoris nomine extantes in MSS. editiqve cum Oecumenio in Epistolas Pauli, vel à Cangio ad calcem Chronici Paschalis p 434.437. à Caveo in parte 1. Hist. litterariæ ad A.C. 303. & à Cotelerio ad Constitutt. Apostol. lib. 2. c. ult. Conferendus etiam cum Baronianis illis, libellus Pseudo Dorothei de LXXII. discipulis. Hippolyti Chronologiam Evangeliorum & χειρογραφικὰς διδασκαλίας memorat Montfauconus p. 261. & 511. Palæographiæ Græcæ.

Hippolytus Florentinus Ord. Minor. qvi circa A.C. 1249. scripsit de miraculis S. Æmilianæ sive Humilianæ Florentinæ de Cerchis, qvod scriptum exstat in Actis Sanctor. ad XIX. Maji T.4. p.403.

XXVI. ORIGENES Alexandrinus, à Philosopho Platonico hujus nominis cui Plotinus assurrexit, diversus, a) licet & ipse Philosophiæ b) atqve humanioris omnis litteraturæ callentissimus. Natus est circa A. C. 185. (Commodi VI.) patre Leonida, c) qvi Martyrium subiit A. C. 202. (Severi X.) Cumqve à duodevigesimo ætatis anno seculares & sacras litteras in patria multis ad ipsum concurren-

a) Vide quæ supra l.IV. ad Vitam Plotini scriptam à Porphyrio c. 3. & 14. & ad Eunapii Porphyrium p.46. Meminit & alterius Origenis illius Longinus apud Porphyr. in Plotini vita c 20. Hierоclis apud Phot. Cod. 215. p.285. & Proclus II. 4. Theol. Platon. Fuit & Origenes ad quem S. Nili Epistola III. 280. & Origenes Monachus Antonii discipulus. Sozom. VI. 30. Palladius Lausiaca (cap. de Pambone) qui p. 26. Presbyterum & Oeconomum vocat. At enim commentitii sunt 1.) Origenes hæresiarcha quem ab Adamantio diversum faciunt Augustinus & Jo. Damascenus, Epiphanio (qui dubius saltem fuit) nimium tribuentes. Vide Cotelerium notis ad Damascen. T.1. monument. Eccles Græc p.778 Huetium p 5. Origenianor. & Latinum Latinium in Bibl. sacra & Profana p.78 2.) Origenes Episcopus Manbagensis, Justiniani Imp ætate in Synodo CPol. ob Metemphychosin assertam negatamque resurrectionem damnatus, de quo Eutychius T. 2. Annal. p. 171. 175. 3.) Origenes Syrus ab auctore Prædestinati c 42. confictus, cui c. 43. novo errore Origenem Origenianorum auctorem subjungit, ab eoque distinguit Origenem Catholicum tractatorem. De Adamantio juniore Marcionitarum adversario vide infra, ubi de dialogo Origeni tributo contra Marcionitas. De Adamantio Judæo Iatrosophista cujus Physiognomica exstant, dixi lib.3. c.6. §.38.

b) Euseb VI 18. Hist. Hieronymus de S.E. cap. 54. Vincentius Ler. c. 23. commonitorii. Suid. in Ὠριγένης. Cedrenus &c.

c) Euseb. VI. 1. Epiphan. LXIV. 1. Confer Martyrologia & Henschenium 22. April.

rentibus exposuisset, Grammaticæ disciplinæ professione se abdicavit atqve Clementi Alex. præceptori suo d) in munere *Catechetæ* sive Magistri κατηχήσεων *publici* successit, docuitqve ibi, donec circa A. C. 231. ætatis 46. per invidiam Episcopi Demetrii paulo post defuncti Alexandria expulsus, aliqvo tempore deinde versatus est Cæsareæ, ubi circa A. C. 228. ætatis 43. ordinatus presbyter ab illius regionis Episcopis Alexandro & Theoctisto e) fuerat. Antiochiam circa A. C. 218. vocavit Julia Mammæa Alexandri Severi mater f) ab eo edoceri cupiens, à qvo tempore Philippo etiam Arabi ejusqve Conjugi Severæ per litteras innotuit. Interim sub Maximino & maxime sub Decio urgente persecutione multis modis vexatus g) inqve varia loca profugere coactus deniqve obiit Tyri A.C. 253. † ætatis 70. paullo ante Galli & Volusiani obitum. Vir Athanasio etiam judice * θαυμαστὸς καὶ φιλοπονώτατος, utiqve qvam plurimorum egregiorum operum atqve innumerorum scriptorum auctor, unde & *Adamantium* cognomento ac *Philoponum* vel *Chalcenterum*, vel τὸν συντάκτην aut συνταχτήριον appellatum fuisse constat. *Origenem post Apostolos Ecclesiarum Magistrum nemo nisi imperitus negat*, inqvit Hieronymus præf. ad librum de nominibus Hebr. Atqve prooemio tradit. Hebr. in Genesin; *Vellem cum invidia nominis ejus habere etiam scientiam Scripturarum.* Eqvidem inter Sanctos confessores CHRISTI nomen eximium mereri poterat, multa & gravia pro ejus nomine libenter passus, & magnis in Ecclesiam meritis, præclarisqve in Sacras literas & adversus Ethnicos atqve hære-

d) Euseb. VI. 6. Photius Cod. 118.

e) Theotecnum vocat Photius loco laudato.

f) Euseb. VI. 21. Hist. qui Origenis Epistolarum ad Philippum Arabem ac Severam etiam meminit VI. 36 Confer Tillemont. ad vitam Orig. nota 16.

g) Euseb. VI. 39. Plura de Origenis vita qui desiderat, librum sextum Eusebii Hist. & primum Origenianorum Huetii adire poterit, ne dicam omnes qui de rebus Ecclesiæ tertii sæculi, vel de scriptoribus Ecclesiasticis scripserunt, Tillemontium præcipue T.3. memor. Hist. Eccles. parte 3. ac Caveum tum in Patrum vitis tum in Hist. litteraria. De dogmatibus Origenis fuse disputat præter Natalem Alex. Sec. 3. c. 3. artic 12 & diss 16. idem Huetius libro secundo: Centuriatores Magdeb. T. 3 p. 181. sq. aliiq; peculiaribus scriptis infra à me laudandis. *Ego miror*, inquit Sulpicius Severus dialog. 1. c. 6. *unum eundemque hominem tam diversum à se esse potuisse, ut in ea parte qua probatur neminem post Apostolos habeat æqualem, in ea vero qua vere reprehenditur, nemo deformius doceatur errasse.* Hinc illud apud Cassiodor. c. 1. institut. divinar. *ubi bene, nemo melius, ubi male, nemo pejus.*

† Confer Euseb. VII. 1. Hist. & Sam. Basnage ad A. C. 203. n. 12. & 18.

* Athanas. apud Socratem VI. 13. Hist.

hæreticos monumentis vitaqve proba & abſtinente inclytus, tamen qvi vivus admirationi fuit Chriſtianis omnibus, poſt mortem tot & tam gravium errorum, tamqve atrociter poſtulatus condemnatusqve h) eſt, ut tota forte Eccleſiaſtica Hiſtoria nullum præbeat aliud ſimile exemplum Viri qvi διὰ εὐφημίας καὶ δυσφημίας ſimiliter inclaruerit. Neqve ideo negaverim in ejus Scriptis reperiri qvæ vel Arianis vel Pelagianis grata eſſe potuerunt, multa etiam alia mira & parum ſolida placita ab eo ingeri, ne dicam allegoriis aliqvando plus juſto indulgeri: certum tamen eſſe pariter exiſtimo alia illius commodam pati interpretationem ſi æqvus lector accedat, alia (qvod Pamphilo Martyri olim multisqve aliis animadverſum fuit,) ab hæreticorum fraude eſſe interpolata, alia deniqve Philoſophorum & Hæreticorum theoriis conſentanea tantum proponi ab eo, ut à Clemente in Hypotypoſeon libris Magiſtro Origenis factum eſt, non affirmari ac ſtatui. Itaqve & Athanaſius de Synodi Nicænæ decretis T. 1. p. 277. diſtingvit inter ea qvæ Origenes ſcripſerit ζητῶν καὶ γυμνάζων & qvæ ὡς αὐτὸς φρονῶν καὶ ὁρίζων. Unde inconſtans in decretis ſuis ac παλίμβολος qvibusdam viſus eſt, ut Timotheo presbytero & S. Maximo. Vide Cotelerii monumenta T. 3. pag. 417. 643. & Rufinum invectiva 1. p. 386. edit. Marcianæi. Hæc ſi obſerves, multa accuſationum capita concident. Allegoriæ vero ſic ab Origene afferuntur, ut litteralem Scripturæ ſenſum tamen nemo forte veterum vel inqviſiverit attentius, vel majore luce perfuderit; nec obſcurum eſt tot illuſtres Origenis criminatores & condemnatores ſtrenue tamen ejus uſos commentationibus, eaqve ad verbum in ſua ſcripta tranſtuliſſe. De æterna ſalute Origenis perplacet mihi Jo. Dallæi modeſtia i) bene de illa ſperantis neqve audentis,

h) In Synodo CPol. ſecunda anathematiſmo II. A. C. 553. Confer Evagrium IV. 38. & ibi Valeſ. Henricum Noris diſſ. de Synodo V. cap. 6. ubi Halloixium refellit, acta Synodi V. corrupta nomenque Origenis inſertum cauſantem, quibus ſexta & ſeptima Synodus in errorum tracta fuerit, p. 390. Origenis defenſi. Imperatorum reſcripta ac Principum reſponſum adverſus Origeniſtas memorant Hieron. 1. adverſus Rufin. & Anaſtaſius Papa Epiſt. ad Johannem Hieroſol.

i) Jo. Dallæus adverſus Cottibium, à quo Origenes *ſanctus* vocatus erat: quod cum Eccleſiæ moribus contrarium eſſe oſtendiſſet, negat tamen ideo ſe Origenem damnatis ad æternos ignes addicere: *A Dieu ne plaiſe, qu' une ſi injuſte preſomtion me ſoit jamais entrée dans l' eſprit. Je laiſſe au Seigneur ſes ſecrets, & ne ſuis pas ſi hardi que de m' emanciper à definir ce que nul homme ne peut ſavoir, avec une certitude de*

dentis eum ſempiternis ſuppliciis adſcribere, licet in prato Spirituali c. 26. qvod citatur à VII. Synodo & à Johanne Diacono lib. 2. c. 45. vitæ B. Gregorii narratur revelatio; qva Origenes viſus eſt in Gehenna ignis cum Ario & Neſtorio: & licet Jo. Picus Mirandulæ Comes à Cenſoribus l) notatus olim fuit, veluti temerarium aliqvid ac hæreſin ſapiens ſtatuiſſet, qvod ſcripſerat *rationabilius eſſe credere Origenem eſſe ſalvum, quam credere ipſum eſſe damnatum.*

Scripta Origenis, Græce edita.

α) *EXEGETICA*, ſive qvæcunque ex *Commentariis* Origenis in S. Scripturam Græce reperire potuit, Græce & Latine cum notis edidit illuſtris Vir *Petrus Daniel Huetius* * Rothomagi 1668. fol. 2. Vol. recuſa Pariſ. 1679. & Coloniæ (Francofurti) 1685. fol. ex officina Chriſtiani Genſchii. In illo opere poſt præclariſſimum Origenianorum opus in libros tres diſtinctum, qvibus de vita, doctrina & Scriptis Adamantii copioſe atqve erudite Huetius diſſerit, hæc Origenis ſive ſcripta integra ſive ſcriptorum laciniæ ac fragmenta extant:

1. Fragmenta *commentariorum in Geneſin.* c. I. verſ. 12. 14. 16. ex Euſebii VII. 20. & VII. 11. præparat. atqve ex Philocalia, cum verſione *Franciſci Vigeri* & *Jo. Tarini*, p. 1-17.

2. Fragmenta *Commentariorum in Exodum* c. XX. 27. ex eadem Philocalia, cum *Tarini* verſione, p. 17-25.

3. *Fragmentum Homiliæ II. in Leviticum* (ſed diverſæ ab illis in Leviticum Homiliis qvæ in latinis Origenis editionibus exſtant) p. 26. ex eadem Philocalia.

4. *Fragmen-*

de foy. Mais au reſte s'il nous'eſt permis de juger de ces choſes par les apparences, je croy d'Origene ce que j'en ſouhaite, que Dieu, dont les miſericordes ſont infinies, luy à pardonné ſes erreurs, & n'a pas laiſſé perir avecque les infideles un vaiſſeau qu'il avoit orné de dons admirables, & dont tout ce que nous avons des veritables ouvrages ne reſpire qu'une foy & une pieté ſinguliere, & ou les erreurs meſmes dont ils ſont quelques fois tachez (car on ne le peut nier) ſont toujours accompagnées d'une modeſtie & d'une humilité raviſſante, pour ne point parler de ſes vertus & de la pureté de ſa vie. Confer plura in hanc ſententiam apud Bælium in dictionario, ubi de Origene.

k) Bellarmin. II. 8. de purgatorio.

l) Vide Jo. Pici Apologiam p. 131. ſeq. Operum.

* Laudat Bochartus T. 1. Hierozoici p. 956.

4. *Fragmentum Commentariorum in Josuam* c. XV. p. 26. ex eadem Philocalia.

5. *Homilia in I. Regum c. 28. de Engastrimytho* pag. 28-37. cum versione *Leonis Allatii*, qvi primus ediderat cum Eustathii Antiocheni contra Origenem & suo de Eugastrimytho syntagmate, ad calcem Eustathii in Hexaëmeron Lugd. 1629. 4. Recusa etiam in Criticis sacris in S. Scripturam curante Joh. Pearsonio editis Lond. 1660. fol. Tomo VIII. atqve inde Amstelodami, & Francof. 1696.

6. *Fragmenta Commentariorum in Psalmos* ex Epiphanii hæresi LXIV. 6. & 10. Origenis Philocalia & Eusebii VI. 25. Hist. cum versione *Petavii, Tarini, Henr. Valesii*, p. 37-51. Utinam similiter *scholia* Origenis *in Psalmos* qvæ Græce MSS. exstant in Bibl. Vindobonensi, & aliud ὑπόμνημα in Psalmos qvod habuit doctissimus Vir Tho. Galeus, in lucem proferantur.

7. *Fragmentum parvi tomi in Canticum*, qvem juvenis scripserat. Et aliud *ex secundo in Canticum Tomo*. pag. 51. 52. ex Philocalia, cum Tarini versione.

8. *In Jeremiam Prophetam Homiliæ XIX.* duæ primores & 4. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 16. 17. cum *S. Hieronymi* (in latinis editt. sunt 1. 13. 14. 5. 6. 8. 7. 9. 10. 11. 12. 4.) ad 2. Codices Regios emendata, cæteræ, 3. 5. 6. 7. 15. 18. 19. cum *Balthasaris Corderii* versione p. 53-198. Illas septem * primus ediderat è Codice Vaticano, una cum Catena Patrum Græcorum & commentario suo in Jeremiam *Michaël Ghislerius* Romanus, fateturq; in versione qvam addidit elaboranda operam suam contulisse *Leonem Allatium* & *Jo. Matthæum Caryophilum*. Lugd. 1629. fol. Postea universas XIX. è Codice Scorialensi, in qvo perperam ad *Cyrillum Alex.* referebanrur, Græce edidit suamqve versionem addidit *Balthasar Corderius* S. I. A. 1648. 8. Antvverp. apud Plantin. (non Parisiis, ut calami vel memoriæ lapsu scripsit præstantissimus Caveus.) Additum est ab Huetio p. 198. 199. *Fragmentum Homiliæ 39. in Jeremiam* ex Origenis Philocalia, cum versione *Tarini*. Sed omisit Origenis fragmenta qvæ exstant in Catena *in threnos*, qvam latine Antonius Agellius Rom. 1598. 4. & Græce ac latine Ghislerius Tomo tertio commentariorum in Jeremiam publicaverat.

* Addidit Ghislerius etiam octavam, sed illam deinde agnovit esse Clementis Alex. librum de divite salvando, ut supra in Clemente dixi.

9. *Fragmentum Tomi XX. in Ezechielem.* p. 200. seq. ex eadem Philocalia. Vide & Mersennum p. 1321. in Genesin.

10. *Fragmentum ἐξηγητικῶν in Hoseam,* p. 201. 202. ex eadem Philocalia.

11. *Fragmentum Tomi I. in S. Matthæum* (ex Eusebii VI. 25. Hist.) p. 204. *& Tomi II.* (ex Philocalia) p. 204. cum *Valesii* & *Tarini* versione. Atqve ineditus hactenus in Matthæum Tomus XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. cum *Huetii* versione, qvi hos primus è Bibl. Reginæ Christinæ eruit, collato etiam Codice Regis Christianissimi, & post minus accuratam *incerti*, minusq; integram *Erasmi* (qvæ jam in Matth. XVI. 12. p. 273. edit. Huetii desinit) versionem, de integro reddidit latine p. 205-500. à Matth. XIII. 36. ad XXII. 33. Alia fragmenta habet Bulengerus contra Casaub. part. 2. diatriba 3. p. 166. 167. 191.

12. *In Evangelium S. Johannis Tomus I. & II.* cum versione *Ambrosii Ferrarii* Mediolanensis, Monachi Cassinensis T. 2. p. 1-85. *Fragmenta quarti & quinti Tomi*, ex Philocalia, cum *Tarini* versione, & ex Eusebii VI. 25. Hist. cum versione *H. Valesii* p. 85-92. Tomus VI. X. XIII. XIX. XX. XXVIII. & XXXII. (desinens in Joh. XIII. 33.) cum versione *Ambrosii Ferrarii*, ex *Joach. Perionii* interpretatione subinde suppleta. p. 92-422. Græca primus Huetius è Codice Regio edidit. Fallitur Labbeus qvi T. 2. p. 144. de Script. Eccles. ait in his tomis Arianorum & Manichæorum mentionem fieri. Hoc enim verum est de homilia secunda qvæ in Johannis Evangelii initium latine tantum exstat inter Homilias diversas sub Origenis nomine. Ferrarius ** secutus est Codicem Venetum Bibl. S. Marci, in qvo novem isti tomi à librario ut lectoribus fucum faceret discerpti sunt in tomos continuos duos & triginta. Ex Origene *in Lucam* nonnulla profert Bulengerus libro laudato p. 158. 222. & *in Johannis VI.* p. 251.

13. *Fragmentum Homiliæ quartæ in Acta Apostolor.* p. 422. seq. ex Origenis Philocalia, cum versione *Jo. Tarini.*

14. Fragmenta Tomi I. & IX ἐξηγητικῶν in Epistolam ad Romanos. p. 423-429. ex eadem Philocalia.

15. *Fragmenta duo homiliarum in Epistolam ad Hebræos*, ex Eusebii VI 25. cum versione Henr. Valesii, p. 430.

Alia

** Prodiit *Ferrarii* versio Venet. 1551. 4. & in Genebrardi edit. operum Origenis atque in Basileensi, A. 1557. 1571. *Perioniana* Paris. fol. Ferrarius inter vertendum quædam de industria omisit, quibus lectores offendi putavit. Vide quæ post Huetium in illo notat Sandius p. 37. nuclei Hist. Eccles. & in appendice p. 7.

Alia Origenis fragmenta complura ex Catenis editis & MSS. collegerat *Franciscus Combefisius*, atqve ad Huetium miserat, verum ille tametsi collectanea hæc non indigna luce judicaret, tamen nec illorum editioni, nec aliis uti receperat Origenis scriptis qvæ Græce exstant recensendis junctimve vulgandis manum admovit. Qvemadmodum etiam *Herberti Thorndicii* Angli, & Gallorum *Jo. Tarini*, atqve *Jo. Auberti* conatus similes in herba perierunt.

β) Opus præclarum lectuqve dignissimum *contra Celsum*, † Philosophum Epicureum, pro veritate Religionis Christianæ, *libris VIII.* qvod sexagenario major * Origenes scripsit ad ἐργοδιώκτην suum ** *Ambrosium* Alexandrinum, qvo hortante illud circa A. C. 247. susceperat. Hoc *latine* extat in antiqvioribus Origenis editionibus ex versione *Guil. Persona*, separatim edita primum Romæ A. 1481. fol. Melior *Sigismundi Gelenii* versio comparet primum in editione Operum Origenis Basiliensi A. 1557. atqve deinde in cæteris. *Græce* primus è Codicibus duobus Palatino & Boico cum notis edidit vir egregius *David Hæschelius* Augustæ Vindel. 1605. 4. una cum *Gregorii Thaumaturgi* Orat. in Origenem, & adjuncta ad calcem libri versione Gelenii. Hæc è regione Græcis apposita atqve à *Guil. Spencero* Cantabrigiensi hinc inde castigata legitur in editionibus Cantabrigiensibus A. 1658. & 1677. 4. qvæ Spenceri etiam eruditas annotationes & Thaumaturgi Oratione omissa, Origenis Philocaliam annexam habent. Deniq; elaboratissima *Eliæ Boberelli* interpretatio *Gallica* lucem vidit Amstelod. 1700. 4. in non paucis locis latinâ Gelenianâ accuratior. Additæ notæ & conjecturæ ad Græca Origenis, qvibus plurima loca haud infeliciter emendantur & castigantur, ratione ubiq; habita paginarum editionis Cantabrig. Cæterum errata typorum indicemq; in notas & præfationem pluribus exemplaribus subtractam à typographo qveritur Boherellus apud Basnagium Bellovallium in Historia Operum eruditor.

 A. 1700.

† De hoc Celso qui sub M. Antonino vixit, dixi lib. IV. c. 33. is opus suum contra Judæos & Christianos falso titulo inscripserat λόγον ἀληθῆ, nomen mutuatus ab Antiphonte, de cujus λόγοις περὶ ἀληθείας quibus Providentiam sustulerat, confer si placet lib. II. c. 26. In quibusdam Codicibus Origenis quoque opus inscribitur: ὁ κατὰ τοῦ Κελσοῦ ἀληθὴς λόγος.

* Euseb. VI. 36. Hist.

** Hic est nobilis ille Alexandrinus per Origenem ab hæresi Valentiniana & Marcionitarum ad ecclesiam reductus, qui pro facultatibus quibus abundabat Origenis scripta egregie promovit, tachygraphosque ac calligraphos illis excipiendis describendisq; aluit. Vide Eusebium VI. 18. & 23. Hist. Hieron. de S. E. cap. 56 & Symellum p. 358

A. 1700. p. 419. Locum Origenis lib. VI. p. 295. seq. *περὶ ἑπτὰ ἀρχόντων δαιμόνων* sive de septem Angelis principalibus celebratis apud Ophianos, illustrandum sumsit Jo. Crojus in specimine conjecturarum & observationum ad qvædam Irenæi & Origenis loca, à qvo dissentientem videre licet Petavium appendice notarum in Synesii Opera.

γ) *Φιλοκαλία* sive *electa* ex Origenis Scriptis, de variis qvæstionibus Sacras litteras spectantibus, qvæ in *Theodori Tyanensis* Episcopi *† gratiam capitibus XXVII. digessere Gregorius Naz. & Basilius M. *Latine* vertit ediditqve *Gilbertus Genebrardus*, in sua Operum Origenis editione Tomo II. Paris. 1574. & recusa 1604. 1609. fol. *Græce* è Regio Codice cum nova versione & notis suis edidit *Jo. Tarinus* Andegavensis, Paris. 1618. 4 adjunctis Zacharia Scholastico de mundi Opificio, Anastasio Sinaita de hominis creatione ad DEI similitudinem, & Christiani Philosophi (incertum an ejusdem Anastasii) *δόξαις* sive celebrioribus opinionibus de anima, qvas latine è Tarini versione Barthius p. 472. Claudiano suo Mamerto subjunxit. Philocaliæ Codex MS. sed septem capitibus postremis mancus exstat in Bibl. Vindobonensi, qvem cum Tarini editione negligentius curata conferri operæ pretium esset judice Lambecio III. p. 74. Cum Tarini versione & notis, notisqve paucis *Guil. Spenceri* Philocalia Græce & latine editionibus contra Celsum Cantabrigiensibus A. 1658. & 1677. 4. subjicitur. Recensuit etiam ad MSS Codices & nova versione donavit *Tho. Galeus*, sed fatis prohibitus, qvod dolendum, edere non potuit. En tibi scripta Origenis è qvibus Philocalia illa excerpta est, qvam à *Jo. Leunclavio* etiam & *Bonaventura Vulcanio* latine versam scribit Abrahamus Sculterus parte 1. Medullæ Patrum libro sexto, qvi totus est de Origenis scriptis, pag. 152.

In Genesin tomus III. p. 44. & 67 - 75. edit. Cantabrig.
In Exodum σημειώσεις. p. 101 - 109.
In Leviticum Homilia II. p. 21.
In Josuam Homilia XX. p. 39. seq.
In Psalmum I. Tomus p. 21 - 24. *In Psalmum IV.* p. 94 - 101. *In Psalmum L.* p. 20.
In Canticum Tomus II. p. 110. *Tomus parvus in Canticum, quem juvenis composuit.* p. 31. *In*

*† Naz. Epist. 88.

In Jeremiam homilia XXXIX, p. 37. seq.

In Ezechielem Tomus XX. p. 38.

In Oseam ἐξηγητικά. p. 32 - 34.

In Matthaeum Tomus II. p. 30. seq.

In Johannem Tomus IV. p. 24. seq. *Tomus* V. p. 26 - 30.

In Acta, Homilia IV. p. 32.

In Epistolam ad Romanos, Tomus I. pag. 90 - 93. *Tomus IX.* p. 34 - 37.

Tomi contra Celsum p. 46 - 49. 67. 75 - 82.

Περὶ ἀρχῶν *liber III.* p. 50 - 67. *liber IV.* p. 1 - 20.

Epistola ad Gregorium Thaumaturgum. p. 41 - 43.

Locus ex *Dialogo contra Marcionitas* sect. IV. p. 92. (sed qvi apud Eusebium VII. 22. Praeparat. è *Maximi* libro περὶ ὕλης refertur) pag. 82 - 90.

δ.) Σύνταγμα περὶ εὐχῆς, *de precatione liber* ad *Ambrosium* suum & *Tatianam* aetate jam profectam foeminam, Tatiani forte ad qvem Gregorius Thaumaturgus librum de anima misit, sororem. Hunc Pamphilo in Apologia pro Origene laudatum librum primi edidere Oxonienses A. 1686. 12. è Codice Reginae Christinae Holmiensi (è qvo Huetius ejus editionem pridem receperat, & qvi nunc servatur Cantabrigiae in Bibl. Collegii S. Trinitatis,) una cum latina versione & brevibus notis, subjunctaqve *paraphrasi* brevi *Orationis Dominicae,* sub Origenis vel alterius Doctoris Graeci συγχρόνου nomine edita Graece & Latine à *Fed. Morello*, Paris. 1601. 8. Addidit Morellus Graece & Latine ejusdem auctoris (Petri Laodiceni ut videtur) *paraphrasin* sive *Scholia in Cantica B. Virginis Zachariae & Simeonis*, sed haec Oxonienses omiserunt. Omisit etiam *Jo. Rodolfus Wetstenius* filius, qvi librum de precatione Paraphrasinqve Orationis Dominicae secundum Oxoniensem editionem recudi curavit, latina tamen versione * non uno loco emendata, & B. *Marci Diadochi sermone contra Arianos* vulgato primum è Codice insigni Basileensi (qvo S. Athanasii scripta continentur) una cum latina versione Jo. Rodolfi Wetstenii, parentis. Basil. 1694. 4.

ε.) Προτρεπτικὸς εἰς μαρτύριον. *Sermo exhortatorius ad Martyrium,* scriptus durante Maximini persecutione, ad *Ambrosium,* & *Protocte-*

* Versionem illam nec elegantem nec perspicuam, nec Graecis satis conformem esse notaverat Tillemontius p. 258. Basileensi editioni in qvibusdam exemplis Amstelodami nomen est praefixum.

tum, ** & ex MS. Basileensi primum editus à *Jo. Rud. Wetstenio* filio cum versione & notis. Basil. 1674. 4. p. 162-218. Meminere hujus libri Eusebius, Hieronymus atqve exinde alii. Trithemius etiam latine se vidisse innuit, nescio qvo interprete.

ς'. *Epistola ad Africanum περὶ τῆς κατὰ Σωσάνναν ἱστορίας, pro historia Susannæ*, scripta circa A. C. 238. atqve à Wetstenio è Codice MS. Parentis sui, una cum exhortatione ad Martyrium edita primum integra Græce & lat. p. 222-247. notisqve illustrata post *Julii Africani* ad Origenem Epistolam, qvam cum initio Epistolæ Origenis responsoriæ è Codice A. Schotti Græce ediderat *Hæschelius* Augustæ Vindel. 1602. 4. cum Hadriani Isagoge sacrarum litterarum, Hesychii Hierosol. στιχηρῷ in Esaiam & 12. minores aliorumqve in majores Prophetas, & fragmento Chrysostomi de Susanna. Aliud Epistolæ Origenis fragmentum qvod pag. 225. edit. Wetstenii legitur, publicaverat Græce *Patricius Junius* ante Jobum στιχηρὸν subjunctum Catenæ Patrum Græcorum in Jobi librum. Lond. 1637. fol. Epistolam utramq; integram ex versione *Gentiani Herveti*, qvi Sirleti codice usus est, habes etiam in latinis Origenis editionibus, qvas Genebrardo debemus, Tom. 2. Aliam versionem suam Epistolæ utriusqve Africani & Origenis in præfatione suorum ad Esaiam commentariorum publicavit *Leo à Castro*, Salmanticæ 1570. fol. pag. 89. seq. Laudant has Epistolas Eusebius VI. 31. Hieron. c. 63. Catalogi, Photius, Svidas itemqve alii.

ζ'. Διάλογος κατὰ Μαρκιωνιστῶν ἢ περὶ τῆς εἰς θεὸν ὀρθῆς πίστεως *Dialogus contra Marcionitas* & Valentinianos, in codice Wetstenii & Bodlejano in qvinqve *** sectiones divisus, unde Trithemius memorat *libros quinque Origenis adversus hæreticos, quorum initium: Adamantius dixit.*

** Illos duos alloquitur his verbis p. 200. Νῦν ὥσπερεὶ πομπεύεις αἴρων τὸν σταυρὸν τοῦ Ἰησοῦ, ἱερὲ Ἀμβρόσιε, καὶ ἀκολουθῶν αὐτῷ τῷ προσάγοντι ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς, ἵνα αὐτός σοι συμπορευθεὶς αὐτός σοι δῷ καὶ στόμα καὶ σοφίαν, καὶ σοὶ τῷ συναγωνιστῇ αὐτοῦ Πρωτόκτητε. Protoctetus ipse Presbyter Cæsareensis fuit, ut ex Eusebio VI. 28 Hist. constat. Apud Hieron. c. 56. Catalogi male vocatur *Theoctistus*, licet error ille apparet etiam in Græca versione quæ Sophronio tribuitur. Sed è Freculfo colligas Hieronymum scripsisse: *cui* (Ambrosio) *cum Protocteto Presbytero liber Origenis de Martyrio scribitur.*

*** Jo. Picus in *duas* sectiones dividit; de recta in DEUM fide & 2. de resurrectione. Laurentius Humfredus in *tres*.

dixit. Hunc *latine* è variis codicibus verterunt *Jo. Picus* ſenator Pariſ. 1555. *Joachimus Perionius* Tomo 1. edit. Operum Origenis Genebrardinæ: & qvi ſinceriore MS. uſus eſt *Laur. Humfredus* Anglus, cujus verſio in Origenis operibus edi cœpit Baſil. 1557. *Græce* primus è Codice parentis ſui edidit *Jo. Rodolphus Wetſtenius*, cum verſione qvam ex illis Humfredi & Pici compegit & multis locis novam fecit, notasqve addidit. Baſil. 1674. 4. cum protreptico ad Martyrium & jam memorata ad Africanum Epiſtola. Cæterum Origenem auctorem eſſe hujus Dialogi affirmare non auſim, propter rationes ab Huetio p. 276. Origenianor. allatas, licet Origeni tribuitur ab Anaſtaſio Sinaita qv. 48. aliisqve. Inprimis perſpicuus eſt locus p. 30. qvo probatur auctorem vixiſſe non ante Conſtantium M. qvem ſuperioribus Imperatoribus opponit his verbis: *ἃ γὰρ ἐκεῖνοι καθεῖλον, αὐτὸς ἀνῳκοδόμησεν, ὃς ἐκεῖνοι ἐμίσησαν, οὗτος ἠγάπησεν, ὡς ἐκεῖνοι ἐτίμων ναούς τε καὶ εἴδωλα, αὐτὸς καθεῖλε.* Neqve huic objectioni ſatisfecit doctiſſ. Wetſtenius, licet in præfat. multus eſt in eo, ut hunc dialogum Origeni adjudicet. Sane veriſimilis eſt Tillemontii conjectura, qvi nota 13. ad vitam Origenis T. 3. Memor. Hiſt. Eccleſ. auctorem putat juniorem Adamantium, qvem ab Origene Theodoritus diſerte præf. lib. 1. & c. 25. ubi Marcionitarum adverſarios refert, diſtingvit: qvod facit etiam Sophronius Hieroſol. apud Photium Cod. 231. Niſi dicere malimus Adamantio vel Origeni ab aliqvibus tributum fuiſſe ideo, qvia Adamantius colloqvens in eo hæreticosqve oppugnans inducitur, verum auctorem autem eſſe *Maximum τῆς χριστοῦ διατριβῆς οὐκ ἄσημον ἄνδρα* Euſebio laudatum VII. 2. præparat. ſiqvidem qvæ ibi ex Maximi libro *περὶ ὕλης* affert, iisdem verbis in hoc dialogo p. 82. leguntur, ut jam ſupra ex Philocaliæ ſcholio annotavi. At ita Maximum illum Euſebio non valde vetuſtiorem ſed prope æqvalem ejus fuiſſe oporteret, certe ſcripſiſſe tunc, cum Conſtantinus M. jam CHRISTO nomen dediſſet idolaqve & idolia evertere cœpiſſet. Ab eodem Euſebio autem V. 27. Hiſt. Eccleſ. refertur inter ſcriptores qvi labente ſæculo ſecundo floruere, ubi idem illius opus *πόθεν ἡ κακία* contra Hæreticos (Marcionitas puta) commemorat. Veriſimilius igitur eſt Adamantium ex Maximo verba illa Dialogi mutuatum fuiſſe.

η. *Hebraicorum Nominum S. Scripturæ & menſurarum interpretatio.* Hanc cum Hieronymi & nova ſua verſione, è Codicibus Regiis & Colbertinis primus *Græce* vulgavit *Jo. Marcianaus*, notis etiam ſuis additis

T. 2.

T.2. Opp. Hieronymi p. 182. 246. Parif. 1699. fol. Confer fi placet qvæ de hoc libro Origenis dixi lib. IV. c. 35. §. 1. Hic eft de qvo Juftinus Junior qv. 86. ad Orthodox. *εἴρηται τῷ Ὠριγένει ἀνδρὶ ἐπισταμένῳ τὴν τῶν ἑβραίων διάλεκτον, πάντων τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς φερομένων Ἑβραϊκῶν ὀνομάτων καὶ μέτρων ἡ ἑρμηνεία.* Laudat etiam qv. 82. Qvod vero Hebraicæ linguæ peritum Origenem fcribit, hoc Eufebius qvoqve VI. 16. Hift. atqve inde Svides & alii teftantur eum *καὶ τὴν ἑβραΐδα γλῶτταν ἐκμαθεῖν.* Inprimis audiendus Hieronymus qvi c. 54. Catalogi ait eum *contra ætatis * gentisque suæ naturam, Hebræam linguam edidicisse*, ita qvidem ut qvemadmodum Epiftola 25. ad Paulam idem refert, *Græcia tota in illo mirata sit* qvod *in paucis non dicam mensibus sed diebus ita Hebrææ linguæ vicisset difficultates, ut in discendis canendisque Psalmis cum matre contenderet.* Vincentius Lerinenfis p. 301. commonitorii de Origene: *cujus scientiæ cum Græca concederent, Hebræa quoque elaborata sunt*, five elaboratum ab eo eft, ut Hebræa etiam addifceret. Ac Judæos ab Origene de intelligentia facrarum litterarum confultos ex eodem Hieronymo & ipfo Origene conftat: *Certe etiam Origenes* inqvit ille 1. contra Rufin. p. 137. *Patriarchen Huillum* (an Hillelen?) *qui temporibus ejus fuit, nominat, & trigesimum tomum in Esaiam illius expositione concludit, & cum aliter prius sensisse se dicat, doctum ab illo id quod est verius confitetur. Octogesimum quoque nonum Psalmnon qui inscribitur Oratio Moysi hominis DEi, & reliquos undecim, qui non habent titulos, secundum Huilli expositionem ejusdem Moysi putat, nec dedignatur Hebræam Scripturam interpretans per singula loca quid Hebræis videatur inserere.* Origenes in Exod. pag. 103. Philocaliæ *ὡς καὶ ἑβραῖος ἡμῖν ἀπήγγειλε.* In Pfal. 1. id. p. 22. *χαριεστάτην παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Ἑβραίου ἡμῖν καθολικῶς περὶ πάσης θείας γραφῆς παραδεδομένην περιστάξομεν.* Et in Epiftola ad Africanum p. 228. narrat fe de vocabulis Hebraicis *πρίνῳ* & *σχίνῳ* in hiftoria Sufannæ refpondentibus, non paucos Hebræos confuluiffe: *οὐκ ὀλίγοις Ἑβραίοις ἀνεθέμην πυνθανόμενος.* & p. 229. *μέμνημαι μέντοιγε φιλομαθεῖ Ἑβραίῳ καὶ χρηματίζοντι παρ' αὐτοῖς σοφοῦ υἱῷ, ἀνατραφέντι ἐπὶ τῷ διαδέξασθαι τὸν πατέρα συμμίξας περὶ πλειόνων.* In Jeremiam homil. 19. pag. 185. *καὶ πρῶτον χρήσομαι παραδόσει Ἑβραϊκῇ, ἐληλυθυίᾳ εἰς ἡμᾶς διά τινος φυγόντος διὰ τὴν Χριστοῦ πίστιν* (Ἑβραίου

* Hoc univerfe de illis temporibus, quibus raro aliquis Chriftianorum Hebraica attingebat, non de annis atque ætate Origenis intelligendum. Cæterum ad virorum doctorum argumenta quibus Origenem Hebraice vel prorfus fuiffe imperitum, vel vix primas literas Hebraismi attigiffe contendunt, non difficulter refponderi poteft, ut ex parte jam fecit Tillemontius nota 3. ad Origenis vitam.

('Εβραΐϛ δηλοῦσι.) Qvod vero homilia 12. in Genesin legitur: *Esau, ut ajunt qui Hebræa nomina interpretantur, vel à rubore, vel à terra id est rubrus vel terrenus, vel ut aliis visum est factura dictus videtur,* respicit librum *Philonis* Judæi, qvi ante Origenem interpretationem nominum Hebraicorum scripserat, de qvo dicere me memini lib.IV. c.4. num.42.

θ'.) Deniqve sub Origenis nomine prodiit *liber primus* τοῦ κατὰ πασῶν αἱρέσεων ἐλέγχου, qvem sub titulo *fragmenti Philosophumenon* ex Codice Florentino primus edidit, versionemqve & notas qvibus Origeni illud vindicat addidit V.C. *Jacobus Gronovius* thesauri Antiqvitatum Græcarum Tomo X. p.257. Lugd.Bat.1701.fol. Minus recte videtur inscribi fragmentum Philosophumenon, nam Philosophumena qvidem qvibus sententiæ Philosophorum veterum Physicorum, Ethicorum, Dialecticorum & Barbarorum succincte recensentur, integra sunt, sed Philosophumena ista librum primum constituebant, adeoqve fragmentum sunt majoris operis, qvod adversus hæreses universas scripserat auctor nescio qvis, certe Episcopus, neqve enim unqvam *Origenes* vel *Didymus* ** vel alius presbyter aut inferioris ordinis Clericus, nedum *Aëtius*, Ethnicus (ut ex Theodorito non ab re colligas) Scriptor de se dixisset, ὧν (Ἀποστόλων) ἡμεῖς διάδοχοι τυγχάνοντες τῆς τε αὐτῆς χάριτος μετέχοντες ἀρχιερατείας τε καὶ διδασκαλίας καὶ φρουροὶ τῆς Ἐκκλησίας λελογισμένοι οὐκ ὀφθαλμῷ νυστάζομεν, οὐδὲ λόγον ὀρθὸν σιωπῶμεν. Licet vero hæc verba non male forte qvadrant in *Epiphanium* qvi Episcopus fuit, & cui Philosophumena illustris Huetius p. 277. Origenianor. tribuit, fateor tamen hanc viri docti conjecturam parum mihi videri credibilem, cum aliud Epiphanii de hæresibus duplex opus exstet, unum prolixius & alterum brevius, nec verisimile sit tertium etiam hoc de eodem argumento scriptum ab eo fuisse compositum, in cujus proœmio mentio qvidem fit alterius succinctæ dogmatum hæreticorum redargutionis, sed qvæ neutri Epiphanii satis belle convenire videtur. Adscribam verba, qvoniam emendatione ea indigere existimo. ὧν (αἱρετικῶν) καὶ πάλαι μετρίως τὰ δόγματα ἐξεθέμεθα, οὐ κατὰ λεπτὸν ἐπιδείξαντες, ἀλλὰ ἁδρομερῶς ἐλέγξαντες, μὴ ἂν ἄξιον (ita lego pro ἀνάξιον) ἡγησάμε-

** Didymo Alex. Philosophumena sub Origenis nomine edita tribuit nescio quis sub literis C. A. H latens, in dissertatione inserta Actis Eruditorum A. 1710. p.166. seq Sed licet sectarum volumen ab eo editum fuisse constat, tamen nec ipse fuit Episcopus. Aëtium auctorem suspicabatur Tho. Galeus Vir doctiss. At de placitis Philosophorum scripsisse quidem Aëtium ex Theodorito novimus, sed ἔλεγχον hæresium scripsisse, cujus hæc Philosophumena exordium sunt, nemo veterum scripsit.

νοι τὰ ἄῤῥητα αὐτῶν εἰς φῶς ἄγειν, ὅπως δι' αἰνιγμάτων ἡμῶν ἐκθεμένων τὰ δόξαντα αὐτοῖς αἰσχυνθέντες &c. Post Gronovium cum ejus versione & notis, novisqve suis animadversionibus Philosophumena hæc separatim edidit amicus noster *Joh. Christophorus Wolfius* hodie Professor dignissimus in Academia Witebergensi, qvi pro suo in me amore librum hunc mihi inscripsit. Hamburg. 1706. 8. Evoluisse se eundem manu exaratum pridem testati sunt vel fragmenta ex eo produxerunt Lilius Gyraldus dialogis de Poëtis & in aliis scriptis suis, Conimbricenses in Physica Aristotelis p 176. Holstenius qvi edere etiam voluit, Jo. Mabillonius in itinere Italico p. 168. Allatius de scriptis Socratis p. 81. Alexander Morus ad Novum fœdus pluribus locis & in Esaiæ LIII. præcipue Menagius ad Laërtium Caroli de Montchal Archiep. Tholosani Codice usus, ad lib. 1. sect. 34. 116. II. 7. 9. III. 8. 69. VII. 60. 149. 157. VIII. 34. 39. IX. 5. 19. 20. 30. 33. 44. 61. & 18. ubi Pseudorigenem appellat. Novissime præstantissimus Montfauconus in Diario Italico p. 210. narrat se in Bibliotheca Barberina evolvisse Origenis Philosophumena in Codice recenti, ejusqve varias lectiones eruisse & cum aliis Codicibus contulisse, ut ea opera purgatiora dare in promtu sit. Novi etiam laudatum Wolfium in itinere qvod post editum hunc libellum in Belgium & Angliam suscepit, alios Codices vel Apographa inspexisse & locis non paucis meliorem illum dare jam posse.

i.) Omitto fragmentum libri *περὶ τοῦ παντὸς* Origeni itidem falso à qvibusdam tributi, de qvo supra in Hippolyto dictum est.

Scripta Origenis latine tantum edita.

1. *In Genesin Homiliæ XVII.* Rufino interprete, licet Codices qvidam Hieronymi nomen habeant præfixum. Confer Huetii Origeniana p. 245.
2. *In Exodum Homiliæ XIII.* interprete eodem Rufino.
3. *In Leviticum Homiliæ XVI.* Rufino interprete, qvas sub falso *Cyrilli Alex.* nomine edidit è Jacobi Fabri Codice Jodocus Clichtoveus, & in latinis Cyrilli pariter & Origenis editionibus reperire licet.
4. *In Numerorum librum Homiliæ XXVIII.* ex ejusdem Rufini versione, qvi *Scholia* etiam sive ut ipse vocat *excerpta* Origenis admiscuisse se, atqve alioqvi inter vertendum magna se ut qvidem soler, usum esse libertate innuit.

5. *In*

5. *In librum Josuæ, Homiliæ XXVI.* interprete Rufino.
6. *In librum Judicum Homiliæ IX.* interprete Rufino. Meminit Origenes ipse prologo Commentar. in Canticum.
7. *In 1. Regum cap. 1. & 2. Homilia I.* interprete Rufino.
8. *Commentariorum in Jobum libri III.* satis licet prolixi, sed qvi non ultra dimidium capitis tertii progrediuntur. Origeni (qvicqvid disputet p. 30. nuclei Hist. Eccles. Sandius, in appendice p. 40. ipse sua cædens vineta) suppositi & post Luciani martyrium h. e. post A. C. 311. scripti sunt ab auctore qvi Homousianis infestum se testatur. Utrum vero fuerit aliqvis è Lucianistarum secta, an Maximinus Arianus Episcopus contra qvem Augustinus scripsit, tanqvam parum certum definire non audeo. Latini scriptoris esse, post Erasmum credidit etiam Albertinus p. 353. de Eucharistia, qvibus assentiri nolim propter ea qvæ observat Huetius p. 273. Origenianorum. Certe erravit Genebrardus qvando hos Commentarios Græce scripsit exstare in Regis Galliæ Bibliotheca.
9. *Scholia in librum Jobi integrum*, qvæ è Codice Regis Galliæ primus vertit Joachimus Perionius, atqve suæ Origenis operum editioni Genebrardus inseruit. Nonnullos Perionii lapsus notavit Jacobus Billius lib. I. Observatt. sacrar. c. 8. atqve longe plures libro 2. unde repetiit Possevinus T. 2. Apparatus S. p. 193-201. & licet hæc qvoqve Scholia Origeni præter rem tribuantur, tamen qvia antiqvi scriptoris & lectu digna sunt, etiam Græca è Codice Regio proferri in lucem & novæ qvam concinnandam svadet omnium Origenis operum editioni adjungi optat Rich. Simonius lib. 1. Epist. select. 10. p. 103. In his qvoqve scholiis Luciani Martyris & Homusiastarum & Manichæorum mentio fit, unde auctorem esse Origene juniorem constat. Vide Huetium p. 274.
10. *In Psalmum XXXVI. XXXVII. XXXVIII. Homiliæ IX.* Rufino interprete.
11. *In Canticum Canticor. homiliæ duæ* interprete Hieronymo, cujus Epistola ad Damasum præfigitur, & *aliæ homiliæ qvatuor* sive potius prologo præmunita primorum duorum capitum expositio continua, qvali in *tomis* Origenes uti consvevit, Rufino interprete. Hanc Origenis esse negant Dallæus c. 34. de scriptis Ignatii, Larroqvanus in animadversionibus ad Pearsonianas Ignatii Vindicias p. 83. seq. & P. Baltus S. I. in defensione SS. Patrum Platonismi accusato-

rum p.361. aliiqve: sed argumentis melioribus Origeni asseritur à Pearsonio part. 1. Vindic. Ignatii c.7. & ab Huetio p.248.

12. *In Esaiam Homiliæ IX.* Hieronymo interprete.

13. *In Jeremiam Homilia secunda & tertia* ex illis qvatuordecim qvæ extant ex versione Hieronymi. Nam cæteræ duodecim Græce etiam habentur, ut dixi supra p. 217. num. 8.

14. *In Ezechielem Homiliæ XIV.* Hieronymo interprete.

15. *In Matthæum tractatus vigesimus secundus usque ad trigesimum quintum* ex antiqva versione sive *Bellatoris* presbyteri, sive *Epiphanii* Scholastici, seu cujusvis deniqve alterius à Matth. XXII. 34. usqve ad initium capitis XXVIII. Nam præcedentes tractatus viginti & unus Græce ab Huetio editi sunt, ut dixi supra p. 218. num. 11. unde patet præter Origenis mentem fecisse qvi tomos singulos distraxerunt in plures tractatus.

16. *In Lucam Homiliæ XXXIX.* à juvene Origene scriptæ, teste Hieronymo atqve Interprete. Neqve tanti sunt rationes ob qvas Origeni abjudicantur à Dallæo de scriptis Ignatii p.439. seq. ejusqve hyperaspiste Matthæo Larroqvano in animadversionibus ad Pearsonianas Ignatii vindicias pag. 94. sq. Vide Tillemontii notam 37. ad Origenis vitam, & Natalem Alex. Sec. 3. c. 4. artic. 2. p. 606. sq. edit. in fol.

17. *In Epistolam ad Romanos libri X.* abbreviati ex viginti tomis, ut Cassiodori Codices c.8. Inst. divin. legunt, sive ut Rufinus qvindecim, eodem Rufino (non Hieronymo, cui in edit. tribuitur) interprete, cujus Epistola ad Heraclium præfixa est.

18. *Homiliæ decem in diversos* Matthæi & Johannis locos, qvarum decima est, de Maria Magdalena. Hæ à Jac. Moerlino primum collectæ & in latinis editionibus Origenis sæpius excusæ, nomen Adamantii mentiuntur. Vide Huetium pag. 275. D. Gerhardi Patrologiam pag. 139. 140. & de Homilia ultima Baronium ad Martyrolog. 22. Jul. qvi eam latino scriptori tribuit, qvemadmodum Casaubonus XIV. 11. ad Baron. juveni & à declamationibus recenti.

19. Περὶ ἀρχῶν * *de principiis libri IV.* cum anacephalæosi, Rufino interprete, cujus præmittitur prologus ad Macarium (Romanum) qvo

* Libros περὶ ἀρχῶν scripserunt etiam Longinus, Porphyrius, & cujus opus ad huc MS superest, Damascius.

qvo se profitetur alia in his libris omisisse, alia mutasse. Qvod exemplis etiam docet Huetius p. 266. seq. & notavit jam olim Hieronymus 1. contra Rufin. p. 135. qvi ideo Pammachio rogante fideliorem illius operis versionem elaboravit, sed qvæ jam pridem temporum injuria amissa est. Valde male ob hoc opus audiit Origenes, qvod Græce legit adhuc Photius Cod. 8. Fragmenta occurrunt in Philocalia & in Justiniani Imp. Epistola de Origenis erroribus T. 5. Concil. edit. Labbei p. 672. sq. & apud Photium Cod. 235. Locum etiam ex exemplari MS. affert Græce Fullerus IV. 13. Miscell. sacr. Cæterum ex laudato Hieronymi loco constat etiam Rufinum suæ versioni nonnulla ex *Didymi* commentariolis qvi Origenis propugnator fuit, exaggerata & firmiora posuisse.

20. *Lamentum* sive threnus qvo de erroribus suis pœnitens inducitur, non magis Origenem auctorem agnoscit, vel Hieronymum interpretem, qvam Hieronymus auctor est Epistolæ qva deplorat qvod aliqvando cum Origene sensisset.

Alia haud dubie fuit Epistola ad Fabianum Episcopum Romæ de qva Rufinus in extremo invectivæ 1. in Hieron. *Ais etiam ipsum Origenem pro his dictis pœnituisse, libello pœnitentiæ ad Fabianum,* * *tunc urbis Romæ Episcopum dato: & tamen post pœnitentiam, post centum & quinquaginta annos mortis suæ in jus eum trahis & ad damnationem vocas.* Certe in lamento non legitur qvod Hieronymus Epist. 65. ad Pammach. testatur Origenem in Epistola ad Fabianum qva pœnitentiam egit cur talia scripserit, *caussas temeritatis in Ambrosium retulisse, quod secreto edita in publicum protulerit.* Non igitur Hottingerus reprehendendus, sed Labbeus qvi Hottingerum tam acerbe reprehendit, T. 2. pag. 145. qvod *libellum de pœnitentia Origenis* distinxerat à lamento, qvod tamen verissimum est. Atqve hic libellus, qvi intercidit (non lamentum, junioris ætatis fœtus) à Gelasio inter Apocrypha refertur, nec veluti Origeni suppositus, adscribitur Apocryphis (nam Eusebius qvoq; VI. 36. testatur Origenem scripsisse ad Fabianum aliosqve plures ἄρχοντας Ecclesiarum, περὶ τῆς κατ' αὐτὸν ὀρθοδοξίας) sed propter Origenis scilicet in erroribus pertinaciam, fide indignus judicatur.

21. *Epistola S. Barbæ ad Origenem & Origenis ad S. Barbam* qvas latine affert Halloixius p. 46. sq. Origenis defensi, ipse videtur ex ingenio

* Romam venisse Origenem ut sibi persuaserat Baronius, recte negant Tillemontius & Pagi ad A. C. 246. n. 2

nio ſuo confinxiſſe. Vide Tillemontii Hiſt. Imperatorum T. 3. ad perſecutionem Maximini nota 1. p. 809.

22. *Libellus de ſingularitate Clericorum* Origeni male in qvibusdam Codd. adſcriptus & inter Cypriani opera eſt editus. Vide Huetium pag. 277. ſq.

Editiones latinæ Operum Origenis.

Prima *Jacobi Merlini* qvatuor diviſa partibus Pariſ. 1512. 1519. fol. 2. Vol. cum Apologia pro Origene, ſuper qva licet privilegio Regis Ludovici XII. munita editio eſſet, magnæ ipſi moleſtiæ creatæ ſunt à Maſſæo, Natali Bedda & aliis Theologis Facultatis Pariſienſis, unde A. 1522. nova Apologia Apologiam illam tueri eſt coactus. Confer Rich. Simonis Epiſtolas ſelectas l. 1. Epiſt. 10. p. 95. ſq. & Morlerii Doctoris Sorbonici librum Gallice editum, eſſais de literature pour la connoiſſance des livres A. 1703. menſe Novembr. p. 257. Recuſa Merlini editio Pariſ. 1522. 1530. Etiam editio Veneta Anni 1516. memoratur in Bibl. Bigotiana, & opuſcula varia Origenis, latine apud Aldum excuſa in fol.

Secunda *Eraſmi* * qvi illi immortuus, itaqve poſt ejus obitum abſoluta à Beato Rhenano Baſil. 1536. fol. & auctior ſubinde edita ibidem 1551. & cum Laur. Humfredi præfat. 1557. ac deniqve cum Simonis Grynæi prolegomenis ad Tho. Eraſtum A. 1571. fol. 2. Volum.

Tertia plenior *Gilberti Genebrardi*, Pariſ. 1574. 2. Vol. atqve iterum 1604. 1619. Hanc editionem diligenter recenſet Labbeus, qvem ſi placet vide. Vide etiam Huetium p. 232.

Scripta, deperdita Origenis.

Biblia V. T. Hexapla, Octapla, Tetrapla de qvibus dixi lib. III. c. 12.

Univerſos propemodum S. Scripturæ libros illuſtraverat Origenes, qvem *longe minorem in Novo quam Veteri Teſtamento eſſe judicat S. Ambroſius* Epiſt. 75. ad Clementianum; ſive *tomis* & *commentariis* prolixioribus & accuratioribus, ſive brevibus *ſcholiis*, ſive deniqve *Homiliis* qva-

* Obiit Eraſmus V. Id. Jul. Baſileæ A. 1536. cujus vitam Rhenanus inſeruit præfationi ad Origenem dicatam Hermanno Archi-Epiſcopo Colonienſi.

qvarum aliæ extemporales ex ſenis ore à notariis exceptæ, aliæ meditatæ. Vide Sixtum Senenſem lib. IV. Bibl. S. Valeſium ad Euſeb. p.129. & Huetium p.237.

Commentariorum in Geneſin libri XII. Euſeb. VI.24. ubi ex *nono*, & III.1. ubi ex *tertio* locum affert. Meminit & Origenes ipſe lib. de precatione p.76. Fragmentum ex libro 1. ſervavit Chalcidius ad Timæum Platonis p.372. ſeq. Plura expreſſit Ambroſius in Haxëmeron. Porro Codices qvos vidit Hieronymus, librum XII. in duos diſtinxerunt, unde is *tredecim libros commentariorum* Origenis in Geneſin numerat qv. 1. ad Damaſum & Epiſt. 29. ad Paulam apud Rufin. invectivâ 2. Namqve ex Euſebio duodecim numerant Svidas in Ὠριγένης & Niceph. XV. 5. Cæterum fallitur Tillemontius qvi nota 30. ad vitam Orig. ex loco libri VI. contra Celſum p. 309. ſq. colligit tomos in Geneſin, qvatuor tantummodo prima capita expoſuiſſe. Ἐξηγητικὰ vocat Origenes ipſe p. 187. 190.

Homiliarum Myſticarum in Geneſin libri II. Hieron. Epiſt. 29. ad Paulam apud Rufin. invectiva 2.

Tomi in Exodum, & *ſcholia* qvæ *excerpta* vocantur ab Hieronymo. Expoſitionis ſuæ meminit etiam ipſe Origenes IV. contra Celſ. p. 195.

Scholia & Homiliæ in Leviticum ab editis Homiliis diverſæ. Vide Huetium p. 240.

Octo Homiliæ in Deuteronomium. Caſſiodor. c. 1. divinar. Inſtit.

Homilia de duabus meretricibus, & aliæ qvædam *Homiliæ* Caſſiodoro c.2. memoratæ *in 1. & 2. Reg. in 2. Paralip. & Esdræ libros duos* ſive Esdram & Nehemiam.

In Jobum Homiliæ qvas olim vertit *Hilarius* Confeſſor, ut *in Esdram Bellator* presbyter. Fragmenta in catena ad Jobum à Paulo Comitolo & Patricio Junio edita.

In Pſalmos ſcholia, Homiliæ quædam & Commentarii. Commentarios in primos XXV. Pſalmos Alexandriæ elaboratos notat Euſebius VI. 26. ſed in totum Pſalterium multis voluminibus ſcripſiſſe ante Euſebium, Theodorum Heracleotem, Aſterium Scythopol. Apollinarem Laodicenum & Didymum Alex. docet Hieron. Epiſt. 89. ad Auguſtin. (edit. novæ 74.) addens Hilarium Pictavienſem & Ambroſium Origenis veſtigiis inſtitiſſe.

In Proverbia Commentarii. Fragmenta duo apud Pamphilum in Apologia & aliud in Catena Mazariniana ad Luc. VIII. 4.

In

In Ecclesiasten explonationes, si credimus Sixto Senensi & Possevino, Methodium lib. de resurrect. testem laudantibus. Certe Origenem suis in Ecclesiasten commentariis confutasse se testatur Hieronymus Epist.65. ad Pammach.

In Canticum Canticorum Tomus unus qvem juvenis composuerat. Vide Philocaliam p.31.

In Canticum Canticorum tomi octo posteriores. Hieron. prologo Homil. in Canticum.

In Esaiam tomi XXX. (è qvibus vigesimus sextus jam Hieronymi ætate desiderabaur, & Tomus trigesimus desinebat in cap.30. 6. vide Euseb. VI. 32.) *Homiliæ XVI.* & *scholia* sive *σημειώσεις*.

Libri II. de visione τετραπόδων ad Gratam, Origeni suppositi teste Hieron. præf. ad Esaiam.

In Jeremiam Homiliæ XXIV. ex illis 45. Cassidoro & Rabano Mauro memoratis. Confer Tillemontium in Origenis vita p.238.seq.

In Threnos tomi V. Euseb.VI. 24. Hist. licet in Nicephoro legas tomos IX. Ex his fragmenta qvædam exstant in Catena ab Agellio & Ghislerio edita.

In Ezechielem Tomi XXV. Euseb. VI. 32. Confer Tillemont. p.239. seq.

In Danielem expositio. Origenes ipse tract.29. in Matth. adde Huetium p.242.

In quosdam ex duodecim Prophetis scripsisse se & in Esaiam atqve Ezechielem testatur Origenes VII. contra Celsum p.339. atqve cæteros similiter se expositurum. Tomos XXV. in duodecim Prophetas reperit Eusebius VI. 36.

In Matthæum Tomi primi X, atqve *ultimus XXV. & Homiliæ quadam* itemqve *scholia.*

In Marcum scripsisse se testatur Origenes tractat.35. in Matth. Cæterum commentarius qvi in qvibusdam Codicibus Origeni, in aliis Cyrillo Alex.tribuitur,& qvem è Codice Regio daturum se Græce promisit Huetius p.250. *Victoris Antiocheni* Presbyteri est,Chrysostomo cujus meminit junioris. Sub Victoris nomine qvoqve latine Theodorus Pelta-

tanus edidit Ingolstad. 1580. 8. una cum Tito Bostrensi in Lucam. Inde latine recusus est in Bibliothecis Patrum Parisiens. Colon. & Lugd. Tom. IV. Deniqve Græce & latine vulgatus à Petro Possino Rom. 1673. fol. una cum catena in Marcum. Vide de hoc commentario Huetium pag. 274. Rich. Simonis Hist. Crit. N. T. lib. 3. p. 80. & 426. seq. & Eliam du Pin in Bibliotheca Script. Eccles. T. 4. p. 74. Victor Presbyter allegatur etiam in Catenis ad Lucam Regia, Mazariniana & Corderiana, ut Combefisio in Bibl. Concionatoria notatum.

In Lucam Tomi V. Hieron. prolog. in Homilias ad Lucam à se versas.

In Johannem Tomi III. IV. V. VII. VIII. IX. XI. XII. XIV. usqve ad XVIII. XXI. usqve ad XXVII. tum XXIX. XXX. XXXI. Libros duos & viginti visos à se testatur Euseb. VI. 24. sed forte legundum duos & triginta, ut apud Hieron.

In Acta Apostolorum, Homiliæ. Vide Philocaliam p. 32.

In 1. ad Corinthios Commentarii sive *tomi.* Hieron. Epist. 58. ad Pammach. Origenem primo loco ponit inter eos qvi hanc Epistolam latissime fuerunt interpretati. Cæterorum nomina sunt: Dionysius, Pierius, Eusebius Cæsareensis, Didymus & Apollinaris. Meminit & Origenes ipse tractat. 23. in Matth. & homil. 17. in Lucam.

In Epipolam ad Galatas, quinque Tomi, tum scholia & tractatus sive *Homiliæ* variæ. Præterea decimum stromatum suorum librum commatico super explanatione ejus sermone complevit, teste Hieronymo proœmio ad Galatas, ubi Origenis commentarios secutum se non diffitetur.

In Epist. ad Ephesios tomi III. Hieron. 1. adversus Rufin. & in Epist. ad Ephes.

In Epist. ad Colossenses, tomi qvorum *tertium* laudat Pamphilus Apologia pro Orig.

In 1. ad Thessalonicenses ἐξηγητικά. Meminit præter Hieron. Origenes ipse lib. 2. contra Celsum p. 101.

In Epist ad Titum. Fragmenta in Pamphili Apologia.

In Epist. ad Hebræos tomi & Homiliæ. Idem Pamphilus, & Eusebius VI. 25.

In Apocalypsin expositio promissa ab Origene tractat. 30. in Matth.

Homiliæ quamplurimæ. Mille & eo amplius tractatus in Ecclesia locutum scribit Hieron. Epist. 65.

Libri II. de resurrectione Euseb. VI. 24. *alii de resurrectione dialogi duo.* Hieron. Epistola ad Paulam apud Rufin. invectiva 2. Confer Huetium p. 264. 266. De resurrectione scripsisse se Origenes ipse testatur V. contra Celsum p. 244. Meminit & Pamphilus in Apologia.

De libero arbitrio, Origenes ipse VII. in Epist. ad Rom. Nisi respicit librum tertium περὶ ἀρχῶν.

Acta concertationis cum Beryllo sive *dialogus* qvo Berylli Bostrensis in Arabia Episcopi errorem coarguit, qvi negabat Christum aliam qvam Pater habere personam. Vide Euseb. VI. 33. & Hieron. c. 61. de S. E. Socratem III. 7.

Dialogus cum Candido Valentiniano, in qvo duos andabatas digladiantes se spectasse scribit Hieron. 2. adversus Rufin. p. 150.

Dialogus cum Basso Agnomone cujus in Epistolas Africani & Origenis de Susanna mentio, licet in litteras relatum esse non æqve constat: uti nec qvæ disputavit *contra Arabas Psychopannychitas*, teste Euseb. VI. 37.

Adversus varios hæreticos, ut Apelleitas & Basilidem, Encratitasqve & Helcesaitas, tum Hermogenem, Isidorum, Menandrum, Nazarenos, Nicolaitas, Severum, Simonem & Valentinum. Atqve si Nicephoro X. 36. credas, etiam contra Marcellum Galatam ac Porphyrium. Vide Huetii Origeniana p. 265. & Tillemontium in vita Orig. c. 12. & 36.

Parva labyrinthus contra Artemonem & Theodotianos, qvam Origeni qvidam tribuerunt, sed qvæ auctorem potius habuit Cajum presbyterum Romanum, de qvo vide Cavei Hist. litterar. ad A. C. 210.

Concertatio cum hæretico quodam Ephesi, ab hæretico illo conficta & Origeni supposita, ut ipse apud Rufinum de adulteratione libror. Origenis qveritur in Epistola ad charos suos Alexandrinos.

Episto-

Epistolarum ultra centum συναγωγὴ, qvæ ab Eusebio collecta & in libros digesta non sine magno historiæ illorum temporum detrimento intercidit. Vide Euseb. VI. 36. Hist. In his fuere præter Epistolam ad Jul. Africanum, & alteram ad Greg. Thaumaturgum qvæ extat in Philocalia, Epistola ad Philippum Imp. ejusqve conjugem Severam: ad Fabianum Romanum aliosqve Episcopos de fide sua: ad amicos Alexandrinos, ad Beryllum Bostrorum in Arabia Episcopum, ad Tryphonem discipulum suum. Vide Tillemont. vitam Origenis c. 24. & 36. & Huetium p. 267. seq.

Libellus de Pascha cujus meminit Anatolius Alex. Episcopus Laodicensis præf. ad Canonem paschalem: *Sed & Origenes omnium eruditissimus & calculi componendi perspicacissimus, quippe qui & χαλκευτὴς* (leg. *χαλκέντερος*) *vocatus libellum de Pascha luculentissime edidit.* Ibidem nonnulla exinde producit. Omitto qvæ de *Astrolabio* & breviario Origenis nescio ubi latente incerta fide qvidam tradiderunt.

Stromatum libri X. ad Clementis Alex. imitationem scripti, & Philosophorum Ethnicorum placita cum sacrorum librorum dogmatis conferentes. Meminit ipse in Joh. p. 237. & Eusebius VI. 24. ac sæpius Hieronymus.

Monobiblia. Hieron. apud Rufin. invectiv. 1.

Deniqve juvenis etiamnum Alexandriæ non modo disciplinas liberales & προπαιδεύματα docuit, atqve ad varias Philosophorum sectas intelligendas auditores suos introduxit, sed & teste Eusebio VI. 18. τὰ παρὰ τούτοις συγγράμματα διηγήσατο, ὑπομνηματιζόμενός τι καὶ θεωρῶν ἕκαστα.

Eusebius idem VI. 32. Hist. testatur se accuratum scriptorum Origenis indicem texuisse in vita Pamphili Martyris: qvod se fecisse qvoqve Hieronymus c. 54. Catalogi narrat in Epistola ad Paulam, qva Origenis opera contra Varronis ponens contulerit. Sed nec hæc Epistola præter fragmentum apud Rufin. 1. invectiva, neqve vita Pamphili integra ad nos pervenit. Corruptam Bibliothecam Origenis & Pamphili in membranis instaurare conatus est Evzoius Thespesii Rhetoris cum Gregorio Naz. auditor, & postea Episcopus Cæsareensis, ut idem Hieron. c. 113. de Script. Eccles. auctor est.

*Tabella Chronologica * ſcriptorum plerorumq; Origenis.*

A. C.	ætat. Origenis	
210.	26.	ὑπομνήματα in Philoſophos variarum ſectarum. Euſeb. VI. 18. *(Alexandriæ.)*
		tomus in Canticum à juvene ſcriptus.
217.	33.	inchoata Hexapla, Tetrapla &c.
228.	44.	Epiſtola ad Julium Africanum de Hiſtoria Suſannæ.
ante A. 231.	47.	tomi in Pſalmos 25. primores. Euſeb. VI. 24.
		Libri duo de reſurrectione.
		Tomi V. in threnos. Primi V. tomi in Johannem. Primi VIII. in Geneſin. In Exodum. In Judices.
		Libri IV. de Principiis.
		X. libri Stromatum.
		Liber de precatione.
		Homiliæ in Lucam.
235.	51.	Protrepticum ad Martyrium.
poſt A. 237.	53.	tomi poſteriores in Johannem & in Geneſin.
238.	54.	tomi XXX. in Eſaiam, *(Cæſarea Palæſtinæ)* Euſeb. VI. 32.
240.	56.	tomi XXV. in Ezech. & V. in Cantic. *(Athenis.)*
		Epiſtola ad Greg. Thavmaturgum qvæ legitur in Philocalia.
241.	57.	Homiliæ IX. in Pſal. 36. 37. 38. tomi poſtremi V. in Canticum, *(Cæſareæ.)*
poſt A. 244.	60.	Homiliæ variæ extemporales qvas à notariis excipi permiſit, ſexagenario major. Euſeb. VI. 36.
		tomi XXV. in Matth. & XV. in Epiſt. ad Rom.
		Tetrapla, Hexapla, Octapla perfecta *(Tyri)* Epiphan. de ponderibus & menſur. n. 18.
		XLV. homiliæ in Jeremiam. XIV. in Ezechiel.
		Homiliæ in Geneſin, Exodum, Leviticum, Numeros.
		Tomi in I. ad Theſſalonicenſes.
247.	63.	In Prophetas minores.
		Epiſtola ad Fabianum & alios Epiſcopos de fide ſua.
249.	65.	libri VIII. contra Celſum.
		Homiliæ in Joſuam.
poſt A. 251.	67.	Epiſtolæ variæ. Hæc

* Confer Huetium pag. 269. ſq. Tillemontii not. 42. ad Origenis vitam, & Sam. Baſnage ad A. C. 203. n. 22. ſeq. & A. 336. n. 3.

Hæc de scriptis Origenis dixisse sufficiat, *ex quo uno si salvus perdurasset, plus lucis* Dallæo * judice *nobis quam ex reliquis* (Patribus) *aliis, & à quo forsan potius quam à cæteris omnibus haberemus in quo acquiesceremus. Sed paucula sunt & maximam partem fœde lacera & misere immutata quæ sub illius nomine feruntur. Magni enim & mirandi istius viri monumenta, neq; temporum neq; hominum injuriam superare potuerunt. Atq; haud scio annon horum invidia gravius eum afflixerit, quam ipsa tot sæculorum vetustas quæ ab ipsius morte ad nos fluxerunt.* Utinam scripta Origenis inedita qvæ apud Græcum Episcopum in Chio Insula vidisse affirmavit vir doctus *Fr. Vernonius* Anglus, in publicos Ecclesiæ usus proferantur.

Scripta Varia Origenem spectantia.

Gregorii Thaumaturgi Panegyricus in Origenem Præceptorem suum, de qvo infra inter Thaumaturgi Opera.

Pamphili Martyris & *Eusebii* Apologia pro Origene libris VI. è qvibus primus è Rufini versione, in latinis Origenis editionibus & inter Hieronymi Opera: atqve ex cæteris excerpta pauca apud Photium Cod. 118. extant. Idem Cod. 117. recenset *Anonymi* opus Eusebio posterioris & in qvinqve libros distributum pro eodem Origene. Qvemadmodum ex *Antipatri Bostrensis* confutatione Apologiæ Pamphili qvædam leguntur in Actis Concilii Nicæni T. 7. Concil. edit. Labbei p. 368.

Rufinus de depravatione librorum, præcipue Origenis, liber, in latinis Origenis editionibus.

Jo. Pici Mirandulani diss. de salute Origenis, p. 131. sq. Operum, *Jacobus Merlinus* in Apologia pro Origene, & Apologia Apologiæ tribus libris constante & adhuc inedita, de qva Huetius p. 230. Origenianor. *Erasmus* de Origenis Vita, phrasi, docendi ratione & operibus Origenis cum singulorum librorum Censuris T. VIII. Opp. p. 362. seq. & ante editiones Origenis Erasmianas: Georgius Wicelius in Hagiologio. Gilberti Genebrardi collectanea editioni Operum Origenis à se curatæ præmissa.

Petri Halloixii Origenes defensus, sive Origenis vita, virtutes & documenta libris IV. Leodii 1648. fol.

A letter of resolution concerning Origen and the chief of his Opinions, by *C. L.* Esqvire. Lond. 1661. 4. Recusus hic liber dignus examine accuratiore in volumine primo collectionis variorum opu-

 sculo-

* Jo. Dallæus de usu Patrum c. 1. pag. 6.

sculorum qvæ prodiit Londini A. 1708. 8. sub titulo *Phœnix, or a revival of scarce and valuable pieces.* Poterat etiam addi libellus itidem Anglice editus Lond. 1683. 12. sub titulo: *the future state, or a discourse attempting some display of the Souls happiness in regard to that eternally progressive knowledge or eternal increase of knowledge and the consequences of it, which is amongst the blessed in heaven.* Qvo in libello paginarum 159. explicatur doctrina Origenis lib. 2. περὶ ἀρχῶν c. ult. de beatitate animarum sempiterna, qvam consistere putat in faciendis majoribus semper in æternum incrementis scientiæ & cognitionis, contemplatione primò operum DEI in hac terra, deinde in aëre, atqve globorum cœlestium infinito numero, ac deniqve DEI ipsius.

Histoire de Tertullien & d'Origene par Mr. *de la Motte.* Paris. 1675. 8.

Stephani Bineti S. I. de salute Origenis, & an plerumqve illustriora ingenia sint perversiora. Paris. 1629. 8vo. 1631. 12.

De erroribus Origenis multa è veteribus *Methodius* apud *Epiphanium* & *Photium*: *Hieronymus* in Epistolis & contra Rufin. *Justinianus Imp.* Epistola ad Mennam qvæ latine ex Codice Antonii Augustini primum edita à Baronio ad A. C. 538. n. 34-82. recusaqve Græce & Lat. T. V. Concil. p. 635. ubi & p. 679. altera Epistola ad Synodum CPol. adversus Origenem & ejus sectatores.

Paganinus Gaudentius de dogmatum Origenis cum dogmatis Platonis comparatione, Florent. 1639. 4. subjunctis salebris Tertullianeis, & Vita Christianorum ante tempora Constantini M. Confer si placet qvæ de Platonismo Origeni objecto novissime disseruit P. Baltus S. I. in defensione SS. Patrum Platonismi accusatorum lib. 2.

Jo. Fechtii (hodie Theologi Rostoch.) Exercitatio Historico Theologica de Origene & Origenianis, habita Witebergæ sub præsidio D. *Jo. Meisneri*, editaqve A. 1665. 4.

Jo. Henr. Horbii (Pastoris deinde ad S. Nicolai Hamburgensis) Historia Origeniana. Francof. 1670. 4.

Jo. Francisci Buddei (hodie Theologi Jenensis) exercitatio de allegoriis Origenis Witeberg. 1689. 4. & in ejus parergis Historico Theol. p. 139. *Godfridi Tilmanni* Allegoriæ in Sacram Scripturam ex Origene & aliis collectæ. Paris. 1574. 8.

Petri

Petri Zornii Hamburgensis de Evnuchismo Origenis Adamantii exercitatio, qva illum in dubium vocat (contra nimis perspicua repetitaqve Veterum testimonia.) Giessæ Hassorum, præside D. Jo. Henrico Majo Theologo Giessensi, 1708. 4. Cæterum evirationem tum temporis non fuisse Canonicum Ordinationis impedimentum disputat Natalis Alex. sec. 3. diss. 15. qv. 1. Contrarium visum Samueli Basnagio T. 2. Annal. p. 231.

Histoire des mouvemens arrivez dans l' Eglise au sujet d' Origene & de sa Doctrine, par le *Lovis Doucin*, S. I. Paris 1700. 12. Videndus etiam *Jo. Garnerius* ad Marium Mercatorem T. 1. & *Henricus Noris* in Hist. Pelagiana & diss. de qvinta Synodo. *Casp. Sagittarius* introduct. ad Historiam Eccles. p. 113. sqq. ubi de Origenistis & adversariis Origenis.

Jo. Vindetus Anglus in libro erudito de vita functorum statu p. 40. promisit Origenis ac Plutarchi vitas & decretorum parallelismum. Idem p. 39. docet dogma de Metempsychosi per calumniam Origeni impactum fuisse, qvod probat etiam *Jo. Baptista Crispus* de Philosophis caute legendis p. 464. seq. Sic idolis sacrificasse Origenem ut traditum Epiphanio, LXIV. 2. fabulis adscribunt Baronius, Huetius, Raynaudus, Valesius, Halloixius, Tillemontius, & novissime Sam. Basnagius qvem vide ad A. C. 203. n. 20. Sed verissimum esse contendunt Natalis Alex. Sec. III. diss. 15. Antonius Pagi ad A. C. 251. n. 6. seq. Petavius ad Epiphan. & Huetius p. 22. Origenianor.

Scripta de Operibus Biblicis Origenis, Tetraplis, Hexaplis atqve Octaplis, notisq; Criticis & asteriscis allegavi supra lib. III. cap. 12. §. 12. 13. qvibus addes qvæ Clarissimus Vir *Jo. Ernestus Grabius* novissime observavit in Epistola ad doctiss. Millium de genuino LXX. Interpretum exemplari & tribus novæ edit. speciminibus Oxon. 1705. 4. tum in prolegomenis ad novæ suæ luculentæ editionis Græcæ Bibliorum volumen primum & tertium, & deniqve in diss. A. 1710. 4. vulgata *de variis vitiis LXX. Interpretum versioni ante B. Origenis avum illatis, & remediis ab ipso in Hexaplari ejusdem Versionis editione adhibitis, deque hujus edit. reliquiis tam Manuscriptis quam prælo excusis.*

XVII.

XXVII. *INDEX Scriptorum & Hereticorum.*

ab Origene in ſcriptis Græce editis memoratorum.

C. denotat libros contra Celſum, edit. Cantabrig. H. a. b. Commentarios ab Huetio Græce ac Latine editos duobus tomis: M. dialogum contra Marcionitas & qvæ ipſi ſubjuncta ſunt. O. librum de Oratione edit. Wetſtenianæ Baſil. ac deniqve P. Philocaliam edit. Cantabrig.

Archi-

Hermæ

Philo

XXVIII.

XXVIII. S. GREGORIUS, alio nomine *Theodorus*, a) nobilibus & opulentis parentibus Ethnicis b) natus Neocæsareæ Ponti: post illorum obitum cum juvenis qvatuordecim annorum c) jam aliqvo Christianismi amore tangi cœpisset, ac deinde latinæ lingvæ atqve eloqventiæ Græcæ studiis imbutus, Legum Romanarum addiscendarum causa Berytum d) peteret, una cum Firmiliano patricio Cappadoce, e) Episcopo postea Cæsareensi, fratreqve suo Athenodoro, itidem deinde Episcopatu Ponti functo f) deflexit Cæsaream Palæstinæ, ibiq; detentus ab Origene, per octo annos g) ab ejus ore tum in illa urbe tum Alexandriæ h) tum iterum Cæsareæ pependit, & ab illo ad CHRISTUM adductus i) Philosophicisqve primum disciplinis imbutus, tum præsertim Sacram doctrinam edoctus est. Cæsareâ circâ A. C. 239. decedens Origenem præsentem, convocata magna freqventia celebravit, eiq; gratias egit insigni sermone Panegyrico

a) Hujus nominis non facit mentionem Greg. Nyssenus, neq; Basilius. Sed Eusebius VI. 30. Hist. ubi celeberimos ex Origenis discipulis ait fuisse Theodorum ὃς ἦν αὐτὸς οὗτος ὁ καθ' ἡμᾶς ἐπισκόπων διαβόητος Γρηγόριος, & fratrem ejus Athenodorum. Hieronymus c. 65. de S. E. *Theodorus qui postea Gregorius appellatus.* Sophron. Θεόδωρος ὃς ὕστερον ἐκλήθη Γρηγόριος. Pro quo Suidas: Γρηγόριος ὁ καὶ Θεόδωρος. Notum est adultos in baptismate novum nomen frequenter adscivisse, quo de ritu vide Josephum Vicecomitem lib. 2. c. 13. de ritibus baptismi, Edmúndum Martene, aliosque. Ex Theodoro & Gregorio male duos diversos Origenis discipulos facit Nicephorus V. 20. reprehensus eo nomine à Caveo in vita Thaumaturgi c. 3.

b) Gregorius ipse panegyr. in Origenem p 183. edit. Moguntin. & Gregorius alter, Nyssenus in laudatione Gregorii Thaumaturgi T. 2. p. 969. d. 970. a.

c) Thaumaturgus ipse p. 183.

d) Id. p. 186. 187. 188. Fallitur itaque Hieronymus scribens Gregorium Beryto Cæsaream transiisse, & Socrates IV. 27. qui Gregorium ad Origenem pervenisse tradit, postquam ἐν τῇ Βηρύτῳ νόμους ἐμάνθανε. Cæterum Berytum Phœniciæ urbem, tum temporis celeberrimam fuisse Juris scientiæ addiscendæ palæstram, multis veterum testimoniis constat, ut ad Eunapium notavi.

e) Nyssenus p. 974.

f) Euseb. VI. 30. VII. 14. & 28. Hist. Theodoritus II. 9. hæret. fabularum. Cæterum Suidæ in Γρηγόρ. memoratum περὶ σαρκώσεως καὶ πίστεως λόγον, non Athenodoro (quem Sophistam Suidas appellat) tribuerim cum Tillemontio T. 4. memor. Hist. Eccles. p. 621. in Thaumaturgi vita c 2. Sed Gregorio fratri. De Athenodoro illo videndus Baron. ad Matyrolog. Rom. 18. Octobr. & Bollandus ad 9. Febr.

g) Ita Thaumaturgus ipse p. 170. videtur innuere, licet quinquennium tantum memorat Hieronymus ex Eusebii VI. 30. Hist.

h) Vide Tillemont p 669.

i) Hieron. de S. E. c. 165. Suidas in Γρηγόρ.

co qvi etiamnum extat, & à Pamphilo k) Apologiæ Origenis pridem insertus fuit. Origenis ad Gregorium Epistolam habes c. 13. Philocaliæ. Absens inde à Phædimo Episcopo Amaseno l) consecratus est primus Episcopus Neocæsareensis, licet vix septendecim * tum in illa urbe essent Christiani. In Episcopatu suo inter varias persecutiones tam felicibus successibus usus est, ut vix totidem Neocæsareæ superessent Ethnici, m) cum vita excederet imperante Aureliano, ** hoc est non ante A. C. 270. Interfuit una cum Athenodoro fratre suo Episcopis n) Pauli Samosateni hæresin Antiochiæ A. C. 265. redarguere gestientibus. A virtute & doctrinæ præstantia *Magni*, o) à miraculis *Thaumaturgi* sive *τερατεργȣ̃* & *alterius Mosis* p) cognomen tulit. *Martyrem* nemo ante Rufinum dixit, celebrant tamen Martyrologia & Menologia 17. Novembr. Et late accepto vocabulo Martyrem vocari recte monet Lambecius T. 2. pag. 270. Ex scriptis ejus hæc ad nos pervenere:

1. *Πανηγυρικὸς ἐυχαριστίας* sive *προσφωνητικὸς ad Origenem*, Cæsareæ Palæstinæ circa A. C. 239. dictus extat, Græce cum versione & notis, in edit. Gerh. Vossii p. 169 - 224. Sed latinam versionem *Sirmondi* esse testatur Labbeus T. I. p. 374. idq; se ex ipso Sirmondo accepisse jam grandi ætate. Observant & alii cæteris à Vossio Tungrensi Episcopo translatis videri cultiorem. Editum qvoqve ab *Hoeschelio* sub idem tempus hunc panegyricum cum brevibus notis Græce & Latine ad calcem

k) Vide Socratem IV. 27.

l) Nyssenus p. 976. seq. Niceph. VI. 17.

* Basilius de Spiritu S. c. 29. Nyssenus p. 977.

m) Id. p. 1006. seq.

** Apud Suidam pro *Juliani* nomine *Aurelianum* ex MSS Codicum fide reposuit Clariss. Kusterus. Ita & menologia 17. Nov.

n) Euseb. VII. 28. Hist. & Theodoritus II. 9 hæreticar. fabular.

o) Magnum passum nominant Basilius Epist. 62. sq. & de Spiritu S. c. 29. Nyssenus & alii. Miracula ipsius Nyssenus plura refert, plura etiam p. 1009. quod incredibilia videri possint prætermittere se testatus. Nonnulla itidem suæ Eusebii Hist. versioni inseruit Rufinus, ut Basilii, Socratis & aliorum veterum testimonia omittam Mich. Pselli *πρὸς τὸν Πρωτοσύγγελον περὶ τȣ̃ ἁγίȣ Γρηγορίȣ τȣ̃ θαυματȣργȣ̃* nondum vidit lucem.

p) Basilius de Spiritu S. ad Amphiloch c 29. T. 2 p. 220. etiam ab ipsis veritatis hostibus hæreticis *δέυτερον Μωυσῆν* appellatum testatur. Idem elogium ei tribuit Nyssenus p. 975.

cem librorum Origenis contra Celsum, Augustæ Vindel. 1605. 4. idem Labbeus notavit. Meminit hujus Orationis Hieronymus c.65. de Scriptor. Eccles.

2. *Metaphrasis in Ecclesiasten*, male *Nazianzeno* tributa in variis MSS. ut illis de qvibus Lambecius lib. III. p.182.187.190.&c. atqve inter Orationes Greg. Nazianzeni sæpius edita Græce & latine ex *Jac. Billii* versione, Orat. LIII. Sed Gregorio Thaumaturgo recte vindicavit Vossius ex testimoniis Hieron. de S. E. c.65. & in c.4. Ecclesiastæ, atqve Rufini VII. 25. Hist. Eccles. ac Svida, licet latine tantum ex interpretatione jam laudati Billii eam exhibuit: Græcolatinæ enim tunc Nazianzeni editiones nondum lucem viderant. Eadem in Ecclesiasten Metaphrasis pridem sub vero Gregorii Neocæsareensis titulo prodierat latine ex Versione *Jo. Oecolampadii* in Micropresbytico Basil. 1550. fol. p.119. & in Orthodoxographis utriusqve editionis, ut Patrum Bibliothecas ne memorem. Prodiit itidem Græce cum notis Antvverp. 1614. 8. una cum Catena Græcorum Patrum in Proverbia Salomonis & Pselli paraphrasi in Canticum Canticorum, additaqve latina versio qvam Andreas Schottus contexuit ex duabus illis Jacobi Billii & Johannis Monachi Brigittiani, hoc est Oecolampadii, qvi aliqvando inter Monachos S. Brigittæ nomen suum fuit professus. Illam Thaumaturgi Metaphrasin notis qvibusdam in Parisiensi edit. Græcolatina operum Gregorii Thaumaturgi etiam illustravit *Fronto Ducæus*.

3. *Expositio fidei*, qvam * à S. Johanne Evangelista acceptam refert Gregorius Nyssenus in laudatione Gregorii Thaumaturgi p.378. repetitq; qvinta Synodus T.2. edit. Binianæ Colon 1618. p.774. & Nicetas lib. 1. thesauri Orthodoxæ fidei c. 32. Eandem qvoniam brevis est, hoc loco integram dabo cum versione Rufini, qvi eam latinæ versioni Eusebii Hist. VII. 25. ad ædificationem, ut ait Ecclesiæ, inseruit.

Εἷς Θεὸς Πατὴρ λόγου ζῶντος, Σοφίας ὑφεστώσης καὶ δυνάμεως καὶ χαρακτῆρος ἀϊδίου. Τέλειος τελείου γεννήτωρ, πατὴρ υἱοῦ μονογενοῦς. Εἷς	Unus DEUS *Pater Verbi viventis, Sapientiæ subsistentis & Virtutis suæ & figuræ, perfectus perfecti genitor Pater filii unigeniti.* Unus Dominus,

Ii *solus*

* Narratio illa de revelatione Gregorio facta parum credibilis videtur B. Dorscheo Heptade diss. VI. Cæterum hæc est *Gregorii Thaumaturgi Apocalypsis*, ad quam Elias Cretensis notat respicere Nazianzenum Orat. 37. p.609. Eadem laudatur & à S. Germano atque in definitione Apocrisiariorum Gregorii IX. Papæ: tum à Johanne Vecco & Georgio Metochita in Allatii Græcia Orthodoxa T. 2. p.484. 735. 952. 986. & 1056.

solus ex solo, † *figura & imago Deitatis, verbum perpetrans,* q) *Sapientia comprehendens omnia, & virtus qua tota creatura fieri potuit. Filius verus Veri & invisibilis ex invisibili, & incorruptibilis ex incorruptibili, & immortalis ex immortali, & sempiternus ex sempiterno.* Unus Spiritus Sanctus *ex DEO substantiam habens, & qui per Filium apparuit, imago filii perfecti, perfecta: viventium causa, sanctitas sanctificationis praestatrix, per quem DEUS* r) *super omnia & in omnibus cognoscitur, & Filius per omnes.* Trinitas *perfecta, majestate & sempiternitate & regno* s) *minime dividitur neque abalienatur. Igitur neque* * *factum quid aut serviens in Trinitate, neque superinductum tanquam antehac* t) *quidem non subsistens, postea vero superingressum. Neque ita defuit unquam Filius Patri, neque Filio Spiritus Sanctus, sed invertibilis* u) *& immutabilis eadem Trinitas semper.*

κύριος, μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ. Χαρακτὴρ καὶ εἰκὼν τῆς Θεότητος, λόγος ἐνεργός. Σοφία τῆς τῶν ὅλων συστάσεως περιεκτική, καὶ δύναμις τῆς ὅλης κτίσεως ποιητική, υἱὸς ἀληθινὸς ἀληθινοῦ Πατρός. Ἀόρατος ἀοράτου καὶ ἄφθαρτος ἀφθάρτου καὶ ἀθάνατος ἀθανάτου καὶ ἀΐδιος ἀϊδίου. Καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον ἐκ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, καὶ δι' υἱοῦ πεφηνὸς δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις. Εἰκὼν τοῦ υἱοῦ, † τελείου τελεία. Ζωὴ ζώντων αἰτία, πηγὴ ἁγία, ἁγιότης ἁγιασμοῦ χορηγὸς, ἐν ᾧ φανεροῦται Θεὸς ὁ Πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι, καὶ Θεὸς ὁ υἱὸς ὁ διὰ πάντων. Τριὰς τελεία δόξῃ καὶ ἀϊδιότητι καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένη μηδὲ ἀπαλλοτριουμένη. Οὔτε οὖν κτιστόν τι ἢ δοῦλον ἐν τῇ Τριάδι, οὔτε ἐπείσακτόν τι ὡς πρότερον μὲν οὐχ ὑπάρχον, ὕστερον δὲ ἐπεισελθόν. Οὔτε οὖν ἐνέλιπέ ποτε υἱὸς Πατρὶ, οὔτε υἱῷ πνεῦμα, ἀλλ' ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος ἡ αὐτὴ τριὰς ἀεί.

Hanc

† Antiquum Psalterium MS. latinum aureis scriptum literis, quod Hadriano I. Papae donavit Carolus M. apud Lambec. T. 2. p. 270. legit: *ex solo DEO.*

q) Id. *penetrans,* minus bene.

† Alii ut Concilior. editores distinguunt sic: εἰκὼν τοῦ υἱοῦ τελείου, τελεία ζωὴ ζώντων, αἰτία, ἁγιότης κ. τ. λ.

r) Psalterium vetus apud Lambec *Deus solus.*

s) Gregorius Naz. Orat. 37. p. 609 Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν υἱὸν, Θεὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρεῖς ἰδιότητας, Θεότητα μίαν δόξῃ καὶ τιμῇ καὶ οὐσίᾳ καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένην, ὥς τις τῶν μικρῷ πρόσθεν θεοφόρων ἐφιλοσόφησεν. Idem Orat. 40 p. 668. οὐδὲν τῆς τριάδος δοῦλον, οὐδὲ κτιστὸν οὐδὲ ἐπείσακτον, ἤκουσα τῶν σοφῶν τινος λέγοντος.

* Haec & quae sequuntur, male pro Nysseni non Thaumaturgi verbis habuere Nysseni editores, hosque secutus Elias du Pin T. 1. Bibl. scriptor. Eccles. p. 185. itaque & illa omisit Clariss. Caveus in Thaumaturgi vita §. 7. ubi hanc ἔκθεσιν fidei, Graece & Anglice exhibet.

t) Psalter. apud Lambec. *ante hoc,* minus bene.

u) Id. *inconvertibilis,* & deinde: *semper manet.*

Hanc fidei confessionem Petavius non negat esse Thaumaturgi (ut scribit Labbeus p.373. cum altera τῇ κατὰ μέρος πίστει eam confundens) sed agnoscit, & *illustre monumentum traditionis Ecclesiasticæ ac Catholicæ de Trinitate professionis* appellat prolegom. ad dogm. Theol de Trin. c.4. n.5. In qvibusdam Codd. Hieronymi c.65. de S. E. inter Thaumaturgi scripta memoratur etiam *de fide*, sed in plerisqve & in Græca versione & apud Freculfum desideratum. Apud Honorium Augustod. est: *& alias de fide Epistolas*, pro qvo Baronius ad A. C. 266. n.20. ex Hieronymo citat: *& aliæ hujus vulgo feruntur Epistolæ, & de fide.*

Diversa ab hac fuit Gregorii expositio fidei ad *Ælianum*, qvem ab idolis ad CHRISTI fidem reducere conatus est. De illa Basilius Epist. 64. cujus verba sicut à Facundo Hermianensi lib. X. T.2. Opp. Sirmondi p.740. latine transferuntur, adscribam: *Immiserunt qvoddam experimentum per Epistolam ad unanimem nostrum, Anthimum Tyanorum Episcopum, quod magnus Gregorius dixerit in expositione fidei* Πατέρα καὶ υἱὸν ἐπινοίᾳ μὲν εἶναι δύο, ὑποστάσει x) δὲ ἕν, Patris & Filii personas intellectu qvidem esse duas, subsistentiam autem esse unam. *Hoc autem quia non dogmatice dictum est, sed certative* (οὐ δογματικῶς ἀλλ' ἀγωνιστικῶς ἐν τῇ πρὸς Αἰλιανὸν διαλέξει) *in sermone ad Gelianum, non potuerunt conspicere qui in subtilitate sensuum semetipsos beatificant. - - Rursus vero pagano satisfaciens non arbitrabatur opus esse subtilitatis ratiocinatione circa verba. Est etiam ubi & consentiendum sit consuetudini contradicentis, ut non ad necessaria reluctetur. Quapropter & multas invenies* ibi voces qvæ nunc hæreticis maximam *virtutem præbeant, sicut* creaturam & facturam, & *si quid tale est. Multa autem dicta & de conjunctione quæ ad hominem facta est, ad Divinitatis referunt rationem qui inerudite audiunt Scripturas, quale est & hoc quod ab his circumfertur.*

Diversa etiam est, at Gregorio Thaumaturgo supposita expositio fidei altera prolixior, ἡ κατὰ μέρος πίστις, qvæ latine tantum extat ex versione *Francisci Turriani*, & cum ejus scholiis in edit. Gerh. Vossii Moguntina pag. 15-26. Hic mihi videtur esse, ὁ περὶ σαρκώσεως καὶ πίστεως λόγος qvem memorat Svidas in Γρηγόρ. Locum ejus Græce ex Anastasio emendatiorem producit Sirmondus ad Facundi lib. X. cap. 6. ex eadem πίστει Leontius de sectis p.540. act. 10. affert verba: τῇ φύσει ἰδίᾳ, ὅτι ἠβούλετο, ἐνεργεῖν τὰ ἴδια. Ac libro *in eos qui proferunt quadam Apollinarii falso inscripta nomine Patrum* T. IX. Bibl. Patrum Lugd. p.707. no-

x) Confer ad hunc locum Petav. Dogm. Theol. de SS. Trinitate lib.1. c.4. §.10. & Bulli defens. fidei Nicænæ sect. 2. cap.11.

notavit multos ex orthodoxis habere hanc κατὰ μέρος πίστιν qvæ tamen sit Apollinarii, & p.712. nonnulla ex eo allegat, sub Apollinarii nomine. Neqve Leontius tantum sed Evagrius qvoqve III. 31. auctor est qvosdam ex hæresi Apollinarii vel Eutychis vel Dioscori, cum vellent suam hæresin confirmare, Apollinarii λόγους Gregorio Thavmaturgo vel Athanasio, & Epistolas Julio Episcopo Romano suppofuisse. In hac certe κατὰ μέρος πίστει ut Sabellianorum, Arianorum & Nestorianorum (licet Sabellio tantum nominatim rejecto) errores diserte improbatos videas, sic nonnulla etiam leguntur qvæ Apollinaris & Eutychis dogmatibus haud obscure favent. *Et quia nonnulli*, inqvit, *turbas nobis excitarunt nitentes evertere fidem nostram in CHRISTUM Dominum nostrum, non confitentes DEum esse incarnatum, sed hominem DEO copulatum, idcirco confessionem edimus de fide quam diximus, rejicientes contradicentium perfidiam. DEUS enim humana carne incarnatus puram habet propriam operationem, cum sit mens passionibus animæ & carnis invicta, & carnem ac carnis motus divina ac sine peccato moderans. Qui non solum à morte teneri non potuit, sed etiam mortem delevit. Et est DEUS verus, qui carnis expers in carne apparuit, perfectus vera & divina perfectione. Non duæ personæ neque duæ naturæ, neque enim quatuor adorari dicimus, DEUM & filium DEI, & hominem & Spiritum Sanctum. Idcirco eos anathematizamus, qui sic impii sunt, qui hominem in divina laudatione ponunt.* p.22. edit. Vossii.

Appendix hujus κατὰ μέρος πίστεως videntur viris doctis esse *duodecim de fide capitula* sive *Anathematismi*, cum addita singulis ἑρμηνεία, in qvibus & ipsis ad Apollinarii sententiam spectare possit videri qvod τέλειον hominem à CHRISTO assumtum negat c.3. & 8. sed si anathematismi hi omnes sunt ab una manu, ut qvidem videntur, nec Gregorium Thavmaturgum nec Apollinarium illum hæreticum auctorem habere possunt, nam non modo Nestorii & Eutychis κυρίας δόξας explodunt, sed & anathematismo 10. ac præcipuæ 11. diserte Apollinaris hæresis confoditur, & corpus à λόγῳ assumtum, nec ἄψυχον nec ἀνόητον, sed tale ut omnino τέλειον ἄνθρωπον constituat, definitur. Itaqve in prioribus capitibus illud tantum negatum est sensu Nestoriano, ne duas nempe in CHRISTO personas agnoscamus. Prodierunt hi Anathematismi primum latine ex *Turriani* versione in Apparatu sacro Antonii Possevini, deinde Græce & latine in lectionibus Antiqvis Henrici Canisii, qvi Græca à Possevino accepisse se testatur, Tomo 3. p.1. Ingolstad. 1603. 4. Deinde in editionibus Thavmaturgi cum Vossii editoris versione & scholiis, atqve in Moguntina qvidem p.29-40.

4. Ex

4. Ex *Epistolis* qvas Gregorium scripsisse Hieronymus ac Svidas testantur, restat unica *Canonica* ad πάπαν sive Episcopum qvendam Ponti, scripta de iis qvi in Barbarorum (Boranorum * qvæ Scythica gens est) in regionem illam circa A. C. 258. incursione idolothyta comederant, seu qvi in captivitate idolis sacrificaverant, aut alia peccaverant. Hi sunt Canones Gregorii Thavmaturgi, qvi probantur in Concilii sexti CPol. in Trullo A. C. 680. habiti can. 2. Atqve *primi decem* qvidem nemini suspecti de fraude sunt, sed *undecimum* rejiciunt pleriqve, qvoniam nec in Græco Nomocanone illum Vossius reperit, nec in collectione canonum à Gregorio Patriarchæ CPol. facta ** Morinus, licet eum agnovit & interpretatus est Theodorus Balsamon, & in suo Codice reperit auctor versionis latinæ qvæ in Orthodoxographis legitur, & Antonius Augustinus qvi inter canones pœnitentiales vulgavit Tarracone 1584. 4. Paris. 1641. fol. & ex Sirleti Codice Vossius Græce edidit, adjuncta latina versione *Gentiani Herveti* & commentario *Balsomonis*, latine tantum, ex ejusdem Herveti versione Paris. 1561. fol. edita. Ille Balsamonis commentarius Græce etiam additus est à Beveregio Oxon. A. 1672. T. 2. Pandect. Canonum p. 24. ex Parisiensi Ducæana Canonum & Balsamonis editione A. 1620. fol. *Zonaræ* commentarios etiam addidit Beveregius ex edit. Græcolatina Paris. A. 1622. ad calcem Thavmaturgi. Pro γνησιότητι canonis undecimi multis pugnat Natalis Alex. diss. 18. Seculi 3. Sed magis probat gradus pœnitentium memoratos in illo canone esse satis antiqvos, qvam canonem ipsum non esse Gregorianis assutum.

5. Λόγος κεφαλαιώδης περὶ ψυχῆς, *de anima* ad Tatianum qvendam, Tatianæ fortassis cujus Origenes libro de precatione meminit fratrem. Hunc primus edidit Vossius pluribus MSS. Codd. usum se testatus, addita latina versione sua scholiisqve pag. 135-145. latinam versionem recudi etiam curavit Caspar Barthius ad calcem librorum Claudiani Mamerti de eodem argumento. Cygneæ 1655. 8. p. 460. Ex alia versione extat in Bibl. Patrum Paris. 1589. T. 3. Clarissimus Nourrius hunc libellum in Codice MS. forte offendens sine auctoris nomine, ac de Tatiano Justini Martyris discipulo cogitans pro inedito habuit, & in prima editione Apparatus sui ad Bibl. Patrum T. 2. pag. 734. velut primus vulgavit. Sed in altera editione omisit, sive qvod ipse in Thavmaturgi scripta incidisset, sive monitus à B. Ittigio

* Vide Zosimum lib. I. c. 33. Tillemont. p. 695.
** Morin. lib. 6. de sacramento pœnitentiæ c. 1. §. 9.

gio in supplemento Operum Clementis Alex. p. 227. cujus cum laude eum meminisse video.

6. *Fragmenta* qvædam Gregorii Thavmaturgi occurrere in Catena ad *Jeremiam* Ghisleriana T. 1. p. 788. 796. 831. 839. jam notavit præstantissimus Caveus. Illa non ex commentario in Prophetam, sed ex homilia qvadam vel Epistola videntur esse repetita.

7. *Homilias quatuor*, unam in sancta Theophania & baptismum CHRISTI, & tres in annunciationem B. Virginis, Græce ex MS. Cod. Biblioth. Cryptæferratæ cum versione sua Vossius edidit. Latine easdem ex Vossii versione exhibet Combefisius in Bibl. Patrum Concionatoria. Homiliam in Epiphania Græce in Chrysostomo suo Savilius Tomo VII. Ex alia versione Homiliam in Theophania habes in Bibl. Patrum Paris. 1575. Harum Homiliarum nulla non videtur nomen ac titulum Gregorii Thavmaturgi mentiri. Secundam qvidem in Annunciationem, Procli CPol. esse suspicatur Vincentius Riccardus notis ad Orat. VI. Procli: tertiam sub Chrysostomi nomine latine edidere Lipomannus ac Surius, ut Labbeo etiam observatum.

Editiones Gregorii Thavmaturgi.

Elias du Pin T. 1. Bibl. novæ scriptor. Ecclesiasticor. tradit scripta qvædam Gregorii Thavmaturgi ex *Francisci Zini* versione prodiisse Venetiis 1574. & Romæ 1594. qvas editiones non vidi, & vereor ne error sit, qvoniam constat Zinum Gregorii Nysseni qvædam vertisse, qvæ infra suo loco referam.

Pauca Gregorii Thavmaturgi cum nonnullis Orationibus & Epistolis Justini Mart. Athanasii, Basilii M. Nazianzeni & Chrysostomi Græce edidit Romæ 8. Hieronymus Brunellus S. I.

Universa qvæ exstant Thavmaturgi scripta junctim, pleraqve Græce ac Latine edidit *Gerhardus Vossius*, Tungrensis Episcopus, additis aliorum veterum scriptis qvæ à Labbeo T. 1. p. 375. sq. & ab Ittigio in lib. de Bibliothecis & Catenis Patrum p. 668. seq. recensentur.

Latine ex Vossii editione recusa sunt in Bibliotheca Patrum edit. Colon. 1618. & Lugd. 1677. Tomo III.

Melior Græcolatina editio, pleniorqve est Parisiensis A. 1621. fol. cui adjuncta scripta Macarii Alex. & Basilii Seleuciensis, Canonicæqve SS. Patrum Epistolæ Jo. Zonaræ Commentariis illustratæ.

Vita

Vita Gregorii Thavmaturgi scripta à Nicolao Maria Pallavicino S. J. vidit lucem Rom. 1649. 8.

XXIX. METHODIUS disertus & eruditus scriptor etiam *Eubulius* dictus fuit, si Epiphanio credimus LXIV. 63. qvanqvam mirum est neqve ab aliis Scriptoribus hoc nomen ei tribui, & in convivio Virginum à Methodio Eubulium diserte distingvi. Episcopum fuisse multis veterum testimoniis constat, Olympi Lyciæ primum, atq; ut Leontius auctor est Patarensem, itidem in Lycia ac deniq; Tyri. Martyrium obiit in Diocletiani persecutione circa A. C. 311. in Chalcide Syriæ, celebraturqve in Martyrologiis ad 18. Sept. & in Menologiis 20. Jun. qvæ capite plexum memorant. Præ cæteris de Methodio videndi Tillemontius Tomo V. memor. Hist. Eccles. parte 3. & Allatius diatriba de Methodiis. Scripta ejus (deperdita maximam partem) hæc ab Hieronymo memorantur cap. 83. de Scriptoribus Ecclesiasticis, nam Eusebius qvidem de Methodio utpote Origenis memoriæ iniqviore dicere omisit:

1. *Adversus Porphyrium* a) *libri*, qvos alibi b) testatur processisse ad decem millia usqve versuum. Veterum testimonia de hoc Methodii opere collegit Jacobus Godofredus ad Philostorgium p. 348. Utrum κατὰ πόδα responderit Porphyrio, dubitat Holstenius lib. de vita & scriptis Porphyrii c. XI. Cæterum jam pridem intercidit exceptis paucissimis fragmentis, qvæ ex Jo. Damasceni parallelis & Nicetæ catena in Jobum Combefisius excerpsit p. 442. sq.

2. *Symposium decem Virginum* περὶ τῆς ἀγγελομιμήτου παρθενίας καὶ ἁγνείας Dialogus de Virginitate, Greg. Nysseno libello de imagine & similitudine DEI in homine T. 2. p. 26. & Photio etiam lectus Cod. 237. atqve integer editus primum ab *Allatio*, qvi versionem & diatribam de Methodiis addidit Rom. typis de propaganda fide 1656. 8. deinde à *Petro Possino* S. I. Paris. 1657. fol. una cum nova versione additis Variis Lect. è Codice Mazariniano typis Regiis Lupareis, unde Possinum *interpretis Luparei* nomine innuit *Combefisius*, qvi & ipse cum versione sua & notis recudi fecit in Auctario novissimo Bibliothecæ Patrum T. 1. Paris. 1672. fol. cum antea in Methodio suo A. 1644. fragmenta & excerpta tantum dedisset. Locum etiam produxerat Allatius ad Eustathium Antioch. p. 256.

3. De

a) De Porphyrii libris XV. adversus Christianos, & aliis ejus oppugnatoribus dixi supra lib. IV. c. 27. p. 197.

b) Hieron. Epistola 84. ad Magnum Oratorem.

3. *De resurrectione opus egregium contra Origenem.* Fuit dialogus in plures libros distributus ad Theophilum qvendam, qvem κράτιστον appellat apud Epiphan. T. I. p. 540. 560. 590. In hoc Methodius & Auxentius introducuntur disputantes cum *Proclo* & *Aglaophonte* Origenis partes tuentibus. Fragmenta amplissima extant apud Epiphanium hæresi LXIV. & Photium Cod. 234. nonnulla etiam apud Damascen. Orat. 3. de imagin. & in parallelis. Vide collecta Græce & Latine à Combefisio c) in Methodii operibus: & latine in Bibl. Concionatoria feria 4. qvatuor temporum qvadragesimæ.

4. *Adversus eundem Origenem, de Pythonissa.* Origenis de hoc argumento & Eustathii contra Origenem diatriba extat, edita ab Allatio, sed Methodii periit. Confer Huetii Origeniana p. 184.

5. *De Autexusio* d) περὶ αὐτεξουσίου, καὶ πόθεν τὰ κακά, *de libero arbitrio, & unde mala*, ac qvis eorum auctor, adversus Valentinianos, & Origenem, qvod MS. habuit & cum versione sua editurum se recepit Allatius diatriba de Methodiis p. 340. & ad Eustathium Antiochenum p. 45. 46. Combefisius ampla ejus dedit excerpta ac fragmenta ex Photii Cod. 236. ex Jo. Meursii Variis divinis p. 91. Lugd. Bat. 1619. 4. & ex MS. qvod à Sirmondo acceperat.

6. *In Genesin commentaria*, ex qvibus nonnulla adhuc fragmenta in Catenis MSS. Vide Allatium de Mathodiis p. 340. 352. 357.

7. *Commentaria in Canticum Canticorum*, è qvibus nihil extat.

Præter hæc ab Hieronymo memorata scripta λόγον περὶ μαρτύρων laudat, ex eoqve breve fragmentum producit Theodoritus dialogo I. qvi ἄτρεπτος inscribitur, p. 66. edit. Lipsiens. Photius verò Cod. 235. exhibet ἐκλογὴν sive excerpta libri περὶ τῶν γενητῶν de creatis, in qvo Methodius contra Origenem disputat, qvem *Centaurum* appellat, qvod nempe sacra profanis atq; Christiana Ethnicis miscuisset dogmata. Ut in aliis Methodii monumentis Hieronymus nitidum ac compositum sermonem, ita & in hoc Photius elegantiam copiamqve celebrat. Sub initium hujus ἐκλογῆς mentio ξενῶνος, qvod vocabulum de Ecclesia tanqvam communi Christianorum hospitio A. Schottus interpre-

c) Seriem editionis operum Methodii Combefisianæ Paris. 1644. fol. Amphilochii & Andreæ Cretensis scriptis junctæ diligenter recenset Labbeus T. 2. de scriptoribus Eccles. p. 88. seq. Latine recusa est Tomo tertio Bibl. Patrum edit. Lugd. 1677.

d) Apud Honorium Augustodunensem & Trithemium male legas: *de anima exitu.* Methodii apospasmation de autexusio quale Meursius edidit, exstat etiam MS. in Bibl. Vindob. vide Lambecium III. p. 74.

pretatur. Μαργαρίτας μὲν ὁ ξενὼν, τὰ μυστικώτερα τῆς Θεοσδότου θρησκείας μαθήματα. Hinc Methodius postea dialogo qvo palinodiam cecinit suarum in Origenem invectivarum, titulum præfixit Ξενὼν, teste Socrate VI. 13. Hist. Nam licet Socratem hac in re falsum existimavit Baronius ad A.C. 402. n. 17. & Allatius de Methodiis p. 331. tamen ejus fidem non adeo firmis argumentis in dubium vocari notatum ab Huetio in Origenianis p. 197. Valesio ad Socratem & Antonio Pagi in Critica Baroniana T. 2. p. 48.

Qvæ præterea sub Methodii hujus nomine feruntur monumenta, suspecta pleraqve sunt eruditis, vel qvæ ad juniorem aliqvem Methodium referri debeant. Non dubitem tamen *Homilam de Simeone & Anna* sive in festum ἀπαντήσεως Methodio nostro tribuere, qvam primus Græce & Latine una cum aliis tribus homiliis Athanasii, Amphilochii & Chrysostomi edidit *Petrus Pantinus*, Tiletanus, Decanus Capituli Bruxellensis, Antvverp. e) 1598. 8. Nam sub initium statim, Convivii Virginum meminit his verbis: πάλαι ἱκανῶς ὡς οἷόντε διὰ βραχέων τὰ περὶ παρθενίας ἐν τοῖς περὶ ἁγνείας συμποσίοις κατεστρωκότων ἡμῶν. Eandem homiliam Combefisius Græce & Latine in Methodio suo edidit, & latine inseruit Bibliothecæ suæ Concionatoriæ, ex MS. Codice castigatiorem. Legitur etiam latine in Bibl. Patrum Colon 1618. & in supplemento Bibliothecæ Patrum Morelliano Paris. 1639. T. 1. p. 604. Non ignoro eqvidem plures viros doctos cumqve his novissime Clariss. Oudinum p. 22. seq. supplementi de scriptoribus Ecclesiasticis contendere acriter, Methodio Confessori illam esse tribuendam: confer D. Ittigii librum de Bibliothecis Patrum p. 619 Non video tamen qvi objectioni de Convivio Virginum qvod haud dubie Methodii Tyrii est, satis faciant.

Homiliam εἰς τὰ βαΐα sive *in ramos palmarum*, qvam inter Chrysostomi homilias Græce sub titulo εἰς τὸν εὐλογημένον edidit Savilius, Methodio Tyrio itidem ex MSti Cod. fide Allatius adscribit. Combefisio frigidiuscula videtur, qvi eam Græce & Latine in suo Methodio, latine in Bibl. Concionatoria edidit ex Codice Regio castigatam. Holstenius diss. de scriptis Prophyrii p. 63. ubi de Methodii Tyrii opere deperdito adversus Porphyrium disserit, addit disertissimi scriptoris homilias

e) Perperam Beughemius in incunabilis typographiæ p. 95. Methodii Homilias A. 1498. Græce & Latine editas à Pantino, retulit inter libros ante A. C. 1500. excusos. Unam enim tantum A. 1598, Pantinus edidit.

lias nonnullas non sine publico damno in Bibl. Vaticana latitare: Idem Lambecio teste T. I. de Bibl. Vindob. p. 111. prælo destinavit Methodii in occursum CHRISTI & Simeonis, nec non in ramos palmarum, & convivium decem Virginum atqve de libero arbitrio: unde constat ipsum qvoqve Homiliam in ramos palmarum ad Methodium Tyrium velut auctorem retulisse.

Apocalypsis sive *Revelationes*, Methodii haud dubie junioris sunt, ac diserte Patriarchæ CPolitano hujus nominis tribuuntur in Codice Hottingeri, videruntqve lucem latine qvidem Augustæ Vindel. 1496. 4. cum *Wolffgangi Aytingeri* Clerici Augustani commentario, & Basil. 1498. cum additionibus ejusdem Aytingeri & *Sebastiani Brand* sive *Titionis* Argentinensis, & 1516. 4. & Viennæ Austriæ 1547. 4. cum prolegomenis & commentario *Wolffgangi Lazii*. Et sine commentariis inter Orthodoxographa Joh. Heroldi Basil. 1555. fol. p. 387. (ubi Methodius male *Episcopus Cyri* dicitur pro *Tyri*:) & in Bibliothecis Patrum. Paris. 1575. 1654. Colon. 1618. & Lugd. 1677. T. 3. Græce & Latine prodierunt in editione Orthodoxographorum posteriore Basil. 1569. fol. Tomo primo. Itaqve perperam pro ἀνεκδότοις habet Hottingerus p. 98. Bibliothecarii qvadripartiti. Hic est *liber* Methodii *de novissimis diebus* Trithemio memoratus, in Codice Vindobonensi inscribitur: τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου Ἐπισκόπου Πατάρων καὶ Μάρτυρος περὶ τῶν Σαρακηνῶν καὶ Ῥωμαίων παρατάσεως καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας καὶ ἀντιλήψεως καὶ περὶ τῆς παντελοῦς ἐκτρίψεως καὶ ἀφανισμοῦ τῶν Σαρακηνῶν, καὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας, vide Lambecium IV. p. 201. VI. p. 41. 167. VII. p. 269. Exinde fortassis fuerunt qvi Methodio nescio qvam *exegesin in Apocalypsin Johanis* adscripserunt, qvæ neqve occurrit usqvam neqve apud veteres memoratur. Nam qvæ Andreas Cæsareensis in Apocalypsin ex Methodio repetit, ex ejus Convivio virginum accepit: & qvod apud Simlerum aliosqve legas Methodium in Apocalypsin extare in Bibl. Vindobonensi & Augustana Græce, de revelationibus qvas jam dixi intelligendum, qvibus in Codice Hottingeri subjicitur

Chronicon, χρονικὸν βασιλέων τῶν ἀπὸ συστάσεως κόσμου τὰς τοῦ κράτους ἡνίας διοικησάντων, ὅπως τε ἕκαστος τούτων διῆξε, καὶ μέχρι πόσου ὁ τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνος διήρκεσε, καὶ ἐν ποίῳ τέλει τὸν βίον ἠμείψαντο. Sed illud teste Hottingero p. 99. 100. desinit in novissimis Cantacuzeni temporibus, h. e. circa A. C. 1355. cum *Methodii Chronicon*, CPolitani puta Patriarchæ qvem etiam Confessorem vocant, laudetur non modo

modo à Trithemio sed & à Mariano Scoto, qvi jam medio sæculo undecimo clarus fuit.

Methodium *in Evangelium Matthæi* non vidi qvi memoraret præter Possevinum lib. 2. Bibl. selectæ p. 106. Nam in Collectaneis in *Epistolam ad Romanos* Basil. 1537. excusis qvæ ex Methodio desumta esse dicuntur, sunt ex libro ejus de resurrectione & excerptis à Photio servatis Cod. 234.

XXX. *Alii Methodii.*

Methodius Presbyter Hierosolymitanus, cujus Homiliam integram in festum Hypapantes editurum se promisit Allatius p. 34. ad Eustath. in Hexaëm.

Methodius ArchiEpiscopus Pannoniensis Ecclesiæ cum S. Cyrillo fratre Apostolus Slavorum sive Moravorum, Bulgarorumqve ab A. C. 863. & qvi Worsiovium primum Bohemiæ ducem ad CHRISTI sacra perduxit circa A. C. 894. De eo Acta Sanctor. IX. Martii, Baronius Tomo X. Annal. Antonius Pagi in Critica Baroniana Tomo III. & Jo. Georgius Stredovvsky in sacra Moraviæ Historia sive vita SS. Cyrilli & Methodii, edita Solisbaci A. 1710. 4. In Epistola 195. Johannis Papæ VIII. scripta A. C. 878. Romam citatur hic Methodius rationem redditurus qvod cantaret Missas Slavica lingva. Etiam SS. litteras Methodii ac Constantini sive Cyrilli studio in Slavonicam lingvam translatas esse pleriqve tradunt. Vide Usserium de Scripturis & Sacris vernaculis p. 118. 371. seq. & Jacobi le Long Bibliothecam sacram parte 2. pag. 342. seq. edit. Lipsiensis. Sane ex ejusdem Joannis Papæ Epistola 247. constat illa ætate sacros libros Slavonica lingva extitisse & in sacris cœtibus lectos fuisse. Idem videtur Methodius Monachus, qvem artis pictoriæ peritum & descripta graphice Judicii extremi imagine Principem Bulgarorum Bodorum permovisse ut superstitione Ethnica ejerata Christianam religionem amplecteretur, narrat Cedrenus p. 443.

Methodius Confessor & Patriarcha ab A. C. 842. CPol., A. C. * 846. 14. Junii defunctus, Imaginum propugnator cujus vita ab Anonymo auctore scripta Græce cum Allatii versione & Henschenii Analectis

* Anton. Pagi ad A. C. 847. n 17.

ctis legitur in Actis Sanctor. T. 2. Junii p. 960. seq. Vide etiam Baronium ad Martyrolog. Roman. 14. Junii, ubi Methodium Patarensem à Tyrio perperam distingvit. Effigiem ejus exhibet Goarus p. 126. ad Euchologium. De scriptis ejus videndus Clariss. Caveus, cui spicilegii in vicem addes, qvod *Encomium S. Agathæ* Virginis latine ex Leonhardi Ponte versione editum est latine à Combefisio in Bibl. Concionatoria & à Bollando ad V. Febr. & Græcum exstat MS. in Bibl. Veneta S. Marci scamno 29. Cod. *π. λόγ. ς.* atqve incipit : *ἐπειδή με τὸ θαῦμα πρὸς τὸ λέγειν ἐξήγειρε.* Vitam *uxoris S. Theophanis* Hegumeni & Confessoris à Methodio scriptam testatur auctor vitæ Theophanis apud Henschenium in Actis Sanctor. ad 12. Martii. *Canon sive constitutio ac διατύπωσις pœnitentialis de iis qui abnegarunt, per diversos modos & ætates,* latine ex Herveti versione extat in appendice Balsamonis p. 88. seq. & in Bibliothecis Patrum Paris. 1575. 1589. 1654. & apud Baron. ad A. C. 842. n. 21. Græce vero & latine in Euchologio Goari p. 876. qvi huic Methodio illam vindicat, notasqve addidit p. 886. seq. In eadem Balsamonis Appendice p. 96. occurrit etiam latine Methodii *Canon* sive constitutio *de segregationibus Monachorum Studitarum.* Homilia *in eos qui dicunt quid profuit filius DEI crucifixus ? & ad eos quos pudet Crucis CHRISTI,* sive bina potius ex illis fragmenta qvæ Græce & latine Gretserus in Opere de Cruce edidit, extant etiam latine in Bibl Patrum Coloniensi T. 15. A. 1622. & in supplemento Parisiensi A. 1639. T. 1. p. 835. Tertium habes apud Allatium p. 349. de Methodiis. *Encomium Dionysii Areopagitæ* Codices qvidã male tribuunt nescio cui Metrodoro, nam Methodio vindicat Anastasius Bibliothecarius Epistola ad Carolum Calvum qvæ subjicitur Hilduini Areopagiticis apud Surium ad IX. Octobr. & Flodoardus III. 18. ubi inter Hincmari scripta : *de passione S. Dionysii à Methodio CPol. Græce dictata, & ab Anastasio Rom. sedis latine scripta.* Encomium illud non ex antiqvioribus monumentis sed ex Hilduino ut videtur maximam partem repetitum Petrus Franciscus Chifletius etiam suæ diss. de Dionysio Areopagita inseruit. Paris. 1676. 8. Idem cum Petri Lanselii versione latina primum lucem vidit in editione operum Dionysii Lansseliana Paris. 1615. fol. Apud Hottingerum MS. fuit : *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου Πατριάρχου περὶ τῶν ἀπὸ συστάσεως κόσμου συμβάντων καὶ τῶν μελλόντων συμβαίνειν εἰς τὸ ἑξῆς.* Falluntur igitur qvi *vel Chronicon*

vel

vel *Revelationes* Methodio Tyrio tribuunt. Confer Hottingeri Bibliothecarium qvadripartitum p. 98. 99. & qvæ supra in Methodii Patarensis sive Tyrii scriptis notavi.

Methodius junior A.C. 1240. per * trium mensium spatium Patriarcha CPolitanus, ex illis qvi ab Ephræmo Chronologo apud Allatium de consensu utriusqve Ecclesiæ p. 725. referuntur extra CPolin Patriarchatu functi.

Μεθόδιός τις καὶ μοναχὸς καὶ θύτης,
Μονῆς προεστὼς τῆς Τηκίνθου πώ.

Methodius qvi scripsit de Miraculis S. Nicolai Myrensis in Lycia Episcopi, Græce MS. in Bibl. Colbertina, incipit: *καλὸν ἡμᾶς ὦ θείκῶν ἀσμάτων προστατισαί.* Latine typis excusam testatur Baronius ad A. C. 326. n. 86. Vidisse illam se negat Tillemontius nota 1. ad vitam Nicolai T. 6. memor. Hist. Eccles. parte 3. p. 955. Si recte memini, exstat in Bonini Mombritii Actis Sanctor. qvæ jam mihi non sunt ad manus.

Methodius Monachus circa A. C. 1270. de qvo Acta Sanctor. Februarii T. 1. p. 602. seq. Hic occasione schismatis CPolitani (qvo alii Josephum alii Arsenium Patriarcham sectabantur) scripsit libellum adhuc ineditum & Allatio de Methodiis p. 383. memoratum, qvo exemplis ex Historia Ecclesiastica adductis probavit populos non debere sejungere se à suis præsulibus, etsi injuste depositorum successoribus, modo de fide recte sentiant. Incipit: *ἴσιον ὡς παραιτησαμένου τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τὸν Θρόνον Κωνσταντινου πόλεως, καὶ ἀναχωρήσαντος.* Aliud ejusdem argumenti scriptum nescio qvo auctore Græce & latine vulgavit V. C. Humfredus Hody Oxon. 1691. 4. qvod editurum se promiserat Cotelerius III. monument. Ecclesiæ Græcæ p. 645. Illud scriptoris Nicephoro Callisto antiqvioris esse ipse deinde Hodyus agnovit, ut infra in Nicephoro dixi.

Methodius Grammaticus, freqventer laudatus ab auctore magni Etymologici.

Omitto recentiores, ut Methodium qvem de ortu & occasu Imperii Romani eleganti libello sapienter admodum disseruisse scribit Naudæus in Bibliographia politica cap. 7.

* Vide Georgii Acropolitæ Chronicon p. 133.

XXXI. ARCHELAUS, Carrharum a) celeberrimæ in Mesopotamia Urbis Episcopus, in eadem Urbe atqve deinde in Diodoride vico *disputationem* habuit imperante Probo circa b) A. CHRISTI 278. *cum Manete* sive *Manichæo*, qvi exinde à Regis Persarum ex cujus vinculis se proripuerat, militibus comprehensus non qvidem propter hæresin, sed qvod filii Regis morbo mederi cum recepisset, mortem ejus accelerare esset visus, crudeli supplicio affectus & vivus excoriatus fuit de qvo Epiphanius LXVI. 12. *Acta* illius *disputationis* Archelaus ipse consignaverat *Syro* sermone, qvæ translata in Græcum jam Hieronymi ætate ferebantur, ut ipse memorat c. 72. de S. E. *Græcæ* versionis auctor fuisse videtur *Hegemonius* ὁ τὰς Ἀρχελάου πρὸς τὸν Μανιχαῖον ἀντιλογίας γράψας teste Heracliano Chalcidensi Episcopo apud Photium Cod. 85. Nisi dicere malimus hunc in Epitomen redegisse Archelai acta, atqve illius modo Epitomes *latinam* veterem versionem ad nos pervenisse, qvod exinde colligit Clariss. Zaccagnius, qvoniam in hac non leguntur qvæ ex Archelai disceptatione cum Manete profert Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi VI. & qvod p. 68. & 100. auctor horum Actorum ab Archelao se distinguit ac diversum innuit. Porro *duos libros contra Manetem* h. e. Acta disputationis in duas partes tributa ab Archelao missos esse ad Tryphonem c) Diodoridis (qvi in agro Carrhensis vicus erat) presbyterum testatur Epiphanius LXVI. 11. Insigne fragmentum Actorum disputationis cum integra Archelai ad Diodorum Epistola ex veteri versione latina edidit *Henr. Valesius* notis ad Socratem d) p. 197-203. ex Codice MS. monasterii Bobiensis qvi nunc est Mediolani in Bibl. Ambrosiana. Communicaverat hoc cum Valesio *Emericus Bigotius*, qvi sub extremum præfationis ad Palladium de vita Chrysostomi testatur se comparando Græca Epiphanii, qvæ hæresi LXVI. 25-31. ex Archelao retulit, nonnullos

a) Ita enim pro corrupto, Κασχάρων, Καλχάρων vel quod proxime accedit Καρχάρων legendum apud Epiphanium, Socratem, Petrum Siculum, Photium cujus libri IV. contra Manichæos MSS. exstant in Bibl. Johannea Hamburgensi, aliosque. Urbis sub Valeriano & Gallieno nuper expugnatæ meminit Archelaus p. 40. edit. Zaccagnii.

b) Vide clariss. Zaccagnii præfat. ad monumenta Vetera.

c) Tryphonem vocat Epiphanius & Photius. Sed in Actis Archelai p. 68. & 80. appellatur Diodorus.

d) Socrates ex Archelai disceptatione cum Manete affert quædam lib. 1. Hist. c. 22. Cæterum aliud agentes Benedictini scripserunt in notis ad S. Ambrosium T. 2. p. 635 Manichæum deliramenta sua ab Archelao mutuatum.

nullos locos in Græco correxisse, plures in latina versione, voluisseqve Græce & latine edere, ut ex collatione appareret qvanti faciendæ sint antiqvæ versiones & qvantum utilitatis ex illis redundet', sed postea duxisse satius relinqvere ea his qvi novam Epiphanii vel Socratis editionem aggressuri essent. Interim egregie hanc spartam ornavit doctissimus vir *Laur. Alexander Zaccagnius*, præfectus dignissimus Bibliothecæ Vaticanæ, qvi Rom. 1698. 4. in collectaneis e) monumentorum veterum Ecclesiæ Græcæ & latinæ primo loco p. 1-102. non modo Acta Archelai cum Manete longe integriora latine edidit ex Cod. MS. Casinensi, ad Bobiensem & Casanatensem subinde emendato, sed etiam Græca ex Epiphanio suis locis, atqve eruditas notas suas addidit, locaqve Veterum atqve præfationem doctam præfixit. Qvanqvam longe, ut dixi integriora hæc Acta sunt, tamen & ipsa in fine mutila & vel librarii vel Epitomatoris fastidio subinde decurtata esse videntur.

XXXII. DIONYSIUS ex Ethnico Christianus, Origenisqve auditor atqve inde circa A. C. 231. post Heraclam Catecheseon Magister ac deniqve circa A. 248. Episcopus Alexandrinus, anno Gallieni duodecimo (CHRISTI 265.) defunctus, de cujus magni viri vita & Scriptis non repetam qvæ Tillemontius T. IV. memor Hist. Eccles. part. 2. & Caveus in Patrum Vitis atqve in Historia litteraria observarunt.* Tantum notabo 1.) *Commentarios in Dionysium Pseudo Areopagitam* falso tribui huic Dionysio, de qvibus supra §. 6. dixi. 2) Nec tamen suppositam ** illi videri, sed potius genuinam ejus esse *Epistolam ad Paulum Samosatensem* & responsionem ad decem ejus propositiones, licet eam rejiciunt viri doctissimi Valesius ad Euseb. p. 155. seq. Elias du Pin, T. 1. p. 516. Gvil. Caveus, aliiqve, etiam Harduinus ad Epistolam Chrysostomi ad Cæsarium p. 9. qvi Eutychiano alicui tribuit. Primus eam edidit Franciscus Turrianus vertitq; latine & notas addidit, præmisso Catalogo deperditorum Dionysii Operum Rom. 1608. 8. unde recusa in Bibl. Patrum latine Paris. 1654. T. XI. Colon. 1618. & Lugd. 1677. T. III. Græce & lat. in auctario Ducæano Paris. 1624. T. 1. & in Conciliis Labbei T. 1. p. 849. 3.) *Epistolam de resurrectione Dominica & Paschalis*

e) De aliis S. Ephræmi Gregorii Nysseni & Euthalii Sulcensis scriptis in hac collectione comprehensis infra, suo loco.

* Commentitia sunt Dionysii Alex. in Dionysium Corinthium scholia, Halloixio memorata. Vide Pearsonium part. 1. Vindic Ignatii c. 10.

** Vide Tillemontium nota VIII. ad Vitam Dionysii Alex. & Stillingfleeti vindication of the Doctrine of the Trinity p. 35.

ſchalis jejunii termino editam eſſe à *Theodoro Peltano* S. I. Ingolſtad. 1580. u: a cum autore Antiocheno, & latine à Franciſco Combefiſio in Bibl. Concionatoria: perperamqve hanc apud Labbeum & Tillemontium diſtingui ab *Epiſtola Canonica ad Baſilidem* Epiſcopum Pentapolitanum, qvæ ſæpius edita eſt latine cum Balſamonis commentario ex Herveti verſione & in Bibl. Patrum, & Græce ac latine T. 1. Concil. Labbei p. 831. & inter Epiſtolas SS. Patrum Canonicas cum Zonaræ & Balſamonis commentariis Pariſ. & Oxoniæ vulgatas. 4.) *Epiſtolas duas* qvas veluti ineditas ſub Dionyſii nomine MSS. in Bibl. Cæſarea exſtare teſtatur Lambecius III. p. 18. eſſe inter Epiſtolas Iſidori Peluſiotæ editas I. 39. & III. 219. ut Clariſſ. Caveo notatum. 5.) Apud Euſebium VII. 26. Hiſt. ubi librorum qvatuor Dionyſii Alex. ad Dionyſium Rom. adverſus Sabellium mentio, (*ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας* vocat Athanaſius) Valeſium verba: *ὁμωνύμῳ Διονυσίῳ*, male reddere: *gentili ſuo*, pro *cognomini ſuo*. 6.) De iisdem libris intelligenda hæc Hieronymi adverſus Rufin. *Dionyſium Alexandrinæ Urbis Epiſcopum virum eruditiſſimum qvatuor voluminibus diſputantem adverſus Sabellium in Arianum dogma delabi.* Unde *fons Arii* dicitur Gennadio c. 4. dogm. Eccleſ. Recte tamen de CHRISTO ſenſiſſe docent Bullus in defenſione fidei Nicænæ, Baronius Martyrolog. ad 17. Nov. & Steph. le Moyne notis ad Varia Sacra p. 235. ſeq. Atqve jam olim eum ab impacto Arianiſmo defendit S. Athanaſius ſingulari Apologia pro Dionyſio ſcripta, qvæ adhuc exſtat, & ex illo Facundus X. 5. licet S. Baſilius Epiſt. 41. ipſum dum nimis Sabellio inſtat incautum contrario errore abreptum eſſe ſcripſit. 7) Ex libris *περὶ φύσεως* qvorum Euſebius VII. 26. Hiſt. meminit, inſignia fragmenta de providentia Numinis adverſus Epicurum, legi XIV. 23-27. de præparat. Hos Dionyſius inſcripſerat Timotheo *τῷ παιδὶ*, qvod malim vertere *filio*, qvam *puero*. De hoc Timotheo Euſebius VII. 40. 8.) Libros II. ad Nepotem Ægypti Epiſcopum videri intelligi ab Hieronymo præf. ad lib. 18. in Eſaiam, qvando ſcribit mille annorum fabulam à Dionyſio Alex. deriſam in libro contra Irenæum. De illo opere videndus Euſebius VII. 24. ſeq. 9.) Commentarii *in primam partem Eccleſiaſtæ* ex ipſo Dionyſio meminit Euſebius VII. 26. & allegat Procopius Gazæus in Geneſ 3. p. 76. Etiam *in priorem ad Corinthios Epiſtolam* ſcripſiſſe innuit Hieronymus Epiſt. 52. 10.) Singulare opus contra Origenem non crediderim à Dionyſio Alex. elucubratum, Origenis diſcipulo & admiratore, præcipue cum non modo

non

non meminerint veteres etiam Origenis adversarii, sed etiam Socrates testetur Methodium fuisse primum, qvi adversus Origenem strinxerit calamum. Videndum itaqve num illa qvæ apud Anastasium Sinaitam qv. 23. afferuntur de paradiso terrestri, sub nomine Dionysii Alex. ἐκ τῶν κατ' Ὠριγένους, Dionysii nostri sint an potius alterius, vel certe deprompta ex aliqvo scripto in qvo obiter sententiam suam tradidit, non ex instituto oppugnandum Magistrum suum sibi sumsit. Sed jam Catalogum Epistolarum Dionysii Alex. qvarum apud veteres mentio, literarum ordine digestam subjiciemus.

Ad fratres per *Ægyptum* constitutos de pœnitentia. Euseb. VI. 46. & de pestilentiali morbo id. VII. 22. & *tertia Paschalis*. id.

Ἐπιστρεπτικὴ objurgatoria ad gregem suum *Alexandriæ*. id. Alia ad compresbyteros Alexandriæ. id. VII. 20.

Ad *Ammonem* Berenicensem Episcopum, adversus Sabellium Euseb. VII. 26. Hieron. c. 69. Catalogi de S. E.

Ad *Ammonem* & *Euporum* id.

Ad *Armenios* (qvorum Episcopus *Meruzanes*) de pœnitentia. Euseb. VI. 46.

Ad *Basilidem* Episcopum Pentapolitanum Epistolæ variæ. Euseb. VII. 26.

Ad *Cornelium* Episcopum Romanum. Euseb. VI. 46.

Ad *Dionysium* Rom. presbyterum (& postea Episcopum) Euseb. VII. 7. seq. Athanas. de sententia Dionysii, Euthymius in panoplia. Et *altera de Luciano* Euseb. VII. 22. *tertia paschalis*. id.

Ad *Domitium* ac *Didymum* Epistola Paschalis. Euseb. VII. 20.

Ad *Euphranorem*. id. VII. 26. Athanas. de sententia Dionysii.

Ad *Fabium* Antiochiæ Episcopum de pœnitentia. Euseb. VI. 41. 42. 44. Syncell. p. 366. Niceph. V. 29. sq. Male in Hieronymi Codicibus & alibi *ad Flavianum*, πρὸς Φλαβιανόν.

Ad *Flavium* Epistola Paschalis cum canone octo annorum. Euseb. VII. 20.

Ad *Germanum* Episcopum qvi ei obtrectatus fuerat. Euseb. VI, 40. VII. 11. Niceph. VI. 28. Syncellus p. 365.

Epistola περὶ γυμνασίου *de exercitatione*. Euseb. VII. 22.

Ad *Hermammonem*. Euseb. VII. 1. & 10. Ad eundem & fratres in Ægypto degentes. VII. 22.

Ad *Hieracem* Episcopum Ægyptium Epistola Paschalis. Euseb. VII. 22.

Ad fratres *Laodicensis* Ecclesiæ, cui præerat *Thelymidres* Episcopus id. VI. 46.

Ad *Novatianum* causantem qvod invitus Romæ Episcopus ordinatus esset. Euseb. VI. 45 & Hieron. c. 69. Catalog. qvi exordium ejus refert his verbis: *Dionysius Novatiano fratri salutem: si invitus, ut dicis, ordinatus es, probabis, cum volens secesseris.* Apud Eusebium vero ubi male *ad Novatum* exhibent Codices, Pearsonius p. 31. Annal. Cyprian. pro σχίσαι legit θῦσαι. Sed vocabulum σχίσαι haud dubie rectum est, qvod legit Rufinus: *sustinere martyrium ne scindatur Ecclesia*, Syncellus qvoqve p. 374. & Nicephorus VI. 4. Verum ex eodem Nicephoro, Syncello & Rufino certissime apparet verba qvædam excidisse, locumqve legendum esse sic: καὶ ἦν οὐκ ἀδοξοτέρα τῆς ἕνεκεν τοῦ μὴ εἰδωλολατρῆσαι γενομένης, ἡ ἕνεκεν τοῦ μὴ σχίσαι μαρτυρία. Vocula ἕνεκεν bis repetita librario oscitanti fraudi fuit, effecitqve ut verba qvæ post prius ἕνεκεν seqvebantur, omitteret.

Contra *Paulum* Samosatenum, ad Episcopos Antiochiæ A.C. 265. congregatos qvibus interesse propter corporis infirmitatem non potuit, Epistola scripta paulo ante mortem. Euseb. VII. 27. Theodorit. II. 8. hæretic. fab. Nicetas lib. 4. thesauri. Niceph. VI. 24. 27.

Ad *Philemonem* Presbyterum Rom. de baptismo. Euseb. VII. 7.

Ad *Romanos* διακονικὴ de officio Diaconi per Hippolytum missa. Euseb. VI. 46. Altera de pace, & tertia de pœnitentia. Alia itidem ad Confessores Romæ constitutos qvi Novatiano adhuc favebant: & binæ aliæ ad eosdem, Ecclesiæ unitati redditos. Euseb. ibid.

Ad *Sixtum* Papam, Stephani successorem de baptismo Epistolæ tres. Euseb. VII. 5. 6. & 9.

Epistola de Sabbato. id. VII. 22.

Ad *Stephanum* Episcopum Rom. de rebaptizatione hæreticorum. Euseb. VII. 4. seq.

Ad *Telesphorum*, adversus Sabellium. Euseb. VII. 26. Athanas. de sententia Dionysii Alex

Libri de pœnitentia ad Cononem Episcopum Hermopolitanum meminit Eusebius VI. 46. & Syncellus p. 375. ubi male Κόλωνα legitur, & in editione Catalogi Hieronymiani Lipsiensi cum variorum notis edita, *ad Canonem*.

Libri de tentationibus, ad Euphranorem mentio in Historia Eusebii lib. VII. 26. pro qvo nomine apud eundem Hieronymum male *ad Euphran* legitur, ubi Epistola Dionysii ad eum scripta refertur. *Li-*

Libellum de Martyrio ad Origenem, Decii persecutione grassante scriptum memorat Eusebius VI. 46. Hist. Et ad vivum Origenem scripsisse Dionysium Alex. & post fata eum laudasse, testatur Gobarus apud Photium. Cod. 232.

Cæteri scriptores Græci Christiani sæculo tertio, quorum vel omnia vel pleraque scripta interciderunt, memorantur hi:

1. CAJUS S. Irenæi * discipulus, presbyter Romanus, atqve inde Episcopus Atheniensis, nam apud Photium Cod. 48. pro ἐθνῶν Ἐπίσκοπον legendum videtur Ἀθηνῶν. Scripta ejus tria celebrari in veterum scriptis reperio, *Parvum Labyrinthum* adversus *Artemonis* & *Theodoti* hæresin, qvem librum *Origeni* qvidam perperam tribuerunt teste Photio & Theodorito II. 5. hæretic. fabular. Vide Euseb. V. 28. & Niceph. IV. 21. Jo. Pearsonii Opera postuma p. 148.

Διάλογον sive διάλεξιν contra *Proclum* sive *Proculum* Montanistam. Eusebius II. 25. III. 31. & VI. 20. Hist. Hieronymus de S. E. c. 59. Photius, Niceph. &c.

Λόγον περὶ τῆς τοῦ παντὸς οὐσίας, qvem alii Flavio Josepho, Justino Martyri alii, alii Irenæo adscripserunt ut Photius testatur. De eodem argumento scripserat etiam Hippolytus, cujus libri forte pars adhuc superest, ut supra dixi, nisi fragmentum illud sit ex libro qvem περὶ τῆς τοῦ παντὸς οὐσίας scripsisse se in calce Labyrinthi Cajus testatus est. In eodem Cajus, ut ex Photio constat, de CHRISTO ut DEO vero & inenarrabili ejus generatione, Catholico more disseruit, unde eum inter vindices ante Nicænos fidei Nicænæ non immerito refert Georgius Bullus p. 159. seq. & Gardinerus pag. 149. Hypotyposeos fidei Catholicæ circa SS. Trinitatem.

* In calce Epistolæ Smyrnensium de S. Polycarpi martyrio: ταῦτα μετεγράψατο μὲν Γάϊος ἐκ τῶν Εἰρηναίου μαθητοῦ τοῦ Πολυκάρπου, ὃς καὶ συνεπολιτεύσατο τῷ Εἰρηναίῳ. Ἐγὼ δὲ Σωκράτης ἐν Κορίνθῳ ἐκ τῶν Γαΐου ἀντιγράφων ἔγραψα. Hinc Cajum domo Corinthium fuisse & cum Irenæo Romam profectum suspicatur Stephanus le Moyne ad Varia sacra p. 937. Idem Mediolanensium fuisse Episcopum conjicit p. 944. Sane diversus fuit à Cajo qui Romæ Episcopatum tenuit ab A. C. 283. ad 296. Cæterum à Josepho Medo in clavi Apocalyptica perperam Cajum nostrum hæreseos Alogorum postulari notavit D. Ittigius diss. de hæresiarchis p. 262.

2. ALEXANDER Episcopus Cappadociæ atqve inde in Episcopatu Hierosolymitano S. Narcisso 116. annorum seni succenturiatus, Martyrium obiit Cæsareæ, imperante Decio. Vide Eusebium VI. 11. Socratem VII. 36. Martyrologia & Acta Sanctor. 18. Martii. Menologia 15. Maji. Hieronymus c. 62. de S. E. has ejus Epistolas memorat, plures etiam ab eo scriptas testatus:

Ad Antinoitas ex Eusebii VI. 11. ubi verba ἐν ἰδίαις Ἐπιστολαῖς capienda sunt de unica Epistola.

Ad Antiochensem Ecclesiam, qvam in vinculis scripsit, & per Clementem Alex. misit Antiochensibus gratulatus de novo Episcopo suo Asclepiade. Euseb. ibid.

Ad Origenem ex Eusebii VI. 14.

Pro Origene contra Demetrium Alexandriæ Episcopum, ex Eusebii VI. 19. p. 222. Ex Bibliotheca qvam in Ælia civitate condidit hic Alexander, egregie profecisse se idem scribit VI. 20.

3. Sextus * JULIUS AFRICANUS Syrus ex Emaunte sub Antonino Helagabolo & Alex. Severo clarus, de cujus *Cestorum* libris, qvorum fragmenta qvædam Græce edita sunt, dixi lib. III. c. 24. Illa latine vertere cœpit *Julianus Puchardus*, non ita pridem A. 1705. Parisiis denatus, sed non perfecit, neqve interpretationem suam edere voluit, qvod existimaret qvædam in illis obvia rectius vulgo ignorari. *Zacharia Lundii* Commentarium MS. in Africani cestôs servari accepi Hafniæ à Clarissimo Wolfio Regiæ Bibl. custode. In illis fragmentis c. 29. auctor testatur vidisse se Bardesanem Parthum, qvem diversum mihi esse persvadeo à Bardesane scriptore. Nam & huic minus convenit illa jaculando pingendi sagittarumq; ictibus formam ejus qvem vellet pulchre describendi ** sollertia, qvam in suo Africanus prædicat, & hic Parthus fuit, alter Babylonius: Deniqve qvi sub Antonino vixisse scriptorem docent Porphyrius & Eusebius, si Elagabolum & non Marcum Philosophum intellexissent, perinde ut Hieronymus c. 63. ubi de Africano disserit, nota qvadam addita Antonini nomen distinxissent. Præ-

* Sextum unus vocat Suidas.

** Quod ζωγραφῆσαι βέλεσιν vocat Africanus, apud Philostratum lib. 2. de vita Apollonii c. 28. p. 81. dicitur σκιαγραφῆσαι βέλεσιν. Magisque admirandum hoc quam quod in veteri Inscriptione apud Gruterum p. DLXII. de Sorano Batavo: *emissumque arcu dum pendet in aëre telum ac redit, ex alia fixi fregique sagitta.* Vel quod de Domitiano Suetonius c. 19. *in pueri procul stantis prabentisque pro scopo dispansam dextra manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocue evaderent.*

Præcipuum Africani opus fuit *Chronographia*, Annorum 5623. ſive libri V. de temporibus, ab Orbe condito usqve ad A.C. 221. Olymp. 250.1. Grato & Seleuco Coſſ. Ex illo licet hodie deperdito multa Euſebius in ſuo Chronico & Syncellus, Jo. Malala, Theophanes, Cedrenus aliiqve Chronologi, atqve in his auctor Chronici Paſchalis qvod Alexandrinum vulgo vocant, tum latino barbarus ſcriptor excerptorum utiliſſimorum ex Euſebio, Africano & aliis, qvæ Scaliger edidit ad calcem Chronici Hieronymiani p. 58. ſq. At enim liber *de diviſionibus & generationibus gentium*, Caniſio T. 2. Antiqv. Lect. p. 579. atqve emendatius à Labbeo T. 1. Bibl. nov. MSS. p. 298. editus latine, qvem Julii Africani eſſe ſuſpicati ſunt Voſſius III. de Hiſt. lat. part. 4. c. 3. p. 756. & Sandius ad Voſſium p. 279. ſeq. potius referendus eſt ad *Hippolytum* Portuenſem Africani æqvalem, de qvo ſupra in Hippolyto dicere me memini. Qvanqvam Africani etiam Chronicon fuere qvi latine interpretati ſunt, & fortaſſe ut Dodvvellus diſſ. de ſucceſſione Pontificum p. 98. ex antiqvo MS. latino Chronici Euſebiani Codice Mertonenſi colligit, anteqvam Euſebii Chronicon verteret Hieronymus. Illi interpretes vel etiam librarii aut qvi deſcribendum ſibi Africani opus curaverunt, diverſis deinde temporibus ad ſuam cujusqve qva vixit ætatem continuarunt ſeriem Conſulum, aliaqve pro ſuo qvisqve captu addiderunt vel omiſerunt interpolaruntue. Ceſtos Africani cum Chronologia confundit Petavius XII. 40. de doctrina temporum, qvod ipſe retractat VIII. 2. ad Uranolog. Africanum ἐν ταῖς χρονογραφίαις laudat etiam Maximus ad Dionyſii pſeudo Areopagitæ Epiſtolam IV. Alia veterum loca Africanum laudantia, qvoniam à viris doctis Scaligero & Valeſio ad Euſeb. Allatio ad Euſtathium Antiochen. p. 5. ſeq. Labbeo, Tillemontio, Caveo & Wetſtenio *** allata ſunt, omitto.

Ex eodem Africani opere petita videtur qvam MS. in Bibl. Vindobonenſi exſtare teſtatur Lambecius T. 5. p. 297. διήγησις Ἀφρικανοῦ περὶ τῶν ἐν Περσίδι γενομένων διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ. Incipit: Ἐκ Περσίδος ἐγνώσθη ἀπ' ἀρχῆς ὁ χριστός. οὐδὲν γὰρ λανθάνει τοὺς ἐν αὐτῇ νομομαθεῖς ἅπαντα φιλοπονοῦντας. Ὅσα γὰρ κ. τ. λ. Vide & Africani fragmenta apud Lambecium lib. I. p. 141. & lib. III. p. 39.

Etiam *Acta Martyrii Symphoroſæ* filiorumqve ejus ſub Hadriano paſſorum in MSS. Codicibus Julio Africano tribuuntur, & ſub ejus nomine latine à Mombritio Mediolanenſi Tomo 2. Act. ſanctor. & in poſtrema

*** Wetſten. notis in Epiſt. ad Origenem de Suſanna p. 148. ſeq.

Surii editione ad 18. Julii edita sunt. Vide Baron. ad Martyrolog. Rom. 18. Jul. *Et qvidem fieri potuit*, inqvit Theodoricus Ruinartus qvi iterum recudi curavit in Actis selectis Martyrum p. 17. *ut in Africani libris de Chronographia inserta fuerint.* Sed in temporibus à CHRISTO nato longe breviorem qvam in antecedentibus ætatibus fuisse testatur Photius Cod. 34. itaqve si verum est Eusebii, qvod in iisdem Actis additur testimonium, qvod Africanus acta Martyrum qvotqvot Romæ & per Italiam passi erant, literis consignaverit, in alio hoc opere qvam in Chronographia fecerit.

Deniqve Hebed JEsu in Catalogo librorum Chaldæorum num. 15. affirmat exstare *B. Africani, Episcopi Emaus commentarios Novi Test. & Chronicon.* Sane Origenes p. 244. Epistolæ de Susanna Africanum laudat ut πολλὰς διατριβὰς ἔχοντα ἐν ταῖς ἐξετάσεσι καὶ μελέταις τῆς γραφῆς. Et *Julius* qvidam subinde in Catenis allegatur, & in Catena Corderiana in Johannem vocatur Julius Episcopus. Laudatur & Julii commentarius in Johannem à Mose Barcepha Syro de paradiso. Confer Pauli Colomesii de scriptoribus Ecclesiasticis paralipomena.

De *Epistola ad Origenem* scripta *de Susanna Historia* & Origenis ad Africanum responsione qvæ Græce & latine exstat, dictum est abunde supra in Origene. Meminere illius Euseb. VI. 31. Hist. Hieron. in Catalogo c. 63. Photius Cod. 34. Nicephorus V. 21, & Svidas in Ἀφρικανὸς & Σωσάννα.

Ex *Epistola ad Aristidem*, qva Matthæi & Lucæ narrationes *de genealogia CHRISTI* inter se conciliantur, profert nonnulla Eusebius lib. 1. Hist. c. 7. atqve ex illo Nicephorus lib. 1. c. 11. seq. & Catena MS. in Lucam apud Lambecium III. p. 62. Licet traditionem ab Africano in illa Epistola laudatam pro suspecta habet Dodvvellus p. 38. ad Irenæum. Laudat illam Epistolam Eusebius iterum VI. 31. ac præter Hieronymum, Photiumqve ac Nicephorum V. 21. Augustinus II. 7. retractationum.

Africanum *de bellico apparatu* MS. de qvo Casaubonus ad Svetonii Cæsarem c. 31. & Salmasius Epist. 123. ad Isaacum Vossium, intellige partem *Cestorum* Africani tum adhuc ineditam, sed non ita pridem Græce Parisiis vulgatam. Eodem refer qvod scribit Gassendus ad A. 1622. Peirescium *obtinuisse tum ex Vaticana tum ex Ambrosiana Mediolenensi exempla quadam Africani aliorumque Tacticorum in gratiam Lud. Machalti viri strenui, auctorumque militarium & Mathematicorum studiosi.* Et qvod librum septi-

ſeptimum Ceſtorum, qvi eſt de re militari, habuiſſe MS. traditur Holſtenius apud Morhofium lib. 1. Polyhiſtoris p. 69. Ex ceſtis etiam petita ſunt qvæ ſub Africani nomine in Geoponicis & Hippiatricis Græcis leguntur, ac fortaſſe noſtrum reſpexit Fulgentius III. 7. Mythologicon, ubi Africanum iatroſophiſtem laudat. Certe in Ceſtis ἰατρικὰς & φυσικὰς δυνάμεις atqve ἰάσεις contineri jam olim Euſebius in Chron. & Svidas in Ἀφρικανὸς notarunt. Inter edita ceſtorum capita eſt etiam illud 57. περὶ κρυφίας Ἐπιστολῶν εἰσπομπῆς qvod laudat Iſ. Voſſius ad Juſtini II. 10. qvem vide etiam ad Catullum pag. 30. ubi de Africano qvædam erudite obſervat, & inter alia affirmat στρατηγικῶν qvæ ſuperſunt fragmenta conſtituiſſe ſextum ac ſeptimum Ceſtorum librum.

Qvæ Jo. Trithemius ab Africano ſcripta refert *de S. Trinitate, de circumſione, de Attalo, de Paſcha, de Sabbato,* nullus veterum qvod qvidem ſciam commemorat.

Commentum abſurdum de *Abdia* Babylonici libris ex Hebraico per *Eutropium* neſcio qvem Græce, atqve inde à Julio Africano latine verſis, & qvæ in Abdia ipſo lib. VI. c. 20. de *Cratonis* diſcipuli Apoſtolorum *libris decem Actuum Apoſtolicorum* per Julium Africanum latine translatis leguntur, rejectum à me videre, ſi tanti eſt, licet in Codice Apocrypho Novi Teſt. parte 2.

Julium noſtrum Africanum Ceſtorum & Chronologiæ ſcriptorem in duos vel tres præter rem diſtrahunt viri docti. In longe plures autem Hendreichius in pandectis Brandenburgicis. Fuere tamen à noſtro diſtincti 1) Julius Africanus Orator, qvem concitatiorem ſed in cura verborum nimium & compoſitione nonnunqvam longiorem & translationibus parum modicum fuiſſe ſcribit Qvintilianus X. 1. 2) Oratoris nepos Julius Africanus de qvo Plinius VII. 6. Epiſt. 3) Sextus Cæcilius Africanus JCtus, & alter junior Papiniani diſcipulus, de qvibus dixi in Bibl. latina. Illud vero lepidum, qvod Africanum Poëtam cœcum Ennio laudatum exſculpit Hendreichius ex Lactantii lib. 1. Inſtitut. divinar. c. 18. cum ibi Lactantius afferat verſus Ennii, qvibus loqvens inducitur Scipio Africanus, jactansqve clades generi hnmano à ſe illatas his verbis:

Si fas cædendo cœleſtia ſcandere cuiquam eſt,
Mi ſoli cœli maxima porta patet.

Qvibus deinde Lactantius ſubjungit: *O quantis in tenebris Africane verſatus es, vel potius Poëta,* (Enni) *qui per cædes & ſanguinem patere hominibus aſcenſum in cœlum putas.*

4. AM-

4. AMBROSIUS Alexandrinus *primum Marcionites, deinde ab Origene * correctus, Ecclesiæ Diaconus & confessionis Dominicæ gloria insignis fuit. Hujus industria & sumtu & instantia ad hunc infinita Origenes dictavit volumina*, (ut libros ad Celsum, & plures in Scripturam sacram commentarios & adhortationem ad martyrium.) *Sed & ipse, quippe ut vir nobilis non inelegantis ingenii fuit, sicut ejus* ad Origenem Epistolæ *indicio sunt. Obiit ante mortem Origenis, & in hoc à plerisque reprehenditur, quod vir locuples amici senis & pauperis moriens non recordatus sit.* De hoc Ambrosio Martyrologia & Acta Sanctor. 17. Martii. Eusebius VI. 23. Hist. Photius Cod. 121. (ubi qvæ de Ambrosio Eusebius scripserat, Hippolyto ** perperam tribuit) Epiphanius LXIV. 3. Svidas in Ὠριγένης (ubi ex Cedreno p. 208. locum Epistolæ Origenis de hoc Ambrosio affert) Nicephorus V. 15. &c. Uxori hujus Ambrosii, *Marcellæ* Origenes inscripsit librum de precatione.

5. TRYPHON Origenis discipulus, cujus librum *de vacca rufa* Numeror. XIX. & *de dichotomematibus* Abrahami Genes. XV. laudat Hieronymus c. 57. Apud V. C. Thomam Galeum fuit MS. ψυχὴ τοῦ ἁγίου Τρύφωνος, hujus an junioris non possum dicere. Videndum aliusne fuerit Diodorus Tryphon, qvem iis qvi Manetem confutarunt accenset Epiphanius ac Photius, & ad qvem libros duos contra Manetem misit Archelaus de qvo supra.

6. GEMINUS sive GEMINIANUS presbyter Antiochenus, æqvalis Origenis laudatur Eusebio in Chronico & inter scriptores Ecclesiasticos refertur ab Hieron. c. 63. qvi pauca scripsisse testatus nullius libri nomen sive titulum apposuit.

7. BERYLLUS Bostrenus in Arabia Episcopus, CHRISTUM anteqvam homo ex Maria nasceretur nullam *** subsistentiam propriam habuisse neqve postea aliam qvam Patris habere divinitatem inhabitantem docuit, qvam ejus sententiam confutavit Origenes & Beryllum ad Ecclesiæ sententiam reduxit. Vide Eusebium VI. 33. cujus temporibus scripta Berylli & Origenis adversus eundem & Synodi adversus

* Hieron. c. 56. de Script. Eccles. adde cap. 61. ubi de Hippolyto.

** Confer Stephani le Moyne prolegom. ad Varia sacra.

*** Vide ejusdem le Moyne notas ad Varia sacra p. 233. seq. & 1113. seq. & Novellas Reip. literariæ A. 1700. mense Februario p. 175 seq. Verba Eusebii qvibus Berylli hæresin exprimit sunt: μὴ προϋφεστάναι κατ' ἰδίαν οὐσίας περιγραφὴν, *secundum propriam essentiæ circumscriptionem non præextitisse*, id est non fuisse ante Mariam, qvæ postea ipsissima Photini ac Socini hæresis fuit. Nicephorus V. 22. ex ejusdem Berylli sententia: μήτινα ὑπόστασιν οὐσίας ἰδίαν κεκτῆσθαι.

versus illum congregatæ monumenta adhuc exstabant. Dialogum Origenis & Berylli in qvo hæresis ejus arguebatur, & Berylli Epistolas in qvibus Origeni gratias agit, memorat Hieronymus c. 60. de S. E. Confer Eusebium VI. 20. ubi testatur Beryllum reliqvisse διαφόρυς φιλοκαλίας, σὺν ἐπιςολαῖς καὶ συγγράμμασι, qvæ verba Valesius interpretatur, qvod *præter Epistolas & lucubrationes varia quoque elegantis ingenii monumenta reliquerit*, atqve in notis monet se per φιλοκαλίας intelligere non electa & floridorum libros qvalis exstat Origenis Philocalia, sed Hymnos & poëmata. Verum Nicephorus V. 15. Hist. Eusebii verba sic accipit, ut in ipsis illis Epistolis ac συγγράμμασι φιλοκαλίας illas qværendas esse innuat, dum scribit Beryllum φιλοκάλυ σπυδῆς συγγράμματα post se reliqvisse.

8. NEPOS Episcopus Ægypti composuerat *Psalmos* sive Hymnos sacros qvibus multos ex fratribus sive Christianis suæ ætatis vehementer delectatos scribit Dionysius Alex. apud Eusebium VII. 24. testatus se ipsum ideo & propter fidem ac diligentiam & studium Scripturarum probare eum atq; diligere. Ἐν ἄλλοις μὲν πολλοῖς ἀποδέχομαι καὶ ἀγαπῶ Νέπωτα, τῆς τε πίςεως καὶ τῆς φιλοπονίας καὶ τῆς ἐν ταῖς γραφαῖς διατριβῆς, καὶ τῆς πολλῆς ψαλμῳδίας, ᾗ μέχρι νῦν πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν ἐνθυμῦνται. Solum hoc in Nepote improbat Dionysius, qvod libris duobus qvibus titulum fecerat ἔλεγχον ἀλληγορισῶν promissiones divinas in sacris literis & Johannis Apocalypsi factas non allegorice sed ad literam, de millenario annorum in his terris per delicias corporales transigendo explicaverat. Hanc ejus sententiam confutavit Dionysius ἐν τοῖς περὶ ἐπαγγελιῶν, nihilominus illo ipso in opere non dubitat *fratrem* adhuc appellare Nepotem. ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ὡς πρὸς παρόντα τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν διαλεχθῆναι Νέπωτα. Duorum librorum Dionysii adversus Nepotem meminit etiam Hieronymus c. 69. ut Nicephorum VI. 21. cæterosqve juniores omittam. Nec dubium est à pseudo Gelasio illum ἔλεγχον ἀλληγορισῶν proscribi, ubi librum Nepotis in decreto de Apocryphis memorat, per Apocrypha non modo intelligens scripta supposita & commentitia, sed etiam ea qvorum nulla debet esse propter errores auctoritas in Ecclesia. Alius fuit Nepos Episcopus Hierosolymitanus post Cyrillum. Niceph. XIV. 30.

9. CORNELIUS Episcopus ab A. C. 251. Romanus, atqve non diu pòst in Galli Imp. persecutione propter CHRISTUM

exul & mox 18. Cal. Octobr. A. 253. * Martyrio coronatus, scripserat Græce Epistolas complures, è qvibus duæ qvæ solæ supersunt latine ad Cyprianum atqve inter ** Cyprianicas leguntur, à Cypriano videntur è Græco translatæ esse. Octo Epistolæ Cypriani qvas adhunc Cornelium scriptas Hieronymus c. 66. testatur, omnes ad huc supersunt. Eusebius VI. 43. memorat ejus Cornelii literas ad Fabium (Flavianum pleriqve alii Episcopum illum Antiochenum appellant) unas *δηλώσας τὰ περὶ τῆς Ῥωμαίων συνόδου καὶ τὰ δόξαντα πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ τὰς αὐτόθι χώρας.* Alteras *περὶ τῶν κατὰ τὴν Σύνοδον ἀρεσάντων* & tertias *περὶ τῶν κατὰ Νουάτον* † *πραχθέντων*, ex qva postrema Epistola Eusebius loco illo insignia fragmenta servavit. Qvod Hieronymus Epistolam qvartam qvoqve Cornelii ad Flavianum memorat *valde prolixam, & Novatianæ hæreseos causas & anathema continentem*, inde factum puto, qvod pro diversa à jam memoratis Epistola præter rem habuit illam, cujus fragmenta apud Eusebium leguntur.

10. DIO-

* Vide Schelstratenum Antiqv. Eccles. T. 1. p. 197. 429.

** edit. Fellianæ 49. 50. Pamel. & Rigalt. 46. 48. Erasm. & Manut. lib. 3. Epist. 11. & 12.

† *Νοβατιανὸν* videtur scripsisse Eusebius, uti legit etiam Hieron. Fuit certe Novatianus presbyter ille Romanus, adversus qvem celebrata Synodus Romana A. C. 251. Novatus nomen est Carthaginiensis presbyteri, cujus & ipsius in illo schismate fuere partes. Vide Beveregii notas ad Synodicum magnum p. 69. sq. Pearsonii Annales Cyprianicos, Tillemontium &c. De Novatiani qvi latine scripsit monumentis dicere non est hujus loci, neq; habeo qvæ addam virorum doctorum de illo observatis, nisi qvod librum illius de Trinitate nuper admodum tanqvam eximium præ cæteris Antiqvitatis monumentum nova editione Anglis suis commendavit Arianismi confessor Wilhelmus Whiston, in Volumine qvod inscripsit sermons and essays upon several subjects, Lond. 1709. 8. Qvanqvam Novatianum Catholici de CHRISTO dogmatis assertorem fuisse, ex hoc ipso libro licet à Macedonianis olim etiam velut in patrocinium erroris sui laudato, probant Stephanus le Moyne notis ad varia sacra p. 229. seq. Georgius Calixtus §. 50. de Mysterio SS. Trin. è Veteri Test. Gregorius Bullus in defensione fidei Nicænæ p. 225. Samuel Gardinerus in Hypotyposi doctrinæ Patrum ante Nicænor. de SS. Trinitate p. 105. seq. Natalis Alex. diss. IX. Sec. 2. artic. 4. & Petavius de DEO p. 82. lib. 1. c. 11 §. 10. licet lib. 1 de Trinitate c. 5. §. 5. non diffitetur parum accurate de Mysterio illo locutum auctorem illius libri, qvem Novatianum esse ibi & p. 81. & de angelis p. 91. negat, eo præcipue argumento ductus qvod c. 13. hæreseos Sabellianæ circa A. C. 255 exortæ meminit. Sed ex hoc tantum seqvitur, post schisma librum hunc à Novatiano fuisse compositum. A sectatoribus ejus jactabantur *ὑπομνήματα* de martyrio sive Confessione Novatiani sub Decio & Valeriano, qvæ falsitatis arguit Evlogius apud Photium Cod. 182. Confer Jo. Felli notas ad Cypriani Epistolam LXI.

10. DIONYSIUS Romanus Episcopus ab 24. Jul. A. C. 259. ad 26. Dec. A. 269. de cujus scriptis nihil constat nisi qvod Athanasius de Synodis Arimin. T. 1. p. 918. meminit Synodi ab illo congregatæ, litterarumqve ad Dionysium Alex. scriptarum super eo, qvod hic Alexandrinus CHRISTUM ποίημα dixisset & Patri ὁμοούσιον negasset, qvam criminationem ille à se avertit in libello ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας, & in alia Epistola, cujus pars ibidem ab Athanasio affertur, & libro de decretis Synodi Nicænæ T. 1. p. 274. ubi deinde pag. 275. subjungit locum Dionysii Episcopi Romani κατὰ τῶν τὰ Σαβελλίου φρονούντων.

11. EUSEBIUS ex Alexandrinæ Ecclesiæ Diacono * Episcopus Laodicenus, Dionysii Alexandrini, de qvo supra, æqvalis, diversus sane ab Eusebio Alexandrio cujus *Homilias XVIII.* in Bibl. Cryptæ ferratæ repertas habuit & ex illis fragmenta attulit Turrianus in defensione Epistolarum Pontificum, cujus fragmenta occurrere etiam in Jo. Damasceni parallelis, notatum Colomesio in paralipom. de scriptoribus Ecclesiasticis. Habuit & nonnullas Holstenius teste Lambecio lib. 1. de Bibl. Vindob. p. 112. & Allatius de Simeorum scriptis: exstantqve in Galliæ, Italiæ, Germaniæ & Angliæ Bibliothecis, qvarum tituli apud Caveum in diss. de dubiis scriptoribus videantur. Cæterum homiliarum istarum Allatio, Turriano, Holstenio visarum auctorem non fuisse veterem illum Eusebium Alexandrinum tertii scriptorem sæculi, patet vel inde qvod hic nunqvam fuit Alexandrinus Episcopus, at enim in Codice Cæsareo in qvo Oratio περὶ μνείας ἁγίων *de commemoratione Sanctorum* exstat, diserte illa adscribitur Eusebio Episcopo Alexandrino, ut testatur Lambecius lib. V. p. 24. qvi p. 22. etiam Eusebii Episcopi Alexandrini λόγον περὶ νηστείας *de jejunio* memorat. Illa περὶ μνείας ἁγίων eadem est qvam habuit Turrianus, & Holstenius edere voluit, & qvam sub Eusebii Episcopi nomine pridem latine ex *Caroli Fabiani* interpretatione vulgavit Thomas Galletus, unde inserta est Supplemento Bibl. Patrum edit. Morell. 1639. T. 1. p. 826. & Bibliothecæ Patrum Lugd. T. 27. p. 479. Ac qvoniam inter Alexandriæ Ægypti Episcopos sive Patriarchas nullus occurrit Eusebius, veritati consentameum videtur qvod scripsit Turrianus, auctorem harum homiliarum fuisse Episcopum alterius cujusdam Alexandriæ in Asia, vixisseqve qvarto sæculo, si fuerit hic μέγας ille Εὐσέβιος Ἀλεξανδρείας

* Vide Eusebii Hist. VII. c. 11. p. 261. & c. 32. p. 285.

ὀρθίας ad qvem Macarius scripserat qvæstiones suas qvarum fragmentum in MStis Anonymi locis communibus Asceticis de qvibus Lambecius lib. V. p. 154. seq. Nescio qvem *librum doctrinarum sacrarum* Eusebii Alexandrini Laodiceæ Episcopi inter libros aliqvot Arabice & Syriace scriptos, qvi tempore Gregorii XI. dicuntur sub terram defossi, & postea oblati sunt venales Episcopo Herbipolensi, memorat Possevinus in Apparatu S. Omitto Eusebium Alexandrinum Rhetorem de qvo Eunapius in Proæresio p. 125.

12. MAGNETES *pervetustus auctor ante mille & trecentos annos Evangelicæ Apologiæ libros Græce scripsit ad Theosthenem adversus Gentiles Evangelii calumniatores.* Hæc Possevinus in Apparatu S. *Fragmenta aliquot*, (Colomesii hæc observatio est in paralipomenis de S.E.) *ex Bibliotheca D. Marci Veneta in scriptis suis affert Codicum ille MSS. helluo Franciscus Turrianus, sed inprimis in Apologia pro Epistolis Pontificum. Unum etiam observasse mihi videor in Possevini Moscovia* (qvi perinde ut Coccius à Turriano petiisse videtur.) *Auctorem hunc laudant Græci in responsionibus ad Cardinalem de Guise.* Clariss. Caveo hic *Magnes* videtur esse Hierosolymitanus Presbyter qvem Germanus Patriarcha CPol. in dogmatico MS. ad Anthimum testatur interfuisse Concilio Antiocheno adversus Paulum Samosatenum A.C. 265. Utinam hos libros aliqvis bono Ecclesiæ in lucem proferat, sive Magnetem illum Hierosolymitanum presbyterum sive Macarium Magnetem auctorem habeant, cujus fragmenta exstant in Nicephori CPol. antirrheticis MSS.

13. DEMETRIUS qvem inter testes pro defendendo Origene laudavit auctor Anonymus apud Photium Cod. 117. una cum Dionysio Alex. Clemente, aliisqve, fuit Episcopus Alexandrinus ex Origenis historia notissimus, de cujus scriptis nihil alioqvi mihi compertum.

14. THEOGNOSTUS Alexandrinus Origenis discipulus & post illum Catecheseon in schola Alexandrina Magister atqve *ἐξηγητὴς* Athanasio laudatus, & Photio Cod. CVI. qvi ejus *septem libros Hypotyposeon* recenset. Vide Athanasium de decretis Synodi Nicænæ T. 1. p. 274. & in illud qvicunqve dixerit verbum p. 755. Henr. Dodvvellum ad fragmentum Philippi Sidetæ p. 511. & qvæ pro vindicanda Theognosti doctrina disputat Georgius Bullus in defensione fidei Nicænæ p. 227. seq.

15. ANA-

15. ANATOLIUS Alexandrinus in Episcopatu Laodiceno Eusebii, de qvo jam memoravi, successor. De illius scriptis vide, si placet qvæ dicta à me sunt libro III. cap. 11. ubi & fragmenta qvædam sub illius nomine edidi, & lib. IV. p. 19. Nunc juvat tantum notare qvod ipse apud Euseb. VII. 32. p. 287. mentionem facit Judæorum scriptorum ut Philonis, Josephi, & *Musæi*, atq; antiqviorum *Agathobuli* & *Aristobuli* Paneadensis unius ex illis qvi in gratiam Ptolemæi Philadelphi libros Legis Græce interpretati sunt. Deinde ab hoc Anatolio diversum esse 1) Anatolium Ethnicum Jamblichi Magistrum, cui Porphyrius qvæstiones Homericas inscripsit, tum 2) Anatolium Berytium JCtum, de qvo Eunapius in Proæresio, & ad qvem Libanii exstant Epistolæ, 3) Anatolium qvi in Geoponicis freqventer allegatur & in Hippiatricis, & cui fragmentũ de Antipathiis & sympathiis lib. IV. c. 29. supra à me vulgatum tribuit V. C. D. Jo. Rendtorfius. Nec minus 4) Anatolium CPolitanum qvi interfuit Synodo Chalcedonensi & cujus nonnulla leguntur in Græcorum Octoecho. 5) Anatolium ad qvem directa est Hieronymo tributa præfatio qvæ Victorini Commentario in Apocalypsin præmittitur. 6) Anatolium Episcopum Lerinensem circa A. 484. de qvo Vicentius Barralis p. 369. seq. 7) Anatolium Timothei Æluri Patriarchæ Alex. fratrem &c.

16. PIERIUS presb. & Catecheta Alexandrinus, fuit Præceptor Pamphili Martyris, ut Photius testatur, Martyr & ipse cum fratre suo Isidoro, unde Martyrologia eum colunt 4. Nov. Inter Criticos sacros & emendatores textus Græci Novi Testamenti laudatur à Richardo Simone præf. ad lib. 1. Hist. Crit. N. T. Is ob alias etiam causas Origenes junior dictus est, de qvo vide Dodwellum ad fragmentum Philippi Sidetæ p. 508. seq. De scriptis hujus Pierii Photio Cod. 119. & Hieronymo Epist. 52. laudatis nihil habeo qvod addam præstantissimi Cavei industriæ. Doctrinæ puritatem asserit Georgius Bullus in defensione fidei Nicænæ p. 262.

17. De PAMPHILI presb. Cæsareensis ac Martyris vita tres libros scripserat *Eusebius* summus ejus amicus, à qvo & Pamphili nomen adscivit. Illos memorat Eusebius ipse lib. 6. cap. 32. & lib. 7. Hist. c. 32. p. 288. & de martyribus Palæstinæ p. 336. atqve intercidisse multi mecum dolebunt. Fragmentum de Martyrio Pamphili qvod A. C. 309. sub Maximino alacriter subiit, ex tertio ut putat illius ope-

operis deperditi Eusebiani libro servatum Græce è MS. Mediceo, cum latina versione exhibet Papebrochius in Actis Sanctorum Calendis Junii p. 64-70. Sed & qvæ ex Metaphraste de Pamphilo Surius vulgaverat, ex illis Eusebii libris maximam partem petita esse viri docti sibi persvaserunt. De Bibliotheca & διατριβῇ sive schola qvam Cæsareæ Palæstinæ instituit de Codicibus scriptorum sacrorum Græcæ interpretationis qvos cum Eusebio emendavit, deq; aliis præclaris monumentis qvæ sua manu descripta reliqvit, qvemadmodum etiam de aliis rebus ad hunc Martyrem pertinentibus accurate ac diligenter disseruit Tillemontius Tomo V. memor Hist. Eccles. parte 3. Scripta ipse reliqvit nulla, præter qvasdam *Epistolas* & *Apologiam pro Origene* qvam cum Eusebio composuit, à qvo etiam post Pamphili mortem additus est liber sextus. *Primus* liber ex Rufini versione inter Origenis & Hieronymi Opera sæpius prodiit. Cæteri exceptis qvæ Photius Cod. 118. servavit fragmentis perierunt. Perierunt etiam Pamphili Epistolæ. S. Hieronymum qvi Pamphili nullas in illa Apologia partes fuisse contendit, multis refellit in notis ad memorias suas laudatus Tillemontius pag. 358. seq.

18. LUCIANUS Antiochenus presbyter, de qvo ut de aliis hujus nominis dixi lib. IV. c. 16. neqve in præsenti habeo qvæ adjungam, nisi qvod Stephanus le Moyne notis ad Varia sacra p. 541. ex Hieronymo observat *editionis LXX. interpretum à Luciano recensitæ* de qva lib. 3. c. 13. §. 14. dictum est, usum obtinuisse olim per totam fere Asiam minorem ab Antiochia Thraciam & Byzantium usqve, idqve probat è Lactantio Nicomediensi: Clarissimus vero Grabius uti Epistolâ ad Joh. Millium non dubitat in editione Græcorum Bibliorum Romana hodie legi librum Judicum ex interpolatione *Hesychii* Alexandrini, sic in prolegomenis ad T. 3. Biblior. Græcorum Oxoniæ à se editorum cap. 1. §. 7. seq. confirmat librum Jobi in Codice MS. Alexandrino ex Luciani recensione exstare. Video etiam Jacobo Duporto præf. ad Psalmos felicissime Carmine Græco à se expressos verisimile visum qvod in MS. Vaticano editio Luciani exhibeatur. Et Is. Vossius præf. ad appendicem de LXX. Interpretibus scripsit Lucianeæ editionis qvæ in multis etiam exstet Orientis Ecclesiis, exemplar habere Reginam Christinam, à qvâ illud se impetraturum speret. De eadem videnda Athanasii synopsis Scripturæ, auctarium Theodoriti p. 6. & Euthymius præfat. in Psalmos p. 193. Svidas in Λουκιανός. Ex recentioribus

tioribus Hottingerus pag. 230. fasciculi, & Jo. Morinus Exerc. Bibl. pag. 218. 221. Ex *Epistola ad Antiochenos*, fragmentum servavit auctor Chronici Alex. p. 648. Præterea *brevis fidei formula* qvæ incipit πιστεύομεν ἀκολούθως τῇ Εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ παραδόσει exstat apud Athanasium de synodis Ariminensi & Seleuciensi T. 1. p. 892. & Socratem II. 10. qvam Synodi Antiochenæ A. C. 341. Patres, Luciani esse affirmarunt apud Sozomenum III. 5. *Feruntur*, inqvit Hieron. c. 77. Luciani *de fide libelli*, *& breves ad nonnullos Epistolæ*. *Apologiam* ad præsidem ante Martyrium A. C. 311. Nicomediæ dictam, cujus meminit Eusebius IX. 6. Rufinus in latina sua versione ex Actis ut videtur Martyrii ejus, qvæ ad Johannem presb. Nicomediensem referunt, exceptam exhibet. Non Capite truncatum sed alio mortis genere extinctum contendit Combefisius ad S. Maximum T. 2. p. 718. Ab Eusebio dicitur ἀνὴρ τὰ πάντα ἄριστος, βίῳ τε ἐγκρατὴς καὶ τοῖς ἱεροῖς μαθήμασι συγκεκροτημένος. Et à Sozomeno τάτε ἄλλα εὐδοκιμώτατος καὶ τὰς ἱερὰς γραφὰς εἰς ἄκρον ἠκριβωκώς. Plura de illo Martyrologiorum scriptores, Surius ac Bollandus 7. Januar. & Ruinartus in actis selectis p. 559. seq. Arii hæresi prælusisse multi arguunt, aliis cum Baronio eum vel excusantibus vel defendentibus. Vide Tillemontium Tom. IV. memor. part. 3. & Valesium ad Theodoritum p. 6.

19. HESYCHIUS Ægyptius Episcopus patria ut videtur Alexandrinus iisdem qvibus Lucianus temporibus *Græcam versionem librorum sacrorum recensere* aggressus, qvam ejus ἔκδοσιν ab Ægypti & vicinarum regionum Ecclesiis receptam Hieronymus testatur, iisdem qvibus Lucianus temporibus Martyrium subiit. Eundem suspicor primum esse auctorem *Glossarii* Græci Biblicas voces tam diligenter explicantis qvod sub Hesychii Alexandrini nomine habemus. Vide si placet qvæ dixi lib. IV. c. 35. §. 4.

20. PHILEAS Episcopus Thmuitanus & Martyr librum de Martyrum laude composuit teste Hieron. c. 78. illum nimirum ex qvo fragmenta servavit Eusebius VIII. 10. Hist.

De Hæreticorum tertii sæculi scriptis ut nonnulla etiam subjungam, PAULUS Samosatenus Episcopus ab A. C. 260. Antiochenus & propter hæresin deinde A. C. 270. ab Episcopis qvos semel iterumqve simula-

ſimulationibus ſuis * eluſerat, depoſitus, diligenterq; diſtingvendus tum ab altero Paulo Antiocheno ejusdem fere ætatis, de qvo Euſebius VI. 2. Hiſt. p. 203. & à Paulo Paulicianorum auctore, qvi Manichæorum hæreſin Sæculo VII. inſtauravit. Hujus vero, de qvo jam dicere inſtitui, ſectatores dicti ſunt Paulianiſtæ, & Samoſateniani. In Epiſtola Synodica ** apud Euſebium VII. 30. deſcribitur Paulus iſte ut valde ſuperbus & arrogans, & qvi concionanti ſibi applaudi diligenter & oraria concuti *** volebat: Ibidem traditur Hymnos CHRISTO cani ſolitos abrogaſſe *ὡς δὴ νεωτέρους καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν συγγράμματα*, at inſtituiſſe mulieres qvi feſto Paſchatis die *hymnos* in ipſius Pauli laudem in Eccleſia canerent, *εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐν μέσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ μεγάλῃ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ ψαλμῳδεῖν παρασκευάζων, ἃ κἂν ἀκούσας ἄν τις φρίξειεν.* Pauli *decem quæſtiones* ſive *propoſitiones* cum Dionyſii Alexandrini reſponſione & confutatione editas eſſe dixi ſupra p. 263. Sed Epiſtola qvam ſibi à Paulo ſcriptam Dionyſius memorat, una cum aliis ejus ſcriptis intercidit, & jam Athanaſius negat Epiſtolam Pauli ad Epiſcopos Antiochiæ congregatos ſe potuiſſe conſeqvi, de Synodis Arimin. p. 915. & 922. T. 1. edit. Lipſ.

SCYTHIANUS Saracenus † Manichæi anteambulo, diſcipulum habuit TEREBINTHUM, qvi alio nomine deinde BUD-

* Vide Euſebium VII. 28. ſq. Hiſt. & Theodorit. II. 9. hæretic. fab. In Synodo A. 270. convictus eſt ab *MALCHIONE* Presbytero, qvi antea Rhetorum Scholæ apud Antiochenſes præfuerat, ut narrat idem Euſebius VII. 29. Ex diſp. Malchionis qvædam affert Leontius lib. 1. contra Neſtor. Confer è recentibus inprimis Tillemontium Tomo IV. memor. parte 2.

** Fragmentum illius Epiſtolæ ab Euſebio prætermiſſum exhibet Baluzius in nova collect. Concilior. pag. 22. A Malchione ſcriptam tradit Hieronymus c. 71. De Malchione hoc Menologia 28. Octobr.

*** De illo more conſules Caſaubonum ad Vopiſci Aurelianum c. 48. Matthæum Larroqvanum lib. 1. Adverſarior. ſacrorum c. 37. & Jo. Baptiſtam Ferrarium de veterum acclamationibus & plauſu lib. 2. cap. 7. & 8.

† Hunc Scythianum Manetis adhuc ætate vixiſſe non dubito, licet ætate ac ſenio eum præceſſit. Neqve obſtat qvod Apoſtolorum temporibus propiorem faciunt veteres qvidam, aut cum Manete confundunt. Certe ex Manetis Epiſtola ad Scythianum fragmentum à me infra afferetur. Nec aſſentior Pearſonio qvi p. 116. ad Symbolum Zaranem Scythiano juniorem facit, & Manichæorum familiæ inſerit. Qvin imo fuit Zaranes antiquus legiſlator Perſarum ac Magus Pythagora antiqvior, aliis Zarades vel Zaratus. Vide Tollii iter Italicum p. 135.

BUDDAM † ſe vocavit, ſcripſitqve ei (hoc eſt ab eo dictatos) qvatuor libros, unum *Myſteriorum*, alium *Capitulorum*, tertium *Evangelium* & noviſſimum omnium *theſaurum*, ut legas in Actis Archelai cum Manete p. 96. qvæ & ipſa inſcribuntur *theſaurus verus* veluti qvæ falſo illi opponantur. Eorundem qvatuor librorum mentio apud Cyrillum Hieroſol. Catecheſi VI. p. 57. Epiphanium LXVI. 2. Socratem lib. 1. c. 22. Hiſt. Svidam in Μάνης, Cedrenum, & Photium MS. lib. 1. contra in Manichæos, cujus verba dedi in Codice Apocrypho Novi Teſt. p. 141. Magiæ, Aſtrologiæ & artis Medicæ peritum & Magicis libris ſedulum teſtatur Epiphanius T. 1. p. 620. adde 629. ſeq.

MANES ſive * MANICHÆUS cujus hæreſis circa A. C. 278. erupit, ut ſupra in Archelao notavi, acceptis ſibiqve magnam

Nn gnam

† Buddæ nomine apud Indos notari ſapientem, ſcribit Andreas Mullerus Greifenhagius in Obſervationibus Sinicis p. 16. Et fuit eo nomine in India vir ſapiens antiqviſſimis temporibus, unde Indorum Philoſophos τοῖς Βουττᾶ παραγγέλμασιν obſeqventes, eumqve ut DEum venerantes memorat Clemens Alex. 1. Strom. p. 305. Illum cum Manetis Magiſtro perperam confundit Voſſius p. 7. libri de ſectis Philoſophor. Manetem gente Brachmanem ſive Indum fuiſſe tradit è Cedreno Svidas.

* Manes Chaldaica ſive Babylonica lingva מאן σκεῦος ſignificat, monente Epiphanio LXVI. 1. Perſica lingva ut ſcribit Photius MS. ſonat τὸν ἐν ὁμιλητικὸν καὶ πρὸς διάλεξιν δραστήριον. Sic & Cyrillus Hieroſol. Qvam tamen ſignificationem hodie in lingva Perſica ignorari notat Thomas Hyde pag. 284. Hiſtoriæ relig. veterum Perſarum. Qvi p. 281. probat ſignificationem vocabuli Perſici *Mâni*, qvo *pictor* denotatur & Manetem artem pictoriam exercuiſſe contendit. Latinis antiqvis *Manum* bonum eſt, de qvo Voſſii Etymologicum in *Manes*. Sed hoc nihil ad Manetem ſive Manichæum, qvod nomen ſibi impoſuiſſe illum hæreſiarcham ex Hebraico מנחם ut *paracletum* ſe jactaret, affirmant Jacobus Uſſerius in Annalibus ad A. M. 3232. & Gatakerus Adverſar. Miſcell. c. 35. Phrygium etiam nomen *Manes*, de qvo Caſaubonus XIII. 5. ad Athenæum. At pro Manete ſive Manichæo à diſcipulis ſuis vocabatur *Mannicheus*, qvaſi manna fundens. (non à *mannacha* reqvies, ut eidem Hydeo perſvaſum.) Vide Auguſtin. XIX. 22 in Fauſtum & Fulleri II. 18. Miſcell. Neqve tamen veriſimile eſt in Codice Juſtinianeo leg. 4. de hæreticis & Manichæis pro verbis *Manichæos ſeu Manichæas vel Donatiſtas meritiſſima ſeveritate perſequimur*, legendum eſſe *Manichæos ſeu Mannicheos*, ut nuper conjiciebat Nobiliſſimus & ſagaciſſimus Bynkershœkius in Obſervatt. Juris Romani. Nam ne urgeam in Baſilicis etiam legi Μανιχαίας & in aliis etiam legibus ut lib. XVI. Cod. Theodoſ. tit. 5. l. 7. *ſi qui Manichæus Manichæave:* non poſſum mihi perſvadere Imperatorem recepto ac notiſſimo Manichæorum nomini aliud affectatum

tum

gnam partem vindicatis ** Scythiani libris varia & ipse scripsisse à veteribus traditur, ut sunt:

Λόγος περὶ πίστεως, ex qvo fragmentum apud Epiphan. T. 1. pag. 630. LXVI. 14.

Μυστήρια, liber sectionibus sive τμήμασι λόγων XXII. pro numero litterarum Alphabeti Syriaci divisus & fortassis Syriace scriptus. Epiphan. LXVI. 13. In illo instituit evertere Legem ac Prophetas. Vide formulam receptionis sive anathematismos Manichæorum in Jac. Tollii itinere Italico p. 142. & Petrum Siculum pag. 20. Ab hoc mysteriorum libro diversam τὴν τῶν κεφαλαίων βίβλον, una cum aliis Manichæorum libris rejicit Timotheus presbyter CPol. de iis qvi ad Ecclesiam accedunt, ubi etiam memorat librum τῶν εὐχῶν sive precum, atq; cujus etiam apud Petrum Sic. & in formula receptionis mentio, τὴν τῶν Γιγάντων πραγματείαν, qvam oppugnaverat Heraclianus teste Photio, ubi ἡ γιγάντειος βίβλος vocatur. Cod. 85.

Θησαυρὸς ζωῆς. Memorat Formula receptionis & Epiphan. ibid. Ex libro septimo thesauri verba qvædam producit Augustinus libro de natura boni contra Manichæos c. 44. Meminit etiam lib. 1. Actor. cum Felice cap. 14.

Μικρὸς Θησαυρός. Epiphan. loco laudato.

Περὶ

tum & admiratoribus ejus solis probatum addere voluisse. Cæterum Diogenis servus etiam dictus Manes teste Laërtio VI. 55. Seneca cap. 8. de tranqvill. & Æliano XIII. 28. Hist. & freqvens hoc nomen in servis, ut notatum præclaræ eruditionis viro Hadriano Relando parte 2. diss. Miscellan. p. 193. sq. cui adde Menagium ad Laërt. V. 55. & VI. 55. Utrum Manes proprium hæretici nomen fuerit, video dubitantes Pearsonium p. 116. ad Symbolum Apost. & Gvil. Beveregium doctissimum Episcopum nuper Asaphensem notis ad Canonem 95. Trullanum p. 163. seq. qvoniam in Oriente qvilibet hæreticus *Min* sive *Minæus*, & apud Arabes mendax *Man* appellatur. Et Epiphanius atqve Augustinus aliud etiam nomen Manetis, *Cubricum* memorant, (קב-ריקא σκεῦος κενὸν vel קב רוחא σκεῦος τοῦ πνεύματος, ut *Manichæus* מנא חיה σκεῦος τῆς ζωῆς ex sententia Steph. le Moyne p. 634. ad Varia Sacra) de qvo eundem Fullerum si placet consules. Sed nec desunt qvi à Manete demum (qvod nomen à μανίᾳ derivant scriptores Græci Ecclesiastici, & μανιῶδες ὄνομα vocat Epiphanius LXXVIII. 3.) factum esse putant, ut Minæus pro hæretico & pro mendace Man usurpetur. Vide Rev. Joannis Wulferi theriacam Judaicam p. 100. Certe veterum consensus vix videtur pati, ut Manetis nomen sive Manichæi, proprium hæresiarchæ fuisse dubitemus. Adde Scaliger. ad Euseb. num. MMCCXCIII.

** Archelaus Actis cum Manete p. 98.

Περὶ Ἀστρολογίας. id. Astrologiæ judiciariæ studium Manichæis tribuitur in præfat. Arab. ad Concil. Nicæn. Confer Augustin. IV. 3. Confess. & V. 7. VII. 6.

Epistola ad Marcellum virum illustrem, cum Marcelli responsione apud Epiphanium exstat LXVI. 6. ex Actis Archelai cum Manete p. 6. edit. Clariss. Zaccaginii.

Epistola fundamenti scripta ad aliqvem qvem dilectissimum fratrem vocat. Eam singulari libro confutavit S. Augustinus, cui tota passim inserta legitur. Vide & ejusd. Augustini Acta cum Felice Manichæo & lib. de natura boni c. 42. 46. &c. Germanice illam Epistolam exhibet Godofredus Arnoldus in Historia sive Apologia hæresium T. IV. p. 54. seq. Incipit his verbis: *Manichæus Apostolus JEsu Christi* * *providentiâ DEi Patris. Hæc sunt salubria verba ex perenni ac vivo fonte, quæ qui audierit & eisdem primum crediderit, deinde quæ insinuant custodierit, nunquam erit morti obnoxius, verum etiam æterna & gloriosa vita fruetur. Nam profecto tantus est judicandus qui hac divina instructus cognitione fuerit, per quam liberatus in sempiterna vita permanebit. De eo dilectissime frater audisti, de quo mihi significasti, dicens nosse te cupere* &c.

Ἐπιστολῶν βιβλίον sive ὁμάς. Vide formulam receptionis apud Tollium p. 142. Petrum Siculum p. 30.

Ἡ τῶν Ἀποκρύφων καὶ ἡ τῶν ἀπομνημονευμάτων βίβλος. id.

Legis Christianorum libros à Manichæo corruptos testatur Archelaus p. 99. qvanqvam Photio MS. teste Manichæi in textu ipso sacro non multa immutarunt, τοῖς ῥήμασι μὲν καὶ ὀνόμασιν οὐδὲν μέγα παραλλάττοντες οὐδὲ καταχιβδηλεύοντες τοῦ λόγου τὸ σχῆμα (καθάπερ Οὐαλεντῖνος καὶ ἕτεροι.) - - τὰ ῥητὰ μηδὲ παρενθήκαις μήτε προσθήκαις ἀναίδην λυμαινόμενοι. Verùm corruptos esse libros sacros Novi fœderis calumniabantur, è qvibus nonnullos plane repudiabant, ut Acta Apostolorum & qvidam ex illa secta Epistolas etiam Catholicas, Petri præsertim, ut qvi CHRISTUM abnegasset. Idem Photius MS. lib. 1. & Augustinus de utilitate credendi c. 2. & 3. adde Rich. Simonis Hist. Crit. N. T. lib. 1. pag. 7. seq. & Jo. Millium in prolegomenis ad Novum fœdus.

Nn 2 Fragmen-

* Simile & aliarum ejus Epistolarum exordium fuisse testis Augustinus XIII. 4. contra Faustum.

*Fragmenta quædam * ex Epistolis Manetis ** sive Manichæi.*

Ex cod. Collegii Ludovici Magni Soc. Jes. Parisiis, in qvo multa veterum Patrum testimonia congesta sunt adversus eos, qvæ unam duntaxat in CHristo naturam confitentur, Cap. ult.

Μάνου Πέρσου ἐκ τῆς πρὸς Ζεβηνᾶν αὐτοῦ ἐπιστολῆς.

Μία τοῦ φωτός ἐστιν ἁπλῆ καὶ ἀληθὴς ἡ φύσις, καὶ μία αὐτοῦ ἡ ἐνέργεια. τὸ φῶς γὰρ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐκ ἔλαβεν· οὐ γὰρ οὐσίας ἥψατο σαρκὸς, ἀλλὰ ὁμοιώματι καὶ σχήματι σαρκὸς ἐσκιάσθη, ἵνα μὴ κρατηθῇ διὰ τῆς οὐσίας τῆς σαρκὸς καὶ πάθῃ καὶ φθαρῇ, τῆς σκοτίας φθειρούσης αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν τὴν φωτεινήν. πῶς οὖν ἔπαθε, μήτε τῆς κακίας κρατουμένης, μήτε τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ σκοτισθείσης;

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Ἁπλῆ φύσις οὐκ ἀποθνήσκει, καὶ σκιὰ σαρκὸς οὐ σταυροῦται. μίαν οὖν ἔχων ἔμεινε τὴν φύσιν καὶ ἐνέργειαν τὸ φῶς μηδὲν παθοῦσαν τῷ ἐπισκιάσματι τῆς σαρκὸς οὐκ ἔχοντι φύσιν κρατουμένην.

Manis Persæ ex Epistola ad Zebenam. Una lucis est simplex & vera natura, & una ejus operatio. Lux enim in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Non enim essentiam carnis attigit, sed similitudine & figura carnis fuit obumbrata, ne comprehenderetur ab essentia carnis & pateretur ac corrumperetur, tenebris operationem lucis corrumpentibus. Qvomodo igitur passa esset, cum nec malitia eã comprehenderit, neqve operationem ejus tenebræ obscuraverint.

Ejusdem ex eadem Epistola. Simplex natura non moritur, & umbra carnis non crucifigitur. Perpetuo igitur unam naturam & unam operationem lux habere perseveravit, nihil patientem ab umbra carnis, qvæ naturam neutiqvam comprehensam tenet.

Ex Cod. Regio Paris. 2378. ad calcem operum S. Nicephori C.Pol.

Μάνου ἐκ τῆς πρὸς Σκυθιανὸν ἐπιστολῆς. ἐν ἑτέροις δὲ Βαλεντίνου τοῦ διδασκάλου Μάνεντος ἐπιγέγραπται.

Manis ex Epistola ad Scythianum (in aliis inscribitur : Valentini, qui Manis Magister † fuit.) Sempiternæ Lucis

ὁ δὲ

* Hæc fragmenta ad doctissimum virum Jo. Ernestum Grabium cum magna harum litterarum jactura nuper die XIV. Novembris hoc anno 1711. extinctum missa pridem Parisiis à R. P. Michaële le Qvien, benevole mecum communicavit Collega meus honoratissimus *Jo. Fridericus Winckler*, in Gymnasio Hamb. Orientalium lingvarum Professor, pietatis atqve eruditionis laude celebratissimus.

** Uti nomen hæresiarchæ in nominandi casu jam Manes est jam Manichæus, sic in genitivo reperio non tantum Manis, Μάνεντος, & Manetis, sed etiam *Mana*, ut in veteri versione Actorum Archelai p. 23.

† Magister, qvod Manes similia cum Valentino docuit, non qvod eum audivit.

Ὁ δὲ τοῦ ἀϊδίου φωτὸς υἱὸς τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἐν τῷ ὄρει ἐφανέρωσεν, οὐ δύο ἔχων φύσεις, ἀλλὰ μίαν ἐν τῷ ὁρατῷ καὶ ἀοράτῳ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κούδαρον Σαρακηνὸν ἐπιστολῆς.

Ἰουδαίων βουλομένων ποτὲ λιθάσαι τὸν Χριστὸν καὶ τῆς παρανομίας αὐτῶν τὴν τόλμαν εἰς ἔργον ἀγαγεῖν, ἔδειξε σαφῶς τὴν αὐτοῦ οὐσίαν ὁ τοῦ ἀνωτάτω φωτὸς υἱὸς, καὶ μέσος αὐτῶν διελθὼν οὐχ ὡρᾶτο· ἡ γὰρ ἄϋλος μορφὴ συσχηματισαμένη τὸ εἶδος τῆς σαρκὸς, ὁρατὴ μὲν οὐκ ἦν, ἐψηλαφᾶτο δὲ οὐδαμῶς, διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν κοινωνίαν τὴν ὕλην πρὸς τὸ ἄϋλον, εἰ καὶ σαρκὸς ὡρᾶτο μορφῇ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ὀδᾶν ἐπιστολῆς.

Τῶν Γαλιλαίων δύο φύσεις ὀνομαζόντων ἔχειν τὸν Χριστὸν, πλατὺν καταχεόμεθα γέλωτα, οὐκ εἰδότων, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ φωτὸς ἑτέρᾳ οὐ μίγνυται ὕλῃ. ἀλλ' ἔστιν ἀκραιφνὴς ἑνωθῆναι ἑτέρᾳ οὐσίᾳ μὴ δυναμένη, κἂν δοκῇ ταύτῃ συνῆφθαι. ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία ὄνομά ἐστι καταχρηστικὸν, οὔτε εἴδους, οὔτε οὐσίας ὕπαρχον σημαντικόν. τὸ δὲ ἀνώτατον φῶς τοῖς ἑαυτοῦ συνουσιούμενον ἔδειξεν ἑαυτῷ ἐν τοῖς ὑλικοῖς σώμασι σῶμα, μία ὢν αὐτὸς φύσις τὸ πᾶν.

Filius propriam eſſentiam in monte manifeſtavit, non duas habens naturas ſed unam in viſibili & inviſibili.

*Ejusdem ex Epiſtola ad Cudarum *** Saracenum.* Cum Judæi aliqvando vellent CHRISTUM petere lapidibus, & ſceleratam audaciam ſuam re ipſa exeqvi, eſſentiam ſuam perſpicue demonſtravit ſupremæ Lucis Filius, & medius inter ipſos digreſſus non conſpiciebatur. Immaterialis enim forma qvæ ſpeciem carnis ſibi configuraverat, non erat viſibilis & neutiqvam tangebatur, qvia nullam habet communionem materia cum immateriali, licet carnis forma cernebatur.

Ejusdem ex Epiſtola ad Odan. (an Addam vel Buddam?) Qvando Galilæi duas naturas nominant atqve in CHRISTO eſſe affirmant, effuſe rideamus, neſciunt enim naturam lucis materiæ alii non miſceri, ſed ſincera eſt ac ſimplex neqve uniri alteri naturæ poteſt, licet illi conjungi videatur. Cæterum CHRISTI appellatio, per abuſionem ita dicitur, cum nec ſpeciem nec naturam ſignificet. Suprema vero lux ſuis eſſentialiter inhærens, ſibi ipſi inter materialia corpora corpus demonſtravit, cum ſit una univerſum natura.

*** Condarum, Κόνδαρον Labbeus in conſpectu Operum Jo. Damaſceni p. 53.

Qvi cum Manichæo faciebant distingvebantur in *Electos* & *Auditores*. Ex electis fuere *Duodecim Magistri* qvibus præerat *tertius decimus, Magistrorum princeps*. Augustin. hæresi 46. His succedebant LXXII. Episcopi, qvi presbyteros creabant & Diaconos. id. De electis vide Epiphan. LXVI. 53. Hi velut de genere sacerdotum habebantur. Augustin. XXX. 5. contra Faustum. Signaculo sinus, oris & manus firmati, conjugio & carnibus abstinebant & nefas ducebant fruges manibus demetere. Augustin. hæresi 46. Epist. 74. & c. 10. seq. de moribus Manichæor. Dicti & *Illuminati* sive *Macarii* & *Catharistæ*, *Agonistæ* sive *Agonistici*. Longe inferioris conditionis erant *Auditores*, è qvibus per novem annos fuit Augustinus. Nonnulli ex Manichæis dicti *Mattarii* qvod in mattis dormirent. Augustin. V. 5. contra Faustum. Fuerunt etiam in illis *Solitarii* Cod. Theodos. XVI. 5. lege 9. sive *Monachi* à Victore Vitensi lib. 2. memorati. Vocantur etiam Manichæi *Encratitæ*, *Apotactitæ*, *Hydroparastatæ*, *Saccophori*. Cod. Theodos. XVI. 5. lege 7. & 9. *Alcuanitæ* ab *Acua* qvodam Mesopotomio Epiph. LXVI. 1. & Nicetas IV. 33. Damasceno ἀκουῖται, hæres. 66. *Phantasmatici*. Prudent. Apotheos. v. 953. seq. *Atingani*. Scal. ad Euseb. p. 241. ex Hist. Miscella, Cedreno, Zonara & Balsamone: Adde Novellam Manuelis Comneni de Melchisedecianis, Theodotianis & Atinganis, memoratam Labbeo Bibl. nov. MSS. pag. 190. *Pauliciani* sub extremum sæculi VII. à Paulo Samosateno (non prisco illo sæculi III. hæretico sed) Joannis fratre & Callinices Manichææ mulieris filio. Ab illo Joanne & Paulo dicti etiam Παυλοϊωαννῖται. De his Photius MS. & Euthymius part. 2. panopliæ tit. 21. Idem Photius sectatores hujus hæreseos nominat Baanem, à qvo Βααναῖται. Basilium. Armenium Connum qvi se vocavit Timotheum. Canacarem. Carbeam. Chrysocherem. Constantinum qvi sibi imposuit nomen Silvani, Pauli Apost. discipuli. Genesium Pauli filium, qvi & ipse se Timotheum nominavit. Josephum qvi se vocabat Epaphroditum. Michaelem. Sergium qvi se Tychicum vocavit, à qvo Σεργιῶται, & ex cujus Epistolis qvædam Photius recitat, qvemqve interemptum refert An. M. 6343. h. e. A.C. 835. Simeonem qvi se appellavit Titum. Theodotum. Zachariam. Zosimum.

Mani-

Manichæi nonnulli, quorum apud Veteres mentio.

A*Cuas* Mesopotamius, à qvo Manichæi dicti Acuanitæ. Epiphan. LXVI. 1.

Adamantus Manichæi discipulus, Photio & aliis præter Addam & Adimantum memoratus.

Addas sive *Buddas* auctor pseudo Evangelii, qvod è Marci IV. 21. μόδιον inscripsit confutati à Diodoro Cilice libris XXV. de qvibus Photius Cod. 85. Fuit itidem unus è duodecim Manetis discipulis: cæterorum undecim hæc sunt nomina apud Petrum Siculum & Photium MS. lib. 1. contra Manichæos: *Adamantus*, *Adimantus*, *Agapius* (male *Alogius* apud Timotheum presb. p. 452. edit. Combefisii) auctor Heptalogi, vide Petrum Siculum p. 30. *Aphthonius*, *Gavriabius*, *Hermas*, *Heraclides*, *Hierax*, *Sisinius*, *Thomas*, *Zarvas*. Apud Epiphanium LXVI. 5. videtur male pro ιβ esse scriptum κβ ac si XXII. hubuisset discipulos. In Anathematismis à Jac. Tollio editis p. 142. *Adamantus* ille (Petro Siculo Ἀδαντος) bis dicitur *Adas*, qvi una cum Adimanto scripserit contra Moysen ac Prophetas. Præterea cæteris additur *Aristocritus*, auctor libri cui titulum fecit Θεοσοφίαν. *Baraas*, *Hilarius*, *Innaus*, *Olympius*, *Paapis* & *Salmaus*.

Adimantus Manetis discipulus, contra qvem scripsit B. Augustinus, qvem vide etiam in libris de adversario legis ac Prophetarum qvi proprio nomine *Addam* dictum testatur lib. 2. extremo. Ille Adimantus solus post Manichæum stupendus dicitur Fausto, ejusdem sectæ homini, de qvo infra.

Agapius cujus scripta ad *Uraniam* uxorem refert Photius Cod. 179. Vide & supra in Adda.

Alexander Lycopolita, ex Lyco Thebaidis, Ægyptius, qvi postea Manichæos oppugnavit.

Aphthonium, *Hieracem* & *Heraclidem* ἐξηγητὰς τῶν Μάνεντος συγγραμμάτων vocant Anathematismi Manichæorum à Tollio & Cotelerio editi.

Aristocritus auctor libri qvem inscripsit Θεοσοφίαν, in qvo conatus est ostendere Ethnicismum, Judaismum & Christianismum esse unum idemque dogma. id.

S. Augu-

S. Augustinus qvi novem annos inter auditores Manichæorum fuit, at diruptis & derelictis illorum laqveis Catholicæ Ecclesiæ gremio se restitutum gaudet c. 1. libri de duabus animabus & in aliis contra Manichæos scriptis.

Buddas. Vide supra in Addas. Cæterum Buddæ nomine apud Indos notari sapientem, jam supra notavi ex Andreæ Mulleri Observ. Sinic. p. 16.

Cajus Patriarcha Alexandrinus. Eutych. T. 2. Annal. p. 148.

Callinice mater Joannis & Pauli, auctoris Paulicianorum. Cedren. p. 356.

Clementianus qvi Manichæi nomen femori suo inscriptum gessit, teste Victore Vitensi lib. 2. de persecut. Vandalica.

Constantius qvi deinde ad Ecclesiam rediit & Pelagianis fortiter restitit. Augustin. de moribus Manichæor. c. 20. Prosper in Chronico & Martyrolog. Rom. 30. Novembr.

Faustus Milevitanus Afer, cujus Volumen libris XXXIII. confutavit Augustinus. Episcopum Manichæorum vocat V. 3. confess. & novem annos à se auditum testatur c. 6.

Felix cum qvo disceptavit, qvemqve ad Ecclesiam reduxit Augustinus Honorio septimum Consule h. e. A. C. 407. Vide libros duos Augustini de Actis cum Felice.

Fortunatus Manichæorum presbyter, contra qvem scripsit sive cum qvo disceptavit per biduum præsente notario idem Augustinus Arcadio Augusto secundum & Rufino Viro Clarissimo Coss. hoc est A. C. 392. Adde Possidium in vita Augustini c. 6.

Gavriabius Manetis discipulus. Vide supra in Adda.

Heraclides, Hermas & Hierax, Hilarius, Innaus Manetis discipuli. Vide in Adda & Aphthonio. Hermeam à Manete missum in Ægyptum, Thomam in Judæam, & Addam εἰς τὰ ἀνωτερικὰ μέρη, ex Archelai p. 22. scribit Epiphanius LXVI. 12. Addam contulisse se in Scythiam, Thomam cum Manete mansisse, narrat idem Archelaus p. 98. Thomæ Syriam, Addæ Orientem obtigisse, legas apud Epiphan. LXVI. 31.

Johannes Patriarcha Alexandrinus. Eutych. T. 2. Annal. p. 187.

Justus sive *Justinus* contra qvem exstat Victorini liber à Sirmondo editus.

Leucius Charinus sive *Seleucus* Apocryphorum Actuum Apostolicorum scriptor, de qvibus dixi in Codice Apocrypho N. T.

Olym-

Olympius Manetis discipulus. Vide supra in Adda.

Papus Πάπης cujus apud Alexandrum Lycopolitam mentio. In Anathematismis Manichæor. videtur dici Παάπης.

Philo presbyter, qvem Manichæorum fabulas populo DEi proposuisse indignatur S. Nilus lib. 2. Epist. 321.

Salmeus Manetis discipulus. Vide supra in Adda.

Sebastianus Athanas. T. 1. p. 704.

Secundinus, contra qvem scripsit Augustinus. Secundini ad Augustinum Epistola præmittitur, qvam Germanice etiam exhibet Godfridus Arnoldus in Apologia hæresium T. IV. p. 58. una cum Manichæi Epistola & Fortunati confessione qvas utrasqve confutat Augustinus.

Sisinius Manetis discipulus & Petro Siculo teste διάδοχος. Vide supra in Adda.

Thomas cujus meminit Alexander Lycopolita p. 4. Evangelium Apocryphum sub Thomæ Apostoli nomine composuisse legitur in Anathematismis Manichæorum, & apud Petrum Siculum. Licet Evangelii Thomæ jam apud Origenem mentio qvi ante Manetis hæresin diem obiit. Vide & supra in Adda & Heraclide. De Evangelio Philippi & infantiæ CHRISTI, de Actis Andreæ Apostoli & aliis libris Apocryphis, ut Epistola * ad Laodicenses per Manichæos temere jactatis, dixi in Codice Apocrypho Novi Test.

Tyrbo Manichæi discipulus. Epiphan. T. 1. p. 623. 624. 625. 627. & 642. ex Archelai Actis cum Manete pag. 8. 9. &c. ad Ecclesiam reductus & Diaconus ordinatus ab Archelao. id. p. 68.

Zarvas, Manetis discipulus. Supra in Adda.

Auctores veteres qui de Manichæis, vel adversus illorum hæresin scripserunt. Deperditis præfixus est astericus.

ANathematismi hæreseos Manichæorum, iis proponi soliti qvi ab illa ad Ecclesiam redeunt, ex MS. Regio Græce & latine apud Cotelerium ad lib. IV. recognitionum Clementis c. 24. & ex Cæsareo MS.

* Epistolam Pauli ad Laodicenses inter scripta à Manichæis jactata refert Timotheus presbyter CPol. libello de iis qvi ad Ecclesiam ab hæreticis veniunt.

MS. in Jacobii Tollii insignibus itineris Italici Traject. 1696. 4. p. 126. Vide & Jac. Goarum ad Evchologium Græcorum p. 885. 890. seq.

Alexandri Lycopolitæ ex Ethnico Manichæi atqve inde ad Ecclesiam reducti liber πρὸς τὰς Μανιχαίου δόξας *adversus Manichæorum placita.* Græce & lat. è Bigotii Apographo edidit Combefisius T. 2. auctar. noviss. Paris. 1672. fol. Exstat & MS. in Bibl. Cæsarea teste Lambecio T. 4. p. 210. Habuit & Allatius p. 30. & 36. ad Hexaëmeron. Videtur scripsisse sæculo qvarto. Meminit Photius MS. lib. 1. contra Manichæos.

* *Apollinaris* Laodicenus. Epiphan. LXVI. 21.

Archelai Acta cum Manete, latine versa exstant, de qvibus supra. Ad hæc acta B. Ittigius recte referebat qvod auctor libelli Synodici à Pappo editi memorat *Concilium Mesopotamicum* qvo Manes damnatus fuerit.

Athanasius Alexandrinus lib. contra omnes Hæreses T. 1. p. 1082. seq. Inter Manichæorum oppugnatores Athanasium laudat Epiphanius LXVI. 21. Vide & infra in Serapione.

Auctor Prædestinati hæresi XLVI.

Augustinus de hæresibus c. 46. & in pentateucho † T. 1. variisq; scriptis in Tomo VI. antiqviorum, & octavo novæ editionis à Monachis Benedictinis curatæ.

Cedrenus, *Michaël Glycas*, *Auctor Chronici Alex.* & *Georgius Syncellus*, *Jo. Malala*, *Eutychius*, *Gregorius Abulpharajus*, & alii Annalium scriptores.

* *Basilii* librum contra Manichæos laudat Augustinus lib. 1. contra Julianum Pelagianum. T. 7. p. 944.

Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi VI.

Jo. Damascenus hæresi LXVI. & dialogo contra Manichæos, qvem post Emanuelis Margunii Græcolatinam edit. Patav. 1572. Jo. Leunclavius etiam utraqve lingva edidit Basil. 1578. 8. cum Manuelis Comneni legatione ad Armenios, aliisqve scriptis.

Didy-

† Pentateuchum Augustini Paulinus vocat Epistola 4. hos ejus quinque libros adversus Manichæos: de libero arbitrio, de Genesi, de moribus Ecclesiæ Catholicæ, de moribus Manichæorum & de vera religione. Manichæos subvertit etiam *Leo* Magnus ut testatur S. Prosper de promissionibus f. CXI. edit. Lugd. 1539. fol.

Didymus Alexandrinus contra Manichæos, cujus fragmentum latine ex Turriani versione vulgavit Possevin⁹ in apparatu S. ad calcem literæ D. & Canisius T. 5. Antiqv. lect. Idem Græce & latine ex Emerici Bigotii qvod ex Italia attulerat apographo Combefisius in auctario novissimo Bibl. Patrum Paris. 1672. fol. parte 2. p. 21 - 32. Integrum hunc librum ad nos haud pervenisse, argumento est qvod in Damasceni parallelis ex Didymo contra Manichæos qvædam allegantur, qvæ in editis non extant. Græce locum produxerat etiam Petrus Possinus ad Nili Epistolas p. 342.

* *Diodori* Tarsensis Cilicis libri XXV. contra Manichæos & Addæ *μόδιον*. Phot. Cod. LXXXV.

Ecbertus Schonaugiensis Cœnobii Monachus & presbyter medio seculo XII. clarus in sermonibus XIII. adversus Catharos & excerptis ex Augustino contra Manichæos. Colon. 1530. 8. & in Bibl. Patrum Lugd. Tom. 23.

Evodii Uzalensis liber de fide sive de unitate Trinitatis contra Manichæos exstat inter Augustini Opera. Confer Sirmondum c. 1. Hist. Prædestinatianæ.

Eusebius Cæsareensis VII. 31. Hist. & forte in singulari opere deperdito qvia ab Epiphanio LXVI. 21. inter Manichæorum oppugnatores refertur. Nicephorus VI. 31. seq.

* *Eusebius* Phœnix Emisenus. Epiphan. T. 1. p. 638. Theodorit. lib. 1. c. 28. hæretic. fabul.

Euthymius panopliæ adversus omnes hæreses, qvæ latine exstat T. XIX. Bibl. Patrum Lugd. part. I. tit. 9. ex Athanasio, Basilio, Gregorio Nysseno & Chrysostomo, & part. 2. tit. 21. ex Photio.

* *Georgius Laodicenus.* Meminit Epiphan. Theodoritus lib. 1. c. 28. hæret. fab. & Photius Cod. 85. adde Allatium pag. 306. de Georgiis.

Gregorii Nysseni contra Manichæos Syllogismi X. T. 3. Opp.

* *Hegemonius ὁ τῆς Ἀρχελάου πρὸς τὸν Μανιχαῖον ἀντιλογίας γράψας.* Phot. Cod. LXXXV.

* *Heliodorus* presbyter libro de natura rerum exordialium. Gennad. c. 6. de S. E.

* *Helpidii & Nebridii* adversus Manichæos certamina Augustino memorata. Confess. VI. 11. VII. 2.

* *Heracliani* Episcopi Chalcedonis libri XX. contra Manichæos eorumqve *ζῶν Εὐαγγέλιον* Phot. Cod. LXXXV.

Leontius lib. de ſectis pag. 433. *Libanius* Epiſt. ad Priſcianum apud Valeſ. pag. 13. ad Socratem.

Moſes Bar Cepha lib. de Paradiſo p. 423. ſeqq.

Muhamed ben Iſaac MS. de qvo Hottingerus T. 1. Hiſt. Eccleſ. p. 149.

* *Nebridius.* Supra in Helpidio.

Nicetas Choniates IV. 33. theſauri Orthodoxæ fidei.

* *Origenes* licet Manete antiqvior in Valentinianis & Marcionitis etiam Manichæorum hæreſin anteqvam naſceretur oppugnaverat. Atqve ita capiendus Epiphanius LXVI. 21.

Petri Siculi (qvi Baronio & Poſſevino male *Lucas*) Hiſtoria Manichæorum & Paulicianorum ad Archi-Epiſcopum Bulgariæ circa A. C. 870. ſcripta & è MS. Vaticano Græce & latine edita à Matthæo Radero S.I. Ingolſtad. 1604. 4. & latine in ſupplemento Bibl. Patrum Pariſ. 1639. & T. IX. Colon. 1618. & T. 16. Lugd. 1677.

Philaſtrius hæreſi LXI. LXXXVII. XCIX.

Photii patriarchæ CPol. libri IV. contra Manichæos & Paulicianos MSS. Græce in Bibl. Johannea Hamburgenſi. Eorum Epitome in Euthymii Panoplia part. 2. tit. 21. integros editurum ſe recepit Clariſſ. Zacagnius poſt D. Abrah. Hinckelmannum τὸν μακαρίτην, cujus vide detectionem fundam. Bohemiani p. 52. & 123.

Mich. Pſellus libro de operatione Dæmonum contra Manetem & Evchitas.

Serapionis Thmuitani Epiſcopi liber contra Manichæos laudatus Photio Cod. 85. etiamnum extat, de qvo infra in Tito Boſtrenſi. Principium ejus libri ſed ſub *Athanaſii* nomine adducit Facundus XI. 2. Qvæ vero ex Serapione profert Sixtus Senenſis, in edita Turriani verſione & Græco codice Holſteniano haud extant, ut jam notavi in Codice Apocrypho Novi Teſt. p. 3. Neqve forte Elias du Pin T. 2. Bibl. Eccleſ. p. 73. ſi legiſſet Græce, accuſaſſet ſcribendi genus tanqvam ſimplex nimis ac neglectum, *fort ſimple & fort peu etudié.*

Socrates lib. 1. Hiſt. Eccleſ. c. 22. *Svidas* in Lexico. *Theodoritus* hæret. fab. lib. I. c. 26. V. c. 9. *Timotheus* presbyter p. 114. ſq. edit. Meurſii.

Titi Boſtrenſis libri IV. contra Manichæos, è qvibus primi duo integri cum tertii initio & Serapionis libro contra Manichæos, extant Græce MSti in Bibl. Johannea Hamburgenſi. Latine ex Turriani verſione pridem in Caniſii Lect. Antiqv. Tomo V. prodierunt, & recuſi ſunt in Bibliotheca Patrum Lugd. T. 4. Libri tertii major

pars

pars & qvartus totus intercidit. Qvæ exſtant, illa Græce & latine dabit V. C. Jacobus Basnage, cui novam longe meliorem editionem Lectionum Antiqvarum Caniſianarum notis & diſſertationibus illuſtratum molienti Apographon Græci Codicis pro ſuo bonas litteras juvandi ſtudio lubens transmiſit laudatus paullo ante mihi Collega meus honoratiſſimus Jo. Fridericus Wincklerus. Donec illud opus prodeat, juvat librorum qvatuor argumenta è Codice Holſteniano Græce & latine hoc loco adſcribere:

Argumenta IV. librorum Titi Boſtrenſis † adverſus Manichæos, è MS. Codice Holſteniano.

Ὑπόθεσις τοῦ πρώτου λόγου.

Ὁ πρῶτος περιέχει λόγος ἔλεγχον καὶ ἀνασκευὴν τῶν μάλιστα κεφαλαίων τοῦ δόγματος τῶν Μανιχαίων, ὡς ἀλλοτρίως πάντη πρὸς τὰς κατὰ φύσιν κοινὰς ἐννοίας ἐχόντων.

Ὑπόθεσις τοῦ δευτέρου λόγου.

Ὁ δεύτερος ἀποδείκνυσιν, ὡς οὐκ ἔκ τινος τῆς γε μὴ οὔσης ἀνάρχου κακίας καὶ ἐναντίας τῷ Θεῷ ἀρχῆς ἄνθρωπος πλημμελεῖ. Καὶ ὡς οὐδὲν κατ' οὐσίαν ἐν τοῖς οὖσι κακοῖς, οὔτε μὴν τις ἀνισότης ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐστι. Καὶ ὡς μάτην καὶ λίαν ἀσεβῶς κακίζουσι τὴν τῶν ὅλων οἰκονομίαν. Καὶ ὅλως τὸν περὶ προνοίας ἅπαντα λόγον κεφαλαιωδῶς περιλαμβάνει, ἀποδεικνὺς, ὡς οὐδεμία ἀνάγκη δευτέραν τινὰ καὶ ἐναντίαν ἀρχὴν τῷ Θεῷ ἐκ τῶν πραγμάτων ὑπονοεῖν.

Argumentum primi libri.

PRimus liber continet confutationem præcipuorum capitum doctrinæ Manichæorum, utpote qvæ ſunt aliena penitus & cum communibus notionibus pugnantia.

Argumentum ſecundi libri.

Secundus liber demonſtat non peccare hominem ex malo qvodam principio principii experte & DEo contrario, qvale qvidem nusqvam exiſtit. Et nullum eſſe malum ſecundum ſubſtantiam in iis qvi male ſunt, nec ullam inæqvalitatem in noſtris rebus, & temere atqve vehementer impie gubernationem univerſi tanqvam malam reprehendi. Deniqve omnem de providentia disputationem ſummatim complectitur, docetqve minime neceſſe eſſe ex rebus ſuspicari ullum dari alterum principium DEo contrarium.

† Meminit Titi contra Manichæos Hieronymus de Script. Eccleſ. cap. 102. & Photius cod. 85. & 232.

Ὑπόθεσις τοῦ τρίτου λόγου.

Ὁ τρίτος ὑπὲρ τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν ποιεῖται λόγον, ὡς παρὰ τοῦ Θεοῦ πάσης τῆς παλαιᾶς διαθήκης δοθείσης, καὶ ὡς οὐδὲν τῶν αὐτόθι πεπραγμένων τε καὶ λελεγμένων εὔλογόν τινα κατηγορίαν ἔχει τοῦ ποιήσαντός τε καὶ λαλήσαντος. Καὶ ὡς συνῳδὰ πάντα τῇ καινῇ διαθήκῃ, ὡς μηδὲ ἐντεῦθεν ἀνάγκην εἶναι δευτέραν τινὰ καὶ ἐναντίαν ἀρχὴν τῷ Θεῷ ὑπονοεῖν.

Argumentum libri tertii.

Tertius liber pro Lege & Prophetis disputat, qvod totum Vetus Teſtamentum à DEo datum ſit, & nihil horum qvæ in eo facta aut dicta ſunt probabilem locum præbeant accuſandi eum qvi illorum fecit aliqvid vel dixit. Et qvod omnia cum Novo Teſtamento ſint conſentientia, ut nec ex hac parte neceſſe ſit cogitare aliqvod alterum principium DEo contrarium.

Ὑπόθεσις τοῦ τετάρτου λόγου.

Ὁ τέταρτος ἐξαιρεῖ καὶ τὴν καινὴν Διαθήκην τῆς ἐκείνων κατὰ Θεοῦ βλασφημίας, ὡς οὐδὲ πρὸς αὐτὴν παντελῶς ἐχόντων τινὰ κοινωνίαν, καὶ ὡς μάτην ἐκβιάζονται μέρη γέ τινα ταύτης πρὸς σύστασιν τῆς αὐτῶν ἀσεβείας. Καὶ ὡς ἡ κατὰ τὸν διάβολον ὑπόθεσις οὐδὲν αὐτοῖς συναίρεται πρὸς ἃ λέγουσι κατὰ Θεοῦ.

Argumentum libri quarti.

Qvartus liber Novum Teſtamentum ab illorum in DEUM blaſphemia defendit, & qvod nihil prorſus cum illo (teſtamento) commune habeant, & fruſtra qvædam illius per vim trahere conentur ad impietatem ſuam ſtabiliendam. Neqve dogma Chriſtianorum de Diabolo * favere Manichæis, iisqve qvæ adverſus DEum illi proferunt.

* *Tryphon*, Origenis diſcipulus. Epiphan. T. 2. pag. 176. Photius MS. lib. I. contra Manichæos.

Fabii Marii Victorinii liber adverſus *Juſtinum* ſive ut Labbeus p. 24. Bibl. nov. MSS. *Juſtum* Manichæum. Pariſ. 1630. 8. & Tomo I. Opp. Sirmondi p. 409.

Zachariæ Scholaſtici ac deinde Metropolitæ Mytilenæi circa A. C. 530. clari, brevis diſputatio de duobus principiis adverſus Manichæos, latine Turriano interprete in Caniſii lect. Antiqvis T. V. p. 143. & in Bibliotheca Patrum Lugd. T. IX. p. 794.

Scripto-

* Ita puto reddendum illum locum, neqve enim placet qvod habet Turrianus: *id quod diabolice ſubjiciunt.* Sed & in aliis ſubinde ab ejus interpretatione receſſi.

Scriptores recentiores, qui ad idem argumentum faciunt.

Præter Historiæ Ecclesiasticæ conditores, Centurias Magdeburgenses ejusq; Epitomatorem Luc. Osiandrum, tum Hottingerum, Tillemontium, Natalem Alex. & auctores Annalium ad A. C. 277. Baronium, Spondanum, Pagium, Sam. Basnage, eosque qui de Heresibus tractandum in se susceperunt, ut Gabrielem Prateolum, Conradum Schlusselburgium aliosque, quibus addere licet B. D. Thomæ Ittigii prælectiones MSS. de rebus Seculi III. propediem ut spero typis excudendas, & Guil. Caveum parte præcipue altera Historiæ literariæ Scriptorum Ecclesiasticorum:

PEtrus *Bælius* in Dictionario Historico Critico, & responsione ad quæstiones hominis è Provincia: idem oppugnatus à Jo. Clerico in Parrhasianis, & Bibl. selecta, Jac. Bernardo, Isaaco Jaqueloto, aliisque & novissime ab illustri Leibnitio in acutissimo opere cui titulus: *Essais de Theodiceé sur la bonté de Dieu, la liberte de l'Homme & l'origine du mal.* Amst. 1710. 8.

D. Balthasar Bebelius Antiquitatt. Eccles. Seculi III. pag. 929 - 942. & Sec. IV. Tomo II. p. 1321-1331.

Jo. Henrici Horbii Historia Manichæorum Argentorat. 1670. 4.

Thomas Hyde in præclaro opere de religione Veterum Persarum Oxon. 1700. 4. capite in primis XXI.

D. Jo. Adamus Scherzerus in programmatis p. 43. sq. ubi disserit de dogmate Manichæorum animas post mortem per scapham lunæ vel per solem deduci ad DEum opinantium, de quo vide sis etiam D. *Christiani Thomasii* Historiam sapientiæ & stultitiæ parte 1. p. 56. seq. Hinc Solem & Lunam venerabantur Manichæi ὐχ θεὺς, ἀλλ' ὡς ὁδὸν δι' ἧς ἐστι πρὸς θεὸν ἀφικέσθαι, ut docet Alexander Lycopolita.

Cyriaci Spangenbergii Historia Manichæorum libris III. Ursellis 1578. 4.

Ægidii Strauchii Manichaismi recensio Historica. Witeberg. 1661. 4.

Johannes de Turrecremata jussu Pii II. collegit tractatum 50. veritatum contra quinquaginta errores Manichæorum, teste Gabriele Prateolo in elencho hæresium p. 311.

Frag-

Fragmentum Historiæ Manichæorum à *Gerhardo Johannis F. Vossio* Hugonis Grotii * svasu scribi cœptæ prodiit in tomo sexto sive ultimo ejus Viri operum junctim excusorum Amstelod. 1702. fol.

Jo. Wigandi scripta de Manichaismo renovato, utpote magis comparata ad invidiam Flacianis conflandam, quam illustrandam Manichæorum veterum historiam, ac similia aliorum prætereo.

Jo. Christophori Wolfii, Professoris hodie in Academia Witebergensi Manichæismus ante Manichæos, & in Christianismo redivivus. Hamburg. 1707. 8.

CAPUT II.

De Scriptoribus quarti sæculi, S. Athanasio & Ephraimo Syro.

Vitæ S. Athanasii Scriptores. 1. *Plures eo nomine.* 2. *Editiones.* 3. *Scripta Athanasii in tomo primo editionis Clariss. Montfauconi, cum variis observationibus.* 4. *Scripta in tomo secundo sive primi parte secunda.* 5. *In tomo tertio quo dubia & supposita continentur.* 6. *Supplementum scriptorum Athanasii in nova collectione SS. Patrum à Montfaucono editum.* 7. *Scripta Athanasii deperdita.* 8. *De S. Ephræmo ejusque scriptis Syriacis, nondum in lucem editis.* 9. *De iis quæ Græce exstant.* 10. *De iis quæ latine tantum hactenus prodierunt.* 11. *Alii Ephræmi.* 12.

I.

Um similem in modum quo tria prima à CHRISTO nato secula hactenus persequutus sum, quarti etiam & sequentiam scriptores Græcos attingere animus esset, nundinæ imminentes nimis breve temporis spatium relinquunt mihi, atq; adeo pleraq; in proximum Volumen differre jubent. Lubet itaqve ex quarto sæculo duos solos illos scriptores recensendos adhuc in præsenti deligere, quorum præclaras editiones novas nuper à Viris doctissi-

* Vide Grotii Epist. 45. 46.

doctissimis accepimus, S. Athanasium & S. Ephraimum, cæteros prima quaque occasione daturus, si DEus valetudinem porro benigniter mihi firmaverit.

S. ATHANASIUS Alexandrinus post Alexandrum A.C. 326. 17. April defunctum Episcopus, & Arianæ hæreseos inter gravissimas persecutiones constans & strenuus oppugnator obiit A. C. 373. 2. Maji, ut præter alios notavit Quesnellus ad Leonem M. p. 503. Vitam ejus fuse ac diligenter scripsere Gallico quidem idiomate *Godfridus Hermantius*, (Tillemontii memoriis tum adhuc ineditis usus) libris XII. Paris 1671. 4. duobus Vol. & *Tillemontius* tomo memoriarum Ecclesiasticarum octavo, ibid. 1702. 4. demum vulgato: latine vero *Papebrochius* in Actis sanctor. ad 2. Maji T. 1. p. 186. sqq. ad 258. & in Addendis, tum T. 7. p. 546. sqq. qui p. 548. etiam vitæ Athanasii ab Adelperto, Priore S. Udalrici Augustano scriptæ meminit. *Benedictini* in limine Voluminis primi luculentæ suæ Operum Athanasii editionis, in quo habentur etiam Græce & Latine Nazianzeni Oratio XXI. in Athanasium, tum Vita ejusdem incerto scriptore, qvæ incipit ἄλλοι μὲν ἄλλα τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ὑπομνήματα, itemque alia ex Photii Cod. 258. & tertia ex Metaphraste qvæ etiam legitur latine apud Surium ad 2. Maji: denique quarta latine ex Arabico versa interprete V. C. Eusebio Renaudoto, Elogiaque Athanasii à Petro Felckmanno collecta ex antiquis Scriptoribus. Omitto vitam Athanasii scriptam à Jo. Tortelio Aretino, præmissamqve opusculis Athanasii Latine editis Paris. 1520. & in tomo tertio Lipomanni de vitis sanctorum recusam: & Antonii Probi orationem Athanasianam Lips. 1584. 4. Et qvæ accuratiore studio de Athanasio tradidere viri Clarissimi Caveus in vitis Patrum Anglice editis T. 2. & in Hist. literaria, tum Ant. Pagius in Critica Baroniana, & novissime Sam. Basnagius in Annalibus. Conradus qvoqve Samuel Schurzfleischius ὁ μακαρίτης Witebergæ A. 1690. singulari diss. cui generalis titulus: *ex Historia Ecclesiastica*, est præfixus, Athanasii causam egit, objectasqve ei criminationes qvasdam diluit. Bernardus vero Montfauconus tomo secundæ collectionis novæ Patrum Paris. 1706. fol. animadversiones XXII. eruditas in vitam & scripta Athanasii præmisit, in qvibus plerumqve dissidet à Tillemontio, cujus octavus Memoriarum tomus demum post Athanasium à Benedictinis in lucem editum prodiit.

II. Plures fuere Athanasii, nam præter sex Martyres hoc nomine, de qvibus Bollandus T. 1. Act. Sanctor. ad 13. Januar. p. 768. & Athanasium Corinthi Archi-Episcopum de qvo T. 2. Maji p. 54. fuit Athanasius presbyter Alex. cujus libellus ad Leonem Papam adversus Dioscorum Græce exstat & latine in Actis Synodi Chalced. Act. 3. Athanasius A. 1290. Patriarcha CPol. latinorum hostis de qvo Allatius p. 182. seq. de libris Ecclesf. Græcorum, Boivinus ad Niceph. Gregoram p. 750. sq. 760. &c. Athanasius Ancyranus, Episc. A. 372. denatus, Paterqve cognominis de qvo S. Basilius Epist. 54. Athanasius Patriarcha Alex. cui Georgius Pachymeres inscribit suos in Areopagitam commentarios. Athanasius Præpositus Pauloperrii circa A. C. 818. Vide Theodori Studitæ Epist. II. 13. Athanasius Theodori Studitæ discipulus de qvo in ejus vita mentio. Ad eum Epistola Theodori 48. lib. 1. Athanasius Anazarbensis Arianus, cujus meminit S. Athanasius de Synod. Arian. T. 1. edit. Lipf. p. 886. ubi fragmentum ex ejus scripto ad Alexandrum Episcopum Alex. Athanasius Hieromonachus, cujus manu descriptum A. C. 1459. octœchum servat Bibliotheca Cæsarea. Lambec. V. p. 286. Omitto Athanasium vivum exustum sub Valente Ammian. XXIX. 3. Athanasium Thavmaturgum de qvo Act. Sanctor. T. I. Junii pag. 326. seq. Athanasium Scholasticum cujus de criminibus ajunt MS. exstare in Bibl. Vaticana, Athanasium Byz. Rhetorem A. C. 1640. clarum de qvo alibi dixi, Athanasium Synadenum qvem memorat Allatius de consensu pag. 837. aliosqve.

III. *Editiones S. Athanasii.*

Latinè

Opuscula qvædam *Omnibono Leoniceno* interprete. Vincentiæ 1482.

De 40. variis qvæstionibus liber *Jo. Reuchlino* interprete, cum ejus annotationibus. Hagenoæ 1519. 4. & Rom. 1523.

Opuscula Athanasii ex *Ambrosii Camaldulensis* & aliorum versione Paris. 1520. & Argent. 1522.

Opuscula alia ex interpretatione *Erasmi*. Basil. 1527. & Tomo VIII. Erasmi Operum.

Ex variorum interpretatione Colon. 1532. 8. & eodem anno, Lugduni. Præfationes Editionibus A. 1482. 1520. & Lugdunensi 1532.

1532. præmissas Montfauconus exhibet in T. 2. novæ collectionis Patrum.

Athanasii opera à *Petro Nannio* collecta & latine versa. Basil. * 1556. & 1564. qvatuor tomis, qvorum tres primores à Nannio, qvartus ab aliis versa continet. & Paris. 1572. & 1581. qvibus in editionibus qvinqvepartitis Vita S. Antonii cum dialogis V. de Trinitate, Beza interprete, & Epistola ad Ammonium accessit. Atqve iterum Paris. 1608. & 1612. ex recensione & cum notis marginalibus *Frontonis Ducai*. Basileensem Nannii editionem recenset Bellarminus de scriptoribus Eccles. Parisienses Possevinus.

Epistola ad Amunem, Festalisqve undeqvadragesima & ad Rufinianum. Paris. 1574.

Nonnullo S. Athanasii homiliæ, in Bibliotheca Concionatoria Francisci Combefis. Paris. 1662. fol.

Græce & latine.

Cum versione Petri Nannii, & aliorum, Heidelbergæ ex officina *Commelini* 1601. fol. 2. Vol. additâ à *Petro Felckmanno* appendice notisqve & Variis Lect. ex Codice Doxopatri Basileensi, collato cum aliis MSS. Græca in hac edit. ex Codicibus Palatinis & Augustanis expressa sunt, additiq; egregii indices. Hæc editio recensetur à Possevino in Apparatu.

Parisiensis Anni 1627. fol. duobus Vol. curante *Jo. Piscatore* qvæ utut nitida, tamen in Græcis & versione haud pauca mutavit satis infeliciter, Benedictionorum & Baluzii præf. ad opuscula postuma Petri de Marca judicio, & Varias lectiones Felckmanni minime contemnendas omisit, indicesqve minus accuratos ac locupletes, Caveo notante, exhibet. Recenset hanc editionem Labbeus & ex Labbeo Hendreichius in pandectis Brandenburg.

Lipsiensis 1686. fol. qvæ Coloniæ nomen falso præscriptum habet, Parisiensem ex asse refert, nisi qvod minus emendata est, adjunctumqve habet syntagma doctrinæ qvod anno priore ediderat Parisiis Andreas Arnoldus Norimbergensis.

* Paucæ qvædam Latini Latinii in hanc edit. observationes leguntur in ejus Bibliotheca sacro profana p. 181.

Parisiensis Anni 1698. fol. tribus Vol. plenior longe accuratiorqve, ad MSS. Codices diligenter recensita, divisa in sectiones, & ordine temporum disposita, versioneqve vel nova vel longe castigatiore (est enim non raro ubi Nannius * etiam, præclare licet de Athanasio promeritus, cespitavit) & notis eruditis, indicibus locupletissimis, pluribusqve novis Athanasii opusculis & Onomastico sive Lexico vocum minus obviarum locupletata, curante post *Jac. Lopinum* A. 1693. 22. Dec. denatum, ejusdem ordinis Benedictini, Monacho doctissimo *Bernardo de Montfaucon.* De hac editione licet in Actis Eruditorum Lipsiensibus, in Ludolphi Neocori Bibl. Novorum librorum, in Jac. Bernardi Novellis Reip. litterariæ, aliisqve diariis sive Ephemeridibus A. 1699. dicta non pauca fuerint, operæ pretium tamen existimavi eandem hoc loco paullo diligentius recensere, subjungereq; qvæ post illam deinde ab eodem Montfaucono edita Athanasii scripta sunt, annotatis ad ea qvæ prius jam vulgata exstabant, paginis editionis Lipsiensis qvæ Parisiensem Anni 1629. ex asse exprimit. Nota illius editionis erit præmissa L litera. Primum à Montfaucono editis præfixus asteriscus.

IV. TOMO PRIMO.

1. *Libri duo adversus gentes*, quorum posterior est *de incarnatione.* περὶ ἐνανθρωπήσεως sive ἐνσωματώσεως τοῦ θεοῦ λόγου. p. 1.-97. L. I. p. 1. Hos ante ortam hæresin Arianam scriptos libros præclaros lectuque dignissimos latine veterunt præter Nannium *Omnibonus Leonicenus*, & *Ambrosius Camaldulensis.* Conjecturam Petri Allixii, qui ad scriptorem antiquiorem, qvi ad sæculi secundi finem floruerit, referre eosdem malebat, refellit Clarissimus Caveus.
2. *Expositio fidei*, sive ut à Facundo XI. 2. appellatur *Symboli expositio.* p. 99-102. L. I. p. 240.
3. *In illud* Matth. XI. 22. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*, adversus pravam Eusebianorum interpretationem. p. 103-108. L. I. p. 149.
4. *Encyclica ad Episcopos Epistola* A. 341. scripta super ordinatione Pisti & Gregorii, quos Arianos sub Constantio Eusebiani in sedem Alexandrinam surrogarant. p. 110-118. L. I. p. 942. 5. *Apo-*

* Notarunt hoc Hermantius præf. ad vitam Athanasii ac Montfauconus ad Athanasium passim, & in Palæographia Græca p. 343.

5. *Apologia contra Arianos* (in prioribus editt. *Apologia secunda*) scripta circa A. C. 350. p. 123-205. L. 1. p. 719. Hujus primam partem ante Nannium verterat *Erasmus* , omissa qvam Athanasius optimo consilio addidit egregia monumentorum veterum collectione, è qva singularis lux Historiæ Ecclesiasticæ horum temporum accenditur. Ex his Epistola ad Dionysium * p. 195. à Montfaucono primum è MS. Regio edita est, & p. 159. addita Epistola Sardicæ Synodi ad Episcopos Ægypti & Libyæ, qvam prior Parisiensis T. 1. p. 760. omiserat.

6. *Epistola de decretis Synodi Nicænæ*, quod recte hæresin Arianam damnaverit. p. 208 - 242. L. I. p. 248. In hac Epistola p. 253. edit. Lipf. alterius, prioris ad eundem scriptæ meminit : εἰ καὶ φθάσας διὰ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς τῆς πρὸς σὲ γραφείσης πλατύτερον τῷ κατ᾽ αὐτῶν ἐλέγχῳ χρώμενος. & p. 261. καὶ σὺ δὲ γράφων ἐδήλωσας.

7. *De Dionysii Alexandrini Episcopi sententia* quod non senserit cum Ario. p. 243-262. L. I. p. 548.

8. *Epistola ad Dracontium* Monasterii præfectum, qui Episcopus Hermopoleos electus aufugerat , scripta A. C. 354. vel 355. p. 263-268. L. I. p. 954.

9. *Epistola Encyclica ad Episcopos Ægypti & Libyæ* , contra Arianos, scripta A. C. 356. p. 270-294. L. I. p. 283. Ex hoc etiam repetita *contra Arianos oratio brevis* L. II p. 22. in edit. Monfauconi p. 283. seq.

10. *Apologia ad Imperatorem Constantium*, scripta eodem Anno 356. p. 295-319. L. I. p. 673.

11. *Apologia de fuga sua*, cum à Syriano Duce persecutionem pateretur, Scripta A. C. 357. vel 358. p. 320-336. L. I. p. 701.

12. *Epistola ad Serapionem* a) Episcopum Thmuitanum scripta A. 358. *de morte Arii*. p. 340-342. L. T. 1. p. 670.

13. *Epistola ad Monachos*, veluti prologus ad Historiam rerum gestarum ab initio Arianismi ad A. C. 357. Arianorumqve dogmatum confutationem. p. 343. 344. L. I. p. 808.

14. *Historia Arianorum* usqve ad A. 357. initio mutila & à rebus Anni 335. incipiens. p. 345-395. L. I. p. 810-868. à verbis : Αὐτοὶ δὲ ὧν ταῦτα ἐμηχανήσαντο. [Depositio Arii & sociorum ab Alexandro Alexandriæ Archi Episcopo p. 396. sq. quam primus è Codice Regio Græce

 cum

a) Male πρὸς Ἀπίωνα *ad Apionem* legitur apud Theodoritum lib. 1. c. 14. Hist. Eccles.

cum Latina versione sua vulgaverat Cotelerius notis ad Constitutt. Apostolicas Lib. VIII. c. 28. & Encyclica ejusdem Alexandri Epistola p. 397-402. quæ minus emendate occurrit apud Socratem l. 1. c. 6. Gelasium lib. 2. Hist. Concilii Nicæni cap. 3. Nicephorum VIII. 8. & in Hist. tripartita lib. 1. c. 13.]

15. Λόγοι sive *libri quatuor adversus Arianos.* p. 405-645. L. I. 306. Nonnulli qvinque numerant (atque ita Photius Cod. 140.) una computata Epistola Cyclica ad Episcopos Ægypti & Libyæ (supra num. 9.) Confer Petavium de incarnatione lib. V. c. 15. §. 9.

V. *TOMO SECUNDO, sive Tomi primi parte posteriore.*

16. *Ad Serapionem Thmueos Episcopum, Epistolæ IV.* è qvibus prima, tertia & quarta est de divinitate Spiritus S. secunda de Filii divinitate. p. 647-714. In prioribus editionibus perturbato admodum ordine leguntur hæ Epistolæ *prima* L. T. 1. p. 173. *secunda* I. p. 166. *tertia* II. p. 10. *quarta* II. p. 16. & I. p. 970. in illud Matth. XII. 32. *quicunque dixerit verbum contra filium hominis*, primam vertit ac secundam Nannius, tertiam Erasmus, qvartam incertus.

17. *Epistola de Synodis* Arimini in Italia & Seleuciæ in Isauria celebratis, scripta A. C. 359. p. 716-769. L. I. p. 869.

18. *Tomus ad Antiochenos* missus A. 362. p. 770-777. L. I. p. 570. Male Epistolam inscribunt nonnullæ priores editiones.

19. Joviniani Imp. b) Epistola ad Athanasium de ejus restitutione scripta A. 363. Athanasii *ad Jovinianum de fide.* Arianorum ad Jovinianum ἐντυχίαι sive petitiones adversus Athanasium. p. 779-784. L. I. p. 245. II. p. 27. *colloquia* vocaverat prior interpres *Jo. Lampadius.*

20. *Vita S. Antonii* ad Monachos in peregrina regione versantes, scripta circa An. 365. pag. 793-866. L. II. 450. Primus ex Boico Codice non emendatissimo non tantum Græce (ut est apud præstantiss. Caveum) sed cum versione sua & notis ediderat *Dav. Haschelius*, additis ex H. Savilii Codice Variis Lect. Augustæ Vindel. 1611. 4. Benedictini ad MSS. Codd. plures recensitam ediderunt cum versione nova sua, & antiqva

b) Memorat Epiphanius LXVIII.

qva *Evagrii* Presbyteri Antiocheni ad Innocentium missa & jam olim lecta Hieronymo, quam post Mombritii, Surii aliorumque editiones emendatius vulgarunt Rosvveidus in Vitis Patrum T. I. p. 35. seq. & Bollandus 17. Januar. T. 2. Act. Sanctor. p. 107. De MS. Codice Cæsareo vide Lambecium lib. V. p. 297.

21. *Epistolæ duæ ad Orsisium Abbatem*, excerptæ ex auctore vitæ S. Pachonii (in appendice ad Acta Sanctor. T. 3. Maji p. 49. 50.) Et *Narratio ad Ammonium* Episcopum & alios de fuga sua sub Juliano Augusto (ex eadem appendice p. 71.) p. 867-869.

22. *Tomus de Incarnatione DEI Verbi* περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ θεοῦ λόγου, *& contra Arianos*, scriptus post. A. 364. pag. 871-888. L. I. pag. 595.

23. *Epistola* Episcoporum Ægypti & Libyæ nonaginta & B. Athanasii contra Arianos *ad Afros Episcopos* scripta circa A. 369. p. 891-900. L. I. pag. 931.

24. *Epistola ad Epictetum* Corinthi Episcopum, contra hæreticos de incarnatione CHRISTI perversa sentientes. Scripta circa A. 371. p. 901-910. L. I. p. 581. Exstat apud Epiphanium LXXVII. 3-13. Allegatur à Ratramo c. 9. de partu Virginis, T. 1. spicilegii Dacheriani p. 342. ubi male *ad Epitectum* legitur.

25. *Epistola ad Adelphium* Episcopum Onupheos Lychnorum & Confessorem, contra Arianos. Scripta circa eundem annum 371. p. 911-917. L. I. p. 155.

26. *Epistola ad Maximum Philosophum*, eodem scripta tempore. p. 918-920. L. I. pag. 162.

27. *De Incarnatione CHRISTI contra Apollinarium libri duo.* pag. 922-955. L. I. pag. 614. 633.

28. *Epistola* brevis *ad Presbyteros Johannem & Antiochum* & alia *ad Palladium Presbyterum* scriptæ sub extremum Anni 371. vel initum 372. pag. 956. seq. L. I. p. 951. 952.

29. *Epistola ad Amunem* Monachum περὶ ὀνειρωγμοῦ & *ex Epistolâ undequadragesima festali* c) fragmentum de libris Canonicis S. Scripturæ: atqve *Epistola ad Rufinianum* Episcopum. pag. 959-964.

Hæ

c) *Nonam Paschalem* Athanasii *Epistolam* vocat Turrianus lib. I. pro Canonibus Apostolor. c. 11. Fuerit hæc ex Epistolis Athanasii festalibus S. Hieronymo memoratis in Catalogo S. E.

Hæ Epiſtolæ inter alias Canonicas ante prodierant Græce & latine Gentiano Herveto interprete cum ſcholiis *Theodori Balſamonis* Pariſ. 1620. fol. & in Synodico Magno ſive Pandectis Canonum Gvil. Beveregii T. 2. pag. 36. Oxon. 1672. fol. Vertit etiam *Jo. Curterius*.

30. *Epiſtola duæ ad Luciferum* Calaritanum poſt A. C. 355. ſcriptæ, & *Latine* tantum inter Luciferi ſcripta ſervatæ, una cum *Epiſtola ad Monachos* de vitandis Arianis & his qvi cum illis communicant. Scripta poſt A 364. p. 965-967.

31. * *Fragmentum ex Epiſtola feſtali*, data A. 356. (quales complures Athanaſius in exilio ſcripſerat in cœtu fratrum legendas, illisque ſolandis comparatas) p. 968. *Latine* tantum ex Codice Colbertino.

32. *Liber de Trinitate & Spiritu S.* itidem *Latine* tantum p. 969-981. male Vigilio Tapſenſi tributus à Chifletio. Incipit: *His qui Filium DEI creatum eſſe profitentur, nequaquam de Spiritu S. dabimus reſponſum.*

33. *Ad Marcellinum* Epiſtola præfixa Interpretationi Pſalmorum. p. 982-1003. L. I. p. 959. Verterat ſed mire decurtatam *Angelus Politianus*. Etiam *Jo. Reuchlino* interprete prodiit Antvverpiæ 1537. una cum Joh. Campenſis enchiridio Pſalmorum. Præfigitur itidem (ſed initio mutila) Catenæ Pſalmorum à *Balthaſare Corderio* Græce & Lat. Antvverp. A. 1643. fol. editæ. Noviſſime ex Codice antiquiſſimo Alexandrino Græce in ſua LXX. Interpretum editione vulgavit & Pſalmis præfixit V. C. *Jo. Erneſtus Grabe*. Quoniam in hac Epiſtola Athanaſii ne verbum qvidem de inſcriptionibus Pſalmorum legitur, itaque Benedictini merito judicant aliud fuiſſe S. Hieronymo laudatum Athanaſii opus *de titulis Pſalmorum*.

34. * *Expoſitiones in Pſalmos*, qvarum exigua apoſpaſmatia qvædam verterat Politianus, atqve priores editiones Græce & Latine exhibuerant, Daniel item Barbarus nonnulla & Corderius vulgaverant in Catenis Patrum ad Pſalmos: ſed Benedictini longe copioſiores in totum Pſalterium, licet nec ita plenas aut integras) è Codicibus Regiis & Colbertinis Catenarum & expoſitionum in Pſalmos offerunt p. 1009-1239. Mediolani in Bibl. Ambroſiana occurrunt commentaria Athanaſii in Pſalmos Græce deſcripta ex Codice Bibl. Scorialenſi, & Latine reddita ſive ab Antonio Giggeo ſive alio qvodam. Ex illis argumentum in Pſalmos dignum lectu, & ſupplementa qvædam commentariorum dedit Montfauconus in Collectione

ctione nova Patrum T. 2. p. 70-101. *Animadvertendum est*, inquit idem Vir Clariss. in Diario Italico p. 12. *alium etiam commentarium in ista Bibliotheca, nec non in Museo Justiniano Venetiis* (adde p. 69.) *occurrere, qui Athanasii nomen præfert; at Athanasii Magni esse nequit.* Istius initium est: Μακάριος ἀνὴρ &c. ἄυτη ἡ προφητεία πληρῦται εἰς τὸν Ἰωσὴφ τὸν Ἀριμαθίας. Athanasius in Psalmos ex versione latina *Eliæ Ebingeri*, qvi Codice Græco Bibl. Augustanæ usus fuit, extat MS. in Bibl. Johannea hujus urbis Hamburgensis. Habuit etiam Athanasii in Psalmos Commentarium Græce descriptum Wagenseliius ὁ μακαρίτης, unde asservat eundem Lipsiæ in patria mea thesaurus librarius Amplissimi Senatus. Expositionem Athanasii in Psalmos *Serviana lingua* (est hæc Slavica dialectus) MS. in Bibliotheca S. Salvatoris Bononiæ, atqve *Arabice* una cum Epistola ad Marcellin. in Bibl. Ambrosianæ Codice 300. annorum memorat idem Montfauconus ad Athanas. T. 1. p. 1005. & 1006.

35. *Fragmenta* commentariorum Athanasii *in Psalmos* à Petro Felckmanno collecta è Nicetæ Metropolitæ Heracleæ συναγωγῇ ἐξηγήσεων in priores Psalmos 72. MSta in Bibl. Palatina. pag. 1241-1262. L. II. pag. 511.

36. * *Fragmenta* variorum Athanasii scriptorum ex Nicetæ Heracleotæ catena in Jobum, auctiora & emendatiora ex codice Regio 2434. pag. 1262-1265.

37. Fragmenta expositionis Athanasii *in Canticum Canticorum* (ex Commentariis Variorum in Canticum qvæ Græce edidit Meursius Lugd. Bat. 1617. 4.) p. 1265.

38. * *Fragmenta* Athanasii ex Catenis *in Matthæum* Marcum, Lucam 1. ad Corinth. & ad Hebr. editis & MSS. pag. 1266. seqq. & ex Euthymii Panoplia p. 1274. seqq.

39. * Brevis expositio Symboli, è Codice Vaticano & Regio pag. 1278. seq.

40. * Fragmentum *adversus Apollinarium* è Codice Vaticano. p. 1279.

41. *Fragmenta* Athanasii è Theodorito, Gelasio, Synodo VI. Damasceno & Catena MS. in Lucam, collecta à Felckmanno pag. 1282-1289.

42. * *De novem Herodis morbis, de falsis Prophetis*, de sensu dicti Matth. V. 28. *qui respicit mulierem*, fragmenta expositionis Athanasii

Alex. *in Matthaeum* è Codice Baroniano p. 1289. seq. cum fragmento expositionis *in Psal* 148. p. 1291. sq. & alio ex Cod. Vaticano 790. n. 12. ἐκ τῶ κτ̅ αἱρέσεων. p. 1292.

43. * Alia *fragmenta* qvædam, in qvibus Græcum *Epistola ad Eupsychium* (latine tantum inter Felckmanniana editum p. 1287.) & *Epistola dogmatica ad Antiochenos* ex Concilio Lateranensi, alia item ex Facundo Concilio Hispalensi pag. 1293 - 1295.

VI. TOMO TERTIO.

Dubia:

44. *De incarnatione* περὶ σαρκώσεως τῶ Θεῶ λόγω, (ex Cyrillo Alex. ad Augustas, T. 5. Opp. parte 2. pag. 47.) pag. 1. seq. Incipit: ὁμολογῶμεν τὸν ὑὸν τῶ Θεῶ, τὸν πρὸ αἰώνων κ. τ. λ. L. T. 2. pag. 30. Vertit *Jo. Lampadius.*

45. *Testimonia ex S. Scriptura* de communione naturali essentiæ Patris, Filii & Spiritus S. pag. 3 - 28. L. I. p. 209.

46. *Epistola Catholica* ad Episcopos Ægypti, Syriæ, Ciliciæ, Phœniciæ & Arabiæ. p. 29. sq. L. I. p. 570. in qva hoc esse σύμβολον fidei suæ confitetur: ὁμούσιος ἡ τριάς, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος. ὁ δὲ μὴ πειθόμενος, ἀνάθεμα ἔσω. En paucis verbis, qvæ fusius explicantur in symbolo *Quicunque*, qvod vulgari appellatione Athanasianum vocamus.

47. *Refutatio hypocriseos* in Epistola *Meletii & Eusebii Samosatensis* ad Jovianum Imp. (scripta A. C. 363. & à Socrate III. 25. Hist. relata) p. 31. seq. L. I. p. 572.

48. *De Incarnatione verbi* Epistola, cujus auctor Nestorianam hæresin Pauli Samosateni vestigiis insistentem videtur perstringere. p. 33. seq. L. II. p. 591. Incipit: Ελύπει μὲν τὴν ἁγίαν Σύνοδον Παύλω τῶ Σαμοσατέως ἡ καινοτομία.

49. *De æterna Filii & Spiritus S. cum DEo existentia* contra Sabellianizantes (πρὸς τὰς Σαβελλίζοντας) pag. 37 - 48. L. I. pag. 650. Hunc librum ex homilia 27. Basilii contra Sabellianos, Arium & Anomœos magnam partem descriptam esse notat Montfauconus.

50. *Quod*

50. *Quod unus sit Christus* Homilia in Natalem Christi. p. 49-53. L. I. pag. 664. Etiam in hac videtur pugnari adversus Nestorianos, & aliis etiam argumentis abjudicaverat eam Athanasio Petavius IV. 1. §. 7. de Trinitate.

51. *De Sabbato, Dominica die, circumcisione & baptismate.* pag. 55. L. I. p. 964. Athanasio fortasse haud indignum opusculum. Adde qvæ latine leguntur L. II. p. 640.

52. *Homilia de semente*, Matth. XII. 1. seq. qvæ incipit: ἐν ἡμέρᾳ σαββάτῳ συνήχθημεν p. 60. L. I. p. 1060.

53. *In illud* Matth. XXI. 2. *profecti in pagum* &c. p. 73. L. I. p. 983.

54. *Homilia* in Matth. XXVII. 33. seq. *de passione & Cruce Domini* p. 80. L. I. p. 992. Vertit Erasmus.

55. *Liber de virginitate & ἀσκήσει.* p. 110. L. I. p. 1043. Sub Athanasii nomine aliqvid ex hoc libro allegatur in Epistola Hadriani Papæ ad Carolum M. T. 7. Concil. p. 916. Vertit Erasmus. Athanasio abjudicant præter Erasmum, Abr. Scultetum aliosqve Chamierus T. 2. panstratiæ XIX. c. 4. §. 3.

56. *Synopsis S. Scripturæ* p. 126. L. II. p. 55. Eximium hoc opus latine vertit *Wolfgangus Musculus*: Athanasio abjudicare non audet Godfr. Hermantius in vita Athanasii T. 1. p. 509. seq. 722. seq. nec Tillemontius, artic. 37. not. 45. nec ipse dubito auctorem illius esse Athanasium sed alium annisqve centum nostro juniorem, illum nimirum Alexandrinum Episcopum medio sæculo qvinto clarum, in cujus gratiam Euthalius Sulcensis Episcopus Acta Apostolorum & Epistolas recensuit. Sane argumenta Euthalii à Jo. Henr. Bœclero * partim, deinde integriora à Clariss. Zaccagnio ** vulgata hinc inde cum synopsi Athanasiana verbotenus conspirant. Cæterum argumenta qvibus vetustiori & magno Athanasio hæc Scripturæ S. synopsis, licet alioqvi præclara & lectu inprimis digna abjudicatur, vide apud Montfauconum in præfat. & animadversione XV. ad vitam & scripta Athanasii T. 2. collectionis Veterum Patrum, ubi inter alia ostendit per πυκτία τῶν θείων γραφῶν qvæ ad Imp. Constantium misisse se testatur Athanasius in Apologia ad eum scripta, nihil intelligere aliud qvam libros

* In editione Græca Novi Test. Argentorat. 1645. 12.

** In nova collectione veterum monumentum Rom. 1698. 4.

bros ipsos sacræ Scripturæ. Prior prologus Ecclesiastico Siracidis in plerisqve editt. præmissus depromtus est ex hac Synopsi Athanasiana.

Supposita.

57. *Disputatio contra Arium in Concilio Nicæno* p. 206. L. I. p. 111. Ita vulgo inscribitur, licet potius contineat διάλεξιν junioris cujusdam in diversorio habitam. Vertit Omnibonus Leonicenus.

58. *Contra omnes hæreses*, Arianos, Tropicos sive Pnevmatomachos, Paulum Samosat. Manichæos, Marcionem, Valentinum, Basilidem, Hieracam, Novatum, Phryges sive Montanistas, & Apollinaristas. p. 230. L. I. p. 1077.

59. *In historiam Melchisedech* 239. L. I. pag. 7. vertit *Jo. Lampadius.* Merito tanqvam indignum Athanasio rejicit Leydeckerus de Rep. Hebræorum T. 1. p. 63.

60. *Ad Imperatorem Jovinianum.* p. 241. L. II. p. 34. Vertit *Jo. Lampadius.* Male priores editt. venditant pro responsione ad Epistolam Joviniani, de qva supra num. 19.

61. *Definitiones.* p. 242. L. II. p. 42. Ex his definitionibus qvædam leguntur inter S. Maximi opera, qvæ vero de Etymologia traduntur, iisdem verbis exstant in Anastasii Sinaitæ Hodego p. 62. atqve ita qvidem ut inde petita appareat, pleniora enim ibi leguntur.

62. * Διδασκαλία s. *Doctrina ad Antiochum Ducem* πρὸς Ἀντίοχον Δοῦκα sive ἄρχοντα p. 252. à Montfaucono primum edita Græce ex Cod. Colbertino 4249. addita latina versione & brevibus notis. Ex hoc libro desumsi fragmenta Græca Hermæ Pastoris qvæ dedi supra cap. 1.

63. * *Ad* eundem *Antiochum*, *de pœnis inferni*, opusculum, itidem primum à Montfaucono editum p. 264. Græce & latine.

64. *Quæstiones ad Antiochum* sive responsiones ad qvæstiones CXXXVI. qvarum ultima non contemnendis adversus Judæos argumentis disputat. p. 268. L. II. p. 331. Ex his, qvadraginta vertit latine & cum annotationibus suis edidit *Jo. Reuchlinus* Hagenoæ 1519. 4. Rom. 1523. alias interpretati sunt *Valentinus Ampelander* & *Joannes Lampadius.*

65. Bre-

65. * Breves responsiones ad *quæstiones XXXVI. in Evangelia*, editæ primum è Codice Regio 2431. cum Latina Montfauconi versione p.306. subjuncto p.310. fragmento ex qvæst. 42. ad Antiochum, & Orat. 3. contra Arianos.

66. *Dicta & interpretationes CXXX. parabolarum Evangelii* p.311. L. II. p.394. In prioribus editionibus numerantur capita CXXXIII. qvoniam in duo discerptum est caput LXXX. & LXXXIX. & CXIX. pleraq; autem harum interpretationum excerpta sunt è scriptoribus Athanasio junioribus ut Theodorito, & qvæstionibus ad Antiochum & Chrysostomo. Confer (ut loca à Montfaucono annotata omittam) qvæstionem CVII. (in prioribus editt. CIX.) cum Chrysostomi Homil. 10. in 2. ad Timoth.

67. *Quæstiones aliæ XX.* cum suis responsionibus p.335. L.II. p.436. vertit *Jo. Lampadius.*

68. *Historia imaginis Berytensis* p. 344. L.T.2. p.627. post A. C. 765. qvo contigisse traditur, scripta à juniore qvodam Athanasio, in Syria Episcopo, ut notat Baronius ad Martyrolog. Rom. IX. Novembr. Legitur à Græcis Dominica Orthodoxiæ sive restitutionis imaginum 1. Qvadrages. Cæterum Græci Codicis MS. ab vulgatis diversi initium, & antiqvam anonymi interpretis versionem antea ineditam è MSS. Bibl. Cæsareæ profert Lambecius lib. 1. p.126.128. Aliam Anastasii Bibliothecarii versionem dedit Baronius ad A. C. 787. num.23. seq. & Binius T. 3. Concilior. edit. A. 1618. in Actis Concilii secundi Nicæni A.C. 787. habiti Græce & latine editis, Actione IV. pag. 548. atqve inde in recusis Tomo VII. Concil. edit. Labbeanæ. Alia legitur in prioribus Binii editionibus. Montfauconus in sua qvam recensemus Athanasii editione duo diversa Græca exemplaria, qvæ è Palatinis Codicibus ediderat Nannius, utraqve donavit latina versione, & cum codicibus Colbertinis contulit, atq; præter Latinam relationem è Concilio Nicæno secundo, subjunxit p. 354. veterem latinam versionem ejusdem narrationis ex MS. Codice S. Germani à Pratis n. 108. Confer etiam de hoc scripto, Magni Athanasii nomen & ætatem absurde mentiente, Jo. Reiskium de imaginibus CHRISTI p.137. 145. seq. & Rev. Jo. Wulferi theriacam Judaicam p. 137.

69. * *Ex libro contra latinos, quod Spiritus S. ex Patre solo procedat.* p.355. à Montfaucono primum editum fragmentum è Codice Regio

2271. & latina versione donatum. Forte est junioris Patriarchæ CPolitani Athanasii, latinorum non obscuri adversarii sub extremum sæculi XIII.

70. *Syntagma Doctrinæ* ad Monachos omnesq; Christianos tam Clericos qvàm Laicos p.360. L. II. p. 699. Hoc primus è Codice If. Vossii Græce edidit & versione ac notis illustravit Andreas Arnoldus Christophori F. additis Valentiniani & Marciani Impp. Epistolis duabus ad Leonem M. & Theodori Abucaræ tractatu de unione & incarnatione, Parif. 1685. 8. Nonnulla hujus syntagmatis loca illustrat Cotelerius tomo 3. monumentor. p. 554. 662. & 665. & alteri potius qvam Magno Athanasio vindicandum esse existimat, qvæ Montfauconi qvoqve & ipsius If. Vossii & plerorumq; eruditorum est sententia, licet qvarto seculo scriptum esse non dubitat Papebrochius T. 7. Act Sanctor. Maji p. 546. seq.

71. * *Institutio Monastica, sive eorum qui in quiete vitam agere cupiunt*, p. 364. primum edita à Montfaucono è Codice Regio 2937. & latine reddita.

72. * *Epistolæ duæ ad Castorem* Aptensem in Gallia Narbonensi Episcopum *de canonicis cœnobiorum constitutionibus* p. 366. ex duodecim libris *Jo. Cassiani* de hoc argumento græce versis excerptæ & Magno Athanasio perperam tributæ. Has quoqve è Codicibus Roma transmissis Montfauconus primus Græce edidit & Latine vertit. Legit opus Cassiani Græce Jo. Climacus gradu IV. & Epitomen istam, qvod eruditum editorem fugit, Photius Cod. 197. exstatq; eadem Græce MSta in Bibl. Vindobonensi. Vide Lambecium IV. p. 167. & V p. 276.

73. *Homiliæ* qvæ Athanasii nomine circumferuntur:

1. * *in Nativitatem præcursoris, in Elisabet & in Deiparam.* Primum edita à Montfaucono p. 387. è Codice Colbertino, & Latine versa. Incipit: χαίρειν μὲν ἀποχρεωθέντων.

2. *in Annunciationem Sanctiss. Deiparæ.* p. 393. L. I. pag. 1028. incipit: τὰς θείας ἱεροκήρυκας. Præmisitqve illi Montfauconus eruditam Baronii Epistolam ad Tho. Stapletonum, qva homiliam hanc post Monothelitas exortos scriptam probat.

3. *in censum sive descriptionem S. Mariæ & in Josephum.* p. 404. L. II. pag. 645. Vertit Lucas Holstenius. Incipit: ὥσπερ οἱ τὴν χρυσῖτιν γῆν.

4. in

4. * *in nativitatem CHRISTI*, edita primum à Montfaucono è MS. Barocciano, cujus apographum accepit à V. C. Joanne Millio. pag. 410. Incipit: μυστήριον ξένον βλέπω. Excerpta in eadem leguntur ex homilia Chryſoſtomi de Nativitate, T. V. Savil. Etiam alias duas homilias ejusdem argumenti Codex Baroccianus Athanaſio tribuit, qvæ in Chryſoſtomianis leguntur.

5. *in occurſum* ſive *præſentationem D. N. JESU CHRISTI.* p. 416. Ediderat primus Combefiſius ex Codd. Regio & Mazarin. T. 1. auctarii novi Patrum p. 497. Pariſ. 1648. fol. Poſt Neſtorii & Eutychis hæreſin ſcripta, qvorum nominetenus etiam meminit. Incipit: τὰ τῆς παρούσης ἱερᾶς πανηγύρεως.

6. *in cæcum à nativitate.* Joh. IX. p. 427. L. II. p. 679. incipit: πολυσπούδαστόν ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις. Vertit Holſtenius.

7. *in* Matth. XXI. 2. *Ite in caſtellum quod contra vos eſt* pag. 435. L. II. pag. 654. incipit: πάλιν ἡμᾶς εὐεργετῶν ὁ Κύριος. Vertit Holſtenius.

8. *in* Luc. XIX. 36. *Eunte autem illo ſubſternebant veſtimenta* p. 439. L. II. p. 661. incipit: ἐὰν τὰ καθέκαστα τῶν ἐξ ἀρχῆς. Eundem hujus & ſuperioris homiliæ auctorem ab Athanaſio diverſum eſſe Montfauconus non dubitat. Vertit Holſtenius.

9. *in ſanctam quintam feriam & proditionem Judæ.* pag. 444. L. II. p. 669. Incipit: τοῦ σωτῆρος τὰ πάθη πένθος μετὰ Ἰουδαίων. Vertit Holſtenius.

10. *in Paſſionem Domini in Paraſceve*, p. 447. L. II. pag. 506. Incipit: μέγα μὲν οὐρανὸς δημιούργημα. Primus Græce cum verſione ſua vulgaverat Petrus Pantinus Tiletanus, cum aliis Methodii, Amphilochii & Jo. Chryſoſtomi homiliis Antverp. 1598. 8. In Codicibus annorum plusqvam octingentorum legi, ſed ſtylum ab Athanaſiano plane abſimilem eſſe, obſervat Montfauconus.

11. *in SS. Patres & Prophetas & in S. Eccleſiam, atque in Pſal. XXXV.* pag. 450. L. II. pag. 692. Incipit: ἡ ποδηγοῦσα πίστις εἰς τὴν ὁδὸν τῆς θεογνωσίας. Vertit Holſtenius.

12. *in ſanctum Paſcha.* pag. 455. primus cum verſione ſua ex Cod. Reg. edidit Combefiſius in auctario novo T. 1. pag. 531. Incipit: εἰ ταῖς τῶν ἀγγέλων ἐνῆν πρὸς τὸ παρὸν χρήσασθαι γλώτταις.

13. *in*

13. *in sanctum Pascha homilia altera* & in recens illuminatos sive baptizatos, Sabbato in Albis. p.458. L.II. p.673. Vertit post Holstenium Combefisius & in jam dicto auctario novo p.539. ex MSS. Reg. & Segvieriano recensuit. Incipit: χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν.

14. *in assumtionem Domini nostri JESU CHRISTI*, pag.462. L.II. p.1. Vertit post Jo. Lampadium Combefisius in auctario novo pag. 551. Incipit: ἡ μὲν τῆς ἀναστάσεως μνήμη. Hanc cum duabus præcedentibus Basilio Seleuciensi Viri docti tribuunt. At Garnerius T.2. ad Marium Mercatorem p.324. ait charactere Nestorii se prodere, florido ac interdum pæne poëtico, metaphoris efferente sese, & apostrophis qvasi animato, Scripturæ testimoniis iisqve literali sensu acceptis, nisi qvando ad hæresin detorqventur, subinde distincto.

15. * Encomium in S. Andream Apostolum. p.466. Primus è Codice Toinardi edidit Montfauconus. Incipit: ὁρῶν τὴν λαμπρὰν πάντων ἀγέλην.

16. * Sermo de officiis Christiani hominis ex Cod. Colbert. 5104. primùm ab eodem Montfaucono vulgatus & latine versus p.469. Incipit: τρία ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς παρὰ χριστιανῶ.

74. *Dialogi quinq; de SS. Trinitate* p.472. L.II. p.158. Athanasio ab aliis, ab aliis rectius S. Maximo tributi, & cum Theodori Bezæ versione primum editi apud H. Steph. Græce & latine A. 1570. 8. deinde à Felckmanno & aliis inter Athanasii, hinc à Combefisio inter S. Maximi scripta: deniq; parum verisimili Garnerii suspicione in Theodoriti Operum auctario, sive Tomo qvinto vulgati.

75. *Sermones sive opuscula varia viginti contra diversas hæreses* p.541. L.II. pag. 260. Ex his duo priora qvibus dialogus duplex cum Macedoniano continetur, videntur eundem auctorem habere cum præcedentibus qvinqve dialogis. Tertium Epistola est ad Eustathium qvam sequuntur cætera septendecim, tributa Theodorito à Jo. Dallæo in disp. de fidei ex Scripturis demonstratione p.48. & 146. ex Photii Cod.46. sed ex Marii Mercatoris testimonio ad Eutherium Tyanensem Nestorii sectatorem refert Jo. Garnerius, in auctario Theodoriti p.254. & ad Marium Mercatorem T.2. p.276. uti priora duo Theodoriti esse non dubitat. Montfaucono adhuc videtur esse ambigendum. Vertit latine Abrahamus Scultetus.

76. Syn-

76. * *Syntagma varii argumenti ad quendam Politicum*, p. 585. editum primum à Monfaucono ex Vaticano Codice 850. qvem exscripsit D. Joannes Gvillot. Latinam versionem Montfauconus addidit. Incipit: ἐπειδή σοι τῷ πεδεδεξίῳ καὶ μεγαλεπιβόλῳ τῆς φύσεως.

77. * Λόγος διακριτικὸς *in DEi mandata, pro iis qui sæculo renunciarunt & salutem volunt consequi.* p. 591. itidem primum editus, è Codice Vaticano 658. Incipit: ἀγαπητοὶ φροντίσωμεν,

78. * Διδασκαλία *ad Monachos, lenis & spiritualis*, p. 595. primum edita è Codice Vaticano 1148. Incipit: τὸν πιστεύοντα τῷ Κυρίῳ καὶ προσέχοντα ἑαυτῷ.

79. * Ἐξηγητικὸν *de templo Athenarum*, scriptum futile, prolatum similiter è Codice Vaticano 1198. p. 598. Incipit: ut qvæst. 136. ad Antiochum: τοὺς τὰς θείας γραφὰς μὴ ἐπισταμένους.

80. * *De corpore & anima* apospasmation, qvam pulchram Athanasii tractationem vocat Codice Sfortiamo usus Gerardus Vossius ad Gregor. Thaumaturg. pag. 120. Hoc itidem ex Cod. Vaticano 700. primus Græce edidit atqve ut cætera qvæ jam à num. 76. retuli latine reddidit Montfauconus.

81. *De unita Deitate Trinitatis, ad Theophilum libri VIII.* pag. 604. L. II. p. 550. Græce non exstant, videnturqve latine scripti & à Vigilio Tapsensi, ut Petrus Franciscus Chifletius sibi persvasit, vel ut Montfauconus ab Idacio Claro fortassis sub Athanasii nomine editi, unde tanqvam Athanasii allegantur ab Ratramno III. 6. contra Græcos, Hincmaro, Ænea Parisiensi, Theodulfo Aurelianensi, aliisqve. Ordo librorum in editt. & MSS. varius est. Atqve qvi liber VIII. est in editione Montfauconi, in prioribus occupat libri decimi locum, undecim enim libros illa numerant cum Montfauconus octo illis libris velut peculiaria opuscula subjiciat pag. 624. *De fide unitatis & Trinitatis*, qvod in aliis editionibus est libri undecimi initium. Deinde *de Ariana & Catholica confessione*, qvod est in aliis editt. liber octavus: Tum pag. 628. *de fide sua*, qvod aliæ editiones inscribunt librum IX. Qvæ in editione Lipsiensi T. 2. pag. 588. à verbis: *His qui Filium DEi creatum esse profitentur*, usqve ad finem libri XI. p. 602. leguntur, à Montfaucono exhibita fuerunt supra num. 32.

82. Vigilii Tapsensis sub Athanasii nomine scripta latine *disputatio cum Ario, coram Probo judice* p. 614. L. II. p. 603. Eam ex pleniore

Chifletii editione qvoqve ſubjunxit Montfauconus pag. 642. qvæ inſcribitur *altercatio S. Athanaſii Epiſcopi contra Arium, Sabellium vel Photium hæreticos.* Vigilius Chifletii vidit lucem Divione 1664 4. hæc vero diſputatio Athanaſii ſub Vigilii nomine exſtat etiam in Georgii Caſſandri Operibus p. 460. additas habens varias Lectiones ex veteri Codice Petri Pithoei.

83. *Epiſtolæ* Athanaſii nomine *ad Romanos Pontifices* & Pontificum ad Athanaſium, nempe *ad Liberium*, Græce & latine. p. 668. L. I. p. 243. Cæteræ latinè. *ad Marcum Papam* p. 665. L. II. p. 628. *ad Julium Papam* p. 669. 673. *ad Felicem* p. 675. Confer his Epiſtolis additas cenſuras & animadverſiones Blondelli in ejus pſeudoIſidoro pag. 436. ſeq.

84. *Vita & geſta S. Syncleticæ* Græce & Lat. pag. 681. Hanc Latine ex verſione Davidis Colvilli ediderat Bollandus ad qvintum Januarii T. 1. pag. 242. Græce cum verſione ſua Cotelerius T. 1. monumentor. Eccleſiæ Græcæ pag. 201. cujus adde notas p. 754. In aliis Codicibus & apud Nicephorum Calliſtum VIII. 40. Athanaſio, in aliis Polycarpo Aſcetæ, in aliis deniq; Arſenio Pegadenſi tribuitur, ita enim ſe habet clauſula hujus vitæ certe antiqvæ & in vitis Patrum & à Jo. Climaco, aliisqve laudatæ in editione Montfauconi ex ſchedis Combefiſianis: *ἕως ὧδε πεπλήρωνται οἱ ἐκ τῆς ἁγίας παρὰ τοῦ μακαρίου Κρονίου τοῦ Πηγάδων ἐξεληλυθότες λόγοι, καθὼς καθ' εἱρμὸν κεῖνται ἅπαντες.*

85. *Exhortatio ad Monachos*, Latine pag. 709. L. II. pag. 619. Incipit: *Et ſi quid gloriari in CHRISTO licet*, atqve ab Holſtenio etiam vulgata eſt in appendice ad Codicem Regularum Pariſ. A. 1663. 4. & Latine ab Athanaſio ſcriptam perſuaſit ſibi Papebrochius in Actis Sanctor. Maji T. 7. pag. 546.

86. *Exhortatio ad Sponſam CHRISTI*, itidem Latine, pag. 711. & in eadem codicis Regularum appendice Holſteniana, atqve in Actis Concilii Aquisgranenſis A. C. 816. T. 7. Concil.

87. *Epiſtola ad Epiſcopum & clerum Perſarum*, qva ei mittit Epiſtolam Dionyſii Alex. ad Paulum Samoſatenum, qvæ & ipſa adjicitur pag. 716. Latine ex veteri verſione. Hanc Athanaſio tributam Epiſtolam Roma ad Montfauconum miſit Claudius Stephanotius.

88. *Symboli* Athanaſiani formulæ qvatuor *Græcæ* non parum inter ſe diſcrepantes pag. 728. ſeq. *una* ex Felckmanni editione ad fidem Palatino-

latinorum Codicum L. II. pag. 51. *altera* primum vulgata à Gilb. Genebrardo libro 3. de SS. Trinitate Parif. A. 1569. 1585. 8. *tertia* qvam poſt Nic. Brylingium & Mich. Neandrum H. Stephanus in rudimentis fidei Chriſtinæ in lucem edidit A. 1565. 12. à qva parum abit qvam ex Codice Laz. Baifii dedit idem Genebrardus, & qvam in poſtrema Conciliorum editione Tom. 2. Labbeus exhibet. *Quarta* deniqve paullo uberior, ex Patricii Junii apographo vulgata ab Uſſerio in diſſ. de Romanæ Eccleſiæ Symbolo, Lond. 1647. 4. Easdem formulas videre licet in Wolfgangi Gundlingii notis ad Euſtratii Johannidis Zialovvski, Rutheni delineationem Eccleſiæ Græcæ pag. 69. ſeq. *Latinæ* formulæ antiqvæ, ejusdem Symboli qvæ in MSS. Codd. nihil ferme differunt, varias lectiones Codicis Colbertini addidit Montfauconus, atqve duas *veteres* verſiones *Gallicas* ex MSS. adjunxit, qvarum altera inſcribitur: *Canticum Bonefacii. Ce chant fut St. Anaſtaiſe qui apoſtoilles de Rome.* Cæterum *Commentarius* in Athanaſii Symbolum qvem pag. 735. Montfauconus protulit è Codice Bibl. S. Germani à Pratis n. 199. qvingentorum circiter annorum, qvædam ſimilia habet qvidem, diverſus tamen eſt à Commentario *Richardi Pampolitani* Eremitæ Angloſaxonis circa A. C. 1420. cujus Commentarius exſtat in Tomo 26. Bibl. Patrum edit. Lugd. pag. 624. Veterem *Anglicam* Metaphraſin Rhythmican vulgavit V. C. Georgius Hickeſius in theſauro lingvarum Septentionalium T. 1. pag. 233. *Angloſaxonica* verſio exſtat in Guil. Wottoni conſpectu brevi operis Hickeſiani pag. 77. De antiqvis *Germanicis* Otfridi & aliorum verſionibus vide Lambecium II. pag. 460. 760. 763. & Tentzelii præf. *Hebraice* verſum à Julio Marcello Romano MS. in Bibl. Vaticana memorat Imbonatus in Bibl. Latino Hebraica pag. 149. Sed omitto recentiores verſiones ut *Arabicam* à Niſſelio editam Lugd. Bat. 1656. 4. una cum Cantico Canticor. De auctore hujus Symboli multa & diverſa ac pugnantia inter ſe tradiderunt viri eruditi, ex qvibus hoc ſaltem videtur eſſe certũ, non fuiſſe compoſitum ab Athanaſio, ſed diu poſt ſæculo qvinto Latine primitus ſcriptum & deinde à variis Græce translatum, qvi vel cum Græcis negarunt Spiritum S. à Filio procedere, ut à qvibus formula Græca prima & qvarta profluxit, vel id cum Eccleſia Occidentali profiterentur, ut in ſecunda & tertia formula fit. Utrum vero auctor ſit *Vigilius Tapſenſis*, ut videtur

detur esse verisimillimum & persvasum est Paschasio Qvesnello diss. 14. ad Leonem M. p. 733. & 913. & Antonio Pagi ad A. C. 340. num. 8. an *Vincentius Lirinensis*, ut contendit Josephus Antelmius in disqvisitione de Symbolo Athanasiano Paris. 1693. 8. non est plane exploratum, nedum ut constet de auctore qvem alii minus verisimiliter volunt, *Hilario* Pictav. vel *Eusebio Vercellensi*, vel *Athanasio* Nemetum Episcopo circa A. C. 640. cui symbolum tribuit Sandius appendice ad nucleum Hist. Eccles. pag. 35. vel *Anastasio*, vel *Bonifacio* deniqve. Conferre interim licebit Vossii diss. 2. de symbolis, Nic. Serarii & Henrici Nicolai diatribas, præcipue vero Wilhelmi Ernesti Tenzelii judicia eruditorum de symbolo Athanasiano studiose collecta & inter se collata, Gothæ 1687. 12. Tillemontium T. 8. memor. hist. Eccles. pag. 667. & Montfauconi diatriben in symbolum *quicunque*, formulis qvatuor Græcis præmissam. Antiqvissimum testimonium Symboli Athanasio tributi est Synodi Augustodunensis A. C. 663. *Si quis presbyter, Diaconus, Subdiaconus vel Clericus Symbolum quod Sancto inspirante Spiritu Apostoli tradiderunt, & fidem sancti Athanasii Præsulis irreprehensibiliter non recensuerit, ab Episcopo condemnetur.* Alia est *Symboli expositio* qvæ vere Athanasii est, Facundo laudata, de qva dixi supra num. 2.

89. * *De S. Trinitate* opusculum p. 739. primum editum ex MS. Regio 2358. & Latina versione à Montfaucono donatum. Incipit: μίαν φύσιν δόξαπ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος τὴν θεότητα. Videtur compositum saltem post Synodum Chalcedonensem.

90. * *De ratione Pascha* tractatus p. 741. 742. à Clariss. Muratorio ex Bibl. Ambrosiano ad Montfauconum transmissus latine, qvi etiam latini potius qvam Græci scriptoris, nedum Athanasii esse suspicatur.

VII. *SUPPLEMENTUM scriptorum S. Athanasii, Græce & latine cum notis primum in lucem editum in nova collectione Patrum Montfauconiana Tomo II. Paris. 1706. fol.*

Eugenii Diaconi Ancyrani legatio ad Athanasium pro causa Marcelli Ancyrani & confessio fidei Ecclesiæ Ancyranæ ad eum missa circa A. C. 371. primumqve edita ex Apographo Bibl. Ambrosianæ qvod ex

ex codice Scorialensi descriptum fuerat pag. 1 - 4. confer præmissam doctissimi editoris de Causa Marcelli Ancyrani diatribam.

91. Athanasii *περὶ πίστεως λόγος ὁ μείζων sermo major* sive *liber de fide* initio mutilus. p. 5 - 19. ex Codice Bibl. Mediceæ. Fragmenta hujus libri ex Theodorito & Gelasio jam dederat Montfauconus T. 1. p. 1282. Hunc idem putat esse Athanasii libellum in qvo CHRISTUM *hominem Dominicum κυριακὸν ἄνθρωπον* vocari notavit Rufinus Apologia pro Origene. Formulam eandem retractavit Augustinus. Confer Billii notas ad Nazianz. T. 2. p. 1273. seq. Athanas. T. 1. p. 97. 98. edit. noviss. & Sirmondum T. 2. Opp. p. 758.

92. *Fragmenta duo* ex Codice V. C. Stephani Baluzii p. 20. 21. unum de repudiato propter Pauli Samosateni abusum homousii vocabulo, & alterum de scelere Stephani Antiocheni qvod iisdem prope verbis narrat Nicephorus IX. 23. tangitqve Theodoritus II. 9. Hist. Subjunxit Montfauconus ex eodem Codice Baluziano breve apospasmation Athanasii longe junioris Hagioritæ, sive Monachi, sacri montis Atho incolæ.

93. *Epistola ad Monasticam vitam agentes*, Græce ex Codicibus Mediceo & Regio, qvæ latine tantum ex veteri qvæ uberior est interpretatione latina prodierat T. 1. p. 967.

94. *Fragmenta* commentariorum sive sermonum *in S. Matthæi Evangelium*, plura & meliora ex MSS. & Catenis, qvam supra, num. 38. prodierant. pag. 24 - 41. Neqve dubitat jam amplius Montfauconus apospasmation supra num. 42. editum de novem Herodis morbis, vere esse Athanasii.

95. *Fragmenta* commentariorum sive sermonum *in Evangelium S. Lucæ*, triplo auctiora ex MSS. Codd. & Catena edita in lucem p. 42 - 48.

96. *Homilia* magno Athanasio ut videtur, perinde ut duæ qvæ seqvuntur supposita *in Canticum Canticorum*, ex MS. Ambrosiano. pag. 49 - 54. Incipit: ποθητοὶ οἱ λόγοι.

97. *Homilia de patientia*, 56 - 63. Incipit: Ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος Παῦλος. Ex eodem MS. Codice.

98. *Homilia εἰς τὰ βαΐα, in ramos palmarum.* p. 63 - 65. Incipit: Φαιδρὸν, ἀγαπητοὶ, μυστήριον σήμερον. Ex MSS. Ambros. & Ottobon.

99. *In dictum* 2. Cor. XII. 2. *Novi hominem raptum ad tertium cælum, & 7. datus est mihi stimulus carnis Angelus Satanæ* p. 65 - 68. ex MS. Bibl.

Monasterii S. Basilii Romæ. Non videntur hæc esse magni Athanasii.

100. *Argumentum in Psalmos*, & *commentariorum fragmenta* in priores Psalmos LXXV. eruta ex Apographo Ambrosiano qvod ex Codice Scorialensi descriptum fuit. p. 70-101.

101. *Fragmentum contra Macedonianos*, & alia *contra Novatianos*, atqve *de amuletis* sive περιάπτοις aliaqve varii argumenti ex Codd. MSS. Regiis & Colbertinis. p. 102-106.

VIII. *Scripta S. Athanasii deperdita, vel inedita.*

Contra hereses. Vide T. 1. edit. noviss. p. 1292. *contra Valentinianos* id. p. 1274. *contra Macedonianos*, Montfauconi supplement. p. 102. *contra Novatianos*, id. p. 103.

Ad Monachos, *Arianorum dogmatum confutatio.* T. 1. p. 342. 956.

Contra Ursacium & Valentem liber. T. 1. p. 1287. ex Hieronymo.

Contra Arianos, *super dicto*, *nunc anima mea turbata est.* T. 1. p. 1286.

Disputatio cum Ario in Synodo Nicana. T. 3. p. 205.

Ad Jovinianum. T. 1. pag. 778.

Liber de titulis sive inscriptionibus Psalmorum. T. 1. p. 981. 1287.

Commentariorum in Psalmos bona pars.

In Ecclesiasten & Cantica Canticorum. Phot. Cod. 139.

In Cantica Mosis & Mariæ sororis, MS. in Bibl. Ambros. vide T. 1. p. 1006. & 1008.

In Matthæum. T. 1. p. 1266. seq. 1289. & supplement. p. 24.

In Lucam. Vide supplement. p. 42.

In Joannem. Meminit Thomas Aqvinas, notante Clariss. Caveo.

Sermones Consolatorii ad virgines T. 3. p. 110. ex Theodoriti II. 4. Hist.

Synodicon. T. 1. p. 716. ex Socratis lib. 1. c. 13. Hist. Nomina Episcoporum qvi Concilio Nicæno interfuere in Synodico illo lecta olim à Socrate, leguntur etiam hodie in Athanasii Epistola ad Ægyptios & Africanos, inserta Apologiæ contra Arianos qvæ secunda vulgo dicitur.

Epistola varia de qvibus Photius Cod. 32. testatus illis additam fuisse Apologiam pro fuga, qvæ exstat. Exstant & aliæ Athanasii Epistolæ, sed plures interciderunt, ut *ad Eupsychium* de qva T. 1. pag. 1287. 1293.

1293. *ad Rufinianum*, Act. 1. Synodi II. Nicænæ & *Epistolæ festales* qvarum ad qvadraginta octo olim numeratæ fuerunt. Vide Montfauconi prolegomena ad Cosmam Indopleusten cap. 6. & T. 1. Athanas. p. 968. Et *Epistola Canonica*, ut de qva T. 3. pag. 125. ex Balsamone ad Can. 27. Carthag.

Homiliæ variæ &c.

IX. S. EPHRAIM Nisibenus, Syrus, Jacobi Nisibeni discipulus, Diaconus, atq; si auctori Prædestinati hæres. 57. & Menologio Græcor. 28. Jan. fides, etiam presbyter Edessenus, A. C. 375. denatus, vir ardore pietatis & sacra eloqventia insignis de qvo Acta Sanctor. T. 1. Febr. pag. 49. sqq. S. Chrysostomus sermone de falsis Prophetis T. 6. pag. 401. * Palladius Lausiaca pag. 113. Sozomenus III. 16. & qvæ ex Greg. Nysseno, a) Amphilochio atqve aliis præfixa Operibus Ephræmi sunt ab Gerardo Vossio: Metaphrastes item atqve Anonymus in Ephraimi vita, qvi Græcæ editioni Oxoniensi Ephræmi subjiciuntur:

Σύρων

* Elogium qvod Chrysostomus sive Jo. Nestevtes Ephraimo tribuit, qvia insigne est, adscribendum putavi: Ποῦ Εὐόδιος ἡ εὐωδία τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διάδοχος; ποῦ Ἰγνάτιος τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκητήριον; ποῦ ὁ Διονύσιος τὸ πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ; ποῦ Ἱππόλυτος ὁ γλυκύτατος καὶ εὐνούστατος; ποῦ Βασίλειος ὁ μέγας καὶ μικροῦ δεῖ τῶν Ἀποστόλων ἰσόρροπος, ποῦ Ἀθανάσιος ὁ ἅγιος καὶ πλεονέκτης τῶν ἀρετῶν; ποῦ Γρηγόριος ὁ δεύτερος Θεολόγος καὶ ἀήττητος στρατιώτης, καὶ ὁ τούτου συνώνυμος; ποῦ Ἐφραὶμ ὁ πολὺς ἡ παραμυθία τῶν ἀθυμούντων, ἡ παιδαγωγία τῶν νέων, ἡ χειραγωγία τῶν μετανοούντων, ἡ κατὰ αἱρετικῶν ῥομφαία, τὸ δοχεῖον τοῦ πνεύματος; *ubi Ephraim ille magnus obtorpescentium excitator, afflictorum consolator, juvenum in disciplina instructor atque excitator, dux pœnitentium, framea ac spiculum adversus hæreticos, & Spiritus S. habitaculum?*

a) Greg. Nysseni ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον πατέρα Ἐφραίμ. T. 2. Opp. pag. 1027. Amphilochii comparatio inter Basilium M. & Ephraimum. Confer quas laudat W. E. Tenzelius diss. de Ephraim Syro. Arnstad. 1685. & in diss. selectis recusa. Tillemontius tomo VIII. Memor. Hist. Eccles. Mich. Hoyerus monachus Augustinianus lib. de vita S. Ephræmi, Duac. 1640. 12. Jo. Morinus de sacris Ecclesiæ ordinationibus pag. 490. &c. Etiam ab Eusebio Pamphili memoratum Ephraimum scripsit Photius Cod. 196. sed Eusebium pro Sozomeno nominasse conjicit Cotelerius ad T. 3. monument Eccles. Græc. pag. 536. licet Eusebius etiam meminisse Ephræmi potuit, si audimus subscriptionem Græcam antiqui MS. CPolitani apud Vossium pag. 813. quo S. Ephræm dicitur ἀσκῆσαι ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ πρώτου βασιλέως, ἠκμάσαι δὲ μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Οὐάλεντος, ὑφ᾽ οὗ καὶ ἐτελειώθη.

Σύρων δὲ παῖδες φασὶν ὑπὲρ τὰς χιλιάδας λόγων αὐτὸν ἀναγράψαι. Phot. Cod. 169. *Multa Syro sermone composuit*, inqvit Hieronymus c. 115. Catalogi, & *ad tantam venit claritudinem, ut post lectionem Scripturarum publice in quibusdam Ecclesiis ejus scripta recitarentur.* Andreas Masius præf. ad Mosen Barcepham de paradiso, qui Ephraimum non semel laudat; *Mihi doctor meus Syrus sæpe solebat dicere nullius alterius Scriptoris plura præstantioraq; de rebus sacris volumina apud Syros ferri quam Ephræmi, ut mihi cum Augustino nostro conferendus videretur ἐν τῇ γε πολυγραφίᾳ.* Universos S. Scripturæ libros ἀκριβῶς ἑρμηνεῦσαι πρὸς λέξιν illorumq; abditos sensus lumine Spiritus illustrasse testatur Nyssenus in ejus vita p. 1033. (T. 2. Paris. 1615.) Ex his *Commentarios in Genesin & Exodum* cum 52. *homiliis* Syriaco sermone nactus est D. Robertus Huntingtonus, ut ex ejus Epistolis pag. 8. & 10. apparet. Hebedjesu in Catalogo librorum Chaldæorum n. 60. *Ephram Magnus*, inqvit, *qui Propheta Syrorum* (& οἰκουμενικὸς διδάσκαλος.) *cognominatus est, edidit commentarios in libros Genesios, Exodi, Sacerdotum sive Levitici, Josue filii Nun, Judicum, Samuelis, libros Regum, Davidis, Isaiæ, Duodecim & Jeremiæ, Ezechielis & beati Danielis. Extant etiam ejus libri & Epistolæ de fide Ecclesiæ atque ejusdem Orationes metricæ* (τριακοσίας μυριάδας ἐπῶν memorat Sozomenus III. 16. adde de Hymnis ejus Theodoritum IV. 29. Hist. Morinum de sacris Ecclesiæ Ordinationibus p. 419. 490.) *adhortationes, cantica, officia defunctorum omnia, appositiones Alphabeti*, b) *disputationes cum Judæis, nec non adversus Manichæum, Bardaisanem, Marcionem & Ophitas, demum dissolutio impietatis Juliani.* Servantur nonnulla Ephræmi lingua Syriaca etiam in Bibliothecis Angliæ, & jam pridem Jacobus Golius ex Oriente scripta Ephræmi non pauca in Belgium secum attulit, & Usserius Ephræmum *de sapientiæ amore* & alia ejus Syriace scripta Lugdunum Batavor. transmisit è qvibus nonnulla punctis animasse vocalibus & latine vertisse se testatur *Lud. de Dieu* præf. ad Comment. in Acta Apostolor. Confer W. E. Tenzelii τοῦ μακαρίτου diss. select. pag. 289 sq *Institutio Ephræmi ad Monachos* exstat Syriace MS. in Bibl. Cæsarea ut notavit Lambecius T. 1. p. 171. Habui & ipse unam alteramqve Homiliam Ephræmi Syriaca lingva descriptam ex Codice Bibl. Bodlejanæ qvam mecum & haud paucas Græcas communicavit doctissimus vir qvi Oxoniæ è MS. Codd. descripsit Jo. Adolphus Hofman-

b) Punctorum vocalium inventionem litteris Syriacis apponi solitam Ephræmo Syri tribuunt. Vide Abr. Ecchellensis notas ad Ebed JEsu Catalogum. Negat tamen illum inventorem Jo. Morinus lib. 2. Exerc. Bibl. 18. c. 9. pag. 547. seq.

Hofmannus, Ploenensis. Illas ego Syriace & Latine ut ederentur misi Lipsiam ad Rev. D. Godfridum Olearium, neqve ingratum spero fore viris eruditis videre, qvatenus Syriaca versio sacrorum librorum præcipue N. T. distet ab illa c) qva S. Ephraimus usus est. *Precationes binas* Ephræmi habes in Severi Alex. sive Antiocheni potius libello de ritibus baptismi & sacræ Synaxis, qvem Syriace & Latine edidit Guido Fabricius Boderianus Antvverp. 1572. 4. p. 127. seq. Bardesanis hæresin ab Ephraimo Syro confutatam testatur Theodoritus 1. de hæreticis fabulis.

X. *Græca* versio antiqva scriptorum non paucorum Ephræmi, Iuculentis & majoribus theatri Sheldoniani typis A. 1709. fol. in lucem edita est Oxonii ex Cod. MS. Bodlejanis curante V. C. *Eduardo Thwaites*, qvam editionem qvia latina versione destituitur, ita recensebo, ut illlis Homiliis & scriptis qvæ latine etiam exstant, paginas adscribam latinæ versionis *Gerardi Vossii*, Præpositi Tungrensis, ex editione qvæ ad manus mihi est Coloniensi A. 1603. fol.

Gr. pag. 1. *περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν de virtutibus & vitiis.* Lat. T. 1. pag. 25. Ad Monachos Metebenos directum hunc librum testatur Photius Cod. 169. Verterat ante Vossium *Franciscus Zinus.*

12. *ἔλεγχος αὐτῷ καὶ ἐξομολόγησις. Reprehensio sui ipsius atque confessio* T. 1. pag. 68. Hæc primum locum occupavit inter λόγους Ephræmi undeqvinqvaginta laudatos Photio.

15. *πρὸς καθαίρεσιν ὑπερηφανίας. ad eversionem superbiæ.* T. 1. pag. 88.

19. *λόγος κατανυκτικός. Sermo de compunctione animi.* T. 3. pag. 590.

28. *λόγος ἀσκητικός. Sermo Asceticus* T. 3. pag. 539.

46. *κατὰ μίμησιν τῶν παροιμιῶν. Ad imitationem proverbiorum.* T. 3. pag. 509.

47. *περὶ φόβου. De timore DEI.* T. 3. pag. 510.

76. *πρὸς διόρθωσιν τῶν ἐμπαθῶς διαγόντων καὶ τιμὰς ἀπαιτούντων, ad eorum correctionem qui vitiose vivunt & honores appetunt.* T. 1. pag. 92. Vertit & *Zinus.*

c) Andreas Mullerus pag. 27. seq. de versionibus Syriacis sacror libror. recte non audet affirmare versionem Syriacam N. T. quam hodie habemus illam ipsam esse in quam Ephraim Syrus & Jacobus Nisibensis olim commentati sunt.

Gr. pag. 82. ἔλεγχος αὐτοῦ καὶ ἐξομολόγησις. *Confessio & sui ipsius reprehensio* Lat. T. 3. pag. 599. Incipit: ἐν πολλοῖς ὑμῖν ἀδελφοὶ δοκῶν χρησιμεύειν. Vertit idem *Zinus*.

100. περὶ τῶν παθῶν. *De passionibus* sive *perturbationibus animi* T. 1. pag. 130.

102. περὶ μετανοίας *de pœnitentia* T. 1. pag. 144.

106. περὶ κατανύξεως *de compunctione*. T. 1. pag. 138.

* 110. λόγος κατανυκτικός. Incipit: ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὄρθρου λίαν ἀναστὰς, ἐπορευόμην ἐγὼ σὺν τοῖς.

112. λόγος ἕτερος κατανυκτικός. *Sermo alius de compunctione*. T. 1. p. 135.

* 115. λόγος παραινετικός. Incipit: πρόσεχε σεαυτῷ, ὦ νεότης, πρὶν ἢ σοι ἀσκῆσαι, μήποτε παρέλθωσιν.

119. εἰς πατέρας τελειωθέντας. *In sanctos Patres qui temporibus suis consummati sunt*. Tom. 3. pag. 766.

122. λόγος ἕτερος εἰς πατέρας τελειωθέντας. *Sermo alius in sanctos Patres suo tempore defunctos*. T. 3. pag. 769.

125. τοῦ αὐτοῦ λόγου τετρασύλλαβα ἤτοι μέτρον. *Ex eodem sermone tetrasyllaba Oratio*, *sive metrum*. T. 3. pag. 772.

126. λόγος ἑπτασύλλαβος ἤτοι μέτρον. *Sermo Heptasyllabus sive aliud metrum*. T. 3. p. 773.

126. περὶ φόβου ψυχῶν. *De timore animi* T. 1. p. 66. Vertit ante Vossium *Zinus*.

129. εὐχὴ ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ διδασκαλίας *Precatio ex S. Ephram Doctrina*. T. 1. pag. 247. Vertit & *Zinus*.

130. ὑπομνηστικὸν, ἤτοι ἐπιστολή. *Admonitoria Oratio in formam Epistolæ*. T. 2. pag. 275.

134. περὶ ψυχῆς ὅταν πειράζηται ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, πῶς ὀφείλει μετὰ δακρύων τῷ Θεῷ προσεύχεσθαι. *Quomodo anima cum lacrymis ad DEum recurrere debeat tentationis tempore*. T. 1. pag. 62.

135. ἐξομολόγησις ἤγουν προσευχὴ πρὸς Θεόν. *Confessio sive precatio ad DEum*. T. 1. pag. 250.

136. εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, *in secundum adventum Domini nostri JESU CHRISTI*. T. 1. pag. 239. Ephræmi λόγους de hoc argumento laudat Nyssenus pag. 1035.

140.

Gr. pag. 140. περὶ ἀρετῆς πρὸς νεώτερον ἀσκητὴν κεφάλαια δ. *Adhortationes IV. de virtute ad Monachum novitium* Lat. T. 2. pag. 280.

150. περὶ ἀρετῆς κεφάλαια δέκα. De virtute Capita decem. T. 2. pag. 293.

159. πρόσεχε σεαυτῷ. *Attende tibi ipsi* Capita XII. T. 2. p. 307.

176. ὅτι ἐ δεῖ γελᾶν καὶ μετεωρίζεσθαι, ἀλλὰ κλαίειν καὶ πενθεῖν ἑαυτές. *Non esse ridendum neq; gloriandum, sed lugendum & plorandum nosmet ipsos.* T. 1. pag. 104. Laudat Photius Cod. 169.

179. συμβελία περὶ πνευματικῦ βίε πρὸς νεόφυτον ἄρχοντα, *Consilium de vita spiritali ad novum Abbatem*, Capita XCVI. T. 1. pag. 47. Vertit ante Vossium *Zinus.*

191. μακαρισμοί. *Beatitudines.* T. 1. pag. 168. Vertit idem *Zinus.*

196. μακαρισμοὶ ἕτεροι. *Beatitudines aliæ.* T. 1. pag. 173. Vertit idem *Zinus.*

200. κεφαλαὶ ἑκατόν. Ἐρώτησις πῶς κτᾶται τις τὴν ταπεινοφροσύνην. *Capita centum. Quæstio de modo acquirenda humilitatis.* T. 2. pag. 446. Laudat Nyssenus pag. 1035. Meminit & Photius Cod. 169.

220. εἰς τὸν βίον τῦ μακαρίε Ἀβραμίε *De vita B. Abraamii Eremitæ.* T. 3. pag. 749.

Adde in notis pag. 450. περὶ τῆς ἀνεψιᾶς αὐτῦ Μαρίας *de Maria nepte Abraamii* T. 3. pag. 755.

234. εἰς τὸν πάγκαλον Ἰωσήφ. *de laudibus Josephi Patriarchæ.* lat. T. 3. p. 632.

247. εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τῦ Σωτῆρος. *In transfigurationem Salvatoris.* T. 3. p. 686.

253. περὶ κρίσεως καὶ κατανύξεως *de judicio extremo & de compunctione.* T. 1. p. 233.

257. περὶ ὀρθῦ βίε *de recta vita*, *Capita XC.* T. 1. p. 40.

264. Λόγοι παραινετικοὶ πρὸς ἀσκητάς. *Adhortationes quinquaginta ad Monachos.* T. 2. p. 334.

343. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωάννην μονάζοντα περὶ ὑπομονῆς &c. *Epistola ad Johannem Monachum de patientia*, &c. T. 2. p. 271.

* 347. εἰς τὴν δευτέραν παρεσίαν τῦ Κυρίε ἡμῶν Ἰησῦ Χριςῦ. Incipit: ἀδελ-

ἀδελφοί μου φιλόχριστοι, ἀκούσατε περὶ τῆς δευτέρας καὶ φοβερᾶς παρουσίας.

Gr.pag. 359. εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, καὶ περὶ συντελείας, καὶ εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου. Lat. *in adventum Domini, & de seculi consummatione & adventu Anti-Christi.* T. 1. p. 219.

365. Διαθήκη. *Testamentum.* T. 3. p. 785. Vertit & *Julius Clemens*, cujus interpretatio exstat apud Surium Cal. Febr. Ad verba hujus testamenti p. 366. ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ μου οὐ κατηρασάμην, respicit Nyssenus in vita Ephræmi p. 1033. & p. 1039. ad verba testamenti p. 367. οὐχ ὑπῆρχε τῷ Ἐφραὶμ βαλάντιον &c. 368. μὴ ἐγκωμιάσητε, μή με πολυτελεῖ ἐνθάψητε ἱματισμῷ &c. & qvæ p. 1045. sq. de viro qvi pretiosa veste corpus Ephræmi tegere volebat. Confer testamentum p. 369. edit. Græcæ.

376. Εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν, καὶ εἰς δευτέραν παρουσίαν καὶ περὶ ἀγάπης καὶ ἐλεημοσύνης. *In pretiosam & vivificam Crucem Domini, & in secundum Ejus Adventum, & de charitate atque eleemosyna.* T. 3. p. 699. Græce ex Codice Bavarico hanc Homiliam primus ediderat & latinam versionem suam addiderat *Gretserus* T. 2. de Cruce pag. 472.

384. λόγος κατὰ αἱρετικῶν, ἐν ᾧ καὶ ἀπόδειξις ἐκ φανερῶν ὑποδειγμάτων ἐπὶ μαργαρίτου καὶ τῶν λοιπῶν συνάγουσα τὸ πιστὸν, ὅτι δίχα τῶν φυσικῶν νόμων ἡ ἁγία Θεοτόκος τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν ἐπὶ σωτηρίας τοῦ κόσμου καὶ συνέλαβε καὶ ἐκύησε. *Sermo contra hæreticos, de margarita pretiosa.* T. 3. p. 664.

* 398. περὶ γλωσσαλγίας καὶ παθῶν. Incipit: λεπρὰ γέγονεν ὡς χιὼν ἡ Μαριὰμ, ἵνα καταγνωσθῇ. Ejusdem argumenti sed diversa homilia latine exstat T. 1. p. 97.

399. Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον. *Magni Basilii Cæsareensis Encomium* T. 3. p. 722. Basilio d) adhuc superstite scriptum. Confer Acta Sanctor. T. 1. Febr. p. 51. & T. 2. Junii pag. 809. Baronium ad Martyrolog. Rom. 14. Junii. Hoc Encomium è Codice Regio Græce

d) Obiit S. Basilius A.C. 379. Hic Homil. 2. in Hexaem. pag. 24. testatus se à Syro quodam de vi vocabuli *merachephet* Gen. 1. 2. pro συνέθαλπε καὶ ἐζωογόνει edoctum, Ephraimum utique intelligere videtur.

Græce primus ediderat *Cotelerius* T. 3. monumentor. Ecclef. Græcæ p. 54. addita latina fua verfione.

Gr. pag. 405. εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ἁμαρτωλὸν τὴν ἀλείψασαν τὸν Κύριον μύρῳ *in mulierem peccatricem quæ Dominum unxit.* Lat. T. 3. pag. 711.

411. Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἐνδόξους μάρτυρας τοὺς ἐν ὅλῳ κόσμῳ μαρτυρήσαντας. *In gloriofos martyres in toto mundo paffos martyrium* T. 3. pag. 740. Nonnulla Ephraimi poft Voffium atqve inter alia hanc homiliam ex Græcis Codicibus de integro vertit *Francifcus Combefifius* in Bibl. Concionatoria, qvam fi placet vide.

415. εἰς τὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαάκ. *In Abrahamum & Ifaacum*, T. 3. p. 624.

* 419. περὶ τῆς κυρᾶς Σαλῆς. De Ifidora fimplici in Tabenufiotico Thebaidis Monafterio. Incipit: ἐν τούτῳ τῷ μοναστηρίῳ τῷ τῶν γυναικῶν γέγονε παρθένος.

420. Λόγος εἰς τὸν Προφήτην Δανιὴλ, καὶ εἰς τοὺς ἁγίους τρεῖς παῖδας, καὶ πρὸς τὸν λέγοντα ὁ καιρὸς πονηρός ἐστι, σωθῆναι οὐ δυνάμεθα. *In S. Danielem Prophetam & tres pueros, & in eos qui dicunt, quia tempora mala funt, ideo falvari nequimus.* T. 3. p. 648.

* 422. περὶ τῶν ὀκτὼ λογισμῶν. Incipit: Γίνωσκε, τέκνον, ὅτι ὀκτώ εἰσιν λογισμοὶ πάντες οἱ τὰ κακὰ ἐνεργοῦντες.

* 423. περὶ τοῦ τέλειον εἶναι τὸν μοναχόν. Incipit: εἰς μάχην δυνατῶν μὴ γίνου κατ' αὐτῶν εἰς ἀταξίαν νεωτέρων.

* ibid. περὶ τοῦ ἐμφυσήματος. Incipit: οὕτως ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι, ὡς δεσμὸς φυσικὸς δυσδιάλυτος.

424. περὶ ὑπομονῆς *de patientia* T. 1. p. 153.

428. περὶ μακαρισμοῦ καὶ ταλανισμοῦ *de beatitudinibus & miferiis* T. 1. pag. 177. Vertit & *Zinus*.

429. περὶ πίστεως *de fide* Tom. 1. pag. 80.

* In notis pag. 455-462. λόγος περὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καὶ μετανοίας (al. κρίσεως καὶ ἀναστάσεως) καὶ ἀγάπης * καὶ εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Incipit: ἀγαπητοὶ μηδὲν προτιμησώμεθα πλέον τῆς ἀνυποκρίτου ἀγάπης. Sequuntur pag. 459. feq. ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις de extremo judicio, qvæ latine occurrunt apud Voff. pag. 185. feq. 188. feq.

XI. Nunc referre placet quæ Gerardus Vossius latine edidit, Græce necdum vulgata. Sunt autem hæc :

T.1.pag.1. *De Sacerdotio* Incipit : *o miraculum stupendum.* Hic λόγος περὶ ἱερωσύνης Græce exstat in MS. Opusculorum S. Ephræmi in Bibl. Patrum Congregat. Oratorii Paris.

4. *Ad quem pertineat dictum Apostoli* 1. Cor. VII. *melius est nubere quam uri.* Incipit : *Apostolum audi dicentem.*

6. *Apologia ad fratrem quendam de Heli sacerdote.* Incipit : *Cum Scriptura de Heli sacerdote attestatur.* Hic inter XLIX. Ephræmi λόγους Photio Cod. 169. lectos fuit qvadragesimus secundus ὡς δίκαια πέπονθεν ἡλεὶ ὁ ἐν τῷ νόμῳ ἱερεὺς, πρὸς τὸν περὶ αὐτοῦ τούτου ἐπιδιστάζοντα.

9. *De festis diebus & de dignitate divinorum Mysteriorum.* Incipit : *Saltem ne prorsus infructuosi inveniamur.*

10. *De charitate.* * Incipit : *Bene ait Dominus, quoniam onus meum leve est.* Græce in MS. Vindob. Vide Lambec. T 3. p. 108.

13. *Encomium in Psalmos.* Incipit : *Et hæc quidem ac his plura de charitate.* Græce in eodem MS. Vindob.

14. *De orando DEUM* sive *de oratione.* Incipit : *vere beatum est non peccare.*

15. *De amore pauperum.* Incipit : *Huc agite ergo fratres charissimi.*

17. *De jejunio.* Incipit : *Esto studiosus paupertatis CHRISTI, ut in cœlesti patria ejus divinitate diteris.* Græce in MS. Vindob.

18. *Quomodo intelligendum illud Matth. XXIV. Duo erunt in agro* &c. Incipit : *Audisti quod duo erunt in agro.*

ibid. *De his quæ præsens hæc nostra vita in se continet.* Incipit : *Cogitemus fratres.* Græce in MS. Vindob.

19. *De mansionibus beatis.* Incipit : *Salvator noster mansiones multas.*

20. *De locis beatis.* Incipit : *Hæc ipsa præcepta complentes.*

22. *De non suspiciendis rebus hisce momentaneis & in Psal. LXXII.* Incipit : *Cum mens nostra ad lubricitatem sit prona.*

23. *Ode*

* λόγους Ephræmi περὶ ἀγάπης laudat Nyssenus in Orat. de Ephræmo p. 1035.

T.1.pag.23. *Ode optime fluens, in eos qui quotidie peccant & quotidie pœnitentiam agunt.* Incipit: *Quousque o amice inimicum sustines.* Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. pag. 106.

59. *De non scandalizando proximo, & de recta vitæ ratione.* Incipit: *Non decet eos qui ad pietatis studium accedunt.*

61. *De vera atque perfecta renunciatione.* Incipit: *qui vitam quietam excolit.*

71. *Adhortatio ad pietatem.* Incipit: *Charissime, Divina gratia Christianus es*

73. *Sermo ad pietatem bonaque opera CHRISTI athletam excercens.* Incipit: *Qui se vere Domino consecrare cupiunt.* Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. p. 107.

76. *De Divina gratia.* Incipit: *Enitere ut Divinam gratiam jugiter in mente tua habeas.* Vertit ante Vossium *Zinus.*

85. *Adversus eos qui dicunt terræ motus à terræ inflatione fieri.* Incipit: *Dicite nobis qui vestro è pectore verba depromitis.*

86. *Ne decipiamur Gentilium erroribus.* Incipit: *Adjiciam autem & hoc dictis, Mortalitate glifcente in urbe CPoli.*

97. *de morbo linguæ & aliis vitiis.* Incipit: *Diversa in cunctis hominibus sparsa reperiuntur cupiditates.* Vertit & *Zinus.*

107. *Quod ludicris rebus abstinendum sit Christianis.* Incipit: *In rebus ludicris non esse tempus à Christianis consumendum omnes novimus.*

110. *De iis qui animas ad pudicitiam pelliciunt dicuntq; nihil mali esse.* Incipit: *Ad Prophetam Ezechielem Dixit DEus.*

115. *De abstinendo à cupiditatibus carnalibus, & de certamine ac de multa securitate ad fratrem qui excidit.* Incipit: *Qui in Medicorum curantur officinis.*

117. *De abstinendo ab omni consuetudine perniciosa & de continentia. Atque an bonum sit de aliorum rebus curiosum esse?* Incipit: *Bonum est unumquemque sibi attendere.*

120. *Adversus improbas mulieres.* Incipit: *Nulla par fera improba ac maledica fœmina.*

T. I. pag. 123. *Antirrheticon sive controversia de virginitate & continentia.* Incipit: *fratrem sive sororem aggrediens Dæmon improbus.* Verterat ante Vossium *Zinus.*

125. *De castitate.* Incipit: *Castitatem, dilecte frater, palmæ similem existima.* Verterat idem *Zinus.*

126. *De virginitate.* *Incipit: *De virginitate & animæ sanctificatione* &c. Nyssenus de S. Ephræmo pag. 1035. τίς τοῖς περὶ παρθενίας προσομιλήσεις οὐχ ἁγνὸν ἑαυτὸν ψυχῇ τε καὶ σώματι θεῷ ἀγωνίσεται παραςῆσαι;

133. *De compunctione.* Incipit: *Edessena ex urbe benedicta.* Vertit ante Vossium *Zinus.*

141. *De compunctione & salute animæ.* Incipit: *Venite cuncti fratres bonum à me peccatore Ephram consilium accipite.* Convenit ex parte qvæ p. 233. seqvitur & Græce in MS. Cæsareo occurrit. Vide Lambec. T. 3. p. 108.

148. *De pænitentia & confessione* Incipit: *Discamus o peccatores quid sit misericordia.* Verterat & *Zinus.*

150. *De pænitentia & confessione.* Incipit: *Ne ergo vano percellamur timore.*

ibid. *De pænitentia & patientia.* Incipit: *Quis obsecro secum cogitans.*

157. *Sermo adhortatorius de patientia & compunctione.* Incipit: *Creator noster DEUS.*

161. *De patientia, & consummatione seculi ac secundo adventu Domini.* Incipit: *Illustris est vita justorum.* In qvodam MS. Vaticano refertur ad S. Chrysostomum.

179-185. *Aliquot interrogationes ac responsiones.* Incipiunt: *Quomodo blasphematur DEUS?* Græce in MS. Cæsareo. T. 3. Lambec. p. 108.

187. *De abrenunciatione in S. baptismo facta.* Incipit: *abrenunciatio quam in baptismo facimus.*

197. *De recordatione mortis, & de virtute ac divitiis.* Incipit: *Morem oportet gerere illi qui dicit, consolamini invicem & ædificate alterum.*

200. *De resurrectione mortuorum.* Incipit: *Quid sibi vult sermo ille scriptus, nihil intulimus in mundum.*

214. *Ad-*

T.1.pag.214. *Adversus illos qui dicunt resurrectionem mortuorum non esse.* Incipit: *cum Ethnicis sentis.*

228. *De iis quæ post crucis apparitionem in judicio revelanda sunt.* Incipit: *Audistis charissimi.*

231. *De judicio & retributione.* Incipit: *Adeste fratres mei omnes, & me Ephram* &c. Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. p. 106. num. decimo sexto.

242. *De futuro judicio.* Incipit: *Si quando peccatum aliquod perpetraturus sis.*

245. *Threni sive lamentationes de divina retributione.* Incipit: *immensam atque ineffabilem DEI benignitatem cernis, anima mea.* Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. p. 105.

247. *De die judicii, threnus.* Incipit: *exquisitum judicium æquissimi judicis.*

Ibid. *Alia lamentatio ex S. Ephrami Doctrina.* Incipit: *Recordatus sum diei illius, atque contremui.*

248. *Alia lamentatio ad Animam negligentem.* Incipit: *Anima obsecro ne concidas.*

249. *Piæ animæ pœnitentis & ad DEUM recurrentis precatio ex doctrina S. Ephram.* Incipit: *Hei mihi, hei mihi, maximis peccatis prægravato.*

p.252. *Oratio ad DEUM.* Incipit: *DEus juste & laudabilis.* Additæ ibidem aliæ precationes ex variis Ephræmi homiliis editis excerptæ.

T. 2. præmittuntur *variæ S. Ephræmi sententiæ* ex ejus vita & collationibus SS. antiqvorum Patrum selectæ. Confer *Apophthegmata Ephræmi* qvæ Græce & latine dedit Cotelerius T. 1. monument. Eccles. Græcæ. p. 431. sq.

p. 261. *Narratio ad Monachos de sua conversione* Incipit: *S. Abbas Ephram accedentibus ad ipsum fratribus de seipso utilitatis caussa enarravit.* Propter hoc ipsum exordium Natalis Alex. Hist. Eccles. Sec. IV. f. 136. facile ait se adduci ut hoc scriptum Ephræmi non esse credat.

267. *Canticum spiritale in laudem & amorem doctrinæ ac Sapientiæ.* Ex Syriaco traductum. Incipit: *Largire o DEUS doctrinam amanti doctrinam.*

T. 2. p. 468. *De Monachis ac de turture.* Incipit: *turturi viduato comparavit te seculo abdicatum Propheta o Monache.*

470. *De perfectione qua praditum esse decet Monachum.* Incipit: *Anno praterito ad me accessere quidam.*

479. *De panoplia spirituali ad religiosos ac Monachos.* Incipit: *Panopliam ejusmodi possidere debet.*

483. *De agone spirituali.* Incipit: *in luctaminibus hujus seculi.* Antiqva latina versio edita in Clariss. Zaccagnii monumentis Ecclesiæ Veteris p. 114.

487. *Sermo Asceticus & exhortatorius ad fratres.* Incipit: *Fratres, adsvescamus benedictionibus.* Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. p. 105.

493. *Sermo paraneticus de secundo Domini adventu.* Incipit: *Resipiscamus & pœnitentiam agamus, fratres.*

T. 3. p. 561 - 584. *Sermo* sive *liber de pœnitentia.* Incipit: *Pœnitentia fertilis est fructus.*

617. *De universali resurrectione & extremo judicio.* Incipit: *Gloria omnipotenti DEO, qui os nostrum* &c. Antiqva versio latina edita à Zaccagnio p. 106.

621. *Pia & humilis ad DEUM oratio.* Incipit: *Hei mihi, hei mihi Domine, tanta sunt vitia atque peccata mea.*

623. *In Noë & de continentia* &c. Incipit: *nonnullos à maligno dracone capi errantes.*

629. *In Lothum, & de tranquillitate ac securitate.* Incipit: *Cum homines voluptatibus dediti cor suum* &c.

650. *In Jonam Prophetam & de pœnitentia Ninevitarum.* Incipit: *Jonas Hebraus ex mari reversus.*

661. *In S. Heliam Prophetam, & in viduam Sareptanam.* Incipit: *Silentium prabete mihi, o fratres.*

678. *Adversus eos qui Filii DEI naturam curiose scrutari nituntur.* Incipit: *Rex cœlestis, immortalis Dominus.*

692. *De passione Salvatoris nostri JESU CHRISTI.* Incipit: *Eloqui pertimesco, & lingua instrumento* &c.

697. *Threni S. Virginis Matris Maria super passione Domini.* Incipit: *Stans juxta crucem pura & immaculata Virgo.*

705. *De S. DEI genitricis Virginis Maria laudibus.* Incipit: *Inviolata integra planeque pura ac casta Virgo.*

708. *Ad*

T. 3. p. 708. *Ad S. DEi genitricem Oratio.* Incipit: *Immaculata & intemerata, incorrupta & prorsus pudica.*

727. *Encomium in SS. quadraginta Sebastenos Martyres* qvi sub Licinio passi sunt. Incipit: *imaginem SS. Martyrum describere cupio.* Confer Lambec. T. IV. p. 74. Surium & Acta Sanctor. IX. Martii, & Combefisii Bibl. Concianatoriam Tomo VIII.

744. *Sermo de laudibus SS. CHRISTI Martyrum.* Incipit: *Imperitus & insipiens horridus & incultus pictor.*

761. *De S. Juliano Monacho & Anachoreta Edesseno.* Incipit: *Optimus hic atque fortissimus inter pietatis pugiles.* Confer de hoc Juliano Acta Sanctor IX. Junii T. 2. pag. 175. seq. Meminit hujus vitæ ab Ephræmo scriptæ Sozomenus.

775. *Sermo in eos qui in CHRISTO obdormierunt & de vanitate hujus vitæ.* Incipit: *quid ita hodie, charissimi, serio seduloq; simul hic congregati sumus?*

Hæc latine Vossius Tungrensis, MSS. Græcis Codicibus Vaticanis & Sfortiano atq; duobus Cryptæ ferratæ usus, qvorum unum à *Jona* qvodam jussu *Niconis* scriptum A. C. 531. ex subscriptione sibi persuasit in præf. & pag. 812. sed in numero illo errorem esse notat Bernardus de Montfaucon V. C. in Palæographia Græca pag. 48. Meminit is p. 78. etiam Colbertini Codicis, qvemadmodum Codicem qvi in Bibl. Patrum Oratorii exstat, laudat Richardus Simon T. 2. Epistolarum Gallice editarum Epist. 14. pag. 82. & notis ad Gabrielem Philadelphiensem pag. 286. Codices Regios Labbeus in Bibl. nova MSS. nec dubium ex Cæsareanis MSS. de qvibus Lambecius T. 1. pag. 117. seq. T. 3. pag. 104. seq. & T. 4. atqve 5. pluribus locis itemqve T. 8. plura posse Græce proferri qvæ Vossius tantum latine extulit, nonnulla etiam qvæ ab illo plane sunt prætermissa, ut T. 4. Lambec. pag. 170. memoratur S. Ephræmi λόγος περὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ μισοκάλου δαίμονος. Incipit: πατέρες καὶ ἀδελφοὶ ἀκούσατε, πολλάκις γὰρ ὁ ἐχθρὸς ὑποβάλλει τῷ ἀνθρώπῳ, λέγων, ἀκμὴν νεώτερος εἶς, ἀπόλαυε τῶν ἐπιθυμιῶν σου. Illud qvidem *de Spiritu S.* volumen qvod Græce evolvisse se testatur S. Hieronymus, & animum sublimis ingenii etiam in translatione cognovisse, cap. 115. de S. E. nusqvam hodie exstat qvod sciam, neqve illa εἰς τὸν παράδεισον δογματικὰ qvæ allegat Syncellus pag. 15. & Syra lingua legisse Moses Mar-

denus videtur. *Græcorum quanta foret utilitas*, inqvit Combefisius in Bibl. Concionatoria, *vel pauca illa prodent quæ Græcum nactus Codicem interpretatione nova post Vossium repræsentavi. Ea mente ac sensu Gallia clerus ad Comitia generalia ex more congregatus JOANNI AUBERTO Collegii Laudunensis Præposito pro ipsius quo fungebatur ejusdem Cleri Interpretis munere jusserat ut Ephræmi sanctissimi opera utraque lingua vulgaret. Cœpta editio Vitreanis typis, nec ultra sexaginta folia perducta, cum segnius agenti Auberto mors incidit, atque illius irritum conatum fecit.* Ad illam editionem perficiendam nomine cleri Gallicani Vaticanos Codices expetenti Abbati cuidam, usum eorum negatum legas in Tillemontii memoriis Hist. Eccles. Tomo VIII. pag. 750. Laudandus sane Vossius Tungrensis qvod tot pia præclari Doctoris opuscula undiqve collegit & versione atqve scholiis eruditis illustravit, etsi Græca simul ab eo edita multi eruditi optarunt; Cæterum notandum non omnia Vossium è Græcis vertisse, aut primum transtulisse, sed usum esse antiqvioribus latinis qvas in Bibliothecis reperit versionibus. Confer ejus scholia ad sermon. de transfiguratione Domini T. 3. p 691. seq. tum etiam editis Ambrosii Camaldulensis (cujus præfationem qvoqve ad Cosmum Medicem sua ad Pontificem Sixtum V. Epistola imitatus est, ut notatum Lambecio lib 1. pag. 123.) & Petri Francisci Zini, Juliiqve Clementis. Quod vero Ambrosii & Zini qvorum versiones interpolavit nec meminisse qvidem dignatus est, haud minus ideo reprehensionem virorum doctorum incurrit, qvam qvod partes in Codicibus qvibus usus pro lubitu divulsit ac discerpsit. Antiqva versio latina duorum S. Ephræmi sermonum à Clariss. Viro *Laurentio Alexandro Zaccagnio* * edita è Codicibus Vaticano & Casanatensi illa ipsa est qvam paucis interpolatam Vossius pag. 617. & 483. exhibuerat, ut conferenti apparebit. Atq; ante aliqvot sæcula jam sermones varios S. Ephræmi latine fuisse translatos constat vel ex *Vincentio Bellovacensi* qvi XV. 87. speculi Hist. refert se legisse S. Ephræmi *opuscula de pœnitentia, de luctaminibus sæculi, de compunctione cordis, de beatitudine animæ, de resurrectione & de die judicii.* Eadem *Jo. Trithemius* commemorat, additqve alia *de contritione cordis, de cogitationibus, de prædicatione dura, de celebratione dura & Planctum super Edessenam urbem.* Nam de Spiritu S. volumen ex Hieronymo repetitum non à Trithemio inspectum existimo, qvia alioqvi prima verba libri adjungere, ut in aliis fecit, non intermisisset.

Qvæ

* In Collectaneis monumentorum Veterum Ecclesiæ Græcæ, Rom. 1698. 4.

Quæ *Ambrosius Camaldulensis* vertit hæc sunt: 1. *De pænitentia.* Incipit: *Dilectissimi, nihil sanctæ charitati præferamus, multa enim negligendo peccavimus diebus singulis & horis & momentis.* 2. *de charitate & extremo judicio.* 3. *de judicio & resurrectione.* 4. *de vita & exercitatione Monastica.* 5. *quod non oporteat ridere sed flere & lugere.* 6. *ad animam negligentem.* 7. *ad Monachos de SS. Patribus qui illo tempore requieverunt.* 8. *de armatura Monachi & quod oporteat Monachum veluti militem in acie semper assistere.* 9. *de pænitentia & conversione.* 10. *de secundo Domini adventu.* 11. *de timore DEI.* 12. *de angustia qua premitur anima cum ex pugna contra se hostis, infirmior fit.* 13. *de compunctione.* 14. *de passione Domini Salvatoris.* 15. *ad eos qui Filii naturam scrutari volunt.* 16. *de Antichristo.* 17. *de virginitate.* 18. *de laudibus Martyrum.* 19. *Laudatio S. Josephi Patriarchæ.* Prodierunt Argentorati typis Martini Schureri A. 1509. 4. & 1585. 8. Ex his Ephræmi sermonibus sunt qvos *Gallice* dedit *Petrus Caeveret.* Paris. 1520. sub titulo *la fleur de predication.* Germanice vero *Jo. Schwaigerus, Mogunt.* 1565. 8. Male sermones XXI. ex Ambrosii versione numerat Lambecius T. 1. p. 121. eumqve secutus Warthonus appendice ad Cavei hist. literar. pag. 84. edit. Genevens. Unde fallitur etiam Tentzelius p. 281. diss. select. qvi tamen eodem loco recte editionem Opusculorum Ephræmi Coloniensem A. 1547. 8. apud Novesium, alios qvam ab Ambrosio translatos sermones complecti observat, in qva Vossius sermonem *de transfiguratione*, incerto interprete legit.

Petrus Franciscus Zinus Canonicus Veronensis Venet. 1574. hæc à se Ephræmi opuscula latine versa in lucem edidit, plura etiam pollicitus: 1.) *De timore animi.* 2.) *Preces.* 3.) *De virtutibus & vitiis.* 4.) *De gratia DEI.* 5.) *de lingua morbo & cæteris vitiis.* 6.) *De compunctione.* 7.) *De pænitentia & confessione.* 8.) *Reprehensio sui ipsius atque confessio.* 9.) *De charitate.* Incipit: *Si tibi ea potestas concessa sit, frater charissime, ut omnibus linguis loquaris.* 10.) *De vita spiritali ad novum Abbatem capita XCIII.* 11.) *De exercitatione.* Incipit: *qui te ad virtutem ac pietatem exerces, attende tibi & cave ne dies tuos in rebus inanibus consumas.* 12.) *Eorum correctio qui cum vitiose vivant, honores petunt.* 13.) *De virginitate & castitate.* 14.) Alius sermo *de castitate.* 15.) *Beatitudines* LV. 16.) *Beatitudines aliæ.* 17.) *De recta vitæ ratione capita LXXXIX.* Incipiunt: *Si rectam vivendi rationem diligis, humilitatem amplectere.* 18.) *De beatitudine & miseria.* Nonnulla Ephræmi opuscula ex Zini interpretatione Dillingæ etiam prodiisse scribit

Simlerus, & ex eo Labbeus T. 1. p. 285. de S. E. Nimirum A. 1562. atqve adeo ante editionem Venetam qvam recensui. *Sunt enim mihi ad manus* (accuratissimi Ittigii verba sunt præf. ad librum de Bibliothecis Patrum p. LXXIII.) *divina quadam S. Ephrem opera è Graca lingua in latinam versa Petro Francisco Zino interprete, Dillinga 1562. apud Sebaldum Mayer.* At enim Tentzelius p. 281. diss. select. negat qvod Dillingana editio Zino debeatur, *qua enim Dillinga A. 1563. impressa mihique ad manus sunt, obstetricante* Jacobo Menchusio Belstano *lucem publicam adspexerunt, qui in dedicatione refert duos sibi ad manus fuisse antiquos Codices latinos MSS. ob Varias Lect. nonnibil discrepantes. Duabus quoque partibus absolvuntur opuscula Ephremi ab ipso edita, prior constat libellis* qvinqve de tremendo die judicii & resurrectione universali, de jucunditate & gaudio supernorum civium & regni cœlorum, de munditia animæ & laudibus CHRISTI, *posterior continet* monita B. Ephrem de defectu religionis, de pœnitentia. *Gallice* vertit pleraqve *Franciscus Fevardentius* Paris. 1579. 1583. 1590. 1602. 8.

Gerardi Vossii Tungrensis editio qvam totam recensent Labbeus Caveusqve, primum lucem vidit Romæ tribus Vol. qvorum I. 1589. II. 1593. * & III. 1597. fol. prodiit. Recusa Colon. 1603. & 1619. (cujus editionis exemplaribus qvibusdam præfixus A. 1675.) & Antverp. 1619. Sermones aliqvot ex ejusdem interpretatione prodierant Romæ 1582. 4. & Ephræmus de passione CHRISTI & threni sanctiss. Virginis prope crucem stantis ibid. 1585. 12. Parisiensem editionem Operum Ephræmi ex Vossii versione memorat Combefisius in Bibl. Concionatoria, memoriæ ni fallor lapsu pro Antverpiensi, nisi Claudii de Chautelou Bibliothecam Asceticam Parisiis A. 1661. 4. sex volominibus editam intellexit, cujus tomo 2. & 3. multa Ephræmi latine continentur. Qvæ in Vossiana editione desiderantur Ephræmi *Cantica in Nativitatem Domini & Epiphaniam* sive *de Maria & Magis*, ex Syriaco latine reddita per *Abrahamum Ecchellensem*, vulgavit *Jo. Baptista Marus* ** presbyter Romanus J. U. D. & Collegiatæ Ecclesiæ S. Angeli in foro piscium Canonicus. Rom. 1645. 4

* Emendandæ Tentzelii diss. selectæ p. 279. ubi legitur editionem Anni 1589. recusam auctius A. 1593.

** Idem Marus edidit sermones aliqvot S. Augustini è Bibl. Vaticana & Barberina cum notis Rom 1644. 4. Ejus sermonem in natali S Johannis Baptistæ. ibid. 1647. 4. Acta SS. Martyrum Paternuthii Copretis & Alexandri. 1645. 4. Victoris Papæ III. sermones. 1615. 8. & Petri Damiani Opuscula de Viris illustribus Casinensibus. 1655. 8.

XII. Cum Ephræmo Syro, de qvo hactenus dixi, non confundendus Ephraim itidem Syrus ex Comite Orientis Antiochiæ (circa A. C. 526. teste Theophane & Evagrio IV. 6.) Episcopus A. 545. cujus mentio in vita Simeonis Stylitæ junioris T. 5. Maji p. 317. 335. qviqve laudatur Actione X. Concilii Chalcedon. & ex cujus scriptis excerpta ap. Photium Cod. 228. & 229. ubi verba ὃς τῶν ἱερῶν τῆς Ἀντιοχείας ἡγεῖτο, A. Schottus † male vertit *qui de sacris Antiochiæ legibus narrat*, sensus enim est sacra tunc Antiochiæ moderatum sive Ecclesiæ Episcopum fuisse, ut notavit Pearsonius part. 1. Vindic. Ignatii cap. 10. Vixit adhuc A. C. 546. qvo subscripsit Justiniani Imp. edicto adversus tria capitula *sui potius honoris quam veritatis dilector*, ut scribit Facundus sub extremum libri IV.

Ephræmus CPolitanus qvi versibus Jambicis Chronicon scripsit, MS. in Bibl. Vaticana, ex qvo subinde qvædam allegat Allatius de consensu utriusqve Ecclesiæ pag. 699. 701. sq. 725. 776. & de Psellis p. 42. Scripsit circa Sæculi XIV. ut videtur initia.

Ephræmi Chersonis Episcopi (Al. Archi-Episcopi & Martyris) sermonem περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Κλήμεντος p. 90. de Simeonum scriptis memorat Allatius. Incipit: ἐξελθόντος Φιλίππου τοῦ Ἀποστόλου Γαλιλαίας. Alium sermonem memorat idem pag. 93. & 96. περὶ τοῦ θαύματος τοῦ εἰς παῖδα γενομένου παρὰ τοῦ ἱερομάρτυρος καὶ Ἀποστόλου Κλήμεντος. Incipit: Θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν ἁγίοις αὐτοῦ εὔκαιρον μετὰ τοῦ Προφήτου. Hunc posteriorem latine dedit Surius 29. Nov. Græce & latine Cotelerius T. 1. Patrum Apostolicor. ad calcem Clementinorum pag 811. edit. Amst.

Ephraim Monachus & Hegumenus in Monasterio S. Pauli Latris in Patruo cujus mentio in nota codici antiqvo Græco Operum Ephræm Syri adjuncta apud Montfauconum p. 78. Palæographiæ Græcæ.

Ephraim Mylassæ in Caria Episcopus, & ab hoc diversus

Ephraim Cariæ, Monachus, unus è Melodis sive Hymnographis Græcorum.

ADDEN-

† Decepit Schottus, Usserium, Sirmondum, Blondellum, Rivetum & Albertinum p. 886. de Eucharistia, qvos reprehendit Colomesius p. 68. Observ. sacrar.

ADDENDA ET EMENDENDA.

P*Ag. 5. v. ult. adde:* Anastasii versio latina scholiorum ad Dionysium edita qvidem non est sed MS. adhuc exstat in Codice Colbertino de qvo Nourrius p. 210. Apparatus ad Bibl. Patrum, & in Bituricensi de qvo Labbeus T. 1. de Script. Eccles. p. 67. seq. In Præfatione ad Carolum Calvum præmissa testatur Anastasius se signo Crucis scholia Maximi à Johannis Scythopolitani Antistitis scholiis distinxisse.

Pag. 7. De *S. Hierotheo* ex cujus *Θεολογικαῖς στοιχειώσεσι* & *ἐρωτικοῖς ὕμνοις* qvædam affert Dionysius cap. 3. & 4. de divinis Nom. vide Halloixium T. 1. Scriptor. Oriental. p. 600. seq. Nic. Antonium lib. 1. Bibl. Vet. Hispan. c. 19. pag. 87. seq. & Tho. Ittigii *τοῦ μακαρίτου* diss. de Patribus Apostolicis p. 121. seq. Celebratur in Menologiis & Martyrologiis 4. Octobr.

Pag. 8. Veterum locis, Hermæ verba laudantium adde Clementis Eclogas *ἐκ τῶν προφητικῶν* §. 45. edit. Combefisii, uti habes verba ex lib. 2. mandato 5. In Ecclesiis *δεδημοσιευμένον* Hermæ librum scribit Eusebius III. 3. Hist. qvod Valesius reddit, *publice legi.* Rufinus: *in nonnullis Ecclesiis legitur.*

Pag. 32. Canones Apostolorum *κανονικὰς διατάξεις* vocantur in Concilio Nicæno II. T. 3. Binii p. 486. ubi Canon 53. laudatur. *Plurimos consensum non præbere facilem* fatetur Dionysius Exiguus in præf. ad versionem suam, qvam in gratiam Laurentii cujusdam veteris translationis confusione offensi concinnavit. *A quibusdam Apocryphas dici* agnoscit etiam Isidorus Mercator in præf.

Pag. 33. De Canonibus Antiochenis qvi præter rem ad Apostolos referuntur, adde hæc Concilii Nicæni II. T. 3. Binii p. 485. *ἐν τῇ κατὰ Ἀντιόχειαν συνόδῳ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων εἴρηται τοῦ μηκέτι πλανᾶσθαι εἰς τὰ εἴδωλα τοὺς σωζομένους, ἀλλ' ἀντεικονίζειν τὴν Θεανδρικὴν ἀχειρότευκτον στήλην τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

Pag. 43. Constitutiones Apostolicas apud Arabes & Abyssinos ferri notavit Stephanus le Moyne notis ad Varia Sacra p. 685. Ex Arabico transtulit nuper V. C. Jo. Gagnierius, & paullo ante obitum A. 1711. in lucem edidit Vir inopina & dolenda jactura hisce litteris ereptus Jo. Ernestus Grabe. De Canonibus Apostolicis apud Abyssinos, vide Jobi Ludolfi commentar. ad Hist. Æthiop. p. 330.

Pag. 38.

Pag. 38. v. ult. Epiſtolam pſeudoEvodii, Φῶς inſcriptam, Rev. D. Jo. Andreas Schmidius in Hiſtoria Sæculi primi fabulis variorum maculata, Helmſt. 1700. 4 p. 5. refert ad Evodium Uzalenſem. Sed Evodius iſte latine ſcripſit. Præter hunc fuit & alius Evodius Monachus Græcus de qvo Caveus in diſſ. de ſcriptoribus dubiis, tum Evodius Conſul A. C. 386. qvo nihil unqvam juſtius fuiſſe ſcribit Severus Sulpicius in vita S. Martini c. 20. Neutri tamen horum qvicqvam cum illo Epiſtolæ ſuppoſitiæ auctore commune eſſe exiſtimo.

Pag. 33. Brevior Juſtini Apologia dicitur etiam δευτέρα ab Euſebio IV. 17. Hiſt.

Pag. 56. Apud Gorionidem Tryphonis nomen non ſcribitur טרפון ſed תריפון

Pag. 59. v. ult. Κοσμικὰς ἄρχοντας Euſebius opponit ἄρχουσιν Ἐκκλησιῶν, qvo nomine Epiſcopos appellat in extremo capitis 24. libri V.

Pag. 60. v. 1. Commentarios in Geneſin ſcripſiſſe Juſtinum notatur in Centuriis Magdeb. II. 10. p. 163. auctore laudato S. Hieronymo. Sed non memini ubi hoc teſtetur Hieronymus.

Pag. 69. lege *Renatus Maſſuetus.*

Pag. 73. v. ult. Etiam ad alios ἄρχοντας Ἐκκλησιῶν ſimiliter litteras ab Irenæo, pacis ut nomen ejus ſonat ſtudioſiſſimo miſſas Euſebius teſtatur. Alius Irenæus junior, ad qvem plures S. Ambroſii Epiſtolæ.

Pag. 76. adde adjurationem in ſepulchro T. Flavii Dionyſii, apud Montfauconum p. 424. Diarii Italici. Et *p. 79.* adde adjurationem Anaſtaſii Sinaitæ in Hodego p. 218. qva librarios obteſtatur ut imaginem crucifixi eo in loco ſingulari qvodam modo à ſe delineatam addere ne negligant, etſi Gretſerianæ editionis illam à genuina imagine Anaſtaſiana, qvalis in Cæſareo Codice exſtat, plurimum diſcrepare docet Lambecius III. p. 165.

Pag. 95. Cum Theophilo, cui Hippolytus librum de Antichriſto dicavit, idem forte κράτιστος Θεόφιλος qvem alloqvitur Methodius apud Epiphan. T. 1. p. 540. 560. 590. De Theophilo Alexandrino confer Raynaudum T. 8. Opp. p. 241. ſeq.

Pag. 79. adde Hermiam Abydi Epiſcopum, qvi interfuit Concilio Chalcedonenſi.

Pag. 99. in Indice, adde: Creſcens Cynicus, T. 157.

Pag. 104. Antigeni Martyri. An Athenogeni? Latine eundem hymnum Poſſevinus excudi curavit in calce Tomi 1. Bibl. ſelectæ.

Pag. 112. Fragmentum insigne ex Clementis Alex. libro 1. περὶ προνοίας exstat apud Anastasium Sinaitam qvæst. XCVI.

Pag. 188. Alius *Abercius* qvem Alphei Apostoli F. ajunt fuisse. Vide Papebrochium T. 6. Maji p. 368.

Pag. 193. Qvæ de antiqviore *Serapione* Martyre sub M. Antonino feruntur in Actis Apocryphis Meletii Ducis T. 5. Maji pag. 443. tanqvam parum certa omitto.

Pag. 194. Scriptoribus deperditis Sæculi II. addendus ANONYMUS, cujus jambos adversus Marcum hæreticum profert S. Irenæus lib. 1. & ex eo Epiphanius hæresi XXXIV. emendavit Scaliger ad Euseb. num. 2156. Vide & Stephanum le Moyne not. ad Varia sacra p. 684.

Pag. 196. Tho. Smithi Miscellanea priora Londini recusa sunt A. 1710. 8. Smithus ipse anno post extinctus.

Pag. 199. pro BUDAS, leg. JUDAS.

Pag. 201. Ex Ægyptiaca Theologia hæresin Valentini patria Ægyptii repetit Illustris D. Hooperus, Episcopus Bathoniensis & Wellensis in conjecturis de Valentinianorum hæresi, editis Lond. 1711. 4.

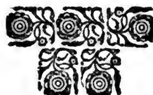
Pag. 203. S. Hippolytus Arabum Metropolitanus dicitur in Actis S. Aureæ sub Alexandro Imp. passæ. Vide Acta Sanctor. T. 7. Maji p. 319.

Pag. 225. C. A. H. est Christophorus Augustus Heumannus, qvi eandem de auctore Philosophumenon conjecturam suam produxit in schediasmate de libris anonymis p. 61. seq.

Pag. 259. De sacris libris Slavonica lingva Sec. IX. lectis vide etiam Papebrochium in propylæo ad Acta Sanctorum Maji p. * 137. seq. & in paralipomenis p. 70.

Pag. 263. Epistola Dionysii Alex. ad Paulum Samosatenum edita etiam latine est à Clariss. Montfaucono inter S. Athanasii opera, ut notavi p. 314. in Athanasii Scriptis num. 87.

F I N I S.

LEONIS ALLATII DE NILIS ET EORUM SCRIPTIS DIATRIBA.

recuſa
ad editionem Romanam
Anni MDCLXVIII.
adjectis ſupplementis & ånimadverſionibus

JO. ALBERTI FABRICII.

HAMBURGI,
Apud CHRISTIANUM LIEBEZEIT.

Reverendo,
&
de Ecclesiastica omni atque litteraria re
meritissimo Seni

GUILIELMO CAVE,

SS. Theol. Professori & Canonico Windesoriensi,

S. D.

JO. ALBERTUS FABRICIUS.

Quissimum esse judico, VIR VENERANDE, extare aliquod publicum pignus observantiæ in Te meæ, & grati animi testimonium. Cum enim immortalibus scriptis Tuis jam pridem devinxeris Tibi omnes, quicunque veteris Ecclesiæ monumentorum studio ducuntur, (ecquis autem illis non libenter animum intendat paullo humanior Christianus?) me certe ita obligasti, ut pro tam multis quæ in iisdem me egregia docuisti docesque quotidie, nullas satis dignas gratias Tibi me posse persolvere, lubens agnoscam ac profitear. Atque hoc commune habeo cum optimo cive ac Doctore quondam meo præstantissimo, nunc beatis cœlitibus adscripto D. THOMA ITTIGIO, qui donec vita frui ipsi licuit, Te inter præcipua ætatis nostræ ornamenta suspexit, & quantopere amicitiam Tuam coleret, publice etiam libenter est testatus. Accipe igitur & à me tesseram ac prædem meæ meritorum tuorum æstimationis hoc Allatii de Nilis opusculum, Tibi pridem ex merito etiam laudatum, meo autem qualicunque studio jam expolitum, quod ubi Tibi probari intellexero, cætera etiam docti illius Viri de Psellis, Simeonibus, Georgiis, Methodiis & de libris Ecclesiasticis Græcorum scripta similiter suppleta & illustrata prælis subjici curabo. Interim ut amorem Tuum plus semel jam testatum mihi serves, etiam atque etiam te rogo, uti neque ego desinam apud DEUM pro salute Tua vota facere, eumque precari ut vires ac valetudinem Tibi firmet, quo diutius Ecclesiæ Tuæ Anglicanæ esse decori & rem litterariam quod facis insigniter ornare atque amplificare possis. Vale, Vir meritissime. Scripsi Hamburgi VII. Cal. Octobr. Anni Christiani cIↄ IↄccXI.

STEPH. GRADIO SUO
LEO ALLATIUS.

ANimadverti sæpe, Collega suavissime STEPHANE GRADI, inter cæteros litterarios labores meos maxime placere tibi, maximeque probari, quos ad Scriptorum omnis litterarum generis memoriam asserendam collocavi, non solum ut monumenta eorum temporis injuria male mulctata suæ integritati, suoque nitori restituerem, in lucemque proferrem; sed etiam ut illos inter se distinguerem, providerémque ne quis aliena vel gloria frueretur, vel invidia laboraret. Usu enim venit, ut nosti, sæpissime, ut homines errore ducti alios pro aliis temere, & inexplorato accipiant. Quo fit, ut veri Auctores operum à possessione famæ laboribus vigiliisque suis partæ dejiciantur; adeoque præcipuus virtutis doctrinæqne fructus intereat, & ut viri ingenio & eruditione præstantes illud à Thucydide propositum εἰς ἀεὶ κτῆμα securo animo spectare non possint, nec satis audacter cum Flacco gloriari possint,

Exegi monumentum ære perennius,
Regalique situ Pyramidum altius.

neque post editos laborioso nixu ingenii sui partus mansuro illorum delectari fructu, eaque cogitatione obruta susceptorum in pariendo dolorum memoria ad concipiendos alios aliosque fœtus exurgere.

Hujus autem, quem dixi, erroris præcipuus fomes existit ex Homonymia scriptorum, cui idcirco obviam ire enumerando diligenter singulos eodem vocabulo insignes, & sua cuique facta, sua scripta tribuendo, genus scribendi videtur non mediocris de re litteraria meriti. Quòd quidem à Græcis propositum habemus. Nec vero, ut mea fert opinio; hanc eandem diligentiam in Latinis Scriptoribus requireremus, si integris eorum monumentis inter tot litterarias clades liceret frui.

Cæterum hoc scribendi genus cui quæso convenientius est, quam viro, qui rem Catholicam agit, cum hac in parte videatur causa Ecclesiæ Catholicæ laborare, & adversariorum telis inprimis patere. Nam cum ad veritatem Religionis rite persuadendam magnum momentum positum sit in fide monumentorum à sanctis Viris conscriptorum, cumque petita inde argumenta ad stabiliendas veras Ecclesiæ notas validissima sint, hoc tam egregium telum imbelle plerumque & sine ictu

ictu faciunt absurdæ quædam , & ineptæ auditiones , quæ in hoc genere passim occurrunt in libris : eoque fit , ut veris & solidis hac de re scriptis auctoritas desit. Neque enim alio ad tuendam pertinaciam suam clypeo hæretici in hujusmodi controversiis uti solent, quam ut audacter negent vera esse scripta , quibus Catholica dogmata asseruntur. Quin ultro nos insimulant levitatis , & ridendos esse contendunt, causamque suam egregie se præstare credunt objiciendis nobis laudatis monumentis , quorum titulo inscripta circumferuntur plurima vere absurda & levia.

Quandoque itaque sanctissimi Anachoretæ Nili epistolas ex variis Bibliothecis hinc & illinc depromptas in lucem consilium est proferre, statui illis adjicere Dissertationem de omnibus Scriptoribus , qui hoc idem vocabulum ferunt.

Hoc tantum interim addam, nihil me in hoc argumento adducere , quod tibi novum sit atque incompertum. Non sum talpa ; video senticetum & fateor , nec erubesco. Et tu , nec de hoc dubito , unam hanc mihi candide noxam mittes , alio enim scopo lapidem movi. Transmitto Tibi hanc Diatribam, non ut me magistro aliquid de novo perdiscas, non ut eruditionem tuam adaugeas At qui ? ut castiges, retexas, immutes, nubes demas, tandem ut capta mentis severitate configas, & si lubet , prorsus aboleas. Laudabis ergo propositum. Utere, dum polles, dominio,& ipse jam ad opus ipsum manus admoveo.

Ante me alii quoque adnotarunt sub hoc nomine NILI multos extitisse scriptores Theologos, Patres, Episcopos, cum Martyrii , cum confessionis laudibus præstantissimos. Id non inficior ; verum est. Et ne circa alia , atque alia tempora erremus , eadem ætate, iisdemque temporum spatiis scribebant, & cum Nilo,Nilo Scholastico , Nilo Diacono, Nilo Monacho per litteras colloquebatur Isidorus Pelusiota, , & Nilus hic noster, cujus nunc epistolas publicamus,de quibus nihil præter ea, quæ laudati viri scripsere, exploratum habemus; sicuti incompertum est,an aliquid scripserint. Ut autem ordine rem aggrediamur ante alios uti ætate antiquior,& Corona Regia illustrior, primum sibi locum habeat I.

NILUS REX ÆGYPTI.

APPROBATIONES.

CUm plures extiterint cognomines Nili , qui de dogmatibus Fidei varie admodum , & diverse scripserunt , ut Orthodoxi secerni ab Heterodoxis queant , Vir Clarissimus & eruditissimus LEO ALLATIUS Diatribam hanc de Nilis contexuit , in qua ætatem, qua vixerunt, fidem, quam sectati sunt, libros, quos concinnarunt, & alia id genus in eorum plenam cognitionem ad liquidum ostendit, scriptorum autoritate solidissime fultus. Quæ elucubratio eruditione non minus, quam styli lepore condita utilitatem simul,ac voluptatem,quibus cunque eam evolverint,certo allatura est. Quapropter cum Rev. mus P. Magister Sacri Palatii mihi injunxerit , ut meum de illa judicium proferam , inhæsitanter autumo, quam dignissimam esse, ut quam primum per manus omnium pervolitet , mediisque typis lucem conspiciat. Romæ in Monasterio S. Stephani supra Cacum die 5. Maji 1667.

D. Clemens TOSIUS Abbas Silvestrinus, &
S. Cong. nis Indicis Consultor.

Imprimatur
Fr. Hyacinthus Libellus , Sac. Palat. Apost. Mag.

NILI, de quibus agitur in hac DIATRIBA.

I. Nilus Ægypti Rex, cujus nomine notatus est Nilus Ægypti fluvius. *(etiam civitas & regio hoc nomine.)*
II. Nilus Proconsul, Pansophii Martyris Pater. *(sub Decio Imp.)*
III. Nilus Ægyptius Episcopus & Martyr. *(sub Diocletiano A.C. 310.*
IV. Nilus Eparchus Constantinopolitanus, ex Eparcho Monachus & Asceta, cum Theodulo Filio. *(sub Theodosio juniore.)*
V. Nilus Abbas. *(incertæ ætatis.)*
VI. Nilus Scholasticus, & Poëta. *(incertæ ætatis.)*
VII. Nilus Junior dictus Rossanensis, *(sive Roscianensis, fundator Monasterii Cryptæ Ferratæ circa A. C. 980. clarus.)*
VIII. Nilus Patriarcha *(CPolitanus circa A. C. 1380.)*
IX. Nilus Damyla, Hieromonachus. *(post. A.C. 1400.)*
X. Nilus Philosophus. *(incertæ ætatis.)*
XI. Nilus Archimandrita Doxapatrius. *(circa A C. 1140.)*
XII. Nilus Siculus. *(circa A. C. 1270)*
XIII. Nilus Italicorum dogmatum propugnator *(Circa A. 1090.)*
XIV. Nilus Cabasila Archiepiscopus Thessalonicensis *(circa A. C. 1340.)* & illius occasione de Nicolao Cabasila ejus patruo. *(sororis filio.)*
XV. Nilus Ægyptius Monachus *(idem cum propugnatore dogmatum Joannis Itali, circa A.C. 1090.)*
XVI. Nilus Chius Metropolita Rhodi. *(circa A. C. 1360.)*
XVII. Nilus Xanthopulus. *(postremis imperii Græcorum temporibus.)*
XVIII. Nilus Tarchaniota Monachus. *(non diversus forte à Nilo Damyla, post A. C. 1400.)*
XIX. Nilus Triclinius *(circa A. C. 1350.* & Nilus Historicus suppositius *(quo instigante Cantacuzenus Historiam suam scripsit circa A. C. 1360.)*
XX. Nilus Hieromonachus, *(& librarius circa A. C. 1445.)*

His addi possunt, ex ipso Allatio, Nilus Patrarum Episcopus & Martyr. Nili ad quos scribunt Isidorus Pelus. & Nilus Asceta &c. Nilus Ancyranus qui composuit Martyrium S. Theodoti Ancyrani circa A. C. 304. passi de quo Allatius p. 86. de Simeonibus, editum Græce è Codice Vaticano cum Papebrochii versione & notis T. IV. Maji 18. p. 149. Et latine Sirleto interprete T. 7. Lipomanni. Tum Nilus Diaconus Alexandrinus, qui subscripsit depositioni Arii. Denique Nilus qui Monasterium S. Mariæ novæ Hodegetriæ in Calabria condidit circa A. C. 1090. de quo vide Palæographiam Græcam Clariss. Montfauconi p. 384.

No-

I. NILUS REX ÆGYPTI.

Nilus Rex Ægypti, a) ex quo Nilus Ægypti pervulgatus, & præcelebratus omnium sermonibus fluvius hoc proprio signatus est nomine, postquam memoratus Rex in illum sese, causa non una apud omnes est, immersit. Nilus fluvius primo dictus fuit b) Oceanus, postea Ἀετὸς, *Aquila*, deinde Melas, c) tum Ægyptus, d) tum Trito, & tandem Nilus. Plutarchus de Fluminibus, προσηγορεύθη δὲ Νεῖλος δι' αἰτίαν τοιαύτην. Γαρμαθώνη τῶν κατ' Αἰγυπτον βασίλισσα τόπων, ἀποβαλοῦσα τὸν ὑιὸν αὐτῆς χρυσοχόαν ἀκμῆ ἔφηβον, μετὰ τῶν οἰκετῶν ἐθρήνει συμπαθῶς τὸν προειρημένον. Ἴσιδος δὲ αἰφνιδίως ἐπιφανείσης τὴν λύπην πρὸς καιρὸν ὑπερέθετο, καὶ προσποιητὴν χάριν σκεψαμένη τὴν Θεὸν ὑπεδέξατο φιλανθρώπως. ἡ δὲ τὴν διάθεσιν τούτων ἀμείψασθαι βουλομένη τῆς εὐσεβείας, Ὄσιριν παρεκέλευσεν, ὅπως ἀγάγη τὸν ὑιὸν αὐτῆς ἐκ τῶν καταχθονίων τόπων. Τούτου δὲ ταῖς δεήσεσι τῆς γυναικὸς συμπεριενεχθέντος, κέρβερος, ὃν ἔνιοι καλοῦσι φοβερὸν, ὑλάκτησε. Νεῖλος δὲ τῆς Γαρμαθώνης ἀνὴρ αἰφνιδίως ἔνθεος γενόμενος ἑαυτὸν ἔρριψεν εἰς ποταμὸν καλούμενον Αἴγυπτον, ὃς ἀπ' ἐκείνου Νεῖλος προσωνομάσθη. *Sumpsit verò postea nomen Nili ea de causa. Garmathone Ægypti Regina amisso Chrysochoa filio, nondum pubertatis annos ingresso, eum cum domesticis amare lugebat, cum Iside ei subito apparente moerorem ad tempus remittere coacta fuit. Eam igitur humanissime excepit, fingens præsentiam illam sibi gratissimam esse;*

 quæ

a) Ab eodem dicta etiam videtur *Nilus* Ægypti urbs, cujus Episcopus Chæremon memoratur ab Eusebio VI. 42. Hist. Eccles. Apud Porphyrium quoq; 2. περὶ ἀποχῆς p. 125. Theophrastus laudat τὴν ἱερωτάτην ὑπὸ τοῦ Νείλου κτισθεῖσαν χώραν.

b) Diodor. Siculus lib. 1. c. 19 & 63.

c) Latinis *Melo*. Vide Stephani le Moyne Epist. ad illustrem Virum Gisb. Cuperum, de Melanophoris p. 261. & Gilberti Gaulmini notas ad vitam Mosis p 247

d) Homerus Odyss. δ'. 477. & ibi Eustath. Diodoro Siculo quidem, qui fluvio nomen dedit non Νεῖλος dicitur sed Νειλεύς. Sed & Vulcani quem Philosophiæ inventorem celebrari legas à Laërtio in limine proœmii, pater *Nilus* apud eundem Laërtium & Ciceronem 3. de natura Deor. c. 21. & 22.

quæ cum debitas ejus pietati gratias reddere vellet, Osiridi præcepit, ut filium ex infernalibus locis reduceret. Eo autem ad mulieris preces se conformante, Cerberus, quem aliqui Φοβερὸν, idest tremendum appellant, allatravit. Unde Nilus Garmathones vir repentino percitus furore in fluvium Ægyptum decidit, qui ab eo Nilus est denominatus. Eustathius in Dionysium Periegetam; e) Τινὲς δὲ Νεῖλον φασὶν ὠνομάσθαι ἀπὸ Νείλου τινὸς ἀπογόνου Ἄτλαντος, βασιλεύσαντος τῶν ἐκεῖ. ἄλλοι δὲ, ὅτι Μέλας πρότερον καλούμενος μετεκλήθη Νεῖλος, ἀπὸ τινος Νείλου βασιλικοῦ παιδὸς ἐκεῖ ῥίψαντος ἑαυτὸν. τινὰς μέντοι ἀπὸ τινος Νειλασίου κεκλῆσθαι αὐτὸν εἰπόντας, οὐκ εὖ λέγοντας ἀπελέγχει ὁ Ἀῤῥιανὸς. *Alii narrant, Nilo nomen impositum à Nilo, Atlante oriundo, qui in illas regiones imperium tenuit. Alii Melam prius dictum â quodam Regio Filio Nilo, Nilum sibi nomen adscivisse, qui in illum semetipsum conjecit. Alios, qui illum à Nilasio quodam Nili nomen inditum perperam tradunt, refutat Arrianus.* Anonymus Scholiis in Carmina de septem orbis Miraculis: καὶ τὸν Ἄιγυπτον παραῤῥέων Νεῖλος ἀπό τινος Νείλου υἱοῦ Μανθώνης (corrigo, Γαρμαθώνης ex Plutarcho) ἐμβαλόντος ἑαυτὸν τῷ τοιούτῳ ποταμῷ. *Et Ægyptum circumfluens Nilus à quodam Nilo Garmathones filio nomen habuisse, qui in eum se conjecerat, tradunt.*

II. Nilus Proconsul, Pansophii Martyris Pater.

POst Regem, inter Nilos secundum locum occupat Nilus Proconsul ob dignitatem, quod ex se natum Pansophium, opum copia, & usu rerum laudabilium continuo, ad summum tum prophanarum, tum sacrarum disciplinarum apicem perduxit, & quod Anachoretam mente ab his infimis abstracta, & solis divinis colloquiis laute & bene aucta vita tandem cæde pro Christo gloriosissimum Ecclesiæ Martyrem exhibuit. Menæa Græcorum: f) *Alexandrinus hic erat Pansophius, Nilo Patre, dignitate Proconsule natus; opum copia, indolis dexteritate, & virtute paterna ad summum pervenit. Post Patris obitum facultatibus in pauperes profusis, solitudinem petiit, & terrenis commodis abdicatis, Christum solum secutus, annos septem & viginti in locis desertis exegit, cum solo assidue Deo colloquens, & mente ab his infimis abstracta in cælo conversans. Cum igitur tanta virtus diutius latere non posset, ad Augustalem, Alexandriæ Præ-*

e) Ad vers. 222.

f) Confer Acta Sanctor. T. 1. Januarii p. 996.

Præfectum, qui Decii imperio bellum Christianis intulerat, delatus est. Ad eum perductus, ex ipsismet eorum fabulis inanes, & fallaces gentilium superstitiones redarguit, & supremum fastum repressit. Quare immaniter cæsus lauream martyrii adeptus est. Et Pansophium amplius cædite impostores; sic enim illi plures plectetis coronas. Hæc Menæa Græcorum ad decimum quintum Januarii. Sed hujus scriptum nullum reliquum est. Et de scriptoribus Nilis Diatriba Allatii est. Procul avius erras, mi Lector. Scopus siquidem Allatii est, non tantum Nilos, qui scripto aliquid mandarunt, commemorare, sed eos etiam, qui eminenti aliqua virtute, vel dignitate, vel alia speciosa causa conspectiores fuere: ideoque Nilis & Nilum Ægypti Regem, & Nilum Proconsulem, & Nilum Episcopum & Martyrem adjecit, licet eorum nulla Commentaria scriptis demandata extent. Præterea quando omnia hunc Pansophii Patrem deficerent; an pertenuis libellus est, quem nobis concinnavit, & propria cura, atque studio documentum in posterum statuit, ut nobis omnibus Christianis vitæ morumque esset exemplar?

III. Nilus Ægyptius Episcopus & Martyr.

Nilus Aegyptius Episcopus & Martyr. De quo Eusebius lib. 8. cap.22. g) Ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων δεινός τις ὢν καὶ πονηρὸς βασιλεῖ κοινοῦνται, ὅσα δοκεῖν εἰς διαβολὴν καταγράφων εἶτ' ἐπιςὰς ὁ τοῖς μετάλλοις ἐπιτεταγμένος, ὡς ἂν ἐκ βασιλικοῦ νεύματος διελὼν τὴν τῶν ὁμολογητῶν πληθὺν, τοῖς μὲν Κύπρον, τοῖς δὲ τὸν Λίβανον οἰκεῖν ἔνειμεν. Εἶτα τέσσαρας τοὺς μάλιςα δοκοῦντας αὐτῶν κορυφαίους ἐπιλεξάμενος ἐπὶ τὸν ἐφεςῶτα τοῖς αὐτοῦ ςρατεύμασι παραπέμπεται. Πηλεὺς ἦν, καὶ Νεῖλος ἐπίσκοποι Αἰγυπτίων, καὶ πρεσβύτερος ἄλλος, καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ τοῖς πᾶσι διὰ τὴν περὶ πάντας σπουδὴν γνωριμώτατος Πατερμούθιος, οὓς ὁ ςρατοπεδάρχης, ἄρνησιν τῆς εὐσεβείας αἰτήσας, καὶ μὴ τυχὼν, τῇ διὰ τοῦ πυρὸς τελειώσει παραδίδωσιν. *Præfectus provinciæ vir sævus, & improbus, Imperatorem fecit per literas certiorem, & in iisdem ea, quæ ad eorum famam violandam maxime valere putabat, perscribit. Unde qui metallorum venis præerat, eo accessit, & tamquam ex Imperatoris mandato Confessorum segregavit multitudinem, sicque distribuit, ut deinceps alii Cyprum, alii Libanum incolerent. Deinde quatuor ex eorum numero eximens, qui principem locum inter eos tenere videban-*

g) Lib. de Martyribus Palæstinæ c. 13. p. 343. edit. Valesii.

debantur, ad Magistrum Equitum mittit. Quorum duo Peleus & Nilus appellabantur, Aegyptiorum Episcopi, tertius Presbyter fuit. His etiam quartus accessit Patermuthius, vir propter singulare erga omnes studium facilè clarissimus. Ex quibus Magister equitum religionis & fidei in Christum inficiationem postulat, atque haud compos voti factus, eos ignis incendiis cremandos tradit. Et Callixtus lib. 7. c. 16. h) Αἰγύπτιοι δὲ ἕτεροι Πηλεὺς καὶ Νεῖλος Ἐπίσκοποι μεθ᾽ ἑτέρων οὐκ ὀλίγων τὴν διὰ πυρὸς ἐδέξαντο ὁλοκάρπωσιν. *Peleus autem, & Nilus Aegypti Episcopi, cum quibusdam aliis non paucis igne sunt combusti.* Menologium Græcorum ex Interpretatione Guilielmi Sirleti editum inter antiquas lectiones Canisii, i) die 17. Septembris: *Eodem die Natalis sancti Petri* k) *& Nili, qui apud Palæstinam martyrium compleverunt. Commota siquidem adversus Christianos persecutione, ex Aegypto comprehensi sunt Petrus,* l) *& Nilus Episcopi, & duo celeberrimi Patremateus,* m) *Elias, & una cum illis centum viri: ex Palæstina vero quinquaginta. Cumque illi centum persuaderi non possent, ut Christi fidem abnegarent, effossis oculis, & ad metalla traditi ita beatum finem acceperunt.* Corrigenda hic in pluribus exscriptorum, seu typothetarum negligentia ex superiori Eusebii, & Calixti testimonis. De Patermuthio vide Palladium in Hist. Ægyptiaca.

IV. Nilus Eparchus Constantinopolitanus, ex Eparcho Monachus & Asceta, cum Theodulo filio.

SEd adest jam Nilus noster Asceta, cujus meminit Nicephorus Callixtus Hist. Ecclesiasticæ l. 14. c. 54. virtute, doctrina, atque eloquentia præstantissimi, quam Michaël Neander quasi nullius pretii hominem n) *quendam* vocat. Menologium Basilianum Bibliothecæ

h) Habuit hæc Nicephorus ex Eusebii VIII. 13. Hist. p. 308. edit. Valesii. Confer Usuardi, Adonis & alia martyrologia 19 Septembr.

i) Tomo V. Adde si placet Menologium ab Ughello editum T. 6. Italiæ sacræ p. 1076. & Menæa Venetiis excusa Græce, Septembr. p 247. seq.

k) Leg *Peli.*

l) *Peleus.*

m) *Patermuthus*, pro quo *Parimadii* nomen in Martyrologio Hieronymiano Florentinii 19 Sept sed Πατερμοῦθιος etiam apud Phot. Cod. 118.

n) In opere aureo, præf ad Nili paræneses hæc sunt Neandri verba: *Meminit Nili cujusdam Nicephorus &c.*

cæ Vaticanæ 14. Januarii: *Ἄθλησις τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν Σινᾶ ὄρει τελειωθέντων. Ἀπὸ διαφόρων τόπων καὶ χωρίων οἱ ἅγιοι οὗτοι ὑπάρχοντες ἀφῆκαν τὸν κόσμον, καὶ συγγενεῖς, καὶ πλοῦτον, καὶ ἀπῆλθον ἐν τῷ ὄρει τῷ Σινᾶ, καὶ ἐγένοντο Μοναχοὶ, δουλεύοντες μόνῳ τῷ Θεῷ, καὶ τρεφόμενοι ὑπὸ βοτανῶν ἀγρίων. Μετὰ τούτων δὲ ἁγίων ἦν καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος, ὁ γενόμενος ἔπαρχος Κωνσταντινου πόλεως, ἀνὴρ σοφὸς, καὶ εὐλαβής. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς διὰ τὸν Χριστὸν ἀφῆκε καὶ τὴν δόξαν, καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ ἐγένετο εἷς τῶν πτωχῶν μοναχῶν. Ἀλλ' ὁ διάβολος φθονήσας διήγειρε τὸ ἄγριον ἔθνος, τῶν Βλεμμύων κατὰ τῶν ἁγίων πατέρων. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ἀπὸ Ἀραβίας ἕως Αἰγύπτου κατοικοῦντες τὴν θάλασσαν ἐρυθράν, καὶ ἐλπίζοντες εὑρεῖν πλοῦτον, ἦλθον κουρσεῦσαι τοὺς μοναχούς. ὡς δὲ οὐδὲν εὗρον, εἰ μὴ ψιάθια μόνα, καὶ τοὺς ἁγίους τρίχινα φοροῦντας, καὶ οὕτως ἐτελειώθησαν. Certamen sanctorum Patrum nostrorum, qui in monte Sina finem suæ vitæ sortiti sunt. Ex diversis urbibus & oppidis cum essent hi, mundo, parentibus, & divitiis renunciatis, cum pervenissent ad montem Sinai, Monachi effecti sunt, & soli Deo inserviebant, herbis silvestribus vitam sustinentes. Cum his sanctis vitam ducebat Beatus Nilus in urbe Constantinopolitana quondam Eparchus, vir doctus, & in Deum piissimus. Quia & ipse propter Christum, & gloria & divitiis dimissis pauperculorum Monachorum habitum induit. Verum tamen Diabolus invidentia tortus immanem Blemmydum gentem concitavit contra sanctos Patres. Blemmydes sunt ab Arabia usque Aegyptum Maris Rubri accolæ, qui divitiarum expectatione erecti ad diripiendos Monachos progressi sunt. Cum vero nihil amplius comperissent, quam tegeticula ex junco, Sanctosque ipsos ex pilis confectis indumentis circumvestitos, in rabiem versi eos culpa exortes contrucidarunt. Et sic vitæ finem posuere.* Supra laudatus Callixtus loco dicto; *τῷ δὲ θεσπεσίῳ Νείλῳ πατρὶς ἡ τῆς Κωνσταντίνου ἐτύγχανε πόλις, ἧς τῷ περιόντι τῆς εὐγενείας, καὶ ἔπαρχος ἐχρημάτισε. πλούτῳ δὲ βαθεῖ, καὶ δυναστείᾳ περιρρεόμενος ἀσκητικὴν ἀντηλλάττετο ἀγωγήν. Admirando Nilo patria Constantinopolis fuit, cujus etiam propter egregiam generis nobilitatem Præfectus fuit. Potentia, & opibus affluens, asceticam illis prætulit vitam.* Et Græcorum Menologium; *οὗτος πολὺς ἦν ἐν λόγοις ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαυρικίου ἔπαρχος Κωνσταντίνου πόλεως γνωριζόμενος, σεμνῇ δὲ γυναικὶ συζευχθεὶς, καὶ δύο τέκνα ἄῤῥεν τε, καὶ θῆλυ* o) *ἀποτεκὼν, τὴν ἑαυτοῦ πέπεικε σύζυγον, τὴν Κωνσταντίνου πόλιν καταλιπεῖν, καὶ τοῖς Αἰγύπτου μοναστηρίοις κατασκηνῶσαι, μερίσασθαί τε τὰ τέκνα, καὶ τὸν μὲν παραλαβεῖν, τὸν υἱὸν Θεόδουλον, τὴν δὲ τὴν ἑαυτῆς θυγατέρα, καὶ οὕτω ποιήσαντες διέστησαν ἀπ' ἀλλήλων,*

(A) 3 καὶ

o) Imo utrumque marem, ut Nilus ipse in c. 2. narrationis disertissimæ de cæde Monachorum in monte Sina & captivitate Theoduli filii.

καὶ ἐπὶ ὁ μακάριος Νεῖλος τὸ ἔργον μετὰ τοῦ υἱοῦ καταλειφθεὶς σὺν τοῖς πατράσιν, καὶ τὰ ἑξῆς. *Celeber hic fuit hominum sermonibus, imperante Mauritio,* p) *urbis Constantinopolitanæ præfectura clarus. Qui honestissima matronæ junctus matrimonio, duobus ex illa susceptis liberis mare & fœmina, uxori persuasit, ut Constantinopoli relicta in Aegypti monasteria immigraret, partitique inter se liberos, ipse quidem Theodulum filium, illa filiam suam abducerent. Quo facto ab invicem sese disjunxerunt. Hinc cum beatus Nilus occupato monte cum filio sanctorum Patrum consuetudine frueretur, quidam ferarum instar repentes atque irruentes barbari ejus filium Theodulum cum multis aliis captivum abduxerunt.* Et Martyrologium Romanum: *Pridie Idus Novembris Constantinopoli S. Nili Abbatis, qui ex Præfecto urbis factus Monachus sub Theodosio juniore doctrina & sanctitate floruit.* Et tandem Menologium Sirleti die XII. Novembris. *Natalis S. Patris nostri Nili. Hic fuit sub Imperatore Mauritio, sanctarum literarum eruditione, & sanctitate morum insignis, qui cum orationis facultate & recta vita exemplo plurimos ad virtutis studium excitasset, in pace quievit.*

Hic ut virus pravæ religionis, & petulantium sectariorum in pura claraque exulceranda veritate Catholica animum infrænem prospicias, & in Callixtianæ Historiæ verbis superius adductis interpretandis malitiam, cum de nostro Nilo sermonem habet, repeto tibi verba Nicephori. Τῷ δὲ θεσπεσίῳ Νείλῳ πατρὶς ἡ Κωνσταντίνου ἐτύγχανεν πόλις, ἧς τῷ πρέποντι τῆς εὐγενείας καὶ ἔπαρχος ἐχρημάτισε, πλούτῳ δὲ βαθεῖ, καὶ δυναστείᾳ περιρρεόμενος, τὴν ἀσκητικὴν ἀντηλλάττετο ἀγωγήν. *Admirando Nilo patria Constantinopolis fuit, cujus etiam propter egregiam gentis nobilitatem Præfectus fuit. Potentia & opibus affluens, Asceticam illis prætulit vitam.* Quorum illa sententia est; licet nobilitate, dignitate, opibus, & rebus aliis clarissimus, & in Urbe omnium præcipua, viribus præemineret, nihilominus amore Christi omnibus renunciavit, & Asceticam amplexatus, in Deo suo & Christo spem collocavit. Quod in tanti Viri laudes reponendum est, easque eximias, assertore Callixto. Quid autem qui carni & mundo deserviunt, & bonam Christianorum educationem, & carnis excruciationem dissipant, ex verbis istis Callixti Magdeburgenses q) convertunt?

p) Rectius sub Theodosio juniore vixisse scribit Martyrolog. Romanum. Quam sententiam Allatius infra pluribus confirmat, & Josephus Maria Svaresius Episcopus Vasionensis in libro Chronologico de Vita S Nili Abbatis p. 647. seq.

q) Centur. V. c. 10. p. 698.

tunt? *Nilus Vir generis nobilitate, & virtutum ornamento praclarus Monachus, Urbis Constantinopolitanæ indigena, & Præfectus postremis Junioris Theodosii temporibus. Cumque potentia & opibus afflueret, atque etiam alio modo Ecclesiæ & Reipublicæ rectè & multum servire, prodesseque potuisset, tamen ex sinistro Scripturarum intellectu, & perversa illorum temporum superstitione, relicta legitima sua erga præclara vocatione, Monasticen est amplexus.* Et hæc quidem si uti sua testarentur, moderate ferenda à Catholicis essent, qui Hæreticorum petulantiam perspectam habent: verum cum addunt ea referre r) Auctore Nicephoro lib. 14. cap. 54. quis bene toleraverit? scriptori crimini haud obnoxio crimen tam atrox etiam cum mendacio, ut obcæcatos mente, & rudes fallere possint, appingere, quis tolerabiliter tulerit? sed hoc dandum est Hæreticis, qui ex se veluti aranei tela fingunt. Ad hæc adjiciunt eadem Centuria cap. 10. post illa insulsa de Nilo Episcopo & Martyre, quæ posterius videbimus, de Capitulis sancti Nili: *De bonis operibus præcepta exposita secundum seriem Decalogi, quibus inserta sunt sententiæ de præmiis bonorum operum, & pœnis malorum. Quæ etiam in Gnomographis quibusdam græcis continentur. Cæterum de fide, aut aliis doctrinæ partibus nihil dicit. Sed incommode loquitur, potu aquæ frigidæ justificari misericordem.* Quis nunc voce non contenderet? O homines fœneos, infelices, & fricti ciceris emptores, qui nec scripta legere, nec lecta intelligere, neque discernere valetis. Destituti ventis, remos saltem adhibere quis vetat? Quis asseveravit Nilum de fide, & aliis doctrinæ partibus nihil dicere? Quis Nilo vitio dederit, quod de præmiis bonorum operum & pœnis malorum scripserit? Quis Nilo Constantinopolitano attribuerit dictum de potu aquæ frigidæ? Adeat scripta. In illis præclarissima & præstantissima de fide, & de doctrina Catholica, si cæcus non est, reperiet: nec illum aversabitur judicio, quod de præmiis bonorum operum, & pœnis malorum dictaverit. Sed istis opertissimis infamia criticis concedamus, dum alia scriberet Nilus, in nonnullis de dogmate siluisse. Tum advertendum est, eum sæpe sæpius cum plumbeis hominibus egisse, & ad dogmata intel-

r) Facile sit pro Centuriarum scriptoribus excusandis respondere, Nicephorum ab illis laudari auctorem non omnium quæ præcesserunt, sed tantum modo quod monasticem amplexus sit Nilus, vir nobilis & CPolitanus Eparchus: Facillimum sit quoque innumera afferre exempla è Baronio, Bellarmino & aliis Romanæ Ecclesiæ Doctoribus illustrissimis, qui ubi veteres scriptores allegant, plura etiam de suo interserere non dubitarunt. At nolo cum Allatio contendere, nedum certare maledictis, sed omnia hujuscemodi, judicio sani & eruditi lectoris libenter permitto.

intelligenda ineptissimis, & tantummodo corporis exercitationibus ut Deum sibi conciliarent deditissimis: quare superiora & elevatiora illa mysteria evolvenda non erant. Dum vero cum præstantibus ingenio tractabat, tum expurgatis dissidiis, & discussis nebularum dubiis, secundis ventis in æthera elatus, mysteria fidei fundebat. Non credis? Percurre libros, & admiraberis genii dexteritatem in rebus tractandis. Et ut finem orationi imponam, cui fidens, quæ Rossanensi Nilo historia defert, tu ad Constantinopolitanum Chrysostomi discipulum detrahis? Dictum de aqua frigida, Rossanensis discipulus Rossanensi non invitis manibus dat. Tu quingentis annis millesimum mutilas, nec tot annorum spatium decurtatum exhorrescis? Audi illius discipulum, ex quo Baronius s) sua habet. *Dicit Nilo Rossanensi Nicolaus Protospatharius. Pater quare dicit evangelium;* t) *quod quicunque parvum calicem aquæ frigidæ dederit, non amittet mercedem suam? Respondit ille: Propter hoc dictum est illis, qui nihil habent, ut nullus excusetur, qui nec habet ligna, quibus calefaciat aquam. Quid vero facietis vos, qui pauperibus frigidam aquam aufertis?* Christus eadem pronunciat, ut ostenderet, sic enim Doctores, iique maximi tradunt, exiguum & facile beneficium, & fere nullius æstimationis apud homines, tamen habere constitutam mercedem à Deo, eamque non exiguam; quæ enim Deus promisit, parva esse non possunt; majora sunt, quam æstimari possent ab iis qui recepturi sunt. Aqua frigida satis indicat studium & diligentiam in beneficio exhibendo, quamvis exiguo. Aestimat enim Deus opera magis ex studio, & divina mentis incitatione, quam ex rei magnitudine. Hæc dicit Christus, & Nilus identidem eadem revocando pronunciat. An videri potest commodius & aptius? Christus loquitur, qui pleno pectore & per se sapit. Dicito tu commodius, qui diviniori mente, & consilio sapis. Nilus Christi verba repetit; & tu Nilum incommode loqui non vereris asserere, dum ait potum aquæ frigidæ justificare misericordem: & vulgi reprehensionem non reformidas? Ita tandem & Evangelium & Christi verba ad libitum tuum confingito, redditoque incudi versus

s) Ad A. C. 976. n. 3.

t) Matth. X. 42. ubi quidam Codices legunt ποτήριον ὕδατος ψυχροῦ ut notavit Rich. Simon diss. Critica de MSS. Novi Test. p. 55. Cæterum ὕδατος recte etiam subintelligitur, ut aquæ apud latinos. Sveton Claudio c. 40. *De quæstore quidam Candidato inter causas suffragationis suæ posuit, quod pater ejus frigidam ægro sibi tempestive dedisset.*

versus male tornatos, ut incommodis, quæ mentem tuam dilacerant; mederi valeas.

Doctissimus Possinus in Menologii Græci verbis *Mauricium* in *Marcianum* u) demutat; quod apte cadit in rem. Qui enim potuit sub Mauritio, qui imperium iniit anno Domini 583. communi spiritu frui, qui Johannis Chrysostomi discipulus, & æqualis fuisse asseritur, cujus obitus anno 407. ab Historicis ponitur? Vixisset utique minimum annos 175. demptis etiam annis, quibus ad obtinendas disciplinas Chrysostomo adhæsisse negandum non est. Et quis crederet Nilianæ ætatis adeo diuturnæ spacia? Hic idem Possinus in Præfatione sua in epistolas Nili ad Eminentissimum Barberinum aliam notat de Nili ætate Caryophili hallucinationem. *Quarum primum antiquitas ea est, cui qui mille annos imputare satis habuerit, detraxisse de vera summa deprehenditur annos fere trecentos, totum nimirum intervallum, quo Arcadii Principatus, vera & certa ætas Nili nostri antecedit Mauritium Augustum, quo tamen imperante floruisse scripsisseque Nilum Vir alioquin doctus hallucinatus est.* Et addit in margine: *Johannes Matthæus Caryophilus Præfatione in vitam sancti Nili junioris.* Verba Caryophili sunt: *Ut autem Nilus hic noster Italo-Græcus Rossanensis, Junioris titulum habuerit, parata illi quædam fuit admirabilis convenientia cum antiquiori Nilo, quem pietatis Monasticæ splendor, & præclara ingenii monumenta de vitæ solitariæ instituto immortalem reddiderunt. Vixit is imperante Mauritio, & Prætorem Constantinopoli egit, deinde paribus cum uxore votis, regulam ipse quidem Monasticam professus est in Aegypto, una cum filio Theodulo & sacerdos fuit, uxor vero cum filia recessit in fœminarum monasterium; & uterque sanctitatis lauream adeptus est. At verò Nilus Junior licet sacerdos nunquam fuerit, tamen relicta uxore tantos in Monastica professione fecit progressus, ut plane Monachorum Eremitarum institutor evaserit, & Basilii magni ordinem in Italia mirifice illustrarit. Scripta vero ejus etsi nulla extant, multas tamen & egregias ab eo fuisse elucubratas epistolas, testatur qui præclaram hanc vitæ ejus historiam posteritati mandavit.* Et Chrysostomi fuisse discipulum habeo ex Callixti historia lib. 14. cap. 30. Νεῖλός τε ὁ θεσπέσιος ἀσκητής, ὅ τε τοῦ Πηλουσίου Ἰσίδωρος, καὶ ὁ πολυθρύλλητος ἀσκητὴς Μάρκος, Ἰωάννῃ τῷ πάνυ μαθητευθέντες. *Insuper Nilus Ascetes venerandus, Isidorus Pelusiota, & decantatus Monachus Marcus, Joannis Magni discipuli.* Bellarminus de scriptoribus: *S. Nilus Joannis Chrysostomi discipulus vixit tempore Theodosii Junioris.* Gretserus de cruce l. 1. c. 35. Labbæus in sua Bibliotheca, & Johannes Andreas Quenstadt.

(B) Sed

u) Ita & Svaresius in Nili vita p 692 & 698 seq. & 702.

Sed quid in indaganda Nili ætate externorum testimonia conqviro? Ipse sibi Nilus testis locuples est, & ætatem suam firmissime asseverat, & sub quo spiritum ducebat Imperatore indicat. Legantur, si volupe est, ipsius ad Arcadium Imperatorem literæ, quas hic cum aliis edimus, ediditque Possinus, cujus de exilio Johannis in ipsa sententiam ponit in crimine. x) Ἰωάννην οὐκ εὐλόγως εἰς ἐξορίαν ἐξέπεμψας ἐκ πολλῆς ἐλαφρίας τοῖς μὴ ὑγιαίνουσι τὸ φρονεῖν Ἐπισκόποις παραπεισθείς. *Johannem non recte in exilium amandasti præ multa levitate ab insanis quibusdam Episcopis male persuasus.* Et; y) πῶς ἐπιθυμεῖς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῶν συχνοτάτων σεισμῶν, καὶ τῆς ἐπελεύσεως τοῦ αἰθερίου πυρὸς ἀπηλλαγμένην ἰδεῖν, μυρίων ἀτοπημάτων αὐτόθι γενομένων, καὶ νομιτευομένης τῆς κακίας σὺν παῤῥησίᾳ πολλῇ, ἐξορισθέντος τοῦ στύλου τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας, σάλπιγγος τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννου; *Quomodo cupis Constantinopolin creberrimis terræ motibus, & immissione frequenti æthereorum ignium liberatam cernere, cum innumerabilia istic piacula committantur, & auctoritatem sibi plenam fiducia liberrima invidia & furor exerceant, exterminata Ecclesia columna, luce veritatis, & tuba Christi Joanne.* &c. Hinc si Mauritium intruderemus, non sine magno conatu magnas nugas diceremus, & Nilum hunc nostrum, centum & octuaginta annis majorem pinguiore minerva affirmaremus, eoque præcipue, si tum sanctum hominem & adultum artibus, & non in ipso sui ortu has Arcadio dedisse Epistolas pro comperto poneremus.

Caryophili oscitantiam videtur extenuare Gulielmus Sirletus in Menologio Græcorum Latine à se reddito, quod oculis quoque sequi poteris die 12. Novembris: *Natalis sancti Patris Nili. Hic fuit sub Imperatore Mauritio.* &c. Quin imo ipse Caryophilus extra omnem culpam se ponet, si testimonium ipsius Nili cera miniata non notabitur. Et quis in causa Nili scripta ipsins Nili improbaverit vel sententiam exploserit? Sit ergo in medio, & de sua ætate litem præfiniat, ex Epistola ad Zosarium Tribunum l. 1. ep. 57. Μηδὲ ἀπατάτω Ἰουδαῖος λέγων, δι᾽ ἑτέρας ἁμαρτίας ἀπηλλοτριῶσθαι τῆς Παλαιστίνης, οὐ γὰρ δι᾽ ἄλλας ἁμαρτίας, διὰ δὲ τὴν κυριοκτονίαν πεπόνθασι τὰ ἀνήκεστα, πρώην μὲν γὰρ εἰδωλολατροῦντες, καὶ τοὺς προφήτας φονεύοντες, καὶ τοῖς δαίμοσι τὰς θυγατέρας, καὶ τοὺς υἱοὺς θύοντες, τοῖς ἀλλοφύλοις εἰς αἰχμαλωσίαν ὑπὸ Θεοῦ παρεδίδοντο, καὶ μετ᾽ ὀλίγα ἔτη τῷ θείῳ βουλήματι πάλιν ἐπανήγοντο εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. ἀφ᾽ οὗ δὲ τὸ ἀνίατον τετολμήκασι πρᾶγμα, εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὰς χεῖρας ἐπιβα-

x) Lib. 3. Epist. 279. edit. Allatii.
y) Lib. 2. Epist. 265.

ἐπιβαλεῖν, παντελεῖ πορθήσει ἐκδέδονται. Ἰδοὺ λοιπὸν πεντακοσιοστὸν ἔτος, καὶ οὐδαμοῦ θεία τις ἐπισκοπή, οὐκ ἀντίληψις, οὐ παρηγορία, οὐ προφήτης νουθετῶν, καὶ στηρίζων, ὥσπερ ἐν Βαβυλῶνι Ἰεζεκιὴλ τε καὶ Δανιὴλ, καὶ οἱ ἄλλοι. οὐκέτι γὰρ αὐτοῖς θέλει προσομιλεῖν ὁ Θεὸς βδελυττόμενος τούτους. Ne te seducat Judæus asserens, propter alia peccata spoliatum se esse Palæstina; neque enim ob alia peccata, sed propter Domini necem, multa gravia, quibus nulla medicina est, perpessi sunt. Etenim ante illa tempora Idola colentes, Prophetas trucidantes, Dæmonibus filias filiosque sacrificantes, alienigenis in captivitatem à Deo tradebantur, & paucos post annos, ita Deo annuente, in terram promissionis reducebantur. Ex quo vero immedicabile facinus, in Filium Dei manus apponentes, perpetrarunt, perpetuo excidio traditi sunt. En itaque qvingentesimus annus, & nusquam divinum subsidium, non auxilium, non consolatio, non Propheta instruens, & confirmans, quemadmodum in urbe Babylone Ezechiel & Daniel, & alii; non enim cum illis, ab eis abhorrens, Deus colloqui vult. Integrum corpus Epistolæ sacrosanctæ appositum est. Ab eo tempore, quo Judæi præsenti animo in Dei Filium manus superponentes de eo capitalem cædem fecerunt, ideoque perpetuo excidio traditi sunt, est annus quingentesimus, non contractis litteris, aut brevibus numerorum notis, sed extensis & illæsis characteribus designatus, ne Scriptoris oscitantiæ mendum tribuatur. Ab anno Nativitatis Domini z) quingentesimus, est Anastasii Imperatoris decimus, Symmachi Papæ secundus. Annus quo exulavit Johannes Chrysostomus est Domini quadringentesimus quartus, Arcadii Imperatoris decimus, Innocentii Papæ tertius. Ergo si scribebat hic Nilus Johanne Chrysostomo nondum mortuo, ut superius vidimus, erat cum hæc posteriora scriberet annorum nonaginta trium, quibus si appingas annos minimum triginta, quibus sub Magistro Chrysostomo, mores ad mollitiem idoneos exuit, & artibus ingenuis instructus auctoritatem, & dicendi libertatem consecutus, Imperatorum labes & maculas non communi vituperatione,

(B) 2 tione,

z) Imo memoratur auctori Epistolæ quingentesimus annus ab Hierosolymæ excidio, quod ut notum est in annum à nativitate CHRISTI septuagesimum incidit. Igitur Epistolam illam circa A. C 570. duodecim annis antequam Mauricius Imperii habenas capesseret, ab alio scriptam esse & longe juniore oportet quam à Nilo Chrysostomi discipulo. Neque id sane mirum, cum viri docti jam observarint Epistolas quæ sub Nili nomine feruntur, syllogen esse non modo epistolarum sed etiam excerptorum è variis scriptis tum ipsius Nili, tum aliorum. Cujus rei non inficianda quædam exempla in medium attulit eruditissimus vir J. Baptista Cotelerius notis ad librum secundum recognitionum quæ ambulant sub nomine Clementis Romani sect. 20. p. 509.

tione, sed ingenuitate libera reprehendere posset, annos tum centum viginti tres numerabat: Forsan hoc non videbitur absurdum. Forte enim ita tulit natura locorum, continentia, & affectio animi, quæ sanitati corporis nequaquam nocent.

Ego cum in bene nata Regni Neapolitani Provincia Basilicata sequiori nomine dicta immorarer, cognovi de plebeja fæce, auctos tamen divitiis duos, & cum iis pariter habitavi. Erant illi duramento corporis prævalidi, compactis nervis firmissimi, dentibus fere omnibus constipati, &, ut verbo expediam, athletis ipsis robustiores. Hi ante primam lucem tres vel quatuor horas, hyberno etiam tempore, cum ventorum algoribus, & nivium tumulis omnia congelascunt, experrecti, subito cubili exultantes præ lætitia egrediebantur: & post agitatorum brachiorum motibus pectus & latera tundebant in orbem contusa; & ductim in se vini, quod in illa regione & svavitate, & lubentia, & gratia aliorum omnium longe præstantissimum est, liquore inverso, arrepta perula ea panem niveum, quandoque etiam sordidum, vel rubidum, ut sors tulerat, neque enim lenocinia quærebant cupiditatum, inferebant. Tandem falce stramentaria, vel ligone humeris superposita, ædibus facessentes, in agrum devolabant: atque per totum diei spatium consummabant multum operæ, exercentesque frangebant se laboribus, dempta tantummodo hora, qua epulis domo abductis uti lautis conviviis & sumptuosis vacabant, donec inclinato sole sub noctem domum regressi, & cœnati, & jam dormitantes super lectum procumbebant, de novis laboribus soliciti. Et horum alter centum quindecim; alter centum, & viginti vitæ suæ annos compleverant. Quot autem annis post meum è Basilicata abscessum vitæ illis adaucti sint, nondum comperi: nulla equidem me hujus cupiditas tenuit. Id vero, quod narraturus sum, me mihi pæne eripuit. Puerulus, ex Insula Chio Romam cum materno avo Michaële Neurida contendens, cum ob exilem ætatem Romæ in Collegium Græcorum aditus remoraretur, sanctionibus id Collegii perneganti-bus, Paulæ Calabriæ apud Illustrissimum Marium Spinellum constiti, qui me eximia charitate complexus, oculitus amavit, & Præceptoribus humanioribus artibus tinctis, ut ferebat illa ætas, instruendum tradidit. Dum circa trivia animi relaxandi gratia cum sociis annexis pererro, occurrit properanti anilitate cana desipiens senex, cadaverosa facies, & plane morticinium. Illius ad latus pueri, senes; juvenes, & ex vili fæce homi-

hominum plures, qni perridiculis illius gestis, dictisque oblectati concomitabantur. Inquiro quid hoc rei esset? Omnes, & maxime prudentiores respondent, illum Acheronticum esse senem, ideoque truncum, & album colorem ab atro non ultra discernere. Propter-reaque ex malis illius astantes ludos sibi facere. Jam enim compleverat annos centum & triginta. Ego puerulus nihil cum animo tum agitavi. At subgrandes & mente senes aderant, in jocos transfusi: Bene sese res habet, clamitant. Et quis teste oculato hoc ita esse non convicerit? Alii, non ad testes, qui nulli sunt, sed ad monumenta Ecclesiastica provocamus. Arrisit dictum omnibus, continuoque; ad Ecclesiam progressi, advocato Parocho, librum, in quo sacro lavacro intinctorum nomina consignantur, curiose examinant, & anno 1462. nomen adnomenque hominis, de cujus ætate ambigebatur, dilucide expresseque reperiunt, indeque colligebatur anno vitæ ipsius * 1520. vel circa, Sancto Francisco familiarissime usum, multasque res sermonibus una inter se agitasse. Et is tandem senex delirus celeri gradu per scalas ædium properans, antequam ego Paula abscederem, præceps in caput dejectus animam effudit. Et hæc de Macrobiis usu meo exploratis adduxi, ut quingentesimum memoratum à Nilo in hac Epistola conjectura satis probabili, & deinceps vitam ejusdem diuturniorem, de cujus longinquitate nihil certum refertur, proxime ad verum accedere colligeremus. Quod si commodum non videbitur, dicemus in ea epistola Nilum numerum integrum & completum pro incompleto atque truncato usurpasse, ut adjunctione simili incrementum suæ demonstrationi contra Judæos conciliaret; cujus exempla in sacris quoque litteris frequentia sunt: sed *summa sequor fastigia rerum.* Sed Mauritii anni perquam longissime remoti sunt. Tum enim Nilus prorogasset terminos vitæ ad annum 176. Ego quidem hoc formido credere, & cujus fide credam? Credo Deum hoc posse; an fecerit, ex ingenio quisque suo addet, vel demat fidem.

Sed hallucinatus est Caryophilus. Esto. Sed cum Græcis in Menologio Græcorum, nunc quoque adde, accuratissimo Sirleto, qui, ut verosimile est, non ex propriis, sed ex Codicibus Græcis, illisque forte antiquissimis, cum quibus hallucinari maluit in sua Interpretatione, quam demendo nomen Mauritii, de mala fide suæ Interpretationis in crimen vocari, & accersitus judicio de sui purgatione commentaria scribere. Quid si diceret alium esse hunc Nilum,

(B) 3

* Lege 15. aut 20. & intellige S. Franciscum de Paula. Cæterum non exputo quomodo natus A. 1462 possit Allatii ætate fuisse tantum annorum 130.

Nilum, & non Constantinopolitanum? Idneque ex Græcorum Menologio, neque ex Sirleto evincitur, cum Constantinopolitani scripta, & res gestæ majori sua parte descripta eodem die utrinque tribuantur.

Fuerunt alii quoque in hujus Nili laudibus effusiores. Franciscus Zinus Epistola ad Augustinum Valerium, Episcopum Veronensem, de S. Ephraem, Nilo, Marco, & Esaia: *Neque ipsi Episcopatui tuo essent indecores. Sunt enim homines frugi, exigui sumptus, & magna utilitatis. Tacere sciunt in loco, & cum opus est, loqui. Valent ingenio. Magno sunt rerum usu, doctrina, & prudentia præditi singulari, cum domesticis tuis propter sanctos suavesque mores jucunde versabuntur. Si invisendæ Tibi erunt Ecclesiæ tuæ, vel in civitate, vel in tota Diœcesi, quo quidem visitationis munere omnium gravissimo, & laboriosissimo diligentissime fungeris: si Monasteria Virginum aut Monachorum, si Seminaria tua, vel antiquum Acoluthorum ab Eugenio IV. Summo Pontifice institutum, & à Superioribus Episcopis, & Canonicorum Capitulo bene semper administratum, à te verò mirificè auctum, atque exornatum, vel novum incredibili studio, cura & diligentia tua ex Decreto & institutis sancti Tridentini Concilii erectum & locupletatum: si Derelictorum, & Derelictarum loca, in quæ summo cum Dei honore, & totius civitatis commodo, & lætitia omnes utriusque sexus Pauperes, passim antea vacantes ita congessisti, ut nullus amplius inops & mendicus in urbe vagari comperiatur: si hospitalia, quorum præcipuam tu curam geris: si lites, discordiæ, inimicitiæ dirimendæ, si pax inter cives concilianda, ubique semper dulci quadam suavitate & eloquentia illa Christiana, quam tu in præclara illa tua Rhetorica Ecclesiastica tam eleganter docteque tradis &c.* Et Epistola ad Aloysium Lipomannum, Opusculis Nili & Marci præfixa: *Sunt profecto Abbates isti auctoritate graves, plurimo rerum usu, & doctrinis cœlestibus eruditi. Admiraberis acrem eorum in corrigendis vitiis gravitatem, eximiam in docendis virtutibus, & bonis moribus diligentiam, singularem in exponendis scripturis eruditionem. Perversas hujus ætatis in religione de fide, & gratia, & operibus opiniones, atque alios errores, & hominum flagitia ita norunt, sic insectantur, atque coarguunt, ut non multis sæculis procul ab hominum consuetudine in tenebris prope sepulti jacuisse, sed nobiscum assidue versati esse videantur.* Photius in Bibliotheca Cod. 201. & alii, quos infra videbimus. Nunc vero non abs re fuerit duo in hunc Sanctum Disticha a) ex Codd. MSS. præmittere:

Νεῖλ☉.

a) Eadem ex Codicibus Regiis produxerat *Labbeus* Bibl. nova MSS. p. 91.

Νεῖλος μὲν ἄρδει τῆς ἀνύδρου τὰς νάπας,
Νεῖλος δὲ πιστῶν ἐκπιαίνει καρδίας. b)
Νείλου μὲν ποταμοῖο ῥόος χθόνα εἶδε ποτίζειν.
Νείλου δ' αὖ Μοναχοῖο λόγος φρένας εἶδεν ἰαίνειν. c)

Nec non & illa ex Menologio Græcorum :

Αἴγυπτον ἄρδει Νεῖλος, ἀλλὰ καὶ κτίσιν
Λόγῳ καταρδεῖ καὶ θανὼν Νεῖλος μέγας.

Interpretatus eſt d) doctisſimus Posſinus:

Nilus Canopum, major hic fonte ingenii
Orbem univerſum, & mortuus Nilus rigat.

Honeſtisſimæ Matronæ matrimonio junctus duos ex illa ſuſcepit filios, marem & fœminam. Uxor ab eodem inducta una cum Filia in Aegypti monaſteria immigrat. Ipſe cum Theodulo filio Sinæum montem occupat, ut Sanctorum Patrum conſuetudine frueretur. Theodulus à barbaris captivus factus poſt multa vitæ pericula ac laniatus, tandem ab Epiſcopo redimitur, & ſancta & religioſa vita perfunctus animam Deo reddidit. Hunc Græci uti reliquos ſanctitate eximios viros, venerantur & colunt die decima quarta Januarii. Menologium Baſilianum: τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδούλου. οὗτος ὑπῆρχεν υἱὸς Νείλου τοῦ σοφοῦ τοῦ γεγονότος μὲν Ἐπάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καταλιπόντος δὲ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου, καὶ ἀπελθόντος ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, καὶ μονάσαντος μετὰ τοῦ υἱοῦ, τῶν δύο δὲ ὑπαρχόντων ἐκεῖ, καὶ τὴν ἀσκητικὴν πολιτείαν διανυόντων, ἐξαίφνης ἐπιπεσόντων τῶν βαρβάρων, καὶ δεξαμένων κατασφάζειν τοὺς ἁγίους πατέρας, ὁ μὲν Νεῖλος ἠδυνήθη φυγεῖν, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδουλος ἐκρατήθη αἰχμάλωτος μετ' ἄλλου ἑνὸς νέου, καὶ δεθέντες ἐσύροντο. Ἠπλήκευσαν δὲ οἱ βάρβαροι, καὶ ἐβούλοντο σφάξαι τοὺς νέους, καὶ θῦσαι τῷ πρὸ τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντι ἄστρῳ, καὶ ὁ μὲν εἷς ἔφυγεν. Οἱ δὲ βάρβαροι κοιμηθέντες, τοῦ ἡλίου ἀνατείλαντος, καὶ τοῦ ἄστρου κρυβέντος, οὐκ ἔσφαξαν τὸν

b) *Nilus fluvius rigat arida & ſaltuoſa loca,*
At Nilus noſter *fidelium corda fæcundat.*

c) Vertit Jacobus Billius:
arva rigat Nilus fluvius, ſed pectora ſermo,
Ex Monachi Nili qui fluit ore, rigat.

d) Svareſius p. 702. ſic:
Perluit exundans Ægyptum Nilus, at omnem
Mortuus hic Nilus ſermonibus irrigat orbem.

τὸν Θεόδουλον. Βουλόμενοι δὲ πωλῆσαι, δύο μόνους χρυσίνους ἐλάμβανον, καὶ γυμνώσας ὁ εἷς τὸ ξίφος, ἤθελε σφάξαι, τότε ἠγόρασεν αὐτὸν ὁ Ἐπίσκοπος, καὶ ἀπέλυσε, καὶ καλῶς βιώσας ἐκοιμήθη. *Hoc eodem die commemoratio S. Patris nostri Theoduli. Hic erat filius sapientis Nili Eparchi Constantinopolitani, qui mundana gloriola renunciata, in montem Sinaum progressus, una cum filio Monachum induit. Dum ibi immorarentur in ascetica disciplina elaborantes, derepente Barbaris irruentibus, & sanctos illos Patres contrucidantibus, Nilus in fugam se dedit, filius Theodulus, & alius ejusdem cum illo ætatis ducti, evinctique ducebantur: sed cum certum in locum ex itinere barbari divertissent, statuerunt juvenes mactare, eosque stellæ ante solem exorienti hostias immolare: sed unus quidem ex his fuga salutem petiit. Barbari vero gravi sopore sepulti, cum exorto sole stella evanuisset, ab occidendo Theodulo manus abstinuerunt; cum postea de eo pecunia commutando decrevissent, nec ultra duo solique aurei offerrentur, unus ex illis nudato gladio eum conficere tentabat: tum Episcopus eum à barbaro mercatus, in libertatem exemit, qui cum perquam optime vitam duxisset, obdormivit in Domino.* Et Sirletus in Menologio Græcorum: *Eodem die 14. Januarii, Theoduli. Hic fuit filius Nili Viri sapientis, qui relicto sæculo, in montem Sinam se contulit, ubi cum filio vitam Monachi exercuit.*

Multa ingenii monumenta posteris liquisse certum atque indubitatum est, quorum pars non exigua typorum præsidio lucem videt, pars in Manuscriptis apud decantatissimas Bibliothecas manuscripta latet, pars etiam temporum injuriis deperdita est. Neque enim illi copiose loquens sapientia, neque rerum in Scripturis obscurarum explanatio, neque bonas artes moresque subserendi studium, illudque supremum defuit. Nicephorus Callixtus l. 14. c. 54. *Λόγου δὲ δυνάμει κρατῶν, καὶ τῇ θείᾳ νευρούμενος χάριτι, συγγράμματα διάφορα καταλείπει πρὸς ἄσκησιν ὑπαλείφοντα, οὕτω φράσεως καὶ νοημάτων μετέχοντα, ὡς τὸν ἀναγινώσκοντα χάριτος ἀφράστου ἔμπλεω καθίστασθαι. Et cum eloquentiæ vi polleret, divinaque gratiæ nervis validus esset, scripta varia, quæ vitæ Monasticæ exercitium instruunt, reliquit, verbis & sententiis ita composita, ut Lectoris animum gratia incredibili recreent.* In omni recto studio & humanitate versatus Philippus Labbæus in nova Bibliotheca: *Nili Constantinopolitani S. Johannis Chrysostomi discipuli multa jacent opuscula in Parisiensibus, aliisque Bibliothecis, quæ ut audio parantur publicæ utilitati ab erudito Interprete.* Et pag. 95. *Nili Patriarchæ Constantinopolitani opera varia in Regiis* 378. 498. 615. 932. 944. 722. 1067. 1662. 1387. 1388. 2005. 2218.

2218. *Multa quoque ejusdem S. Nili opuscula erant in Bibliotheca Sirletiana, quæ aliis memoranda relinquo.* Ita Labbæus hic & alibi: Josias Simlerus in Epitome Gesnerianæ Bibliothecæ, Georgius Draudius in Bibliotheca classica.

Hunc sanctum Nilum nostrum Ascetam alii atque alii nuncupant Archiepiscopum, & Episcopum Constantinopolitanum, perinsigni manuscriptorum pravitate decepti. Johannes Andreas Quenstadt: e) *Constantinopolinatus est Nilus Monachus, Johannis Chrysostomi discipulus, qui multa scripsit de institutione Monachorum, teste Nicephoro lib. Histor. 14. cap. 53. Quædam ejus extant in Bibliotheca Patrum To. V. edit. 2. Separatim vero extat liber S. Nili de Christiana Philosophia, quo nomine Monasticam significat.* Photius in Bibliotheca Cod. 201. *Lectus est Nili Monachi Liber:* τρισὶ καὶ πεντήκοντα f) καὶ ἑκατὸν κεφαλαίοις διαιρούμενος, τὸν τῆς προσευχῆς δὲ ἐν τούτοις ὁ θεῖος ἀνὴρ ἀναπτύσσει τύπον, πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα αὐτοῦ ἀξιόλογα, ποικίλας ὑποθέσεις ὑποβαλλόμενα, εἴς τε τὸν ἐπιστολιμαῖον τρόπον, καὶ εἰς τὸ συγγραφικὸν ἀνηγμένα συγγράμματα φέρεται, τήν τε κατὰ τὰ ἔργα τελειότητα, καὶ τὴν ἐν λόγοις μαρτυρούμενα δύναμιν. *In centum & quinquaginta tria capita divisus, quibus precandi formulam Vir ille divinus exposuit. Feruntur ejusdem & alia plura lectu digna diversi argumenti opuscula, partim Epistolæ, partim Historiæ * forma conscripta, quæ non operum † tantum perfectionem insignem, sed in dicendo quoque facultatem ejus testantur.* Ibidem alia ejusdam Nili Andreas Scottus g) recenset Opuscula, quæ in *Italia, Bibliotheca Regia,* & *Augustana* dicuntur extare. Dubitat nihilominus, an unius Nili sint omnia.

(C) Excer-

e) Lib. de Patriis illustrium virorum p. 445.

f) In *Turriani* editione κεφαλαίων Nili περὶ προσευχῆς capita sunt 148. In *Zini* & *Suaresii*, rectius 153. Causa diversitatis est non quod capita quædam ibi desint sed quod in Turriani editione ex cap. 10. 11. & 51. 52. & 66. 67. & 68. 69. & 74. 75 contracta in unum sunt capita 10. 50. 64. 65. & 70. Nonnulla etiam auctiora apud Svarésium leguntur ut 26. 114. Nonnulla aliter ut 35. προσευχή ἐστιν ἀνάβασις νοῦ πρὸς τὸν θεόν. Pro quo Turrianus: *Oratio sine distractione est summa intelligentia mentis.* Turriani editio latina in Bibliothecis Patrum Bignæanis repetita est etiam in novissima Lugdunensi A. 1677. curante *Philippo Despone*, presbytero Paris. T. VII p. 1151. Apud Svaresium p. 475. etiam præmittitur Epistola, in qua Nilus ipse disertam mentionem capitum 153. facit. Incipit: πυρέττοντά με φλογμῷ τῶν ἀκαθάρτων παθῶν. * Malim *commentarii.* † *in rebus & factis.*

g) Ex Turriano, hæc nempe, *de nihil possidendo,* περὶ προσαγωγῆς, *de Philosophia Christiana, de virtutibus & vitiis. De comparatione vitæ Monachorum qui in solitudine & qui in civitate degunt. De cæde SS. Martyrum Monachorum in monte Sina. Librum* item *Epistolarum* quæ in Italiæ Bibliothecis exstant.

Excerpta ex ejusdem orationibus h) *in pascha* prima, & secunda, *in Ascensionem* Domini prima, secunda, & tertia satis prolixa totidem verbis exscribit idem Photius in eadem Bibliotheca. Hic non absque oscitantiæ nota designandus est supinus error Gesneri & Simleri, in Bibliotheca, qui opuscula Theologica Nili cum Capitibus Diadochi confundunt. *Sancti Nili Orationes Monasticæ, in Vaticana. Opuscula quædam Theologica, & Capita Φωτικῆς.* Et quod magis est Magdeburgenses Cent. 5. c. 10. *Nili Monasticas orationes extare Græcas Romæ in Vaticana. Item opuscula quindecim Theologica, & Cap. Φωτικῆς. It. librum ad Bariclem Episcopum.* Et infra: *Præbet tamen propemodum conjecturam, quod scriptum quoddam Capita Φωτικῆς commemoratur. Et Nicephorus* &c. Si ullus alius, plane Photius ipse, i) ne hic multorum testimoniis rem traham, similem errorem, aperte profligat. Namque ait, πατέρα δὲ τοῦ λόγου Διάδοχον ἡ ἐπιγραφὴ λέγει, Φωτικῆς τῆς ἐν τῇ παλαιᾷ Ἠπείρῳ Ἐπίσκοπον. *Auctorem ejus inscriptio ipsa facit Diadochum Photices illius, quæ est in vetere Epiro, Episcopum.* Et infra k) dum agit de Sophronii Hierosolymitani Patriarchæ Epistola Synodica: Καὶ ὁ τῆς Φωτικῆς Ἐπίσκοπος ὄνομα Διάδοχος. *Et Photicæ Episcopus nomine Diadochus.*

Omnia istius Nili Opuscula, quæ pleraque sunt, nondum quisquam justum in volumen redegit. Sunt nihilominus partim Latine reddita, editaque. *Oratio ad Deum* contra Barbarorum incursiones, bella intestina, famem, pestem, & mortis vim præsentem, *Johanne Sambuco* Pannonio Interprete. Princip. *Omnipotens Domine Deus, pater ingeniti Filii.* Edita latine tantum Patavii anno 1555. l) extatque MS. in Biblioth. Imperatoris Viennæ.

Petrus Franciscus Zinus Veronensis in latinum convertit, & publicavit Venetiis anno 1557. m) hæc quæ sequuntur, in 8:

Ad

h) Eadem excerpta *Franciscus Combefisius* latine Bibliothecæ suæ Concionatoriæ Paris. 1662 fol editæ inseruit. Orationes in Ascensionem memorantur etiam Joanni Damasceno in Eclogis.

i) Cod. 201.

k) Cod. 231.

l) In 4. sed hoc scriptum rectius refertur ad Nilum Patriarcham CPol. circa A. C. 1380. de quo infra. Codex Græcus Vindobonensis incipit: Δέσποτα κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. Confer si places Lambecium Lib. VIII. de Bibl. Vindob. p. 526. seq.

m) Est mihi etiam in manibus editio eorundem Nili opusculorum à *Zino* translatorum, quæ cum Ephræmi, Marci & Esaiæ scriptis Asceticis prodiit Venet. 1574. 8. apud Bologninum Zalterium. Versionem suam Nili opusculorum Zinus inscripsit Aloysio Lipomanno. Vide & Bibliothecam Patrum Margarini Bignæi Paris. 1575. Tomo tertio. Lugdunensem Tomo septimo, ut alias jam omittam.

Librum Nili *Asceticum*, *sive de vita & moribus Monachorum*, Pr. *Multi ex Græcis*, *& ex Judæis non pauci.*

Ad Monachos institutionem n) P. *Victus intemperantiam jejunium tollit.*

Adversus vitia Orationes Octo. o)

De gula Orat. 1. P. *Principium flos est proficiendi.*

De Luxuria Orat. 2. P. *Pudicitiam parit temperantia.*

De Avaritia Orat. 3. P. *Avaritia malorum est omnium radix.*

De Ira Orat. 4 P. *Ira furori atque insaniæ affinis est.*

De Tristitia Or. 5. P. *Spiritus voluptatem ignorat Monachus.*

De Acedia Or. 6. P. *Animi debilitas est Acedia.*

De inani gloria Or. 7. P. *Inanis gloria est animi perturbatio rationi contraria.*

De superbia Or. 8. P. *Superbia est animi tumor*, *saniæ plenus.*

Diversa capita p) P. *Dei timorem ac studium retine.*

De Oratione Capita CLIII. *Qui odoriferum cupit thymiama.*

Ad Juniores Monachos Institutionem. P. *Juvenis colat quietem in corpore.* (Inter Epistolas ab Allatio editas Græce & lat. III. 303.)

Ad Anastasium Episcopum Epistolam q) *Johannes Sacerdos admirandus Ecclesiæ Constantinopolitanæ.* (Inter Epistolas ab Allatio III. 294. & in Possini edit. (quæ presbyterum tantum vocat, Epist. 254.)

(C) 2 De

n) Liber Asceticus & παραίνεσις πρὸς Μοναχοὺς (quam Evagrio forte rectius vindicant Rosweidus & Holstenius: vide Suaresium p 626.) Græce & Latine cum Suaresii versione prodiit inter S. Nili opuscula edita Romæ 1673. fol p. 1-84 & 553-556.

o) Hæc *Zini* interpretatio recusa in Bibliothecis Patrum. Sed Græce librum hunc de octo vitiosis cogitationibus περὶ τῶν ὀκτὼ λογισμῶν (sive ut in Mediceo Codice περὶ τῶν ὀκτὼ τῆς πονηρίας πνευμάτων) ex Codice Regis Christianissimi primus edidit novaque versione donavit *Franciscus Combefisius* in auctario novissimo Bibl. Patrum, Paris. 1672. fol. T. I p. 303 Incipit. ἀρχὴ καρποφορίας, ἄνθος. Occurrit & Græce ex Codice Barberino descriptus , addita versione nova latina p. 456 ad 474. in collectione operum S. Nili quam Romæ 1673. fol. dedit Josephus Maria Suaresius, Episcopus Vasionensis. Denique *Emericus Bigotius* recensuit ex Codice Mediceo, atque ex eadem Bibliotheca nactus antiquam præclaram ejusdem libri versionem latinam, ante mille elaboratam annos, Græce & latine cum Evagrii Pontici scripto ejusdem argumenti subjecit Palladio de vita Chrysostomi Paris. 1680. 4.

p) Eadem capita parænetica sed additis nonnullis latine ex alia versione leguntur in Orthodoxographis, Basil. 1555. fol p 414 ad 416. sub titulo: Nili Episcopi & Martyris Gnomæ Incipiunt: *Timorem pariter & desiderium erga DEUM habere necesse est.*

q) In qua mira quædam Johannis sacerdotis circa Missæ sacrificium visio declaratur.

De nimis diuturna Præfectura r) P. *Tradunt rerum naturalium observatores.*

In Bibliotheca Patrum Veterum s) Coloniæ edita:

Ex quodam *Parænetico libro* t) Fragmentum. P. *Numquid Angelos, vel Potestates &c.*

De octo vitiosis cogitationibus. u)

De gula. P. *de octo vitiosis cogitationibus s. affectibus.*

De Fornicatione P. *Fornicationis Spiritus per carnis.*

De Avaritia. P. *Externum est avaritiæ bellum,*

De Ira. P. *Ira cum semel pectus obsederit.*

De tristitia. P. *Cum improbat tristitiæ spiritus.*

De Acedia. P. *Acediæ spiritus mœroris spirtum.*

De inani gloria. P. *Inanis gloria affectus multiplex est;*

De superbia. P. *Gravissimus, atque omnium truculentissimus.*

De oratione, Capita CL. sect. CXLVII. Latine tantum Interprete Francisco Turriano, qui cum Diadochi Photices Episcopi Capitibus de Perfectione spirituali edenda curavit Antvverpiæ typis Plantinianis anno 1575. in 12, unde in Bibliothecas veterum Patrum à Margarino Bignæo deducta.

Liber Asceticus. x)

Institutio ad Monachos.

Orationes octo adversus 8. primaria vitia.

Brevis institutio ad Juniores Monachos.

Epistola ad Anastasium Presbyterum, cum duobus fragmentis. y)

Tractatus *de octo vitiosis cogitationibus,* z) Latine Interprete Jacobo Billio, Prunæo, S. Michaëlis in Eremo Cœnobiarcha, qui illum cum

r) Breve fragmentum T. 7. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 1174. est Epistola III. 241. Allat. at Possini. 355.

s) Tomo V. Colon. A. 1618.

t) Vide Svaref. ad Nili Opuscul. p. 631. seq.

u) *Jacobo Billio* interprete. Quod scriptum longe diversum est ab altero ejusdem argumenti, de quo jam dictum fuit.

x) Hunc Germanice etiam vertit & ad calcem Scriptorum S. Macarii edidit Gotfridus Arnoldus Goslar. 1702. 8.

y) In Bibl. Patrum Paris. 1589. T. 1. legitur S. Nili *de Monachis ob pecuniam obambulantibus* fragmentum, latine.

z) Occurrit etiam latine Tom. V. Bibl. Patrum Bignæanæ A. 1589. 1654. & Lugd. A. 1677. T. VII. p. 1174. At Græce è duobus codicibus Regiis cum latina interpretatione edidit *Cotelerius* Tomo 3. monumentor. Ecclesiæ Græcæ Paris. 1686. 4. p. 185. seqq. Incipit: περὶ τῶν ὀκτὼ κακίας λογισμῶν.

cum Johannis Damasceni Operibus edidit Parisiis anno 1577. Subjecitque Eugenii a)opuscula, de eodem argumento.

Græce vero & Latine edita sunt: Ejusdem *κεφάλαια ἢ παραινέσεις*, *Capita* seu *Præceptiones sententiosæ*, Francisco Turriano Interprete, & prioris b)Interpretationis correctore, collatis tribus pervetustis exemplaribus, & scholiis appositis. Florentiæ apud Bartholomæum Sermaretellium 1578. in 8. Una cum Diadochi Episcopi Photices in vetere Epiro Illyrici Capitibus centum de Perfectione Spirituali. Et hæc græce. c) Latine vero Lugduni Batavorum ex officina Plantiniana 1590. in 8. & d) Basileæ apud Robertum Winter, & Coloniæ apud Gymnicum. Item Græce & Latine in linguam Latinam traductæ, & testimoniis tum sacris tum profanis illustratæ, opera & labore Stephani Schoningii, e) Franeckeræ excudebat Aegidius Radæus, Ordinum Frisiæ Typographus 1608. in 8. Addita sunt Agapeti Capita Parænetica, & Aristotelis liber de virtutibus, & vitiis, eodem Stephano Interprete & expositore. Eædem à Michaële Toxita carmine redditæ excusæ sunt Argentorati à Cratone Mylio. Epitomator Gesnerianus: qui tamen in Epitome nullam hujus versionis mentionem facit, sicuti nec Gesnerus in Toxita.

Χρυσᾶ Νείλου Ἐπισκόπου καὶ Μάρτυρος. Capita, s. præceptiones sententiosæ f) *κεφάλαια ἢ παραινέσεις*, Lugduni Batavorum ex officina Plan-

(C) 3

a) Lege *Evagrii*, Pontici nimirum, cujus & Nili opuscula sic inter se confundi notat Suaresius ad S. Nili opuscula p. 613. ut difficillime internoscantur.

b) Zini, de qua supra.

c) Græce & latine exstant inter opuscula Nili junctim edita à Josepho Maria Suaresio Rom. 1673. fol. p. 475-511. præmissa Epistola ad amicum cui illa κεφάλαια ρυγ' Nilus transmisit.

d) Tria diversa Nili scripta hoc loco confundit Allatius. Nam Gnomæ illæ selectiores quas Basileæ & Coloniæ editas scripsit Gesnerus in Bibl, illæ sunt quas in Orthodoxographis A. 1555. latine extare dixi, & incipiunt: *timorem pariter & desiderium erga DEUM habere necesse est.* *Schoeningius* vero edidit vertitque 229 illas sententias quas χρυσᾶ Nili mox Allatius apellat, quæque non modo diversæ sunt ab illis Gesnero memoratis, sed etiam à capitibus sive præceptis sententiosis 148. quæ vertit *Turrianus.*

e) Perperam *Petrus Schoeningius* dicitur apud Clariss. Caveum.

f) Has sententias Nili 229 à *Jo. Hontero* è Moldavia allatas primus edidit cum versione sua & notis *Mich. Neander*, A. 1558. deinde recusæ sunt Græce & lat. cum Neandri (non Zini ut Labbeus T. 2. de Script Eccles. p. 124. & Suaresius p. 625. ad Nili opuscula, ubi è Codice Barberino additamentum quoddam sententiæ 97. subjunctum Græce & Latine exhibet, sententiis ipsis in collectione sua omissis) versione in Tomo

Plantiniana apud Franciſcum Raphelengium 1590. in 8. Eadem ſub titulo : Aurea Nili Epiſcopi & Martyris Parænetica , interprete Nicolao Glaſſero, Hamburgi excudebat Paulus Langius. Anno 1614. in 8. Ἀρχὴ σωτηρίας ἡ αὐτοῦ κατάγνωσις. *Initium ſalutis eſt ſui ipſius condemnatio.* De iis interpres: g) *Clarum eſt illud Phocylidis:* παῖδ' ἔτι ἐόντα χρεὼν δὴ καλὰ διδασκέμεν ἔργα. *Hinc & Ageſilaus ea diſcenda eſſe pueris dixit, quibus nati grandiores facti uti poſſint. Sunt igitur illi potiſſimum eligendi, quibus juventus, & in literis proficiant, & mores pietate condiantur. De Nili libello non eſt, quod dubitemus, quin ad omnia hac poſſit plurimum. Eſt enim elegantia politus, virtutum praeceptis gravis, antiquitatis auctoritate pius, prorſusque aureus. Conſtat vero eum in vetuſtiſſima quadam Bibliotheca in Walachia Tranſſylvaniæ finitima à doctiſſimo viro Johanne Hontero Coronenſi inventum, & ad Clariſſimum Nicolaum* h) *Neandrum de antiquitatis ſtudiis optime meritum, ut in lucem prodiret, miſſum fuiſſe, à quo emendatus integritati & nitori reſtitutus, primumque cum aliis editus fuit opuſculis. Quis vero hujus libelli ſit Auctor, cum plurium ejusdem nominis Epiſcoporum, Martyrum, doctrinaque praſtantium virorum in hiſtoria mentio fiat Eccleſiaſtica, non liquido apparet. Duo enim Nili auctore Nicephoro fuerunt Ægyptii Alius* i) *Theſſalonicenſis, qui poſt Caroli M. vixit tempora. Fuit & Nilus quidam Scholaſticus. Iſtius vero, cui Opuſculum hoc Neander adſcribendum putat, mentionem facit Nicephorus l.14. c.54. Ex quo conſtat admirando iſti Nilo patriam fuiſſe Conſtantinopolin, cujus etiam propter egregiam nominis celebritatem Praefectus fuit. Sed relicto tali ſtatu ad vitam ſe contulit Monaſticam. Dicendi quoque facultate, praclarisque doctrina dotibus inſtructus cum fuerit, variis ingenii monumentis nominis ſui memoriam ad poſteritatem propagavit.* Hic obſerva verba, *Duo Nili Auctore Nicephoro fuerunt Aegyptii.* Unus tantum * Nicephoro Ægyptius eſt.

Has

Tomo I. Orthodoxographor. Grynæi A. 1569 p 169 Et in opere Neandri aureo Lipſiæ 1577. 4 tum in auctario Bibl. Patrum Ducæano Pariſ 1624 fol. Tomo 2. Cum *Stephani* vero *Schoeningii*, Scholæ Doccumenſis in Friſia Occidentali Rectoris non ſane meliore verſione (cujus notis etiam illuſtratæ prodierant Franequeræ 1608 8) recudi curavit *Chriſtianus Weiſius* ὁ μακαρίτης, Gorlici 1679 8. Neandri interpretatio occurrit etiam in Bibliothecis Patrum 1575. & 1589. Pariſ. & A. 1610. T. 4 & 1654 T. 13. & Lugd A. 1677 T 7. p. 1147 Latinis verſibus reddidit Antonius Meierus Ulеteranus Flander. Cameraci 1561 4. Germanice interpretatus eſt & S. Macario ſubjunxit Godfridus Arnoldus. Goslar. 1702. 8.

g) Glaſerus

h) Leg. *Michaëlem*.

i) Diverſus puta ab illis Nicephoro memoratis. * Fallitur Allatius. Vide Niceph. VII. 16.

Has easdem Parænefes k) edidit græce & latine Paulus Minerva Barenſis Dominicanus,cum Scholiis Sive Commentariis. Neapoli apud Conſtantinum Vitalem 1604. in 4. Quid in illis illuſtrandis egerit, ipſe enarrat ad lectorem : *Quidquid igitur in illis reperies, ex ſanctorum Patrum doctrina exhauſtum eſſe judices ; ideo & cunctos citavimus: cumque ad Politicam & Moralem vitam perquam maxime ordinarentur; ad illas roborandas, firmandasque, Ethnicorum quoque Philoſophorum axiomata perſtrinximus, ut ſciant, qui laxatis vita habenis illam provinciam ducunt, legem Chriſtianam, legem eſſe virtutum, quam ex ethnicis plerique naturali illuſtrato lumine proſequuti, miris extulerunt encomiis. Quid ſi Chriſtiani nati fuiſſent? Sanctitate quidem nimia pollerent.* Hic tamen talis tantusque Vir, de harum Paræneſeon Auctore diſputans, illis Nilum Aſcetam, & Conſtantinopolitanum exuit; acceptas defert Nilo Epiſcopo & Martyri. Incertum ſiquidem eſt, ut notatur in Bibliothecæ ſanctorum Patrum To. 3. Baſileæ l) impreſſo ; an hic Nilus Epiſcopus Ægyptius fuerit, cujus meminit Euſebius l. 8. c. 14. Et eſſe illum Ægyptium, patet ex ipſa Inſcriptione Νείλου Ἐπισκόπου, καὶ μάρτυρος κεφάλαια ἢ παραινέσεις. *Nili Epiſcopi & Martyris, capita ſive Paraneſes.* Licet Margarinus de la Bigne Nilum Epiſcopum abraſerit, Nilum Monachorum Patrem inſcripſerit, quem ſententiarum harum auctorem facit; ſolo Nicephori Callixti teſtimonio fultus, hoc vel ſolo argumenro. Scribit Nicephorus, *Nilum Monachum capita collegiſſe, aliqua quidem fuſius, multa autem compendioſius tractata.* Ergo; qui hæc Capita ſcripſit, non fuit Nilus Ægyptius Epiſcopus. Non tamen inde pervincit, Capita hæc non eſſe Epiſcopi & Martyris. Fieri enim poteſt, ut uterque capita concinnarit, eaque diverſe; quod & aliis viris ſanctiſſimis, & Græcis ſcriptoribus fuit ſolemne. Et Antonius Monachus in Meliſſa plures ex Nilo abſque alio cognomine ſententias, alias ex Nilo Epiſcopo ſignat. Ergo erunt iſtæ Nili

k) Non omittenda & Pirkhaimeri editio, de qua Rev. Joannes Godfridus Olearius in Abaco Patrologico p. 336. edit primæ: *ſunt etiam ad manus Nili Epiſcopi & Martyris, uti titulus habet, Theologi antiquiſſimi ſententia morales è Græco in Latinum verſæ juxta tenorem Codicis pervetuſti è Græcia elapſi, editaque Argentorati ex ædibus Schurerianis à* Bilibaldo Pirkhaimero *Norimbergenſi interprete, hoc quidem elogio præfixo:*

His paucis redolet quicquid cecinere Prophetæ,
Et Lex,& quicquid ſacra Sophia docet.

Sed hæ ſententiæ ab illis Pareneticis à Neandro, Grynæo & in Bibl. PP. editis ordine nonnunquam haud leviter, numeroque differunt.

l) Leg. *Pariſiis.*

Nili Episcopi & Martyris , & non alterius : quandoquidem Nili Episcopi sententiæ ordinatæ cernuntur , ut in earundem paraphrastica catena ab eodem Paulo digesta ostenditur. Quod autem absque titulo Nilo attributæ sunt, id errore Auctorum factum esse, qui Nili non Episcopi eas esse crediderunt. Sic ergo & titulo Episcopi & Martyris ex Græca Inscriptione, Nilum Capitum Scriptorem esse Nilum, eumque Episcopum & Martyrem. Neque dicendum est , inscriptionem esse confictam : tum enim nulli libri titulo credendum esset. Adde Sixtum Senensem , qui nullum de hujusmodi sententiis verbum in Nilo fecerit , cum illius in Job Commentariorum meminerit; licet hæc ratio non videatur tanti momenti , si quis responderit , Sixtum Senensem , non eam sibi provinciam sumpsisse omnia scripta Nili commemorandi , sed ea tantummodo , quæ sacrorum librorum explicationem continerent. Petrus etiam Biccordatus in sua Historia Scholastica de Nilo Asceta , & ejus scriptis sermonem habens, de istis Parænesibus nec verbum quidem. Tandem uti validissimam rationem ex Mutii Justinopolitani Episcopi Historia testimonium adducit , qui Nilum Episcopum & Martyrem harum Paræneseon facit Auctorem , cum sub nomine Nili uti legitimi Auctoris nonnullas particulas ex hoc opere depromptas recitat. Hinc Paulus ovans ascendit in Capitolium: *Quis autem alterius Nili, non autem Episcopi & Martyris affirmabit , cum testimonium hoc sit præstantissimum ? Aut dicas Mutium inconsulto scripsisse? Aut Nilo Episcopo attribuisse , Nilo autem non Episcopo abstulisse ? Nisi enim sub Nili Episcopi & Martyris titulo legisset, utique non affirmaret esse Nili Episcopi. Quid enim erat in causa , ut Mutius Nilo Episcopo attribueret , Nilo autem non Episcopo auferret ?* Sed postmodum remissius enunciat, objici posse, sententias non esse Nili Episcopi & Martyris , sicuti sibi à nonnullis objectum fuisse testatur : sub persecutione posito Episcopo tempus non adfuisse edendi libri : In ejus actis nullam harum Paræneseon mentionem factam. Respondet, martyrium, & persecutionem non interpolasse scriptionem librorum, exemplisque pluribus ostendit. Hinc concludit, Margarinum de la Bigne non recte Nilo Episcopo & Martyri quod suum erat abstulisse, Nilo verò non Episcopo tribuisse. *Quod si attulerit postremum, nempe quod plerique viri hac tempestate doctissimi tenent oppositum , scilicet quod non sint Nili Episcopi & Martyris , sed alterius Nili , respondemus , quod ex alia parte adsunt centum alii viri præstantissimi autumantes , Nilum Episcopum & Martyrem harum sententiarum Pareneticarum auctorem.*

Sed

Sed ut unde Paulus exegit Apologiam, inde ego exordiar. Non esse Nili Episcopi, sed alterius, tenere doctissimos Viros, respondet, ex alia parte centum alios præstantissimos Viros tenere Nilum Episcopum esse. Et tamen non multo ante cum illustrium Scriptorum testimonis id tutari conaretur, non ultra tres produxit, Antonium Monachum in Melissa, Petrum Riccordatum, & Mutium Justinopolitanum, qui de Episcopatu Nili harum Parænescon Scriptoris ne verbum quidem obducunt. Et jam derepente in contrarium perducuntur. Sed esto, eas Nilo Episcopo concesserint: An propterea Nilo Ascetæ vel Monacho denegarunt? Nihil minus. Asceta sub aliis atque aliis titulis innotuit, quibus ab exscriptoribus scripta illius cohonestata sunt. Hinc in multis sub nomine Nili præfixo designatur nullus alius, quam Constantinopolitanus iste, uti hoc nomine insignior. Aliis Monachus est, aliis Asceta, aliis Abbas, aliis Episcopus, aliis Archiepiscopus, & quod admirabilius est Constantinopolitanus, aliis Martyr. Quare si ex inscriptionum titulis fas est nobis varios quoque Auctores fingere; quot nobis Nili assurgent? Vel in quot Nilos unus noster Nilus misere discerptus congemiscet? Ex variis officiis, dignitatibus, professionibus, curis, sortibus variæ quoque personæ uni eidemque homini imponuntur, & variis inductis rationibus, varie quoque perscribuntur in monumentis, neque propterea à se ipsis distant, vel minimum mutantur. Et Nilum nostrum fuisse Ascetam res ipsa docet; Sacerdotem cum Theodulo filio, in hoc de Nilis Tractatulo probamus; & Martyrem quoque, & Episcopum fuisse, & si vis etiam Archiepiscopum quid vetat? Sed hoc non est scriptis relatum. Quid tum? Quæ litteris mandata non sunt, & tamen credimus, & sine ullo dubio tenemus ita fuisse? Et forte hæc omnia in Nilo nostro reperiremus, si res gestas illius tempus edax nobis reliquas fecisset. Et forte etiam qui futuri sunt obtinebunt, cum videamus in dies singulos similia è latebris in lucem suscipi, & publicæ commoditati procrescere. Non ex alienis advocabo argumenta. Ex vita S. Nili Episcopi & Martyris, quam ex Johannis Christoforsoni Interpretatione recitas, de scriptis dicti Sancti, minus quam nihil est, & tamen tua largitate Auctor est Parænescon. Unde id expiscaris eum illas scripsisse? Potuit scribere. Scripsere alii ejusdem ætatis & dignitatis viri. Concedo nec invitus. At scripsisse, nisi meliora indicia proferantur, non dicam. Et etiam si Nilus

(D) Episco-

Episcopus scripserit: an Episcopus & Martyr hic tuus ille idem est? Nilos eo tempore plures fuisse, & inter eos Episcopos & Martyres, & scripsisse etiam ad posteritatem Commentarios, nemo prudens negaverit. An non insulse quis concluderet: (sit pro exemplo Nilus Patrarum Episcopus & Martyr;) Huic operi præfigitur titulus, *Paraneses Nili Episcopi & Martyris.* Ergo Nilus hic nullus alius est, quam Patrarum Episcopus. *Nam si Nili Asceta essent, non esset additio, expressioque Episcopatus & Martyrii. Si Græca Interpretatio absque titulo, & agnominatione legeretur, Nili utique non Episcopi essent sententiæ. Non enim est intelligibile, ut Nili non Episcopi fuerint, Et quis Nilo Episcopo & Martyri attribuat?* Et tamen similia in hoc eodem Nilo Asceta ante oculos obversantur. In nonnullis ejusdem Tractatibus præfigitur, *Nili Archiepiscopi Constantinopolitani.* Repudiandus itaque est Nilus Asceta, & Nilus Archiepiscopus Constantinopolitanus investigandus. In nonnullis, Nili Abbatis, rejiciendus itaque est Asceta, & Nilus Abbas perscrutandus. Sed Nilus Asceta, non fuit neque Episcopus, neque Martyr. Unde id habes? Nec etiam sub nomine Sacerdotis innotescit, & tamen sacerdotio præditum fuisse ex eodem perdisco. *Sed Sixtus Senensis nullam de hujusmodi sententiis mentionem fecit.* Esto, verum est, *cum nec de aliis Tractatibus fecerit, sed de iis tantum, qui in sacrorum librorum explicatione versantur* Quare itaque ipsius in Cantica Canticorum, in Evangelium Lucæ, in Psalmos, & in alias sacræ Scripturæ libros explicationes non commemoravit, quas ad hæc tempora Manuscripti Codices retinent? Non dici potest, Nili in Job Commentaria prolixa fuisse, in aliis hinc inde & ipsius operibus recollectas expositiones: cum in Job eodem modo se habeat, & in Canticum Canticorum sit Commentarius integer.

Nili Monachi Eremitæ *Historiam*, sive *Narrationes*, m) *quibus cædes Monachorum montis Sina, & captivitas Theoduli ejus filii describitur.* Εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ Μοναχῶν, καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Θεοδούλου extractam ex Codice 74. Mf. Caroli de Monchal Archiepiscopi Tolosani, & eidem nuncupatam, cum nova sua interpretatione & Notis, sub Titulo: *Nili opera quædam nondum edita*, Parisiis n) publicavit doctissimus Petrus Possinus, apud Sebastianum Cramoysi Typo-

m) Distinctio in septem narrationes non à Nilo est, sed à Possino.

n) A. 1639. Ejusdem narrationis jam ante Possinum interpretationem sed minus præclaram minusque ut ex *Metaphraste* integram ediderant *Aloysius Lipomannus*, et *Laur. Surius* ad 14. Januar. Ab eo tempore emendatius post Possinum è Codice Mazarini-

Typographum Regium in 4. Addidit ejusdem Nili *laudationem in Albianum* o) græcè & latine. De hac historia Menologium Græcorum 12. Novembris. Καὶ ἐπεὶ ὁ μακάριος Νεῖλος τὸ ὄρος μετὰ τοῦ υἱοῦ κατειληφὼς συνῆν τοῖς πατράσιν, βάρβαροί τινες ἐξαίφνης ἐπελθόντες ὡς θῆρες τὸν υἱὸν Θεόδουλον σὺν ἄλλοις πλείστοις αἰχμάλωτον ἔλαβον, ὃν ὡς αἰχμάλωτον θρηνεῖ πλέον τοῦ καθήκοντος, καθὼς ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ συντεθέντι συγγράμματι ἐμφέρεται. *Hinc cum Beatus Nilus occupato monte cum filio Sanctorum Patrum consvetudine frueretur, quidam ferarum instar repente irruentes Barbari ejus filium Theodulum cum multis aliis captivum abduxerunt; cujus casum lamentatur Pater, plusquam deceret talem virum, quemadmodum in Commentario hac de re scripto cernere est.* Nicephorus Callistus dicto loco: p) Μεθ' ὧν καὶ τὸ ἐν τῷ Σιναίῳ ὄρει τῶν θείων πατέρων μαρτύριον ἀναγράφεται οὕτω λαμπρῶς τε ἅμα καὶ περιπαθῶς, ὡς ἱκανὸν εἶναι ἐντεῦθεν θηρᾶσαι, οἷος καὶ κατ' ἄμφω γέγονεν ὁ ἀνὴρ ἔν τε λόγων καὶ ἀρετῆς περιουσίᾳ, ἐκεῖ δὲ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τοὺς παῖδας μετρίως διέξεισιν ἐκτραγῳδῶν λίαν περιπαθῶς τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν, βαρβάρων καταδραμόντων, οἱ Βλέμμυες ἐκαλοῦντο, καὶ φόνον οὐκ ἐλάχιστον δεδρακότων, ὃ καὶ ἥδυσμά τι πνευματικὸν τοῖς φιλομαθέσι καταλέλειπεν. *Scripsit quoque Divinorum Patrum in monte Sina obitum & martyrium, facundia & effatu* q) *tanto, ut satis inde colligere liceat, quam eximia doctrina juxta & virtute Vir is fuerit, ubi etiam suas & filiorum res paucis commemorat miserabiliter, veluti in Tragœdia, captivitatem etiam deplorans, cum barbari Blemmyes excursione sua cædem ingentem fecere: quod opusculum tanquam spirituale quoddam oblectamentum studiosis reliquit.* Cum græce legeretur διηγήματα, occasionem arripuit eruditissimus Possinus distinguendi

(D) 2 librum

zariniano Græce & Latine edidit *Franciscus Combefisius* in lectis triumphis Martyrum Paris. 1660. 4. Latine Jo. Bollandus quoque (non Græce & Latine, ut Labbeus affirmat T. 2. de Scriptoribus Eccles. p. 125. & ex Labbeo infra noster) ad diem 14. Januar. Tom. 1. p. 954. seq. narrationem illam qualem Surius dederat, collatam cum MS. Vaticano cum brevibus notis suis A. 1643. edidit, distinctam in capita 15. sectiones 62. adde quæ idem p. 1113. seq. ubi ex Possiniana quam elegantem & pleniorem fatetur, nonnulla supplet. *Gallice* vertit *Nicolaus Sudorius* (le Sueur.) Varias lectiones è quatuor Græcis MSS. Codicibus Vaticano, Barberino, Altempsiano (qui cum Sfortiano comparatus) & Palatino translato in Bibl. Vaticanam ex marginibus Codicis Barberini descriptas ad calcem Epistolarum Nili edidit *Allatius* Rom. 1668. fol.

o) In MS. Barberino, cujus Varias Lectiones etiam in hac laudatione obvias Allatius loco jam memorato edidit, dicitur *Albianes Monachus Eremita*. Monachum Nitriensem fuisse constat.

p) Lib. 14. c. 54.

q) *affectu.*

librum in ſeptem narrationes, cum hoc arbitraretur aliquo Lectoris commodo, nullo Auctoris aut operis detrimento fieri poſſe.

De ea, quæ apud Lipomanum edita eſt, interpretatione, illud eſt præſtantiſſimi Petri Poſſini interpretationis ſuæ arbitrium; *Hoc unum modo initio receperam: hocque illi, quo magno merito nihil non apud me poſſunt, mecum duntaxat egerant: ut veterem, quæ pridem à Lipomano eſt edita, hujus opuſculi interpretationem recenſerem, & cum Græco compararem. Sed cum aliquot jam paginis paſſim interpolatam, ac recantatam à me illam interpretationem amicis in ſpecimen obtuliſſem, quod ſcribenti prius mihi, hoc legentibus idem ipſis viſum fuiſſet: me, ſi pergerem ut cœperam, exhauriendis illis laboris illiberaliſſimi faſtidiis, magno meo tædio nullam tamen alienam gratiam relaturum. Et certe, ut quam omittere non poſſum, celerrime ſaltem, quod verecundiæ unum ſupereſt, tranſigam reprehenſionem laboris alieni, id quam breviter, tam vere licet affirmare, nullum omnino labis, flagitiive genus, quod in eo genere caveri debeat, in iſta eſſe verſionis perverſiſſimæ deproperatione prætermiſſum. Nam & obſcurata paſſim eſt Auctoris ſententia, & non raro ad libidinem interpretis ficta, & detorta. Jam omnibus fere paginis miſerrimum in modum per ſummam licentiam lacerata fœdiſſime, mutilataque oratio ſcriptoris, tum à capite ad calcem nullo non loco ita cooperta contaminataque maculis barbaræ cujusdem infantiæ, ut opus veterum judiciis arce dignum, rus hodie merum, rureque inficetius videatur. Quæ ſi quis à me dicta criminoſius exiſtimet, non ego tamen apud eum perdam aquam prolixa approbatione cauſæ meæ, certis unaquaque de re teſtimoniis proferendis. Sed ſi tanti putet rem totam cognoſcere, & Latina illa veteris interpretis cum Græco Auctoris conferre, ut ad alia conniveat, næ is tamen, ſi quam habet æquitatem, cum non tantum commata, aut comprehenſiones totas, ſed paginas, atque adeo tractationes integras conſcio ſilentio præteritas toto paſſim in opere perſpiciet, & illum quisquis eſt, interpretem ſcripſiſſe feſtinanter, & non calumnioſe me accuſaſſe judicabit. Atque hinc ſatis intelligis, Lector optime, quam non leviter, aut cupide conſilium interpretationis ordiendæ novæ, ſed neceſſario ſuſceperim.* Hæc cum animadvertiſſet neſcio quis in calce Codicis editi Barberini appinxit: *Tres iſti manuſcripti Codices ita concordant, ut ex uno exemplari quaſi deſcripti eſſe videantur omnes, alioquin ab edito longe diſcrepantes: multa enim mutant, nonnulla addunt, plurima recidunt, in quibus Simeonis Metaphraſtæ manum facile agnoſces, qui ſcripta ejusmodi de Virorum Sanctorum rebus geſtis antiqua & ſatis longa interpolare, atque mutare amavit. Porro iſtam ejus editionem, quam Codices illi repræſen-*

ſentant , ſecuta eſt vetus Interpretatio Latina à Lipomanno primum evulgata, quam Pater Poſſinus in Præfatione ita exagitat , mitius fortaſſe facturus , ſi diſcrepantias , atque etiam errores non ab Interprete , ſed à Simeone Metaphraſte interpolatore proficiſci , uti factum oportuit , animadvertiſſet. Hæc in Poſſinum , Lipomani editionem, & Simeonis Metaphraſtæ nomen per ora hominum magnifice incedens traduntur. Sed condonandum eſt viro , qui quantum valeat Poſſini judicium, & Metaphraſtæ dignitas in rebus Eccleſiaſticis promovendis ex publicarum privatarumque rerum adminiſtratione , peritiaque plena, & an albus vel ater fuerit, ignorat. Quis enim , niſi nugas ſomniare voluerit, aliiſq; garrire tentaverit, Simeonem Metaphraſtem nobili equeſtrique genere natum, miniſtrum inter primarios militiæ Conſtantinopolitanæ, ab Epiſtolis & Secretis Imperatoris , oratione ſoluta & vincta non abſque eloquentia, & dexteritate præcipuum , jactabit : errores & diſcrepantias à tali tantoque viro profectas fuiſſe, & vitas antiquorum Sanctorum interpolaſſe contendenti, & tantum nomen lædenti , veniam concedet, ſed non proſperandam ? Sed parum peritis uſu, & de facili pronunciantibus omnia non invitis manibus danda ſunt.

Dicimus ergo , & firmiter aſſeveramus , Metaphraſten nullo modo vitas Sanctorum interpolaſſe, ſic, ut multa immutaverit, plurima addiderit, alia reciderit. Sed immutavit cautior factus, quæ aliorum ſcriptorum monumentis alio prorſus modo ſe habuiſſe , & contra jus fasque fuiſſe dignovit. Addidit ab aliis edoctus digna ſcitu, prætterita tamen ab antiquis vitarum ſcriptoribus. Recidit aliorum ſcriptis relata, ſed nimia, ſed ſupervacanea, ſed fabuloſa, ſed ridicula, & perverſorum hominum malitia ſuperinducta. Et hoc , mi Vir , interpolare vitas Sanctorum eſt? Et hoc ne erit, vitas locis quibusdam immutaſſe , intercidiſſe , illisque addidiſſe ? Metaphraſtes vitas rectè ſapienterque dictatas, intactas reliquit, ex aliorum ſtudiis ac laboribus nullam ſibi famam emendicans, ſed à capite ad calcem rerum geſtarum, uti geſtæ ſunt , expoſitionem , proprio ſtylo genereque dicendi ita expediit, ut nullis aliorum ſcriptorum periodis, addo formulis & notis, uſum fuiſſe ab arte oratoria inſtructus dignoſcere poſſit. Ita eſt. Proſtant Sanctorum antiquorum vitæ ab aliis ante Metaphraſten publicatæ, quæ poſtmodum ab eodem facultate dicendi ſingulari in meliorem atque accuratiorem tenorem editæ ſunt , quales multas in mea de Simeonibus Diatriba luculenter deſignavi. Sume in manus,

nus, attentius lectita, æque beneque judica, tum demum sententiam profer. Planus fueris, si Metaphrasten virorum Sanctorum res gestas antiquas, & satis longas interpolasse, atque immutasse enunciaveris, & doctissimi Possini de hac historia Nili latine apud Lipomanum rectum non esse, intelligens, prudensq; judicium, aut injuria illam vexasse. Cui siquidem notum non est, in exscribendis antiquorum voluminibus exscriptorum incuriam, neq; in doctrina neque in eruditione excellentiam, & si Codices, quibus innitebantur, depravati distortis literis, sive ambiguis confusi, verba similitudine syllabarum vitiosa, multa etiam vel malignitate addita, vel spatio temporis fugientia, intrusisse? Iniquum est similia Metaphrastæ attribuere. Et ne nimius sim, vide quæ de Metaphraste in dictando, atque verbis struendis studio, apposite in Elogio ipsuis construit Psellus, Diatriba nostra de Simeonibus, & eorum scriptis, in qua multa de hac eadem re ex aliis, atque aliis Auctoribus collegimus. Et ne nos similia nostra imaginatione agitare belluli ac festivi saperdæ suspicentur, habeto tibi, Lector, quæ pro eodem Metaphraste Lipomanus scriptis memoriæ prodidit. *De Metaphraste autem communis priscorum virorum Ecclesiæ Orientalis sententia, vitas Sanctorum ex diversis Auctorum libris eum in unum volumen redegisse, & quæ alicujus viri erant inscripta, sub hoc titulo reliquisse; quæ vero ab aliis descripta erant, rudi tamen, & insulso stylo, eas ipsum multis laboribus, & sudoribus exornasse, & eruditione sua exposuisse, prout Theodorus Balsamon, & Psellus: ideoque & Metaphrastæ nomen fuisse adeptum, μεταφράζειν enim Græce, Latine est, scripturam aliquam dilucidioribus verbis, sensu tamen & materia retentis interpretari. Quæ autem à nemine adhuc scripta fuerant, sed quasi per manum, & traditionem à Patribus accepta, & pro veris habita, has ipse eleganti & condito stylo descripsit, & legendas Ecclesiæ proposuit, tantaque auctoritate liber hic in lucem prodiit, ut apud Orientalem Ecclesiam, qui Sanctorum vitas præter unum Simeonem Metaphrastem scripserit, nec quæratur, nec reperiatur. Quin imo in suis Menæis, & sacris Sanctorum, vitas recitat, non alias quam ex istis desumptas legit, adeo pro certis, veris, & authenticis, ab omnibus, & omnium auctoritate confirmatis. Imo nec Ecclesia Græca Preces, Orationesque Metaphrastæ, post Basilii & Chrysostomi supplicationes statim locasset, si recentis temporis auctor is esset. Nec à Balsamone allegaretur, qui ultra 400. annos floruit, & Psello, qui ultra quingentos. Denique nec in Concilio Florentino ad confirmandum dogma fidei inter Doctores Ecclesiæ citaretur. Hæc fuerant reliqua, quæ de hoc Viro notanda erant.* Et in Præfatione Tomi V. *Illud quidem primum*

mum est, omnes has Vitas de Græco in Latinum nostro hortatu, nostrisque suppetiis à Gentiano Herveto, Gallo, Viro docto recens fuisse translatas, easque nunc primum Occidentalem Ecclesiam suscipere, qua quali quantoque thesauro huc usque; ob earum ignorationem privata fuerit, postquam totum volumen percurreris, tu ipse judex optimus esse poteris.

Et hoc quidem Lipomanus, si priora atteris oculatus à fronte, simul, & occipitio, si posteriora quinti Tomi, plus cimicem sanguinis, ut ita dicam, quam illum rationis habuisse dices. Quid enim inconsultius fieri potuit, quam Vitas Sanctorum universas, quæ nullum Auctorem titulo præferebant, nulla ad liquidum explorata veritate, Simeoni Metaphrastæ appingere? Unde postmodum tot famæ vulnera, & notas innoxio homini, & ab omni culpa remotissimo, pravissimi, & pessime diffamati hæretici, & fabulas fabulosorum mangones concriminati sunt? De quibus nos alibi fusius. Nunc tantum illis addam de illius ætate, quod Nicephorus Gregoras in Vita sanctæ Theophanonis Leonis filii Basilii Macedonis Imperatoris Constantinopolitani uxoris; de studiis restitutis ab eodem Leone in Urbe Byzantina agens; τόγε μὴν τῶν λόγων κράτος, εἴπερ δήτι τῶν ἁπάντων ἄλλως, καὶ τότε μᾶλλον, εἴπερ ἄλλοτέ, ποτε, μεγάλην ἔσχε τὴν ἀκμὴν, ἀμφοῖν τοῖν βασιλέοιν μάλα τοι πλείστην δεδωκότων αὐτοῖς τὴν ῥοπὴν, καὶ τιμήν. Καὶ ἦν ὁρᾷν ὁσίων ἀνδρῶν συναλλαγὰς, καὶ σοφῶν ῥητόρων θέατρα, καὶ πᾶσαν λόγων ἀρετῆς ἐπίδειξιν, ἀθροιζομένων ἁπανταχόθεν πολλῶν, καὶ ποιούντων ἄλλην Σωκρατικήν τε, καὶ Πλατωνικὴν Στοὰν καὶ Ἀκαδημίαν, καὶ Λύκειον τὰ βασίλεια. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ πολλὴν τὴν ἐπίδοσιν εἴληφε τότε καὶ ἡ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας εὐπρέπεια. Οὐ γὰρ μόνον ὁ βασιλεὺς πολλὰς τῶν ἐτησίων ἑορτῶν, καὶ πανηγύρεων οἰκείοις ἐκόσμησε λόγοις, καὶ ᾠδαῖς, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν τότε ἐλλογίμων τὰ ὅμοια πράττειν ἐκέλευσεν, ὧν εἷς ἦν, καὶ ὃς τότε ἄλλα μετέφρασε πρὸς τὸ εὐφραδέστερον, καὶ τοὺς πλείους, τῶν τε τῆς ἀρετῆς Ἀσκητῶν, καὶ ἀθλητῶν συνεγράψατο βίους. *Et dictionis quidem Oratoriæ robur, & eodem tempore, si quicquam alias, tum magis ac magis ingentem accessionem fecerat, cum ambo Imperatores maximum illi vigorem honoremque attribuissent. Quare jam obvii cuicunque erant Sanctorum hominum congressus, scientissimorum oratorum theatra, & omnis facultas dicendi singularis, & copia, cum ex locis omnibus plerique accurrerent, & novam Socraticam, atque Platonicam Stoam exhiberent, & Regiam ipsam novam Academiam, & Lyceum, Prytaneumque. Inde vero multo tum augmento tunc invaluit divinæ Ecclesiæ species, & nitor. Neque enim tantummodo Imperator plerosque in annos singulos dies festos ac solemnitates propriis orationibus cohonesta-*

nestavit, & Canticis, sed & multos alios qui tum vitam agebant præstantes viros similia peragere imperavit: quorum unus erat, qui & alia facundius in aliam dicendi copiam conscripsit, & quam plurimas virtutis Ascetarum & Athletarum vitas monumentis commendavit, unde & Metaphrastæ nomen obtinuit. Eadem ad verbum expressit idem Gregoras in vita Michaëlis Syncelli exposita, quæ facili negotio in manu fuerint eandem vitam percurrenti, ne semel ea parum cautus, & alia animo obversans excidisse r) malignus Metaphrastæ laudum obtrectator, in suspicionem veniat. Et Constantinus Meliteniota Orat. 2. de processione Spiritus Sancti. Ἐπεί περ κατ' οὐδὲν λείπονται τῶν λογίων ἀνδρῶν, εἰς συνιδεῖν ἠβούλοντο τούτου τὴν ἔννοιαν, καὶ ἄλλως δὲ κἂν ὤκλαζέ τι πρὸς αὐτὸ τούτοις ὁ λογισμὸς, εἶχον σκέψασθαι πάντως καθ' ἑαυτοὺς καὶ τὸν συγγραψάμενον, ὅ τι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πρώτου σχίσματος ὢν, καὶ τὴν ἀντιλογίαν γινώσκων τοῦ δόγματος, οὐκ ἂν οὕτω συνετίθει, καὶ συνέταττε τὸ τοιοῦτον ῥητὸν, εἰ πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ αὐτὸς ἐπίσης τοῖς πολλοῖς διεφέρετο. *Cum non multum longe ab eruditis Viris abirent, si modo illius sententiam capere vellent. Et alia quoque ratione licet cogitatio ipsorum circa hoc vel minimum claudicaret, poterunt in se Scriptorem considerare, qui cum in ipso primo Schismatis exortu viveret, & dogmatis contradictionem calleret, nunquam hoc modo concinnasset, vel dictum composuisset, si cum Latinis & ipse æque atque alii simultates exercebat.* Et hic vitæ Dionysii Areopagitæ scriptor per eundem Auctorem Meliteniotam est Simeon Metaphrastes. Audi. Καὶ ὁ τὰς τῶν ἁγίων δὲ πολιτείας, καὶ τὰς αὐτῶν ἀθλήσεις ἀφηγησάμενος μεταφραστικῶς, εἰς τὸ τοῦ Ἀρεοπαγίτου μαρτύριον, Διονυσίου φημὶ τοῦ τῶν ἀπορρήτων ἐκφάντορος. *Et qui vitas & res gestas Sanctorum, eorumque certamina variato stylo enarravit, in Dionysii Areopagitæ martyrio, dico secretorum revelatoris.* Collige longe procul ab omni dubio. Metaphrastes eo tempore vigebat, cum primum Schisma inter Græcos & Latinos de processione Spiritus Sancti ex solo Patre, emergens Græcorum cum Latinis arctissimam necessitudinem perturbavit, adeo ut de eadem processione ex solo Patre Leo ipse Imperator, de schola Photii homo, in gratiam sui Photii stylum exercuerit. Et ætatem Metaphrastæ anxie, & amplius quærimus, & eum recentissimum, & Ludi Magistrum, & Fabularum anilium concinnatorem verbis clarissimis perhibebimus?

Nos, ait Salmasius, *διήγησιν illam* (nempe de cæde Seniorum Patrum) in Præfatione ad Lectorem ad Opuscula Nili de primatu Papæ,

r) Constructio verborum hiulca, nec satis apte quadrans: Sensus tamen utcunque patet.

Papæ, *Latinam factam brevi, si Deus dederit, edituri* s) *sumus. De Albiano*, quem laudibus prosequitur Nilus, suspicionem Possini, lege apud ipsum: sive etiam legas *Albianum*, sive *Albinum*, sive *Albanum*, parum refert.

Historia de interemptis in Sina monte Monachis legebatur manuscripta in Bibliotheca Sirletana Cod. 39. MS. & nunc legitur in Vaticanis Codd. 117. 118. 1790. 1806. & Palatino 351. *Bollandus* ad diem 24. Januarii Sanctorum Martyrum in monte Sina à Barbaris occisorum certamen refert à S. Nilo conscriptum Græce, t) & à se, vel alio quopiam innominato Latine redditum, & brevibus pro more Notis illustratum.

Ejusdem Sancti Nili *Epistolas* 355. ex Bibliotheca Medicea idem *Petrus Possinus* eruit, & Latine versas Græce & Latine publicavit cum Notis, nuncupavitque Eminentissimo Principi Francisco Barberino; & Didymi fragmentum addidit contra Manichæos, & Simeonis Abbatis Sancti Mamantis in Xerocerco Dissertationem, de Altercationibus animi & corporis Græce & Latine à se versa. Parisiis ex Typographia Regia 1657. in 4. De his Epistolis, deque eorum Interprete Possino suspicor intelligendum esse Labbæum, u) cum scribit; *Nili Archiepiscopi Constantinopolitani multa habentur in Codd. MSS. quas audio typis parari ab erudito Interprete.* Ipse vero rem indignissimam facerem, si conatu tanti x) Principis fœcundam quæsturam subsecutam, ventis abripiendam non invitis manibus concesserim. Princeps is magnarum artium disciplinis instructissimus, tantorum Patrum aliorumque antiquissimorum Commentarios, sive illi Græca sive Latina copia dicendi emineant, non semel atque iterum, sed sæpius, dum per publica & Ecclesiastica negotia licet, maturo judicio, ac considerate præ manibus tenere, ac lectitare gaudet: indeque factus instructior, mores & consuetudines moderatur, antiquitatem Ecclesiasticam reparat, de fide opiniones examinat, & quæ novi Reformatores inter incautos disseminant, oculatus ad omnia discidit. Inter tot alios Patres, eosque sanctissimos unus is Nilus, quem sæpe numero

(E) per

s) Nunquam equidem à Salmasio hoc factum est.

t) Hæc ex Labbei T. 2. de Script. Eccles. p. 125 Allatius. Cæterum latine tantum non etiam Græce illam narrationem editam à Bollando jam supra notavi.

u) Bibl. nova MSS. p. 101. Idem p. 89. *Nili P. CP. Sancti Johannis Chrysostomi discipuli multa latent opuscula in Parisiensibus aliisque Bibliothecis, quæ ut audio, parantur publica utilitati ab erudito interprete.*

x) Francisci Barberini.

per mentem versaverat, dignus visus est, qui ad compescenda hæreticorum ora, maleque sanorum hominum vitam pessime tornatam incudi reddendam non sine succo Attico, & eloquentia singulari, typis Græce & Latine mandaretur. Idque ut commodius fieret, elegit Virum Clarissimum *Lucam Holstenium*, tum Bibliothecæ Vaticanæ Præfectum, & me licet Holstenianæ virtuti imparem, tanti laboris comitem, ut simili opella ad templum honoris induceret, impertitur. Sententia pronunciata, sortito Holstenius ejus Opuscula reliqua, ego Epistolas capio. Studia Holstenii excessus è vita y) fatalis disrumpit, nec vita superstes propagavit. Cum non omnes in uno Codice Epistolæ sed in pluribus vage dispersæ haberentur, collatis, ut potui, Romanis voluminibus, fascem in unum, obviam factas coëgi, adnotatis earum variis Lectionibus in Studiosorum gratiam, quas mihi alii atque alii Codices obtulerunt. Tum me in earum dedi versionem, cujus nunc utcunque factæ, idem munificus in publica commoda Princeps editionem demandat. z) Et res hæc per judicium enunciata videtur ab eruditissimo Francisco Combefis in recensitis Auctoribus Bibliothecæ Patrum Concionatoriæ, in Nilo: *Epistolæ Nili dari potuerant à Doctissimo Viro Leone Allatio, si factum satis esset votis Eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini, mihi ipsi ad prælum offerentis, cum eum Regia Lutetia hospitem haberet: quippe longè plures, excepta viri opera, Græcarum rerum indagine & peritia nostro ævo facile principis.*

Antequam ad alia progrediar, illud oblivioni dare consentaneum nullo modo mihi videtur, quod præstantissimus Vir, & in scriptis antiquorum evolvendis sagacissimus Emericus Bigotius sæpe admonuit, Epistolam S. Nili ad Xenonem Memorialium à Possino editam editione Parisiensi num 260. extractam fuisse ex S. Basilii expositione in Psalm. 32. Ea in meis est l. 1. ep. 36. & incipit: Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἀγαπᾷ ἐλεημοσύνην, καὶ χαίρει. Examinavi diligenter, & rem meram esse comperi. Sententia eadem est, verba quoque ut plurimum eadem. Nilus tamen noster plerisque immutatis & additis fecit

y) Obiit vir longe doctissimus Romæ 4. Non. Febr. A. C. 1661. ætatis 65. nec quicquam ex promissis Nili scriptis in lucem edidit.

z) Epistolæ Nili Rom. 1668. fol. cum Allatii versione editæ & in quatuor distributæ sunt libros, quorum primus 333. secundus tertiusque singuli totidem, quartus 62. continent. Ex his duæ postremæ ad Olympiodorum Eparchum & Heliodorum Silentiarium laudantur in Syndo secunda Nicena Actione 4 quas Suaresius Allatio indicaverat. Habes itaque Epistolas Nili 1061. licet nonnullæ singulæ in plures distractæ videntur, quemadmodum l. 1. 63. seq. ut omittam exempla allata à Suaresio p. 634.

ſecit ſuam. Quod in Patribus novum non eſt. Semper etenim in ea Eccleſia recentiores Patres, antiquiores uti venerabundos,* & auguſtiora capita aſſiduo die noctuque percurrentes, quidquid ad mores inſtituendos, & ſacra elogia patefacienda opportunum, & obviam cupiditati irrepſiſſet, adnotabant in ſcedis, tum demum fortuna oblata, ſtudia ſeſe exercitantium promoventes aliis quoque communicabant. Quod Nilum feciſſe non in hac epiſtola tantum, ſed in aliis permultis, quæ curioſioribus conſtabant, a) veriſimile eſt. Ut vero modum diſcas, & poſſis imitando conſectari, poſt lectam Nili epiſtolam habeto tibi Baſilii ipſius** verba, & cum Nilanis compara: Ἀγαπᾷ ὁ θεὸς ἐλεημοσύνην, καὶ κρίσιν, οἱονεὶ πάρεδρον ἑαυτῷ τὴν ἐλεημοσύνην ποιησάμενος, καὶ προβληθεῖσαν τῷ βασιλικῷ τῆς κρίσεως θρόνῳ, οὕτω προσάγει εἰς κρίσιν ἕκαστον. Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς Κύριε, Κύριε τίς ὑποστήσεται; Οὔτε ἡ ἐλεημοσύνη ἄκριτος, οὔτε ἡ κρίσις ἀνελεήμων, πρὸ τῆς κρίσεως οὖν ἀγαπᾷ ἐλεημοσύνην, καὶ μετὰ τὴν ἐλεημοσύνην ἔρχεται ἐπὶ τὴν κρίσιν, ταῦτα δὲ ἀλλήλοις συνέζευκται, ὁ ἔλεος μετὰ τῆς κρίσεως, ἵνα μήτε ὁ ἔλεος μόνος χαυνότητα ἐμποιήσῃ, μήτε μόνη ἡ κρίσις ἀπόγνωσιν ἐνεργάσηται, βούλεταί σε ἐλεῆσαι, καὶ τῶν ἑαυτοῦ οἰκτιρμῶν μεταδοῦναι ὁ κριτής, ἀλλ᾽ ἐὰν εὕρῃ σε μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ταπεινόν, συντετριμμένον, πολλὰ μετακλαύσαντα ἐπὶ τοῖς πονηροῖς ἔργοις, τὰ γενόμενα κρυφῇ ἀνεπαισχύντως δημοσιεύσαντα, δεηθέντα ἀδελφῶν συγκαμεῖν σοι πρὸς τὴν ἴασιν, ὅλον ἐλεεινόν σε γενόμενον ἐὰν ἴδῃ, ἄφθονόν σοι τὴν ἑαυτοῦ ἐλεημοσύνην ἐπιχορηγεῖ. Ἐὰν δὲ καρδίαν ἀμετανόητον, φρόνημα ὑπερήφανον, ἀπιστίαν τοῦ αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, ἀφοβίαν τῆς κρίσεως, τότε ἀγαπᾷ ἐπὶ σοὶ τὴν κρίσιν. ὡς γὰρ ἰατρὸς ἐμμελής,

* Forte *venerandos*, vel *venerabundi*.

a) Forte *conſtabunt*. Cæterum operæ pretium eſt hoc loco adſcribere obſervationem integram præſtantiſſimi Cotelerii, in notis ad Patres Apoſtolicos T. 1. p. 509 edit. Amſtelod. *Ex recognitionibus Clementis lib. 2. c. 20. obſervavi deſumtam fuiſſe Epiſtolam Nili ad Aſclepium Grammaticum, Poſſiniana editionis 323. Allatiana 24. lib. 3. Pari modo Epiſtolam ad Xenonem acceptam fuiſſe à Baſilio, edocti ſumus per Emericum Bigotium, eximiæ eruditionis hominem. Sed & (ut pauca de multis dicam) Nili Epiſtola 32. lib. 1. eſt ſententia Gregorii Naz. Orat. 21. p. 382. At 234 Epiſt. ejuſdem libri expreſſa eſt ex Irenæi lib. 1. c. 1. p. 19. 21. apud Epiphanium hæreſ. 31 n. 16. 17. Epiſtolam vero 247. ad verbum leges in eodem Irenæi capite p. 33. B. Epiphan. n. 24. Jam libri 3. Epiſtola 6. formata fuit ex Baſilii loco quem in his e notis protuli. Atque Epiſtola ad Chionium verba habet Baſilii ejuſdem 13. homilia exhortatoria ad baptiſmum, in fine. Nili certe non pauca Epiſtolæ excerpta magis ſunt quam Epiſtolæ, forſan non ſine fraude, aut ſaltem errore Græculorum. Conferas etiam velim illam 192. libri 2 cum §. ult. Epiſtolæ 8. Dionyſii Pſeudo Areopagitæ de Carpo.* Vide ſis & Svareſium ad S. Nili opuſcula p. 633. ſeq.

** Baſilius in Pſal 32. T. 1 p. 201. ſeq. edit. Grecolat. Pariſ. 1618 fol.

καὶ φιλάνθρωπος καταντλήμασι πρότερον καὶ περιπλάσμασιν ἁπαλοῖς πειρᾶται καταστεῖλαι τὸ οἴδημα, ἐπεὶ δὲ ἴδῃ ἀνενδότως, καὶ σκληρῶς ἀντιτυποῦντα τὸν ὄγκον, ῥίψας τὸν ἔλεον, καὶ τὴν μαλακὴν ἀγωγὴν, αἱρεῖται λοιπὸν τὴν τοῦ σιδήρου χρῆσιν. Ἀγαπᾷ οὖν ἐλεημοσύνην ἐπὶ τῶν μετανοούντων, ἀγαπᾷ δὲ καὶ κρίσιν, ἐπὶ τῶν ἀνενδότων. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Ἡσαΐας b) λέγει τῷ θεῷ ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη σου εἰς σταθμόν. Καὶ γὰρ κἀκεῖνος τὴν μετὰ κρίσεως ἐλεημοσύνην παρίστησι ζυγῷ καὶ σταθμῷ κατὰ τὴν ἑκάστου ἀξίαν ἀντιμετροῦντος. Hoc etiam antiquissimis Scriptoribus & ante Christum natis in more fuisse positum, ex Clemente Alexandrino, & aliis satis fuse probavi in Tractatu c) meo de conscribendis epistolis. Quare hic plura dicere supersedeo.

Ejusdem extant *expositiones in Canticum Canticorum*, una cum Nysseni Gregorii, Maximi Commentariis, Carminibus politicis Michaëlis Pselli Græce & Latine eodem *Zino* d) interprete, Tomo II. Auctarii Bibliothecæ Veterum Petrum Græco-Latini Anno 1624. & To.XIII. e) Morellianæ editionis. In Bibliothecæ Scoriacensis Indice, opera & studio Alexandri Barvarii f) facto extat *Catena in Cantica Canticorum, & in eam Enarrationes Theodoreti præsertim, Gregorii Nysseni, Nili, Eusebii, Maximi, & Pselli versibus politicis.* Labbæus g) 177. Idem pag. 274. *Enarrationes in Cantica Canticorum, Nili* in Bibliotheca Regia Cod. 278. Idem pag. 306. *Nili nonnulla Opuscula. Enchiridion Christianum cum Interpretatione*, in Codice Regio 2218.

Josias Simlerus in Epitome Gesneriana scribit, Nilum Episcopum Constantinopolitanum librum scripsisse h) *adversus Græcæ superstitionis sectatores.* Notan-

b) Es. XXVIII. 17.

c) Hic Allatii liber, quantum mihi constat, non vidit lucem.

d) Prodierat expositio illa in Canticum Canticorum latine ex versione *Petri Francisci Zini*, Canonici Veronensis, Venet. 1574. 4. Græca primus in lucem è MSS, Paris. A. 1624. protulit Fronto Ducæus.

e) Paris. 1654. p. 681.

f) Leg *Barvoëtii.*

g) Bibl. nova MSS.

h) Habuit hoc Simlerus à Nicephoro, qui præstantissimum illud è scriptis Nili fuisse testatur lib. XIV cap. 54. una cum altero ad Eulogium. Ἄριστοι δὲ αὐτῷ καὶ ἕτεροι λόγοι πεπόνηνται, πνευματικῆς οὐκ ἄμοιροι χάριτος· ὧν οἶμαι πάντων τὰ πρῶτα φέρεσθαι, ὃν πρὸς Ἕλληνας ἐπιγράφει, καὶ τὰ πρὸς Εὐλόγιον. Liber Asceticus ad Eulogium Monachum duplex exstat, & Græce ac Latine editus est à Josepho Maria Suaresio inter alia Nili opuscula Rom. 1673. fol. Sed λόγος πρὸς ἕλληνας, quod dolendum, intercidit.

Notanturque alibi *Sententiæ Morales ex Græco in Latinum versæ à Bilibaldo Pircheimero.* Argentiæ 1416. i)

Et tandem Labbæus pag. 382. ubi agit de scriptis Nicolai Cabasilæ, Nili ex Præfecto Constantinopolitano Monachi *Enchiridion Pœnitentiale.* Incipit; ὁ ἑκουσίως φονεύσας ἔχει ἐπιτίμιον. Desinit: περιπέπτωσι πλημμελήματα. *Horologium Monasticum.* Incipit; Ἐπὰν παιδείας οἱ ἅγιοι γεγόνασι. Desinit: ἀλλὰ καὶ λίαν ἐνοχλεῖσθαι. *Instructio Monastica* hoc principio exorta; ποῦ τοὺς μὴ εἰδότας. Desinit; κἂν ὕμνοις καὶ αὐτοῖς ἀναγκαῖοί εἰσι. Et pag. 101. Capitulis 53. in Cod. Regio 1788 Est edita inter k Epistolas.

Sed longe longeque plurima, & permulto etiam clariora supersunt edenda hujus sanctissimi viri opuscula, quæ faxit Deus, ut tandem aliquorum studio & diligentia in lucem veniant, quæ hac subjecta notione testata in omne tempus venient.

Duas, quas postremas vidimus epistolas ad Heliodorum, & Olympiodorum, in septima Synodo Generali Act. 4. uti Nili germanus partus scripto redditæ sunt, ad eorum errorem reprimendum, qui asserebant, Nilum contra Imagines scripsisse. Et postremam ad Olympiodorum, ab eisdem depravatam fuisse corroboratur. Ipsi enim pro eo quod dixit Nilus: *Hinc & inde pinge,* DEALBA posuerunt. Et ex duabus convincitur. Ecce ostensum est liquido, quia ipse Sanctus, & egregius Pater Nilus sanctas Icones suscipiebat: accusatus autem est à Pseudosyllogo illo, quod contra Iconas loquutus fuerit.

Tract. l) Ὅτι διαφέρουσι τοῖς ἐν πόλεσιν ἀσκουμένων οἱ ἐν ἐρήμῳ ἡσυχάζοντες, κἂν πολλοῖς τῶν ἀπείρων τὸ ἐναντίον δοκῇ. *Qui in eremis acquiescunt, multo illis esse præstantiores, qui in civitatibus recoluntur, licet multi inexperti contrarium teneant.* P. τέχνης μὲν ἁπάσης τὰ τεχνητὰ κρίνοντες, ἄπειροι.

Περὶ ἀκτημοσύνης πρὸς Μάγνον Διάκονον Ἀγκύρας. Ita legunt nonnulli Codices. Alii legunt: πρὸς Μάγναν. m) Alii πρὸς Μαγνησίλαν τὴν Διάκονον Ἀγκύρας. Alii, πρώην μὲν πρὸς τοὺς ἀμελέστερον μετιόντας τὸν μοναδικὸν

(E) 3

i) Leg. 1516 Dixi de hac editione supra p. 23.

k) Incipit: ἐάν μηδείς σε διώκῃ τύραννος inter Possinianas Epist. 41. & inter Allatianas lib. 3. Epist 71 confer Svaresium ad Nili opuscula p. 628. seq. usque ad pag. 633. singula capita ex illis 53. per Possini & Allatii collectiones dispersa indicantem.

l) Editus hic est à Svaresio inter S. Nili opera Græce & Latine p. 377-407. Rom 1673. fol, atque inde latine in Bibl. Patrum Lugdunensi Tomo 27. p. 240.

m) Sic Svaresius (qui Græce & Latine hoc scriptum edidit p 233-320) *ad Magnam Ancyræ Diaconissam.* Latine legitur T. 27. Bibl. Patrum Lugd p 212. Initio hujus libri aliud suum asceticum ad Monachos scriptum Nilus memorat: πρώην μὲν πρὸς τοὺς ἀμελέστερον μετιόντας τὸν μοναδικὸν βίον γράφοντες λόγον.

διακὸν βίον. De hac Magna Diacono vide Palladium, in n) Laufiacis.

Ἀσκητοῦ παραίνεσις. P. μάθε σὺ ὁ μονάζων καὶ πιστὸς ἄνθρωπος.

Λόγος ἀσκητικὸς o) περὶ τῆς ἐν χριστῷ φιλοσοφίας. P. φιλοσοφεῖν ἐπετήδευσαν μὲν καὶ ἑλλήνων πολλοί.

Πρὸς νεωτέρους Μοναχοὺς διδασκαλία. P. δεῖ τὸν νέον ἀσκεῖν σῶμα τὸν ἡσυχίαν.

Κεφάλαια διάφορα. P. ἀλλ' ὑμᾶς ὦ μακαριώτατοι μετὰ τῶν ἄλλων.

Πρὸς Εὐλόγιον p) P. οἱ τὸν οὐράνιον χῶρον τοῖς πόνοις νεμόμενοι.

Πρὸς Ἀγάθιον μονάζοντα q) P. ἔθος ἔχοντί μοι τὰ πολλὰ τὰς ἀκαίρους τῶν ἑλλήνων.

Ἐπιστολὴ ἔχουσα κεφάλαια νγ'. P. Ἐὰν μηδεὶς διώκει σε τύραννος ἔλλην. Sunt adtextæ ad alias * epiftolas, quas jam edidi.

Περὶ προσευχῆς. P. τέλος πασῶν ἐντολῶν προσευχή.

Γνῶμαι r) ἐπάγουσαι τῶν φθαρτῶν καὶ προσκολλῶσαι τοῖς ἀφθάρτοις τὸν ἄνθρωπον, κεφάλαια ριέ. P. Ὁδὸς εἰς ἀρετὴν ἡ τοῦ βίου φυγή.

Ἄλλαι.

n) Cap. 135. Confer Svarefium ad Nili opufcula p. 604. feq.

o) In edit. Svarefiana Operum Nili p. 1-84. Græce & Latine occurrit cum laudati *Suarefii* verfione. Idem liber latine ex interpretatione *Zini* fæpe prodierat, ut fupra p. 18. 19. dictum eft. Etiam in Bibl. Patrum edit. Lugd. Tom VII. p 1156. Hic eft Nili liber *de Chriftiana Philofophia* quem ab *Ifidoro Clario* latine verfum defcripfiffe fe narrat Jo. Mabillonius T. 1. mufei Italici p. 171.

p) Ad Eulogium Monachum tractatus Afceticus duplex Græce & Latine in edit. Operum Nili Svarefiana p. 408-455. latine in Bibl. Patrum Lugd. T. 27. p 246.

q) Ad Agathium Monachum de virtute colenda & vitio fugiendo, ad exemplum *Periſteria* clariffimæ illa ætate matronæ. Gr. Lat. in editione Svarefiana p. 85-231. & latine in Bibl. Patrum Lugd. T. 27. p. 183. De Perifteria illa confer Svarefium p. 596.

* Vide paullo ante notam k.

r) Sententiæ hæ CXXXV. Græce & Latine editæ à Svarefio p 557-575. Edidit & idem Svarefius Allatio non memorata Nili opufcula, quorum tituli:

Λόγος ἠθικὸς καὶ πολυμερὴς, ἐν ᾧ νουθεσίαι πνευματικαί. p. 321-326. Incipit: πολυμερὴς καὶ πολύτροπος πρόκειται τοῖς πιστοῖς ὁ ἀγών. Latine in Bibl. Patrum Lugd. T. 27. p. 230.

Περὶ διαφόρων λογισμῶν, capita 27. Græce & Lat. edit. Svarefii p. 512-542. incipit: τῶν ἀντικειμένων δαιμόνων. Latine in Bibl. PP. T 27. p. 256.

Κεφάλαια κατ' ἀκολουθίαν, fimilitudines XXXIII Gr. Lat p. 543-548 Lat. p 262. incipit: ἰκτερός ἐστιν ἕξις χειρίστη ψυχῆς. Alia Nili κεφάλαια metro ἡρωελεγείῳ occurrunt cum fcholiis Græcis interlinearibus & marginal. ad huc ineditis MSS in Bibl. Vindob. Cod. Theolog 289 p. 77-86. Eadem κεφάλαια fuerunt etiam apud V. C. Tho. Galeum, incipiunt:

Ἀνθεμόεις παράδεισος ὁ τῶν ἁγίων χορός ἐστιν
Ὀδμῆς ἡδείης πείρατα πιμπλάμενος.
Πᾶς οὖν ὃς παθέεσσιν &c.

Ἄλλαι. P. φόβον ἔχε θεῶ καὶ πόθον.

Κεφάλαια. P. ἐαν ἀφελήσεις τινά.

Ἀσκητικά. P. Οἱ γὰρ μετεωρότερον ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ἀτυχοῦντες.

Κεφάλαια νηπτικά. P. πάντα μὲν ὁρᾷ ὁ θεός.

Περὶ ἐργασίας νοός. P. τὴν ἀρχὴν τῆς κατὰ θεὸν ὠφελείας ποιεῖσθαι ἔχομεν.

Et alia minutiora, *ῥήσεις, καὶ χρήσεις* apud varios Auctores, quas colligere poteris ex *rebus sacris* s) Leontii, & Johannis Presbyterorum, ex Anastasio Sinaita, ex variis Quæstionibus, ex Melissa.

Locorum sacræ Scripturæ interpretationes varias ex Catenis t) in Exaēmeron, in Deuteronomium, in Jobum, in Psalmos, in Cantica Canticorum apud Procopium, in Evangelium, & Lucam, & potissimum in ea, quæ est contexta à Macario Chrysocephalo Episcopo Philadelphiæ, & Niceta Diacono Magnæ Eclesiæ.

Præterea plura ejusdem legas in Johannis Climaci Scala, in Ecloga Patrum περὶ νήψεως καὶ προσοχῆς u) inter alios memoratur etiam Nilus ex Epistolis, in dubiis & solutionibus de variis Theologicis quæstionibus ex sanctis Patribus. In Eclogis Parallelis Johannis Damascani, addit Labbæus pag. 283. *Cum dicta Patrum laudantur, etiam sententiæ Nili suum locum habent.* Et Bonaventura Vulcanius ad Lectorem in Nili Thessalonicensis Tractatum de primatu Papæ: *In Catalogo Bibliothecæ Patriarchæ Constantinopolitani, citantur Nili Monachi* x) *Orationes decem contra Mahomed.*

In

Πνευματικαὶ γνῶμαι κέ κατ' ἀλφάβητον. Incip. ἄτοπόν ἐστι καὶ διώκοντα τὰς τιμὰς, φεύγειν τοὺς πόνους. Gr. Lat. p. 548-551. Lat. p. 263.

Ἕτεραι γνῶμαι κϛ'. Incip. ἀρχὴ ἀγάπης ὑπόληψις δόξης. Gr. Lat. p. 552. 553. Lat. p. 263. Confer quæ ex Codice Barberino addidit Suaresius p. 625.

Λόγος εἰς τὸ ῥητὸν (Luc. XXII. 36.) νῦν ὁ ἔχων βαλάντιον κτλ. Incipit: τὸ προκείμενον ῥητόν. Gr. Lat. p. 575-590. Lat. in Tomo 27. Bibl. Patrum Lugd. p. 266.

Omitto narrationem de Pachone p. 355 & sermonem dogmaticum de SS. Trinitate p. 358-376. quæ itidem Græce & Latine inter Nili opuscula Suaresius (ex Codd. MSS. autoritate p 610.) edidit, sed quæ Evagrio Pontico à Viris doctis tribuuntur.

s) Leontii locos communes Theologicos & Johannis Damasceni parallela intelligit, Anastasii item Sinaitæ quæstiones, & locos communes Antonii Melissæ.

t) Confer Suaresium ad Nili opuscula p. 636. seq.

u) Προσευχῆς.

x) Has Orationes à juniore quodam Nilo compositas esse temporis ratio docet, & agnoscit Allatius infra. A Suaresio, etiam p. p. 697. annotatum est, in Bibl. Barberina & Vaticana exstare sub Nili nomine MS. Λόγον εἰς τὴν προσκύνησιν τῆς ἁγίας ἁλύσεως τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου. Incipit: ὅσοι τῷ τοῦ κορυφαίου

In Philippi Solitarii Dioptra latinitate donata à JacoboPontano, & Ingolſtadii impreſſa, anno 1604. in 4. inter alios Patres adductos locum ſuum habet & Nilus. Tandem Nilus ipſe lib. 3. Epiſt. 11. ad Polychronium Diaconum refert ſe, eo efflagitante librum ſatis amplum *περὶ κατανύξεως de Compunctione* concinnnaſſe. Non dolebit cordi meo Epiſtolæ Lectio, ſi bene prius expurgatus, rebusque mundanis ſuperior factus es. Quare hic eam tibi dabo. *Μακαρίζω σε τῆς πρὸς θεὸν φιλίας, καὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ ἀφθάρτου, καὶ οὐρανίου, καθότι τοὺς περὶ κατανύξεως ψυχῆς* y) *ἀπαιτεῖς ἡμᾶς λόγους. Σημεῖον δέ ἐστι τὸ τοιοῦτον αἴτημα τῆς ἐν ψυχῇ καθαρότητος, οὐ γὰρ ἔστι δυνατὸν μὴ πρότερον ἐκκαθαρθέντα καλῶς καὶ τῶν βιωτικῶν ἁπάντων ἀνώτερον γενόμενον εἰς ταύτην τῶν λόγων τὴν ἐπιθυμίαν ἐλθεῖν, καὶ τοῦτο ῥᾴδιον συνιδεῖν ἐκ τῶν καὶ πρὸς ὀλίγον τούτῳ κατεχομένων τῷ ἔρωτι, οἳ τοσαύτην ἀθρόον δέχονται τὴν μεταβολὴν, ὡς εὐθέως πρὸς οὐρανὸν μεταστῆναι, καὶ αἰθεροβατεῖν τῇ μακαρίᾳ γνώμῃ. Ὅθεν προθύμως ἐγὼ δεξάμενος τὸ ἐπίταγμα τῆς σῆς εἰλικρινοῦς ἀγάπης, βιβλίον ὁλόκληρον περὶ κατανύξεως συντάξας ἀπέσταλκα ὑμῖν τε καὶ τοῖς σὺν ὑμῖν διατρίβουσι φίλοις θεοσεβέσι δυσωπῶν, καὶ παρακαλῶ, ὑμᾶς παῤῥησίαν πρὸς τὸν θεὸν ἔχοντας, ταῖς ὁσίαις ὑμῶν ἀμείψασθαι προσευχαῖς. Δύνασθε γὰρ, εὖ οἶδα, ὑπὲρ ἡμῶν ἐξιλεοῦσθαι τὸ θεῖον. Ob amicitiam erga Deum, amoremque nulli corruptioni obnoxium, ac cœleſtem, fortunatum te judicio: quod à nobis de Compunctione animi ſermones expoſcis. Hæc autem efflagitatio puritatem, quæ in animo eſt, indicat. Neque enim fieri poteſt, ut is, qui non prius expurgatus bene, rebusque omnibus mundanis ſuperior factus eſt, in ſermonum ſimilium deſiderium incidat. Idque ex iis, qui vel minimo temporis intervallo ejusmodi amore corripiuntur, facile comprehendi poteſt, cum illico tantam immutationem admittant, ut ſtatim in cœlum transvehantur, & beata mente gradiantur in æthere. Hinc ipſe avide ſincera tuæ dictionis imperium arripiens, librum integrum de Compunctione concinnatum vobis, illisque, qui una cum vobis commorantur, iis amicis transmiſi, inſtanter petens, rogansque vos, qui apud Deum in aliqua eſtis auctoritate, ſacris precibus mercedem rependere. Poteſtis enim, quod bene novi, Numen nobis propitium reddere.*

Et de ſcriptis hujusce Viri præterea addam, quæ Nicephorus Hiſtoriar. lib. 14. cap. 54. ſcribit: *Ἄρισοι δὲ αὐτοῦ καὶ ἕτεροι λόγοι πεποίηνται πνευματικῆς οὐκ ἄμοιροι χάριτος, ὧν οἶμαι πάντων τὰ πρῶτα φέρεσθαι*

φαίη τῶν Ἀποστόλων θείῳ ἔρωτι γενόμενοι κάτοχοι. Sed & iſtam in celebritate catenarum Petri, homiliam junioris cujusdam Nili eſſe mihi perſvaſerim.

y) Confer quæ de compunctione ſcribit Nilus lib. 4. Epiſt. 1-6. & lib. 3. Epiſt. 33. 243. &c.

ρεσθαι ὃν πρὸς ἕλληνας ἐπιγράφει, καὶ τὰ πρὸς Εὐλόγιον, κεφάλαια δὲ συντίθει, ἄλλα μὲν εἰς πλάτος ἡπλωμένα, πολλὰ δὲ συντεμὼν ἐνσύνοπτον εἶον καὶ πρόχειρον τὸν πνευματικὸν καρπὸν, οἷόν τι νέκταρ ἢ ἀμβροσίαν προβάλλεται. *Alios item libros optimos, edidit spiritualis gratiæ non expertes. Inter quos primas eum ferre puto, quem adversus gentiles scripsit, & rursum qui ab eo* ad Eulogium z) *compositi sunt. Capita autem collegit aliqua quidem fusius, multa compendiosius tractata: in quibus spiritualem fructum, perinde atque nectar aut ambrosiam aliquam, oculis subjectam, ita ut facile percipi possit, proposuit.*

Inter scripta nostri Nili, quidam illud quoque videntur recensere, quod sub *Epicteti* Philosophi nomine sæpius editum est, prænominaturque *Enchiridion*, & à plurimis doctissimis Viris, Angelo Politiano, Thoma Nogiorgio, a) Hieronymo Wolfio è Græco in latinum conversum & sæpius promulgatum, & tandem cum Cebetis tabula, & aliis una cum vita Pythagoræ, sententiis ad intelligibilia ducentibus, & Antro Nympharum, quod in Odyssea describitur, studio, & diligentia Clarissimi, eruditissimique Lucæ Holstenii, Cantabrigiæ, typis Academiæ, impensis Johannis Morden, anno 1655. in 8. Et quia Politiani Codices, quibus idem interpres usus fuerat, videbantur esse corrupti, ut veræ sententiæ Vir alias in vertendo felix & doctissimus, vix umbram sit assecutus, ex alterius Interpretatione pauca illa Politiani suppleta sunt Genevæ apud Hæredes Eustachii Vignon 1594. in 8.

Hoc Enchiridion b) demptis tamen nonnullis, quæ gentilismum superent, Deorum nempe nominibus, Jovis, Fati, Fortunæ, & aliorum Philosophorum gentilium &c. Et nonnullis immutatis ad sententiam honestiorem & probiorem, & Christianis institutis convenientiorem legitur. Sed si molem Libri conferas cum alteratis, pau-

(F) cula

z) Libros ad Eulogium editos esse, itemque capita, suis supra locis annotatum.

a) Naogeorgio. Confer si placet quæ de editionibus Enchiridii Epicteti dicta sunt lib. IV. Bibl. Græcæ cap 6.

b) Enchiridion ita interpolatum sub Nili nomine à Svaresio editum est inter ejus opuscula Græce & Latine Rom. 1673 fol. p. 327-353. Latine etiam occurrit in Bibl. Patrum Lugd. T. 27. p. 231. & ad calcem Theoph. Spizelii τῦ μακαρίτυ de pio secessu hominis literati. Gallice transtulit Michael Mourgues S. J. Paris. 1700. 12. Variis porro in locis differt hæc quæ ad Nilum refertur interpolatio Enchiridii Epictetei à paraphrasi Christiana quam Græce & Latine, nullo auctoris nomine adscripto vulgavit cum notis Mericus Casaubonus Lond. 1659. 8. & Jacobus Gronovius V. C. A. 1683. emendavit è MS. Mediceo.

cula indicantur, imo colorem etiam & speciem pristinam, quam illis dedit primus Auctor, retinent, ut non aliud esse existimetur. Quod à Nili nostri genuinis foetibus alienum est, ideoque ambiguum habetur. Ut si quidem verum fatear, in immutatis neque succum, neque colorem dictionis Nilanæ, neque speciem intuemur. Et Nilus alias eloquentissimus, & Christianæ Philosophiæ promus condus, ut ex aliis suis scriptis deprehenditur, non videtur verosimile à Stoica Philosophia præsidia vitæ Christianæ emendasse. c) Et quomodo id agere sustinuisset Vir Christianæ religionis exemplar ipsissimum? An non in alieno choro pedem posuisset, si ex gentilium moribus, & Stoica Philosophia Ascetis modum imponere constituisset? Et quomodo qui in hoc Tractatu nomina antiquorum Philosophorum ita aspernatus est, atque abhorruit, ut ea data opera ex hoc Tractatu deleverit, ab iisdem præcepta vivendi omnibus virtutis numeris absolutissima, & quibus nihil poterat, vel addi, vel demi, petiisset? An non id fuisset calidum & frigidum ex eodem ore efflare? Vide ipse manuscriptum Codicem Græcum, illumque vetustissimum Nili scripta opera continentem: in eo singuli Tractatus, etiam minutiores infixum habent nomen Nili, alia etiam & in fine post positum. In *Enchiridio*, quod inter illos legebatur, neque in fronte, neque in calce eo nomine obsignatum, tantummodo illud referebat, *Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον. Epicteti Enchiridion.* Non esse Nili videlicet, sed Epicteti, à quocunque sit vitiatum. Adde his. Ita hoc *Enchiridion Epicteti*, cum eo, quod Nilo nescio qua ratione adjudicatur, eandem labem passum fuisse. Cum de illo non inconsulto statutum dictumque sit, Epicteti non esse. Mihi sit præ omnibus unius Simplicii auctoritas, qui Præfatione in dictum Enchiridion sic scribit: *Arrianus vitam & obitum Epicteti prolixis verbis est persecutus. Unde cognosci potest, qui Vir ille fuerit. Idem Arrianus & hunc Libellum, quod Enchiridion inscribitur, composuit: deinde lectis ex Epicteti sermonibus Philosophiæ locis maxime necessariis, & animos permoventibus, ut ipse testatur in Epistola ad Masgalenum, cui opus ipsum dedicavit ut amicissimo suo, & maximo operis admiratori. Quæ ferme eadem & iisdem vocabulis passim in Arriani scriptis de Epicteti exercitationibus inveniantur.* Περὶ μὲν τοῦ βίου τοῦ Ἐπικτήτου, καὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς Ἀρριανὸς ἔγραψεν, ὁ τὰς Ἐπικτήτου διατριβὰς ἐν πολυστίχοις συνταξάμενος βιβλίοις, καὶ ἀπ᾽ ἐκείνου μαθεῖν ἔστιν, ὁποῖος γέγονε τὸν βίον ὁ ἀνήρ. Τὸ δὲ βιβλίον τοῦτο τὸ Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον ἐπιγεγραμμένον, καὶ τοῦτο αὐτὸς συνέ-

ταξεν

c) Leg. *emendicasse.*

ταξεν ὁ Ἀρριανὸς, τὰ καιριώτατα, καὶ ἀναγκαιότατα ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ κινητικώτατα τῶν ψυχῶν ἐπιλεξάμενος ἐκ τῶν Ἐπικτήτου λόγων, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Μασσαλινὸν ἐπιστολῇ ἔγραψεν ὁ Ἀρριανὸς, ᾧ σύγγραμμα προσεφώνησεν ὡς ἑαυτῷ μὲν φιλτάτῳ, μάλιστα δὲ τὸν Ἐπίκτητον τεθαυμακότι, τὰ δὲ αὐτὰ σχεδὸν, καὶ ἐπ' αὐτῶν ὀνομάτων σποράδην ἐν τοῖς Ἀρριανοῦ περὶ τῶν Ἐπικτήτου διατριβῶν ἐν τοῖς γραφομένοις εὑρίσκεται. Hinc Salmaſius Notis in Simplicium colligit: *Ergo hujus Enchiridii Auctor, qui & Diſſertationum, nempe Arrianus. Sed mirum ut in hodiernis Diſſertationibus ea non reperiantur, quæ de vita & morte Epicteti memoriæ mandaſſe Arrianum hic Simplicius teſtatur. Ita multa etiam ex Enchiridio à Stobæo citari, quæ aut omnino in hoc Manuali non habentur, aut aliter ſcripta habentur.* Et Daniel Heinſius concinit Epiſtola ad Theodorum Grasvvinckelium: *Cum ingenti voluptate, pariter & cura legi Epictetum: Enchiridion inprimis, quod ab Arriano ex oraculis divini Viri concinnatum hic nunc habes.* Et compertiora de Epicteti Enchiridio quærimus? Hoc idem de Nilano affirmandum non eſt. Conſidera rem attentius: tum demum judicium da; ad hæc teſtes, ſi potes. Sed inter ejus ſcripta locum habet. At cujus nomen præferat, edicito. An hic libellus tantum extraneo Auctori ſuppoſitus ſuppoſititius fuerit?

Illud quoque animadvertendum eſt, Nilum hunc noſtrum Aſcetam à plerisque *Martyris*, ab aliis *Epiſcopi* titulo inſigniri. Notat Nicolaus Claſſerus: d) *Et ſi de Nili Martyrio non conſtat, ex eodem tamen Auctore, ut etiam ex Oſiandri Annalibus manifeſtum eſt, illum cum filiis* (lege e) cum filio) *à Barbaris perpeſſum eſſe. Inter Martyres igitur hoc nomine fortaſſis refertur. Circa annum Chriſti 309.* f) *floruiſſe exiſtimatur. Interpretationem verò latinam adjeci hanc qualemcunque, ut eam cum illa Neandri, ſi forte in manibus, conferre liceat, quo utriusque collatione plus luminis accedat. In decurias quoque pueriliter diſtinctas habebis ſententias, eum in finem, ut verſio Latina Græco textui poſtpoſita commodius reſpondeat.* Et plane de Martyrio, licet, opere ipſo Martyrium non ſubierit, neque pro una fide Chriſti ſanguinem effuderit, neque vitam expoſuerit; certum eſt tamen, & ex ejus ſcripto ſatis apertum, eum id agendi ſemper cupidiſſimum fuiſſe. De Epiſcopatu ipſe exiſtimo, illum poſt tot calamitates, nonnullos Epiſcopos conſiderata tanti viri virtute & doctrina

(F) 2 ſaltem

d) Nic. Glaſerus præf. ad Nili ſententias Hamb. 1614. 8.

e) Filios quidem duos habuiſſe ſe Nilus teſtatur narrat. 2. p. 13 & 15. ſed alter apud matrem manſerat.

f) Imò 409.

ſaltem in Aegypti partibus, in quibus ſimilium hominum ſumma penuria erat, conſilio inter ſe inito in tantam dignitatem, & merito, extuliſſe. Sed hæc mera ſuſpicio eſt. Eſto, certe id negari non poteſt, aliquod certum indicium habuiſſe eos, qui primi tanto viro Epiſcopi titulum attribuerunt. Non diſſimilis eſſet ſuſpicio de Theodulo illius filio, qui nullis ſacris ordinibus ante captivitatem conſpicuus erat, ſi vocarem illum Diaconum, & tamen ille de ſe dicit, ab Epiſcopo coactum ſimilem ordinem obtinuiſſe: & vere promotus eſt. g) Ὡς δὲ ἂν μὴ δόξαι βίαν προσάγειν ὑπονοίᾳ τῆς ὑπὲρ τοῦ παιδὸς δεδομένης τιμῆς, μηδὲ δεσποτικώτερον ἀπαιτεῖν τὴν πειρατὴν παραμονὴν, πράττειν ἐπέτρεπε πᾶν τὸ δοκοῦν κατὰ γνώμην, ἐν τούτῳ μόνον τυραννήσας ἡμᾶς, τὸ τὸν ζυγὸν ἐπιθεῖναι τὸν ἱερατικὸν μὴ βουλομένοις, ἡμεῖς μὲν γὰρ τὸ βάρος λογιζόμενοι τῆς λειτουργίας ἀγχάλλοντες ὀδυρόμεθα, καὶ οὐκ εἴχομεν πρὸς τὸ ἐπιτεθὲν ἄχθος ἀνεκτῶς ὑπὲρ ἡμᾶς, ὃ καὶ μόλις τοῖς ἁγίοις ἁρμόζει, ὅσον εἰς πολιτείας λόγον, κἀκείνοις γὰρ ἐφάνη βαρὺ, καὶ ὁμολόγησαν καλούμενοι, ὑπερβαίνειν αὐτοὺς τὸ ἀξίωμα, καὶ Θεῷ ἀντίλεγον ἐπὶ πολὺ προβαλλόμενοι τὸ ἀνάξιον, καὶ παρῃτοῦντο τὴν χειροτονίαν, τὸ ἀσθενὲς προφασιζόμενοι, καὶ τὸ πλέον τῶν νῦν ἁπάντων ὄντες ἐπιτήδειοι πρὸς τὸ ἔργον, καὶ ἐξ ἀσκήσεως τῶν καλῶν παῤῥησίαν ἔχειν ἐν τῇ λατρείᾳ πρὸς τὸν δεσπότην μᾶλλον δυνάμενοι. ἐκεῖνος δὲ πρέπειν ἔλεγεν τοῖς πόνοις τὸ γέρας, καὶ τοῖς καμάτοις τοῦ ἀγῶνος, ὡς ἐνόμιζεν ἐδίδου μισθὸν τὸ ἀξίωμα. Ex verſione Petri Poſſini, *Idem tamen, ut nolle nos vidit, modum poſuit officio; ne recordari pretii redimendo puero impenſi, & herili jure tanquam mancipium retinere velle videretur. Ea gratia arbitrio noſtro, utrum vellemus, permiſit, unum hoc tantum amice perſeverans blanda tyrannide obtinuit, ut nobis recuſantibus ſacerdotalis officii jugum imponeret. Nos enim onus reputantes tanti miniſterii, hoc ejus conſilio contriſtati deflebamus, nec ferebamus facile tantam imponi nobis molem officii, quod tam emendatam, & ſublimem cæleſtis vitæ rationem exigit, qualem vix Sancti ipſi præſtare de ſe audeant. Illis quippe ipſis quoque grave hoc munus viſum eſt. Neque id diſſimularunt, cum eo ſunt vocati, majorem eſſe dignitatem illam, quam ut ſibi conveniret; id ipſum etiam diu excuſare auſi apud offerentem hunc honorem Deum, deprecantes impoſitionem manuum, indignitatis & imbecillitatis propriæ conſcientia: tametſi omnibus, qui nunc ſunt, haud paulo eſſent iidem ad id munus aptiores, & propter diuturnam profeſſionem ſanctioris vitæ, virtutumque uſum majori fiducia ad tractationem myſteriorum, & functionem ſacrificii poſſent accedere. Quibus ille contra remunerandas ſibi videri ajebat hujus dignitatis titulo labores in tam difficili certamine,*

g) Nilus narrat. 7. p. 114.

tamine, cujus victoribus hoc addere præmii loco sibi placere. Postremo cum discedere illinc, & domum reverti decrevissemus, idem ille viatico quantum in longam illam viam opus erat, liberaliter instructos, votis insuper oneratos, cum Dei gratiam nobis itineris comitem, & longum domi, postquam eo pervenissemus, pacis fructum comprecaretur, sic demum officiosissime dimisit. Nihil jus ostentans suum, & beneficium redemptionis, neque potestatem in caput pretio emptum sibi acquisitam gloriatus; quod minus humanus forte quispiam alius faceret: imo illam ipsam videbatur calamitatem venditionis, consolatione multa levans. En hic Theodulus, & quod magis est, Nilus ipse in sacerdotem post tot labores operosos atque molestos laurea sacerdotis ab Episcopo, & ejus arte & marte evinciuntur, cum antea nulla dignitate Ecclesiastica effulgerent. Quare non & Nilus ob has easdem speciosas animi dotes, & doctrinarum præstantiam, & enavatam operam pro Christiana Republica consequi potuit præmium ab antiquæ Religionis exemplari Episcopo? Ego certe non dubito, licet id in scriptis relatum non sit, assecutum fuisse. Ut hinc merito ab illius ævi scriptoribus, quibus pervulgatiores, & percelebratiores erant titulis non Martyris tantum, sed & Episcopi insignitus posteritati accesserit: & si quæ de eo Commentaria pertractabant, extabuerint, & ad nihilum funditus redierint. Nisi quispiam perhorridus, & incultus id quoque dicere audeat, exscriptorum incuriam Nilum illum Ægyptium Episcopum & Martyrem cum hoc nostro Constantinopolitano confudisse. *Defunctum tandem hunc Nilum Justinus posterior inde translatum in fundamento sacratioris Mensæ*, narrat Nicephorus lib. 14. cap. 54. *in eo, quod ab ipso Petro & Paulo Apostolorum Principibus ad orphanotrophium constructum est, templo reponit.* Ὃν τέλος τοῦ βίου χρησάμενον Ἰουστῖνος ὁ ὕστερος ἐκεῖθεν ἀνακομίσας ἐπὶ τῷ βάθρῳ τῆς ἱερᾶς τραπέζης τοῦ παρ᾽ αὐτοῦ δομηθέντος οἴκου Πέτρῳ καὶ Παύλῳ τοῖς κορυφαίοις τῶν Ἀποστόλων ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ κατέθετο.

V. Nilus Abbas.

Nili Abbatis λόγος συμβουλευτικὸς πρὸς Θεόδωρον Ἀββᾶν τὸν Βυζαντίον ἐκ τῆς αὐτοῦ Θεοδώρου ἀναφορᾶς. *Oratio exhortatoria ad Abbatem Theodorum Byzantinum ex relatione ipsius Theodori*, habetur in Codice Vaticano 733. P. διηγήσατο ἡμῖν ὁ Ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ Βυζαντεὺς, ὅτι ἀπῆλθον πρὸς τὸν Ἀββᾶν Νεῖλον. Sed estne Nili Constantinopolitani? Ego pen-

pendeo. Pietatis & Religionis affinitas factum instat. Phrasis, & genus dicendi tenue, sententiarum quoque despicientia abnegat. Ne opponas familiaria colloquia. Noster Nilus cum infimis sermonem faciens, non remittit spiritus, sed æquali diffluens eloquentia concionatoris, populi animos quoquo vult asportat, & vinculis continuis illigat, & constabilit.

VI. Nilus h) Scholasticus.

Nili Scholastici Tetrastichon legitur i) in Satyri imaginem, ex crustis sectis parvis marmoreis factam apud Antiochenos:

Πάντες μὲν σάτυροι φιλοκέρτομοι. εἰπὲ δὲ καὶ σὺ
τί πρὸς ἕκαστον ὁρῶν τόνδε γέλωτα χέεις;
Θάμβος ἔχων, γελόω, πῶς ἐκ λίθου ἄλλοθεν ἄλλης
Συμφερτὸς γενόμην ἐξαπίνης σάτυρος;

Ut hic insereretur hic Nilus, non videbatur tanti momenti. Nilus tamen est, & fortasse scripsit alia, quæ ad manus temporis injuria non pervenere: & Tetrastichon elegans est. Vide, quæ Johannes Brodæus ibidem adnotavit.

In Bibliothecis nobilium quorundam Constantinopolitanorum feruntur extare, *Nili Monachi*, quem inclytum Philosophum inscribunt; *Dogmatica Panoplia contra omnes Hæreses,* k) *& decem orationes contra Mahometem.* l) Quis sit Nilus iste, juxta cum ignarissimis scio. Comperio tamen certis indiciis, si quia m) scripsit contra Mahometem idem ille est, qui Panopliam composuit, nullo modo esse Ascetam nostrum, multo Mahomete antiquiorem.

VII. Nilus Junior Rossanensis.

Alius est Nilus Junior Rossanensis. Hujus βίος ἐκδοθεὶς πάλαι ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ, καὶ συνασκητοῦ τῷ πατρὶ ξυγγραφέως. *Vita scripta olim Græce*

h) Inter Nili Ascetæ Epistolas à Possino & Allatio editas leguntur etiam missæ ad Nilum Scholasticum.
i) Libro IV. Anthologiæ Epigrammatum. p. 480. edit. Wechel.
k) Possevinus in Catalogis MSS. Apparatui sacro subjectis p. 46.
l) id. p. 44.
m) leg. *qui;*

Græce à contubernali, & synasceta ejus discipulo. Latinitate donata à *Johanne Matthæo Caryophilo*, Archiepiscopo Iconiensi. Romæ n) apud Hæredem Bartholomæi Zannetti edita in 4. P. ἔχεις, ὦ φιλευσεβὲς ἄνερ, τοῦ παμμάκαρος Νείλου τοῦ νέου. Autumant plerique viri doctissimi Scriptorem hujus Vitæ fuisse *Bartholomæum* hujus S. Viri socium & discipulum. Caryophilus Præfatione ad Lectorem : *Bartholomæum suspicantur multi, quidam etiam asserunt, Virum & ipsum sanctissimum, Nili civem, & sapientiæ ejus, & pietatis hæredem, cujus opera Venerandum Cryptæ Ferratæ Monasterium absolutum, & ædes* B. *Virgini extructa est.* Vossius de Historicis græcis : o) *Circa annum 1020. vixit ille, qui in literas retulit vitam Præceptoris sui sanctissimi Patris Nili. Eum ex Codice Monasterii Cryptæ Ferratæ eruit, latineque vertit* Federicus Metius *Episcopus Thermularum. Pleraque se inde hausisse in Annalibus suis profitetur Baronius ad Annum* 1475. p) Vita extracta ex græcis longissime diversis Codicibus, repertis in hujusce ordinis monasteriis, & aliis Bibliothecis. Est à tribus summis Viris latine reddita, Cardinali Sirleto, Matthæo Caryophilo Archiepiscopo Iconiensi, & Episcopo Thermularum Federico Metio, duobus postremis Collegii Græcorum alumnis. Sirletana inter Codices Vaticanos exultat ; Caryophilina in manus omnium græce & latine typorum beneficio, ut supra adnotavimus, sparsa est ; Metianam Patres Romani Oratorii in sua Bibliotheca tenent, ex qua Cardinalis Baronius, quæ decimo Tomo Annalium de hoc Nilo, & de rebus gestis illius exponit, desumpsit. Si res examinas, nihil interest inter unam & aliam, sed in quibus distinctio deprehenditur, qui eam Italice interpretatus est, ediditque Romæ *Nicolaus Balduinus* q) apud Impressores camerales anno 1628. in 4. liberam sibi facultatem fecit, atque suo licere voluit arbitrio, suoque genio eligendi post lectas, & bene consideratas lactiones, quod aptius judicaverat, assumendi. Neque enim merum & purum sibi Interpretis munus, ut ipsemet ait, neque scriptoris imitandum proposuit : alterius quippe partes, ubi visum est, excessit, alterius integra non est executus, sed suum in usum vertit, quod in scriptore quisque desiderat, nihil à veritate absonum, & præterea rectum dicendi modum, & copiam. Multa enim ex Sirleta-

n) A. 1624.
o) Lib. IV. c. 19.
p) Leg A. 976. n. 2.
q) Leg *Balduccius*, Vita di S. Nilo, fondatore del Monasterio di Grotta Ferrata. etiam in 8.

letana suæ narrationi attexuit, uti integriora, in quibus Caryophilina violata esse videtur. Græca manuscripta legebatur in Sirletana Cod. 1205. De hoc tanto Viro, maturo judicio Caryophilus noster occinit: *Caterum fuisse singularem in eo Juniorem Nilum, quod Gracia deficientis extiterit quasi serotinus flos, tanta est laus, tam excellens prærogativa, ut merito schismaticorum mentibus pervicaci duritie exsiccatis Nilus ipse sit exundans ad irrigandos eorum animos Aegypti Nilo abundantior & felicior. Quando perditissimus Photius omnium Schismatis malorum consarcinator, & architectus Romanam cavillabatur ecclesiam, & Pontificis Romani auctoritatem oppugnabat, ob additamentum, ut schismatici vocant, ad symbolum & dogma ipsum de Spiritus Sancti processione, & à Filio, atque ob jejunium sabbati: tunc Nilus tanta observantia Romanam prosequebatur ecclesiam, tam religiosus erat summorum Apostolorum gloriæ venerator, & cultor, ut ad se venientes curationis gratia Romam ad Apostolos transmitteret, tanquam ad perennem pietatis, & religionis fontem, seque indignum diceret, qui Principes Apostolos vel solo nomine appellaret.* Et hæc de Nilo sanctissimo Caryophilus. Quid porro de vitæ scriptore? *Omnia narrationis historicæ lineamenta in ea comperies, & veritatem non coloribus pigmentisque venustatam, sed nude simplicitatis puritate conspicuam. Monachi vitam Monachus scribit; Magistri discipulus. Quis nam ille fuerit, non plane constat.*

An aliquid scripserit, non nemo dubitavit. Ego cum & multa ex aliis libris transcripsisse, & de suo commentatum fuisse, ex hac vita r) comperio. Ὁ δὲ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος ὑποστρέψας ἐν τῷ σπηλαίῳ αὐτοῦ, καὶ καθεσθεὶς ἐν ὑπομονῇ, καὶ καρτερίᾳ πολλῇ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τρία ψαλτήρια γεγραφώς. Τότε γὰρ λέγεται πεπληρωκέναι ἓν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν διὰ τεσσάρων ἡμερῶν, ἐλύθη τοῦ χρέους τοῦ διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ χειστοῦ. *Nilus in suam speluncam reversus, sedensque in patientia, & tolerantia, intra paucos dies tria exscripsit Psalteria (fertur enim in singula quatuor insumpsisse dies) & liber à debito mansit, quod propter Chri-*

r) Nihil quidem ex primis locis ab Allatio adductis colligas aliud, quam librarii ac calligraphi partibus functum Nilum, & Codices descripsisse. Sed & jussu ejus descriptum Volumen adhuc servatur in monasterio Cryptæ Ferratæ, ut testatur Clariss. Montfauconus in admirandæ industriæ atque eruditionis opere quod Palæographiam Græcam inscripsit p. 45 ubi ad calcem ejus hæc legi testatur: *Μνήσθητι Κύριε Ἰησοῦ τῷ γράψαντι Παύλῳ χαριζόμενος αὐτῷ ὑπομονὴν καὶ ταπείνωσιν διῶν τῷ σῷ ἐλέει σωθῆναι δύνηται, εὐχαῖς τῷ ἐπιτρέψαντι πατρὶ κυρίῳ* ΝΕΙΛΩ, *καὶ τοῖς ἀναγνῶναι μέλλουσιν ἐν τῇδε τῇ θεοπνεύστῳ βίβλῳ. Ἀμήν. ἥτις πεπλήρωται ἐν ςυυιδ ἔτει* (Anno Græcor. 6494. h. e. CHRISTI 986.) *μηνὶ Νοεμβρίῳ κζ. ς τῆς ἑβδομάδος ἡμέρα.*

Christi praeceptum contraxerat. Item : Κηρὸν δὲ πήξας ἐπὶ τῷ ξύλῳ δι᾽ αὐτοῦ τῶν τοσούτων βιβλίων τὸ πλῆθος ἐκαλλιγράφησε. *Sed infixa cera in ligno, per illum tot librorum copiam tam eleganter exscripsit.*

In Valle lucis rogatus à Monachorum Præposito, ut græco sermone officium in Ecclesia eorum decantaret, licet prius præ humilitate recusasset, ut simul tamen consolatione permulcerentur omnes per eam, quæ communis est, fidem, ivit in sententiam Præpositi. Καὶ τυπώσας ἀπὸ καρπῶν χειλέων αὐτοῦ ὑμνῳδίας πρὸς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Βενέδικτον, περιέχουσας πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ τεράστια γεγραμμένα, παραλαβών τε πάντας τοὺς ἀδελφοὺς ὑπὲρ τοὺς ἑξήκοντα ὄντας ἀνῆλθεν ἐν τῷ Μοναστηρίῳ Κασίνου, καὶ τὴν ἀγρυπνίαν ἐτέλεσε παναρμονίως, εἶχε γὰρ ἀδελφοὺς μεθ᾽ ἑαυτοῦ συνετοὺς, καὶ ἱκανοὺς, ἔν τε ἀναγνώσει, καὶ ψαλμῳδίᾳ, οὓς αὐτὸς κατ᾽ ἀμφότερα ἐξεπαίδευσεν, μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κανόνος συνῆλθον πρὸς αὐτὸν πάντες οἱ Μοναχοὶ μετὰ προθέσεως τοῦ Ἀββᾶ αὐτῶν. *Et compositis hymnis de fructu labiorum suorum in sanctum Patrem nostrum Benedictum, quibus cuncta vita ejus admiranda opera comprehendebantur, & convocatis universis fratribus, erant autem supra sexaginta, in Monasterium Cassini ascendit, & pernoctavit egregie modulando : habebat enim apud se fratres acris ingenii apte legentes, & canentes, quos ad utrumque ipse satis instruxerat. Peracto officio convenerunt ad ipsum omnes Monachi Abbate suo permittente.* Hoc totum id innuit, Nilum ritu suæ Ecclesiæ composuisse Officium, & quod magis est, & non fit nisi ex propriis componentis viribus, cum lingua græca de rebus gestis & miraculis S. Benedicti scripsisse. Quod inde manifestius elicitur : Πολλάκις γὰρ εἴπου ηὕρισκε χρῆσιν, ἢ γνώμην, εἴτε τροπάριον ἐκ τῶν κανόνων, κατόρθωσιν ἤθους διδάσκοντα, προσκαλούμενος τοὺς ἀδελφοὺς, ὥσπερ τινὰ κλῆρον διεδίδου αὐτοῖς τοῦ ἀποστηθίζειν αὐτὰ, τοῖς μὲν ἰσχύουσι τὰ ὑψηλὰ, τοῖς δὲ ἀσθενεστέροις τὰ ἐλαφρὰ, καὶ ἑκάστῳ πρὸς τὸ πάθος, ᾧ ἐπλεονεκτεῖτο, καὶ τὸ ἔμπλαστρον τοῦ μαθήματος ἐπετίθει. *Sæpe enim ubi in dictum, aut sententiam incidisset, aut in modulum ex officiis sanctorum, quod ad corrigendos mores aliquid contineret, fratres advocabat, & quasi hereditariam portionem distribuebat, ut memoriæ mandarent, validis quidem sublimia dans, tenuioribus vero levia, & unicuique ut affectu laborabat, ita emplastrum documenti apponebat.*

Cum hæc scripserit, alia quoque composuisse pernegandum non est. Et ut magis pateat, ex eadem Vita eundem scripsisse Epistolas ad Theodoram Virginem p. 53. ad Judices p. 64. ad Ameram in urbem Panormitanam pag. 120. manifestum est. Sed hæc

minutiora ſunt, & lampyrides non ſunt, niſi nocte conſpicuæ. At etiam luce clara lampyrides non deſinunt eſſe lampyrides. Quin etiam linguam oculi præcidant pag. 151. Αὐτὸς μὲν οὖν ἄχθος μέγα ἡγεῖτο, καὶ σφόδρα ἀπεστρέφετο τὴν τῶν ἐνδόξων τῆς γῆς συντυχίαν, ὥσπερ πρόξενον κακοδοξίας, καὶ ψυχικῆς ζημίας. ἠνάγκαζε δὲ τοῦτο καταδέχεσθαι ἡ τῶν παρ' αὐτῶν ἀδικουμένων, καὶ πλεονεκτουμένων ἐνόχλησις, οὓς πολλάκις διὰ γραφῆς αὐτοῦ καὶ μόνης ἐκ τῶν φαρύγγων αὐτῶν ἀνέσπασε, καὶ εἴ τις ἂν τὰς τοιαύτας ἐπιστολὰς αὐτοῦ συνελέξατο, πάνυ ὠφέλιμον καὶ χρησιμωτάτην βίβλον ἐξ αὐτῶν συστῆσαι ἠδύνατο. *Et ipſe quidem ægerrime ferebat, & magno ſtudio devitabat commercia Principum terræ, ut originem inanis gloriæ, & perniciem animæ. Cæterum cogebatur id tolerare ob moleſtiam, quam exhibebant injuriam paſſi, & injuſte ab illis oppreſſi, quorum ſæpe multos ex eorum faucibus, vel per epiſtolam ſolam, extraxit. Et ſi quis colligeret hujusmodi ab eo ſcriptas Epiſtolas, librum poſſet conficere valdè utilem, & magno uſui futurum.* Volumen hoc litterarum nimio plus eſt, Indica tu majora, ſi vales.

EST præterea Nilus Græcus vir ſanctitate, & multarum rerum præſenſu, & prædictionibus clariſſimus, qui cum in Monaſterio Vallis Lucis quindecim annos in communi vita, ſpirituque manſiſſet, tandem demortuus dies ſuos obiit. Chronicon Caſinenſe c. 17. s.) *Nilum virum ſanctiſſimum Adalbertus Sclavorum Epiſcopus relicto Epiſcopatu ſuo ex licentia Romani Pontificis, in Monaſterium quod dicitur Vallis Lucis, cum aliquot Græcis fratribus converſantem perceperat, ſatis devote profectus eſt, à quo dum ejus genibus provolutus opportuna conſilia quæreret, ſeque ab illo non poſſe recipi cognoviſſet; pro eo enim quod ita de Monaſterio noſtro receſſerat, aſſerebat prædictus Pater, non audere ſe illum retinere, ne forte ob hoc & ipſe cum ſuis inde expelleretur. Conſilio tandem ipſius Romam reverſus in Monaſterio S. Bonifacii Martyris aliquamdiu converſatus eſt, nec multo poſt iterum ad Epiſcopatum ſuum à Pontifice Romano directus.* In geſtis Adalberti apud Surium T. 2. die 23. Aprilis leguntur hiſce congruentia: *Adalbertus montem feſtivus t) deſcendit eo quem in Philoſophia Chriſti perfectiorem diſcipulum invenit Patrem Nilum calida ſpe petiit; ſub quo parvulus factus jugum Chriſti ferre, & obedientiæ aureas literas parare ſatagebat, amplexusque genua ſenis, in hac firmus hærebat. Non negat Pater Nilus. At, inquit, homo ego ſum Græcus. Melius conveniunt, cum quibus hoc agas, Monachi Latini. Redeas Romam nutricem ſanctorum filiorum. Quare nobilem Abbatem amicum no-*

s) Abbas tum Caſinenſis Monaſterii fuit Aligernus, defunctus A. C. 986.
t) Leg. *feſtinus.*

nostrum Leonem. Dic me misisse te rudem discipulum ad talem Magistrum. Hoc duce itineris ad prælia Dei securus accede. Sub hoc patrono contra adversaria cuncta animæ ad Deum progrediens salvus enatabis, & majori flamma, qui nunc in te ardet ignis, accensus excrescet. Quotidie in te Deus tuus, & Dei Filius. Fecit, ut homo Dei bonus dixit, atque Romam pergens in Monasterio sancti Bonifacii Monachalem vestem accepit, &c. Et discipulus Beati Nili in vita ejusdem Nili: *Cum igitur mortuus esset æternæ memoriæ Aligernus, qui recte, & religiose Monasterium S. Benedicti administravit; ejus loco Præfectus fuit quidam, qui ignorabat S. Nilum, qualis esset, vel ut verius dicam nec ipsum Deum cognoscebat: quod declarabit id, quod breviter dicam. Cum aliquando ad ipsum B. Nilus accessisset, invenit casu ipsum in Monasterio inferiori, in quo est pulcherrimum sacellum sancti Germani, aquarum pulchritudine circumdatum. Invenit autem ipsum cum insignioribus Monachis magni Monasterii lotum, & in cœnaculo comedentem. Cum itaque expectaret ipsum Beatus Nilus in Ecclesia cum suis fratribus, audit, quod Citharœdus quidam ingressus erat in cœnaculum, citharam pulsans. Tunc Beatus Nilus dixit ad eos, qui secum erant: Memoria tenete fratres verbum hoc, quod brevi tempore veniet ira DEI super homines istos. Surgite, & hinc discedamus. Et hoc cum dixisset, recessit: nec annus transivit, & Præpositus ipse, Manso scilicet, defectionis, sive seditionis causa captus: eruti sunt ei oculi, & Monachi gravi morbo oppressi, alii quidem usque ad mortem afflicti sunt, alii perierunt. Citharœdus ille profectus, ut saperet, captus est, & post multa tormenta eruti sunt illi oculi, & sic omnes biberunt calicem iræ Domini, juxta S. Nili prædictionem. Beatus itaque Nilus cum in Monasterio, quod dicitur Vallis Lucis, stetisset quindecim annos, recessit inde.* Agit etiam de excœcatione hujus Abbatis Petrus Damiani Ep. 8. ad Mainardum Episcopum Eugubinum. Ex dictis nulli dubium remanet, hunc Nilum Græcum, quæ u) prænotavimus Rossanensem esse, Valle lucium, in quo per tot annos commoratus est, & reliqua omnia, quæ consideratione dignissima sunt, Imperatores, sub quibus vitam duxit, Adelardus Episcopus Sclavorum sanctissimus, cujus in familiaritate versatus est, hoc idem evidentissime probant.

VIII. Nilus x) Patriarcha.

IN Synodico MS. quod legebatur apud Thessalonicenses Dominica Orthodoxiæ, & conservatur hodie in Bibliotheca Vaticana, commemo-

u) Lege *quem*. Dominica Orthodoxiæ est 1. Quadragesimæ. Vide Cangium.

x) In Bibl. Cæsarea extat MS. *τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νείλυ Ἀρχιεπισκόπυ Κωνσταντινυπόλεως τῦ ἐλεήμονος εὐχὴ ἱκετήριος πρὸς Θεὸν ἥτις προσήκει λέγεσθαι ἐπὶ βαρ-*

moratur quidam Nilus Patriarcha, qui ſtrenue pro Eccleſia Chriſti, & rectis illius dogmatibus & ſermone, & reipſa, & doctrinis, & Commentariis, & optimis operibus decertavit. Νείλου τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἁγιωτάτου, καὶ ἀοιδίμου Πατριάρχου, τοῦ στεῤῥῶς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ, καὶ τῶν ὀρθοδόξων αὐτῆς δογμάτων, καὶ λόγοις καὶ πράγμασι, καὶ διδασκαλίαις, καὶ συγγράμμασι, καὶ εὐποιΐαις ἀγωνισαμένου ἡ μνήμη. Nilus hic mihi ante oculos obverſatur, illeque Patriarcha: ſed cujus Patriarchii, nubes violant, y) & nubilum cœlum obducunt. Quid indignius, aut inſulſius ſileri potuit? de Nilo Aſceta, licet multis ille ſcriptis de omni re Eccleſiam Dei veluti tot lampadibus illuſtraverit, nondum eum neque per ſuſpicionem Patriarcham fuiſſe aſſequor. Quare cum de hoc altum ſit apud edita Triodia ſilentium, licet multis Commentariis & exercitiis tutatus fuerit rem Eccleſiaſticam, de eo quoque nihil ultra dicimus. Convincunt tamen Conſtantinopolitanum fuiſſe verba Simeonis Theſſalonicenſis Dialogo contra Hæreſes. Ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῶν συμπονησάντων αὐτῷ (Γρηγορίῳ τῷ Θεσσαλονικεῖ) πλείστων μὲν καὶ ἄλλων, ἐξαιρέτως δὲ τοῦ πεφιλημένου θεῷ Φιλοθέου, τοῦ τῆς Κωνσταντίνου φημὶ λαμπροῦ πατριάρχου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν σοφωτάτου Νείλου τῆς αὐτῆς αὐτῷ ἀρχιερατεύσαντος ἐκκλησίας. *Praetereaque ab iis, qui eundem cum eo (Gregorio Palama Theſſalonicenſi) laborem ſuſceperunt, pluribus quidem & aliis ſed potiſſimum à Deo dilecto Philotheo, Conſtantinopolitano inquam clariſſimo Patriarcha, & illius ſucceſſore ſapientiſſimo Nilo ejusdem Eccleſiæ ſummo Antiſtite.* Onuphrius tamen in Chronico z) non poſt Philotheum, ſed poſt Macarium Patriarcham Conſtantinopolitanum in Patriarchatu ſediſſe ſcribit annis viginti, & poſt Nilum, Antonium quartum.

IX. Nilus Damyla.

Nili a) Hieromonachi cognomento Damylæ Patris ſpiritualis in Monaſterio Cercoſſenorum *Tractatus ad Maximum & Præcepta de ſervanda recta fide.* It:

βαρβάρων, ἐπιδρομῇ καὶ ἐμφυλίῳ πολέμῳ καὶ λιμῷ καὶ λοιμῷ καὶ θανάτου πληγῇ. Hæ preces à Jo. Sambuco latine tantum editæ Patavii 1555. in 4. (non in fol. ut habet Labbeus T. 2. de ſcript. Eccleſ. continuatores Geſneri ſecutus) ab Allatio ſupra perperam inter ſcripta Nili aſcetæ referuntur primo ſtatim loco.

y) an *velant.*

z) Sic & alii complures, & Georgius Cyprius in Chronico Eccleſiæ Græcæ, p. 277. ubi Nilus hic per viginti annos (Labbeo per octo tantum) Patriarchatum CPolitanum tenuiſſe traditur, defunctus circa A. C. 1386.

a) Confer, ſi placet, quæ de hoc notavi infra ad cap. XVIII. de Nilo Tarchaniota.

It: *περὶ τῆς ἐν τῇ θείᾳ τριάδι τάξεως, καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τȣ̃ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἄλλων τινῶν ζητημάτων. De ordine in divina Triade, de processione Spiritus sancti, & aliis nonnullis Quaestionibus.*

Item ejusdem *Collectanea ex sanctissimis Patribus de processione Spiritus Sancti* in Cod. Regio 1819. Sic Labbæus b) noster de Damyla Nilo. Nec est aliud quod expectes ab Allatio, qui nec vidit, nec examinavit Codices.

X. Nilus Nomine.

NIlus nomine tantum nobis pervulgatus de *Ratiocinationibus*, latine tantum, Interprete *Johanne Baptista Rasario* Lugduni c) in folio post Ammonium in Voces, Magentinum in libros de Interpretatione, & in Priora, atque Epitomen Porphyrii in universam Aristotelis disserendi artem.

XI. Nilus Doxapatrius.

NIlus Archimandrita Doxapatrius scribebat sub Rege Rogerio, in Sicilia Anno Dom. 1143. Quæ ipsius vidi, sunt; *De quinque Patriarchalibus sedibus.* d) Sic enim se habent ipsius Antelogia: *Σύγγραμμα*

γενί-

b) Bibl. nova MSS. p. 89.

c) A. 1547.

d) Hoc Nili scriptum è Codice Levini Warneri, quem Bibliothecæ Leidensi ille legavit, editum est Græce & Latine in variis sacris *Sephani le Moyne* Lugd. Bat. 1685. & 1694. 4. pag. 211-267. A Frid. Spanhemio communicatum sibi prædicat Lemonius. Confer ubi lubebit Spanhemii Opera T. 2. p. 502. Fragmenta ex eadem Doxopatri notitia ediderat Allatius lib. 1. de consensu Eccles. Occid. & Or. cap. 24. & ex Allatio Rich. Simon ad calcem Hist. Criticæ editæ Gallice de fide & ritibus Orientalium. Allegatur & ab Allatio de consensu p. 255. 522. Tempus non repugnat eundem hunc esse Doxopatrium cujus *Nemocanon* MS. exstat Romæ in Codice Patrum S. Basilii, de quo V. C. Bernhardus de Montfaucon in Diario Italico p. 217. seq. & in Palæographia Græca p. 62 & 302. Titulum libri quoniam quis ille Doxopater fuerit nos docet, adscribam: Νομοκάνον ὅλȣς τȣ̀ς κανόνας τῶν ἁγίων καὶ οἰκȣμενικῶν ἑπτὰ συνόδων, καὶ τῶν ἁγίων Ἀποςόλων καὶ τȣ̃ μεγάλȣ Βασιλείȣ, καὶ ἑτέρων Θεοφόρων πατέρων. ἑρμηνευθὲν προτροπῇ τȣ̃ εὐσεβεσάτȣ βασιλέως κυρȣ̃ Ἰωάννȣ Κομνηνȣ̃, παρὰ τȣ̃ λογιωτάτȣ διακόνȣ τῆς τȣ̃ Θεȣ̃ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ νομοφύλακος, τῆς τῶν Ρωμαίων βασιλείας, πατριαρχικȣ̃ νοταρίȣ καὶ πρωτοπροέδρȣ πρω-

γενόμενον παρὰ Νείλου Ἀρχιμανδρίτου τοῦ Δοξαπατρί, κατὰ κέλευσιν τοῦ εὐγενεστάτου μεγάλου Ῥηγὸς Ῥογερίου, περὶ τῶν πέντε πατριαρχικῶν θρόνων, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς Ἀρχιεπισκοπῶν, καὶ Μητροπόλεων, καὶ τῶν ὑπὸ τὰς μητροπόλεις Ἐπισκοπῶν, καὶ τῶν ἐνοριῶν ἑκάστου πατριαρχικοῦ θρόνου, καὶ πῶς, καὶ πότε συνέστη ἕκαστος πατριαρχικὸς θρόνος, καὶ περὶ τῆς τάξεως αὐτῶν, καὶ περὶ τῶν ἰδικῶν ἑκάστου ὀνομάτων, καὶ πῶς τὸν λόγον ἐπέχουσι. συνεγράφη δὲ ἔτει ,ϛχνά, Ἰνδικτιῶνος ϛ'. P. πανευγενέστατε αὐθέντα μου, καὶ τὰ ἑξῆς. *Nili Archimandritæ cognomento Doxapatrii de quinque Patriarchalibus*, &c. P. *Nobilissime Domine mi*, &c. Alia quoque scripsisse satis ipse indicat, ibidem. ὅτι ἐν τῷ Καστελλίῳ Πανόρμου ἔγραψα πρὸς τὴν σὴν ἀντίληψιν.

XII. Nilus Monachus Siculus.

TEmpore Michaëlis Palæologi, e) cum Johannes Despota non tantum omnibus belli dotibus eminentissimus sui seculi, sed in Deum piissimus, & verum religionis exemplar, & munificentissimus in pios usus, & ædificia sacra extruenda profundens vigeret, Monachus quidam Nilus ex Sicilia cum aliis à pedibus servis Constantinopolim deveniens, magno Romanorum malo, docebat parsimoniæ attendendum esse. Rem ita exponit Georgius Pachymeres libro 3. cap. 21. ἐπεὶ δὲ οἱ ἀμφὶ τὸν Μοναχὸν Νεῖλον, ὃς ἐκ Σικελίας μὲν ὥρμητο, ἐπὶ κακῷ δὲ τῆς τῶν Ῥωμαίων πολιτείας ἐπέστη διδάσκων γλισχρεύεσθαι, καὶ προμηθεῖς εἶναι τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὴν δόσιν, μήπως λαθών τις μετρίως τῶν πραγμάτων ἔχων, λαβὼν, τῷ μὲν διδόντι τὴν, τοῦ κακῶς οἰκονομεῖν τά οἱ προσόντα προστρίψοι μέμψιν, τὴν δὲ χάριν ἐκείνην οὐκ ἐπὶ μισθῷ, ἀλλ' ἐν κενοῖς γενέσθαι παρασκευάσοι, ὡς ἐντεῦθεν μηδένα διδόναι τῶν πάντων ἐξ ἀνάγκης ἐχόντων τι, διότι καὶ τοῦ εὖ πάσχειν κατὰ τὸν ἐκείνων νόμον, ἀπείργοιτ' ἂν εὐπρεπῶς, καὶ οὕτως ὁ τῆς μεταδόσεως ἀσθενοίη νόμος. Ὢ πῶς ταῦτά τις καὶ ἐξαγγείλοι, ἰδίου καιροῦ χρήζοντα; Ὁ γοῦν δεσπότης ἔχων πρὸς τοῖς ἄλλοις καλοῖς καὶ τὸ φιλομόναχον, ἐκείνους που παρεισφρήσαντας τῇ οἰκίᾳ ὡς ἀρετῆς φίλους δέχεται, κἀντεῦθεν σύγχυσίς τις ἐπὶ μικρὸν περὶ τὰς τῶν οἰκείων δόσεις ἐκ τῆς ἐκείνων διδασκαλίας

ἐπη-

πρωτοσυγκέλλου Δοξαπάτρου. Neque longe ab hac ætate remotus Nilus Monachus, ad quem Mich. Glycæ Epistola, quam edidit Allatius de consensu utriusque Ecclesiæ p. 1194. Sed dubito idemne an alius sit Doxopater cujus carmen Jambicum in Arium de laudibus Athanasii, præfixum Codici MS. Operum Athanasii Basileensi, manu ipsius Doxopatri scripto edidit Felckmannus appendice ad edit. Athanasii Commelinianam, atque inde Parisienses ante T. 1.

e) Hic præfuit Græcorum Imperio ab A. C. 1260. ad 1282.

ἐπηκολȣ́θει. Hæc ita vertit doctiſſimus Petrus Poſſinus : *Iſtud tamen ejus*, Johannis Deſpotæ, *incenſum large donandi ſtudium paululum refrigerarunt ſectatores Nili Pſeudomonachi è Sicilia huc magno malo Romanæ Reipublicæ profecti, docentes parſimoniæ attendere, ſuadentesque hominibus magna circumſpectione in dando uti, ne fortè quis clam, alioquin habens, quod ſatis ipſi eſt, & callide ſimulata egeſtate pecunia emungens, parum cautum miſericordem, labem illi allinat multum facilis, & ſua inconſulte dilapidantis : prætereaque illud fraudet fruſtra ſperata mercede talis operis, quippe quod non jam ipſi ad præmium imputandum, ſed inter vana, & otioſa numerandum ſit. Ex hujusmodi doctrina credita receptaque neceſſario ſequebatur, ut nemo aliquid habentium, quidquam alteri donaret, ſicque omnis ex ex eleemoſynis, quo ſpes, ratioque victus, ac ſtatus plerorumque tenuium continetur, hac iſtorum prava diſciplina funditus exterminaretur è conſuetudine usque hominum, illo plauſibili prætextu inquirendi anxie ante largitionem, verene, an ſimulate egerent, qui petebant, nullum jam erogationi beneficæ locum relinquente: atque adeo hac arguta cavillatione tota lex eleemoſynarum abrogaretur. O quis hujus perniciem dogmatis ſatis explicet! Ad quod utique proprio ejus argumenti commentario eſſet opus. Itaque Deſpota, cui laudes inter cæteras inerat amor multus, veneratioque Monachorum, quosdam è Nili ſectariis eam vitam profitentes, & ſe inſinuantes in ejus domum, facile in conſuetudinem recepit, varios bonos ex veſte æſtimans ; Unde contigit longe deinceps manare parcius pravæ iſtius doctrinæ quodam obice prohibitum fontem beneficentiæ inopum ex illo greges haurire ſolitorum antea tam benigne irrigantem.* Manifeſte comperi, & manu teneo, indignum hunc eſſe, qui cum aliis Nilis in hac Diatriba locum habeat. Sed cum de Nilis ſermo ſit, qui unici fuerunt ad gloriam, vel infamiam ; hic quoque qui Pachymeris calculo minus commode audiit, obticendus non fuit.

XIII. Nilus Italicorum dogmatum Propugnator.

NIlus quidam nomine tantum notus ſub Alexio Comneno f) Conſtantinopolim perveniens, in eaque commorans, cum Armenis conjunctus, multas hæreſes ſparſit : & cum in illis aſſerendis defendendisque pertinaciſſime inhæreret, una cum ſociis plena Synodo

f) Hic Comnenus Imperium tenuit ab A. C. 1081 ad 1118. Cæterum Nilus iſte non diverſus à Nilo Ægyptio Monacho, de quo infra num, XV.

nodo condemnatus est. Ut res sese habuit, fuse narrat Anna Comnena Alexiad. l. 14. g) ἐπεὶ δὲ τὴν ἐκκλησίαν ὥσπερ τι ῥεῦμα κακίας ὁ Νεῖλος ἐκεῖνος ἐπικλύζων πολὺν τὸν σάλον ταῖς τῶν ἁπάντων ἐνεποίει ψυχαῖς, μετ' οὐ πολὺ τῆς τῶν τοῦ Ἰταλοῦ h) δογμάτων καθαιρέσεως ἀναφανείς, καὶ πολλοὺς ταῖς δίναις τῆς αὐτοῦ κακοδοξίας ἐβύθισεν. Ἀνὴρ δὲ οὗτος δεξιὸς μὲν τὴν ἀρετὴν ὑποκρίνεσθαι, οὐκ εἶδα μὲν οὖν ὅθεν, τέως δ' οὖν τῇ μεγαλοπόλει ἐφήτησε, καὶ ἐγγωνιάζων Θεῷ μόνῳ δῆθεν, καὶ ἑαυτῷ προσανεῖχε διὰ παντὸς, ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἐνασχολούμενος, ἀμύητος δὲ πάσης ἑλληνικῆς παιδείας ὤν, καὶ μηδὲ καθηγητήν τινα ἐσχηκώς, ἀρχῆθεν τὸν ὑφαπλοῦντα τούτῳ τὸ τῆς θείας γραφῆς βάθος ἐνεκεκύφει μὲν τοῖς τῶν ἁγίων συγγράμμασιν, ἄγευστος δὲ πάσης παιδείας λογικῆς ὢν ἐπεπλάνητο περὶ τὸν νοῦν τῶν γραφῶν, οὐκ ἀγεννῆ δέ τινα χορὸν ὑποσυρόμενος ἐν μεγάλαις οἰκίαις εἰσῄδυ διδάσκαλος αὐτοχειροτόνητος τὸ μέντοι, διὰ τὴν ἐπιφαινομένην αὐτῷ ἀρετὴν, καὶ τὸ κατεσκληκὸς ἐκεῖνο, ἦθος, τὸ δὲ καὶ διὰ τὴν ὑποκεκρυμμένως ἐμφαινομένην αὐτῷ τάχα γνῶσιν, ἔνθεν τοι καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγνοήσας μυστηρίου, καὶ μήθ' ὅτι ἐστὶν ἕνωσις ἁπλῶς συνιέναι δυνάμενος, μήθ', ὅτι ἐστὶν ὅλως ὑπόστασις εἰδὼς, οὔτε διακεκριμένως ὑπόστασιν, ἢ ἕνωσιν νοεῖν δυνάμενος, μήτ' αὖθις ἡνωμένως καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, μήθ' ὅπως ἐθεώθη τὸ πρόσλημμα παρὰ τῶν ἁγίων διδασκόμενος, πόρρω τοῦ ὄντος ἐξενεχθεὶς, φύσει τοῦτο θεωθῆναι ἐδόξαζεν ἀπατώμενος. Οὐδὲ τοῦτο διέλαθε τὸν Αὐτοκράτορα, ἀλλ' ὡς ᾔσθετο τὰ περὶ τούτου ὀξύρροπον ἐπινοεῖ τὴν βοήθειαν, καὶ τὸν ἄνδρα μετακαλεσάμενος, πολλὰ τοῦ θράσους, καὶ τῆς ἀμαθίας ἐνεμέμφετο, καὶ πολλὰ τοῦτον ἐλέγξας τήν τε καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν τοῦ θεανθρώπου λόγου τρανῶς ἐδίδασκε, καὶ τὸν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον παρίστα, καὶ ὅπως ἐθεώθη τὸ πρόσλημμα μετὰ τῆς ἄνωθεν ἐδίδασκε χάριτος. Ὁ δὲ τῆς ἰδίας ψευδοδοξίας ἀπρὶξ εἴχετο, καὶ πρὸς πᾶσαν κάκωσιν, στρεβλάς τε, καὶ δεσμὰ, καὶ ξεσμοὺς σαρκὸς ἑτοιμότατος ἦν, ἢ ἀποστῆναι τοῦ μὴ θεωθῆναι φύσει διδάσκειν τὸ πρόσλημμα. Εἶχε δὲ τότε καὶ πολλοὺς τῶν Ἀρμενίων ἡ μεγαλόπολις, οἷς τῆς ἀσεβείας ὑπέκκαυμα ὁ Νεῖλος ἐκεῖνος ἐγίνετο, ἐντεῦθεν διαλέξεις τε συχναὶ πρὸς τὸν Τιγράνην ἐκεῖνον, καὶ τὸν Ἀρσάκην, οὓς ἐπιπλέον τὰ τοῦ Νείλου δόγματα πρὸς ἀσέβειαν ἠρώθιζε. Τί τὸ ἐντεῦθεν; Τὴν ἀσέβειαν πολλῶν ἐπιγενομένην ψυχὰς ὁρῶν ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ ἀλλήλοις τὰ τοῦ Νείλου καὶ τῶν Ἀρμενίων ἐπιπλεκόμενα, καὶ ἁπανταχῇ τὸ φύσει θεωθῆναι τὸ πρόσλημμα λαμπρᾷ φωνῇ κηρυττόμενον, ἀθετουμένας τε τὰς τῶν ἁγίων πατέρων περὶ τούτου γραφὰς, καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν ἀγνοουμένην, σχεδὸν στῆσαι τὴν σφοδρὰν τοῦ κακοῦ ῥύμην βουληθεὶς,

g) Libr. 10. sub init. pag. 269. seq.

h) De hoc Johanne, Mich. Pselli discipulo ejusque dogmatis vide Antonium Pagi ad A. C. 1083. n. 8. seq. & Allatium de utriusque Ecclesiæ consensu p. 632.

θεὶς, τοὺς τῆς ἐκκλησίας λογάδας συναγαγεῖν, σύνοδον περὶ τούτους γενέσθαι κοινῇ συνεσκέψαντο. Καὶ παρῆν τηνικαῦτα ἅπαν τὸ τῶν ἀρχιερέων πλήρωμα, καὶ αὐτὸς ὁ πατριάρχης Νικόλαος i) καὶ ὁ Νεῖλος εἰς τὸ μέσον μετὰ τῶν Ἀρμενίων ἵστατο, καὶ τὰ τούτου ἀνεκαλύπτοντο δόγματα. Καὶ ὃς λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ταῦτα ἐδίδασκεν, καὶ ἰσχυρῶς αὐτῶν διὰ πλειόνων ἀντείχετο. Τί τὸ ἐντεῦθεν; Ἡ σύνοδος, ἵνα πολλῶν ἀπαλλάξῃ ψυχὰς τῆς διεφθαρμένης αὐτοῦ διδαχῆς, αἰωνίῳ τοῦτον καθυπέβαλεν ἀναθέματι k) καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν κατὰ τὰς τῶν ἁγίων παραδόσεις ἐμφανέστερον ἀνεκήρυξεν. Μετὰ τοῦτον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν σὺν τούτῳ καὶ Βλαχερνίτης ἐδημοσιεύετο, ἀσεβῆ καὶ ἔκφυλα τῆς ἐκκλησίας φρονῶν, κἂν ἱερωμένος ἦν. Ex Interpretatione Petri Possini: *Interea non longe post condemnationem pravorum dogmatum Itali, cujus superius meminimus, exortus est ejus amentiæ successor,* Nilus *nomine, homo virtutis simulator callidus, qui cum eluvie quadam malitiæ Ecclesiam inundasset, & hominum animos in præsens periculum adduxit naufragandi circa fidem, & non paucos errorum haustos verticibus irreparabili mersit interitu. Is nescio unde Constantinopolin profectus tristem illic, ac à vulgo secretam vitam exercuit, Deo videlicet uni, sibique assidue attendens, sacrisque Libris volutandis otium absumens. Funditus rudis erat Græcæ omnis eruditionis. In divinis vero litteris vi quadam irrupuerat; nemine unquam adhibito, qui primos ipsi aditus muniret ad intimam notitiam arcanorum illorum sensuum. Tamen erat multus in lectitandis operibus Sanctorum. Verum cum differendi arte nulla, nulla ratiocinandi methodo initiatum ingenium afferret, necessario fiebat, ut excluderetur sacris adytis, & toto, quod ajunt, cælo ab exacta intelligentia divinorum aberraret oraculorum, ac dogmatum. Congregavit nihilominus numerum non parvum admiratorum sui: ad quos in magnas ædes convocatos concionabundus prodibat, suis ipse unius suffragiis declaratus Doctor: auctoritatem ipsi apud præoccupatos favore animos facile quantamvis conciliante primum egregia specie virtutis; deinde asperitate cultus, victusque, squalore ostentata vultus, ac vestium: postremo sublucentes ex arcano, & imperitorum præstringentes animos eruditionis scintillæ, quasi latentis ex industria, & exuberanti copia modestiæ custodiam frustrantis. Tali ille sui suorumque fiducia in rei maximæ temere definiendæ præcipitem audaciam prolapsus, homo, nec quid esset Unio, quid hypostasis, nec quomodo ista jungi componique possent in hyposticam unionem,*

i) Nicolaum intellige tertium (Grammaticum cognomine) qui Patriarcha CPol fuit ab A. C. 1084. ad 1111. de quo confer Lambecium VI. p 302. & Antonii Pagi Critica Baron. ad A. 1089. n. 8. & A. 1117. n. 27. 31. &c.

k) Illius anathema legi etiam in Triodio Dominica Orthodoxiæ sive prima Quadragesimæ notavit Allatius lib 2. de consensu Ecclesiæ Occid. cum Orientali c. 10. §. 4. Conf. quæ infra num. XV.

didicisset unquam: nec qua ratione assumpta natura divinitatis esset facta particeps, ex Commentariis Sanctorum, quæ sine intelligendi fructu triverat, percipere potuisset: docere ac profiteri palam cœpit, Humanitatem Christi, natura fuisse deificatam, *longe in eo quidem ultra veritatis Catholicæ gyros evagatus. Hæc nec ignorare, nec dissimulare Imperator potuit, sed errori viri celebris, quippe lubrico ad sui propagationem malo, ratus occurrendum remedio non lento, istum ipsum pravæ doctrinæ auctorem accersit, objurgataque non perfunctorie audacia, imperitiaque ejus, multis deinde, qua testimoniis, qua rationibus convicit pervicacem: eique, si sentire posset, manifeste demonstravit: quid esset hypostatica unio Verbi cum Humanitate; tum quatenus, & qua ratione facta esset communicatio proprietatum inter naturas ambas exposuit: deinde humanitatem assumptam, non utique natura propria, sed gratia superna fuisse deificatam copiose docuit, superbo hæretico contumacia se interim involvente sua, & adeo non manus dante manifestæ veritati, ut se ad vincula, tormenta, mutilationem perferendam corporis, atque ad quodvis incommodum subeundum paratissimum ostenderet potius, quam ut sibi extorqueri pateretur id aut sentiendi apud se, aut apud alios prædicandi libertatem, quod profiteri cœperat; nempe, Humanitatem Christi natura fuisse deificatam. Erant tum Constantinopoli Armeni permulti, quibus ad non orthodoxe sentiendum pronis, novum ad ipsum impetum, atque incitamentum admovebat hic Nilus. Inde frequentes collocutiones cum Tigrane illo, atque Arsace, qui præ cæteris oratione, ac consuetudine Nili ad nefariam prave sentiendi sententiam pertrahebantur. Hinc Imperator pereuntium animarum interitu commotus, quas plurimas malè sanæ doctrinæ impunè serpentis contagio corrumpebat: factione pravè sentientium eo firmiori facta, atque ad nocendum valentiori, quod malas per se seorsim Nili & Armenorum causas in unam implicasset, conflasset que corpus præpotentis jam sectæ: cujus tanta vis esset, atque autoritas, ut passim abrogatis traditionibus Patrum veterum, doctrina Catholica de Unione Hypostatica ferè ignoraretur: palam vero voce sublata, ac libera personaret impium dictum asserentium: Humanitatem assumptam natura fuisse deificatam. Hæc, inquam, Imperator reputans, & tempus esse statuens expedienda opis, si quam afferre posset, ad tantum discrimen, recente pernicie sistenda, Ecclesiæ proceres unam in synodum convocat: ut collatis consiliis atque sententiis de præsenti rerum statu decernerent. Convenit universus Episcoporum cœtus una cum ipso Patriarcha Nicolao. Sistitur coram illis Nilus cum Armenis. Edere jubentur de Incarnatione Verbi quid sentiant. Tum ille improbus superiora illa, quæ retulimus, palam asseruit: impudentiæ profitendi errandi temeritatem adæquante; adeo ut etiam pluribus verbis adstruere male prolata conaretur.*

tur. In sententias ut deinde itum est; Synodus satis comperta Nili contumacia, ne lues corrupti membri ad sanorum perniciem serperet, perpetuum in ipsum velut damnatæ doctrinæ pertinacem assertorem anathema conclamavit: Unionem verò Hypostaticam juxta Sanctorum traditiones manifestius explicatiusque prædicavit. Post hunc, aut potius cum hoc damnatus & Blachernita est, impia & ipse alienaque ab Ecclesia sentiens, quamquam Sacerdos erat.

XIV. Nilus Cabasila, Archiepiscopus Thessalonicensis.

N*Ilum Cabasilam Archiepiscopum Thessalonicensem fuisse legimus;* scribit Neander de eo, vocatque *Virum eruditum & Papatui minime æquum, propterea quod plurimis ejus scriptis, tum idolomaniam, tum etiam superbiam, qua se supra DEUM & Ecclesiam extulit, acerrime confutarit.* Johannes Matthæus Caryophilus Præfatione in Nili Junioris vitam: *sed utinam post duos hosce inclytos Nilos non extitisset tertius, qui egregium virtutis nomen bonis omnibus affluentissimæ fontem falsarum exhiberet aquarum, Thessalonicensis Antistes, & vaniloquentiæ schismaticorum antesignanus. Hujus perniciosissima dicta, & sententias una cum suis confutationibus, DEo dante, post sancti Patris historiam videbis edenda, ut palam fiat omnibus, quid intersit inter Nilos & Nilum; denique inter avitam Græcorum Theologiam, & schismaticorum absonas novitates.* Quod promisit, præstitit in partem Caryophilus, diuturniori equidem vita dignus: sic enim reliqua ipsius Nili contra Romanam ecclesiam dictata de statu dejecisset, & dissolvisset mendacia. Extat ejusdem Nili Tractatus, quo nititur explicare: *Nullam aliam hactenus fuisse causam, quam quod universali Concilio Papa rei controversæ legitimam cognitionem cedere non vult; quin solus ipse tanquam Magister, atque arbiter controversiæ sedere vult: alios autem tanquam discipulos dicto audientes esse, & hoc ab Apostolorum & Patrum legibus & actionibus esse alienissimum.* Ejusdem *de Papæ primatu, libri duo*, ex Bibliotheca Vaticana, Bonaventura Vulcanio Interprete. His accessit *de Igne Purgatorio* liber singularis, eodem Interprete, Lugd. Batav. apud Franciscum Raphelengium 1595. in 8. Græce & Latine Hanoviæ typis Wechelianis apud Claudium Marnium 1608. in 8. Hunc eundem Tractatum conversum in Latinum sermonem per Illyricum l) scribit Epitomator Gesnerianus. Ejusdem

(H) 2 *clara*

l) Est mihi in manibus Nili Thessalonicensis libellus de Primatu Romani Pontificis, Græce cum versione Matthiæ Flacii Illyrici editus Francofurti apud Davidem Zephelium

clara & brevis ad Latinos responsio tanquam Enchiridion quoddam propositum his, qui adversum illum pugnare volunt. In illo de Primatu Papæ agit, ex vetustissimis Conciliis m) aliisque vetustis monumentis illum refutans, ut ostendat eum nec divini juris esse, sed tantum à Patribus & Imperatoribus concessum, nec tamen talem, & tantam rem suæ præeminentiæ esse, quantam Papa nunc nullo sibi jure usurpat. Verum est, hunc infamem & sexcentorum flagitiorum maculis notissimum schismaticum, sive potius hæreticum, similia, imo pejora scripta posteris tradidisse; sed quibusnam documentis probabilibus, aut necessariis, vel ut expressius dicam, amentatis hastis? Levia sunt, & nihili, & non re, sed ad gratiam nequissimorum hominum argumenta contorta, quod ex conclusione operis manifesto colligitur. Κεφάλαιον τῶν λεγομένων, ἕως μὲν ὁ πάπας σώζει τὴν τάξιν, καὶ μετὰ τῆς ἀληθείας ἕστηκε, καὶ τῆς πρώτης, καὶ κυρίας ἀρχῆς οὐκ ἀφίσταται, καὶ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀρχιερεὺς ἄκρος, καὶ Πέτρου, καὶ πάντων Ἀποστόλων διάδοχος, καὶ δεῖ πάντας αὐτῷ πείθεσθαι, καὶ οὐδὲν, ὃ τὴν τιμὴν ἐκείνου χωρεῖ. Εἰ δὲ τῆς ἀληθείας ἀποχωρήσας, οὐ βούλεται πάλιν πρὸς ἐκείνην ἐπανιέναι, τὴν τῶν καταδίκων πείσεται. *Summa dictorum hæc est: Quamdiu quidem Papa ordinem servat, & cum veritate stat, à primo, & proprio principatu non removetur, & caput erit ecclesiæ & summus Pontifex, & Petri, reliquorumque Apostolorum successor, omnesque ei obedire oportet: nihilque est quod ipsius honori detrahat. Si vero à qua semel veritate recesserit, ad eam redire noluerit, damnatorum pœnis erit obnoxius.* Fulget Orichalcum, sed pallens aurum melius est. Nondum vel à Nilo, vel ab ullo alio rationibus conquisitis probatum est, nec probabitur in posterum à quoquam, Papam ordinem non servasse, & veritatem missam fecisse. Quanam ergo ratione à primo, & proprio principatu remotus est? ideoque nec caput Ecclesiæ, nec summus Pontifex, nec successor Pe-

lium 1555. 8. Testatur Flacius hunc se libellum à probo & fide digno homine accepisse ex satis vetusto codice descriptum Venetiis. Fallitur itaque Richardus Simon qui lib IV. Bibliothecæ Criticæ p. 24. Vulcanium primum hujus libri editorem fuisse affirmat. Editionem vero Basileensem Græcolatinam A. 1544. 4. Guil Caveo V.Cl. memoratam haud vidi, & extare non credo. Certe quod Casimirus Oudinus p. 627 supplementi de scriptoribus Ecclesiasticis scribit primum illo anno 1544. typis Oporinianis prodiisse Nilum cum Flacio contra Brunum, neutiquam ita se habet, cum invectiva Conradi Bruni in Centurias Magdeburgenses edi primum cœptas A 1559. ad quam Flacius respondet, lucem demum viderit A. 1565. Flacii refutatio invectivæ A. 1566.

m) Nili argumentis pugnantem Macarium Ancyranum producit Allatius de consensu utriusque Ecclesiæ lib. 1. c. 27. §. 8.

Petri, nec Apoſtolorum eſt ? conſtituant in oculis hominum, quod illud tandem ſit, quod ipſius honori detraxit. Nec à Nilo diſſidet reliqua Schiſmaticorum cohors. Et de his alias fuſius: modo ſatis ſit attrectaſſe.

De hoc Nilo Theſſalonicenſi. Bonaventura Vulcanius Ep. ad Lectorem præfixa dicto Opuſculo; *De Auctore hujus ſcripti variant Doctorum ſententiæ. Varietas hinc nata, quod Nilo multi fuerunt cognomines.* Subdit Neander: ** *Nilus quando vixerit, non ſatis conſtat. Vixit ſane poſt Caroli Magni primi Germanorum Imperatoris tempora; ſeptimæ namque Synodi aliquoties mentionem facit.* Eſto: vixerit poſt Caroli M. tempora, cum ſeptimæ Synodi nomen attingat. Non ſatis conſtat interim, quo tempore vixerit? Salmaſius de Opuſculis Nili Theſſalonicenſis ad Lectorem ſcribit, ſibi conſtare, hunc Nilum eſſe recentiſſimum, Thomæ enim Aquinatis in aliis ſcriptis ſuis, quæ nondum edita ſunt, meminit, & Thomas ille recentiſſimus eſt. Poterat tamen certiora tempora præfinire; dum à Thoma Aquinate ad hunc Nilum non breve temporis ſpatium intercedat. Hunc ergo Nilum nos ſub Johanne Cantacuzeno vixiſſe figimus, una cum Nicolao Cabaſila, ad quem uti πρὸς τὸν αὐτοῦ ἀνεψιὸν n) ejusdem *Nili* extat *epiſtola Theologica* cujus Principium: περὶ ἐννοίας τῶν συγγραμμάτων σου in Codice Vaticano 632. Demetrio Chryſoloræ, Demetrio, & Prochoro Cydoniis fratribus, pro quo Prochoro extat Demetrii Oratio ad Philotheum Patriarcham. Princip. Νῦν μόλις ἔργον ἀνδρὸς ἀποδείξω, μὴ μέχρι πολλοῦ. Et quod magis rem probat, legitur etiam modo in Bibliothecæ Vaticanæ Codd. 673. 674. & 1222. Johannis Cantacuzeni reſponſio ad dicta Prochori: Περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας θεοῦ, *De eſſentia & operatione divina.* Princip. περὶ μὲν οὖν τῶν τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ εἰδῶν κατὰ τὴν ἐν προοιμίοις ἐπαγγελίαν. Item ejusdem Ἀντιρρητικὰ πρὸς τὰ προαγόμενα ῥητὰ τῶν ἁγίων ὑπὸ Προχόρου τοῦ Κυδώνη. *Antirrhetica ad dicta Patrum allata à Prochoro Cydonio.* Principium: ὅλως μὲν οὐκ ἔδει, ὦ οὗτος ἀπολογήσασθαί με πρὸς τὰ λεγόμενα. Probant etiam eandem ætatem aliæ Com-

** Eadem Flacii verba ſunt. præfat. ad Nili libellum.

n) In Bibl. Cæſarea teſte Neſſelio p. 353. extat etiam Nili hujus Epiſtola ad ſororis ſuæ filium Nicolaum Cabaſilam, de Oratione ejus encomiaſtica in S. Martyrem Demetrium: Ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς μητρὸς θείου Κυροῦ Νικολάου τοῦ Καβασίλα, ἁγιωτάτου μητροπολίτου θεσσαλονίκης, Κυροῦ Νείλου. Principium hujus Epiſtolæ, non eſt à verbis: ἡ δὲ αἰτία δηλὴ δι' ἣν καὶ ὧδε τέτακται, ut legas in appendice ad V. C. Guil. Cavei Hiſt. literariam, ſed verba illa librarii ſunt, quibus rationem manifeſtam eſſe ait quare in Codice illo Cæſareo, Orationibus Cabaſilæ, Nili Epiſtola ſubjungatur.

mentationes eodem tempore concinnatæ, uti Demetrii Chryſoloræ. Κατὰ λατίνων λόγος συνοπτικὸς, ἀφ᾽ ὧν ἐποίησε Νεῖλος Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Principium: Ἀρχαία δόξα τῆς ἐκκλησίας ὡς ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ Πνεῦμα. Item ejusdem διάλογος ἀναιρετικὸς τοῦ λόγου, ὃν ἔγραψεν Δημήτριος ὁ Κυδώνης κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης Κυρίου Νείλου τοῦ Καβασίλα. Principium: Μέγας μὲν ὁ τῶν ὁμοφύλων καθ᾽ ἡμῶν πόλεμος, & tandem, ne plura huc aggeram, Demetrii Cydonii πρὸς τοὺς τοῦ Καβασίλα ἐλέγχους κατὰ τῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος κεφαλαίων τοῦ μακαρίου Θωμᾶ, Principium: ἡ μὲν κατὰ Λατίνων προθυμία τοῦ ἀνδρὸς τούτου μεγάλη καὶ θαυμαστή. Et ne patientia tua abutar, videſis per te ipſum Cantacuzenum in Hiſtoria, & potiſſimum lib. 4. cap. 16. Ibi narrat Imperator Cantacuzenus ſe moleſtiis exſolvi cupientem, ac genus vivendi placidum, minimeque negotioſum ſuſpirantem, cum ſtatuiſſet translato Imperio Monachorum inſtituta ſectari, ad hanc ſeceſſionem ſocios addidiſſe Nicolaum Cabaſilam, & Demetrium Cydonem, *qui externæ ſapientiæ faſtigium attigerant, & moribus Philoſophantes vitam cælibem, conjugaliumque perturbationum expertem amplexi fuerant. Quocirca præcipuum gratiæ, amicitiæ, & familiaritatis locum apud Imperatorem obtinebant.* Notat præterea Salmaſius ibidem non mediocriter errare virum eruditiſſimum, o) qui Nilum Theſſalonicenſem eundem facit cum Nicolao quodam Methones Epiſcopo, & binominem hunc Nilum fuiſſe dicit, quod uſus eſſet Codicibus, qui tractatus alios quosdam ejusdem, aut non multum abſimilis argumenti continebant, quibus interdum nomen Νικολάου additum Καβασίλα refert. Nec alio argumento Nilum, & Nicolaum eundem putat. Ponit argumentum in fabulas Salmaſius, & non diſſimili exemplo explodit. Se quoque in Codice Palatinæ Bibliothecæ Nicolai Methonenſis diſputationes aliquot adverſus Latinos; item Diſſertationem Baſilii Theſſalonicenſis Metropolitani inveniſſe, & hoc eodem uſum argumento, ex Nilo, Nicolao, & Baſilio, ex his tribus Geryonem unum & triplicem creare potuiſſe. Nam quod idem adſtruere ex ſtyli affinitate conatur, id quale ſit, ſe non ignorare, qui plura ſcripta ejusmodi recentium Græcorum Patrum tum manu-

o) Bonav. Vulcanium in præf. ad Nili librum de primatu Papæ editum à ſe è MSæ Bibl. Vaticanæ & latine redditum Lugd. Bat. 1595. 8. apud Raphelengium. Subjunxit porro Vulcanius Græce & Latine initium diſceptationis Græci & quorundam καρδηνάλων (Cardinalium) atque Excerpta quædam ejusd. argumenti ex aliis Nili ſcriptis, & libellum de igne purgatorio, ejusdem ut credibile eſt Nili, niſi Marco Epheſio illum tribuere malis. Latine denique ſubjunxit Excerpta è Synodo Florentina.

nu exarata, tum excusa legit, ut argumento, ita stylo similia: nec tamen unquam ex eo Auctores, qni diversi erant, confundendos esse statuisse, sed id tandem conjecisse, eadem illos ætate vixisse, qui stylo iidem pene viderentur.

Eruditissimus hic Vir, cujus nomen obticuit, & conjecturas de Nilo & Nicolao redarguit Salmasius, est Bonaventura Vulcanius, cujus dicta accuratiori examine supponenda sunt, & hic non gravabor apponere nonnulla ex ejusdem Præfatione ad lectorem, præfixa Tractatui Nili Episcopi Thessalonicensis de Papæ Romani primatu. *Codex meus MS. in fronte libri expresse præ se fert nomen* Νείλου Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης *sed cum in eodem Codice sint alii non absimiles ab hoc argumento Tractatus, in iis reperio interdum nomen* Νικολάου τῆς Μεθώνης Ἐπισκόπου, *interdum etiam additum nomen* τοῦ Καβασιλᾶ. *Quo fit ut mihi pene persuadeam binominem hunc nostrum Nilum fuisse, h. e. Nilum, & Nicolaum hunc, unum atque eundem Auctorem fuisse. Neque hoc me à sententia dimoverit, quod hic Methonensis Episcopus, alter vero Thessalonicensis Archiepiscopus fuerit. Usitatum enim hoc & olim, & hodie, ut Episcopi ab uno ad alium digniorem, aut alioquin ad Archiepiscopatum promoveantur. Accedit huc, quod quæ hodie extant Nicolai Methonensis Lucubrationes, vel typis excusæ, vel manu exaratæ plane cum stylo & filo orationis hujus Nili conveniant. Excusus autem extat Nicolai Methonensis Tractatus inter Liturgicos Auctores, è manuscriptis vero ejusdem operibus, quæ in nonnullis Italiæ & Hispaniæ Bibliothecis extant, vidi illius orationes VII. de vita in Christo, quas nonnulli, quod quidem pro me maxime facit, Nilo adscribunt, neque mea quidem sententia falluntur. Extat etiam apud me præclarum ejusdem Nicolai Methonensis opus, quo Theologiam Platonicam Procli, quæ constat Propositionibus CCXI. in quarum plerisque, ille dubium, accuratior ne Philosophus, an acrior Christi hostis, principia religionis Christianæ Philosophicis rationibus, & demonstrationibus evertere conatur, doctissime confutat. Titulus libri sic habet:* Νικολάου Ἐπισκόπου Μεθώνης ἀνάπτυξις τῆς Θεολογικῆς στοιχειώσεως Πρόκλου τοῦ Λυκίου Πλατωνικοῦ φιλοσόφου. &c. Nicolai Episcopi Methonensis confutatio Theologicæ informationis Procli Lycii Platonici Philosophi. *Hi, inquam, libri à Nicolao Methonensi conscripti, Nili hujus nostri stylum tersum sane atque elegantem proxime referunt. Horum te Candide Lector monitum volui, liberum tibi de tota re judicium relinquens.*

Eruditissimus hic vir, quisquis ille fuit, cum Nicolaum Cabasilam, & Nilum unum facit, & postremum obliterata memoria Cabasilæ, mirum non est, si Methonensem in locum illius detruserit. Inter

Inter Nicolaum Cabasilam, & Methonensem magnum est temporis intervallum. Methonensis siquidem multo Cabasila antiquior. Si Methonensis ut Epitomator Gesnerianus tradit, florebat anno 1230. sub Lascaribus, qui scripsit pleraque contra Pontificios, quæ in Bibliothecis manuscripta leguntur, sicuti etiam ejusdem Oratio ad eos, qui hæsitant, ajuntque consecratum panem & vinum non esse Corpus & sanguinem Domini nostri JEsu Christi, & legitur hodie in Bibliotheca sanctorum Patrum Margarini Bignei: Cabasila vero florebat anno 1314. Inter Methonensem itaque atque Cabasilam intermedii sunt anni, si quæ statuit Epitomator vera sunt, 84. & ut liquidius res diluceat, Johannes Veccus florebat sub Michaële Palæologo primo anno 1371. Sed Veccus multo antiquior Cabasila, scribit, & plane dissolvit argumenta Methonensis contra Processionem Spiritus etiam ex filio, post tot annos. Ergo Methonensis Nicolaus, & Nicolaus Cabasila, non possunt esse unus, & idem auctor. Adde, Nicolaus Cabasila, licet sententiam Nili de Processione Spiritus Sancti adversus Latinos secutus sit, ac foverit, nihil tamen de eo argumento adversus Ecclesiam Romanam ad hunc diem ab eo scriptum & concinnatum inveniri in Bibliothecis, quod ipse sciam.

Edita sunt p) Nili Archiepiscopi Thessalonicensis græce & latine Oratio demonstrans, *non aliam dissidii Ecclesiarum Latinarum, & Græcanicarum esse causam, quam quod Papa ejus, quod controversum est, cognitionem, ac judicium ad Oecumenicam Synodum deferre detractat: Sed ipse solus controversiæ Magister, ac judex sedere velit, reliquos vero discipulorum instar dicto audientes habere, quod quidem ab Apostolorum, & Patrum legibus actionibusque est alienum.* Item ejusdem *de Primatu Papæ*, quibus accesserunt alia nonnulla de controversiis à Græcis, opera & studio Claudii Salmasii, q) & Bonaventuræ Vulcanii, cum nonnullis Notis, Hanoviæ typis Wechelianis apud Claudium Marnium, & Hæredes Johannis Aubrii 1608. in 8. Hoc etiam opusculum Matthias r) Illy-

p) Prodierunt etiam Græce Londini, sine temporis nota in 4. cum Meletii Alex. atque Georgii Coresii Chii & Gabrielis Philadelphiensis scriptis adversus latinos.

q) Salmasius tum vix quatuordecim annos natus erat cum Nilum ederet usus Codice Palatino & altero Ludovici Servini. Sed nec senem postea hujus operæ puduit, nam libro suo de primatu Papæ Lugd. Bat 1645. 4. excuso Nilum iterum subjunxit, quemque Nilo comitem dederat Barlaamum Monachum περὶ τῆς τοῦ πάπα ἀρχῆς.

r) Flacius,

Illyricus versum ex Græco in Latinum sermonem vertit, ut scribit Epitomator Gesnerianus. Hoc schismatici s) opus negari non potest à veneno, eoque perquam pestifero suffusa lingua dictatum fuisse, ideoque acceptissimum Hæreticis accessisse. Sed quas ille blasphemias in Romanam ecclesiam evomit, & argumenta, quibus in illis disseminandis effundit tenebras, à multis explosa sunt in ipsa Florentina synodo, & post Synodum ab aliis perdocte, atque erudite; & nunc demum t) infirmata, atque perfracta funditus sunt à Johanne Matthæo Caryophilo Episcopo Iconiensi in Confutatione Nili Thessalonicensis, edita Parisiis græce & latine, 1626. in 8.

Quæ ipse vidi, sunt; *βιβλίον κατὰ Λατίνων, ἐν ᾧ περιέχεται ἀπάντησις πρὸς Λατίνους ὥσπερ ἐγχειρίδιόν τι προκείμενον τοῖς βουλομένοις ἀγωνίζεσθαι πρὸς ἐκείνους. Adversus Latinos certatio instar Enchiridii, illis deserviens, qui cum eisdem concertare cupiunt.* Principium: *τῶν ἐν τῇ θεολογίᾳ δογμάτων, τὰ μὲν ὅσι ῥητῶς κείμενα..* Quæ modestius locutus est ipsis Hæreticis: neque enim ipse vidi quod Epitomator u) insufflat: *Adversus Papæ tyrannidem & Latinos. Omnia hæc græce manuscripta extant, & latine edita sunt versa ab Illyrico.*

Περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λόγοι Λατίνων, ἐξ ὧν οἴονται τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον. De Spiritu Sancto argumenta Latinorum, quibus se demonstrare putant, Spiritum sanctum ex Filio quoque procedere. Princip. *πρῶτον μὲν ἀρχαία τίς ἐστι δόξα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.*

Πρὸς τὸ συμπέρασμα, ἢ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Λόγος ά Ad Conclusionem, sive de Spiritu Sancto x) *Oratio prima.* Pr. *καὶ ταῦτα μὲν ἡ τῶν Λατίνων ἐκκλησία συνηγοροῦσα τῇ δόξῃ τῇ ἑαυτῆς.*

(I) Λό-

s) Nili.

t) Insistit Caryophilus vestigiis Bellarmini, qui contra Nilum disputat lib. 2. de Romano Pontifice c. 22. & 27. Prodierunt libri duo Nili de primatu Papæ etiam in Melchioris Goldasti primo volumine Monarchiæ S. Romani Imperii, Hanov. 1612. fol. Caryophili autem liber recusus im Bibliotheca maxima Pontificia Jo. Thomæ de Rocaberti Archi-Episcopi Valentini Tomo XIV. Rom. 1698. fol.

u) Epitomator Gesneri Bibl Simlerus, qui quod omnia illa Nili versa latine & edita ab Illyrico esse scribit, miror: neminem enim reperi qui illa viderit, præter librum de quo supra dixi de primatu.

x) Λόγος rectius fortasse redditur *liber* sive *dissertatio*. Videat porro Allatius qui p. 858 de consensu Ecclesiæ Or. & Occid. Nilo libros XLIX. de processione Spiritus S. contra latinos tribuit. Sane XLIX, argumenta Latinorum proposuit & dissolvere conatus est Nilus hoc in opere, quod MS extat in Bibl. Cæsarea, aliisque ut Basileensi, Veneta SS. Joannis & Pauli, aliisque. Vide Nesselium Catalogo. Bibl. Vindob. p. 181.

Λόγος β'. Pr. ὅ τι καὶ ἡ τῶν Ἀποστόλων παράδοσις.

Λόγος γ'. Pr. Ἔπειγε μὴν καὶ ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν.

Λόγος δ'. Pr. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας, καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου.

Λόγος ε'. Pr. καὶ μὴν καὶ ἐκ τῆς ἁγίας, καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου.

Λύσεις τῶν προτάσεων τῶν Λατίνων, ἐξ ὧν συνάγειν οἴονται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. *Solutiones propositionum Latinorum, quibus se concludere opinantur, Spiritum Sanctum ex Filio procedere.* Pr. πάντα μᾶλλον, ἢ τὰ τοιαῦτα γένοιτ' ἂν ἀληθῆ.

Ὅτι οὐκ ἔστι Λατίνοις συλλογισμοῖς χρωμένοις ἀποδεῖξαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον. *Latinos non posse suis Syllogismis demonstrare Spiritum Sanctum ex Filio procedere.* Pr. λοιποὶ δὲ οἱ συλλογισμοί, εἰς τοσοῦτον ἰσχύος μέτεστιν.

Λύσεις τῶν συλλογισμῶν τῶν Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. *Solutiones argumentorum Latinorum de processione Spiritus Sancti.* Pr. τοῦτο δὲ καὶ ἐξ ἀναντιῤῥήτων λόγων δῆλον ἐστίν.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματός τινα. *Ejusdem de processione Spiritus Sancti excerpta.*

De mole immensa hujus Niliaci voluminis Bessario Cardinalis apud Syropulum in Concilii Florentini hist. sect. 6. c. 12. y) ad Græcos: Ὅμως εἰ τὸ περὶ προσθήκης λέγει ὁ Καβασίλας φύλλα τέσσαρα, καὶ οἱ λόγοι οὓς εἴπομεν ἡμεῖς εἰς αὐτό, εἰσὶ βιβλίον ἕν, εἰς δὲ τὸ περὶ τῆς δόξης, ὅθεν γράφει ἐκεῖνος βιβλίον ὁλόκληρον, οὐ δυνησόμεθα καὶ ἡμεῖς εἰπεῖν, πολλά, καὶ καλά; *Nec enim nos oportet Latinos expavescere, si quidem Cabasilas, cum de additamento scriberet,* z) *tantum unius libri folia implevit: quæ nos hic de eodem argumento fudimus, surgunt ad volumen. Ergo ubi Cabasilas ipsum dogma illustrando integrum Codicem confecit, numquid nos in illud item dogma non poterimus multo præclariora,* a) *quam quæ hactenus evulgare?*

Quid vero in prægrandi hoc opere, vastaque scriptionis mole peregerit hic Nilus, & quomodo in mari & pelago malorum contra Latinos sua direxerit, in corde concenturiaverit, & scripto copias instruxerit, non inconsiderate nobis distinxit in Protheoria hujus operis

y) In historia Concilii Florentini à Rob. Creyghtono edita p. 160. Nili Cabasilæ mentio fit his verbis: ἔχομεν δὲ εἰς τοῦτο παράδειγμα τὸν ἅγιον τὸν Καβασίλαν ὃς μετὰ τὸ ἐλέγξαι διὰ πολλῶν τὴν τῆς δόξαν, ὕστερον χωρεῖ κατὰ προσθήκης.

z) In græco est *quatuor folia implevit.*

a) In græco est: *multa ac præclara.*

operis Nicolaus Cabasila dicti Nili ex Fratre Nepos, quam, ne in illis perquirendis oleum & operam perdas, hic apponemus. Προθεωρία ἐκτεθεῖσα σαφῶς ἄγαν παρὰ τοῦ ἀδελφιδοῦ τοῦ τὴν ἀρχὴν ταύτην πραγματείαν συντεταμένου διὰ βραχέων ῥημάτων, ὡς οἷόν τε τὸ πᾶν τῆς ὑποθέσεως ἐκτιθεμένη. Τοῦτο τὸ βιβλίον συνέστη μὲν κατὰ τῆς τῶν Λατίνων καινοτομίας, τηρεῖ δὲ ἐκείνην τὴν τάξιν, τῶν λόγων ἐκτεθέντων ἁπάντων, δι' ὧν Λατῖνοι συμπεραίνειν δοκοῦσι τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην. Πρῶτον μὲν πρὸς τὸ συμπέρασμα τῶν Λατίνων ὁ λόγος, τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ διὰ πάντων ἀληθὲς εἶναι, δεικνύων ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα, δείκνυσι δὲ μαρτυρίαις τῆς ἁγίας γραφῆς, καὶ τῶν ἁγίων πατέρων, οἷς πιστεύειν ὥσπερ ἡμῖν, οὕτω καὶ Λατίνοις ἀνάγκη, ἀπὸ γὰρ τῶν πρώτων ὑποθέσεων τῆς πίστεως, τῶν κυριακῶν, καὶ ἀποστολικῶν λόγων, καὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ τῶν διαδόχων τῶν Ἀποστόλων, καὶ θεολόγων σχεδὸν ἁπάντων τὴν ἀλήθειαν συμπεραίνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὴν ὕπαρξιν ἔχειν. Τούτου δὲ δειχθέντος ἐν πέντε λόγοις, ἐπὶ τὰς προτάσεις χωρεῖ, τοῦτο γὰρ ἀρχαῖον ἔθος τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπειδὰν ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τοῖς αἱρετικοῖς πολεμεῖ δεικνύναι πρῶτον τὴν ἀληθῆ περὶ θεοῦ δόξαν, ἔπειτα τὰς τῶν ἀντικειμένων λύειν ἐνστάσεις, ὃ μάλιστα φανερὸν τὰ πρακτικὰ τῶν οἰκουμενικῶν διελθοῦσι συνόδων. Ἐπεὶ δὲ αἱ προτάσεις Λατίνων, αἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς γραφῆς, καὶ τῶν θεολόγων, αἱ δὲ ἀπὸ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, καὶ περὶ τὰ ὄντα γνώσεως εἰσὶν εἰλημμέναι, διττὸς καὶ ὁ πρὸς αὐτὰς οὗτος λόγος, καὶ ὁ μὲν δείκνυσι τῶν θείων ἐννοιῶν τῆς γραφῆς καταψευδομένους, καὶ τοὺς πατέρας, δι' ὧν ἔγραψαν, μηδεμίαν βοήθειαν διδόναι Λατίνοις, τοὺς δὲ ἀτόπους συλλογισμοὺς τὸ δεύτερον ἐλέγχει βιβλίον. Ὡς ἂν δὲ πανταχόθεν ἀναφανῇ τὴν ἀλήθειαν μεθ' ἡμῶν εἶναι, καὶ μαρτυρίαι προσετέθησαν ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τῆς οἰκουμενικῆς ὀγδόης συνόδου, δι' ὧν φαίνεται κοινὴν γενέσθαι δόξαν τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὴν ὕπαρξιν ἔχειν. Ἐπὶ γὰρ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, καὶ Φωτίου πατριάρχου, καὶ πάπα Ἰωάννου, οἰκουμενικῆς κατὰ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν συγκροτηθείσης σύνοδον, καὶ κοινῇ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος σκεψαμένης ἀνεφάνη, τὴν προσθήκην τῶν Λατίνων ἄτοπον εἶναι, καὶ ἀναθέματος, καὶ τῶν τοιούτων ἀξίαν. Ἐφεξῆς τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας κατέστη, καὶ Γραικοὶ Λατίνοις ἐπείσαντο τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ συμβόλου περιελοῦσιν. Ἐπεὶ δὲ διαστάντες αὖθις χεῖρον ἡνώθησαν, καὶ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἡ βδελυρία κατέχει Λατίνων, ἄλλα τε καλὰ τῶν παρ' ἡμῖν παρὰ τῶν τηνικαῦτα προεστώτων διεφθάρη, καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον ἠφανίσθη τῶν ὑπομνημάτων τῆς οἰκουμενικῆς ταύτης συνόδου, φευγόντων τὸν ἔλεγχον τῶν ἐκεῖθεν, καίτοι καὶ κανόνες παρ' ἡμῖν εἰσιν οἰκουμενικῆς ὀγδόης συνόδου, καὶ Λατῖνοι γενέσθαι σύνοδον οἰκουμενι-

κὴν ὀγδόην ὁμολογοῦσιν. Οὕτω δὲ τοῦ βιβλίου τῆς κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην ἱστορίας ἀφανισθέντος, ὀλίγα τινὰ μέρη παραλειφθέντα, ἄλλα ἀλλαχόθεν συναγαγὼν τῷ κατὰ τῶν Λατίνων συντάγματι παρέθηκεν ὁ μακάριος Νεῖλος, ὁ τόδε ποιησάμενος τὸ βιβλίον, ὡς ἐναργεῖς μαρτυρίας τῆς ἀληθείας. Φαίνεται γὰρ ἀπὸ τούτων συστῆναι τε οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἐφ' ὧν ἔφην χρόνων, καὶ τὴν προσθήκην Λατίνων τοῦ τῆς πίστεως περιαιρεθῆναι συμβόλου, καὶ τὴν συμφωνίαν, καὶ τὴν εἰρήνην τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ τούτοις γενέσθαι. Sic Schismatici celebrant ſua Pitheia, & ſi fuerint affinitate devincti, aut alio dignitatis titulo innixi, mirum eſt, quantum turgeſcant, & quaſi alis ſubannexis ad altiora repentino impetu pervolent, & ad abdita quæque aliorum penetrent, & extra proprios limites ſubſultent: adeo ut inſanire ſæpe ſæpius reperiantur. Quis crederet Nilum hunc Theſſalonicenſem, de Proceſſione Spiritus à Patre ſolo ſcribentem in ea exiſtimatione apud ſuos fuiſſe, ut vel hoc illius ſolummodo ſcripto, tot eruditorum, & rebus divinis exercitatiſſimorum hominum cohortes tum in Italia florentes ducerent proſternendos & opprimendos? Et nihilominus neglectis aliis antiquioribus, ex quibus ſua Cabaſila conſarcinat, antequam Conſtantinopoli diſcedant, in plena Synodo unus Cabaſila Nilus propoſitus eſt, illis qui diſputandi onus in ſe erant ſuſcepturi, ut ſcripta illius evulgarentur, & examinarentur. Sic enim Sgyropulus ſect. 3. c. 7. Ὅμως δὲ μετὰ πολλοὺς λόγους τοιούτους ἔδοξε καλὸν, ἵνα ἀναγινώσκηται τὸ βιβλίον τοῦ ἁγίου τοῦ Καβασίλα, καὶ ἐξ ἐκείνου ἐκλέγωνται, καὶ σκέπτωνται, ἐν οἷς δεῖ. Ἀνεδέξαντο δὲ τὸν τοιοῦτον ἀγῶνα ὁ Ἱερομόναχος κύριος Μάρκος ὁ Εὐγενικὸς, καὶ ὁ δηλωθεὶς Σχολάριος, b) καὶ συνήρχοντο ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, μετὰ καὶ ὀλίγων τινῶν ἐκ τῶν προειρημένων, καὶ ἐσκέπτοντο, καὶ ἐγύμναζον τὰ ζητήματα. *Verumtamen poſt multos hac illac ſatos ſermones, viſum eſt etiam rationi conſentaneum, ut noſtri libros evolvant, ac præcipue ſancti Cabaſilæ, è quibus tanquam fæcundiſſimo promptuario permulta dogmata noſtro uſui profutura decerpantur. Quam moleſtiam in ſe ſuſceperunt Marcus Eugenicus Hieromonachus, & qui modo perorarat Scholarius; qui Imperatoris in con-*

b) Hic Georgius Scholarius in prooemio ſyntagmatis ſui Græce in 4. Londinenſibus typis editi, inter recentes Græcos qui adverſus Latinos bene ſcripſerunt, primum locum Nilo noſtro tribuit: τῶν δὲ ὑστέρων ἁπάντων βέλτιον μὲν καὶ ἱκανώτερον καὶ τῷ μεγέθει τῆς ὕλης ταύτης συμμέτρως μάλιστα μὲν ὅτε θεσπέσιος Νεῖλος, καὶ ὁ ἱερὸς θεοφάνης, μετ' αὐτοὺς δὲ καὶ τῶν ἱερῶν Γρηγορίων οἱ ὁμώνυμοί τε καὶ ἀκριβεῖς ἐπαδοὶ συνεγράψαντο. Demetrius quoque Chryſoloras Nili opus in ſynopſin contraxit, & Demetrium Cydonium qui Nilum confutandum ſumſerat dialogo ſingulari confutavit, de quo Allatius de conſenſu p. 862. atque infra in hoc ipſo libello p. 71.

conspectu coierunt cum aliquibus prædictorum , & scrutati diligenter Cabasilæ lucubrationes , & monumenta litteraria , quæstiones eruerunt publicæ examinationi reservandas. Ita vertit Creyghtonus. *Ut nostri librum evolvant Cabasilæ ,* illi est ; *ut nostri libros evolvant , & præcipue sancti Cabasilæ , è quibus tamquam è fœcundissimo promptuario.* In nonnullis aliis raro, at in Creyghtono inscitia continuo confidentiam parit. Sed similia negligenda sunt. Ante hunc Nilum Cabasilam in Græcia adversus Latinos de Processione Spiritus sancti à solo Patre Tractatus edidere, Photius Patriarcha, Nicolaus Methonensis, Johannes Phurnus , Andronicus Camaterus , Theophylactus, & de eo nullus dubitat ; quorum argumenta digessit , & lynceis oculis contemplatus , & efficacissimis rationibus discussa meritissimo jure fœdavit , atque contrivit Johannes Veccus. c) Quare si tuus iste Sgyropulus, & quos ipse ad Consilium vocatos fuisse tradit, in arte & facultate Theologica excelluissent, & in summa rerum ignoratione versati non fuissent , ad hos provocassent , non ad Cabasilam. Sed nil mirum : Graculus quærit Graculum. Quid vero Thessalonicenses in Synodico Manuscripto , quod novi illius editores uti profanum & impium rejecerunt ? Νείλου τοῦ ἁγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης τοῦ λόγοις ἅμα , καὶ ἔργοις , καὶ θείοις συγγράμμασι ἀγωνισαμένου ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ , καὶ τὴν τοῦ Βαρλαὰμ , καὶ Ἀκινδύνου d) κενοφωνίαν θεοσόφοις λόγοις, καὶ ἀποδείξεσι ἀναντιῤῥήτοις καταισχύναντός τε , καὶ διελέγξαντος αἰωνία ἡ μνήμη. *Nili sanctissimi Archiepiscopi Thessalonicensis , qui sermonibus simul , & actionibus & Commentariis divinis pro ecclesia Christi : & Barlaami, & Acindyni vanos strepitus à Deo datis sermonibus, quibus resisti non poterat, demonstrationibus dilucidavit, & in vituperationem adduxit , & in crimine posuit , sempiterna memoria.* Nec alio pacto Simeon Thessalonicensis Dialogo contra Hæreses : καὶ ἔτι ἑτέρου Νείλου θειοτάτου ἀνδρὸς τοῦ τῆς Θεσσαλονικέων τὴν προεδρείαν μὲν εἰληφότος , μὴ πρὸς αὐτὴν δὲ φθάσαντος ἐλθεῖν, κατὰ δὲ τῆς τῶν Λατίνων καινοτομίας λαμπρὰ , καὶ ἀληθῆ λίαν, καὶ ἰσχυρὰ συγγραψαμένου , καὶ κατὰ τῆς δυσσεβοῦς ταυτησὶ τοῦ Βαρλαὰμ τε καὶ Ἀκινδύνου αἱρέσεως. *Nec non cum alio Nilo viro divinissimo, & Urbis Thessalonicensis æque summo Antistite , cujus tamen sedem adipiscendi potestas non fuit. Licet contra Latinorum novum facinus splendida, & sidei plenissima , & valde robusta Commentaria concinnaverit, nec non contra infelicem hanc Barlaami , & Acyndini hæresin.* Ride sodes Thessalonicensium putidas ineptitudines in Synodico.

(I) 3 Quod

c) Editus ab Allatio T. 2. Græciæ Orthodoxæ.

d) Possevinus in Catalogo Codicum MSS. Bibliothecæ S. Mariæ in Vallicella in Urbe, refert Nilum contra Barlaamitas & Acyndinianos.

Quod in Nilo uti præstantissimum agnoscebant, & quod ille plenissime defendit, Processionem nempe ex solo Patre Spiritus Sancti, obticent, ne injurii viderentur in Latinos, inque infamiam adducerentur, quod Latinorum opinionem palam populo criminarentur; de re minima & contemptissima, & de qua non erat apud Græcos una sententia, condemnatione nempe Barlaami & Acyndini, contra quam Nilus an quidquam scripserit, adhuc dubitatur; licet in Palamitarum sententiam iverit, eum dilaudant. Quod etiam in aliis dictæ Civitatis Pontificibus de novo Synodico additis peragunt. Hi siquidem adversus Latinorum opinionem scripta, ac si nulla fuerint, silent; in aliis, quæ Latinos non offendunt, verbosissimi sunt. Sed de his alias plenius, memoratis etiam Pontificibus. Quantum tandem Nilus hic valuerit ad res Theologicas exponendas, lege Tractatum Georgii Trapezuntii ad Johannem Cuboclesium de Processione Spiritus Sancti etiam ex Filio, Græce & Latine à me editum To.I. Græciæ Orthodoxæ. Non suppœnitebit te similis lectionis.

Johannes e) Spondanus in Annalibus Anno 1622. scribit: *Fuit postea Nicolaus Cabasila factus Episcopus Thessalonicensis, cujus extant plura scripta, sed fuligine schismatis Græcanici perfusa; adversus quem idem ipse Demetrius f) Græce Latineque doctus scripsisse dicitur pro sancto Thoma Aquinate, quem Cabasila primus impetierat, cujus & aliqua opera in Latinum sermonem vertit, sicut & Augustini, & alia, quem & Volaterranus, & alii uti virum doctum, æque ac sanctum laudant. Sunt autem, qui prædictum Nicolaum confundunt cum Nilo itidem dicto Cabasila, Archiepiscopo Thessalonicensi, qui hac eadem ætate vixit. Qui sive fuerit idem, sive alius, sive ante, sive post Nicolaum eam sedem occupaverit, de quo video controverti, nec tamen, admodum refert. Scripsisse reperitur duos Tractatulos contra Primatum Romani Pontificis, quos Hæretici exosculantur.* Vide Lector scriptoris Annalium Ecclesiasticorum in pauxillulis verbis imperitiam. Non interdistinguit etiam quod oculorum sensu percipit. Videt titulum Libri, quem exosculantur hæretici, & nomen Auctoris præfixum, & promptissimum oculis non internoscit. Hoc est in sole caligare, & ipsa cœcitate cœciorem esse. Libelli contra Romani Pontificis Primatum Auctor Nilus est. Alia pleraque sub Nicolai Cabasilæ nomine prostant, passim, & ubique. Perperam ergo judicant, qui Nicolaum cum Nilo confundunt, & Spondanus cum illis. Et cum alius Nicolaus, alius Nilus sit; si histo-

ri-

e) Henricum Spondanum dicere voluit Allatius.
f) Demetrius Cydonius, adversus quem scripsit alter Demetrius, Chrysoloras.

ricus expertus esse vis, quanam illi ætate vixerint, & qui ante, sedem Thessalonicensem, & qui post, sedem Constantinopolitanam occupaverit, enodandum tibi erat. Sed tu satis ampliter controversiæ respondisti, *id parum admodum referre.* Acute admodum, sed ridicule. Quicunque deinceps futurus si incertus alicujus sententiæ fuerit, ad evellendum scrupulum responso hoc Spondanico, ampliter, & ex oraculo satisfaciet; *id parum admodum referre. Nicolaus plura, sed fuligine schismatis Græcanici perfusa.* Plura scripsisse, verum est, quæ Catholici in linguam Latinam versa, uti Catholicis contra Hæreticorum deliramenta opportuna, atque conducibilia ediderant. Et si quid illi excidit incauto, quod nonnullis visum est, non satis ut omnibus tutum, iidem ipsi Catholici excusare conati sunt. Sed dixit nescio quis, *non dealbarent Æthiopem.* Non semper feriet, quodcunque minabitur arcus. Et Spondanus ipse in his suis Annalibus qnot mendacia, quot falsa, quot perperam, & ex ingenio insimulata, maligne atque calumniose conspergit, quæ volumen requirant, & nescio an etiam expurgata æstimationem commererentur? Nihil itaque Nicolai est, quod Primatum Papæ invadat. Et Demetrius iste Cydonius non scripsit pro S. Thoma contra Nicolaum, qui nunquam in dictum Sanctum linguam exacuit, sed contra Nilum qui id egerat, ut ex titulis librorum, qui ad hunc diem supersunt, g) colligitur. *Δημητρίου τοῦ Κυδώνη πρὸς τοὺς Καβασίλα ἐλέγχους, καὶ τῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος κεφαλαίων τοῦ μακαρίου θωμᾶ.* Cui postea pro Nilo Cabasila responidt Demetrius Chrysolora. *Δημητρίου τοῦ χρυσολωρᾶ, κατὰ Λατίνων λόγος συνοπτικὸς, ἀφ' ὧν ἐποίησε Νεῖλος Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης.* Et: *Τοῦ αὐτοῦ διάλογος ἀναιρετικὸς τοῦ λόγου, ὃν ἔγραψε Δημήτριος ὁ Κυδώνης κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κυροῦ Νείλου τοῦ Καβασίλα.* Alius itaque est Nilus Cabasila, qui scripsit contra Sanctum Thomam, alius Nicolaus. Et Nilum ante Nicolaum absque ulla dubitatione susceptum in lucem, Nicolaum postea certum est, cum Nilus Nicolaum Epistola Theologica ad eundem Nicolaum *ἀνεψιὸν* h) vocet, & Nicolaus semetipsum Nili *ἀνεψιὸν*, nominet.

Reliquum est, antequam ad alios Nilos transcendam, ut notem offusam scriptoribus de scriptis horum Nili, & Nicolai Cabasilæ caliginem, etiamsi extra argumentum paululum vagare videar. Quod enim

g) Vide Allatium de Consensu lib. 2. c. 18. §. 12.

h) Confer. Georgium Phranzam lib. 2. Hist. cap. 5. & Allatium de consensu utriusque Ecclesiæ p. 858.

enim Nicolai est, multi Nilo; quod Nili, Nicolao attribuant. Quare designabo opera ipsius Nicolai legitima ab insititiis.

Nicolaus Cabasila schismaticus Græcus Romanæque Ecclesiæ hostis, primum Sacellii curator, tum Archiepiscopus Thessalonicensis, vixit seculo Christi 14. i) circa annum 1350. Ejus meminit Johannes Cantacuzenus Imperator lib. 3. cap. 73. & 99. De eo plura Hervetus, Gretserus, Pontanus, Possevinus, & inter antiquiores Simeon Thessalonicensis Dialogo contra Hæreses: *Ὧν δὴ πατέρων αἱ θειόταται συγγραφαὶ καὶ ἔτι τοῦ μακαρίου ἐκείνου Καβάσιλα τοῦ τὴν καλὴν νίκην ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ ἁγιότητι βίου συνηρμοσμένου Νικολάου κατὰ τὴν κλῆσιν, καὶ Θεοφάνους δὲ τοῦ Νικαίας ἄλλου σοφοῦ, καὶ ὁμολογητοῦ νέου, καὶ Ἰσιδώρου Θεσσαλονίκης, οὐδὲν ἀπολειπομένου τοῦ σοφοῦ τὰ θεῖα Πηλουσιώτου ἐκείνου, καὶ ἐμφανῆ ποιοῦσι τὰ τῆς εἰρημένης αἱρέσεως ἀκριβῶς παριστῶσιν.* *Quorum Patrum divinissima scripta. Adde his & Beati illius Cabasilæ, qui ob pietatem, & vitæ integritatem à victoria præclara nomen obtinuit, Nicolai: & Theophanis quoque Niceni sapientis, novique Homologetæ, & Isidori Thessalonicensis in divinis rebus exponendis clarissimi, &* k) *Pelusiotæ cognominis qui de dicta hæresi sagaciter, & ad vivum pervestigant, atque expendunt, & alii.* Sunt ejusdem Opuscula:

Ἑρμηνεία κεφαλαιώδης εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν. *Compendiosa Interpretatio in divinum Officium, sive Liturgiam*, Gentiano Herveto Interprete Latine tantum excusa est Venetiis anno 1545. l) apud Alexandrum Bruviolum. Græcus vero textus ex Bibliothecæ Regiæ Codicibus primum prodiit in Auctario Bibliothecæ Veterum Patrum anno 1624. m) cura Frontonis Ducæi: unde postea transiit in Tom. 12. Bibliothecæ Morellianæ. Hervetus in ea, quam in hunc librum præscripsit, Præfatione, excusare nititur Cabasilam, *sed dealbat Aethiopem. Constat enim*, & adnotat, n) *manifestissime illum fuisse Schismaticum, & odio in Romanam Ecclesiam incensum*

librum

i) Aliquanto antiquiorem minus recte facit & ad A. 1290. refert magnus Usserius p. 155. de Scripturis sacrisque vernaculis.

k) In Græco est: *Pelusiotà illo in divinarum rerum peritia nihil inferioris.*

l) Imo 1548. 8. Et deinde Antwerp. 1560. Extat etiam latina Herveti interpretatio in Bibliotheca Patrum Paris. A. 1654. T. 12. p. 444. & in Lugdunensi T. 26. p. 173.

m) T. 2. p. 200 Hoc opus videtur etiam respicere Allatius quando p. 123. contra Hottingerum inter Græcos qui de azymis contra latinos scripsere, Nicolaum Cabasilam laudat. Ex Cabasilæ expositione Missæ passim loca producit in eodem libro p. 76 89. seq. 109. seq. 134. 145. 153. 204. &c.

n) Ducæus, puta.

librum hæreticum de processione Spiritus Sancti contra S. Thomam Aquinatem composuisse, & multa fundi sui ubique judicia prodidisse, Et Possevinus in Apparatu; *De Processione Spiritus Sancti cæcutiit. Quæ quidem cæcitas illum adegit, ut temere, atque imperite ausus fuerit de eodem argumento scribere adversus D. Thomam Aquinatem, Virum, cujus corrigiam calceamenti in rebus Theologicis, ne posset quidem, ut ita dicam, solvere. Quamobrem liber omnino amandandus est. Idem dicimus de libello, qui in Bibliotheca Vaticana prænotatus est,* Ἔλεγχος κατὰ Λατίνων. *In libro autem de divino altaris sacrificio; id commodo fuit, quod contra Hæreticos nostri temporis divini sacrificii testimonium ab ipsis latinæ Ecclesiæ hostibus, inde apparuit. Attamen pleraque in eo libro dicta sunt, quæ hominem solidæ Theologiæ imperitum satis arguunt. Quem cum Gentianus, qui eum vertit, voluisset cum catholicis Theologis conciliare, pietatem quidem suam ostendit, verum enim vero etiam suos errores quadamtenus indicavit, sed non omnino profligavit. De Quibus vide Gentiani Herveti Præfationem ad suam versionem, & adeo cave vigesimum nonum, & trigesimum caput ejusdem libri Cabasilæ, ex quibus imprudens fortasse quispiam posset facile colligere, aliud sentire Græcos de verbis consecrationis, quam Latina Ecclesia sentiat.* Laudo quæ de verbis consecrationis in Nicolao Cabasila adnotavit Possevinus. Eadem verbis Nicolai adductis funditus evertit & profligavit Petrus Arcudius in Concordia Sacramentorum lib. 3. cap. 28. Sed eundem Nicolaum de Processione Spiritus Sancti contra S. Thomam & Ecclesiam Romanam commentatum fuisse o) usque adeodum non comperi, licet id percuriosius investigarim. Restituatur igitur ab infamia in integrum. Et licet Nili scriptorum adversus Ecclesiam Romanam argumentum brevissime operi præfixerit, p) non tamen ipsum in eos injurium fuisse fatebimur. Quare demonstrandum est, eum contra S. Thomam; & Ecclesiam Romanam scripsisse, ne ut affinis sceleri condemnetur.

Περὶ τῆς ἐν χριστῷ ζωῆς βιβλία ϛ'. *De vita in Christo libros sex.* In quibus præcipue agitur *de Baptismo, sacra Unctione, & Eucharistia.* Latine tantum prodierunt anno 1604. Ingolstadii in 4. cum *Philippi Solitarii Dioptra, seu regula rei Christianæ ad Callinicum Monachum, Johannis Carpathii documentis spiritualibus, & aliis opusculis* Jacobo Pontano Interprete; qui etiam adjecit ejusdem Cabasilæ *Orationem contra Fœneratores.* Quæ omnia postea translata sunt in Bibliothecam veterum Patrum Coloniensem, q) & Morellianam Appendicem. Arcudius lib. 2. Concordiæ cap. 21.

(K) explo-

o) Fatetur tamen hoc Allatius lib. 2. de consensu p. 858. seq.
p) Hoc exhibuit auctor supra p. 67. seq.
q) Etiam in Lugdunensem T. 26. p. 136. Cæterum *Orat. in fœneratores* Græce etiam lucem

explodit ipsius Nicolai Cabasilæ sententiam de iteranda confirmatione: quem videre poteris, si libet. Scribit Possevinus in Apparatu: *Vide notas Jacobi Gretseri nostri Theologi, qui eundem Cabasilam in reliquis scriptis errantem, ab erroribus purum in his sex de vita in Christo conatur ostendere.*

Τοῦ αὐτοῦ σημασία εἰς τὴν ὅρασιν τοῦ Προφήτου Ἰεζεκιὴλ, ἐν ᾗ ἐπὶ τῶν τεσσάρων ζώων ὁμοίωμα θρόνου, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θρόνου ὁμοίωμα, ὡς εἶδος ἀνθρώπου. Ejusdem r) *expositio in visionem Jezechielis Prophetæ*, in

cem vidit, quamvis haud integra, Augustæ Vindel. 1595. 4. edente *Davide Hæschelio*, ex Codice MS. Maximi Margunii. Integram cum oratione S. Epiphanii in sepulturam CHRISTI Græce & Lat. vulgavit *Simon Simonides*, Regni Poloniæ Cancellarius, Samoscii 1604 4. Etiam libri (non sex tantum quos Pontanus vertit, sed septem) de Vita CHRISTI Græce MSS. extant in Variis Bibliothecis, ut Cæsarea, Regis Galliæ &c. Septimi initium a Lambecio affertur hoc: *ὁποῖος γίνεται ὁ μεμυημένος τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων χάριν φυλάξας τῇ παρ' ἑαυτοῦ σπουδῇ. Ἐπεὶ δὲ εἴρηται τίς γενόμενος ὁ μυηθεὶς καὶ τίνα τὴν ὁδὸν ἐλθών.* Loca Græce ex hoc opere producunt Petrus Arcudius in Concordia sacramentorum, Allatius contra Creyghtonum p. 422. seq 531. &c. contra Hottingerum p. 94. seq. 97. 108 De hoc opere intelligenda quæ leges in Casaubonianis ab amico nostro V. C Jo. Christophoro Wolfio cum nuper in Anglia versaretur descriptis & in hac urbe editis p 39. *Exstat in Regia Bibl. liber MS. continens λόγους XIII. Nic. Cabasilæ & unum Maximi Planudæ εἰς τὴν θεόσημον ταφὴν χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ. Cabasilæ primi septem λόγοι sunt instar λόγων κατηχητικῶν, quibus initiandi præparantur ad sacrorum Mysteriorum trium βαπτίσματος, μύρου, εὐχαριστίας participationem. Itaque cum Catechesibus Mystagogicis Cyrilli Hierosolymitani, & Ambrosii libris ejus argumenti & similibus aliis convenit.* Confer Causauboni Exerc. XVI. ad Baron. n. 30. ubi lemmata septem librorum, *περὶ τῆς ἐν χριστῷ ζωῆς* Græce producit è Codice Regio, & magna cum voluptate à se lectos testatur.

r) Hæc & quæ deinceps referuntur Nicolai Chamaëtæ monumenta pleraque MSta etiam exstant in Bibl. Cæsarea Vindobonensi. Exstant etiam hæc Allatio præterita: 1. Εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν μέγαν ἱεράρχην μυροβλύτην καὶ θαυματουργὸν Νικόλαον. Incipit: ἐπεὶ δὲ πάντα ἀπήντησεν ἡμῖν παρὰ σοῦ, ὦ ποιμένων ἄριστε &c. 2. Εἰς τὴν πάνσεπτον καὶ ὑπερένδοξον κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνας ἡμῶν καὶ παναχράντου θεοτόκου. Incipit: τοῦ νῦν ἀγῶνος ὡς οὐδὲν ἂν γένοιτο μεῖζον &c. 3. Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ὁσιομάρτυρα Ἀνδρέαν τὸν νέον ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν τοῦ μαρτυρίου δρόμον διηνυκότα. Incipit: ἐγὼ δέ σου πῶς ἂν εἴποις ἐρῶν ὦ χριστοῦ μάρτυς Ἀνδρέα &c. 4. Προσφώνημα εἰς ἔνδοξον τοῦ χριστοῦ μεγαλομάρτυρα Δημήτριον τὸν μυροβλύτην. Incipit: Οὐδὲν οἶμαι τῶν ἀτόπων, ὦ μαρτύρων ἀκρότης, εἰ πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπαινεσάντων τὰ σὰ, καὶ ἡμεῖς πρὸς τοὺς κατὰ σοῦ θορύβους &c. 5. Εὐχὴ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν, τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ λόγον. Incipit: ὑμνοῦμεν σε, εὐλογοῦμεν σε, δοξολογοῦμεν σε. Εὐχαριστοῦμεν σοι Κύριε, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν Ἰησοῦ χριστὲ, ὁ Θεὸς ἡμῶν ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν &c. 6. *De Magistratuum civilium iniquis ausis circa res sacras,* περὶ τῶν παρανόμως τοῖς ἄρχουσιν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς τολμώντων. Incipit: τοὺς μὲν πονη-

in qua super quatuor animalia similitudo throni, & super similitudinem throni, similitudo veluti ipsius hominis &c. Princip. πᾶσα προφητεία, καὶ θεωρία, καὶ ὅρασις εἰκόνες ἦσαν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας.

Τοῦ αὐτοῦ σημασία εἰς τὴν ὅρασιν τοῦ προφήτου Ἰεζεκιὴλ, ἐν ᾗ τὰ ὀστᾶ τὰ ξηρὰ τῶν ἀνθρώπων τὸ πρότερον ἀπολαμβάνουσιν εἶδος. *Expositio visionis Jezechielis Prophetæ, in qua ossa arida hominum priorum recuperant speciem.* Pr. τὴν τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀποδημίαν.

Εἰς τὰ ἅγια καὶ σωτήρια πάθη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *In sanctam & salutarem passionem Domini nostri Iesu Christi.* Pr. Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ὅλων κύκλος (locum inde producit Allatius contra Creyghtonum p. 425.)

Εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, *In ascensionem Domini nostri Jesu Christi.* Pr. αἱ χάριτες μὲν ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων ἐξ οὐρανοῦ.

Εἰς τὴν γέννησιν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου. *In Nativitatem sanctissimæ Deiparæ.* Pr. καὶ πρῶτα μὲν τὸν θεὸν ἐνταῦθα καλῶμεν.

Εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου. *In annunciationem Sanctissimæ Deiparæ.* Pr. εἴ ποτε δεῖ χαίρειν ἄνθρωπον (καὶ σκιρτᾷν.)

Εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Δημήτριον τὸν θαυματουργὸν (καὶ μυροβλύτην.) *In magnum Martyrem Demetrium miraculorum effectorem.* s) Pr. πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων οὐδὲ συνιδεῖν ῥᾳδίων.

(K) 2 Εἰς

πονηροὺς τῶν ἀρχόντων οἱ γνώμης μοχθηρίᾳ λύουσιν τοὺς νόμους, καὶ δικαίων ὑπερορῶσιν, ὡς ἂν μὴ τῷ ἀγνοεῖν ὅ, τι δεῖ ποιεῖν ἁμαρτάνοντας, ἀλλ᾽ ἑκόντας πονηρευομένους καὶ κακουργοῦντας &c. 7. Τῇ εὐσεβεστάτῃ Αὐγούστῃ (Ἄννῃ τῇ Παλαιολογίνῃ) περὶ τόκου de usura. Incipit: πολλαχόθεν ἐπιδειξαμένη τῶν ἔργων, ὦ μεγίστη βασίλισσα &c. 8. Ἀθηναίοις, περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐλέου βωμοῦ. Incipit: ἥκω νῦν, ὦ Ἀθηναῖοι &c. 9. Κατὰ τῶν Γρηγορᾶ ληρημάτων. Incipit: Ὁ δὲ σοφώτατος Γρηγορᾶς, ὥσπερ οὐκ ἀρκούντων αὐτῷ τῶν Βυζαντίων εἰς θαῦμα, καὶ Θεσσαλονικέας ἐνάγει πρὸς τοὺς ὕμνους τοὺς ἑαυτοῦ &c. 10. *De criterio veritatis contra Pyrrhonem,* κατὰ τῶν λεγομένων περὶ τοῦ κριτηρίου τῆς ἀληθείας, εἰ ἔστι, κατὰ Πύρρωνος τοῦ καταράτου. Incipit: ζητοῦσι δὲ πρῶτον, εἰ ἔστι κριτήριον ἀληθείας. &c. 11. *Solutio quinque argumentorum quibus Rhetoricam inutilem esse disputant Sceptici.* Λόγοι τῶν βουλομένων ἀποδεικνύειν ὅτι ἡ περὶ τὸν λόγον σοφία μάταιος. ὁ λόγος. ἐνδέχεται &c. λύσεις τῶν τοιούτων ἐπιχειρημάτων &c. 12. Εἰς τὸν Αὐτοκράτορα (Andronicum Palæologum II.) ἐγκώμιον. Incipit: ἄτοπόν τι νομίζω &c. 13. Τῇ εὐσεβεστάτῃ Αὐγούστῃ Oratio encomiastica ad Annam Palæologinam, Imperatricem. Incipit: Νόμος μὲν ἅπασιν ἕλλησιν ἔκειτο &c. Pleraque hæc exstant etiam in Codice Regis Galliæ, quem memorat Labbeus Bibl. nova MSS p. 296.

s) Locum ex hac Oratione affert Allatius contra Hottinger. p. 203.

t) Edidit Græce & Latine Godfridus Henschenius in Actis Sanctorum die V. Aprilis T. 1. Locum inde produxerat Allatius contra Hottinger. p. 204.

Εἰς τὴν ὁσίαν Θεοδώραν τὴν θαυματουργόν. t) *In sanctam Theodoram miraculorum effectricem.* Pr. Ἐμοὶ δὲ πολλῶν τὰ σὰ θαυμαζόντων ὦ μυροβλύτις.

Ἐξήγησις εἰς τὸ γ. τῆς μεγάλης συντάξεως Πτολεμαίου. In lib. tertium Magnæ Constructionis Ptolemæi. P. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ συντάγματι σκοπός ἐστιν. Basileæ u) 1530. fol.

Ejusdem Κανὼν Ἰαμβικὸς μετὰ σχολίων τῇ ἑορτῇ τῶν θεοφανείων. Ἕτερος κανὼν Ἰαμβικὸς μετὰ σχολίων εἰς τὴν πεντηκοστήν.

Ejusdem Nicolai Cabasilæ laudatur à nonnullis Liber περὶ συλλογισμῶν. *De Syllogismis.* Pr. x) Σκοπός ἐστι τῷ συντάγματι διδάξαι τὸ εἶδος τοῦ συλλογισμοῦ. Mediolani in Bibliotheca Ambrosiana patet sub nomine Nicolai.

Alii fide nescio cujus Codicis Vaticani laudant Cabasilæ τοῦ σοφωτάτου λόγους πή. *Orationes LXXXVIII.* Nilone, an Nicolao assignandas, ipsi viderint. Mihi anxie pervestiganti Codices Vaticanos, eas videre nondum licuit. Quare judico oculis potius habendam fidem, quam auribus.

Doctissimus Labbæus in Dissertat. historica de scriptoribus ecclesiasticis To. 2. p. 114. advertit : *Oratio in tres Theologos Basilium, Gregorium, & Johannem Chrysostomum, non est hujus Cabasilæ fœtus, sed Philothei Patriarchæ Constantinopolitani, de quo nihil observavit noster Bellarminus.* Legitur in Cod. Vaticano 809. p. 100. Φιλοθέου Πατριάρχου y) λόγος ἐγ-

u) Una cum Magna Syntaxi Ptolemæi ac Theonis Alex. Græcis in Ptolemæum commentariis. p. 151. seq.

x) Cabasila de Syllogismis, in Codice Cæsareo incipit : Ἄτομόν ἐστι τὸ ἓν ἀριθμῷ, οἷον ὅδε ὁ ἄνθρωπος.

y) Hæc Philothei Oratio à Jac. Pontano Græce ac Latine una cum Dioptra Philippi Solitarii Ingolstad. 1604 4. & hinc in auctario Ducæano Paris. 1624. T. 2. p. 313. & Latine T. 26. Bibl. Patrum Lugd. p. 217. edita longe diversa est ab Oratione Cabasilæ in eosdem sacros triumviros, quæ MS. est in Bibl. Cæsarea atque incipit: Οἶμαι γε τῶν ἐννομωτάτων καὶ δικαιοτάτων εἶναι τὴν γινομένην τοῖς πατράσι πᾶσαν νέμειν τιμήν. Εἴπερ δέ τινας τῶν ἁπάντων πατέρας &c. Nam & ab aliis laudatam esse illam beatorum Doctorum trigam à Johanne Euchaitarum Metropolita, (vide Allat. p. 112. de Simeonum scriptis) Theodoro Metochita, & Matthæo Camariota aliisque, observarunt Viri doctissimi. Confer Acta Sanctorum T. 2. Junii p. 933. seq. ubi de festo quod in honorem communem Basilii, Nazianzeni & Chrysostomi à Græcis die 30. Januarii celebratur auctore Johanne Metropolita Euchaitarum, temporibus Alexii Comneni litem ambitiosam quæ inter Basilitas, Gregoritas & Joannitas orta fuerat, ita componente, ut diceret tres illos simul sibi visos adesse, testatos se unum esse apud DEUM, itaque nec sui causa contendendum de prærogativa, sed cultum ipsorum communem uno die conjungendum. Confer etiam, si placet, Nicolai Rayæi tractatum præliminarem Actis Sanctor. T. 2. Junii præmissum.

ἐγκωμιαστικὸς εἰς τοὺς τρεῖς ἱεράρχας Βασίλειον, τὸν μέγαν, Γρηγόριον τὸν θεολόγον, καὶ Ἰωάννην τὸν χρυσόστομον. Pr. Τοὺς διδασκάλους ἡμῶν, ἐπαινέσωμεν.

Neander Epitomator Gesnerianus, & alii inter Nili Thessalonicensis Tractatus, libros etiam *de vita in Christo* reponunt. Quos & omnia hæc se vidisse scribit apud amicum in amplo & antiquo volumine, quæ seu ipsi, seu alii, quibus id negotii dabitur, aliquando cum studiosis communia facient. Quidquid fuerit de eorum editione, neque enim modo anxius id exquiro, meum est à supino Neandri, & aliorum errore Lectores eximere. Libri siquidem de vita Christi Nicolai Cabasilæ sunt, non Nili. Idque ut videas, Librorum Nicolai notam hic libens, ut vides, attexui. Et hæc adnotavi, ne Cabasilarum uno cognomine, unum quoque Scriptorem Nilum, sive Nicolaum constituas, quemadmodum vir alter eruditissimus z) apud Salmasium, ut supra vidimus de Nilo Thessalonicensi, & Nicolao Methonensi, unum Nilum fingebat. Labbæus addit in Bibliotheca Nova, *Nili Thessalonicensis ad Nicolaum Cabasilam Epistolam* a) in Cod. Regio 1759. Nec non; *Nicolai Cabasilæ Chamaata Epitaphium* b) *Nili Thessalonicensis Archiepiscopi avunculi sui: & aliquot ejusdem epigrammata* in eod. Cod. Reg. 1759.

(K) 3 Huic

z) Vulcanius, supra p. 63.

a) In Bibl. Cæsarea Nicolai etiam Cabasilæ sedecim exstant Epistolæ, quarum primæ sex ad patrem, 7. Δυκοπύλῳ τῷ Μανικαΐτῃ. 8. ὡσιαρίῳ θεσσαλονίκης τῷ Συναδηνῷ. 9 & 12. τῷ ταρχανειώτῃ. 10. τῷ μεγάλῳ Σακελλαρίῳ. 11. τῷ παπᾷ κυρῷ Δοσιθέῳ τῷ Καραντηνῷ. 13. τῷ ὑπομνηματογράφῳ. 14. & 15. τῷ Κυδώνῃ, ad Demetrium Cydonium. 16. ad incertum. Vid. Nesselium p. 368.

b) In eadem Bibl. Cæsarea exstant Nicolai Cabasilæ tredecim Epigrammata ἡρωϊκὰ sive carmine Heroico. Primum ex his εἰς τὸν τοῦ ἑαυτοῦ θείου τάφον κυροῦ Νείλου τοῦ θεσσαλονίκης, incipit: Νείλου κυδαλίμοιο τάφος ὅδε σῶμα καλύπτει. 2) In Isidorum Patriarcham CPol. 3) in Lucæ XXIV. 29. *Mane nobiscum, nam advesperascit.* 4) in Psal. CXX. 5. *Heu mihi quia peregrinatus sum longe.* 5) in Es. III. 5. *Vestem habes, dux noster esto.* 6) in exceptionem reliquiarum S. Theodoræ. 7–12) Acrostichides in S. Martyrem Demetrium, S. Andream juniorem, S. Eudocimum: iterum in S. Demetrium Martyrem, in recentes Martyres Hierosolymitanos & in S. Gregorium Palamam Archi-Episcopum Thessalonicensem. 13) In divina CHRISTI præcepta Matth. V. 21. seq. Feruntur præterea sive in hac sive in Regis Christianissimi Bibl. hæc inedita Nicolai Cabasilæ monumenta: 1) πρὸς τὴν ἐρώτησιν τοῦ, τίς ὁ σκοπὸς τῆς τοῦ κυρίου ἐνανθρωπήσεως; incipit: εἰ καὶ φιλόχρυσοι καὶ φιλόδουλοι ἄνθρωποι &c. Nessel. p. 429. 2) εἰς τὸ, ὢ τῆς καινῆς μίξεως, ὢ τῆς παραδόξου κράσεως (Naz. Orat. XXXVIII. T. I. p. 620.) Incipit: ἐρωτᾷς ὦ φίλων ἄριστε, τί ἐκεῖνο ὅ φησιν ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας Γρηγόριος &c. 3) εἰς τὴν ἱερὰν στολὴν explicatio duplex sacrarum vestium in divina Liturgia usitatarum. Confer Lambecium lib. V. p. 211. 216. & 347. seq. 4) Labbeus

Huic Nilo, & Nicolao Cabasilæ adjici potest tertius Demetrius Cabasila itidem Thessalonicensis. Nec prætereundum, per eadem tempora unam urbem in Græcia Thessalonicam tot extulisse viros facultate dicendi singulares, & doctrinis conspicuos præter hos tres Cabasilas, Theodulum Magistrum, Acindynum, Theodorum Cutelem, Demetrium Cydonium, Balsamonem, Protonotarium Lampenum, & plerosque alios, quos eorundem ad Nicephorum Gregoram, & Gregoræ ad eosdem Epistolæ in solem & pulverem produnt in Manuscriptis Codicibus: de quibus altera vice agendum est.

XV. Nilus c) Monachus Aegyptius.

IN adnotatis quibusdam post Thesaurum Nicetæ Choniatæ, in quibus nonnulli in Ecclesia Græcorum, docti equidem viri, sed qui data opera opiniones fidei catholicæ adversas in vulgus spargere non dubitarunt, ideoque contra eos pronunciatum est, legi Nilum quendam Monachum Aegyptium: Εἶπον ἂν καὶ ὅσα Νεῖλός τις μονάζων τὸ ἐπιτήδευμα, τὴν γένυν εὔσταχυς, τὸ γένος Αἰγύπτιος τῆς ὀρθῆς ἀλλότριος πίστεως, καὶ ἄχνην τινὰ καὶ ἰλὺν ἀπόβλητον, ὡς ἀπὸ Κανωβικοῦ στόματος τῶν ἐκείνου χειλέων ἀπέπλυσεν, οὐχ ὥρᾳ πελαγίζων, μᾶλλον μὲν οὖν, καὶ εἰς πήχεις αἰρόμενος πολύχοα τὰ βλάσφημα ἐπηγγέλλετο. ὅτι δ' ἀπέλιπον ἡμᾶς αἱ βίβλοι, καὶ τῆς ἡμετέρας μνήμης ἀπέπτησαν, ὅσα ὡς φρύνος, ἢ διψὰς, θηρία λιβυκὰ, καὶ θανάτῳ πρόσπολα, ὁ Νεῖλος οὗτος ἰοφόρα κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐξεμημέκει ῥήματα, σιγῇ τὰ κατ' αὐτὸν παραδεδώκαμεν. *Enarrarem etiam quæcunque Nilus quidam, instituto Monachus, barba promissa spissaque conspicuus, genere Aegyptius, rectæ fidei hostis, purgamenta quædam frumenti, & lutum rejectitium, veluti è Canobico ore propriis labiis conspuit, non maturè inundans, quinimo in cubitus, & ulnas sese erigens blasphemias valde numerosas palam, profitebatur. Quando vero illius libris caremus, & è nostra memoria effluxerunt quoscunque ille uti rubeta venenosa, aut dipsas, feræ Libycæ, & mortem ministrantes, sanie venenoque delibratos* d) *sermones, contra pietatem evomuit, silentio, quemadmodum & facta illius, venti abripiant.* Et ad hunc ipsum spectare

beus in Bibl. nova MSS. testatur in Bibl. Regis Galliæ exstare Collectanea ex actis Conciliorum & SS. Patrum Canonibus, cum interpretationibus zonaræ, Balsamonis, *Cabasila*, Studitæ Svidæ & aliorum.

c) Hic idem est Nilus Italicorum dogmatum propugnator, de quo supra num. XIII.

d) Delibatos.

ctare videtur Anathema dictum in Nilum Monachum in Synodico recitari solito in Ecclesia Græcorum Dominica Orthodoxiæ. Τοῖς δογματισθεῖσιν ἀσεβῶς παρὰ τοῦ ἀμονάχου Νείλου, καὶ πᾶσι τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῷ ἀνάθεμα. *Placitis, & sententiolis contra pietatem à Nilo Monachismi rebelle, & defectore pronunciatis, & reliquis omnibus, qui cum eo sentiunt, Anathema.* Iisdem e) cum Choniata vixisse temporibus nullus dubito.

XVI. Nilus Metropolita Rhodius.

Nilus Metropolita Rhodius. Eum tamen genuit, & aluit Chios insula, quod idemmet suo testimonio planum facit Oratione in S. Matronam Chiam, ipso fere initio: Οὐ ξένα τῆς παρούσης ἡμῖν πανηγύρεως, οὐδ᾽ ἀλλότρια τῆς ἡμῶν ἐπιφανοῦς ταύτης πόλεως, ἡμέτερον γὰρ ἡ εὐφημουμένη καθέστηκε βλάστημα, καὶ τῆς ἡμετέρας καὶ αὕτη ὅρπηξ καθέστηκε. Ματρῶνα γὰρ ἱερὰ τοῦ συλλόγου τούτου κεχρημάτικε πρόξενος, καὶ ταύτης ἡ θεοτίμητος ἑορτὴ, τὴν παροῦσαν πανήγυριν συγκεκρότηκεν. Ματρῶνα, οὐχ ἣν πάλαι φέρουσι βίβλοι, καὶ ἣν ἡ Θεσσαλονικέων μὲν προήνεγκε, καὶ ἐξεθρέψατο πόλις, Παλαιστίνη δὲ τῶν τῆς ἀρετῆς καλῶν ἐκείνης ἀπολελαύκει, καὶ πλήρη τῷ θεῷ τῶν ἀσκητικῶν ἱδρώτων παρέπεμψεν, ἀλλ᾽ ἣν ὅπερ ἄνωθεν ᾐνιξάμην ἡ καθ᾽ ἡμᾶς νῆσος αὕτη θεοδώρητον ἔσχεν ἀκρέμονα, ἣν προήγαγεν μὲν αὕτη εἰς φῶς, καὶ προσήγαγε θεῷ ὥσπερ ἱερόν τι, καὶ τίμιον ἀκροθίνιον. *Non aliena sunt à nobis præsentis celebritatis mysteria, nec nostræ præclarissimæ hujus urbis extranea. Cujus enim laudes prosequimur, nostrum utique germen est, & civitatis nostræ ramus frondescens; namque sancta Matrona cœtum hunc colligit, & ejusdem à Deo honoratus dies festus festum solemne hoc explicat. Matrona, non quam antiquorum Annales referunt, & quam Thessalonicensium urbs in se procreatam eduxit, & Palæstina honorum illius consors Asceticis sudoribus honestam Deo transmisit; sed quam, quod supra innui, Insula hæc nostra à Deo sibi datum surculum possedit: quem protulit ista in lucem, & Deo uti sacras atque honorabiles primitias consecravit.*

Nilum hunc scripsisse contra Latinos, disco ex Racendyta in Dialogo Johannis Plusiadeni. Interrogatus enim, ut numeraret nominatim Doctores, quibus suasus à Latinis se sejunxerat, respondet: Ἔχομεν Φώτιον πρῶτον κατὰ Λατίνων ἐκθέντα βιβλίον, μετ᾽ αὐτὸν δὲ πολλοὺς καὶ καλοὺς, τὸν Φιλόσοφον Μιχαὴλ τὸν Ψελλὸν, Νεῖλον Καβάσιλαν, Μεθώ-

νης

e) Nihil impedit fuisse paulo antiquiorem, quod in illum Johannis Itali sectatorem Nilum pulchre quadrat.

νης Νικόλαον, Νεῖλον Ῥόδου, Μοσχάμπαρά τινα, Φουρνῆν τὸν φιλόσοφον, Καματηρὸν τὸν γενναῖον, Βαρλαάμ τινα Μοναχὸν Καλαβρὸν, Παλαμᾶν τὸν σοφὸν, Θεοφύλακτον Βουλγαρίας, ἄλλον Βουλγαρίας Ματθαῖον, καὶ ἄλλους πλείστους, οὓς οὐ καταλέγω, διὰ τὸ μὴ μηκύνειν τοὺς λόγους. *Habemus Photium, qui contra Latinos primus librum conscripsit. Post eum multos & probos: Philosophum Michaëlem Psellum, Nilum Cabasilam. Methonensem Nicolaum, Nilum Rhodium, Moschampara quendam, Phurnem Philosophum, Camaterum generosum, Barlaamum quendam Monachum Calabrum, Palamam sapientem, Theophylactum Bulgariæ, alium Bulgariæ Matthæum, & alios plurimos, quos non recenseo, ne sermonem protraham.*

Philippus Labbæus in nova Bibliotheca notat in Cod. Regio 901. & in 1727. legi Nili Rhodii *de versibus Anacreonticis.*

In Bibliotheca Regia Escuriali scribitur asservari, ut ex Indice illius MS. discitur: Νείλου Μητροπολίτου Ῥόδου τοῦ Διασωρηνοῦ, περὶ λίθων, περὶ κατασκευῆς μύρου Μωσαϊκοῦ, περὶ γεννήσεως τεχνικῆς, περὶ χρόνου βισέκτου. *Nili Metropolitæ Rhodii Diasoreni, de lapidibus, de Confectione unguenti Mosaici, de generatione artificiosa, de Anno Bisexto,* V. 14. Si idem fuerit cum superiori, jam habemus illius agnomen.

Scripsit Orationem cum elegantia & copia singulari *de laudibus & virtutibus S. Matronæ.* Pr. Οὐ ξένα τὰ τῆς παρούσης ἡμῖν πανηγύρεως. Est à me latine reddita.

Enarrationem Synodorum. f) Inter Oecumenicas recenset Photianam commentitiam, ejusque decreta de unione Occidentalium & Orientalium, de restitutione Photii; & sententiam de Processione Spiritus Sancti ex solo Patre summopere laudat, & additionem in symbolo *Filioque* configit. Prætereaque Synodum contra Barlaamum & Acyndinum sub Johanne Palæologo Andronici filio inter easdem Oecumenicas Synodos collocat, & Palamitas tuetur. An præter jam dicta aliquid contra Latinos scripserit, ut ex dictis Racendytæ supra adductis colligitur, vel aliquid aliud diversum ab iis, quæ in enarratione Synodorum somniat: ignotum mihi plane est. Schismati tamen addictissimum fuisse ex iis, quæ in Synodis enunciat, conjectura non levi prospicio.

XVII.

f) Edita est hæc de IX. Synodis Oecumenicis Synoptica enarratio Græce & Latine à Christoph. Justello Parif. 1615. 4. ad calcem Nomocanonis Photiani: & à Gvil. Voello atque Henrico Justello filio in Bibliotheca Juris Canonici veteris Parif. 1661. fol. T. 2. p. 1155.

XVII. Nilus Xanthopulus.

POstremis Imperii Græcorum temporibus inter Græcorum Psalmodos recensetur Nilus Xanthopulus, qui multa Troparia, Hymnosque in Ecclesia vario modo concinendos composuit. Ipse legi ipsius Troparia in tres Hierarchas Basilium, Nazianzenum, & Chrysostomum sacris Officiis modulate decantandos. Hinc ex cognomine, cum nomen nullum esset, non alium esse, quam eum, qui sub Xanthopuli g) cognomine, quatuor nobis Epistolis elucet in Codice Vatic. 112. quarum alterius P. εἰδ' ἡμῖν ὅτι τῷ τῆς ἑταιρείας σφοδρῷ. 2. Ἅπασι μὲν ἀρετῆς εἴδεσι διαλάμπειν. 3. Ἴσως εἰδέναι χάριν ἐμοὶ λογίζῃ. 4. ἐμοὶ πολλάκις πειρωμένῳ σοίγε ἀντεπιστέλλειν, credidi. Sed arbitratum repressit Theodorus Xanthopulus, in cujus doctissimi viri obitum in eodem Codice legitur Monodia à Georgio Galesiota non ineleganter scripta, cujus illud est P. Ἄνδρες οἵτε τοῖς βασιλείοις ἤθεσι, καὶ παιδεύμασιν ἐντεθραμμένοι. Quare cum eadem ætate Nilus hic, & Theodorus vigerent Xanthopuli; & Epistolæ tantum sub Xanthopuli cognomine innotescant, næ ipse non effugerem inconsideratissimæ temeritatis notam, si Nilo eas adscriberem. Decernant oculatiores, & in aliorum scriptis evolvendis fortunatiores.

XVIII. Nilus Tarchaniota h) Monachus.

GRæci antequam in Italiam profectionem facerent in Synodo Constantinopoli coacta decernunt, ut supra diximus, libros Cabasilæ sæpius evolvendos, examinandosque, aliorum etiam elucubrationes, quæ ad rem facerent, & ex Monte Atho, aliisque ex locis viros idoneos eligerent, Latinorum objectis promptius responsuros. Inter eligendos

(L) cum

g) Fuit & Xanthopuli cognomen Nicephoro Callisto, ut Ignatium Xanthopulum prætercam, de quo Georgius Claudius, Claudii Jani F. Danus in erudita de Ignatiis diatriba, quam manuscriptam mihi cum in hac Urbe versaretur monstravit, quamque præmittere instituit novæ suæ Epistolarum Ignatii editioni, quas collatis Florentino & Augustano Codd. veterique interprete puriores & ab interpolationibus sinceriores parat in lucem emittere.

h) Inter Nili Cabasilæ Epistolas sedecim quæ MSS. exstant in Bibl. Cæsarea, IX. & XII. est ad Tarchaniotam.

cum Nili Tarchaniotæ mentio incidiſſet, Imperator hominem, & illius commercium rejecit, timens, ne quis Monachellus dicax, & ad audendum projectus, in Synodo contra rem bene geſtam, maledice, contumeliaque dicens, magna Græcis detrimenta afferret. Syropulus ſect. 3. c. 7. ἐν τούτοις ἐσκέπτοντο καὶ περὶ προσώπων ἁρμοδίων πρὸς τὴν σύνοδον ἀφικέσθαι, καί τινος περὶ τοῦ ἱερομονάχου i) κυρίου Νείλου τοῦ Ταρχανειώτου εἰρηκότος, ὡς χρησίμου πρὸς τὴν σύνοδον ὄντος, ἔφη ὁ βασιλεὺς, δειλιῶ μήποτε εὑρεθῇ τι καλογέρων, καὶ φωνήν τινα ῥίψῃ ἐκεῖσε, ἥτις ἡμῖν μεγάλην προξενήσει βλάβην. Quæ ita vertit Creyghtonus: *Tertia demum ſollicitudo illis incubuit, de perſonis idoneis ad Synodum eligendis: & cum quidam Domini Nili Tarchaniotæ Hieromonachi mentionem injeciſſet, tanquam viri docti, & perutilis ad has Theologicas quæſtionum ventilationes. Reſpondit Imperator, ſe magnopere pertimeſcere, ne Nilus ſeverioribus Pœnitentiariorum moribus imbutus, minus flexibilem ſe præberet ad noſtras qualeſcunque opiniones & vota: & forte aliquid interdum effutiret ſubruſticum, & inſulſum, quod ſibimetipſi dedecus, nobis invidiam & damnum propagaret.* Primum hic aſpis à vipera venenum mutuatur. Syropuli malevolentia, atque improbitas, ut conſiderate, prudenterque agentem Imperatorem inceſto ore lueret, ſua vitioſiſſima interpretatione feneſtram ad nequitiam patefacit. Idque ut videas; undenam id hauſit Creyghtonus, Nilum hunc fuiſſe, *doctrina conſpicuum, & perutilem ad has quæſtionum ventilationes? Nilum ſeverioribus Pœnitentiariorum moribus imbutum, minus flexibilem ſe præbiturum ad Græcorum opiniones & vota? ſubruſticum, & inſulſum*

i) Forte hic ipſe eſt Nilus Hieromonachus clarus poſt milleſimum & quadringenteſimum à CHRISTO annum, *Damyla* dictus in ſeculo, antequam inter Monachos nomen profiteretur ſuum, Italus gente & in Monaſterio Hieræ Petræ Carcaſinorum in Creta inſula verſatus, de quo obiter ex Labbeo ſupra Allatius cap. IX. ſed ab eo tempore plenius de ipſo edoctus plura refert lib. 2. de conſenſu utriusque Eccleſiæ c. 18. p. 859. 870. Illo loco hæc etiam ejus Scripta memorantur: ἔκθεσις παρὰ τῶν θείων γραφῶν, συναθροισθεῖσα Νείλου ἱερομονάχου, Δαμυλᾶ τοῦ κατὰ κόσμον ὀνομαζομένου, πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας ὅτι τὸ πανάγιον πνεῦμα οὐκ ἐκ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Incipit: τῷ εὐλαβεστάτῳ ἐν χριστῷ πατρὶ καὶ ἀδελφῷ σοφωτάτῳ τε καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Μαξίμῳ τῷ ἀπὸ Γραικῶν ἔχοντι τοῦ γένους σειρὰν, Ἰταλὸς ὁ ἁμαρτωλὸς Νεῖλος. Sequuntur in MSS. περὶ Δαμάσου Πάπα, καὶ ὅτι ὀρθόπιστος ὑπῆρχεν ἡ πρεσβυτέρα Ῥώμη μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν Χριστοφόρου τοῦ Πάπα, ὡς προϊὼν ὁ λόγος δηλώσει. Περὶ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς τῆς ἐπιλεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου, τῆς ἐν ταῖς ἡμέραις συναθροισθείσης Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου Πατριάρχου, προστάξει βασιλικῇ κατὰ Νικολάου τοῦ τότε Πατριάρχου. Ex his fragmenta dat Allatius de Conſenſu p. 622. 857. 916. 1375. ſeq. contra Hottinger. p. 441. de Synodo Phot. p. 178.

ſuo, quod ſibimetipſi dedecus propagaret? Nihil horum in Syropulo eſt. Si contra Allatium crocitas, prode Græca Syropuli. Non potes. Fatere igitur hacce tua interpretatione, cum una & continua ſit, & hoc tenore diſpoſita, te nugas, non interpretem agere. Et ſtultum quoque eſt, te, quod Imperator per contemptum Nilo appingit, ut tuo Syropulo auram affles, in laudem eamque maximam convertere. Καλογέρειν, mi homo, eſt Monachus pertenuis, puſillus, & licet Monaſtico habitu emineat, eſt tamen homuncio, quod Græci recentiores modo καλογερáκι efferunt; & in vita S. Nili Junioris, καλογήρειον, & καλογηρíζειν. Καθὼς δὲ ἔφης περὶ τοῦ με ἀποκυρεῦσαί σε, εὐτελὲς καλογηρίτζιν εἰμὶ ἐγὼ μηδένα κεκτημένος βαθμὸν ἱερατικόν. Et hæc tua ſunt. Conſectarium, quod è Syropulo tuo aſſumis, plenum ſceleris, & malevolentiæ eſt, quicquid tu cum eo concinens colligis. *Unde Nilus iſte à Paleologo Johanne repudiatur quaſi minus flexibilis ad ſuum, quem pro virili ſatagebat, Latiniſmum. Quod acriter perſtringit in Paleologo noſter Auctor ad ultima verba hujus Capitis.* Id Syropulus expreſſerat: Ἐντεῦθεν οὖν ἔδει στοχάζεσθαι τοὺς συνετοὺς, τίνα σκοπὸν εἶχεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ὅπως εἴδη γενναῖον τι ἐνυπάρχον τοῖς ἡμετέροις. οὐκ ἂν εἰς τοσοῦτον κρημνὸν ὤθει τὴν ἐκκλησίαν. Quæ tu vertis: *Unde prudentioribus fas eſt conjectare, quo affecta, qua ſententia erga noſtrates noſter Imperator eſſet animatus, qui ſi quid nobile & generoſum in noſtratibus animadvertens foviſſet; nunquam in tot præcipitia ac ſcopulos Eccleſiam naufragam intuliſſet.* De malignitate Syropuli non agam hic multis, cum pluribus ſpeciatim & proprie de ea ediſſerendum ſit in ſecunda Parte pro hiſtoria Concilii Florentini. Modo illud conſideret Lector. Qui proponit Nilum, unus eſt è vulgo, & multitudine infima, cui nec nomen eſt, nec agnomen, & qui indignus habitus eſt, ut memoria ejus in hac hiſtoria poſteris innoteſceret. Ideoque fuit Syropulo, τινὸς; tibi *quidam*, nullo rerum uſu clarus. Qui rejicit, Imperator in omni vero ſtudio, & humanitate enutritus atque verſatus, oculatus ad omnia, & *cujus dotes eximias*, verba ſunt Syrop. ſect. 2. cap. 4. *ſemper ſum admiratus, & longe imparem me fateor ejus laudibus enarrandis.* Ἐγὼ δὲ πάντοτε τὰ τοῦ θαυμαστοῦ βασιλέως θαυμάζων, καὶ οὐδὲ ἱκανὸν ἐμαυτὸν κρίνων πρὸς τοὺς ἐπαίνους ἐκείνου. Qui Conſilio & Congregationi illi aderant, non puto fuiſſe truncos, & capita cerebro vacua. Illi omnes ſi commodis Græcorum aptum Nilum hunc cognoviſſent, ſi non omnes, ſaltem unus quiſpiam Imperatori refragatus fuiſſet. Nihilominus omnibus ad unum lingua excidit, & judicium Imperatoris ſubſecuti ſunt, & Nilus ex-

(L) 2 pul-

pulſus. Et nos Syropuli extra Synodum ſententiæ uti Magiſtri, & ſecretorum cordis conſcii, & divinorum eloquiorum ἐκφάντορος affigemur?

XIX. Nilus Triclinius.

His fere æqualis fuit Nilus Triclinius, virtute, dicendi arte, & prudentia conſpicuus. Eum Barlaamus Monachus Italus concertationum, & controverſiarum quæ inter ipſum, & Gregorium Palamam verſabantur, judicem ſibi eligit, & in illius ſententiam, & vota, utcunque illa ſive in ſui, ſive in Palamæ favorem ſubſcripſerit, libentiſſima inclinatione voluntatis ſe propenſurum ſpondet, & conſilio aſſenſurum. Barlaamus Epiſtola ad eundem Nilum: *Ἀρετῇ τε, καὶ λόγῳ καὶ συνέσει παντοίᾳ κεκοσμημένον εἰδώς σε, κριτὴν ἀξιῶ γενέσθαι τῶν ἐμοὶ πρὸς τὸν θεσπέσιον συμβεβηκότων Γρηγόριον, οὐχ' ἵνα κρίνῃς, ὁπότερος σοφώτερος, ἢ μᾶλλον σπουδαῖος, ὡς γὰρ οὐδεμίαν ἐμαυτῷ σοφίαν, ἢ ἀρετὴν ξύνοιδα, πῶς ἂν κατὰ ταῦτα παραβάλλεσθαί τῳ ἀξιώσαιμι; οὐδ' αὖθις, ἵνα τι τῶν οὐ καλῶν αὐτοῦ καταψηφίσῃ, κατηγορίαν γὰρ οὐδεμίαν κατ' αὐτοῦ φέρω, ἀλλ' ἐπὶ ἀσέβειαν μου ἐν τῷ πρὸς ἐμὲ αὐτοῦ λόγῳ καταγινώσκει, δέομαί σου ἵν' ἀκούσας καὶ τὴν ἐμὴν περὶ τούτων κρίνῃς, πότερον, εἰ τοιοῦτός εἰμι, οἷον αὐτός με ὑπείληφεν, ἢ οὐ τοιοῦτος. διηγησάμενος γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἁπλῶς καὶ ἀληθῶς τὰ συμβεβηκότα, ἔπειτα καὶ τὴν κατ' ἐμοῦ κατηγορίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἧς ἕνεκα σοῦ κριτοῦ ἐδεήθην, δῆλον ποιήσω.* An hic idem ſit, ad quem ſcribit k) Michaël Glycas, cujus verba nos de Perpetua conſenſione Orientalis & Ocidentalis Eccleſiæ lib. 3. cap. 15. num. 8. exſcripſimus, ad liquidum explorata veritas non eſt.

Digniſſimum circumſpectione eſt, quod primus omnium in Nomenclatore ſuo Robertus Conſtantinus inſercit, Nilum quendam hiſtoricum: quod poſterioris ævi Scriptoribus etiam eruditiſſimis fucum fecit. Voſſius de Hiſtoricis Græcis: *Alius citra dubium eſt Nilus Chryſoſtomi diſcipulus, de quo Lib. 2.* Georgius Draudius in Bibliotheca Claſſica: *Nili hiſtorici libri de Hiſtoriis Regum extant Bononiæ ad S. Salvatorem, principio tamen mutilati. Dicitur tamen nobiliſſimum quendam in Italia principem habere; ſed in medio ejus Codicis aliquid deeſſe. Ajunt eosdem extare in Vaticana.* Michaël Neander: *Nili etiam cujusdam Græcum hiſtoricum in Bibliothecis Italicis aſſervari ajunt.* Bonaventura Vulcanius Præfat. ad Lectorem in Tractatum Nili Theſſalonicenſis de primatu Papæ:

pæ:

k) Alium hunc & antiquiorem Nilum fuiſſe non dubito, cum Glycas Sæculo duodecimo clarus Barlaamum anteceſſerit annis amplius ducentis.

pæ: *Sunt qui & Nili cujusdam græcam historiam in Bibliothecis Italicis asservari scribant.* Nec alia ſunt, quæ tradit Geſnerianus Epitomator, & Geſnerus ſub nomine Nili Hiſtorici. Labbæum illis verbis: *Nili historia in Bibliotheca Pontificia*, hunc eundem Nilum Hiſtoricum Roberti Conſtantini intelligere exiſtimo. Diverſum hunc eſſe Nilum Hiſtoricum, ſi quis tamen eſt, & perquam longiſſime, nullus dubito. Sed quis nam hic tandem fuerit? Dicam ſine fuco & pigmentis. Neque enim mihi mango Medicus, ut proverbio fertur, neque muſcerda piper erit. Eſt hic Johannes Cantacuzenus Græcorum Imperator, qui Græce non ineleganter, an vere, judicent alii, hiſtoriam de rebus à ſe geſtis contexuit, & qui tandem rerum humanarum pertæſus, & in adminiſtrando Imperio difficultatibus aggraveſcentibus defatigatus, primum abjectis clypeo & haſta ut ita dicam, Monachum induit, & Joſaphati ſibi nomen adſcivit. Sed quid hic commune Joſaphati cum Nilo? Cum Cantacuzenus à negotiis publicis remotus ſive veræ gloriæ umbras captans, & eo potiſſimum quod non deerant, qui geſta ab eo magnifice, ſapienter, fortiter, & feliciter, ore, & quod magis eſt, ſcripto lacerarent, animum induxiſſet literis mandare, ut malevolorum objectis reſponderet, & genium l) frangeret, ſub nomine Nili, utcunque emutili, m) inflammatæ cupiditati ignem ſubmittit, & ad ſcriptionem compellit Chriſtodulum quendam. Is erat ipſe Johannes Cantacuzenus, qui tanto oneri non gravate ſeſe ſubjicit, & verbis obligat, & tandem promiſſa exequitur, & hiſtoriam exorditur. Lector conferat has Epiſtolas, n) & videbit: & ex verbis illis Nilianæ Epiſtolæ, errorem irrepſiſſe plane comprehendet. *Τάτε ἐπὶ τῶν βασιλέων γεγονότα, τά τε ἐφ' ἡμῶν.* *Te porro nos hac molestia expedire, & summa cum brevitate, quæque sub Imperatoribus illis, quæque nostro ævo contigerunt, exponendo.* Hinc illa, *Nili Historici de Historiis Regum.* Non eſt igitur, quod nos excruciemus, quod Bononienſis Codex mutilus ſuo principio eſt, neque tempus teramus in expiſcando, quis nam ſit ille in Italia princeps nobiliſſimus ſimilis Theſauri poſſeſſor, vel quonam ex Codice defectum in medio referciamus, cum jam integer, omnibusque ſuis partibus abſolutus, editus ſit Latine Ingolſtadii o) ex Typogr. Adami Sertorii per

(L) 3 Ja-

l) *Genuinum.*
m) *Ementiti.*
n) Nili ad Chriſtodulum & Chriſtoduli ad Nilum Epiſtola Hiſtoriæ Cantacuzeni præmittitur.
o) A. 1603. fol.

Jacobum Pontanum de Græco in Latinum converſus, ex Bibliotheca Bavarica cum Notis & Indicibus neceſſariis: & nunc tandem Græce & Latine Pariſiis p) typis Regiis apud Sebaſt. Cramoyſi in Fol.

Poſſevinus in Bibliotheca Meſſanenſi notat; *Fragmentum cujusdam libri Nili, continens Acta ſeptem Conciliorum* q) *& diſputationes ſacras.* Retulit autem Bartholomæus Spatafora, exemplum integrum hujus fuiſſe miſſum ab Annibale Spatafora ad Cardinalem Mendozam.

His addendi ſunt ex Catalogo MSS. Codicum Conſtantini Barini, quod etiam adnotaverat Bonaventura Vulcanius in Præfat. Nili Theſſalonicenſis de de primatu Papæ: *Nili Monachi & Inclyti Panoplia dogmatica contra omnes hæreſes.* Nec non ex Catalogo Cod. MSS. Johannis Suzi. *Nili Monachi de Pane Fermentato cap CXX.*

XX. NILUS HIEROMONACHUS.

EXtremus me vocat Nilus Hieromonachus ſcriptor Librarius Typici, quod numero 784. definitur in Vaticana. Sic enim ille in calce Codicis notam expoſuit: χειρὶ ἁμαρτωλοῦ γραφέως r) Νείλου τάχα ἱερομονάχου γραφεῖσα, ἐν τῇ πόλει τῇ λεγομένῃ Τηφέρει, ἐξ ἐπιτροπῆς καὶ μόχθου θωμᾶ τοῦ Συριανοῦ, καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες, καὶ ἐντυγχάνοντες αὐτῇ εὔχεσθε τῷ γράψαντι σὺν τῷ κεκτημένῳ αὐτήν. ἐγράφη ἐν τῇ χώρᾳ Ῥωσίας, πόλει ἣ λεγομένη Τηφέρει ἐν τῇ μονῇ τῶν ἁγίων μεγάλων Μαρτύρων θεοδώρου τοῦ Τήρωνος, καὶ θεοδώρου τοῦ στρατηλάτου. *Codex hic exſcriptus eſt manu peccatoris Nili fortaſſe Hieromonachi Scriptoris in Civitate Tepheri, hortatore, & ſuaſore Thoma Syriano. Qui legitis & manu tractatis, pro ſcriptore & poſſeſſore ipſius Deum orate. Scriptus eſt in Regione Ruſſia in urbe Tepheri, in Monaſterio Sanctorum magnorum Martyrum Theodori Teronis, & Theodori copiarum Ductoris.* Ad hæc obſervo illud, τάχα ἱερομονάχου, *forte Hieromonachi*, non ita enunciatum eſſe, quaſi Nilus iſte dubitaret de ſua ordinatione, nec eſſet certus, an ſacri ordines illi ab Epiſcopo collati, revera ſubſi-

p) A. 1645. fol.

q) Confer quæ ſupra in Nilo Rhodio p. 80.

r) In Bibl. Vindobonenſi teſte Lambecio lib. 4. p. 84. ad calcem Codicis MS. S. Chryſoſtomi in Paulum legitur: Τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐτέλεσα ἐγὼ παντλήμων Νεῖλος ἱερομόναχος τήνδε τὴν βίβλον κατὰ τὸ ἔτος ςϡνγ unde de ætate hujus Nili conſtat, nam annus Græcorum 6953. reſpondet anno CHRISTI 1445. Etiam Gregorii (Naz.) Orationes manu Nili ſcriptas in Codice Bibl. Laurentianæ quæ Florentiæ eſt, meminit V. C. Bernhardus Montfauconus in Palæographia p. 105.

ſubſiſterent: verum tamen de hoc teſtatus pronuncians demiſſo animo & humili, ſua comprimens, & eruens irrogantiam, ideoque ſe ſimilium ordinum indigniſſimum reputans, more illius ævi illud *τάχα fortaſſe*, orationi indidit. Ad hunc modum in Cod. 779. Theodulus Trapezuntius Epiſcopus: Ἐχάφησαν αἱ βίβλοι αὗται, ὅ τε τὸ μηναῖον σὺν τὰ ἰδιόμελα τοῦ χρόνου ὅλου, τριώδιον ἢ καὶ ὀκτώηχος, μετὰ ἢ καὶ ἐκλεκτοὺς κανόνας τῶν ἁγίων διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τάχα ἢ καὶ ἀναξίου Ἐπισκόπου θεοδούλου τοῦ ποτε τραπεζοῦντος ἐν τῇ Μοσχοβίων πόλει μετὰ ἀσθενείας, καὶ μερίμνας, καὶ κόπου πολλοῦ, καὶ οἱ τὸ βιβλίον ἀναγινώσκοντες, εὔχεσθε ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ψυχῆς, ὅπως τύχω ἐλέους ἐν τῇ φοβερᾷ τῆς κρίσεως, ἵνα καὶ ὑμεῖς τὸν μισθὸν λήψεσθε, παρὰ τοῦ φιλανθρώπου, καὶ ἐλεήμονος θεοῦ ἡμῶν. Ἐτελειώθη τῷ ς ϡ. ις. μηνὶ Αὐγούστῳ, ἡμέρᾳ β'. *Codices hi deſcripti ſunt, Menaum ſcilicet cum Idiomelis ejus anni, Triodium, nec non octoechus, & alii ſelecti Canones Sanctorum, manu mei peccatoris & indigni, fortaſſe vero & indigni Epiſcopi Trapezuntis in urbe Moſchobiorum, cum membra data eſſent ad languores, & longioribus ægritudinibus vacillarent, non ſine multo labore. Qui librum legitis, orate pro mea anima, ut miſericordiam nanciſcar in horrendo die judicii, & vos mercedem aſſequamini ab humano, & miſericorde DEO noſtro. Finitus eſt hic liber anno* 6900. (eſt annus Chriſti 1342. s) ſecundum calculum eccleſiæ Latinæ) *menſis Aug.* 16. *Feria ſecunda.* Et Georgius Phrantza ſuæ hiſtoriæ titulum præfixit; Οἰκτρὸς γεώργιος ὁ φραντζῆς πρωτοβεστιάριος, καὶ γρηγόριος τάχα Μοναχὸς ταῦτα ἔγραψεν, ὑπὲρ τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν καὶ τινων μερικῶν γεγονότων, ἐν τῷ τῆς ἀθλίας αὐτοῦ ζωῆς χρόνῳ. *Georgius Phranza Protoveſtiarius & Gregorius fortaſſe Monachus hoc ſcripſit, de rebus ſuis & aliis particularibus ſucceſſibus, tempore ſuæ miſeræ vitæ.*

s) Imo 1392.

F I N I S.

NOMI-

NOMINA EORUM

ad quos ſcriptæ exſtant

NILI MONACHI

EPISTOLÆ.

Andro-

Pto-

Theo-

INDEX EORUM

ad quos scripsit

ISIDORUS PELUSIOTA

Qui eodem quo NILUS tempore in Ægypto vixit.

Depromtus ex editione Epistolarum Isidori Paris. 1638. fol.

A.

Ale-

B.

C.

Cy-

Gor-

M.

N.

O.

Ori-

T.

V.

F I N I S.

LEONIS ALLATII
De
PSELLIS,
ET EORUM SCRIPTIS
Diatriba,

Ad Nobiliſſimum & eruditiſſimum VIRUM

JACOBUM GAFFARELLUM,
D. Ægidii Priorem.

Huic editioni ad Romanam Maſcardi A. MDCXXXIV.
recuſæ, acceſſerunt
notæ & ſupplementa quædam,
tum

MICHAELIS PSELLI
Διδασκαλία παντοδαπὴ
Sive
De omnivaria Doctrina

Capita & quæſtiones ac reſponſiones CXCIII.
Ad MICHAELEM DUCAM Imp. CPol.
Ex Apographo Lindenbrogiano, quod exſtat Hamburgi
in Bibl. S. Johannis, Græce nunc primum editæ
& latinè verſæ
à

JO. ALBERTO FABRICIO.

HAMBURGI,
Apud CHRISTIANUM LIEBEZEIT.

CLARISSIMO VIRO

JOHANNI HUDSON,

Bibliothecæ Bodlejanæ Præfecto Humanissimo atqve intelligentissimo,

S. D.

JO. ALBERTUS FABRICIUS.

QVamvis suo jure tibi non deberetur præsens Allatii libellus, qvem beneficio Tuo primum inspicere mihi licuit, rarissime hactenus obvium & pridem etiam Lambecio tum alibi tum inter Cæsareos librorum thesauros incassum qvæsitum, merito igitur cum conceptissimis gratiis jam iterum ad Te à me ablegatum: tamen jampridem publicum aliqvod amoris & observantiæ in Te meæ pignus à me reqvirebat Tua in me singularis humanitas multis mihi cognita documentis, singularisq; alacritas ac promtitudo promovendi bonas literas qvas valde amo, Tu vero colis etiam atqve exornas pulcherrimis monumentis atq; editionibus præstantissimorum utraq; lingva Scriptorum, ut multiplicibus modis Tibi obstringas omnes qvotqvot ubiq; terrarum sunt studiorum alumnos, non illos tantum qvi Academiarum matrem Oxoniam adeunt, celebrium in ea Virorum atq; in his Tua & incomparabilis cui præes Gazæ fama acciti atq; illecti, qvi humanitatem Tuam licet omnes comuni ore prædicant, tamen simul fatentur prædicare se satis non posse. Accipe igitur hoc à me Allatii scriptum una cum addito à me auctario, Nomini consecratum Tuo, patereq; esse interpretem meæ in Te voluntatis cultusqve qvo Te & amicitiam Tuam ac virtutem proseqvor. DEus ter Opt. Max faxit ut diu, rem locupletes literariam, extinctisq; intra breve retro tempus nimis multis eheu Angliæ Tuæ literatæ luminibus, serus accensearis. Vale. Scripsi Hamburgi Idibus Decembr. Anni Christiani cIɔ Iɔ ccxI.

† 2 *Nobi-*

Nobilissimo & Eruditissimo VIRO

JACOBO GAFFARELLO,

D. Ægidii Priori

Leo Allatius S.

DIATRIBA mea de Psellis, mihi inter mitiora studia aliud agenti, ac nihil ejusmodi cogitanti è calamo excidit. Eam publici juris facere vix unqvam in animum induxissem, nisi Tu, Eruditissime Gaffarelle, qvi innata ingenii præstantia, ac subtilitate, de rebus, qvæ ad literas spectant, non secus perfectè, atqve de cæteris æqvissimè semper pronuncias; qvi multiplici illa lingvarum, ac disciplinarum varietate, qvæ Te seculo nostro commendatissimum effecit, veluti lapis Lydius, uniuscujusqve æstimationem exploras; perqvàm idoneus atqve efficax suasor accessisses. Qvamobrem, cum isthæc mea Lucubratio Te jam, ut qvi ab illo tempore, qvo ipsam Romæ inter meas schedulas evoluisti, laudatorem habuerit; majorem etiamnum in modum desidero, ut & Te fautorem, mox ac Dominum nanciscatur; sperans plurimum inde nominis illi conciliatum iri, si Tu, qvi tot jam Libros feliciter edidisti: tot gravissimos Auctores ex instructissima illa Scriptorum lingvæ sanctæ Bibliotheca, qvam ab ejus, qvæ Pici Mirandulani qvondam fuerat, naufragio, immenso tibi sumptu comparasti, in lucem proferre, ac veluti è tenebris eruere satagis, hos qvoqve præstantes Viros, atqve universam Psellorum familiam qvam primus explico, ordinoqve, tuam in clientelam acceperis. An non vides Vir præstantissime, hoc meo conatu rem melius esse, qvàm ipse putaram? Dum enim de Psellis agitur, Simeoni Metaphrastæ prosperè omnia processere. Lætari siqvidem universi possunt, hominem de Historia Ecclesiastica tam benè promeritum misereqve à recentioribus acceptum, nunc primum dignitati, auctoritatiqve restitutum, in theatrum accedere. Nemo est, in qvem tam acriter, subdoleqve hominum ingenia luserint: in mille formas, eorum incuria, mutatus ille, Chamæleontis instar versicolor, prodiit. Hinc eum Religioni nomen dedisse, & inter religiosos cœtus, honoribus, ac dignitatibus decoratum autumant; qvem tamen nec fugisse nuptias, & negotiis civilibus, atqve aulicis adhæsisse, certò certius est. Sunt qvi eum & si mediæ ætatis Scriptorem, antiqvissimum nihilominus fecerint, sunt & qvi recentissimum: multi Virum sanè nobilem, & magnis opibus præditum, miserum, inopemqve atqve unum de trivio, &, si DEo placet, Ludimagistrum impudentissimè blaterant. Aliqvi ex pluribus, iisqve diversis, neqve unius fidei hominibus, unum nobis variis inductis formis, & membris undiqve collatis, in monstrum deformarunt; contrario à Zeuxide exemplo, qvi è Virginibus formosissimis, qvas ille delegerat, Helenæ simulacrum, egregium scilicet muliebris pulchritudinis opus, depinxerat. Nec minus alia sexcenta, qvæ qvamvis obiter in Diatriba attingam, qvia tamen longiorem sermonem exposcunt, singulari Tractatui à me destinantur. Diatribam itaqve hanc ad Te mitto, ea conditione, ut illam tuis notis, atqve Observationibus ipsis, qvas in perlustrandis omnibus Venetorum Bibliothecis, opimas, ut æstimandum est, collegisti, ornatiorem efficias; reddasqve etiam auctiorem. Nam ipse, dum aliò, atqve aliò peregrinator advolo; aduentantibus libris curiosa sedulitate obviam procedo, satisqve pertinaciter

naciter

naciter, qvidqvid in eis est, evolvens, singularia qvæqve memoriæ mando; tum demum domi, congesta recolens, Pselli librorum Catalogum, utut potui, efformavi. Non dubitò, si uti memoriæ, ita scriptioni res commendassem, qvin plura, & tutiora referre potuissem. At non licuit. Male enim cum libris agi, & sceleratè manes Auctorum torqveri ii existimant, qvibus id negotii commissum est, ut libros ostendant. Qvos si velis de sententia monere, ut benigniùs cum Scriptoribus agant; neqve enim, si eorum copia fiat, miserius vivent; tum sermone, qvasi fulmine tacti, hærent attoniti; mox repetito spiritu in iram conversi, angvis instar, in blandientis oculos sese ejaculant, qvid non, si vires suppeterent, facturi? Thesauros illos Domino tantùm reservari; custodia, in pretio haberi; communicatione vilescere: &, ut magis rideas, illud qvoqve mihi objectum, etiam si qvid Domini jusserint, qvo potestas legendi, exscribendiqve detur, se tamen non obtemperaturos. Miseram scriptorum conditionem! deplorandum ejusmodi sentientium, imò insanientium ingenium! Viri illustres, ac liberales, qvi posteriores fortunas suas omnes pro una libertate duxere, indignis modis devincti, in custodiam mancipantur. Satisne illis erit, si tantum, exuto pulvere, à tineis, & blattis misera sub dominatione conserventur? Eqvidem vitam insuper cum libertate efflagitant; qvas non nisi communicatione sui conseqvi possunt. Et verò nec animantia, delectationis causa conclusa, illigataqve licet copiosiùs alantur, pluribusqve demulceantur blandimentis, qvàm si haberentur libera, facilè patiuntur sese contineri; sed vagos motus, ac solutos, qvas sibi natura attribuit, reqvirunt. Utinam à magnificentissimarum Bibliothecarum Custodibus, qvorum industria, vel occultissima qvæqve è loculis ducta, omnibus exponuntur, tandem aliqvando fanatici isti ediscerent. Sed cùm à magnanimis tantùm Viris ea opera studiosis præstetur, mirandum non est, si tam illiberaliter nobiscum per ignavos nebulones agatur. An non vides, mi Gaffarelle, ut tibi auctorum sanè innumerus cœtus, qvos è latebris, & ab Orci faucibus, ut liberi sint, eduxisti, plaudat, & gratuletur? Id etiam in meo Psello præstitum vellem. Verùm cum copia Codicum, unde hæc hausi, longe sit è manu, & fallax semper memoria, ex qva in hoc negotio laborandum fuit, non omnia, distinctè saltim, suggerere poterit; laborem suspendere sæpius in animo habui; & servassem utiqve hæc mihi; si tuis præceptis reluctandi vires non defuissent. Ast, qvando hic fidem obstringit meus in te amor, atqve observantia, resqve ipsa, ita cogit, habe, sed tibi, *de Psellis, eorumque Scriptis*, Diatribam. Cave sis Rhenô tuô, in legitimis fœtibus ab adulterinis dijudicandis, iniqvior. Et, ut Epistolam cum Juliano concludam: Ἡμεῖς σοι καθάπερ Ἑρμῇ λογίῳ τοὺς ἡμετέρους λόγους ἐγχειρίζομεν. Κἂν μὲν ὑπομείνωσι τὴν ἀκοὴν τὴν σὴν, ἐπὶ σοὶ τὸ κρῖναι περὶ αὐτὴν, εἰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους εἰσὶ πτήσιμοι. εἰ δὲ μοὶ, ῥίψον ἐκεῖ καθάπερ Μουσῶν ἀλλοτρίους. ἢ ποταμῷ κλύσον ὡς νόθους. Vale; nosqve tuæ Bibliographiæ qvàm citissima editione bea

---

Imprimatur, si videbitur Reverendiss. P. Mag. Sac. Pal. Apost.

A. Torniellus Vicesg.

Leonis Allatii Diatriba de Psellis, eorumqve Scriptis, demandante Reverendiss. P. Magistro Sac. Palatii Apostolici, à me perlecta, nihil habet, qvod morum sanctitas, aut Fidei Catholicæ integritas aversetur: qvin, dum ad cultum ingeniorum, arcanam eruditionem ex intima antiqvitate depromit, æqvum censeo, ut qvam prophanæ, ac sacræ Historiæ lucem affert, eandem conseqvatur ipsa, præli beneficio. Die 26. Julii 1634.

Gaspar de Simeonibus.

Imprimatur.

Fr. Antonius Cellius Magister, & Socius Reverendiss. P. Fr. Nicolai Riccardi, S. Pal. Apost. Mag. Ord. Præd.

SYLLABUS
PSELLORUM
De qvibus in hac Diattiba differit Allatius:

I. Michaël Pſellus ſive τραυλὸς Imperator, ab A. C. 820. ad 829. ſect. 1.

II. Michaël Pſellus, Leonis Byz. Philoſophi Præceptor, Photii diſcipulus, clarus circa A. C. 870. ſect. 2-20.

III. Michaël Pſellus, Michaëlis Ducæ Imp. Præceptor, clarus circa A. C. 1050. ſect. 21-33. Ejus ſcripta edita ſect. 34-52. & 78. inedita ſect. 53-77.

Hujus etiam ſunt capita illa de omnivaria doctrina, qvæ hîc primum cum Allatio edidi.

Michaël Epheſius à Pſello diverſus. ſect. 31. forte ipſe Michaël Ducas Imp. Pſelli diſcipulus. ſect. 32.

IV. Michaël Pſellus Medicus ſub Conſtantino Porphyrogenneta. ſect. 71.

V. Michaël Pſellus vir militaris ſub Theodoro Laſcari. ſect. 79.

VI. Johannes Pſellus. ſect. 49. 56. 80.

VII. Conſtantinus Pſellus. ſect. 50. & 80.

LEONIS

LEONIS ALLATII
De
PSELLIS
& eorum ſcriptis Diatriba.

I.

PRimus omnium * ſit Michaël Amorianus; ** poſt Leonem Armenium Imperator Conſtantinopolitanus, qvem alii Τραυλὸν Balbum dixere, nos Ψελλὸν, (idem enim erit, qvicqvid alii dicant) vocabimus. Svidas, Ψελλὸς ἀσήμως, ἀνάρθρως λαλῶν, τραυλός. *Pſellus, obſcurè, inarticulate loquens, Balbus.* Sed ne cognomina, ſumma etiam religione conſervanda, in alias ejusdem ſignificationis voces immutare, etſi non novo exemplo, videamur, en teſtem omni exceptione majorem, ea propè tempora ſcribentem, Nicetam, qvi & David dicebatur, Paphlagonem, in vita S. Ignatii Patriarchæ, qvi dictum Imperatorem non alio qvàm Pſelli cognomine inſignit. Μιχαὴλ γὰρ, ὃν καὶ Ψελλὸν φασι, δομέστικος τῶν Ἐξκουβίτων ὢν τότε, καὶ ὡς τυραννίδα μελετῶν διαβληθεὶς καὶ κατακλεισθεὶς διὰ τῶν αὐτοῦ συνωμοτῶν. *Etenim Michaël, quem Pſellum nominant, Excubitorum tunc Domeſticus de affectato regno delatus, & in cuſtodiam datus à commilitonibus ſuis, & ſociis conjurationis, &c.* Hic tamen in poſterioribus Hiſtoricis ſub Τραυλοῦ Balbi nomine innoteſcit: in Chriſtianæ fidei dogmata, res Eccleſiaſticas, & præcipuè in adorationem ſacrarum Imaginum voce, & opere verè Ψελλὸς blæſus, verè τραυλὸς balbus.

 II. Alter

* Non omittendus erat omnibus ab Allatio memoratis antiqvior *Simon Pſellus*, Flavii Joſephi πρόπαππος ſive atavus, cujus ipſe meminit in limine vitæ ſuæ.

** Amorium Phrygiæ opidum, qvo oriundus Michael Balbus obiit A.C. 829. menſe Octobri. cum imperaſſet annos VIII. menſes 9. & dies totidem.

II. Alter Michaël Psellus in Antro Insula, doctus vir, in cognoscendis, atqve tradendis optimis artibus, ac disciplinis studium omne suum posuerat; multis ipse nominibus commendandus, sed eo præcipuè, qvod solus, cæteris omnibus in deploratissima Græcia, somno, ac luxu marcescentibus, emortuas Musas omnes non intermisit, sed accuratiùs pertractavit, volentibusqve Philosophiæ fontes aperuit. Ab hoc Leo Byzantius, Joannis Patriarchæ Constantinopolitani Nepos, stirpe Morocharzaniorum, cognomento Philosophus, post studia puerilia liberalium disciplinarum elementa hausit, ut refert Joannes Scylitza in Historia Orientali & ex Scylitza Cedrenus in Synopsi, *τὰ μὲν οὖν γράμματα ἔλεγεν ὁ Λέων, καὶ ποιητὰς μυηθῆναι κατὰ τὴν Βασιλίδα, ῥητορικὴν δὲ, καὶ Φιλοσοφίαν, καὶ ἀριθμῶν ἀναλήψεις, καὶ τὰς τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν ἐφόδους κατὰ τὴν νῆσον Ἄντρον γενόμενος. Ἐκεῖσε γὰρ σπουδαίῳ τινὶ ἐντυχὼν ἀνδρὶ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ, καὶ τὰς ἀρχὰς μόνον, καί τινας λόγους, καὶ ἀφορμὰς λαβὼν παρ' αὐτοῦ, ἐπεὶ μὴ ὅσον ἐβούλετο εὕρισκε, περιενόστει τὰ Μοναστήρια, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς ἀποκειμένας βίβλους ἀνερευνῶν τε, καὶ πορίζόμενος, καὶ σπουδαίως ἐμμελετῶν πρὸς τὸ τῆς τοσαύτης γνώσεως ὕψος ἀνεβιβάσθη.* Id est, *Literis, & Poëtis Leo, ut ipse ferebat, initiatus fuit Byzantii. Rhetoricam, Philosophiam, Arithmeticam, & reliquas Scientias in Antro Insula didicit, ibi versatus cum Michaële Psello, præstante viro, ab eoque principiis tantum, & quibusdam præceptis, occasionibus discendi instructus, neque tantum, quantum desiderabat adeptus, Monasteria pervagatus est, librosque in iis repositos perquirens, atque scrutans, studioseque meditans ad tantæ doctrinæ fastigium evasit.* Leonem primis literis initiatum, Musisqve litasse Byzantii vides.

III. Profanis tamen studiis, Gentiliumqve disciplinis addictissimus, rem Christianam omnino neglexerat, adeo ut multis aliis, & præsertim Constantino discipulo, visus sit, repudiata Christianorum fide, in Gentilismum, & futiles antiqvorum Græcorum τελετὰς animum applicasse, cultumqve exosculatum, Deos improbe adorasse. Viri ingenium convitiis Constantinus acriter verberavit, & Carmine Elegiaco insectatus est, qvod ita clausit:

Ταῦτα δὲ Κωνσταντῖνος ὁ σῆς γάλα Καλλιοπείης,
Καλὸν ἀμελξάμενος φησὶν ἐπισταμένως,
Ὅς ῥα τῆς κραδίης μυστήρια λεπτολογήσας,
Ὀψὲ μόγις κακίην κευθομένην ἰδάην. id est:

Hæc

Hæc vero Constantinus, qui tuæ lac Calliopes pulchrum ebibit, expertus dicit: Qui tui cordis arcana intimè expendens, tandem aliquando iniquitatem occultam percepi. Discipuli calumniam Psellus ægrè tulit, & carmine Jambico, eoqve prolixo, qvo se Christi asseclam, & Gentium hostem palam fatetur, injuriam propulsavit. Carmen elegantissimum, sicut & alia ejusdem inedita apud me sunt; & tibi non invidissem, sed brevitatis studio in alia magis necessaria ducor. Ut tamen melius res Christianas pertractaret, Photio Patriarchæ post Ignatii restitutionem, ad mysteria nostræ fidei addiscenda, totum se tradidit, à qvo divina doctrina instructus, prioribus studiis vale dixit, qvod ipse Elegiaco illo carmine refert:

Ἔρρε μοι ὦ τρισάλαινα Πολύμνια. ἔρρετε Μοῦσαι,
    Αὐτὰρ ἐγὼν ἀπὸ νῦν Ῥητορικῆς ἔραμαι,
Φώτιον Ἀρχιερῆα γεροντοδιδάσκαλον εὑρὼν,
    Ὅς με γάλακτ᾽ ἔθρεψεν θείων ναμάτων. id est:

Vale mihi O ter miseranda Polymnia. Vale Musæ. Ipse enim nunc demum Rhetorices desiderio teneor, cum Photium summum Præsidem senem magistrum adinvenerim, qui me lacte enutrivit divinarum scaturiginum. Vocat Photium γεροντοδιδάσκαλον, vel qvod senex, vel qvod senem erudiret, ambo qvippe erant ætate provectiore. Idqve commodius Leoni successit, inter Aulæ primates non postremo. Nam Photius dignitate spoliatus in Regia Basilii Macedonis vitam agens, Leonem, ac Constantinum, cæterosqve Basilii filios ad humanitatem, eloqventiam, & alias disciplinas informabat. Hinc etiam aditus Leoni ad diviniora studia capessenda datus est. Id habeo ex Constantino Porphyrogenneta * de vita, & rebus gestis Basilii Macedonis. Οὐ μὲν οὐδὲ πρὸ τούτου διέλιπε φιλοφρονούμενος αὐτὸν, Φώτιον, καὶ τιμῶν διὰ τὴν ἐν αὐτῷ παντοδαπὴν σοφίαν τε, καὶ ἀρετήν. ἀλλὰ κἂν εἰ τῆς καθέδρας μετέστησεν, οὐδὲν δὲ δικαίου θέλων ἄγειν ἐπίπροσθεν, ὅμως τῶν εἰς παραμυθίαν οὐδὲν ἐνέλιπε παρεχόμενος. Ὅθεν κἂν τοῖς βασιλείοις διατρίβειν αὐτῷ δοὺς τῶν οἰκείων παίδων ἀπέδειξε παιδευτὴν, καὶ διδάσκαλον. Id est: *Neque vero antea humanitatis in eum, Photium, studia prætermiserat: quinimmo propter omnimodam in eo Sapientiam, ac virtutem honoribus auxit. Et licet à Patriarchali sede dimovisset, justitiæ primas concedens, attamen omnia in eum, quibus solari posset, officia contulit. Unde & in Regiam evocatum propriorum filiorum Informatorem, ac Magistrum constituit.*

* In Allatii Symmictis p. 83.

IV. Leo itaqve, ſive tradendæ Philoſophiæ munere, ſive præſtantia, qva & ipſe in Philoſophicis alios ſuperabat, Philoſophi ſibi cognomen vindicavit. Id cum Eccleſiaſticæ Parens Hiſtoriæ in Annalibus adnotaſſet, anno Domini DCCCLIX., Michaëlem Pſellum floruiſſe, non incongruè affirmavit. Eo namqve tempore Michaël Pſellus non illaudatus vir in philoſophandi Scientia probabatur, à Michaële altero Pſello ſub Conſtantino, & Michaële Ducis, diverſus, qvos parum cautè pleriqve confundentes, miſerè hiſtoriæ ordinem, ac tempora perturbarunt, adeò, ut non nemo in pauciſſimis verbis qvam plurima mendacia, & nugas legentibus obtrudat. Ne nimius ſim, en Gregorii Gyraldi verba de Poet. hiſtor. Dialogo 5. *Fuit quidem non incelebris Leo ille, qui Baſilii Filius, Philoſophus cognominatus eſt, qui circiter annum DCCCLXXXVII., à verbo DEi corporato, Byzantii, & Orientis annis XXV. imperium tenuit, cujus filius Conſtantinus Ducas fuit, qui & de Chriſtiana religione probe ſenſit, & optimis artibus, & diſciplinis operam naviter impendit. Hujus Conſtantini liber ille celebratus eſt, quem moriens Romano filio reliquit, in quo ſummam totius Imperii, ſociorum fœdera, hoſtium vires, qua, & quanta eſſent, aliaque omnia ad Imperium ſpectantia complexus eſt: quem librum hodie Venetorum Respublica in ſua peculiari Bibliotheca diligentiſſime cuſtodiri facit. Hujus quoque Conſtantini tempore, vir cum in omni liberalium artium ſcientia, ſed & peregrinarum floruit M. Pſellus, cujus innumerabiles penè libri curioſorum, & ſtudioſorum manibus teruntur. Ad hunc certè Conſtantinum Pſelli de victus ratione, hoc eſt, de Diæta, & de auro conficiendo, hoc eſt, Chryſopœia libri extant, quos quidam non ſane indoctus Conſtantino magno datos perperam etiam ſcripto credidit: ut Commentaria mittam, quæ in Zoroaſtris Chaldaica Symbola leguntur, & Canones Aſtronomicos, &c.* & paucis interjectis: *Fuit & hujus Conſtantini Ducæ filius, & M. Pſelli diſcipulus, Michaël Ducas Imperator Conſtantinopolitanus, qui à fame, & penuria, quæ in exordio ejus principatus Conſtantinopolitanam urbem invaſerat, Parapinaceus cognominatus fuit. Hic quidem Michaël cætera ignavus, ac ſocors niſi quod bonis artibus ſub Pſello profecit, atque inprimis in faclitandis verſibus, qua in re Græca illum Imperatorem commendat hiſtoria.*

V. Miror hominem ſanæ mentis tam inconſideratè locutum. Leo Philoſophus, Leo illi eſt Imperator, Baſilii filius. Error. Certum eſt Leonem Imperatorem humanioribus, Philoſophicis, ſacrisqve ſtudiis addictiſſimum plurima, qvæ etiam extant, laudabiliter in diſciplinarum omni genere conſcripſiſſe: ideoqve σοφὸν ſapientem ſcili-

ſcilicet cognominatum, at nunqvam illi Philoſophi nomen attributum ab eruditioribus eſt. Ex Leone itaqve uno Philoſopho, altero ſapiente unum facit Leonem, eumqve filium Baſilii. Imperitiùs lapſus eſt Auctor Theatri vitæ humanæ Vol. 21. lib. 2. pag. 3759. *Litteris Leo Philoſophus Imperator initiatus fuit Byzantii, Rhetoricam, Philoſophiam, Arithmeticam, & reliquas Scientias in Antro Inſula didicit, ibi verſatus cum Michaële Pſello. Cedrenus.* Ingens ſanè Imperatoris, & ardens ſtudium, licet auctoritas, & facultates nullæ, qvi relicta domo neglectisqve ſummi faſtigii opibus, in Inſulam Antrum pro capeſſendis diſciplinis ad magiſtrum Pſellum pererraverit. Nonne multo facilius, præmio, qvod poterat, maximo propoſito, Pſellus vocatus acceſſiſſet? Falſum etiam eſt id aſſerere Cedrenum, qvi Philoſophum Leonem à Leone Sapiente & Imperatore diverſum novit. Et Cedreni verba de Leone Philoſopho ſunt, qvæ ſupra addûximus.

VI. Pergit Gyraldus. *Cujus* Leonis ſcilicet, *filius Conſtantinus Ducas fuit.* Qvis id dixit? Conſtantinus Ducas longè ab his temporibus vixit. Neqve Conſtantinus Leonis filius Ducæ ſibi cognomen unqvam adſcivit, ſed Porphyrogennetæ, qvo maximè gaudet, & geſtit. Ducæ cognomen poſt centum ſexaginta ad minus annos in Imperio cepit. *Qui & de Chriſtiana religione probè ſenſit.* De Conſtantino Duca fortè verum fuerit. Verùm qvanam ratione Conſtantinus Leonis Filius Schiſmatis propugnator, de Chriſtiana religione probè ſentire potuit, judicent alii. Conatus illius in vindicando ab injuriis Photio, vel ſolo Unionis Tomo, à Leunclavio in Jure Græco-Romano Lib. 2. edito, ſatis ſuperqve liqvet. *Hujus Conſtantini liber ille celebratus eſt, quem moriens Romano filio reliquit.* Eum ex Codice Bibliothecæ Palatinæ, qvi Baptiſtæ Egnatii olim fuiſſe perhibebatur, deſcriptum, Græcè, & Latinè edidit Joannes Meurſius, cum aliis ejusdem Conſtantini opuſculis, Lugduni Batavorum apud Elzevirum 1627. in 8. Verùm is non Ducæ, ſed Porphyrogennetæ fuit. *Hujus quoque Conſtantini tempore floruit Michaël Pſellus.* Si de Pſello, cujus innumerabiles, ut ipſe ait, libri circumferuntur, ſermo eſt, fallit. Ille etenim non eo tempore vixit: ſi de præceptore Leonis Philoſophi, licet non fallat, ille tamen innumerabilium librorum editione non celebratur. De qvo, an aliqvid * ſcripſerit, adhuc dubitamus. *Ad hunc certè Conſtantinum Pſelli de victus ratione, hoc eſt, de diæta.* Hoc qvo-

* Præter Carmina, ut illa de qvibus ſupra §. 3.

qvoqve falsum est. Nam Psellus qvi de victus ratione conscripsit, Constantino * Ducæ, vel si placet, Constantino Monomachio librum nuncupavit. *Et de auro conficiendo.* Nihil minus. Libellum etenim illum ad Patriarcham Michaëlem Cerularium, cujus hortatu illum conscripserat, misit. *Quos quidam non sanè indoctus.* Optimè hic aliorum ineptias abdicat, & nonnulla Pselli Commentaria, non tamen Leonis Philosophi magistri, recenset. Subdit, *Fuit & hujus Constantini Ducæ filius, & Michaëlis Pselli discipulus Michaël Ducas Imperator Constantinopolitanus, qui à fame, & penuria Parapinaceus ** cognominatus fuit.* Nugæ. Constantini, Leonis filii, nullus fuit filius Michaël, sed Romanus, cui librum, ut Gyraldus supra dixerat, moriens, de administrando Imperio reliqvit. Et Michaël iste sub Psello præceptore Constantinum Ducam Patrem cognoscit. Annon benè tractat historiam Gyraldus? An non benè de Psello, atqve his Imperatoribus meritus, qvos fœdissimè commiscendo confundit, & loco suo ejectos ad alia tempora conjicit?

VII. Possevinus item, dum Scripta recentioris Pselli ad veterem illum Leonis præceptorem transfert, satis male antiqvitatem accipit. *Michaël Psellus, qui Leonis, cognomento Philosophi, fertur fuisse præceptor, pleraque scripsit, tum ad Theologiam, tum ad Philosophiam, atque ad alias disciplinas, sive Mechanicas, sive Medicas spectantia; si tamen omnia, quæ illi adscribuntur, legitima sunt illius Opera.* Nec plus sapit Franciscus Bosquetus, Præfat. ad Lectorem in Michaëlis Pselli de Legibus Syntagma; *Michaëlem Psellum, qui præter propter annum Christi DCCCL. Leonis Philosophi Imperatoris &c.*

VIII. Et sane parum caute Andreas Schottus Præfat. ad Psellum in Cantica Canticorum, & Gerhardus Vossius de Historicis Græcis Lib. 2. C. 26. Cæsari Baronio & Bellarmino imponunt, sibi & aliis persuasisse conatos, floruisse Psellum, Christi Anno DCCCLIX, qvo Constantinopoli Imperator Leo Philosophus fuit, quem & Psellus Literis informavit. Licet enim de Psello verum sit, nec in eo Baronius fallitur, fuit enim vere eo tempore Psellus qvidam, Literatura insignis; nunqvam tamen Baronius eum Psellum, Leonem Imperatorem literis imbuisse affirmavit, sed Leonem Philosophum longe ab Imperatore Leone diversum. *Baronius*, dicunt, *à Psello, non Leonis æquali, sed multo recentiore, Simeonem Metaphrastam oratione Panegyrica celebratum narrat.* ita est. Sed non dixerat unicum tantum Psellum extitisse. Et nos ad qvem-

* Aliter tamen ipse Allatius infra § XI.

** Qvod πινάκιον sive qvarta pars modii eo tempore ementibus subtraheretur. Vide Cangium in πινάκιον.

qvemnam Pſellum oratio illa referri debeat, certo affirmare non poſſumus. Conjectura tamen, eaqve leviſſima ducimur, hunc recentiorem eſſe illius Auctorem; qvod & plura ſcripſerit in omni diſciplina, & Scriptorum gloria celeberrimus fuerit. An vero ſenior ille aliqvid ſcripto tradiderit, certo non conſtat.

IX. Ego vero nullus dubito, ſi verum fateri velimus, Pſellum illum ſub Baſilio Macedone, multa philoſophica ſcripto conſignaſſe, eaqve nunc affinitate nominis indiſtincta ſub recentioris Pſelli nomine circumferri. Scripta namqve omnia, qvæ Pſellum patrem indidigitant, cum & tractandi ratione, & inveniendi acumine, nec eadem dicendi forma, nec figurarum coloribus geſtiant, ſed alia incomptam illam, & Græcam Philoſophiam, non barbaram ſcilicet, ſed virilem, & qvæ ſuo ſplendore niteſcat, præ ſe ferant; alia cum Muſis ludant, & Gratiis, & verborum floſculis, & compto periodorum inſtructu hilariter ſubſiliant; diverſos ſibi parentes pro genii diverſitate repoſcunt. Et licet magni viri aliqvando rerum excelſarum parturitione defatigati videantur deſtitui, & in alias, atqve alias ſe dicendi formas convertere, ſemper tamen in illis vis qvædam naturæ, à ſemetipſa nunqvam degenerans, inclareſcit, qva naſuta ingenia, & acres Operum judices verum Auctorem expiſcantur. Qvamvis deturpata facie, & pedibus diſtortis Ganymedes claudicet, non ita in alium virum migrare poterit, ut Ganymedes eſſe non cognoſcatur: adhuc lineamenta illa, & peſſime exceptas pulchritudinis ſcintillas, & latentes in membris radios, ſi fungus omnino non es, prompte dignoſcas. Sæpeqve in confracto, exeſo, ac partibus mutilato marmore cælum Praxitelis deprehendi. Cum itaqve in hiſce Operibus longe diverſa ſint omnia, non uni adſcribentur parenti, & qvæ junioris Pſelli non erunt, ad antiqviorem eſſe referenda plane judico. Præcipua illa erunt, qvæ Ariſtotelis libros pleroſqve per modum Paraphraſis, non ineleganter exponunt. Semperqve de Dialogo illo, in qvo operationes Dæmonum aſſeruntur, deqve ejus Auctore ſubdubitavi. Stylus florido ſolidior, res extra Peripateticorum ſcholas, cum Platonis, & Zoroaſtræ ſententiis affinis, & magica illa nugamenta alterum à Pſello recentiore Pſellum indicant. Hic in Dialogo Marcus in Cherſone Inſula commorans Peregrino magiæ arcana exponit: Leo Philoſophus Philoſophica, ac reliqvas ſcientias in Antro Inſula à Michaële Pſello edocetur. Video Leonis hiſtoriam ſub alienis nominibus qvaſi perſona-

natum in Theatrum educi. Illud etiam, qvod se dicit Timotheus à paterno Avo audisse de Euchaitarum pessimis moribus, annon magis senioris Pselli ætati, tunc cum Massalianorum hæresis, ut de Hæresibus narrat Joannes Damascenus, crudelissimè in Ecclesiam DEi grassabatur, qvæ tempore junioris propè extincta langvebat, videtur convenire? Adde Dialogo Tractatum * de Dæmonibus, nondùm editum Græcè, qvod sciam, ex Græcorum sententia, uterinum dixeris, ac germanum fœtum, & Leonem Philosophum, ac Joannem ejus consangvineum magiæ insimulatos, & accusatos tradunt Historici, qvam verisimile est non ab alio, qvàm à Michaële illo Psello didicisse.

X. Libellus etiam Pselli de Lapidibus à Maussaco editus, vel huic seniori Psello, si me conjectura non fallit, tribuendus est, vel certè nulli. Audi qvid ipse dicat, dum in fine Auctores, qvi de Lapidum virtutibus causas reddidere, enumerat, post omnes subdit, τῶν δὲ οὐ πολὺ πρὸ ἡμῶν ὁ ἐκ τῆς Ἀφροδισίας Ἀλέξανδρος, ἄνθρωπος περὶ πάντων ἁπλῶς εἰπεῖν, καὶ τῶν ἀπορρήτων τῆς φύσεως προχειρότατος. id est: *Ex his autem, qui paulo ante nos vixerunt Alexander Aphrodisiensis, ad omnia etiam Naturæ occultiora enucleanda, ut plura paucis complectar, promptissimus.* Annè paulò ante tempora Pselli, qvi sub Constantino, & Michaële Ducis florebat, Alexander Aphrodisiensis, qvi sub Antonino, & Severo scribebat, vixisse dicendus est? si octingentorum, & qvinqvaginta annorum spatium modicum temporis intervallum Psello est, qvod erit longum? Ergo vel hic Libellus Psello huic seniori vindicandus est, vel si sexcenti etiam & plures anni diuturniora tempora sunt, ideoq; nec seniori tribuendus, alius nobis Opusculi Auctor qværendus est sedulò: ne Psellum, dùm hæc scriberet, dormitasse nugacissimè fateri cogamur.

XI. Liber etiam Medicus & Therapeuticus Pselli, qvem Constantino Porphyrogennetæ, nisi nos ludit inscriptio, nuncupavit, fortè Psello seniori tribuendus est, si vitam eò usqve protraxit; certè recentiori tempora negant.

XII. Verisimile itaqve est, Psellum hunc plura in Philosophicis, ac Rhetoricis composuisse. At non scripsit, inqvies, qvicqvid de aliis sit, in Simeonem Metaphrastem Panegyricum, ut Baronius somniat,

* De hoc infra §. 39. Laudat & Allatius diss. de Engastrimytho c. 2. & 16.

niat, cum illum Pſellus recentior ſcripſerit. Qvare Baronius falſus eſt, & in Pſello, qvem in aliud tempus amandat, & in Metaphraſte, qvem ob imaginarium Pſellum annis ferè ducentis, anteqvam eſſet, ſuam Eccleſiæ operam contuliſſe in enarrandis Sanctorum vitis contendit. Nec feliciori eventu Bellarminus de Scriptoribus Eccleſiaſticis, ſæculo 9, anno 850. Jacobus Gaulterus in tabula Chronologica, ſæculo 9. pag. 598. Jacobus Gretſerus de Imaginibus manu non factis c. 19. & alii, Baronium ſecuti ſunt.

XIII. Hic hiſtoriæ Eccleſiaſticæ hoſtes, & Simeonis Metaphraſtæ acerrimi defenſoris oppugnatores, tantorum virorum lapſu triumphare ſibi videntur. Sed nulla id evidenti ratione conantur, ni me mea fallit opinio. Pſelli tempora Baronius non diſtinxit, at qvonam ipſi modo diſtinguunt? Ipſi Panegyrim illam in Metaphraſtem juniori Pſello, ſed qvonam argumento adjudicant? prorſus nullo. Auctorem illius Orationis Pſellum alterum eſſe, non Leonis Philoſophi Magiſtrum nunqvam evincent. Scripſit ille plurima, ut veriſimile eſt, qvare non & hanc Orationem ſcribere potuit? & ſcripſiſſe argumento hoc ad probandum firmiſſimo, ni me Codices Manuſcripti fallunt, ni ipſi, qvi contrarium adſtruunt, lapides ſunt, demonſtrabo. Concedant & concedere debent Orationis parentem cognomento Pſellum fuiſſe, vixiſſeqve non diu poſt Metaphraſtæ tempora. En illius verba: * Ἔδειξε γὰρ κἂν τῷ τέλει ὁποῖος αὐτῷ ὁ διεσπουδασμένος βίος ἐτύγχανεν ὤν. Οὐ γὰρ ὥσπερ τετμῆσθαι αὐτὸν οἱ τεθεωρακότες φασὶν, οὐδὲ διῃρῆσθαι, ἀλλ' ἐδόκει ὥσπερ τινὸς δέσμης ἐλευθερούμενος, καὶ εὐμαρῶς πρὸς τοὺς ἄγοντας ἀγγέλους ἀνατεινόμενος νεύματι. Id eſt: *Nam vel in fine oſtendit, qualem vitam egerat. Non enim eum veluti abſciſſum, aut diviſum fuiſſe dicunt ÿ, qui viderunt: ſed videbatur veluti à quodam vinculo liberari, & hilari nutu ſe extendere ad ducentes Angelos.* Neqve negare poterunt, Nicetam, qvi & David dicebatur, Paphlagonem, D. Ignatio Conſtantinopolitano æqvalem, iiſdem cum ſenioris Michaëlis Pſelli temporibus, ſcriptis editis celeberrimum, vixiſſe. Ipſe hoc de ſe, in principio vitæ Ignatii à ſe conſcriptæ, tradit. Nicetam hunc eundem cum Niceta Serrone faciunt pleriqve Codices Vaticani. Expoſitionem ſiqvidem in Carmina Gregorii Nazianzeni, ejuſdem, qvi & in alia Gregorii commentatus eſt, Nicetæ, Serronis ſcilicet, qvod & plurimi Codices Manuſcripti confirmant, huic Nicetæ Davidi tribuunt. Habent enim ſatis evidenter, Νικήτα φιλοσόφου τοῦ Παφλαγονίας,

* Apud Allatium de Simeonibus p. 335. qvem vide etiam p. 48. ſeq.

γίας, Ἑρμηνεία εἰς τὰ ἔπη τοῦ Θεολόγου. & Νικήτα τοῦ καὶ Δαυὶδ, ἐξήγησις εἰς τὰ αὐτά. *Nicetæ Philosophi Paphlagoniæ expositio in Carmina Theologi, & Nicetæ, qui & David, expositio in eadem.* Neqve ab his diversi sunt Codices M. S. Augustani; confirmatqve editio Veneta sub anno 1563. Ut hinc videas una tot Manuscriptorum Codicum conspiratione, non unius exscriptoris oscitantia illarum expositionum immutatum, sed continuata serie pluribus comprobatum, Auctorem Nicetam fuisse, qvi & David, & Paphlago philosophus dicebatur. Serron itaqve Nicetas, & David auctoritate horum Codicum unus est, & idem Auctor. Eo præ, seqvere mi Gaffarelle. Nicetas, præter expositiones in Gregorii Orationes, & alia ingenii sui in omni genere Doctrinarum, erudita sanè, & docta monumenta, in D. Lucæ Evangelium, qvatuor libris distinctam, satis uberem, & luculentam Catenam ex pluribus Patribus, & Scriptoribus Ecclesiasticis venustè admodum concinnavit; inter eos non infimi sunt Simeon Metaphrastes, & Psellus. fateri possumus ergo, Psellum hunc, qvi sub Constantino Duca floruit, esse? Apage. Meræ nugæ. Ante Nicetæ tempora obiisse eum certò constat. Eum de novo post Nicetam revixisse probent ipsi, si poterunt.

XIV. Argumentum hoc sanè efficax, mihi in præsentia, ut verum fateor, non satisfacit. Nec fide Manuscriptorum Codicum, qvos supra recensui, Nicetam Davidem eundem esse cum Niceta Serrone, Catenæ in Lucam compilatore probatum satis puto: longum enim temporis intervallum inter utrumqve intercessisse existimo. Nam Nicetas Serron, Diaconus primum magnæ Ecclesiæ, & Magister, seu Doctor, Catenæ in Lucam, Matthæum, & alios auctor, & Heracleensis postea Archiepiscopus, iisdem eum Theophylacto Archiepiscopo Bulgariæ temporibus floruit, ad qvem nonam Theophylacti epistolam, inter impressas à Meursio, legi. Sed de his alius erit inqvirendi locus.

XV. Qvod si Novatorum doctrinis insistere vellem, Metaphrastes in ultima Christianæ Ecclesiæ antiqvitate ipsis etiam Apostolorum discipulis σύγχρονος fuit, tantum abest ut recentissimus sit. Nodus qvem nescio, an unqvam expedient adversarii. Gesnerus, & ejus Epitimator suspicantur, Hippolytum Thebanum, Chronici Ecclesiastici Scriptorem, cujus fragmentum Canisius in Antiqvit. Tom. 3. nobis Græcè & Latinè exhibuit, illum esse, cujus Hieronymus meminit in libro de Viris illustribus, Portuensem dumtaxat, nec incongruè; cum & Nicephorus Callistus Histor. Eccles. lib. 2. c. 3. Glycas, * & Theo-

* Glycæ etiam sunt qvos sub Metochitæ nomine Annales Meursius edidit. Hippolytus vero Chronici auctor floruit seculo XI.

Theodorus Metochita in Annalibus, ea, qvæ sunt Hippolyti Thebani, tribuant Hippolyto Portuensi Episcopo, substituantqve pro Thebano Portuensem. Verum Portuensis sub Alexandro Imperatore, anno scilicet Christi CCXXIX., martyrium passus est. Est ergo Metaphrastes antiqvior, cum Metaphrastæ Simeonis in Chronico mentio fiat, & suspicione ipsorum unà cum discipulis Apostolorum floruit. Plures jam hic Metaphrastas parturient, omnium tamen recentissimum vitas Sanctorum scripsisse dicent. Nugæ, & somnia.

XVI. Metaphrastes Simeon unicus esto, Thebanus à Portuensi, uti est, Hippolytus diversus existimetur; & nos perqvàm obscura illius tempora, & vitæ institutum aliunde qvàm à tempore Pselli, &, si fieri potest, ab eodem etiam Metaphraste inqviramus. Auctor vitæ Sanctæ Theoctistæ Lesbiæ, Lippomano, & Surio, * aliisq; sine ulla hæsitatione, qvamvis nescio qvis ad incertum Auctorem transmittat, Metaphrastes hic est. Comprobaturq; certissimo ipsius Pselli testimonio. Psellus namqve, dum, in Metaphrastem Canone, commentationes Metaphrastæ insinuat, scribit illum consilio, atq; monitu Parii Anachoretæ munus aggressum scribendi, primum omnium colloqvium illud composuisse, & Theoctistæ Virginis vitam graphicè admodùm celebrasse, Ode 6. Τὸ πρῶτον σου σύγγραμμα ἐκ προνοίας θεϊκῆς, καὶ ὁμιλίας γέγονε τοῦ ἱεροῦ πρεσβύτου, καὶ μοναστοῦ, Συμεὼν θεσπέσιε, ὃν ἐν Πάρῳ τῇ νήσῳ τεθεώρηκας. & Ἀξίως ἐξύμνησας τῆς Λεσβίας τὰ λαμπρὰ, καὶ θεῖα ἀγωνίσματα Θεοκτίστης τῆς ὄντως Ἀγγελικὸν, μικροῦ καὶ ἀσώματον τελεσάσης πανσόφως τὸ πολίτευμα. Id est: *Prima tua commentatio ex divina providentia, & colloquio facta est sacri Senis, & Anachoretæ, Simeon admirabilis, quem in Paro Insula conspexisti. Et pro dignitate laudasti Lesbiæ illustria, & divina certamina, verè Theoctistæ, à DEo fabricatæ, quæ Angelicam, & tantum non incorpoream absolvit sapienter vitæ rationem.* In hac autem scriptione, & colloqvium Senis in Paro, & adhortamenta, & vita Theoctistes pro humani ingenii tenuitate exponuntur. A ratione ergo alienus esset, qvicunqve scriptum hoc Metaphrastæ esse genuinum denegaret. At in hoc vitæ institutum ejusdem, & ætatis tempora planè, & sine ullis ambagibus proponuntur. Frustra itaqve ex alio, nec ab ipso Simeone, de Simeone testimonium qværimus. Discamus verò à Simeone, eum non à ducenda uxore abhorruisse, sed ex illa liberos etiam procreasse, civilibusqve muneribus functum, tunc demum cum Himerio, ducendarum copiarum peritissimo, Legatum ad

* Ad X. Novembr.

ad Arabas, qvi Cretam invaserant, missum fuisse: &, cùm non liceret per ventos ulteriùs, Parum ad navigasse, & cum sene illo Anachoreta cognomine, à qvo & res gestas Theoctistes ea conditione, ut omnia scriptis mandaret, perceperat, collocutum familiarissimè, suæqve legationis finem fortunatum, ob eamqve munera ab Imperatore reportanda, præsagiente divino illo Sene, audisse: post absolutam navigationem, scribendo ea, qvæ viderat, & audierat, præcepta Senis adimplesse. Illa ergo tempestate vivebat, cum Arabes Ægei Insulas, & oras Græciæ maritimas non infidelici eventu, misera tamen Græciæ calamitate, ac clade afflixerunt. Sed tunc potissimùm, cum in Arabas classe, ac ferro Himerius, ipse verbo, ac muneribus expugnandos mittitur, tunc cùm nondum ad scriptionem animum adjecisset. Sed ista evenere temporibus Leonis sapientis, Basilii Macedonis filii, si Cedreno, Curopalatæ, Zonaræ, aliisqve historicis Græcis fides habenda est. Ergo tunc Simeon iste Metaphrastes, vitarum scriptor, floruit, muneribus, ac dignitatibus, auctus. Et, si qvid conjectura augurari licet, Simeon ille à secretis sub hoc Leone, qvi aurum à Rhodophyllo relictum, Leoni Tripolitæ infami Apostatæ obtulerat, ut eum ab excidio Thessalonicensi averteret, ideoqve ab Imperatore Patricii, & Secretarii primarii dignitatibus condecoratus, nullus alius est, qvàm Simeon iste noster Metaphrastes, qvi Logothetæ nomine à Psello, ut dicemus inferiùs, & ab aliis insignitur.

XVII. Metaphrastes ergo Simeon scriptionem exorsus est est sub Leone, & sub Constantino Porphyrogenneta, Leonis Filio, & Nepote Romano, ætate etiam ipse provectiore assiduis laboribus absolvebat: ut ex illius oratione de exportatione manus dextræ Joannis Baptistæ apud Lippomanum, & Surium * colligi poterit. Ait enim ea ætate sub Constantino, & Romano Imperatoribus à Jobo Diacono manum Antiochia Byzantium delatam fuisse. Id autem sub dictis Imperatoribus evenisse confirmant Cedrenus, & Zonaras in Constantino Porphyrogenneta.

XVIII. Errat ergo Gerardus Vossius, & alii, qvi putant Simeonem Metaphrastem sub Constantino Duca, vel saltem circa ea tempora floruisse: errasseq; Baronium, & Bellarminum, cum Simeon, ut Vossius ipse putat, ducentis annis posterior vixerit, qvàm illi existimarunt.

XIX. Qvantum præterea immaniter hallucinatus sit Hospinianus, dum Metaphrastas, & Psellos pro arbitratu, ut ita dicam discerpsit, abun-

* Ad XXIX. Augusti.

abunde ſatis oſtendit Jacobus Gretſerus de Imaginibus manu non factis c. 19. Conferam & ex meo nonnulla, præter jam dicta, ad meſſem tam uberem, ut veritas clarius eluceſcat. Fuit Metaphraſtes non * trivialis Conſtantinopoli ludi magiſter, ſed genere clarus, illuſtri familia natus, divitiis abundans, in Aula Imperatoria celebris, à ſecretis, & conſiliis intimis, & poſt mortem etiam miraculis illuſtris. Pſellus in eundem, Καίτογε θαυμασιώτερον, ὅτι καὶ γένους εὖ ἔχων, καὶ τὰ τῆς εὐκλείας οἴκοθεν κεκτημένος, βαθεῖ τε πλούτῳ κομῶν, καὶ οἷς ἄν τις πρὸς παιδεύσιν ἀποκνήσειεν. *Et quod eſt admirabilius; & propter quod illum quiſpiam magis fuerit admiratus, cum eſſet genere clarus, & ex illuſtri familia natus, & abundaret divitiis, & iis, quæ ſegniorem effecerint quempiam ad diſciplinas &c.* Hinc idem Pſellus ejusdem Officium compoſuit, qvod ab Eccleſiaſticis in ejus ſolemnitate, ſicuti fieri amat in aliis Sanctis, decantaretur, in eo Oda 3. ſcribit, Ἐνδιαπρέψας ἐν ἀρχαῖς ταῖς τῆς κάτω Συγκλήτου ὡς ἀνὴρ βουληφόρος τὸ πολίτευμα τὸ σὸν ἐκτήσω ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὴν ἄνω Σύγκλητον ἐκόσμησας. *Cum terreni Senatus dignitatibus condecoratus fuiſſes, veluti Vir Conſiliarius, vitæ ducendæ rationem in cœlis acquiſieras, & ſupernum ſenatum decoraſti.* Sæpeqve Logothetam nominat. Ode prima: Μέλος μοι εὔρυθμον δίδου Λόγε Θεοῦ, εὐφημεῖν ὁρμήσαντι τὸν θεράποντα τὸν σὸν Συμεῶνα τὸν Μεταφραστὴν τὸν κυρίως Λογοθέτην ἀξιάγαστον. *Melos mihi concinnum exhibe Verbum DEi, cum celebrare inceperim ſeruum tuum Simeonem Metaphraſtem, proprie Logothetam admirabilem.* Et alibi: Εὐφημήσωμεν πάντες ἐπαξίοις ᾠδαῖς τὸν μέγαν Θεοῦ θεράποντα Συμεῶνα τὸν ἅγιον Λογοθέτην. *Celebremus omnes condignis cantibus magnum DEI ſeruum Simeonem Sanctum Logothetam.* Fuit ergo Logothetæ officio conſpicuus, qvod qvid nam fuerit, pluribus alii exponere conati ſunt: eos, qvi plura deſiderat, videre poterit. Satis mihi erit pro hac re ſtabilienda elegantiſſimi item, ac prudentiſſimi, licet ſeqvioris ſeculi ſcriptoris, Joannis Cinnami teſtimonium; in qvo vertendo, illuſtrandoq; diu me exerceo, ** ſperoq; laborem hunc meum, propter pulcherrimam hiſtoriam, ad hunc diem cum vetuſtate luctantem, meis vigiliis, & amicorum opera, è ſcopulo in tranqvillum illatam, hiſtoricæ veritatis ſtudioſis non ingratum futurum. Is itaqve Hiſtor. Romanæ lib. 4. de rebus geſtis Manuelis Comneni, de Richardo Antri Domino verba faciens, ſcribit, Ὡς δὲ τῶν πυλῶν ἀλογιστήσαντες Γιβενάτζιόν τε αὐτὸ ὁμολογίᾳ ἔσχεν, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν προσιόντες ἐσκέπτοντο. Κόμησί τε ἄλλοις, καὶ δὴ καὶ τῷ Γυλιέλμου Καντζηλαρίῳ συγγεγονὼς, ὃν Λογοθέτην εἴποι ἄν τις ἑλληνίζων ἀνὴρ, ἐπὶ Τεράνιν σὺν αὐτοῖς ἦλθεν, ὡς αὐτοβοεὶ τὴν πόλιν ἀναρ-

* Confer Allatium de Nilis p. 29. edit. noſtræ.

** Cinnamus Allatii nunqvam prodiit. Exſtant editiones Corn. Tollii & Cangii.

ναρπασόμενος. *Cum vero portæ Urbis parum caute custodirentur, Juvenalium ipsum in ejusdem fidem se dedidit. Hinc pro occupandis cæteris cum Comitibus aliis, nec non Guilielmi Cancellario, qvem Logothetam Græca quis lingua expresserit, consilium inibat, & Tranim usque tum illis processit, quasi primo impetu Urbem direpturus fuisset.* Alium hujus vocis significatum, anteqvàm majestas illa Imperii statis Veterum officiorum formis abrogatis, exteris barbarorum moribus, nova omnia approbando, cessisset, lege apud Procopium in Historia Arcana.

XX. Vitis, ut hoc etiam hic obiter notem, à Simeone conscriptis aliqvas à Junioribus esse adjectas observarunt Baronius, & Bellarminus, & alii, cum Viri illi post Simeonis tempora vixerint. At eas à Psello, recentiore nempe, annexas in lucem vulgatas opinatur Andreas Schottus, Præfatione ad Lectorem, in Cantica Canticornm. Unde id habuerit Schottus non liqvet, etsi verum sit Psellum, sive Simeonis æmulatione, sive religione in Sanctos, perplures Sanctorum vitas non ineleganti stylo accuratissime descripsisse, utinam puerilibus argumentis neglectis, in qvibus nonnunqvam totus esse videtur, in istis seriis pertractandis plures, qvam fecit, horas insumpsisset. Illius in sanctos conatus in Catalogo operum infra recensebimus.

XXI. Tertius fuit Michaël Psellus, Michaëlis Ducæ præceptor, qvi maxime omnium de Republica literaria meritus honorificam sui apud posteros memoriam consecravit, ita ut reliqvos alios ejus cognomines acumine ingenii, eruditionis copia, profunditate scientiarum, argumentorum varietate, multitudine scriptorum, & splendore gloriæ obruerit. Qvare, aliorum extincta, &, ut ita dicam, obliterata memoria, ipse solus nomen illud meruisse videtur. Sic Poëtam, & Oratorem cum dicimus, Homerus nobis, atqve Demosthenes, de Græcis loqvor, statim sese offerunt, mentisqve oculis repræsentant.

XXII. Fuit Patria Constantinopolitanus, è Consulum, ac Patriciorum prosapia, qvamvis non tam felici fortuna. Ipse id ait de se in Epitaphio Matris. Τῷ τοίνυν ἐμῷ πατρὶ τὸ μὲν ἄνωθεν γένος ἐς ὑπάτους ἀνῆκτο, καὶ Πατρικίους. Τὰ δὲ κατ' ἐκεῖνον πράγματα οὐχ οὕτω δεξιῶς εἶχεν. *Patris igitur mei genus antiquum ad Consules, & Patricios referebatur, res vero ipsius non nimis prospere se habebant.* Post duas fœmellas tertio ipse partu, multis Matris suspiriis, & ad DEum precibus effusis, in lucem editur. Mirum est, qvod in ejus ortu narratur, nullas eum lacrymas profudisse, neq; usqvam postea in maximis etiam necessitatibus plorasse, sed sem-

ſemper ætate illa tenella lætos, ac puniceos oculos habuiſſe: tantum parentis,nullisq; aliis qvam maternis, ad qvæ vel uſu, vel ſententia ferebatur, uberibus inhiaſſe. Qvinqvennis præceptori traditur, adeoqve robuſtè ſtudiorum pondus excepit, ut ludicra omnia, præter literarum ſtudium, qvo ſummoperè delectabatur, ſordeſcerent. En illius affectum ejusdemmet verbis expreſſum: Ἐντεῦθεν οὖν ἡ μήτηρ πρὸς τὰ κρείττω χειραγωγουμένη εἰς πέμπτον ἔτος τελέσαντα διδασκάλῳ ἐφίστησι. Καὶ ἦν μοι τὸ μάθημα οὐ μόνον τὸ εὐχερὲς, ἀλλὰ καὶ ἡδὺ ἀντ' ἄλλης τινὸς παιδιᾶς. Ἠνιώμην γοῦν, εἰ μή μοι διὰ πάσης ἡμέρας διδοίη τὰ παιδικά. καὶ ἦν μοι παιδιὰ μὲν ἡ σπουδὴ, σπουδὴ δὲ παιδιὰ, οὐχ ὡς ταῦτα παίζοντι, ἐκεῖνα δὲ σπουδάζοντι. &c. Id eſt: *Hinc igitur mater ad meliora manuducens quinto ætatis anno magiſtro commendat. Et erat mihi diſciplina non tantum facilis, ſed dulcis præ quolibet alio ludo. Ægrè itaque ferebam, ſi mihi per totum diem delicias non ſuggereret. Eratque mihi ludus ſtudium, ſtudium ludus, non quod hoc ludibrio haberem, illi vero incumberem.* Ætate grandiore, dum inter parentes non convenit, cuinam ſtudiorum generi eſſet addicendus, Joannes Chryſoſtomus & Apoſtoli, Matri in ſomniis viſi, decernunt. Hinc diſciplinarum, qvam voluptatum cupidior, æqvalibus in ſtudio ſuperatis,non longo intervallo ad ſuprema qvæqve doctrinarum culmina gradum fecit, omnibusqve innotuit. Hæc ipſe prolixe nimis, Oratione in Matrem, proſeqvitur, & ex eo Anna Comnena Alexiados lib. 5. breviſſime concinnavit, dum de Italo verba faceret, Καὶ Μιχαὴλ ἐκείνῳ τῷ Ψελλῷ ἐν ὑστέρῳ προσωμίλησεν, ὃς καὶ πάνυ τοι παρὰ διδασκάλοις σοφοῖς ἐφοίτησε. διὰ φύσεως δὲ δεξιότητα, καὶ νοὸς εὐθύτητα, τυχὼν μέντοι καὶ Θεοῦ ἀρωγοῦ. πρὸς τούτοις διὰ τὴν θερμοτάτην ἱκεσίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐπαγρυπνούσης συχνῶς τῷ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου τῆς Θεοτόκου σεπτῷ εἰκονίσματι, καὶ θερμοῖς τοῖς δάκρυσιν ὑπὲρ τοῦ παιδὸς ἐκκαλουμένης, εἰς ἄκρον σοφίας ἁπάσης ἐληλακὼς, καὶ τὰ Ἑλλήνων, καὶ Χαλδαίων ἀκριβωσάμενος, γέγονε τοῖς τότε χρόνοις περιβόητος ἐν σοφίᾳ. Id eſt: *Tandemque in Michaelis Pſelli conſuetudinem venit, qui præceptores, ſapientes oppido, nactus, natura dexteritate, & intellectus acumine, DEO quoque illi coadiuvante, adhuc & matris intenſiſſimis precibus, ſæpius in templo Domini ante Deiparæ venerandam imaginem invigilantis, ſpiſſisque pro filio lacrymis exorantis, ad univerſæ ſapientiæ culmen pervenit, & Græcorum ac Chaldæorum decretis accuratiſſime conquiſitis, ea tempeſtate celebre ſapientiæ nomen conſecutus eſt.* Subdit deinde inter Italum, & Pſellum diſſidia exorta. Medicinæ qvoq; operam dedit,ut ipſe de ſe Oratione in Matrem, ſæpius laudata, affirmat, dum de Patre moribundo loqvitur. ὡς δὲ καὶ τοῖς δακ-

δακτύλοις τὰς τῆς ἀρτηρίας κινήσεις ἐτεκμηράμην. ἐσπουδάζετο γάρ μοι μακρόθεν ἡ περὶ ταύτης τέχνη. *Ut verò & digitis arteriæ motus observavi: jam enim diu aliquid in eam artem studii, & operæ contuleram.* Studium in capessendis disciplinis, & omnibus addiscendis ardens, ac pertinax, ipse Libello de Admirabilibus Lectionibus in fine explicat. Ἐγὼ δὲ οὐ περιεργασίας ἕνεκα, νὴ τὴν ἱεράν σου ψυχήν, ἀλλὰ φιλομαθείας τὰ πλείω τῶν μαθημάτων συνελεξάμην. Ἐγένετο γάρ μοι ἡ φύσις ἀκόρεστος πρὸς ὁτιοῦν σπούδασμα, καὶ οὐδὲν ἄν με βουλοίμην διαλαθεῖν. ἀλλ' ἀγαπῴην ἄν, εἰ καὶ τὰ νέρθεν εἰδείην τῆς γῆς. καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ πολλοὶ περὶ τοῦτο μὲν ἐσπούδακα, ἐκεῖνο δὲ ἀπωσάμην. ἀλλὰ καὶ τῶν φαύλων, ἢ ἄλλως ἀποτροπαίων ἐπιγνῶναι τὰς μεθόδους ἐσπούδακα, ἵν' ἔχω ἐντεῦθεν ἀντιλέγειν τοῖς χρωμένοις αὐτοῖς. Id est: *Ego verò, non curiositatis ergo, ita sacrum tuum animum DEUS sospitet, sed amore discendi pleraque ex disciplinis collegi. Namque natura cujuscunque studii avida, nunquam scientiis potuit saturari. Nullamque vellem esse, quod mei notitiam fugeret; nec molestum mihi foret, etiam si subterranea, noscerem. Neque ut plurimi, in hoc tantùm incumbo, illud verò negligo, sed & pravorum etiam, & abominandorum mihi notitiam comparo, ut inde habeam, quod ea usurpantibus opponam.* Plura, de hoc Orat. de Matre, in qvâ singula qvæqve ad fastidium usqve enumerat. Ea Lector, ne ipse fastidio sim, videat.

XXIII. Intereà satis ætatis, ac prudentiæ habens, in Aula Imperatoribus innotuit, qvi in maximis negotiis proficuam illius operam experti sunt. Nam Michaël Stratioticus inter selectos ex Patribus Conscriptis Viros, qvos Comneno Isaacio ad rebelles in concordiam redigendos misit, Psellum qvoqve nostrum legavit, non contemnendo elogio celebratum à Zonara tomo 3. Στέλλονται τοίνυν πρὸς τὸν Κομνηνὸν πρεσβεύσοντες ἄνδρες τῶν ἐκκρίτων τῆς Συγκλήτου βουλῆς· οἳ δ' ἦσαν ὁ πρόεδρος Κωνσταντῖνος ὁ Λιχούδης, ὁ πρόεδρος Λέων ὁ Ἀλωπός, καὶ Μιχαὴλ ὁ σοφώτατος Ψελλὸς τῶν φιλοσόφων ὢν ὕπατος. *Legantur igitur ad Comnenum selecti Viri ex Patribus Conscriptis, Constantinus Lichudes præses, Leo Alopus præses, & Michaël Psellus, sapientissimus Princeps tunc Philosophorum.* Et Cedrenus in Synopsi: Ἐκεῖ δὲ αὐτῷ γενομένῳ φθάνουσι καὶ πρεσβευταὶ βασιλέως ὁ πρόεδρος Κωνσταντῖνος ὁ Λειχούδης, Θεόδωρος ὁ Ἀλωπὸς, Κωνσταντῖνος ὁ Ψελλὸς ὁ τῶν φιλοσόφων ὕπατος. οὗτοι γὰρ οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ λόγου δυνάμει τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἀνθρώπων διαφέρειν δοκοῦντες, καὶ ἀσυγκρίτως ὁ Ψελλὸς ἐξελέγησαν εἰς τὸ πρεσβεῦσαι, καὶ προσεδόκησεν ὁ βασιλεὺς μεγάλα καταπράξασθαι διὰ τῆς ἐκείνων

ἐντ-

δυσμίας, καὶ χάριτος. *Ibi ei occurrerunt Legati Imperatoris præses Constantinus Lichudes, præses Theodorus Alopus, Constantinus Psellus, Philosophorum Princeps. Etenim hi tres Viri sapientia, & facundia, omnium qui tunc vivebant, primi habiti, & quidem extra comparationis sortem Psellus, ad eam legationem fuerant delecti; quod Imperator eorum eloquentia, & gratia se maxima consecuturum sperabat.* Ubi exscriptoris incuria, pro Michaële, Constantinus irrepsit. Et in eo falsæ legationis accusatur ab eodem inferius, λέγεται δὲ ὅτι καὶ οἱ πρεσβευταὶ παραπρεσβεύσαντες ἄλλο τε ἄλλως λάθρα τῷ Κεκαυμένῳ προσιόντες παρεκάλουν ἔχεσθαι τῆς ἐνστάσεως, καὶ μηδόλως ἐνδοῦναι. Τοῦτο δὲ αὐτοὺς ποιῆσαι, καὶ οἱ καλῶς εἰδότες ἐπληροφόρουν ἄνδρες οὐχ οἷοί τε ψεύδεσθαι, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Κομνηνὸν πληροφοροῦντες ἐνωμότως, ὡς ἅπαν τὸ ἀστυχὸν πλῆθος προσικακῶς εἰς αὐτὸν ἔχει. καὶ ὡς εἰ μόνον ἐγγίσει τῇ πόλει, τὸν γέροντα ἐξωθήσαντες, μετ' ἐπινικίων, καὶ ὕμνων αὐτὸν προσδέξονται. *Ac proditum est memoriæ, ipsos etiam legatos prævaricatos fuisse, & modò hunc, modò illum diversis temporibus Cecaumeno suasisse, ut oppugnaret acriter oblatas conditiones, neque quicquam concederet. Et quidem hoc eos egisse pro certo perhibent ij, quibus ista optimè sunt nota, & à mendacij suspicione sunt immunes, ajuntque eos interposito jurejurando affirmasse Comneno, ardenter eum ab urbana multitudine diligi; ac, si tantum accessisset ad Urbem, fore ut ipsum ea, sene exturbato, cum gratulatoriis victoriæ, & imperii carminibus excipiat.*

XXIV. Isaacius Comnenus, cum Michaëlem Cerularium, Patriarcham Constantinopolitanum, abdicare niteretur, aliorum, & Pselli præcipue opera, qvi, in eum Oratione conscripta, multorum, ac variorum facinorum reum fecit, usus est. Zonaras ibidem, Εἶτα καὶ καθαιρέσει ὑποβαλεῖν αὐτὸν διὰ φροντίδος ἐτίθετο, καί τισι τῶν Ἀρχιερέων συνεργοῖς πρὸς τοῦτο ἐκέχρητο, καὶ τῷ Ψελλῷ αἰτιαμάτων πολλῶν, καὶ ἀλλοκότων συναγωγεῖ, ἃ ἐν τῷ κατ' ἐκείνου λόγῳ συνήθροισέ τε, καὶ συνεγράψατο, δηλοῖ τε διά τινων τῷ ἀνδρὶ ἀπείπασθαι τὴν Ποιμαντικὴν, ἵν' ἑκὼν δοκεῖ παραιτεῖσθαι, ὡς εἰ μὴ τοῦτο, καὶ ἄκων αὐτὴν ἀφαιρεθήσεται, εἰς μέσον κατ' αὐτοῦ προτιθεμένων αἰτιαμάτων. *Deinde de abrogando illi Patriarchatu cogitans, opera quorundam Episcoporum utitur, & Pselli, variarum, & absurdarum criminationum coacervatoris, quas in Oratione contra illum scripta congessit, & per quosdam Viro significat, ut simulet se ultro Pontificatu cedere, quem alioquin invitus cum publica infamia sit amissurus.*

XXV. Diogeni Imperatori infensus, primus ipse inter Senatores, & Joannes Cæsar, & filii, Eudociam Imperatricem in Monasterium trudunt; Michaëlem Ducam Imperatorem denunciant, Diogenem jam revertentem imperio abdicant, auctore, & adjutore consiliorum eodem Psello. Zonaras, in Romano Diogene: Ὁ γοῦν Καῖσαρ Ἰωάννης καὶ οἱ ἐκείνου υἱοὶ ἀεὶ, ὡς εἴρηται, ἐγκοτοῦντες τῷ Διογένει ἁρπάζουσι τὸν καιρὸν, καὶ προσλαβόμενοι τῶν τῆς Συγκλήτου ἐνίους, ὅσοι ὁμοφρόνουν αὐτοῖς, ὧν ἐξῆρχεν ὁ ὑπέρτιμος Ψελλὸς, δύσνους καὶ αὐτὸς τῷ Διογένει τυγχάνων, τὴν Βασίλισσαν Εὐδοκίαν εἰς τὴν παρ' αὐτῆς δομηθεῖσαν Μονὴν κατὰ τὸν ἐν τῇ Προποντίδι πορθμὸν περιορίζουσιν, τὸν δὲ Μιχαὴλ ἀνακηρύττουσιν Αὐτοκράτορα, &c. *Joannes igitur Cæsar, ejusque filii Diogeni semper, ut dictum est, infesti, arrepta occasione, quibusdam etiam ex Senatu sui facinoris, quorum Psellus vir honoratissimus princeps erat, & ipse Diogenis inimicus, adhibitis, Imperatrice Eudocia in Monasterium, quod ipsa circa fretum Propontidis struxerat, relegata, Michaëlem Imperatorem appellat.*

XXVI. A puero itaqve liberaliter educatus, animo circa artes, doctrinasqve gestiente, fructus, qvas ab eis expetebat, decerpsit, non breves, atqve incertos, sed uberes, & tempestivos. Eloqventiam enim, horridam tunc, & incultam, excoluit, nec ad perniciem, & pestem convertit, sed ad salutem. Tandem philosophandi rationem omnem complexus, in loco illo uberrimo, ac feracissimo, frugiferam sibi, & aliis diligentiam expertus, extraxit malorum radices; de natura & rebus occultis optime, planeqve disseruit, qvod verum & qvod falsum est in oratione, aperuit, summisqve Imperatoribus fuit & vivendi præceptor, & dicendi. Ad labores impiger, diu noctuq; aut aliqvid conscribendo, aut legendo, tempus insumebat: nec vires consenuerant, nec defecerat animus. Et cum munus optimum, fructuosissimumqve qvod possit afferri Principibus, illud esse existimaret, si doceantur, atqve erudiantur, summa ope nitebatur, ut Michaëlem Ducam instrueret, bonisqve moribus informaret. Qvo qvis potest in vita humana, vel desiderare melius, vel optare præstantius? Coërcenda est Principum libido, refrænandusqve furor, neqve alia via id conseqvi possumus, qvam doctrina, & eruditione. Hominis decus est ingenium, ingenii lumen eloqventia, eloqventiæ candor philosophia, philosophiæ rectrix, ac magistra pietas, qvæ nisi præceptorum monitis fulciatur, in ignorantiæ tenebras prolapsa, ruinam facit.

XXVII. Non potuit tamen effugere calumniam Zonaræ 3. Annal. Καὶ ἦν τῶν ἀνθρώπων συντρίμμα, καὶ ταλαιπω-

ρία,

ρεία, καὶ ὁ τούτων ἐπιστρεφόμενος οὐδαμοῦ. ὁ γὰρ Βασιλεὺς παιδαριώδεσιν ἐσχόλαζε πράξεσι, τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων καὶ ὑπερτίμου Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ, λόγοις τῷ δοκεῖν αὐτὸν ἐμβιβάζοντος, καὶ διδάσκοντος, νῦν μὲν τὴν Γραμματικὴν τέχνην, καὶ μέτρα, καὶ διαλέκτους, νῦν δ' ἵνα κατὰ ῥήτορας διαλέγοιτο, νῦν δ' ἱστορίαις αὐτὸν προσεθίζοντος. Ἄλλοτε δὲ φιλοσόφων θεωρημάτων ἀκροᾶσθαι παρασκευάζοντος. Ὁ δὲ πρὸς οὐδὲν ἐπεφύκει. Τούτοις οὖν ὁ Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ προσεστηκὼς, ὑφ' ἕτερον καὶ τοῦτον ἕνα τὴν τῶν κοινῶν κυβέρνησιν ἐποιήσατο, καὶ νόμος ἦν τὸ τῷ Λογοθέτῃ δοκοῦν. *Homines atterebantur, & ærumnis premebantur: & nemo erat, cui illa curæ essent. Nam Imperator puerilibus rebus occupatus, à principe Philosophorum, & honoratissimo Michaële Psello ad literarum studia deduci videbatur; ac modo in Arte Grammatica versibus, & linguarum differentiis erudiebatur, modo declamationibus rhetoricis, modo historiis assuefiebat, modo ad audienda philosophica præcepta parabatur, quamvis ad hæc omnia ineptus. Hujusmodi igitur studiis Romanorum Imperator affixus, rerum administrationem alteri, eique uni commisit, ut legis auctoritatem haberet, quod Logothetæ visum esset.* Et inferius: Μήτινος δὲ προνοουμένου τῶν κοινῇ συμφερόντων, ὁ γὰρ Βασιλεὺς περὶ λόγους ἠσχόλητο, καὶ ἰάμβους συντιθέναι πρὸς τοῦ Ψελλοῦ ἐδιδάσκετο, σιτοδεία τοὺς ἐν πόλει ἐπίεζεν. *Nemine autem bonum publicum curante, nam Imperator studiis vacans, Jambos scribere à Psello docebatur, urbanos annonæ penuria premere cœpit.* Ita nil tam sanctum * est, qvod calumnia tentare non audeat, & qvod laude dignum est, ex improviso, fraudulenterqve irrepens nescio qvis criminose dilacerat. Et hominum turba cœca veluti oraculo plaudit, misera sane, duraqve prudentissimorum hominum conditione. Sub aliis item Imperatoribus Græcorum imperio jam senescente, doctrinisqve omnibus in barbariem commutatis, cum, proh dolor! inertia pro sapientia erat, vitam ipse fama clarissimus transegit, jucundus amicis, egentibus utilis, omnibus deniqve carus

XXVIII. Illius tamen fidei causam, defensionemqve non susceperim, si, qvæ de eo Josephus Methonensis Episcopus Apologia contra Marcum Ephesium tradit, vera sunt. Illum enim annumerat Schismaticis Photio, Cabasilæ, Palamæ, Camatero, Phurnio, Moschambari, Bulgariæ, Nicolao Methonensi, & Panareto, qvi dicto, & scripto Latinam Ecclesiam insectati sunt. Καὶ σὺ μὲν συνήφθης, ὡς φῇς, τοῖς ἁγίοις συμπατράσιν, καὶ διδασκάλοις Φωτίῳ τῷ πρώτῳ σχισματικῷ μᾶλλον δὲ αὐτουρ-

* Non adeo reprehendendum Zonaræ judicium, si studiorum deliciis ita fuit edoctus indulgere Princeps, ut illis intentus imperii curam aliis relinqueret.

γῷ, καὶ δημιουργῷ τοῦ σχίσματος, καὶ τῆς διαιρέσεως, Καβασίλᾳ, Παλαμᾷ, Καματηρῷ, Φουρνῇ, Ψελλῷ, Μοσχάμπαρι, Βουλγαρίᾳ, Νικολάῳ Μεθώνης, Παναρέτῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς μετὰ τὸ σχίσμα, καὶ τὴν πολλὴν ἔριν κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας εἰποῦσι. *Et tu quidem, ut ais, Sanctis tuis Patribus, ac Doctoribus te adjunxisti, Photio Schismaticorum Principi, immo vero auctori, & opifici schismatis, & dissidii: Cabasilæ, Camatero, Phurnio, Psello, Moschambari, Bulgariæ, Nicolao Methonensi, Panareto, & cæteris qui post schisma, & multam contentionem in Romanam invecti sunt Ecclesiam.* Sanè Photii, Cabasilæ, Palamæ, Nicolai Methonensis, aliorumqve in Ecclesiam Latinam commentationes nugacissimas non sine tædio, ac stomacho legi. Pselli similem disputationem ad hunc diem non offendi, & fortasse nec ille conscripsit. Verum tamen est in Expositione fidei ad Michaëlem Ducam, dum de processione Spiritus Sancti verba facit, eum affirmare ex solo Patre procedere, qvo vel solo nomine illius in recentiorum Græcorum placitis propugnandis pertinacia, & ad pervicaciora qvæqve audendum, si occasio se tulisset, animus innotescit.

XXIX. Tandem jam senex exauctorato Michaële Duca, ipse qvoqve à Botaniata Nicephoro dignitatibus spoliatus, monachum induens, solum vertere coactus est; nec multo post, sive senio, sive etiam mœrore vitam posuit: idqve conjicio ex verbis Annæ Comnenæ Hist. lib. 5. Sed iis præcipue, Ἔνθα καὶ τοῦ Ψελλοῦ, μεταχωρήσαντος Βυζαντόθεν μετὰ τὴν ἀπόκαρσιν, (lego ἀπόκαρσιν,) αὐτὸς φιλοσοφίας ἁπάσης προέστη διδάσκαλος. *Ibi & Psello post comam detonsam Byzantio secedente, ipse Italus universæ Philosophiæ magister creatus est.*

XXX. Qvidqvid tamen sit, maximis eum Laudibus exornarunt, præter Annam Comnenam, Joannes Scylitza, & Cedrenus in proœmio Historiæ, ὑπέρτιμος Ψελλὸς, *honoratissimus Psellus*, & in Stratiotico; & Zonaras locis supra adductis, & in Isaacio Comneno, Πολὺς τὴν γλῶτταν ὁ σοφώτατος Ψελλὸς. vim dictionis, cum non intellexisset Interpres, πολὺν τὴν γλῶτταν, *verbosum* reddidit. Apage sapientissimum istum, si verbosus est. Græci cum admirandum aliqvem, nec cum vulgaribus comparandum innuunt, dictione illa πολὺς utuntur. Hinc aptissime diceres, & ad Atticæ eloqventiæ normam, Πολὺς τὰ θεῖα Γρηγόριος, *eximie sanctus* * *Gregorius* Πολὺς τὴν θείαν γραφὴν Michael Ghislerius, *Disciplina rerum divinarum eruditissimus, & ingenio, prudentiaqve in sacris literis exponendis acutissimus.* Πολὺς τὴν φιλοσοφίαν Fortunius Licetus, *Illis, qui ad Philosophiam spectant, quam maxime potens: pauci* ut *sint* qvi *tantis Philo-*

* Malim, *rerum divinarum apprime peritus.*

Philosophiæ dotibus præditi sint. Πολὺς τὰ μαθηματικὰ Petrus Gassendus, *in rebus Mathematicis tractandis ingeniosus, eorumque difficultatibus enodandis consultissimus.* Πολὺς τὰ ἰατρικὰ Gabriel Naudæus, *Rebus medicis nimium pollens, multum versatus, supra plerosque alios exercitatus, nimio jam imbutus usu, & liberaliter institutus.* Πολὺς τὴν παιδείαν Nicolaus Villanus. *Præclara eruditione, atque doctrina ornatus: eruditione, & florentibus studiis nunquam non satis instructus, magnus.* Πολὺς τὴν ἐπιστήμην, Renatus Moreau, *in perfectissima disciplina probatissimus, & incredibili quadam ingenii magnitudine ad quascunq; disciplinas instructissimus.* Πολὺς τὴν ἱστορίαν Jacobus Philippus Thomasinus, *ad scribendas historias maxime illustris: in illustranda antiquitate sedulo studio apprime clarus, singularis.* Πολὺς τὸν νοῦν Joannes Bourdelotius. *Pleno pectore sapiens: sapientia munitam mentem egregie gerens; considerate omnia perficiens.* Πολὺς τὴν ποίησιν Joannes Rhodius, *in poeticis studiis mirifice versatus; admirabili quodam ad Poesim studio concitatus, præstantissime cum omnibus Musis rationem habuit* Πολὺς τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν φρόνησιν Dominicus Molinus, *virtute ipsa excellentissimus.* An non Ciceronianum illud infert? *Talis est vir, ut nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere possit*: & similia. Sic Psellus dictus est, πολὺς τὴν γλῶτταν, qvasi diceres *magnus, multus, admirandus eloquio, eloquentia singulari.* Σοφώτατος etiam passim audit, *sapientissimus*, & à Glyca in Annalibus, & à Metochita in Historia. Et illius sententiis, qvi eum secuti sunt, Scriptores sua Commentaria non minus qvam aliorum Patrum testimoniis illustrarunt. Inter alios præcipui sunt Nicera Serron, Catena absolutissima in Evangelium Lucæ; Macarius Chrysocephalus in Magno alphabeto, ubi ex diversorum Patrum dictis Evangelia perfectissime interpretatur; & Joannes Diaconus Magnæ Ecclesiæ Tract. Τίς ὁ σκοπὸς τῷ Θεῷ τῆς πρώτης τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως, καὶ τῆς δευτέρας ἀναπλάσεως διὰ τοῦ Θεοῦ.

XXXI. Illud interim animadvertere debemus, Gesnerum in Bibliotheca ridicule satis argutari, eundem esse Michaëlem Ephesium, & Michaëlem Psellum. *Mihi quidem aliquando conjectura occurrit eundem existimandi Michaëlem Ephesium, & Michaëlem Psellum. Nam præter commune prænomen, utrumque constat recentiorem fuisse, Christianum, Peripateticum, Aristotelis paraphrastem.* Multi alii ejusdem prænominis recentiores, Christiani, & Peripatetici, Aristotelis paraphrastæ, nova hacce argumentandi ratione Pselli erunt, inepte. Verum est utrumqve recentiorem esse, Christianum, an æqve Peripatetici, dubium;

certum omnino paraphraſtes non eſſe:ni Scholia,& Expoſitiones textus breuiſſimas, una cum Paraphraſi confundere velimus. Conferantur utriusqve in Ariſtotelem commentationes, qvamvis ſententia in multis conveniant, in modo, ac methodo exponendi Ariſtotelem longe diverſi ſunt. Pſellus continua textus paraphraſi ſententiam aperit, Epheſius non niſi difficilioribus operam dat; clara, apertaqve, uti cuiqve obvia, negligit.

XXXII. At qvisnam ſit iſte Epheſius Michaël, qvi in enodando Ariſtotele tantoperè etiam elucubrationibus editis, inſudavit, qvæſiere multi. Sed fruſtra operam contriverunt. Ubi nullum rei veſtigium apparet, ſi venatori res non ſuccedit, laudem ille pro conatu, non, qvod non invenerit, reprehenſionem promeretur. Verùm dum ego etiam omnia perveſtigo, ſi qvid ſubodoratus ſum, in medium afferam, donec meliora ab aliis producantur. Senſuum, ac enarrationum ſimilitudo hos duos Auctores unum ab alio adjutum fuiſſe ſatis indicat, vel utrumq; ab alio, & ex uno fonte utriusq; monumenta corrivari. Cumqve à qvo Pſellus ſua hauſerit non habeam, utiqve Epheſium ex Pſelli, ſive ore, ſive monumentis, qvamvis veroſimilius ex ore, ſua habuiſſe, eſſeqve Michaëlem Ducam Parapinaceum dictum, Pſelli diſcipulum, ſi conjectura aliqvid valeo, exiſtimo. Hic enim, dum ſummam Imperii teneret, â Pſello edoctus, illo amiſſo, in Epheſum delatus, illius Eccleſiæ Antiſtes conſecratur. Zonaras in Botaniata. Ὁ μέν τοι προβασιλευκὼς Μιχαὴλ, ὡς εἴρηται, τὴν τρίχα καρεὶς, καὶ ψήφῳ συνοδικῇ Μητροπολίτης Ἐφέσου κεχειροτόνητο, καὶ ἅπαξ φοιτήσας ἐκεῖ ἐπανῆλθε, καὶ ἐν τῇ τοῦ Μανουὴλ Μονῇ ἐποιεῖτο τὴν δίαιταν. *Michael verò, pridem Imperator, tonſa coma, ut dictum eſt, Concilii ſuffragiis Epheſi Metropolita creatur. Et cum ſemel eò veniſſet, reverſus, in Manuelis monaſterio vitam egit.* Conſtantinus Manaſſes:

Τῇ γαμετῇ τοῦ Μιχαὴλ ζεύγνυται νόμῳ γάμου,
Καὶ ταῦτα γέρων τρυφερᾷ, πέμπελος νεαζούσῃ.
Αὐτὸν δὲ βαρυνόμενον, καὶ δυσαναχετοῦντα
Τῆς Ἐφεσίων πόλεως Ποιμένα καθιστᾷ.

Anteceſſoris Michaelis conjugem ſibi matrimonio copulat, ſenex mulierem teneram, & delicatam, capularis, & funeri deſtinatus vegetam, atque juvenem. Quemque ſortem ſuam ægrè, moleſteque ferentem, ac deplorantem, Epheſinæ Urbis paſtorem Imperator conſtituit. Et Ephræm in Chronico:

Ὁ Μι-

Ὁ Μιχαὴλ δὲ γίνεται μελαμφόρος,
Εἶτ' Ἀρχιθύτης, καὶ Πρόεδρος Ἐφέσου.

Michael verò nigris vestimentis indutus sacrificiorum princeps, Præsulque Ephesi fit. In eo otio, si gregem Christi pascere otium est, multa in varias Disciplinas, nec dubito, conscripsit, qvæ nomine Michaëlis Ephesii, qvietis potiùs amans, memor turbarum, non Imperatoris, exemplo etiam aliorum Imperatorum, voluit, ut hominibus innotescerent. Non placet? dictum indictum esto. Ἐπανίτω πρός με τὸν τεκόντα τὸ ἀποκύημα. *Redeat ad me Auctorem fœtus hic meus.*

XXXIII. Hic ergo Psellus, ut doctrina præstantissimus, ita omnium πολυγραφώτατος fuit. Ausim dicere neminem, ea, vel subseqvente ætate, Græcè vel invenisse acriùs, vel ordinasse aptiùs, vel locutum eloqventiùs, vel profundiùs res pertractasse. Nulla fuit scientia, qvam ipse vel notis non illustraverit, vel compendio non tentaverit, vel optima methodo non expedierit. Eorum, qvæ scripsit qvæqve ad notitiam meam pervenere, qvædam edita sunt, qvædam adhuc inedita: de editis primum sermonem instituam. Edita sunt:

XXXIV. Pselli *de victus ratione, deque facultatibus, & succi qualitate, elementorum, libri duo* ad Constantinum * Imperatorem, Latinè, Georgio Valla Interprete, unà cum Rhazæ de pestilentia libro, & Joannis Manardi Ferrariensis in Artem Galeni expositione. Basileæ apud Andream Cratandrum anno 1529. in 8.

XXXV. Ejusdem *Jambos in vitia, & virtutes.* Item, *Anagogas in Tantalum, Allegoriam de Sphinge, Anagogam in Circem, quæ volebat Ulyssem transformare*, Arsenius Monembasiæ Episcopus Romæ ** primus vulgarat. Deinde pluribus locis restituta, atqve interpolata, à Conrado Gesnero, Basileæ edidit Joannes Oporinus *** anno 1544. in 8vo. unà cum Heraclidis Pontici Allegoriis in Homeri fabulas de Diis,

* Ducam vel Monomachum, ut Allatius notavit supra §. VI. non Porphyrogennetam ut Gyraldus p 282 de Poëtis. Prodierunt etiam hi libelli de victu humano una cum aliis variorum scriptis ab eodem G Valla versis Venet. 1498. fol ut editiones Colon 1526. 8 & Basil. 1557. 8. omittam. In libellis istis Imperatoris jussu collectis nullum scriptorem laudat Psellus præter p. 8 Galenum. De eodem argumento sed plane diversus liber Simeonis Sethi extat ad Michaëlem Ducam Imp. cui valde simile scriptum aliud Psello tributum de quo Allatius infra §. 51.

** Græce in 8. ad calcem Apophthegmatum, Leoni X inscriptorum.

*** Græce tantum, non Græce & Latine ut à Clarissimo Caveo in Hist. literaria scriptorum Eccles. proditum, licet Heracliti Allegoriis latina illarum Gesneri versio subjuncta.

Diis, de qvibus vide infrà in Joanne Psello. Obiter & hic animadvertendum est, carmina illa, qvæ Federicus Morellus Lutetiæ anno 1608. 8vo. unà cum Theodori Prodromi dissertatione de Sapientia Græcè edidit, esse excerpta, non nullis tantum verbis immutatis, ex his Pselli Jambis. Ea sub Ἀνωνύμου nomine Ἰάμβους ἠθοποιϊκοὺς Morellus vulgaverat. Nihil minùs. Phronesi tantùm excepta, reliqva sunt de Philosophia, Rhetorica, & Grammatica, qvæ qvantum spectent ad mores, judicent alii.

XXXVI. Ejusdem *Paraphrasin in Aristotelis librum* Περὶ Ἑρμηνείας, *de Interpretatione*, edidit Græcè Aldus Venetiis, cum Ammonio, & Magentino 1503. in fol. eandem latinitate donatam, * cum ejusdem Pselli Compendio *in quinque voces Porphyrii, & Aristotelis prædicamenta* Basileæ excudit Robertus Winter 1542 8vo. Qvæ ultima prius anno 1540. Græcè Parisiis edita fuerunt, unà cum ejusdem *Introductione in sex Philosophiæ modos*, & anno 1541. 12. Ibidem per Jacobum Foscarenum Michaëlis filium latinitate donata. In alio Codice manuscripto Paraphrasis titulus ita habetur, παράφρασις τοῦ περὶ Ἑρμηνείας ἀπὸ φωνῆς τοῦ Κυροῦ Βεστάρχου καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τοῦ Ψελλοῦ. *Paraphrasis in librum de Interpretatione, ex ore Domini Bestarchæ & Principis Philosophorum Pselli.* Hinc Virum Vestarchatus etiam dignitate, undè postea Vestarches nobilissimæ familiæ nomen irrepsit, insignitum fuisse colligimus.

XXXVII. Ejusdem liber, ** de qvatuor Mathematicis scientiis, Arithmetica, Musica, Geometria, Græce & Latinè editus cum aliis Auctoribus, Wittembergæ 1560. nec non Basileæ per Joannem Oporinum 1556. 8vo. Gvilielmo Xylandro Augustano Interprete, cum nonnullis ejusdem Xylandri Annotationibus in eundem. Qvibus accessit Xylandri de Philosophia, & ejus partibus Carmen, & nonnulla alia Carmina diversi argumenti. Opus hoc primus Romæ Græcè imprimendum curavit Arsenius Monembasiæ Episcopus, in qva editione scripserat, incertum esse, Pselli ne an Euthymii cujusdam opus

* Latina versio paraphraseos Pselli in lib. περὶ ἑρμηνείας, studio quorundam amicorum Nic. Martimbosii prodiit Paris. 1539. 4 Editiones quoque Venetam 1541. fol. & Basileensem A. 1542. memorat Labbeus. Extat & Pselli introductio in sex philosophiæ modos & Compendium qvinqve vocum Porphyrii & de decem Categoriis, Venet. 1532 cum versione Jacobi Foscareni.

** Hunc librum (in quo multa è Theone delibata) Psellus testatur se scripsisse Anno Græcorum 6516. h. e. CHRISTI 1008.

opus esset, plerisqve tamen Pselli videri. Καὶ ταῦτα τῷ ταύτης πατρὶ, εἴτε Ψελλὸς ἦν, ὡς τοῖς πλείοσι δοκεῖ, εἴτ᾽ Εὐθύμιος, χαριζόμενος. Impressus qvoqve est * Parisiis Græcè anno 1545. 12. per Jacobum Bogardum. Non multò post Elias Vinetus, qvod nullus ante eum, anno 1553. primus Latinum fecit, Parisiisqve anno 1557. edendum curavit, postrema ejus parte, qvæ est de Astrologia, omissa, tum qvod antiqvis illis egeret Græcorum tabulis, qvarum rationes suis temporibus non satis congruebant, tum qvod esset mendosa præter alias, & ex ea se haud dum, ut ipse præfatur, ex sententia explicare potuerit, cujus loco Procli sphæram substituit. Editum hoc idem Opus ex Vineti interpretatione Turnoni apud Claudium Michaëlem, anno 1592. Post Vinetum Xylander suam interpretationem aggressus est.

XXXVIII. Ejusdem tractatus περὶ Χρυσοποιΐας, *de auri conficiendi ratione*, ad Michaëlem Cerularium Patriarcham Constantinopolitanum, Dominico Pizimentio Vibonensi interprete, unà cum Democrito Abderita, Synesio, Pelagio & Stephano Alexandrino, de magna, & Sacra Arte editus est Patavii apud Simonem Galignanum 1572. in 8. Dicti Auctores cum plerisqve aliis de eadem Arte, inter qvos præcipui erunt Zosimus, Olympiodorus Christianus; & carmine Heliodorus, Hierotheus, Theophrastus, Archelaus, & alii non contemnendi lingva Latina, Græcè, & Latinè unum nostrum Variorum antiqvorum Volumen, cum nostris de eadem re Tractatulis, ni meis studiis semper Musæ adversæ fuerint, Chymicæ artis deditis non injucundum, conflabunt. Animadvertendum etiam, à Pizimentio malè Epistolam Pselli ad Xiphilinum directam, ** qvi Joannes dicebatur, non Michaël, nisi velimus dicere Psellum eundem Tractatum mutato solo nomine amicis pluribus divenditasse, qvod aliis etiam solemne fuit. Et, ne alios recensendo, tempus conteram, satis mihi erit unum tan-

* Venetiis quoque Anno 1532. 8. qvæ editio Græca occurrit Romæ in Bibl. Barberina. Latina vero Xylandri interpretatio recusa Lugd.Bat.1647. 8. Libellum Pselli de Musica, ex hoc Tetrabiblo Lampertus Alardus cum latina sua interpretatione subjecit libro suo de veterum Musica, Schleusingæ 1636 12.

** Etiam in Græco Codice Regio Paris. cujus Apographum beneficio Illustris Viri Pauli Vindingii possideo, nomen Xiphilini extat: τοῦ μακαρίτου καὶ πανσόφου Ψελλοῦ Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἁγιώτατον Πατριάρχην Ξιφιλῖνον περὶ χρυσοποιΐας. At in Codice Vindobonensi ad Michaëlem (Cerularium) dirigitur, τοῦ λογιωτάτου καὶ πανσόφου ὑπερτίμου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ περὶ χρυσοποιΐας πρὸς τὸν πατριάρχην Κύριον Μιχαήλ.

tantum in medium afferre, qvod ob dignitatem Auctoris, mirum nonnullis videbitur. Qvis enim credet Isocratem Oratorum illud, ac Rhetorum numen, qvasi rerum argumentis destitutum, inopiaqve artis adeo rudem, unam, eandemqve Orationem, ejus nomine solum immutato, ad qvem direxerat, paucisqve aliis, pluribus, raro exemplo, inscripsisse, qvod licet sileant libri Rhetorum in hunc diem editi, forte tanti magistri reverentia, non tacuit tamen Auctor illi σύγχρονος Epistola ad Philippum Regem. Locum eo libentiùs hic adscribo, qvia pulcherrimus est, & rarus, * & à nullo, qvod sciam, observatus. Ὁμοίως δὲ καὶ Ἰσοκράτης ἐπειδὴ νέος μὲν ὢν εἰς τὸν δῆμον μετὰ Τιμοθέου καθ' ὑμῶν ἐπιστολὰς αἰσχρὰς ἔγραφεν, νυνὶ δὲ πρεσβύτης ὤν, ὥσπερ ἑκὼν, ἢ φθονῶν τὰ πλεῖστα τῶν ὑμῖν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν παραλέλοιπεν. Ἀπέσταλκε δέ σοι λόγον, ὃν τὸ μὲν πρῶτον ἔγραψεν Ἀγησιλάῳ, μικρὰ διασκευάσας ὕστερον ἐπώλει τῷ Σικελίας τυράννῳ Διονυσίῳ. τὸ δὲ τρίτον τὰ μὲν ἀφελὼν, τὰ δὲ προσθεὶς ἐμνήστευσεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ Θετταλῷ, τὸ δὲ τελευταῖον νῦν πρὸς σὲ γλίσχρως αὐτὸν ἀπηκόντισεν. Id est: *Similiter & Isocrates juvenis adhuc, unà cum Timotheo, contra vos Epistolas probris plenas ad populum scriptitabat; nunc senex, sive volens, sive invidentia percitus res vestras quàm plurimas, easque bonas silentio præteriit. Misitque ad te Orationem, quam primùm Agesilao inscripserat, & paucis immutatis Dionysio Siciliæ Tyranno venalem exhibuit, tertiùm multis additis, multisque detractis Alexandro Thessalo despondit, nunc tandem ad te illiberaliter, ut ita dicam ejaculavit.* Elegantissimam hanc, & reliqvas Socratis, & aliorum Socraticorum Epistolas Latinas jam anteà à me factas, antiqvitatis vestigatoribus qvamprimùm communicabo. Sed ad rem, Lilius Gyraldus Dialogismo 8. narrat, Libellum hunc, qvem vocat aureolum, inter pervetustos Codices Græcos repertum, manuqve sua exscriptum Pico Mirandulæ se tradidisse, exornasseqve hoc Epigrammate:

Si velut Æsonides Nepheleia vellera quæris,
Non per Cyaneas illa petenda petras.
Si quæ Tantaleis latuerunt ædibus Atrei,
Non ea Tantalea fraude paranda tibi.
Hesperidum si mala cupis servata Dracone,
Non opus Herculeo, Pice, labore tibi.
Si quidquid nigris auri defertur ab Indis,
Non est cum trucibus pugna futura feris.

Si

* In Epistolis Socraticorum ab Allatio editis p. 66.

Si quidquid Lydis, vel Iberis volvitur undis,
Non tibi per gentes longa terenda via est.
Omnes ecce tibi ignotos quacunque parandos,
Thesauros, parvo Codice Psellus habet.

Hinc freqvens illius mentio; & dictorum examen apud Joannem Franciscum Picum in libris de Auro, sed præcipuè cap. 2. lib. 2. *Democritica secta, & Abderitica inter Aristotelis Interpretes Michaël Psellus non solum meminit, sed à se revelata scribit ejus arcana. Hic enim post Rhetorica, Historica, Poëtica, Mathematica, scripsit & Chymica, nec non & Medica, quæ Constantino Imperatori dicavit.*

XXXIX. Ejusdem *περὶ ἐνεργείας Δαιμόνων*, *de operatione Dæmonum* liber è Græco in Latinum † conversus est à Petro Morello * Turonensi, editusqve Latinè cum Præfatione Francisci Feuardentii Parisiis apud Gulielmum Chaudiere 1577. 8. & anno 1615. Lutetiæ Parisiorum notis à se illustratum primus Græcè (ex duobus MStis suo & Morelli) edidit Gilbertus Gaulminus, cum interpretatione Latina ejusdem Morelli. Plura item ex eodem Dialogo excerpta, Latina facta Joanni Medici, unà cum aliis ex Jamblicho, Proclo, Porphyrio, Marsilius Ficinus nuncupaverat. Gesnerus scriptum reliqvit, Psellum duos de Dæmonibus libros scripsisse, qvos Diegus Hurtadus Venetiis possidebat, excusiqve erant Latinè in Officina Aldi. De Hurtado nihil dico. De officina Aldi falsum est ibi hos duos libros de Dæmonibus esse impressos, cum in illa editione nihil aliud contineatur, qvàm excerpta illa Ficiniana, sæpiùs ** multis in locis edita, eodem ordine, ac distinctione. Gaulminus conjectat ex verbis ipsius Pselli in fine Dialogi de Dæmonibus, libros duos scripsisse, qvod latuisse interpretes Morellum, & Ficinum, ideo maxime, qvod in excerptis è Psello, qvæ cum excerptis

 pari-

† In Bibl. Gallica Crucimanii p.405. Gallica etiam versio hujus libri à Morello edita memoratur, Paris. apud Guil Chaudiere 1573. additis capitibus 33. & 36. libri quarti Nicetæ de Colossis Asiæ. Librum Pselli accepit Morellus è Bibliotheca Jacobi S. Andreani, Canonici S. Mariæ Paris.

* Morelli versio latina extat etiam in Bibl. patrum edit. Lugd. T.18.p 589 Hinc Græce & Latine cum Gaulmini notis hunc librũ minus emendate recudi curavit B. Dan Hasenmullerus, Kilon. 1688. 12. Vide & si places Cardanum c 93. de rerum varietate T.3. Opp. p. 319. sq. Jo. Clericum Bibl. Universal. T.15. p.118. sq & Vignolium Marvillum T. 2. Miscell. litterar. p.306. Dialogi titulus Τιμόθεος ἢ περὶ ἐνεργείας Δαιμόνων. Vide Fulvium Ursinum in Lyricor. fragmentis p. 179. & Lambec. lib. VII. p. 138.

** Confer lib. 1. Bibl. Græcæ c. 7. § 4.

pariter ex Jamblicho, Proclo, & Porphyrio edita sunt, aliqva ultimo captite afferat, qvæ desumpta ex secundo illo, si qvis est, libro videri possunt. Optima conjectura, & veritati consentiens; qvæ enim in eo capite continentur, uum, ut manifestum legenti esse potest, in hoc Dialogo non habeantur, ex alio libro desumpta esse necesse est. Sunt autem, ne diutius te detineam Lector, ex tractatu ejusdem Pselli in hanc eandem rem sub hoc titulo, Τίνα περὶ Δαιμόνων δοξάζουσιν Ἕλληνες. *Quænam sint de Dæmonibus opiniones Græcorum*: cujus principium tale est, Ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος προαιρέσεις καὶ τοῖς Ἀγγέλοις δίδωσι. Qvi an unus sit cum secundo Hurtadiano non ausim affirmare: & præsertim in hoc Scriptore, cui non defuere vires eloqventiæ, nec argumentorum copia, qvibus eandem rem non semel, sed pluries pertractaret; ut videre est in aliis ab eo conscriptis. Porro hos duos de Dæmonibus Libros alii tribuunt Michaëli Ephesio, ut scribit Possevinus in Apparatu. Eorum in Latinum versio incerti legitur in Cod. 3122, Manuscripto Vaticano: & de Dæmonibus excerpta ex Psello per Joannem Jacobum Bartholotum Parmensem Physicum, Codice 5376. Vide qvæ nos etiam supra * diximus.

XL. Ejusdem *In Oracula Chaldaica expositio*, ** cujus potissimam partem Nicephorus Gregoras, suis in Synesii Libellum de Insomniis Commentariis, verbo tenus tacito Pselli nomine, transscripsit. Nec non ejusdem, *Brevis dogmatum Chaldaicorum declaratio*, *** Græcè, & Latinè primùm edita est à Francisco Patricio in Nova Philosophia de Universis * in Zoroastre, imperfectè tamen, & confusè, cum utrumqve commentarium eadem sententia concludat, sic enim claudit: Τούτων δὲ τῶν δογμάτων τὰ πλείω, καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ Πλάτων ἐδέξαντο, οἱ δὲ περὶ Πλωτῖνον, καὶ Πορφύριον, καὶ Ἰάμβλιχον, καὶ Πρόκλον, πᾶσι κατηκολούθησαν, καὶ ὡς θείας φωνὰς ἀσυλλογίστως ταῦτα ἐδέξαντο. *Horum autem dogmatum plurima & Aristoteles, & Plato susceperunt. Plotinus verò, & Porphyrius, & Jamblichus, & Proclus omnia sunt secuti, & tanquam divinas voces ea susceperunt.* Patricius in Psellum ita animadvertit: *Similia his Psellus postea tradidit, utinam sicuti prolixius, ita & diligentiùs, sed qualiacunque sint, non inutilia cognitu fuerint.* Neq; hic silen-

* Supra §. 9.

** Inscribitur etiam in Codice quem habeo MS. τοῦ σοφωτάτου Ψελλοῦ ἐξήγησις εἰς τὰ λόγια ζωροάστρου.

*** Ἔκθεσις κεφαλαιώδης καὶ σύντομος τῶν παρὰ χαλδαίοις δογμάτων.

* Ferrariæ 1591. Venet. 1593. fol.

lentio prætereundum eſt, primam Expoſitionem in Chaldaica Oracula ab aliis Proclo Lydio * adſcribi, ſic enim adnotatur ab illius exſcriptore in Codice DLXXII. Vaticano, Ἀλλαχȣ̃ εὗρον, Πρόκλȣ Λυδȣ̃ Ὑποτύπωσις. *Alibi inveni, Procli Lydii Hypotypoſis.* Nec dubito Proclum, rebus hiſce addictiſſimum, libellum de hac eadem re conſcripſiſſe. Sed ſive Procli, ſive Pſelli Opella ejusmodi ſit, nulli bono fuerit id noſſe. Eandem eſſe exiſtimo in Bibliotheca Reginæ Galliæ, qvæ prius fuerat Joannis Laſcaris, poſtea Petri Strozzæ; primò autem Cardinalis Rodolphi, ut ſcribit Draudius in Bibliotheca Claſſica. Nec alia videtur qvæ in Bibliotheca Antonii Auguſtini habebatur Cod. 219. *Pſelli explicatio dogmatum apud Aſſyrios.* Abſolutius poſteà cum Sibyllinis Oraculis, aliisqve Pariſiis prodiit ſtudio Joannis Obſopæi ** 1599. in 8vo. Eorundem Opuſculorum, diverſa ab edita, in Latinum verſio habetur Manuſcripta Cod. 3122. Vaticano, Incerti

XLI. Ejusdem *Commentarios* *** *in octo libros Ariſtotelis de Phyſica auſcultatione,* ex interpretatione *Joannis Baptiſtæ Camotii*, Cardinali Herculi Gonzagæ conſecratos, edidit Venetiis Federicus Turriſanus Latinè 1554. in folio. Eos MSSCtos Græcè extitiſſe in Bibliotheca Didaci Hurtadi, Cæſarei ad Venetos Oratoris, refert Geſnerus in Michaële Pſello, & Poſſevinus in Apparatu. In alios etiam Ariſtotelis libros ſcripſiſſe manifeſtum eſt ex iisdem, qvi Viennæ ſcribunt fuiſſe ejusdem *Epitomen Philoſophiæ Ariſtotelicæ de Generatione, & Corruptione, & de Meteoris. Item Expoſitionem in Metaphyſica Ariſtotelis. Latentque ejusdem,* ſcribit Andreas Schottus Præfat. in Cant.Cantic. *Pſelli plurima in ejusdem Ariſtotelis Phyſicam, primamque Philoſophiam, in Cæſaris Auguſti Viennæ Bibliotheca.*

XLII. Ejusdem liber περὶ δυνάμεων τῆς Ψυχῆς *de Facultatibus Animæ*, cujus illud eſt Principium: Ὅτι τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, αἱ μέν εἰσιν ἄλογοι, ſub Anonymi nomine, & titulo Δόξαι περὶ Ψυχῆς. *De anima celebres opiniones*, qvaſi à libro longiore, & perfecto Ἐκλογαὶ, καὶ

 Χρη-

* Lycium non Lydium fuiſſe Proclum teſtatur in ejus vita Marinus, qui commentarios Procli in λόγια memorat c.26. qvemadmodum & Simeon Magiſter de alimentorum facultatibus p 141. edit. Martini Bogdani, tum Proclus ipſe p 359. in Politiam Platonis.

** Etiam 1589. & 1601. Pariſ. in 8. Et ad calcem editionis oraculorum Sibyllinorum luculentæ cum notis Servatii Gallæi, Amſterd. 1689. 4.

*** Videtur hos ſcripſiſſe in gratiam Michaëlis Ducæ, qvem diſcipulorum optimum appellat.

χρηστομαθείᾳ editus est Græcè & Latinè, à Joanne Tarino Andegavo versus, cum Origenis Philocalia; Zachariæ Scholastici, Episcopi Mitylenensis, de mundi Opificio; & Anastasii Sinaitæ, de hominis ad imaginem DEi, & similitudinem creatione, Lutet. Paris. ap. Sebastianum Cramoysi 1624. 4. Illum vetusti Codices MSS. Psello vindicant, nec à Pselli orationis structura longè abest. Et, ni fallor, idem ipse est, qvem Psello tribuunt, *de animo secundum variam Philosophorum opinionem*, in Augustana Bibliotheca in Armario II. Index Augustanus: & in Bibliotheca Imperatoris Viennæ, Spachius. Nec alius forsan est, qvi in Bibliotheca Regis Gallorum, *Pselli de anima*, legitur.

XLIII. Ejusdem Annotationes in aliqvot Gregorii Nazianzeni loca, cum Eliæ Cretensis Episcopi, & aliorum, studio & opera Jacobi Billii Latinæ factæ sæpiùs editæ sunt, cum Gregorii Nazianzeni Operibus.

XLIV. Ejusdem Oratio Paneyrica in Simeonem Metaphrastem edita * Latinè à Surio die 27. Novembris. Extat Græcè manuscripta in Cod. Vaticano DLXVIII. qvæ incipit, τ̃ μέγαν ἐν βίῳ, καὶ λόγῳ Συμεὼν ἐπαινεῖν προελόμενοι, cum aliis ejusdem Pselli in eundem, qvæ non multo infrà adnotabimus.

XLV. Ejusdem Carmina ** in Cantica Canticorum interpretatus est Franciscus Zinus Veronensis; excusa sunt cum Theodoreti, Maximi, Nili explicationibus Rom. 1563. fol. separatim Venetiis, apud Hieronymum Polum. 1573. in 4. & sæpiùs cum Theodoreti Operibus. Tandem Antvverpiæ cum Catena Patrum, & Thaumaturgo in Ecclesiastem, à Peltano apud Gasparem Bellerum 1615. in 8. In hac editione primum caput Latinè convertit Andreas Schottus, à secundo Zini utitur interpretatione. Opusculum inscribitur Nicephoro Botaniatæ, Constantinopolitano Imperatori; qvem στεφηφόρον, id est *coronam gestantem*, Imperatorem scilicet appellat, ut & alios Imperato-

* Græce & latine vulgavit Allatius libro de Simeonum scriptis p. 221-23. Ἐγκώμιον εἰς τὸν Μεταφράστην Κύριον Συμεῶνα, & p. 236-244. Officium in commemorationem ejusdem Simeonis à Psello compositum. Ἀκολουθία συντεθεῖσα ὑπὸ τοῦ ψελλοῦ. Hunc juniorem Psellum auctorem esse Panegyrici in Simeonem Metaphrasten, probat Bollandus præf. ad T. 1. Sanctor. Januarii p. XVII. Nec diffitetur Allatius ipse hoc loco & diatriba de Simeonibus p. 68.

** Ἑρμηνεία illa in Canticum Canticorum versibus scripta est Politicis. Latina versio Schotti & Zini occurrit etiam in Bibl. Patrum Paris. 1654. T. 13. & edit. Lugd. T. 18. Græce & Latine extat in auctario Ducæano Paris. 1624. Tomo 2. una cum altero commentario in idem canticum è Gregorii Nysseno, S. Nilo & Maximo, per eundem ut volunt Psellum collecto.

peratores in aliis Opuſculis compellare conſvevit, qvidqvid alii ſomnient. Ea primus è tenebris eruta Græcè publicavit Joannes Meurſius, cum Polychronii, Euſebii, & aliorum in eadem Cantica expoſitionibus, Lugd. Bat. 1617. 4. Martinus Delrius Iſagoge in Cant. Cantic. cap. 5. refert Pſellum deficere in illa expoſitione, cujus eſt, ut ipſe ait, nimis conciſus abbreviator: & oſcitanter nimis decipitur, dum ait Pſellum citari à Theodoreto, ab antiqviſſimo recentiſſimum, & qvi nonniſi poſt octingentos ferè annos ſcripſerat. Commentarius item in Cantica ex tribus Patribus, ab eodem Pſello, ſi Index Bavaricus Cod. 99. fraudi non eſt, ſæpiùs cum Theodoreto Latinè editus, collectus eſt. En verba Indicis: *item*, Commentarius *ex tribus Patribus Gregorio Nyſſeno, Nilo, & Maximo, collectore Pſello.*

XLVI. Ejusdem ad Michaëlem * Imperatorem capita qvædam Theologica, *de Trinitate, & perſona Chriſti*, Græcè & Latinè, cum notis Joannis Wegelini. Auguſtæ Vindel. apud Georgium Viller, & Sebaſtianum Mylium 1608. in 8vo.

XLVII. Ejusdem Libellum, *de Lapidum virtutibus*, Philippus Jacobus Mauſſacus ** primus vulgavit, Latinè vertit, & emendavit, editus eſt Toloſæ Græcè & Latinè anno 1615. 8. Verum libellum hunc ante Mauſſacum Latinè & Italicè redditum ab Adriano Spigelio Philoſopho & Medico, & Gymnaſii Patavini Anatomico, apud Liberalem Cremam Philoſophum, ac Medicum Tarviſinum præſtantiſſimum conſervari ad hunc diem, Epiſtola ſua mihi, utriusqve amiciſſimus, Jacobus Philippus Thomaſinus ſignificavit. Libelli item meminit Caſaubonus in Ælii Spartiani Antoninum Caracallam Notis. Et Juſtus Ricqvius *** in Epiſt. Centuria nova. epiſt. 29. in Saregica Bibliotheca inter alia Opuſcula Manuſcripta illum ſe vidiſſe refert.

XLVIII. Ejusdem *Synopſis Legum* verſibus Jambicis, & Politicis edita eſt Græcè, Latina interpretatione, & notis illuſtrata, opera & ſtudio Franciſci Boſqveti Narbonenſis, ex Bibliotheca Archiepiſcopi Toloſani, Pariſiis apud Joannem Camuſat, 1632. 8. in nonnullis

* In Catalogo Bibl. Barberinæ T. 2. pag. 253. perperam, ad M. Comnenum. Hæc capita Theologica integriora lector ad calcem hujus libelli Allatiani reperiet.

** Plutarcho de fluminibus, Pſelli libellum ſubjecit Mausſacus, teſtatus illum ſe edere ex apographo Jacobi Sirmondi, Epiſt. dedicatoria ad Gaulminum.

*** Juſtus Rycquius Epiſtola ad M. Velſerum data Romæ 1610. *Mihi Bibliothecam nuper Saregicam excutienti opuſcula quædam Græca calamo exarata in manus venerunt* Maxi-

lis Codicibus inscripta † Imperatori Michaëli Ducæ. Alius Codex Vaticanus, ut notat idem Bosqvetus, habet, Alexium, τοῦ σοφωτάτου Ψελλοῦ εἰς τοὺς νόμους πρὸς τὸν βασιλέα Κύριν Ἀλέξιον. Et vetus Sirmondi, Nicephorum, Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῶν πολιτικῶν στίχων τοῦ νόμου ἐκτεθέντων παρὰ τοῦ Κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ, πρὸς τὸν Πορφυρογέννητον Κύριον Νικηφόρον. Μὴ βουλόμενον προσέχειν τοῖς νόμου μαθήμασι διὰ τὸ κεχηνὸς τούτου πέλαγος. Titulus, vel Porphyrogennetæ cognomine, Nicephoro Botaniatæ adnexo, suspectus est. Non dubito tamen Libellum, rerum summam gerentibus adeò necessarium, pro opportunitate diversis Imperatoribus inscripsisse, ut præcipuas Juris regulas, ex ipsis Juris totius fontibus compendio pertractatas, & carmine qvasi lenocinio emollitas, absqve longioris lectionis tædio, si liberet, percurrerent; ut de ejusdem Chrysopœia supra diximus. Ex his nonnulla sub Scholiorum nomine vulgata olim fuere à Leunclavio Juris Græco-Romani tomo 2. in Synopsi Legum Michaëlis Attaliotæ, tit. præsertim 16. 25. 28. 32. 37. 40. 42. 48. 83. qvi, cùm non animadvertisset numerum carminum, tanqvam solutam orationem, excudit indistinctè.

XLIX. Ejusdem ad eundem ** Michaëlem Ducam carmina Politica, *de Dogmate*, Græcè idem Bosqvetus cum Synopsi legum edi curavit, à Jacobo Sirmondo accepta, unde legitur, *de septem Sacris Synodis Oecumenicis* Tractatus, * editus Latinè tom. 3. Conciliorum, parte prima p. 400. Coloniæ Agrippinæ 1606. industria Severini Binii; & Græcè sub Joannis Pselli nomine, cum Theodori Prodromi, & Nicephori Callisti versibus, Basileæ apud Joannem Bebelium 1536.

scri-

Maximi Planudæ & clarorum aliqvot virorum Epistolæ centum. Psellus de gemmarum virtutibus. Incerti cujusdam (*Empedocli vulgo tribuuntur*) versus Jambici de fixarum stellarum sphæra, à Demetrio Triclinio emendati. Parecbolæ qvædam eorum quæ in excusis Athenæi codicibus desiderantur. Incerti in librum Aristotelis de coloribus commentarius. Canielei liber contra Plotinum, ejus forte cujus scriptum de immortalitate animæ ἀνέκδοτον Cardanus lib. de rerum varietate laudat. Sallustii Philosophi in Heracliti problemata Homerica summarium: Excerpta ex Gemisti Plethonis Monodia, de immortalitate animæ. Ejusdem defensio Aristotelis contra Scholarium. Michaëlis Apostolæ pro Plethone liber, super substantia Aristotelica, contra Gazam. Demetrii Triclinii de metris Poëticis libelli. *Dispice quæso an aliquid sit cedro & pumice dignum.* Hæc ille,

† Ita etiam in Codice Vindobonensi, cujus meminere Lambecius & Nesselius part. 2. p. 28. & in alio Codice è qvo ante Bosqueti editionem versus nonnullos produxit Allatius ad Eustathii Hexaëmeron p. 280

** In MS. Cæsareo, ad Constantinum Monomachum. Vide Lambec. VI. p. 163.

* Totus absolvitur versibus politicis 71.

in 8vo. Qvem Joanni * etiam tribuit Joannes Tilius Engolismensis, in Apostolorum, & Sanctorum Conciliorum Decretis, impressis Parisiis per Conradum Neobarium 1540. In hunc ipsum Tractatum scripsit Franciscus Feuavardentius; & Bellarminus tradit Psellum in eodem hallucinatum, in tempore, qvo celebrata est prima Constantinopolitana Synodus, qvæ fuit secunda ex qvatuor primis; in Ephesina, qvæ fuit tertia, Tom. I. Controvers. 4. de Conciliis cap. 5.

L. Ejusdem *de Nomocanone* Carmina Græcè edidit cum superioribus Bosqvetus, qvæ cum laxiora sint, alterius esse multùm dubitavi: nec fefellit me animus, nam in alio Manuscripto Codice Constantino Psello tribuuntur. Κωνςαντίνε προέδρε, καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τοῦ Ψελλοῦ εἰς τὴν Νομοκανόνε ὑπόθεσιν. In Bibliotheca etiam Antonii Augustini Codd. 154. & 175. eidem Constantino Psello tribuuntur. Sed cujusnam opus sit non videtur tanti, ut in ejus Auctore inqvirendo diutiùs immoremur.

LI. Sub ejusdem nomine circumfertur Syntagma ἐκλελεγμένον ἀπὸ τῶν ἰατρικῶν βιβλίων, περὶ δυνάμεως τροφῶν, καὶ ὠφελείας, καὶ βλάβης, *de Cibariorum facultate, utilitate, & noxa, ex Medicis libris collectum*, ad Constantinum Monomachum per literarum ordinem, cujus illud est principium, πολλῶν, καὶ λογίων ὦ μέγιστε. Illud Simeoni Setho ** magistro Antiocheno tributum, & à Gyraldo latinè redditum Græce, & Latine Isingrinius Basileæ excudit in 8. 1538. Cum vero non tantum sententiæ, sed verba etiam ipsa in utroqve reperiantur, existimo, Collectaneis Pselli nonnulla Simeonem à se, inter legendum animadversa, addidisse, vel qvempiam tertium ab utroqve confecisse, qvod ex Indice Manuscripto *** colligi poterit: Σύνταγμα περὶ τροφῶν δυνάμεων τοῦ Ψελλοῦ, καὶ Συμεὼν τοῦ Μαγίστρου. *Syntagma de alimentorum viribus Pselli, & Simeonis Magistri.* Neqve enim adduci possum, ut credam, Psel-

* In MS. Cæsareo Michaëlis Pselli esse perhibetur: Τοῦ Ψελλοῦ Κυρίου Μιχαὴλ περὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν ἑπτὰ Συνόδων πρὸς τὸν Βασιλέα τὸν Μονομάχον.

** Simeoni huic vindicat, & ex duobus MSS. Jac. Mentelii integriorem hujus libri editionem cum versione & notis dedit Martinus Bogdanus, Paris. 1658. 8. Vide & Allatium de Simeonibus, p. 181. Pselli librum una cum Simeonis libro ad MSS. Codices recensito edere voluit Georgius Hieron. Welschius. Vide ejus Epistolam IX.

*** Sic etiam Codex Cæsareus de quo Lambecius VI. p. 161. Idem memorat Pselli περὶ διαίτης ad Imp. Constantinum Monomachum. Incipit: καὶ τοῦτο τῆς σῆς ἔργον προνοίας καὶ μεγαλοφυοῦς ἐπινοίας καὶ φιλανθρωπότητος ἐπίταγμα, Κωνςαντῖνε θειότατε καὶ μέγιστε Αὐτοκράτορ κ. τ. λ.

lum ſua à Setho, eruditiorem, eloqventioremqve à minus erudito, & eloqvente mutuatum. Aliorum ſiqvidem laboribus meliores, non deteriores evadere conamur. Et Pſellus Sethianis illis, veluti aliena pluma amictus, candidiſſima ſua deturpaſſet. Viderat id qvoqve Gyraldus, Epiſtolaqve nuncupatoria omnibus ſignificavit. *De eadem*, ſcribit, *ferme re, & facultate ad Conſtantinum, hujus, ut puto Michaëlis Ducæ parentem, Michaël Pſellus Libellum ante ſcripſerat, cujus eſt exemplum apud Meletium, Græcum totius Medicinæ Scriptorem, non eodem modo argumento, ſed iisdem interdum pene verbis. Hunc ego Symeonem, multis licet in locis depravatum, & mancum, cum Latine qvoqve modo vertiſſem; adjutus inprimis ipſius Pſelli libello, tum ejusdem altero à Georgio Valla in Latinum peſſime converſum, tibi in omni medicæ facultatis.* &c. Recte omnia, ſi illud excipias, Conſtantinum Monachum parentem Michaëlis Ducæ fuiſſe, qvippe qvi diverſus omnino ſit à Conſtantino Duca Michaëlis parente.

LII. Eidem Pſello librum περὶ Ποδάγρας, *de Podagra* à nonnullis Codicibus tribui video, cujus illud eſt initium: Ἐπεὶ ὥρισε πρός με ὁ κράτιστος, καὶ ἅγιος, capitibus qvadraginta ſex concinnatum; qvi, cum ad Palæogos, qvorum juſſu fuerat conſcriptus, directus ſit, niſi Pſellum alium fingere, cui tribui poſſit, velimus, certè Pſelli non eſt. Auctor tempore Michaëlis Palæologi vivebat, cui à valetudinis cura erat, ut ipſe fatetur: Ἐπεὶ τοίνυν ἐκέλευσέ με ὁ θειότατος βασιλεύς, εἰμὶ δ' αὐτὸς ἀπὸ τῶν ἰατρῶν αὐτοῦ, καὶ τὴν αὐτοῦ φύσιν, καὶ τὴν κρᾶσιν, καὶ ἰδιότητα κατὰ τὸ δυνατὸν εἰδώς, διὰ τὸ μὴ πρὸς ὀλίγον καιρὸν συνεῖναι αὐτῷ, τὰ πρὸς ἐμὲ ἀνήκοντα δύναμιν κατὰ τοῦτο τῷ ὁρισμῷ τούτου πειθόμενος ἤδη γράφω. *Quandoquidem igitur hoc mihi imperavit ſanctiſſimus Rex, è cujus Medicis ſum unus, ideoque naturam ejus, temperamentumque novi, præſertim cum diù cum eo verſatus fuerim, pro ea, quæ mihi eſt ſcientia, de hoc morbo, ut ejus obediam mandato, tractare incipio.* Et, ſi res in eo pertractatas, modum, & formam dicendi conſideras, aliaqve: à dicendi, tractandiqve ratione Pſelliana longè abſunt. Vidi poſteà editum Latinè ſub nomine Incerti ab Henrico Stephano, * inter Auctores Medicos, Tom. 2. ex verſione Marci Muſuri ad Scaram Trivultium, cujus de eo hoc eſt judicium: *Quod ſicut Auctor, quisquis hæc ediderit, infans, & elinguis erat, ut qui neſciret, ſi quid vel arte didiciſſet, vel uſu compertum habuiſſet, exprimere &c.* Et ante aliqvot annos, Græcè editum Pariſiis in 8vo 1558. apud Gvilielmum Morelium, *Demetrio Pepagomeno* vindicatum; & ſeor-

* Paris A. 1567. fol.

ſeorſim Latinè ex interpretatione doctiſſimi cujusdam Viri, qvem ipſe non nominat. Cùm vero in multis Pſello tribuatur, licet illius non ſit, inter alia Pſelli monumenta edita locum habeat.

LIII. Et hæc Pſelli Opera * edita ſunt, qvæ mihi videre contigit. An alia item ſint nondum novi. Illud ſcias Lector, alias item eſſe nonnullorum ex hiſce Operibus editiones, qvas libens, volensqve omiſi. Satis ſit præcipuarum commeminiſſe. Utinam & alia, qvæ jam latent, eandem cum iſtis fortunam experirentur. Sed qvandò peſſimorum hominum neqvitia id fieri neqvit, en aliqvorum adhuc ineditorum Catalogum hic attexam; qvorum mihi memoria ſuppetit, & qvo dicuntur eſſe in loco aperiam, ut, ſi detur aliqvandò facultas, tibi poſſis tantos Theſauros comparare. Laudaboqve Auctores, ut unde id habeam, tibi compertum ſit, & ſi qvæ fraus deprehendetur, habeas tu etiam, in qvos crimen referas. De qvibus exactum tibi judicium, certamqve narrationem non promitto, cùm ea præ manibus non fuerint. Illud certum eſt, ex his nonnulla eſſe bis, terve repetita, qvædam etiam typis excuſa. Qvia tamen ex ſola tituli notitia, eaqve varia, de toto tractatu non poſſumus ſententiam ferre, & unum ab alio diſtingvere, qvemadmodum in aliis invenimus, ita tibi damus, qvæ certò edita ſunt omnino prætereuntes, ſit ergo:

LIV. Pſelli liber *contra Eunomium*, Romæ in Vaticana ſervatur: Geſnerus in Bibliotheca, Gilbertus Gaulminus notis in eundem *περὶ ἐνεργείας Δαιμόνων*, & Franciſcus Fevardentius Præfatione in Petri Morelli interpretationem ejusdem libelli de Dæmonibus.

Scholia ejusdem in dictum quoddam Baſilii, Romæ; Geſnerus ibidem.

Epitome librorum Moyſis in 4to. MS. in Bibliotheca Imperatoris Viennæ: Geſnerus.

Dioptra, id eſt Perſpectiva, continens qvatuor ſermones in qvibus animus, & corpus diſputant, in Bibliotheca Auguſtana: Geſnerus

* Adde his ab Allatio recenſitis 1.) Σύνοψιν εἰς τὴν Ἀριστοτέλους Λογικὴν qvam Græce & latine edidit Elias Ehingerus Auguſtæ Vindel. 1597. 8. obſervans Petri Hiſpani ſummulam, magna parte ex hoc Pſelli opuſculo petitam eſſe. 2.) Μονῳδίαν in templum Sophiæ CPol. terræ motu quaſſatam, quam edidit Allatius notis ad Georgium Acropolitam p. 281. ſeq. 3.) Breve Carmen Jambicum in depoſitionem Jo. Chryſoſtomi, Vulgatum Græce ab Allatio in Excerptis Græcor. Sophiſtarum ac Rhetorum p. 400. Rom. 1648 8. Idem ex Oratione inedita ad Conſtantinum Monomachum producit nonnulla p. 102. de recentiorum Græcorum templis.

rus & Index Auguſtanus: Plut. 6. num. 12. Hæc an eadem ſit cum Philippi ſolitarii Dioptra, jam edita Latinè, non poſſum divinare, & fortè Indicis Auctor, Pſelli præfantis * nomine deceptus, totum Dioptræ opus, à vero Scriptore Philippo avulſum, Pſello imprudenter nimis ſuppoſuit. Philippi tamen eſſe apparet, cùm eam, ex Bibliotheca Auguſtana depromptam, cum Cabaſila, Philotheo, Joanne Carpathio, & Glyca Latinam vulgaverit Jacobus Pontanus Ingolſtadii, ex Typographia Adami Sertorii 1604. in 4to.

LV. *Quæſtiones Theologicæ cum Reſponſionibus*, ad Michaelem Ducam, qvibus & ad Phyſiologiam pertinentia continentur, fol. in Bibliotheca Auguſtana, in Armario VI. Index Auguſtanus MS. infra etiam idem Index hæc habet; *Pſelli ad Michaëlem Comnenum varia capita Theologica: περὶ ἐνυποστάτου, de Anima, de Virtutibus, & Phyſica de ſenſibus; de ſimilitudine, & diſſimilitudine liberorum cum parentibus; de Embryone; de ſomniis; de circulis cœleſtibus; de Meteoris; de Lunæ Eclipſi; de Solis calore; de ſtellis; de Dioſcuris; de pluvia, grandine, nive, pruina, rore; de Typhone, & Ecnephia ventis, de Fulmine; de partibus Mundi; de Terræ motibus; de Tempeſtatibus, de ſalſedine maris; de Imbribus; de Fluminibus; de Stellarum luce; Quid neceſſitas, contingens, tempus, materia, forma, elementum? Qvid Encyclopædia? de Literarum inventoribus; de Amazonibus; de nominibus menſurarum; de circulorum initiis; quæ habeant cœlum, mare, ſol; de ortu ſolis triplici, deque igne cœlitus ad Philoſophi preces delapſo; de Potidea, Arcadia; de Ariſtotele, Cleanthe, Anaxagora; de Eubæa, Sicilia.* Gesnerus item, *ejusdem de fide ad Michaëlem Ducam, juncta ejusdem Epitome Philoſophiæ Ariſtotelicæ, id eſt Phyſicæ, de Generatione & Coruptione, de Meteoris, cum ſupplemento Gregorii Nicæni ad Petrum fratrem in 4. MS. in Bibliotheca Imp. Viennæ.* Idem habet Iſrael Spachius in Nomenclatore ſcriptorum Philoſophicorum, & Philologicorum. Item Romæ in Bibliotheca Sancto-Silueſtrina in Monte Qvirinali eſt ejusdem hic liber MS. Græce, qvem ego vidi, titulus erat: Ψελλοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα Κύριον Μιχαὴλ τὸν Δοῦκαν.** *Pſelli ad Imperatorem Dominum Michaëlem Ducam*, capita erant, α, Ὁμολογία τῆς πίστεως. β. περὶ Ὀνομάτων τινῶν λεγομένων ἐν τῷ τῶν Χριστιανῶν δόγματι. γ, περὶ ἐνυποστάτων. δ, περὶ Ὁμουσίου. ε, περὶ Ὁμοϋποστάτου. ς, περὶ οὐσιώδους ἑνώσεως, καὶ διαφορᾶς. ζ. περὶ ὑποστατικῆς ἑνώσεως, καὶ διαφορᾶς. η, περὶ σχετικῆς ἑνώσεως. θ, περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.

ι, περὶ

* Etiam hoc ipſum ex temporum ratione in dubium vocat, neque perſuadere ſibi poteſt Allatius, Mich. Pſellum in Philippi qvi A. C. 1105. ſcripſit Dioptram præfatum fuiſſe. Vide infra cap. antepenult.

** Hoc ſcriptum habes infra ad calcem Præſentis diatribæ.

ι, περὶ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως. ια, περὶ θείας ἑνώσεως. ιβ, περὶ φύσεως. 1. *Professio fidei.* 2. *De quibusdam nominibus in Christianorum dogmate usurpatis.* 3. *De * enypostasibus.* 4. *De Homousio.* 5. *De Homoypostato.* 6. *De essentiali unione, & differentia.* 7. *De Hypostatica unione, & differentia.* 8. *De relativa unione.* 9. *De sancta Triade.* 10. *de modo ** retributionis.* 11. *De divina unione.* 12. *De natura.* Qvæ omnia an unum opus sint, vel diversa, judicabunt, qvi legent. Ego existimo unum esse, attamen in uno Codice abundantius contineri; ex omnibus tamen unum posse confici perfectum, & omnibus partibus absolutum. Qvæ provincia non esset omnino eruditis Viris contemnenda. Consule etiam, qvæ nos de hoc eodem Opere inferius dicemus: Obiter tamen hic animadvertam titulum secundi Augustani non carere nota falsitatis, qvi nobis pro Michaële Duca, Michaëlem Comnenum obtrudit, cujus auctoritate deceptus Wœgelinus in sua editione retinuit, & in Notis, Constantini Ducæ filium Michaëlem inter Comnenos, mira ἀνιστόρητα refert, cum omnino esset immutandus, reclamantibus cæteris Codicibus, qvi omnes uno ore Michaëlem Ducam proponunt, cui Capita illa nuncupavit. Marqvardus Freherus in Chronologia Imperii Utriusqve: *Ad Michaëlem Ducam scripsit Michaël Psellus ea ætate in Jure, & Philosophia scientissimus, & πολυγραφώτατος Synopsim legum versibus Politicis; extat M. S. in Bibliothec Palatina, & Constantinopolit. Ejusdem Pselli ad hunc Ducam responsiones ad diversas quæstiones Theologicas & doctrina omnifaria, CXCIV capitibus comprehensa; in Bibliotheca Palatina.* Codices hi, sicut & reliqvi Græci, & Latini Manuscripti decantatissimæ illius Bibliothecæ, meis laboribus, *** vigiliis integri, incolumesqve in Vaticana asservantur. Qvod certe omni admiratione dignum est, Deiqve summi muneri ascribendum, in tam vasto itinere, sævissimo tempore, tempestate hyberna, ac pluvia, rerum omnium penuria, per Oppida, ac ditiones hostium tantum Librorum numerum sartum tectum Romam importatum ita, ut ne schedula qvidem perierit. Sed ad Psellum.

LVI. Opuscula qvædam *in Passionem, & sepulturam Christi. Libellus dictus, Antichristus; de Paradiso; in Natalem Christi*, in 4. Biblioth. Imperatoris Viennæ. Gesnerus, Possevinus.

* Lege : *enypostatis.*

** Vertendum erat : *de modo communicationis idiomatum.*

*** De Palatinis Codicibus qvos Pontifici Gregorio XV. donavit Imperator Ferdinandus II. in Vaticanam Bibl. A. 1623. translatis, gloriatur Allatius passim, uti ad Eustathium Antiochenum in præf. & in notis p. 151. atqve in animadversionibus ad Antiquitates Hetruscas p. 58.

Εἰς τὴν σαύρωσιν τοῦ Κυρίου. *In Cruxifixionem Domini*, in Bibliotheca Cardinalis Columnæ, Gretſerus notis in Orationem Macarii Chryſocephali de exaltatione S. Crucis Tom. 2. de Cruce. Non conſtat, an de hac intelligat amplificator Geſnerianæ Bibliothecæ, *Georgii Nicomediæ Archiepiſcopi* de *Cruce*, *quam falſo quidam Pſello adſcripſere Græcè MS. in 4. Biblioth. Imper. Viennæ.*

Compendioſa expoſitio *in Ariſtotelis libros de Naturali Auſcultatione*, extat in Bibliotheca Didaci Hurtadi. Geſnerus. In Bibliotheca Bavarica Cod. 145. Index Bavaricus, & in Bibliotheca Imperat. Viennæ, Iſrael Spachius.

Synopſis Logicæ Ariſtotelis, in 4. in Bibliotheca Auguſtana in Armario num. 5. Index Anguſtanus.

Expoſitio in Metaphyſica Ariſtotelis, in Italia, Geſnerus.

Commentarius in Ariſtotelis verba, Ars artium, & ſcientia ſcientiarum, *&*, *quomodo omnia à Philoſophia dependeant*, in Italia, Geſnerus.

In Pſychogoniam Platonis, in Italia, Geſnerus: in Bibliotheca Auguſtana fol. in Armario v, Index Auguſtanus MS. in Bibliotheca Imper. Viennæ in 4. Iſraël Spachius.

Expoſitiones variæ in varios Platonis locos, in Bibliotheca Bavarica Cod. 165. Index Bavaricus.

Συνοπτικὸν σύνταγμα τῆς φιλοσοφίας, in Bibliotheca Joannis Sambuci, Geſnerus.

Varia Philoſophica, Romæ in Vaticana. Geſnerus. *Phyſica*, *Aſtronomica*, *Muſica*, *Arithmetica*, *Geometrica*, *junctis opinionibus de Anima*, in 4. Biblioth. Imperat. Viennæ, Geſnerus.

Interpretationes dubiorum naturalium, Bibliothecæ Imperat. Viennæ, in 4. Geſnerus, & Iſraël Spachius: *Solutio unius*, *atque alterius quæſtionis Aſtrologicæ*, Biblioth. Auguſtana, 4. in Armario, Index Auguſtanus Manuſcriptus.

LVII. Inter Libros, qvos Bibliothecæ LugdunoBatavæ Joſephus Scaliger legavit, in Indice Græcorum Manuſcriptorum in fol. legitur cum Heronis Geometrica, *Pſelli quædam Aſtrologica:* An eadem, vel diverſa cum ſuperioribus, non poſſumus divinare. An etiam illa ſunt, qvæ ſub illo Libello de qvatuor ſcientiis mathematicis continentur? Sed ſuſpendo judicium.

Expoſitio Mathematices in Timæo Platonis, *de animæ generatione*, *ſive eſſentia*, fol. Bibliotheca Auguſtana in Armario. Index Auguſt. MS. An eadem cum Pſychogonia? *Opus*

Opus Græcum ex Libris medicinalibus, ordine Alphabeti, Romæ, in Vaticana. Geſnerus, Paſchalis Gallus, & Joannes Georgius Schenckius in Bibliotheca Medica.

Ecloga utilis ex libro Parallelorum. Ibidem. Geſnerus, & Spachius.

Encomia diverſa. Ibidem, Geſnerus.

Monodia, Romæ in Vatica Geſnerus.

Explicatio in librum Dioſcoridis, in Bibliotheca Manuëlis Eugenici, & Joannis Suzii. Antonius Verderius in Supplemento, & Schenckius in Bibliotheca Medica.

Ænigmata, in Biblioth. Bavarica Cod. 38.

LVIII. Meurſius *Hiſtoriarum Opus* Pſellum ſcripſiſſe autumat, illudqve laudari à Zonara tom. 3. in Iſaacio Comneno, & in Romano Diogene, item à Theodoro Metochita Hiſtor. Sacræ lib. 2. Cedreno, Joanne Curopalata in Hiſtoriæ ſuæ initio, Michaële Glyca in Annalibus ſemel, atqve iterum. Erat etiam in Catalogo exhibito à Grammatico, apud Antoninum Verderium, in Supplemento.

Gaulminus de Pſelli ſcriptis hæc habet: *alia illius in Regia pariter, & Vaticana extare certum eſt; ut* ψυχογονίαν *Platonis*, ἐπιτομὴν τῆς ἰατρικῆς, *Comment. in Ariſtotelis Categorias, Metaphyſ. lib.* περὶ ἑρμηνείας, *Porphyrii quinque voces, contra Eunomium librum unum, de legibus duos*, μονῳδίαν, ἐγκώμια *diverſa. Epiſtolas item elegantes laudat in Adagio* ἄκαπνα θύειν *Caſaubonus in Athenæum.*

LIX. Plura etiam enumerat Antonius Verderius in Supplemento Bibliothecæ Gesnerianæ, ex Bibliothecis CPolitanis. Nam inter alia apud Johannem Suzium erant, Michaëlis Pſelli *Explicatio in Pſalterium Davidis. In Gregorium Nazianzenum.* In Catalogo à Grammatico exhibito, *Medicinale Michaëlis Pſelli. Liber Philoſophicus. In philoſophica Ariſtotelis. Aſtronomicum. Explicatio in Myſticam Philoſophiam. In quinque voces Porphyrii. In Topographica Strabonis, & Ptolemæi. In Arithmetica. In Galeni explicationem in quatuor libros reſolutionis Hippocratis. Menandri Comediæ XXIII,* ò Theſauros! *explicatæ à Michaële Pſello.* In Bibliotheca Regis Chriſtianiſſimi. *In Elenchos Sophiſtarum. Scholia in definitiones. De motu temporis. De circulo Solis, & Lunæ. De inventione diei Paſchatis. De Angelis, & Dæmonibus. De novis morborum appellationibus. De notis ſpirituum. De diviſione animalium. In ſalutationem Angelicam. In phyſica Ariſtotelis*: præter alia multa, qvorum ſupra meminimus. Infra qvoqve nonnulla alia recenſebimus. Et in Bibliotheca Antonii Auguſtini, Pſelli *Apophthegmata*, Cod. 227. *Explicatio Mathematica ſpeculationis in Platonis*

tonis Timæum. Abſoluta enarratio de Lemmate. Explicatio de Platonica aurigatione animorum, & de militia Deorum, in Phædrum. Explicatio nodi difficilis, quo pacto ex quinque ſecuplum eſt, & quod circa quinque ſecuplum eſt, & quod circa quinque figuras alia figura non ſtatuatur contenta ſub æquis lateribus & rectangulis inter ſe æqualibus, *Cod.* 191.

LX. Hæc ſunt, Lector, Pſelli monumenta, qvæ hactenus, ut mihi videtur, in iſtis Bibliothecis repoſita latent, qvæ non ſolùm videre, ſed etiam qveas, ut ita dicam, uſurpare: uſurpabis enim, dum conferendi, interpretandi, edendiqve copia data, ipſe in tantum ſcriptorem ſtudium, & tempus inſumes. Scriptioni meæ finem hic imponere peropportunum videbatur; habes enim ni fallor exactam Pſelli ſcriptorum enumerationem; tamen, ne Rempublicam literariam fraudare videar, de qva benè mereri ſemper ſollicitus ſum, en tertium hic adſcribam Catalogum Librorum Pſelli, qvos, dum ſemper aliqvid novi avidus capto, mihi legiſſe contigit. Mirum enim eſt, ut animus ad res novas ſemper geſtiat, nullis laboribus, nullis ſuccumbens vigiliis. Scio aliam hominibus beatitatem paratam, ad qvam totis conatibus contendere unusqvisqve debet: qvod ſi neſcirem, in ſola optimorum Scriptorum lectione collocandam eſſe exiſtimarem: & in illis conſervandis occupatum ſummam ducerem felicitatem. In qvibus omnem noſtram diligentiam, indulgentiamqve conſumi jucundiſſimum, ac digniſſimum eſt. Mihi ſanè lumen ſolis, dies, vitaqve ipſa erunt ingrata, & amara, ſi, qvæ legam, non habeam: ſi monumenta clariſſimorum virorum defecerint; præ illorum namqve dignitate, & ſvavitate, divitiæ, voluptates, & qvidqvid apud homines in pretio eſt, ſordes ſunt, & nugæ. Hæc itaqve ſitis, ſive furor (liceat propenſi ad literas animi cupiditatem, qvæ neſciat modum, ita appellare) dum mihi aſſiduè novos Auctores inveſtigandi ſtudium ingerit, ſemper novum qvid ingenio objicit; qvod poſtqvam didici, angor, & doleo, me illo, tanto tempore fruſtratum fuiſſe. Hinc magis, ac magis impellor concitatioribus ſtimulis. Dabo igitur tibi, Lector, ſine fuco, & fallaciis numerum Librorum Manuſcriptorum Pſelli, qvi jam latent in Bibliothecis, nec lucem viderunt, & eorum ſimul principia, ut rerum harum tibi notitiam habeas dilucidiorem. Ad Rhodum ipſam & ſaltum.

LXI. Viſi igitur, aut lecti Pſelli à me Libri ſunt: Στίχοι πολιτικοὶ, περὶ Γραμματικῆς πρὸς Κύριν Κωνσταντῖνον τὸν Μονομάχον. *De Grammatica ad Conſtantinum Monomachum, Carmina Politica*, P. Μελέτω σοι Γραμματικῆς, καὶ τῆς ὀρθογραφίας. Πρὸς

Πρὸς τὸν αὐτὸν, περὶ Ἀντιστοίχων. *Ad eundem, de Antistoechis.* P. ἄγγαρος γὰρ ὁ ἄγγελος, ἀγγῆλαι τὸ σημειῶσαι. Hæc duo à plerisqve in unum veluti corpus digeri, & ſub Grammatices nomine laudari, novi, Codex tamen Vallicellanus in duo dividit, ſecundo primum, aliis etiam aliorum interjectis, primo ſecundum tribuens locum; & argumentum utriusqve diverſam etiam poſcit tractationem. Nec in unum Grammaticæ regulæ, & dictionum expoſitiones, niſi confundas omnia, coaleſcunt. Meminit Caſaubonus in Athenæum lib. 2. c. 26. *Pſellus in verſibus politicis, qvibus obſcuriores voces expoſuit.* Auctorem horum eſſe Pſellum Michaëlem nullus dubito. Meurſius * tamen Joannem, cui de virtutibus ac vitiis Jambos tribuit, horum Auctorem inſinuat; cum exiſtimet Joannem eſſe qvem in ἡγήτορες laudat Svidas, λέγει δὲ καὶ ὁ Ψελλὸς, ἡγητορία πέφυκε τῶν σύκων ἡ παλάθη. Eundem Pſellum ſæpius à Suida laudatum inveni, in Δέρτρον. Δέρτρον, οὗ ἐντέρου τὸ λεπτὸν λέγει ὁ Ἱπποκράτης. φησὶ καὶ ὁ Ψελλὸς, οὗ δὲ ἐντέρου τὸ λεπτὸν κατονομάζει δέρτρον. & Γηώρας, Γηώρας ὁ ἀλλότριος, τοῦ Ψελλοῦ, Γηώρας ὁ ἀλλότριος, καὶ γέρδης ὁ ὑφάντης. Qvæ cum in his de Grammatica, & Antiſtœchis legantur, non alium horum, qvam Joannem Auctorem Meurſius nobis intrudit.

Τί ἐστι Βαβουζικάριος. *Quid ſit Babutzicarius.* P. Ὁ μὲν τοι βαβουτζικάριος ἐξ.

Περὶ τοῦ Γιλλοῦς, de Gillo. P. Ἡ δὲ Γιλλὼ οὕτω δὴ τὸ ἀρχαῖον. καὶ.

Πόθεν τὸ τοῦ Κερατᾶ ὄνομα. *Unde nomen Cornuti originem habuerit.* P. Τέτριπται ἐν συνηθείᾳ οὗ βίου τὸ τοῦ Κερατᾶ ὄνομα.

Τί σημαίνει τὸ Καίσαρος ὄνομα. Qvid ſibi velit Cæſaris nomen. P. Τὸ τοῦ Καίσαρος ὄνομα.

Εἰς τὸ, εἴ τι ἔφθασεν. *In illud, ſi quid advenit.* P. Ἔφθασέ τις εἰπὼν, ὅτι ἔφθασεν.

Ἐξήγησις εἰς τὸ, Λίγξε βιὸς, νευρὴ δὲ μέγαλ' ἴαχεν. *In illud, Stridit arcus, nervus autem valde ſonuit.* Homeri Iliad. δ. v. 125. P. Ἔστι μὲν οὐδ' ὅπερ εἰρήκειν εὐθὺς ἐρωτηθείς.

Εἰς τὴν ἐν Νικομηδείᾳ λεγομένην ἀκοήν. *In Intellectionem ſic dictam, quæ Nicomediæ eſt.* P. Θαυμάζουσιν οἱ πολλοὶ τὸ ἐν Νικομηδείᾳ ἠχεῖον.

Τίς ἡ διάκρισις τῶν Συγγραμμάτων, ὧν τῷ μὲν ἡ Χαρίκλεια, τῷ δὲ ἡ Λευκίππη ὑπόθεσις καθεστήκατον. *Quænam ſit Scriptionum differentia, quarum alteri Chariclea, alteri Leucippe argumento ſunt.* P. Πολλοὺς οἶδα καὶ τῶν ἀγαν.

LXII. Περὶ παραδόξων ἀκουσμάτων. *De mirabilibus auditionibus.*

 P. Μηδὲ

* Meurſius ad Pſellum in Canticum Canticor. p. 177.

P. Μηδὲ καινῶν ἀναγνωσμάτων εἴης. Libellum Schediasmate * illustravimus.

Ἐγκώμιον εἰς τὰς Κόρεις. *Laus Cimicum.* P. Οἱ δὲ πολλοὶ τὰς κόρρεις κακίζουσιν.

Ἐγκώμιον εἰς τὴν Φθεῖρα. *Laus Pediculi* P. Ἀλλ' ὁ φθεὶρ ἴσως τῇ ψύλλῃ.

Ἐγκώμιον εἰς τὴν Ψύλλαν. *Laus Pulicis.* P. Τὸν Κώνωπα φασὶν ὡς Ἐλέφαντα, καὶ ἵνα γε καθ' ὁδὸν. Hujus meminit Joannes Tzetzes chiliad. II. Histor. 185.

Ὁ Μιχαὴλ μὲν ὁ Ψελλὸς ψύλλας ἐγκωμιάζει.

Ημῶν πρὸ χρόνων ἑκατὸν ἀκμάζων ἐν τῷ βίῳ.

Michaël quidem Psellus Pulices laudat, annis ante nos centum florens in vita.

Πρὸς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Σέργιον, εἰπόντα μήποτε δηχθῆναι ὑπὸ ψύλλης. *In discipulum Sergium, qui dixerat, nunquam se morsum à Pulice.* P. Καὶ ὡς ἀληθῶς ἄπορον, ει πάντων.

Πρὸς τὸν αὐτοῦ Παπᾶν. *Ad suum Papam.* P. Καὶ ποταπὸς Παπᾶς ὁ Παπᾶς.

Ἐγκώμιον εἰς τὸν οἶνον. *Laus Vini.* P. Οὐκ οἶδα πότερον ὡς ἀνθοσμίαν.

Πρὸς τινα Κάπηλον μεγάλαυχον, καὶ φιλοσοφοῦντα διάκενα. *In Cauponem quendam superbum, & frustra philosophantem.* P. Ἀλλὰ ποίας ταύτας φιλοσοφίας, λογιώτατε ἀδελφέ.

Εἰς τινα Κάπηλον, γενόμενον νομικόν. *In Cauponem leges pertractantem.* P. Εἶπε εἴ σέ τις δικάζειν ἐπιτραμμένον.

LXIII. Levissima ista sunt, & minus seria; at ostendandi ingenii causa, & eloqventiæ divitias, & vim, qvæ res auget laudando, vituperandoqve rursus affligit: &, qvod spectabilius est, parva pro magnis approbat, itemqve magna attenuat, & ad minima deducit. Licuit semper, & antiqvis, & subsecutis deinceps temporibus eloqventissimo cuiqve, & nunc licet. Argumenta similia, infames materias, vel inopinabiles nuncupabant. Flagitiosa siqvidem si commendarent, ἄδοξα, καὶ ἄτοπα, si præter hominum opinionem, παράδοξα aggredi dicebantur. Ranarum pugnam Homerus; unus è sapientibus Græciæ Pittacus Molam laudavit; Dio Prusæus exornavit Psittacum; Polycrates Mures; Teredinem Clitarchus; Muscam Lucianus; Themison Plantaginem; Marcion Raphanum; Erasistratus Lysimachiam; Pythagoras Bulbos; Diocles Rapam; Phanias Urticam; Cato Brassicam; Mortem Alcidamas; Aristophanes Paupertatem; Febrem Qvartanam Phavorinus; Synesius calvitium; alii

* Neqve libellus Pselli, neqve Allatii schediasma hoc vidit lucem.

alii Salem, qvod ridet Plato in Convivio, alii Vomitum, Ollas, Insecta, & qvæ sunt hujus generis, qvæ Plutarchus & Isocrates, & nostra tempestate alii magnifica, ac diserta Oratione laudibus prosecuti sunt; hic qvidam Ovum, ille Asinum, alius Ebrietatem, alius Stultitiam, alius Mendacium, & qvid non? qvæ in unum Volumen sub Theatri Joco-serii nomine congessit Gaspar Dornauus, * & publicavit non sine Appendice. Et qvod magis mirere, Wittembergæ Bruno qvidam Nolanus impiè præconium Diaboli recitasse dicitur; & qvidam alius, qvem nominare prætermitto, Lictoris publici: verùm pro tanto in Acherontis Ministros beneficio, reliqvi Italiæ Lictores, ne ingrati esse viderentur, datis ad Laudatorem literis, gratiam referre conati sunt, officia sua polliciti, cum tempus adfuerit, benè, & benignè sese illi præstituros. Non mirum itaqve si Psellus etiam noster, sui experiendi gratia, in contemptissimis istis stylum exercuit. Memini me fusè admodum in Rhetoricis dubitasse, difficilius ne sit, ideoqve præstantius, & admirabilius res viles, minimas, vel etiam malas dicendo exornare, an qvæ his contraria, ut Virtutem, Sapientiam, & Viros his ipsis celebres, & illustres. Nunc, ut Lectorem, lectione operum Pselli defessum sublevemus, pauca ex multis illis adducemus pro utraqvè parte ex ingenio asserenda. Isocrates similes conatus verbis etiam acerbissimis, pluribus in locis insectatur; Plato deridet in Convivio; Synesius in Epistolis improbat; eoqve præcipuè, si qvæ totis viribus consectamur, improba dicacitate vituperentur; ut de Carneade vituperante Justitiam traditur. Adde; sicut longè præstabilius esset de rebus utilibus mediocres opiniones habere, qvàm supervacanearum exqvisitam cognitonem; & paululum eminere in magnis, qvàm in parvis, præsertim iis, qvæ vitam nihil juvant, excellere; ita & in dicendo philosophandum est. Et qvis nescit gravitatem scurrilitati, res serias ludis, & jocis esse laboriosiores? idqve ex eo intelligitur, ut dicebat Isocrates in Helenæ laudatione, qvod neminem unqvam illorum verba defecerint, cum hi universi longè tenuiùs dixerint, qvàm argumenti magnitudo postulat, adeò de rebus luculentis difficile est aliqvid afferre in medium, qvod nemo ante usurparit; de rebus autem contemptis, & humilibus, qvicqvid in buccam venerit, omne

* Hanoviæ 1619. fol. Dornaviano Operi licebit addere dissertationum ludicrarum & amœniorum scriptores varios Lugd. Bat. 1644. 12. & admiranda rerum admirabilium encomia. Noviomagi Batavor. 1666. 12.

proprium fuerit. Videtur tamen magis egregium primum: primi enim eloqventiæ magiſtri, qvi ſibi laudi laudem comparare, & omnes in ſui admirationem trahere ſtuduerunt, ſimilia argumenta uſurparunt, Homerus, Gorgias, Protagoras, aliiqve non pauci, & poſt hos multo plures. Atqve has materias veteres adorti ſunt, non Sophiſtæ ſolum, ſed Philoſophi qvoqve, ut probat A. Gellius lib. 17. c. 12. & Philoſtratus in Vitis Sophiſtarum. Nec dicendum eſt, tot eruditos homines in hac re fuiſſe deceptos: eorum apud omnes æſtimatio ſingularis id negat. Et, dum materiæ difficultate magis exercentur ingenia, magis etiam lucent: etenim ubi deficit materia propter improbitatem, aut tenuitatem, ibi eloqventiæ lumina, & vires magis intenſæ vehementiora ſpicula in audientium animos contorqvent; ſuiqve copia in maxima inopia ingerunt admirationem. Magis enim facundiæ opes in rebus laude carentibus oſtentantur. Hinc omnibus, ſibiqve iſti Scriptores perſuadent, Ὡς εἰ περὶ πονηρῶν πραγμάτων ἔχουσί τι λέγειν, περὶ τῶν καλῶν, καὶ ἀγαθῶν ῥαδίως εὐπορήσουσι. *Se, cum de rebus adeo improbatis verba ſuppetant, ad res præclaras exponendas luculenta oratione facile abundaturos.* Nec male Sidonius Apollinaris: *Nam moris eſt eloquentibus Viris ingeniorum facultatem, negotiorum probare difficultatibus; & illic ſtylum peritum, quaſi quendam fœcundi pectoris vomerem figere, ubi materiæ ſterilis argumentum, velut aridæ ceſpitis macri gleba jejunat.* Nec minutæ beſtiolæ minus neceſſariæ exiſtimantur. Nam eæ qvoqve in ſuo genere pulchræ ſunt, & aliqvid decoris univerſitati rerum, tamqvam in communem Rempublicam, pro ſua portione, conferunt; ut præter alios animadvertit Ariſtoteles 1. de partibus Animal. cap. 5. Divinus qvippe Artifex ita magnus eſt in magnis rebus, ut minor non ſit in parvis. Recteqve à Plinio lib. II. Natur. Hiſtor. cap. 2. ſcriptum eſt: *In magnis corporibus; aut certe majoribus, facilem Officinam ſequaci materia eſſe: in parvis, atque ſua exilitate nullis, multam rationem, immenſam vim, inextricabilem perfectionem; & rerum naturam nunquam magis, quam in minimis totam eſſe.* Eoqve ſpectat illud D. Auguſtini lib. 22. de Civit. Dei cap. 24. *Ea plus habent admirationis, quæ molis minimum. Plus enim Formicularum, & Apicularum opera ſtupemus, quam immenſa corpora Balænarum.*

LXIV. Sed de parvis pauca hæc etiam ſatis. Cætera Pſelli perſeqvamur.

Εἰς τὸν αὐτοῦ ἔγγονον ἔτι νήπιον ὄντα. *In ſuum Nepotem adhuc infantem.*

P. Οὐκ ὄψομαί σε ἴσως φίλτατόν μοι βρεφύλλιον.

Ἐγκώ-

Ἐγκώμιον εἰς τινὰ Νικόλαον Μοναχὸν, γενόμενον Καθηγούμενον τῆς ἐν Ὀλύμπῳ Μονῆς. *Laus cujusdam Monachi Nicolai, qui in Olympi Monasterio Præses fuerat.* P. Ὑψηλότεροι μὲν τῆς ἀπὸ τ.

Ἐγκώμιον εἰς τὸν Μοναχὸν Ἰωάννην τὸν Κρουστουλᾶν τὸν ἀναγνόντα ἐν τῇ ἁγίᾳ Σορῷ. *Joannis Crustulæ Monachi laus, qui in S. Urna legerat.* P. Τί τοῦτο, εὐθὺς γὰρ εἰς δεδυκότα με τὸν ναόν.

Ἔπαινος τοῦ Ἰταλοῦ, *Laus Itali.* P. Ὡς εὖ τῷ Ἰταλῷ. εἰδὲ βούλοιτο.

Πρὸς τοὺς μαθητὰς, περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. *Ad Discipulos, de eodem argumento*, P. Οὐδεὶς παρ' ἡμῖν οὔτ' αἰχμητὴς, οὔτ' ἀκοντιστής.

Πρὸς τοὺς βασκαίνοντας αὐτῷ, *Contra sui Obtrectatores.* P. Ὑμεῖς μὲν οὕτως, λέγω δὲ τούς.

Πρὸς τοὺς αὐτούς. *In eosdem.* P. Οὐδ' ὑμῖν βασκανίας περιλελείψεται ἀφορμή.

Κατά τινος λοιδορήσαντος αὐτὸν ἀφανῶς. *Contra quendam, qui illi clanculum maledixerat.* P. Πρὸς τὴν λοιδορίαν ὁ λόγος.

Πρὸς τοὺς μαθητὰς ἀπολειφθέντας τῆς ἑρμηνείας τοῦ περὶ Ἑρμηνείας. *Ad Discipulos, qui interpretioni libri Aristotelis de Interpretatione non interfuerunt.* P. Πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας ὁ λόγος.

Ὅτι ἐβράδυναν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τῇ τῆς σχολῆς ξυνελεύσει. *Cum discipuli tarde ad Conventum scholasticum processissent.* P. Οὐδὲν καινὸν ποιεῖτε οἵτι δοκοῦντες ὑμῖν φιλόσοφοι.

LXV. Μονῳδία ἐπὶ Ῥωμανῷ Ῥεφερενδαρίῳ, *in Romanum Referendarium, Monodia.* P. Πολλοὺς ἐγὼ τῶν φίλων τεθνηκότας.

Μονῳδία εἰς τὸν πρόεδρον Κύριν Μιχαὴλ τὸν Ῥαδηνὸν, *in Antistitem Dominum Michaelem Radenum, Monodia.* P. Τοῖς μὲν ἄλλοις τῷ.

Μονῳδία εἰς τὴν τοῦ Ἀκτουαρίου Ἰωάννου ἀδελφὴν, *in Actuarii Joannis sororem, Monodia.* P. Ὢ ποίας ὁ Δαίμων ἀφορμὰς λόγων.

Μονῳδία εἰς Ἰωάννην τὸν Πατρίκιον ὁμιλητὴν αὐτοῦ ὄντα, *in Joannem Patricium discipulum, Monodia.* P. Κωφὸν ἡμῖν τὸ ἀκροατήριον.

Ἰωάννῃ Βούρτζῃ Βεστάρχῃ, τελευτήσαντος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, *ad Joannem Burtzem Bestarcham, ob obitum illius Fratris.* P. Οὐκ οἶδα τίνα σοι.

Ἐπιτάφιος εἰς τινα φίλον αὐτοῦ, καὶ συμμαθητὴν, *in quendam Amicum, & Condiscipulum, Oratio funebris.* P. Ἐγὼ μὲν ὤμην ἀνακωχήν.

Ἐπιτάφιος εἰς τὴν θυγατέρα Στυλιανὴν πρὸ ὥρας τοῦ γάμου τελευτήσασαν, *in filiam Stylianam, quæ ante nuptiarum tempus mortem obiit.* P. Θυγατέρα τῷ λόγῳ τιμῶν.

Ἐπιτάφιος εἰς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, *in Matrem, Oratio funebris.* P. Τὸ ἐγκώμιον, ἀλλ' οὐχ ὡς.

Ἐπιτάφιος εἰς Εἰρήνην Καισάρισσαν. *In Irenem Cæsarissam, Oratio funebris.* P. Ἐγκωμιάζειν κατὰ ταυτὸ, καὶ θρηνεῖν ἐπιτάφια.

LXVI. Ἐγκώμιον εἰς τὸν Δέσποιναν. *Laus * Imperatoris.* P. Ἔδει ποτὲ τὸν εὐδαίμονα ταύτην.

Εἰς τὸν Βασιλέα τὸν Διογένην ὡς ἐκ προσώπου τινὸς τοῦ πολίτου. *In Diogenem Imperatorem; loquitur unus è Civibus.* P. Νῦν πρῶτον ὁπλίτην Βασιλέα τεθέαμαι.

Πρὸς Βασιλέα τὸν Δούκαν, *in Ducam Imperatorem.* P. Δέσποτά μου ἅγιε, ἀνεθεώρησα.

Δημηγορία εἰς τὸν Βασιλέα τὸν Δοῦκαν. *In Ducam Imperatorem, Concio.* P. Εἰ καὶ περὶ τοῦ μεγάλου τοῦ τροπαίου.

Ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Βασιλέως. *Tamquam ex Imperatoris persona.* P. Παντοδαπόν τι χρῆμα, καὶ πολυέραστον βασιλεύς.

Προσφωνηματικὸς πρὸς τὸν Κύριον Μιχαὴλ τὸν Δούκαν. *In Dominum Michaëlem Ducam Prosphonematicus.* P. Ἀέλυταί μοι τῆς ἀφωνίας.

Σελέντιον δημηγορικὸν παρὰ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Δούκα. *Silentium pro concione dictum ab Imperatore Michaële Duca.* P. Εἰ καὶ πολλοῖς τῶν Βασιλέων ἔθος ἐστὶν ἐξ ὑψηλοτέρου.

Σελέντιον ἐκφωνηθὲν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς Βασιλίσσης Κυρίας Θεοδώρας. *Silentium dictum sub Imperio Dominæ Theodoræ.* P. Ἡ τῶν ἀρετῶν Βασιλὶς μετὰ τῆς τῶν ὡρῶν Βασιλίδος.

Χρυσόβουλον, *Aurea Bulla.* P. Οὐ θαυμαστὸν εἴ τις τὸν μέγαν θεώμενος ἥλιον ἀπείρω φωτί.

Λόγος ὑποθήκην φιλίας εἰσηγούμενος τοῖς ἀνεψιοῖς τοῦ Πατριάρχου Κυροῦ Μιχαὴλ. *Oratio, præcepta amicitiæ tradens Nepotibus Patriarchæ Domini Michaelis.* P. Πολλάκις ἐθαύμαζα ὅτι με τῶν ἄλλων.

Πρὸς τὸν οἰκεῖον Γραμματικόν. *In proprium Grammaticum.* P. Ὑπὲρ σοῦ πρὸς τοὺς κατὰ σοῦ τὸν λόγον πεποίημαι.

LXVII. Λόγος εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ τιμίου λειψάνου ἁγίου Πρωτομάρτυρος Στεφάνου. ἐκδοθεὶς αὐτοσχέδιος. *Oratio in Translationem venerandarum reliquiarum Sancti Protomartyris Stephani; dicta ex improviso* P. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ πατὴρ πάντων τῶν ἐλπιζομένων.

Λόγος ἐπὶ τῷ ἐν Βλαχέρναις γεγονότι θαύματι. *In Miraculum in Blachernis patratum, Oratio.* P. Οὐ πολιτικὸν τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος τὸ.

Εἰς

* *Augusta.*

Ἐις τὰ θαύματα τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ. *In Miracula militiæ Principis Michaelis.* P. Σκοπὸς μὲν καὶ πλεῖστος ἐναγομένοις ἡμῖν πρὸς.

Ἐις τὴν μεγάλην Κυριακὴν, ἑορτὴν τῆς ἁγίας Ἀγάθης, καὶ εἰς τὰς μαθητρίας αὐτῆς. *In magnam Dominicam, diem festum S. Agathæ; in Discipulas illius.* P. Οὐ τὰ σπουδαῖα μόνον αἱρεῖται.

Βίος τοῦ ὁσίου Πατρὸς Αὐξεντίου. *Vita S. Patris Auxentii.* P. Ἀρχὴ μὲν ἡμῖν τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐκ τοῦ παλαιοῦ πλώματος.

Πρὸς τὸν πρωτοσύγκελλον, περὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ. *Ad Protosyncellum, de S. Gregorio Thaumaturgo.* P. Μὴ θαυμάσῃς ὁ ἐμὸς μυστηγέτης, εἰ πρόν τι, καὶ λαμπρὸν φθέγξομαι. In Protosyncellum hæc etiam Carmina Pselli leguntur:

Σύγκελλος ὡς σύνοικος, ἀλλὰ τοῦ Λόγου,
Καὶ πρῶτος ὡς Πρόεδρος, ἀλλὰ τοῦ Πόλου,
Πᾶς οὖν τις αὐτὸν πρωτοσύγκελλον λέγει,
Ὡς Οὐρανοῦ Πρόεδρον, ὡς Θεοῦ Φίλον.

LXVIII. Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς Συμεῶνα τὸν Μεταφραστήν. *In Simeonem Metaphrastem*, * *Oratio Panegyrica*, P. Τὸν μέγαν ἐν βίῳ, καὶ λόγῳ Συμεὼν ἐπαινεῖν προελόμενος. In qvem & officium, die ipsi sacro in Ecclesia decantandum, concinnavit. Troparia in laudibus, & Vesperis conscripsit, P. Γέρας τὸ λαμπρὸν, τὸ περίβλεπτον ὕψος. & Canonem pro Matutinis horis confecit, cujus ea fuit Acrostichis, Μέλπω σε τὸν γράψαντα τὰς Μεταφράσεις. P. Μέλος μοι εὔρυθμον δίδου. Simeonis verò memoria celebratur iiii. Kal. Decembris, eodem ipso die, qvo Stephanus vitam martyrio finiit, ut canitur Ode 9. Εἰρηνικῶς τρισμακάριε ἐξεδήμησας κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ κλεινὸς Στέφανος τελειοῦται ὁ ὁσιομάρτυς. *Quiete ter beate transmigrasti eo ipso die, quo inclytus Stephanus Martyrio DEo consecratur.* Loqvitur tamen non de Stephano Protomartyre, sed de juniore alio; qvi sub Constantino Copronymo pro Sanctarum Imaginum cultu cum aliis vario suppliciorum genere vitam effudit.

Αἰνίγματα πρὸς Μιχαὴλ τὸν Δούκαν. *Ad Michaelem Ducam Ænigmata*, versibus Politicis, & Jambicis composita, apud me sunt num. XLI. nescio an omnia, P. Ἐστὶ τι ζῶον λογικὸν, δέσποτα στεφηφόρε.

Ἐπι-

* Hæc Oratio una cum officio in Simeonem Græce & Latine edita ab Allatio ad calcem dissertationis de Simeonibus. Parif. 1664. 4.

Ἐπιστολαὶ, * *Epistolæ*, circiter 33. qvarum prima incipit: ὁ πτωχὸς οὗτος ἠγαπημένε μοι ἀνεψιέ. eas sequuntur nonnulli Jambi, cum aliis styli exercitandi gratia conscriptis. Pselli Epistolas in Bibliotheca Bavarica asservari Cod. 165. discimus ex ejus Indice, & apud Joannem Suzium, & Manuelem Eugenicum, ex Antonio Verderio in Supplem. erant & apud Antonium Augustinum Cod. 191. qvarum qvinqve priores ad Cæsarem, ad Æmilianum Patriarcham Antiochiæ tres; ad Leonem primum Sacellarium unica; & ad Xiphilinum unica. Eas pereruditas appellavit Casaubonus Animadvers. in Athenæum lib. 1. cap. 8. & tempore etiam ipsius Pselli, Magnus Drungarius magni æstimabat, si Psello ipsi credimus, Epistola ad eundem: Πάλαι ποτὲ ἀπέτεκον ἐγὼ ἄγαλμα σοφίας ἐπήρατον, ὡραίας Ἐπιστολὰς, αἷς δὴ σὺ περιτυγχάνων πολλάκις, εἶτα δὴ καὶ θαυμάζων ἴσως τῆς χάριτος, οἴει τοιαύτας με καὶ αὖθις ἀποτεκεῖν δύνασθαι. Διὰ τοῦτο σὺ μὲν ἐρᾷς τῶν ἐμῶν ὠδίνων. ἐγὼ δέ σοι ἐκφλῶσαι τὸν τόκον οὐ βούλομαι. Id est: *Multo abhinc tempore sapientiæ specimen amabile, pulchras Epistolas genui, quas ipse cum sæpius accepisses, forte earum gratias admiratus, similes me, & rursum edere posse existimas. Propterea tu quidem fœtus meos exoptas; ego verò tibi partum excludere renuo.*

LXIX. Λόγος σχεδιασθεὶς πρὸς Πόθον Βεστάρχην ἀξιώσαντα τοῦτον γράψαι, περὶ τοῦ Θεολογικοῦ Χαρακτῆρος. *Oratio ex tempore ad Pothum Vestarcham, qui Psellum rogarat, ut de Theologico charactere scriberet.* P. Μὴ θαυμάσῃς, Πόθε μοι φίλτατε, εἰ τῶν. Duæ de hac Materia ad Pothum Orationes indicantur in Bibliotheca Antonii Augustini Cod. 191. An hæc una in duas divisa sit; vel verè binas scripserit, mihi non liqvet.

Paraphrasis in Homeri Iliada, soluto ** *sermone*, P. Τὴν εἰπὲ μῆνιν ὦ Θεὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πηλέως. ita tamen, ut singuli versus seorsim redditi sint. Eam habuisse etiam Joannem Oporinum Basileensem, tradit Gesnerus.

Ἐξήγησις εἰς τὰς ε φωνὰς τοῦ Πορφυρίου. *Expositio in quinque voces Porphyrii.* P. Διατί ἀπροσδιορίστως.

Ἐξήγησις εἰς τὰς Κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους. *Expositio in Prædicamenta Aristotelis.* P. Τῶν πραγμάτων, τὰ μὲν κοινωνεῖ.

Διδασκαλία σύντομος, καὶ σαφεστάτη, περὶ τῶν δέκα Κατηγοριῶν, καὶ τῶν Προτάσεων, καὶ τῶν Συλλογισμῶν, περὶ ὧν τις προδιδαχθεὶς εἰς πᾶσαν μὲν καὶ ἄλλην ἐπιστήμην, καὶ τέχνην, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὴν ῥητορίαν

* Ex his, novem Pselli Epistolæ ab Allatio post idem de Simeonibus Syntagma vulgatæ Græce & Latine.

** Versibus politicis.

τορίαν εὐκλεῶς ἐμπορεύζεται. *Doctrina compendiosa , & quàm maximè dilucida, de decem Prædicamentis, Propositionibus, & Syllogismis, quorum notitia prius habita, in quamlibet scientiam, & artem, sed Rhetorum potissimum, facili negotio cuique aditus patebit.* P. Ἐπειδὴ πᾶσιν οὐκ οἶδ' ὅθεν εἰπεῖν τὴν τῆς Διαλεκτικῆς.

Εἰς τὴν Πορφυρίου Εἰσαγωγὴν, καὶ τινα τῆς Ἀριστοτέλους Κατηγοριῶν. *In Introductionem Porphyrii, & Prædicamenta Aristotelis.* P. Πολλοὶ μὲν πολλαχῶς τῶν ἀρχαίων.

Ἐξήγησις εἰς τὸ περὶ Ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους. *In Aristotelis librum, de Interpretatione, expositio.* P. Ὁ σκοπὸς τοῦ περὶ Ἑρμηνείας ἐστὶ διαλαβεῖν περὶ Προτάσεων, diversa ab edita, qvemadmodum & seqventes.

Ἐξήγησις εἰς τὸ περὶ Ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους. *In Aristotelis librum, de Interpretatione, expositio.* P. Θέσθαι νῦν ἀντὶ τοῦ ὁρίζεσθαι.

Σύνοψις, καὶ Μετάφρασις σαφεστάτη τῆς διδασκαλίας τοῦ περὶ Ἑρμηνείας. *Synopsis, & Metaphrasis quam dilucida doctrinæ libri, de Interpretatione.* P. Διαλαμβάνει περὶ προτάσεων.

Εἰς τὸ περὶ Ἑρμηνείας ἔκδοσις ἐπίτομος. *Libri, de Interpretatione, compendiosa expositio.* P. Τὰ εἴδη τοῦ λόγου πέντε τὸν ἀριθμόν.

Ψελλοῦ, καὶ ἄλλων Σχόλια, καὶ Ἀποσημειώσεις εἰς τὸ πρῶτον τῶν προτέρων Ἀναλυτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. *Pselli, & aliorum Scholia, & Annotationes in primum priorum Analyticorum Aristotelis.* P. Καὶ τὸ δέκατον πρόβλημα.

Ἐξήγησις εἰς τὸ πρῶτον, καὶ δεύτερον τῶν προτέρων Ἀναλυτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. *Expositio, in primum, & secundum priorum Analyticorum Aristotelis.* P. Ἐν τῷ πρώτῳ εἰπεῖν.

Ἐξήγησις εἰς τὸ πρῶτον τῶν ὑστέρων Ἀναλυτικῶν. *Expositio in primum posteriorum Analyticorum.* P. Σκοπὸς ἐστὶν ἐνταῦθα τῷ Ἀριστοτέλει.

Προλεγόμενα εἰς τοὺς Σοφιστικοὺς Ἐλέγχους τοῦ Ἀριστοτέλους. *In Sophisticos Elenchos Aristotelis, Prolegomena.* Ὅτι μὲν ὁ περὶ Ἀποδείξεως λόγος. In alio vero exemplari ista Michaëli Ephesio tribuuntur.

LXX. Τίνα περὶ Δαιμόνων δοξάζουσιν Ἕλληνες. *Quæ de Dæmonibus Græci opinentur.* P. Ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος προαιρέσεις καὶ τοῖς Ἀγγέλοις δίδωσι. Et hunc puto esse alterum * librum de Dæmonibus, ex qvo Marsilius excerpsit ea, qvæ leguntur ultimo capite apud ipsum, eoq; magis ducor in hanc sententiam, qvod in meo Codice statim post hunc Tractatum seqvitur Dialogus de Dæmonibus, in qvo interloqvuntur Timotheus, & Thrax, de qvo superius in Libris editis Psellii egimus.

Εἰς τὴν Ψυχογονίαν τοῦ Πλάτωνος. *De animi generatione apud Platonem.* P. Τὸ μὲν λεγόμενόν ἐστιν, ὅτι οὐ μάτην.

(Gg) Locus

* Vide supra §. 39. p. 28.

Locus ex Physicis, de anima, & mente. P. Νοῦς ἐστιν ἕξις ψυχῆς.

Περὶ ψυχῆς. *Variæ Quæstiones, de anima.* P. Νοερὰ μὲν οὖν ἡ ψυχὴ, νοερός.

Περὶ τῶν πέντε δυνάμεων τῆς ψυχῆς, *de quinque facultatibus animæ.* P. Νοῦς μὲν ἐστὶν ὁ Θεόθεν κατὰ φύσιν κινούμενος.

Περὶ τῆς χώρας τῆς γῆς. *De situ Terræ, figura, & magnitudine.* P. Ἡ γῆ τὴν μέσην τοῦ παντὸς ἔλαχε χώραν. Non me latet tamen, in alio Manuscripto Opusculum hoc Nicephoro Blemmidæ tribui.

Πότε ἐκλείπει ὁ Ἥλιος, καὶ πότε ἡ Σελήνη, καὶ πῶς τὴν ἔκλειψιν ἀμφοτέρων συμβαίνει γίνεσθαι. *Quando deficit Sol, & quando Luna, & quomodo utriusque defectus contingat.* P. Εἰ μὲν τοὺς τρόπους ἐρωτᾷς τῶν ἐκλείψεων.

Περὶ Θυτικῆς. *De sacrificandi ratione.* P. Περὶ τῆς Θυτικῆς ἐπιστήμης ἠξίωσας.

Περὶ Χρυσοποιΐας πρὸς τὸν Πατριάρχην Κύριν Μιχαήλ. *De auri conficiendi ratione, ad D. Michaëlem Patriarcham.* P. Ὁρᾷς ὁ ἐμὸς δεσπότης ὁ μὲ ποιῶν, ἡ τῆς ἐμῆς ψυχῆς τυραννίς. Vide supra in editis. §. 38.

Περὶ Σφυγμῶν. *De Pulsibus.* P. Ἤκω δή σοι καὶ τὸ περὶ Σφυγμῶν.

Ἀποσημείωσις Πυρεσσόντων, *Nota de Febrientibus.* P. Εἰ κατεκλίθη ὁ νοσῶν ἐν ἀρχῇ.

LXXI. Ἰατρικὸν πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον. *Medicinale ad Constantinum Porphyrogennetam.* P. τὰς προσταχθείσας ἐπιτομὰς παρὰ τῆς σῆς θειότητος. Tractatus prooëmii mihi copiam fecit, Vir πρεσβύτερος Melchior Inchofer, Messana delati; Ipsum, qvia adhuc ineditum est, ut modum etiam tractationis habeas, hic apponam. Τὰς προσταχθείσας ἐπιτομὰς παρὰ τῆς σῆς θειότητος, ἐκ Θεοῦ Αὐτοκράτωρ, περὶ τῆς τῶν Ιατρικῶν Θεωρημάτων συναγωγῆς ἐσπούδασα κατὰ τὸ δυνατὸν διὰ συντομίας ὁμοῦ, καὶ σαφηνείας πᾶσαν τὴν ἰατρικὴν ἐπελθεῖν, μηδὲν κατὰ δύναμιν τῶν ἀναγκαίων ὑπερορᾶν, ἕκαστον ἐκθέμενος τῶν παθημάτων, πρῶτον μὲν τὰς αἰτίας ὑπαγορεύων σαφῶς, δεύτερον τὰς σημειώσεις δι᾽ ὧν ῥᾳδίως γνωσθήσονται, εἶθ᾽ ἑξῆς τὴν θεραπείαν, δι᾽ ἣν πάντα κατὰ τέχνην θεραπεύσομεν, πρότερον ἀπὸ κεφαλῆς ἀρξάμενοι, διὰ τὸ ἐκεῖσε ἱδρῦσθαι τὸ ἱερὸν τῆς λογικῆς ψυχῆς. *Jussu tuo mihi, divinissime Imperator, compendia de meditationum Medicarum collectione demandata, pro virium mearum modulo, compendiose, atque perspicue, omnem Medicinæ facultatem percurrens, nullumque ex necessariis negligens, sed universos morbos exponens, absolvere nisus sum. Primum enim causas aperte enuncio; secundo, per quas non difficulter dignoscentur, notas; tandem media, per quæ omnia*

omnia artificiose curabimus. Prius à Capite, quod in eo sacra pars animæ rationalis inhæreat, exordiamur. Ex ungue Leonem, & ex hoc disce cætera. Liber tamen contemnendus non est, sed sæpe sua breuitate expeditus, & remediis à probatissimis Scriptoribus delectis, transscriptisqve & populari loqvendi forma proficuus. Pselli tamen utcumqve non est. Neqve enim in dicendo acrimoniam, nec in re expedienda solertiam Psellianam præ se fert. Nec patitur id Imperator, cui Tractatus inscribitur. Sive enim Constantinum Porphyrogennetam primum, sive secundum, qvi cum Basilio Imperio præfuit, intelligas, Psellus Auctor esse non potuit, qvem sub Imperio Alexii Comneni vivum adhuc deprehendimus, nisi tunc primum, & natum, & libros componentem dicere velimus; & tunc etiam vitam ejus ultra centesimum annum productam fateri cogemur. Qvodsi triginta annos natus & amplius ad minus, ut verisimile est, (Auctorem enim, allatum exordium ætate provectum, experimentis celebrem, artisqve exercitio eruditum innuit) Tractatum illum conscripsit, jam Psellum ultra centum, & qvadraginta annos vixisse, ad hunc diem inauditum, dicendum est. Qvare vel hic Psellus alius est à Michaëlis Ducæ Præceptore, vel Psellus omnino non est.

LXXII. *Διδασκαλία παντοδαπὴ, * καὶ πάντως ἀναγκαιοτάτη ἐν ἑκατὸν ἐνενήκοντα πρὸς τοῖς τέσσαρσι κεφαλαίοις θεωρουμένη, χωρὶς τῶν χαρακτηρισθέντων ἑτέρων διαφόρων λόγων, καὶ στίχων πρὸς διαφόρους ὑποθέσεις, ἐκτεθεῖσα, πρὸς τὸν εὐσεβέστατον, καὶ ἀοίδιμον* Βασιλέα Κῦριν Μιχαὴλ τὸν *Δούκαν* Αὐτοκράτορα *γεγονότα. Doctrina omnifaria, & omnino necessaria centum nonaginta quatuor capitibus comprehensa, præter alios varios discursus, & Carmina ex tempore dictata ad argumenta varia; ad piissimum, & celebrem Imperatorem Dominum Michaelem Ducam.* P. Πιστέυω εἰς ἕνα πατέρα *τῶν πάντων ἀρχήν.* Capita, qvæ in ea continentur, sunt seqventia.

α, Περὶ Ὀνομάτων τινῶν λεγομένων ἐν τῷ τῶν Χριστιανῶν δόγματι. β, Περὶ Οὐσίας, καὶ Φύσεως, γ, Περὶ Ἐνυποστάτων. δ, Περὶ Ὁμοουσίου. ε, Περὶ Ὁμουποστάτου. ς, Περὶ Ἐνυποστάσεων. ζ, Περὶ Οὐσιώδους ἑνώσεως, καὶ διαφορᾶς. η, Περὶ ὑποστατικῆς ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς. ι, ια. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος. ιβ, Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως, ιγ, Περὶ τῆς θείας ἑνώσεως. ιδ, Περὶ Φύσεως ἀπαθοῦς. ιε, Τίς ὁ Θεός. ις, Εἰ ἄπειρον τὸ Θεῖον καὶ πῶς ἄπειρον. ιζ, Πῶς οἶδεν ὁ Θεὸς τὰ μεταβαλλόμενα πράγματα. ιη, Ἀπὸ ποίου πρώτου στοιχείου ἤρξατο τὸν Κόσμον ποιεῖν ὁ Θεός. ιθ, Πόθεν ἔννοιαν ἔσχον Θεοῦ ἄν-

* Hujus prima aliqvot capita Græce & latine vulgavit Woegelinus, ut dictum est supra §. 46. & integram communicabo cum lectore infra ad hujus diatribæ calcem.

ἄνθρωποι. κ, Πότεροι πλείους οἱ Ἄγγελοι, ἢ οἱ ἄνθρωποι. κα, κβ, κγ, κδ, κε, κς, κζ, κη. κθ, Περὶ Νοῦ. λ, λα, λβ, λγ, λδ, λε, λς, λζ, λη, λθ, μ, μα, μβ, μγ, μδ, με, μς, μζ, Περὶ ψυχῆς. μη, Εἰ μεταβάλλοι ψυχὴ εἰς Ἄγγελον. μθ, Εἰ ἄναρχος ἡ ψυχή. ν, Ἀκριβέστερον περὶ ψυχικῶν δυνάμεων. να, Πῶς ὁ Πλάτων γεννητὴν ὁμοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ ἀθάνατον ἀποφαίνεται; νβ. Τίς ἡ Πλατωνικὴ Ψυχογονία. νγ, Διατί ἡ Ψυχὴ μέση τῶν μεριστῶν, καὶ ἀμερίστων λέγεται. νδ, Ποίαν Ψυχὴν ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ γεννᾷ. νε, Τίς ἡ τῆς Ψυχῆς δύναμις. νς, Ποῖαι αἱ τῆς Ψυχῆς δυνάμεις, καὶ τίνες. νζ, Τί ἐστι Φύσις. νη, Τίς ἡ διαίρεσις τῶν κοινῶν ἐνεργειῶν τῆς Ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα. νθ. πότε ἡ ψυχὴ τῷ κυουμένῳ ἐνοῦται σώματι; ξ. Πῶς ἑνοῦται τῷ σώματι ἡ Ψυχή. ξα, Περὶ τῆς ἀλόγου Ψυχῆς. ξβ, Τίς ἡ Βούλησις, καὶ τίς ὁ πρακτικὸς Λογισμός. ξγ, Περὶ προαιρέσεως, καὶ προσοχῆς. ξδ, Πότερον ἡ Ψυχὴ λύεται ἀπὸ τοῦ σώματος, ἢ τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς Ψυχῆς. ξη, Πῶς συνέχεται ἡ Ψυχὴ ἐν τῷ σώματι. ξς, ξζ, ξη. ξθ, ο, οα, οβ, ογ, οδ, οε, ος, οζ, οη, οθ, π, πα, Περὶ Ἀρετῶν. πβ, Τίνι διαφέρει Ἀρχὴ, καὶ Στοιχεῖα. πγ, Περὶ τῶν Ἀρχῶν, τί εἰσι. πδ, Περὶ Ἰδεῶν. πε, Περὶ Δαιμόνων, καὶ Ἡρώων. πς, Περὶ Ὕλης. πζ, Περὶ Αἰτιῶν. πη, Περὶ Σχημάτων. πθ, Περὶ Χρωμάτων. ϙ, Περὶ Μίξεως, καὶ Κράσεως. ϙα, Περὶ Γενέσεως, καὶ Φθορᾶς. ϙβ. Περὶ Σωμάτων. ϙγ, Περὶ Ἐλαχίστων. ϙδ, Περὶ διαφορᾶς Γνώσεων. ϙε, Πῶς οὐκ ἀεὶ μετέχομεν τοῦ Θεοῦ, ἀεὶ ἐνεργοῦντος αὐτοῦ. ϙς, Διατί ὅλως ἐστὶ τὸ Κακόν. ϙζ, Τελεώτερον περὶ τοῦ Κακοῦ. ϙη, Εἰ ἐστί τι ἐν Ἀγγέλοις Κακόν. ϙθ, Εἰ ἐν τόπῳ τὸ Ἀσώματον. ρ, Εἰ κακὸν ἡ Ὕλη. ρα, περὶ τῆς πρὸς τὸ Θεῖον τῶν ὄντων ἐπιστροφῆς. ρβ, περὶ Χρόνου. ργ, περὶ Κινήσεως. ρδ περὶ Ἀνάγκης. ρε, περὶ Εἱμαρμένης. ρς, περὶ Τύχης, καὶ Αὐτομάτου. ρζ, περὶ Αἰῶνος, καὶ Χρόνου. ρη, περὶ τῶν ε Αἰσθήσεων. ρθ, Εἰ ἀληθὲς τὸ καταβασκαίνεσθαι τινὰς ὑπὸ τῶν ὁρώντων. ρι, πῶς Ἐκλείψεις γίνονται. ρια, πῶς ἄρρενα, καὶ θήλεα γίνεται. ριβ, Διατί γυνὴ πολλάκις συνουσιάζουσα οὐ συλλαμβάνει. ριγ, Διατί δίδυμα, καὶ τρίδυμα γίνεται. ριδ, πόθεν γίνονται τῶν γονέων αἱ ὁμοιώσεις, καὶ αἱ πρὸς τούτους ἀνομοιότητες. ριε, Εἰ καὶ τὸ ἔμβρυον ζῶον, καὶ πῶς τρέφεται τοῦτο. ρις, πῶς οἱ ὄνειροι γίνονται. ριζ, περὶ Ὑγείας, καὶ Νόσου, καὶ Γήρως. ριη, Διατί οἱ νηστεύοντες διψῶσι μᾶλλον, ἢ πεινῶσι. ριθ, Διατί πεινῶντες, ἐὰν πίνωσι, διψῶντες δὲ, ἐὰν φάγωσιν ἐπιτείνονται. ρκ, Εἰ ἐστί τι ἐκτὸς τοῦ Οὐρανοῦ. ρκα, περὶ τῆς τοῦ Ἀνθρώπου οὐσίας. ρκβ, Εἰς πόσους κύκλους διαιρεῖται ὁ Οὐρανός. ρκγ, περὶ τοῦ Φαινομένου ἐν τῷ Οὐρανῷ Γαλακτοειδοῦς κύκλου, καὶ λεγομένου Γαλαξίου. ρκδ, περὶ τῶν Φαινομένων ἐν τῷ Οὐρανῷ διαφόρων πυρίνων Φασμάτων. ρκε, περὶ τῶν Φαινομένων ἐν τῷ Οὐρανῷ Χρωμάτων αἱματωδῶν, καὶ Χασμάτων. ρκς περὶ τῆς οὐσίας Ἡλίου, καὶ εἰ πολλοί εἰσιν Ἥλιοι. ρκζ, περὶ μεγέθους Ἡλίου, καὶ Σελήνης, καὶ Γῆς. ρκη, περὶ ἐκλείψεως ἡλίου. ρκθ, περὶ ἐκλείψεως Σελήνης. ρλ, Εἰ θερμὸς ὁ Ἥλιος. ρλα, Τίς ἡ οὐσία τῶν Ἀστέρων. ρλβ, περὶ τῆς τῶν Ἀστέρων Φορᾶς, καὶ κινήσεως. ρλγ, ποταπὰ τῶν ἀστέρων τὰ σχήματα. ρλδ, περὶ τάξεως Ἀστέρων. ρλε, πόθεν φωτίζονται οἱ Ἀστέρες. ρλς, περὶ ἐπισημασίας Ἀστέρων, καὶ πῶς γίνεται χειμὼν, καὶ θέρος. ρλζ, πόσος ἑκάστου τῶν πλανητῶν.

νητῶν ὁ χρόνος τῆς περιόδου. ρλη, περὶ τῶν ἄστρων τῶν καλουμένων Διοσκούρων. ρλθ, περὶ Κομήτου. ρμ, περὶ Υετοῦ, καὶ χαλάζης, καὶ Χιόνος, πάχνης, καὶ Δρόσου. ρμα, περὶ Δρόσου, αὔθις, καὶ πάχνης. ρμβ, περὶ Ἴριδος. ρμγ, περὶ τῆς Ἅλω. ρμδ, περὶ Ῥάβδων. ρμε, περὶ Παραλλήλων. ρμϛ, περὶ Ἀνέμων. ρμζ, περὶ Τυφῶνος. ρμη, περὶ Ἐκνεφίου. ρμθ, περὶ κεραυνῶν. ρν, περὶ Πρηστῆρος. ρνα, πῶς συνέστη ὁ Κόσμος. ρνβ, Εἰ ἓν τὸ πᾶν. ρνγ, περὶ Κενοῦ. ρνδ, περὶ Τόπου. ρνε, περὶ χώρας. ρνϛ, εἰ ἔμψυχος ὁ Κόσμος. ρνζ, Εἰ γεννητὸς ὁ Κόσμος, καὶ ἄφθαρτος. ρνη, Εἰ τρέφεται ὁ Κόσμος. ρνθ, περὶ τάξεως Κόσμου. ρξ, Τίς ἡ αἰτία τοῦ τὸν Κόσμον ὅλον ἐγκλιθῆναι. ρξα, πόθεν ἄν τις γνοίη Ἑλληνικαῖς ἀποδείξεσι τὴν Κόσμου συντέλειαν. ρξα, Τίνα δεξιὰ τοῦ Κόσμου, τίνα ἀριστερά. ρξγ, περὶ μεταβολῆς τῶν τῆς Γῆς μερῶν. ρξδ, περὶ Σεισμῶν. ρξε, περὶ τοῦ μεγάλου Χειμῶνος. ρξϛ, Διατί ἁλμυρὸν τὸ τῆς Θαλάσσης ὕδωρ ἐστί. ρξζ, Τίς ἡ αἰτία τοῦ ἐν τῇ Θαλάσσῃ γλυκὺ ὕδωρ εὑρίσκεσθαι. ρξη, Διατί τὸ Θαλάττιον ὕδωρ οὐ τρέφει τὰ δένδρα. ρξθ, Διατί τῆς Θαλάσσης ἐλαίῳ καταῤῥαινομένης γίνεται καταφάνεια, καὶ γαλήνη. ρο, Τίς ἡ αἰτία δι᾽ ἣν ὅταν εἰς τὴν Θάλασσαν ἐμπέσῃ κεραυνὸς, ἅλες ἐξωθοῦσιν. ροα, περὶ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ παλιῤῥοίας. ροβ, Διατί ὑπὸ τῶν ὑετίων ὑδάτων μᾶλλον, ἢ τῶν ἐπιῤῥύτων τὰ δένδρα, καὶ τὰ σπέρματα πέφυκε τρέφεσθαι. ρογ, Διατί τῶν ὀμβρίων ὑδάτων εὐαυξέστερα τοῖς σπέρμασι τὰ μετὰ βροντῶν, καὶ ἀστραπῶν ὕδατα. ροδ, περί τινων λιμνῶν. ροε, περὶ ποταμῶν. ροϛ, περὶ Νείλου ἀναβάσεως. ροζ, Διατὶ μόνος ποταμῶν ὁ Νεῖλος αὔρας οὐκ ἀναδίδωσιν. ροη, περὶ τῶν μεγίστων Βασιλειῶν. ροθ, περὶ Χυμῶν. ρπ, Διατί παραβάλλουσιν ἅλας οἱ νομεῖς τοῖς θρέμμασιν. ρπα, Διατὶ τὴν χροιὰν ὁ πολύπους ἐξαλλάττει οἷς ἂν πέτραις προσομιλήσει. ρπβ, Διατὶ τῆς ἄρκτου ἡ παλάμη τῆς χειρὸς φαγεῖν γλυκυτάτη. ρπγ, Διατὶ Δωριεῖς εὔχονται κακὴν χόρτου συγκομιδήν. ρπδ, Διατὶ ἡ ἄρκτος οὐκ ἐσθίει τὰ δίκτυα, ὅταν ἁλίσκηται. ρπε, Διατί ἡ Τευθὶς φαινομένη σημεῖον χειμῶνος ἐστί. ρπϛ, Διατὶ τὸν μὲν σῖτον ἐν πηλώδει φυτεύομεν γῇ, τὴν δὲ κριθὴν ἐν καταξήρῳ. ρπζ, Διατὶ ἡ Ἄμπελος οἴνῳ ῥαινομένη μάλιστα τῷ ἐξ αὐτῆς ἀναξηραίνεται. ρπη, Διατὶ τὰ ῥόδα μᾶλλον ἀνθεῖ δυσωδῶν τινων παραφυτευομένων αὐτοῖς. ρϙθ, Διὰ τίνα αἰτίαν τὸ τῶν ἀγρίων συῶν δάκρυον ἡδύ, τὸ δὲ τῶν ἐλάφων ἁλμυρὸν. ρϙα, Διὰ τίνα αἰτίαν αἱ χάληκες, καὶ αἱ μολυβδίδες ἐμβαλλόμεναι ψυχρότερον τὸ ὕδωρ ποιοῦσιν. ρϙα, διὰ τίνα αἰτίαν ἀχύροις, καὶ ἱματίοις ἡ χιὼν διαφυλάττεται. ρϙβ, Τί ἐστιν ὁ Βούλιμος. ρϙγ, Τίς αἰτία δι᾽ ἣν εὔθρυπτα γίνεται τὰ ἐν τῇ συκῇ κρεμαννύμενα κρέατα. Id est, 1. *De nonnullis nominibus, quæ in Christianorum dogmate usurpantur.* 2, *De essentia, & natura.* 3, *De Enhypostatis.* 4, *De consubstantiali.* 5, *De homoypostato.* 6, *De enypostasibus*, 7, *De essentiali unione, & differentia.* 8, 9, *De relativa unione, & differentia.* 10, 11, *De Sancta Triade.* 12, *De modo retributionis.* * 13, *De divina unione.* 14, *De natura, quæ pati nequit.* 15, *Quis sit DEUS.* 16, *Si infinitum est Numen, & qua ratione infinitum.* 17, *Quomodo DEUS*

* Vide supra §. 55 pag. 37.

DEUS cognoscat res, quæ mutantur. 18, *A quo primo elemento DEUS exorsus est Mundum conficere.* 19. *Unde sententiam de DEO homines acceperint.* 20, *Quinam numerosiores Angeli ne, an Homines?* 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, De Mente. 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, *De Anima.* 48, *Si mutatur Anima in Angelum.* 49, *Si sine principio Anima est.* 50, *Accuratius de facultatibus Animæ.* 51, *Quomodo Plato genitum simul, & immortalem Animum decernat.* 52, *Quæ sit Platonica Animorum generatio.* 53, *Quare anima media partibilium, & impartibilium dicitur.* 54, *Quem nam Animum Plato generat in Timæo.* 55, *Quæ sit Animæ facultas.* 56, *Quales sint Animi facultates: & quæ.* 57. *Quæ sit divisio communium operationum Animi ad Corpus.* 59, *Quando animus generando unitur Corpori.* 60, *Quomodo Corpori Animus uniatur.* 61, *De Anima rationis experte.* 62, *Quæ sit voluntas, & quæ operativa cogitatio.* 63, *De electione, & attentione.* 64, *Utrum Animus à Corpore, an Corpus ab Animo dissolvatur.* 65. *Quomodo contineatur Animus in Corpore.* 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, *De Virtutibus,* 82, *In quo differat Principium ab Elementis.* 83, *De Principiis, quid sint.* 84. *De Ideis.* 85, *De Dæmonibus, & Heroibus* 86, *De Materia.* 87, *De Causis,* 88, *De Figuris.* 89, *De Coloribus.* 90, *De Mixtione, & Temperamento.* 91, *De Generatione, & Corruptione.* 92, *De Corporibus.* 93, *De Minimis.* 94, *De differentiis Cognitionum.* 95, *Quomodo non semper DEUM participamus, cum ille semper operetur.* 96, *Quare omnino Malum sit.* 97, *Absolutius de Malo.* 98, *Si est in Angelis aliquod Malum,* 99, *Si in loco Incorporeum sit.* 100, *Si Malum Materia.* 101, *De rerum ad DEUM conversione.* 102, *De Tempore.* 103, *De Motu.* 104, *De Necessitate.* 105, *De Fato.* 106, *De Fortuna, & Casu.* 107, *De Sæculo, & Tempore.* 108, *De quinque Sensibus.* 109, *An verum sit nonnullos fascinari à videntibus.* 110, *Quomodò Eclipses fiant.* 111, *Quomodò Mares, & Feminæ generentur.* 112, *Quare Mulier sæpius Virum experta non concipit.* 113, *Quare gemini, & tergemini nascuntur.* 114, *Unde Parentum similitudines, & dissimilitudines fiant.* 115, *An Embryum animal sit; & qua ratione nutriatur.* 116, *Quomodò Somnia fiunt.* 717, *De Sanitate, & Morbo, & Senectute.* 118, *Quare qui jejunant, sitiunt potius, quàm esuriunt.* 119, *Quare qui esuriunt, si bibant; at qui sitiunt; si comedant, distenduntur.* 120, *An sit aliquid extra Cœlum.* 121, *De Hominis essentia.* 122, *In quot circulos Cœlum dividatur.* 123, *De apparente in Cœlo lacti simili Circulo, Galaxia dicto.* 124, *De apparentibus in Cœlo diversis igneis Spectris.* 125, *De apparentibus in Cœlo Coloribus sanguineis, & Voraginibus.* 126, *De essentia Solis, &*

an-

an plures Soles. 127, *De magnitudine Solis, & Lunæ, & Terræ.* 128, *De Eclipsi Solari.* 129, *De Eclipsi Lunari.* 130, *An Sol calidus sit.* 131, *Quæ sit essentia Stellarum.* 132, *De Stellarum latione, & motu.* 133, *Quales sint stellarum configurationes.* 134, *De ordine Stellarum.* 135, *Unde lumen habeant Stellæ.* 136, *De significatione Stellarum, & quomodo fiat hyems, & æstas.* 137, *Quantus sit cujuscunque Planetæ circuitus tempus.* 138, *De Stellis, Dioscuris nuncupatis.* 139, *De Comete.* 140, *De Imbre, & Grandine, Nive, Pruina, & Rore.* 141, *De Rore rursum, & Pruina.* 142, *De Iride.* 143, *De Area.* 144, *De Baculis.* 145, *De Parallelis.* 146, *De Ventis.* 147, *De Typhone.* 148, *De Ecnephia.* 149, *De Fulminibus.* 150, *De Prestere.* 151, *Quomodò Mundus coaluit.* 152, *An unum Universum,* 153, *De Vacuo.* 154. *De Loco.* 155, *De Terra.* 156, *An mundus animatus.* 157, *An Mundus factus sit, & incorruptibilis.* 158, *An Mundus nutriatur.* 159, *De ordine Mundi.* 160, *Qua causa Mundus universus inclinatus sit.* 161, *Unde nam gentilium demonstrationibus, Mundi finis habeatur.* 162, *Quæ dextra Mundi, & quæ sinistra.* 163, *De transmutatione Terræ partium.* 164, *De Terræmotibus.* 165, *De magna hyeme.* 166, *Quare aqua Marina est salsa.* 167, *Qua causa in Mari aqua dulcis inveniatur.* 168, *Quare aqua Marina arbores non nutriat.* 169, *Quare in Mare oleo effuso, Mare dilucidum fiat, & quietum.* 170, *Qua causa, cùm in Mare fulmen ceciderit, sal emergat.* 171, *De fluxu, & refluxu Euboico.* 172, *Quare aquis pluvialibus magis, quam currentibus arbores, & semina nutriantur.* 173, *Quare ex aquis pluvialibus, quæ cum tonitru, & fulgure decidunt, magis semina irrorant.* 174, *De nonnullis Lacubus.* 175, *De Fluminibus.* 176, *De Nili incremento.* 177, *Quare inter flumina Nilus solus ventos non efflat.* 178, *De maximis regnis.* 179, *De Humoribus.* 180, *Quare pastores recens natis animantibus sal inspergant.* 181, *Quare Polypus colorem saxorum, quibus sese applicaverit, induat.* 182, *Quare palma Ursæ ad comedendum suavissima est.* 183, *Quare Dorienses precantur, malum herbarum proventum.* 184, *Quare ursa capta, rete non comedit.* 185, *Quare Loligo visa tempestatem præsagit.* 186, *Quare Triticum in lutosa, Hordeum in arida terra seminamus.* 187, *Quare Vitis vino, & præcipuè si suo, aspergatur, exsiccatur.* 188, *Quare Rosæ magis efflorescunt, si malè olentia unà cum ipsis inseminentur,* 189, *Quare Porcorum agrestium lacrymæ dulces, Ceruorum salsæ sunt.* 190, *Quare lapilli, plumbique laminæ injectæ frigidiorem aquam efficiunt.* 191, *Quare paleis, & indumentis Nix conservatur.* 192, *Quid sit Bulimos.* 193, *Quare Carnes in ficu appensæ teneriores fiant.* Ex hisce CLXII. capita in lingvam versa latinam à nescio qvo, ostendit mihi acerrimi ingenii Vir Jo. Jacobus Buccardus.

Ἐπι-

LXXIII. Ἐπιλύσεις συντομοι φυσικῶν ζητημάτων πρὸς Μιχαὴλ τὸν Δοῦκαν ἐν βιβλίοις δυσί. *Solutiones compendiosa Naturalium quaestionum, ad Michaelem Ducam libris duobus.* P. Ὦ μὲν Πλούταρχος, μέγιστε, καὶ θειότατε Βασιλεῦ. Capita lib. I. περὶ τοῦ σφαιροειδῆ εἶναι τὴν Γῆν. περὶ τοῦ κεῖσθαι αὐτὴν ἐν μέσῳ τοῦ παντός. περὶ μεγέθους τῆς Γῆς. Ὁρίζοντος καταγραφή. Capita secundi. περὶ τῶν μεταξὺ τῆς γῆς, καὶ τοῦ οὐρανοῦ Στοιχείων, καὶ τῶν περὶ ταῦτα παθῶν. περὶ Ἀέρος, καὶ Πυρός, καὶ Νεφῶν, καὶ Ὑετῶν, καὶ Ἀστραπῶν, καὶ Βροντῶν. περὶ Σεισμῶν. περὶ Κομήτων Ἀστέρων. περὶ Ἀνέμων. περὶ Ἴριδος. περὶ Ἅλω. περὶ σχήματος Οὐρανοῦ. περὶ Κόσμου, εἰ ἔμψυχος ὁ Κόσμος, καὶ προνοίᾳ διοικούμενος. περὶ τάξεως Κόσμου. περὶ τῆς τοῦ Κόσμου ἐγκλίσεως. περὶ τοῦ, εἰ ἐστὶ κενὸν ἐκτὸς τοῦ Κόσμου. Εἰ ἄφθαρτος ὁ Κόσμος. Τίνα δεξιὰ Κόσμου, καὶ τίνα τὰ ἀριστερά. Τίς ἡ τοῦ Οὐρανοῦ οὐσία. περὶ τῶν ἐν Οὐρανῷ νοουμένων Κύκλων. περὶ οὐσίας Ἀστέρων. περὶ σχήματος Ἀστέρων. περὶ τῆς τῶν Ἀστέρων φορᾶς. πόθεν φωτίζονται οἱ Ἀστέρες. πῶς γίνονται οἱ τέσσαρες καιροί. περὶ μεγέθους Ἡλίου, καὶ Σελήνης. περὶ τῆς τοῦ Ἡλίου ἐκλείψεως. περὶ οὐσίας, καὶ φωτισμῶν Σελήνης, καὶ σχήματος. περὶ ἐκλείψεως Σελήνης. Ἔτι περὶ ἐκλείψεως Σελήνης. Εἰς πόσους κύκλους διαιρεῖται ὁ Οὐρανός. περὶ τῆς τῶν Ἀστέρων φορᾶς, καὶ κινήσεως. πόθεν ἄν τις γνοίη Ἑλληνικαῖς ἀποδείξεσι τὴν τοῦ Κόσμου συντέλειαν. *Terram esse sphaericam, in medio Universi sitam. De Terrae magnitudine. Orizontis descriptio. De Elementis inter Terram, & Caelum, & eorum affectibus. De Aëre, & Igne, & Pluviis, & Fulminibus, & Tonitruis. De Terramotibus. De Cometis. De Ventis. De Iride. De Arcu. De figura Caeli. De Mundo. An Mundus animetur, & providentia gubernetur. De ordine Mundi. De inclinatione Mundi. An extra Mundum vacuum sit. An Mundus incorruptibilis. Quae dextra Mundi, & quae sinistra. Quae Caeli essentia. De circulis, quos in Caelo imaginamur. De Stellarum essentia. De Stellarum figura. De Stellarum latione. Unde Stellae lumen habeant. Quomodo fiant quatuor tempestates. De magnitudine Solis, & Lunae. De defectu Solis. De essentia, & illuminationibus Lunae, & figura. De defectu Lunae. Adhuc; De defectu Lunae. In quot circulos Caelum dividatur. De Stellarum latione, & motu. Quomodo quis ex Gentium demonstrationibus Mundi finem cognoscet.* Ejusdem argumenti est, & alius ejusdem Tractatus, Ἀπορίαι φυσικαί, καὶ Λογικαί. *Dubia naturalia, & logica,* qvi incipit: Πολλοὶ μὲν πολλαχῶς τῶν ἀρχαίων, & alii sub diversis titulis, & principiis, qvi eadem ut plurimum continent. Neqve ab his diversa videntur, qvae sub variis titulis in Bibliotheca Regis Gallorum leguntur. *Solutiones Quaestionum ad Michaelem Ducam. Epitome Quaestionum Physicarum. Quaestionum Capita CXCI. Quaestiones Theologicae, & Physicae. De DEO ad Michaelem*

lem Ducam. Ψελλοῦ φιλοσοφικὰ, ex qvibus omnibus, ut etiam ante diximus, unum absolutum confici poterit Opus.

LXXIV. Ἀντιγραφὴ, προσερωτήσαντος τινὸς Μοναχοῦ περὶ ὁρισμοῦ τοῦ θανάτου. Responsio ad Monachum qvendam, de terminatione mortis. P. Οὐχ ὡς ἠπόρηto τὸ προβληθὲν παρὰ σοῦ ζήτημα. Eadem fortè sunt, qvæ ejusdem: *De termino vitæ*, leguntur in Bibliotheca Regis Gallorum.

Διατί τῆς Κοσμοκτησίας κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα τὴν ἀρχὴν εἰληφυίας ὁ χρόνος ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ἀπάρχεσθαι λέγεται. *Qua nam ratione Orbis conditus, cum mense Martio principium habuerit, ab initio mensis Septembris tempus exordiri dicatur.* P. Διὰ τὸ καλεῖσθαι χρόνον ὁ χρόνος.

Περὶ τοῦ ἀποπομπαίου Κριοῦ. *De Hirco emissario.* P. Ἐρώτησας ἡνίκα τοῦ ἔτους ὁ Ἀρχιερεύς.

Περὶ τοῦ Διατί οἱ Ἄγγελοι πτερωτοὶ, καὶ ἐστεμμένοι, καὶ ἀνθρωπόμορφοι, καὶ σφαίρας ἐν ταῖς χερσὶ φέροντες. Καὶ διὰ τὴν αἰτίαν μνήμην αὐτῶν ποιοῦμεθα τῇ δευτέρᾳ τῆς Ἑβδομάδος ἡμέρᾳ, τῇ τρίτῃ δὲ τοῦ Προδρόμου, καὶ καθεξῆς, ἕως τῶν ἑπτά. *Quare Angeli alati, coronati, figura humana, & Spharam in manibus gestantes, depingantur, & quare eorum commemoratio fit feria secunda hebdomada, feria verò tertia Pracursoris, & sic deinceps per septem dies.* P. περὶ μὲν τοῦ ἀνθρωπομόρφους εἶναι τούς.

Εἰς τὸ Θεολογικὸν ῥητὸν, Διατί μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι τριάδος ἔστη. *In Theologicum dictum, quare unitas à principio in binarium mota in ternario consedit.* P. Οὐκ ἀποκρύψομαι πρὸς ὑμᾶς, ὦ φίλτατοι. In idem dictum legi & Georgii Acropolitæ Interpretationem.

Λύσις τῆς κοινῆς ἀπορίας ἁπάντων τῶν ἔξω τοῦ ἡμετέρου δόγματος τῶν Χριστιανῶν, ἣν οὕτω προσφέρουσι λέγοντες. Τίς ἦν ἀναγκαία χρεία ἡ καταναγκάσασα τὴν παναιτίαν οὐρανόθεν κατελθεῖν, καὶ τῷ ἀνθρωπείῳ γένει συγκαταβῆναι, καὶ τεχθῆναι, καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάθη ὑποστῆναι, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ ταφῆναι, καὶ ἀναστῆναι; Τί γὰρ οὐκ ἠδύνατο νεύματι μόνῳ σῶσαι τὸν ἅπαντα κόσμον, καὶ μὴ κενοῦσθαι τῆς ἰδίας δόξης, μηδὲ τὸ ἐλάχιστον. Τοῦτο γὰρ ἦν καὶ τοῦ ὕψους τῆς Θεότητος ἄξιον, καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελέστερον. *Enodatio communis dubii omnium extra Christianorum fidem viventium, quod sic proponunt: Qua erat necessitas omnium causam compellens, ut de Cœlo descenderet, propter humanum genus se demitteret, nasceretur, mortalium passiones subiret, crucifigeretur, sepeliretur, resurgeret? An non nutu solo poterat universum salvare; absque eo, quod propria dignitate, vel minimum exueretur? Hoc quippe erat, & apice divinitatis dignum, nobisque mortalibus*

libus magis expediens. P. Ταύτην τὴν ἀπορίαν οὐκ Ἀγαρηνοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες.

LXXV. Εἰς τὸ, ἡ καλὴ τὸν ὡραῖον. *In illud, Pulchra formosum.* P. Κατ' ἔλλειψιν τοῦ, ἀπίτεμε.

Εἰς τὸ λεγόμενον ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ, Σήμερον τὰ ἅγια Κουνδουρα, καὶ αὔριον ἡ Ἀνάληψις: *In illud, quod in solemni Ascensionis Christi die dicitur, Hodie sancta Cundura, & cras Ascensio.* P. Οὐκ ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων μόνον.

Τί τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ τί τὸ καθ' ὁμοίωσιν, *Quid sit secundùm imaginem, & quid secundùm similitudinem.* P. Ἀπάντων τῶν γινομένων μόνος.

Ὁ πατὴρ οὐσίας, ἢ ἐνεργείας ὄνομα, *Pater Essentiæ ne, an Actionis nomen sit?* P. πρὸς ἕτερον αὖθις πρόβλημα.

Ἑρμηνεία εἰς τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλέησον ἡμᾶς. Ἀμήν. *Expositio in illud*, Domine JEsu Christe DEus noster, miserere nostri, Amen. P. παντὸς δογματικοῦ.

Περὶ τῆς συντελείας τοῦ Αἰῶνος. *De fine sæculi.* P. Εὗρον ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ τῆς ἀποκαλύψεως.

In loca difficiliora Basilii, Expositio.
In loca difficiliora Nazianzeni, Expositio.

Εἰς τὰς Ἐπιγραφὰς τῶν Ψαλμῶν, *In Inscriptiones Psalmorum.* P. Τῶν ἐν τοῖς Ψαλμοῖς.

Εἰς τὰς Ἐπιγραφὰς τῶν Ψαλμῶν, καὶ τὸ Διάψαλμα, *In Inscriptiones Psalmorum, & Diapsalma*, Carmine politico. P. Οὐκ ἔστι τὸ Ψαλτήριον, Δέσποτα μου, βιβλίον.

LXXVI. Στίχοι διάφοροι *Carmina varia*, vario metro, sed Jambica acutissimè, & felicissimè. Nonnulla hic ex pluribus veluti in gustum describam.

Εἰς τὸν Βασιλέα Κύριν Ρωμανὸν τὸν Γέροντα, Στίχα ἐν τῇ ἀρχαῖς τῶν λέξεων δηλοῦντες τὸ ὄνομα, *in Imperat. D. Romanum seniorem Carmina, quæ in principiis dictionum nomen manifestant.*

Ῥοδοκρινοπρόσωπος, Ὡραῖος, Μέδων
Ἀκτῖσι Νίκης Οὐρανοῖ Σκηπτουχίαν.

Εἰς τὸν Βασιλέα Κύριν Βασίλειον ὅμοιοι, *in Imperatorem D. Basilium similia.*

Βέβαιον

Βέβαιον Ἄστρον, Σεμνὸν Ἴλασμα λίαν.
Ἔλαμψεν Ἰσχὺν Οἴακας Σκηπτουχίας.

Εἰς τὸ φλάμουλον τοῦ Μονομάχου ἔχον ἱστορισμένους τὸν ἅγιον Γεώργιον, τὸν Βασιλέα ἔφιππον φέροντα λόγχην, καὶ τοὺς βαρβάρους διώκοντα. *In Monomachi flammulum, in quo erant depicti S. Georgius; & Imperator equo insidens; lanceam gestans, & barbaros fugans.*

Μάρτυς, Βασιλεύς, Ἵππε, Λόγχη, Βάρβαροι,
Σύμπνει, δίωκε, σπεῦδε, πλῆττε, πίπτετε.

Illud etiam *in Ulyssis certamina:*

Φυγὼν Ὀδυσσεὺς τὸν μαχησμὸν Ἰλίου,
Πλῆθος, δόλους τε Λωτοφάγων Κικόνων,
Κύκλωπος δεινὸν ὄμμα τοῦ Βροτοκτόνου,
Τὴν Λαιστρυγόνων ὠμότητα, καὶ Κίρκης
Τρόπους ἀδήλους, καὶ μεμηχανημένους,
Ἅδην τὸν φρικτὸν, καὶ τῶν Σειρήνων φθόγγον
Πέτρας τε πλαγκτὰς, καὶ Χαρύβδεως στόμα.
Σκύλλης τὸ δεινὸν, καὶ βίαιον, ὡς ἔφην,
Τίου χερσὶ τέθνηκεν ἐν τῇ Πατρίδι.

Πρὸς ἀναίσθητον Λοίδορον. *In maledicum insensatum.*

Καὶ βάτραχοι φωνοῦσιν, ἀλλ' ἐκ τελμάτων;
Καὶ Κύνες ὑλακτοῦσιν, ἀλλὰ μακρόθεν,
Καὶ Κάνθαροι παίζουσιν, ἀλλ' ἐν κοπρίαις,
Οὐκοῦν, τί καινὸν, εἰ λαλοῦσιν οἱ λίθοι.
Μικρὸν παραλλάττοντες ἀδρῶν Βατράχων.

Hos Vir omnium calculo doctissimus, ac disertissimus Gaspar de Simeonibus è Græco in Latinos pariter Jambicos feliciter transtulit, uno tantùm versu auctiores; & sanè meliores omninò fecit; dum Psellus ipse, in sententia sese implicans, comparationem æqvat parùm qvidem aptè; ut docto, & ingenuo cuiqve, qvi Græcos cum Latinis conferat, patere potest. Ii autem sunt:

Turpis coaxat Rana, sed cœno cubans;
Latrat molestus voce, sed procul, Canis;
Scarabæus ater ludit, at fimo latens:
Putenti & absens ore dum jacis jocos,
His unus impar haud eras tribus, fores,
Majore monstro, stolide, ni loquax lapis.

Περὶ Σεληνιασμοῦ. *De Seleniasmo.* P. Σεληνιασμὸς φυσικόν τι τυγχάνει.

Πρὸς τὸν Μοναχὸν Σαββαΐτην σκωπτικοί. *In Monachum Sabbaitam Scoptici.* P. πρὸς τὸ σατάν σε τὴν ἔχιδναν τοῦ βίου.

Παράφρασις διὰ στίχων Ιαμβικῶν εἰς τὸν Κανόνα τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κοσμᾶ τοῦ Μαιουμᾶ Ἐπισκόπου, ὃν ἐκεῖνος συνέθηκε ψάλλεσθαι τῇ ἁγίᾳ, καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ. *Paraphrasis Carmine Jambico in Canonem S. P. nostri Cosmæ Majumæ Episcopi, quem ille composuit, ut sancta, & magna feria quinta caneretur.* P. Πόντος μέλας πρὶν τέτμηται, τετμημένη.

LXXVII. Multa sunt, ut vides, hujus Auctoris hæc, qvæ vides, scripta. Non tamen explent sitim, sed adhuc * anxius sortem meam accuso, qvod non habuerim omnia. Relatum namq; mihi est ab homine fide

* Post diatribam de Psellis à se editum Allatius de Simeonibus p. 69. testatur se nactum Codicem satis antiquum, licet madore infirmatum Pselli Orationum quarundam, quarum initia ibi apponit. *Prima* principium tribus στίχοις mutilum est, διδόασι γὰρ ὑποψίαν ὧν οὐχὶ τὸ ἑκάστου. *Secunda*: Ἔδει ποτὲ, θειότατε βασιλεῦ, τὴν πάντα κρίνουσαν φιλοσοφίαν. *Tertia*: ὦ βασιλεῦ ἥλιε, καὶ τίς ἄν με καταμιάσαιτο ταύτην σοι προσφυῶς τὴν κλῆσιν. *Quarta*: ὦ βασιλεῦ προσθήκης ἄτερ καὶ συναφῆς, καὶ μόνε τῶν ὄντων ἀπαράμιλλε. *Quinta*: μὴ θαυμάσῃς ὦ Βασιλεῦ, εἰ πλείστων λογίων ἀκροασάμενος. *Sexta*: Μέγιστε Βασιλεῦ, τὸν ὁρατὸν τοῦτον κόσμον, τὸ μέγα τοῦ θεοῦ δημιούργημα. *Septima*, ὡς ἐκ τοῦ βασιλέως τοῦ Μονομάχου πρός τινα σοφὸν κατηχημένον, incipit: ἀνέγνων τὸ γράμμα σου λογιώτατε καὶ σοφώτατε, καὶ τῷ ἀμυθήτῳ κάλλει. Ex illis Orationibus patere notat Allatius Psellum sub Constantino Monomacho dicendi gloria & varia disciplinarum scientia clarum floruisse, atque ut ipsius de se Pselli verbis utar, τὴν μὲν φιλοσοφίαν σβεσθεῖσαν αὐτὸν ἀνάψαι extinctam antea Philosophiam restituisse ac novum ejus veluti lumen accendisse, privata industria, non ab alio edoctum. Ὅσον ἐγὼ μὲν πρὸς τὴν τέχνην τῶν λόγων, καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀπένευσα, καὶ μαθημάτων ἡψάμην, οὐ παρ' ἄλλου λαβών, ἔσβεστο γὰρ αὐτοῖς ὁ πυρσός. ἀλλ' ἐγὼ αὖθις τοῦτον ἀνάψας καὶ τοῖς ποθοῦσι διαπυρσεύσας. Hæc Allatius ibidem ex Oratione funebri edita Pselli in Joannem Xiphilinum Patriarcham. Plura Pselli monumenta manu exarata superesse in Codice Mazariniano testatur Combefisius qvem vide pag. 293. manipuli Originum rerumqve CPolitanar. Non pauca etiam servat thesaurus librarius Cæsareus Vindobonensis, atque in his Librum παραδόξων ἀκουσμάτων ad Mich. Cerularium Patriarcham CPol. è quo prolixum locum affert Lambecius VII pag. 222-224. tum libellum de divinatione ex ossibus humerariis mactatarum ovium vel agnorum, & de auspicio, περὶ ὠμοπλατοσκοπίας καὶ οἰωνοσκοπίας: Incipit: Ὁ Σωκράτης ἐκεῖνος ὁ Σωφρονίσκου, τοῖς Πλατωνικοῖς ἐντυχὼν διαλόγοις, οὗτος μέν, φησιν, ὁ νεανίας, περὶ Πλάτωνος ἄγει ἔνθα καὶ βούλεται κ. τ. λ.

fide digno, & chirographo ſignificatum, in Bibliotheca qvadam hic Romæ multa hujus Auctoris Manuſcripta neglecta jacere. Forſan aliqvando, id enim totis viribus conabor, dabitur poteſtas viſendi, legendi ac demum conferendi cum aliis. Qvod ſi fiet, polliceor tibi fidem meam, mi Gaffarelle, me de omnibus te ſincere commonefacturum. Interim his fruere.

LXXVIII. Michael etiam Pſellus præfatur in Philippi Solitarii Dioptram, qvæ jam edita eſt Latina, ex interpretatione Jacobi Pontani, Ingolſtadii in 4. Qvod tamen vel exſcriptorum incuria, vel alicuius, qvi verba Pſelli in tractatum illum accommodare voluit, contigit. Mihi certe non videtur Michaël Pſellus, qvi ſub Monomacho, & Ducis floruit, eo usqve vitam protraxiſſe, ut poſt Philippi obitum, de qvo non tanqvam tunc recens extincto loqvitur, in ejusdem Dioptram, licet etiam μακροβιώτατον fecerimus, præfari potuerit. Philippus enim anno 1105, ſcribebat, ut ipſe fatetur,

Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἄχρι δὴ καὶ τῆς δεῦρο
Πεπλήρωνται τὰ χίλια, πρὸς δὲ καὶ ἑκατόν τε,
Καὶ πέντε ἐπὶ τούτοις γε, ἕως καὶ τοῦ νῦν, ἔτη,
Ἂν δ' ἀριθμῇς ἐκ τῆς ταφῆς τοῦ τούτου, καὶ τοῦ πάθους
Πεφύκασί τε χίλια ἑβδομήκοντα δύο.

Ecce enim à Chriſto usque in præſentem diem completi ſunt mille, & centum, & inſuper ad hæc tempora anni quinque. Si vero computas à ſepultura, & paſſione illius, ſunt mille ſeptuaginta duo. Anno videlicet ſexto decimo Alexii, ut idem ait inferius,

Ὁμοῦ τε ἔτη γίνονται ἀπὸ Χριστοῦ τὸ πάθος
Χίλια ἑβδομήκοντα, καὶ δύο δὲ πρὸς τούτοις,
Τοῦ Ἄνακτος ἑκκαίδεκα Ἀλεξίου ἀρτίως

Simul anni ſunt à Chriſti paſſione mille ſeptuaginta duo, Imperatoris Alexii ſexdecim completi. Nec potuit illo eodem anno Philippus ingentis ſtudii, ac laboris Opus abſolviſſe. At abſolverit, ſtatim ne ad manus omnium potuit pervenire, adornariqve Præfatione etiam Pſelli? Qvod ſi momento eodem factum id eſſe affirmabimus, Pſellus certe plus annis centum natus ſcribebat, & veriſimilius eſt alium ab hoc Pſello fuiſſe. De Notis ſive Scholiis, qvæ ex Pſello in Dioptra inſeruntur, non mo-

moror; vel enim à præfante Psello, ex antiqviori Psello, ut affinis gloriam propagaret; vel à scribente, vel legente adnexa sunt; ni eundemmet, cujus illa Præfatiuncula est, eorundem Scholiorum Auctorem agnoscere velimus. Illud etiam mihi nec satis planum, nec certum est, Annum 1105, cum Dioptra scribebatur annum Alexii sextum decimum fuisse, cum, si rectè annorum series computetur, fuerit annus illius Imperii 25, rerum enim potitur anno 1081. Idqve pro Tractatuli hujusce brevitate innuisse sat fuit.

LXXIX. Meursius, Notis in Carmina Pselli in Cantica Cantic. notat post hunc Psellum alium etiam fuisse Michaëlem Psellum, Virum militarem, sub Theodoro Lascari, cujus meminerit Georgius Logothetes in illis verbis: "Ὁ δὲ Βασιλεὺς Θεόδωρος, ἐπεὶ περὶ τῶν γεγενημένων ἐπύθετο, ἔσπευσε πρὸς τὴν Ἕω παλινοστῆσαι. καὶ ἀφεὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τοῖς κατὰ Δύσμην μέρεσιν εἰς φύλαξιν τὸν πατρόπαππον θεῖον αὐτοῦ Λάσκαριν, καὶ Μιχαὴλ τὸν Ψελλὸν μετὰ μικροῦ στρατεύματος, ὅσον εἰς τριακοσίους ἠριθμημένους, τοῦ τε Πριλάπου, καὶ τὰ πέριξ, ἀφῆκε Θεόδωρον Καλαμπάκην, ὃν καὶ Ταπᾶν τῆς Αὐλῆς καλωνόμαζον τὸν δὲ Κωνσταντῖνον τὸν Χαβαρὰν εἰς ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου, ἐμὲ δὲ πάντων προΐστατο. *Theodorus Rex, iis cognitis, in Orientem protinùs redire maturas, Lascare Patris Avunculo, & Michaële Psello cum exiguis copiis, utpotè trecentis, in Occidentis præsidium relictis Perilapo, & vicino tractui Theodoro Calampaci, quem Tatam Aulæ cognominabant, Constantino Chabaræ Albani Præfecturam demandavit; mihi autem supremum in omnes imperium tradidit.*

Sed, ut verum fatear, mendum in hoc loco inesse suspicabar. Cùm enim reliqvorum omnium, qvibus exercitum demandaverat, Imperator, nomina & cognomina apponantur, Lascaris solum nomen, non ex more suo, tacuisse videbam. Deinde, cùm alia, nec minoris considerationis, unius tantùm curæ demandasset, nulla videbatur ratio duos in minimo negotio præfecisse, & ridiculum sanè est, tam exiguas copias, trecentos scilicet, Viris duobus commendasse. Immò alia ejusdem Auctoris, de eodem argumento Editio, Lascaris nomen nobis ingerit, nec Psellum comminiscitur; & cùm sæpiùs in rei gestæ narratione horum omnium notitia, & cognomina, ad fastidium usqve, repetat, Psellum istum nunqvam nominat. Duas siqvidem ejusdem Historiæ ἐκδόσεις, Editiones, conscripsit, alteram, qvam Theodorus Dousa Græcè, & Latinè publicavit, brevem, concisam, non narrantem, sed tantùm digito rem monstrantem,

tem, ideoqve perobſcuram, & decurtatam, qvam ſi alterius compendium dixeris, non errabis à ſcopo; alteram diffuſam, non præcipua ſolùm, ſed minima qvæqve, oratorio qvandòqve more, exponentem, & qvaſi commentario, obſcura, & ardua illuſtrantem. Hanc, qvæ Pſellum non habet; cui elucidandæ nonnullas horas impendi, diutiùs apud me, maximo Reipublicæ Literariæ damno, immorari non patiar, ſed, cùm primùm per vires licebit, uſui publico excudetur. Libentiſſimè hic plura Auctoris adſcriberem, ut qvid inter utramqve Editionem interſit, facta collatione agnoſceres, ſed nimis longa oratione proſeqvitur, & iter ſuum àd Prilapum, ſpatio trium menſium peractum; & Prilapi expugnatiouem; tandem infelicem hujus expeditionis finem; de qvibus in editis nec verbum qvidem eſt. Pauca tamen pro jam adſcripto loco, * veluti in guſtum dabo. Ὁ μὲν οὖν Βασιλεὺς Θεόδωρος, ἐπεὶ τῶν γεγενημένων ἐν τῇ τῶν Μουσουλμάνων ἐπύθετο χώρᾳ, οὐ περὶ τούτων μᾶλλον ἔχων φροντίδα, ἢ περὶ τῶν αὐτοῦ, κίνδυνον γὰρ οὐ μικρὸν ἐπισυμβαίνειν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ὑπετόπασε χώροις, ἔσπευσε πρὸς τὴν Ἕω παλινοστῆσαι. Καὶ δὴ πᾶσαν τὴν Ῥωμαϊκὴν στρατιὰν μεθ' ἑαυτοῦ προσλαβὼν τῆς πρὸς τὴν Ἕω φερούσης ἐφήπτετο, καταλέλοιπε δὲ ἔν τε τῇ Θεσσαλονίκῃ καὶ τοῖς κατὰ δύσιν μέρεσιν, ὡς πρὸς φύλαξιν δῆθεν τῆς χώρας τὸν πρὸς πάππου θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ, μικρόν τι, καὶ εὐζωνόπλον ἐκ Παφλαγόνων στράτευμα ἐπιδοὺς αὐτῷ, κἀκ τοῦ Σκυθικοῦ, ὅσον εἰς τριακοσίους ἠριθμημένον. τοῦ δὲ Πριλάπου, καὶ τῶν περὶ αὐτὸ στρατευμάτων τὸν ὃν εἶχε Σκουτέριον Ξυλέαν ὠνομαζόμενον, φερωνύμως τὴν κλῆσιν, νὴ τὴν θέμιν, ἔχοντα. εἰς δὲ τὸν Βελεσὸν, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν τὸν Καλαμπάκην Θεόδωρον, ὃν καὶ Ταπὰν τῆς Αὐλῆς κατωνόμαζον. τὸν δὲ Χαβάρωνα Κωνσταντῖνον εἰς ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου κατέστησεν. ἐμὲ δὲ Πραίτωρα χειροτονήσας πάντων αὐτῶν ἀφῆκεν περιΐστασθαι. Τοῦτο δὲ, ὡς οἶμαι, πεποίηκεν, ἵνα τῇ ἐξ αὐτοῦ μακροτέρᾳ ἀποδημίᾳ εἰς λήθην, ὧν ἐπεπόνθειν γενοίμην. Οὐδὲ γὰρ εἶδέ με πότε μετὰ τὰς πληγὰς ἐλευθεριάσαντα, καὶ λόγοις χαροποτέροις, ὡς εἰώθειν, πρὸς αὐτὸν χρήσασθαι. Ἵνα γοῦν τῇ χρονίᾳ ταύτῃ διατριβῇ τῆς ψυχῆς ἡ σκυθρωπότης διαλυθείη μοι, πέπραχε τοῦτο. Τάχα δὲ καὶ ὡς δυσχεραίνων ἦν, τὴν ξυναυλίαν μου βαρυνόμενος· προσέκρουον γὰρ αὐτῷ πολλάκις, ἐφ' οἷς ᾔδειν οὐ κατὰ τὸν δίκαιον λόγον διαπράττεσθαι θέλοντα. Ὁ μὲν οὖν Βασιλεὺς πρὸς τὴν Ἕω ἀπῄει, ἐγὼ δὲ καταλέλειμμαι τοῖς ἐν Δύσει. &c. *Imperator itaque Theodorus de rebus à Muſulmanis in eorum ditione geſtis certior factus, magis ſuis, quàm illis animum advertens, ingens inde Romanis regionibus imminere periculum ſuſpicatus, in Orientem quàm celerrimè pedem retulit, cum univerſis Romanorum*

* Georg. Acropolita p. 76. ſeq. edit. Allatii. Pariſ. 1615, fol.

norum copiis iter ad ea loca ingressus. Thessalonicæ verò, & in aliis Occidentis partibus in custodiam dumtaxat Avunculum Michaëlem Lascarim, consignata illa exigua, nec ampla Paphlagonum manu, & ex Scythis non ultra trecentis, reliquit. Prilapi, & vicinorum exercituum Scuterium, Xyleam dictum, digno, adepol, cognomine; Belessi, tractusque circa ipsum, Calampacem Theodorum, quem Tatam Aulæ nuncupabant; Constantinum Chabaronem Albano præfecit; me Prætorem creatum omnibus hisce præesse jussit, non alio, ni fallor, scopo, quàm ut longiori ab eo discessu præteritorum malorum oblivisccrer. Namque post plagas acceptas, nunquam me liberius dicere, quæ sentirem, nunquam verbis hilarioribus more meo uti conspexerat. Ut ergo longa ista mora mœrorem è pectore demerem, id egerat; fortasse etiam mei contubernii, quod fastidiebat, tædio. Sæpe enim in iis, quæ ille contra jus, fasque intentabat, ipse adversabar. Imperator itaque in Orientem processit; ego in Occiduis partibus remansi. Suspicionem auxit Ephræmius in Chronico, qvi, cum non sententiam tantum, sed verba etiam Acropolitæ carmine exprimat, licet alios accuratissime enumeret, de Michaële hoc Psello verbum nullum facit;

Πλὴν διαθεὶς εὖ τὰ κατὰ τὴν Εσπέραν Ἄναξ,
Μετὰ ϛρατιᾶς ἐκτρέχει πρὸς τὴν Ἕω,
Λιπὼν ϛρατηγὸς κατὰ Θεοσαλονίκην
Μιχαὴλ Λασκάριον ἄνδρα γεννάδα,
Ἐν δὲ Πριλάπῳ Σκουτέριον Ξυλέαν,
Επωνυμίαν ἀτρεκῆ κεκτημένον.
Εν δ' αὖ Βελεσσῷ τοῖς περικύκλῳ τόποις
Φύλακα Θεόδωρον τὸν Καλαμπάκην.
Ἰλλυριῶν δὲ Χαβάρον ἐπιϛάτην.
Πρὸ τοῖσδε Γεώργιον Ακροπολίτην.
Αρχοντα πάντων, καὶ Πρόεδρον δεικνύει,
Πρόσθεν τιμήσας τῇ Πραίτωρος ἀξίᾳ.

Nihilominus rebus occiduis benè compositis Imperator cum exercitu in Orientem convolat, Ducibus relictis Thessalonicæ Michaële Lascari Viro strenuo; Prilapi Scuterio Xylea, cognomine suo equidem non dissimili; Belessi, & locis vicinis custode Theodoro Calampace; Illyricorum verò Chabarone Præfecto. Insuper Acropolitem Georgium omnium præsidem, ac primatem constituit, priùs

Præto-

Prætoris dignitate insignitum. Tandem, præter omnem suspicionem, apertè evicit locum illum depravatum esse, & mancum, Codex perantiquus Vaticanus, in qvo editio Dousiana continetur; qvi Psellum hunc nec de nomine qvidem novit. Locum hic exscribam; ut anteà editum à Dousa * mutilum, & hiulcum, ope emendatissimi Codicis integres, ac impleas. Ὁ δὲ Βασιλεὺς Θεόδωρος, ἐπεὶ περὶ τῶν τοῦ χειμερινῶν ἐπύθετο, ἔσπευσε πρὸς τὴν Ἕω παλινοστῆσαι, καὶ ἀφεὶς ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ, καὶ τοῖς κατὰ Δύσιν μέρεσιν εἰς φυλακὴν τὸν πρὸ πάππου θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ μετὰ μικροῦ στρατεύματος ὅσον εἰς τριακοσίους ἠριθμημένον. τοῦ δὲ Πελλάπου, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν στρατευμάτων τὸν, ὃν εἶχε Σκελέριον Ξυλέαν ὠνομασμένον. εἰς δὲ τὴν Βελεσσὸν, καὶ τὰ περὶ αὐτὴν τὴν Καλαμπάκην Θεόδωρον, ὃν καὶ Τατᾶν τῆς Αὐλῆς κατωνόμαζον, τὴν δὲ Χαβάρωνα Κωνσταντῖνον εἰς ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου, ἐμὲ δὲ πάντων προστήσας. &c. Hæc autem non ideò à me dicta sunt, ut Psellum istum eo tempore fuisse negem; potuit enim esse, & fortè fuit; sed ut ostendam ex hisce Georgii verbis certò id affirmari non posse.

LXXX. Fuere & alii Pselli: inter eos præcipuus Joannes Psellus. Meursius hujus putat esse Jambos, qvos cum Heraclide Pontico vulgavit olim Gesnerus; errasseqve eum, cùm Michaëli tribuit. Sed Michaëli tribuit etiam Andreas Schottus, Præfatione in Cant. Cantic. *Certè Jambicis de Virtutibus, & vitiis gnomas composuit, quæ cum Heraclidis Pontici Allegoriis Homericis hodiè leguntur.* Non æqvè benè.

Ejusdem etiam edita sunt Carmina, Εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας, Βασίλειον, Γρηγόριον, καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον. Item Εἰς τὰς ἁγίας ἑπτὰ Συνόδους, cum Theodori Prodromi carminibus, & Xanthopuli. Basileæ apud Bebelium 1536. in 8vo. Verùm Opusculum, de septem Synodis, esse Michaëlis Pselli anteà indicavimus.

Item Constantinus Psellus, cujus *Lexicum in Evangelistas, sive Brevem expositionem difficilium in iis locorum*, ait extare MS. Græcè in Bibl. Imperat. Viennæ in 4to. Gesnerus, & Possevinus. Legi etiam ipsius

Ἔκθεσιν πίστεως, *Expositionem Fidei*, qvæ incipit, πιστεύω εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, qvæ etiam in Bibliotheca Antonii Augustini Cod. 166. manuscripta habebatur.

* p. 48. edit. Theodori Dousæ, Lugd. Bat. 1614. 8.

Leoni Allatio Polyhiſtori Eruditiſſ.

JACOBUS PHILIPPUS TOMASINUS.

ECQUID meditaris reconditæ literaturæ Vir, antiqvitatis acerrimus indagator, Græci idiomatis promus condus? Nulla enim, præ fervido ingenii impetu, laboribus tuis qvies, aut moderatio, qvin jugiter labantes literas ſuffulcias, qvin editis Lucubrationibus Typographiam dites, vetuſtiores, ac latentes Scriptores in lucem revoces, jamq; temporum injuria obliteratos, tuis meditationibus illuſtres, cum publico liberaliter communices, iisq; veluti perpetuis tuæ benevolentiæ pignoribus recrees. In qvorum numero cum me tam benigne cenſere volueris, neq; hic meum in Te cultum premere poſſum, aut debeo. Qvin mihi ſummopere gaudeo de laborioſo Simeonis Metaphraſtæ indicio, qvod à multis diu deſideratum, fruſtraqve qvæſitum tuo ingenio non ſine Sacrorum Doctorum face omnis aſcribet poſteritas. Ut inde magnæ ſanctitatis, & doctrinæ Viro, ac Sanctis ipſis, qvorum ille geſta recenſuit, ſumma in cœlis lætitia accedat, & impia in terris Hæreticorum cohors, catholicis ea in re monumentis adverſata, jam tandem conticeſcat; neq; ideo non aptiſſime illud Sacri Vatis per te uſurpemus; *Videbunt recti, & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os ſuum.* Nec ſane ingrata erit Eruditis tua de Pſellis Diatriba, ad qvam, qvia nihil aliud conferre valeo, hoc ſaltem latere Te nolo, Adrianum Spigelium Philoſophum, ac Medicum Clariſſ. hujus olim Gymnaſii Anatomicum, horis ſubciſivis inter varios, graviſſimosqve labores Medicos, & Chirurgicos, Libellum Pſelli Græcum *De virtutibus Lapidum* Latino, & Etruſco ſermone vertiſſe, qvem ejus Gener Liberalis Crema Philoſophus, & Medicus Taruiſinus præſtantiſſimus, me parario, tuis, ſicubi opus, uſibus obtulit. Qvæ, bono eventu ut prodeant omnia, DEum precor. O Numen, ſerva obſecro hæc nobis bona. Patavii Kalendis Auguſti MDCXXXIV.

Typographus Lectori.

NE ſubſeqventes pagellæ otioſæ eſſent, placuit mihi, ex infinito pene Græcorum Carminum numero, qvibus Auctor noſter, dum per gravioros curas licet, cum Muſis, amœniſſime ludit, nonnulla illius Epigrammata Græca hic adjungere. EX

Ex Epigrammatis
LEONIS ALLATII.

De Eudocia Theodosii Junioris Uxore.

Μῆλον ἰδὼν κάλλιστον Ἄνακτι Γεωργὸς Ἀνάσσῃ
  Ὤπασ' Ἄναξ, Παυλίνῳ δῶρον Ἄνασσα φίλῳ,
Ὅς ἐπαγασσάμενος μεγέθους τι, φυῆς τε, κρατοῦντι
  Δῶκε, πρέπειν φάμενος τοῖα Μέδουσι γέρα.
Ὡς δ' ἐνόησεν Ἄναξ, τί δ' ἔοργας, ἀνείρετο, Μῆλον,
  Ξύγγαμε. ἡ δ' ἀδεῶς, Μῆλον, ἔφη, κατέβρων.
Ἦ νημερτὴς ἔφης; καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι
  Σὴν κεφαλὴν, μάρτυν καὶ Θεὸν ἦγε λόγου.
Χώσατο δὴ τότ' Ἄναξ, στηθέων τ' ἄπο Μῆλον ἐρύσσας,
  Εἶπε, βίοις τοὺς σοι οὑμὸς ἄτιμος ἔφυ.
Τινύμενός τ' ἐδάϊξε λυγρῷ Παυλῖνον ὀλέθρῳ.
  Ἡ δ' αὐλῆς ἐκτὸς ξεῖνον ἄλαιτε πέδον.
Καὶ βίον ἠγήλαζεν ἀμώμητός περ ἐοῦσα,
  Οὔτι κατ' αἶσαν ἄκρων ἐνναέτις Συρίης.
Ὦ κράτος ἠερινῆς μεταμώλιον. ἦ ῥα θεμέθλοις
  Οὐτιδανοῖς ἔστης, πᾶσιν ἄθυρμα, γέλως.
Τὴν δηΐων, φιλίων τε κακαὶ προσέκαμψαν ἐνιπαὶ
  Τὴν τ' αὐτοῖσιν ἀγροῦ Μῆλον ἔσεισε βάθροις.

De Demonassa Cypri Regina.

Ἄρρεσι παισὶ δυσὶ, καὶ κούρῃ μιᾷ ὄλβιος οὖσα,
  Δημώνασσα νόμους τρεῖς Κυπρίοισι θέτο.
Μοιχὶς κειραμένη πορνευέτω. αἶψα δ' ἑταίρη
  Μοιχευθεῖσα, τρίχας κειραμένη Θυγάτηρ.
Βοῦν ἀρότην κτείναντι κακὸς ξίφει οἶτος ἐπέσθω.
  Καὶ εἷς ἐξ υἱέων ἔφθιτο βοῦν ὀλέσας.
Χερσὶ δαμεὶς σφετέραις, ἄταφος κυσὶ κύρμα γενέσθω.
  Καὶ τρίτου αὐτοφόνου ῥίφθεν ἄθαπτα μέλη.
Οὐδὲ δύαις ὀκλάσασα σιδήρεος, ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ
  Θεσμὸν ἀεὶ θεμένη ἦγεν ἀνασσομένους.

Μέχρις βοιῶ γρόωσαν ὀλωλότα μόσχον ἰδοῦσα,
    Ὃν πόθι πῆμα σαφῶς φράσατ' ἐν ἀλλοτρίοις.
Καὶ χαλκὸν τήξασα, φλογέαισιν ἐνέπεσε δίναις.
    Ἆ πόσον σοφίης φέρτερός ἐστι τύχη.
Οὐ θρόνος, οὐ βασίλειον ἐπήρκεσεν, οὐ μένος ἀνδρῶν.
    Τίς δ' οὐκ οἶδε πέλειν παίγνια ταῦτα τύχης;
Μέσφα κακ' ἠγνοίησε μακαρτάτη. ὦ πολύολβοι
    φῶτες αἰδείη, κάμμοροι ἴδμο σιωῇ.

De Mulieris Constantinopolitanæ pudicitia celebri.

Θάρσει, μηδέτι τάρβει, ἄκοιτις ἔειπεν ὁμεύνῳ,
    Εὖτ' ἂν ἀναιδήτων βαιὸν ἀέκουσα τρέπιν.
Αἰνῶς γὰρ κραδίην ζηλήμονι τήκετο πυρσῷ
    Εὖνις, ἐν ἀλλοτρίων χερσὶ δάμαρτα λάων.
Εἶπε γυνὴ, καὶ νεῦσε νέοις. οἱ δ' ἄσσον ἰόντες
    Γηθόσυνοι, σχεδίην φίλεον ἐρχομένην.
Ἀλλ' ὅτε δὴ πόδα νηὸς ἄκροις παρὰ χείλεσιν ὦσεν
    Μέλλε τ' ἐπεμβαίνειν πρὸς βυθὸν ἆλτο ῥόου
Ἄνθορε, καὶ βρυχίοισιν ἀποσπασθεῖσα διαύλοις,
    Ἀνδρὶ γάνος, θάμβος πειρομένοισι νέμε.
Ὦ φλογὸς, ὦ πυρῆς ὦ τῶν κατεπάφλασεν ἦτορ
    Ἐνδομύχων θείου, σωφροσύνης τι πόθων.
Οὓς ὕβρις, οὐ ξίφος οὐκ εὔνασε λοιγὸς ὀλέθρου,
    Οὐδὲ μὲν οὐδ' ἀπλέτου σβέσσε ῥόος πελάγους.

In Funere Angeli Grylli Abbatis.

Sub Tabula Religionis Divi Benedicti.

Κῦδος ἔην τεκέεσσιν. ἐμοὶ Βενέδικτος ἐν ἀρχῇ,
    Καὶ νῦν γηραλέῃ Ἄγγελος εὐρὺ κλέος.

Sub Tabula Mœroris.

Πένθος ἐγὼ ποτ' ἔολπα νόον πρὸς γήθεα τρέψαι.
    Γρύλλου δ' οἰχομένου γῆθος ἐλπὶς ἔδυ.

Sub Tabula Poëseos.

Ἄσμασιν ἡδὺ κέρασσαν, ὄνειαρ ἐφ' ἡδεῖ πολλοί.
    Χρείην, ἡδὺ, σέβας Γρύλλος ἔκλαξε μόνος.

MICHA-

MICHAELIS PSELLI

Διδασκαλία παντοδαπὴ

Sive

De Omnifaria Doctrina

Capita & Qvæſtiones ac Reſponſiones

CXCIII.

Ad MICHAELEM DUCAM,

Imperatorem CPol.

Ex Apographo Lindenbrogiano, qvod exſtat Hamburgi in Bibl. S. Johannis, Græce nunc primum editæ & Latine verſæ

à

JO. ALBERTO FABRICIO.

Τοῦ Πανσοφωτάτου, καὶ τιμιωτάτου ΜΙΧΑΗΛ τοῦ ΨΕΛΛΟΥ

Διδασκαλία παντοδαπή.

ά.

Πιστεύω εἰς ἕνα πατέρα τὴν πάντων ἀρχὴν, καὶ αἰτίαν, οὐκ ἔκ τινος γεννηθέντα ἀναίτιον καὶ ἀγέννητον μόνον, ὑπάρχοντα πατέρα φύσει τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ καὶ προβολέα τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ εἰς ἕνα υἱὸν τὸν μονογενῆ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. καὶ εἰς Πνεῦμα ἅγιον, οὐ γεννόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσιάς αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, παράκλητον ὀνομαζόμενον ὡς τὰς τῶν ὅλων παρακλήσεις δεχόμενον, κατὰ παντὸς ὅμοιον τῷ πατρὶ καὶ υἱῷ, ἐκ τοῦ πατρὸς μὲν ἐκπορευόμενον, δι' υἱοῦ δὲ μεταδιδόμενον καὶ μεταλαμβανόμενον ὑπὸ πάσης κτίσεως. Τούτων δὲ τῶν τριῶν ὑποστάσεων Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, μία ἀρχὴ, μία φύσις, μία θεότης, μία μορφὴ, μία οὐσία καὶ δύναμις.

β'. Περὶ ὀνομάτων τινῶν λεγομένων ἐν τῷ τῶν Χριστιανῶν δόγματι.

Οὐσία καὶ φύσις ἐπὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος τὸ αὐτὸ, ἀμφότερα γὰρ κοινὰ καὶ καθολικά. καὶ κατὰ τριῶν ὑποστάσεων λεγόμενα. Τούτων μία φύσις, καὶ οὐσία μία, ἡ μία ἐκτύπωσις, μία θεότης, μία χάρις, μία ἰσότης, μία δόξα, μία ὁμολογία, καὶ μία δύναμις.

Ὑπόστασις πάλιν καὶ πρόσωπον τὸ αὐτό. οἷον ὑπόστασις καὶ πρόσωπον ὁ Πατὴρ, ὑπόστασις καὶ πρόσωπον ὁ Υἱὸς, ὑπόστασις καὶ πρόσωπον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Δόξαζε οὖν τρία πρόσωπα, ἤτοι τρεῖς ὑποστάσεις. μίαν δὲ φύσιν τῶν αὐτῶν καὶ οὐσίαν. Οἱ οὖν ἅγιοι πατέρες ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τάττουσι τὸ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως καὶ μορφῆς ὄνομα. καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν χαρακτῆρα. μία οὖν θεότης, μία φύσις, μία οὐσία, μία μορφή. καὶ πάλιν τρία πρόσωπα, τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ τρεῖς χαρακτῆρες, τρεῖς ἰδιότητες. Ἔστι δὲ ἰδιότης ἐπὶ μὲν τοῦ πατρὸς ἡ ἀγεννησία. ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ἡ γέννησις, ἐπὶ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἡ ἐκπόρευσις.

γ'. Περὶ ἐνυποστάτων.

Πρόσεχε τῷ ὀνόματι τούτῳ, Δέσποτά μου. πολυσήμαντον γάρ ἐστι, τὸ δὲ κυρίως αὐτὸ σημαινόμενον, δυσκολώτατον. λέγεται οὖν ἐνυπόστατα, πᾶσα ὕπαρξις εἴτε σωματικὴ εἴτε ἀσωματικὴ, καθ' ὃ ὑφέστηκεν, ὥστε κατὰ τοῦτον

τὸν

MICHAELIS PSELLI

De Omnifaria Doctrina.

CAPUT I.

CRedo in unum Patrem, principium omnium & causam, ex nullo factum & solum causæ expertem atqve ingenitum: naturâ Patrem unigeniti Filii sui, & Spiritus S emissorem: Et in unum Filium unigenitum, Dominum nostrum JEsum Christum. Et in Spiritum S. non natum ex Patre, sed ex essentia ejus procedentem, dictum Advocatum utpote qvi voces precesqve omnium excipit, per omnia similem Patri & Filio, qvi ex Patre qvidem procedit, sed per Filium datur, & ab omni creatura * accipitur. Harum trium personarum Patris Filii & Spiritus S. unum principium, una est natura, una divinitas, una forma, una essentia & potentia.

2. *De vocabulis quibusdam, in Christianorum dogmate usurpari solitis.*

Essentia & natura in sancta & consubstantiali Trinitate unum idemqve denotat, ambo enim communia sunt & universalia, & de tribus personis dicuntur, qvarum una natura & una substantia, una forma, una divinitas, una gratia, una paritas & æqvalitas, una gloria, una confessio & una potentia.

Hypostasis & persona similiter unum & idem significant, nam ita Pater v. g. Hypostasis & persona est, Hypostasis & persona Filius, Hypostasis & persona Spiritus S. Glorifica igitur tres personas sive Hypostases, unam vero naturam earundem atqve essentiam. Sancti qvippe Patres pro uno eodemqve ponunt vocabula essentiæ & naturæ & formæ: ac vicissim idem illis est persona, character & Hypostasis. Una itaqve est Divinitas, una natura; una essentia, una forma. Nec minus tres sunt personæ, tres Hypostases, tres proprietates. Est autem proprietas Patris qvidem qvod sit ingenitus, Filii qvod genitus est à Patre, Spiritus S. qvod procedit.

3. *De enhypostatis sive his quæ personâ sive Hypostasi insunt.*

Attende, Domine mi, huic vocabulo ἐνυποςάτε, plura enim significat, & qvid proprie denotet, non adeo dictu facile est. Dicuntur enim inesse Hypostasi qvæcunqve res sive corporales sive incor-

* Hominibus puta, ut Marc. XVI. 15. κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει.

τὸν λόγον εἴποις ἀνθρώπου καὶ τὸ χρῶμα καὶ τὴν οὐσίαν ἐνυπόστατον, κυρίως δὲ τὸ μὲν χρῶμα ἑτεροϋπόστατον. οὐκ ἔχει γὰρ ἰδίαν ὕπαρξιν, ἀλλ' ἐν σώματι ὑφέστηκεν. ἡ δὲ οὐσία κυρίως ὑπόστασις, ἀλλ' οὐκ ἐνυπόστατος. ἀλλ' ὅμως καταχρηστικῶς λέγονται καὶ ταῦτα ἐνυπόστατα. Πάλιν λέγεται ἐνυπόστατον ὁ καθ' ὅλου ἄνθρωπος, ὅπερ ὀνομάζουσιν οἱ ἔξω Φιλόσοφοί εἰδικώτατον. ἐνυπόστατος δὲ λέγεται ὁ καθ' ὅλου ἄνθρωπος, ὡς ἐν ταῖς ὑποστάσεσι θεωρούμενος. Οἷον, ἐν τῷ Πέτρῳ καὶ τῷ Παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς μερικοῖς ἀνθρώποις. Τρία οὖν ταῦτα τοῦ ἐνυποστάτου λεγόμενα σημαινόμενα οὐ πάνυ δύσκολα εἰς κατάληψιν. περὶ τοῦ τετάρτου τοῦ δυσκολωτέρου ἐφεξῆς ἐροῦμεν.

δ'. Περὶ ἐνυποστάτου.

Ἐνυπόστατόν ἐστι τὸ ἄλλῳ διαφόρῳ κατὰ τὴν οὐσίαν εἰς ἑνὸς σύστασιν προσώπου καὶ μιᾶς γένεσιν ὑποστάσεως συγκείμενον καὶ συνυφιστάμενον, μὴ μέντοιγε καὶ καθ' ἑαυτὸ γνωριζόμενον. Πρόσεχε, Δέσποτά μου τῷ ὁρισμῷ τοῦ ἐνυποστάτου. Ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, μίαν ὑπόστασιν δογματίζει καὶ δύο φύσεις. ὑπόστασιν τὸν σαρκωθέντα υἱὸν, φύσεις δὲ θεότητα, καὶ ἀνθρωπότητα. Τὸ οὖν σῶμα τὸ ἔμψυχον καὶ ἔννουν, ὃ προσελάβετο ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς χριστὸς, οὐ καλεῖ ὑπόστασιν, ἵνα μὴ εὑρεθῇ λέγουσα δύο ὑποστάσεις, ὅπερ ἐφλυάρει Νεστόριος ὁ αἱρετικὸς, ἀλλ' ὀνομάζει ἐνυπόστατον, ὡς ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ ὑποστάσει τὸ εἶναι καὶ τὸ ὑποστῆναι λαβὸν καὶ μηδ' ὡς ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ προϋποστάν. αὐτὸς γὰρ ὁ χριστὸς μία ὢν ὑπόστασις. μᾶλλον δὲ, ἵνα σαφέστερον εἴπω, αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ μία ὢν ὑπόστασις τῆς ἁγίας τριάδος, γέγονε καὶ τῷ σώματι, ᾧ προσελάβετο, ὑπόστασις, ὥστε τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐνυπόστατον μὲν, οὐχ ὑπόστασις δέ.

ε'. Περὶ ὁμοουσίου.

Ὁμοούσια λέγεται ὅσα ταῖς μὲν ὑποστάσεσι διήρηνται ἀπ' ἀλλήλων τῇ δὲ οὐσίᾳ ἥνωνται. οἷον ἐγὼ καὶ σὺ καὶ πάντες οἱ κατὰ μέρος ἄνθρωποι, ὑποστάσεις ἐσμὲν διῃρημέναι ἀπ' ἀλλήλων, ὑπὸ δὲ μίαν οὐσίαν ἀναγόμενοι κατὰ τὸν κοινὸν λόγον τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ γοῦν τὸν λόγον τοῦτον ἐσμὲν ὁμοούσιοι. Ὁ πατὴρ οὖν καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, κατὰ μὲν τὰς ὑποστάσεις διήρηνται, ἄλλος γὰρ ὁ πατὴρ, καὶ ἄλλος ὁ υἱὸς, καὶ ἄλλο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν ἥνωνται. Οὐσία δέ ἐστιν ὁ κοινὸς λόγος τῶν ὑποστάσεων, ἤτοι ἡ μία θεότης, ἡ μία φύσις, ἡ μία μορφή. Ὁμοούσια οὖν ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα

τὸ

incorporales reſpectu ejus in qvo ſunt, qvo ſenſu hominis & color & eſſentia ineſſe Hypoſtaſi dicitur , proprie tamen color ab altero habet qvod ſubſiſtit , non enim gaudet ipſe ſubſiſtentia propria, ſed ſubſiſtit in corpore: Eſſentia vero proprie ipſa eſt Hypoſtaſis, non vero ineſt Hypoſtaſi. Attamen & hæc ſubſiſtentibus ineſſe dicuntur. Viciſſim dicitur etiam ineſſe ſubſiſtentibus homo univerſe conſideratus , qvem Philoſophi externi ſpeciem ſpecialiſſimam vocitant. Ineſſe autem ſubſiſtentibus ſive individuis dicitur, qvod in illis obſervatur , v. g. in Petro, Paulo & aliis ſingulis hominibus. Tria hæc ſignificata τοῦ ἐνυπάρχειν non adeo difficilia comprehenſu ſunt , de qvarto difficiliore jam ſum dicturus.

4. *De Enhypoſtato , ſive perſonaliter unito.*

Enhypoſtatum illud ſive perſonaliter unitum eſt , qvod naturæ alteri eſſentia differenti in perſonæ unius ſive Hypoſtaſeos conſtitutionem & compoſitionem additum eſt & coëxiſtit, nec per ſe ſive ſeorſim ſubſiſtere cognoſcitur. Attende, Domine mi, definitioni enhypoſtati. Sancta Eccleſia Catholica in incarnatione Chriſti unam perſonam & duas naturas docet. Perſonam, Filium incarnatum, Naturas vero , divinitatem & humanitatem. Corpus igitur anima & mente præditum qvod Dominus noſter JEſus Chriſtus aſſumſit , non vocat perſonam , ne inveniatur duas ponere perſonas , ut hæreticus Neſtorius nugatus eſt, ſed vocat enhypoſtatum , ſive unitum perſonali ratione , utpote qvod in Filii perſona & ut ſit , & ut ſubſiſtat accepit, nec per momentum antea ſubſtitit. Sive potius , ut perſpicue magis dicam, Filius ipſe DEi cum eſſet una ex perſonis SS. Trinitatis, etiam corpus qvod aſſumſit in perſonam ſuam ſuſcepit, ut corpus Domini perſonæ qvidem unitum eſſet, at perſona non eſſet.

5. *De conſubſtantiali.*

Conſubſtantialia dicuntur, qvæcunqve ſubſiſtentiam qvidem habent ſeparatam, ſubſiſtentia vero communi junguntur. Sic ego & tu & ſinguli homines, perſonæ invicem diſtinctæ ſumus, ſed ſub una ſubſtantia & communi humanitatis notione comprehendimur; eoqve reſpectu ſumus conſubſtantiales. Eundem in modum Pater, Filius & Spiritus S. perſonis qvidem diſtincti ſunt, alius enim eſt Pater, alius Filius, & alius Spiritus S. eſſentia vero junguntur. Eſſentia nempe communis eſt perſonis ratio, una Divinitas; una natura; una forma. Conſubſtan-

τὸ ἅγιον, ὡς τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς τυγχάνονται οὐσίας. διῄρηνται μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἥνωνται δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ἤτοι φύσιν. Διὰ τοῦτο οὖν λέγονται ὁμοούσια, κατὰ ὁμοφυῆ.

ϛ'. Περὶ ὁμοϋποστάτων.

Ὁμοϋπόστατα λέγονται, ὅσα διαφέρει μὲν ἀλλήλων κατὰ τὴν οὐσίαν, εἰς μίαν δὲ καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἀλλήλοις συντίθεται, οἷον σὺ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Ταῦτα δὲ τὰ μέρη ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα διάφορα εἰσὶ κατὰ τὴν οὐσίαν. Ἄλλη γὰρ οὐσία ψυχῆς, καὶ ἄλλη σώματος. Ὁμοϋπόστατα δὲ κατὰ τὴν χριστιανικὴν δόξαν. Οὔτε γὰρ ἡ ψυχὴ προγενεστέρα τοῦ σώματος, οὔτε τὸ σῶμα πρεσβύτερον τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὁμοῦ ψυχὴ καὶ σῶμα, ὥστε ὅσα διαφέρει κατὰ τὴν οὐσίαν, ὁμόχρονα δὲ καὶ συνάλληλα ὑφέστηκεν, ὁμοϋπόστατα καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται. οὐκ εἰσιν οὖν ὁμοϋπόστατα ὁ Πατὴρ, ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἰ καὶ μηδὲν τούτων πρεσβύτερον καὶ νεώτερον. ἐπεὶ οὐ διαφέρουσι κατὰ τὴν οὐσίαν. Ὁμοούσια δὲ καὶ εἰσὶ καὶ ὀνομάζονται.

ζ'. Περὶ οὐσιώδους ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς.

Οὐσιώδης ἕνωσίς ἐστιν, ἡ τὰς πολλὰς ὑποστάσεις εἰς μίαν οὐσίαν συνάγουσα. οἷον οἱ κατὰ μέρος πάντες ἄνθρωποι διῃρημένοι εἰσὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἡνωμένοι δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἤτοι τὸν λόγον τῆς ἀνθρωπότητος. Αὕτη οὖν ἡ ἕνωσις τῶν ὑποστάσεων κατὰ τὴν μίαν οὐσίαν λέγεται οὐσιώδης ἕνωσις. Οὐσιώδης δὲ ἐστι διαφορὰ, ὅταν αἱ ἑνωθεῖσαι φύσεις εἰς μίαν ὑπόστασιν ἀσύγχυτοι καὶ ἀμείωτοι μένωσιν. Οἷον αἱ δύο φύσεις τοῦ χριστοῦ, ἤτοι ἡ θεότης καὶ ἡ ἀνθρωπότης εἰς μίαν συνελθοῦσαι ὑπόστασιν οὐ συνεχύθησαν οὐδὲ ἐμειώθησαν, ἀλλ' ἔχουσιν οὐσιώδη τὴν διαφοράν. ἑκάστη γὰρ τῶν δύο φύσεων ἄφυρτός ἐστι καὶ ἀσύγχυτος κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων, οὐ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, μία γὰρ ἀμφοῖν ἡ ὑπόστασις, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσιώδη διαφοράν.

η'. Περὶ ὑποστατικῆς ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς.

Ὑποστατικὴ ἕνωσίς ἐστιν ἡ τὰς διαφόρους οὐσίας καὶ φύσεις εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν συνάγουσά τε καὶ συνδέουσα. οἷον ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ ὑποστατικὴ ἐγένετο ἕνωσις. Αἱ γὰρ δύο φύσεις αὐτῷ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἀσυγχύτως ἡνώθησαν. Ὑποστατικὴ δέ ἐστι διαφορὰ, ὅταν αἱ ὑπὸ τὴν μίαν οὐσίαν ὑποστάσεις διῄρηνται ἀπ' ἀλλήλων εἰς ἀριθμὸν καὶ πλῆθος ἐπὶ τοῖς χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασιν. οἷον σὺ καὶ ἐγὼ καὶ πάντες οἱ κατὰ μέρος ἄνθρωποι τοῖς χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασι διαφέρομεν ἀλλήλων κατὰ τὰς ὑποστάσεις. ὡς φέρε εἰπεῖν

ἐγὼ

ſubſtantiales igitur ſunt Pater, Filius & Spiritus S. tanqvam qvi unius ejusdemqve ſunt eſſentiæ. Diſtingvuntur perſonis ut dictum eſt, ſed unum ſunt eſſentia & naturâ. Ideo conſubſtantiales atqve ejusqve naturæ appellari conſveverunt.

6. *De ſimul perſonam conſtituentibus.*

Simul perſonam conſtituentia differunt qvidem eſſentia, ſed in unam eandemq; perſonam coaluerunt, ut Tu Michaël Imperator compoſitus es ex anima & corpore. Hæ vero partes anima & corpus eſſentiâ inter ſe differunt: Alia enim animi alia corporis eſſentia eſt. Ex Chriſtianorum vero ſententia ſimul perſonam hæc conſtituunt, neq; anima antiqvior eſt corpore, neq; corpus animâ vetuſtius, ſed ſimul anima corpusqve, ut qvæ differunt eſſentiæ ratione, contemporanea tamen ſunt & mutuo ſubſiſtunt, ſimulq; perſonam conſtituentia & ſunt & appellantur. Non vero ſimul perſonam conſtituentes ſunt Pater, Filius & Spiritus S. licet nullus horum antiqvior eſt vel junior, ſiqvidem eſſentiæ ratione non differunt. Conſubſtantiales autem & ſunt & nominantur.

7. *De eſſentiali unitate & differentia.*

Eſſentialis unitas eſt, qva multæ hypoſtaſes in unam eſſentiam colliguntur, ut ſinguli homines perſonis diſtincti, ſed uniti eſſentia ſive communis humanitatis ratione. Hæc igitur hypoſtaſeon unitio in unam eſſentiam, dicitur unitas eſſentialis. Eſſentialis vero differentia eſt, qvando junctæ & unitæ in uuam hypoſtaſin naturæ inconfuſæ & haud imminutæ manent, ut duæ naturæ in Chriſto, divinitas & humanitas in unam conjunctæ perſonam non confuſæ neq; imminutæ ſunt, ſed eſſentiali differentia diſtingvuntur. Singulæ enim harum naturarum inconfuſæ & impermixtæ ſunt ratione eſſentiæ, differunt autem invicem non qvoad perſonam, una enim utrisqve hypoſtaſis, ſed eſſentiali differentiâ.

8. *De Perſonali unione & differentia.*

Perſonalis unio eſt, qvæ diverſas eſſentias & naturas in unam perſonam & unam eandemqve hypoſtaſin colligens ac conſtringens, ut in incarnatione Domini noſtri JEſu Chriſti Unio interceſſit perſonalis. Duæ enim naturæ in ipſo in unam eandemqve perſonam inconfuſe ſunt unitæ. Perſonalis vero differentia eſt, qvando ſub una & communi eſſentia comprehenſæ perſonæ invicem numero diſtinguntur, & proprietatibus tanqvam certis notis plures conſtituunt, qvemadmodum Tu & ego atq; qvivis alii homines proprietatibus & characteribus diſtincti ab invicem ſumus, & perſonaliter differimus. Sic verbi gratia ego ſum paulo

ἐγὼ μὲν εἰμὶ μακρὸς, μελάγχρους, ὑποψελλός. Σὺ δὲ μεσῆλιξ, λευκὸς, τὸν προφορικὸν λόγον ὑγιής. ὡσαύτως καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἄνθρωποι τοῖς τοιούτοις ἰδιώμασιν ὑποστατικὴν διαφορὰν ἔχουσιν.

θʹ. Περὶ σχετικῆς ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς.

Σχετικὴ ἕνωσίς ἐστι φιλικὴ διάθεσις, ἢ θελημάτων ὁμονοητικὴ ὁμόνοια. Οἱ οὖν φιλίαν πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες, κατὰ τὸ εἶδος τῆς φιλίας λέγονται ἔχειν σχετικὴν ἕνωσιν. Ὁ οὖν θεήλατος Νεστόριος ὁ αἱρετικὸς μὴ δεχόμενος τὸ ἐκκλησιαστικὸν δόγμα, ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ ἡνώθη τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, τὴν μὲν καθ' ὑπόστασιν ἀπηρνεῖτο, ἐφλυάρει δὲ ὅτι ἡ ἁγία Μαρία ἐγέννησεν ἄνθρωπον ψιλὸν, πρὸς ὃν εἶχεν ὁ Θεὸς ἐξ αὐτῆς τῆς γεννήσεως φιλικὴν διάθεσιν, καὶ ὡμολόγει μὲν ἕνωσιν. οὐχ ὑποστατικὴν δὲ, ἀλλὰ σχετικήν. ὅθεν οὐ μίαν ὑπόστασιν ὁ δείλαιος ἐδογμάτιζεν, ἀλλὰ δύο, διῃρημένας μὲν ἀλλήλων καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, ἡνωμένας δὲ ἀλλήλαις κατὰ φιλίαν, ἢ ταῦτα βουλίαν, ἢ γνωμικὴν διάθεσιν, ἢ ὅσα τοιαῦτα ἐληρώδει ἐκεῖνος.

ιʹ. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία τὸν Πατέρα δογματίζει ἀγέννητον, τὸν δὲ Υἱὸν γεννητὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. ὀνομάζει δὲ τὸν υἱὸν λόγον τοῦ πατρὸς καὶ ἀπαύγασμα, διὰ τὸ ἄνευ συνδυασμοῦ ἀπαθῶς, ἀχρόνως, ἀῤῥεύστως, καὶ ἀχωρίστως γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρός. Υἱὸν δὲ καὶ χαρακτῆρα τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, διὰ τὸ τέλειον καὶ ἐνυπόστατον καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ πατρὶ εἶναι πλὴν τῆς ἀγεννησίας. Μονογενῆ δὲ, ὅτι μόνος ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐγεννήθη. Εἰ γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ' οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς. ἄλλος δὲ τρόπος ὑπάρξεως οὗτος. ἡ δὲ γέννησις καὶ ἡ ἐκπόρευσις, ὡς δὲ καὶ ἡ ἀγεννησία οὐ σημαίνει οὐσίας διαφορὰν, οὐδὲ ἀξίωμα, ἀλλὰ τρόπον ὑπάρξεως.

ιαʹ. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ὁ μὲν Πατὴρ ἄκτιστος καὶ ἀγέννητος, οὐ γὰρ ἔκ τινος, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχει. Ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ αὐτὸ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, ἀλλ' ἐκπορευτῶς. Ἅμα δὲ καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησις, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσις. Τίς δὲ ὁ τρόπος διαφορᾶς γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως, οὐκ οἶδεν οὐδείς. Διαφέρουσιν οὖν αἱ ὑποστάσεις μόναις ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησιν, ἤτοι τῇ ἀγεννησίᾳ καὶ τῇ γεννήσει καὶ τῇ ἐκπορεύσει, ἀδιαιρέτως καὶ ταῦτα διαιρούμεναι. Ἕκαστον δὲ τῶν τριῶν προσώπων

procerior, fusco colore, & subbalbus. Tibi statura mediocris, cutis candida, nihil in lingvæ usu & elocutione vitii. Similem in modum & singuli alii homines proprietatibus ejusmodi, velut personali differentia distinguuntur.

9. *De relativa unione & differentia.*

Relativa unio est amica & consentiens animorum voluntatumqve conspiratio. Qvi igitur amicitiam invicem colunt, ratione hujus amicitiæ, relativa unione juncti esse dicuntur. Nestorius itaqve hæreticus à furiis agitatus cum respueret Ecclesiasticum dogma qvod affirmat DEum ipsum factum esse hominem & naturæ nostræ unitum, illam unionem personalem negavit, & nugatus est hominem nudum natum esse è sancta Maria, qvem ab ipsa usqve nativitate DEus amore esset prosecutus: adeoqve confessus qvidem est unionem, non personalem autem sed relativam, unde non unam personam miser ille docuit, sed duas, essentia & persona invicem distinctas, junctas vero amore & eadem volendo ac sentiendo, & qvæ plura hujuscemodi ille deliravit.

10. *De SS. Trinitate.*

Sancta & Catholica Ecclesia Patrem docet ingenitum, Filium genitum ex Patre, & Spiritum ex solo procedentem Patre non ex Filio, qvem vocat *Verbum Patris & Splendorem*, qvia sine coitione, impassibiliter, nec in tempore, & sine defluxu ac separatione natus est ex Patre, *Filium* vero & *characterem personæ Patris*, qvia perfectus est & propriam personam habet, & per omnia similis est Patri, nisi qvod ille est ingenitus, *unigenitum* etiam, qvod solus ex Patre natus est. Nam licet Spiritus S. qvoqve ex solo Patre procedit, at non per generationem sed per processionem, qvæ alia est existendi ratio. Generatio autem & processio qvemadmodum etiam (ut ita dicam) ingenerabilitas non essentiæ denotat differentiam aut dignitatem, sed modum existendi.

11. *De SS. Trinitate.*

Pater qvidem perfectus & ingenitus, non enim ex alio sed ex seipso habet qvod est. Filius autem à Patre per generationem, & Spiritus S. ipse etiam ex solo Patre, sed per processionem. Simul vero & pariter ex Patre & genitus est Filius & Spiritus S. processit. Qvæ porro sit differentiæ inter generationem ac processionem ratio, nemo unus novit. Differunt igitur personæ solis personalibus proprietatibus, ingenerabilitate, generatione & processione, atqve indistinctæ invicem ita à se distinguuntur. Qvælibet autem trium personarum perfectam hypostasin sive subsistentiam habet: hisqve tribus perfectis hy-

τελείαν ἔχει ὑπόστασιν. Ἐν γὰρ τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι μία ἁπλῆ οὐσία ὑπερτέλειος καὶ προτέλειος. Παράκλητον δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Υἱὸν ὀνομάζομεν, ὡς τὰς τῶν ὅλων παρακλήσεις δεχόμενον. Τὸ μέντοι Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς φαμὲν ἐκπορεύεσθαι, δι' υἱοῦ δὲ μεταδίδοσθαι. *

ιβ. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως.

Πρόσεχε, Δέσποτά μου, τῷ ὀνόματι, λίαν γάρ ἐστι καὶ δυσκολώτατον καὶ ἀναγκαιότατον. Ὅθεν καὶ διὰ πλειόνων σοι κατὰ βατὸν ῥηθήσεται. Ὀφείλεις εἰδέναι, θειότατε βασιλεῦ, ὅτι ὅταν μὲν λέγωμεν θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ὅλην τὴν φύσιν δηλοῦμεν τῆς θεότητος, καὶ ὅλην τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅταν δὲ λέγωμεν θεὸν καὶ ἄνθρωπον, οὐ πάντοτε τὰς ὁλότητας δηλοῦμεν τῶν φύσεων, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τὰς ὑποστάσεις καὶ τὰ πρόσωπα. Ὅταν μὲν οὖν εἴπω ἁπλῶς οὕτως, πιστεύω εἰς Θεὸν, μηδὲν ἄλλο προσθεὶς, ὅλην ἐδήλωσα τὴν θεότητα. Ὅταν δὲ εἴπω, ὁ θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, οὐ τὴν θεότητα ἐσήμανα, ἀλλὰ μόνον τὸ τοῦ υἱοῦ ὄνομα. Καὶ πάλιν, εἰ μὲν εἴπω, ὁ Θεὸς διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐσαρκώθη, ὅλην ἐδήλωσα τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐὰν δὲ εἴπω, ἄνθρωπος ἦν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ Αὐσίτιδι, μόνον τὸν Ἰὼβ ἐδήλωσα. Πρόσεχε τῷ δόγματι ἀκριβῶς. Ἐπεὶ οὖν τοῦ κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ δύο μὲν τὰς φύσεις ὁμολογοῦμεν, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, μίαν δὲ ὑπόστασιν, σύνθετον ἐξ ἀμφοτέρων. Ὅταν μὲν οὖν αὐτὰς τὰς φύσεις ἀναθρανῶμεν, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα λέγομεν. Ὅταν δὲ ἐκ τῶν φύσεων συντεθεῖσαν ὑπόστασιν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου, χριστὸν ὀνομάζομεν, καὶ θεὸν καὶ ἄνθρωπον, καὶ θεὸν σεσαρκωμένον. Ποτὲ δὲ θεὸν μόνον καὶ υἱὸν ἀνθρώπου· καὶ οὔτε θεὸν μόνον λέγοντες χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε ἀνθρώπου υἱὸν κατονομάζοντες χωρίζομεν τοῦ Θεοῦ, ὁ αὐτὸς γάρ ἐστιν ὅλος θεὸς καὶ ὅλος ἄνθρωπος. Θεότητα μὲν γὰρ λέγοντες, οὐ κατονομάζομεν αὐτῇ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώματα. οὐ γὰρ φαμὲν θεότητα παθητὴν ἢ κτιστήν. οὐδὲ πάλιν λέγοντες ἀνθρωπότητα, νοοῦμεν ἐπ' αὐτῆς τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα. οὐ γὰρ φαμὲν ἀνθρωπότητα ἄκτιστον. Ἐπὶ δὲ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως οὐχ οὕτως· ἀλλὰ θαῤῥούντως ὁμολογοῦμεν καὶ μόνως θεὸν καὶ μόνως ἄνθρωπον, καὶ τὸ συναμφότερον χριστόν. ἀλλὰ καὶ θεὸν λέγοντες καὶ ἄνθρωπον νοοῦμεν, καὶ ἄνθρωπον λέγοντες καὶ Θεὸν ὁμολογοῦμεν, καὶ τὸν αὐτὸν λέγομεν καὶ τὸν θεὸν παθητὸν, καθ' ὃ ἄνθρωπος

καὶ

* Huc usque editio Joh. Wægelini, Augustæ Vindelicorum A. 1611. in 8vo. Quæ sequuntur, nunc primum prodeunt.

postasibus una simplex essentia, omnem supergrediens atq; antecellens perfectionem, constat. Paracletum deniqve vocamus & Filium & Spiritum S. qvia uterqve omnium precationes excipit. Et Spiritum ex Patre affirmamus procedere, à Filio autem dari.

12. *De ratione communicationis Idiomatum.*

Attende, Domine mi, vocabulis, valde enim difficilis res est & necessaria, qvamobrem & pluribus à me tibi qvantum fas erit exponetur. Scire oportet, Imperator Augustissime, qvod qvando dicimus Divinitatem & Humanitatem, totam * naturam significamus Divinitatis & totam naturam Humanitatis. Quando autem dicimus DEum & Hominem, non semper integras denotamus naturas, sed qvandoqve etiam Hypostasin & personam. Si igitur simpliciter dicam *Credo in DEum,* nec qvicqvam aliud addam, totam significavi Deitatem. Cum autem dico: *DEus homo factus est*, non Deitatem totam significo sed tantum Filium. Ac vicissim si dicam, *DEus hominis causa carnem induit*, totum significavi genus humanum. Cum autem dico: *Homo erat in regione Ausitide*, solum Jobum innuo. Diligenter attende huic doctrinæ capiti. Qvandoqvidem igitur Domini nostri JEsu Christi duas confitemur naturas, Divinitatem & Humanitatem, unam agnoscimus personam ex utrisqve compositam. Cum porro ipsas naturas consideramus, Divinitatem & Humanitatem dicimus. Cum vero compositam ex naturis Hypostasin, ab utraqve Christum vocamus DEum & hominem atqve DEum carne indutum. Aliqvando autem DEum modo & Filium hominis appellamus, & nec DEum modo cum dicimus, sejungimus ab homine, nec qvando filium vocamus hominis, eum à DEo separamus, idem enim & DEus integer & integer homo est. At cum dicimus Deitatem, non una nominamus Humanitatis proprietates: Neqve enim affirmamus Deitatem esse passibilem vel creatam. Uti nec vicissim qvando dicimus humanitatem, sub eâ intelligimus proprietates Divinitatis, neqve enim humanitatem affirmamus esse increatam. Sed circa personæ unitatem aliter res se habet. Audacter siqvidem separatim confitemur Christum DEum, iterum separatim Hominem, nec minus confitemur utrumqve. Nam & DEum qvando dicimus, Hominem subintelligimus, & qvando dicimus Hominem, confitemur DEum. Et eundem dicimus DEum passibilem, qvatenus homo est; & puerum antesecularem & principii expertem, qvatenus est DEus. Atqve hæc fert communicationis idiomatum ratio,

* I. e. DEum universe, tribus constantem personis, & totum genus humanum.

καὶ παιδίον προαιώνιον καὶ ἄναρχον, καθ᾽ ὅ Θεός. Καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ τρόπος ἀντιδόσεως ἑκατέρας φύσεως ἀντιδιδούσης τῇ ἑτέρᾳ τὰ ἴδια διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταυτότητα, καὶ τὴν εἰς ἄλληλα αὐτῶν περιχώρησιν. Τοῦτο, Δέσποτά μου, πλάνην ἐμποιεῖ πολλὴν τοῖς αἱρετικοῖς, μὴ δυναμένοις διαγνῶναι τὸ βάθος τῆς οἰκονομίας.

ιγ. Περὶ τῆς θείας ἑνώσεως.

Ὀφείλεις εἰδέναι, Δέσποτά μου Βασιλεῦ, ὡς ἡ τῆς θεότητος φύσις πᾶσα τελείως ἐστὶν ἐν ἑκάστῃ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, πᾶσα ἐν Πατρὶ, πᾶσα ἐν Υἱῷ, πᾶσα ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Καὶ ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει οὖν τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. πᾶσαν καὶ τελείαν δογματίζομεν τὴν φύσιν τῆς θεότητος ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἑνωθῆναι πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. οὐ μὴν λέγομεν, ὅτι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας θεότητος, πάσαις ταῖς τῆς ἀνθρωπότητος ὑποστάσεσι καθ᾽ ὑπόστασιν ἡνώθησαν. Πάσῃ δὲ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει φαμὲν ἑνωθῆναι πᾶσαν τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν. κατ᾽ οὐδένα γὰρ λόγον κεκοινώνηκεν ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ σαρκώσει τοῦ Θεοῦ λόγου, εἰ μὴ καθ᾽ εὐδοκίαν καὶ θέλησιν. Πᾶσα οὖν ἡ φύσις οὐ κατὰ μερῶν ἐν τῇ τοῦ χριστοῦ ὑποστάσει συνεργεῖται τῷ Θεῷ.

ιδ. Περὶ φύσεως ἀπαθείας.

Ὀφείλεις ὁμολογεῖν ὅτι ἡ φύσις τοῦ λόγου ἐσαρκώθη ἤτοι ἡνώθη σαρκί. οὐ μὴ ὅτι ἡ φύσις τοῦ λόγου ἔπαθε σαρκὶ, ἀλλ᾽ ὅτι ὁ Χριστὸς ἔπαθε σαρκὶ, ὅτι μὲν γὰρ ὁ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ἄνθρωπος ὁ Θεὸς ὁμολογοῦμεν. καὶ ὅτι ἡ θεότης ἡνώθη τῇ ἀνθρωπότητι ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, μεμαθήκαμεν, ὅτι δὲ ἡ θεότης ἄνθρωπος γέγονεν, ἢ ἐνηνθρώπησεν, οὐδαμῶς ἀκηκόαμεν. Ἐπεὶ δὲ οὖν δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, δύο αὐτοῦ καὶ τὰ θελήματα πάντως τὰ φυσικὰ, καὶ θελητικός ἐστιν ὁ αὐτὸς κατ᾽ ἄμφω τῶν αὐτοῦ φύσεων. Τὴν γὰρ φυσικῶς ἐνυπάρχουσαν ἡμῖν θελητικὴν δύναμιν ἀνέλαβε. Δύο οὖν καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ φαμὲν, εἶχε μὲν γὰρ ὡς μὲν Θεὸς καὶ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, τὴν θείαν ἐνέργειαν, καὶ ὡς ἄνθρωπος γενόμενος καὶ ἡμῖν ὁμοούσιος, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἐνέργειαν.

ιε. Τίς ὁ Θεός;

Οὔτε ὁ οὐρανὸς Θεὸς, οὔτε ὁ ἥλιος, οὔτε ἄλλο τι τῶν ὁρωμένων, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὁ πολυτίμητος καὶ πολυθρύλλητος νοῦς. οὐδὲ ἰδέα τις κατὰ Πλάτωνα χωριστὴ σωμάτων. ἀλλ᾽ οὐδὲ φύσις ὅλως ἐγκόσμιος, ἀλλ᾽ οὐδὲ ζωὴ, οὐδὲ φῶς, οὐκ ἀσωματότης, οὐκ ἀϋλία, οὔτε αἰσθήσει θεατὸς οὔτε νῷ ληπτός. ἀλλά τις ἑτέρα φύσις ἀνεξερεύνητος, καὶ αὐτοῦ δύναμις, ἥτε φρουρητικὴ ἥτε ζωογόνος, ἥτε ἀναγωγικὴ, καὶ ἁπλῶς πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ ἄπειροί εἰσι καὶ ἀνέκληπτοι,

καὶ

tio, qvavis natura cum altera proprietates ſuas communicante propter perſonæ identitatem, & illarum mutuam inter ſe ut ita dicam permeationem. In hoc, mi Domine, multa errant Hæretici, dum Oeconomiæ in Chriſto profunditatem dignoſcere neqveunt.

13. *De Divina unione.*

Noſſe debes, Domine mi atqve Imperator, qvod natura divina integra eſt in qvalibet perſona Deitatis, integra in Patre, in Filio integra, & integra in Spiritu S. Cum itaq; incarnatus eſt ex S. Trinitate, Filius nempe DEi, integram ac perfectam docemus naturam Deitatis in unam perſonam unitam eſſe cum integra natura humana: neutiqvam vero dicimus tres perſonas ſanctæ Deitatis omnibus perſonis humanis unitas eſſe perſonaliter, integræ vero naturæ humanæ integram Deitatis ſubſtantiam unitam eſſe affirmamus. Nulla enim ratione Pater & Spiritus S. cum incarnatione Verbi communicavit, niſi complacendo & volendo. Integra igitur natura, nec pars ejus tantum in Chriſti perſona operatur divina operatione.

14. *De natura divina impaſſibilitate.*

Fateberis utiq; naturam Verbi incarnatam ſive carni unitam eſſe. Non ideo natura Verbi paſſa eſt in carne, ſed Chriſtus in carne paſſus eſt, DEum enim hominem & hominem DEum factum eſſe confitemur. Dicimus qvoq; Divinitatem eſſe unitam humanitati in una perſona humana: Deitatem autem hominem eſſe factam, vel incarnatam, aut humana indutam natura neutiqvam audivimus. Cum vero duæ ſint Chriſti naturæ, etiam duæ ſunt ejus naturales Voluntates, & ipſe voluntate gaudet ſecundum utramqve naturam, ſiqvidem & facultatem volendi, qvæ nobis naturaliter ineſt, aſſumſit. Duplices igitur & operationes ipſius eſſe affirmamus. Ut DEus enim & conſubſtantialis Patri divina gaudet operatione, ſed tanqvam homo factus & conſubſtantialis nobis, humanæ operationis non eſt expers.

15. *Quis DEus?*

Neqve cœlum DEus, nec Sol neqve aliud qvicqvam eorum qvæ cernuntur, ſed neqve honoratiſſima ac celebratiſſima hominum vocibus mens, neqve Idea à corporibus ut docet Plato ſeparata ac ſejuncta, neqve natura Mundi, neqve Vita aut lumen, neq; incorporalitas ut ita dicam & immaterialitas. Neqve ſenſu viſibilis neq; mente perceptibilis eſt, ſed alia imperſcrutabilis natura, & potentia ejus, conſervatrix da-

καὶ αὐτὸς ἄπειρος καὶ κατὰ ἀρχὴν καὶ κατὰ τέλος. καὶ τὸ μὲν ἄνω αὐτοῦ ἄναρχον ὀνομάζεται, τὸ δὲ κάτω ἀτελεύτητον, τὸ δὲ ξύμπαν αἰώνιον. Ἄπειρος οὖν τὴν δύναμιν ὁ Θεὸς, ἄναρχός τε καὶ ἀτελεύτητος καὶ αἰώνιος. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος τῷ ὄντι θεολογικῶς διορίζεται.

ις. Πῶς οἶδε Θεὸς τὰ μεταβαλλόμενα πράγματα.

Οὐχ ὡς ἔχει τὰ πράγματα γινώσκει ὁ Θεὸς ταῦτα, ἀλλ' ὡς ἐστὶν αὐτὸς κατ' οὐσίαν. οἷον εἰσὶ τὰ πράγματα μεριστὰ, ὁ δὲ Θεὸς ἀμέριστος. ἀμερίστως οὖν οἶδε τὰ μεριστά. καὶ πάλιν τὰ πράγματα ἀλλοιωτὰ καὶ μεταβλητὰ, ὁ δὲ Θεὸς ἀναλλοίωτος καὶ ἀμετάβλητος. Ἀναλλοίωτος οὖν οἶδε τὰ ἀλλοιωτὰ, καὶ τὰ μεταβλητὰ ἀμεταβλήτως. Οὕτως καὶ τὰ ὑπὸ χρόνον αἰωνίως οἶδε, καὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἀναγκαίως, καὶ τὰ σωματικὰ ἀσωμάτως. ἀλλ' οὐκ ἐπειδὴ γινώσκει ὁ Θεὸς ἀσωμάτως τὸ σῶμα, ἠλλοιώθη ἐκεῖνο καὶ ἀσώματον γέγονεν. ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ Θεοῦ γνῶσις κατὰ τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν γινώσκει τὰ πράγματα. ἐκείνων δὲ ἕκαστον μένει ὅπερ ἐστί. Πρὸς οὖν τοὺς ἀποροῦντας καὶ λέγοντας εἰ ᾔδει ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ τὰ ἐντεταλμένα παραβῆναι, πῶς εἰκὸς ἦν ἐκεῖνον γενέσθαι ἀναμάρτητον; Ὃ γὰρ ἐγίνωσκεν ὁ Θεὸς, πῶς ὁ πρωτόπλαστος ὑπερβῆναι ἠδύνατο; Πρὸς οὖν τοὺς τοῦτο ἀποροῦντας ἀποκρίνου εὐθὺς, ὅτι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἰδίαν ἰδιότητα οἶδε καὶ τὰ γενόμενα καὶ τὰ γενησόμενα. Καὶ πάλιν οὐκ ἀλλοιοῦνται τὰ πράγματα, εἰ ἐκεῖνος κρειττόνως αὐτὰ ἐπίσταται. Ἐπειδὴ τοίνυν ἠπίστατο ὅτι πεσεῖται ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν ὁ Ἀδὰμ, οὐχ ἡ γνῶσις αὐτοῦ αἰτία τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου ἐγένετο. Οὐ γὰρ ἀφείλετο αὐτοῦ τὴν ἰσοῤῥοπίαν τῆς γνώμης καὶ τὴν τοῦ καλοῦ αἵρεσιν, εἴπερ ἐβούλετο, ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς ἠπίστατο τὸ ἐσόμενον, τῷ δὲ Ἀδὰμ οὐκ ἀφῃρέθη ἡ ἐπὶ τὸ καλὸν ὁρμή· καὶ ὁ μὲν Ἀδὰμ ἀόριστον εἶχε τὴν ἐπὶ τὰ ἐναντία ῥοπήν. Ὁ δὲ Θεὸς ὡρισμένως ἐγίνωσκε τὸ ἀόριστον. ὡς γὰρ τὸ σῶμα ἀσωμάτως οἶδεν, οὕτω μὲν καὶ τὸ ἀόριστον ὡρισμένως.

ιζ. Ἀπὸ ποίου πρώτου στοιχείου ἤρξατο τὸν κόσμον ποιεῖν ὁ Θεός.

Μωυσῆς μὲν ὁ θεόπτης οὐρανῷ ἅμα καὶ γῇ τὰ πρεσβεῖα δίδωσι τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως. Τῶν δὲ παρ' ἕλλησι σοφῶν ἄλλοι ἄλλως ᾠήθησαν. Οἱ μὲν γὰρ τὴν γῆν πρῶτον παράγουσιν ὡς κέντρον τοῦ οὐρανίου κύκλου, ἐπεὶ καὶ τοῦ ἐπιπέδου κύκλου τὸ κέντρον πρεσβύτερον. Ἕτεροι δὲ εἰς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ τὸ πέμ-

trixqve vitæ & productrix, & ſemel ut dicam, omnes ipſius facultates infinitæ ſunt & principii ratione, & finis. Atq; illius qvidem reſpectu ſine principio eſſe dicitur, ratione hujus vero ſine fine, hoc eſt omnino æternus. Infinita igitur poteſtate DEus, & principii finisqve expers & æternus eſt, qvod & *Gregorius* Theologus vere theologice docuit.

16. *Quomodo præſcit DEus res mutationibus obnoxias?*

Non qvales ſunt res tali cognitione cognoſcit eas DEus, ſed qvali ipſe eſt eſſentia. Sic v. g. res ſunt partibus diviſibiles, DEus partium & diviſionis expers, res itaqve partibus diviſibiles impartibili ratione cognoſcit. Porro res ſunt alterationi & mutationi obnoxiæ, DEus inalterabilis & haud mutabilis. Mutabilia igitur & alterabilia cognoſcit inalterabiliter & immutabiliter. Ita etiam res temporarias æterna cognoſcit ratione, corpora item ratione incorporali. Non autem ideo qvia DEus corpora incorporali ratione cognoſcit, ideo corpus mutatur, fitq; incorporale. Sed DEus qvidem ſcientiâ ſuâ res pro divinæ eſſentiæ ratione cognoſcit, illarum autem qvælibet qvod eſt manet. Ad hos igitur qvi movent dubium, qværuntqve ſi DEus præſciverit Adamum mandata eſſe transgreſſurum, qvomodo fieri potuerit ut Adamus non peccaret? qvod enim DEus præſcivit, id Protoplaſtus qvomodo potuit evitare? Ad hoc dubium in promtu tibi ſit reſpondere, qvod propria DEus virtute novit & qvæ ſunt & qvæ futura ſunt, nec mutantur tamen res, etſi ille perfectiore illas ratione ſcit. Qvandoqvidem igitur ſciebat Adamum fuiſſe prolapſurum in peccatum, ejus cognitio non fuit homini cauſa peccandi. Non enim eripuit ei æqvilibritatem ad opinandum, & boni ſi vellet eligendi facultatem, ſed DEus qvidem ſciebat qvid futurum esſet, Adamo autem non erepta erat animi ad bonum inclinandi potentia. Et Adamus qvidem ad contraria indefinito modo ſe habebat: DEus autem indefinitum definita cognoſcebat ratione. Sicut enim corpus incorporaliter, ſic & indefinitum definite novit.

17. *Quodnam primum elementum, à quo mundum condere cœpit DEus?*

Moyſes qvidem, qvi DEum vidit, Cœlo ſimul & terræ primum locum aſſignat in Mundi originibus. Inter Græcorum vero ſapientes alii aliud opinati ſunt. Nonnulli enim terram præferunt tanqvam centrum circuli cœleſtis, qvod etiam in plano centrum ſit circulo prius & antiqvius. Alii univerſum mundum diſtingvunt in qvatuor elementa, & qvintum æthereum genus corporis: qvatuorqve illa ſub æthere diſpoſita, pulcherrimum vero ætheræ naturæ cœlum primum omnium factum eſſe affirmant. Qvi vero fa-

πέμπτον σῶμα τὸ αἰθέριον τὸν σύμπαντα διαιροῦντες κόσμον καὶ τὸ τετράστοιχον ὑπὸ τοῦ αἰθέρος διοικεῖσθαι νομίζοντες. Τὸ δὲ κάλλιστον δὲ τοῦ αἰθέρος ὁ οὐρανὸς, ὃν πρῶτον τούτων γεγενῆσθαι φασίν. Ὅσοι δὲ ἀγέννητον τὸν κόσμον σαφῶς ἀπεφήναντο, ὁμοῦ τὸ πᾶν εἶναι ἀκολούθως ἑαυτοῖς λέγουσι. Δεῖ δὲ μᾶλλον οἴεσθαι τὸν οὐρανὸν πρῶτον γεγενῆσθαι, ὡς καὶ κρεῖττον σῶμα καὶ τῶν ἄλλων περιληπτικόν.

ιή. Πόθεν ἔννοιαν ἔσχον Θεοῦ ἄνθρωποι;

Ἔννοιαν ἔσχε Θεοῦ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς τῶν ὄντων τάξεως, ἀπὸ τῆς ἰσονομίας τῶν φύσεων, ἀπὸ τῆς εἰς τὰ πάντα διοικούσης προνοίας. Ἥ τε γὰρ τῶν μεγάλων φωστήρων ἀνατολὴ καὶ δύσις ἐν τοῖς αὐτοῖς καιροῖς ἀεὶ ὁμοίως ἔχουσα, καὶ οἱ τῶν ἀστέρων δρόμοι τὴν ταυτότητα σώζοντες, καὶ ἡ τοῦ οὐρανοῦ περιφορὰ καὶ περίοδος κυκλοτερὴς πάντα σφίγγουσα καὶ συνδέουσα, καὶ τ' ἄλλα ὡσαύτως ἔχοντα ἐν ἀλλήλοις σώμασι, προνοητήν τινα τοῦ παντὸς εἶναι ἀνακηρύττουσιν. εἰ γὰρ τυχαία καὶ αὐτόματος ἦν ἡ τοῦ κόσμου σύμπλεξις, ἦν ἂν καὶ τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἀτάκτως καὶ ἀλόγως φερόμενα. Νῦν δὲ ἡ εὔρυθμος τοῦ παντὸς κίνησις, καὶ τὸ μηδὲν ἀλόγως ἢ τὴν κίνησιν ἔχειν ἢ τὴν ἡσυχίαν, ἀλλὰ πάντα εὐαγώγως ἡνιοχεῖσθαι, τὸν Θεὸν ἡμῖν ἀναδείκνυσι ποιητὴν τοῦ παντός.

ιθ. Πότερον πλείους οἱ ἄγγελοι ἢ οἱ ἄνθρωποι;

Ἐλάττους τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ πλῆθος οἱ ἄγγελοι. σκόπει γὰρ, ὅτι πάντες οἱ ἀριθμοὶ οἱ πλησιάζοντες τῇ μονάδι, ἐλάττους εἰσὶ κατὰ τὸ ποσὸν τῶν πορρωτέρων ἀριθμῶν. Οἷον ἡ διὰς, ἡ τριὰς καὶ ἡ τετρὰς ἐλαττότεραι εἰσὶ τῶν εἴκοσι καὶ τριάκοντα. Ὥσπερ οὖν οἱ ἐγγύτεροι τῆς ἑνάδος ἀριθμοὶ ἐλάττους εἰσὶν, οἱ δὲ πορρωτέρω, πλείους, οὕτως οἱ ἐγγύτεροι τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, ἔλαττον ἔχουσι τὸ ποσὸν, οἱ δὲ πορρωτέρω, πλέον. ἐγγύτεροι δὲ τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, καὶ αἱ περικείμεναι δυνάμεις. Πορρωτέρω δὲ οἱ ἄνθρωποι. ὥστε πλείους εἰσὶ τῶν ἀγγέλων οἱ ἄνθρωποι, ὅθεν καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι ἤδη κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἐπεραιώθησαν, τοῖς δὲ ἀνθρώποις εἰς τὸ ἄπειρον προχεῖται ἡ γέννησις. στηθήσεται δὲ αὐτὴ κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρόν.

κ΄. Περὶ νοῦ.

Οὐ πᾶς νοῦς μετέχεται ὑπὸ πάσης ψυχῆς. ὁ δὲ πρῶτος νοῦς ὑπ' οὐδεμιᾶς ψυχῆς μεθεκτός ἐστιν. Ὁ γὰρ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα νοῦς καὶ πάντων δημιουργὸς, πῶς ἂν ὑπὸ ψυχῆς μετασχεθείη τινός; πάσης γὰρ νοερᾶς πληθύος καὶ τοῦ πλήθους τῶν νοῶν ἡγεῖταί τις νοῦς. καὶ ἀμέθεκτος καὶ πρῶτος μὲν νοῦς οὗτος ἐστι καὶ ὀνομάζεται. μετὰ δὲ τὸν ἀμέθεκτον νοῦν, ὁ μεθεκτὸς μὲν, οὐχ ὁ ἐγκόσμιος

δὲ,

ctum mundum haud obscure negant, universum simul existens congruenter propriæ opinioni statuunt. Fas autem potius existimare primo loco factum cœlum, utpote corpus præstantius, & qvod cætera complectitur atqve comprehendit.

18. *Unde homines notitionem DEi acceperint?*

Notionem DEi hauserunt homines ex ordine rerum, ex naturæ æqvalibus legibus, ex providentia ad omnia pertingente. Magnorum enim luminum ortus & occasus iisdem temporibus eodem semper se habens modo, & cursus siderum eandem servantes rationem, & circumrotatio cœli circularis omnia colligens ac constringens, aliaqve qvæ in aliis corporibus consimiliter se habent, prædicant esse qvendam qvi universi curam gerit eiqve providet: Si enim forte & casu mundus coaluisset, partes ejus sine ordine & ratione ferrentur, nunc vero motus universi certo numero & ordine constitutus, & qvod nihil sine ratione vel movetur vel qviescit, sed omnia facile ac commode regi se patiuntur, DEum nobis universi factorem conditoremqve demonstrant.

19. *Pluresne sint Angeli an Homines?*

Pauciores multitudine sunt Angeli qvam Homines. Vide enim qvomodo numeri omnes qvo propiores sunt unario, eo minores sunt numeris longius ab illo distantibus. Uti binarius, ternarius & qvaternarius minores sunt vicenario & tricenario. Sicut igitur propiores unario numeri sunt minores, longius vero remoti majores & numerosiores, sic qvæ uni & soli DEo propiora sunt, eadem pauciora qvoqve sunt, qvæ vero longius distant, plura sunt numero. Propiores autem DEo sunt Angeli, Archangeli, & his proximæ Potestates. Longius ab illo absunt homines. Igitur plures sunt homines qvam Angeli, unde & Angelorum numerus jam est finitus & circumscriptus, hominum vero generatio in infinitum effunditur, qvæ tamen & ipsa sistetur in seculorum consummatione.

20. *De mente.*

Non qvælibet mens ab anima qvacunq; participatur. Principalis mens à nulla anima participari potest. Qvæ enim omnibus rebus mens præstantior est, & omnium opifex, qvomodo ab anima ulla participetur? Omnis enim intelligibilis multitudinis & multitudinis mentium princeps est mens qvædam nullius animæ particeps. Atq; hæc prima mens est & nominatur. Post hanc nullius participem animæ succedit mens non mundana qvidem sed supramundana & à mundo separabilis. Deinde mundana, nam secundum Græcorum sententiam ipse etiam

δὲ, ἀλλ' ὁ ὑπερκόσμιος καὶ χωριστὸς τοῦ κόσμου. εἶτα ὁ ἐγκόσμιος. ἐπεὶ κατὰ τοὺς τῶν Ἑλλήνων λόγους καὶ αὐτὸς ὁ κόσμος ἔμψυχος ἅμα καὶ ἔννους ἐστί. καὶ ἡ ἐγκόσμιος ψυχὴ οὐκ εὐθὺς μετέχει τοῦ ὑπερκοσμίου νοὸς, ἀλλὰ πρώτως τοῦ ἐγκοσμίου. Ἔστιν οὖν ἡ τάξις καὶ ὁ ἀριθμὸς καὶ τὰ ὀνόματα οὕτως· ὁ ἀμέθεκτος νοῦς, ὁ ὑπερκόσμιος, καὶ ὁ ἐγκόσμιος.

κα. Ἔτι περὶ νοῦ.

Πᾶς νοῦς ἑαυτὸν νοεῖ. ἀλλ' ὁ πρῶτος νοῦς καὶ ἀμέθεκτος ἑαυτὸν μόνον. οὐδὲ γὰρ ἔχει τι πρὸ αὐτοῦ, ἵνα ἐκεῖνο νοήσῃ. Τὰ δὲ μετ' αὐτὸν οὐκ ἂν νοήσειεν. ἀλλ' ἔχει τούτων τὴν νόησιν ἀνοησίᾳ κρείττονι νοήσεως. καὶ ἔστιν, ὅτι οὗτος νοῦς, νοῦς ἅμα καὶ νοητόν. νοῦς μὲν ὡς νοῶν ἑαυτὸν, νοητὸν δὲ, ὡς νοούμενον ὑφ' ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ μετὰ τὸν ἀμέθεκτον μεθεκτὸς νοῦς ἑαυτόν τε ἅμα νοεῖ, καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ νοῦν. Πᾶς γὰρ νοῦς ἢ ἑαυτὸν νοεῖ, ἢ τὸ ὑπὲρ ἑαυτὸν, ἢ τὸ μεθ' ἑαυτόν. ἀλλ' εἰ μὲν τὸ μεθ' ἑαυτὸν νοεῖ, κατὰ τὸ χεῖρον ἐπιστρέφει. εἰ δὲ τὸ ὑπὲρ ἑαυτὸν νοεῖ, εἰ μὲν διὰ τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως, ἑαυτὸν ἅμα κἀκεῖνο γνώσεται. εἰ δὲ ἐκεῖνο μόνον, ἑαυτὸν ἀγνοήσει νοῦς ὤν. ἀλλὰ τὸ πρὸ ἑαυτοῦ γινώσκων, γνώσεται καὶ ἑαυτόν. ἔστιν ἄρα καὶ ἐν τῷ νῷ νοητὸν, καὶ ἐν τῷ νοητῷ νοῦς, καὶ ὁ μὲν ὁλικώτερος, ὁ δὲ μερικώτερος.

κβ. Περὶ νοῦ.

Πᾶς νοῦς καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, αἰώνια ἔχει. ὅλη γὰρ ἅμα ἐστὶν ἡ οὐσία τοῦ νοῦ καὶ οὔτε αὔξεται οὔτε μεγεθύνεται, οὐδὲ ὃ σήμερον ἐστὶ χθὲς οὐκ ἦν. καὶ ἡ νόησις δὲ αὐτοῦ ὁμοία ἐστὶ τῇ οὐσίᾳ. Πληρεστάτη γὰρ καὶ ὅλη, καὶ ὁμοῦ πάντα νοεῖ, καὶ οὔτε τὸ παρεληλυθὸς ὁρᾷ, οὔτε τὸ μέλλον ὡς ἐσόμενον οἶδεν, ἀλλ' ἐν τῷ ἐνεστῶτι πάντα οἶδεν, οὐ κινούμενος, οὐ συλλογιζόμενος, οὐχ ὥσπερ ἡ ψυχὴ προτάσεις τιθεὶς καὶ ἐπάγων συμπεράσματα, ἀλλ' ἐν τῷ ἑνὶ πάντα ἐπιστάμενος. ἀκίνητος γὰρ ὤν, οὐκ ἂν ὑπὸ χρόνου μετρεῖτο, οὔτε κατὰ τὴν οὐσίαν, οὔτε κατὰ τὴν ἐνέργειαν. Εἰ οὖν καὶ ἡ οὐσία τούτου αἰώνιος καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ μέση τούτων οὖσα δύναμις αἰωνίαν τὴν ὑπόστασιν ἐκληρώσατο.

κγ. Περὶ νοῦ.

Πᾶς νοῦς οὐσία ἐστὶν ἀμερής. Τὸ γὰρ μὴ ἔχει μέγεθος, τὸ μὴ ὂν σῶμα, τὸ μὴ κινούμενον πάντως καὶ ἀμέριστον. πᾶν γὰρ τὸ μεριζόμενον ἢ

κατὰ

mundus anima ac mente præditus eſt. Et anima mundi non ſtatim continet ſupramundanam mentem, ſed primo mundanam. Ordo igitur & numerus atq; nomina ſic ſe habent: Mens cujus nulla anima compos & particeps fieri poteſt, tum mens ſupramundana, ac deniq; mundana.

21. *De mente.*

Omnis mens ſeipſam intelligit. Sed prima mens qvæ à nullo participatur, ſe intelligit ſolam. Neqve enim habet aliqvid ſe prius, qvod intelligat. Qvæ vero poſt ſunt, non qvidem intellexerit, ſed habet eorum cognitionem ſine intelligentia, per genus perceptionis qvod intelligendi actu eſt præſtantius. Ac mens talis, intellectus ſimul eſt & intelligibile. Intellectus qvidem, qvatenus ſe ipſe intelligit, intelligibile vero, qvatenus à ſeipſo intelligitur. Qvæ hinc poſt imparticipabilem mentem mens participabilis ſuccedit, ſeipſam ſimul intelligit & illam priorem ſe ipſa mentem. Omnis enim mens vel intelligit ſeipſam, vel qvod ſupra ſe, vel qvod infra ac poſt ſe eſt. At qvando hoc qvod infra ſe eſt intelligit, ad deterius ſe convertit. Qvando autem intelligit id qvod ſupra ſe eſt, atqve per ſui ipſius cognitionem, ſeipſam pariter & illud cognoſcet: ſi vero illud ſolum, ſeipſam ignorabit mentem eſſe. Sed utiq; dum id qvod ſe prius eſt cognoſcit, cognoſcet etiam ſe ipſam. Eſt igitur & in mente intelligibile, & in intelligibili mens ſive intellectus alius univerſalior, particularior alius.

22. *Iterum de mente.*

Mens eſſentiam, potentiam & operationem æterna habet. Eſſentia mentis ſimul tota eſt, neqve augetur neqve in majorem magnitudinem creſcit, neqve qvod hodie eſt heri non erat, & intellectio ejus eſſentiæ eſt ſimilis. Pleniſſima enim & tota intelligit & omnes res ſimul, & nec præterita tanqvam præterita, neq; futura tanqvam futura cognoſcit, ſed omnia intelligit tanqvam præſentia, non movetur neqve unum ex alio colligit, neqve ut anima ponit præmiſſas ex qvibus inducat concluſiones, ſed ſimul ſcit omnia. Cum enim immobilis ſit, nec à tempore menſuratur, neqve qvoad eſſentiam neqve qvoad operationes. Qvod ſi igitur eſſentia ejus æterna & æterna eſt operatio, etiam media inter has potentia æternam ſubſiſtentiam ſortita eſt.

23. *De mente.*

Omnis mens eſt ſubſtantia partes nullas habens. Qvod enim caret magnitudine, neqve eſt corpus, nec movetur, omnino etiam in partes dividi neqvit. Qvicqvid enim in partes dividitur, dividitur vel magnitudinis vel multitudinis ratione. Qvoniam vero mens omni modo ſempiterna, & corporibus ſublimior eſt, partes

κατὰ τὸ μέγεθος μερίζεται, ἢ κατὰ τὸ πλῆθος. εἰ δὲ ὁ νοῦς κατὰ πάντα αἰώνιος καὶ ἐπέκεινα σωμάτων, ἀμέριστος ἄρα ἐστί. Πόθεν δὲ; ὅτι ἀσώματος ὁ νοῦς, ὅτι ἑαυτὸν νοεῖ, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, σῶμα γὰρ αὐτὸν οὐδὲν νοεῖ. πόθεν δὲ δηλοῦν, ὅτι αἰώνιον; ὅτι οὐ μερίζεται ἡ νόησις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν ταυτότητί ἐστι διηνεκεῖ, ὥσπερ ἡ οὐσία. ἔστι δὲ πάντων ὑποστάτης; οὐχὶ πᾶς νοῦς, ἀλλ' ὁ ἀμέθεκτος καὶ δημιουργὸς κόσμου. Ὑφίστησι δὲ προσεχῶς μὲν τὰ ἴδια καὶ ἀμετάβλητα, εἶτα δὴ καὶ τὰ μεταβλητὰ, καὶ ἔγχρονα, οὐχ' ὅτι τὰ μὲν πρῶτα ποιεῖ, τὰ δὲ ὕστερα, ἀλλ' ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἅπαντα. ἐκεῖνα δὲ κατὰ τὴν ἑαυτῶν τάξιν καὶ ἰδιότητα πρόεισι. Τὰ μὲν, κατὰ τὴν νοερὰν ἰδιότητα, τὰ δὲ κατὰ τὴν φυσικὴν κίνησιν.

κδ'. Περὶ νοῦ.

Ὅτι ὁ μετὰ τὸν ἀμέθεκτον νοῦς, ἤτοι ὁ μεθεκτὸς καὶ τὸν πρῶτον νοῦν νοερὸν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, Καὶ τῶν μετ' αὐτὸν πάντων νοερὰν τὴν εἴδησιν ἐκληρώσατο. Κατὰ γὰρ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας οὐσίας καὶ τὰ πρῶτα ἔχει καὶ τὰ ὕστερα ἑαυτῷ. ὅθεν καὶ τὸν ἀμέθεκτον νοῦν νοερῶς νοεῖ. Εἰ γὰρ καὶ ἀμέθεκτος, ἀλλ' ἐμφάσεις τινὰς δίδωσι τοῖς μετ' αὐτὸν τῆς ἰδίας ὑπάρξεως. Καὶ τὴν ψυχὴν δὲ καὶ τὰ φυσικὰ οἷα δὴ νοερῶς οἶδεν. οὐ γὰρ ὡς ἔχουσι φύσεως τὰ νοούμενα, οὕτως νοεῖ. Οὔτε γὰρ κρειττόνως οἶδε τὰ χείρονα, οὔτε χειρόνως τὰ κρείττονα, ἀλλ' ἀμφότερα νοερῶς. Οὐδὲ γὰρ συμμεταβάλλει τοῖς νοουμένοις. Πρὸς μὲν γὰρ τὸ κρεῖττον οὐ δύναται, πρὸς δὲ τὸ χεῖρον οὐ βούλεται. ὡς οὖν ἔχει φύσεως οὕτω καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτὸν νοεῖ, καὶ τὰ μετ' αὐτόν. οὐ μὲν ἐκεῖνα ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ τὰς ἐκείνων αἰτίας. Καὶ ὡς τὰ νοητὰ νοερῶς ἔχει, οὕτω καὶ τὰ αἰσθητὰ νοερῶς.

κε'. Περὶ νοῦ.

Πάντα τὰ νοερὰ εἴδη, οἷον ψυχαὶ, νόες, ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, δυνάμεις, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ ἐν ἀλλήλοις εἰσὶ, καὶ καθ' ἑαυτὸ ἕκαστον. Καὶ οὔτε τὸ ἐν ἀλλήλοις σύγχυσιν ἔχει, οὔτε τῷ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἕκαστον, μερισμὸν λαμβάνουσι. Φοιτᾷ γοῦν πάντα διὰ πάντων, καὶ ἐν ἑαυτῷ ἐστιν ἕκαστον. Τὰ μὲν σώματα, καθ' ἑαυτὰ ἐστι ἕκαστον, καὶ οὐ δι' ἀλλήλων φοιτᾷν δύναται διὰ τὴν παχυμέρειαν. τὰ δὲ ἀσώματα καὶ νοερὰ εἴδη ἐκτὸς παχύτητος ὄντα καὶ μεγέθους, δι' ἀλλήλων φοιτῶσι. Καὶ αὖθις ἀσύγχυτα μένουσιν. Ἐν ἀλλήλοις γοῦν εἰσι πάντα τὰ νοερὰ εἴδη ἡνωμένως, καὶ χωρὶς ἕκαστον διακεκριμμένως, ὥσπερ δὴ καὶ τὰ θεωρήματα ἐν μιᾷ ψυχῇ.

Πᾶς

partes etiam nullas habet. Unde vero constat mentem non esse corpus? qvoniam se ipsa intelligit, atqve in se ipsam reflectitur. Corpus enim seipsum intelligit nullum. Unde porro constat æternam esse mentem? qvoniam intelligentia ejus non partibus divisa est, sed qvemadmodum essentia in perenni identitate manet. Omnia porro subsistere facit mens, non qvaliscunq; qvidem, sed illa imparticipabilis & effectrix mundi. Facit autem subsistere inprimis qvidem propria & mutationi nulli obnoxia, deinde etiam mutabilia & temporaria, non tamen ita ut illa prius faciat, hæc posterius, omnia enim uno facit momento. Suo porro ordine & secundum proprietatem suam illa procedunt, alia proprietatem intelligibilem, alia naturalem motum servantes.

24. *De eodem argumento.*

Mens participabilis qvæ est post illam imparticipabilem, habet in se * primam mentem intelligibilem, & omnium inferiorum intelligibilem cognitionem sortita est. Nam pro mensura propriæ essentiæ & prima habet & semet inferiora. Unde imparticipabilem qvoqve illam mentem intelligibiliter cognoscit*. Licet enim illa sit imparticipabilis, tamen inferioribus dat qvasdam existentiæ suæ perspicuas significationes. Sed & animam hæc intelligibiliter cognoscit, & res naturales, siqvidem non cognoscit res qvas intelligit secundum naturam qva illæ sunt præditæ, neq; deterius meliora, sed utraqve intelligibiliter: Neqve rebus qvas intelligit se conformat, præstantiori enim non potest, & deteriori non vult. Pro sua igitur qvam ipsa habet natura & superiora se & inferiora intelligit, neq; ista in se, sed istorum habet causas, atq; ut intelligibilia intelligibiliter, sic & sensibilia intelligibiliter in se habet.

25. *De mente.*

Omnes species intelligibiles, ut animæ, mentes, Angeli, Archangeli, Potestates & qvæ sunt ejus generis alia, tum in aliis invicem sunt, tum qvodlibet est per se, neqve qvod in aliis invicem sunt confusionem affert, neqve qvod per se sunt singula, divisionem. Omnia igitur per omnia permeant, nec minus unumqvodqve est per se. At enim corporum qvodlibet per se est, nec per alia potest ob crassitiem permeare. E contrario incorporalia & intelligibilia utpote crassitiei & magnitudinis expertia, invicem se permeant, ac nihilominus inconfusa permanent. Omnes igitur species intelligibiles sibi invicem insunt atqve unita sunt, nec minus separata sunt ac disjuncta, sicut in anima cogitationes.

* h. e. cognoscit atqve intelligit illam pro suo modulo.

κς'. Περὶ νοῦ.

Πᾶς νοῦς πλήρης ἐςὶ τῶν θείων εἰδῶν, οἷον, ἀγαθότητος, ὁσιότητος, δικαιοσύνης, ταυτότητος, ὁμοιότητος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀλλ' ὁ μὲν θειότερος νοῦς ὁλικωτέρων ἐςὶ περιεκτικὸς εἰδῶν, ὁ δὲ ταπεινότερος μερικωτέρων, οἱ μὲν γὰρ ἀνωτέρω θείαις δυνάμεσι χρῶνται μείζοσιν, οἱ δὲ κατώτεροι πληθυνόμενοι, μᾶλλον ἐλαττοῦσι τὰς δυνάμεις, ἃς ἔχουσι. τὰ γὰρ τῷ ἑνὶ συγγενέςερα ἐλαττότερα μὲν εἰσὶ τῷ πλήθει, τῶν ὑφ' ἑαυτὰ, τῇ δυνάμει δὲ ὑπεραίρει. τὰ δὲ τοῦ ἑνὸς πορρωτέρω, ἔμπαλιν τῷ μὲν ποσῷ πληθυντικώτερά εἰσι, τῇ δὲ δυνάμει ἐλαττότερα. πᾶν μὲν γὰρ τὸ πληθυνόμενον ἐλαττοῦται κατὰ τὴν δύναμιν, πᾶν δὲ τὸ ἑνούμενον τῇ μὲν δυνάμει μεγαλύνεται, ἐλαττοῦται δὲ κατὰ τὴν ποσότητα. ἡ μὲν γὰρ ἕνωσις δυναμικωτέρα, ἡ δὲ διαίρεσις πληθυντικωτέρα. Καὶ ἡ μὲν ἕνωσις, ἐλάττων κατὰ τὴν ποσότητα. ἡ δὲ διαίρεσις ἀσθενεςέρα κατὰ τὴν δύναμιν.

κζ'. Περὶ ψυχῆς.

Τρίτον ἐςὶ τὸ πάθος τῆς ψυχῆς. Καὶ τὸ μὲν ἀκρότατον αὐτῆς, τὸ τοῖς νοητοῖς ἑνούμενον, νόησις ὠνόμασαι. Τὸ δὲ ἔσχατον τὸ τῶν αἰσθητῶν γνωςικὸν διὰ μέσης τῆς κοινῆς αἰσθήσεως δόξα λέγεται. τὸ δὲ μέσον τὸ ἀνιέναι καὶ κατιέναι πεφυκὸς, διάνοια. Καὶ μέχρι μὲν τούτων, ὁ ἄνθρωπος, ἤτοι νοῦς, διάνοια, δόξα· μετὰ δὲ ταῦτα εἶναι τὸ ζῶον. ἡ μὲν γὰρ πολυποίκιλος φύσις, ἡ δὲ τῆς θείας μοίρας ὑπάρχουσα, ἡ μέν γε ἐπιθυμία πολυκέφαλον θηρίον, ὁ δὲ θυμὸς λεοντώδης, ὁ δὲ λόγος ὁ ἀληθὴς ἄνθρωπος. Ἐςὶ δὲ τούτου καὶ ἄλλος θειότερος ἄνθρωπος καὶ ἀληθέςερος, ὁ νοερὸς, ὃν αὐτάνθρωπον προσαγορεύουσιν οἱ τῶν εἰδῶν φιλοθεάμονες. Τρίτον οὖν ὁ ἄνθρωπος, ὁ μὲν νοερὸς καὶ μονοειδὴς, ὁ δὲ λογικὸς καὶ τριμερὴς καὶ τριδύναμος, ὁ δὲ αἰσθητικὸς καὶ πολυειδὴς καὶ παντοδαπὸς, τὸ δὲ λογιζόμενον καὶ τὸ θεωροῦν ἡμεῖς ἐσμὲν, ἡμεῖς γὰρ καὶ ψυχὴ ταυτόν.

κη'. Περὶ ψυχῆς.

Τῶν παρ' ἕλλησι σοφῶν τὴν ψυχὴν, Πλάτων μὲν καὶ Ἀριςοτέλης, ὡς ὀργάνῳ φασὶ χρῆσθαι τῷ σώματι. δεῖ γάρ, φησιν Ἀριςοτέλης, τὴν μὲν τέχνην χρῆσθαι τοῖς ὀργάνοις, τὴν δὲ ψυχὴν τῷ σώματι. οἱ δὲ ἐκ Περιπάτου φιλόσοφοι, ὡς ἔνυλον εἶδος μιγνύουσιν αὐτὴν τῷ σώματι καὶ διαπλέκουσιν. Οἱ δὲ περὶ Κλεάνθην καὶ σῶμα ταύτην ἀποφαίνονται. δυναμένην μέν τοι γέ ποτε καὶ τοῦ φαινομένου χωρίζεσθαι σώματος. Πλωτῖνος δέ φησι μὴ ἀναγκάζεσθαι δέχεσθαι τὴν ψυχὴν

τὰ

26. *Adbuc de mente.*

Omnis mens divinis plena est ideis, ut bonitatis, sanctitatis, justitiæ, identitatis, similitudinis, cæterisq; : At divinior mens integriores ideas continet, viciſſim qvo inferior est eo minores illarum partes. Superiores enim majoribus divinis facultatibus utuntur, inferiores vero mentes dum multiplicantur, facultatibus qvas habent utuntur imbecillioribus. Qvæ enim unitati proxima sunt, multitudine qvidem ab inferioribus vincuntur, potentiâ autem præstant. Viciſſim qvæ ab unitate longius recedunt, numero plura, sed potentia minora sunt. Qvicqvid enim in multitudinem abit, potentia minuitur, sed qvod unitur, potentia augetur ac crescit, licet numero minuatur. Unitio enim valentior est, divisio multitudinis procreatrix: Unitio minor numero, divisio potentiâ infirmior.

27. *De anima.*

Tres sunt animæ paſſiones. Prima qvidem & summa qvâ intelligibilibus conjungitur, intelligentia appellatur. Infima qvâ res sensiles per sensum communem cognoscimus, dicitur opinio. Media, qvæ ascendendo & descendendo colligere apta nata est. Atqve homo qvidem hactenus, mens, ratiocinatio, opinio: qvod supereſt animal est, natura varia ac multiplex, pars divinæ sortis particeps, pars concupiscentia multiceps bestia, & ira qvalis est leonum: Sed verus homo ratio est. Existit porro & alius homo divinior veriorqve, intelligibilis, qvem αὐτάνθρωπον ipshominem sive ideam hominis vocant qvi idearum ac specierum contemplatione oblectantur. Triplex igitur homo datur, unus intelligibilis iste & unicus ac simplex, alter rationabilis tribus facultatibus ac veluti partibus constans, tertius sensibilis & multiplex variusqve. Sumus autem id qvod ratione & consideratione utitur, anima enim cujusqve is est qvisqve.

28. *De anima.*

Inter Græciæ Sapientes Plato & Aristoteles ajunt animam corpore uti tanqvam instrumento. *Ars enim*, inqvit Aristoteles, *instrumentis, anima corpore indiget.* At Peripatetici Philosophi animam, velut formam materiæ, inhærentem corpori implicant ac permiscent. Cleanthes & animam statuit corpus esse, utpote qvæ poſſit à corpore qvod oculis cernitur separari ac secedere. *Plotinus* negat neceſſe esse ut anima corporis paſſionibus afficiatur, nam nec artificem ea qvæ instrumentis suis

τὰ πάθη τοῦ σώματος. Ἐπεὶ μηδὲ τεχνίτης τὰ πάθη τῶν ὀργάνων ὑποδέξαιτ' ἄν ποτε. αἰσθήσει δὲ χρῆσθαι φησὶν ἀναγκαῖον, τὸ γὰρ διὰ σώματος ἐνεργοῦν, ἔχει τὴν αἴσθησιν, ἵνα δι' αὐτῆς γινώσκῃ τὰ ἔξωθεν. Εἰ οὖν ἡ ψυχὴ ἀσώματος, τὰ πάθη τοῦ σώματος οὐ διαβήσεται ἐπ' αὐτήν. Εἰ δὲ καὶ ἔρχεται, οὐκ εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἔρχεται; ἀλλ' εἰς τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας.

κθ. Περὶ ψυχῆς.

Μίγνυται τὰ μιγνύμενα ἢ κιρνάμενα ἀλλήλοις ὥσπερ τὰ ὑγρὰ, ἢ διαπλεκόμενα ὥσπερ ὅτε ἀὴρ καὶ τὸ φῶς. εἰ δὲ ἐφάπτοι τὸ μόνον, τῇ μὲν οὐσίᾳ κεχώρισαι, ταῖς δὲ ἐνεργείαις μέμικται. Καὶ Ἀριστοτέλης διὰ τοῦτο τὴν ψυχὴν ποιεῖ διττὴν, τὴν μὲν κεχωρισμένην, τὴν δὲ ἐν σώματι τὴν ὑπόστασιν ἔχουσαν. πλὴν οὐχ ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται ἡ ἐν τῷ σώματι οὖσα εἴπερ κέκραται τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ ἔμψυχον σῶμα. Τὸ γὰρ σῶμα διὰ τὴν ψυχὴν αἰσθητικὸν γέγονε, καὶ ὀρεκτικὸν καὶ τῶν ἄλλων παθῶν δεκτικόν. Πλάτων δὲ τὴν ἀληθινὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ἑαυτῆς φησιν εἶναι. Τὸ γὰρ ἐν ἄλλῳ τὴν ὑπόστασιν ἔχον εἶδος, ποιότητα οὐσιώδη καλεῖ, ἀλλ' οὐκ οὐσίαν.

λ. Περὶ ψυχῆς.

Διαφόρως ὁρίζεται τὴν ψυχὴν ὁ φυσικὸς καὶ διαλεκτικὸς, ὁ μὲν γὰρ φυσικὸς ἀντιλαμβάνεται τῆς ψυχικῆς οὐσίας, καθόσον ἐστὶ σωμάτων ἀχώριστος. ὁ γοῦν φυσιολόγος ἐπιστημονικὸς ὢν, καὶ γὰρ ἀχώριστον εἴσεται καὶ ὅπως ἀχώριστον. Ὁ δὲ διαλεκτικὸς καὶ τοὺς οὐσιώδεις λόγους καθ' ἑαυτοὺς ὄντας ἐπινοεῖ. ὁ δὲ μαθηματικὸς ἐξ ἀφαιρέσεως τούτων ἐπισκέπτεται, ὁ δὲ πρῶτος φιλόσοφος περὶ τῆς χωριστικῆς ζωῆς τῆς ψυχῆς πραγματεύεται. Δεῖ δὲ ζητεῖν πότερον οὐσία ἡ ψυχὴ ἢ οὔ. Καὶ ἡ οὐσία δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ. Καὶ σῶμα ἢ ἀσώματος, ἢ ἄμφω τρόπον τινὰ, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τῇ ψυχῇ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐννοεῖν. ἡ δὲ λογικὴ ἡμῶν ζωὴ ἣν προσαγορεύει νοῦν Ἀριστοτέλης, ἐν τῇ πρὸς τὸ σῶμα νεύσει χωριστή τε ἅμα ἐστὶ καὶ ἀχώριστος.

λα. Περὶ ψυχῆς.

Ψυχὴ ἑαυτὴν γνοῦσα, καὶ ὅτι θεῖον ἔχει ἀξίωμα, πόῤῥω μὲν τῆς φύσεως ἵσταται. πάντων δὲ τῶν σπερμάτων προέχει. πολὺ δέ τι τούτων πρότερον πάντων σωμάτων κεχώρισται, καὶ ἐφ' ἑαυτῇ ἕδρᾳ ἄνω που καθημένη τῶν φυσικῶν λόγων καὶ τῶν σπερματικῶν, εἰπεῖν δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ παντός. οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς τῶν

ἄστρων

contingunt unqvam perſentiſcere. Neceſſario autem uti ſenſibus animam. Nam ut per corpus operetur, ſenſum habere auxiliatorem, ut per illum externa cognoſcat. Qvandoqvidem igitur incorporalis anima eſt, paſſiones corporis ad eam non pertingent, qvod ſi pertingant non eſſentiam ejus afficient, verùm facultates & operationes.

29. *De anima.*

Qvæ miſcentur, vel ita miſcentur inter ſe, ut confundantur, qvemadmodum humores: vel ut modo implicentur mutuo ac permeent, uti aër & lux, ſi qvis qvæ ſingula conſideret, illa qvoad eſſentiam diſtincta, operationibus permixta deprehendet. Hinc Ariſtoteles duplicem ponit animam, aliam ſeparatam, aliam qvæ in corpore ſubſiſtit. At non ſentit anima ſe corpori eſſe permixtam, ſed corpus animatum. Corpus enim animæ beneficio habet qvod ſentit appetitqve, atqve aliarum eſt affectionum particeps. Itaqve Plato ſtatuit ipſi animæ eſſe veram propriamqve ſubſtantiam, qvæ enim in alio ſubſiſtit forma, ab eodem qvalitas eſſentialis, non ſubſtantia appellatur.

30. *Adhuc de anima.*

Aliter Phyſicus aliter Dialecticus animam definiunt; Phyſicus animæ ſubſtantiam conſiderat qvatenus non eſt à corpore ſeparata. Naturæ ſiqvidem ſcientiam profeſſus, ſpectabit animam haud ſejunctam à corpore, & qvatenus haud ſejuncta eſt. Dialecticus vero etiam rationes eſſentiæ illius in ſe ſpectatas expendit, & Mathematicus abſtracta à corpore contemplatur: Sed primus Philoſophus de ſeparabilitate vitæ ab anima eſt ſollicitus. Qværere nimirum oportet num ſubſtantia ſit anima nec ne, & potentiane an actu ſubſtantia ſit. Atqve utrum corpus ſit an incorporalis, an utrumqve? Qvodammodo etiam ex iis qvæ animæ adſunt ſubſtantiam ejus intelligere fas eſt. Cæterum vita noſtra rationabilis, qvam mentem Ariſtoteles appellat, pro ſua ad corpus inclinatione & ſeparabilis eſt & inſeparabilis.

31. *De anima.*

Anima qvæ ſeipſam cognoſcit & qvod divina gaudet prærogativa, longe diſtat à natura corporum, omnibusqve præſtat ſeminibus. Multo etiam ante hæc ab omnibus corporibus diſtincta eſt, atqve in propria ſede ſupra omnes naturales ac ſeminales rationes, dixerim etiam ipſius

ἄστρων ἀποῤῥοίας τῷ σώματι παραγίνεται. οὔτε ἀπὸ φύσεως εἰς γένεσιν ἔρχεται, οὔτε σωματικοὶ λόγοι ταύτην εἰς τὸ σῶμα ἐξακοντίζουσιν, ἀλλ᾽ ἄνωθεν ἀπὸ Θεοῦ κάτεισιν. Ἀγνωήσασα δὲ ἑαυτὴν, καὶ ὅτι τῆς ἄνωθεν εὐγενείας ἐστὶ καὶ ἐλευθέρα καθέστηκεν, δουλοπρεπῶς θητεύει τῷ σώματι, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀπόλλυσιν. καὶ ὁ μέγας αὐτῆς ὀφθαλμὸς ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ καλύμματος καταχώννυται, ἢ ἀποσβέννυται.

λβ. Εἰ μεταβάλλει ψυχὴ εἰς ἄγγελον.

Οὐ μεταβάλλει τὰ κατ᾽ οὐσίαν ἕτερα εἴδη τῆς ζωῆς εἰς ἄλληλα. οὐ γάρ ἐστιν ὅμοια τὰ γεννητὰ καὶ μεταβλητὰ τοῖς ἀμεταβόλοις. ἀλλὰ ψυχὴ ἄγγελος μὲν ἢ ἀρχάγγελος γενέσθαι οὐ δύναται, μιμεῖται δὲ ὅσον εἰκὸς τὰς ἐνεργείας αὐτῶν. καὶ πρὸς τὰ ὑπερέχοντα γένη ἀπεικονίζεται, ἐπεὶ καὶ κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ γεγένηται, ἡ δὲ εἰκὼν ὁμοίωσιν ἔχει τὸ παράδειγμα. εἰ δὲ ὁμοιοῦται Θεῷ, πολλῷ μᾶλλον ταῖς ὑποδεεστέραις δυνάμεσιν. Καὶ πᾶσα μὲν ψυχὴ, κατ᾽ εἰκόνα πεποίηται Θεοῦ, οὐ πᾶσα δὲ ἔχει τὸ καθ᾽ ὁμοίωσιν. Τὸ μὲν γὰρ κατ᾽ εἰκόνα, δύναμίς ἐστι πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐργασίαν, καὶ οἷον ἀρχή τις, ἀφορμὴ τῶν ἀγαθῶν πράξεων, καὶ οἷον σκιαγραφία τῶν ἀρετῶν. τὸ δὲ καθ᾽ ὁμοίωσιν ἐνεργεία ἐστὶν αὐτὸ τέλος καὶ ἀπηρτισμένη εἰκών. οὐ πάντες δὲ ὁμοίως τὸ καθ᾽ ὁμοίωσιν ἔχομεν, ἀλλ᾽ οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἔλαττον.

λγ. Εἰ ἄναρχος ἡ ψυχή.

Οὐκ ἐστὶν ἀρχὴ καθ᾽ ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ, οὐδὲ ἀγέννητος οὔτε ὡς ἄνευ ἑτέρας αἰτίας αὕτη πρὸ τῶν ἄλλων ὑπάρχουσα. Τίς δὲ ἡ αἰτία; ἀφ᾽ ἧς πρώτης εἴρηται, παντί γε τοῦτο σαφὲς, ὡς ἡ δημιουργικὴ, ἀρχὴ γὰρ αὕτη πάσης τῆς τῶν ὄντων ἀπογεννήσεως. τίς δὲ ἡ πρόοδος αὐτῆς; Καὶ πῶς προῆλθεν; ἡμεῖς μὲν οὐσιοποιοῦμεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐμφυσήματος ᾧ ἐνεφύσησεν εἰς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ὁ Θεός. ἕλληνες δὲ ποικιλώτερον περὶ τούτου διεξίασιν, ὥσπερ δὴ καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὅτι διὰ μόνην τὴν τελειότητα ἀπογεννᾷ τὰ παραγόμενα ὁ Θεός. καὶ ἵνα τὸ ξύμπαν τέλειον ἀποδείξῃ, ὁμοῦ μὲν πάντα παράγει. ἕκαστον δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν τάξιν πρόεισιν. Τὸ ὂν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ἡ ζωὴ ἀπὸ τοῦ ὄντος. ὁ νοῦς ἀπὸ τῆς ζωῆς. ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ νοῦ. Ἐστὶ οὖν, φασὶν, ἡ ψυχὴ νοῦ γέννημα, ἄχρονος ἐξ αὐτοῦ προϊοῦσα.

Universi collocata. Neqve enim ex defluxione siderum in corpora venit, neqve naturali sive corporali more generatur, neqve seminales rationes eam in corpus ejaculant, sed à DEo desuper descendit. Qvæ vero seipsam ignorat, neqve scit cœleste suum genus esse ac nobile, liberaqve conditione se conditam ac constitutam, illa mancipii in morem corpori inservit, libertatemqve perdit: & magnus ipsius oculus à naturali velamine obruitur aut extingvitur.

32. *Num anima in Angelum mutetur.*

Qvæ diversis per essentiam generibus vitæ prædita sunt, non inter se invicem permutantur, neqve enim mutabilia, qvæqve generantur, sunt similia illis qvæ nullam mutationem recipiunt. Anima vero Angelus qvidem vel Archangelus fieri neqvit, qvantum tamen fas est, eorum imitatur actiones, atqve præstantioribus generibus se assimilat, siqvidem & facta est ad imaginem DEI: imago porro ad similitudinem exemplum sibi habet propositum. Qvod si DEO assimilatur, multo magis iis qvæ infra DEUM sunt potestatibus. Et omnis qvidem anima ad imaginem facta est, ut vero similitudinem etiam referat, non habet omnis anima. Ad imaginem enim factam esse, significat facultatem pulchra & honesta facta edendi, & principium atqve ansam bonarum actionum, qvandamqve veluti adumbrationem virtutis. Ad similitudinem vero, effectum ipsum, & finem atqve imaginem perfectam & absolutam. Neqve vero omnes æqvaliter illud ad similitudinem habemus, sed alii magis, alii minus.

33. *Num principii expers sit anima.*

Non est ipsa sibi principium anima neqve ingenita, neqve citra aliam causam præ aliis existens. Qvæ porro prima ejus causa sit, nemini non est perspicuum, creatrix nempe illa, qvæ omnium rerum generationis est principium. Qvis vero ejus progressus, & qvomodo processit? Nos qvidem substantiam ejus repetimus ab insufflatione, qva DEUS in primum hominem illam inspiravit. Ethnici autem varia subtilitate hac de re uti etiam de aliis disputant, ajuntqve per solam perfectionem suam DEUM omnia qvæ producuntur procreare, atqve ut universum perfectum absolvat, omnia procreare simul, ita ut unumqvodqve secundum proprium ordinem procedat: Ens à seipso, Vita ab Ente, à Vita Mens, à Demiurgo sive procreatice Mente anima. Ajunt igitur animam esse progeniem Mentis sine tempore ex illa profectam.

34. *Accura-*

λδ. Ἀκριβέστερον περὶ ψυχικῶν δυνάμεων.

Οἱ μὲν πολλοὶ τῶν φιλοσόφων, ἁπλῶς οὕτε δυνάμεις ψυχῆς ὀνομάζουσι. Χρὴ δὲ οὕτως διαιρεῖν· ὡς εἰσὶ νοεραὶ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, αἱ μὲν νοεραὶ, καὶ εἰς τὸν κρείττονα ἀναγόμεναι τῆς ψυχῆς τὸν ἄϋλον νοῦν. αἱ δὲ πληρούμεναι αὐτοῦ τοῦ νοῦ τὴν ψυχὴν, ἔστις ἐξ ἀϊδίου αὐτῇ συνυπάρχει. αἱ δὲ ὁρίζουσαι τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ὅλας καὶ διατάττουσαι κατὰ τὴν νοερὰν νόησιν, αἱ δὲ διαθεσμοθετοῦσαι ὥσπερ νόμοι τινὲς ἔμψυχοι τὰ δεύτερα τῆς ζωῆς εἴδη μετὰ τὸν νοῦν. καὶ αἱ μὲν ἀγαθοειδεῖς, αἱ δὲ τῷ καλῷ ἀποσεμνυνόμεναι. Ἰάμβλιχος δὲ ὁ φιλόσοφος περιττότερος τοῦ δέοντος ὤν, κατάγει τὴν λογικὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἄχρι τῆς γῆς. καὶ ἐν ἑκάστῃ μερίδι τοῦ παντὸς ἀλλάττει τὰς δυνάμεις αὐτῆς, καὶ ἄλλας μὲν αὐτῆς ἐν οὐρανῷ τίθεται, ἄλλας δὲ ἐν τοῖς στοιχείοις, ἄλλας δὲ ἐν τῷ παχεῖ σώματι.

λε. Πῶς ὁ Πλάτων γεννητὴν ὁμοῦ τὴν ψυχὴν καὶ ἀθάνατον ἀποφαίνεται.

Ἀγέννητον μὲν τὴν ψυχὴν ὁ Πλάτων οἴεται δι᾽ ἣν ἔχει οὐσίαν καὶ ζωήν. οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνον, οὐδὲ μὴ οὖσα, φησὶ, γεγένηται. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔχει ἄπειρον τοῦ εἶναι δύναμιν, ἀλλ᾽ ἀεὶ δέχεται ταύτην ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων οὐσιῶν, κατὰ τοῦτο γεννητὴν δογματίζει. τὸ μὲν γὰρ ὂν ἀγέννητον. πᾶν δὲ τὸ γινόμενον γεννητόν. ἀεὶ μὲν οὖν ἐστιν ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ζωὴν, καὶ διὰ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν αἰώνιος· γινομένη δὲ ὡς μὴ δυναμένη δέξασθαι τὴν ἀπειρίαν τοῦ εἶναι, ἀλλ᾽ ἄνωθεν ἀπειρουμένη, καὶ ἐπινοουμένην αὐτῇ τὴν ἀθανασίαν ἔχουσα. οὐ γὰρ ἐπὶ σωμάτων μόνων ἡ γένεσις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ψυχῶν, καθόσον αὗται χρόνου μετέχουσι. πᾶσα γὰρ μεταβατικὴ κίνησις συνεζευγμένον ἔχει τὸν χρόνον. ὁ γάρ τοι Πλάτων πρὸ τῆς ψυχῆς τοὺς νοῦς ἔτι τοὺς ἐγκοσμίους καὶ τοὺς ἀσχέτους, καὶ τὸν θεῖον διάκοσμον τίθησιν.

λϛ. Τίς ἡ Πλατωνικὴ ψυχογονία.

Τῆς ψυχῆς ἄλλη μὲν ἡ οὐσία, ἄλλη δὲ ἡ δύναμις, ἄλλη δὲ ἡ ἐνέργεια. τῆς οὖν ψυχογονίας τρία πρόσωπα ταῦτα καὶ κεφάλαια. καὶ ἄλλη μὲν αὐτῇ ἡ ὕπαρξις, ἄλλη δὲ ἡ ἁρμονία, ἄλλο δὲ τὸ εἶδος τὸ ἐκ τούτων ἀποτελούμενον. Καὶ γὰρ τοῦ πυρὸς ἄλλη μὲν ἡ οὐσία, καθ᾽ ἥν ἐστιν, ἄλλη δὲ ἡ δύναμις, ἄλλη δὲ ἡ ἐνέργεια καθ᾽ ἣν τὰ μὲν ξηραίνει, τὰ δὲ θερμαίνει. Καὶ ἡ μὲν ὕπαρξις τὸ εἶναι αὐτῇ ἀφορίζεται, ἡ δὲ ἁρμονία τὸ οὐσιῶδες αὐτῆς πλῆθος ἁρμόζει. εἶδος δὲ ἐστὶ τὸ ἐκ τούτοιν τοῖν δυοῖν ἀποτελούμενον. πρώτη μὲν οὖν αὐτῆς ὕπαρξις. δευ-

τέρα

34. *Accuratius de Animæ facultatibus.*

Multi Philoſophorum ſimpliciter ne qvidem facultates animæ appellant. Fas vero eſt ita diſtingvere, qvod mentales animæ facultates ſunt, ſive qvæ utpote mentales mentem animæ immaterialem adducunt ad præſtantiora, ſive qvæ animam mente qvæ ab æterno illi coëxiſtit replent, ſive qvæ determinant animæ facultates integras & ſecundum mentalem intellectum diſponunt, ſive tanqvam leges qvædam animatæ dirigunt ſecundas vitæ poſt mentem ſpecies, atq; boni honeſtive ſtudio ſunt exornatæ. *Jamblichus* vero Philoſophus modum qvodammodo excedens animam rationalem à DEO usq; deducit in terram, & in qvalibet parte Univerſi alias ei facultates tribuit. Alias igitur ei adſcribit in cœlo, in elementis alias, alias deniqve in craſſis corporibus.

35. *Quomodo Plato ſimul docet animam & genitam eſſe & immortalem?*

Ingenitam eqvidem *Plato* animam opinatur ratione eſſentiæ qva gaudet & vitæ, non enim in tempore & poſtqvam non extitiſſet factam eſſe affirmat. Qvatenus autem non habet infinitam eſſendi facultatem, ſed eam ſemper à ſuperioribus eſſentiis accipit, hac ratione docet eam genitam eſſe. Qvod enim * eſt, ingenitum eſt, qvicqvid vero fit, eſt genitum. Anima igitur ſempiterna eſt ratione eſſentiæ vitæqve, & juxta hanc conditionem æterna: fit autem, qvatenus infinitam eſſentiam non capit, ſed deſuper habet ut infinita ſit, & deſtinatam tenet immortalitem. Non enim corpora ſolum generantur ſed etiam animæ, prout & ipſæ temporis participes ſunt. Omnis ſiqvidem motus & mutatio tempus ſibi habet adjunctum. Nam & Plato ante animam ponit adhuc mentes intramundanas, & à corpore abſtractas, & divinam illarum ſeriem.

36. *Qvalis animarum generatio ſecundum Platonem?*

Animæ alia eſſentia, alia eſt facultas, alia operatio. Tres igitur hæ ſpecies ac tria veluti capita generationis. Alia itidem ejus eſt ſubſtantia, alia harmonia, & alia deniqve ſpecies qvæ ex his reſultat ac perficitur. Nam & ignis alia eſſentia eſt qvâ eſt, alia facultas, effectus alius qvo hæc qvidem arefacit, alia calefacit. Atqve ſubſtantia qvidem rationem eſſendi ejus determinat, harmonia vero eſſentialem ejus coaptat multitudinem, ſpecies vero ex duobus illis fit emergitqve. Prima

* Tanqvam τὸ αὐτοὸν vel ὄντως ὂν qvod eſt per ſe ac ſemper.

τέρα ἡ ἁρμονία. τρίτη ἡ ἰδέα. τετάρτη ἡ δύναμις. πέμπτη ἡ ἐνέργεια, ἕκτον καὶ τελευταῖον τὸ ἐκ τούτων εἶδος.

λζ. Διὰ τί ἡ ψυχὴ μέση τῶν μεριστῶν καὶ ἀμερίστων λέγεται;

Τῶν μὲν νοητῶν ἰδιώματα ταῦτα, τὸ ὄντως ὄν, τὸ αἰώνιον, τὸ τέλειον, καὶ ἕτερα τοιουτότροπα. Τῶν δὲ αἰσθητῶν ἕτερα ἄττα τὰ ἰδιώματα· τὸ ἔγχρονον κατὰ τὴν οὐσίαν, τὸ μεριστόν, τὸ ἄλλου προσδεές, καὶ ὅσα τοιαῦτα· Μετὰ δὲ τούτων ἐστὶ τὸ οὐκ ὄντως ὄν, τὸ κατ' οὐσίαν μὲν αἰώνιον, κατὰ δὲ τὰς ἐνεργείας ἐν χρόνῳ, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. ἡ οὖν ψυχὴ οὔτε ὄντως ὄν ἐστιν, οὔτε ὄντως μὴ ὄν, διὰ ταῦτα μέσην τὴν ψυχὴν φαμὲν τῶν τε αἰωνίων καὶ τῶν αἰσθητῶν, οὔτε καθαρῶς αἰωνίαν οὖσαν οὔτε μὴν ἐναργῶς αἰσθητὴν ἀλλ' ἐξ ἀμφοτέρων μικτήν, καὶ οἷον ἐκ τῶν ἀκροτήτων κεραννυμένην. Καὶ εἰ μὲν ἦν ὄντως ὄν; ἦν ἂν ἀμέριστος, εἰ δὲ ὄντως μὴ ὄν, ἦν ἂν μεριστή. Ἐπεὶ δ' μὴ ὄντως ὄν ἐστι, μέση ἐστὶν ἀμερίστου καὶ μεριστοῦ.

λη. Ποίαν ψυχὴν ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ γεννᾷ;

Τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν ὁ Πλάτων κατὰ τὸν φιλόσοφον Πρόκλον ἐν τῇ τοῦ Τιμαίου βίβλῳ γεννᾷ, καὶ αὕτη γὰρ τὸ ἀμέριστον ἔχει καὶ τὸ μεριστόν. Καὶ μέση ἐστὶ τοῦ τε ἐγκοσμίου νοῦ, καὶ τοῖς περὶ τοῖς σώμασι μεριστῆς οὐσίας. ὥσπερ γὰρ ἡμεῖς οἱ τῷ Ἀποστολικῷ λόγῳ ἑπόμενοι ἀρχάς τινας καὶ δυνάμεις, καὶ κυριότητας καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἢ μείζονα ἢ ἐλάττονα μέσον ἡμῶν καὶ Θεοῦ τιθέαμεν, οὕτω δὴ καὶ τῶν ἑλλήνων οἱ δῆθεν σοφώτεροι ἐνάδα τινὰ ἐξῃρημένην ἐδογμάτισαν, καὶ μετὰ ταῦτα ὄντα, καὶ ζῶντα καὶ νοοῦντα τινά, εἶτα ὑπερκοσμίους νοῦς, καὶ αὖθις ἐγκοσμίους. καὶ μετὰ τούτους τὴν ὅλην ψυχήν. Καὶ μετὰ ταύτην τὴν τοῦ παντός. καὶ τέλος τὰς μερικάς. καὶ τὸν ψυχικὸν ἐν ταύτῃ συμπληροῦσι διάκοσμον.

λθ Πόσαι αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις καὶ τίνες;

Τῆς ψυχῆς ἡ μὲν ἀντιληπτική τίς ἐστι δύναμις, καθ' ἣν τῶν ὄντων ἀντιλαμβάνεται, ἡ δὲ παθητική, καθ' ἣν διατίθεται οἰκείως καὶ ἀλλοτρίως, ἡ δὲ πρακτική, καθ' ἣν πρὸς τὰς πράξεις ἑκουσίως ὁρμᾷ. καὶ τῶν δυνάμεων τούτων ἄλλαι μὲν ἀπόλυτοί εἰσι καὶ μόνης τῆς ψυχῆς, ἄλλαι δὲ τῆς ψυ-

χῆς

ma igitur est animæ substantia, altera, Harmonia: tertia idea, qvarta facultas, qvinta operatio, sexta deniqve & ultima qvæ ex his resultat forma ac species.

37. *Quare anima media sit inter partibilia atqve impartibilia.*

Intelligibilium rerum proprietates hujuscemodi sunt: ut sit vere ens, æternum, perfectum, atqve alia consimilia. At sensibilium aliæ variæ sunt proprietates, veluti qvod secundum essentiam suam sint in tempore, partibilia, & alterius indigentia, & plura hujus generis. His succedit qvod non vere ens est, sed essentia qvidem est æternum, operationum vero respectu habet ut sit in tempore, & qvæ his sunt consentanea. Atq; ita Anima neqve vere ens est, neq; vere non ens, ideo mediam illam esse dicimus inter æterna & sensibilia, utpote non pure existentem æternam, nec omnino sensibilem, sed ex utrisqve mixtam, ac veluti ex duobus extremis temperatam. Qvod si vere ens esset, impartibilis esset, si contra vere esset non ens, esset partibilis. Qvandoqvidem autem non vere ens, media est inter impartibilem partibilemqve.

38. *De cujus animæ generatione agit in Timæo Plato?*

De generatione Animæ Universi Plato in Timæo tractat, ut videtur Philosopho *Proclo*: illa enim habet ut & indivisibilis sit & divisibilis, media nempe existens inter mentem Mundi & divisibilem per corpora substantiam. Qvemadmodum enim nos Apostolico sermoni habentes fidem, Principatus qvosdam ac Potestates, & Dominationes & alia ejusmodi sive majora sive minora, DEUM inter & nosmet ponimus, sic & sapientissimi qviqve Græcorum Unitatem eximiam qvandam statuerunt, postqve hanc entia, & viventia atqve intelligentia nonnulla, deinde supramundanas & intramundanas Mentes, & post has animam omnimodam, atqve deinceps animam universi, & deniqve particulares animas. Sic ordo & series animarum illis completur.

39. *Quot & quænam sint Animæ facultates?*

Animæ alia facultas est perceptrix, per qvam res percipit, alia passiva, qva vel congruenter naturæ suæ vel injucundo modo afficitur, alia activa, qva sponte fertur ad actiones. Harum facultatum aliæ sunt absolutæ & ad solam pertinent animam, aliæ etiam lucidis animæ insunt corporibus, aliæ pariter in spiritu materiali existunt, postrema

χῆς καὶ αὐγοειδέσιν ἐπεχῦνται σώμασι, τινὲς δὲ πνεύματι ἐνύλῳ συνυφεστήκασιν, αἱ δὲ τελευταῖαι εἰς τὸ ὀστρεῶδες σῶμα ἀποτελευτῶσιν. ἡ δὲ φανταστικὴ δύναμις, πρὸς πάσας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς παραπέφυκε, καὶ οἷον ἐκμάττεται ταύτην καὶ ταῖς μὲν κρείττοσι τὰς ὑποδεεστέρας ἀποτυποῖ, ταῖς δὲ ὑποδεεστέραις τὰς κρείττονας. ἀποτυπουμένη γὰρ τὰς νοερὰς δυνάμεις τῇ διανοίᾳ ταύτας ἐπισφραγίζεται, καὶ αὖθις ἀποματτομένη τὰ διανοήματα, τῷ νῷ ταῦτα ἐγκατατίθεται.

μ. Τί ἐστι φύσις;

Φύσις ἐστὶ δύναμις, ὀφθαλμοῖς μὲν ἀθέατος, νῷ δὲ θεωρητὴ, τοῖς σώμασιν ἐγκατεσπαρμένη παρὰ θεοῦ, ἀρχὴ κινήσεως καὶ ἠρεμίας. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ κινοῦσα τὰ φυσικὰ σώματα, καὶ αὖθις ἠρεμεῖν ποιοῦσα. Πάντα γὰρ τὰ σώματα, οἷον τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ ἐκ τούτων συγκείμενα, εἰ καὶ ὑπὸ θεοῦ καὶ τὴν κίνησιν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἔχει, ἀλλὰ προσεχῶς ὑπὸ φύσεως κινεῖται. Πολλὰ μὲν γάρ εἰσι τὰ κινοῦντα τὰ σώματα, πρῶτον ὁ Θεὸς, εἶτα ὁ νοῦς, εἶτα ἡ ψυχή. ἀλλὰ τελευταῖον ἡ φύσις, οἷον ὄργανόν ἐστι τοῦ Θεοῦ. τὸν μὲν γὰρ ἄνθρωπον καὶ τὰ ἄλογα ζῶα κινεῖ καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ἡ φύσις. τὰ δὲ σώματα καὶ τὰ ἁπλᾶ καὶ τὰ σύνθετα, μόνη ἡ φύσις κινεῖ, καὶ πάλιν ἵστησι τῆς κινήσεως.

μα. Τίς ἡ διαίρεσις τῶν κοινῶν ἐνεργειῶν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα;

Τῶν ἐνεργειῶν αἱ μὲν ἄρχονται ἀπὸ ψυχῆς ὥσπερ αἱ κρείττους καὶ προέχουσαι. αἱ δὲ ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνεγείρονται, ὅταν διψῇ μὲν ἢ πεινῇ ἢ ῥιγῇ, ἢ τινος ἄλλου τοιούτου δέηται. ἡ ψυχὴ δὲ τὸ ἐντεῦθεν πορίζει τὰ ἐλλείποντα τῷ σώματι. Πάλιν τοίνυν τὰ μὲν τοῦ σώματός ἐστι παθήματα δι' αὐτὴν, ὥσπερ τὸ ἐρυθριᾶν. διότι ἡ ψυχὴ αἰσχρόν τι ἔκρινε. τὰ δὲ τῆς ψυχῆς διὰ τὸ σῶμα, ὥσπερ αἱ ἡδοναὶ καὶ αἱ λῦπαι διὰ τὴν τοῦ σώματος γένεσιν περὶ τὴν ψυχὴν διαβαίνουσιν. τὰ δὲ ἐπεὶ κοινωνεῖ ἐξ ἴσου. ὥσπερ δὴ καὶ τὸ φέρεσθαι κατὰ τόπον. τὸ μὲν γὰρ διαμείβειν τόπον ἴδιόν ἐστι σώματος. Τὸ δὲ κινεῖν κατὰ τὴν φορὰν, ψυχῆς ὑπάρχει ἐνέργεια.

μβ. Πότε ἡ ψυχὴ τῷ κυουμένῳ ἑνοῦται σώματι;

Ὁ μὲν τὴν θεολογίαν μέγας Γρηγόριος ἀσαφής ἐστι περὶ τοῦτο τὸ μέρος, καὶ οὐκ ἂν ῥᾳδίως αὐτὸν εὕροις ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ προσκείμενον τῶν δοξῶν. ὁ δὲ θεῖος Γρηγόριος ὁ Νυσσεὺς, καὶ ὁ πολὺς τὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν Μάξιμος οὔτε πρεσβυτέραν τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος, οὔτε μεταγενεστέραν τιθέασιν, ἀλλ' ὁμοῦ τῇ καταβολῇ τοῦ σπέρματος ἐπιτηδείου πρὸς ὑποδοχὴν ψυ-

χῆς

pertingunt ad ipsam testam usqve crassi corporis. Omnibus autem animæ facultatibus superaddit, est facultas imaginatrix, qvæ veluti exprimit illas ac consignat, & præstantioribus deteriores & deterioribus præstantiores delineat ac describit. Intelligibiles enim facultates cum effingit, cogitationi illas imprimit, & vicissim cum efformat cogitationes, imponit eas menti.

40. *Quid est Natura?*

Natura est facultas non oculorum conspicienda acie, sed mente contemplanda, corporibus inseminata à Deo, motus qvietisqve principium. Natura qvippe est qvæ corpora naturalia movet, iterumque facit quiescere. Corpora enim qvælibet, ut elementa & qvæ ex his composita sunt, licet à Deo motum & quietem habent, tamen proxime à natura moventur. Plura enim sunt quæ corpus movent, Deus primum, tum mens, deinde anima, denique Natura tanquam Dei instrumentum. Hominem etenim & brutas animantes anima & natura movet. Corpora tum simplicia tum composita à sola moventur natura, qvæ iterum qvoqve motum eorundem sistit.

41. *Quomodo distingvuntur communes operationes Animæ & Corporis?*

Operationum aliæ principium habent ab anima, ut potiores & præstantiores: aliæ à corpore excitantur, qvando sitit, vel esurit aut friget, aut alia ejusmodi re indiget, unde anima ipsi desiderata suppeditat. Vicissim corpus passiones sentit animæ causa, ut erubescit, qvando anima aliqvid turpe judicavit. Anima itidem afficitur propter corpus, itaq; voluptates ac dolores ex corporis conditione in animam penetrant. De aliis operationibus ex æqvo participant utraqve, ut qvando de loco in locum homo movetur. Nam mutare locum, corpori proprium est, sed movere & impellere, animæ est operatio.

42. *Quando anima nascenti corpori unitur?*

Magnus Theologus *Gregorius* hac in parte obscurus est, nec facile eum deprehendas huic vel illi opinioni adhærere. At enim divinus *Gregorius Nyssenus*, & *Maximus* insignis ille Confessor ac Philosophus animam nec antiqviorem corpore, nec post genitam statuunt, sed simul cum dejectione seminis ad animam suscipiendam apti, eandem subsistere affirmant. Ethnicorum autem eximii post per-

χῆς τυγχάνοντος, ταύτην ὑφιςάνουσι. τῶν δὲ ἐλλήνων οἱ πρόκριτοι, μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ φυσικοῦ ὀργάνου καὶ τὴν ἀποκύησιν τούτου, ἐνσπείρουσι ταύτην τῷ σώματι, πλὴν ὅτε μὲν ἔσωθεν ἦ κατερριζωμένον τὸ ἔμβρυον, τὴν φυσικὴν ψυχὴν τούτῳ διδόασιν. ἐξελθόντι δὲ τὴν λογικὴν, καὶ προϊόντι τὴν νοεράν.

μγ. Πῶς ἑνοῦται τῷ σώματι ἡ ψυχή;

Ἐισκρίνεται τῷ σώματι ἡ ψυχὴ ὥσπερ ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου πάντα ἀθρόως ἐμπίμπλησι τοῦ φωτός. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἀθρόως ἐξάπτει τὸ σῶμα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ζωοποιεῖ, τοῦτο ἐπιτηδείως ἔχον πρὸς τὴν ἕνωσιν ταύτης. ὥσπερ οὖν αἱ νευραὶ αἱ συνηρμοσμέναι καὶ εἰ πόρρω τύχοιεν οὖσαι, συγκινοῦνται καὶ ὁ καλούμενος φθὰς δέχεται τοῦ πυρὸς τὴν δύναμιν τοῦ μεταξὺ ἀέρος μὴ πυρουμένου, οὕτω δὴ καὶ τὸ σῶμα ἀθρόως ἐλλάμπεται ὑπὸ τῆς ψυχῆς. καὶ οὐ δεῖ τῆς ἀμερίςου ζωῆς καὶ δυνάμεως διῃρημένας ἐπινοεῖν τὰς ἐλλάμψεις. ἢ τὰς μετοχάς. ἀπεικαςέον δὲ αὐτὴν τῇ τοῦ ὄντος μετοχῇ εἰς τὸ γινόμενον. ὥσπερ γὰρ τὸ ὂν ἀχρόνως τῷ γινομένῳ πάρεσιν, οὕτως καὶ αὐτὴ ἀχρόνως πάρεισι τῷ σώματι.

μδ. Περὶ ἀλόγου ψυχῆς.

Ἐν τέσσαρσι τούτοις παρ᾽ ἕλλησιν οἱ φιλοσοφήσαντες τὴν ἄλογον ψυχὴν ἀφορίζουσιν, ἐν τῇ ὀρεκτικῇ, καθ᾽ ἣν ἡδονῆς καὶ λύπης μετέχομεν. Ἐν τῇ δοξαςικῇ, ἥτις τοὺς μέσους λόγους καὶ μεταξὺ τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν καὶ τῶν ἀύλων καὶ καθαρῶν λόγων ἀφώρισαι. ἐν τῇ αἰσθητικῇ. ἥτις πρὸς τὰ ἐκτὸς εἴδη ὡμοίωται καὶ προαισθάνεται τὰ ἔξωθεν σωτήρια καὶ ὀλέθρια. ἐν τῇ φυσικῇ, ἥτις ἐςὶ κυρίως γενεσιουργὸς, καὶ συμπλέκεται προσεχῶς τοῖς σώμασι, γεννᾶται αὐτὰ καὶ αὔξει καὶ διοικεῖ καὶ κατευθύνει. ἐκ τούτων δὴ τῶν τεσσάρων τὴν ἄλογον ψυχὴν ἔνιοι τῶν φιλοσόφων οὐσιώσαντες ἐγκεντρίζουσιν οἷον τῇ λογικῇ ψυχῇ, καὶ τῷ σώματι συνεισάγουσι. τὴν δὲ ἄλογον οἰκονομεῖν τὰ σώματα ἐπιτρέπουσιν.

με. Τίς ἡ βούλησις καὶ τίς ὁ πρακτικὸς λογισμός.

Ἡ βούλησις περὶ τὸ λογιςικὸν μόριον ἐςὶ τῆς ψυχῆς. κινεῖ μὲν γὰρ τὴν ὄρεξιν πρὸς τὸ ἐφετόν· ἐπεὶ δὲ τοῦτο οὐκ ἄνευ λογισμοῦ προαιρούμεθα, ἡ κατ᾽ αὐτὸ ἐνέργεια βουλευτικὴ ὁρμὴ ὠνομάσθη, ἑτέρα οὖσα τοῦ λογισμοῦ. πρακτικὸς δὲ ἐςὶ λογισμὸς, ἡ μετὰ τὴν ὄρεξιν τοῦ ἐφετοῦ μετὰ λογισμοῦ πρᾶξις

τε

fectum naturale instrumentum sive corpus prognatumq;, animam illi ajunt ingenerari. Et qvamdiu uteri qvidem adhuc radicibus embryo adfixus hæret, naturalem illi animam tribuunt, egredienti autem rationalem, & procedente tempore intelligentem.

43. *Quomodo Anima unitur Corpori?*

Insinuat se corpori anima sicut sol oriens momento omnia luce complet: nam sic & anima corpus statim accendit ad vitam & vivificat, qvo ipso & illud indiget, ut cum ea uniri possit. Sicut porro nervi, longius etiam si absunt, una moventur, & sicut Naphtha quam vocant transilientis ignis vim concipit, medio aëre non inflammato, sic & corpus ab anima totum statim illuminatur, neqve oportet indivisibilis vitæ & facultatis divisas illuminationes vel participationes comminisci. Conferri autem hæc potest cum participatione * entis qvæ in re fluxa observatur. Qvemadmodum rei fluxæ enim ens adest sine tempore, sic & anima sine tempore adest corpori.

44. *De anima irrationabili.*

Quatuor hisce Græcorum Philosophi animam irrationabilem definiunt, *appetitu*, qvo voluptatis sumus ac doloris participes, *opinione* qvæ medias designat rationes inter species sensiles, & puras atqve à materia abstractas rationes: *sentiendi facultate*, qvæ externis speciebus assimilatur, ac præsentit externa, salutariane sint an exitiosa: *natura* deniqve, qvæ proprie est causa generationis & proxime corporibus adhæret, generatqve illa & facit ut crescant, gubernatq; ac dirigit. Hisce quatuor rebus nonnulli Philosophorum essentiam animæ irrationabilis consistere statuunt, ac veluti insititiam esse rationali animæ corporiqve simul inductam: huic qvoqve irrationabili animæ injungunt munus administrandi corporis.

45. *Quid voluntas & ratiocinium practicum?*

Voluntas ad ratiocinatoriam animæ partem pertinet, movet enim appetitum in rem desiderabilem, qvamqvia non sine ratiocinio deligimus, hæc actio impetus voluntatis appellatur, qui à ratiocinio ipso est diversus. Est autem ratiocinium practicum, post appetitum rei

* Intellige ut supra τὸ ὄντως ὄν, ens æternum ac stabile: cui opponitur τὸ γινόμενον quod fit & nascitur, ac mutationibus est obnoxium atqve adeo Platoni negatur esse verum ens.

τε καὶ ἐνέργεια. τοῦτο δέ σοι ἔστω, ὅτι ψυχῆς ἀπολυθείσης σώματος καὶ ἔτι παρούσης ἐν τῷ σώματι ἔχει αὐτὸς ἐστὶ λογισμός. ἐπεὶ δὲ πᾶσι τοῖς κρείττοσιν ἀφομοιοῦται ἡ ψυχὴ Θεῷ, ἀρχαγγέλοις, ἀγγέλοις καὶ ταῖς λοιπαῖς δυνάμεσι, διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ μὲν θεῖα, τὰ δὲ ἀνθρώπινα, τὰ δὲ ἐναντία, ἵνα μὴ τὰ ὀνόματα λέγω, μεταλαμβάνει γὰρ τὰς ἐνεργείας, πρὸς ἃ λαμβάνει καὶ τὴν ὁμοίωσιν.

μς. Περὶ προαιρέσεως καὶ προσοχῆς.

Μέσαι δυνάμεις εἰσὶ τῆς ψυχῆς προσοχὴ καὶ προαίρεσις. ἀλλ' ἡ μὲν προαίρεσις ἡγεῖται τῶν πράξεων, ἔχει δὲ καὶ λόγον ἐν ᾧ κρίνει τὰ καλά. καὶ ὄρεξιν τὴν ἐφιεμένην τῶν οἰκείων καὶ ἀγαθῶν, καὶ τὴν ἀναπληροῦσαν ἀεὶ τὰ ἐλλείποντα. ἀμφοτέρων οὖν τοῦ λόγου καὶ τῆς ὀρέξεως συνίσταται ἡ προαίρεσις. προσοχὴ δὲ ἐστὶ καθ' ἣν προσέχομεν τοῖς ἔργοις οἷς πράττομεν, καὶ τοῖς λόγοις οἷς λέγομεν, αὕτη γάρ ποτε μὲν τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη ἀνασκοπεῖται τίνα τέ ἐστι καὶ πῶς ἔχει πρὸς ἄλληλα. ποτὲ δὲ αὖ τὸ ζῶον θεωρεῖ τί πράττει καὶ πῆ παραβαίνει, καὶ τί ἐλλείπει. μέσα δέ εἰσι καὶ τὰ τῶν μαθημάτων ἀσκήματα καὶ τὰ τῶν καθαρτικῶν ἀρετῶν ἐπιτηδεύματα. μέσα δὲ λέγονται ὡς μεταξὺ κείμενα τῶν νοερῶν λόγων καὶ τῶν δοξαστικῶν.

μζ. Πότερον ἡ ψυχὴ λύεται ἀπὸ τοῦ σώματος, ἢ τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ψυχῆς;

Ἐπὶ μὲν τοῦ φυσικοῦ θανάτου, τὸ σῶμα λύεται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἐπὶ δὲ τοῦ νοητοῦ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ σώματος. ἡ μὲν γὰρ φύσις ἔδησε τὸ σῶμα ἐν τῇ ψυχῇ. εἰ μὲν γὰρ κατείχετο τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς, οὐ διαλέλυτο ἄν. ὅθεν ἐν τῷ θανάτῳ λύεται τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ψυχῆς. ἡ δὲ ψυχὴ ἔδησεν ἑαυτὴν τῷ σώματι διὰ τῶν παθῶν. ἡ οὖν ψυχὴ ἑαυτὴν λύει ἀπὸ τοῦ σώματος. καὶ ἡ μὲν ψυχὴ μέση ἐστὶ τῆς ἀμερίστου καὶ τῆς μεριστῆς οὐσίας. οὔτε γὰρ καθαρῶς ἐστιν ἀμέριστος ὁ νοῦς, οὔτε πάντη ἀμερής, τὸ σῶμα δὲ πάντη μεριστόν. Καὶ αἱ ποιότητες καὶ τὰ ἔνυλα εἴδη περὶ τὸ σῶμα μεριστά, καὶ πάντα μὲν ἐν πᾶσιν. ἀλλ' ὁ μὲν νοῦς νοερῶς ἔχει πάντα. ἡ δὲ ψυχὴ λογικῶς. τὸ δὲ φυτὸν σπερματικῶς, τὸ δὲ σῶμα τὰ εἴδωλα ἔχει τῶν ὄντων, ὁ δὲ Θεὸς ἀνεννοήτως καὶ ὑπερουσιώς.

μη. Περὶ ἀρετῶν.

Τρεῖς τάξεις εἰσὶ τῶν ἀρετῶν. αἱ μὲν γὰρ αὐτῶν κοσμοῦσι τὸν ἄνθρωπον ἢ τὴν τοῦ σώματος ψυχήν, αἱ δὲ καθαίρουσι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, καὶ

πι-

rei desiderabilis cum ratione suscepta actio & operatio. Noris porro animæ corpore solutæ & corpori adhuc conjunctæ non unum idemque esse ratiocinium. Qvibusvis enim præstantioribus anima se assimilat, Deo, Archangelis, Angelis & cæteris Potentatibus, unde & opera ejus jam divina, jam humana, jam contraria, ut nominibus abstineam. Qvibus enim assimilat se, illorum & opera adsciscit atqve imitatur.

46. *De electione & attentione.*

Mediæ sunt animi facultates attentio & electio, sed electio actiones dirigit, utiturqve ratione qva qvid pulchrum sit judicat, & appetitu desiderante ea qvæ congruentia sibi sunt & bona, quæ vero deficiunt, semper studente supplere. Utroqve igitur electio constat, ratione & appetitu. Attentio autem est qva attendimus ad actiones qvas suscipimus, & ad verba qvæ loqvimur. Hæc qvandoqve animi mores speculatur, qvales sint & qvomodo inter se congruant: jam animale considerat, & quid illud agat, ubive peccet vel aliquid omittat. Cæterum medii generis etiam sunt Mathemathicæ exercitationes, & purgatoriarum virtutum studium, dicunturqve medii generis, qvia media hæc posita sunt inter intelligibiles & opinabiles rationes.

47. *Utrum corpus animâ, an anima corpore solvatur?*

Naturali morte corpus ab anima, sed morte intelligibili anima solvitur à corpore. Natura enim corpus animæ alligavit. Jam si corpus ab anima teneretur, non solveretur. Solvitur itaqve in morte ab anima corpus. At enim anima se alligavit corpori per affectus, anima igitur etiam seipsam à corpore solvit ac liberat. Et anima quidem media est inter essentiam impartibilem partibilemqve, neqve enim mens pure impartibilis, neqve partium omnino expers est, corpus autem omnino est partibile. Et qvalitates speciesqve materiales in corpore partibiles sunt qvævis in qvibuslibet. Sed mens qvæcunq; habet, habet intelligibili, anima rationabili ratione, planta vero seminaliter. Corpus entium umbram imaginemq; refert, DEUS vero supra omnem intellectum & essentiam est constitutus.

48. *De Virtutibus.*

Tres sunt ordines Virtutum. Aliæ exornant hominem sive animam corpori junctam. Aliæ purgant animam à corpore, & in seipsam

ἐπιστρέφουσι πρὸς ἑαυτὴν, αἵτινες καὶ καθαρτικαὶ καλοῦνται. αἱ δὲ τελείως καθαρθεῖσαι τὴν ψυχὴν, ἀπασχολοῦσιν εἰς θεωρίαν τῶν νοητῶν, αἵτινες θεωρητικαὶ καὶ νοεραὶ ὀνομάζονται. Καὶ ἄλλη μὲν ἀρετὴ Θεοῦ, ἄλλη δὲ ἀγγέλου, ἄλλη δὲ ἀνθρώπου. ὡς γὰρ αἱ οὐσίαι αὐτῶν διάφοροι, οὕτω καὶ αἱ ἀρεταί. Καὶ ψυχὴ μὲν κυρίως ἡ λογική ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται, τὸ δὲ ὑπὲρ τὴν ψυχὴν, νοῦς. τὸ δὲ μετὰ τὴν λογικὴν ψυχὴν, ἄλογος ψυχὴ, καὶ εἴδωλον ψυχῆς. πάσαις δὲ ταῖς τῶν ἀγγέλων τάξεσιν. ἡ ἀρετὴ συμπρόεισιν, ἄνωθεν ἀπὸ τῶν σεραφεὶμ ἀρχομένη. ὁ γὰρ Θεὸς καὶ ἐπέκεινα ἀρετῆς καὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πάσης τελειότητος.

μθ. Περὶ ἀρετῶν.

Ἓξ εἰσὶν οἱ τῶν ἀρετῶν βαθμοί. ἔστι γὰρ ἡ μέν τις φυσικὴ ἀρετὴ, ἥτις καὶ ἐν θηρίοις εὑρίσκεται. ἡ δὲ ἠθικὴ, ἣν ἔνιοι καὶ τῶν ἀπαιδεύτων ἔχουσιν. ἡ δὲ πολιτικὴ ἡ μετὰ λόγου καὶ φρονήσεως κατορθουμένη. ἡ δὲ καθαρτικὴ, ἡ καθαίρουσα τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ παντὸς πάθους. ἡ δὲ θεωρητικὴ ἡ θεωροῦσα τὸν νοῦν. ἡ δὲ θεουργικὴ ἡ τὸ θειότατον ἡμῶν τῆς ψυχῆς ἀνεγείρουσα καὶ αὐτῷ ἑνίζουσα τῷ Θεῷ, καὶ τὴν θείαν ἐνεργοῦσα μανίαν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἐπέκεινα τούτων ἕτεραι ἀρεταὶ, αἱ μὲν οἱονεὶ παραδείγματα τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, αἱ δὲ ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν. αἵτινες οὐ συμβεβηκότα εἰσὶν ὥσπερ ἐπισυμβεβήκασιν ἡμῖν αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ, ἀλλ' οὐσίαι νοεραὶ καὶ ὑπερούσιοι.

ν. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Τρεῖς εἰσιν αἱ ἀρεταὶ αἱ τελειοῦσαι τὸν ἄνθρωπον, ὁσιότης, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐνεργεῖν σπεύδουσα, οἷον ἡ ἀφοσιοῦσα τὴν τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν τῷ Θεῷ. δεύτερον δικαιοσύνη ἡ τὴν πρόνοιαν τῶν καταδεεστέρων ποιοῦσα. φρόνησις ἡ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς τὴν ζωὴν νοερὰν ἀπεργάζεσθαι βουλομένη. Καὶ γὰρ ἑνούμεθα κατὰ τὴν ὁσιότητα πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸ ἓν, προνοοῦμεν δὲ τῶν ἐλαττόνων κατὰ τὸ δίκαιον, γνῶσιν δὲ ἄρρητον ἔχομεν κατὰ τὴν φρόνησιν. ἡ μέντοι ἠθικὴ ἀρετὴ ἀπὸ φρονήσεως μὲν πρόεισιν, οὐ μέντοι μετὰ φρονήσεως ἐνεργεῖ, ἀλλὰ τριβῇ χρονίῳ ἐγγίνεται. διήκει δὲ ἡ τῆς ἀρετῆς θειότης διὰ πάντων τῶν ὄντων. ἔστι γὰρ καὶ ὑπερουράνιος ἀρετὴ καὶ οὐράνιος. καὶ ὑπερκόσμιος καὶ ἐγκόσμιος καὶ νοερὰ καὶ ψυχικὴ καὶ ἀγγελικὴ καὶ ἀνθρωπικὴ. ἔστι καὶ πηγὴ ἀρετῶν. ἣν τότε καταλαμβάνομεν, ὅταν τὴν μεριστὴν ἀφέντες νόησιν, τελειωτάτην σύμπασαν ἀρετὴν ἐνεργήσομεν.

reverti docent, vocanturqve purgatoriæ. Aliæ perfecte purgatam animam trahunt ad contemplationem intelligibilium, & dicuntur theoreticæ atq; intellectuales. Alia porro virtus est Dei, Angeli alia, alia Hominis. Ut enim essentiæ sunt diversæ, ita etiam virtutes. Atqve anima proprie est diciturqve rationabilis, & qvod supra animam est, mens est atqve intellectus. Infra animam rationabilem est irrationabilis anima, animæq; imago sive idolum. Angelorum ordinibus qvibuscunq; ab Seraphim usqve descendendo Virtutes suæ congruunt. Deus etiam supra virtutem & bonum omne atqve perfectione omni est superior.

49. *De Virtutibus.*

Sex sunt Virtutum gradus. Nam datur Virtus *Physica*, qvalis & in bestiis reperitur. Tum *Ethica*, qvæ etiam est in hominibus nulla doctrina imbutis. Atqve *Politica*, qvæ ratione & prudentia utitur ad recte agendum. *Purgatoria*, qvæ ab affectibus omnibus hominem liberat. *Theoretica* qvæ mentem contemplatur, & *Theurgica* deniqve, qvæ id qvod in anima nostra divinum maxime est excitat, & Deo ipsi unit, divinumqve in anima furorem & enthusiasmum movet. Dantur etiam supra has aliæ sublimiores virtutes, qvæ sunt cæterarum istarum exempla, qvæqve omnem substantiam supergrediuntur, neqve sunt accidentia, uti accidit nobis cæteras virtutes adesse, verùm sunt intelligibiles & supersubstantiales essentiæ.

50. *De Virtutibus.*

Tres sunt virtutes qvæ hominem perficiunt, *Sanctitas* Deo operari studens, vitamqve hominis Numini consecrans. Altera *Justitia*, qvæ inferioribus prospicere satagit. Et tertia *Prudentia*, qvæ conatur respectu nostri ipsius vitam intelligenter instituere. Unimur igitur per sanctitatem DEO & UNI, per Justitiam illis qui inferioris conditionis sunt providemus, & per prudentiam cognitione non vulgari imbuimur. Aqve Ethica virtus qvidem à prudentia proficiscitur, neqve tamen per prudentiam operatur, sed comparatur per usum longo tempore. Cæterum tam divina est natura virtutis, ut per omnia entia pervadat. Datur enim virtus supracœlestis, cœlestisqve, supramundialis & mundana, Mentalis & Animæ, Angelica item atqve Humana. Datur etiam fons virtutum, qvem tunc asseqvemur, qvando cognitione partiali missa facta, perfectissimam virtutem actu & opere exprimemus.

να. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ἀριστοτέλης μὲν ὁ Φιλόσοφος τέσσαρας γενικὰς ἐξαριθμεῖ ἀρετάς. Φρόνησιν, δικαιοσύνην, ἀνδρείαν καὶ σωφροσύνην. Καὶ τὴν μὲν φρόνησιν τάττει ὑπὸ τὴν διάνοιαν· τὰς δὲ λοιπὰς τρεῖς ὑπὸ τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς. καὶ οὔτε τὴν φρόνησιν ἐν τῷ παθητικῷ μέρει κατατάττει, οὔτε τὰς τρεῖς ἀρετὰς ἐν τῇ διανοίᾳ τίθεται. Ὁ δὲ Πλάτων τέσσαρας τάξεις ἀρετῶν ποιεῖται, καὶ τὰς μὲν ὀνομάζει πολιτικάς, ὅσαι κοσμοῦσι τὸν ἐν τῷ βίῳ πολιτευόμενον ἄνθρωπον. τὰς δὲ καθαρτικάς, τὰς δὲ θεωρητικάς. μανικὴ δὲ ἀρετὴ λέγεται ἡ θεοφορουμένη ἢ ἐνθουσιῶσα, καὶ τὴν ψυχὴν περὶ τὸ θεῖον ἀναβακχεύουσα, καὶ οἷον ἐνθεασμοῦ πλήρης καὶ κορυβαντιάσεως γινομένη. ὁ μέν τοι Θεὸς ἀρετῆς ἐστὶ μείζων. οὐ μόνον τῆς ὡς ἕξεως καὶ τῆς αὐτοφυοῦς, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοαρετῆς.

νβ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ὅτι οὐκ ἔστι μία καὶ ἡ αὐτὴ κατὰ ἀριθμὸν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοίωσις, ἀλλὰ διάφορος. ὁμοιούμεθα γὰρ αὐτῷ κατὰ τὰς πολιτικὰς ἀρετάς, ἀλλ' ἀμυδρότερον καὶ σκιωδέστερον. ὁμοιούμεθα τούτῳ καὶ κατὰ τὰς καθαρτικάς, ἀλλ' ἐκτυπότερον. ὁμοιούμεθα δὲ καὶ κατὰ τὰς θεωρητικάς, ἀλλ' ἔτι λαμπρότερον. ὁμοιούμεθα καὶ κατὰ τὰς θεουργικάς, αὕτη γοῦν ἐστὶν ἡ τελειοτάτη ὁμοίωσις. Τὸ μὲν γὰρ καθαίρεσθαι τὰς ψυχὰς καὶ θεωρεῖν τὰ ὄντα οὐ πάνυ τι ὅμοιον τῷ Θεῷ, ἐκεῖνος γὰρ ὑπὲρ κάθαρσιν καὶ θεωρίαν ἐστί. τὸ δὲ δύνασθαι θεοποιεῖν ἄνθρωπον καὶ τῆς ὕλης ἐξάγειν, καὶ τῶν παθῶν ἀπαλλάττειν, ὥστε δύνασθαι καὶ αὐτὸν θεουργεῖν ἕτερον, τοῦτο ἐστὶν ἡ τελειωτάτη ὁμοίωσις. ὁ ἐξάγων γάρ φησιν ὁ Θεὸς ἐν εὐαγγελίοις, ἄξιον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσται. ὁρᾷς ὅπως ἐν τῇ θεουργίᾳ τὴν ἀληθεστάτην τέθεικεν ἐξομοίωσιν. ἀλλ' ἡμεῖς ἀγαπῶμεν εἰ καὶ κοσμεῖν ἑαυτοὺς διὰ τῶν πολιτικῶν δυνάμεθα ἀρετῶν.

νγ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Πλάτων ὁ Φιλόσοφος πρῶτον μὲν διὰ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς ἀνάγει τὸν ἄνθρωπον εἰς Θεὸν, ὡς καὶ ταύτης ἐξομοιοῦν δυναμένης τὸ Θεῖον κατὰ τὸ δυνατόν. ἀπὸ δὲ ταύτης ἀνάγει διὰ τῆς καθαρτικῆς ζωῆς εἰς τὴν θεωρίαν. ἐπειδὴ γάρ, φησιν, ὁ Θεὸς διττὴν ἔχει τὴν ἐνέργειαν, τὴν καθ' ἣν ἐν θεωρίᾳ τῶν ὅλων ἐστὶ

51. *Adhuc de Virtute.*

Atiſtoteles Philoſophus qvatuor generales numerat virtutes: Prudentiam, Juſtitiam, Fortitudinem & Temperantiam. Et prudentiam qvidem refert ad intellectum, cæteras vero tres ad paſſibilem effectibusqve obnoxiam animæ partem. Atqve ita nec prudentiam paſſibili parti tribuit, neqve cæteras tres virtutes in intellectu collocat. Plato autem qvatuor virtutum conſtituit ordines, è qvibus alias vocat politicas qvæ homini in vita verſanti poſſunt eſſe ornamento: purgatorias alias, aliasqve theoreticas. Furori autem proxima virtus à Platone dicitur qvæ Deo agitante eſt inſtincta enthuſiasmo, animamq; facit circa divina exardere & bacchari, tanqvam plena commotione divina & limphatæ ac fanaticæ inſtar. Deus porro Virtute major eſt, non modo illa qvæ eſt habitus, & qvalem natura fert hominum, ſed etiam ipſa æterna idea virtutis.

52. *Adhuc de Virtute.*

Non una eademqve numero eſt ratio qva Deo aſſimilamur, ſed diverſa ac multiplex. Aſſimilamur enim ipſi per virtutes politicas, ſed exilius atqve obſcurius: aſſimilamur eidem per purgatorias virtutes, ſed expreſſius aſſimilamur: per virtutes theoreticas etiamnum ſplendidius, aſſimilamur etiam per theurgicas, atqve hæc demum perfectiſſima eſt aſſimilatio. Purgare enim animas, & entia contemplari non omnino ſimile aliqvid Dei eſt, ipſe enim purgatione & contemplatione eſt ſuperior. At poſſe ex homine facere Deum, & à materia abſtrahere, affectuumq; reddere expertem, ut poſſit & ipſe alios Numine implere, hæc perfectiſſima eſt cum illo ſimilitudo. Ait enim Deus * in Evangeliis: *qui eduxerit dignum ex indigno, qvaſi os meum erit.* Vides qvomodo Theurgia ſive virtus alios Numine implendi veriſſimam ponit cum Deo ſimilitudinem. Cæterum nobis egregii videmur, ſi modo politicis nos exornare virtutibus poſſimus.

53. *Adhuc de Virtute.*

Philoſophus Plato primum per politicam virtutem hominem adducit ad Deum, qvod & illa qvodammodo poſſit divinam ſimilitudinem referre: ab hac per purgativam vitam perducit ad contemplationem, Siqvidem duplex, ut ait ille, actus in Deo eſt, unus qvatenus in con-

* Jeremiæ XV. 19. Καὶ ἐξαγάγῃς τίμιον (ἄξιον καὶ τίμιον Conſtitut. Apoſtol. II. 56.) ἀπὸ ἀναξίου, ὡς τὸ ςόμα μου ἔςη.

ἐστὶ, πρὸ πάσης κτίσεως τοὺς λόγους αὐτῶν ἐπιστάμενος, τὴν δὲ, καθ' ἣν τῶν χειρόνων ποιεῖται τὴν πρόνοιαν. διὰ ταῦτα καὶ ὁ ἄνθρωπος μιμούμενος τὸν Θεὸν, ἐν μὲν ταῖς πολιτικαῖς ἀρεταῖς, ἐπιστρέφεται πρὸς τὰ τῇδε, καὶ κοσμεῖ τοὺς καταδεεστέρους ταῖς μετριοπάθειαν φερούσαις ἀρεταῖς. Ἐν δὲ τῷ θεωρεῖν ἀναβὰς, ὁρᾷ τοὺς λόγους ἁπάντων τοὺς φυσικοὺς, τοὺς ψυχικοὺς, τοὺς νοεροὺς, τοὺς ὑπερφυεῖς· καὶ γίνεται ὄργανον τοῦ Θεοῦ, ὁμοῦ τε πρὸς ἐκεῖνον ὁρῶν, καὶ τῶν τῇδε ποιούμενος πρόνοιαν. πλὴν ἄλλως ἐνεργεῖ τὰς τοιαύτας ἀρετὰς ἐν σώματι οὖσα ψυχὴ, ἄλλως δὲ ἀπαλλαγεῖσα τοῦ σώματος.

κδ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ἡ μὲν οὐσία καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι ἀπὸ τοῦ νοῦ πᾶσιν ἐφήκει καὶ τοῦ ὄντος. ἡ δὲ διὰ τῶν ἀρετῶν τελειότης, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ παραγίνεται. ὥσπερ γὰρ ἐκ τοῦ πρώτως ὄντος τὸ ὂν, οὕτως ἐκ τοῦ πρώτως ἀγαθοῦ τὸ ἀγαθόν. μᾶλλον δὲ καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἀρετὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' ἡ μὲν οὐσία κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόοδον, ἡ γὰρ οὐσία πᾶσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πρόεισιν. ἡ δὲ τελειότης κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφήν. οὐ δύναται γὰρ τελειωθῆναι κατ' ἀρετὴν ἄνθρωπος, εἰ μὴ τὴν ἐπιστροφὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐνεργοίη. ὥσπερ γὰρ ὡς πρὸς παράδειγμα ζωγραφῶν οὐκ ἂν ἄλλως τὴν προκειμένην ἀρχητυπίαν λάβοιεν τῷ μιμήματι, εἰ μὴ συνεχῶς πρὸς αὐτὴν ἐπιστρέφοι. οὕτω καὶ ὁ τὴν ἀρετὴν ἐν ἑαυτῷ σκιαγραφῶν ἢ καὶ περιχρωννὺς, οὐκ ἂν ἄλλως δυνηθείη ἐξομοιωθῆναι Θεῷ, εἰ μὴ πρὸς ἐκεῖνον διηνεκῶς ἐπιστρέφει, καὶ διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου, καὶ τῆς τοῦ παραδείγματος θεωρίας, ἐν ἑαυτῷ ἐξακριβώσεται τὸ πρωτότυπον.

κε. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ὁ μὲν ἔχων τὴν θεουργικὴν ἀρετὴν θεοπάτωρ κατονομάζεται, ἐπειδὴ γὰρ θεοὺς τοὺς ἀνθρώπους οὗτος ἐργάζεται, διὰ ταῦτα Θεοπάτωρ καλεῖται. ὁ δὲ ἔχων τὴν θεωρητικὴν ἀρετὴν, θεῖος ὀνομάζεται. ὁ δὲ ἔχων τὴν καθαρτικὴν, δαιμόνιος, ὁ δὲ ἔχων τὴν πολιτικὴν, σπουδαῖος. Θεοπάτωρ δὲ καλεῖται ὁ θεουργὸς, καὶ διὰ τὸ τῆς ψυχῆς εἶναι πατὴρ, ὃν Θεὸν καλοῦμεν διὰ τὴν θεωρητικὴν ἀρετήν. Δεῖ οὖν τὸν ἀναγόμενον εἰς Θεοῦ ἐξομοίωσιν πρῶτα μὲν σπουδαῖον γενέσθαι, εἶτα δαιμόνιον, εἶτα θεῖον, καὶ τέλος θεοπάτορα. ὁ μὲν οὖν δαιμόνιος καὶ ὁ σπουδαῖος μεταβληθείη ἂν καὶ εἰς κακίαν ποτέ. ἴσως δὲ καὶ ὁ θεῖος, ἤτοι ὁ θεωρητικός. ὁ δὲ θεουργὸς ἤτοι ὁ θεοπάτωρ ὁ τῆς θείας ὅλως ἐκστάσεως γεγονὼς, οὐκ ἄν ποτε μεταθείη πρὸς τὸ ἐναντίον εἶδος τῆς ἀρετῆς, ἔξω ἑαυτοῦ ὢν, καὶ Θεὸς ἀτεχνῶς γεγονώς.

νϛ.

templatione universas ante omnem rem creatam rationes omnium novit ac perspectas habet, & alter qvo prospicit inferioribus. Propterea & homo Deum imitatus politicis virtutibus res hujus vitæ curat, atqve per virtutes affectuum moderatrices opem fert inferioribus: Contemplatione autem ascendens omnium rationes perspicit sive naturales, sive animarum, sive mentales ac supernaturales, atqve sit instrumentum Dei, ad qvem simul aciem dirigit. Et rebus hujus vitæ prospiciens anima, aliter tamen virtutem hujusmodi exercet dum in corpore est, aliterqve qvando est corporis vinculis soluta.

54. *Adhuc de Virtutibus.*

Essentia, & ipsum hoc qvod sint, à Mente omnibus datum est, & ab ente: sed virtutum perfectio à Deo proficiscitur. Sicut enim ex principali Ente ens, sic ex principali bono est bonum. Vel potius & essentia & virtus ex Deo sunt, sed essentia ratione originis (essentia enim omnibus à Deo profluxit) perfectio autem in virtute, respectu conversionis ad Deum. Neqve enim perfici virtute homo poterit, nisi ad Deum convertere se instituat. Siqvidem & pictor exemplum expressurus nunquam imitatione archetypi asseqvitur, nisi ad illud assidue se converterit. Sic qvi virtutem in se ipso voluerit adumbrare, aut coloribus veluti describere, non aliter Deo assimilari poterit, qvam si ad eum continenter se convertat, & scientifica ratione contemplationeqve exempli in seipso accurate meditetur prototypum.

55. *Adhuc de Virtutibus.*

Theurgicam virtutem qvi habet *Pater divinus* appellatur, qvoniam enim ex hominibus facit Deos, illo venit nomine. Qvi contemplatoria pollet virtute, hunc *divinum* vocant, uti *dæmonium* qvi purgatoria, sed qvi politica est præditus, homo *probus* dicitur. Theurgo tribuitur patris divini nomen, qvoniam veluti generat animam ejusmodi qvam contemplatoriæ virtutis causa Deum appellamus. Oportet igitur qvi per assimilationem ad Deum adduci velit, primum hominem probum fieri, deinde dæmonium, tum divinum Patrem. Ac contingere potest aliqvando, ut dæmonius & probus homo ad malitiam & vitium deflectat. Forte & divinus sive Theoreticæ virtutis compos. At Theurgus sive pater divinus & totus extra se in Deo positus, nunqvam potest ad contrariam virtuti speciem dilabi, cum totus extra se & Deus qvodammodo factus sit.

56. Ad

νϛ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Τρία ταῦτα εἰσὶν ἐν ταῖς ψυχαῖς, δύναμις, πάθος, ἕξις. καὶ πάθος μὲν ἐστιν, ἐπιθυμία, ὀργὴ, φόβος, φθόνος, θάρσος, χαρὰ, φιλία, μῖσος, πόθος, ζῆλος, ἔλεος. Δύναμις δὲ ἐστὶ καθ᾽ ἣν παθητικοὶ τούτων γινόμεθα, οἷον καθ᾽ ἣν δυνατοὶ ὀργισθῆναι ἢ λυπηθῆναι ἢ ἐλεῆσαι. Ἕξις δὲ καθ᾽ ἣν πρὸς τὰ πάθη ἔχομεν καλῶς ἢ κακῶς. οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι εἰ μὲν σφοδρῶς ἢ ἀνειμένως, κακῶς ἔχομεν. ὁμοίως δὲ πρὸς τὰ ἄλλα. αἱ οὖν ἀρεταὶ οὔτε πάθη εἰσὶν, οὔτε δυνάμεις, ἀλλ᾽ ἕξεις. οὐ γὰρ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπουδαῖοι ἢ φαῦλοι. Κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, λεγόμεθα σπουδαῖοι καὶ φαῦλοι. Καὶ φοβούμεθα μὲν ἢ ὀργιζόμεθα ἀπροαιρέτως. αἱ δὲ ἀρεταὶ προαιρέσεις τινὲς, ἢ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως. Καὶ κατὰ μὲν τὰ πάθη κινεῖσθαι λεγόμεθα, κατὰ δὲ τὰς κακίας καὶ τὰς ἀρετὰς οὐ κινεῖσθαι, ἀλλὰ διακεῖσθαί πως.

νζ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ὅτι ἡ μὲν ἀνδρεία μεσότης ἐστὶν, ὡς μὲν ὑπερβολῆς τοῦ θράσους, ὡς δὲ ἐλλείψεως τῆς δειλίας. Καὶ ἔστι περὶ φόβους καὶ θάῤῥη. τῆς δὲ σωφροσύνης, ὑπερβολὴ μὲν ἡ ἀκολασία, ἔλλειψις δὲ ἡ ἀναισθησία, λεγέσθω γὰρ οὕτως. Περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν, μεσότης μὲν ἡ ἐλευθεριότης, ὑπερβολὴ δὲ ἡ ἀσωτία, ἤτοι ἀφειδία τῆς χρήσεως, ἔλλειψις δὲ ἡ ἀνελευθερία ἤτοι φειδωλία. Περὶ δὲ χρημάτων, μεσότης μὲν ἡ μεγαλοπρέπεια, ὑπερβολὴ δὲ ἡ ἀπειροκαλία, ἔλλειψις δὲ ἡ μικροπρέπεια. περὶ δὲ ὄρεξιν τιμῆς, ὁ μὲν ὑπερβάλλων ταῖς ὀρέξεσι, φιλότιμος, ὁ δὲ ἐλλείπων ἀφιλότιμος, ὁ δὲ μέσος, ἀνώνυμος. πολλὰ γάρ εἰσι πράγματα ὄνομα κύριον μήπω ἐσχηκότα.

νη. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Περὶ τὴν πραότητα μεσότητα οὖσαν, ἡ μὲν ὑπερβάλλουσα κακία, ὀργιλότης, ἡ δὲ ἐλλείπουσα ἀοργησία. περὶ δὲ τὸ ἀληθὲς, ὁ μὲν μέσος ἀληθὴς, καὶ ἡ μεσότης ἀλήθεια λεγέσθω, ἡ δὲ προσποίησις, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ μεῖζον ἀλαζονεία καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν ἀλαζὼν, ἡ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον εἰρωνεία. καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν εἴρων. ἐπεὶ δὲ δύο ἡδύτητες εἰσὶν, ἡ μὲν ἐν παιδιᾷ, ἡ δὲ ἐν τῷ βίῳ, ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδὺς ὢν, φίλος καὶ ἡ μεσότης φιλία. ὁ δὲ ὑπερβάλλων, κόλαξ, ὁ δὲ ἐλλείπων δύσερίς τις καὶ δύσκολος. τῆς δὲ ἐν παιδιᾷ ἡδύτητος ἡ μὲν μεσότης, εὐτραπελία, ἡ δὲ ὑπερβολὴ, βωμολοχία, ἡ δὲ ἔλλειψις ἀγροικία. καὶ ὁ μὲν αἰδήμων μέσος. ὁ δὲ ὑπερβάλλων ἀναίσχυντος. ὁ δὲ ἐλλείπων, καταπλὴξ ὁ πάντα αἰδούμενος.

νθ.

56. *Adhuc de Virtutibus.*

Tria hæc animabus insunt, facultas, passio, habitus. Passiones qvidem sunt cupiditas, ira, metus, invidia, confidentia, gaudium, amor, odium, desiderium, æmulatio, misericordia. Facultas vero est qva passiones istas sentire possumus, irasci vel dolere vel misereri. Habitus deniqve, qvo bene vel male nos ad passiones gerimus, ut in ira si vehementius vel remissius justo irascimur, male agimus, atqve ita in cæteris. Virtutes itaqve nec passiones sunt nec facultates, sed habitus, non enim à passionibus dicimur boni vel pravi, sed à virtutibus ac vitiis ita nuncupamur. Ac timemur qvidem vel irascimur sine proposito, at virtutes ex proposito sunt, aut non sine proposito. A passionibus etiam moveri dicimur: A vitiis autem vel virtutibus non dicimur moveri, sed hoc vel alio modo comparati esse.

57. *Adhuc de Virtutibus.*

Fortitudo est mediocritas inter excessum audaciæ & defectum à timiditate, versaturqve circa timores ac fiduciam. *Temperantiæ* excessus est luxuria, defectus stupor, liceat enim hoc nomine illum appellare. Circa largitionem bonorum & acceptionem mediocritas est *Liberalitas*, excessus profusio, sive prodigalis abusus, defectus vero illiberalitas sive nimia parsimonia. In magnis opibus mediocritatem sectatur *Magnificentia*, excessus est in nimio splendore, defectus sordes. Circa honores petendos excedit ambitiosus, in defectu peccat honoris contemptor, mediocritas caret nomine, multæ enim res sunt quæ nomen proprium necdum obtinuerunt.

58. *Adhuc de Virtutibus.*

Circa *mansvetudinem* qvæ mediocritatem observat, excessus est iracundia, defectus lentitudo iræ expers: Circa verum mediocritatis observans est verax, & mediocritas dici potest *veracitas*, ejus autem simulatio per excessum est gloriatio, & qvi illam sectatur gloriosus: per defectum ironia, qviqve ea utitur, in oratione dissimulator. Cumqve duo svavitatis sint genera, alterum in jocis, alterum in vita, qvi ita ut par est in vita jucundum se exhibet, amicus dicitur, & mediocritas *amicitia*, qvi excedit adulator, qvi vero deficit morosus ac difficilis. Amœnitatis in jocis mediocritas est in *urbanitate*, excessus in scurrilitate, in rusticitate defectus. Mediocritatem itidem colit *pudens* homo, excedit impudens, deficit pavidus & qvi nunqvam non pudore commovetur,

νθ. Τίνι διαφέρει ἀρχὴ καὶ στοιχεῖον;

Ἡ μὲν ἀρχὴ οὐκ ἔχει τι πρότερον ἑαυτῆς, ὥσπερ ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος. τὸ δὲ στοιχεῖον σύνθετον ὂν καὶ συγκείμενον ἐξ ὕλης καὶ εἴδους, ἀρχὴν ἔχει τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος· ἔστι δὲ ἡ ὕλη πρᾶγμα ἀσώματον, ἄποιον, λόγῳ μόνῳ ἑρμηνευόμενον, αἰσθήσει δὲ μὴ ὑποκείμενον. αὕτη οὖν ἡ ὕλη ὑπὸ μορφῆς τινὸς καὶ σχήματος τυπουμένη· ὅπερ ἐστὶ τὸ εἶδος σωματοῦται. καὶ πρῶτον μὲν γίνεται στοιχεῖον ἢ αἰθὴρ, ἢ πῦρ ἢ ὕδωρ, ἢ ἀὴρ, ἢ γῆ. ἔπειτα τούτων τῶν στοιχείων συμπλακέντων ἀλλήλοις γίνεται σῶμα σύνθετον, ἢ ἔμψυχον ἢ ἄψυχον, καὶ ἡ μὲν ὕλη καὶ τὸ εἶδος ἀρχοειδέστερα τῶν στοιχείων εἰσὶ τὰ δὲ στοιχεῖα τῶν ἄλλων σωμάτων στοιχειωδέστερα, ἀρχὴν δὲ λέγομεν τὴν ὕλην, οὐχ ὅτι οὐκ ἔχει ἄλλο ὑπέρτερον ἑαυτῆς, ἀλλ᾽ ὅτι τὰ σώματα ὑπ᾽ αὐτὴν ἀνάγεται προσεχῶς.

ξ. Περὶ τῶν ἀρχῶν, τί εἰσίν;

Ἀρχὴ τῶν ὄντων πρώτη μὲν καὶ ὑπεράρχιος ὁ Θεός. μετὰ δὲ Θεὸν πολλαὶ ἀρχαὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων εἰσί. Καὶ τῶν μὲν στοιχείων ἀρχαὶ ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος εἴρηται. τῶν δὲ συνθέτων σωμάτων αὐτὰ καὶ ἁπλᾶ στοιχεῖα. ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἄλλοι τῶν φιλοσόφων διῃρέθησαν. Καὶ τοῖς μὲν ἔδοξεν ἀρχὴ τὸ πῦρ, διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ καταναλίσκειν πάντα εἰς αὐτό. τοῖς δὲ ὁ ἀὴρ, διὰ τὴν τῶν ζώων ἀναπνοήν. τοῖς δὲ τὸ ὕδωρ διὰ τὴν γόνιμον φύσιν. τισὶ δὲ τούτων καὶ ἡ γῆ ἀρχὴ ἔδοξε, διὰ τὸ πλείω τῶν ζώων ὑπὸ τῆς γῆς γεννᾶσθαι, καὶ εἰς αὐτὴν ἀναλύεσθαι. ἕτεροι δὲ αὐτὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀπεφήναντο. Πλάτων δὲ ἀρχὰς εἴρηκε τὸν Θεὸν, ὡς πατέρα καὶ ποιητὴν, τὴν ὕλην ὡς δεχομένην τὴν δημιουργίαν, καὶ τὴν ἰδέαν. ἰδέαν δὲ λέγει Πλάτων τὴν πρώτην ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἄρρητον ἐκείνην φαντασίαν καὶ ἀνατύπωσιν, καθ᾽ ἣν τὸν κόσμον ἐδημιούργησεν.

ξα. Περὶ ὕλης.

Ὕλη ἐστὶ πρᾶγμα οἷον εἰπεῖν ἄϋλον. αἰσθήσει μὲν ἀθεώρητον, διανοίᾳ δὲ μόνῃ ληπτόν. χεῖρον πάντων τῶν ὄντων, ἄμορφον, ἀνείδεον, ἀδιατύπωτον. οὐσία ἀνούσιος καὶ ὕπαρξις ἀνύπαρκτος. ἐὰν γὰρ ἀνέλῃς τυχὸν ἀπὸ τῶν σωμάτων τὰς ποσότητας, τὰς σχέσεις, τὰς ἕξεις, τὰς τροπὰς, τὰς κινήσεις, τὰς ἀλλοιώσεις, τὰς μεταβολὰς, πᾶν ἕτερον, οὕτω οὖν τὸ καταλειπόμενον ὕλη ἐστίν. ἐὰν

γὰρ

59. *Quomodo differunt principium atque elementum?*

Principium nihil habet ſeipſo prius, vt materia & forma: at elementum compoſitum ac coagmentatum eſt ex materia & forma, principiiqve loco habet materiam & formam. Eſt autem materia res incorporalis, expers qvalitatum, ſola ratione explicanda, ſenſibus autem minime obvia. Huic materiæ ſpecies qvædam atqve figura tanqvam forma ſua imprimitur, atqve ita fit corpus, & primo qvidem elementum, vel æther, vel ignis, vel aqva, vel aër, vel terra. Deinde coaleſcentibus hiſce elementis fit corpus compoſitum, ſive animatum ſive inanimatum. Ac materia & forma qvidem magis rationem principii habent qvam elementa, Elementa vero magis qvam alia corpora, cæterum materiam principii nomine nuncupamus, non qvod nihil habet prius ſupra ſe, ſed qvod corpora proxime ſub illa conſtituuntur.

60. *De principiis, quid ſint.*

Principium rerum primum & ſuper omnia principia poſitum eſt Deus, poſt Deum multa rerum naturalium ſunt principia. Ac elementorum principia materiam eſſe ac formam jam dictum eſt. Compoſitorum vero corporum principia ſunt ipſa ſimplicia elementa, de qvibus Philoſophi alii in diverſa abierunt. Nam qvibusdam ignis viſus eſt eſſe principium, propter efficaciam, & qvod omnia in illum conſumuntur. Aliis aër, qvoniam illum reſpirant animalia. Aliis aqva propter ſeminalem naturam. Nonnullis horum etiam terra principium viſa eſt, qvoniam plura animalia ex illa naſcuntur & in illam iterum reſolvuntur. Cæteri qvatuor iſta rerum eſſe principia ſtatuerunt. Plato principia eſſe docuit Deum, tamqvam patrem & auctorem: materiam ut qvæ creationis opus in ſe recipiat, & Ideam. Vocat autem Ideam primam conceptionem in Deo, & ineffabilem imaginationem atqve efformationem, ſecundum qvam mundum fecit ac condidit.

61. *De materia.*

Materia eſt res ut ita dicam immaterialis, qvæ ſenſu non comprehendi, ſed ſola cogitatione percipi poteſt. Omnium entium poſtremum, ſine forma, ſine ſpecie, ſine figura, eſſentia eſſentiæ expers & ſubſtantia ſine ſubſtantia. Si enim abſtrahas à corpore qvalitates, relationes, habitus, modos, motus, alterationes, mutationes, aliud quodcunqve, qvod

γὰρ ἀνέλης ἀπὸ τῦ πυρὸς τὴν θερμότητα καὶ τὴν ξηρότητα, καὶ ἀπὸ τῦ ἀέρος τὴν θερμότητα καὶ τὴν ὑγρότητα, καὶ ἀπὸ τῦ ὕδατος τὴν ψυχρότητα καὶ τὴν ὑγρότητα, τὸ ἔσχατον τύτων ὑπολειφθὲν, ὕλη ἐςίν.

ξβ. Περὶ αἰτιῶν.

Αἰτίας ὁ μὲν Ἀριςοτέλης τέσσαρας δογματίζει. ὁ δὲ Πλάτων ἕξ. ἔςι δὲ αἰτία πρώτη μὲν ἡ ποιητική. ὥσπερ τῆς κλίνης πρῶτον αἴτιον ὁ κλινοποιὸς, ὡς ποιητὴς ταύτης. ὑλικὸν δὲ αἴτιον τῆς κλίνης τὸ ξύλον, ἄνευ γὰρ ὕλης ὐκ ἂν γένοιτο κλίνη. εἰδικὸν δὲ σχῆμα ταύτης καὶ ἡ ἰδέα. τελικὸν δὲ ἡ ἐν ταύτῃ τῶν ἀνθρώπων ἀνάπαυσις, διὰ ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν τὴν κλίνην ἐξεργαζόμεθα. Ὁ μὲν Ἀριςοτέλης τὰς τέσσαρας ταύτας αἰτίας οἶδεν. ὁ δὲ Πλάτων ἑτέρας δύο προστίθησι, τὴν ὀργανικὴν, οἷον τὸν πρίονα, ἢ τὸ τέρετρον, δι᾽ ὧν τὴν κλίνην ποιῦμεν. Καὶ τὸ παραδειγματικὸν, τῦτο δὲ διτ7όν ἐςιν, ἡ γὰρ ἔξωθεν ἔκκειται, καὶ πρὸς ἐκεῖνα πᾶς τεχνίτης ποιεῖ τὸ τεχνιτευόμενον. ἡ δὲ ἐν τῇ διανοίᾳ λαμβάνει τὴν ἀνατύπωσιν.

ξγ. Περὶ σχημάτων.

Σχῆμα ἐςὶ ποιότης τῶν μαθηματικῶν σωμάτων ἀποπεράτωσις. μαθηματικὸν δὲ σῶμα ἐςὶν ἅπαν τὸ ἐσχηματισμένον, οἷον τὸ ςρογγύλον, τὸ τρίγωνον, τὸ τετράγωνον, τὸ πεντάγωνον, καὶ ὅσα τοιαῦτα. τὰ τοίνυν τέσσαρα ςοιχεῖα περιφερῆ δογματίζυσι. Πλάτων δὲ καὶ περιφερῆ καὶ ἐν διαφόροις πλάττει σχήμασι. τὴν μὲν γὰρ γῆν διὰ τὸ ἑνέδρασον καὶ τὸ βεβηκὸς αὐτῆς, κυβοειδῆ λέγει, ἑδραῖος γὰρ καὶ ὁ κύβος. τὸ δὲ πῦρ διὰ τὸ ἄνω φέρεσθαι καὶ εἰς ὀξὺ ἀπολήγειν ἀπὸ πλατείας βάσεως, πυραμοειδὲς τίθησι, καὶ τὰ πολλὰ ἑτέρως χρηματίζει. ςρογγύλα δὲ αὖθις ταῦτα τίθεται διότι ὁ ὐρανὸς κυκλοφερόμενος περιτορνεύει τὴν τέτων ἐπιφάνειαν.

ξδ. Περὶ χρωμάτων.

Χρῶμα ἐςὶν ὁρατὴ ποιότης τῆς τῶν σωμάτων ἐπιφανείας. ὁ δέ γε Πλάτων καινόν τινα τρόπον διερμηνεύει περὶ χρωμάτων. λέγει δὲ ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων σωμάτων καὶ ἀπὸ ὁρώντων ὀμμάτων ἀπόρροιαί τινες πέμπονται, αἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ τῦ διαςήματος γενόμεναι τὰς ἰδέας τῶν χρωμάτων ποιῦσιν. ὐ πᾶσι δὲ φασὶν ὁμοίως τὰ αὐτὰ φαίνεσθαι χρώματα, ἀλλὰ πρὸς τὰς διαφόρυς κράσεις τῶν ὁρώντων καὶ ὁρωμένων τὰς χρόας μεταχρώννυσθαι, τοῖς μὲν γὰρ ἰκτεριῶσιν ὠχρὰ τὰ ὁρώμενα φαίνεται. τοῖς δὲ τὴν κόρην ξανθὴν ἔχυσι ξανθά. τοῖς φλέ-

qvod remanserit materia est. Ita si ab igne v. g. abstraxeris calorem & ariditatem, ab aëre calorem & humiditatem, ab aqva frigus & humiditatem, postremum qvod superest materia est.

62. *De causis.*

Causas Aristoteles qvatuor tradit, Plato sex. Prima est causa *efficiens*, ut lecti prima causa est qvi eum conficit, ejusqve est auctor. *Materialis* causa lecti est lignum, sine materia enim nullus lectus perfici potest. *Formalis* est lecti figura & idea. *Finalis* deniqve, ut homines in illo qvietem capiant, ob hanc qvippe causam lectum fabricamus. Hæ sunt qvatuor causæ qvas novit Aristoteles. Illis duas alias addit Plato, *instrumentalem* ut serram & terebrum, qvorum ope lectum componimus, & *exemplarem* qvæ duplex est, vel extrinsecus proposita, ad qvam artifex qvilibet facit artis suæ opus, vel qvæ ex mente & cogitatione conformationem accipit.

63. *De figuris.*

Figura est qvalitas qva mathematicorum corporum superficies describitur. Mathematicum corpus dicitur omne figura certa præditum, ut rotundum, triangulare, qvadratum, qvinqvangulare, similia. Qvatuor porro elementa rotundæ figuræ esse tradunt. Plato & rotunda facit & diversas alias figuras illis circumponit. Nam terram ob firmam & stabilem suam naturam ait referre figuram cubi, siqvidem & cubus firmus ac stabilis est. Ignem qvoniam sursum tendit & in acutum desinit ex latiore basi, ponit esse præditum figura pyramidali, variaqve alia eum in modum disputat. Sed & rotunda eadem elementa esse statuit, qvod cœlum circumrotatione sua superficiem ipsorum veluti detornat, rotundamqve efficit.

64. *De coloribus.*

Color est qvalitas visibilis in corporum superficie. At Plato novo modo colorum rationem explicat: ait enim ab objectis corporibus & ab oculis videntium effluvia qvædam emitti, qvæ in medio intervallo constituta species colorum efficiant. Neqve vero omnibus colores eodem modo apparere observatum est, sed pro diversis cernentium temperaturis etiam colores rerum, qvæ offerunt se oculis, diversi videntur, uti iis qvi morbo regio laborant, flava qvæ cernunt, apparent, his vero qvibus pupilla rubore infecta est, rubra, atqve iterum albi-

φλέγμα περὶ τοὺς ὑμένας τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσιν ὑπόλευκα. καὶ ἄλλοις ἄλλως, κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν κράσεων.

ξε. Περὶ μίξεως καὶ κράσεως.

Ἡ μὲν μίξις ἕνωσίς ἐστι σωμάτων κατὰ παράθεσιν, ὡς ἐπὶ ἐλαίου καὶ ὕδατος. οὐ γὰρ δι᾽ ὅλου ταῦτα κίρναται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἄκρας ἐπιφανείας αὐτῶν ἑνοῦται. Ἡ γὰρ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ ἐλαίου μίγνυται τῇ ἄνω ἐπιφανείᾳ τοῦ ὕδατος. Κρᾶσις δὲ ἐστὶν ὅταν τὰ ἑνούμενα σώματα δι᾽ ἀλλήλων ἀνακραθῇ, ὡς ἐπὶ οἴνου καὶ ὕδατος. καὶ τὰ μὲν μιγνύμενα σώματα ἐκ μέρους μὲν ἑνοῦται, ἀσύγχυτα δὲ μένει. τὰ δὲ κεραννύμενα δι᾽ ἀλλήλων μὲν διήκει καὶ τέμνει, καὶ τέμνεται καὶ συγκέχυται. ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἕνωσις καὶ μίξις ἐστὶ διὰ τὸ ἀσύγχυτον, καὶ κρᾶσις διὰ τὸν τρόπον τῆς ἀντιδόσεως. ἐστὶν οὖν αὐτῷ πρὸς τὸ πρόσλημμα, καὶ ἡ μίξις καινὴ, καὶ ἡ κρᾶσις παράδοξος.

ξϛ. Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς.

Γένεσις λέγεται ἡ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι μεταβολή. Γένεσιν δέ τινες καὶ τὴν κίνησιν ὠνομήκασι, καθό φασιν ὑπὸ γένεσιν εἶναι τὸν κόσμον, τοῦτ᾽ ἐστιν, ὑπὸ κίνησιν. Φθορὰ δὲ ἐστὶν ἡ ἀπὸ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι μεταβολή. Πᾶν οὖν τὸ ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι γενόμενον, καὶ ἀπὸ τοῦ γενέσθαι φθειρόμενον, ὑπὸ γένεσιν ἐστὶ καὶ φθοράν. Κατὰ γοῦν τὸν ἡμέτερον λόγον καὶ τῷ κόσμῳ γένεσις ἕπεται, ἦν γάρ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ ἔσται ὅτε οὐκ ἔσται. αὔξησις μὲν οὖν καὶ ἀλλοίωσις καὶ φορὰ καὶ ἡ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετάβασις κινήσεις εἰσί. Γένεσις δὲ καὶ φθορὰ οὐκ εἰσὶ κινήσεις, ἀθρόως γὰρ τὸ γενόμενον γέγονε, καὶ τὸ φθαρὲν ἔφθαρται.

ξζ. Περὶ σωμάτων.

Σῶμα ἐστὶ τὸ πλάτος ἔχον καὶ μῆκος καὶ βάθος. καὶ ἐστι μῆκος μὲν λόγου χάριν, τὸ ἀπὸ κεφαλῆς εἰς πόδα. πλάτος δὲ τὸ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς χειρὸς εἰς τὴν ἀριστεράν, ἢ τὸ ἀνάπαλιν. βάθος δὲ τὸ ἀπὸ τῶν στέρνων ἐπὶ τὰ νῶτα, ἢ τὸ ἔμπαλιν. πᾶν δέ σῶμα ἢ βαρὺ ἢ κοῦφον ἐστί. Καὶ τὸ μὲν βαρὺ κάτω φέρεται, τὸ δὲ κοῦφον ἄνω φέρεται. τόποι δὲ τῶν σωμάτων τῶν μὲν κούφων, ὁ ἄνω τοῦ παντὸς τόπος. τῶν δὲ βαρέων ὁ κάτω. καὶ κουφότατον μὲν τὸ πῦρ, ὡς πᾶσιν ἐπιπολάζον. βαρύτατον δὲ γῆ, ὡς πᾶσι ὑποκείμενον. πᾶν δὲ σῶμα, ἐν μὲν τῷ οἰκείῳ τόπῳ ἑστὼς, οὔτε βαρὺ οὔτε κοῦφον, ὅτε δὲ ἀποστῇ τῶν οἰκείων τόπων, καὶ μέλλει πρὸς αὐτοὺς ἀπιέναι, τότε ἢ βαρύτητα ἔχει ἢ κουφότητα.

ξη.

cantia illis qvi album humorem membranis oculorum ſuffuſum habent, aliisqve pro diverſa temperatura aliter.

65. *De miſtione & permiſtione.*

Miſtio eſt unio corporum per conjunctionem, qvalis eſt olei & aqvæ. Neqve enim tota inter ſe ambo permiſcentur, ſed ſummis modo ſuperficiebus junguntur. Inferior enim olei ſuperficies miſcetur ſive unitur ſuperiori ſuperficiei aqvæ. At permiſtio eſt, qvando unita corpora tota ſic invicem permiſcentur, ut aqva & vinum. Itaqve miſta corpora ex parte qvidem uniuntur, inconfuſa tamen manent: permiſta autem penetrant invicem, ſcinduntqve ac ſcinduntur, & inter ſe confunduntur. Unio autem Dei cum noſtra natura & miſtio eſt, qvia ſine confuſione fit, & eſt permiſtio, propter idiomatum communicationem. Cœterum novum illud, cum aſſumta natura, genus miſtionis eſt, & mira ac ſingularis permiſtio.

66. *De generatione & corruptione.*

Generatio dicitur mutatio à non eſſe ad eſſe: & ſunt qvi generationem etiam motum appellant, qvo ſenſu mundum generationi hoc eſt motui ajunt eſſe obnoxium. Corruptio contrà eſt mutatio ab eſſe ad non eſſe. Qvicqvid igitur, cum non eſſet fit, & cum exiſtat corrumpitur, generationi & corruptioni dicitur ſubjacere. Ex noſtra adeo ſententia ad mundum etiam generatio pertinet, erat enim qvando non erat, & erit qvando non erit. Cæterum augmentatio qvidem ac mutatio & agitatio & de loco in locum translatio motus ſunt, generatio autem & corruptio non ſunt motus, continenter enim ac ſimul fit qvod fit, & corrumpitur qvod corrumpitur.

67. *De corporibus.*

Corpus eſt qvod habet latitudinem, longitudinem & profunditatem. Longitudo dicitur verbi gratia à capite ad pedes, latitudo à manu dextra ad ſiniſtram aut viciſſim, profunditas à pectore ad tergum aut vice verſa. Omne corpus grave aut leve eſt. Grave deorſum fertur, leve tendit ſurſum. Loca corporum, levium qvidem ſupremus omnium, gravium infimus. Ac leviſſimum eſt ignis, qvi fertur ſuper omnia corpora, terra graviſſimum, omnibus ſubjacens. At corpus omne in naturali ſuo conſtitutum loco nec grave nec leve eſt, quando autem à naturali loco abeſt & ad eum tendit, tunc vel gravitate præditum eſt vel levitate.

68. *De*

ξη. Περὶ ἐλαχίςων.

Ἐλάχιςα φασὶν οἱ φιλόσοφοι σωμάτιά τινα ὧν ἐκ ἔςιν ἕτερα σμικρομερέςερα. καὶ ὑποτίθενται ἀμερῆ τινα ἤτοι σμικρομερῆ καὶ ἄογκα, ἤτοι σμικρομεγέθη, ἀρχὰς τῶν ὄντων. ἀρχὰς δὲ ἐ ποιητικὰς ἀλλ' ὑλικάς. λέγεται πάλιν ἐλάχιςον ἑτέρῳ λόγῳ, οἷον ἀριθμητικοὶ λέγεσιν, ἀριθμὲς διπλασίες καὶ τριπλασίες καὶ ἑτέρες τοιέτες, οἷον διπλάσιος λόγε χάριν, ὁ ὀκτὼ τῶ τέσσαρα, καὶ τῶν δύο ὁ τέσσαρα, καὶ τῶ ἑνὸς ὁ δύο, τῶ δὲ δύο πρὸς τὸ ἓν διπλασίε λόγε ἐκ ἔςι ὑποδεέςερος ἕτερος. ἐλάχιςος ὢν διπλάσιος, ὁ δύο πρὸς τὸ ἕν. καὶ ἐλάχιςος τριπλάσιος, ὁ τρία πρὸς τὸ ἕν. λέγεται ἐλάχιςον καὶ τὸ κατ' ἐντελισμὸν γενόμενον. ἀλλ' ἀκρυσίως ἐλάχιςον κατὰ φιλοσόφες, τὸ βραχύτατον σωμάτιον ὀνομάζεται.

ξθ. Περὶ διαφορᾶς γνώσεως.

Πρώτη ἐςὶ καὶ ὑψηλοτέρα τῶν γνώσεων ἁπασῶν ἡ τῆς προνοίας, ἥτις ἐςὶν ἐνέργεια τῶ Θεῶ. ὁ τοίνυν Θεὸς ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ ὑπὲρ αὐτὸν τὸν νῦν ἔχων τὴν δύναμιν, καὶ κυρίως ἓν ὑπάρχων, αὐτῷ δὴ τῷ ἑνὶ μόνῳ προνοεῖν λέγεται πάντων. δευτέρα δὲ ἐςὶ γνῶσις ἡ νοερὰ αὐτῶ τῶ παντελῶς νῶ ὁλικῶς τὰ πάντα νοῦντος. τρίτη μετ' αὐτὴν γνῶσις ἡ τῆς λογικῆς ἡμῶν ψυχῆς, ἥτις διαιρεῖται εἰς δόξαν καὶ ἐπισήμην. ἀλλ' ἡ μὲν δόξα τῶν κινεμένων ἐςὶ γνῶσις, ἤτοι τῶν μεταβαλλομένων. ἡ δὲ ἐπισήμη, τῶν ἀκινήτων, οἷον, ψυχῆς καὶ νῶ καὶ τῶν τοιέτων. τετάρτη γνῶσις καὶ τελευταία, ἡ τῆς ἀλόγε ψυχῆς, αἴσθησις καὶ ἡ φαντασία, μερικῶν πραγμάτων ἀντιλαμβανόμεναι.

ό. Πῶς ἐκ ἀεὶ μετέχομεν τῶ Θεῶ, ἀεὶ ἐνεργῶντος αὐτῶ;

Οὐ μετέχομεν ἀεὶ τῶ Θεῶ, εἰ καὶ ἀεὶ ἐνεργεῖ ἐτος, διὰ τὴν ἡμετέραν ἀνεπιτηδειότητα πρὸς τὴν μέθεξιν. ὥσπερ γὰρ τῶ ἡλίε τὸ μεσημβρινὸν ἅπαντα καταλαμβάνοντος, ἐ πάντες εἰς αὐτὸν ἐνατενίζειν δύνανται, ἀλλ' οἱ ἐῤῥωμένον τὸν ὀφθαλμὸν ἔχοντες, ἕτως ἐδὲ τῶ Θεῶ πάντες μετέχειν δύνανται, κἂν ἐκεῖνος ὑπὲρ ἥλιον ἀεὶ τὸ νοητὸν φῶς ἐξαπλοῖ. ἀλλὰ μόνοι οἱ τὸ νοερὸν ὄμμα κεκαθαρμένον ἐν τῇ ψυχῇ φέροντες. Κάμνει δὲ πολλάκις καὶ αὐτὸς ὁ καθαρὸς νῦς πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν θείων αὐγῶν, διότι ἐκ ἔςιν ἐλεύθερος ἐδὲ παντάπασιν ἄυλος, ἀλλ' ἔνυλος καὶ σωματικός. Ἔςαι δὲ, ὅτε μετὰ τὴν τῶ σώματος ἀπόλυσιν καὶ τὴν ἐλπιζομένην ἀποκατάςασιν διηνεκῶς ἀτενίσει Θεῷ.

οά.

68. *De parvissimis corpusculis.*

Parvissima sive minima Philosophi vocant corpuscula qvædam qvibus nulla alia parviora reperiuntur, supponuntqve illa esse in nullas partes divisibilia, minutissima & mole destituta, atqve exilia: Principia corporum non efficientia sed materialia. Dicitur & alio sensu parvissimum sive minimum apud Arithmeticos, qvando de numeris duplicibus vel triplicibus aut aliis ejusmodi tractant, verbi gratia octo sunt duplum qvaternarii, qvatuor binarii, duo unarii. Non datur vero alius numerus duplus infra binarium, minimus igitur duplus est binarius respectu unitatis, uti ternarius est minimus triplus ad eandem unitatem. Dicitur & minimum qvod ad tenuitatem redactum est, sed peculiari ratione Philosophis parvissimum corpusculum ita nominatur.

69. *De variis generibus cognitionis.*

Prima & sublimior cognitionum omnium est providentia, qvæ est actio Dei. Deus siqvidem super omnia qvæ sunt & super ipsam mentem potentià pollens, & proprie unum existens, hoc ipso solo uno omnibus providet. Altera cognitio est intellectualis, qva mens suprema universe omnia intelligit. Tertia post hanc est cognitio in anima nostra, qvæ in opinionem & scientiam distingvitur. Ex his opinio est cognitio rerum mobilium mutabiliumqve. Scientia immobilium, ut animæ, mentis, atqve aliorum ejusmodi. Qvarta & postrema cognitio est irrationabilis animæ nostræ sensatio & phantasia, res particulares apprehendens.

70. *Quomodo semper operante Deo, non semper ejus reddimur participes.*

Qvamvis Deus semper operatur, illius tamen non semper participes reddimur propter nostram ineptitudinem ad eum recipiendum. Sicut enim Sole per meridiem luce omnia implente non omnes in eum intueri possunt, sed qvi firma oculorum acie gaudent, ita nec Dei participes fieri omnes qveunt, licet illi qvovis sole splendidiorem lucem intelligibilem exerit, sed tantum ille qvi intellectualem mentis oculum purgatum in anima sua gerunt. Sed & ipsa pura mens sæpius in percipiendo divino laborat splendore, qvoniam non omnino libera & immaterialis, sed materiæ & corpori est conjuncta. Erit autem, qvando post solutionem à corpore & speratam restitutionem, sine intermissione aciem in Deum intentam habebit.

οα΄. Εἰ ἔςι τι ἐν ἀγγέλοις κακόν.

Ὁ μὲν θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς τοῦ Χριςοῦ γενεθλίοις βούλεται μὲν ἀκινήτους εἶναι τοὺς ἀγγέλους πρὸς τὸ κακόν. Εἰδὼς δὲ τὸν διάβολον, ἀγγέλον μὲν ὄντα, κακὸν δὲ γεγονότα, δυσκινήτους αὐτοὺς ἀποφαίνεται. οἱ δὲ σοφώτεροι τῶν ἑλλήνων ἐν προθύροις τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀγγέλους ἑςῶτας οἰόμενοι, ἀμετόχους αὐτοὺς τοῦ κακοῦ φασὶ. τοὺς γὰρ ἀπαγγέλλοντας τὴν θείαν σιγὴν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐκφαίνοντας, πῶς ἂν φαῖεν εἶναι κακούς; ἀφομοιοῦσι γὰρ τὸ ἀγγελικὸν φῦλον τῷ Θεῷ ἀφ' οὗ ἐξήρτηται, ἵνα διὰ τῆς ἀκραιφνοῦς ὁμοιότητος ἐκφαίνειν αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἰδιότητα δύνηται. ἀγγέλους δὲ τὰς μετὰ Θεὸν πάσας δυνάμεις κατονομάζουσιν.

οβ. Εἰ ἐν τόπῳ τὰ ἀσώματα;

Ἐναντία εἰσὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀσώματον. εἰ οὖν τὸ σῶμα ἐν τόπῳ, τὸ ἀσώματον οὐκ ἐν τόπῳ. εἰ γὰρ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον, καὶ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον. ἴσον εἰ τῷ σώματι τὸ εἶναι ἐν τόπῳ, ἐναντίῳ ὄντι τῷ ἀσωμάτῳ τὸ μὴ ἐν τόπῳ εἶναι. τὰ γὰρ κυρίως ἀσώματα, κρείττονα εἰσὶ τούτου, καὶ τοπικῶς οὐ πάρεισι τοῖς σώμασι, τῇ δὲ σχέσει πάρεισιν αὐτοῖς, οἷον τι λέγω, ἡ ψυχὴ μετὰ ἀπόλυσιν τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, εἰ μὲν καθαρῶς ἀπαλλαγῇ καὶ ἀπαθῶς, οὐκ ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ σῶμα ὃ ἀπολέλοιπεν. εἰ δὲ ἐμπαθῶς, ἀγαπᾷ αὐτὸ καὶ διαλυθὲν, καὶ ἡ ἀγάπη σχέσις πρὸς αὐτὸ, καὶ ὑποςάσει μὲν ἡ οὐσία οὐ πάρεσι τὸ ἀσώματον τῷ σώματι, ῥέπει δὲ πρὸς αὐτὸ ὅταν βούλεται.

ογ΄. Εἰ καλὸν ἡ ὕλη.

Πλάτων ὁ φιλόσοφος ἐν μὲν τῷ Τιμαίῳ μητέρα καὶ τιθηνὸν τῆς τῶν καλῶν γενέσεως, καὶ συναιτίαν τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας αὐτὴν ἀποφαίνεται. Ἐν δὲ τοῖς τοῦ Ἐλεάτου ξένου λόγοις, αἰτίαν αὐτὴν λέγει τῆς τοῦ παντὸς ἀταξίας. Ἐν δὲ τῷ διαλόγῳ τῷ καλουμένῳ Φιλήβῳ, ἀπὸ Θεοῦ καὶ ταύτην παράγων, ἔνθεον αὐτὴν καὶ ἀγαθὸν διὰ τὴν ἀπὸ Θεοῦ γέννησιν ἀποφαίνεται. Πρόκλος δὲ ὁ φιλόσοφος οὔτε ἀγαθὸν αὐτὴν οἴεται οὔτε κακὸν, ὡς μὲν γὰρ ἔσχατον τῶν ὄντων καὶ πόρρω τοῦ ἀγαθοῦ, οὐκ ἀγαθὸν λέγει. ὡς δὲ αἰτίαν δημιουργικὴν, ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἀναγκαζόμενος τιθέναι, μέσην αὐτὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ τιθεὶς ἀναγκαῖον ἐπονομάζει. τὰ γὰρ εἴδεα αὐτῆς τῶν ἀγαθῶν, συντελεῖν λέγει πρὸς τὴν τῶν αἰσθητῶν δημιουργίαν, ὅπερ ἀναγκαῖον ἐςί.

οδ.

71. *Num quid in Angelis sit mali?*

Gregorius Theologus Oratione in CHRISTI nativitatem Angelos ad malum moveri posse negat. Non ignorans tamen Diabolum, Angelus cum esset, malum factum esse, difficulter saltem illos moveri posse innuit. At sapientiores Græcorum, Angelos Deo proximos ac veluti in foribus divinitatis constitutos arbitrantes, mali participes fieri posse inficiantur. Cum enim silentii Divini sint interpretes, bonitatisq; nuncii, qvomodo, inqviunt, mali esse possunt? Angelorum qvippe genus assimilant Deo, à qvo dependet, ut per puram similitudinem proprietatem ejus possit hominibus notam facere. Angelos porro vocant universas qvæ sub Deo sunt potestates.

72. *Num incorporalia sint in loco?*

Corpus & incorporale sibi opponuntur. Si igitut corpus in loco est, incorporale non est in loco. Si enim uni oppositorum erit unum è contrairis, alteri alterum erit. Itaqve si corpori qvod incorporali contrarium est competit esse in loco, incorporali competet non esse. Nam & qvæ proprie incorporalia sunt, præstantiora sunt, qvam ut sint in loco, neqve localiter corporibus sunt præsentia, sed relatione, uti anima post solutionem à corpore, si pura & affectibus libera discesserit, non habebit relationem ad corpus qvod reliqvit. Si vero affectum servaverit, amat id etiam solutum, & amoris relatione versus illud fertur, & substantia qvidem atqve essentiâ corpori incorporale non est præsens, affectu tamen qvando vult ad illud veluti prorepit.

73. *Num materia sit bona?*

Plato Philosophus in Timæo materiam velut matrem & nutricem generationis rerum pulchrarum, causamqve sociam creationis mundi prædicat. Sed ubi Eleates hospes loqvitur, ipsa causa esse dicitur inordinationis in universo. At in Philebo dialogo eam à Deo repetens, divinam & qvia à Deo prognata est bonam affirmat. Verum *Proclus* Philosophus neqve bonam illam putat neqve malam: qvatenus enim entium infimum sit, & à Bono principali longius remotum, haud eqvidem bonam esse: qvatenus vero causam demiurgicam necessario accensere bonis cogitur, mediam eam inter bonum malumqve ponit & appellat necessitatem. Defectum enim qvi in illa est bonitatis, conferre ait ad facienda sensilia, qvod ipsum necessitatis est.

οδ. Περὶ τῆς πρὸς τὸ Θεῖον τῶν ὄντων ἐπιστροφῆς.

Τῶν παρὰ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραχθέντων, τὰ μὲν ἐστι μόνον ὄντα, ὡς τὰ ἄψυχα σώματα, τὰ δὲ καὶ ὄντα καὶ ζῶντα, καὶ νοοῦντα, ὡς αἱ ψυχαὶ καὶ οἱ νόες. ἕκαστον οὖν πρὸς τὸν Θεὸν ἀφ' οὗ παρήχθη κατὰ τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν ἐπιστρέφει. τὸ μὲν ζῶον καὶ οὐσιῶδες καὶ γνωστικόν. ἕκαστον γὰρ ὡς προῆλθεν, οὕτω καὶ ἐπέστραπται. τοῦτο δὲ τὸ φιλοσόφημα καὶ ὁ φιλόσοφος Πρόκλος ἐν τοῖς κεφαλαίοις αὐτοῦ τίθησι καὶ διευκρινεῖ. Καὶ πρὸ τούτου ὁ Ἀρειοπαγίτης Διονύσιος σαφέστερον τοῦτο διακριβοῖ, καὶ ἐστιν ὁ λόγος τῶν πάνυ σπουδαζομένων, σαφέστατός τε καὶ ἀκριβέστατος ὤν.

οε. Περὶ χρόνου.

Ὁ χρόνος ἐπινοίας ἀνθρωπίνης ἐστὶ νόημα καὶ ὄνομα. Ἐπειδὴ γὰρ μὲν αἰώνια ἀεὶ ὄντα καὶ ἀκίνητά ἐστι, τὰ δὲ ὑπὸ κίνησιν ῥέοντα καὶ φθειρόμενα, αὐτὸ δὴ τὸ μέτρον τῆς κινήσεως χρόνον ὀνόμασαν οἱ φιλόσοφοι. οὐδὲ γὰρ αὐθύπαρκτον πρᾶγμα ὁ χρόνος ἐστὶν, οὐδὲ σῶμα φαινόμενον, οὐδὲ ἀσώματός τις ὑπόστασις, ὥσπερ ἡ φύσις καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς, ἀλλὰ πρᾶγμα ἐν ἐπινοίᾳ μόνῃ κείμενον. Ἡ τοίνυν ψυχὴ ἑνωθεῖσα τῷ κρείττονι, ἐν τῷ ἑστῶτι αἰῶνι ἐστίν· ἀφεμένη δὲ τοῦ αἰῶνος καὶ περί τι πρᾶγμα τῆς γενέσεως κινηθεῖσα, χώραν τῷ χρόνῳ δίδωσιν, οὐδὲν οὖν ἕτερον ἐστὶν ὁ χρόνος ἢ μέτρον κινήσεως.

οϛ. Περὶ κινήσεως.

Δυσκατανόητόν τι πρᾶγμα ἡ κίνησις. ἔστι δὲ εἶδός τι καὶ ἐνέργεια κινουμένου πράγματος, καθ' ὃν χρόνον κινεῖται. οἷον τι λέγω, ἔστι τι πρᾶγμα αὐξανόμενον, καὶ ἄλλο ἀλλοιούμενον, καὶ ἄλλο φερόμενον. καὶ τοῦ μὲν αὐξανομένου κίνησις ἡ αὔξησις, τοῦ δὲ φερομένου ἡ φορὰ, καὶ ὅλως τοῦ γενομένου ἡ γένεσις. Ἔστιν οὖν ἡ κίνησις, οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος, ἀλλὰ τὸ μεταξὺ τούτων. τῆς γὰρ οἰκοδομήσεως οὔτε ἡ ἀρχὴ κίνησις, οὔπω γὰρ κεκίνηται. οὔτε τὸ τέλος, πέπαυται γὰρ τὸ οἰκοδομηθέν. τὸ δὲ ἐν μέσῳ τούτων, οἷον ἡ οἰκοδόμησις, τοῦτο κίνησίς ἐστιν. ὅπερ δὴ καὶ ἐνδελέχειαν Ἀριστοτέλης ὠνόμασεν.

οζ. Περὶ ἀνάγκης.

Ἀνάγκην ὀνομάζουσιν οἱ φιλόσοφοι δύναμίν τινα ἀναγκαστικὴν τοῦ ἀποτελέσματος. οἷον τι λέγω, ἡ ἀστρολογία τῶν ἄστρων σχημάτων ἐξήρτηται, καὶ

τῶν

74. *De entium reversione ad Deum.*

Rerum qvas Deus cum non essent fecit existere, alia sunt tantummodo entia, ut corpora inanimata, alia entia & viventia qvoq; & intelligentia, ut animæ ac mentes. Ad Deum igitur à qvo profecta sunt singula pro suæ ratione substantiæ iterum convertuntur, sive animal sit vivum, sive substantia tantummodo, sive præditum intellectu ac cognitione. Unumqvodqve enim uti processit ita etiam redit. Hanc philosophicam positionem *Proclus* qvoqve capitibus suis inseruit discussitqve, & ante eum *Dionysius Areopagita* dilucidius etiam & accuratius exposuit, singulari enim diligentia perspicuitate & cura hac de re est commentatus.

75. *De tempore.*

Tempus à cogitatione hominum concipitur & nomen accepit. Cum enim aliæ res sint æternæ, qvæ semper existant suntqve immobiles, aliæ sub motione constitutæ & fluxæ corruptibilesqve, mensurationem motionis philosophi tempus appellarunt. Neqve enim res per se subsistens tempus est, neqve corpus qvod sensibus percipi potest, neqve substantia incorporalis ut natura, anima, mens: sed aliqvid in sola positum cogitatione. Qvando igitur anima præstantiori jungitur, in ævo stabili constituta est, cum autem ævo veluti emissa, ad generationis conditionem movetur, locum in se facit tempori. Tempus igitur nihil aliud est qvam mensuratio motionis.

76. *De motu.*

Res difficilis explicatu motus. Est enim ratio qvædam, & rei qvæ movetur, actio eo tempore qvo movetur. Uti v. g. est aliqvid qvod crescit, qvod mutatur, qvod fertur sive agitatur. Atqve ille qvidem motus qvo crescit aliqvid, dicitur incrementum, motio rei agitatæ latio sive agitatio, & universe rei nascentis, generatio. Motus igitur nec principium est nec finis, sed medium inter utraqve. Ut in ædificatione nec principium est motio, nondum enim movetur, neqve finis, jam enim desiit ædificari, sed media in his, ædificatio nempe, motio est, qvam etiam endelechiam Aristoteles nuncupavit.

77. *De necessitate.*

Necessitatem Philosophi appellant potentiam coactam ad effectum, uti Astrologia omnia refert ad astrorum aspectus, altitudines,

τῶν ὑψωμάτων, καὶ τῶν φάσεων, καὶ τῶν οἰκοδεσποτῶν καὶ τῶν ἄλλων. ὅταν οὖν συνδράμῃ πάντα πρὸς τὸ γενέσθαι, καὶ μηδέν τι ᾖν ἀντιπίπτον ἢ ἀντικείμενον, ἀνάγκην τοῦτο εἰρήκασιν, ὡς ἀπαραίτητόν τε καὶ ἀμετάθετον. τὸ δὲ ἐν μερικοῖς σημείοις τὴν δύναμιν ἔχον, τοῦτο ἐνδεχόμενον ἀπεφήναντο, ὡς δυνάμενον καὶ γενέσθαι καὶ μὴ γενέσθαι. κυρίως δὲ ἐνδεχόμενόν ἐστι, τὸ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν κείμενον καὶ τὴν ἐφ' ἑκάτερα ῥοπὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν δεχόμενον.

οη'. Περὶ εἱμαρμένης.

Τὴν εἱμαρμένην εἴ τις γνοίη σὺν ἀκριβείᾳ, καὶ ὅθεν καὶ ὁποῖα τὴν φύσιν, μερίδα πρὸς φιλοσοφίαν μεγίστην παρείληφε, παρὰ μὲν γὰρ τοῖς πολλοῖς, ἀτιμάζεται τοὔνομα. παρὰ δὲ τοῖς σοφωτέροις θαυμάζεται. ἔστι δὲ γενικῶς εἰπεῖν, ἡ φύσις τοῦ κόσμου ἡ κινοῦσα τὰ σώματα. κατὰ μέρος δὲ δευτέρα τις προνοίας ἔκλαμψις καὶ ἐπιστασία, οὐ κατ' εὐθεῖαν τὴν κίνησιν ἔχουσα, ὥσπερ ἡ κυρίως ἐστὶ πρόνοια, ἀλλὰ δεομένη καιροῦ καὶ τόπου εἰς ἀποτέλεσμα, ὅθεν καὶ εἱμαρμένη λέγεται ὡς εἱρομένη τις φύσις καὶ συμπεπλεγμένη διὰ πολλῶν. Τὰ μὲν οὖν ἀσώματα ὑπὸ πρόνοιαν ἐστὶ μόνην. Τὰ δὲ σώματα ὑπὸ πρόνοιαν καὶ εἱμαρμένην.

οθ'. Περὶ τύχης καὶ αὐτομάτου.

Τὴν τύχην οὐχ, ὡς νομίζουσί τινες, οἱ ἀκριβέστεροι τῶν φιλοσόφων ἐδέξαντο οἷον ἄλογόν τινα φύσιν καὶ μὴ ἔχουσαν τάξιν, μηδὲ εἱρμὸν, ἀλλὰ παρακολούθημα ταύτην ἀόριστον ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν, καὶ ἕνεκά τινος γενομένην ὡρίσαντο. οἷον προεληλυθέ τις ἐκ τῆς οἰκίας λουσόμενος, αὕτη ἡ πρόοδος ἐκ προαιρέσεως καὶ ἕνεκά τινος πράγματος, τοῦτ' ἔστιν τοῦ λούσασθαι. εἶτα προσερχόμενος ἔτυχε θησαυρῷ. τὴν οὖν αἰτίαν τῆς εὑρέσεως τοῦ θησαυροῦ τύχην ὠνόμασαν οἱ σοφοί. Τὸ μέντοιγε αὐτόματον καὶ ἐν τοῖς λογικοῖς καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις τιθέασιν. Ἐν μὲν τοῖς λογικοῖς, ὅταν μαχαιρίδιον ἀπό τινος κρατοῦντος ἐκπεπτωκὸς κατ' ὀρθὸν ἐμπαγείη τῇ γῇ. ἐν δὲ τοῖς ἀλόγοις, ὅταν τις ἵππος τὸν δεσπότην ἀποβαλὼν, ἀπὸ ταυτομάτου διασωθείη.

π'. Περὶ αἰῶνος καὶ χρόνου.

Τῶν ὄντων τὰ μὲν καὶ τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔχει αἰώνιον, οἷον ὁ νοῦς. τούτου γὰρ καὶ ἡ οὐσία ἀκίνητος, καὶ ἡ ἐνέργεια ἀμετάβατος. * ὁμοῦ γὰρ ἔχει ἐν αὐτῷ πάντα. τὸ δὲ σῶμα καὶ τὴν οὐσίαν ἔγχρονον ἔχει καὶ τὴν ἐνέργειαν. οἷον καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα καὶ τὴν οὐσίαν ἔγχρονον ἔχει, καὶ κατὰ μι-

* al. ἀμετάβλητος.

apparentias, dominum genituræ & ſimilia. Si igitur omnia concurrant ut fiat aliqvid vel non fiat, nec ſit qvicqvam adverſans vel contrarium, hoc neceſſitatem appellarunt, utpote qvod evitari & mutari neqveat. Cujus vero particularia tantum ſigna ſe offerunt, ut fieri poſſit, hoc vocarunt contingens, veluti quod poſſit fieri & non poſſit. Proprie autem contingens eſt res ſub arbitrio noſtro poſita, & æqvale ac par momentum ad alterutram partem ſecum habens.

78. *De fato.*

Fati rationes ſi qvis accurate intelligat, unde dependeat, qvæqve ejus ſit natura, maximam Philoſophiæ partem comprehendit, r a m à vulgo qvidem contemnitur, at ſapientiores hoc nomen ſuſpiciunt & mirantur. Ut vero generatim dicam, fatum eſt natura mundi, qvæ movet corpora. Particulatim autem eſt reflexus qvidam radius providentiæ, curatioqve qvæ non directo motu utitur, uti proprie dicta providentia, ſed tempore & loco ad effectum indiget, unde & nomen apud Græcos habet, diciturqve εἱμαρμένη qvaſi εἰρομένη ſive connexa qvædam natura & complicata ex pluribus. Incorporales igitur res ſub ſola ſunt providentia, corpora autem ſub providentia & fato.

79. *De fortuna & caſu.*

Fortunam accuratiores Philoſophi non acceperunt, ut qvibusdam perſvaſum eſt, pro re irrationabili ſine ordine & nexu, ſed ſtatuerunt eſſe conſecutionem indefinitam in rebus ex propoſito & propter finem aliqvem ſuſceptis. Verbi gratia exiit aliqvis à ſe lavandi cauſa, hoc ex propoſito & propter aliqvem finem fecit, ut nempe in balneo lavaretur. At progreſſus incidit in theſaurum. Hujus inventionis cauſam, fortunam appellarunt ſapientes. Caſui vero tam in rationabilibus qvàm irrationabilibus locum eſſe affirmant. In rationabilibus qvidem, ut ſi homo cultellum tenens illum manibus excidere patiatur, illeqve rectus infigatur terræ. In irrationabilibus vero, ut ſi eqvus dominum excuſſerit, & hic caſu qvodam illæſus abeat.

80. *De ævo ac tempore.*

Entia qvædam & ſubſtantiam & actum æternum habent, ut mens. Hujus enim & ſubſtantia neſcia mutari & actus minime tranſitorius aut mutabilis eſt, ſimul enim in ſe omnia mens poſſidet. At corporis & ſubſtantia & operatio temporaria eſt. Sic v. g. noſtrum corpus ſubſtantiam temporariam habet, paulatim enim augetur: & operationem,

χρὸν αὐξάνεται, καὶ τὴν ἐνέργειαν, οὐ γὰρ ὁμοῦ ἐνεργεῖ πάντα. ἡ δὲ ψυχὴ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν αἰώνιος ἐστίν, οὐδὲ γὰρ κατὰ μικρὸν γεγένηται. κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν χρόνου μετέχει. οὐ γὰρ ὁμοῦ ἔχει πάντα τὰ νοήματα ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου μεταβαίνει εἰς ἕτερον. καὶ ὁ οὐρανὸς δὲ τοιοῦτός ἐστι, καὶ αἰώνιος μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν, κατὰ δὲ τὴν κίνησιν ὑπὸ χρόνον καὶ αὐτὸς κείμενος.

πα'. Περὶ τῶν πέντε αἰσθήσεων.

Ἡ ὅρασις γίνεται, ὅταν τὸ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν φῶς ἐκφερόμενον συναντήσῃ τῷ ἀπὸ τῶν σωμάτων συῤῥέοντι. ὅπερ ὁ Πλάτων ὀνομάζει, συναύγειαν. Ἀκούομεν δὲ τῷ κενῷ τῷ ἐντὸς τοῦ ὠτὸς, τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ διηχοῦν κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐμβολήν. ὀσφραίνομεν δὲ τῷ ἡγεμονικῷ τῷ ὄντι ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ἕλκοντι δὲ διὰ τῶν ἀναπνοῶν τὰς ὀσμάς. Γεύομεν δὲ τῇ ἀραιότητι τῆς γλώττης καὶ τῇ μαλακότητι, καὶ διὰ τὸ συνάπτειν τὰς ἀπὸ τοῦ σώματος εἰς αὐτὴν φλέβας τὴν φύσιν. ἡ δὲ φωνὴ, πνεῦμα ἐστὶ διὰ τοῦ στόματος, ἀπὸ διανοίας ἠγμένον. ἅπτομεν δὲ ὅλῳ τῷ σώματι, διότι ἀποπερατώσεις εἰσὶ, δι' ὧν αἰσθάνομεν ὧν ἁπτόμεθα.

πβ'. Εἰ ἀληθὲς τὸ καταβασκαίνεσθαί τινας ὑπὸ τῶν ὁρώντων.

Οὐ ψεῦδος ἐστὶ τὸ καταμαραίνεσθαί τινας καὶ καταβασκαίνεσθαι ὑπὸ τῆς τῶν ὁρώντων ὄψεως. πολυκίνητος γὰρ ἡ ὄψις οὖσα μετὰ πνεύματος αὐτὴν ἀφιέντος. πυρώδη καὶ θαυματικήν τινα διασπείρει δύναμιν, ὥστε πολλὰ καὶ πάσχειν καὶ ποιεῖν δι' αὐτῆς τὸν ἄνθρωπον. Καὶ τῶν ἐρωτικῶν ἃ δὴ μέγιστα καὶ σφοδρότατα παθήματα τῆς ψυχῆς ἐστίν, ἀρχὴν ἡ ὄψις ἐνδίδωσιν, ὥστε ῥεῖν καὶ λείβεσθαι τὸν ἐρωτικὸν ὅταν ἐμβλέπῃ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ καλοῖς. τὸ γὰρ διὰ τῶν ὀμμάτων ἐκπίπτον, εἴτε φῶς εἴτε ῥεῦμα, τοὺς ἐρῶντας ἐκτήκει καὶ ἀπόλλυσι, τοιαύτη γίνεται διάδοσις καὶ ἀνάπληξις ὑπὸ τῆς ὄψεως. αἱ γὰρ τῶν καλῶν ὄψεις, κἂν πάνυ πόῤῥωθεν ἀντιβλέπωσι, πῦρ ἐν ταῖς τῶν ἐρωτικῶν ψυχαῖς ἀνάπτουσι. καὶ τὸ σῶμα δὲ τῶν ἐρωμένων καὶ ὁρωμένων βλάπτεται ἐν ταῖς τοιαύταις ἀποφοραῖς.

πγ'. Πῶς αἱ συλλήψεις γίνονται.

Ἡ σύλληψις τῶν ζώων γίνεται, καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ἐπιτήδειος, καὶ ξηροτέρα συμμέτρως ἡ μήτρα γένηται πρὸς τὴν παραδοχὴν τοῦ σπέρ-

nem, non enim ſimul omnia agit. At anima ſubſtantiam qvidem habet æternam, neqve enim ſenſim nata eſt, operationem autem tempori ſubjectam, neqve enim ſimul omnia cogitat ſed ex una cogitatione deſcendit ad aliam. Tale etiam eſt cœlum, ſubſtantiâ nimirum æternum, ſed ratione motionis ſuæ tempori & ipſum ſubjectum.

81. *De quinque ſenſibus.*

Viſio fit, qvando ex oculis procedens lux occurrit lumini à corporibus viſis promananti, qvod Plato συναύγειαν appellat, nos corradiationem ſive concurſum radiorum dicere poſſumus. Audimus per cavitatem vacuam, qvæ in aure eſt, irruente ſpiritu perſonantem. Olfacimus mente qvæ in cerebro reſidet & per ſpiracula odores adtrahit. Guſtamus raris & mollibus lingvæ partibus, qvandoqvidem & venas corporis natura ad illam adnexuit. Vox eſt ſpiritus per os mente auctore emiſſus. Tangimus toto corpore, qvippe cui ſuperficies & extrema ſunt, per qvæ ſentimus cum contingimur.

82. *Num verum ſit aliquos à videntibus faſcinari?*

Non eſt mendaciis adſcribendum qvosdam acie videntium contactos marcere & faſcinari. Viſio enim cum ſpiritu eam emittente mobilis valde eſt, & ignem mirificamqve ſpirat vim, ut multa homo per illam efficere nec minus affici ac pati poſſit. Et amor qvi affectus animi eſt maximus ac vehementiſſimus, initium capit à conſpectu, itaqve amantes fluunt velut ac liqveſiunt, qvando pulchros ac formoſos vident, nam qvæ per oculos incidit in eos lux ſive effuſio radiorum amantes perdit facitqve contabeſcere, tanta eſt ex viſu alteratio & perculſio. Nam formoſorum conſpectus etiamſi è longinqvo reſpiciunt, ignem in amantium animis accendunt. Sed & corpus amatorum conſpectorumqve per ejusmodi radiorum emiſſiones afficitur.

83. *Quando fœtus concipiatur?*

Conceptio animalium, & hominum maxime fit, qvando uterus eſt idoneus & temperate ſiccus ad recipiendum ſemen: menſibus ex universa maſſa partem puri ſangvinis attrahentibus. Confert etiam

 fœmi-

σπέρματος τῶν καταμηνίων συνεπισπωμένων ἀπὸ παντὸς ὄγκου μέρος τι τοῦ καθαροῦ αἵματος. συμβάλλεται δὲ καὶ τὸ θῆλυ πρὸς τὴν κύησιν ἐξυγραινομένη τὴν μήτραν ἐν ταῖς μίξεσιν, ἡ δὲ ὑγρασία αὕτη, σπέρματος μὲν οὐκ ἔχει λόγον, οἷον δὲ ὕλη γίνεται τῇ καταβολῇ τῆς ἀνδρείας γονῆς. καὶ τοῦ μὲν τοῦ ἄρρενος σπέρμα εἰς τὰ στερεώτερα μέρη τοῦ σώματος ἐξαρκεῖ, οἷον ὀστᾶ, καὶ νεῦρα καὶ φλέβας καὶ ἀρτηρίας, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἀπὸ δὲ τοῦ θήλεος, εἰς τὰ ὑγρότερα μέρη τοῦ σώματος, αἷμα φημὶ καὶ ἀμφοτέρας τὰς χολάς. ἢ μᾶλλον πάντα ἐξ ἀμφοτέρων, ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ ἄρρενος πλέον ἔχει, τὰ δὲ τοῦ θήλεος ἐπ' ἔλαττον.

Πδ. Πόθεν γίνονται τῶν γονέων αἱ ὁμοιώσεις καὶ αἱ πρὸς τούτους ἀνομοιότητες.

Τὸ ἀποκρινόμενον σπέρμα, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, ἢ ἀπὸ τῆς γυναικὸς· τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, λόγους ἔχει τῶν ἐν αὐτῷ ἠθῶν καὶ τρόπων καὶ τῆς μορφῆς, καὶ ἀπὸ μητρὸς δὲ ὡσαύτως. ὅταν οὖν ἄμφω τὰ σπέρματα συγκραθῇ, εἰ μὲν ἐπ' ἴσης, ἔχει τὸ γεννώμενον ἴσην καὶ πρὸς τὸ ἄρρεν καὶ πρὸς τὸ θῆλυ τὴν ὁμοιότητα. ὅταν δὲ τὸ ἄρρεν κατακρατήσῃ τοῦ θήλεος, τῷ ἄρρενι παρόμοια τὰ τικτόμενα ἀποτελεῖται, ὅταν δὲ τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος, ἀπεικασμένα πρὸς τὴν μητέρα. ὅταν δὲ ἡ ἐν τῷ σπέρματι θερμασία ἐξατμισθῇ, οὐδενὶ τῶν τοκέων πλαττόμενον ὁμοιοῦται. πολλάκις δὲ καὶ τῆς γυναικὸς φαντασίας ἐν τῷ τίκτειν λαβούσης τοῦδε ἢ τῆσδε, πρὸς τὸ φαντασθὲν ἀπεικάζεται τὸ γεννώμενον.

πε. Πῶς οἱ ὄνειροι γίνονται;

Πολλαὶ τῶν ὀνείρων εἰσὶν αἰτίαι, οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰσὶ θεόπνευστοι ἄνωθεν διὰ μέσου τοῦ νοῦ τῇ λογικῇ ψυχῇ ἡμῶν ἐγγινόμενοι, οἱ δὲ οἷον ἀπηχήματα εἰσὶ τῶν ἡμερινῶν πράξεων. οἱ δὲ ἀπὸ φαντασικῆς ἐντυποῦνται δυνάμεως, φανταζούσης ἡμῖν τοὺς ἡμερινοὺς ἔρωτας, ἢ ἄλλο τι πάθος ψυχῆς. Ἕτεροι δὲ ἀπὸ τῶν τεσσάρων χυμῶν ἀνεγείρονται, ὅθεν καὶ τὰ χρώματα τῶν ὁρωμένων, ὅμοια τοῖς τῶν χυμῶν ἔχουσι. οἱ δὲ τὰς αἰτίας ἡμῖν ἐκφαίνουσι τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, περὶ ἃ τὴν πραγματείαν ἔχομεν. φιλόσοφα οὖν τῷ φιλοσόφῳ τὰ ὀνείρατα, καὶ τῷ ῥήτορι τὰ ῥητορικὰ, καὶ τῷ γεωμέτρῃ τὰ γεωμετρικά. οὐ μία οὖν αἰτία τῶν ὀνειράτων, ἀλλὰ πολλαὶ, ὡς εἴρηται.

fœmina ad conceptionem, uterum in congressu humectando, qvi tamen humor non habet seminis rationem, sed velut materiam præbet dejecto virili semini. Atqve semen viri firmioribus corporis partibus componendis insumitur, ut ossibus, nervis, venis, arteriis, & similibus: Fœminæ autem debilioribus, sangvini nimirum & utriqve bilis generi. Aut potius omnia hæc ex utrisqve seminibus constant, nisi qvod masculum præpollet, fœmininum minus habet virtutis.

84. *Unde contingat similes vel dissimiles parentibus nasci liberos?*

Excretum semen vel à viro est, vel à fœmina. Illud viri in se habet rationes morum & indolis ac formæ viri, & hoc fœminæ similiter. Qvando igitur utraqve permiscentur, si qvidem æqvaliter, infans qvi nascitur ex utriusqve parentis similitudine æqvaliter participabit. Si autem fœminino semini prævaluerit masculum, patri similia nascentur: si contrà masculo fœmininum, matrem similitudine referent. Qvod si calor qvi est in semine exspiraverit, neutri parentum conformabitur qvod nascitur. Sæpius etiam fœmina inter concipiendum hunc vel illam imaginante, infans ei qvod mater imaginata est assimilatur.

85. *Quomodo fiant somnia?*

Multæ sunt causæ somniorum. Alia enim rationabili animæ nostræ, mente mediante, immittuntur divinitus: Alia sunt veluti echo qvædam ac resonantia diurnarum actionum, alia à phantasia efformantur, imaginante & offerente nobis diurnos amores, vel alium affectum animæ nostræ. Alia à qvatuor humoribus sive temperamentis excitantur, unde & colores humoribus illis similes habent, qvæ in qviete videntur. Alia produnt causas habere in nobis artes qvas didicimus, vel negotia qvæ tractamus, unde Philosopho philosophica, Rhetori rhetorica, Geometriæ geometrica se offerunt insomnia. Non una igitur somnionum causa est, sed ut dixi varia ac multiplex.

πς. Περὶ ὑγείας καὶ νόσου καὶ γήρως.

Ὑγείας αἴτιον καὶ συνεκτικὸν, ἡ τῶν δυνάμεων ἰσονομία, θερμότητος, ψυχρότητος, ὑγρότητος, ξηρότητος. ὅταν δὲ τούτων ἓν καταδυναστεύσῃ τῶν ἄλλων, ἡ νόσος γίνεται. αἱ δὲ πλεῖσται τῶν νόσων, δι' ἀνωμαλίαν τῶν ἐν τῷ σώματι στοιχείων γίνονται. Ἐπεισάγονται δὲ αἱ νόσοι τῷ σώματι, καὶ διὰ πλῆθος τροφῶν, καὶ δι' ἀπεψίας καὶ φθορᾶς. ἡ δὲ εὐταξία καὶ ἡ αὐτάρκεια ὑγείας περιποιητικά. μορφοῦται δὲ τὰ ζῶα ἐν γαστρὶ ὄντα, ἀπὸ ἕκτης καὶ τριακοστῆς ἡμέρας, τελειοῦται δὲ τοῖς μορίοις ἀπὸ τῆς πεντηκοστῆς. Ἱπποκράτης δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἀῤῥένων, διὰ τὸ θερμότατα εἶναι, τὴν διάρθρωσιν γίνεσθαι ἀπὸ τῆς ἕκτης καὶ εἰκοστῆς, ἐπὶ δὲ τῶν θηλυκῶν ἐν διμήνῳ μὲν διαρθροῦσθαι, ἐν τετραμήνῳ δὲ τελειοῦσθαι λέγει.

πζ. Διὰ τί οἱ νηστεύοντες διψῶσι μᾶλλον, ἢ πεινῶσιν;

Διψῶμεν μᾶλλον, ὅταν νηστεύσωμεν, ἢ πεινῶμεν, διότι τὸ ἐν ἡμῖν θερμὸν πρῶτον μὲν καταβόσκεται τὸ ἐν σώματι περιοστεῦον τροφῆς, εἶτα ἐπ' αὐτὴν βαδίζει τὴν σύμφυτον λιβάδα τῆς σαρκὸς ἡ ἐν ἡμῖν πύρωσις, τὸ νοτερὸν διώκουσα, καὶ τὸ δίυγρον. γενομένης οὖν ὥσπερ ἐν πηλῷ ξηρότητος, ποτοῦ μᾶλλον τὸ σῶμα δεῖσθαι πέφυκεν, ἄχρις οὗ πιόντων ἀναῤῥωσθὲν καὶ ἰσχῦσαν τὸ θερμὸν ἐμβριθοῦς τροφῆς ὄρεξιν ἐργάσηται. τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν μάλιστα δεῖται τροφῆς θερμὸν, ὥσπερ ἀμέλει βλέπομεν ἔξω μήτε ἀέρα μήτε ὕδωρ μήτε γῆν ἐφιέμενα τρέφεσθαι, μήτε ἀναλίσκοντα τὸ πλησιάζον, ἀλλὰ μόνον τὸ πῦρ. διὰ ταῦτα καὶ οἱ γέροντες ῥᾷστα νηστείαν φέρουσιν. ἀμβλὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς καὶ μικρὸν ἤδη τὸ θερμόν ἐστι. καὶ τὰ ἄναιμα δὲ τῶν ζώων τροφῆς ἥκιστα προσδεῖται, δι' ἔνδειαν θερμότητος.

πή. Περὶ τῆς τοῦ οὐρανοῦ οὐσίας.

Πλάτων μὲν ὁ φιλόσοφος, ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων πάντα πλάττων τὰ σύνθετα, σώματα ἀπὸ τῶν αὐτῶν συγκεῖσθαι καὶ τὸν οὐρανὸν ἀποφαίνεται. τοσοῦτον δέ, φησι, πρὸς τὰ ἄλλα τὴν διαφορὰν ἔχειν, ὅτι τὰ μὲν ἐπὶ γῆς σώματα ἀπὸ τῆς ἐσχάτης μερίδος τῶν στοιχείων εἶναι, τῆς οἷον παχυτέρας καὶ ὑλωδεστέρας, τὸν δὲ οὐρανὸν ἀπὸ τῆς αὐγοειδεστέρας αὐτῶν μοίρας οὐσιῶσθαι. Ἀριστοτέλης δὲ τὰ μὲν τέσσαρα στοιχεῖα κατ' εὐθεῖαν κινεῖσθαι λαβὼν, τὸν δὲ οὐρανὸν κύκλῳ φέρεσθαι, ἀπὸ τῆς διαφόρου κινήσεως διάφορον αὐτῷ καὶ τὴν οὐσίαν πρὸς τὰ στοιχεῖα δίδωσι. καὶ τόντε οὐρανὸν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀστέρας καὶ μέχρι σελήνης αἰθέρα καλεῖ, καὶ πέμπτον σῶμα κατονομάζει.

πθ.

86. *De sanitate, morbo & * senectute.*

Sanitatis causa & conservatrix est æqvalis temperatura caloris, frigoris, humiditatis & siccitatis, qvorum si unum cæteris prævaleat, morbus oritur. Plurimi certe morbi per anomaliam sive irregularitatem horum in corpore elementorum generantur. Inferuntur morbi etiam nimia repletione vel cruditate aut corruptione ciborum. At sanitatis conciliatrix est ordinata diæta & tranqvillus sorteqve sua contentus animus. Fœtus in utero formatur à die trigesima sexta, & membris perfectus esse incipit à qvinqvagesimâ. Qvanqvam Hippocrates in masculis, qvod calidiores sint, articulationem membrorum à vigesima sexta die fieri affirmat, fœminas autem intra secundum mensem articulari, intra qvartum perfici.

87. *Quare qui jejunarunt, sitiunt magis quam esuriunt?*

Sitimus magis qvando jejunamus qvam esurimus, qvoniam calidum qvod in nobis est, primo loco qvidem consumit qvod à cibis est reliqvi, deinde vis illa ignea in nobis convertit se ad ipsam naturalem corporis humiditatem, eamq; qværit ac depascit. Hinc veluti in luto seqvitur siccitas, & potu magis indigere corpus contingit, donec in bibentibus confirmatus atq; iterum vires recipiens calor appetitum validum cibi injiciat. Namq; calidum in nobis cibo maxime indiget, ut facile etiam extra nos observare possumus nec aërem nec aqvam nec terram alimento inhiare, nec propinqva consumere, sed solum ignem, qvare & senes facillime ferunt jejunium, siqvidem hebes jam & exiguus in illis calor est. Etiam animalibus sangvine destitutis, qvia calore non æqve abundant, cibo minus est opus.

88. *De Cœli substantia.*

Plato Philosophus ex qvatuor elementis omnia efformat composita corpora, atqve adeo cœlum qvoqve ex iisdem constare docet: tantum differre in eo, qvod corpora terrestria ex deterioribus ac veluti crassioribus & magis materialibus elementorum partibus composita sint, cœlum vero ex subtilioribus & lucidioribus substantiam acceperit. Aristoteles dum sumit, elementa qvatuor recto motu ferri, cœlumq; circulari, ex diversa motione etiam diversam à qvatuor elementis substantiam ejus concludit, cœlumq; & sidera ad lunam usq; ætherem & qvintum corpus appellat.

* Imo de tempore formationis fœtus in utero. Nam de senectute qvidem nihil in hoc capite traditur, nisi eo referas, qvod bonâ diætâ & tranqvillitate animi conservari integram valetudinem, atqve adeo senectutem feliciter attingi posse, vere ac prudenter monet.

πθ. Εἰς πόσους κύκλους διαιρεῖται ὁ οὐρανός.

Τὸν οὐρανὸν εἰς πολλοὺς κύκλους οἱ φιλόσοφοι διῃρήκασιν· ὧν πρῶτος ἐστὶν ὁ ἰσημερινὸς, ὁ μέσον αὐτὸν τέμνων καὶ διαιρῶν τὰ νότια καὶ τὰ βόρεια. ἐφεξῆς δὲ τούτου κατ' ἄμφω τὰ μέρη, κατὰ μὲν τὸ δεξιὸν, τὸν θερινὸν κύκλον καὶ τὸν ἀρκτικὸν τιθέασιν. Κατὰ δὲ τὸ ἀριστερὸν, τὸν νότιον καὶ τὸν ἀνταρκτικόν. ἕτερον αὖθις κύκλον πλάττουσι τὸν μεσημβρινὸν τὸν ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν εἰς δύσιν κείμενον, καὶ τέμνοντα μὲν τοὺς εἰρημένους πέντε κύκλους, ἐπίσης διαιροῦντα δὲ τὸ ἑῷον μέρος καὶ τὸ ἑσπέριον. ἕκτον προσονομάζουσι τὸν ὁρίζοντα, τὰ δύο ἡμισφαίρια διαστέλλοντα. ἕβδομον, τὸν ζωδιακὸν, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ θερινοῦ, καὶ τέμνοντα τὸν ἰσημερινὸν καὶ λήγοντα εἰς τὸν νότιον.

ϟ. Περὶ τοῦ φαινομένου ἐν τῷ οὐρανῷ γαλακτοειδοῦς κύκλου καὶ λεγομένου γαλαξίου.

Ὅπερ ἐστὶν ὁ κομήτης περὶ ἕνα ἀστέρα, τοῦτό ἐστι ὁ γαλαξίας περὶ ὅλον κύκλον. ἡ γὰρ αὐτὴ ὕλη γαλαξίου καὶ κομήτου, καὶ ἐπεὶ μέγιστος κύκλος ὁ γαλαξίας, γίνεται, πολλὴ ἐξ ἀνάγκης ἡ ἔξαψις συμβαίνει. ὁ δὲ κύκλος αὐτοῦ συμβάλλει κατά τε τὸν τοξότην καὶ τοὺς διδύμους, ἅπερ ἐκ διαμέτρου εἰσί. καὶ ἵνα τὸ σαφὲς ἔχῃ ὁ ἀναγινώσκων περί τε κομήτου καὶ γαλαξίου, γινωσκέτω, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν σελήνην σῶμα ἐστὶν, οὐ καθαρῶς μὲν πῦρ, ἀλλ' οἷον καπνῶδες καὶ δυνάμενον ὑπὸ κινήσεως ἐξαφθῆναι, ὅταν μὲν κινηθέν τι μέρος τοῦ ὑπεκκαύματος ἐξαφθῇ, καὶ ἐμπέσοι εἰς μερικὴν παχεῖαν ὕλην καὶ ἐπιστάιη, ποιεῖ κομήτην, ὅταν δὲ εἰς ὅλον κύκλον διενεχθῇ, ποιεῖ τὸν γαλαξίαν. Φαίνεται δὲ λευκὸς, διότι οἷον ἐξαφρίζεται ὑπὸ τῆς κινήσεως, τὸ ὑπέκκαυμα καὶ ὑπολευκαίνεται.

ϟα. Περὶ τῶν φαινομένων ἐν τῷ οὐρανῷ διαφόρων πυρίνων φασμάτων.

Ἐκφλογούμενον ὡς εἰρήκαμεν τὸ ὑπέκκαυμα, εἰ καὶ κατὰ μῆκος μόνον ἐξαφθῇ, καὶ ποιήσῃ ἀποσπινθηρισμοὺς, αἱ λεγόμεναι αἶγες γίνονται, μαλλοῖς γὰρ ἐκκρεμέσιν οἱ ἀποσπινθηρισμοὶ ἐοίκασιν. εἰ δὲ οὐ ποιήσῃ ἀποσπινθηρισμὸν τὸ κατὰ μῆκος ἐξαφθὲν, δαλὸς διὰ τὸ σχῆμα κατονομάζεται. οἱ δὲ φαινόμενοι πίπτοντες ἀστέρες, οὓς διάττοντας ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ, σπέρμα ἐστὶ πυρὸς, ἐξαφθείσης κατά τι μέρος τῆς καπνώδους ἀναθυμιάσεως, καὶ κατὰ διάδοσιν, πλαγίαν ποιησαμένης κίνησιν. λοξὴ δὲ γίνεται ἡ κίνησις δι' αἰτίαν ἑτέραν, ὅταν ὑποψύξεως ὠθούσης τὸ

σχῆμα

89. *In quot circulos cælum dividatur?*

Cœlum variis circulis diſtinxerunt Philoſophi, qvorum primus eſt *æquator*, qvi medium illum in auſtralem & ſeptentrionalem partem dividit. Ab hoc deinceps ex utraqve parte ad dextram qvidem tropicum *æſtivum* & circulum *arcticum* collocant, ad ſiniſtram tropicum *auſtralem*, circulumqve *antarcticum*. Alium iterum effingunt circulum *Meridianum*, ab oriente ad occidentem usqve pertingentem. Atqve ſextum circulum qvinqve jam dictos ſecantem, matutinamqve ac veſpertinam partem æqvaliter dividentem *Horizontem* ſive *finitorem* appellant, qvo duo hemiſphæria diſtingvuntur. Septimum deniqve *Zodiacum* incipientem à tropico æſtivo, ſecantemqve æqvatorem, atqve in tropico auſtrali deſinentem.

90. *De circulo lacteo in cælo, ſive Galaxia.*

Qvod cometa eſt in una ſtella, hoc galaxia eſt in toto circulo. Eadem enim cometæ & lactei circuli ſubſtantia, ac qvia maximus eſt circulus galaxias, neceſſe eſt magnam ibi contingere inflammationem. Attingit vero circulus iſte ſagittarium, geminosqve, qvi è diametro ſibi opponuntur. Atqve ut lectori, qvod de cometa & galaxia dixi, perſpicuum ſit, norit ſub luna eſſe corpus, non purum qvidem ignem, ſed veluti fumigans aliqvod aptumqve à motione flammam concipere. Qvando igitur pars agitata fomitis illius ſuccenditur, inciditqve in particularem materiam craſſam eamqve accendit, cometam facit. Qvando autem per totum infertur circulum, facit galaxiam, qvi candidus apparet, qvoniam à motione fomes ille veluti ſpumat, albicatqve.

91. *De viſis variis in cælo apparentibus.*

Succenſus ut dixi fomes, qvando in longum modo flammam concipit, emittitqve igniculos, fiunt capræ qvas vocant, villis enim dependentibus illi igniculi non diſſimiles ſunt. Si vero in longum ſuccenſus nullas ſcintillationes emittat, à figura appellant trabem. At qvæ cadere videntur ſtellæ, (diſcurrentes Ariſtoteles vocat) ſemen in ſe ignis habent, ſuccenſo ex parte fuligineo vapore, & dum augetur, transverſam faciente motionem. Obliqvus autem motus fit

σχῆμα γένηται. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶν τὸ ἄνωθεν ἀκοντιζόμενον κάτω φέρεται, φύσει δὲ ἔχει τὸ πῦρ τὴν ἄνω φορὰν διώκειν, τῆς μὲν θλίψεως ἐπὶ τὰ κάτω βιαζομένης φέρεσθαι, τῆς δὲ φύσεως ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναγκαζούσης, οἷον μίξις τις γίνεται καὶ λοξὴ ἡ κίνησις.

ϞΒ. Περὶ τῶν φαινομένων ἐν τῷ οὐρανῷ χρωμάτων αἱματωδῶν καὶ χασμάτων.

Φαίνονται αἱματώδη χρώματα δῆθεν ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅταν μέλαν νέφος εἰς τὰ πλάγια τοῦ λαμπροῦ τυγχάνῃ. Καὶ πάλιν ὅταν νέφος μελάγχρουν ὑποκάτω τοῦ λαμπροῦ συναχθείη. ἀλλ' εἰ μὲν εἰς τὰ πλάγια εἴη τὸ νέφος, τότε δὴ κατὰ διάκλασιν αὐγῶν γίνεται ἡ ὅρασις. χάσματα δὲ φαίνεται, ὅταν τὸ μέλαν νέφος καὶ τὸ λαμπρὸν ἐν τῷ αὐτῷ ὦσιν ἐπιπέδῳ, καὶ τὸ μὲν μέλαν ἔσω συνεστήκει, τὸ δὲ λαμπρὸν ἔξω. τηνικαῦτα δὲ ἡ ὄψις τοῦ μὲν λαμπροῦ μᾶλλον ἀντιλαμβανομένη, τοῦ δὲ μέλανος βραδύτερον, χάσμα δοκεῖ ὁρᾶν, ὅπερ παρὰ τὴν φαντασίαν τοῦ μέλανος χρώματος γίνεται.

ϞΓ. Περὶ μεγέθους ἡλίου καὶ σελήνης καὶ γῆς.

Ὁ ἥλιος πρὸς τὴν γῆν κατὰ τὸν ἀστρονομικώτατον Ἀρίσταρχον, μείζονα λόγον ἔχει ἢ ὃν τὰ ἑξακισχίλια ὀκτακόσια πεντήκοντα ἐννέα. πρὸς τὰ ἑπτὰ καὶ εἴκοσι. ἡ δὲ διάμετρος αὐτοῦ πρὸς τῆς γῆς διάμετρον, μείζονα λόγον ἔχει, ἢ ὃν τὰ δεκαεννέα πρὸς τὰ τρία. Καὶ αὖθις ἡ τοῦ ἡλίου διάμετρος τῆς διαμέτρου τῆς σελήνης, μείζων ἐστὶν ἢ ὀκτωκαιδεκαπλασίων. καὶ πάλιν ὁ ἥλιος πρὸς τὴν σελήνην μείζονα λόγον ἔχει, ἢ ὃν τὰ ε ω λ β πρὸς ἕν. ταῦτα δὲ οὐχ ἁπλῶς οὕτως καὶ ἀναποδείκτως παρὰ τοῖς ἀστρολόγοις προτείνεται, ἀλλὰ μετὰ γεωμετρικῶν καὶ ἀναντιρρήτικῶν ἀποδείξεων. περὶ ὧν οὐ καιρὸς νῦν λέγειν, ἀλλὰ σὺ, θειότατε βασιλεῦ, τὰ προβλήματα ἀναποδείκτως τε ὡς δεξάμενος, τὰς ἀποδείξεις ὕστερον ἐπιζήτει με.

ϞΔ. Περὶ ἐκλείψεως ἡλίου.

Οὐ κυρίως ἔκλειψις ἐπὶ τοῦ ἡλίου γίνεται. οὐ γὰρ ἐκλείπει ποτὲ τὸ ἡλιακὸν φῶς, ἀλλ' ἐπισκότησις. ἐπισκοτεῖται δὲ, ὅταν ἐν τοῖς ἐκλειπτικοῖς συνδέσμοις κατὰ κάθετον αὐτῷ ἡ σελήνη γένηται. ὑπὸ ταύτην γὰρ οἰκούντων ἡμῶν, ἐπισκιάζει τοῖς ὄμμασιν ἡμῶν τὸ ἡλιακὸν φῶς. πλὴν δώδεκα δακτύλοις τὸ σῶμα τῆς σελήνης διαμετροῦντες οἱ ἀστρονόμοι, ἔστι μὲν ὅτε τῷ ὅλῳ τῆς σελήνης σώματι τὰς ἡλιακὰς αὐγὰς ἀντιφράττουσιν, ἔστι δὲ ὅτε ἐλάττοσι τούτων. ὅτε μὲν γὰρ τὴν

ὕψη-

fit propter aliam causam, qvando nimirum refrigeratione trudente, obliqva figura redditur. Cum enim omne desuper emissum inferiora petat, ignis vero naturâ habeat ut tendat sursum, pressione cogente ad inferiora tendere, & natura vicissim cogente sursum eniti, nascitur mixta qvædam veluti & obliqva motio.

92. *De apparentibus in cœlo sangvinolentis coloribus & hiatibus.*

Sangvinolenti colores in cœlo conspiciuntur, qvando nubes nigra ad latus splendidæ nubis exstiterit, nec minus qvando infra splendidam nubem nubes nigricans colligitur. Ac cum qvidem ad latus consistit, tunc visum illud contingit per refractionem radiorum. Hiatus vero sive chasmata apparent, qvando nigra splendidaqve nubes eadem superficie cœli consistunt, ita ut nigra interius stet, splendida exterius. Tunc qvippe visus noster splendidâ magis occupatus nigramq; tardius comprehendens, videtur sibi hiatum videre, qvod per imaginationem à nigro colore objectam accidit.

93. *De magnitudine Solis, Lunæ & terræ.*

Sol ad terram ex Aristarchi rei Astronomicæ peritissimi sententia majorem rationem habet, qvam sexiesmille, octingenta & undesexaginta ad septem & viginti. Diameterq; solis ad terræ diametrum majorem habet rationem qvam undeviginti ad tria. Præterea diameter Solis diametro Lunæ major plusqvam duodeviginti vicibus. Et sol ad lunam majorem habet rationem qvam qvinqvies mille, octingenta & triginta duo ad unum. Hæc non simpliciter ita & sine demonstratione apud Astrologos proponuntur sed Geometricis & certissimis demonstrationibus confirmata, de qvibus dicere non locus est in præsenti, itaqve Tibi Imperator divinissime, propositiones hasce jam sine demonstratione accipere satis fuerit, demonstrationes autem alio tempore à me reqvires.

94. *De eclipsi Solis.*

Proprie nulla est solis eclipsis, neqve enim unqvam solis lumen obscuratur, sed modo nobis occultatur. Id vero accidit, qvando in nodis eclipticis luna perpendiculariter infra solem versatur. Cum enim luna infra nos simus, illa oculis nostris lumen solis occultat ac subducit. Cæterum Astronomi, corpus lunæ duodecim digitis mensurantes, interdum toti illius corpori, interdum paucioribus digitis radios solis inter-

ὑψηλοτέραν ἀψῖδα ἡ σελήνη φέρεται καὶ τὴν ἐγγίζουσαν τῷ ἡλίῳ, ὀλίγῳ μέρει δοκεῖ τοῦτον ἐπισκιάζειν, ὅταν δὲ κατώτερον δίεισιν, ἐπειδὴ εὐμεγέθης τηνικαῦτα τοῖς ὄμμασιν ἡμῶν ἐμπίπτει, ἅπαντα τὸν ἥλιον ἀντιφράττειν.

με. Περὶ ἐκλείψεως σελήνης.

Ἐκλείπει ἡ σελήνη εἰς τὸ τῆς γῆς ἐμπίπτουσα σκίασμα, φωτιζομένη γὰρ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἡ γῆ, σκιὰν ποιεῖ, ἀλλ᾽ οὐ κυλινδρικὴν, οἷον τὸ τοῦ κίονος ἐστὶ σχῆμα, ἀλλὰ κωνοειδῆ. κῶνος δὲ ὁ στρόβιλος λέγεται, ὅστις ἀπὸ πλατείας βάσεως εἰς ὀξὺ ἀπολήγει. τοιαύτη δὲ ἡ τῆς γῆς ἐστὶ σκιά. διότι ὅταν τι σῶμα ὑπὸ ἰσομεγέθους φωτίζηται σώματος, κυλινδρικὴ γίνεται ἡ σκιά. ὅταν δὲ ὑπὸ μείζονος, κωνοειδής. μείζων οὖν ὁ ἥλιος τῆς γῆς ὢν, καὶ φωτίζων αὐτὴν, κωνικὴν ποιεῖ τὴν σκιάν. ὅταν οὖν εἰς τὸ τῆς γῆς σκίασμα ἡ σελήνη ἐμπέσῃ, ἀμαυρὰ ἡμῖν φαίνεται καὶ οἷον ἐκλείπουσα. καὶ ὅταν μὲν εἰς τὴν ῥίζαν ἐμπέσῃ τῆς σκιᾶς, τελείως ἐκλείπει. ὅταν δὲ εἰς τὴν κορυφὴν, ἀμυδροτέρα - - - διότι τῆς κωνοειδοῦς σκιᾶς ἡ μὲν βάσις πλατυτέρα, ἡ δὲ κορυφὴ βραχυτέρα.

μϛ. Εἰ θερμὸς ὁ ἥλιος.

Πλάτων μὲν ἅπαν τὸ αἰθέριον σῶμα ἐκ πυρὸς καὶ γῆς καὶ τῶν ἑτέρων δύο στοιχείων κατασκευάζων, εἰκότως ἂν εἴπῃ θερμὸν τὸν ἥλιον. Ἀριστοτέλης δὲ ἕτερον παρὰ τὰ στοιχεῖα τὸ τοιοῦτον σῶμα τιθεὶς, οὔτε θερμὸν λέγει τὸν ἥλιον, οὔτ᾽ ἄλλην ποιότητα ἔχοντα. εἴποι δ᾽ ἂν ἐρωτώμενος, πῶς μὴ θερμὸς ὢν θερμαίνει; ὅτι κινούμενος τὸ ὑπέκκαυμα ποιεῖ καὶ τὸν περίγειον ἀέρα, κἀντεῦθεν θερμότητος τῆς ὑποκειμένης καθίσταται αἴτιος. τοῦ δὲ ὑπεκκαύματος καὶ τὴν φύσιν καὶ τὸ ὄνομα, αὐτὸς πρῶτος ἐφεῦρε καὶ ὠνόμασεν. Ὑπέκκαυμα οὖν λέγει τὴν ἀναπεμπομένην ἀπὸ τῆς γῆς ἀναθυμίασιν θερμὴν καὶ ξηρὰν, καὶ οἷον καπνώδη. αὕτη οὖν ἡ καπνώδης ἀναθυμίασις μέχρι τῆς σελήνης ἀναγομένη διὰ κουφότητα, εἶτα κινουμένη κατὰ μέρος ἐξάπτει καὶ ὡς πῦρ φαίνεται, καὶ θερμαίνει τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν. ὅτι δὲ ἡ κίνησις θερμότητα ποιεῖ, δηλοῦσι αἱ ἀκίδες τῶν βελῶν, τῇ γὰρ κινήσει λύουσι τὸν ἐπικείμενον αὐτοῖς μόλιβδον.

μζ. Τίς ἡ οὐσία τῶν ἀστέρων.

Πάντων τῶν ἀστέρων τῶν τε γε ἀπλανῶν καὶ πλανητῶν κατὰ μὲν Πλάτωνα μία οὐσία, ἡ διαυγεστέρα τῶν στοιχείων μερὶς, καὶ τὸ οἷον ἐξάφρισμα τούτων. κατὰ δὲ

cipi obſervant. Qvando enim per ſuperiorem apſidem ſive partem circuli ſui Soli propiorem luna fertur, exigua parte eum obumbrare videtur, cum autem inferiorem tranſit, ſiqvidem tunc maxima noſtris oculis apparet luna, totum obſtruit ſolem.

95. *De eclipſi Lunæ.*

Deficit luna qvando in umbram terræ incidit. Terra enim à ſole illuminata umbram facit non cylindriformem, ſive qvalis eſt figura columnæ, ſed qvæ conum refert. Conus porro ſive trochus ex latiore baſi in acutum deſinit, talisqve terræ umbra eſt. Nam qvando ab æqvalis magnitudinis corpore alterum illuminatur, umbra prodit cylindrica, at ſi à majore, coniformis. Jam major utiq; eſt ſol tellure, igitur dum eam illuminat, conicam umbram efficit. Qvando igitur in terræ umbram incidit luna, obſcura fit ac veluti deficiens. Et qvando in radicem ſive inferiorem umbræ incidit partem, deficit tota: At qvando in partem ſupremam, tunc non tota obſcuratur, qvandoqvidem in coniformi umbra baſis latior, faſtigium anguſtius breviusq; eſt.

96. *Num Sol ſit calidus?*

Plato qvi omne cœleſte corpus ex igne, terra & duobus cæteris elementis componit, merito ſolem calidum affirmaverit. At Ariſtoteles aliud præter illa elementa corpus cœlo tribuens, nec calidum eſſe nec alia tali qvalitate præditum affirmat. Qvod ſi dixerit aliqvis, qvomodo igitur, ſi calidus non eſt, calefacit? Reſpondet, qvod dum movetur ſol excitat ὑπέκκαυμα ſive fuliginoſos vapores, aëremq; movet vicinum terræ, atqve inde caloris ſubjecti eſt auctor. Ὑπέκκαυμα veluti fomitem flammæ concipiendæ primus dixit & naturam ejus explicavit Ariſtoteles, intelligens per illam vapores ex terra prodeuntes calidos ſiccosqve ac veluti fuliginoſos, qvi ad lunam usqve propter levitatem ſuam feruntur, atqve moti & agitati ex parte ſuccenduntur, & ignis inſtar apparent ac ſubjectam ſubſtantiam calefaciunt. Qvod vero motus calorem generet, docent vel ſagittarum cuſpides, ſiqvidem motus celeritate plumbum illis impoſitum liqveſit.

97. *Qualis ſit aſtrorum ſubſtantia?*

Omnium ſiderum inerrantium, errantiumqve ſecundum Platonem una ſubſtantia eſt, pars nempe ſubtilior ſplendidiorqve qvatuor

δὲ Ἀριστοτέλην ἡ ἐπίνοια τοῦ πέμπτου σώματος. οὐ γὰρ ἐξονομάζει τὴν οὐσίαν αὐτῶν, ἀλλὰ τὸν πάντα οὐρανὸν, καὶ τοὺς ἀστέρας ἅπαντας διὰ τὴν διάφορον κίνησιν πρὸς τὰ στοιχεῖα τὰ τέσσαρα, πέμπτον σῶμα καλεῖ. τῶν δὲ συμπάντων ἀστέρων, ἑπτὰ μόνον εἰσὶν οἱ πλανῆται. Κυρίως δὲ πέντε, ὁ γὰρ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη οὐ πεπλάνηνται, ἀλλ' οἱ πέντε, διὰ τὸ δοκεῖν ἵστασθαι, καὶ ὑποποδίζειν, πλανῆται ὠνομάσθησαν.

ηη. Περὶ τῆς τῶν ἀστέρων φορᾶς καὶ κινήσεως.

Οἱ μὲν ἀπλανεῖς ἀστέρες ἅπαντες ἐστηριγμένοι ὄντες, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶ, καὶ τῷ οὐρανῷ ἀμεταθέτως συγκινούμενοι, ἐπειδήπερ οὗτος ἐξ ἀνατολῶν εἰς δυσμὰς φέρεται, τὴν αὐτὴν καὶ οὗτοι τῷ οὐρανῷ κινοῦνται κίνησιν. οἱ δὲ πλανῆται διὰ τὴν ἀντίθετον ἀντέρεισιν καὶ ἰσοσταθμεῖν ὑπὸ σοφῇ προνοίᾳ, ἵνα μὴ σύῤῥηξις ὑπὸ τῶν αὐτῶν καταδρόμων καὶ κυλισμάτων γένηται, κατὰ τὴν ἰδίαν καὶ φυσικὴν κίνησιν ἐκ δύσεως εἰς ἀνατολὴν φέρονται. κινοῦνται δὲ καὶ ἐξ ἀνατολῶν εἰς δύσιν, ἀλλὰ τῷ οὐρανῷ συμπεριφερόμενοι, ὅθεν ὁ ἥλιος κατὰ μὲν τὴν ἰδίαν κίνησιν, τέσσαρας ὥρας πληροῖ τοῦ ἐνιαυτοῦ, νῦν μὲν βόρειος, νῦν δὲ νότιος κινούμενος· καθὸ δὲ συγκινεῖται τῷ οὐρανῷ ἐξ ἀνατολῆς εἰς δύσιν, ἡμέρας καὶ νύκτας ποιεῖ.

ηθ. Ποταπὰ τῶν ἀστέρων τὰ σχήματα.

Πολλῶν ὄντων σχημάτων, τριγώνων, τετραγωνικῶν, κυβικῶν, πυραμοειδῶν καὶ τῶν λοιπῶν εὐθυγραμμικῶν, κάλλιστόν ἐστι τὸ σφαιροειδές. ὁ τοίνυν οὐρανὸς καὶ σύμπαντες οἱ ἀστέρες τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος ὄντα τυγχάνουσι. καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν τῆς σελήνης φωτισμῶν. διὰ γὰρ τὸ κύρτωμα ταύτης οὐκ εὐθὺς ὅλη παρὰ τοῦ ἡλίου φωτίζεται, ἀλλὰ κατὰ τὸ βραχὺ τὴν αὔξησιν δέχεται τοῦ φωτός. Ἔδει γὰρ τὸ αἰθέριον σῶμα τῷ καλλίστῳ τῶν σχημάτων ἀποτορνεύεσθαι. τοῦ γὰρ μιμεῖται τὸ σχῆμα. ὥσπερ ὁ νοῦς ἐπιστρέφει πρὸς ἑαυτὸν, οὕτω δὴ καὶ τὸ αἰθέριον σῶμα συννεύει πρὸς ἑαυτὸ, ὑπὸ νοῦ κυβερνώμενον, καὶ πρὸς νοῦν ἐπιστρεφόμενον.

ϙ'. Περὶ τάξεως ἀστέρων.

Εἰς δύο μέρη τῶν ἀστέρων διῃρημένων, εἰς τὸ ἀπλανὲς καὶ τὸ πλανώμενον, οἱ μὲν ἀπλανεῖς τὴν ὑψηλοτέραν τάξιν τῶν πλανητῶν ἔχουσι, οὐκ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ αἰθερίου σώματος κείμενοι καὶ φερόμενοι, ἀλλ' οἱ μὲν ὑψηλότεροι αὐτῶν εἰσὶν, οἱ δὲ ταπεινότεροι. οἱ δὲ ἑπτὰ πλανῆται, μετὰ ἀπλανεῖς τετάχαται, ὧν πρῶτος ἐστὶν ὁ τοῦ κρόνου λεγόμενος ἀστὴρ· καὶ μετὰ τοῦτον ὁ τοῦ Διὸς, καὶ ὑπ' αὐτὸν, ὁ τοῦ

elementorum,& illorum veluti despumatio. Aristoteles vero qvintum qvoddam corpus de illis cogitandum relinqvit, neqve enim nominat qvæ sit stellarum substantia, sed cœlum omne universaqve sidera, qvia diverso motu qvam elementa qvatuor prædita sunt, qvintum corpus appellat. Ex omnibus porro stellis septem tantummodo sunt planetæ sive errantes, vel proprie qvinqve tantummodo. Sol enim & luna non errant, at illi qvinqve qvia videntur jam stare jam retrogredi, errantes dicti sunt.

98. *De stellarum rotatione ac motu.*

Stellæ inerrantes universæ fixæ sunt, ut ait Aristoteles, & sine ulla transpositione una cum cœlo moventur, qvod cum ab oriente feratur versus occidentem, eadem & illæ cum cœlo motione circumferuntur. Planetæ vero propter contrarium & æqvalem renixum, à sapienti Providentia, ne ex consimili cursu & volutione conflictus esset, proprio & naturali motu feruntur ab occidente in orientem. Qvanqvam & ipsi ex oriente moventur in occidentem, sed una cum cœlo circumagitati: unde Sol propria motione qvatuor anni tempora implet, jam in septentrione jam in meridionali parte constitutus, prout vero movetur eodem motu cum cœlo ex oriente in occidentem, dies facit & noctes.

99. *Quales figuræ stellarum?*

Cum multiplices figuræ sint, ut triangulares, qvadrangulares, cubicæ, pyramidales aliæqve planiformes, pulcherrima est sphærica, itaqve cœlum & stellæ omnes sphærica figura præditæ sunt, qvod & ex lunæ illuminationibus perspicuum est, siqvidem illa ob gibbositatem suam non simul tota à sole, sed paulatim crescente lumine illustratur. Fas certe erat corpora ætheria in pulcherrimam figuram aptari, mentis figuræ æmula. Sicut enim mens in se reflectitur, sic & ætherium corpus à mente directum & ad mentem conversum in semet vergit.

100. *De ordine stellarum.*

Cum in duo genera stellæ dividantur, inerrantium errantiumqve, inerrantes planetis altiores sunt, non tamen ipsæ omnes in eadem cœli summitate constitutæ, sed aliæ aliis sublimiores. At septem planetæ sub inerrantibus locum sortitæ sunt primus qvidem Saturnus, post hunc Jupiter, inde Mars, hinc Sol, deinceps Venus, ac sub Venere Mercu-

ἄρεος, εἶτα ὁ ἥλιος, μεθ' ὃν ἀφροδίτη, καὶ μετὰ ταύτην ἑρμῆς, καὶ τελευταῖον ἡ σελήνη. Μεθ' ἣν τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ὥσπερ εἰρήκαμεν. ὡρισμένοι δὲ τούτοις εἰσὶ καὶ οἱ χρόνοι τῶν κινήσεων. θαυμασίαν τὴν συμφωνίαν ἔχοντες.

ρα. Πόθεν φωτίζονται οἱ ἀστέρες;

Οὔτε τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων οὐδεὶς, οὐδὲ πάντες οἱ πλανῆται ἀλλ' ἡ σελήνη μόνη παρὰ τοῦ ἡλίου φωτίζεται. διὰ τοῦτο καὶ πεφωτισμένον ἀεὶ μέρος αὐτῆς πρὸς τὸν ἥλιον νένευκεν, οὐκ ἔστι δὲ ὅτι ἀφώτιστος παντάπασιν ἐστὶν ἡ σελήνη, ἀλλ' ἀεὶ ἐνδέδυται φῶς ἡμισέληνον. Ἐν μὲν οὖν ταῖς συνόδοις ἀφώτιστον μέν ἐστι τὸ πρὸς ἡμᾶς αὐτῆς κύρτωμα, πεφωτισμένον δὲ τὸ ἄνω φαλάκρωμα. Ἐν δὲ ταῖς πανσελήνοις τὸ μὲν νεῦον πρὸς ἡμᾶς ἡμισφαίριον αὐτῆς ὁλοφαές ἐστι. τὸ δ' ἄνω ἡμίτομον, φωτὸς ἄμοιρον. μεταξὺ δὲ τῆς συνόδου καὶ τῆς πανσελήνου κατὰ τὸ μέτρον τῆς πρὸς τὸν ἥλιον διαστάσεως μηνοειδὴς γίνεται, καὶ διχότομος, καὶ ἀμφίκυρτος. ἢ γὰρ ἔλαττον τοῦ ἡμίσεως φωτίζεται, ἢ κατὰ τὸ ἥμισυ, ἢ κατὰ τὸ πλέον.

ρβ. Περὶ ἐπισημασίας ἀστέρων, καὶ πῶς γίνεται χειμὼν καὶ θέρος;

Ἐπισημασία ἐστὶν, ὅταν ἐπιτέλλων ἀστὴρ καὶ συνανατέλλων τῷ ἡλίῳ ὥσπερ ὁ καλούμενος κύων καὶ ὠρίων, καὶ ὁ ἀρκτοῦρος, ἢ ἕτερός τις τῶν ἀπλανῶν, ἀλλοιώσῃ τὸν ἀέρα, κατὰ τοὺς τέσσαρας καιροὺς τοῦ ἔτους. τοῦτο γὰρ Μωυσῆς ὑπαινίττεται λέγων, ἔσονται εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἐνιαυτούς. ἐπισημαίνεται γάρ τι ὁ ἀστὴρ τῶν περὶ τὸν ἀέρα παθῶν, ἐὰν ἐπιτολὴν ἢ ἑσπερίαν ποιούμενος. περὶ μέν τοι γε θέρους ἢ χειμῶνος καὶ τῶν λοιπῶν ὡρῶν ἰστέον, ὡς ὅταν μὲν ὁ ἥλιος βόρειος ἡμῖν γένηται, καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς κινοῖτο, θέρος ποιεῖ. ὅταν δὲ πρὸς νότον ἀπελευθῇ, χειμῶνα ἐργάζεται. Καὶ ὅταν μὲν κατὰ τὸν κριὸν τὸ ζώδιον γένηται, ἰσημερίαν ποιεῖ. ὅταν δὲ κατ' ἄντικρυ διαπορεύηται τῶν χηλῶν, μετόπωρον καὶ ἰσημερίαν αὖθις.

ργ. Πόσος ἑκάστῳ τῶν πλανητῶν ὁ χρόνος τῆς περιόδου;

Τοῖς πλανήταις πᾶσι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ μεγέθους τῶν σφαιρῶν καὶ τοῦ μέτρου τῶν ἀποστάσεων χρόνους ὡρισμένους ἀφώρισεν ὁ Θεὸς, τῶν κινήσεων. καὶ ὁ μὲν Κρόνος ἅτε ὑψηλότερος τῶν ἄλλων, καὶ μείζονα κύκλον περιερχόμενος διὰ τριακονταετίας τὴν αὐτοῦ περίοδον ἐκπληροῖ. ὁ δὲ Ζεὺς εὐθὺς μετ' αὐτὸν ὢν διὰ δωδεκαετίας. ὅ γε Ἄρης διὰ δύο καὶ ἡμίσεως ἐνιαυτῶν. Τῷ δὲ ἡλίῳ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ καὶ τῷ Ἑρμῇ ἰσόδρομος ἡ περίοδος καὶ ἐνιαύσιος. ἡ δὲ σελήνη διὰ κθ. ἡμερῶν πρὸς τῇ ἡμισείᾳ ἀποκαθίσταται. εἰ δέ τις μουσικώτερον ἅπτοι τὸν τῶν τούτων ἀριθμὸν, τὴν τοῦ δημιουργοῦ σοφίαν θαυμάζεται, πῶς ἅπαντες οἱ τῶν συμφωνιῶν λόγοι ἐν τοῖς τοιούτοις ἐμφαίνονται. ὁ διὰ πασῶν, ὁ διὰ πέντε, καὶ διὰ τεσσάρων. ρδ.

rius, & poſtrema Luna. Poſt illam ſeqvuntur qvatuor elementa de qvibus dixi. Definita porro ſingulis planetis tempora ſuæ cujusq; motionis, admirandum inter ſe concentum ſive ſymphoniam habent.

101. *Unde lumen habent ſtellæ?*

Neqve inerrantium ulla ſtellarum, neqve planetæ omnes ſed ſola luna à ſole illuminatur. Igitur & pars ejus lucida ſemper ſoli obverſa eſt, neqve unqvam tota caret luna lumine, ſed usqve qvaqve dimidia pars ejus lumine gaudet. Nam in conjunctione ſive novilunio gibbus nobis obverſus lucis eſt expers, at ſuperior ut ita dicam calvaria illuminata eſt. In plenilunio viciſſim hemiſphærium ad nos vergens totum eſt lucidum, ſuperius autem illud expers luminis. Inter novilunium vero ac plenilunium pro ratione qva à ſole diſtat, fit nobis vel corniculata, vel dimidiata vel decreſcens; aut enim minus qvam dimidium ejus illuminatur, aut dimidium, aut plus dimidio.

102. *De ſtellarum ſignificatione, & quomodo hiems & æſtas fiat?*

Significatio ſtellæ eſt, qvando oriens vel cum ſole exorta ut Canis vel Orion aut Arcturus aut alia qvædam fixarum, aërem qvatuor anni temporibus alterat. Nam & Moyſes hoc ſubinnuit cum ait: *Erant in ſigna, & in tempora, & in annos.* Stella ſiqvidem matutino vel veſpertino ortu ſuo aliqvam ex aëris affectionibus ſignificat. De æſtate vero & hieme atqve cæteris anni temporibus ſciendum eſt, qvod qvando ſol nobis eſt auſtralis, & ſuper capite noſtro fertur, facit æſtatem. Et qvando verſatur in ariete, æqvinoctium efficit. Qvando autem ex adverſo poſitus cancri chelas attigerit, autumnum, alterumqve affert æqvinoctium.

103. *Quanti temporis periodus ſingulis planetis ſit tributa?*

Singulis planetis DEus tempora definita ſtatuit motionum, ſecundum proportionem magnitudinis ſphærarum, & menſuræ qva diſtant. Saturnus igitur tanqvam cæteris ſublimior & majorem deſcribens circulum, triginta annorum ſpatio periodum ſuam explet & abſolvit. Jupiter ipſi proximus annis duodecim. Mars duobus & dimidio. Soli, Veneriqve ac Mercurio æqvalis periodus unius anni eſt conſtituta. Luna undeviginti diebus & dimidia. Qvod ſi qvis Muſicè numeros hoſce conſideraverit, ſapientiam Conditoris mirabitur, ſiqvidem omnes rationes harmonicas in illis obſervare licet, octavam, qvintam, qvartamqve.

104. *De*

ρδ. Περὶ κομήτου.

Ὁ κομήτης ἐν τῷ ὑπεκκαύματι γίνεται. ὅταν γὰρ ἐξαφθῇ τι μέρος τοῦ ὑπεκκαύματος διὰ τὴν κίνησιν, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ ἡ μὲν λεπτὴ σύστασις εἴη, διατρέχει εὐθὺς τὸ ἐξαφθὲν κατὰ διάδοσιν, καὶ γίνεται ὁ καλούμενος διάττων ἀστήρ. εἰ δὲ παχυτέρα εὑρεθῇ ἡ ὕλη, κατέχεται ἐκεῖσε τὸ σπέρμα τοῦ ἐξαφθέντος πυρὸς, καὶ ποιεῖ τὸν κομήτην. Εἰσὶ δὲ τῶν κομήτων τὰ σχήματα διάφορα, διὰ τὴν διάφορον τῆς ὕλης ἔξαψιν. ἢ γὰρ κατὰ μῆκος μόνον ἐστὶν ἡ ἔξαψις, καὶ γίνεται ὁ καλούμενος δοκός. ἢ κατὰ μῆκος καὶ πλάτος, καὶ ἀποτελεῖται ὁ κυρίως καλούμενος κομήτης. ἢ ἐν βάθει ἔχει οἷον ἀποσπινθηρισμούς τινας, καὶ καλεῖται πωγωνίας. ἔστι δὲ ἕτερα ὀνόματα τῶν κομήτων περὶ ὧν ἐροῦμεν προϊόντες.

ρε. Περὶ ὑετοῦ καὶ χαλάζης, χιόνος, πάχνης καὶ δρόσου.

Κομῆται μὲν καὶ γαλαξίας, ἔτι δὲ δοκίδες καὶ διάττοντες, καὶ τ' ἄλλα τὰ εἰρημένα, ἐν τῇ καπνώδει γίνονται ἀναθυμιάσει. ὑετὸς δὲ καὶ χάλαζα καὶ χιὼν καὶ πάχνη καὶ δρόσος ἐν τῇ ἀτμώδει ἀναφορᾷ, ἥτις μετὰ τὴν καπνώδη διακέχυται ὑγρὰ τὴν φύσιν ἐκ τῆς γῆς, καὶ αὐτὴ ἀναφερομένη. αὕτη γὰρ ἡ ἀτμώδης ἀναθυμίασις ἡ ὑγρὰ καὶ θερμὴ, ἢ ἀλλοιοῦται καὶ μεταβάλλεται εἰς ὕδωρ, καὶ εἰ μὲν λαμπρότερον κατέλθοι, ὑετὸν ποιεῖ. εἰ δὲ κατὰ μέρος ἐνεχθῇ, ψεκάδα. ἢ πήγνυται μόνως καὶ ποιεῖ χιόνα, ἢ μεταβάλλεται πρότερον, εἶθ' οὕτως πήγνυται καὶ γίνεται χάλαζα. εἰ μὲν οὖν ἄνω κουφισθῇ ἡ ἀτμὶς, ταῦτα ποιεῖ. εἰ δὲ ἐν τῷ περιγείῳ στάιη ἀέρι ἢ πήγνυται, καὶ γίνεται ὁ παγετός. ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸ αἴτιον τούτων ἁπάντων τὴν ψύξιν λέγει.

ρϛ. Περὶ ἴριδος.

Ἡ ἶρις τὸ καλούμενον τόξον παρὰ τοῖς πολλοῖς, τῇ φύσει μὲν ἀνυπόστατον ἐστι, καὶ φάντασμα τῆς ὁρώσης ὄψεως, ἀκτίνων ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν προσπιπτουσῶν, εἶτα δὴ ἀνακλωμένων, καὶ τὸ τοῦ τόξου σχῆμα ἐμφαινουσῶν. ἔστι δὲ ὡς ἀληθῶς τόξον ἄντικρυς κατὰ τὸ σχῆμα, οὐδέποτε γὰρ φαίνεται κυκλοτερὲς, ἀλλ' ἢ ἔλαττον ἢ πλέον ἡμικύκλου. Φαίνεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν ἀπὸ τοῦ ἡλίου, σπανίως δὲ ἀπὸ τῆς σελήνης, καὶ μάλιστα μὲν ἡμέρας, σπανίως δὲ νυκτὸς, καὶ πλεῖστον μὲν ἐπὶ τὸν ὁρίζοντα, σπανίως δὲ περὶ τὸν μεσημβρινὸν κύκλον. πολλάκις δὲ ἐν ταυτῷ καὶ δύο φαίνονται ἴριδες. ἔστι δὲ πᾶσα ἶρις τρίχροος. ἡ μὲν γὰρ ἐντὸς αὐτῆς ζώνη φοινικὴ. ἡ δὲ δευτέρα πράσινος, ἡ δὲ τρίτη ἀλουργὸς, καὶ οἷον ὑποπόρφυρος. συνίσταται δὲ ἐπὶ ἀνωμάλοις καὶ ἀνομοιομερέσι νέφεσι.

104. *De Cometa.*

Cometa generatur ex fuliginosa materia, qvando enim pars hujus per motum, uti diximus, succenditur; & tenuior illa compages fuerit accensa, statim procurrit ulterius, fitq; stella cadens, sive qvam discurrentem appellant. Si vero materia fuerit crassior, semen ignis succensi ibi continetur, & cometam efficit. Sunt & variæ formæ cometarum propter diversimodam materiæ illius succensionem. Nam qvædam in longum modo fit, & vocant trabem, aut in longum & latum, unde proprie dictus cometa nascitur: aut in profundum habet qvasdam veluti descintillationes, & vocatur pogonias sive barbatus. Sunt & aliæ cometarum appellationes, qvas sermone procedente dicemus.

105. *De pluvia, grandine, nive, pruina & rore.*

Cometæ qvidem & circulus lacteus, trabesqve & stellæ cadentes aliaqve de qvibus jam dixi, ex fuliginosis vaporibus nascuntur. Pluvia autem grandoqve, & nix ac pruina & ros ex vaporibus exhalantibus fit natura humidis, effundentibus sese post fuliginosos illos, & ex terra ipsis etiam sursum ascendentibus. Hæ enim exhalationes vaporesq; humidi ac calidi aut in aqvam vertuntur & mutantur, qvæ si conspectior descendat facit pluviam, si minutatim demittatur, rorem: Aut modo concrescunt, faciuntqve nivem, aut in aqvam prius mutantur ac deinde congelascunt, unde grando nascitur. Hæc fiunt qvando levitate elati vapores altius ascenderunt, si vero in proximo terræ aëre subsistant, ibiqve congelent, generatur pruina. Cæterum Aristoteles horum omnium causam statuit esse frigus.

106. *De iride.*

Iris qvem vulgus arcum vocat, naturâ non subsistit, sed imaginatio est videntium, dum radii ab oculis in illam incidunt ac deinde refringuntur atqve ita arcus figuram referunt. Vere autem arcum repræsentat iris, nunqvam enim circulum sed semper semicirculo minorem majoremve. Ut plurimum à sole, rarius etiam à luna apparet, & de die freqventius, rarius noctu: sæpius prope horizontem, minus freqventer circa meridianum. Non raro simul duo conspiciuntur irides, estqve singulis color triplex. Interior Zona puniceum habet, altera viridem, tertia colorem croceum ac veluti subpurpureum, constatqve iris inæqvalibus & dissimilibus nubibus.

ρζ. Περὶ τῆς ἅλω.

Καὶ τὸ ὑπὸ τὴν σελήνην δὲ φαινόμενον οἷον ἁλώνιον, κατ' ἔμφασίν ἐστιν, ἀλλ' οὐ καθ' ὑπόστασιν, τὰ ἐναντία δὲ ἔχει τῆς ἴριδος. ἐπὶ μὲν γὰρ τὸ πλεῖστον κύκλος φαίνεται τέλειος. σπανιώτερον δὲ ἐλάττων κύκλου. καὶ περὶ μὲν τὴν σελήνην μάλιστα, ἔλαττον δὲ καὶ περὶ τὸν ἥλιον φαίνεται, καὶ νυκτὸς μὲν πλέον, ἔλαττον δὲ ἡμέρας. καὶ περὶ μὲν τὸν μεσημβρινὸν κύκλον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, σπανίως δὲ περὶ τὸν ὁρίζοντα. καὶ μία ἀεὶ καὶ μονόχροος, ἤτοι λευκή. καὶ συνίσταται ἐπ' ὁμαλοῖς καὶ ὁμοιομερέσι νέφεσι. γίνεται δὲ καὶ αὕτη ἐξ ἀνακλάσεως τῆς ὄψεως. δεῖ δὲ τὸ ἔνοπτον, ἀφ' οὗ ἀνακλᾶται, εἶναι καὶ λεῖον καὶ διαφανὲς ἵνα ἐκεῖσε ἐμφαίνηται τὸ εἴδωλον τοῦ ὁρατοῦ. Ἔστι δὲ ἡ ἀπόδειξις καὶ τοῦ τῆς ἅλω κύκλου καὶ τοῦ τῆς ἴριδος σχήματος γεωμετρική. καὶ διὰ τοῦτο ἡ δυσπόριστος βασιλικὴ ἀκοή.

ρη. Περὶ ῥάβδων.

Αἱ φαινόμεναι οἷον ῥάβδοι κατὰ τὸν ἀέρα, οὔτε καταντικρὺ συνίστανται τοῦ λαμπροῦ, ὥσπερ ἡ ἶρις, οὔτε κατὰ κάθετον, ὥσπερ ἡ ἅλως. φαίνονται δὲ ἡμέρας μόνον, καὶ περὶ τὸν ἥλιον μόνον, καὶ περὶ τὸν ὁρίζοντα μάλιστα τὸν δυτικόν, ἔλαττον δὲ καὶ ἐν τῷ μεσημβρινῷ, καὶ ἐπὶ ἀνωμάλων, καὶ ἀνομοιομερῶν νεφῶν, ὥσπερ καὶ ἡ ἶρις. εἰσὶ δὲ τρίχροοι, πολλὴ γὰρ συγκοινωνία ταῖς ῥάβδοις καὶ τῇ ἴριδι πλὴν τοῦ σχήματος, ὅτι ἡ μὲν ἶρις ἀποτετμημένος κύκλος ἐστίν, αἱ δὲ ῥάβδοι καθ' εὐθυωρίαν τέτανται. γίνονται δὲ αὗται κατὰ ἀνάκλασιν προσπιπτούσης τῆς ὄψεως, ἀπὸ νέφους εἰς νέφος, κἀκεῖθεν ἀνακλωμένης πρὸς ἕτερον νέφος λευκόν. ὅταν δὲ λέγει Ἀριστοτέλης περὶ τῶν ῥάβδων, ὅτι ἐπ' αὐτῶν ἀνακλᾶται ἡ ὄψις πρὸς τὸν ἥλιον, γνῶθι ὅτι ἥλιον νῦν τὸ λευκὸν νέφος ἐκάλεσεν.

ρθ. Περὶ παρηλίων.

Πολλὴν κοινωνίαν ἔχουσιν οἱ παρήλιοι πρὸς τὰς ῥάβδους, καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἐκ πλαγίων τοῦ λαμπροῦ γίνονται. Καὶ ἡμέρας μόνον, περὶ τὸν ἥλιον μόνον, καὶ μάλιστα περὶ τὸν ὁρίζοντα τὸν δυτικὸν ἢ τὸν μεσημβρινόν, πλὴν αἱ μὲν ῥάβδοι ἐπὶ ἀνωμάλων γίνονται νεφῶν, καὶ ἀνομοιομερῶν, ὥσπερ ἡ ἶρις. οἱ δὲ παρήλιοι ἐπὶ ὁμαλῶν καὶ ὁμοιομερῶν, ὥσπερ ἡ ἅλως. καὶ αἱ μὲν ῥάβδοι τρίχροοι κατὰ τὰ τῆς ἴριδος χρώματα, οἱ δὲ παρήλιοι μονόχροοι, καὶ λευκοὶ κατὰ τὸ χρῶμα τῆς ἅλω. περὶ δὲ τῶν παρηλίων ἐκεῖνο χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἡ ἀνάκλασις ἀπὸ τοῦ νέφους γίνεται πρὸς τὸν ἥλιον, τοῦ νέφους πυκνοτέρου ὄντος καὶ στερεμνίου, παρὰ τὸ ἐν ταῖς ῥάβδοις, καὶ ὁμαλοῦ. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ λευκὸς φαίνεται ὁ παρήλιος. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ ὁμαλοῦ ἓν καὶ τοῦτο χρῶμα διασώζεται, καὶ ἀπὸ τοῦ πυκνοῦ ῥᾳδίως μᾶλλον καὶ συντόμως ἀνακλᾶται ἡ ὄψις.

ρι.

107. *De halone.*

Etiam qvod in sublunari regione apparet veluti halonium, tantum ita videtur, neqve substantiam habet propriam, cæterum multa illi sunt iridis naturæ contraria. Freqventius enim conspicitur ut circulus perfectus, haud ita sæpe minor circulo, crebriusqve circa lunam qvàm circa solem, & de die minus freqventer qvàm de nocte, sæpissimeqve circa meridianum, at prope horizontem rarenter: & unica semper uniusqve coloris, nimirum albicantis, ac consistit ex nubibus æqvalibus & similaribus. Oritur & halo ex visionis refractione. Oportet vero id qvod visum refringit esse læve ac pellucidum, ut ibi species visibilis appareat. Cæterum halonis qvoq; circulus & iridis figura rationibus demonstrantur Geometricis, qvas ægre admittunt Regiæ aures.

108. *De virgis.*

Qvæ in aëre apparent tanqvam virgæ, neqve luci adversæ consistunt instar iridis, neqve perpendiculariter exstant sub illa; ut halo, tantumqve conspicuntur de die, & circa solem modo, & circa horizontem maxime occidentalem, rarius etiam in meridiano, fiuntqve ex inæqvalibus & dissimilaribus nubibus perinde ut iris. Habent & ipsæ triplicem colorem, multa enim virgis & iridi communia sunt, excepta figurâ, qvæ iridi est imperfectus circulus, cum virgæ sint in rectam lineam conformatæ. Fiunt vero per refractionem, visione ex una nube delabente in alteram, atqve inde refracta ad aliam nubem candicantem. Qvando itaqve Aristoteles de virgis loqvens, ait refringi visionem in Sole, noris candicantem nubem isto in loco nomine Solis intelligi.

109. *De parheliis.*

Multa sunt parheliis communia cum virgis, nam & hi per transversum à luce oriuntur, & de die solummodo, nec nisi circa solem, & maxime circa occidentalem horizontem vel meridianum. Cæterum virgæ in nubibus inæqvalibus ac dissimilaribus generantur perinde ut irides, parhelii autem halonis in modum in æqvalibus ac similaribus. Ac virgæ qvidem triplici colore sunt ut halo. De illis vero sciendum est, qvod tunc refractio à nube fit ad solem, cum nubes densior est & solidior qvam in virgis, lævisqve & æqvalis, qvamobrem & albicante colore parhelius apparet, qvoniam ab lævitate illa unus idemqve color servatur, & à densitate magis faciliusqve visus refringitur.

ξέ. Περὶ ἀνέμων.

Ὁ ἄνεμος οὐκ ἔστιν ἀὴρ κινούμενος, ὡς Ἱπποκράτης ὁ Κῷος ἰατρὸς οἴεται, ἀλλ' ἐκ τῆς καπνώδους ἐστὶν ἀναθυμιάσεως. ἡ μὲν γὰρ τοῦ ἀέρος κίνησις ἔκλυτος ὑπάρχει καὶ χαλαρά, ἡ δὲ τοῦ ἀνέμου, τυραννικὴ καὶ βιαιοτάτη, ὡς δηλοῦσιν οἱ σεισμοί, οἱ κινοῦντες τὴν γῆν, οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐστὶν ὁ σεισμός, εἰ μὴ ὑπόγειος ἄνεμος. τεσσάρων δὲ ὄντων, ὡς συντόμως εἰπεῖν, καθολικῶν ἀνέμων, ἀπηλιώτης μὲν καὶ ζέφυρος οὐκ εἰσὶ σφοδρότατοι. βορρᾶς δὲ καὶ νότος τυραννικώτεροι. διότι ἐν μὲν τῷ βορείῳ καὶ νοτίῳ πόλῳ ἔνθεν ὁ βορρᾶς καὶ ὁ νότος πνεῖ, μὴ γενόμενος ὁ ἥλιος οὐ θερμαίνει τὰ ἐκεῖσε χωρία, ἀλλὰ μένει ψυχρά. ψυχρὰ δὲ ὄντα ἀεὶ ἔνικμά εἰσιν, ὥστε ὄμβρων πολλῶν γενομένων διὰ τὴν ψύξιν. εἶτα, τῆς γῆς διαβρόχου γενομένης, πολλὴ καπνώδη ἀναθυμίασις ἐκδίδοται, καὶ διὰ τοῦτο, σφοδροὶ ἄνεμοι γίνονται, ὁ βορρᾶς καὶ ὁ νότος. ἐν δὲ τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ δυτικοῖς χωρίοις κινούμενος ὁ ἥλιος οὐκ ἐᾷ ψύξιν γίνεσθαι πολλήν, ἔνθεν δὲ οὔτε πολὺς ὑετὸς γίνεται, οὔτε ἡ πολλὴ καπνώδης ἀναθυμίασις, ἅτε τῆς γῆς μὴ διαβρεχομένης, καὶ οὐ γίνονται διὰ τοῦτο ἄνεμοι σφοδροὶ ἐντεῦθεν. πλὴν ἐν μὲν τοῖς νοτίοις μέρεσι πλεῖον μὲν ἐστὶν ἡ γῆ, οὐκ ἔνικμος δέ, ἐν τοῖς βορείοις ὀλίγη μέν, ἀλλ' ἔνικμος. διὰ γὰρ τὴν ψύξιν ὄμβροι γίνονται, καὶ διὰ τὸ ἔνικμον τῆς γῆς πολλὴ γίνεται ἡ καπνώδης ἀναθυμίασις. ἀλλ' οὐ διὰ τὸ πλῆθος αὐτῆς. Ἔνθεν τοι καὶ οἱ σφοδροὶ ἄνεμοι ἀπὸ τῶν νοτίων εἰσὶ καὶ τῶν ἀρκτῴων μερῶν, ὡς ἂν ἐκεῖ γινομένης πολλῆς καπνώδους ἀναθυμιάσεως. ἐν γὰρ τῇ ἀνατολῇ καὶ δύσει οὐ γίνονται σφοδροί, ἅτε τοῦ ἡλίου ἐκδαπανῶντος τὴν ἐκεῖσε γενομένην ἀναθυμίασιν, καὶ οὐκ ἐῶντος ὑποστῆναι. καλοῦνται δὲ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἄρκτου βορέαι, οἱ δὲ ἀπὸ μεσημβρίας, νότοι. αἰτία δὲ ἐστὶ τῆς λοξῆς τοῦ ἀνέμου κινήσεως, ἡ τοῦ παντὸς κυκλοφορία, τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν κάτωθεν ἀνιοῦσαν πλανῶσα, καὶ τῇδε κἀκεῖσε μεταφέρουσα. γίνονται δὲ οἱ βόρειοι ἐτησίαι ἄνεμοι μετὰ ἡμέρας εἴκοσι τῆς θερινῆς τροπῆς, μετὰ τὴν τοῦ κυνάστρου ἐπιτολήν. τηνικαῦτα γὰρ τῆς χιόνος λυομένης, γίνονται αὖραι ψυχραὶ βόρειοι, αἵτινες ἐτησίαι λέγονται. εἰσὶ δὲ νότιοι ἐτησίαι ὡς ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸ πᾶν νότου, ἀλλ' ἡμῖν ἀνεπαίσθητοι. εἰσὶ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς νότου ἐτήσιοι ἄνεμοι. οὗτοι δὲ μετὰ ἑβδομήκοντα ἡμέρας τῆς χειμερινῆς τροπῆς ἄρχονται πνεῖν, τοῦ ἡλίου ὄντος ἐν ἰχθύσι. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἰσημερινῆς δύσεως, πνεῖ ὁ ζέφυρος, ἀπὸ δὲ τῆς ἀνατολικῆς ἰσημερίας πνεῖ ἀπηλιώτης. καὶ αὖθις ἀπὸ τοῦ ἀρκτικοῦ μὲν πόλου πνεῖ ὁ ἀπαρκτίας, ἀπὸ δὲ τοῦ νότου πνεῖ ὁ νότος. καὶ πάλιν ἀπὸ μὲν τῆς θερινῆς ἀνατολῆς πνεῖ ὁ καικίας, ἀπὸ δὲ τῆς χειμερινῆς δύσεως πνεῖ ὁ λίψ. καὶ ἀπὸ

μὲν

110. *De Ventis.*

Ventus non eſt agitatus aër, ut Hippocrates Cous Medicus ſibi perſvaſit, ſed ex vapore atqve exhalatione terræ oritur. Aëris qvippe motus langvidus eſt ac remiſſus, venti tyrannicus ac vehementiſſimus, ut demonſtrant terræ motus, qvi nihil aliud ſunt qvam ſubterranei venti. Cum vero, ut breviter dicam, qvatuor ſint venti Catholici ſive cardinales, ex his Subſolanus ac Zephyrus non adeo incitati ſunt, ſed violentiſſimi Boreas atqve Auſter. Qvoniam nimirum ad ſeptentrionalem atqve auſtralem polum ubi Boreas & Auſter ſpirant, ſol longius abſens illa non calefacit, ita ut frigida maneant: frigidaqve cum ſint, ſemper ſunt humida, imbribus plurimis propter frigiditatem ibi cadentibus. Hinc deinceps terra humectata multos emittit vapores exhalationesqve, unde venti vehementes naſcuntur boreas atqve auſter. At enim in orientalibus atqve occidentalibus partibus verſans ſol non patitur multum frigus fieri, unde nec multa pluvia, nec multi vapores atqve exhalationes ex terra qvippe non adeo humectata, hinc nec venti inde impetuoſi ſpirant. Cæterum in auſtralibus partibus plus qvidem terræ eſt ſed minus humida, at in ſeptentrionalibus non adeo multa eſt terra, ſed admodum humida. Sane à frigore imbres oriuntur, & à terræ humiditate non ab magnitudine multi vapores multæq; exhalationes. Hinc etiam vehementes venti ex auſtralibus & borealibus veniunt partibus, qvod ibi multi vapores ex terra exhalant. In oriente autem & occidente non ſunt venti tam immites, ſole nimirum vapores ibidem prodeuntes conſumente nec permittente ſubſiſtere. Porro ventos ab ſeptentrione flantes vocamus boreas, ab meridie notos ſive auſtros. Cauſa obliqvi ventorum motus eſt circumrotatio orbis terrarum, qvæ vapores deorſum tendentes divertit & huc atqve illuc transfert. Eteſiæ venti Septentrionales ſpirant poſt viginti dies ab æſtivo ſolſtitio, ortumqve caniculæ, tunc ſiqvidem ſolutis nivibus auræ frigidæ flant boreales, qvas eteſias appellant. Spirant & auſtrales eteſiæ ab auſtrali parte orbis terrarum, ſed eas nos percipere non poſſumus. Veniunt tamen & ex parte auſtrali nobis propiore eteſiæ venti, ſed qvæ poſt ſeptuageſimum à bruma ſive hiberno ſolſtitio incipiunt ſpirare, qvando ſol eſt in piſcibus. Ab occidente æqvinoctiali flat Zephyrus, ab oriente æqvinoctiali ſubſolanus: atqve à Septentrionibus ſive arctico polo Aparctias, à meridie Auſter. Ab oriente ſolſtitiali æſtivo Cæciam, à brumali occaſu Liba vocant. A brumali oriente

μὲν τῆς χειμερινῆς ἀνατολῆς ἔξεισιν ὁ εὖρος. ἀπὸ δὲ τῆς θερινῆς δύσεως πνεῖ ἀργέστης, ὃν ὁ Πτολεμαῖος ἰάπυγα προσαγορεύει. καὶ οὗτοι μὲν οἱ ὀκτὼ ἄνεμοι κατὰ διάμετρον ἀλλήλων εἰσίν. Ἕτερος δὲ ἄνεμος ἀπὸ τῆς μιᾶς τομῆς ἐστὶ τοῦ ἀρκτικοῦ πόλου, καὶ καλεῖται βορέας ἢ μέσης, μεταξὺ πνέων καικίου καὶ ἀπαρκτίου. ἄλλος δὲ ἀπὸ τῆς ἄλλης τομῆς τοῦ ἀρκτικοῦ, ὃς καλεῖται οὗτος θρασκίας, μεταξὺ ὢν ἀπαρκτίου καὶ ἰάπυγος. πάλιν δὲ ἀπὸ τῆς μιᾶς τομῆς τοῦ νοτίου πόλου πνεῖ ὁ εὐρόνοτος μεταξὺ ὢν εὔρου καὶ νότου. ἀπὸ δὲ τῆς ἑτέρας τομῆς ὁ λιβόνοτος, μεταξὺ ὢν λιβὸς καὶ νότου, ὃς καὶ φοινικίας καλεῖται καὶ τὰ μὲν βόρεια πνεύματα, πολλὰ μὲν, οὐκ εὔτονα δὲ, διὰ τὸ ἀπὸ πολλῆς ὑγρότητος πνεῖν. Τὰ δὲ νότια ὀλίγα μὲν διὰ τὴν ἔνδειαν τῆς ὕλης, εὔτονα δὲ διὰ τὴν τῆς γῆς ξηρότητα. τούτων τῶν ἀνέμων ἐπινέφελοι μὲν καικίας καὶ βορέας, ἀπαρκτίας. ἀστραπαῖοι δὲ βορέας, ἀπαρκτίας, θρασκίας καὶ ἀργέστης. ἐκνεφίας δὲ ὁ βορρᾶς καὶ νεφελώδης μὲν μέσης καὶ ἀπαρκτίας, χαλαζώδης δὲ ἀπαρκτίας καὶ θρασκίας καὶ ἀργέστης. καυματώδης δὲ νότος καὶ ζέφυρος καὶ εὖρος. ὁ δὲ ζέφυρος κατ' οὐσίαν μὲν ἐστὶ ψυχρὸς, καθὸ δὲ ἐν τῷ θέρει πνεῖ νοθευόμενος θερμαίνεται, ὁ δὲ βορέας διὰ τὸ πλῆθος τῆς ἀναθυμιάσεως ἀεὶ ἀποσοβεῖ τὰ νέφη, καὶ εὐδίαν ποιεῖ, πλὴν ὅταν μὴ ψυχρὸς. εἰ δὲ εἴη ψυχρὸς, παχύνει τὴν ἀτμίδα πρὶν ἢ ἀποσοβῆσαι τὸ νέφος καὶ ποιεῖ ὑετόν. καὶ οἱ μὲν κατ' ἄντικρυς ἄνεμοι οὐ δύνανται ἅμα πνεῖν. ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς νότος οὐκ ἀπὸ νότου τοῦ παντὸς πνεῖ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ θερινοῦ τροπικοῦ.

ρια΄. Περὶ τυφῶνος.

Ὁ τυφῶν ἄνεμός ἐστιν, ὃν ὁ μὲν Ὅμηρος θύελλαν ὀνομάζει, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τοῦ παχὺ εἶναι τὸ πνεῦμα, καὶ οἷον τύπτειν τὸ παρατυχὸν, τυφῶνα. αἰτία δὲ τούτου, ἀτμὶς παχεῖα ἄνωθεν ἀπὸ τῶν νεφῶν φερομένη κατ' εὐθὺ ἐπὶ τὸ κάταντες, ἢ κατὰ τῆς θαλάσσης, ἥτις προσπταίουσα τινὶ ἀντιτύπῳ ἐνόματι ἀναπάλλεται εἰς τοὐπίσω. ἐπειδὴ δὲ κωλύεται τὸ ἀντιπαλλόμενον αὐτοῦ μέρος εἰς τοὐπίσω ἀναπάλλεσθαι ὑπὸ τοῦ ὄπισθεν ἐπακολουθοῦντος αὐτοῦ μέρους, ἐπὶ τὰ πλάγια διακλᾶται, εἶτα κἀκεῖσε ἀντιτύπῳ συναντήσασα μέρει, πάλιν σκορπίζεται, καὶ γίνεται ἕλιξ, ἤτοι συστροφὴ τοῦ ἀνέμου, μετεωρίζουσα καὶ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τῆς θαλάττης τὰ ἐπιτυχόντα σώματα. οὗτός ἐστιν ὁ ἄνεμος ὁ καλούμενος παρά τινων τυφῶν.

ριβ΄. Περὶ ἐκνεφίου.

Ἄνεμός ἐστι καὶ ὁ ἐκνεφίας σχεδὸν ὁ αὐτὸς τῷ τυφῶνι. πλὴν ὁ μὲν ἐκνεφίας οὐχ ὁρᾶται, ὁ δὲ τυφῶν ὁρᾶται, διὰ τὸ παχυμερεστέραν οὐσίαν συνε-

φέλκεσθαι

ſpirat Eurus ſive Vulturnus, ab occaſu ſolſtitiali æſtivo Argeſtes qvem Ptolemæus appellat Japyga. Atq; hi octo venti è diametro ſibi invicem opponuntur. Alius ventus eſt ab una ſectione poli arctici, & vocatur boreas ſive Meſes, ſpirans inter Cæciam Aparctiamqve. Alius ex altera poli arctici ſectione & vocatur Thraſcias, inter Aparctiam atqve Japygem. Alius ex ſectione una poli auſtralis flat Evronotus, medius inter Eurum atqve Auſtrum. Et alius deniqve ex ſectione poli auſtralis altera Libonotus, inter Auſtrum & Liba, dictus etiam Phœnicias. Atqve boreales qvidem venti freqventes ſunt, minus intenſi tamen; qvoniam à valde humidis ſpirant regionibus. Auſtrales minus freqventes propter defectum materiæ, intenſiores vero propter terrarum ex qvibus veniunt ſiccitatem. Ex his ventis nubiloſi eſſe ſolent Cæcias, Boreas & Aparctias: Fulgurales Boreas, Aparctias, Thraſcias & Argeſtes. Ex nube prorumpens (ecnephiam Græci appellant) eſt Boreas & nubes obducens Meſes atqve Aparctias. Grandinem affert Apactias, Thraſciasqve & Argeſtes: æſtum Auſter, Zephyrus atqve Eurus. Cæterum Zephyrus natura qvidem ſua frigidus eſt, qvatenus autem in æſtate ſpirat, aſcititium calorem obtinet: Boreas vero exhalationum multitudine nubes ſemper abſorbet, ac ſerenitatem inducit, niſi frigidus fuerit: ſi vero fuerit frigidus, vapores ſpiſſat indenſatq; anteqvam nubem ſummoveat, facitqve pluviam. Atq; contrarii qvidem venti ſpirare eodem tempore non poſſunt. Qvi porro apud nos flat auſter, non à polo auſtrali ſive auſtro orbis terrarum ſpirat, ſed ab æſtivo tropico.

111. *De Typhone.*

Typhon venti genus eſt qvod Homerus procellam vocat, Ariſtoteles typhonem, qvod denſus hic Spiritus τύπτει & verberat ac proſternit qvicqvid ei ſe obtulerit. Cauſſa ejus ſunt craſſiores vapores deſuper è nubib⁹ recta deorſum deſcendentes in terrā vel in mare, qvi in reſiſtentem qvandam incidentes materiam retro pelluntur. Qvandoqvidem vero repercuſſa horū pars propter ſuccedentes alios vapores reſurgere prohibetur, ad obliqva feruntur perfringuntq;, atq; etiam ibi occurrentibus qvæ renituntur aliis partibus, iterum diſperguntur faciuntq; helicem ſive verticem venti, qvi à terra & à mari in ſublime attolit qvæcunqve corpora apprehenderit. Hic eſt ventus qvem nonnulli typhonem appellant.

112. *De ecnephia.*

Ecnephias etiam venti genus eſt, parumqve à typhone diverſum. Sed non cernitur ecnephias, oculis autem ſentitur typho, utpote qvi craſſis-

φέλκεσθαι ἐκ τοῦ νέφους τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν. καὶ τὸν ἐκνεφίαν παύει ὑετὸς. τὸν δὲ τυφῶνα οὐχ ἱκανός ἐστι παῦσαι, ἀλλ' ὁ βορέας αὐτὸν κατασβεννύουσιν. οὐδὲν δὲ ἕτερόν ἐστιν ἐκνεφίας, ἢ τυφῶν ἐπιτεταμένος, καὶ ὅσον μὲν κατὰ τὸ εἶδος ταυτόν ἐστιν ἐκνεφίας καὶ τυφῶν, κατὰ δὲ τὴν ἐπίτασιν ἢ ἄνεσιν διαφέρουσιν. ὁ μὲν γὰρ τυφῶν, ἐπιτεταμένος ἐστὶν ἐκνεφίας, ὁ δὲ ἐκνεφίας, ἀνειμένος τυφῶν. πολλάκις μὲν, οἱ μὲν ἀπὸ ψυχρῶν τόπων πνέοντες ἄνεμοι, νοθευόμενοι διὰ μέσου θερμῶν τόπων θερμοὶ καταπνέουσιν. οἱ δὲ ἀπὸ θερμῶν κεραννύμενοι ψυχρῷ διὰ μέσου ἀέρι, ψυχροὶ διαῤῥέουσιν.

ριγ Περὶ κεραυνῶν.

Ὁ κεραυνὸς οὐκ ἔχει τὸ φλέγον, λεπτομερὴς γάρ ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ, ὅθεν ταχέως διερχόμενος τὰ σώματα διὰ τὴν λεπτότητα οὐ καταφλέγει αὐτά. ἔνθεν τοι καὶ κεραυνὸς ὠνόμασται ἀπὸ τοῦ εὐκραὴς εἶναι καὶ μὴ φλέγειν. πάνυ γὰρ λεπτομερέστερος ὢν ὡς εἴρηται, ὀξύτατα τὸ σῶμα δίεισιν, ὥστε μήτε καίειν, μήτε μελαίνειν. ὅθεν καί τινες ἀργῆτα τοῦτον ὠνομάκασιν ἤτοι λαμπρόν. ἀργὸν τὸ λευκόν. εἰ γὰρ πῦρ ἐστι καὶ φύσει ἔχει τὸ καίειν, ἀλλ' ἡ λεπτότης καὶ ἡ ταχύτης τῆς διόδου μὴ ἐγχρονίζουσα τῷ σώματι ἄκαυστον τοῦτο ἐᾷ. πᾶν γὰρ τὸ καῖον, οὐ μόνον μεγέθους οἰκείου δεῖται πυρὸς τοῦ καῦσαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ καὶ ἐμβραδῦναι τῷ καυστῷ σώματι. παρὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν οὐ φλέγει ὁ κεραυνός.

ριδ. Περὶ πρηστῆρος.

Ὁ πρηστὴρ καταφλέγει, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τοὔνομα. πρηστὴρ γὰρ ἀπὸ τοῦ πρήθειν ἢ ἐμπιπρᾷν ὠνόμασται. φλέγει δὲ διὰ τὸ συνεπισπᾶσθαι μεθ' ἑαυτοῦ παχυμερεστέραν οὐσίαν ἐκ τοῦ νέφους καὶ ταύτην ἐμπυροῦν. τούτου δὲ πρηστῆρος καὶ προηγεῖται πνεῦμα, καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ, τὰ μέλλοντα ἐμπιπράσθαι, πρῶτον πνεύματι τοῦ πρηστῆρος θειῶδες ὂν πλήττει καὶ ῥηγνῦσι, ὅθεν καὶ τὰ κεραυνωθέντα μένει διεστηκότα ἐπὶ χρόνον τινά. τοῦτο δὲ τὸ πνεῦμα οὐ προηγεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ σύνεστι τῷ πρηστῆρι καὶ ἐπακολουθεῖ. σποράδην δὲ διαχεόμενον καὶ λεπτομερέστερον ὄν, βροντὰς ποιεῖ καὶ ἀστραπάς, καὶ ἐξαφθὲν μὲν ποιεῖ κεραυνὸν καὶ ἀστραπὴν καὶ πρηστῆρα. μὴ ἐξαφθὲν δὲ ἐκνεφίαν ἢ τυφῶνα. ταῦτα δὲ πάντα κατὰ ἐκπυρνισμὸν γίνονται.

ριε. Πῶς συνέστηκεν ὁ κόσμος.

Τὴν σύστασιν ὁ κόσμος ἔλαβεν ἀπὸ τῆς φύσεως καὶ κινήσεως τῶν στοιχείων. ἐπειδὴ γὰρ τούτων τὰ μέν εἰσι κουφότατα, οἷον τὸ πῦρ καὶ ὁ ἀήρ, τὰ δ

crassissimam materiam, vapores fuliginosos ex nube secum vehit. Ecnephiam sopit pluvia, sed typhoni compescendo impar est, qvi à boreali vento tollitur & extingvitur. Nihil aliud porro est ecnephias vehemens qvam typho, & typho remissus haud diversus est ab ecnephia. Sæpius & è frigidis oris per calida loca spirantes & alterati venti flant calidum, & ex calidis flantes in medio frigidæ permixti auræ frigidi affluunt.

113. *De fulminibus.*

Fulmen non solet incendere, substantiam enim habet subtilissimam, unde corpora celeriter transeundo propter subtilitatem ea non inflammat. Inde & Græcis dictus κεραυνὸς qvasi εὐκερὴς qvod facile permeet, neqve adeo accendat. Subtilissimum enim cum sit ut dixi, celerrime corpus pervadit ut nec inflammet neqve nigrum faciat, unde & nonnulli vocant ἀργῆτα sive candens, ἀργὸν enim candidum significat. Qvanqvam enim fulmen ignis est, qvod naturâ urit, at subtilitas velocitasqve transitus non per momentum immorans corpori, illud relinqvit sine ustione. Qvicqvid enim urit, non modo magnitudine debita indiget ad urendum, sed etiam ut corpori urendo per aliqvod tempus immoretur. Ob hanc itaqve causam non inflammat nec urit fulmen.

114. *De prestere sive igneo turbine.*

Prester incendit & inflammat, ut nomine etiam ipso indicatur. Dictus enim prester Græcis est à vocabulo πρήθειν qvod accendere significat. Accendit autem, qvia ex nube secum vehit crassiorem materiam eamqve inflammat. Præcedit presterem ventus, qvod inde constat, siqvidem qvæ inflammari debent, prius à spiritu presteris sulfureo percelluntur rumpunturqve, unde & fulmine tacta per aliqvod tempus hiant. Nec tantum præcedit presterem ventus, sed comitatur etiam, & seqvitur. Latius ac passim diffusus & subtilior si fuerit, tonitru facit & fulgur: si inflammetur, efficit fulmen, & fulgur, presteremqve. Ex non inflammato fiunt ecnephias ac typho. Cæterum omnia hæc contingunt per violentam excussionem.

115. *Quomodo cœperit Mundus?*

Mundus subsistere cœpit à natura & motu elementorum. Horum enim cum qvædam levia sint ut ignis & aër, alia gravia, ut aqva

δὲ βαρύτατα, οἷον ὕδωρ καὶ γῆ, τὰ μὲν ὅσα βαρύτατα κάτω τοῦ παντὸς ὑπεκάθητο, τὰ δ' ὅσα μετέωρα, εἰς τὸ πῦρ ἐξεφέρετο. πᾶν δὲ ἀπὸ γῆς φερόμενον ἄνω ἐστί. διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν οἷον περικεκλασμένος καὶ κυρτὸς ὁ κόσμος ἐστί. συνθλιβομένων δὲ τῶν σωμάτων ἀλλήλοις, ἡ τοῦ ὕδατος ἐγενήθη φύσις, ῥευστικῶς δὲ καὶ τοῦτο φερόμενον ἐκοίλανε τοὺς ὑποκειμένους τόπους, καὶ τοὺς κοιλωμένους τόπους θαλαττίους ἐποίησεν. Ἐκ μὴν οὖν τῶν ὑποκαθιζόντων σωμάτων ἐγενήθη ἡ γῆ. ἐκ δὲ τῶν μετεωριζομένων ὁ οὐρανὸς, πῦρ, ἀήρ.

ρις. Εἰ ἓν τὸ πᾶν;

Οὐ πολλοὶ κόσμοι σωματικοὶ, κατ' ἐνίους τῶν φιλοσόφων, εἰσίν· ἀλλ' εἷς τέλειος, καὶ οὐδὲ κυρίως ἓν ὀνομάζεται. πῶς γὰρ ἓν ὁ κόσμος σύνθετος ὢν καὶ πολυμερής, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν αὐτοῦ ἕνωσιν, τὴν τοῦ ἑνὸς ἔχει προσηγορίαν. Κυρίως γὰρ ἓν ὁ Θεός, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἁπλότητα. ὅσα δὲ μετὰ Θεὸν, οὐ κυρίως ἕν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἕνωσιν καὶ μετοχὴν τοῦ ἑνὸς, οὕτω προσαγορεύεται. Καὶ γὰρ καὶ ὁ νοῦς ἕν ἐστι καὶ πολλά· ὅσα γὰρ τὰ ὄντα, τοσαῦτα καὶ ὁ νοῦς, ἐπεὶ καὶ παραδείγματα τούτων ἐν ἑαυτῷ περιέχει. πολλὰ καὶ ἡ ψυχὴ, διαιρετὴ γὰρ πολλῷ πλέον, τὰ στοιχεῖα τε καὶ τὰ σώματα. ἀλλ' ἐπειδὴ ἑνώσεως ἀκριβοῦς καὶ ὁ κόσμος κεκοινώνηκεν, ἓν διὰ τὴν ἕνωσιν ὀνομάζεται, καὶ διὰ τὴν τελειότητα τῶν στοιχείων αὐτοῦ εἷς ἐστὶ καὶ μόνος, ἀλλ' οὐ κόσμοι πολλοί.

ριζ. Περὶ κενοῦ.

Τὸ κενὸν οὐ πάντες, ἀλλ' ἔνιοι τῶν φιλοσόφων εἰσήνεγκάν τε τῷ λόγῳ καὶ ὠνομάκασιν. ἀποφαίνονται δὲ τοῦτο παντὸς σώματος ἔρημον, οἷον τι χάος ἀόρατον. καὶ φασὶ τοῦτο προϋποκεῖσθαι τοῦ κόσμου. εἶτα τῶν στοιχείων γεγονότων καὶ τοῦ οὐρανοῦ τῇ κυκλοφορίᾳ τὰ σώματα πάντα συσφίγξαντος, κενὸν μὴν ἐντὸς μηδὲν ἀπολελεῖφθαι· τὸ δὲ ἐκτὸς τῆς ἔξω περιφερείας αὐτοῦ ὅλον κενὸν εἶναι, ἄπειρον ἐν ἀπείρῳ τόπῳ ἐμφανταζόμενον. τοῦτον δὲ τὸν λόγον Ἀριστοτέλης μὴν ἀπογινώσκει παντάπασι, καὶ οὐδαμῶς τίθεται οὔτε ἐκτὸς τοῦ κόσμου, οὔτε ἐντός. Κλεομήδης δὲ ὁ φιλόσοφος, ἐντὸς μὴν τοῦ κόσμου οὐ φησὶν εἶναι κενόν, ἐκτὸς δὲ καὶ πάνυ βιάζεται.

ριη. Περὶ τόπου.

Ὁ τόπος ὡς τ' ὄνομα δηλοῖ, πρᾶγμα ἐστὶ δεκτικὸν σώματος, ἢ ἀσωμάτου φύσεως. ἐπεὶ οὖν ἡ ὕλη τὸ εἶδος δέχεται, τόπος λέγοιτο ἂν ἡ ὕλη τοῦ

& terra, graviora ad inferiores partes universi subsiderunt, levia ut ignis sursum sese extulerunt. Qvicqvid vero terræ imminet, sursum est. Propter hanc causam mundus circumqvaqve flexus est ac gibbosus. Attritis vero invicem corpusculis, aqvæ prodiit natura, qvæ fluxu suo subjecta loca excavavit, & spatia mari recipiendo fecit. Ex subsidentibus igitur corporibus terra facta est, ex levibus & sublimibus Cœlum, ignis, aër.

116. *Num unum sit hoc universum?*

Non multi sunt mundi corporales, ut qvibusdam Philosophis persvasum, sed unus perfectus, licet non proprie unum dicitur, qvomodo enim unum fuerit mundus ex tot & tam diversis compositus? verum propter partium ejus invicem unionem unum appellatur. Cæterum proprie unum est DEus, omni simplicitate sublimior, qvæcunqve vero infra DEum sunt, non proprie sunt unum, sed propter unionem & participationem ex uno, ita dicuntur. Nam & mens unum sunt & multa. Qvotqvot enim sunt res, tot etiam mens est, nam & exempla illorum in se continet. Etiam animæ, qvæ & multo magis dividua est, contingit multa esse, nec minus elementis ac corporibus. Qvandoqvidem igitur accuratæ unionis etiam mundus est particeps, propterea unum appellatur, & qvoniam perfectus est, unus & solus, nec multi sunt mundi.

117. *De Vacuo.*

Vacuum non omnes sed aliqvi in scriptis suis induxere atqve nominavere Philosophi, ajuntqve illud esse omni spoliatum corpore, veluti invisibile qvoddam chaos, & ante mundum fuisse statuunt, deinde elementis prodeuntibus & cœlo circumrotatione sua corpora omnia colligante ac constringente, vacuum qvidem intus relictum nullum fuisse, extra cœli vero ambitum omne vacuum esse, qvod infinitum in infinito spatio licet cogitare. Hanc sententiam omnino rejicit Aristoteles, & nusqvam admittit vacuum, neqve intra mundum neqve extra. At *Cleomedes* Philosophus intra mundum reperiri negat, extra vero illum dari vacuum, vehementer contendit.

118. *De loco.*

Locus secundum vocabuli vim est aliqvid, qvod corpus vel rem incorporalem potest complecti. Qvoniam igitur materia complectitur

τοῦ εἴδους. ἀσώματον δὲ τὸ εἶδος. πάλιν, ἐπεὶ τὸ διάστημα ἔρημον ὂν καὶ κενὸν σώματα δύναται δέξασθαι, τόπος σωμάτων εἴη ἂν τὸ διάστημα. κυρίως δὲ τόπος ἐστὶ τὸ ἔσχατον τοῦ περιέχοντος μέρος τὰ σώματα, οἷον, ὁ ἀὴρ περιέχει τὰ φυσικὰ σώματα, ἀλλ' οὐ πᾶς ὁ ἀήρ. οὐ γὰρ ἢ ὁ ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἢ ὁ πλησίον τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ τὸ ἔσχατον μέρος αὐτοῦ περιέχει ἡμᾶς, αὕτη οὖν ἡ τοῦ ἀέρος ἐπιφάνεια, τόπος ἐστὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων.

ριθ. Περὶ χώρας.

χώρα ἐστὶ κατὰ τοὺς ἀριθμητικοὺς, τὸ νοητὸν τῶν ἀριθμῶν διάστημα, οἷον τὸ μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν δύο, καὶ τοῦ τρία, καὶ τοῦ τέσσαρα, καὶ τοῦ ἐφεξῆς. ἐπεὶ γὰρ οὐ συνεχής ἐστιν ἡ τάξις τῶν ἀριθμῶν, διαστήματα χώρας ἐπωνομάκασι. χώραν πάλιν τινὲς τῶν φιλοσόφων εἰρήκασι τὴν μερικὴν τοῦ περιέχοντος τὸ σῶμα περιοχὴν, οἷον ὁ πίθος περιέχει τὸν οἶνον. ὑποκείσθω δὲ, ὁ οἶνος περὶ κοίλης, ἀλλ' οὐχ ὅλον τὸ σῶμα τοῦ πίθου τὸν οἶνον ἐδέξατο, ἀλλὰ μόνη ἡ κοίλη αὐτοῦ περιφέρεια. τοῦτο γοῦν τὸ μέρος χώραν φασὶ τῶν φιλοσόφων τινές. οὐκ ἀπεικότως δὲ τοῦτο καὶ τόπον τις ὀνομάσειεν.

ρκ. Εἰ ἔμψυχος ὁ κόσμος.

Ὁ μὲν καθ' ἡμᾶς λόγος, οὐδὲ ἀκροθιγῶς τ' ὠσὶν ἔμψυχον εἶναι τὸν κόσμον προσίεται, προνοίᾳ μέντοιγε διοικούμενον. οἱ δὲ τελεώτεροι τῶν φιλοσόφων Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ ὅσοι τούτοις ἐπηκολούθησαν, καὶ ἔμψυχον, καὶ ἔννουν σαφῶς ἀπεφήναντο. ἐγκεῖσθαι δὲ οὐ τὰς ψυχὰς ἔν τε τῷ οὐρανῷ καὶ ταῖς ὑποκειμέναις σφαίραις, ἀλλ' ἀνάπαλιν τὰ σώματα τῶν θειοτέρων ἠρτῆσθαι διορίκασι. διακεῖσθαι μέντοι καὶ ὑπὸ φύσιν αὐτὰ νενομίκασιν, οὐκ ἀντικεῖσθαι μέντοιγε τὴν φύσιν οὔτε ταῖς ψυχαῖς τούτων, οὔτε ταῖς νοεραῖς διατάξεσιν. ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν μάλιστα κατευθύνεσθαι. ἀλλ' οὐδὲ δεσμεῖσθαι τὰς ψυχὰς, ἢ τοὺς νοῦς τοῖς τούτων ὠήθησαν σώμασιν. ἀλλ' ὑπ' ἐκείνων ἐξάπτεσθαι καὶ καταλάμπεσθαι.

ρκα. Εἰ ἀγέννητος ὁ κόσμος καὶ ἄφθαρτος.

Οὔτε ἀγέννητος παρ' ἡμῖν ὁ κόσμος δοξάζεται, οὔτε ἄφθαρτος, γεγενῆσθαί τε γὰρ αὐτὸν παρὰ τῆς γραφῆς καὶ φθαρήσεσθαι μεμαθήκαμεν. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ ἀγέννητον αὐτὸν καὶ ἄφθαρτον τίθεται. Πλάτων δὲ γεννᾷ μὲν αὐτὸν ἐν Τιμαίῳ, ἀποφαίνεται δὲ μηδὲ φθαρήσεσθαι τὸν ἅπαντα χρόνον. καὶ ἐπειδὴ ἀν-

ctitur formam, materia formæ qvæ res incorporalis est, possit dici locus. Sic spatium desertum ac vacuum, qvandoqvidem corpora recipere potest, non male locus corporum dicetur. Proprie vero locus est extremum qvod ambit corpora. ita aër ambit corpora naturalia, sed non aër qvicunqve, non enim ille qvi montibus sublimior & proximus cœlo est, sed inferior ejus pars nos ambit. Hæc igitur aëris superficies corporum nostrorum est locus.

119. *De spatio, quod Philosophi χώραν appellant.*

Arithmetici χώραν vocant intervallum intelligibile inter numeros, inter unum & duo, inter duo & tria, qvatuor atqve ita deinceps. Qvoniam enim non continuus est numerorum ordo sed discretus, intervalla inter numeros χώρας appellarunt. Sed & χώραν vocant Philosophorum aliqvi partem ac veluti regionem receptaculi corpus capientis, uti dolii qvod capit vinum. Si enim ponatur ventrem dolii tantummodo vino plenum, non qvidem totum dolii corpus sed tantum venter ejus circumferentiâ suâ vinum comprehendit, atqve hujusmodi partem Philosophi qvidam χώραν regionem vocant, qvam non absurde aliqvis etiam locum appellaverit.

120. *Num mundus sit animatus?*

Nostra Christianorum sententia ne summis qvidem auribus admittit animatum esse mundum, qvem Providentia gubernari novimus. At præstantissimi Philosophi Plato & Aristoteles, qviqve hos seqvuntur, & anima & mente præditum esse mundum aperte statuunt. Neqve animas inesse cœlo & infra positis sphæris, sed è contrario corpora ab illis tanqvam divinioribus dependere arbitrantur. Atqve naturæ qvidem etiam subjecta illa putant, sed naturam non adversari illorum animabus aut mentalibus legibus, sed ab illis maxime dirigi: neqve animas aut mentes ab corporibus illis suis existimarunt alligari, sed ab illis potius suspensa esse & illustrari corpora.

121. *Num Mundus ingenitus sit & incorruptibilis?*

Neqve ingenitus neqve incorruptibilis apud nos Christianos mundus esse docetur, qvem & factum esse & periturum è Scripturâ didicimus. Aristoteles vero & ingenitum illum & incorruptibilem ponit. Plato in Timæo tradit eum genitum esse, nullo autem tempore corrumpendum.

ἀντίκειται αὐτῷ, ὅτι σύνθετος ὢν καὶ φθαρήσεται, πᾶν γὰρ τὸ σύνθετον καὶ διαλυτὸν, διαστέλλεται λέγων, ὅτι ὅσον μὴν ἐπὶ τὴν φύσιν, φθαρτός ἐστι, σῶμα γὰρ οὐ χωρεῖ ἀιδιότητα, ἀλλὰ τὸ ἄφθαρτον ἐπεισάκτως παρὰ τοῦ Θεοῦ κομίζεται. ὁ δέ γε Πρόκλος ἐν τοῖς ἐξηγητικοῖς τοῖς πρὸς Τίμαιον λόγοις, πειρᾶται δεικνύναι βιαιότερον, ὅτι μηδὲ γεννητὸν ὁ Πλάτων τὸν κόσμον οἴεται, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀποφαίνεται, κατὰ δὲ τὸ σύνθετον, ἐπινοίᾳ γεννητόν.

ρκβ. Εἰ τρέφεται ὁ κόσμος.

Οὐ πόῤῥω μοι εὐηθείας εἶναι δοκοῦσιν οἱ τρέφεσθαι τὸν κόσμον ὑπολαμβάνοντες, εἴτε οὐρανὸν μόνον κόσμον κατονομάζουσιν ὡς ὁ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ, εἴτε μετὰ τοῦ αἰθέρος καὶ τὰ στοιχεῖα. εἰ γὰρ τελεώτατος ὁ κόσμος κατ᾽ αὐτοὺς μάλιστα δὲ καὶ ἀΐδιος, πῶς ἂν δεηθείη τροφῆς; Τὸ γὰρ ἀτελὲς καὶ ἐνδεὲς τρέφεται. ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ τὸ πλῆρες καὶ ἀνενδεές. εἰ δὲ τὸ τρέφον προσθήκην τῷ τρεφομένῳ ποιεῖ καὶ αὔξησιν, αὐξηθείη ἂν καὶ κόσμος τρεφόμενος, ἀλλὰ καὶ φθίνοι κενούμενος. ὥστε μείζων ὁ κόσμος ἑαυτοῦ καὶ ἐλάττων γενέσθαι. Τοῦτο δὲ πρὸς τῷ ἀτόπῳ καὶ γελοῖον ἄντικρυς. εἰ, οὖν οὔτε αὐξήσεως δεῖ τῷ κόσμῳ οὔτε κενώσεως, οὐ τροφῆς ἂν αὐτῷ δεήσει ποτέ.

ρκγ. Περὶ τάξεως κόσμου.

Ἐναντίοι πρὸς ἀλλήλους οἱ τῶν ἑλλήνων σοφοὶ τὰ μέρη τοῦ κοσμοῦ τιθέασι. τὸ δὲ ἀληθὲς, ὁ μὴν οὐρανὸς, ὡς μέγιστον σῶμα καὶ κυκλικὸν, καὶ τὰ στοιχεῖα χωρεῖν καὶ συνέχειν δυνάμενον ἐκτὸς τούτων ἐξοικοδόμηται. ὑπὸ δὲ τὴν κοίλην αὐτοῦ ἐπιφάνειαν, πρῶτα μὴν τὰ ἀπλανῆ τῶν ἄστρων τετάχαται, καὶ ὁ ζωδιακὸς κύκλος, εἶτα αἱ τῶν πλανωμένων ἄστρων σφαῖραι τε καὶ φοραί, ὧν ἡ σελήνη τὸ τελευταῖον, ὑπὸ δὲ ταύτην εὐθὺς τὸ ὑπέκκαυμα οἷον ἡ τοῦ πυρὸς δύναμις, εἶτα ὁ ἀὴρ, καὶ μετὰ τούτων τὸ στοιχεῖον τοῦ ὕδατος, τελευταῖον δὲ τὸ τῆς γῆς σῶμα τεθεμελίωται, καὶ πάντα μὴν ἐν πᾶσιν ἐστίν. ἕκαστον δὲ τῶν στοιχείων ὁλότητα τινὰ περιγεγραμμένην ἔχει καὶ πάντα ἀλλήλοις ἔγκειται.

ρκδ.

dum. Cui qvoniam objici poteſt, qvod cum ſit compoſitus etiam corrumpetur, qvicqvid enim compoſitum eſt etiam diſſolvi poteſt, excipit ille ac reſpondet, qvod naturæ ſuæ ratione utiqve ſit corruptibilis mundus, corpus enim nullum in ſe habere ſempiternitatem, ſed à DEO accepiſſe eſſeqve illi ſuperadditum ut ſit incorruptibilis. Proclus in commentariis ſive explanationibus ſuis in Timæum omni contentione ſtudet demonſtrare, qvod nec genitum Plato mundum ſenſerit, ſed tempore qvidem ingenitum eſſe putat, vel ut rectius dicam confirmare annititur, ſed qvatenus compoſitus eſt, genitum licet cogitare.

122. *Num Mundus nutriatur?*

Non longe mihi ab inſania videntur abeſſe qvi mundum nutriri exiſtimant, ſive cœlum tantummodo Mundi nomine appellant, ut in Timæo Plato, ſive una cum Cœlo etiam qvatuor elementa. Si enim ut ipſi ſentiunt perfectiſſimus eſt mundus maxime atqve æternus, qvi fieri poteſt ut cibo indigeat? Nutritur qvippe qvod imperfectum eſt & indigens, non vero plenum qvod eſt, & cui nulla re eſt opus. Nam ſi per nutrimentum ei qvi alitur additur aliqvid & incrementum accedit, creſcet etiam mundus ſi alitur, aut ſi alimento deſtituatur marceſcet. Erit itaqve major ſe ipſo aut minor mundus, qvod perſpicue abſurdum ac ridiculum. Qvare ſi nec incrementi nec evacuationis capax mundus eſt, neqve nutrimento unqvam indigebit.

123. *De Mundi ordine.*

Græcorum Philoſophi in collocandis Mundi partibus ſibi ipſis invicem adverſantur. Vera ſententia eſt qvod cœlum tanqvam maximum corpus & circulare, atqve elementa complecti ac continere aptum, extra illa ſtructum eſt. Sub hujus concava ſuperficie primum qvidem inerrantes ſtellæ ordinatæ ſunt, & Zodiacus circulus: deinceps planetarum orbes ac circuli, quorum infima eſt luna: infra hanc ſtatim ὑπέκκαυμα illud ſive fuliginoſa exhalatio flammam concipere apta, hinc aër, & deinceps aqvæ elementum, ac poſtremo loco terra fundata eſt. Sic omnia omnibus inſunt, & elementum qvodqve univerſitatem qvandam ſive totitatem ut ita dicam habet circumſcriptam, & omnia invicem ſunt ſuper impoſita.

124. Quæ

ρκδ. Τίς ἡ αἰτία τοῦτον κόσμον ὅλον ἐγκλιθῆναι.

Θαυμάζω τῶν Φιλοσόφων ἐνίων τὸν κόσμον μεταπεσεῖν, καὶ τὴν πρώτην οἰομένων δημιουργίαν ὥσπερ ἐξολισθεῖσαν τῆς οἰκείας τάξεως, καὶ τὸν μὴν βόρειον πόλον μετεωρισθῆναι, ὑπόγειον δὲ γενέσθαι τὸν νότιον, καὶ τὴν ἰσημερινὴν ζώνην ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν μετεγκλιθῆναι. τοσοῦτον γὰρ ἠγνοήκασιν, ὅτι παρὰ τὴν διάφορον τῶν κλιμάτων θέσιν οἱ πόλοι νῦν μὴν ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος κύκλου ἑστήκασι, καὶ ἀμετάθετον τὸ πᾶν διατηροῦσι, τοῖς δὲ τὸ βόρειον κλίμα λαχοῦσιν οἰκεῖν, ὁ μὴν ἐκεῖσε πόλος μετέωρος φαίνεται, καὶ ἀειφανής, ὁ δε νότιος ὑπὸ τὴν γῆν κρύπτεται. οὐ μετεκλίθη γοῦν ὁ κόσμος ἐπ' οὐδὲν μέρος, ἀλλ' ἡ τῶν οἰκήσεων θέσις φαντάζει τὴν ἔγκλισιν.

ρκε. Πόθεν ἄν τις γνοίη ἑλληνικαῖς ἀποδείξεσι τὴν κόσμου συντέλειαν.

Περὶ τῆς τελευταίας ἡμέρας καὶ ὥρας, οὐδεὶς οἶδε κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνὴν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ συναΐδιος ἐκείνῳ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον. ἕλληνες δὲ βιάζονται καὶ ταύτην εἰδέναι διὰ κενῶν ἀποδείξεων. ὁ Κρόνος ποιεῖ τὴν μεγίστην ἀποκατάστασιν δι' ἐτῶν διακοσίων ἑξήκοντα καὶ πέντε. ὁ ζεὺς διὰ εἰκοσικαὶ ἑπτά. ἄρης δὲ διὰ διακοσίων ὀγδοήκοντα πρὸς τοῖς τέσσαρσιν. ὁ ἥλιος διὰ χιλίων τετρακοσίων ἑξήκοντα πρὸς τῷ ἑνί. ἀφροδίτη διὰ χιλίων ἑκατὸν πεντήκοντα πρὸς τῷ ἑνί. ἑρμῆς διὰ τετρακοσίων ὀγδοήκοντα καὶ ὀκτώ. ἡ σελήνη δι' ἐτῶν εἴκοσι πέντε. ἡ δὲ κοσμικὴ ἀποκατάστασις γίνεται δι' ἐτῶν μυριάδων ἑκατὸν ἑβδομήκοντα καὶ πέντε πρὸς τρισχιλίοις διακοσίοις, καὶ τότε γίνεται σύνοδος πάντων τῶν ἀστέρων κατὰ τὴν τριακοστὴν μοῖραν τοῦ καρκίνου, ἢ τὴν πρώτην μοῖραν τοῦ λέοντος. καὶ τηνικαῦτα γίνεται ὁ παντελὴς τοῦ κόσμου κατακλυσμός. κατὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐλαχίστων ἐτῶν τῶν ἀστέρων, οἱ μερικοὶ κατακλυσμοὶ γίνονται. ἑκάστῳ γὰρ ἀστέρι πλανήτῃ μέγιστα καὶ μέσα καὶ ἐλάττονα ἔτη παράκειται.

ρκϛ. Τίνα δεξιὰ τοῦ κόσμου, καὶ τίνα ἀριστερά.

Τοῖς μὲν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δύσιν ὁρῶσιν, δεξιὰ τοῦ κόσμου μέρη τὰ βόρεια, ἀριστερὰ δὲ τὰ νότια. τοῖς δ' ἀπὸ τῆς δύσεως πρὸς τὴν ἀνατολὴν βλέπουσι, δεξιὰ μὴν τὰ νότια, ἀριστερὰ δὲ τὰ βόρεια. καὶ ἐμπρόσθια μὴν τοῦ οὐρανοῦ τὰ ἑσπέρια μέρη, ὅτι πρὸς ταῦτα φέρεται κινούμενος, ὀπίσθια δὲ τὰ ἑῷα, ἀπ' ἐκεί-

124. *Quæ causa sit mundum hunc totum inclinari?*

Miror Philoſophos qvosdam exiſtimantes mundum loco ſuo excidiſſe, ſitumqve qvem primum à conditore acceperat perdidiſſe, polumqve adeo borealem in altiorem partem elatum, auſtralem vero depreſſum infra terram, & æqvinoctialem zonam verſus meridiem inclinatam eſſe. Usqve adeone ignorant qvod pro diverſo climatum ſitu, poli jam ſupra horizontem verſantur, nec in mundo qvicqvam ideo mutatur aut transponitur, qvodqve auſtrale clima habitandum ſortitis polus borealis ſemper conſpicitur & capitibus eorum imminet, auſtralis vero infra terram occultatur. Neutiqvam igitur Mundus in alteram partem inclinatus eſt, ſed habitationum ſitus, inclinationem ſibi imaginatur.

125. *Quomodo quis per Græcorum demonſtrationem perſpectum habere poſſit Mundi finem?*

De ultima die & hora, ſecundum dictum Evangelii, nemo novit niſi Pater, & conſcius cum ipſo Filius, & Spiritus è Patre procedens. At Græci etiam hanc ſcire vanis contendunt demonſtrationibus. Saturni maxima periodus eſt annorum ducentorum ſexaginta qvinqve. Jovis annis viginti & ſeptem. Martis ducentis octoginta qvatuor. Solis mille qvadringentis uno & ſexaginta. Veneris mille qvadringentis uno & qvinqvaginta. Mercurius qvadringentis octoginta & octo. Lunæ deniqve viginti qvinqve annis. Sed magna mundi periodus abſolvitur annis millies ſeptingenties ac qvinqvagies mille & termille ac ducentis, illo tempore omnium planetarum conjunctio fiet in trigeſimo gradu cancri vel primo leonis, atqve tunc univerſali mundus obruetur diluvio. Poſt abſolutas periodos minorum in planetis annorum, particulares accidunt eluviones, unicuiqve enim ſtellarum errantium maximi, medii & minores anni tributi ſunt.

126. *Quænam mundi dextra ſint, quænam ſiniſtra?*

Ab oriente occaſum verſus ſpectantibus dextra mundi ſunt ſeptentrionalia, auſtralia ſiniſtra. Sed ab occidente ſpectantibus ad orientem, auſtralia dextra ſunt, ſiniſtra ſeptentrionalia: Facieiqve obverſæ ſunt occidentales Cœli partes, ad illas enim fertur ſiqvis procedat,

ἐκείνων γὰρ ὁρμᾶται. τίνα δὲ κάτω τοῦ οὐρανοῦ καὶ τίνα ἄνω, οἱ μὲν ἄλλοι τῶν Φιλοσόφων τὸ μὲν ὑπὲρ κεφαλὴν ἡμῶν ἡμισφαίριον ἄνω τιθέασι, τὸ δὲ ἀντίθετον κάτω. Ἀριστοτέλης δὲ νῦν μὲν ὅλον τὸν οὐρανὸν ἄνω τῆς γῆς ἀποφαίνεται, νῦν δὲ κάτω ἄνω πλὴν μετὰ θαυμασίας καὶ λογιωτάτης ἀποδείξεως.

ρκζ. Περὶ μεταβολῆς τῶν τῆς γῆς μερῶν.

Μεταβάλλει τὰ μέρη τῆς γῆς κατὰ τὸ ξηρότερον καὶ ὑγρότερον. ἀπὸ μὲν ὑγροῦ ξηρότερα γινόμενα καὶ ἀπὸ ξηροῦ ὑγραινόμενα. συμβαίνει δὲ καὶ τὴν θάλατταν ἠπειροῦσθαι, καὶ τὴν ἤπειρον θαλαττοῦσθαι. καὶ ἐν μὲν τῷ μεγάλῳ χειμῶνι ἡ ἤπειρος θαλαττοῦται, ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ θέρει ἡ θάλασσα ἠπειροῦται. ἐμβάλλοντες γὰρ εἰς αὐτὴν τῷ ἐπιφέρειν τὴν ἰλὺν ἠιόνας ποιοῦσι. Καὶ οὕτως ἀπογαιοῦται ὁ ποταμὸς ἐκεῖνος. μὴ εἰσβάλλοντες δὲ ποιοῦσι τὴν γῆν θαλαττοῦσθαι, ἀλλ' ἐνταῦθα ἠπειρωμένη ἡ θάλασσα, ὠθεῖται εἰς τὴν ἀντιπέραν ἤπειρον, καὶ θαλαττοῖ ταύτην, εἰ δὲ μὴ, παλινοστεῖ τὸ ὕδωρ αὖθις ἐπὶ τὸν οἰκεῖον τόπον, καὶ θαλαττοῦται πάλιν τὸ ἠπειρωμένον.

ρκη. Περὶ σεισμῶν.

Τὸν σεισμὸν ποιεῖ μὲν ὁ Θεὸς, ὥσπερ δὴ καὶ τ' ἄλλα σύμπαντα κατὰ τὸ, ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν. προσεχὲς δὲ τούτου αἴτιον, τὸ ἀναπεμπόμενον ἀπὸ τῆς γῆς πνεῦμα. ὅταν εἴσω τύχοι ῥυὲν τὸ ἔξω ἀναθυμιώμενον, διὰ ταῦτα καὶ νηνεμίας γίνονται οἱ πλεῖστοι καὶ μέγιστοι τῶν σεισμῶν· κατακλείεται γὰρ τηνικαῦτα ὑπὸ γῆν τὸ αἴτιον τῶν σεισμῶν. γίνονται δὲ ἰσχυρότεροι τῶν σεισμῶν, ὅπου ἡ θάλασσα ῥοώδης καὶ ἡ χώρα σομφὴ καὶ ὕπαντρος. διὰ γὰρ τὴν στερεότητα τὸ πνεῦμα γινόμενον σφοδρὸν, μᾶλλον σείει τὴν γῆν. αἵ τε χῶραι ὅσαι σομφοὺς ἔχουσι τοὺς κάτω τόπους, πολὺ δεχόμεναι πνεῦμα σείονται μᾶλλον, ὅτι ἥλιος ἀχλυώδης καὶ ἀμαυρὸς τότε φαίνεται, ὑπονόησιν ἀρχομένου τοῦ πνεύματος εἰς τὴν γῆν τοῦ διαλύοντος τὸν ἀέρα καὶ διακρίνοντος.

ρκθ. Περὶ τοῦ μεγάλου χειμῶνος.

Μέγας ἐστὶ χειμὼν ἡνίκα πάντες οἱ πλανῆται ἐν χειμερινῷ ζωδίῳ γίνονται ἐν ὑδροχόῳ ἐν ἰχθύσι. μέγα δὲ θέρος, ὅταν πάντες ἐν θερινῷ ζωδίῳ γένωνται

poſt tergum vero ſunt orientales,ab his enim recedit. Qvod ſi reqviras qvænam ſuperiora ſunt in cœlo, qvæ inferiora,alii qvidem Philoſophi qvæ ſupra caput noſtrum ſunt ſuperiora ſtatuunt,qvæ his ſunt oppoſita habent pro inferioribus. At Ariſtoteles jam totum cœlum ut ſuperius reſpectu terræ conſiderat, jam qvod ſuperius vocavit appellat inferius, ac viciſſim, nec ſine præclara & erudita demonſtratione.

127. *De partium terræ mutatione.*

Partes terræ alterantur ratione ſiccitatis & humiditatis, cum ex humidis fiunt ſiccæ vel ex ſiccis humidæ. Contingit & ex mari fieri terram continentem, &terram mutari in mare. Nam & in magna hieme mari terra obruitur, & in magna æſtate mare exſiccatur. Fluvii qvoqve in cauſa ſunt ut mari nudetur terra, dum enim in illud influunt ſecumqve adducunt limum, littus augent,qva ratione etiam fluvius ejusmodi in terram abit.Sin vero non influant,faciunt terram mari obduci. Sed tum mare continenti cedens ad contrarium littus pellitur idqve obruit: qvod ſi non poſſit, recurrit iterum ad ſuum locum, & qvæ jam terra continens facta erat, illam iterum opplet & occupat.

128. *De terræ motibus.*

Terræ motûs ut omnium in natura Auctor eſt DEUS, ſecundum illud: * *Qui reſpicit in terram, facitque eam tremere.* Sed proxima cauſa eſt emiſſus ex terra ventus,qvando intus agitari contingit vapores exhalari ſolitos, qvamobrem & vehementiſſimi & maximi terræ motus ſunt nullo vento ſpirante, hæc enim cauſa motus à terra includitur. Fiuntqve ibi concuſſiones graviores, ubi mare fluctuoſum & terra plena cavernis eſt ac meatibus: Spiritus enim firmo loco incluſus fit vehementior magisqve terram qvatit, & regiones qvibus loca infra terram ita meatibus referta ſunt, multum ventum capiunt, magisqve concutiunt terram qvando ſol nubibus obſeptus & obſcurus eſt, nam ſpiritus ille ſubire extrinſecus terram iterum incipit, qvi aërem diſſolvit ac ſerenum reddit.

129. *De magna hieme.*

Magna hiems eſt qvando omnes planetæ in hiberno erunt ſigno zodiaci, in aqvario vel piſcibus. Magna ſive magni anni æſtas eſt,

* Pſal. CIV. 32.

νοιντο, ἐν λέοντι μὴν γινόμενος, ποιεῖ θέρος, ἐν αἰγοκέρῳ δὲ χειμῶνα. ἔνθεν καὶ ἐνιαυτὸς ὠνόμασαι, διὰ τὸ εἰς τὸ αὐτὸ φέρειν τὸν ἥλιον, ἀπὸ γὰρ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ ἀποκαθίσαται ὁ φωστήρ. καὶ πάντες μὴν οὖν κατὰ κορυφὴν ἡμῶν γενόμενοι οἱ πλανῆται ποιοῦσι μέγα θέρος, ἀφιστάμενοι δὲ ἐκ διαμέτρου ποιοῦσι μέγαν χειμῶνα. καὶ ἐν μὴν τῷ μεγάλῳ χειμῶνι θαλαττοῦται ἡ ἤπειρος, ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ θέρει ἠπειροῦται ἡ θάλασσα.

ρλ. Διὰ τί ἁλμυρὸν τὸ τῆς θαλάττης ὕδωρ ἐστίν;

Ἁλμυρόν ἐστι τὸ θαλάττιον ὕδωρ, διότι ἡ καπνώδης ἀναθυμίασις ἄπεπτος οὖσα οὐσία παρεμπίπτουσα τῇ θαλάσσῃ ποιεῖ αὐτὴν ἁλμυρὰν καὶ βαρεῖαν. ἡ αὐτὴ δὲ ἀναθυμίασις ἀπόγειος γινομένη καὶ μιγνυμένη τοῖς θερινοῖς καὶ μετοπωρινοῖς ὑετοῖς ποιεῖ αὐτοὺς ἁλμυρούς. οἱ δὲ ποταμοὶ οὐ πάσχουσι τὴν ἁλμυρότητα διὰ τὴν ἄπαυστον αὐτῶν χρῆσιν· χρὴ γὰρ στάσεως, ἵνα γένηται ἡ κρᾶσις τῆς καπνώδους ἀναθυμιάσεως τοῖς ὑποκειμένοις ὕδασιν. αἴτιον δὲ τῆς ἁλμυρότητος καὶ ὁ ἥλιος. τῇ γὰρ οἰκείᾳ θερμότητι ἐξατμίζων τὴν θάλασσαν, καὶ τὸ γλυκύτερον αἴρων καὶ κουφίζων πρὸς τὸν ἀέρα, κάτω ἁλμυρότερον ἐᾷ καὶ βαρύτερον. ὅτε δὲ παχύτερόν ἐστι τὸ θαλάττιον ὕδωρ τῶν ποταμίων ὑδάτων, δῆλον αἰσθήσει. Εἰ μὴν γὰρ τοῖς ποταμοῖς οὐ δύναται πλεῖν βαρὺν ἔχοντα φόρτον πλοῖα, ἐν δὲ τῇ θαλάσσῃ βαστάζονται ἐλαφρῶς, διὰ τὴν αὐτῇ ὑποκειμένην παχύτητα.

ρλα. Τίς ἡ αἰτία τοῦ ἐν τῇ θαλάσσῃ γλυκὺ ὕδωρ εὑρίσκεσθαι.

Αἴτιον τοῦ εἶναι γλυκὺ ὕδωρ ἐν τῇ θαλάσσῃ τὸ ποταμοὺς ῥεῖν περὶ αὐτήν. ὁ γοῦν ἐπὶ Γάζαν πλοῦς ὕδωρ ἔχει γλυκὺ, διὰ τὸ τινὰ στόμια τοῦ Νείλου ἐκεῖσε ἐμβάλλειν. τῇ γὰρ ῥύμῃ καὶ τῇ ὁρμῇ ἐμβάλλειν ὁ ποταμὸς εἰς τὴν θάλασσαν, οἷον ῥεῦμα τινὰ ποιεῖ, καὶ παρέχει ὕδωρ γλυκύ. καὶ τοῦτο δέ σοι ἰστέον, ὅτι ὁ μὴν ποταμὸς ἀπὸ πάσης μεγάλης πηγῆς ῥεῖ, καὶ τὰ φρέατα δὲ ἀπὸ πηγῶν ἔχουσι τὴν ἀρχήν, καὶ ὅπου μὴν ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς γῆς ἐκδίδοται τὰ ὕδατα, ὅπου δὲ ἀπὸ πηγῶν καὶ κρηνῶν ἐπιπολῆς. Καὶ ποταμοὶ μὴν καὶ κρῆναι ῥευστὰ ἔχουσιν ὕδατα, τὰ δὲ φρέατα, στάσιμα, οὐ γὰρ ἐκρέουσιν. ἔξωθεν δὲ θαλάσσης ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐρυθρὰν λέγει, διὰ τὸ μὴ ἔχειν πέρας. τόπος δὲ ἐστι περὶ τὸν ποταμὸν τὸν βαθύτατον, βαθὺς καλούμενος, ἔνθα ἀναδίδοται ὕδωρ γλυκύτατον μετὰ πολλοῦ πνεύματος.

ρλβ.

qvando omnes convenient planetæ in ſigno æſtivo. Sol qvidem in leone conſtitutus æſtatem, in ſagittario hiemen facit. Hinc & annus ἐνιαυτὸς Græcis, qvod ſolem ἐις τὸ ἀυτὸ in eundem locum referat, ab uno enim puncto in idem punctum ſol redit. Omnes igitur planetæ ſupra noſtrum verticem conſtituti magnam facient æſtatem, è diametro autem à nobis remoti omnes magnam hiemen. Et in magna hieme terra mari obruetur, ut in magna æſtate exſiccabitur mare.

130. *Quare maris aquæ ſalſæ ſint?*

Aqva marina ſalſa eſt, qvoniam vapores fumoſi tanqvam materia non ſatis cocta ac digeſta mari incidentes eam ſalſam gravemqve reddunt. Similes exhalationes è terra factæ mixtæqve æſtivis & autumnalibus pluviis, ſalſas eas reddunt. Fluvii autem ſalſedine non afficiuntur propter fluxum ſuum continuum. Stabilitate enim opus eſt, ut fumoſæ illæ exhalationes ſubjectis aqvis miſceantur. Salſedinis etiam cauſa eſt ſol. Calore enim ſuo vapores è mari eliciens dulcioresqve partes elevans & attollens in auram, ſalſiores & graviores inferius relinqvit. Qvod vero marinæ aqvæ fluviatilibus craſſiores ſint, ad ſenſum ipſum patet, qvæ enim ob grave onus fluviis vehi non poſſunt naves, à mari propter illius denſitatem facile portantur.

131. *Quæ cauſa ſit quare in mari quoque dulces aquæ reperiantur?*

Cauſa ob qvam dulces etiam in mari aqvæ reperiuntur, ſunt fluvii in illud defluentes. Sic in ora Gazæ vicina mare aqvas dulces habet, qvod Nili qvædam oſtia non procul inde in illud ſe exonerant. Dum enim vehementia & impetu fluvius devolvitur in mare, ſcaturitiones veluti qvasdam fait, & aqvam reddit dulcem. Memineris etiam hoc, qvod ab omni magno fonte manat fluvius, & putei qvoqve fontibus ortum debent: atqve alicubi ex profundo terræ loco aqvæ ſcaturiunt: alibi vero è fontibus & ſcatebris in terræ ſummitate. Ac fluvii qvidem & ſcatebræ aqvas habent profluentes: putei vero ſtantes, neqve enim promanant. Cæterum Ariſtoteles mare Erythræum extra Oceanum ponit, qvoniam finibus ipſi non jungitur. Eſt & *locus* eidem dictus *profundus* ſupra * Mæotin paludem, ubi cum multo Spiritu aqva dulciſſima propullulat.

(Xx) 3 132. *Quare*

* In Græco eſt, *circa fluvium profundiſſimum*. Sed præ obſcuriore illa interpretatione poſui *Mæotin paludem*, reſpicit enim Pſellus hæc Ariſtotelis lib. de Muudo cap. 4. τὸ δὲ ὑπὲρ Κασπίαν βαθὺν ἔχει τὸν ὑπὲρ τὴν Μαιῶτιν λίμνην τόπον.

ρλβ. Διὰ τί τὸ θαλάττιον ὕδωρ οὐ τρέφει τὰ δένδρα;

Οὐ τρέφει τὰ δένδρα τὸ θαλάττιον ὕδωρ, διότι οὐκ ἐνδύεται ταῖς ῥίζαις αὐτῶν. οὐδὲ ἀναφέρεται ταχέως εἰς τὸ σέλεχος καὶ τοὺς ἀκρέμονας διὰ τὸ παχὺ εἶναι, καὶ ὅτι ἐμβριθές ἐστι καὶ γεῶδες. τοῦτο δὲ ἀποδείκνυται ἀπὸ τοῦ μᾶλλον ἀνέχειν καὶ ὑπερείδειν τὰ πλοῖα, καὶ τοὺς κολυμβῶντας. εἰπὲ καὶ ἄλλην αἰτίαν, ὅτι ξηραντικόν ἐστι τοῦτο τὸ ὕδωρ. δεῖ δὲ τοῖς δένδροις οὐ ξηρότητος ἀλλ' ὑγρότητος. ὅτι δὲ ξηραίνει τὸ θαλάττιον ὕδωρ, φανερὸν καθέστηκεν ἀπὸ τοῦ βοηθεῖν πρὸς τὰς σήψεις, ἐξικμάζον ταῦτα καὶ ἀναξηραῖνον, καὶ τὰ σώματα δὲ τῶν λουσαμένων ἐν τῇ θαλάσσῃ ξηρὰν ἔχει καὶ τραχεῖαν τὴν ἐπιφάνειαν. εἰπὲ καὶ ἄλλην αἰτίαν ὅτι πολλῆς ἡ θάλασσα μετέχει τῆς λιπαρότητος, τὸ δὲ λιπαρὸν, ἐμπίπτον τοῖς πόροις τῶν δένδρων, οὐκ ἐᾷ ταῦτα καρπογονεῖν.

ρλγ. Διὰ τί τῆς θαλάττης ἐλαίῳ καταῤῥαινομένης γίνεται καταφάνεια καὶ γαλήνη;

Ὅτι τὴν θάλασσαν γεώδη καὶ ἀνώμαλον οὖσαν ἐξωθεῖ καὶ διαστέλλει τὸ ἔλαιον τῇ πυκνότητι, εἶτα ἀνατρεχούσης εἰς ἑαυτὴν καὶ συστελλομένης γίνονται πόροι τινὲς, καὶ κενὰ διαλείμματα, μεταξὺ διαύγειαν ταῖς ὄψεσι διδόντες καὶ καταφάνειαν. Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς λειότητος ἀπολισθαῖνον οὐ ποιεῖ πληγὴν, οὐδὲ σάλον. ἢ ὅτι τὸ ἔλαιον ὁμιχλώτατον καὶ λιπαρώτατον ὂν, ἐπιχεόμενον τῇ θαλάσσῃ, διασκίδνησι τὸν ἐν αὐτῇ ζοφερὸν ἀέρα καὶ λαμπρότερον ἀπεργάζεται. γαλήνην δὲ ἐμποιεῖ ἐπιπλέον ἄνωθεν, καὶ οὐκ ἐῶν κάτωθεν αὐτὴν ἀναβράττεσθαι. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι πολλαὶ περὶ τούτων αἰτίαι, ἀλλ' αἵγε εἰρημέναι τῶν ἄλλων εἰσὶ ἀκριβέστεραι.

ρλδ. Τίς ἡ αἰτία δι' ἣν ὅταν εἰς τὴν θάλασσαν ἐμπέσῃ κεραυνὸς, ἅλες ἐξωθοῦσιν.

Πηγνύμενον τὸ θαλάσσιον ὕδωρ τὰς ἅλας ποιεῖ. πήγνυται δὲ τοῦ κεραυνοῦ ἐμπεσόντος ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ τὸ γλυκὺ καὶ πότιμον ὕδωρ ἐξάγοντος. ὅθεν τὸ μὴν λεπτὸν καὶ πότιμον ὕδωρ, οὔθ' ὑπὸ ἡλίου καιόμενον πήγνυται, οὔθ' ὑπὸ κεραυνοῦ, τὰ δὲ ἁλμυρὸν ὑπ' ἀμφοτέρων τοῦτο πάσχει, καὶ μάλιστα ὑπὸ κεραυνοῦ. θειῶδες γὰρ ὂν τὸ κεραύνιον πῦρ ὅταν εἰς τὴν θάλασσαν ἐμπέσῃ, ἐξατμίζει μὴν καὶ ἀναξηραίνει τὸ πότιμον. πήγνυσι δὲ τὸ γεῶδες καὶ ἁλμυρὸν, ὅθεν ἄσηπτα μὴν οἱ κεραυνοὶ ποιοῦσι τὰ σώματα, ἄσηπτα δὲ οἱ ἅλες ἐκτηκομένης ὑπ' αὐτῶν τῆς ὑγρότητος. ταύτην

τὴν

132. *Quare aquâ marina arbores non alantur?*

Non alit aqva marina arbores, qvia se non facile insinuat radicibus, nec celeriter in truncum ramosq; assurgit, utpote crassior graviorq; ac terrestri natura: hoc enim inde demonstratur, qvod facilius qvam alia aqva fert sustinetqve naves & urinatores. Dices & aliam causam, qvod aqva marina exsiccat, cum arboribus non ariditate sed humore opus sit. Qvod vero siccandi vim habet aqva marina, manifestum est qvia juvat contra putrefactionem, qvoniam aridas res reddit siccasqve. Sed & corpora eorum qvi in mari laverunt siccam & asperam superficiem habent. Addes & tertiam causam, qvod aqva marina abundat pingvedine, at pingvedo poris arborum se insinuans fœcundas esse non permittit.

133. *Quare oleo in mare effuso perspicua ejus aqva fiat & tranquilla?*

Qvia marina aqva terreis & inæqvalibus constans particulis truditur, laxaturqve olei densitate, deinde recurrente illa ad suam naturam seseqve componente fiunt pori qvidam & vacua intervalla, qvæ oculis liqvidam illam faciunt ac perspicuam. Et spiritus lævi corpori allabens non turbat aqvā jactatve. Vel qvod oleum æqvabile maxime & pingve si aqvæ marinæ affundatur, caliginosum in illa aërem dispellit, & lucidiorem facit. Tranqvillitatem vero facit oleum, dum aqvæ marinæ supernatat, nec permittit ex inferiore loco illam exæstuare. Sunt & aliæ multæ harum rerum causæ, sed aliis accuratiores sunt qvas attuli.

134. *Quid sit causæ, quare si fulmine tangatur mare, sal emergat?*

Ex aqva marina coagulata fit sal. Coagulatur autem si fulmine tacta fuerit, idqve dulcem atqve potabilem aqvam subduxerit. Nam tenera qvidem ac potabilis aqva nec sole urente, nec fulmine incidente coagulatur: marina autem utroqve modo, maximeqve à fulmine. Ignis enim ejus sulfureus in mare delatus potabilem aqvam absumit atqve in vapores abigit, terream autem ac salinam coagulat, unde & corpora fulmine tacta incorruptibilia sunt, & salis ope à putredine conservantur, humore per illum exsiccato. Hanc

causam

τὴν αἰτίαν καὶ Ἀριστοτέλης ὁ Φιλόσοφος τίθησί τε καὶ ἀποδέχεται, καὶ οἱ κρείττονες τῶν Φυσικῶν.

ρλε. Περὶ τῆς ἐν εὐβοίᾳ παλιῤῥοίας.

Τὸ πέλαγος τὸ Ἰωνικὸν ἐκ πολλῆς εὐρυχωρίας ἐν τῇ εὐβοίᾳ στενούμενον, καὶ καθάπερ διὰ στομίου τινὸς εἰς τὸν κρισαῖον κόλπον ἐκχεόμενον ἐμμίξεται πρὸς τὴν αἰγαίαν θάλατταν ἐπειγόμενον ὑπὸ τοῦ τῆς πελοποννήσου ἰσθμοῦ τῆς πρόσω φορᾶς ἀνακόπτεται, προμηθείᾳ κρείττονι ὡς ἔοικεν ἐπικλῦσαι τὴν ἀντίθετον προβολῇ τοῦ αὐχένος ἀποτειχιζόμενον, κἀκτούτου δὲ παλιῤῥοίας, ὡς τὸ εἰκὸς, γινομένης. καὶ περὶ τόνδε τὸν πορθμὸν πλέον ἢ κατὰ τὸν ἄλλον κόλπον θλιβομένου τοῦ ἐπιῤῥέοντος ἐπὶ τῷ ἀνατρέχοντι πολλάκις ἐμπίπτον τὸν βρασμὸν ποιεῖ τὸ ὕδωρ, καὶ κῦμα φλεγμαῖνον ἐγείρει πρὸς τῆς ἀντιτυπίας εἰς κλύδωνα κορυφούμενον.

ρλϛ. Διὰ τί ὑπὸ τῶν ὑετίων ὑδάτων μᾶλλον ἢ τῶν ἐπιῤῥύτων τὰ δένδρα καὶ τὰ σπέρματα πέφυκε τρέφεσθαι;

Διότι τῇ πληγῇ διεστῶσι τὴν γῆν καὶ πόρους ποιοῦσι καὶ διαδύονται εἰς τὴν ῥίζαν. ἢ ὅπερ ἀληθέστερον, πρόσφατόν ἐστι καὶ νέον ὕδωρ τὸ ὑόμενον, ἕωλον δὲ καὶ παλαιὸν τὸ λιμναῖον, ἢ ὅτι τὸ ἀερῶδες ὕδωρ πνεύματι μεμιγμένον ὂν, ὁδηγεῖται καὶ ἀναπέμπεται ταχέως εἰς τὸ φυτὸν ὑπὸ λεπτότητος, διὸ καὶ πομφόλυγας ποιεῖ, διὰ τὴν τοῦ ἀέρος ἀνάμιξιν, ἢ ὅτι τὸ ὄμβριον ὕδωρ γενόμενον ἐν ἀέρι καὶ πνεύματι καθαρὸν καὶ ἀμιγὲς κάτεισι. τὰ δὲ πηγαῖα καὶ τῇ γονῇ καὶ τοῖς τόποις ὁμοιούμενα δι᾽ ὧν ἔξεισι, πολλῶν ἀναπίμπλανται ποιοτήτων. Πρόσθες καὶ ἄλλην αἰτίαν. εὔσηπτόν ἐστι τὸ ὑέτιον ὕδωρ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ εὔθρεπτον. πᾶν δὲ ὕδωρ τὸ οὕτως ἔχον, τρέφει τὸ ὑποκείμενον.

ρλζ. Διὰ τί τῶν ὀμβρίων ὑδάτων εὐκερδέστερα τοῖς σπέρμασι τὰ μετὰ βροντῶν καὶ ἀστραπῶν ὕδατα;

Πνευματώδη εἰσὶ διὰ τὴν τοῦ ἀέρος ταραχὴν καὶ ἀνάμιξιν. τὸ δὲ πνεῦμα τὴν ὑγρότητα κινοῦν μᾶλλον ἀναπέμπει καὶ ἀναδίδωσιν. ἢ ὅτι βροντὰς μὲν καὶ ἀστραπὰς ποιεῖ τὸ θερμὸν ἐν τῷ ἀέρι πρὸς τὸ ψυχρὸν μαχόμενον. διὸ καὶ χειμῶνος ὑδαρῶς βρονταί. ἔαρος δὲ μάλιστα καὶ φθινοπώρου. ἡ δὲ θερμότης πέπτουσα τὸ ὑγρὸν προσφιλὲς ποιεῖ τοῖς βλαστάνουσι καὶ ὠφέλιμον. τὰ μήντοιγε ἐαρινὰ τῶν ὑδάτων ἀναγκαιότερα τοῖς σπέρμασι πρὸ τοῦ θέρους. ὅθεν ἡ πλεῖστον ὑομένη τοῦ ἔαρος χώρα, καθάπερ ἐν Σικελίᾳ πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς καρποὺς ἀναδίδωσιν.

ρλη.

causam Aristoteles Philosophus ponit probatqve, & præstantiores qviqve Physicorum.

135. *De Euripo sive æstu Euboico.*

Jonium mare ex amplissima latitudine ad Eubœam insulam angusto arctatum ferto, ac veluti per ostium qvoddam in Crissæum sinum se effundens miscetur mari Ægæo, Isthmumqve subit Peloponnesiacum, atqve adeo divina ut videtur providentia prohibetur ne ante se proruat & adversas terras ex angusto loco, qvo velut muris inclusum & exaggeratum est, obruat fluctibus. Atqve hæc verisimilis est æstus sive refluxus illius causa. Uti & apud istud fretum plus qvam in reliqvo sinu aqvæ arctantur, itaqve recurrentibus incidentes veluti effervescunt ac ebulliunt fluctusqve faciunt, qvi renitentibus undis allisi in æstum exaggerantur.

136. *Quare arbores & semina latius incrementum capiant à pluvialibus quam fluentibus aquis?*

Qvoniam pluviales aqvæ dum cadunt diffindunt terram porosqve & vias aperiunt, & in radicem se insinuant. Aut qvod verius, qvia recens & nova aqva est, cum illa ex lacubus sit vetus & à longo tempore. Vel quod pluvialis aqva aëreis referta particulis & spiritum admixtum habens pro subtilitate sua celeriter in plantam se immittit, unde & propter aërem intermixtum bullas excitat. Aut qvoniam pluvia aqva in aëre & spiritu prognata, pura & sincera descendit, fontana autem refert suas origines assimilaturqve locis per qvæ transit, atqve ita variis qvalitatibus repletur. Addes & aliam rationem. Pluvia aqva facile putescit atqve ita facile alteratur. Omnis autem aqva ita comparata nutrit subjectum in qvod incidit.

137. *Quare ex aquis pluviis illæ melius rigant quæ cum tonitru cadunt & fulgure?*

Nempe spiritu plenæ sunt, concusso & admixto aëre. Spiritus autem humorem magis movet impellitqve ac distribuit. Aut qvoniam calor frigori repugnans tonitrua facit & fulgura, qvare & hieme nulla tonitrua, sed vere maxime & autumno. Calor autem accedens humorem plantis oportunum reddit atqve utile. Atqve vernæ aqvæ seminibus ante æstatem maxime necessariæ sunt, unde regiones in qvibus veris tempore plurimum pluit, ut in Sicilia, multos & bonos ferunt fructus.

ρλη. Περὶ τινῶν λιμνῶν.

Ἡ μὴν καλουμένη παρὰ τοῖς πολλοῖς νεκρὰ θάλασσα ἡ ἐν παλαιστίνῃ, παχυτάτη οὖσα, ἁλμυροτάτη ἐστὶ πάντων ὑδάτων. καὶ πᾶν τὸ ἐμβαλλόμενον ἐν αὐτῇ σῶμα ἀναθεῖται ὑπὸ τοῦ ὕδατος, καὶ οὐ γίνεται ὑποβρύχιον. πᾶν δὲ ὕδωρ ἁλμυρὸν θερμὸν μὴν ἐστιν ἢ δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ· δυνάμει μὴν ὡς τὰ ἐν Τύρῳ, ἐνεργείᾳ δὲ ὡς ἐν Γαβάροις. καὶ ἐν ὀμβρικοῖς χώρα ἐστὶν ἰλυώδης, ἐν ᾗ κάλαμοι καὶ σχοῖνοι γίνονται πλεῖστοι, τούτων καίοντες οἱ τῆς χώρας καὶ ἀποτεφροῦντες, καὶ τὴν τέφραν εἰς ὕδωρ ἀφέψοντες τὸ ἐπιπαγὲν ἅλας εὑρίσκουσι. καὶ ἡ σερβωνίτης δὲ λίμνη ἁλμυρά ἐστι. καὶ ὅσον ἂν ἐπιγείνεται ἡ τοῦ ὕδατος παχύτης, τοσοῦτον καὶ ἡ ἁλμυρότης, ὡς εἶναι τὸ παχύτατον ἁλμυρότατον. καὶ ἡ θάλασσα οὖν ἁλμυρά ἐστι, διότι παχεῖα, διὰ τὸ συμμεμῖχθαι αὐτῇ τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν παχυτάτην οὖσαν.

ρλθ. Περὶ ποταμῶν.

Ἀπὸ τοῦ παννασοῦ καλουμένου ὄρους τοῦ ὄντος ἐν τῇ ἀσίᾳ ῥέουσι ποταμοὶ ὁ βάκτρος καὶ ὁ χοάσπης καὶ ὁ Ἀράξης. ἐκ δὲ τοῦ Καυκάσου ὄρους ὁ Φάσις, ἄλλοι τε πολλοὶ ῥέουσι πολὺ καθὰ πλῆθος καὶ μέγεθος ὑπερβάλλοντες. ὁ δὲ Καύκασος μέγιστον ὄρος τῶν πρὸς τὴν ἕω τὴν θερινὴν καὶ πλήθει καὶ ὕψει. ἐκ δὲ τῆς πυρίνης, τοῦτο δέ ἐστιν ὄρος πρὸς δυσμὴν τὴν ἰσημερινὴν, ἐν τῇ Κελτικῇ, ῥέουσιν ὅτε Ἴστρος δι' ὅλης τῆς εὐρώπης εἰς τὸν εὔξεινον πόντον. ὑπ' αὐτὴν δὲ τὴν ἄρκτον ὑπὲρ τῆς ἐσχάτης Σκυθίας αἱ καλούμεναι ῥίπται εἰσίν. αἱ δὲ ῥίπται ὑπερμεγέθη καὶ ὑψηλότατα. περὶ δὲ τὴν λιβύην ἐκ τῶν αἰθιοπικῶν ὀρῶν, ὁ Αἰγὼν καὶ ὁ Νήσσις καὶ ὁ χρεμέτης. τοῦ δὲ Νείλου τὸ ῥεῦμα ἐκ τοῦ ἀργυροῦ κάτεισιν ὄρους. καὶ ὁ μὴν Ἀχελῷος ἐκ πίνδου. ὁ δὲ Στρυμὼν καὶ ὁ Ἕβρος ἐκ τοῦ Σκόμβρου. ὄρη δὲ ταῦτα περὶ τὸν ἑλληνικὸν τόπον.

ρμ. Περὶ τῆς τοῦ Νείλου ἀναβάσεως.

Ὁ Νεῖλος τὰς μὲν ἀρχὰς τῆς ῥύσεως, ἐκ τῶν ἄκρων μὲν τῆς αἰθιοπίας, ἐσχάτων δὲ τῆς λιβύης λαμβάνει, καθὸ μέρος τὸ κλίμα τὸ ἀνατολικὸν ἀπολῆγον ἀρχὴν τῇ μεσημβρίᾳ δίδωσιν. αὔξεται δὲ κατὰ τὴν θερινὴν ὥραν, οὐχ ὥς τινες ᾠήθησαν πρὸς τῶν ἐτησίων ἀνέμων ἄντικρυ πνεόντων ἀνακοπτόμενος, ἀλλ' αὐτῶν δὲ τούτων τῶν ἀνέμων κατὰ τροπὴν τὴν θερινὴν ἀπὸ τῶν ἀρκτώων ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν πᾶν νέφος ἐλαυνόντων καὶ ὠθούντων, ἕως ἐπὶ τὴν κεκαυμένην ζώνην συναύξωσι, καθ' ἣν τῆς πρόσω φορᾶς ἀνακόπτονται, καὶ τότε λάβρων ὑετῶν

ῥηγνυ-

138. *De Lacubus quibusdam.*

Mare qvod vulgo vocatur mortuum in Palæstina crassissimam omnium aqvarum vehit & salsissimam, ita ut qvicqvid in illam injiciatur supernatet nec submergatur. Omnes porro aqvæ salsæ vel actu vel potestate calidæ sunt, potestate qvidem ut Tyriæ, actu vero ut qvæ sunt Gabaris. Et apud Ombricos regio est limosa, in qva plurimus nascitur juncus & calamus, qvem urentes regionis incolæ ac redigentes in cinerem, eumqve cum aqvis coqventes, salem concretum reperiunt. Sed & Sirbonis lacus salsus est, & qvantum aqvis inest crassitiei tantum etiam salsedinis adesse solet, ita ut crassissimæ qvæqve salsissimæ sint. Itaqve & mare salsum est, utpate crassum, qvoniam ipsi admiscentur fuliginosi & crassissimi vapores.

139. *De fluviis.*

A monte Panaryo in Asia oriuntur fluvii Bactrus, Choaspes & Araxes. Ex Caucaso monte Phasis multiqve & magni fluvii alii. Est porro Caucasus omnium montium versus Orientem æstivum & jugorum multitudine & altitudine maximus. Ex Pyrenæo * (est is mons in Celtica regione ad occidentem æqvinoctialem) nascitur Ister, qvi per totam Europam profluit in Euxinum pontum. In ipso septentrione ultra extremam Scythiam montes sunt Riphæi, maximi altissimiqve. In Africa ex Æthiopicis montibus oriuntur fluvii Ægon, Neosis & Chremetes. Nilus ex monte Argyro: Acheloi origines à Pindo, Strymonis & Hebri à Scombro sunt, qvi montes sunt in Græcia.

140. *De incremento Nili.*

Nilus originem habet ex summis Æthiopiæ & ultimis Africæ partibus, ubi clima Orientale desinit, incipitqve meridies. Intumescit Nilus æstivo tempore, non ut qvibusdam persvasum est qvod ab Etesiis contra spirantibus aqvæ illius repellantur, cum hi ipsi venti potius circa tropicum æstivum à septemtrionali parte meridiem versus omnes nubes contrahant & propellant, donec in Zona torrida cumulatæ cum ulterius progredi inhibentur, copiosis pluviis erumpentibus Nilus turget concitaturqve, nec alveo suo contineri se patitur. Tunc dulcissimæ ad potum sunt Nili aqvæ, utpote cœlestibus aqvis

 auctæ

* Abnobam dixisset cum Tacito, Avieno, Plinio & aliis. Sed videtur hic in Græco aliqvid desiderari.

ῥηγνυμένων, ἐργάζεται ὁ Νεῖλος καὶ ποταμὸς εἶναι οὐκ ἀνέχεται. διὸ πιεῖν τέ ἐστι γλυκύτατος, ἅτε ἐξ ὄμβρων οὐρανίων χορηγούμενος, καὶ θίγειν προσηνέστατος· οὐκ ἔτι μὴν θερμὸς ὡς ὅθεν ἤρξατο, ἔτι δὲ χλιαρὸς ὡς ἐκεῖθεν ἀρξάμενος.

ρμα. Διὰ τί μόνος ποταμῶν ὁ Νεῖλος αὔρας οὐκ ἀναδίδωσιν;

Μόνος ποταμῶν ὁ Νεῖλος αὔρας οὐκ ἀναδίδωσι, διότι τῶν νεφῶν ἀπὸ τῆς αἰθιοπίας παρὰ τῶν ἐτησίων ἀνέμων ἄχρι μεσημβρίαν ἐλαυνομένων, ἡ ἐμπεριεχομένη τούτῳ ἀτμὶς ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν τόπον πυρώδους, ἅπασα ἐξικμάζεται, κἀντεῦθεν ὑετοῦ πολλοῦ καταφερομένου ὁ Νεῖλος τῆς οἰκείας ὄχθης ἐξανιστάμενος γεωργεῖ τὰς ἀρούρας, καὶ εἰκότως αὔρας οὐκ ἀναδίδοται, τῆς ἀτμίδος πάσης ἐκτακείσης διὰ θερμότητα. οὐ δὲ ἦν ὁ Νεῖλος αὐξόμενος ἀπὸ χιόνος τηκομένης, ὥς τινες τῶν φυσικῶν φιλοσόφων ᾠήθησαν· ὅθεν οὐδ' ἔστι αἰτία ἀληθεστέρα τῆς τοῦ ποταμοῦ ἀναβάσεως, καὶ τοῦ μὴ αὔρας ἐξ αὐτοῦ ἀναδίδοσθαι.

ρμβ. Περὶ τῶν μεγίστων βασιλειῶν.

Πρώτη τῶν διωνομασμένων βασιλειῶν ἡ τῶν ἀσσυρίων· μεθ' ἣν ἡ μηδική, ἐκείνην τε καθελοῦσα καὶ μείζονα δυναστείαν περιβαλλομένη. Πέρσαι δὲ μήδους καταγωνισάμενοι, τῆς μὲν Ἀσίας ὀλίγου δεῖν πάσης τελευτῶντες ἐκράτησαν· ἐπιχειρήσαντες δὲ καὶ τοῖς εὐρωπαίοις ἔθνεσιν οὐ πολλὰ ὑπηγάγοντο. χρόνῳ δὲ οὐ πολλῷ πλείονι διακοσίων ἐτῶν ἔμειναν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς. ἡ δὲ μακεδονικὴ δυναστεία τὴν Περσῶν ἀρχὴν καθελοῦσα ἄχρι δευτέρας ἢ τρίτης ἴσχυσε προελθεῖν γενεᾶς. ἡ δὲ ῥωμαίων πόλις ἁπάσης μὲν ἄρχει γῆς, ὅση μὴ ἀνέμβατός ἐστιν, ἀλλ' ὑπὸ ἀνθρώπων οἰκεῖται. Πάσης δὲ κρατεῖ θαλάττης, ἢ αὐτῆς τῆς ὠκεανίτιδος, καὶ ὅση πλεῖσθαι ἀδύνατος.

ρμγ. Περὶ χυμῶν.

Ἐν τῷ γένει ὄντων τῶν χυμῶν ἕνα μόνον τὸν ἁλμυρὸν ἐπ' οὐδενὸς καρποῦ ὁρῶμεν γινόμενον· τὸν μὲν γὰρ πικρὸν χυμὸν ἡ ἐλαία φέρει. Καὶ τὸν στρυφνὸν αἱ φοινικοβάλανοι, καὶ τὸν αὐστηρὸν αἱ ῥοαί. καὶ τὸν γλυκὺν τὸ μέλι, καὶ τὸν ὀξὺν τῶν μήλων ἔνια, καὶ τὸν δριμὺν πολλὰ τῶν σπερμάτων, καὶ τῶν ῥιζῶν. ὁ δὲ ἁλμυρὸς χυμὸς ἀπ' οὐδενὸς γίνεται. διότι ἡ θάλασσα διηθουμένη διὰ φυτοῦ τὸ ἁλμυρὸν ἀποβάλλει, γεῶδες γὰρ καὶ παχυμερές ἐστι, καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν φυτῶν τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ καὶ θαλάττιον ἀλλοιούμενον, τὴν μὲν ἁλμυρότητα ἀπο-

τίθε-

auctæ & maxime ſalubres. Non amplius calidæ qvidem uti initio, ſed tamen adhuc ut ab tali initio, tepidæ.

141. *Quare ſolus è fluviis Nilus auras non emittat?*

Solus è fluviis Nilus auras non emittit, qvoniam in nubibus ab Æthiopia usqve per Eteſias meridiem verſus propulſis vapores omnes à caloribus illius loci abſumuntur, atqve exinde pluviis multis cadentibus Nilus ripas ſuas egreſſus agros fœcundat, nec mirum eſt qvod auras emittit nullas, vaporibus omnibus à calore jam conſumtis. Neqve vero, qvod Philoſophis qvibusdam perſvaſum eſt, à nivibus liqvefactis augetur & incrementum capit Nilus, neqve verior illa cauſa eſt aurarum nullarum à Nilo emitti ſolitarum, qvam incrementi.

142. *De Regnis maximis.*

Primum celebrium regnorum fuit Aſſyrium, inde Medicum qvod ſuperius illud evertit, & majus imperium ſibi comparavit. Perſæ inde Medos debellarunt, & Aſia propemodum tota ſubjugata, conati ſunt Europæas etiam nationes oppugnare, paucas tamen ſubegerunt, principatumqve tenuerunt non multo majore qvam ducentorum annorum ſpatio. Macedonum Imperium Perſas principatu dejecit, & ad ſecundam vel tertiam vix productum eſt generationem. Urbs Roma omni terræ, qva non inacceſſa eſt, & ab hominibus incolitur, imperat, & toti mari atqve oceano, etiam qva navigabilis eſſe deſinit.

143. *De Saporibus.*

Ex ſaporum variis generibus ſolum ſalſum in nullo fructu generari obſervamus, amarum enim oliva fert, adſtringentem * glans ungventaria, acerbum malum punicū, dulcem mel, acidum poma qvædam, mordicantem multa ſemina, multæqve radices. Salſus vero humor in nullo reperitur. Qvare & aqva marina qvando plantam ſubit alitqve, ſalſedinem relinqvit qvæ terreæ & craſſæ naturæ eſt, & in qvalibet planta aqvæ ſalſæ & marinæ naturam mutant, ſalſedinemqve deponunt & aliam indolem induunt. Qvatenus enim ſalſum craſ-

* Phœnicobalanum Græci recentiores ponunt pro myrobalano, cui fructus ϛυφὺς ſive ϛρυφνὸς eſſe teſtatur Ariſtoteles lib. 1. de plantis. Vide Jo. Bodæum à Stapel ad Theophraſtum p. 97.

τίθεται, ἑτέραν δὲ μεταλαμβάνει ποιότητα. ἅτε γὰρ παχύτατον ὂν τὸ ἁλμυρὸν οὐ δύναται ἀπὸ τῶν ῥιζῶν εἰς τοὺς κλάδους μετεωρίζεσθαι, εἰ μὴ σὺν τῇ ἁλμυρότητι ἀποβάλῃ καὶ τὴν βαρύτητα.

ρμδ. Διατί παραβάλλουσιν ἅλας οἱ νομεῖς τοῖς θρέμμασιν;

Διότι τὴν ὄρεξιν ἡ δριμύτης ἐκκαλεῖται, καὶ τοὺς πόρους ἀναστομοῦσα, ὧδε ποιεῖ τῇ τροφῇ πρὸς ἀνάδοσιν. ἢ μᾶλλον ὑγιείας ἕνεκα τὸν ἅλα διδόασι τοῖς βοσκήμασι. νοσεῖ γὰρ τὰ θρέμματα πιαινόμενα, τὴν δὲ πιμελὴν τήκουσιν οἱ ἅλες καὶ διαχέουσιν· ἡ γὰρ κολλῶσα καὶ συνδέουσα τὸ δέρμα πιμελὴ, λεπτὴ καὶ ἀσθενὴς ὑπὸ δριμύτητος γίνεται, καὶ τὸ αἷμα δὲ τῶν τὸ ἅλας διαλειχόντων, λεπτύνεται. καὶ τὰ βοσκήματα δὲ γονιμώτερα καὶ πρόθυμα πρὸς τὰς συνουσίας ἐντεῦθεν καθίστανται, καὶ αἱ κύνες δὲ ταχέως κύουσι τάριχον ἐπεσθιοῦσαι. τὸ δὲ ἅλας θεῖον ὁ ποιητὴς * εἴρηκεν, ἐν οἷς λέγει. πάσσε δ' ἁλὸς θείοιο. διότι θείαν κέκτηται δύναμιν, τὰ νεκρὰ τῶν σωμάτων ἔυσηπτα, ἄσηπτα ἐργαζόμενον.

ρμε. Διατί τὴν χροιὰν ὁ Πολύπους ἐξαλλάττει αἷς ἂν πέτραις προσομιλήσῃ;

Δηλόν ἐστι τὸ ζῶον καὶ ὅταν ἢ ψόφον τινὰ αἴσθηται, ἢ θηραθῆναι ὑποπτεύσῃ, τρέπεται ὑπὸ δειλείας καὶ μεταβάλλεται. ὁμοιοῦται δὲ ταῖς χροιαῖς τῶν πετρῶν, αἷς ἐγκάθηται· διότι ἀπὸ πάντων σωμάτων καὶ χαλκοῦ καὶ σιδήρου καὶ λίθου ἀπόρροιαί τινες φέρονται. συμμέτρους οὖν οἱ πόροι τοῦ σώματος τῶν πολυπόδων πρὸς τὰ παρὰ τῶν σωμάτων πεμπόμενα ῥεύματα ἔχοντες, τήν τε χροιὰν αὐτῶν ἴσχουσι καὶ μεταβάλλουσι πρὸς αὐτήν. ὅταν οὖν δείσῃ περιτρεπόμενος ὁ πολύπους οἷον ἔσφιξε τὸ σῶμα καὶ συνέδησεν, ὥστε προσδέχεσθαι καὶ στέγειν ἐπιπολῆς τὰς τῶν ἐγγὺς ἀπορροίας. Οὔτε δὲ ὁ πολύπους, οὔτε ὁ χαμαιλέων πρὸς τὸ λευκὸν ἀλλοιοῦται, διότι ἀσυμμέτρους ἔχουσι τοὺς πόρους πρὸς τὴν τοιαύτην χροιάν. πρὸς δὲ τὰς ἄλλας ἐπιτηδείως.

ρμϛ. Διατί τῆς ἄρκτου ἡ παλάμη τῆς χειρὸς φαγεῖν γλυκυτάτη;

Διότι πᾶν τὸ εὔπεπτον, ἥδιστον. εὔπεπτον δὲ τὸ θερμαινόμενον. θερμαίνεται δὲ τὸ μάλιστα γυμναζόμενον. καὶ γὰρ ὡς ποδὶ αὐτῇ χρῆται βαδίζουσα, καὶ ὡς χειρὶ ἀντιλαμβανομένη τοῦ προστυχόντος, ὅθεν καὶ τῶν πτηνῶν ζώων ἥδιστα καὶ εὔτροφα ἐστὶ τὰ κινητικώτατα μᾶλλον, ὁποῖα ἐστὶν αὐτοῖς τὰ πτερύγια. τούτοις

* Iliad ι. 214.

γὰρ

craſſis valde conſtat particulis,non poteſt per radices in ramos attolli, niſi ſalſedinem gravitatemqve abjiciat.

144. *Quare paſtores pecoribus ſalem præbeant?*

Qvoniam acor appetitum excitat, porosqve aperit, qvod facit ad meliorem digeſtionem. Vel potius valetudinis cauſa dant ſalem pecoribus, qvæ pingvedine qvandoqve laborant, ſal autem abſumit & digerit. Pingvedo enim qvæ pellem conſtipaverat & adduxerat, ab acore illo tenuatur,& minuitur,& ſangvis pecudum ſalem lambere juſſarum redditur ſubtilior. Etiam ad generandum aptiores & congreſſûs appetentiores exinde fiunt pecudes, uti canes ſalſamento vorato libenter imprægnantur. Sed & Poeta * divinum ſalem appellat cum ait:

adſperſitque ſalem divinum - - -

divinam enim virtutem ſortitus eſt, qvod cadavera mortuorum à putredine,qvam paſſuræ erant, immunia conſervat.

145. *Quare polypus mutat colorem,prout ſaxis adhæſerit?*

Conſtat hoc animal ſi ſtrepitum aliqvem ſenſerit,aut peti ſe conjecerit, mutari præ timore & colorem alium induere. Aſſimilat autem ſe ſaxorum coloribus, qvibus adhæret. Nimirum ab omnibus corporibus ut ære, ferro, lapidibus, effluvia qvædam egrediuntur. Cum itaqve Polypi corpus poros effluviis à rebus illis emanantibus congruentes habeat, colores earum adſciſcit, ſuumqve iisdem permutat. Qvando igitur timet polypus, movet & convertit ſe,corpusqve veluti colligit ac conſtringit, ut adeo propinqvarum rerum effluvia in ſummitate facile excipiat contineatqve. Neqve vero polypus neqve chamæleon ad alba prope poſita mutatur; ineptos enim ad alborem poros habet,aliis vero coloribus congruentes.

146. *Quare planta pedis anterioris in urſo ſuaviſſima eſt in cibum?*

Qvicqvid probe coctum ac digeſtum, idem ſvave eſt. Bene coctum autem eſt qvod inprimis incaluit. Incaleſcit autem maxime qvod maxime agitatur & exercetur, ut pedis anterioris planta, qvâ urſus & incedit & tanqvam manu utitur, qva res oblatas arripit. Unde

& Volu-

γὰρ τὸν ἀέρα κινεῖ καὶ διαπερᾷ. τὰ δ' ἄλλα μέρη οὐχ ὅμοια τούτοις πρὸς εὐτροφίαν ἔχουσι. διὰ τοῦτο καὶ τὰ γυμνάσια εὐεξίαν αὐτοῖς σώμασι δίδωσι κινοῦντα καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς χυμοὺς πέπτοντα καὶ ἀπολεπτύνοντα. οὐ μέχρι δὲ σωμάτων ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ψυχὰς τὰ ἐν τοῖς μαθήμασι γυμνάσια ὠφέλειαν ἐμποιεῖ. καὶ κίνησις δὲ μετεξετέρη κατὰ τὸν ἱπποκράτην, κρατύνει τὸ σῶμα, ἀργίη δὲ τήκει.

ρμζ. Διατί δωριεῖς εὔχονται κακὴν χόρτου συγκομιδήν;

Κακὸς συγκομίζεται χόρτος βροχὴν ὅτι πλείστην δεχόμενος. χλωρὸς γὰρ θεριζόμενος σήπεται ταχὺ διάβροχος γεγονώς. ὑόμενος δὲ πρὸ τοῦ θέρους ὁ σῖτος βοηθεῖται πρὸς τὰ θερμὰ καὶ νότια πνεύματα. ταῦτα γὰρ οὐκ ἐᾷ πυκνωθῆναι συνεστάμενον τὸν καρπὸν ἐν τῷ στάχυϊ. ἀλλ' ἐξίστησι καὶ διαχέει τῇ θερμότητι τὴν πῆξιν ἂν μὴ βεβρεγμένης τῆς γῆς ἡ ὑγρότης παραῤῥεῖ ψύχουσα καὶ νοτίζουσα τὸν στάχυν. διότι οὖν ἡ κακὴ τοῦ χόρτου συγκομιδὴ διὰ τὴν βροχὴν γίνεται, σήπουσαν τοῦτον καὶ ἀφανίζουσαν, ὁ δὲ ὑετὸς ὠφέλιμός ἐστι τῷ σίτῳ πρὸ τοῦ θέρους γινόμενος, ἐξυγραίνει γὰρ αὐτὸν καὶ οὐκ ἐᾷ παρὰ τῶν θερμῶν πνευμάτων θερμαίνεσθαί τε καὶ φλέγεσθαι, διὰ ταῦτα εὔχονται τοῖς δωριοῖς κακὴν χόρτου συγκομιδήν.

ρμη. Διατί ἡ ἄρκτος οὐκ ἐσθίει τὰ δίκτυα ὅταν ἁλίσκεται;

Λύκοι μὲν καὶ ἄρνες καὶ τ' ἄλλα τῶν θηρίων διαμάσσεται τὰ δίκτυα, ὅταν ἐν τούτοις γένηται. ἡ δὲ ἄρκτος τοὺς ὀδόντας ἔχουσα εἴσω τοῦ χώματος ἥκιστα πρὸς τὰ λίνα ἐξικνεῖται. παραπέμπει γὰρ τὰ χείλη διὰ πάχος καὶ μέγεθος, ἢ μᾶλλον ἰσχύουσα ταῖς χερσὶ διασπᾷ τὸν βρόχον, καὶ ταῖς μὲν χερσὶ διασπᾷ τὸ λίνον, τῷ δὲ σώματι ἀμύνεται τοὺς διώκοντας. ἢ ὅτι αἱ περικυλινδήσεις μάλιστα βοηθοῦσι αὐτῇ πρὸς τὴν ἀποφυγὴν διασπῶσαι τὸ δίκτυον καὶ ῥηγνύουσαι, ὅθεν πολλάκις περικυλιομένη τοῖς βρόχοις διαιρεῖ τούτους καὶ τέμνει, εἶτα ῥᾳδίως ἐκκυβιστᾷ καὶ σώζεται. πολλῶν οὖν αὐτῇ ὄντων ἀμυντηρίων καὶ ἀφορμῶν εἰς διαφυγὴν, τοῖς μάλιστα ἰσχυροτέροις χρῆται, καὶ διολισθαίνει τοῦ βρόχου ὑφ' οὗ κατέχεται.

ρμθ. Διατί ἡ τευθὶς φαινομένη σημεῖον χειμῶνός ἐστι.

Ἡ τευθὶς ἰχθύδιόν ἐστι λεῖον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς σαρκὸς, ὅθεν καὶ μαλάκιον ὠνόμασαι. ψιλότατον γὰρ ὂν καὶ μήτε ὀστράκῳ συγκαλυπτόμενον, μήτε δέρ-

& volucrium animalium ſvaviſſimæ & ad nutriendum aptiſſimæ partes ſunt qvas movent maxime, ut alæ, hiſce enim aërem movent ac trajiciunt, cætera autem membra non ſimiliter bene nutriunt. Similiter exercitationes corporis bonum ejus habitum promovent, utpote qvibus moventur, coqvuntur & tenuantur humores. Neq; corporibus tantum ſed animis etiam utilitatem afferunt exercitationes in diſciplinis & artibus. Atqve ſecundum Hippocratem motio qvandoqve interpoſita corpus confirmat, ignavia corrumpit.

147. *Quare Dorii malum graminis proventum exoptant?*

Graminis mala meſſis contingit plurimâ cadente pluvia. Cum enim viride illud pluvia permadens demetitur, facile corrumpitur. At pluviæ frumentum ante æſtatem rigantes illud juvant adverſus calidas auras & ab auſtro ſpirantes, qvæ non permittunt fructum in ariſta condenſari, ſed calore ſuo ſoliditatem ejus impediunt diſſipantqve, niſi terrâ irrigatâ humor ariſtam refrigerans atqve madefaciens acceſſerit. Qvandoqvidem igitur propter pluvias mala fit meſſis graminis, utpote qvod per illas puteſcit ac perditur, frumento autem eædem ante æſtatem cadentes conducunt, ſiqvidem illud humectant, nec permittunt illud à calidioribus ventis æſtu affici & uri, hinc Dorii malum graminis proventum exoptant.

148. *Quare urſa non arrodit retia quando capitur?*

Lupi & agni aliæqve beſtiæ arrodunt retia qvando illis conſtrictas ſe ſentiunt. Urſa vero dentes interius in faucibus habens minus illis valet adverſus linum, qvod labiis propter illorum craſſitiem & magnitudinem patitur excidere: aut vero qvoniam magis valet anterioribus pedibus, illis laqveos dirumpit, atqve adeo retia qvoqve, & ore defendit ſe adverſus perſeqventes: aut qvia volutationes urſam maxime juvant ut evadere poſſit, diſcindendo atqve disrumpendo rete, ſæpe enim cum eo ſe circumvolvens id laxat ac refringit, ac deinde facile proſilit atqve ſe tuetur. Itaqve cum multa habeat qvibus ſe poſſit defendere, multaqve ad effugiendum auxilia, robuſtiſſimis utitur, laqveumqve qvo tenetur ligatus, perrumpit.

149. *Quare loligo ſuper aquis viſa ſignum ſit tempeſtatis?*

Loligo piſciculus eſt ſuperficie corporis lævis, unde & μαλάκιον à mollitie appellatur, nudus enim nec munitus teſta, nec cute indutus, nec

δέρματι περιεχόμενον μήτε λεπίδι σκεπόμενον, μετὰ τῶν μαλαχίων τετάχαται γυμνὸν ὂν παντὶ καὶ ἀσκεπὲς ὂν προαισθάνεται δι' εὐπάθειαν τοῦ χειμῶνος, ὅθεν ἐξάλλεται φεύγουσα τὸ ψῦχος καὶ τὴν ἐν βάθει ταραχὴν τῆς θαλάσσης. Καὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος ἀνανήχεται. Ὅταν οὖν τὸ ἰχθύδιον τοῦτο θεάσωνται οἱ θαλαττουργοὶ τῇ θαλάσσῃ νηχόμενον, χειμῶνα τεκμαίρονται, ὥσπερ ὅταν ἴδωσι τὸν πολύποδα τῆς πέτρας περιεχόμενον, ἀνέμων σημειοῦνται φοράν. Ἐγκατέσπειρεν γὰρ ὁ Θεὸς τοῖς ζώοις δυνάμεις προγνωστικὰς, δι' ὧν τὰ σωτήρια διώκουσι καὶ τὰ λυπηρὰ διαφεύγουσι.

ρν. Διατί τὸν μὲν σῖτον ἐν πηλώδει φυτεύομεν γῇ, τὴν δὲ κριθὴν ἐν καταξήρῳ;

Ὁ σῖτος πικρὸς ὅτι καὶ ξυλώδης, χαύνη δὲ καὶ εὐδιάσπαστος ἡ κριθή. ὅθεν ἐκεῖνος μὲν μαλαττόμενος καὶ χυλούμενος ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ μάλιστα φύεται. Τῇ δὲ κριθῇ διὰ μανότητα σύμφορόν ἐστι τὸ ξηρότερον, ὅθεν πυροφόρος μὲν ἡ πίων καὶ βαθύγεως ἄρουρα, κριτοφόρος δὲ ἡ λεπτόγεως. Διότι τῶν σπερμάτων τὰ ἰσχυρὰ πλείονος τροφῆς δεῖται, τὰ δὲ ἀσθενῆ λεπτοτέρας καὶ ἐλαφρῆς. Ἀσθενέστερον δὲ ἡ κριθὴ καὶ μανότερον, ὅθεν οὐ φέρει τὴν πολλὴν τροφὴν καὶ βαρεῖαν. ἑκάστῳ γὰρ βλαστήματι καὶ ἑκάστῳ φυομένῳ χόρτῳ ἢ σπέρματι κατάλληλον χρὴ τὴν ὑποκειμένην παρασκευάζεσθαι γῆν, ὅπως ᾧ χαίρει ἕκαστον, τούτῳ τρεφόμενον αὔξηται. χαίρει δὲ τὰ μὲν τοῖς ξηροῖς, τὰ δὲ τοῖς ὑγροῖς, τὰ δὲ τοῖς θερμοῖς.

ρνα. Διατί ἡ ἄμπελος οἴνῳ ῥαινομένη μάλιστα τῷ ἐξ αὐτῆς, ἀναξηραίνεται;

Ὅτι ὁ ἄκρατος στυπτικὴν ἔχων φύσιν ἐνδύεται ταῖς ῥίζαις, καὶ τοὺς πόρους συναγαγὼν καὶ πυκνώσας οὐκ ἐᾷ διιέναι τὸ ὕδωρ ὥστε τὸ φυτὸν εὐθαλεῖν καὶ βλαστάνειν. ῥᾷον δὲ ἡ ἄμπελος δέχεται τὸ ἐξ αὐτῆς ἀπιὸν, εἰς αὐτὴν ἐπανιόν. Εἰ γὰρ καὶ ἀναίσθητον τὸ φυτὸν, καὶ οὔτε ὁρμῇ οὔτε φαντασίᾳ διοικούμενον, ἀλλὰ φύσει πρὸς τὸν οἰκεῖον χυμὸν τρεπομένη, παρ' αὐτοῦ μᾶλλον ὑπομένει τὴν πύκνωσιν. Ἐστὶν οὖν ὡς ἀληθὲς τὰ πλείω τῶν φυσιολογουμένων δύσφραστα καὶ δυσέλεγκτα, καὶ δεῖ τὸ μὲν βάθος ἀπογινώσκειν τῆς διαγνώσεως, δέχεσθαι δὲ τὸ διδόμενον ἂν ἔχει τὸ πιθανόν. Τοῦτο καὶ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ βοᾷ, ὡς ἐγώτε ὁ λέγων ὑμεῖς τε οἱ ἀκούοντες φύσιν ἀνθρωπίνην ἔχομεν.

ρνβ.

nec ſqvama contectus mollibus accenſetur. Nudus itaq; & minime tectus adeo cum ſit, facile afficitur præſentitq; tempeſtatem, unde proſilit ut frigus & maris turbationem qvæ in fundo eſt effugiat, & in ſumma aqva pronatat. Qvando igitur hunc piſciculum nautæ vel piſcatores mari ſupernatantem vident, tempeſtatem præſagiunt, uti ventorum imminentium ſignum eſt, ſi polypodem animadverterint petræ adhærentem. Inſeminavit enim DEus animalibus facultatem ejusmodi prænotricem, cujus ope profutura proſeqvuntur, & qvæ nocere posſunt fugiunt.

150. *Quare frumentum in lutoſo, hordeum in arido conſerimus ſolo?*

Qvoniam frumenti planta amara ac ſurculoſa eſt, hordei autem laxa & fungoſa qvæqve facile corrumpitur, unde illud ab humido emollitum ſuccoqve impletum optime creſcit, hordeo autem qvia laxiore natura eſt, magis conducit terra ſiccior, unde & pingvis ac profundus ager bonum profert frumentum, tenuis hordeum. Semina robuſta copioſiore nutrimento indigent, infirmiora tenuiore ac leviore. Eſt autem hordeum longe infirmius rariusqve, unde non fert nutrimentum grave ac multum. Cuivis enim plantæ herbæve naſcenti ac ſemini congruentem terram ſubjicere atqve aptare oportet, ut qva qvodlibet gaudet, in hac alatur & adoleſcat, prout alia ſicco, humido alia, alia calido delectantur ſolo.

151. *Quare vitis vino irrigata, maxime quod ipſa edidit, exareſcat?*

Qvoniam merum vi ſua ſtyptica ſive contrahente inſinuat ſe radicibus, porosqve conſtipando ac condenſando non ſinit aqvam ut planta floreat creſcatqve, penetrare. Facilius vero imbibit vitis vinum qvod ex ipſa profectum eſt, ſi illi iterum affundatur. Etſi enim ſenſu deſtituitur planta, ac nec appetitu nec phantaſia movetur, tamen natura fertur ad ſuccum ſibi familiarem, & ab eo facilius conſtipatur. Cæterum nihil verius, qvam multa in phyſicis eſſe qvæ difficulter explicari & qvorum rationes conjecturis non facile attingi poſſunt, cujusmodi profundâ cognitione tantisper dilata, ſatis nobis eſſe debet ſi veriſimile aliqvid afferatur. Idem aperte profitetur Plato in Timæo, atqve ideo nec ego, inqvit, qvi loqvor, nec vos qvi me auditis humani aliqvid à nobis alienum putare debemus.

ρνβ. Διατί τὰ ῥόδα μᾶλλον ἀνθεῖ δυσοδῶν τινῶν παραφυομένων αὐτοῖς;

Οὐ τὰ ῥόδα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴα καὶ πάντα ὅσα ἔχει ἡδεῖαν ἀποφορὰν, ὅταν σκόροδα καὶ κρόμμυα τούτοις παραφύεται, εὐωδέστερα γίνεται. Διότι πᾶν ἔτι δριμὺ ἢ δύσοδμον ἐν τούτοις ᾖ, ἐν τοῖς δριμυτέροις τῶν σπερμάτων φυσικῶς ἀποῤῥεῖ, καὶ γίνεται τὸ καταλιμπανόμενον εὐωδέστατον καὶ ὀσφραντικώτατον. Καὶ τὸ πήγανον δὲ ὑπὸ τῇ συκῇ φυτευόμενον δριμύτερον ἑαυτοῦ γίνεται, μεταλίθεται γὰρ εἰς φυτὸν τὸ ἐν τῇ συκῇ βαρύοσμον. Καὶ τῶν συκαῖς δὲ ἀγρίαις παραφυτευομένων συκῶν βελτίω τὰ σῦκα γίνονται. ὁλκῆς γὰρ ἑκάστῳ καὶ φορᾶς πρὸς τὰ σύμφυλα ἢ ὅμοια γινομένης, ὅσον ἐστὶν ἐν τῇ γλυκείᾳ συκῇ δριμὺ, εἰς τὴν ἀγρίαν μεταβαίνει συκῆν, καὶ ἄμικτον τὴν τοῦ σύκου διαφυλάττει γλυκύτητα.

ρνγ. Διὰ τίνα αἰτίαν τὸ τῶν ἀγρίων συῶν δάκρυ ἡδὺ, τὸ δὲ τῶν ἐλάφων ἁλμυρόν;

Τοῦτο διὰ θερμότητα καὶ ψυχρότητα γίνεται. Ὁ μὲν γὰρ ἔλαφος ψυχρός, ὅθεν καὶ δειλὸς καὶ φεύγων ἀεὶ, διώκων δὲ οὐδέποτε. Ὁ δὲ χοῖρος θερμὸς, ἔνθεντοι τὸ μὲν θερμὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν συῶν ἐγκαθήμενον πέπτει τούτοις τὸ δάκρυον, καὶ γλυκὺ ἀπεργάζεται. Τὸ δὲ ψυχρὸν μεταβαλεῖν τοῦτο τοῖς ἐλάφοις μὴ ἐξισχῦον, ἁλμυρὸν τοῦτο καὶ φαῦλον ἐᾷ. Οὐδὲν γὰρ τῶν πάντων ἀναίτιον, εἰ καὶ πολλὰ τὴν ἡμετέραν διαφεύγει κατάληψιν. δεῖ δὲ ἀεὶ μὴν τὰς ἀληθεστέρας διώκειν τῶν αἰτιῶν, ἀλλὰ ἢ ταῖς πιθανωτέραις ἀρκεῖσθαι, ἐπεὶ καὶ τοῦτο Πλάτων παρακελεύεται ἐν τῷ διαλόγῳ τῷ Φαίδωνι, οὐ τὰ ἀνέλεγκτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ δυσέλεγκτα προσδεχόμενος.

ρνδ. Διὰ τίνα αἰτίαν αἱ χάλικες καὶ μολιβδίδες ἐμβαλλόμεναι ψυχρότερον τὸ ὕδωρ ποιοῦσι;

Τοῦτο τὸ ζήτημα ἐν προβλήμασιν Ἀριστοτέλης ἐπιχειρήσας θεωρῆσαι οὐκ ἐπιλύσατο, ἔστι γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα δυσθεωρήτοις. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἀὴρ παραψύχει τὸ ὕδωρ ἔξωθεν ἐμπίπτων, οὕτω δὲ μᾶλλον ἰσχύει πρὸς τοὺς λίθους καὶ τὰς μολιβδίδας ἀπερειδόμενος. στέγουσι γὰρ αὐτὸν τῇ πυκνότητι καὶ ἀνακυκλῶσι εἰς τὸ ὕδωρ, ὥστε δι' ὅλου ἰσχυρὰν γίνεσθαι τὴν περίψυξιν, καινὸν οὐδὲν ἐὰν τὰ τῶν χαλίκων λιθίδια καὶ αἱ μολιβδίδες ἐμβαλλόμεναι ψυχρὸν ποιοῦσι τὸ ὕδωρ.

Διὸ

152. *Quare rosæ latius florent fœtentibus plantis juxta nascentibus?*

Non rosæ solum sed & lilia & qvæcunqve svavi odore præstant, juxta nascentibus allio & cepis fragrantiora fiunt. Siqvidem qvicqvid adhuc in illis supererat acre atqve ingratum, natura sua fertur ad illa acerrimi odoris semina, sic ut reliqvum deinde sit fragrantissimum amœnissimumqve. Sed & ruta sub fico plantata fit qvam prius erat acrior, nam qvod in fico erat graveolentius, in rutam transfertur. Etiam in ficis prope caprificos plantatis svaviores fici nascuntur, siqvidem homogenea ac similis generis qvæ sunt, per naturam feruntur ac trahuntur ad similia, qvicqvid itaqve in fico erat acre, in caprificum transit, atqve adeo sinceram ei servat dulcedinem.

153. *Quare aprorum lacrymæ dulces, cervorum sint salsæ?*

Hoc ex calore & frigiditate contingit. Cervus enim frigidæ naturæ est, unde & timidus semperqve fugiens, nec qvi unqvam alios perseqvitur. At aper calida temperatura, unde calor oculis ejus insidens lacrymas coqvit & dulces reddit, sed in cervis frigus cum mutare illarum naturam non possit, relinqvit salsas crudasqve. Nihil sane est in natura qvod causam suam non habeat, licet multa captum nostrum effugiant. Itaqve oportet veriorem causam semper inqvirere, tamen contentum esse etiam verisimilibus, qvod & Plato in Phædone facere jubet, non ea modo qvæ refelli nullo modo possunt amplectens, sed & qvæ difficulter possunt confutari.

154. *Quare silices & plumbi laminæ aquæ imposita illum frigidiorem reddant?*

Hanc qvæstionem Aristoteles in problematis cum instituisset expendere, insolutam reliqvit, est enim ex difficillimis. Nimirum vero cum aër extrinsecus allabens aqvam reddit frigidam, id magis etiam efficere valet cum in lapides & plumbi laminas impingitur: densitate enim sua excipiunt illud atqve in aqvam iterum remittunt, ut per totam illam validius frigus pervadat, unde nihil mirum qvod silices plumbiqve laminæ aqvæ injectæ illam refrigerant. Similem ob causam hiemis tempore fluvii frigidiores sunt qvam mare, aër enim frigi-

Διὸ καὶ χειμῶνος οἱ ποταμοὶ ψυχρότεροι τῆς θαλάττης γίνονται, ἰσχύει γὰρ ἐν αὐτοῖς ὁ ψυχρὸς ἀὴρ ἀνακλώμενος, ἐν δὲ τῇ θαλάσσῃ διὰ βάθος ἐκλύεται πρὸς μηδὲν ἀντερείδων. ἄλλως τε καὶ ὁ μόλιβδος τῶν φύσει ψυχρῶν ἐστιν, ὥστε χάλικες τῇ πυκνότητι τὸ ψυχρὸν διὰ βάθος ποιοῦσιν.

ρνε. Διὰ τίνα αἰτίαν ἀχύροις καὶ ἱματίοις ἡ χιὼν διαφυλάττεται;

Θαυμαστὸν δοκεῖ εἰ τὰ θερμότατα ἄχυρον καὶ ἱμάτιον συνεκτικὰ τῶν ψυχροτάτων ἐστίν. οὐκ ἔχει δὲ οὕτως, ἀλλ' εἰ αὐτὸς παραλογιζόμενος. Οὐ γὰρ φύσει θερμὸν τὸ ἱμάτιον, καὶ γὰρ ὁ χιτὼν ψυχρὸς ἡμῖν προσπίπτει τὸ πρῶτον ἐνδυσαμένοις, εἶτα μέντοι θερμαίνει τῆς ἀφ' ἡμῶν θερμότητος ἐμπιπλάμενος καὶ ἅμα περιστέλλων καὶ τὸν ἔξω ἀέρα τοῦ σώματος. Ὥσπερ οὖν ἡμᾶς θερμαινόμενον θερμαίνει τὸ ἱμάτιον, οὕτω ψυχόμενον τὴν χίονα περιψύχει. ψύχεται δὲ ὑπ' ἀφιείσης πνεῦμα λεπτόν, τοῦτο γὰρ συνέχει τὴν πῆξιν αὐτῆς ἐγκατακεκλεισμένον. ἀπελθόντος δὲ τοῦ πνεύματος ὕδωρ οὖσα ῥεῖ καὶ διατήκεται καὶ ἀπανθεῖ τὸ λευκὸν, ὅπερ ἡ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ ὑγρὸν ἀνάμιξις ἀφρώδης γενομένη παρεῖχε. καὶ τὸ ἄχυρον διὰ κουφότητα μαλακῶς περιπίπτον οὐ θρύπτει τὸν πάγον.

ρνς. Τί ἐστι βούλιμος;

Βούλιμος λέγεται ὁ μέγας λιμὸς, ὅθεν πούλιμός τις, τουτ' ἔστι πολὺς λιμός. Βουλιμιῶσι δὲ οἱ διὰ χιόνος μάλιστα πολὺ βαδίζοντες. πάσχουσι δὲ τοῦτο καὶ ἵπποι καὶ ἡμίονοι, καὶ μάλιστα ὅταν ἰσχάδας καὶ μῆλα κομίζωσιν. ὃ δὲ θαυμασιώτατόν ἐστιν, οὐκ ἀνθρώπους μόνον ἀλλὰ καὶ κτήνη ἀναῤῥώννυσιν ἄρτος πάντων ἐδωδίμων μάλιστα, ὥστε κἂν ἐλάχιστον ἐὰν φάγωσιν, εὐθὺς ἵστανται καὶ βαδίζουσι, περιψύχεται γὰρ ἰσχυρῶς καὶ πυκνοῦται τὰ σώματα τῶν βαδιζόντων διὰ χιόνος, κἀντεῦθεν τὸ θερμὸν ἔσωθεν ἀντιπεριστάμενον ἀναλίσκει τὴν τροφὴν, εἶτα ἐπιλειπούσης αὐτῆς ὥσπερ τὸ πῦρ ἀπομαραίνεσθαι. Διὸ πεινῶσι σφόδρα οἱ τοῦτο παθόντες, καὶ βραχὺ παντελῶς ἐμφαγόντες εὐθὺς ἀναλάμπουσιν. Οἱ δὲ τὴν βουλιμίασιν πάθος ἐν στομάχῳ φασὶ διὰ συνδρομὴν θερμοῦ λειποψυχίαν ποιεῖν.

dus in illis reflexus prævalet magis qvam in mari, ubi propter profunditatem nullum in solidum corpus incidit, sed dissolvitur. Alioqvi plumbum etiam natura frigidum est, & silices propter densitatem frigus in imo faciunt.

155. *Quare paleis & vestimentis injectis nix conservatur?*

Mirum videri possit qvod calidissimæ res ut palea & vestimentum frigidissimas conservant. Sed non ita se habet, verum ipse qvi ita judicas falleris. Neqve enim naturâ calidum est vestimentum, nam & tunicam primo nos cum eam induimus frigidam sentimus, deinde demum calefacit, impleta scilicet calore à corpore nostro procedente, & externum aërem ab illo arcens ac repellens. Qvemadmodum igitur calefacta vestis nos calefacit, sic frigefacta nives refrigerat. Frigefit autem emisso ab illis tenui spiritu, qvi dum à veste inclusus retinetur, eas integras ac compactas conservat. Hic enim si exspiret & evolaverit, nix in aqvas è qvibus constat liqvefacta diffluet, alboremqve suum veluti florem amittet, perinde ut evanescit ac perit spuma qvæ spiramine cum aqva permixto nata fuerat. Sed & palea, qvoniam perlevis est, molliter nivibus incumbens, consistens ejus gelu non dissolvit, sed integrum relinqvit.

156. *Quid sit bulimos?*

Bulimos vehemens fames est, qvasi πύλιμος à πολὺς multus & λιμὸς qvod famem significat. Vehementius autem esuriunt qvi per nives freqventer iter faciunt, qvod & eqvi sentiunt & muli, maxime qvando caricas vel poma portant. Qvod vero mirandum maxime est, non homines modo sed & jumenta inter omnes cibos pane maxime confirmantur & vires recipiunt, ac si vel paululum ex eo comederint, erecti iterum stant & progrediuntur. Eorum porro qvi per nives iter faciunt, corpora vehementer afficiuntur frigore & constipantur, atqve inde calor intrinsecus resistens consumit nutrimentum, qvo absumto una cum calore illa deficiunt ac marcent. Sic itaqve affecti esuriunt vehementer, & vel paululum cibi si ceperint, iterum reficiuntur. Sunt & qvi acrem hanc famem passionem in stomacho esse ajunt, qvi ob calorem illi conjunctum facit, ut deliqvium animi homines patiantur.

157. Quæ-

ρνζ. Τίς ἡ αἰτία δι᾽ ἣν εὔθρυπτα γίνεται τὰ ἐν τῇ συκῇ κρεμαννύμενα κρέατα;

Τὸ Φυτὸν ἡ συκῆ ἁπάντων ἐςὶ ὀπωδέςατον, θερμὸν οὖν πνεῦμα καὶ δριμὺ καὶ τμητικὸν ἀφίησι. καὶ τοῦτο θρύπτει καὶ πεπαίνει τὴν σάρκα τοῦ ὄρνιθος, ὅθεν τῶν ταύρων ὁ χαλεπώτατος συκῇ προσδεθεὶς ἡσυχίαν ἄγει καὶ ψαύσεως ἀνέχεται, καὶ ὅλος ἀφίησι τὸν θυμὸν ὥσπερ ἀπομαραινόμενος. Τοῦτο γοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τοῖς θύμασιν ἢ ὅλως τοῖς κρέασι προσπίπτον διαιρεῖ τὴν σάρκα καὶ περιθρύπτει καὶ ψαφαρὰν ἀπεργάζεται, διὰ ταῦτα τοι καὶ πρὸς τῆς γλυκείας συκῆς ἕτερα σῦκα τὰ λεγόμενα ὄλυνθοι τὴν ἄχρηςον ὑγρότητα τοῦ Φυτοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἕλκοντα, τὴν χρηςοτέραν ἀφίησι. διὰ ταῦτα Φησὶ καὶ ἡ γραφὴ, ἡ συκῆ ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς, τουτέςιν, ψυχὴ διὰ καθάρσεως ἅπαν τὸ ἄχρηςον ὥσπερ ὄλυνθον ἐξήνεγκεν καὶ ἀποχέτευσεν.

157. * *Quare carnes ex fico arbore suspensæ teneriores fiant?*

Ficus omnium fruticum arborumqve maxime succo abundat, itaqve spiritum ex se emittit calidum, acrem & incidendi vi præditum. Atqve hic subigit ac veluti percoqvit avis appensæ carnes, siqvidem ferocissimus etiam taurus fico alligatus mitior fit contingiqve se permittit, atqve omnino jam veluti langvidus factus omittit iram. Hujusmodi igitur spiritus carnibus victimarum vel qvibuscunqve aliis allabens illas permeat maceratqve & teneriores efficit. Itaqve etiam dulci è fico grossi crudæ, abundantem illius humiditatem ad se attrahunt atqve sic eam meliorem reddunt, qvo alludens S. Scriptura ait: ** *Ficus extulit grossos suos*, hoc est anima per purificationem omne inutile tanqvam grossum crudam à se emisit atq; effudit.

* Ita in MSto quo usus sum quæstiones hæ capitibus CLVII. distinguuntur, neque tamen pauciora argumenta continent quam codex Allatii divisus in capita CXCIII. ut ex titulis supra p. 51. adscriptis videbis. Itaque ne quis existimaret me minus integrum istud Pselli opusculum dare, in titulo capita CXCIII. memoravi, licet pro divisione quam in Lindenbrogiano apographo reperi, non plura sunt capita quam CLVII.

** Cantic. II 13. Confer qvæ de caprifico supra cap. 152.

F I N I S.

INDEX

INDEX

In

MICH. PSELLI QVÆSTIONES

nunc primum editas.

Imperatorem alloqvitur Auctor c.4. 6. 12. 13. 93. &c.

Hia-

SCRIPTORES à PSELLO Allegati.

FINIS.

LEONIS ALLATII
DE
LIBRIS ECCLESIASTICIS GRÆCORUM,

Dissertationes Duæ,

Quarum unâ, Divinorum Officiorum potiores usitatioresque Libri percensentur: alterâ Triodium, Pentecostarium & Paracletice examinantur.

Ad editionem Cramoisianam Paris. MDCXLIV. additis notis, supplemento & Indice: atque Elencho Alphabetico

MELODORUM GRÆCORUM,

recusæ cura

JO. ALBERTI FABRICII.

HAMBURGI,
Apud CHRISTIANUM LIEBEZEIT, MDCCXII.

ſequendis Græcorum ſcriptis, neque hoc cum maxime Tibi volumen exiſtimavi poſſe diſplicere, quo libri liturgici quibus preces & officia atque hymni Græcæ Eccleſiæ recenſentur, eorumque notitia traditur. Inprimis vero putavi haud ingratum Tibi fore elenchum Melodornm Græcorum, quem attextum his Allatianis diatribis à me vides. Quanquam enim rudis admodum ille eſt & vix inchoatus, tamen confido, poſt deperditum eheu Allatii, unius in editis pariter atque ineditis ſequioris Græciæ monumentis verſatiſſimi viri, quem de iſthoc argumento promiſit librum, haud improbaturum Te hosce, primos licet conatus meos in celebrandorum Græcæ Eccleſiæ Hymnopœorum ſtudio, quod circa vernaculas cantiones ſacras tantum Tibi debet. Equidem libenter profiteor ſicut aliis tuis ſcriptis quæ cum magna voluptate & fructu evolvi, ſic illis præcipue vehementer me eſſe delectatum, quibus hymnos Germanicos in Eccleſiis noſtris decantari ſolitos ſive per abſolutiſſimos indices promtis quærentium uſibus aptaſti, ſive collatis editionibus eluiſti varias & partim fœdas quæ paſſim illos inſederant mendas, ſive docto Theologicarum & Hiſtoricarum obſervationum apparatu veluti pulcher-

cherrima exornaſti florum ſparſione, ſive de auctoribus eorum erudite nos edocuiſti, ſive denique à corruptionibus ac detorſionibus, quibus omni procul pudore contaminare neſcio quis nuper auſus ipſos parum pie fuerat, liberaſti atque aſſeruiſti. Igitur quamvis multum abeſt in tanta Græcorum librorum hujus generis apud nos raritate ac penuria, quam tamen ſublevatum iri aliqua ſpes eſt, neque exinde pendens meliora aliquando dandi defuerit voluntas: quamvis igitur adhuc multum abeſt, inquam, ut de Græcis Melodis tam luculenta afferre in medium, eorumque ſacris carminibus tantum valeam lucis affundere, quam per Te, venerandorum & doctiſſimorum virorum B. D. *Jo. Benedicti Carpzovii*, B. D. *Georgii Gœzii*, D. *Georgii Henrici Gœzii*, B. *Wilhelmi Erneſti Tenzelii*, Cl. *Godfridi Ludovici* aliorumque, præcipue Rev. *Johannis Chriſtophori Olearii* exemplo inſiſtentem, in vernaculis noſtris felici, impigro & laudatiſſimo ſtudio factum eſt, audeo tamen vel primas haſce quas duxi in conſimili genere lineas Tibi dedicare, unaque cum illis Allatianas diſſertationes qualicunque à me annotationum auctario locupletatas. In illo cum brevitati maxime ſtuduerim, hoc tamen mihi datum volui nego-

SCRIPTORES à PSELLO Allegati.

F I N I S.

LEONIS ALLATII
DE
LIBRIS EC-CLESIASTICIS GRÆCORUM,

Diſſertationes Duæ,

Quarum unâ, Divinorum Officiorum potiores uſitatioreſque Libri percenſentur: alterâ Triodium, Pentecoſtarium & Paracletice examinantur.

Ad editionem Cramoiſianam Pariſ. MDCXLIV.

additis notis, ſupplemento & Indice:

atque Elencho Alphabetico

MELODORUM GRÆCORUM,

recuſæ cura

 JO. ALBERTI FABRICII.

HAMBURGI,
Apud CHRISTIANUM LIEBEZEIT, MDCCXII.

SCRIPTORES à PSELLO Allegati.

FINIS.

LEONIS ALLATII DE LIBRIS ECCLESIASTICIS GRÆCORUM,

Dissertationes Duæ,

Quarum unâ, Divinorum Officiorum potiores usitatioresque Libri percensentur: alterâ Triodium, Pentecostarium & Paracletice examinantur.

Ad editionem Cramoisianam Paris. MDCXLIV.
additis notis, supplemento & Indice:
atque Elencho Alphabetico

MELODORUM GRÆCORUM,

recusæ cura

JO. ALBERTI FABRICII.

HAMBURGI,
Apud CHRISTIANUM LIEBEZEIT, MDCCXII.

SCRIPTORES à PSELLO Allegati.

FINIS.

LEONIS ALLATII
DE
LIBRIS EC-CLESIASTICIS GRÆCORUM,

Dissertationes Duæ,

Quarum unâ, Divinorum Officiorum potiores usitatioresque Libri percensentur: alterâ Triodium, Pentecostarium & Paracletice examinantur.

Ad editionem Cramoisianam Paris. MDCXLIV.
additis notis, supplemento & Indice:
atque Elencho Alphabetico
MELODORUM GRÆCORUM,
recusæ cura
JO. ALBERTI FABRICII.

HAMBURGI,
Apud CHRISTIANUM LIEBEZEIT, MDCCXII.

SCRIPTORES à PSELLO Allegati.

F I N I S.

LEONIS ALLATII
DE
LIBRIS EC-CLESIASTICIS GRÆCORUM,

Dissertationes Duæ,

Quarum unâ, Divinorum Officiorum potiores usitatioresque Libri percensentur: alterâ Triodium, Pentecostarium & Paracletice examinantur.

Ad editionem Cramoisianam Paris. MDCXLIV.

additis notis, supplemento & Indice: atque Elencho Alphabetico

MELODORUM GRÆCORUM,

recusæ cura

JO. ALBERTI FABRICII.

HAMBURGI,
Apud CHRISTIANUM LIEBEZEIT, MDCCXII.

VIRO
MAXIME REVERENDO
atque Celeberrimo
GEORGIO SERPILIO,
Ecclesiarum Ratisbonensium
Superintendenti meritissimo,
Pastori & Consistoriali Primario ac Scholarchæ,
S. D.
JO. ALBERTUS FABRICIUS.

QUas prælis iterum curavi subjici & supplemento quodam adauxi dissertationes Leonis Allatii de libris Ecclesiasticis Græcorum, ad Te potissimum deferre in animum induxi, Venerande Antistes, cultus mei & amoris & observantiæ publicum testimonium. Intellexi enim nec Te aspernari meum qualecunque studium in per-

ſequendis Græcorum ſcriptis, neque hoc cum maxime Tibi volumen exiſtimavi poſſe diſplicere, quo libri liturgici quibus preces & officia atque hymni Græcæ Eccleſiæ recenſentur, eorumque notitia traditur. Inprimis vero putavi haud ingratum Tibi fore elenchum Melodornm Græcorum, quem attextum his Allatianis diatribis à me vides. Quanquam enim rudis admodum ille eſt & vix inchoatus, tamen confido, poſt deperditum eheu Allatii, unius in editis pariter atque ineditis ſequioris Græciæ monumentis verſatiſſimi viri, quem de iſthoc argumento promiſit librum, haud improbaturum Te hosce, primos licet conatus meos in celebrandorum Græcæ Eccleſiæ Hymnopoeorum ſtudio, quod circa vernaculas cantiones ſacras tantum Tibi debet. Equidem libenter profiteor ſicut aliis tuis ſcriptis quæ cum magna voluptate & fructu evolvi, ſic illis præcipue vehementer me eſſe delectatum, quibus hymnos Germanicos in Eccleſiis noſtris decantari ſolitos ſive per abſolutiſſimos indices promtis quærentium uſibus aptaſti, ſive collatis editionibus eluiſti varias & partim fœdas quæ paſſim illos inſederant mendas, ſive docto Theologicarum & Hiſtoricarum obſervationum apparatu veluti pulcher-

cherrima exornasti florum sparsione, sive de auctoribus eorum erudite nos edocuisti, sive denique à corruptionibus ac detorsionibus, quibus omni procul pudore contaminare nescio quis nuper ausus ipsos parum pie fuerat, liberasti atque asseruisti. Igitur quamvis multum abest in tanta Græcorum librorum hujus generis apud nos raritate ac penuria, quam tamen sublevatum iri aliqua spes est, neque exinde pendens meliora aliquando dandi defuerit voluntas: quamvis igitur adhuc multum abest, inquam, ut de Græcis Melodis tam luculenta afferre in medium, eorumque sacris carminibus tantum valeam lucis affundere, quam per Te, venerandorum & doctissimorum virorum B. D. *Jo. Benedicti Carpzovii*, B. D. *Georgii Gœzii*, D. *Georgii Henrici Gœzii*, B. *Wilhelmi Ernesti Tenzelii*, Cl. *Godfridi Ludovici* aliorumque, præcipue Rev. *Johannis Christophori Olearii* exemplo insistentem, in vernaculis nostris felici, impigro & laudatissimo studio factum est, audeo tamen vel primas hasce quas duxi in consimili genere lineas Tibi dedicare, unaque cum illis Allatianas dissertationes qualicunque à me annotationum auctario locupletatas. In illo cum brevitati maxime studuerim, hoc tamen mihi datum volui nego-

tii, ut priorem diatribam, quæ tota Historica est, supplerem ex præstantissimorum virorum monumentis Meursii, Goari, Cangii, Suiceri, Cavei, Rayæi aliorumque, & meis observationibus: in altera vero elenctica essem brevior, & innuerem potius quam multis disputarem, Allatium, quæ in libris illis Ecclesiasticis tam severe ac prolixe reprehenderet, non adeo multa forte si secum habitare voluisset, habuisse. Quod superest ut quam diutissime doctrina ac virtute Tua præluceas Ratisbonæ Tuæ Tui merito amantissimæ, multisque præstantissimis monumentis Tuis orbem literatum porro & Ecclesiam mactes, ex animo voveo. Hamburgi VIII. Cal. Aprilis Anni Christiani M DCC XII.

LEONIS

LEONIS ALLATII

De Libris Ecclesiasticis Græcorum DISSERTATIO PRIMA,

Qua divinorum Officiorum potiores & usitatiores libri percensentur.

Ad Clarissimum & eruditissimum Virum

GABRIELEM NAUDÆUM.

PETIS à me (CLARISSIME NAUDÆE) eorum librorum œconomiam tibi per litteras transmitti, qvorum in Ecclesiæ Græcæ ritibus celebrandis potiorem usum fuisse existimo. Nam qvemadmodum rectè subjungis, tanta est ipsorum non modò copia, sed inter se diversitas, ut cognosci probè non possint, nisi ab homine, ut lingvæ, sic rituum & librorum omnium istius gentis callentissimo. Et sanè non possum ego qvi tibi devinctus sum multis & insignibus modis, hoc officii tantillum, vel æqvissimæ postula- 4
tioni tuæ, vel amicitiæ, qvæ mihi tecum anni sunt fermè XIV. arctissima semper fuit, non concedere. Imò verò si Bibliothecæ Mazarineæ cui te præfectum esse nuper accepi, libros ipsosmet inseri desideras, putasqve in illis perqvirendis opera mea tibi uten-

utendum esse, faciam omni studio, atqve diligentia ne qvicqvam à me postules qvod à viro tui amantissimo præstari possit. Atqve ut inde exordiar unde tu ad me scribendi occasionem desumpsisti:

Græcorum Ecclesiastici libri, plures nec unius generis sunt, in eamqve jam excreverunt molem, ut attentiùs introspicienti haud fieri posse videatur, ut per annum ab homine, id studiosius incumbente, nec aliis negotiis implicito recitentur, tantum abest, ut cantu etiam, & per intervalla temporum respirante, commodè accenseantur. Illius etenim gentis religio increbrescens unicuiqve de novo, dummodò Sanctorum res pertractantur, accessionem facere, & ingentia duplicare volumina permisit. Hinc maximam librorum copiam majorem fecit, & novis semper additis, molem in immensum adauxit.

I. Inter eos primus per me sit, qvi apud alios locum tenet postremum, *Typicum*. a) Typicum ipsum: *ἀναλαμβάνειν ἐπὶ χεῖρας τὸ παρὸν τυπικόν.* In eo, à primo die anni singulis diebus, qvid inter Missarum solemnia, qvid ad Vesperas, qvid ad Horas, qvid ad Matutinum, qvid deniqve ad reliqva divina Officia, sive dies illi feriales sunt, sive festi, recitandum, qvid psallendum, aut legendum sit, qvibus diebus jejunandum, qvibus & qvomodo solvendum jejunium, verbis clarissimis, ac facillima methodo præscribitur: variisqve est distinctum pro materiæ varietate capitibus. In edito præ aliis b) continentur, *Ordo recitandi officium per totum annum, ex præscripto sancti Saba, capitibus 59.* Sequuntur, *Marci Hieromonachi de dubiis Typicis capita* C. Posteà *Nicolai Patriarchæ Constantinopolitani ad Anastasium Montis Sina Abbatem,*

a) Typicum hoc à Josaphato Hieromonacho circa A. 1584. emendatum, sæpius Græce vidit lucem, ut Venetiis apud Antonium Pinellum 1603. 1615. 1643 fol. De qvo præter Meursium, Allatium, Caveum, Suicerum, Cangium, Nicolaus Rayæus diss. præliminar. ad Tomum 2. Act. Sanctor. Junii p. LXXV. & Jacobus Goar ad Euchologium Græcorum p. 35.

b) Omisit Allatius diserte memorare nonnulla Typicis adjungi solita ut Menologium à Septembri mense per totum annum complectens *ἀκολουθίαν* sive ordinem Ecclesiasticæ Psalmodiæ & *συνάξεων* sive collectarum. Nec non Πασχάλιον qvale etiam Horologiis & aliis libris suis adjiciunt Græci.

tem, de Jeiuniis Græcorum Carmina c) *Politica.* Inde locum habent minutiora qvædam, *de* d) *Artziburio, de Feriis Monachorum, de Continentia & ingluvie, de quatuor* e) *Evangelistis, de triginta argenteis ex Maximo Monacho, de Fide, & aliis ad eam pertinentibus.* Finem occupant *Capita adhortativa ad virtutem.*

Nomen habet à τύπος, qvasi forma sit, ordinatio, præscriptio, norma, regula, institutio. Hinc & libro nomen τύπος fuit. Evchologium: Ἰστέον δὲ ὅτι ὁ τοιοῦτος τύπος γίνεται καὶ εἰς κοιμηθείσας γυναῖκας, κἂν τινες ἐγκατέσπειραν τῷ τύπῳ ἀκολουθίαν ἰδίως γυναικῶν, παίδων. καὶ θαύμακα, πῶς ἐπελάθοντο τοῦ τυπῶσαι καὶ ἐυνούχων ἰδίως ἀκολουθίαν, ἢ βασιλέων. *Sciendum est, hanc eandem normam servari & in demortuas mulieres; licet quidam ordini intruserint officium proprium pro mulieribus, & pueris. Et subit admirari eos oblitos fuisse pro Eunuchis, atque Imperatoribus officium proprium ordinare.* Ab aliis dictus fuit διάταξις, ab aliis διατύπωσις; Latinis erit, *Ordo recitandi divini officii.*

Illius Auctor unus esse non potuit, cum pro varietate temporum, & rerum, res etiam divina, & ordo recitandi officii immutatus sit: nec unus apud omnes semper invaluerit usus. 6
Qvare singulæ Græcorum Ecclesiæ, & eæ potissimum qvæ Patriarchalibus infulis cohonestantur, peculiarem sibi modum in rebus divinis peragendis præscripserunt, qvod alio in loco nos fusè probasse meminimus. Cum deinceps barbarorum incursu res Ecclesiæ imminui cœpta est, & unà cum ipsa Ecclesia finem habere, reliqvis aliarum Ecclesiarum ritibus obmutescentibus, ille, qvi sancti Sabæ f) fuisse dicitur, uti melior, & rebus accommodatior,

c) Carmina sunt CCXXIV.

d) Scriptum illud de Artziburio auctorem habet Anastasium Cæsareæ Palæstinæ Episcopum, clarum sub extrema tempora Seculi XI. Porro per Artziburium, jejunium intelligitur Armeniorum, de quo multa invidiosa & in odium eorum excogitata Græci, ut videre licet apud Cangium in Ἀρτζιβούριον. Sed ex Clariss. Viri Jo. Joach. Schrœderi thesauro linguæ Armenæ p. 335. seq. cognosces Armena lingua *arradschavuër* sonare *primum*, illoque vocabulo intelligi primos quinque dies magni jejunii à Dominica Septuagesimæ usqve ad Pascha. Marcus ille Hieromonachus non diversus fortassis ab eo cujus interrogata dissolvit Theodorus Balsamo.

e) Ex Pseudo Dorothei Synopsi.

f) Typicum Sabæ allegatur ab Eutychio T. 2. Annal. p. 247. 248. ubi illud Ecclesiæ typicum appellat. In MS. Vindob. τυπικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τῆς ἐν Ἱεροσ-

modatior, ideoqve plausibilior apud Græcos invaluit, qvo non tantùm qvi sancti Sabæ regulis nomina scripserunt, sed cæteri etiam aliorum ordinum sectatores, & sacerdotes in sæculo vitam agentes, & qvod maximum est, universa fere Græcia ad recitanda divina officia diriguntur. Idqve ut magis mireris, sæculo addicti homines, & mulieres abstinentias, & jejunia Monachis, & similis sortis hominibus à Patribus præscripta ita amplectuntur, atqve iis obligantur, ut ab iis vel minimum qvidem ungvem recedere piaculum sit. Qvare in tota Græcia ferè sæcularium hominum, ac Monachorum vitæ institutum, si uxores tantùm subtrahas, à qvibus Monachi ex præcepto abstinent, qvoad omnia unum idemqve est. Typici historiam, illiusqve pro tempore
7 mutationem prosecutus est Simeon Thessalonicensis Dialogo contra hæreses. Ejus verba, qvia inedita, libentiùs exscribo: Καὶ δέομαι ὑμῶν ἐν Χριστῷ συντηρεῖσθαι ταύτην τὴν τάξιν μέχρι παντὸς, καὶ ὥς συνθῆμα τινὰ θεῖον μένειν ἐν ἡμῖν τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων. ἣν δὲ καὶ ἡμεῖς βουλόμενοι ἀσινῆ τηρεῖσθαι καὶ μένειν ὥσπερ ἥδυσμά τι, καὶ ἄρτυμα γλυκαῖνον συνηρμόσαμεν αὐτῇ καὶ τὰ τῶν κανόνων, ἵνα μή τις γογγύσῃ περὶ τὰ καλὰ, καὶ μὴ γνῶσιν ἔχων τῆς τάξεως, ἀκηδιάσῃ δὲ μᾶλλον καὶ ῥάθυμος ὢν προφάσεις εὕροι τινὰς, καὶ χωρήσῃ πρὸς τὴν ταύτης κατάλυσιν λέγων, ὡς οὐ τοὺς συνήθεις, καὶ παρὰ πάντων ᾀδομένους ἀκούομεν κανόνας. νῦν γὰρ καὶ οὗτοι συνήφθησαν, καὶ τοῖς προσέχουσι καίπερ θυμουμένοις εὐτακτοτέρα μᾶλλον καὶ ἡδυτέρα αὕτη τῶν ἐν ταῖς μοναῖς καὶ σχεδὸν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἡ τοῦ ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων τυπικοῦ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα τελεῖται τάξις. ὅτι δὴ καὶ παρὰ μόνου τινὸς δυνατόν ἐστι ταύτην γίνεσθαι. ἐπεὶ καὶ παρὰ μοναχῶν ἐξετέθη, καὶ μέχρις ᾀσμάτων πολλάκις ἐν κοινοβίοις ἐκτελεῖται. καὶ ἡ τοιαύτη δὲ διάταξις ἀναγκαιοτάτη, καὶ πατρική. καὶ γὰρ ὁ θεῖος πατὴρ ἡμῶν Σάββας ταύτην διετυπώσατο, παραλαβὼν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Εὐθυμίου, καὶ Θεοκτίστου. οὗτοι δέ γε ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν, καὶ τοῦ ὁμολογητοῦ Χαρίτωνος περιειλήφασι. τὴν δὲ τοῦ ἱεροῦ Σάββα διατύπωσιν, ὡς ἐμάθομεν, κατα-

Ἱεροσολύμοις ἁγίας Λαύρας τῆς ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα. Αὕτη δὲ ἡ ἀκολουθία γίνεται καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίων μονῶν. Obiit Sabas ille magnæ Lauræ Hierosol. Abbas A. C. 532. De illo Cyrillus Scythopol. apud Bollandum ad 20. Jan. & Cotelerium T. 3. monument. Fuit & Sabas Monachus circa A. C. 846. clarus scriptor vitæ S. Joannicii, memoratus Allatio de Synodo Photiana p. 541., alii itidem plures de qvibus Bollandus T. 1. Januarii p. 936. 972.

καταφθαρέντος τοῦ τύπου ὑπὸ βαρβάρων ἀφανισθεῖσαν ὁ ἐν ἁγίοις πα-
τὴρ ἡμῶν Σωφρόνιος ὁ τῆς ἁγίας πόλεως πατριάρχης φιλοπονήσας ἐξέ-
θετο. καὶ μετ' αὐτὸν πάλιν ὁ θεῖος ἡμῶν, καὶ θεολογικὸς πατὴρ ὁ Δα-
μασκηνὸς Ἰωάννης ἀνανεώσατο, καὶ γράψας παρέδωκεν. *Deprecor vos
in Christo, ut ordinem hunc in perpetuum conservetis, & veluti scintilla qua-
dam divina traditio Patrum perseveret: quam cum & ipsi velimus ut* 8
*incorrupta conservetur, & veluti condimentum quod dulcedinem conciliat,
persistat; illi & canones subjunximus, ne quis circa bona murmurator,
& ordinis ignarus, quinimo piger ac segnis nonnullis adinventis praetex-
tibus illius destructionem machinetur; non solitos inquiens, & qui ab omni-
bus canuntur Canones audiri. Nunc enim & hi additi sunt. At his qui
attentius animum applicant, alacrioresque sunt, ordinatior, & suavior
eo, qui in Monasteriis, & aliis fere omnibus Ecclesiis fit, qui ex Hieroso-
lymitano Typico Monasterii sancti Sabae ordo praescribitur, accedit, quod
scilicet ab uno eoque solo perfici potest. Quando & à Monachis dispositum
est, & absque cantu saepissime in Coenobiis absolvatur. Et haec quidem Con-
stitutio, quam maxime necessaria, & Patribus convenientissima est.
Etenim sanctus Pater noster Saba eam praescripsit à sanctis Euthymio, & Theo-
ctisto acceptam: hi porro à majoribus, & homologeta Charitone desum-
pserunt. Sacri verò Sabae constitutionem, ut audivimus, locis illis irru-
ptione Barbarorum vastatis, deperditam, sanctus pater noster Sophro-
nius sanctae civitatis Patriarcha studio laboreque restituit; & post eum rursus
divinus, & rebus Theologicis pertractandis acerrimus Joannes Damascenus
renovavit, scriptoque demandatam tradidit. Hanc itaque sacra Mona-
steria, &c.* Et in Responsis ad Quaestiones Gabrielis Pentapoli-
tani Metropolitae: Καὶ οἱ πατέρες δὲ πάντες παραδεδώκασιν ὁ θεῖος τε
Σάββας, καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννης διὰ τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ τυπικοῦ.
*Et Patres universi tradiderunt, & inter eos Sabas divinus, & Damascenus
Joannes per Hierosolymiticum Typicum.* Et infra: Αἱ λοιπαὶ δὲ ἁγιστεῖαι, 9
καὶ ἅπασαι μὲν κατὰ παράδοσιν ἀρχαίαν, ὡς ἡ συνήθεια μαρτυρεῖ, καὶ
ἀπ' ἀρχῆς διατάξεις, καὶ ὁ τῆς ἑνώσεως τόμος αὐτῶν μεμνημένος,
καὶ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν τυπικὸν, ὡς προέφημεν ὁ τὸν θειότατον Σάββαν,
καὶ μετ' αὐτοῦ τὸν Δαμασκηνὸν θεολόγον συγγραφέας ἔχει καὶ νομοθέτας.
καὶ ὁ μὲν κατὰ τὴν τετάρτην οἰκουμενικὴν σύνοδον, ὁ δὲ μέσον τῆς ἕκτης
καὶ τῆς ἑβδόμης, ἄμφω τῆς ἐκκλησίας πατέρες τε καὶ διδάσκαλοι. οἱ
δύο δὲ τυπικὸν συντεθείκασιν, ὅτι τὴν παρὰ τοῦ θείου Σάββα τῇ ἐπιδρο-
μῇ τῶν ἐθνῶν ἀπολεσθὲν, ὁ μέγας Ἰωάννης ἐξ ἀρχῆς τοῦτο κατὰ τὴν αὐτῶ-

θεν τάξιν συνέθηκε, καὶ διετυπώσατο. Cetera vero omnia jejunia ab antiquis tradita sunt, ut usus testatur, veteresque Constitutiones, nec Unionis tomus tacuit, qui eorum meminit, & Typicum Hierosolymiticum, quod ut suprà diximus sanctissimum Sabam, & post eum Theologum Damascenum auctores, institutoresque agnoscis, quorum alter tempore quartæ Oecumenicæ Synodi, alter inter sextam & septimam vitam agebat, qui ambo Typicum composuêre: nam cùm à divino Saba compositum barbarorum incursione excidisset, magnus hic Joannes ab initio, illud ut antiquitùs erat conscripsit, ordinavitque. Nec aliud nobis innuit Cyrillus Scythopolitanus in vita sancti Theodosii g) Archimandritæ. Ὅθεν καὶ τῆς Κομανῶν αὐτῆς ἁγίας ἐκκλησίας ψάλτης χρησιμώτατος γέγονεν ἐκ παιδὸς καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἀκριβῶς ἐξεπαιδεύθη, καὶ ἐξέμαθε τὸ ψαλτήριον καὶ τὰς λοιπὰς θείας γραφάς. Et infra. Αὐτὸς δὲ ὁ Θεοδόσιος γνοὺς καὶ τὸν τῆς ἀρχῆς κίνδυνον

10 ὑφορώμενος φυγὰς ᾤχετο, καὶ πρῶτον ἔρχεται εἰς τοὺς περὶ τὰ Μετωπὰ τόπους, πρός τε τὸν μακαρίτην Μαρκιανὸν, καὶ πρὸς τὸν ἀββᾶν Λουκᾶν τὸν Μετωπηνὸν τῆς ἐρήμου κανόνα ὑπ' αὐτῶν ἐκμαθεῖν, οὓς τινας ἐν πρώτοις ὁ ἐν ἁγίοις Εὐθύμιος τὴν μοναχικὴν ἐπαίδευσεν ἀκρίβειαν. *Hinc & Comanorum Ecclesiæ Cantor ipse oppido utilis à puero factus est, & Ecclesiasticum ordinem accuratissime edoctus, & memoriæ mandavit Psalterii librum, & reliquas divinas scripturas.* Et, *ipse autem Theodosius cognoscens, & dominationis pericula cavens aufugit, primumque venit ad Metopæ loca ad beatum Marcianum Anachoretam, necnon ad Abbatem Lucam Metopenum, & Eremi regulas ab illis instruitur, quos inprimis sanctus Euthymius accuratum institutum Monachorum edocuit.* Non inelegantia sunt Joannis Euchaitarum Metropolitæ carmina in Typicum Lauræ:

Δέδοικα μήπως θεσπίσας ἄλλοις τάδε,
Αὐτὸς δὲ τούτων οὐδὲν ἐξειργασμένος,
Κατηγόρους εὕροιμι τοὺς ἐμοὺς νόμους.
Ἀλλ' ὁ κριτής μου, καὶ θεὸς, καὶ δεσπότης,
Μὴ τοῖς ἐμοῖς με, τοῖς δὲ σοῖς κρῖνον νόμοις,
Οὐ τοῖς δικαίοις. φεῦ γὰρ οἴχομαι τάλας.
Τοὺς συμπαθεῖς δὲ καὶ φιλανθρώπους λέγω·
Οἷς πρεῖκα σώζειν οἶδας, ὡς εὐεργέτης.

g) Hanc vitam latine dederunt Lipomannus, Surius & Ballandus ad XI. Januarii.

Varia

Varia pro varietate Ecclesiarum, & qvandoqve etiam ejusdem Ecclesiæ Typica fuisse, ut reliqva missa faciam, habeo ex auctore sive compilatore ejuscemodi Typici. Ταῦτα πάντα πατέρες καὶ ἀδελφοὶ, οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἐτέθησαν παρ' ἡμῖν, ὡς
ἄν τις οἰηθῇ, ἀλλὰ διαφόροις ἐντυχόντες τυπικοῖς τὴν πραγματείαν 11
τοῦ λόγου κ.τ.λ. *Hæc omnia, patres & fratres, non simpliciter, & ut casus se obtulit à nobis apposita sunt, ut quispiam existimabit; sed variis Typicis conquisitis, rem ita*, &c. Et alibi sæpissime ab ipso commemoratur, in alio Typico aliter rem ordinari. Qvæ Typica proprio nomine κτητορικὰ h) appellabantur. Noto ex Scholio in sect. 2. tit. 6. sacrorum Canonum Constantini Harmenopuli. Εἰ δέ τις καὶ πλέον τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν κατὰ ἑορτὰς τούτων ἢ ἑκοντὶ, ἢ ἀπὸ κτητορικοῦ τυπικοῦ συνωθούμενος νηστεύσῃ, οὐ καταισχυνθήσεται. *Quod si quis etiam ultra dies illos septem in festis horum vel sponte sua, vel municipali Typico compulsus jejunet, non confundetur.* Eadem habet Theodorus Balsamon Responso 53. à qvo puto fuisse exscripta. Κτητορικὰ Typica fuerint, qvæ in Bibliotheca Barberina manuscripta habentur sub num. 75. & 76. Alterum civitatis Bovensis scriptum à Georgio Constantinopolitano: alterum Monasterii Casulorum ab Hierotheo Monacho exaratum, & tertium Byzantii Studiorum, & alia alibi, ne singula recenseam. Posteriores itaqve Ecclesiarum Præfecti pro arbitrio, & temporis necessitate multa addiderunt, vel detraxerunt. Planeqve mea sententiâ titulo Typici ex antiqvissimo descripti, & ab Antonio Arcudio Romam missi, & modo in eadem Bibliotheca conservati, stabilitur. Ibi namqve sic titulus concipitur: Τυπικὸν σὺν Θεῷ τοῦ ὅλου χρόνου ἔχων τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν ἁπασῶν τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν
τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ τῶν ἐπισήμων ἁγίων, καὶ ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ 12
κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἁγίων πατέρων τοῦ τε ἁγίου Σάββα, καὶ τοῦ Στουδίτου, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἁγίου ὄρους. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ μέρος τῆς παραδόσεως τοῦ ὁσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Ἰωσὴφ τοῦ κτήτορος τῆς ἁγίας μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου τῶν Κασούλων. *Typicum cum DEo totius anni, continens Ecclesiasticam constitutionem omnium herilium festorum, & san-*

ctissima

h) Hujusmodi Typicum κτητορικὸν sive *fundatorium* complectens regulam Monasterii ab Irene Augusta, Alexii Comneni Imp. conjuge conditi, utraque lingua ediderunt Monachi Benedictini in Analectis Græcis Parisi. 1692. 4. Vocabulum τυπικοῦ non uno sensu ibi occurrens observabis p. 128. 136. 212. 224. Vide & Clariss. Montfauconi Palæographiam Græcam p. 299. seq.

*ctissimæ Deiparæ, & celebrium sanctorum, & totius anni secundum traditionem sancti Sabæ, & Studitæ, & potissimam partem sancti Montis. necnon partem traditionis sanctissimi Patris nostri Josephi possessoris * sancti Monasterii divini Nicolai Casulorum.* Sed utinam liceret nobis ex primis illis fontibus tanqvam integrioribus & purioribus, divino Christi servitio incumbere. Næ illis superseminata ab homine neqvam zizania dignosceremus. Et hæc de Græcorum Typico.

An vero cum in eorum libris τυπικὰ, *Typica*, libros eosdem plures, nec unicum indigitant, & cum πρῶτα καὶ δεύτερα τυπικὰ *prima & secunda Typica*, libros eosdem plures primos, & secundos, & qvonam sensu? Neqvaqvam. Ea, cum videam alios confundere, ne res alicujus considerationis in occulto lateat, operæ me facturum pretium existimo, si post Typici, eorum qvoqve expositionem subnectam. Typicorum duo sunt genera, alterum qvod in matutinis precibus, dum vigiliæ, qvod eam noctem insomnes traducant, peraguntur, recitari, aut cani solet.
13 Vigiliæ nonnisi ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς, Festis nempe Christo Domino, & beatæ Virgini dicatis fiunt. Principes vero dies festi ejusmodi apud eos modo plures, modo pauciores, pro temporum ratione fuere: nunc demum duodenario numero, ne nimius sim, clauduntur, & sunt *Annunciatio Virginis, Christi Nativitas, Hypapante,* i) *Baptismus Christi, Transfiguratio, Resurrectio Lazari, festum Palmarum, Lignum Crucis, Resurrectio, Ascensio, Spiritus Sancti adventus, & Deiparæ assumptio.* Licet hæc postrema non semper inter hos locum habuerit; modo tamen certum sibi vindicat, nec sine piaculo negligeretur. In his celebritatibus Typica dicuntur, qvæ nihil aliud sunt qvam versuum ex Psalmis hinc inde congestorum, & ad solemnitatis arcana exponenda aptiorum Ecloga. Hinc fit non eadem in omnibus, sed varia pro diversitate solemnitatum concinnari. Eaqve aliis diebus Dominicis non recitantur, sed loco eorum Psalmus, qvi Græcis ἄμωμος, k) *Immaculatus* est. Si aliæ sunt solemnitates, easqve, qvas illi Doxologumenas vocant, neqve Typica, neqve Amomus, sed Polyeleos, l) estqve Psalmus αἰνεῖτε τὸ ὄνομα κυρίου, *Laudate nomen*

* *fundatoris.*

i) Festum purificationis Mariæ, quando Simeon Christo in templo occurrit.

k) Psalmus CXIX. (al. 118.) qui incipit: μακάριοι οἱ ἄμωμοι.

l) Psalm. CXXXV. (al. 134.)

nomen Domini dicitur; & in fine cujuslibet versiculi adnectitur *Alleluja.* Polyeleus nomen habet ab eo, qvod eodem tempore Psalmus alius accinitur, ἐξομολογεῖσθε τὸν κύριον, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτȣ͂. *Confitemini Domino Dominum, quoniam in seculum misericordia ejus.* Vel qvod tunc cereis, & luminibus lampadis in me- 14
dio Ecclesiæ ante Sancta Sanctorum appensæ, qvæ vocatur *Polyeleus*, Psalmus ille recitatur. Possem hic de candelis seu lampadibus m) Græcorum, qvas sanè alii non intellexerunt, aliqvid referre. Sed qvid illud ad Typica? Primum itaqve Typicorum genus erit ex variis Psalmis versuum in solemnitatem collectio, qvæ in festis ut ita dicam *vigilatis* canitur. Alterum Typicorum genus est, qvod inter Missarum solemnia diebus etsi non omnibus, & sunt πρῶτα καὶ δεύτερα, *prima & secunda*; nec alia sunt, qvàm Psalmus CII. & CXLV. n) Qvando verò ea dicuntur, noto ex Typico Sabæ. Ἰστέον ὡς ἀπὸ τῆς νέας κυριακῆς ἕως τῶν ἁγίων πάντων ἀντίφωνα ψάλλει ἡ ἐκκλησία, καὶ οὐ τυπικά. ὁμοίως καὶ τῷ δωδεκαημέρῳ τῆς δεσποτικαῖς ἑορτῆς, καὶ εἰς τὰς μνήμας τῶν ἁγίων, ἃς ἑορτάζομεν τὰ ἀντίφωνα ψάλλομεν. τὰς δὲ λοιπὰς πάσας κυριακὰς τȣ͂ χρόνου ψάλλομεν τυπικά. *Advertendum est, à nova Dominica ad festum omnium Sanctorum Ecclesiam canere Antiphona, & non Typica: similiter & diebus duodecim, quos Dodecaemeron nuncupant: in festis Dominicis, in memoriis Sanctorum, quas celebramus, Antiphona canimus, reliquis verò diebus omnibus Dominicis Typica canuntur.* Antiphona * qvoqve ista cùm ab alio non explicentur, animadvertas velim, ea qvemadmodum de Typicis matutini diximus, esse puram putam ex variis Psalmis diversorum versuum, qvi magis solemnitatis mysterium exprimunt, Eclogam. Eamqve dividi in primum & secundum Antiphonum. In primo post singulos versus recitatur, 15
ταῖς πρεσβείαις τῆς θεοτόκου σῶτερ σῶσον ἡμᾶς. *Precibus Deiparæ Salvator salva nos.* In secundo pro solemnitatum diversitate versui adnectitur formula solemnitatem exprimens: ut in die Paschatis dicitur, σῶσον ἡμᾶς υἱὲ θεοῦ ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ψάλλοντάς σοι ἀλληλούϊα. *Salva nos Fili DEi, qui à mortuis resurrexisti, canentes tibi alleluja.* In Pentecostes, σῶσον ἡμᾶς υἱὲ θεοῦ παράκλητε ἀγαθὲ ψάλλοντάς σοι ἀλληλούϊα. *Salva nos Fili DEi Paraclete bone canentes tibi alle-*

m) De his videndus interim Cangius in utroque glossario, in κανδήλα & λαμπάς.
n) Confer Jacobum Goarum ad Euchologium Græcor. p. 124. & 186. & Meursii glossar. in τυπικά.
* Idem Goarus p. 123. Rayæus p. 82. seq. & 48. Meursius, & Cangius in ἀντίφωνα.

luja. Et sic de allis terminatis versiculis idem repetitur, in *Nunc & semper*, dicitur illud, ὁ μονογενὴς ὑιὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων. *Unigenitus Filius, & sermo DEi immortalis existens*, &c. Postmodum tertia statio excipit, qvæ & tertium Antiphonum vocatur, versiculi Psalmorum cum Tropario proprio solemnitatis, cujus vicem, cùm Typica dicuntur, Beatitudines occupant, in qvarum postremis tertiæ, sextæqve odæ Troparia, sive Paracletices recitantur. His facillimè intelliges, qvæ ex D. Joannis Chrysostomi Liturgia, & ex Triodio adducit Meursius in Lexico Græco-barbaro: apud qvem Triodii verba interpungenda sunt, hoc modo, καὶ ἀναγινώσκονται κατηχήσεις, εἰς τὴν λειτουργίαν, τυπικά. *Et leguntur Catecheses. in Liturgia, Typica*, subauditur, *canuntur*. Catecheses namqve non in Liturgia, sed in matutinis precibus legebantur.

16 Nec alius à Typico est liber Tacticus, o) qvi sub hoc nomine in plerisqve Græcorum Monasteriis innotescit, in eo etenim nihil aliud est, qvàm ordo, & regula divinorum Officiorum, qvi à τάξει nomen habuit, sicuti & apud Latinos ab ordine *Ordinarium* fit; præscribit enim singulis diebus, qvid in rebus sacris peragendis præstandum sit. Nonnemo, cùm opus non viderit, & vidisse videri volens mera sibi fingit somnia, aitqve in eo ritus omnes, & ceremonias in administratione sacramentorum à Græcis observari solitas contineri, ideoqve ad illud potiùs, qvàm ad Euchologium recurrendum esse. Viro non aliud dixerim, glaucomam ab oculis excutiat: & qvod non vidit, videat, tùm judicet, & sententiam dicat, sin minus frustra omnia fuerint, cùm somnia sunt ex imaginatione conficta, qvi rem vident aliter sentiunt.

II. Secundum est *Liturgiarum*, p) in qvo Missarum celebrandarum series habetur, non omnium, sed trium solummodo, Joannis

o) Vide Cangium in Τακτικά.

p) λειτουργικὸν illud sive λειτουργίαι tres SS. Basilii & Chrysostomi atque tertia τῶν προηγιασμένων continentur in sæpius vulgato Græcorum Euchologio, cum quo Jacobus Goarus eas versione & notis illustravit, variasque lectiones ex variis quæ non parum inter se differunt editionibus ac Codd. MSS subjunxit Paris. 1647. fol. Prodierunt & Græce Röm. 1601. 4. Venet. 1626. 4. & Græce ac Latine cum *Herveti* versione in Tomo secundo Auctarii Bibl. Patrum Morelliani Paris. 1624. additis Liturgiis quæ ferun-

Joannis Chryſoſtomi, Baſilii Magni, illiusqve qvam ipſi vocant *προηγιασμένων*, *Præſanctificatorum.* Licet enim pleræqve apud eos Miſſæ fuerint, qvæ etiam ad hæc tempora pervenerunt, ut Jacobi, Clementis, Petri, Marci, nihilominus illæ omnes, poſt

(Bbb) 2 Baſilia-

ſeruntur ſub nominibus SS. *Jacobi*, *Marci*, *Petri* & *Gregorii* Papæ. Edideratque cum verſione ſeparatim excuſa Morellus Pariſ. 1560. typis Regiis Liturgias Jacobi, Baſilii & Chryſoſtomii. Præter illas tres Liturgias in Græcorum λειτουργικῷ obviae circumferuntur & aliæ, ut 1.) S. *Jacobi* nomine edita à Morello Græce & latine Pariſ. 1560. fol. atqve inde ab aliis, pro cujus γνησιότητι ſingularis Allatii diatriba legitur in ejus συμμίκτοις, quæ tamen doctis non ſatisfacit, licet verum eſt ſub Jacobi ἀδελφοθέου nomine paſſim laudari à recentioribus Græcis, ferri etiam apud Syros atqve commentario illuſtratam à Syro ſcriptore Dionyſio Bar Salibi Jacobita qvi A. 1171. obiit. Si vero Jacobum Apoſtolum atqve Præſulem Hieroſol. ut volunt haberet auctorem, non ignota fuiſſet Cyrillo Hieroſol. à qvo tradita liturgia Catecheſi Myſtagogica ult. ab illa Jacobi multum eſt diverſa. 2) *S. Petri*, qvam Græce & lat. vulgavit Jo. à Sancto Andrea Pariſ. 1595. 8. typis Fed. Morelli. 3) *S. Marci* cum *Clemente Rom.* de ritu Miſſæ (ex libro VIII. Conſtitutt. Apoſtolic.) edita à G. Sirleto Cardinali Pariſ. 1583. 8. itidem Græce & latine qvam laudatus Montfauconus annotat Coptice extare MS. nomine *Cyrilli* Alex. Neq; dubitandum qvod ſi unqvam Jacobus, Petrus, Marcus aliqvid in hoc genere tradiderunt, id vehementer auctum ac mutatum ad nos pervenerit. Sed ob ea qvæ de antiqvis temporibus moreqve vetuſtiſſ. Chriſtianorum ſacram cœnam celebrandi tradit in Apologia Juſtinus Martyr, veriſimilius videtur nullam ejusmodi formulam liturgicam tradidiſſe, ſed verbis Inſtitutionis CHRISTI fuiſſe contentos. De Miſſa *Gregorii* Theologi ac *Gregorii* Papæ jam feci mentionem. Plures Græce exſtare haud memini.

Liturgiæ *S. Baſilii* Codex mille amplius annorum extat in Bibl. Barberina, teſte Clariſſ. Montfancono in Diario Italico p. 210. Prodiit & Baſilii liturgia Græce Venet 1601. 4. Cæterum lapſus eſt memoriâ Clariſſ. Caveus, qvi illam in omnibus Baſilii editionibus reperiri ſcribit, nam in nulla qvod ſciam legitur. At ex *veteri latina* verſione edidit Jo. Cochleus in ſpeculo antiqvæ devotionis circa Miſſam, Mogunt. 1549. p. 117. uſus Codice Rincavienſis monaſterii S. Johannis. Occurrit etiam ex veteri interpretatione inter Liturgias SS. Patrum à Claudio de Sainctes Theologo Pariſ. editus Antwerp. 1562. 8. pag. 34. Alia eſt qvam ex *Syriaca* lingva vertit & latine edidit Andreas Maſius Antwerp. 1569. recuſam in Bibl. Patrum & Criticorum ſacrorum Anglorum ſupplemento Francofurtenſi T. 2. p. 439. Alia itidem qvam ex *Arabicis* Codd. uno Joſephi Scaligeri ad Velſerum miſſo & altero reperto apud Gabrielem Negib Abbatem Ægyptium in comitatu Parſumi Archidiaconi, Patriarchæ Alex. ad Clementem VIII. legati Victorius Scialagh Accurenſis, Maronita è monte Libano. Auguſtæ Vindel. A. 1604. 4. publicavit additis Liturgiis S. *Gregorii Theologi* & *Cyrilli* Alex. De Codice Copto Arabico Bibl. Regis Chriſtianiſſ. in qvo duæ liturgiæ SS. *Baſilii* & *Gregorii Theologi*, vide Montfauconi Palæographiam Græcam pag. 314.

Litur-

Basilianam, & Chrysostomianam neglectæ desitæ sunt, præter unam Jacobi, qvæ semel in anno in Hierosolymitana Ecclesia, ut mihi relatum est, dicitur.

17 Apud Græcos primus omnium Basilius, qvod historiis traditum sit, prolixiorem Jacobi Missam, brevioribus finibus conclusit, qvam postmodum licet decurtatam, Chrysostomus nimis prolixam existimans, obtruncatis, qvæ sibi videbantur, breviorem, ad commodiorem populi usum effecit. Neqve ullus unqvam apud Græcos dubitavit Basilium & Chrysostomum Missas, qvæ nunc in Orientali Ecclesia celebrantur, conscripsisse. Proclus Patriarcha Constantinopolitanus de traditione divinæ Missæ, q) si tamen illius Procli tractatus ille est: Πολλοὶ μὲν τινες καὶ ἄλλοι τῶν τοῖς ἱεροῖς Ἀποστόλοις διαδεξαμένων θεῖοι ποιμένες καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας τὴν τῆς μυστικῆς λειτουργίας ἔκθεσιν ἐγγράφως καταλιπόντες τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν, ἐξ ὧν δὲ πρῶτοι οὗτοι, καὶ διαπρύσιοι τυγχάνουσιν, ὅ τε μακάριος Κλήμης, ὁ τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων μαθητὴς καὶ διάδοχος, αὐτῷ τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων ὑπαγορευσάντων, καὶ ὁ θεῖος Ἰάκωβος, ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐκκλησίας τὸν κλῆρον λαχών, καὶ ταύτης πρῶτος ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου ἀρχιερέως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν κατασταθείς. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος μετὰ ταῦτα τὸ ῥάθυμον καὶ καταφερὲς τῶν ἀνθρώπων θεωρῶν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς λειτουργίας μῆκος ὀκνούντων, ταύτην οὐ περιττὴν καὶ μακρὰν εἶναι νομίζων, ἀλλὰ τὸ τῶν συνευχομένων τε καὶ ἀκροωμένων ῥάθυμον διὰ τὸ πολὺ τοῦ χρόνου παραναλώμα ἐκκόπτων ἐπιτο-

Liturgia S. *Chrysostomi* cum versione, *Erasmi* nomen mentita, legitur Tomo qvarto Operum Chrysostomi edit. Græcolatinæ Ducæanæ. & Græce Tomo sexto in Savilianâ p. 983. Latine ex versione *Leonis Tusci*, facta CPoli circa A. C. 1180. ad Rainaldum de monte Catano, in Liturgiis Claudii Sanctii sive de Sainctes p. 49. Græce à Demetrio Duca in lucem edita plus simplici vice lucem vidit Romæ ac Venetiis.

De liturgia præsanctificatorum, qvæ licet *Gregorio* Papæ sive Dialogo tribuitur, tamen usus ejus à latinis qvibusdam & Latinizantibus Græcis improbatur, unde Joannes à Sancto Andrea, Claudius de Sainctes & Jacobus Pamelius eam in Liturgicis suis prætermiserunt, videnda peculiaris Allatii dissertatio libris ejus de consensu utriusqve Ecclesiæ subjecta p. 1541. seq. Diversa est *Gregorii* Papæ Missa qvæ latine cum interpretatione Græca Georgii Codini edita est à Federico Morello Græce & latine Paris. 1595. 8. atqve inde in Auctario Patrum Ducæano. Sed illa præsanctificatorum extat etiam una cum aliis latine ex versione Gilberti Genebrardi Tom. 27. Bibl. Patrum Lugd. p. 646.

q) p. 156. edit. Elmenhorstii.

ἐπιτομώτερων παρέδωκε λέγεσθαι. Et infrà, Διὸ καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος θεραπευτικῇ τινι μεθόδῳ χρώμενος ἐπιτομώτερον ταύτην ἐπαγγέλλει. μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν ὁ ἡμέτερος πατὴρ, ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς Ἰωάννης τῆς προβάτων σωτηρίας οἷα ποιμὴν προθύμως κηδόμενος, εἴς τε τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ῥαθυμίαν ἐφορῶν πρόρριζον πᾶσαν Σατανικὴν πρόφασιν ἠβουλήθη ἀποσπάσασθαι. διὸ καὶ τὰ πολλὰ ἐπέτεμε καὶ συντομώτερον τελεῖσθαι διετάξατο. 18 *Multi quidem & alii divinæ Ecclesiæ Pastores, & Doctores, qui sacris successerunt Apostolis, sacrosanctæ Missæ editionem scriptis demandantes tradiderunt Ecclesiæ, quorum primi, iique præclarissimi censentur, beatus nimirum Clemens summi illius Apostolorum principis discipulus & successor, qui sacris Apostolis ei dictantibus, illam edidit: & divus Jacobus, qui Hierosolymitanam Ecclesiam nactus est in sortem, ejusque primus à primo magnoque illo summo Pontifice Christo DEo nostro fuit constitutus Episcopus. Tum inde magnus Basilius hominum socordiam, & in deterius prolapsionem conspicatus, ac proinde longinquitate productæ Missæ pertæsos, non quod ipse supervacaneum quidquam vel nimis longiùs productum in ea fore arbitraretur, sed ut pariter tùm simul orantium, tùm audientium ignaviam ex longo illo temporis intervallo præcideret, breviorem recitandam tradidit.* Et infrà: *Quamobrem & divus Basilius medicâ quadam ratione usus, breviorem eam concisioremque reddidit. Haud verò multo pòst pater ille noster aureâ præditus linguâ Joannes de ovium salute, ut pastorem decet, strenuâ curâ sollicitus, naturæ humanæ socordiam ignaviamque respiciens, fibras omnes ac radices Satanici prætextus hujus voluit evellere; & idcircò multa præcidit, & concisiori presfiorique oratione sacrum conficiendum statuit.* Id qvoqve testati sunt Canon Trullanus 32. Leontius Byzantius constra Nestorium & Eutychetem lib. 3. Gregorius Protosyncellus, Gennadius Scholarius, Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus, Bessarion, Marcus Ephesinus, & alii. 19 Et eas qvæ nunc tùm in dicto libro, tùm in Evchologio, tùm alibi sub tantorum sanctorum nomine digeruntur Missæ, eorum esse nullus, qvod ipse sciam, dubitavit, r) præter unum Casaubonum exercitat. 14. num. 8. in Baronium. Et alius nescio qvis contendebat, Joannis Chrysostomi nomen pri-

 mùm

r) Liturgiam à S. Basilio esse compositam non adeo negandum videtur, uti nec à S. Chrysostomo, sed interjecto tempore variis modis fuisse interpolatas ipsa exemplarium diversitas arguit. Confer Acta Sanctor. T. 2. Junii p. 843.

mùm additum esse à Leontio in Euchologio à se correcto & Venetiis edito anno 1564. qvod in ceteris Euchologiis tùm ante Leontii impressionem excusis, tùm à manuscriptis abesse, & videri à veritate alienum.

Falsum nihilominus est, inscriptionem illam additam fuisse à Leontio, & à manuscriptis abesse, cùm plurimi codices, illiqve antiqvissimi, non tantùm in Vaticana, sed in Barberina etiam Bibliotheca asservati illam agnoscant, & Leontius iste, qvisqvis ille fuerit, cùm illam in manuscriptis invenisset, nil mirum si illam edi curaverit. Qvi enim opera antiqvorum edunt, ea priùs ad manuscriptos codices referunt, & ad illorum normam corrigunt. Si dicat Missam à Chrysostomo editam ab hac esse diversam, temere id asseritur, codicibus pluribus manuscriptis, iisqve antiqvissimis reclamantibus, & Chrysostomo vindicantibus, licet qvemadmodum in aliis antiqvorum scriptis usuvenit, nonnullas variantes lectiones inveniri posse, qvod exscriptorum incuria contingit, non negaverim: at illæ non tanti fuerint, ut propter eas nomen Chrysostomi expungamus.

In tertia Missa, qvam Græci *τῶν προηγιασμένων* vocant, tu *Præsanctificatorum* diceres, corpus Christi non conficitur, sed confectum anteà divinis laudibus decantatis absumitur. Illius auctorem faciunt pleriqve Græcorum *Gregorium* Romanum Pontificem, cui *Dialogus*, ob dialogos conscriptos cognomen fuit. Ipsi in Græcorum lectionibus, qvas illi *συναξαρία* vocant, appositum invenio, sic enim habetur 12. mensis Martii: *Φασὶ δὲ ὅτι ἐπιτελεῖσθαι λειτουργίαν παρὰ Ρωμαίοις ἐν ταῖς νηστίμοις ἡμέραις, οὗτός ἐστιν ὁ νομοθετήσας, ὅπερ κρατεῖται μέχρι τῆς σήμερον παρ' αὐτοῖς. Ajunt autem ex hujus institutione factum, ut quadragesimali tempore apud Romanos Missæ sacrificium integrum peragatur, quod apud illos hodieque servatur.* Qvod adnotaverat etiam ante me Gregorius Protosyncellus in epistolam Marci Ephesini. Qvidqvid tamen sit, ea apud Græcos in maxima est consideratione, & non nunc primùm, sed à multo tempore, & ante Concilium ipsum Trullanum, in qvo illius mentio habetur Can. 52. *ἐν πάσαις ταῖς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις παρεκτὸς σαββάτου καὶ κυριακῆς, καὶ τῆς ἁγίας τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γινέσθω ἡ τῶν προηγιασμένων ἱερὰ λειτουργία. In omnibus sanctæ Quadragesimæ jejunii diebus præterquam*

terquam sabbato & Dominica, & sancto Annunciationis die fiat sacrum
Præsanctificatorum. Etsi non displicet absqve nomine in Concilii
Laodiceni Canone 49. ὅτι οὐ δεῖ τῇ τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ 21
μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον. *Non oportere in Quadragesima*
panem offerre, nisi sabbato, & die Dominico tantùm. Namqve præ-
ter hos dies Græci in aliis, dummodò Annunciationis solemnitas
non accesserit, si Missa celebranda est, non aliam qvàm hanc
τῶν προηγιασμένων celebrant, in qva corpus Christi die Dominico
in Missa confectum absumitur. Tum siqvidem qvilibet sacerdos
venturæ hebdomadis dies, qvibus celebraturus est, digitis ipse
suis numerat, inde tot particulas panis in oblatione abscindit,
qvot Missas dicturus est, eas cum particula eo die absumenda con-
secrat, & consecratas sangvineqve Dominico intinctas, uti mo-
ris est, conservat in pyxide, ex qva postmodum celebraturus
tempore opportuno, cochleari, aliis ibi ad alium usum relictis,
haurit, & in disco reponit, & in altare majus advectam consu-
mit. Qvadragesimæ etenim diebus, ut Canon Laodicenus præ-
scribit, non licet ἄρτον προσφέρειν, *panem offerre*, sacramentum,
corpus scilicet Christi sangvinemqve conficere. Qvod Justinus
in Dialogo cum Tryphone dixerat ἄρτον ποιεῖν, *panem facere*, sed
in iis præterqvam sabbato, & die Dominico, & ipso Annuncia-
tionis die Trullanus ait, *Præsanctificatorum* sacram Missam, seu
Liturgiam faciendam. Typicon clarissimè omnia. Ἰστέον δὲ ὅτι
ἐν ταῖς κυριακαῖς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, καὶ ἐν ταῖς νηστείαις τῶν
δεσποτικῶν ἑορτῶν ἡ τοῦ μεγάλου Βασιλείου λειτουργία τελεῖται, ὡσαύτως 22
καὶ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ, ἡ δὲ προηγιασμένη κέκτηται τὴν ἰδίαν ἀκολου-
θίαν, ἐν τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ. τὰς δὲ λοιπὰς ἡμέρας τοῦ ὅλου ἐνιαυ-
τοῦ ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου λειτουργία τελεῖται. *Sciendum*
est in diebus Dominicis magnæ Quadragesimæ, & in vigiliis herilium so-
lemnitatum magni Basilii Liturgiam fieri, similiter & in commemoratione
ipsius, Præsanctificatorum verò sacræ Quadragesimæ dies sibi vendicat,
reliquis totius anni diebus Joannis Chrysostomi Liturgia fit. Ordo qvo-
qve Monasterii Casulensis postqvam sacrorum jejuniorum dies
præsanctificatis assignasset, de Missa Basilii ita definit: Ἰστέον ὅτι
δεκάκις ψάλλεται ἡ τοῦ ἁγίου Βασιλείου λειτουργία τὸν ὅλον χρόνον, τῇ
παραμονῇ τῶν χριστουγέννων, καὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ τῇ
παραμονῇ τῶν Φώτων, καὶ εἰς τὰς πέντε κυριακὰς τῆς ἁγίας τεσσα-
ρακοστῆς,

ρακοςῆς, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ, καὶ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ. ἰδοὺ δέκα, καὶ ἐν τῇ κυριακῇ τῶν βαΐων ὁ Χρυσόστομος λειτουργεῖται. Sciendum est decies cani S. Basilii Liturgiam per totum annum, vigiliâ Christi natalium, die eidem Basilio sacro, vigiliâ Luminum, quinque sanctæ Quadragesimæ Dominicis, sanctâ & magnâ feriâ V. & magno Sabbato, & sunt decies. Nam Dominicâ Palmarum Chrysostomi Liturgia dicitur.

Hæc licet clarissima, cùm non intellexisset nugacissimus Lucas Osiander, in suis ad Canones Conciliorum epicrisibus s) stolidissimè somniat, miraturqve in Laodiceno Canone 49. *Cur beneficium communionis ad certos dies restrinxerint, idque in Qua-*
23 *dragesima? putatque in casu necessitatis locum habuisse*, traditqve in civitatibus Evangelicis qvocumqve die septimanæ, idqve per totum annum petenti cœnam Dominicam celebrari. Qvasi communio in Ecclesia Græcorum superstitiosè ad certos dies, aut certum anni tempus alligetur, & non qvotidie indigentibus, & petentibus subministretur, idemqve sit corpus Christi conficere, & Missam celebrare, ac corpus Christi aliis impartiri. Sed qvid expectas ab homine ignaro, & eo, qvi, qvæ legit, non intelligat? Is ingenuè in Canonem Trullanum 52. fatetur: *Canonem totum non intelligere.* Et verum fatetur. Qvod verò postmodum subdit, ex ingenio suo malitiosè & neqviter innuit; *Nisi quod satis apparet eum de ceremoniis quibusdam ad veram pietatem nihil facientibus agere.* De non intellectis sententiam profert: & qvod pejus est, dam-
24 nat, & contra pietatem esse asseverat, qvidqvid ex ingenio illius non est. Sed parum nobis curæ fuerit, si res Catholicæ Ecclesiæ antiqvitate, & probatâ consvetudine firmatas probat, aut improbat non intelligens Osiander.

Non desunt hujusce Missæ vestigia apud antiqvos, & potissimum Socratem lib. 5. Hist. cap. 22. *Αὖθις δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ τετράδι καὶ τῇ λεγομένῃ παρασκευῇ γραφαί τε ἀναγινώσκονται, καὶ οἱ διδάσκαλοι ταῦτα ἑρμηνεύουσι. πάντα δὲ τὰ τῆς συνάξεως γίνεται δίχα τῆς*

τῶν

s) Non potest à genio suo impetrare Allatius, ut hallucinationes aliorum, præcipue si ab Romanorum placitis dissentiant, sine convitio abire sinat. Igitur nihil hoc, opinor, fraudi fuerit præclari viri Lucæ Osiandri famæ meritisqve, cujus Epitome Historiæ Ecclesiasticæ Seculorum XVI. qvibus canones etiam celebriorum Conciliorum cum suis epicrisibus inseruit, opus fuit pro illis temporibus haud contemnendum.

τῶν μυστηρίων τελετῆς. *Rursus in Alexandria quarta feria, & ea, quæ dicitur, Parasceve, & leguntur Scripturæ, & Doctores eas interpretantur, & omnia, quæ ad synaxim spectant, administrantur, præter mysteriorum consecrationem.* Theodorus Petræorum Episcopus in vita 24
S. Theodosii Archimandritæ: Τέσσαρας ἔνδον τοῦ μοναστηρίου κατασκευάσας ἐκκλησίας, μίαν μὲν ἐν ᾗ τῇ ἑλληνίδι φωνῇ πατέρων πλῆθος ἰδιαζόντως τὴν τῆς αἰνέσεως καθὼς γέγραπται θύειν τῷ θεῷ θυσίαν, ἑτέραν δὲ ἔνθα κατὰ τὴν οἰκείαν γλῶσσαν γένους τῶν τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδῶσιν. ἄλλην δὲ, καθ' ἣν Ἀρμένιοι τῆς ὑμνῳδίας διὰ παντὸς ἐχόμενοι, ἰδίᾳ φωνῇ τῷ κοινῷ δεσπότῃ προσάγουσιν, ἑτέραν δὲ, ἐν ᾗ οἱ ὑπὸ τοῦ μιαροῦ δαίμονος στρεβλούμενοι ἀδελφοὶ, ὧν φθάσαντες μνήμην πεποιήμεθα, τὴν εὐχαριστίαν ἅμα τοῖς διακονεῖν αὐτοῖς ἀφιερουμένοις τῷ σωτῆρι προσάγουσι Χριστῷ, τάχα που μόνον εἰς τοῦτο νήφοντες εἰς ὃ καὶ γεγόνασιν. οὕτω μὲν οὖν ἐν ταύταις ὁ ἱερὸς τῆς ψαλμῳδίας ἐπιτελεῖται κανὼν, ἑπτάκις τῆς ἡμέρας, τὸ δὴ λεγόμενον, τὸν πάσης κτίσεως αἰνούντων ποιητήν. εἰς δὲ τὴν τῆς ἁγίας κοινωνίας σύναξιν τὴν τῆς λειτουργίας ἀκολουθίαν, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τῆς τῶν θείων εὐαγγελίων ἀναγνώσεως ἐν τῇ οἰκείᾳ τούτων ἕκαστοι ἁγίᾳ ποιούμενοι ἐκκλησίᾳ, οὕτως ἅπαντες πλὴν τῶν δαιμονιώντων ἀδελφῶν κατὰ τὴν μεγάλην τῶν ἑλληνιστῶν συναθροίζονται ἐκκλησίαν. κἀκεῖ τῶν θείων Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν μέτοχοι γίνονται μυστηρίων. *Cumque intra Monasterium quatuor exædificasset Ecclesias, unam in qua Græca dialecto multitudo Patrum separatim sacrificium laudis, uti scriptum est, DEo sacrificaret: alteram, in qua nativo sermone genus aliud hominum supremo DEo supplicationes deferrent: tertiam in qua Armenii perpetuò divinis hymnorum cantibus addicti linguâ propriâ communi Domino laudes dicerent: quartam, in qua qui ab impuro dæmone torquerentur fratres, quorum* 25
paulò ante meminimus, gratias unà cum iis, qui eorum servitio destinarentur, Servatori Christo agerent, in hoc fortè solùm sani, in quod & facti sunt. Hac itaque ratione in his sacra Psalmodiæ regula peragebatur, cùm septies in die, quod dici solet, creaturæ universæ auctorem collaudarent. In sacra verò communionis synaxi Missæ seriem ab initio ad Evangeliorum sacrorum lectionem in propria lingua singuli, & Ecclesia complentes, tùm omnes, exceptis à dæmone vexatis fratribus, in magnam Græcorum congregantur Ecclesiam, ubique divinorum Christi DEi mysteriorum participes fiunt. Et Cyrillus Scythopolitanus in vita S. Sabæ: Τότε οὖν τοῖς Ἀρμενίοις μετέστησεν ἀπὸ τοῦ μικροῦ εὐκτηρίου

πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν τὸν τῆς ψαλμῳδίας κανόνα τῇ τῶν Ἀρμενίων διαλέκτῳ εἰς τὴν θεόκτιστον ἐκκλησίαν, παρεγγυήσας αὐτοῖς τὸ μεγαλεῖον, καὶ τὴν λοιπὴν ἀκολουθίαν ἐν ταῖς συνάξεσιν Ἀρμενιστὶ καθ' ἑαυτοὺς λέγειν, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας προσκομιδῆς ἔρχεσθαι μετὰ τῶν ἑλληνιστῶν, καὶ τῶν θείων μεταλαμβάνειν μυστηρίων. *Eo itaque tempore Armenios à parvo oratorio in Ecclesiam à DEo exstructam transtulit, ut Psalmodia regulam Armeniorum dialecto exequerentur, imponens ipsis Megalion, & reliquam Officii seriem in synaxibus separatim Armenicâ linguà peragerent, & tempore divinæ oblationis cum Hellenistis convenirent, & divina participarent mysteria.* Præsanctificatorum qvoqve meminerunt Joannes Episcopus Citri, in Responsis, Manuel Patriarcha in Sancitis, & Nicephorus Patriarcha in Canonibus: *Νηστεύειν τοὺς*
26 *μοναχοὺς καὶ τοὺς ἱερεῖς τῇ τετράδι τῆς τυροφάγου, καὶ τῇ παρασκευῇ, καὶ μετὰ τὴν τῶν προηγιασμένων ἀπόλυσιν ἐσθίειν τυρὸν ὅπου ἂν εὑρεθῶσιν, ἀνατρέπει δὲ ὁ κανὼν οὗτος τὸ τοῦ Ἰακώβου δόγμα, καὶ τῶν τετραδιτῶν αἵρεσιν.* Vertit Leunclavius: *Oportet Monachos jejunare die Mercurii & Veneris Septuagesimæ, & ubicumque fuerint, caseum comedere, post Præsanctificatorum solutionem. Evertit hic Canon Jacobi dogma, & Tetraditarum hæresim.* Sed an *τυροφάγος* Septuagesima t) sit, dicemus alibi.

Diximus particulas consecratas sangvine Dominico intinctasqve conservari, idqve ex præscripto Euchologii, usuqve ferè totius Orientalis Ecclesiæ, qvæ hoc tempore non alio modo præparat. Morem improbat Arcudius libro 3. cap. 56. & rubricas in Euchologio, in qvibus id præcipitur, expungendas esse censet ex Concilii Bracarensis tertii Can. 1. ubi damnatur illa intinctio panis, & ex observatione ipsâ Græcorum, Epitome sacr. Can. Harmenopuli sect. 2. tit. 6. ubi videtur præcipi similem intinctionem neqvaqvam fieri debere. *Τὸ μὴ χρίειν τὰ προηγιασμένα διὰ τῆς λαβίδος ἐν τῷ δεσποτικῷ αἵματι, ἐν τῷ μέλλειν ταῦτα φυλάττειν, ἀκριβέστερόν φησιν ὁ μακάριος Ἰωάννης ὡς καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ γινόμενον.* *Non esse inungenda Præsanctificata per cochlear sanguine Dominico, dum custodienda sunt, accuratiùs tradit beatus Joannes, veluti quod etiam in Ecclesia nostra majori fiat.* Addi potest Michaël Anchiali, qvi tradit similem intinctionem non
27 esse in usu in Ecclesia Græcorum. Argumentatur Arcudius: Nam vel

t) Qvinqvagesimæ potius est, ut docet Allatius hebdomad. Græcor. p. 1422. seq.

vel fit , ut habeatur ſangvis Domini , vel ut habeatur
per modum potus. Si ut habeatur, fruſtra tingitur, cum
in ſpecie panis non deſit ſangvis , ut dicunt Scholaſti-
ci , per concomitantiam : unaqvæqve enim pars ſeparatim
ſumpta effectum alterius cumulatiſſimè præſtat, & ſupplet : ſi ve-
rò ut habeatur per modum potus , fruſtra etiam intingitur , qvia
ſangvis ille exſiccatur , & panis ille ſic tantus non bibitur , ſed
editur , & cavendum eſſe ne Græci putent, ſpecies panis , vel
ſpecies vini ſeorſim acceptas non eſſe perfectum corpus Chriſti,
& ſacramentum. u) Nos tamen dicimus nullo modo Rubri-
cam expungendam videri , ſed uſum antiquum illius Eccleſiæ
jam per omnes Eccleſias diſſeminatum , cum improbari, neqve
damnari poſſit, omninò retinendum. Qvamvis enim in Eccle-
ſia Conſtantinopolitana aliqvando in uſu non fuerit , & conceda-
mus lege etiam ſcriptâ , qvod nusqvam apparet , prohibitum
eſſe , non inde colligitur etiam in aliis Græcorum Eccleſiis , &
Patriarchalibus eodem decreto abrogatum fuiſſe , qvod ex uni-
verſali illius Eccleſiæ uſu comprobatur. Nec argumentum Arcu-
dii contrarium evincit ; Illa enim commixtio ſangvinis , & car-
nis fit , non qvaſi priùs illa eſſent ſeparata , & tunc unirentur :
nullus enim apud Græcos unqvam dubitavit vel aſſeruit, in hoſtia
eſſe ſolum corpus , in calice ſolum ſanguinem , ſed omnes uno
ore fatentur, corpus ſimul eſſe cum ſangvine, & ſanguinem cum 28
corpore. Qvare illa commixtio fit non ſecundùm ſuas veras &
reales eſſentias, ut ſcholaſtici loquuntur, ſed ſecundùm formas
& ſpecies ſacramentales , ſub qvibus corpus & ſangvis Chriſti ve-
raciter continentur. Qvia ergo ut Theologi adnotant , ſpecie-
rum ſacramentalium fit commixtio , dicitur fieri commixtio re-
rum contentarum. Freqventer enim multa , qvæ ad ſpe-
cies pertinent , uſus loqvendi tribuit contentis ſub ſpe-
ciebus. Et hæc ſpecierum ſacramentalium commixtio
neſcio qvâ ratione improbari poſſit in Eccleſia Græco-
rum , cùm tantoperè probetur in Eccleſia Latina , in qva
etiam nemine improbante fit iſta commixtio in calice. Ni-
hil enim differt , ſive corpus immittatur in ſangvinem , ſive ſan-
gvis infundatur in corpus , par enim eſt utrorumqve commixtio;

u) Sane non eſt inſtitutioni CHRISTI perfecte congruens.

Et qvemadmodum Latinus hostiam immittens calici, non dicitur propterea carnem ibi inesse negare, ita & Græcus sangvinem apponens corpori, non propterea dicendus erit corpus illud exangue asserere.

Si dicant id non debere fieri ob periculum, sangvis enim dum cochleari à calice asportatur in corpus, faciliter potest effundi, qvod in corpore in calicem immisso non potest accidere; Dicemus nullum ibi periculum esse, cùm non asportetur sangvis in cochleari, sed tantùm in sangvine cochlear madefiat, eoqve
29 madefacto, signum crucis in corpore formetur. An ideò à suis ritibus, & ceremoniis per tot annos confirmatis Ecclesia Græcorum summovenda est?

Illud etiam ipse observo ex præscriptis Patriarchæ Constantinopolitani ad Paulum Hypopsephium Callipolitanum missis, Præsanctificatorum Liturgiam non unam atqve eandem apud omnes fuisse, sed pro varietate Ecclesiarum, & temporum variam: in ea enim, qvam nos hodie habemus, sangvis Christi nullus conficitur, at qvam ipse explicat, conficiebatur: ideoqve Patriarcha asserebat, non esse opus, præsanctificato sangvine particulas panis præsanctificatas esse intinctas, qvod sangvis in ipsa Missa conficeretur, & calix absolveretur: bis enim idem haberetur. In particulis verò consecratis pro infirmis illa intinctio necessaria videbatur, qvod nullus ibi alius sangvis conficeretur. Verba qvia rara sunt, nec omnibus ita obvia esse possunt, exscribam. Περὶ δὲ τῆς τῶν προηγιασμένων ὑποτυπώσεως τοιάδε σοι ἀπαγγέλλουσι. τῇ τελευταίᾳ τῆς τυροφάγου κυριακῇ πλείας τελουμένης μυσταγωγίας, καὶ ἄρτων ἁγίων, οὐ κατὰ τὸ σύνηθες, ἀλλὰ πλειόνων ἑτοιμαζομένων. μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν, καὶ οἱ τῆς μέχρι παρασκευῆς ἄρτοι φυλάττονται ἐν πυξίῳ ἀφωρισμένῳ τινὶ οὐ κατασταλαζομένου τιμίου αἵματος ἐν ἐκείνοις, διό περ ποτήριον καθεκάστην τῶν νηστίμων ἡμερῶν ἑτοιμάζεταί τε καὶ ἁγιάζεται προηγιασμένης ἐπιτελουμένης. εἰς ὃ καὶ ὁ προτέλειος ἄρτος ὑψούμενος καὶ κατακλώμενος ἐμβάλλεται. καὶ τίς ἡ χρεία αἷμα προσμιγνῦναι ἅγιον τῷ θείῳ ἄρτῳ. ἡ γὰρ προηγιασμένη
30 ὑπὲρ τῆς τελειώσεως μόνον τοῦ ἁγίου γίνεται ποτηρίου. καὶ οὕτω καθεξῆς ἐν ταῖς πέντε τῆς ἑβδομάδος τελεῖται ἡμέραις, τῷ δὲ Σαββάτῳ τελεία τοῦ Χρυσοστόμου τελεῖται λειτουργία τῇ δὲ κυριακῇ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅτε καὶ ἄρτος πάλιν φυλάττεται. καὶ οὕτω καθίσταται μέχρι καὶ αὐτῆς

τῆς μεγάλης τετράδος, ἀφ' ἧς καὶ τὰ προηγιασμένα λήγουσι. τότε δὲ
βάπτεται θεῖος ἄρτος ἐν αἵματι, ὅταν τις τῶν ἀναχωρητῶν ἐν ὄρεσι
καταχρύπτεται, καὶ ἐκκλησίᾳ οὐ παραβάλλει διὰ τὸ εἰς ἀρετὴν σπου-
δαῖον αὐτοῦ, ἐθέλει δὲ συνεχέστερον τῶν ἁγιασμάτων μεταχεῖν
διὰ τὸν ἐκεῖθεν ἁγιασμὸν τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος.
τούτῳ ἐν πυξίῳ τινὶ καθαρῷ ὁ θεῖος κομιζόμενος ἄρτος ἐμβε-
βαμμένος ἐστὶ καὶ τῷ θείῳ αἵματι. ἢ πάλιν ἴσως διὰ τὸν τισιν ἐπι-
συμβαίνοντα θάνατον αὐτὶς ὅλου τοῦ τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς καιροῦ φυ-
λάττεται πολλάκις ἄρτος βεβαμμένος ἐν αἵματι, καὶ εἰ χρεία μετα-
λήψεως ᾖ, ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἐν τῇ νυκτὶ τινὸς θνήσκοντος, ὅτε μὴ τελεῖται μυ-
σταγωγία, ἐντίθεται μέρος ἄρτου ἐπὶ τοῦ ποτηρίου. καταστάζεται δὲ
καὶ τι ὑγρὸν, ἵνα δυνηθείη ὁ θνήσκων μεταχεῖν. ἁγιάζεται γὰρ καὶ τὸ
ἐμβαλλόμενον ὑγρὸν ἐκ τοῦ ἁγίου ἄρτου. ἐν ἄλλῳ καιρῷ, ὅτε τελείας
λειτουργίας γενομένης φυλάττονται ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ καθεκάστην μερί-
δες ἁγιασμάτων διὰ τοὺς ἴσως ἁρπαζομένους ἐπιθανατίους, ὅτε οὐκ οἴ-
δαμεν. εἰ δ' οὐ χρεία καταφθάσῃ τῶν φυλαττομένων διὰ τὸ μὴ τεθνᾶναι
τινὰ, πρωΐας παρὰ παιδὸς καθαροῦ καὶ νηστίμου καταναλᾶται. *De
Præsanctificatorum modo hæc tibi committunt*, Patres scilicet. *Ulti-
ma Tyrophagi Dominica, Quinquagesimæ nempè, cùm Missa perfecta ac
integra celebratur, & panes sacri, non uti moris est, sed plures præ-
parantur, post communionem panes, qui ad Parasceven usque sufficere
debent, in pyxide ad id muneris destinata asservantur, nullo in eos pre-
tioso sangvine immisso, quòd calix singulis jejuniorum diebus præpara-* 31
*tur & consecratur, cùm Præsanctificatorum Missa celebratur, in quem
& antè perfectus panis post elevationem in partes divisus immittitur.
Veruntamen quæ necessitas fuerit sanguinem sanctum divino pani antè im-
misceri, cùm Præsanctificatorum Missa pro sancto calice tantùm conficien-
do fiat, sicque servato ordine per quinque hebdomadis dies continuatur.
Sabbato integra Chrysostomi Missa dicitur, die Dominico Basilii Magni,
cùm & panes rursum consecrantur, & conservantur, & hoc continua-
tur ad feriam quartam magnæ hebdomadis, cùm Præsanctificata finiunt.
Tunc autem divinus panis sanguine tingitur, cùm ex Anachoretis ali-
quis in montes se abdit, nec ad Ecclesiam accedit propter nimium erga
virtutem studium, avetque sæpius sacrorum particeps fieri, ob eam quæ
inde corporis & animæ consequitur sanctitatem. Panis divinus in pyxide
munda huic delatus divino sanguine intinctus est, vel rursus fortè pro-
pter mortem advenientem panis ipse toto Quadragesimæ tempore conser-
vatur sanguine tinctus, & cùm communione opus fuerit, sive interdiu,*

sive nocte, aliquo moriente, cum non sit sacrum, in calice pars panis injicitur, & humidum aliquid immittur, ut possit moriens assumere. Quod verò injicitur humidum à pane sancto sanctificatur. Alio verò tempore cùm sacrum perfectum absolvitur in sacro calice singulis diebus sanctificatorum particulæ conservantur propter tùm, cùm minus expectamus, moribundos. Si verò depositorum opus non fuerit, manè à puero mundo jejunoque
32 *absumuntur.* An non pœnituisset similes antiqvæ Ecclesiæ ritus ob minimum scriptionis tædium non recensuisse? Alio itaqve tempore alius in Ecclesia etiam in Præsanctificatorum Missa celebranda invaluit. Nos ista alibi * fusiùs proseqvemur.

Præsanctificatorum in jejunio Qvadragesimali causas ex jam laudatis auctoribus sibi qvisqve varias colligere poterit. Non illaudabilem eam tute tibi habeto, mi NAVDÆE, ex Joanne Phurne scriptore non inelegante nondum edito, ad Gregorium Antigonitem. Ἕτερον δὲ οὐ χεῖρον πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ἀπόδειξιν ὁ τῆς προηγιασμένης, μυστικὸς λόγος, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀδιάγνωστος. ἐπεὶ γὰρ κατὰ τοὺς αἰσθητοὺς πολέμους οἱ στρατιῶται διημερεύοντες ἐν τῇ μάχῃ μόλις πρὸς ἑσπέραν διαχωρισθέντες ἕωλά τινα διατηροῦντες ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτῶν ἐσθίουσι βρώματα, πρὸς τὸ μὴ πάντῃ τὰς αὐτῶν δυνάμεις ἐξασθενῆσαι, μελλόντων αὖθις γινομένης ἡμέρας τοῖς βαρβάροις συμπλέκεσθαι. βουθυτεῖν γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ καὶ σφαγιάζειν ἀδύνατον, ὃ τοῖς πανηγυρίζουσιν ἴδιον. διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖν οὔτε τὸ κοινὸν ἡμῶν σφάγιον ὁ μόσχος ὁ σιτευτός, οὗ τὰς σάρκας σιτούμενοι νεορούμεθα πρὸς τὰς κατὰ τῶν ἐναντίων μάχας, οὐ θύεται. ἐπεὶ δὲ πάλιν ἀναγκαῖον τὸ βρῶμα καὶ ἀπαραίτητον, πνευματικῷ γὰρ ὁπλίτῃ, πνευματικὴ τροφὴ σύστασις ἐκ τῶν προτεθυμένων, καὶ προηγιασμένων μερίδων τὸ ἐνδεὲς πρὸς ἑσπέραν ἀποπληροῦμεν. *Aliud quoque est ad rerum] dictarum demonstrationem non minoris momenti Missæ, quæ Præsanctificatorum dicitur mystica ratio, nec omnibus cognita. Cùm enim in pugnis quæ sub*
33 *sensu cadunt, milites in bello per totum diem sese exercentes, vix tandem ad vesperam ab hostibus sejuncti repositos quosdam in propriis tentoriis pridianos & frigidos cibos comedunt, ne vires eorum prorsus debilitentur, cùm rursus adveniente sole cum barbaris manus conserere debeant: namque in bello boves sacrificare mactareque non possunt, quod iis, qui splendidè dies festos agunt, proprium sit. Propterea & tunc nobis quoque communis nostra victima, vitulus saginatus, cujus carnes ipsi*

* Fecit hoc Allatius in diss. qvam supra laudavi, de Missa præsanctificatorum.

ipsi comedentes, robur adversus hostium impetus acquirimus, non mactatur. Cùm verò rursus cibus nobis necessarius sit, & inevitabilis: spirituali enim militi spirituale alimentum confirmatio est, ex Præsacrificatis particulis infirmitatem nostram serò roboramus.

Qvantùm porrò Præsanctificatorum Missa ab ea qvæ *sicca*, & *nautica* x) dicitur, differat, optimè qvisqve dijudicabit, si qvæ de ea Joannes Stephanus Durantus de Ritibus Ecclesiæ Catholicæ lib. 2. cap. 4. num. 8. refert, unà cum iis, qvæ in Præsanctificatorum peraguntur, conferat. Sanè in sicca neqve panis offertur, neqve oblatus absumitur: in Præsanctificatorum verò, licet non offeratur, absumitur tamen. Et hæc sunt qvæ in hoc Liturgiarum libello continentur.

III. Tertius εὐαγγέλιον, y) *Evangelium* dicitur, Codex nempe, in qvo descripta sunt Evangelia, qvæ primum locum dignitate & officio inter Lectiones Missarum occupant. Cedrenus Leonis primi anno qvinto: ἀνελθὼν εἰς τὸ κεράμιον μετὰ εὐαγγελίου,
καὶ θυμιατοῦ, καὶ τὸν θεὸν δάκρυσιν ἐξιλεωσάμενος. *Cùm unà Evan-* 34
gelio & thuribulo adhibitis ad Ceramium ascendisset, Deumque lacrymis placasset. Palladius ad Lausum in Evlogio: καὶ λαβὼν εὐαγγέλιον εἰς πίστιν τῶν ἀκουόντων τέθεικεν ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν. *Et accipiens Evangelium*

x) De Missa sicca & nautica sive inter navigandum usurpanda juvabit conferre Johannis Bonæ Cardinalis rerum Liturgicar. lib. 1. cap. 15. & trigam Exercitationum Historico Theologicarum Rev. Helmstadiensium Theologi Jo. Andreæ Schmidii, editam Jenæ 1692 8. Qvemadmodum de Missa præsanctificatorum præter eundem Bonam & Svicerum Cangiumqve in προηγιασμένη, & πυξίον & p. 1238 seq. & ad Chronicon Paschale p. 611. consulendi Beveregius ad can. 52. Trull. Petavius ad Epiphan. p. 352. Hugo Menardus ad Gregorii M. Sacramentarium p. 75. Josephus Vicecomes, Edmundus Martene, Henricus Rixnerus & alii qvi de ritibus sacræ Evcharistiæ scripserunt.

y) *Editum est hoc* θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον *(hunc enim habet titulum) primùm ab Emanuele Glyzonio anno ni fallor 1597. postea cura Theophylacti Hieromonachi apud Jo. Petrum Pinellum 1645. Præmittitur præfatio sive Epistola dedicatoria ad sanctissimum doctissimumque Gabrielem Philadelphia Metropolitam, & ad Severum Monembasiæ Episcopum & D. Raphaëlis Patriarchæ* τοποτηρητὴν *data Julii 24. Vitæ quatuor Evangelistarum ex Sophronio Hieronymi interprete & Dorothei Synopsi desumpta, cuilibet Evangelistæ suo loco præfixa sunt.* Hæc præstantissimus Caveus in diss. de libris & officiis Ecclesiasticis Græcorum. Prodiit etiam Evangeliorum Codex ejusmodi Venetiis A. 1624. fol. qvæ editio exstat Romæ in Bibl Barberina. De isto Græcorum Evangelio præter Allatium, Meursium, Svicerum, Cangium ac Caveum agit Wilh. Ernestus Tentzelius ὁ μακαρίτης in dissertatione de ritu lectionum sacrarum.

lium ad comprobanda ea quæ dixerat, posuit in medio Fratrum. Codinus cap. 10. καὶ μετ' αὐτὸν ἀνέρχονται οἱ δεσπόται, εἶτα ὁ ἀρχιδιάκονος μετὰ τοῦ εὐαγγελίου. *Post quem ascendunt Despotæ, deinde Archidiaconus cum Evangelio.* Et de eo suprà dixerat, εἰς τύπον γὰρ Χριστοῦ τὸ εὐαγγέλιον φέρεται. *Christi enim figuram gerens Evangelium progreditur.* Euchologium: ὅτε εἰσοδεύει μετὰ τοῦ εὐαγγελίου. *Tunc ingreditur cum Evangelio.* Nicephorus Blemmida in vita S. Pauli Latrensis, δοκιμάσας ἀπενέγκατέ μοι τὸ εὐαγγέλιον. Et Gregorius Patriarcha in vita sancti Lazari Galesii, καὶ τῇ μονῇ εὐαγγέλιον ἱερὸν πρὸς δυοκαίδεκα χρυσίνους ἀφιερωσάμενος οἴκαδε ἀπηλλάττετο. *Evangelium*, codicem nempe Evangeliorum. Cùm verò qvatuor Evangelistarum tetrabiblos sit, τετραευάγγελλον, & τετραευαγγέλιον, & corruptiori nomine, τετραυάγγελον, qvasi diceres, *quatuor Evangelia*, nuncupatur. καὶ τὰς ἀναγνώσεις τοῦ τετραευαγγέλου καθὼς ἔχομεν ἔθος τῇ πρώτῃ ἑβδομάδι τῆς τεσσαρακοστῆς. Marcus Hieromonachus de dubiis typicis cap. 38. Τελεσθείσης δὲ ταύτης ψάλλονται αἱ ὧραι μετὰ τῆς στιχολογίας αὐτῶν, καὶ τῶν ἀναγνώσεων τοῦ τετραευαγγέλου. Typicum: Εὐτρεπισθέντος δὲ τοῦ ἀναλογίου μετὰ βλατίου, τεθέντος ἐν αὐτῷ τοῦ τετραευαγγελίου, καὶ πάντων ἱσταμένων ἀσκεπῶν γίνεται ἀνάγνωσις.

35 Et notanda est reverentia, qvâ audiri debent Evangelia, z) stantes enim curuiqve & aperto capite audiebant, sive ex institutione Anastasii, ut Anastasius in ejus vita, & Micrologus de Ecclesiasticis observationibus cap. 9. sive Siricii, ut Marianus Scotus in Chronico, sive Clementis, ut lib. 2. Constitut. Apostol. cap. 61. a) sive ex alia Apostolica traditione, aut veteri instituto, aut antiqva consvetudine, ut Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 136. & Sozomenus Hist. lib. 5. cap. 22. b) *Per totas Orientis Ecclesias quando Evangelium legendum est, accenduntur lumina, sole rutilante,* scribit Hieronymus adversus Vigilantium. Lumina accensa ferentes *Deputati* vocantur à Joanne Episcopo Citri in Responsis, Δεπουτάτοι δὲ μανδοφοροῦντες μετὰ λαμπάδων προπορεύονται, τοῦτε ἁγίου εὐαγγε-

z) De cultu hoc ac reverentia Evangeliis eorumqve lectioni apud veteres Christianos testata adeundi Cotelerius ad Constitutt. Apost. II. 57. Jac. Gothofredus ad Philostorgium p. 117. Svicerus in thesauro pag. 1226. Jo. Andreas Schmidius in triga diss. Alteserra ad Anastasium de vitis Pontificum p. 36. & Blondellus in Turriano vapulante pag. 557.

a) Lege 57. b) Lege lib. 7. c. 19.

Εὐαγγελίου, ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν ἄμβωνα πρὸς ἀνάγνωσιν, καὶ τῶν ἁγίων δώρων, ἔν τε τῇ εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν εἰσόδῳ, καὶ ἐν τῇ εἰς τὴν πρόθεσιν ἐπανόδῳ αὐτῶν. Deputati verò mandyis induti antecedunt cum lampadibus Evangelium, quando lectionis causa fertur ad suggestum: iidem munus idem obeunt in ingressu ad sacram mensam, quando sacra dona circumferuntur, & ad Prothesim referuntur.

Differt à qvatuor Evangeliis, qvod illa continuatam hi-
storiæ seriem, non interruptam, neqve alterius verbis intertu-
rbatam contineat, hic liber ea omnia habet, sed in certas partes,
& sectiones divisa, qvas illi *τμήματα, μέρη, περικοπὰς, ἀναγνώ-
σεις*, Latini *Lectiones* indigitant, ad usum singulorum dierum &
festivitatum, modò unius, modò alterius Evangelistæ textu, 36
qvandoqve etiam pluribus in locis, utut opus fuerit, interposito;
non ita tamen, ut seriem Evangelicam prorsus interrumpant: ex-
ceptis enim solemnitatibus, qvæ peculiare sibi poscunt Evange-
lium, in reliqvis anni diebus ita dispertiuntur ut unius priùs
Evangelistæ textum, in tmemata dividant, & diebus applicent,
donec finiat, postmodum alterius continuent, donec omnia ad
exitum perduxerint, & diebus Dominicis à scriptore Evangelii
nomen imponant: dicunt enim *ἡ πρώτη κυριακὴ τοῦ Ματθαίου. Prima Dominica Matthæi, secunda Matthæi*, c) & sic de aliis.
Id ut meliùs comprehendas, velim animadvertas d) Joannis
Evangelii textum universum septem integris hebdomadibus legi,
qvæ à magna Paschæ Dominica, tribus diebus exceptis, nume-
rantur. Matthæi e) à feria secunda post Dominicam Pente-
costes ad subseqventem Parasceven Exaltationis diem festum, ab-

 solvitur-

c) Confer Allatii diss. de hebdomadibus Græcor. § 31. seq.

d) Ecce tibi verba Typici, è qvo hæc Allatius hausit: *ἰστέον ὅτι τὸ ὕφος τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου ἀναγινώσκεται ἐν ὅλαις ἑβδομάσιν ἑπτὰ, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἁγίας Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, καὶ λῆγον ἄχρι τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, χωρὶς ἡμερῶν τριῶν.*

e) Idem Typicum: *Τὸ δὲ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκεται ἀπὸ τῆς δευτέρας τῆς μετὰ τὴν πεντηκοστὴν, ἤγουν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἄχρι τῆς μετὰ τὴν ὕψωσιν παρασκευῆς κύκλου ἑβδομάσι ιζ, ὧν αἱ μὲν ια ἔχουσι τὸ κατὰ Ματθαῖον ἀναγινωσκόμενον, ἀπὸ δὲ τῆς ιβ ἑβδομάδος ἀναγινώσκεται τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον ἐν ταῖς πέντε ἡμέραις. ἐν δὲ τοῖς σάββασι καὶ ταῖς Κυριακαῖς πάλιν ὁ Ματθαῖος, ἄχρι τῶν ιζ ἑβδομάδων. Ἡ δὲ ιζ ἑβδομὰς οὐκ ἔχει διὰ τὸ σπανίως ἀναγινώσκεσθαι αὐτήν. Εἰ δὲ μέλλει ἀναγινώσκεσθαι, καὶ ἡ αὐτὴ ἑβδομὰς ἀναποδίζειν δεῖ ὄπισθεν, καὶ ἀναγινώσκειν ὅταν θέλῃ.*

ſolviturqve hebdomadibus ſeptem, & decem. Harum undecim ſingulis diebus Matthæi lectionem continuant, à duodecima qvinqve tantùm diebus Marci lectio aſſumitur, Sabbatis, & Dominicis Matthæi reſtituitur, usqve ád hebdomadem decimam & ſeptimam, dummodò hæc poſtrema inter tempus Paſchale occurrat, ſin minùs, non legitur. Lucæ f) Evangelium à feria ſecunda qvæ Dominicam poſt Exaltationem excipit, & integris
37 hebdomadibus duodecim continuatur, ab initio decimæ tertiæ Marci percurritur in reliqvis diebus, ſed Sabbatis & Dominicis Lucæ aſſumitur: Marci g) tandem inter Matthæi & Lucæ abſumitur, qvod verò ſupererit, Sabbatis & Dominicis Qvadrageſimæ abſolvitur. His tamen non obſtantibus, ut Evangeliorum in Sanctorum diebus feſtis recitari ſolitorum regulam qvandam Sacerdotibus darent, eamqve facilem, ac infallibilem poſt qvatuor Evangelia, eorumq; ſeriem, varia ex ingenio commenti ſunt. Hinc illis: Πίναξ τῶν εὐαγγελίων κατὰ περικοπὰς, ὡς εἴωθεν ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἔντε ταῖς ἑορταῖς τοῦ κυρίου, καὶ τῆς παρθένου, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων. Et, Κανονάριον σὺν Θεῷ ἀρχόμενον ἀπὸ μηνὸς Σεπτεμβρίου μέχρι Αὐγούστου. μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εἰς τὸν Ἀπόστολον. Et, Ἐκλογάδιν τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν διά τε τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τὴν περικοπὴν ἑκάστου εὐαγγελιστοῦ, ἅμα δὲ τὴν τῶν κεφαλαίων παρασημείωσιν ἀκριβῶς διαχωρεῦον. Et, Παρασημείωσις τῶν εὐαγγελικῶν περικοπῶν κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναγινωσκομένων ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, μετὰ προσθήκης τῶν ἀρχιτελειῶν πρὸς ἐναργῆ καὶ σύντομον κατάληψιν τοῦ ζητουμένου. Et, Ἐκλογάριον τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ τῶν καθημερινῶν κατὰ διαφόροις περικοπὰς, ὡς εἴωθεν ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἐκκλησίαις ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ κυρίου, καὶ τῶν ἁγίων, καὶ αὗται αἱ περικοπαὶ κατὰ πλάτος. Et, Κανονάριον τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ Εὐαγγελίου καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν, ὃν δὴ τρόπον δεῖ ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Et hæc in Bibliotheca Barberina manuſcripta omnibus

f) Τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον ἄρχεται ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν ὕψωσιν δευτέρας ἄχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ ἀσώτου, (Septuageſ.) ἔχον ὁλοκλήρως τὰς ιβ ἑβδομάδας. Ἀπὸ δὲ τῆς δευτέρας τῆς ιγ ἑβδομάδος ἀναγινώσκεται ἐν ταῖς πέντε ἡμέραις τὸ κατὰ Μάρκον. Ἐν δὲ τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυριακαῖς πάλιν τὸ κατὰ Λουκᾶν.

g) Τὸ δὲ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον ὅσον μὲν ἀναγινώσκεται ἀνὰ μεταξὺ τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ. Τὸ δὲ ἐπίλοιπον κατὰ τὴν μεγάλην τεσσαρακοστὴν ἐν ἑβδομάσι πέντε, ἤγουν ἐν πέντε σάββασι καὶ πέντε κυριακαῖς.

bus patent, qvibus multò plura addi possent ex aliis. Et nota ad unam rem significandam vocabulorum Græcobarbarorum co- 38
piam, *πίναξ*, *κανονάριν*, *συναξάριν*, *ἐκλογάδιν*, *παρασημείωσις*, *ἐκλογάριον*. Nec diversa sunt, qvæ in disponendis epistolis legi sveetis h) usurparunt, immò etiam, si diis placet, multoties absurdiora. Nec ab re fuerit observare, qvæ in Meursium animadverterat Gretserus in Codinum lib. 3. cap. 7. *Meursius admodum anxie monet, ne quis, cùm audit, quatuor Evangelia lecta esse, suspicetur Tetrabiblon Evangeliorum, hoc est ipsos integros quatuor Evangeliorum commentarios lectos esse, quod nimis longum fuisset. Itaque articulum τὰ, præpositum vocabulo τέσσαρα exulare jubet, sed si Græcorum Rituales libros diligentiùs inspexisset, aliter puto super hac re enunciasset. Ita enim Typicum Sabæ cap. 38. agens de hac magnæ hebdomadis feria secunda.* ἀναγινώσκεται δὲ τὸ τετραευαγγέλιον τῇ γ'. καὶ τῇ δ'. καὶ πληροῦται. Leguntur qvatuor Evangelia feriâ secundâ, tertiâ, qvartâ, & absolvuntur. *Ne autem suspiceris tantùm partem aliquam ex quatuor Evangeliis lectam esse, audi ejusdem Typici auctorem eodem loco:* Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον εὐαγγέλιον ὅλον ἀναγινώσκεται. ὁμοίως καὶ τὸ κατὰ Μάρκον, καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν. τὸ δὲ κατὰ Ἰωάννην ἀναγινώσκεται ἄχρι τῆς ἀρχῆς τῶν ἁγίων παθῶν. ἀναγινώσκεται δὲ οὕτως ἐν ταῖς τρισὶν ἡμέραις ἤγουν β'. γ'. καὶ δ'. καὶ πληροῦνται ἐν ταῖς ὥραις. γίνεται δὲ τὸ κατὰ Λουκᾶν ἀναγνώσεις τρεῖς. τὰ δ' ἄλλα ἀπὸ δευτέρου ὁμοῦ ἀναγνώσεις θ', καὶ ὥρας θ'. καὶ πλέον οὐδέν. Scire oportet Evangelium S. Matthæi totum legi (Nota 39
totum) similiter & S. Marci, & S. Lucæ. At Evangelium S. Joannis legitur usqve ad principium salutiferæ Passionis. Leguntur autem sic Evangelia tribus diebus, nempe feriâ secundâ, tertiâ, & qvartâ: & absolvuntur in horis. Evangelium S. Lucæ tribus lectionibus perficitur, reliqva similiter, ut simul fiant novem lectiones ad horam nonam, & nihil ampliùs. *Ex his jam Meursius non Codinum, sed sua emendare poterit, & si quid emendandum sit, potius expungam illud τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ, quia magnâ feriâ quintâ non legebatur τὸ τετραευαγγέλιον, quippe quod præcedente die, videlicet magnâ feriâ quarta jam absolutum erat, ut ex Typico Sabæ audivimus, nisi fortè in Palatio Constantinopolitano Tetrabibli lectio ad quintam ipsam feriam magnam extenderetur. Quamvis ipsum quoque Triodium Græcorum cum Typico Sabæ concinat, cujus hæc sunt verba:* Legitur

h) Vide infra p. 46. seq.

gitur etiam Tetraevangelium ſecundâ, tertiâ, & qvartâ feriâ, καὶ πληροῦται, & completur, ſeu terminatur.

At, ut video, rebus hiſce ſubactus, oppreſſusqve es, recreare paululum, & mentem refice carminibus, tùm Heroico, tùm Jambico pede currentibus, necdum editis, ex ipſis Barberinis, aliisqve codicibus in Evangelia modo jam dicto pro officiis Græcorum diſecta.

Ἡ τετρὰς ὧδε τῶν μαθητῶν τοῦ λόγου
Ἐκχεῖ τὸ ῥεῦμα τῶν ἀειῤῥύτων λόγων.
Τοίνυν ὁ διψῶν μὴ κατώκνει τοῦ πίνειν
Ψυχὴν κατάρδων, καὶ ποτίζων τὰς φρένας,
Εὐαγγελιστῶν τοὺς θεοπνεύστους λόγους
40 Τομαῖς διαιρεθέντας εὐεπιτρόχοις,
Καὶ τῇδε βίβλῳ τεχνικῶς ἡρμοσμένους
Ἅπας ἀκούων, καὶ τρυφῶν καθ' ἡμέραν
Ἐστῶσιν ὠσὶ τοὺς ὑπεκφωνουμένους
Ἰωάννην θαύμαζε τῆς εὐβουλίας
Σπούδασμα πολλοῖς οὐ πρὶν ἐσπουδασμένοις·
Καὶ σπουδάσαντα συντόνως προθυμίαις
Καὶ καλλιεργήσαντα κόσμοις ποικίλοις
Τοῖς μὲν ξενίζει τοὺς ἐρῶντας ὡς ἔχει,
Τοῖς τοῦ θεοῦ δὲ ῥήμασι ψυχοτρόφοις
Εὐεργετεῖν ἅπαντας ἀκροωμένους.
Ἐνταῦθα τὴν θέλγουσαν εἰκότως λύραν
Κινῶν τέλος γε συγκινεῖ καὶ τοὺς λίθους.
Ὅθεν πλάνος σίγησον Ὀρφέως λύρα
Πόνοις, Ἰωάννης γὰρ ἥρμοσε ξένην,
Καθημεροῦσαν τὴν λιθότροπον φύσιν.

Εἰς Ματθαῖον.

Σελασφόροις λάμψεσιν τοῦ Παρακλήτου
Τὸν νοῦν ἐλλαμφθεὶς ὦ Ματθαῖε θεόπτα
Τὴν ἐκ λόγου σάρκωσιν ἀφράστῳ τρόπῳ
Κατήγγειλας ἄριστα τῇ χθονὶ πάσῃ.

Ἄλλο.

Ὡς μαργάρους δώδεκα Ματθαῖος λόγους
Πλοῦτον νοητὸν Χριστιανικῷ στίφει
Ὃν καὶ κρατοῦντες ἔνδον ἐν στέρνοις φίλοι
Κόσμον φύγωμεν, καὶ ματαίας φροντίδας, Ἐκεῖνος

Ἐκεῖνος ὥσπερ τῶν τελωνῶν τὴν λύμην
Καὶ πρὸς χαρὰν δράμωμεν χριστῷ ἐν τάχει.

Εἰς Μάρκον.

Ὅσσα περὶ Χριστοῖο θεηγόρος ἔθνεα Πέτρος
Κηρύσσων ἐδίδασκεν ἀπὸ σομάτων ἐριτίμων 41
Ἐνθάδε Μάρκος ἄγειρε, καὶ ἐν σελίδεσσιν ἔθηκε.
Τοὔνεκα καὶ μερόπεσσιν εὐάγγελος ἄλλος ἐδείχθη.

Ἄλλο.

Τὴν ἄφραςον γέννησιν τὴν πρὸ αἰώνων
Καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς σαρκικὴν παρουσίαν
Ὁ Μάρκος ὁ πάνσεπτος διατρανώσας
Τοῦ θεοῦ λόγου φρυκτωρεῖ πᾶσαν κτίσιν.

Ἄλλο.

Λόγων ὁ Μάρκος τὴν ἀείρρυτον χύσιν
Εἰς πλῆθος ἐκκένωσον ἀντλήσας, ὅτι
Κόσμος παρηγῶ. ῥημάτων δίψος λάβοι.

Ἄλλο.

Μάρκος προβάλλει τοὺς θεηγόρους λόγους
Ἕλκει πλάνης τε, καὶ σκότους βροτῶν γένος
Πέμπειτε πρὸς φῶς τῆς ἀληθείας τάδε.
Τοίνυν δράμωμεν εὐσεβῶς πάντες φίλοι
Κόσμον λιπόντες τὸν μάταιον, καὶ πλάνον,
Πρὸς δεσπότην εὔσπλαγχνον εὐμενῆ λίαν.

Εἰς Λουκᾶν.

Λουκᾶς ἠπιόθυμος ἀκεσορίης ἐπιβήτωρ
Ἀθανάτου χριστοῖο γένος, καὶ θέσκελα ἔργα
Ἀτρεκέως κατέλεξε, καὶ ὡς θάνεν ἄμμε σαώσας,
Καὶ πάλιν ἐκ τύμβοιο θορὼν μερόπεσσιν ἐμίχθη.
Ἔνθεν δ' οὐρανίην ὑπὲρ ἄντυγα πατρὶ φαάνθη.

Ἄλλο.

Λουκᾶ πάρελθε, καὶ ξένον φράσον τρίβον
Τοῖς ἀσκόπως τρέχουσιν εἰς τρίβον πλάνης,

Λαοῖς δὲ δεῖξον ἐν σκότω καθημένοις,
Οἷον βλέπειν ἔδειξε φῶς Ιωάννης.

Ἄλλο.

42 Σάλπιγξ μεγίστη τῶν λόγων Λουκᾶς πέλει
Σάλπιγξ σοβοῦσα τὴν πλάνην τῶν δαιμόνων
Καὶ πρὸς βίον λήγοντα μηδαμῶς γένος
Βροτῶν τρέχειν πείθουσα, καὶ ψυχῶν νόσον
Τοῖς φαρμάκοις λύουσα τῶν χρηστῶν λόγων.
Ιατρὸς γὰρ σωμάτων, καὶ ψυχῶν μέγας.

Ἄλλα.

Τὸν συνάναρχον τῷ πατρὶ Θεῷ λόγον
Εβρόντησας ἄριστα σεσαρκωμένον
Κηρύξας αὐτοῦ τὴν ἐν γῇ παρουσίαν
Ω Λουκᾶ μάκαρ, ἐκ θεόπαιδος κόρης.

Εἰς Ιωάννην.

Αἴγλη τριφεγγεῖ τὸν νοῦν λελαμπρυσμένος
Ηστραψας κόσμω βροντήσας ἀριδήλως
Τρανῶντε τὴν σάρκωσιν τοῦ θείου λόγου
Ω θεολόγε γόνε βροντῆς ἐνθέως.

Ἄλλο.

Βροντῆς γόνε βρόντησον ὑψόθεν μέγα.
Καὶ σήμανον πῶς ἡ προάρχιος φύσις
Θεὸς βροτός τε, καὶ θεὸς πάλιν μένει.
Δίδου δὲ λύσιν τῶν ὀφλημάτων βίου
Ιωάννου κοσμοῦντι τήνδε τὴν βίβλον.

Ἄλλο.

Βροντὴ πέφυκεν ἡ θεηγόρος λύρα
Βροντῶσα, κηρύττουσα τῇ οἰκουμένῃ,
Ιωάννης ἄρρητον οὐσίαν μόνην
Θείαν τριφεγγῆ, δημιουργὸν τῶν ὅλων
Εγνω γὰρ ὄντως, καὶ γράφει θεία βίβλω,
Καὶ νοῦν δαδουχεῖ, καὶ καταυγάζει φρένας.

Hæc

Hæc carmina , qvemadmodum & ea qvæ sequuntur, 43
Joannes Argolus amicus noster raptim in Latinam lingvam vertebat:

Verbum sequentium hic sacer quaternio
Fundet perennis cælitùs fluens melos.
Quicumque sitis , haustum ne dubita suggere.
Evangelistæ eloquia , quin cujuslibet
Bene institutis distributa formulis
Affabrè in isto conditos libro sonos
Captans diebus singulis cor exhilarans
Haud aure pronâ cælitum sermonibus ,
Joannis admirare dein solertiam
Perefficacem , & talibus nunquam priùs
Modis laborem , quo vir improbo utitur
Doctaque nitidos , quos parat comptus manu
Videntibus mirabiles , salubribus
Verbis juvans , levamen attentis ferens ,
Ritè ille plectris ordinem testudinis
Movens , movetque saxa blandiens sono.
Fallax sile ergo vatis Oeagrii lyra ,
Joannis ipsa verba possunt saxea
Mollire chordis namque cordis intima.

In Matthæum.

At tu beati cor nitore spiritus
Fulgens , DEi consortio , domestice
Matthae , carmen scribis tenui sono
Evangelizans optimè mortalibus.

Aliud.

Ut uniones explicat duodecim
Effata Christi divitias sodalibus
Matthæus his potita , & has animo intimo 44
Plebi occultas mundana passibus citis
Vitemus , atquè senta mundi insanies
Ut publicanus ille perfidum malum ,
Curramus inde ad gratiam Christi citò.

In

In Marcum.

De Christo quæcumque Petrus præco undique gentes
Edocuit verè aperiens sacraria linguæ
Collegit Marcus, mandavitque acta tabellis,
Hinc Christi eximius colitur nunc nuncius orbe.

Aliud.

Non exprimendum Numinis mysterium
Verbi, quod ante sæcla progenuit Pater,
Nobisque coram carneum Christi typum
Marcus revelans, inclytus, spectabilis,
Illustrat omnem carneam propaginem.

Aliud.

Marcus perennes semper eloquii sacri
Venas, aquasque fontis effundit jugis,
Ut orbis inde sitiat os sacram sitim.

Aliud.

Deiloquos effundit & Marcus sonos,
Mortale recta & semita ducit genus
Ad celsa veritatis; hinc itaque gradu
Nos ambulemus congruo, tenebras procul,
Mundo abstinentes, ejus & fallaciis
Summum ad parentem amabilem, & placidum nimis.

In Lucam.

At mitis Lucas medicinæ assessor, opisque
Herbarum, haud mortale genus miraculaque ipsa
45 *Christi enarravit, nosque ut moriens reparavit,*
Rursus ut ex tumulo, terras, hominesque revisit,
Et tandem ad Patrem rutilanti apparuit axe.

Aliud.

Accede Luca, & indica explicitam viam
Pedibus, tenebræ compede in caliginis

Quos alligant, ostende euntibus diem,
Lumenque profer, quale Joannes docet.

Aliud.

Lucas loquelæ est magna sacra buccina,
Est buccina, hostis arma terrens dæmonis
Vitamque ad ipsam, non habentem terminum
Vocans genus mortale, morbos spirituum
Solvens medela vocis ætherei soni:
Animis medetur, nam & medetur corpori.

Aliud.

Ævo parentis comparem genitum DEi
Tuba fragore carneum sacro intonans
Ejusque narrans corporis præsentiam
Beate Luca per parentem virginem.

In Ioannem.

Splendore ter splendente mentem fulgidus
Micuisti in orbe lucidè ex alto intonans
Humanitatem dum exprimis Verbi DEi
Theologe ô tonitrui, & æthereum genus.

Aliud.

O intona stirps fulguris cœlo grave
Atque indica, ante ut omnium primordia
Homo est DEus, summusque remanet ex homine
Iterùm DEus, solutionemque impetra
Vitæ scelestæ, deferens veniam mali 46
Joannis exornantis istas paginas.

Aliud.

Fulgur fuit, Deiloquens hic & lyra
Quæ obmurmurans præconio mortalibus

(Eee) *Substan-*

Substantiam ineffabilem, verè unicam,
Trinamque verè, mente quam novit, sonat
Sic in libello congerens sacro sacra,
Et frangit umbras, pectoraque irradiat face.

Post Evangelium additur: Εὐαγγελιςάριον i) περιέχον τ τῶν εὐαγγελιςῶν διαδοχὴν, πόθεν ἄρχονται, καὶ ποῦ καταλήγουσιν, ἔτι ἢ καὶ κανόνια λέ. ἐν οἷς εὑρίσκεται ἀεὶ ποτε τὸ εὐαγγέλιον τ κυριακῶν ὅ ὅλου ἐνιαυτ. ὁμοίως καὶ τὸ ἑωθινὸν, καὶ ποῖος ἦχος ψάλλεται ἐν ἑκάςη κυριακῇ, καὶ ἕτερα ἀναγκαῖα περὶ ὅ εὑρεῖν τὴν ἡμέραν ὅ ἁγίου πάσχα, καὶ πασχάλιον διηνεκὲς συντεθὲν παρὰ Εμμανουήλου ὅ Γλυτζωνίου. *Evangelistarium continens Evangelistarum continuationem, unde incipiant, & unde finiant. Prætereà canones trigintaquinque, in quibus semper invenitur Dominicarum totius anni Evangelium, similiter matutinum, & quis tonus canitur singulis Dominicis, & alia necessaria ad inveniendum diem sancti Paschatis, & Paschalium perpetuum compositum ab Emmanuele Glyzonio.* Assuuntur prætereà Canones Evangelici, Eusebii ad Carpianum.

IV. Qvartus liber est dignitate inferior, sacer tamen & venerabilis, neq; enim est περὶ τῶν κυριακῶν λογίων, sed περὶ τῶν ἀποςολικῶν κηρυγμάτων. Alii ἀπόςολον vocant, k) qvod potior majorqve illius pars ex Epistolis Apostoli Pauli concinnatur. Cy-
47 rillus Scythopolitanus in vita S. Sabæ, ἅμα ἢ καὶ καταπείγων αὐτὸν τό, τὸ ψαλτήριον διδάξαι με, καὶ τὸν ἀπόςολον. *Simulque eum compellens docere me Psalterium, & Apostolum.* Codinus cap. 6. τοὺς μὲν οὖν ψαλμοὺς τῶν ὡρῶν ἀναγινώσκει ὁ ἀρχιδιάκονος, τὴν προφητείαν, καὶ τὸν ἀπόςολον ὁ πρωταποςολάριος, τῶν δὲ εὐαγγελίων. *Psalmos horarum legit Archidiaconus, Prophetiam, & Apostolum Protapostolarius ex Evangeliis primum,* &c. Alii πραξαπόςολον nuncupant, qvod præter Epistolas Pauli, & alias canonicas, Actus etiam Apostolorum scriptos à D. Luca, & ante Epistolas contineat, non qvod

i) Evangelistarium pro Evangelio posuit Clariss. Montfauconus, ubi specimen affert ex Evangelistario MS. Græco Basilianorum ante octingentos annos scripto litteris uncialibus oblongis & erectis, p. 233. Palæographiæ Græce.

k) Prodiit Venetiis 1633. 1641. Vide Cangium & Caveum in Ἀπόςολος, Ἀποςολοευαγγέλιον, & πραξαπόςολος. Nic. Rayæi diss. præmissam Tomo 2. Act. Sanctor. Maji p. 42. Goarum ad Euchologium p. 921. qvi p. 904. seq. exhibet lectiones ex Apostolo & Evangeliis per festa totius anni.

qvod D. Lucæ sit liber de Actis Apostolorum. Typicum Sabæ: *Μεταξὺ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν πραξαποστόλου, εὐλογοῦντος τοῦ ἱερέως.* Et: *Καὶ εὐθέως ἀνάγνωσιν εἰς τὸν πραξαπόστολον.* Item: *Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ πραξαποστόλου, εὐλογοῦντος τοῦ ἱερέως, ἀποδεχόμεθα τοῦ ἑξαψάλμου.* Triodium: *Καὶ γὰρ ἀνάγνωσις εἰς τὸν πραξαπόστολον εἰς τὸν ὄρθρον.*

Liber, qvemadmodum de Codice Evangelii diximus, ex Actibus Apostolorum, Epistolis Pauli, & Canonicis, nec non Apocalypsi compositus est. Textus in plures partes divisus, & diebus singulis, & festis diebus accommodatus, ita ut completo libro, ea qvoqve omnia terminentur, nihilqve in iis sit qvod in libro non habeatur, & qvandoqve etiam bis & ter, ut sese tulerit occasio, repetitum. Modum præscribit Typicum. *Ἰστέον ὅτι ἀπὸ τῆς κυριακῆς τοῦ πάσχα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων εἰς τὴν τοιαύτην ἀνάγνω-*
σιν, λέγω δὴ τοῦ μεγάλου ἑσπερινοῦ, αἱ πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἀνα- 48
γινώσκονται μόναι. εἰς δὲ τὰς λοιπὰς κυριακὰς τοῦ ὅλου χρόνου αἱ ἑπτὰ καθολικαὶ, καὶ αἱ δεκατέσσαρες τοῦ ἁγίου Παύλου ἐπιστολαὶ, καὶ ἡ ἀποκάλυψις Ἰωάννου. *Scire debes à Dominica Paschatis usque ad Dominicam Sanctorum omnium pro lectione magni Vesperi Actus sanctorum Apostolorum tantummodò leguntur: in aliis reliquis Dominicis totius anni septem Catholicæ, & quatuordecim S. Pauli Epistolæ, & Joannis Apocalypsis.* Res etiam in libro contentas carmine Jambico expressit nescio qvis:

Η βίβλος ἥδε παράδεισος τυγχάνει
Εξ οὗ διδαχῶν βλυστάνει πηγὴ μία,
Οὐκ εἰς ποταμοὺς τέσσαρας ἁπλουμένη
Ἀλλὰ τὸ δὴ μέγιστον εἰς ἓξ ἀρτίους
Οἵ περ χθόνα μὲν οὐ ποτίζουσιν ὅλην
Ἀλλὰ ψυχὴν ἅπασαν ἄρδουσι ξένως.
Πηγὴ μὲν ὄντως ἡ γραφὴ πᾶσα πέλει
Τοῦ δελταρίου τοῦδε τοῦ θεοσδότου.
Εξὰς ποταμῶν ἓξ μαθηταὶ τοῦ λόγου
Καὶ πρῶτος αὐτῶν Λουκᾶς εὐφυῶς γράφει
Πράξεις ἀρίστους τῶν σοφῶν ἀποστόλων
Ο πάμμεγας δὲ Παῦλος Χριστοῦ τὸ στόμα.
Επιστολὴν Ἰάκωβος μίαν πλέκει
Διπλᾶς ὁ Πέτρος ταύτας ὑφαίνει πάλιν

Ὁ θεολόγος βροντᾷ τρεῖς Ἰωάννης
Καὶ μίαν αὖθις συντίθησιν Ἰούδας.
Επlὰ πέλουσι καθολικαὶ ξύμπασαι.
Θεολογικὴ δ' ἀποκάλυψις πάλιν
Σφραγὶς πέφυκε τῆσδε τῆς βίβλου πάσης. *Liber iste hortus*
49 *est, ex quo doctrinarum erumpit fons unus, non in quatuor flumina extensus, sed quod omnium maximum est, in sex ingentes qui terram quidem non potant universam, sed quamlibet animam irrigant mirabiliter. Fons equidem universa scriptura existit libelli bujusce à DEo exhibiti. Sex flumina sunt Verbi discipuli, & primus inter eos Lucas aptissimè scribit actiones optimas sapientum Apostolorum. At ingens verò Paulus Christi os, Epistolam Jacobus unam nectit: binas Petrus has rursum orditur: Theologus tres fulminat Joannes, & unam rursus apponit Judas, quando Catholicæ universæ septem tantummodò sint. De rebus divinis tandem pertractans Apocalypsis sigillum hujus universi libri est.*

Epistolarum l) hujusmodi lectionem non esse Novatorum inventum, sed ab Apostolis ipsis ad nos transmissam ex Clement. Constit. lib. 2. cap. 57. Jacobo in Liturgia, Justino martyre Apolog. 2. & aliis colligitur. Itemqve qvantum fallantur illi, qvi lectiones Apostolicas ante Evangelium in celebratione Missarum constituisse Alexandrum Papam asseverant, cùm Jacobus, Clemens & Justinus Alexandrum præcesserint. Diximus suprà, cùm legeretur Evangelium, fideles stetisse: sed enim dum legitur Epistola, sedebant Episcopus & Ministri. Causas petito ex Amalario Fortunato libro 3. de Ecclesiasticis Officiis cap. 10. Innocentio III. lib. 2. Mysteriorum Missæ cap. 35. & aliis.

Alio tempore de scripturis hisce disceptatum est, in eam-
50 qve itum sententiam à plerisqve, non esse eorum auctorum, qvos præferunt. Dissidia sententiarum Christinus sive Christianus m) in Topographia Christiana lib. 7. sic expressit: Σιωπῶμεν δὲ ὅτι τὰς καθολικὰς ἀνέκαθεν ἡ ἐκκλησία ἀμφιβαλλομένας ἔχει, καὶ πάντες δὲ οἱ ὑπομνηματίσαντες τὰς θείας γραφὰς, οὐπ εἰς αὐτῶν λόγον

l) Confer Cotelerium ad Constitutionum Apost. lib. 2. c. 57. Jo. Baptistam Ferrarium, de sacris Concion. lib. 1. c. 15. & laudatam Tentzelii dissertationem de ritu lectionum sacrarum. Menardum ad Sacramentarium Gregorii M. p. 368. Thomam Milles ad Cyrillum Hierosol. p. 4. & 15.

m) Hic est qvem sub Cosmæ Indopleustæ nomine Clariss. Montfauconus edidit, p. 292.

γον ἐποιήσατο τῶν καθολικῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ κανονίσαντες τὰς ἐνδιαθήκους βίβλους τῆς θείας γραφῆς πάντες ὡς ἀμφιβαλλομένας αὐτὰς ἔθηκαν· λέγω δὴ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδουνων ἐπίσκοπος ἀνὴρ ἐπίσημος καὶ λαμπροῦ βίου μετ' οὐ πολὺ τῶν ἀποστόλων γενόμενος, καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, καὶ Ἀμφιλόχιος ἐπίσκοπος γενόμενος τοῦ Ἰκονίου, φίλος καὶ κοινωνικὸς τοῦ μακαρίου Βασιλείου, καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Σέλευκον αὐτῷ γραφεῖσιν ἰάμβοις ἀμφιβαλλομένας αὐτὰς ἐξεῖπεν. ὁμοίως καὶ Σευηριανὸς ὁ Γαβάλων εἰς τὸν κατὰ Ἰουδαίων λόγον αὐτοῦ αὐτὰς ἀπεκήρυξεν. οὐ γὰρ τῶν ἀποστόλων αὐτάς φασιν οἱ πλείους, ἀλλ' ἑτέρων τινῶν πρεσβυτέρων ἀφελεστέρων. ὅθεν ὁ Παμφίλου εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν λέγει, ὅτι ἐν Ἐφέσῳ δύο μνήματά εἰσιν· ἓν Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, καὶ ἓν ἕτερον Ἰωάννου πρεσβυτέρου τοῦ γράψαντος τὰς δύο ἐπιστολὰς τῶν καθολικῶν, τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην, ἔνθα προσγέγραπται· ὁ πρεσβύτερος Γαΐῳ τῷ ἀγαπητῷ. εἰ μὴ γὰρ τὴν πρώτην Πέτρου, καὶ τὴν πρώτην Ἰωάννου οὐ λέγει αὐτὸς καὶ Εἰρηναῖος εἶναι τῶν ἀποστόλων. ἕτεροι δὲ οὔτε αὐτὰς λέγουσι τῶν ἀποστόλων εἶναι, ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων. πρώτη γὰρ καὶ δευτέρα καὶ τρίτη Ἰωάννου γέγραπται, ὡς δῆλον ἑνὸς προσώπου εἶναι τὰς τρεῖς. ἕτεροι δὲ καὶ τὴν Ἰακώβου σὺν ταῖς ἄλλαις δυσὶ δέχονται. ἕτεροι πάσας δέχονται. παρὰ Σύροις δὲ εἰ μὴ τρεῖς μόναι αἱ προγεγραμμέναι οὐχ εὑρίσκονται· λέγω δὴ ἡ Ἰακώβου, καὶ ἡ πρώτη Πέτρου, καὶ ἡ Ἰωάννου * τρίτη. 51 αἱ ἄλλαι γὰρ οὔτε κεῖνται παρ' αὐτοῖς. οὐ χρὴ οὖν τὸν τέλειον Χριστιανὸν ἐκ τῶν ἀμφιβαλλομένων ἐπισηρίζεσθαι τῶν ἐνδιαθήτων καὶ κοινῶς ὁμολογουμένων γραφῶν, ἱκανῶς πάντα μηνυόντων περί τε τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς καὶ τῶν στοιχείων, καὶ παντὸς τοῦ δόγματος τῶν Χριστιανῶν. *Silemus multo abhinc tempore Ecclesiam Catholicas epistolas in dubium vertisse, eorum omnium qui in divinas litteras commentaria ediderunt, neminem in Catholicas animum applicuisse: sed eos etiam qui divinæ scripturæ libros in canonem redegerunt, omnes de iis tanquam dubiis sermonem habuisse. Irenæus nempe Lugdunensium Episcopus vir clarissimus & vitâ præclarâ, non multùm post Apostolorum tempus; Eusebiusque Pamphili, & Amphilochius Iconii Episcopus amicus sociusque beati Basilii, ipse quoque in Jambicis carminibus ad Seleucum tanquam dubia fidei rejicit. Similiter & Severianus Gabaliensis in sua adversus Judæos oratione eas proscripsit: neque enim eas Apostolorum esse plerique referunt, sed aliorum ignobiliorum Presbyterorum. Hinc Pamphili Eusebius in Historia sua Ecclesiastica tradit Ephesi duo monumenta cerni: unum Joannis Evangelista,*

* leg. πρώτη

listæ, alterum Joannis Presbyteri, qui duas ex Catholicis epistolis, secundam scilicet & tertiam scripserit, in quibus præfigitur: Presbyter Gajo dilecto. Tantùm enim primam Petri & primam Joannis ipse atque Irenæus affirmant Apostolorum esse: alii verò neque eas Apostolorum esse asseverant, sed presbyterorum; quandoquidem prima & secunda & tertia Joannem præfert: ut manifestum inde sit, tres tantùm illas unius
52 *esse. Alii item & eam quæ Jacobi est cum reliquis duabus amplectuntur, alii omnes exosculantur. Apud Syros non nisi tres tantùm, quas prædiximus, inveniuntur, Jacobi scilicet, prima Petri, & Joannis tertia: reliquæ enim apud eos non habentur. Haud itaque operæ pretium fuerit perfectum Christianum ex iis quæ in dubium referuntur constabiliri, cùm canonicæ & ab omnibus in universum comprobatæ scripturæ satis abundanterque de cœlo & terra & elementis, & universo Christianorum dogmate omnia enunciant.* Et hæc qvidem hic auctor. Attamen hisce temporibus, tanta est vis veritatis, adeò fixum in Græcorum animis mansit, non Actus Apostolorum, & Epistolas Pauli tantùm, sed eas etiam qvas Catholicas vocant, & Apocalypsim ipsam veram & genuinam esse scripturam, & uti talem, ritu Ecclesiæ Romanæ publicè in Officiis per totam Græciam in Ecclesiis, qvemadmodum & alias divinas scripturas legunt.

Epistolis adnectitur Menologium, n) in qvo ab initio Septembris nomina Sanctorum singulis diebus recensentur, illisqve Epistola propria in Officiis recitanda subjungitur.

V. Subseqvitur liber qvintus non multùm dissimilis, cum ἀναγνώσεις seu ἀναγνώσματα vocant, *Lectiones.* o) Cùm enim in ea Ecclesia ex antiqva consvetudine non Testamentum novum tantùm, sed vetus in Ecclesia, dum divina officia peraguntur, recitatur, partes eas, seu segmina ex Testamenti veteris libris, anni
53 diebus variis pro dierum festorum solemnitate in unum volumen redegerunt, ut faciliùs & commodiùs præ manibus habeantur. Librum

n) Hujusmodi Menologium sive commemorationem sacrarum solennitatum & præcipuorum sanctorum totius anni secundum duodecim menses subjici etiam Πραξαποστόλῳ qvi MS. exstat in Bibl. Vindobonensi, testatur Lambecius lib. V. pag. 237. Confer qvod exhibetur à Rev. Jo. Mich. Heineicco in egregio opere Germanico qvo Ecclesiam Græcam veterem ac recentem descripsit parte III. p. 187. seq.

o) Eadem fere ex Allatio Cangius, Caveus, Svicerus, atqve in diss. de ritu lectionum sacrarum Tentzelius. Hujusmodi ἀναγνώσεσι canonem qvartum in qvotidiano officio à Græcis interrumpi notat idem Allatius de Georgiis p. 417.

Librum usitato Ecclesiæ vocabulo ἀναγνώσεις, ut dixi, nuncuparunt. Id Latinis *lectio* est. Liber, qvod ipse sciam, ineditus est. Prostat tamen passim manuscriptus in monasteriis Græcorum, & in Italicis Bibliothecis, & potissimùm Vaticana & Barberina sub num. 16. & 17. Lectiones per totum annum ex Prophetis & Apostolis sanctum Hieronymum collegisse, nomenqve libro *Lectionis*, vel *Comiti sancti Hieronymi* p) imposuisse tradit Pamelius libro 3. Liturgicon, & meminerunt Micrologus de Observationibus Ecclesiasticis cap. 25. Honorius in Gemma Animæ lib. 1. cap. 88. Benno de qvibusdam rebus ad Officium Missæ pertinentibus cap. 2.

Liber diversus est ab aliis lectionibus prolixioribus, qvas iidem Græci inter Officia, non tamen ex divinis litteris desumptas, recitant; qvarum ubiqve freqvens mentio est, ut Expositiones Chrysostomi in vetus & novum Testamentum, Orationes Basilii, Gregorii Nazianzeni, Catecheses Studitæ & aliorum, necnon Ascetica Ephræmi Syri, Lausiaca, Paterica, q) & vitæ Sanctorum ex Simeone Metaphraste potissimùm, de qvibus alius erit dicendi locus.

VI. Sextus erit ψαλτήριον, *Psalterium.* Typicum cap. 4.
καὶ σχολάζει τὸ ψαλτήριον ἀπὸ τῆς μεγάλης πέμπτης μέχρι τοῦ σαββά-
του τοῦ ἀντιπάσχα. *Et cessat Psalterium à magna Feria quinta usque*
ad sabbatum Antipascha. In vita Palæmonis Abbatis: ἦν δὲ τοῦ ἁγίου 54
γέροντος ἡ λειτουργία τοιαύτη. ἐν μὲν τῇ νυκτὶ ἔψαλλεν ὅλον τὸ ψαλ-
τήριον καὶ τὰς ᾠδὰς ἀθορύβως. *Erat verò sancti senis ministerium simile,*
nocte canebat totum Psalterium & Cantica sine ullo strepitu. Epiphanius
Monachus de locis Syriis: καὶ εἰς τὴν δυτικὴν πόρταν τῆς ἁγίας πό-
λεως ἐστὶν ὁ πύργος ὁ Δαυιτικὸς, εἰς ὃν ἐκάθισεν ἐπὶ σποδοῦ, καὶ
ἔγραψε τὸ ψαλτήριον. *Ad Occidentalem portam sanctæ Civitatis est tur-*
ris Davidica, ubi consedit super cinere, & scripsit Psalterium. Cyril-
lus Scythopolitanus in vita S. Sabæ: ἕως οὗ τὸ ψαλτήριον μαθῶσι,
καὶ

p) Comitem sive Lectionarium illum S. Hieronymo tributum longe, qvam à Pamelio T. 2. Liturgicon vulgatus est, ampliorem edidit Steph. Baluzius post capitularia Regum Francorum Paris. 1677. fol. 1309. Præfationem vero ad Constantinum Episcopum CPolitanum, qvam primus in lucem proferre visus sibi est Dacherius, pridem ante illum Matthias Flacius publicaverat Magdeb. 1549. 8. post duo capita Polydori Virgilii de nomine & autoribus Missæ.

q) Palladii Historia Lausiaca, Moschi Pratum, & alia hujusmodi Πατερικὰ sive libri Vitas Patrum complexi.

καὶ τὸν τῆς ψαλμῳδίας κανόνα, καὶ τὴν μοναχικὴν παιδεύθωσιν ἀκριβειαν. Donec Psalterium addiscerent, & Psalmodiæ regulam, & monasticâ imbuerentur disciplinâ. Et: *εἶπε πρὸς τὸν πατέρα· δίδαξον αὐτὸν τὸ ψαλτήριον, ὅτι χρήζω αὐτοῦ. Doce ipsum Psalterium, quoniam ipsius indigeo.* Et in vita S. Theodosii: *καὶ ἐξέμαθε τό, τε ψαλτήριον, καὶ τὰς λοιπὰς θείας γραφάς. Et addidicit Psalterium, & reliquas divinas scripturas.* Dicitur etiam *ψαλτήρ*. Alexius Aristenus in Can. 2. Concilii Nicæni secundi: *τὸν μέλλοντα εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς προάγεσθαι βαθμὸν δεῖ πάντως τὸν ψαλτῆρα γινώσκειν, καὶ ἑρμηνεύειν αὐτόν. Promovendus in Episcopum omninò scire debet Psalterium, illudque interpretari.* Nullus alius sive in Missis, sive in Matutinis precibus, sive in aliis divinis officiis eo frequentior est, tamqvam qvi semper præ manibus sit, licet ob assiduam illius recitationem ex memoria ferè omnia dicantur, suntqve meri Psal-
55 mi Davidici, non alterato ordine, sed uti in sacris Biblis jacent, in certas tamen classes, plures vel pauciores Psalmos, pro Psalmorum longitudine, continentes, distincti, sectiones Græci *καθίσματα* vocant, qvasi diceres *sessiones*: & viginti r) tantummodò numerant. Ut Psalmi disponantur, expressit Meursius in Glossario. Cathismata singula in tres partes subdividunt, qvas hymno illo, *Gloria Patri, & Filio*, &c. terminant, aliter ac fit in Ecclesia Latina, qvæ dictum hymnum post omnes Psalmos recitat. Cathisma decimumseptimum, ob prolixitatem Psalmi, *Beati immaculati*, uno tantùm Psalmo completur, qvem etiam in tria tmemata, & hymno jam dicto *Gloria Patri*, dividunt. Divisiones Cathismatum *στάσεις* dicunt, *stationes* nempe: stantes enim recitant, vel qvod lectionem finientes stent, & qvasi respirent. Ideò verò Cathismata vocata conjectat Balsamon, qvod Laodiceni Concilii decreto, in unoqvoqve Psalmo interjecto spatio lectio fieret, ne dum Psalmi uno contextu legerentur, laboris pertæsi homines qvi in Ecclesiam convenerant, neglectis officiis,

r) Κάθισμα I. à Psalmo 1. ad 8. II. 9-16. III. 17-23. IV. 24-31. V. 32-36. VI. 37-45. VII. 46-54. VIII 55-63. IX. 64-69. X. 70-76. XI. 77-83. XII. 85-90. XIII. 91-100. XIV. 101-104. XV. 105-108. XVI. 109-117. XVII. 118. XVIII. 119-131. XIX. 132-142. XX. 143-150. Hæc jam notantur in antiqvissimis Psalterii Græci editionibus, ut Mediolenensi A. 1481. & eam secuta Aldina sine temporis nota in 4. in cujus præfatione Justinus Decadyus promittit editiones Triodii, Pentecostarii ac Paracletici.

ciis, ad alia animum adverterent. In Can. 17. ejusdem Concilii: *Τῶν ψαλμῶν ἀναγινωσκομένων διὰ μιᾶς ὑφῆς κατὰ παλαιὰν παράδοσιν, καὶ τοῦ συναγομένου λαοῦ ἀποκναιομένου, κἀντεῦθεν ἀκηδιῶντος ἀπὸ τοῦ κόπου, καὶ ἐξερχομένου τῆς ἐκκλησίας. ὥρισαν οἱ πατέρες μὴ συναπτῶς ἐν ταῖς συνάξεσιν ἐκφωνεῖσθαι τοὺς ψαλμοὺς, ἀλλὰ διὰ μέσου γίνεσθαι καὶ ἀναγνώσεις ἐπὶ τῷ ἀναπαύεσθαι τὸν λαὸν πρὸς μικρὸν,
καὶ πάλιν ψάλλειν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εἰς καθίσματα διάφορα τὸ ἱερὸν 56
κατεμερίσθη ψαλτήριον. χάρις οὖν τοῖς ἁγίοις πατράσι καὶ ὑπὲρ ταύτης τῆς κηδεμονίας. Cùm Psalmi uno contextu ex antiqua traditione legerentur, & populus qui congregabatur & molestiâ afficeretur, & labore propterea confectus, nullam ejus curam gereret, & ab Ecclesia exiret, statuerunt Patres non esse psalmos in Ecclesiasticis congregationibus uno contextu dicendos, sed aliquo intercedente, lectionem esse faciendam, ut aliquantulum quiescat populus, & rursus canat. Proptereà enim & in diversas sessiones sacrum distributum est Psalterium. Sunt ergo sanctis Patribus gratiæ agendæ pro hac eorum cura.* Qvod etiam sublatum qvoqve fuisse, ordine etiam rerum Ecclesiasticarum immutato, notat Zonaras in eundem Canonem: *ἔθους ἦν καὶ τοῦτο παλαιοῦ, ὅπερ ἐσχόλασεν, εἰς ἄλλην κατάστασιν καὶ τάξιν ἐλθούσης τῆς ἐκκλησίας. Fuit hoc quoque antiquæ consvetudinis, quæ quidem alio nunc rerum Ecclesiasticarum ordine instituto sublata est.* Sed qvomodo hæc immutatio facta sit, alius erit dicendi locus.

Illud hic qvoqve obiter animadvertendum est, Cathismata ista Psalmorum diversa esse, (licet non nemo confundat) à tropariis, qvæ Psalmi non sunt, & Cathismata pro materiæ diversitate nunc *ἀναπαύσιμον*, nunc *ἀναστάσιμον*, s) &c. nuncupantur, de qvibus nos alibi diximus.

Qvemadmodum igitur ex hoc Psalmorum corpore qvidam avulsi in peculiaremqve usum conversi nomen sibi diversum vindicarunt, typica dicta, t) ut supra notabamus, ita & alii ad
alios atqve alios usus in Officiis Ecclesiasticis reducti, aliud atqve 57
aliud nomen induerunt, qvæ operæ pretium fuerit, qvia non

s) adde ex Meursio & Cangio *ἀποστολικὸν*, *θεοτόκιον*, *κατανυκτικὸν*, *μαρτυρικὸν*, *τὸ μηναῖον* & *σταυρώσιμον*. Tot enim enumerant genera canticorum sive *τροπαρίων* qvæ sedendo persolvuntur.

t) Psalm. 102. & 145. supra p. 14. Sic *αἶνοι* sive *εἰς αἴνους* dicuntur Psalmi 148. 149 150. *Τρίψαλμος* Psalm. 3. 6. 62.

ita obvia unicuiqve sunt, adnumerare, usumqve qvantum fieri potest, promere. Primus itaqve erit, qvi ab inchoandis Officiis nomen sibi Procemii habuit, προοιμιακὸς dictus. Typicum cap. 1. εἶτα ἄρχεται ὁ ἐκκλησιάρχης, δεῦτε, προσκυνήσωμεν· καὶ ψάλλει τὸν προοιμιακὸν, τὸ, εὐλόγει ἡ ψυχή μου, ἡσύχῳ φωνῇ, καὶ ἠρεμαίᾳ. *Tum incipit Ecclesiarcha*, Venite adoremus, *& canit Procemiacum, nempe*, Benedic anima mea, *quietâ ac tranquillâ voce.* Et cap. 38. καὶ μετὰ τὸν προοιμιακὸν ψαλμόν. *Et post Procemiacum Psalmum.* Erat autem, Benedic anima mea Domino, Domine DEus meus magnificatus es vehementer CIII. Potissimus verò illius usus fuit in inchoandis Vesperis. Dicitur προοιμιακὸς, qvod vicem procemii gereret in Vesperis, vel qvod ab eo exordium haberent, vel ἀπὸ τῶν προοιμίων, *Procemiis*, ita enim precationes illæ vocabantur, qvæ in divinarum laudum Officiis primum locum occupabant. Zonaras in Can. 117. Africanum, αἱ μὲν γὰρ εὐχαὶ προλέγονται ἃς καὶ προοίμια εἶπον. *Initio enim aliquæ precationes adhibentur, quas* Procemia *appellavêre.* Secundus *Tripsalmus*, τρίψαλμος, à numero, qvo constabat Psalmorum, dici solitus inter Horas, aliis atqve aliis Psalmis, neqve semper iisdem, pro diversitate argumenti consutus. Typicum cap. 41. καὶ ψάλλομεν τὰς τρεῖς κατ' αὐτὰ τριψάλμους· εἶτα τὰ τυπικὰ καὶ οἱ μακαρισμοί. *Et canimus tres horas singulas tribus tantummodò Psalmis,*
58 *tùm Typica, & Beatitudines.* Et cap. 38. συνάπτεται δὲ καὶ ἡ πρώτη ὥρα ἥτις ψάλλεται συνήθως τρίψαλμος. *Adnectitur verò, & prima hora, quæ ut moris est, tribus tantùm Psalmis absolvitur.* Tertius ἑξάψαλμος, *exapsalmus*, à numero Psalmorum, qvibus componitur, dictus, sive etiam ἑξάψαλμον. Philotheus de institutione Diaconi: εὐθὺς ὁ ταχθεὶς μοναχὸς λέγει τὸν ἑξάψαλμον. *Statimque Monachus, cui id onus incumbit, recitat exapsalmum.* Pentecostarium: ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ σαββάτου τῆς διακαινησίμου ψάλλομεν τὸ κατὰ συνήθειαν ἑξάψαλμον. *Incipientes à sabbato Diacanesimi * canimus, ut moris est, exapsalmum.* Typicum: καὶ ψάλλουσιν ἀμφότεροι τὸν ἑξάψαλμον ἡσύχῳ φωνῇ καὶ ἀργῶς εἰς ἐπήκοον πάντων. *Et canunt utrique exapsalmum tranquillâ voce, ut omnes audiant.* Et, σημειωτέον δὲ ὅτι ἄδειαν οὐκ ἔχει τις βῆξαι, ἢ πτύσαι μέχρις οὗ τελεσθῇ ὁ ἑξάψαλμος. *Animadvertendum est, non licere cuiquam, aut tussire, aut spuere, donec finiatur exapsalmus.* Et, εἰς τὸν ὄρθρον συνήθως τὸν ἑξάψαλμον. *In*

* Dominica Qvasimodogeniti.

In matutino, uti solet, exapsalmum. Canebantur ut plurimùm in
Matutinis, erantqve III. XXXVII. LXII. LXXXVII. CII. CXLII.
Dixi ut plurimum, cum etiam in Apodipnis dicerentur. Me-
næum: εἰς δὲ τὸ ἀπόδειπνον ψάλλομεν τὸ κατὰ συνήθες ἑξάψαλμον. *In
Apodipno verò canimus consvetum exapsalmum.* Qvartus erit, τὰ πρὸς
κύριον, ea, qvæ sunt ad Dominum. Triodium: τῇ δευτέρᾳ τῆς
δευτέρας ἑβδομάδος εἰς τὸ λυχνικὸν μετὰ τὸν προοιμιακὸν ψαλμὸν στιχο-
λογοῦμεν τὰ πρὸς κύριον. *Feriâ secundâ secundæ hebdomadis in Lychnico* 59
post Proœmiacum Psalmum, recitamus ea quæ sunt ad Dominum. Et,
τῇ τρίτῃ τῆς πέμπτης ἑβδομάδος ἑσπέρας στιχολογοῦμεν αἰτὶ τῶν πρὸς κύ-
ριον, τὸ ἐν ὀρδίνου κάθισμα τοῦ ψαλτηρίου. *Feriâ tertiâ quintæ hebdo-
madis in Vesperis dicimus loco eorum, quæ ad Dominum sunt, Ca-
thisma Psalterii, quod ordine suo recitandum est.* Et, τῇ πέμπτῃ ἑσπέ-
ρας μετὰ τὸν προοιμιακὸν στιχολογοῦμεν αἰτὶ τῶν πρὸς κύριον, τὸ κάθισμα,
ὅπερ ἀφείθη ἐν τῇ πρώτῃ ὥρᾳ. *Feriâ quintâ in Vesperis post Proœmia-
cum Psalmum recitamus loco eorum, quæ ad Dominum sunt, Cathisma
quod relictum fuerit in prima hora.* Et, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀκολουθίας
τῶν προηγιασμένων ψάλλομεν τὰ πρὸς τὸν κύριον. *In principio Officii
Præsanctificatorum canimus ea, quæ ad Dominum sunt.* Typicon
cap. 41 εἰς δὲ τὸ λυχνικὸν τὰ πρὸς κύριον μέχρι σαββάτου τῆς ἀποκρέου.
In Lychnico ea qvæ ad Dominum sunt, usqve ad sabbatum Apo-
crei, & unico nomine, τὰ προσκύρια, τῶν προσκυρίων. Typic.
cap. 39. καὶ στιχολογοῦμεν τὰ προσκύρια. Et cap. 38. μετὰ τὸν προοι-
μιακὸν ψαλμὸν συνήθης στιχολογία τῶν προσκυρίων. *Post Proœmiacum
Psalmum sueta recitatio Psalmorum, quæ ad Dominum sunt.* Et sunt
Psalmi CXIX. CXX. CXXI. CXXII. CXXIII. CXXIV. CXXV.
CXXVI. CXXVII. CXXVIII. CXXIX. CXXX. CXXXI.
CXXXII. CXXXIII. nomen habent à primo qvi sic incipit, πρὸς
κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα. *Ad Dominum cùm tribularer cla-
mavi.* Nec alii sunt qvàm qvi Graduales u) apud Latinos di-
cuntur. Hæc qvamvis minutiora prætereunda non erant, ne
qvis eorum ignoratione alia atqve alia in medium afferat, ut de 60
aliis factum est. Qvid sit Amomus, x) qvid Polyeleos
y) jam diximus.

Psalterii autem recitandi per totum annum modum
hunc Græcorum Ecclesia servat. A vigesima mensis Septembris

(Fff) 2 singu-

u) Cangius in ἀναβαθμοί, & πρὸς Κύριον.
x) Psal. 118. y) Psal. 134. supra p. 13.

ſingulis diebus tria Cathiſmata recitant, in Veſperis ea qvæ ſunt *ad Dominum.* Pſalmumqve cui Polyeleos nomen eſt, in pervigilio à Chriſti Nativitate ad decimamqvintam menſis Januarii, cùm ſolemnitati Epiphaniæ Dominicæ finis imponitur in Matutino, bina Cathiſmata, in Veſperis unum, adeo ut unaqvaqve hebdomadâ Pſalterium univerſum percurratur. A decima qvinta Januarii Cathiſma in matutino adjungimus, in Lychnico verò, ea qvæ *ad Dominum* ſunt, usqve ad Sabbatum Carnis-privii. Hebdomade verò Carnis-privii, ſubſeqventeqve, qvæ ab edendo caſeo Tyrene dici obtinuit, in Matutino duo, in Veſperis alterum, ut Fratres paululum qvieſcant. At ſex Qvadrageſimæ hebdomadibus ſingulis bis Pſalterium recitatur. Sanctâ hebdomade ſemel tantùm dicitur, finitqve Feriâ qvartâ: à Feria qvinta, usqve ad Sabbatum Antipaſchæ, qvæ eſt Dominica in Albis, ſilet. In pervigilio poſtmodum D. Thomæ, nova nempe Dominica, qvæ eſt in Albis, rurſus inchoatur illius lectio, non tantùm diebus Dominicis, ſed ſingulis etiam diebus; in Matutino ſcilicet, Cathiſmata bina, in Veſperis unum, usqve ad vigeſimam menſis Septembris.

61 In qvanto porrò veneratione Pſalmi Davidici in Eccleſia fuerint, & eorum continuus uſus, ſatis nobis expoſuit auctor Topographiæ Chriſtianæ lib. 7. Διὰ τοῦτο καὶ ἐμμελῶς καὶ μετὰ ῥυθμοῦ αὐτὰ ἐξεῖπεν, ἵνα εὐκάτοχα, καὶ εὐμνημόνευτα τοῖς πᾶσιν ὡς τερπνὰ γίνωνται. καὶ τοῦτο εὔδηλον ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ κόσμου ᾀδόμενα τὰ τοῦ Δαυὶδ εὑρήσομεν, καὶ σχεδὸν ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων μικρῶν τε καὶ μεγάλων διὰ στόματος φερόμενα, καὶ καθ' ἑκάστην ᾀδόμενα πλείω τῶν ἄλλων προφητῶν καὶ γραφῶν. *Propterea & modulata & rythmis concinnata illa voluit edere, ut eſſent ad captum prompta, & memoriâ facile ab omnibus ob eorum ſuavitatem comprehenderentur. Id quoque non eſt obſcurum, cùm per totum terrarum orbem in omnibus Eccleſiis Davidis Pſalmi decantentur, atque etiam in omnium ferè ore parvorum juxta ac magnorum circumferantur ac celebrentur, quotidie, menteque aſſiduè, & memoriâ revolvantur, & plusquam omnium aliorum Prophetarum ſcripta, & alia monumenta divina recolantur.* Philemon propterea Abbas cùm interrogaretur, qvamnam ob cauſam Pſalmos univerſæ ſcripturæ præponeret, eorumqve lectione admodum delectaretur: Διατί πάτερ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν γραφὴν τῷ Ψαλτη-

ψαλτηρίῳ καταγλυκαίνῃ, καὶ διατί ψάλλων ἠρέμα ὡς πρός τινα διαλεγόμενος ἀποκρίνῃ τοὺς λόγους; Quare, ô Pater, super reliquam universam scripturam Psalterio delectaris, & quare quietè concinens ita verba imitaris ac si cum aliquo sermonem conferres? Respondit: Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφη, λέγω σοι τέκνον, οὕτω προσετύπωσεν ὁ θεὸς τὴν δύναμιν τῶν ψαλμῶν ἐν τῇ ταπεινῇ μου ψυχῇ, ὡς καθάπερ τῷ προφήτῃ 612
Δαβὶδ, καὶ χωρισθῆναι τῆς γλυκύτητος τῶν ἐν αὐτοῖς θεωρημάτων οὐ δύναμαι· πάσης γὰρ τῆς θείας γραφῆς εἰσὶ περιεκτικοί. *Et senex respondit: scias, fili, DEum in animo meo demisso vim Psalmorum impressisse, quemadmodum & Davidi, nec possum ab arcanorum dulcitudine, quæ in ipsis latent, me avellere, universam enim divinam scripturam in se continent.*

Cathisma vigesimum z) in eodem libro tum ex veteri tum ex novo Fœdere Cantica absolvunt, eas vocant ᾠδάς, & sunt binæ Moysis, altera, ex Exodi cap. 15. *altera*, ex Deuteronomii cap. 32. *tertia*, Annæ matris Samuelis ex Regum cap. 2. lib. 1. *quarta*, Abacuc Prophetæ cap. 3. *quinta*, Esaiæ Prophetæ cap. 25. a) *sexta*; Jonæ Prophetæ capite 2. *septima* & *octava*, trium puerorum ex cap. 3. Danielis: *nona*, beatæ Mariæ Virginis ex cap. 1. Lucæ. *decima*, Zachariæ sacerdotis ex eodem capite. *undecima*, b) Ezechiæ regis Judæ ex cap. 38. Esaiæ. *duodecima*, Manassis regis Judæ. *decima tertia* Simeonis senis ex cap. 2. Lucæ. Habeo penes me eorumdem Canticorum paraphrasim Græcam carmine Jambico à Joanne Geometra non infeliciter concinnatam. Libro solent præfigi carmina:

z) Post καθίσματα viginti subjicitur in Psalterio Græco Psalmus 151. ἰδιόγραφος h. e. privatus nec ejusdem cum prioribus auctoritatis, ac deinde succedunt cætera Cantica Allatio memorata, quæ exstant & in νέῳ ἀνθολογίῳ Antonii Arcudii. Confer Nic. Rayæi diss. præliminarem ad Acta Sanctor. T. 2. Junii p. 18. seq.

a) Esaiæ XXVI. 9. seq.

b) Tres hæ postremæ Allatio memoratæ preces sive ᾠδαὶ in Psalterii editionibus plerisque & in novo Anthologio omittuntur. Refert tamen illas etiam Clariss. Caveus, ex editione Psalterii Veneta apud Antonium Pinellum 1627. 8. Idem observat editioni Venetæ A. 1643. præmitti modum Psalterii in Ecclesia Græca recitandi per totum annum, subjicique duplex Lexicon, grammaticum alterum & etymologicum, alterum Historicum de personis & nominibus propriis quorum in sacris hymnis mentio.

Σίγησον Ὀρφεῦ, ῥίψον Ἑρμῆ τὴν λύραν
Τρίπους ὁ Δελφοῖς δύων εἰς λήθην ἔτι,
Δαυὶδ γὰρ ἡμῖν πνεύματος κρούων λύραν
Τρανεῖ τὰ κρυπτὰ τῶν θείων μυστηρίων
Πληθὺν παλαιῶν ἱστορεῖ τεράστιων
63 Κινεῖ πρὸς ὕμνον τοῦ κτίσαντος τὴν κτίσιν
Σώζων ἅπαντας μυσταγωγεῖ, καὶ γράφει
Ἁμαρτάνοντας εἰς ἐπιστροφὴν φέρει
Πολλοῖς σὺν ἄλλοις, καὶ κριτοῦ δηλῶν κρίσιν
Σμήχειν διδάσκει ψυχικὰς ἁμαρτάδας. Ea sic vertit Conradus Rittershusius notis in Moschum:

Orpheu sile, lyram abjice Mercuri tuam,
Oblivione Delphice Tripus mergitor.
Nobis Davides, spiritus lyram increpans
Mysteria in lucem abdita eruit DEi.
Antiqua narrat affatim miracula,
Movet, ut celebrent conditorem, condita.
Scribit, docetque quod saluti est omnibus.
Peccantium conversionem promovet,
Diem & supremi judicii extremum notat,
Mentisque labem abstergere impuram docet.

In manuscriptis etiam illa præponuntur:

Τοῦ πνεύματος τὰ θεῖα τόξα, καὶ βέλη
Τείνας ὁ Δαυὶδ ψαλμοκινήτῳ λύρᾳ
Ἅπασαν ὄντως προσβολὴν μὲν δαιμόνων
Κάτω τιτρώσκει, καὶ διώκει, καὶ τρέπει
Πιστῶν δὲ πᾶσαν πρὸς θεὸν πτεροῖ φρένα,
Καὶ τῶν χαμερπῶν ἐξανιστᾷ φροντίδων
Πρὸς τὴν ἐν ἔργοις ψυχικὴν σωτηρίαν.

Nec non & illa:

Τέττιγξ προφητῶν, ἡ λύρα τοῦ πνεύματος
Ὁ γῆν ἅπασαν ἐμφορῶν μελῳδίαις
Ὦ πραότης γνώρισμα τῆς ἐξουσίας.

Ex versione Joannis Argoli.

Arcus sacrati spiritus tela ardua,
64 *Torquens sonante David odas pectine,*

Omnes

Omnes phalanges impetusque dæmonum,
Feritque, sequitur, vertit in fugam minans.
Mentes fidelium excitat somno gravi
Ad cælum, humoque corde pronos erigit,
Animæ ad salutem vita ut operentur bonum.

Aliud.

Votum cicada numinis, lyra spiritus
Terrasque replens cælicum cunctas melos
Clarum ô placiditas indicium potentiæ.

VII. Isto ordine septimus *Octoechus*, c) qvem diceres *Octotonum*, sive *octo tonos continentem librum.* Typicum: *δεῖ γινώσκειν ὅτι πάσας τὰς κυριακὰς, ἐν αἷς ψάλλεται ἡ ὀκτώηχος. Sciendum est omnibus Dominicis quibus canitur Octoechus.* Cum enim Græcorum musica proprios tonos, ipsi vocant ἤχους, *sonos*, qvatuor habeat, primum, secundum, tertium, & qvartum; qvatuor item obliqvos, *πλάγιον τοῦ πρώτου, obliquum primi*, obliquum secundi, obliquum tertii, gravis aliis est, & obliquum qvarti. Canones omnes sive Troparia, & qvæcunq; aliæ cantiones, in hoc libro contentæ ita dispositæ sunt, ut qvæ primo tomo concinuntur omnia simul primum sibi locum occupent, qvæ secundo secundum, qvæ tertio tertium, & sic de singulis, donec ad obliquum qvarti perveniatur, qvi inter tonos ultimus ultimum qvoqve sibi locum vendicat, & cantiones eo modulatæ ac commensuratæ, ultimo qvoqve loco reponuntur. Continet tantùm Troparia & Canones qvi à primis Vesperis Dominicæ ad finem usqve Missæ canuntur. 65 Et octo Dominicis pro tonorum numero finitur. Singuli toni tres habent Canones. Primum *ἀναστάσιμον*, qvi in Crucis & Resurrectionis Dominicæ: Secundum *σταυροαναστάσιμον*, qvi in Resurrectionis: Tertium in Mariæ Virginis laudibus celebrandis versantur, & hæc in Octoëchis antiqvis habebantur. In recentioribus modò additur pro singulis Tonis Canon, qvi in *μεσονυκτίου*

c) Est mihi ad manus editio Octoëchi Veneta A. 1543. 8. Præstantissimo Caveo memorantur Venetæ A. 1523. 1584. 1602. 1610. 1624. 8. MStum cum antiqvis notis Musicis & aliud cum amplo Jo. Zonaræ commentario servat Bibliotheca Cæsarea. Occurrit & MS. in Bibliotheca Regis Christianissimi. Vide & Cangium in ἦχος & Goarum ad Euchology. p. 206. & 433.

πὶϰ vel μεσονυκτικοὺ, mediæ ſcilicet noctis officio cani ſvevit, & qvod de Trinitate pertractat, *Triadicum* dicitur, & Canones hi dierum Dominicorum numerum non excedunt, cùm octo etiam illi ſint.

Hinc liqvet, qvàm facile labantur ij, qvi cùm in libro *Anthos* dicto legerint, τὸ μεσονυκτικὸν ψάλλεται, διατὶ εἶπεν ὁ Χριστός· Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ὅτι δὲν ἰξεύρετε ποία ὥρα ἔρχεται ὁ Κύριος. καὶ πάλιν· ὅτι περὶ τὸ μεσονύκτιον κραυγὴ γέγονεν· ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται. *Officium mediæ noctis canitur, quod dixerit Christus: Vigilate & orate, quoniam neſcitis, quâ horâ veniet Dominus. Et iterum: Circa mediam noctem clamor factus eſt: Ecce ſponſus venit.* Et cum occurrat apud Philotheum in Diaconico, autumant eſſe hymnum, qvem mediâ nocte canebant, hymnus etenim officii pars eſt: Meſonycticum, officium completum, qvod ex Pſalmis, Hymnis, aliisqve precibus perficitur.

Errant præterea, & maximum in modum errant, qvi ex
66 Rituali Græcorum hauriunt ἦχον eſſe Cantici nomen in Liturgia, & duo illorum fuiſſe genera, ἦχον βαρὺ, & ἦχον πλαγίου, & in exodio utriusqve Triadicum unum, atqve Theotocium. Nihil minus ἦχος, ut diximus, eſt tonus, ad qvem canebantur Cantica, nec in Liturgia ſolummodò, ſed in omnibus aliis Officiis, nihil enim in illis concinitur, qvod non ſub aliqvo Echo ſeu tono decantetur, & plura qvàm duo genera ſuprà memoravimus, & βαρὺς ipſe non eſt niſi πλάγιος, *obliquus*, ſed πλάγιος Tertii. Non aliud innuit Gennadius de igne Purgatorio cap. 3. qvin, ſicut eſt in Auctore, integer locus concipiatur. ὁμοίως καὶ εἰς τὸ παρακλητικὸν τῷ σαββάτῳ εἰς τὸν ὄρθρον τοῦ δευτέρου ἤχου εἰς τὴν ἑβδόμην ᾠδὴν τοῦ νεκρωσίμου κανόνος τὸ τρίτον τροπάριον λέγει. *Similiter & in Paracletico, Sabbato in Matutino ſecundi toni in ſeptima Ode Canonis, qui pro mortuis ſcriptus eſt, tertium Troparium dicit*, noſtram ſententiam firmat. Nam ſi eſt Troparion ſecundi toni, qvomodo tonus Canticum erit? ſi Sabbatò in Matutinis dicitur, qvomodo in Liturgia? ſi eſt ſecundi Echi, ergo Echorum non tantùm duo genera ſunt, & ut res magis pateat, confer Gennadii iſta cum illis Cedreni in Theophilo. Ἐφιλοτιμεῖτο δὲ καὶ μελῳδὸς εἶναι. διὸ καὶ ὕμνους ποιῶν τινας, καὶ στιχηρὰ μελίζων, ᾄδεσθαι προσετρέπετο. μεθ' ὧν καὶ τὸ τοῦ τετάρτου ἤχου, εὐλογεῖτε, ἐκ τοῦ

χτ

κατὰ τὴν ὀγδόην ᾠδὴν, ἄκουε κόρη, μεθαρμοσάμενος, ἔπρεπον παρασχὼν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ εἰς ἐπήκοον ᾄδεσθαι διωρίσατο. Vertit Xylander: *Impendit quoque cantilenis operam, hymnos quosdam & carmina componens, ac canere ea eos jubens: de quibus est*, Benedicite *quarti toni, quod ex* Audi filia, *octava Oda translatum à se atque concinnatum in Ecclesia DEi clarâ voce cani mandavit.* 67 Cùm debuisset sic: *Ambibat quoque melodus esse, quapropter hymnos quosdam componens, & Troparia concinnans, alios adhortabatur ut canerent, inter ea locum habet Troparion quarti toni, quod incipit*, εὐλογεῖτε, Benedicite: *ad illius quod in octava Ode est, & incipit* ἄκουε κόρη, Audi filia, *formam concinnatum, in DEi Ecclesia, ut palam populo caneretur praecepit.* Hic etiam habetur Troparion qvarti Echi: ergo Echus diversus à Cantico. Troparion est qvarti Echi: ergo præter gravem & obliquum, est & aliud genus Echorum; & illud est qvartum: qvare tria alia præcessisse necesse fuerit. Scio in Liturgia Cantica qvoqve varia concini: sed qvid hoc ad Echum, qvo Cantica ipsa & canentium voces mensurantur?

Triadicorum Canonum, qvi pro tonorum numero sunt octo, auctor est Metrophanes Episcopus Smyrnæus: reliqva, præter nonnulla, qvæ Anatolii Patriarchæ Constantinopolitani, & Theodori Studitæ sunt, omnia à Joannis Damasceni calamo proficiscuntur. In postremis editionibus in fine adduntur Troparia ἑωθινά, *Matutina*, undecim Leonis Imperatoris, & tot alia *Exapostilaria* Constantini Porphyrogennetæ illius filii. Ex octo tonis qvos Octoëchus continet, duo tantùm editi sunt Latinè à 68 Billio inter opera Damasceni. De Octoëcho, qvemadmodum & de aliis Damasceni libris, in opere nostro de libris Apocryphis, in Joanne Damasceno diximus.

VIII. Octavus sit παρακλητική, d) qvam παρακλητικὸν βιβλίον Gennadius, & aliqvando tantummodò παρακλητικὸν vocat.

d) *Prodiit Paraclitice Venet. 1610. deinde opera Nicephori Paschalei ibid. apud Antonium Pinellum 1625. & curante Theophylacto Hieromonacho, ibid. 1640. hoc titulo:* παρακλητικὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ, περιέχουσα τὴν πρέπουσαν αὐτῇ ἀκολουθίαν. *Nihil fere aliud est quam Damasceni Octoëchus, à Græcis subsequentibus temporibus admodum auctus, unde &* ὀκτώηχος *vox vocatur, & Josephum* (*Melodum*) *auctorem habuisse dicitur.* Hæc præstantissimus Caveus. Qvæ in hoc libro reprehendit Allatius, vide infra diss. 2. p. 183. seq. Ab hoc differunt qvi passim memorantur κανόνες παρακλητικοὶ hymni imploratorii v. g. ad B. Virginem, de qvibus Cangius.

cat. Differt ab aliis Græcorum libris Eccleſiaſticis, qvòd in aliis certa ſunt certis diebus decreta Officia, Canones, ſeu Troparia, qvæ recitari ſolent, qvibus finitis reponuntur, donec eadem tempora remeent, cum rurſum ad recitandum ſuſcipiuntur: ut Triodion, qvod Qvadrageſimæ præcipuè Officia: Pentecoſtarium, qvod à die Reſurrectionis ad Pentecoſtem: Menæa, qvæ ſingulis menſibus. Paracleticus tantùm ſemper præ manu eſt, & omnibus diebus aliqvid in eo invenitur qvod ſive in Miſſa, ſive in Veſperis, ſive in Matutino, ſive in aliis Officiis recitatur. Qvando enim in aliis Officiis propria deſiderantur, qvæ ad complementum Officii pertineant, ad hunc lector remittitur. Dicitur, ut puto, παρακλητικὸς, *Paracleticus*, qvaſi *Conſolatorius*. Videntur enim omnia qvæ in eo ſunt, eò maximè ſpectare, ut peccatorem conſolentur, hortentur, & qvaſi vi qvadam compellant, ut de commiſſis pœnitentiam agat, & DEum qvem peccando offenderat, pœnitentiâ ac precibus ſibi propitium reddat.
69 Hinc modò Angelorum opem, modò Apoſtolorum, modò Martyrum, modò Confeſſorum, aliorumqve Sanctorum, prout diei cujus Officium recitatur, ratio expoſcit. Unde etiam Paracleticus dici potuit, qvaſi *Invocatorius*, vel *Imploratorius*. Dividitur in octo partes, qvos Græci ἤχους appellant. Uno nempe Echo Officia unius hebdomadis implentur, altero ſubſeqventis, & ſic de ſingulis, qvibus finitis, denuò ab initio exordiuntur: & ſic perpetuo iſto circulo materiam DEum laudandi perpetuam ſibi & nunqvam deficientem ſuppeditant. Differt ab Octoëcho, qvod ille tantummodò, ut diximus, à primis Veſperis ad Miſſam Canones & Troparia continet, Paracleticè & illa, & multo plura, cum & ſubſeqventes Veſperas, & aliorum dierum inter hebdomadem Officia integra exhibet. Ingens, ſed apprimè neceſſarium, & defectus aliorum ſupplens volumen. Qvænam vero in eo continentur, brevibus exponit Joannes Nathanael epiſtolâ ad Metrophanem Patriarcham Conſtantinopolitanum libro præfixa, ne ipſe ea referendo longior ſim.

IX. No-

IX. Nonus est Τριῴδιον, *Triodium*, e) è Cantionum, sive Canonum ita dictorum, qvibus abundat, ratione, & modo, ita appellatus. Cæteri namqve Græcorum Canones, qvi in Officiis divinis in usu sunt, novem Odis seu Strophis constant. At qvi in isto volumine continentur, tribus tantum conflantur: continetqve Officium in Ecclesiis eorum recitari solitum à Septuagesima, qvam illi vocant Dominicam Publicani & Pharisæi, ad 70
Sabbatum sanctum. Nicephorus Callistus in Synaxario: Κατὰ δὲ τὴν παροῦσαν ἡμέραν σὺν θεῷ καὶ τοῦ τριῳδίου ἀρχόμεθα, ὃ πολλοὶ μὲν τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων μουσουργῶν ἡμῶν πατέρων ἄριστα καὶ ὡς ἐχρῆν ὑπὸ τοῦ ἁγίου κινούμενοι πνεύματος ἐμελούργησαν. πρῶτον δὲ πάντων τοῦτ' ἐπενόησε, τὰς τρεῖς φημὶ τῶν ᾠδῶν, εἰς τύπον, οἶμαι, τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος ὁ μέγας ποιητὴς Κοσμᾶς, ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ ἁγίᾳ τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἑβδομάδι, κατὰ τὴν ὀνομασίαν σχεδὸν ἑκάστης ἡμέρας διὰ τῶν ἀκροστιχίδων ἐπινοήσας τὰ μέλη. ἐξ οὗπερ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν πατέρων, καὶ μᾶλ-

(Ggg) 2 λον

e) Videndus de Triodio præter Cangium, Svicerum & Caveum Baronius ad A. C. 842. n. 27. Prodiit Venetiis A. 1620. fol. & Theophylacti Hieromonachi cura recognitum ibid. apud Pinellum A. 1644. hoc titulo: τριῴδιον ψυχωφελέστατον περιέχον τὴν πρέπουσαν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ ἅπασαν ἀκολουθίαν. Synopsin Triodii & Pentecostarii à Nicephoro Callisto scriptam versibus Jambicis, subjectamq; carminibus Cyri Theodori Prodromi, excusis Basil. apud Jo. Bebelium A. 1536. qvia brevis est, hoc loco adscripsi: Τριῳδίου σύνοψις ἀκριβεστάτη. Ἐγὼ δὲ τριῴδιον ταῦτά σοι φέρω, παραβολὴν πρώτιστα τοῦ Φαρισαίου, μεθ' ἣν ἀσώτου καὶ ψυχῶν μνείαν ὅλων, τὴν δευτέραν τε τοῦ λόγου παρουσίαν, τῆς τυροφάγου τὰς διφυεῖς ἐννάτας, μνείαν ἁπάντων τῶν ἐρήμου πατέρων. Ἔκπτωσιν Ἀδὰμ τῆς τροφῆς τοῦ χωρίου, τὸ θαῦμα τοῦ τήρωνος. Ὀρθοδοξίαν, σταυροῦ τε προσκύνησιν, κανόνα μέγαν τὸν ἀκάθιστον, καὶ ταφὴν τοῦ Λαζάρου, ἔγερσιν αὐτοῦ καὶ νικῆς τὰ βάϊα. πάγκαλον αὖθις καὶ συκῆς ξηρᾶς τύπον, παραβολῆς ὕψωμα παρθένων δέκα, δάκρυα πόρνης, καὶ πολύτιμον μύρον, τὸ μυστικὸν δεῖπνον τε, νιπτῆρος βάθος, Χριστοῦ προσευχὴν καὶ προδοσίαν πάλιν, τὰ φρικτὰ πάθη τὴν σφαγὴν καὶ τὸ ξύλον, τὴν ἀποκαθήλωσιν, ἐν τάφῳ θέσιν, θρῆνον τ' ἐπιτάφιον, γυναικῶν μύρα. Χαρᾶς τὸ πάσχα, τὴν ἀνάστασιν λέγω, τὴν ψηλάφησιν τοῦ θωμᾶ, μυροφόρους, τὸν παράλυτον, πεντηκοστῆς τὴν μέσην, τὴν Σαμαρεῖτιν, τυφλὸν ὠμματωμένον, Χριστοῦ τε λῆψιν πρὸς πόλους ἀνωτάτω, καὶ πατέρων ἄθροισμα τῶν ἐν Νικαίᾳ, τὴν πεντηκοστὴν καὶ τοῦ πνεύματος χύσιν, πληθύντε πάντων ἁγίων τῶν ἐν βίῳ. Hunc Nicephorum Callistum [illegible] Philotheum Patriarcham CPol. nonnulla ex odio in Romanam Ecclesiam [illegible] isse qvæ in antiqvioribus Triodiorum exemplaribus non reperiantur, conqveritur Allatius de Synodo Photiana p. 528. & prolixius infra diss. 2. p. 113. seq.

λον τῶν ἄλλων Θεόδωρός τε καὶ Ιωσὴφ οἱ Στουδῖται κατὰ ζῆλον ἐκείνου, κἂν ταῖς λοιπαῖς ἑβδομάσι τῆς ἁγίας μεγάλης τεσσαρακοστῆς συντάξάμενοι τῇ αὐτῶν μονῇ τῶν Στουδίου πρῶτον παραδεδώκασιν ἐπὶ μᾶλλον τὰς ᾠδὰς κατατάξαντες καὶ ῥυθμίσαντες. Et infrà: Καταχρηστικῶς δὲ τριώδιον ὀνομάζεται. οὐ γὰρ ἀεὶ τριώδια ἔχει. καὶ γὰρ ὁλοπλεῖς κανόνας περιβάλλεται. ἀλλ' οἶμαι ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος τὴν ἐπωνυμίαν λαβεῖν, ἢ διὰ τὰ τῆς μεγάλης ἑβδομάδος, ὡς εἴρηται, πρώτως γινόμενα. σκοπὸς μέντοι τοῖς ἁγίοις ἡμῶν πατράσι διὰ τῆς βίβλου τοῦ τριῳδίου παντὸς ἐν συντόμῳ τὸ πᾶν τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ θεοῦ εὐεργεσίας ἐξ ἀρχῆς ἀναμνῆσαι, καὶ εἰς ὑπόμνησιν πᾶσιν ἐνθεῖναι. &c. *Hoc vero die, ita DEo annuente, Triodion incipimus, quod multi sanctorum & Deiferorum vatum nostrorum Patrum optimè, & uti addecebat, à Spiritu sancto moti modulati sunt. Primus omnium illud, tres inquam Odas, in figuram, ut existimo, sanctæ &*
71 *vivificæ Trinitatis excogitavit magnus Poëta Cosmas, in magna sanctaque Passionis Domini & DEi & Servatoris nostri JEsu Christi hebdomade, appellatione ferè cujuslibet diei per acrostichides cantus concinnans: ex quo & reliqui Patres, & inter eos præcipuè Theodorus & Josephus Studitæ eum æmulati in aliis hebdomadibus sanctæ magnæ Quadragesimæ componentes proprio Studiorum monasterio tradiderunt, Odas istas magis ac magis protrahentes & accommodantes.* Et paucis interjectis: *Triodion porrò impropriè dicitur, non enim semper Triodia habet, cùm integros etiam Canones proponat. Puto tamen nomen ex abundanti assumpsisse, vel propter magnæ hebdomadis Canones sic dictos. Scopus sanctis nostris Patribus fuit per universum Triodii volumen, quasi in compendio, divinum erga nos beneficium ab ipso principio recensere, & in memoriam omnium inducere.*

Et sanè Triodion magis latè patet, qvàm qvod acceperint nonnulli, qvi ex Gennadii verbis ambiguis cap. 4. Ἄδονται μετὰ μελῳδιῶν καθ' ἡμέραν, καὶ μηναῖα, καὶ τριώδια καὶ λόγοι. Et Menologio: Δεῖ εἰδέναι, ὅτι τὸ προεόρτιον τριώδιον εἰς τὸ ἀπόδειπνον ψάλλεται. Canticum divisum in tres partes, qvas Odas appellabant, Triodion esse existimant, attamen ex verbis Ritualis Græcorum: Ψάλλομεν τῆς ὀκτωήχου ἀναστάσιμα τρία, καὶ ἀνατολικὰ τρία, καὶ τοῦ τριῳδίου ἰδιόμελα δύο. Et Evchologio: Εἶτα τὸ μαρτυρικὸν, τὰ τρία προσόμοια τοῦ τριῳδίου, καὶ τὰ τρία τοῦ μηναίου: non de Cantico, sed de libro, in qvo ejuscemodi Cantica sunt, intelligendum esse manifestò concluditur: cùm genus id Troparii, qvod

qvod Idiomelon & Prosomion vocant, Cantici ejuscemodi Troparion esse non possit, cum illa omnia ad alterius cantum hirmumqve accommodentur: & Idiomelon, præsertim vagum, & per se proprium cantus modum habens, qvi Triodion haud dici potest: qvia tamen in libro Triodio dicto legitur, Triodii Troparium fuerit. 72

Et animadvertendum est hîc obiter, qvemadmodum hymnus, sive cantus, sive malis Canon, qvi tribus Odis perficitur, Triodion dici svevit, ita & cùm qvi duabus constat, *διώδιον*, *Diodion* dici, *ἕτερον διώδιον. ὁ ἦχος αὐτὸς, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς τρίτη*, & cum qvi qvatuor. *τετραώδιον*, *Tetraodion*, perperamqve correctum qvod hodie benè editur in Cedreno de Marco Monacho: ὁ σοφώτατος μοναχὸς Μάρκος, οἰκονόμος ὢν τῆς τοιαύτης μονῆς, ὁ τὸ τετραώδιον τοῦ μεγάλου σαββάτου ἀναπληρώσας τοῦ κυροῦ Κοσμᾶ, πολλὰ κατεδεήθη τοῦ βασιλέως. Xylander vertit: *Et quidem sapientissimus monachus Marcus ejus Monasterii dispensator, qui Tetraodion magni Sabbati complevit, quod habet Cyri Cosmæ multis Imperatorum deprecatus est.* Cùm vertere debuisset: *Sapientissimus Monachus Marcus, illius Monasterii Oeconomus, qui in magnum Sabbatum Tetraodion domini Cosmæ complevit, multis Imperatorem deprecatus est.* Marcus etenim ille Cosmæ Melodi, non Patriarchæ, & qvi unà cum Damasceno vixerat, Tetraodion in magnum Sabbatum in absoluti Canonis formam, Odas addendo, qvæ illi deerant, redegit. Qvid hîc de Thomis ac Cosmis argutamur? Qvis 73
Cosmam, Majumensem Episcopum, præcipuum inter melodos, & hymnographos Græcos, dummodo Græcorum libros inspexerit, ignorat? Et futile est dicere Joannem Curopalatem sua ex Cedreno, qvi è Curopalata omnia hausit, exscripsisse. Ut se res habuit, habeo ex Gregorio, seu Georgio Metropolita Corinthi in expositione illius Canonis. Ποίημα Μάρκου μοναχοῦ ἄχρι τῆς πέμπτης ᾠδῆς, καὶ αὐτῆς φέρων ἀκροστιχίδα, καὶ σήμερον δέ. τῆς δὲ ἕκτης ἡ ἀκροστιχὶς, καὶ τῶν ἑξῆς ᾠδῶν, αἵτινες εἰσι Κοσμᾶ μοναχοῦ τετραώδιον συνέζευκται τῆς τοῦ τριωδίου τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης παρασκευῆς, ἣ ὡς ἐστὶ διὰ στίχου ἰαμβικοῦ, προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα, ᾗ παρενεῖρε τὰ ἑαυτοῦ ἄσματα ὁ θεῖος οὗτος Μάρκος, καὶ σήμερον εἰρηκὼς, ἤγουν αἱ προηγιασμέναι τῆς ἁγίας, καὶ μεγάλης ἑβδομάδος ἡμέ-

ἡμέραι τοῖς θείοις ἄσμασιν ἐνεπιμήθησαν τοῦ ἀξιοτίμου καὶ σοφωτάτου Κοσμᾶ τοῦ μελῳδοῦ, καὶ σήμερον δὲ τὰς ἐλλειφθείσας ἐκείνῳ τέσσαρας ᾠδὰς, ἐγώ φησιν, ἀνεπλήρωσα. *Opus Marci Monachi usque ad quintam Odam ipsam, habens acrostichidem* καὶ σήμερον δὲ, *sexta verò acrostichis, & subsequentium, quæ sunt Cosmæ Monachi Tetraodion, conjungitur cum ea, quæ est Triodii sanctæ & magnæ Parasceve, ea carmine Jambico sic concipitur:* προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα. *Ubi inseruit sua Cantica divinus hic Marcus, &* σήμερον *hodie dicens, Præsanctificatæ scilicet sanctæ & magnæ Hebdomadis dies divinis cantibus cohonestatæ sunt, sanctis hymnis & canticis veneratione digni, & sapientissimi Cosmæ Melodi; &*
74 *bodie verò relictas ab eo quatuor Odas ego, ait, complevi.* Nicephoro Callisto in Synaxariis: Ὥσπερ δὴ καὶ ὁ θεῖος Κοσμᾶς ἐν τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ τέθεικε τετραῴδιον ἐκεῖσε πεποιηκὼς, κἂν ἐς ὕστερον ὁ σοφώτατος βασιλεὺς Λέων κελεύσας εἰς τέλειον κανόνα διὰ τοῦ ἐπισκόπου ἰδρουντος τοῦ μοναχοῦ Μάρκου εἰργάσατο. *Quemadmodum & divinus Cosmas in magnum Sabbatum* τετραῴδιον *composuit, licet postmodum sapientissimi Imperatoris Leonis mandato Marcus Monachus Episcopus Hidruntinus in perfectum Canonem terminaverit.* Nec alia fuerint quæ ex Triodio & Typico afferri possent. Et omnium accuratissimè Theodorus Prodromus in Herilium festivitatum Canones, expositione in Canone Sabbati sancti: Ὁ παρὼν κανὼν ποίημα μὲν ἐστιν ἄχρι καὶ πέμπτης αὐτῆς Μάρκου ἐπισκόπου ἰδρουντος, ἐκ δὲ ταύτης ἄχρις ἐννάτης τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Κοσμᾶ. ἀλλὰ πολὺ πρότερον ὡς ἐξ ἀγράφου ἔχομεν παραδόσεως, γυνή τις τῶν εὐπατριδῶν σοφὴ, καὶ παρθένος Κασία τοὔνομα τοῦτε μέλους ἀρχηγὸς ἐχρημάτισε, καὶ τὸν κανόνα συνεπεράνατο. οἱ δὲ ὕστερον τὸ μέλος μὲν ἀγασάμενοι, ἀνάξιον δὲ ὅμως κρίναντες γυναικείοις συμμίξαι λόγοις τὰ τοῦ Ἥρωος ἐκείνου Κοσμᾶ μουσουργήματα, τὸ μέλος παραδόντες τῷ Μάρκῳ, καὶ τοὺς εἱρμοὺς ἐγχειρήσαντες τὴν πλοκὴν τῶν τροπαρίων τούτῳ μόνῳ ἐπιτρέψαι. καὶ ἔοικεν ἀληθεύειν οὗτος ὁ λόγος, οὔτε γὰρ τοῖς τῶν εἱρμῶν στοιχείοις εἰς τὴν ἀκροστιχίδα χρᾶται ὁ Μάρκος, καίτοι συναιρούμενος αὐτῷ τὰ πολλὰ, αὐτίκα γὰρ τοῦ, Κύματι θαλάσσης, τὸ κάππα. καὶ τοῦ, σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων, τὸ σίγμα συντελοῦσιν αὐτῷ εἰς τὴν ἀκροστιχίδα, ἀλλὰ ταῦτα καταλιπὼν ὡς ἀλλότρια, καὶ οὐχ ἑαυτοῦ ποιήματα ὄντα, αὐτ' ἐκείνων
75 ποιεῖται τροπάρια, ἀπὸ μὲν τοῦ κάππα ἀρχόμενον τὸ, κύριε θεέ μου, ἀπὸ δὲ τοῦ σίγμα, τὸ, σύμβολα τῆς ταφῆς σου. ἔκ τε οὖν τούτου δῆλον ἐστὶ τὸ μὴ τοῦ Μάρκου εἶναι τὸ μέλος καὶ τοὺς εἱρμοὺς, καὶ ἐξ ἐκείνου δὲ οὐχ

οὐχ ἧττον τὸ λέγειν ἐν τῷ εἱρμῷ τῆς πρώτης ᾠδῆς, ἀλλ' ἡμεῖς ὡς νεάνιδες τῷ κυρίῳ ᾄσωμεν. νεᾶνις γὰρ οὖσα δηλονότι καὶ ἡ μελοποιὸς, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐμφῆναι θέλουσα, ὅτι γυναικὸς ἐστὶ τὸ μελούργημα. ἐπεὶ δύο χορεῖαι ἦσαν ἐν τῇ ἐξόδῳ τὴν πρώτην ᾠδὴν ᾄδουσαι, μία μὲν ἀνδρῶν ἑτέρα δὲ γυναικῶν, αὐτὴ τὴν τῶν ἀνδρῶν παρωσαμένη, ὡς οὐκ αἰῆρ, ὡς αἱ νεάνιδες, εἶπε, τῷ κυρίῳ ᾄσωμεν. ἀλλὰ ἤδη καὶ τὴν ἀκροστιχίδα τοῦ κανόνος ἐπισκεψώμεθα, διπλῆν τινα καὶ ταύτην οὖσαν, καὶ οὕτως εἰπεῖν, ἢ δικέρυφον ὡς ὁ παρνασὸς, ἢ διθύραμβον ὡς οἱ Διονύσου ὕμνοι, ἢ ὡς τὰ εἴτε χέρσῳ καὶ θαλάσσῃ ζῶντα τῶν ζώων ἀμφίβια. ἔστι αἱ μὲν γὰρ τετραῴδιον ἔμψε τὰ ἐπὶ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ μέλη, μέρος ἰάμβου ἦν ἡ ἀκροστιχὶς ἐκείνου λέγω ἰάμβου τοῦ, προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα. οὗ ἰάμβου τὸ ἥμισυ μόνον προείληφεν ἡ μεγάλη παρασκευὴ τὸ, προσάββατόν τε, τὸ δὲ λοιπὸν ἥμισυ τὸ, σάββατον μέλπω μέγα, ἐνταῦθα παρελήφθη. ἐπεὶ δὲ ἐδέησεν ἐκταθῆναι τὸ μέλος καὶ τὸ τετραῴδιον γενέσθαι κανόνα ὁλόκληρον, ἀναλόγως συνολοκληροῦται καὶ ἡ ἀκροστιχὶς, καὶ ἀντὶ μέρους ἰάμβου ὅλος ἴαμβος γίνεται. ὥστε ἔχειν καὶ σήμερον δὲ σάββατον μέλπω μέγα. *Præsens Canon opus quidem est ad quintam ipsam Odem Marci Episcopi Hidruntini, ab eaque usq; ad nonam magni Poëtæ Cosmæ, sed multò antè, ut ex non scripta traditione discimus, mulier quædam nobilis casta, & virgo cui erat nomen Cassiæ, ejusmodi modulationis prima fuit auctrix, & Canonem ipsum absolvit, qui verò eam subsequuti sunt melos admirati, dignum nihilominùs judicantes muliebribus sermonibus Herois illius Cosmæ cantiones conjungere, melos tradentes Marco, & hirmos consignantes Tropariorum compositionem, illi soli commiserunt. Et sanè traditio hæc non videtur à veritate aberrare, neque enim hirmorum literis capitalibus in acrostichide Marcus utitur, licet illi multum conferrent: statim enim illius,* κύματι θαλάσσης, unde majus Κ, nec non illius, σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων, te super aquas. Σ. *quàm maximè illi in acrostichide conducunt, sed his neglectis tanquam alienis nec propris operibus loco eorum Troparia conscribit à* Κ *quidem incipiens illud,* κύριε θεέ μου, Domine DEus meus, *ab* Σ *verò illud,* σύμβολα τῆς ταφῆς σου, symbola tuæ sepulturæ. *Ex hoc utroque manifestum est melos hirmosque Marci non esse, & eo etiam æquè probè evincitur cùm dicat in prima Odæ hirmo:* Sed nos tanqvam juvenculæ Domino cantemus. *Juvencula enim cùm esset ipsa modulationis artifex, & hoc idem ostendere volens Canticum illud mulieris esse, cùm duæ essent Choreæ apud Exodum, primam Odem canentes, una quidem ex masculis, altera ex feminis, ipsa masculorum spernens, veluti*

76

luti quæ mulier erat, tamquam juvenculæ dixit DEo canamus. Veruntamen & ipsam Canonis atrostichidem, duplicem illam quoque, & ut ita dicam, bicipitem veluti Parnassum, vel dithyrambum, ut sunt hymni in Bacchum, velut ea quæ & in mari, & in terra vivunt animalia amphibia consideramus. Donec enim Tetraodion erat, quod in sancto Sabbato concinitur melos, Jambi principium erat acrostichidis, illius nempe, qui
77 *incipiebat*, προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα, ante Sabbatum, Sabbatum cano magnum. *Cujus Jambi mediam qvidem partem præripuit magna Parasceve, nempe* προσάββατόν τε, ante Sabbatum, *reliquum vero, nempe* σάββατον μέλπω μέγα, Sabbatum cano magnum, *hoc in loco relictum est. Attamen cùm opus esset melos elongari, & Tetraodion integri Canonis partes sustinere proportione quadam & acrostichis integratur, & Jambi mutili loco, Jambus integer succedit hunc in modum:* καὶ σήμερον δὲ σάββατον μέλπω μέγα. Et hodie verò Sabbatum cano magnum. Xylander notis in Cedrenum num. 235. nugatur suo more: *Tetraodion videtur hymnus quatuor partibus seu carminibus constans fuisse, sed quid illud Cyri Cosmæ sit, viderint alii.* Frustra itaqve hic plura de Cosma congererem, res est satis aperta. Spondeo tamen me plura dicturnm, in eo, qvem præ manibus habeo tractatum, f) *de Melodis Græcorum*.

X. Triodion seqvitur πεντηκοστάριον, g) *Pentecostarium*, qvi erit decimus. Gennadius c. 4. ᾄδονται μετὰ μελῳδιῶν καθημέραν, καὶ μηναῖα, καὶ τριῴδια, καὶ λόγοι, καὶ μεταφράσεις, καὶ πεντηκοστάρια. καὶ στιχηρὰ, καὶ τροπάρια. Anthologium: ζήτει εἰς τὸ πεντηκοστάριον κυριακῇ ἕκτῃ μετὰ τὸ πάσχα. Continet Officium ab ipso die Paschatis usqve ad octavam Pentecostes, qvæ Dominica ab iis, omnium Sanctorum nuncupatur. Celebratur namqve in ea omnium Sanctorum memoria. Nomen libro inditum est à Pentecoste. Et sic Officium à Dominica Septuagesimæ ad
78 Octavam Pentecostes in Triodio, & Pentecostario continuatur, hoc-

f) Hunc librum etiam promittit infra pag. 81. & cum auctore intercidisse inprimis dolendum est.

g) Etiam in Pentecostario plura à recentioribus addita conqveritur Allatius infra diss. 2. p.229 seq. ubi editionem Venetam A. 1579. 4. perstringit. Vidit iterum lucem ibid. 1568. 4. & 1618. fol. Theophylacti Hieromonachi cura, & 1642. Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ τοῦ πεντηκοσταρίου ἀρχομένου ἀπὸ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης κυριακῆς τοῦ Πάσχα πρωΐ, καὶ καταλήγοντος μέχρι καὶ τῆς κυριακῆς τῶν ἁγίων πάντων.

hocqve in ipso titulo libri declaratur. ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ τοῦ πεντηκοσταρίου ἀρχομένου ἀπὸ τῆς ἁγίας, καὶ μεγάλης κυριακῆς τοῦ πάσχα πρωῒ, καὶ καταλήγοντος μέχρι καὶ τῆς κυριακῆς τῶν ἁγίων πάντων. *Principium DEi gratia Pentecostarii incipientis à sancta & magna Dominica Paschatis, & finientis in Dominica omnium Sanctorum.*

Legi etiam in Bibliotheca Barberina Josephi melodi Triodia à Paschate ad Pentecostem ipsam Cod. 118. adhuc inedita, digna tamen qvæ in commodum Ecclesiæ Catholicæ edantur. Ut hinc videas qvantum in compingendis similibus Canticis ingenia humana in omnes se formas vertendo luserint. Qvid præthereà in his duobus postremis libris dignum animadversione judicavimus, alibi scripsimus abundè, unde ea petenda sunt, ne bis eadem repetere cogamur.

XI. Undecimus sit duodecim voluminibus comprehensus, & qvi μηναῖον, vel μηνιαῖον dicitur. Typicum: ἰστέον ὅτι, εἰ ἑορτάζεται ὁ ἅγιος τοῦ μηναίου, καὶ δευτεροῦμεν τὰ ἐν τῷ μηναίῳ στιχηρὰ τοῦ ἁγίου. Menses singuli singula explent volumina, h) singulis diebus unius vel plurium Sanctorum Officium, qvorum

(Hhh) solem-

h) *Menæorum vastum opus excusum est Græcè Venetiis apud Pinellos, aliosque in fol. non uno & eodem tempore sed variis diversisque annis. Mensis* September *à quo annum suum Græci solent inchoare, prodiit cura Nicephori Paschalei Hieromonachi A. 1628. iterumque curante Theophylacto Tzanfuraro Hierodiacono A. 1648. hoc titulo:* Βιβλίον τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς περιέχον τὴν πρέπουσαν αὐτῷ ἅπασαν ἀκολουθίαν, *& sic in reliquis.*

September / October	*cura Nicephori*	A. 1628.	& *Theophylacti*	A. 1648.
November	——	1626	——	1649
December	——	1602	——	1628
Januarius *cura Matthæi Galatiani, Cyprii Hieremonachi*		1603	——	1629
Februarius *cura Nicephori*		1626	——	1643
Martius *cura Theophanis Zenacii Hieromonachi*		1625	——	1645
Aprilis	——	1625	——	1638
Majus *cura Nicephori*		1625	——	1642
Junius	——	1626	& *cura Theophanis Zenacii*	1645
Julius	——	1624	& *cura Theophylacti*	1642
Augustus	——	1625	——	1642

Huic Clariss. Cavei observationi adde qvod antiqvior etiam exstat Menæorum editio, qvam cum

solemnitas eo die celebratur, digeritur. Troparia scilicet in primis & secundis Vesperis, Missa, & Canones in Matutino, aliisqve divinis Officiis recitandis, inter qvos Synaxaria rerum nempe gestarum ab illis Sanctis, qvorum dies agitur, succincta narratio: aliorum item Sanctorum, licet eorum Officium peculiare
79 non habeatur, eaqve vel prosâ vel carmine commemoratio, sic à mense Menæa appellantur. Ea pleriqve in rebus Ecclesiasticis minùs accurati cum Menologiis confundunt, qvæ omninò diversa esse, ex his qvæ infrà dicemus manifestum erit. In Menæa correcta & dono data Ecclesiæ Euchaitarum, extant carmina Joannis Euchaitarum Metropolitæ:

Ὕμνων ὑπελθὼν ἡμερησίων βίβλος,
Πᾶσαν τε τούτων τὴν γραφὴν ἐπιξέσας,
Καὶ χεῖρα καὶ νοῦν, ὡς ἐνῆν καταρτίσας,
Δῶρον φίλον δίδωμι, καὶ μάλα πρέπον
Τῷ προστατοῦντι τοῦ τόπου στεφηφόρῳ,
Ὃς ἔνδον οἰκεῖ τῆσδε τῆς ἐκκλησίας.
Δι' οὗ τύχοιμι τῆς ἀκηράτου βίβλου,
Τῇ χειρὶ τοῦ πλάσαντος ἐγγεγραμμένος.

In eadem ejusdem.

Οὐ πολλὰ μὲν, κράτιστα πάντα δ' ἐνθάδε.
Οὐκ ἂν γὰρ εὕροις ἀλλαχοῦ τὰ βελτίω.
Ἐβουλόμην δὲ ταῦτα μὲν τύπους μένειν.
Ἀντιγράφων εἶναι δὲ τὴν ὑπουργίαν.

Εἰς

cum Canisio ante A. 1602. communicavit Velserus, è qvibus testatur se eluisse maculas in Menologio, qvod ab Andrea Schotto acceptum vulgavit ex latina versione Gvil. Sirleti Cardinalis. Porro Menæa sed latius ni fallor accepto Menæorum vocabulo pro qvocunqve opere qvod Græce Mensium ordine de sanctis agit, *Mediolanensia* MSS. in Bibl. Ambrosiana allegat Papebrochius in Actis Sanctor. ut T. 1. Junii p. 621. 726. &c. & alia *Taurinensia* T. 7. Maji p. 237. De Sophronii Patriarchæ opera cum Joanne Damasceno impensa in restituendis Menæis adi eadem Acta Sanctor. ad diem XI. Martii, & qvæ de Menæis præter Svicerum, Cangiumqve Bollandus ad T. 1. Act Sanctor. Februarii p. XXI. qvi nihil in illis hæretici nihil schismatici contineri profitetur prolegom. ad T. 1. Januar. p. LV. Duo Menæorum menses commode possunt compingi uno Volumine in fol. Ex Menæis decerptum *Anthologium* Græcorum qvod cum præfatione Antonii Arcudii ad Clementem VIII, qvi illud approbavit, excusum est Romæ A. 1598 4. Etiam Matthæi Raderi S. I. Viridarium Sanctorum editum Augustæ Vindel. 1604. 4. multas historias è Menæis versas continet, voluitqve Raderus (ut Bollando etiam notatum p. LV. prolegom. ad Tomum I Januarii) integra Menæa Græce ac latine in lucem emittere.

Εἰς τὰ διορθωθέντα βιβλία.

Καλὴν δεδωκὼς τοῖς βίβλοις ὑπουργίαν,
Αὐτὸς πονηρὰν ἀντιλαμβάνω χάριν.
Τῶν μὲν γὰρ ἤδη τὰς νόσους ἰασάμην.
Εγὼ δὲ συντέτηκα, καὶ κακῶς ἔχω.
Κόπων τὸ σῶμα συντριβεὶς ἀμετρίᾳ.
Ἀλλ' οἱ τρυφῶντες ἐν πόνοις ἀλλοτρίοις,
Καὶ ταῖς ἐμαῖς πλέοντες εὔδια ζάλαις.
Πρὸς κύριον μέμνησθε τοῦ κεκμηκότος.

Laudes perorans publicas voluminum, 80
Horum vetusto litteras mundans situ
Sensus, notasque, quoad potui, coordinans
Libens amicum, illustra, conducibile
Munus sodali detuli huic stephephoro
Qui in hoc fideli præsidet templo vigil;
Ut particeps hinc fiam ego haud æquabilis
Libri, creator ipse quem scripsit manu.

Aliud.

Quare ne multa, potissima illic omnia:
Nam nunquam in ullo reperies melius loco.
Verùm ista vellem de ordine haud moverier,
Tantum antigraphorum vim, esseque ministerium.

Aliud.

Pulchrum exhibens volumini negotium,
Malam inde & ipse gratiam capio miser.
Illius inhians quando valetudinem
Ego perinde me bene haud habeo, terens
Corpus labore, membra studio deprimens.
Sed cæterorum qui fruuntur commodo,
Sudoris, & tranquilla tempestatibus
Meis legendo navigant spatia freti,
Memores laborantis velim ad DEum mei.

Cùm verò in Menæis ejusmodi & aliis Græcorum libris in solemnitatibus Sanctorum, qvandoqve plures qvàm opus sit, Canones

nes appositi sint, scias illud in ea Ecclesia observari, qvod habeo ex Typici cap. 7. Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὡς εἴπερ ἔχει τὸ μηναῖον ἐν μνήμῃ ἁγίου τινὸς κανόνας διαφόρων ποιητῶν. εἰ μὲν ἔστι κανὼν ὁ τοῦ κῦρ Κοσμᾶ,
81 προκριτέος, εἰ δὲ ὁ τοῦ κῦρ Ἰωάννου καὶ ἑτέρων, τοῦ Ἰωάννου προκρίνεται. Εἰ δὲ ὁ τοῦ κῦρ Θεοφάνους καὶ ἑτέρων, ὁ τοῦ κῦρ Θεοφάνους προκρίνεται· προτιμητέος γάρ ἐστι τῶν ἄλλων. εἰ δὲ ὁ τοῦ κῦρ Ἰωσήφ, οὗτος τῶν λοιπῶν προτετίμηται ποιητῶν, τούτων δὲ μὴ ὄντων, οἱ τοῦ κῦρ Ἰωάννου· αὐτῶν δὲ μὴ ὄντων, ἡ τοῦ κῦρ Θεοφάνους. ἁπάντων δὲ τούτων οἱ τοῦ κῦρ Ἰωσὴφ τῶν λοιπῶν ἁπάντων προκρίνονται. *Hoc quoque sciendum est, si Menæum habet in memoriam alicujus sancti Canones variorum Poëtarum, si Canon aderit domini Cosmæ, eum aliis anteponendum, si domini Joannis & aliorum, eum, qui Joannis est, anteponi: si domini Theophanis & aliorum, domini Theophanis anteponi, ille enim ante alios honorandus est: si domini Josephi, eum reliquis Poëtis præponi. Si cæteri defuerint, domini Joannis, si hi quoque defuerint, domini Theophanis, si hi etiam, domini Josephi cæteris omnibus præponi.*

At qvinam fuére hi Canonum & Tropariorum, qvibus Græcorum libri, & Paracletice, Triodion, Pentecostarium, & Menæa potissimùm abundant, auctores? plures ac varii, recentiores & veteres, supremi infimiqve nominis, de qvibus cùm fusè nimis egerim in Tractatu meo *de Melodis Græcorum*, i) nunc satis fuerit nomina tantummodo, eaqve non omnia numerasse. Sunt verò Anthimus, Timocles, Methodius Patarensis, Cosmas, Joannes Damascenus, Georgius Siculus, Georgius Nicomediensis, Romanus, Germanus Patriarcha, Anatolius Patriarcha Constantinopolitanus, Theophanes, Andreas Cretensis, Jose-
82 phus Studita, Theodorus Studita, Stephanus Sabaïta, Theodorus Siceota, Clemens, Byzas sive Byzantius, Cyprianus Monachus, Simeon Magister & Logotheta, Leo Imperator, Constantinus Porphyrogenneta, Arsenius Monachus, Photius Patriarcha Constantinopolitanus, Marcus Monachus, Cassia, sive Cassiana, sive Icasia, Joannes Euchaita cognomento Mauropus, Nicephorus Callistus, Nilus Xanthopulus, Nicolaus, Philippus, Basilius Monachus, Leo Magister, Sergius Hagiopolita, Stephanus Hagiopolita, Andreas Pyrus, Ephrem Cariæ, Simeon Thavmastorita, Philotheus Patriarcha, Basilius Pegoriota,

i) Horum melodorum Catalogum qvibusdam nominibus auctum, ordine Alphabetico cum observationibus nonnullis dabo infra ad calcem harum dissertationum.

riota, Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus, Justinus Decadio, Joannes Archiepiscopus, Demetrius, Ignatius, Methodius Patriarcha, Christophorus Protoasecrita, Photius Monachus, Mauroleo, Procopius Chartophylax, Joannes Zonara, Euthymius Monachus, Hierotheus Monachus, Emmanuel Palæologus, Theophilus Imperator, Michaël Psellus, Theodosius Lascaris Imperator, David, Metrophanes, Emmanuel Phile, Athanasius, Nicetas Heracleensis, Paulus Amonius, Gabriel, Nicetas Stethatus, Joannes Stauracius, Theodorus Coetonita, Leo Peganius, Georgius Scyliza, Dorotheus Monachus, & alii, ne singulos recensendo tædio sim.

XII. Menologia k) non alia sunt (& erit duodecimus liber) qvàm qvæ Latinus *Martyrologia* vel *Calendaria* dixerit, nec aliud in illis habetur nisi vel Sanctorum vitæ qvolibet die per 83
totum annum summatim expositæ, vel qvorum vitæ non habentur commemoratio, nullaqve ibi aut officii ordinandi, aut recitandi series continetur. Verum est tamen sæpissimè Menologiorum horum partem, eamqve non minimam in Menæis inter Canones post Odam sextam esse digestam, ut sine alterius libri ope, qvi officium in Ecclesia aut domi recitat, habeat unde celebrandorum Sanctorum historiolas, & commemorationes legat. Hoc Menologium apud Græcos non unum est, sed pro opportunitate temporis variam qvoqve faciem induit: aliud qvippe est qvod nobis Latinè tantùm ex versione Cardinalis Sirleti, Canisius in antiqvis lectionibus l) repræsentavit: aliud m) qvod separatim hinc inde manuscriptum adhuc in Bibliothecis, &

k) Confer de his Bollandi prolegom. ad Tom. I. Januarii p. LIV. seq. Nam Rev. D. Zachariæ Grapii dissertationem, quam Rostochii A. 1697. edidit de Menæis & Menologiis Græcorum, non vidi.

l) Tomo II. Antiqvarum lect. p. 730-941. Ingolstad. 1602. 4. qvas nunc Roterodami cum observationibus suis recudi curat Vir Clarissimus Jacobus Basnage.

m) Hujusmodi Menologium MS. in Bibl. Cæsarea, Nessel. I. p. 347. Confer qvod Genebrardus latine præfixit Commentario in Psalmos. Et Menologium Metricum Græcum & latinum singulis versibus Hexametris, qvod cum alio Ruthenico iconibus expresso & observationibus suis illustrato Papebrochius præmisit Tomo I. Act. Sanctor. Maji. Idem memorat Menologium SlavoRussicum vetustissimæ impressionis, qvod ipsi reliqvit illustriss. Vir Jo. Gabriel Baro de Sparwenfeld, dictavitq; alterum verbotenus translatum è variis MSS. & excuso Moscuæ A. 7187. hoc est Anno Christiano 1679. Vide T. I Act. Sanctor. Junii T. I. p. 135, 758. & Menologium qvod exhibet Possevinus in Apparatu sacro, voce *Rutheni*.

86 nita, Georgius, Simeon, Michaël parvus, Menas, Neſtor, Simeon Blachernita. Imagines ita diſponuntur, ut una alteri adverſæ non reſpondeat, ſed litteris & Sanctorum vitis, qvare nunc ſuperiorem partem paginæ, qvando alterius ſuperior pars ſcriptionem refert, nunc inferiorem, qvando alterius inferior deſcripta eſt. Qvando liber ſcriptus ſit, divinare non poſſumus, abhinc tamen annos 662. ſcriptum videntur indicare qvi operi præfiguntur Jambi. Hi verò ſunt:

Ενταῦθα νῦν σκόπησον ὀρθῶς ὁ βλέπων
Αριστον ἔργον ἐξ ἀρίστων πραγμάτων,
Εργον θεοῦ κάλλιστον ἐκπλητῖον φρένας.
Εργον τὸ τέρπον πᾶσαν εἰκότως κτίσιν,
Ανω γὰρ αὐτὸς ὡς θεὸς, καὶ δεσπότης
Αστρων χορείαις ζωγραφήσας τὸν πόλον,
Ον οἷα δέρριν ἐξέτεινε τῷ λόγῳ,
Κόσμον δαδουχεῖ πανσόφῳ προμηθείᾳ
Κάτω δ᾽ ὁ τοῦτον εἰκονίζων τοῖς τρόποις.
Αναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας
Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἁλουργίδος,
Κράτιστος ἀμφοῖν, καὶ τροπαίοις, καὶ λόγοις,
Ως ἄλλον ὄντως οὐρανὸν τεύξας βίβλον,
Εκ δέρρεων ταθεῖσαν, ὡς ἔχει φύσις
Φέρουσαν ὡς φωστῆρας ὡραίους τύπους
Πρῶτον μὲν αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου λόγου
Επειτα μητρὸς τῆς τεκούσης ἀσπόρως,
Σοφῶν προφητῶν, μαρτύρων, ἀποστόλων,
Πάντων δικαίων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων,
Τῶν ὀρθοδόξων πᾶσαν εὐφραίνει φρένα.
87 Τέρπει δὲ πᾶσαν τερπνότητι καὶ θέαν.
Αλλ᾽ οὓς περ εἰκόνισεν ἐκ τῶν χρωμάτων,
Εὕροι βοηθοὺς πάντας ἐκ τῶν πραγμάτων,
Κράτους συνεργοὺς, συμμάχους ἐν ταῖς μάχαις,
Παθῶν λυτρωτὰς, φαρμακευτὰς τῶν νόσων,
Εν τῇ κρίσει πλέον δὲ πρὸς τὸν δεσπότην
Θερμοὺς μεσίτας προξένους καὶ τῆς ἄνω
Δόξης ἀφράστου, καὶ θεοῦ σκηνουχίας.

Ex verſione Joannis Argoli.

Conſidera probè oculis hic, ô qui aſpicis,
Ex rebus optimis, opus certè optimum. DEi,

DEi, inquam, opus pulcherrimum mentem impetens
Visu creata cuncta delectans meritò,
Ut namque suprà Rex Poli summi Artifex
Cœlum choreis condecorans clarum igneis,
Quod pellis instar vocis explicuit sono,
Mundum irradiat sapiente providentiâ,
Infraque ut ipsum moribus splendens paribus
Terræ plagas totius, & Rex purpuræ
Basilius, filiusque duplici potens
Fama triumphis scilicet, sermonibus,
Ut machinam polorum constituit librum
Ex pellibus protensum in ipso, quæ gerit
Natura cuncta deferens sidera, æthera,
Pulchras colore, nobilesque imagines,
Primam beatique hominis, & Verbi inclyti,
Dein puellæ matris absque semine
Sanctos Prophetas, Martyres, Apostolos,
Cunctos beatos Angelos, Archangelos,
Unde credentes allicit mentes pias
Oblectat oblectamine haud oculos minùs. 88
Sed quos colore fecit atque imagine
Habeat opitulantes, in armis asseclas,
Affectibusque vindices, morbo medicos,
In judicio medios precantes ad Dominum,
Et hospites salutis atque gloriæ
Ineffabiles, & imperî simul superi.

Et hoc est Menologium Baronio visum, nec abnuo; studio jussuque Basilii Imperatoris descriptum, exornatumque imaginibus, nisi aliunde edoctus fuero, non credam, quemadmodum & Basilium hunc Macedonem fuisse, ex Jambis enim hic Basilius Porphyrogenneta asseritur, ἄναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἁλουργίδος: *Imperator terræ universæ sol purpuræ Basilius & alumnus.* Id de Macedone dici non potest, cùm neque Porphyrogenneta fuerit, nec Imperatore patre natus sit, neque adultus. Zonaras in Constantino Duca. τὴν μὲν βασιλείαν αὐτοῖς καταλέλοιπε τρισὶν υἱέσιν, οὓς αὐτῷ ἡ σύνευνος Εὐδοκία ἐγείνατο. τοὺς μὲν δύο τὸν Μιχαὴλ, καὶ τὸν Ἀνδρόνικον ἰδιοτεύοντι ἔτι, τὸν δὲ

86 nita, Georgius, Simeon, Michaël parvus, Menas, Nestor, Simeon Blachernita. Imagines ita disponuntur, ut una alteri adversæ non respondeat, sed litteris & Sanctorum vitis, qvare nunc superiorem partem paginæ, qvando alterius superior pars scriptionem refert, nunc inferiorem, qvando alterius inferior descripta est. Qvando liber scriptus sit, divinare non possumus, abhinc tamen annos 662. scriptum videntur indicare qvi operi præfiguntur Jambi. Hi verò sunt:

Ενταῦθα νῦν σκόπησον ὀρθῶς ὁ βλέπων
Αριστον ἔργον ἐξ ἀρίστων πραγμάτων,
Εργον θεοῦ κάλλιστον ἐκπλῆττον φρένας.
Εργον τὸ τέρπον πᾶσαν εἰκότως κτίσιν,
Ανω γὰρ αὐτὸς ὡς θεὸς, καὶ δεσπότης
Αστρων χορείας ζωγραφήσας τὸν πόλον,
Ον οἷα δέρριν ἐξέτεινε τῷ λόγῳ,
Κόσμον δᾳδουχεῖ πανσόφῳ προμηθείᾳ
Κάτω δ' ὁ τοῦτον εἰκονίζων τοῖς τρόποις.
Αναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας
Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἀλουργίδος,
Κράτιστος ἀμφοῖν. καὶ τροπαίοις, καὶ λόγοις.
Ως ἄλλον ὄντως οὐρανὸν τεύξας βίβλον,
Εκ δέρρεων ταθεῖσαν, ὡς ἔχει φύσις
Φέρουσαν ὡς φωστῆρας ὡραίους τύπους
Πρῶτον μὲν αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου λόγου
Επειτα μητρὸς τῆς τεκούσης ἀσπόρως,
Σοφῶν προφητῶν, μαρτύρων, ἀποστόλων,
Πάντων δικαίων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων,
Τῶν ὀρθοδόξων πᾶσαν εὐφραίνει φρένα.
Τέρπει δὲ πᾶσαν τερπνότητι καὶ θέαν.
87 Αλλ' οὓς περ εἰκόνισεν ἐκ τῶν χρωμάτων.
Εὕροι βοηθοὺς πάντας ἐκ τῶν πραγμάτων,
Κράτους συνεργοὺς, συμμάχους ἐν ταῖς μάχαις,
Παθῶν λυτρωτὰς, φαρμακευτὰς τῶν νόσων,
Εν τῇ κρίσει πλέον δὲ πρὸς τὸν δεσπότην
Θερμοὺς μεσίτας προξένους καὶ τῆς ἄνω
Δόξης ἀφράστου, καὶ θεοῦ σκηνουχίας.

Ex versione Joannis Argoli.

Considera probè oculis hic, ô qui aspicis,
Ex rebus optimis, opus certè optimum.

DEi,

DEi, inquam, opus pulcherrimum mentem impetens
Visu creata cuncta delectans meritò,
Ut namque suprà Rex Poli summi Artifex
Cœlum choreis condecorans clarum igneis,
Quod pellis instar vocis explicuit sono,
Mundum irradiat sapiente providentiâ,
Infraque ut ipsum moribus splendens paribus
Terræ plagas totius, & Rex purpuræ
Basilius, filiusque duplici potens
Fama triumphis scilicet, sermonibus,
Ut machinam polorum constituit librum,
Ex pellibus protensum in ipso, quæ gerit
Natura cuncta deferens sidera, æthera,
Pulchras colore, nobilesque imagines,
Primam beatique hominis, & Verbi inclyti,
Dein puellæ matris absque semine,
Sanctos Prophetas, Martyres, Apostolos,
Cunctos beatos Angelos, Archangelos,
Unde credentes allicit mentes pias
Oblectat oblectamine haud oculos minùs. 88
Sed quos colore fecit atque imagine,
Habeat opitulantes, in armis asseclas,
Affectibusque vindices, morbo medicos,
In judicio medios precantes ad Dominum,
Et hospites salutis atque gloriæ
Ineffabiles, & imperî simul superi.

Et hoc est Menologium Baronio visum, nec abnuo; studio jussuqve Basilii Imperatoris descriptum, exornatumqve imaginibus, nisi aliunde edoctus fuero, non credam, qvemadmodum & Basilium hunc Macedonem fuisse, ex Jambis enim hic Basilius Porphyrogenneta asseritur, ἄναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἁλουργίδος: *Imperator terræ universæ sol purpuræ Basilius & alumnus.* Id de Macedone dici non potest, cùm neqve Porphyrogenneta fuerit, nec Imperatore patre natus sit, neqve adultus. Zonaras in Constantino Duca. τὴν μὲν βασιλείαν αὐτοῦ καταλέλοιπε τρισὶν υἱέσιν, οὓς αὐτῷ ἡ σύνευνος Εὐδοκία ἐγείνατο. τοὺς μὲν δύο τὸν Μιχαὴλ, καὶ τὸν Ἀνδρόνικον ἰδιωτεύοντι ἔτι, τὸν δὲ

86 nita, Georgius, Simeon, Michaël parvus, Menas, Nestor, Simeon Blachernita. Imagines ita disponuntur, ut una alteri adversæ non respondeat, sed litteris & Sanctorum vitis, qvare nunc superiorem partem paginæ, qvando alterius superior pars scriptionem refert, nunc inferiorem, qvando alterius inferior descripta est. Qvando liber scriptus sit, divinare non possumus, abhinc tamen annos 662. scriptum videntur indicare qvi operi præfiguntur Jambi. Hi verò sunt:

Ἐνταῦθα νῦν σκόπησον ὀρθῶς ὁ βλέπων
Ἄριστον ἔργον ἐξ ἀρίστων πραγμάτων,
Ἔργον θεοῦ κάλλιστον ἐκπληκτικὸν φρένας.
Ἔργον τὸ τέρπον πᾶσαν εἰκότως κτίσιν,
Ἄνω γὰρ αὐτὸς ὡς θεὸς, καὶ δεσπότης
Ἄστρων χορείας ζωγραφήσας τὸν πόλον,
Ὃν οἷα δέρριν ἐξέτεινε τῷ λόγῳ,
Κόσμον δᾳδουχεῖ πανσόφῳ προμηθείᾳ
Κάτω δ' ὁ τοῦτον εἰκονίζων τοῖς τρόποις.
Ἄναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας
Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἁλουργίδος,
Κράτιστος ἀμφοῖν, καὶ τροπαίοις, καὶ λόγοις,
Ὡς ἄλλον ὄντως οὐρανὸν τεύξας βίβλον,
Ἐκ δέρρεων λαθεῖσαν, ὡς ἔχει φύσις
Φέρουσαν ὡς φωστῆρας ὡραίους τύπους
Πρῶτον μὲν αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου λόγου
Ἔπειτα μητρὸς τῆς τεκούσης ἀσπόρως,
Σοφῶν προφητῶν, μαρτύρων, ἀποστόλων,
Πάντων δικαίων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων,
Τῶν ὀρθοδόξων πᾶσαν εὐφραίνει φρένα.
87 Τέρπει δὲ πᾶσαν τερπνότητι καὶ θέαν.
Ἀλλ' οὓς περ εἰκόνισεν ἐκ τῶν χρωμάτων,
Εὕροι βοηθοὺς πάντας ἐκ τῶν πραγμάτων,
Κράτους συνεργοὺς, συμμάχους ἐν ταῖς μάχαις,
Παθῶν λυτρωτὰς, φαρμακευτὰς τῶν νόσων,
Ἐν τῇ κρίσει πλέον δὲ πρὸς τὸν δεσπότην
Θερμοὺς μεσίτας προξένους καὶ τῆς ἄνω
Δόξης ἀφράστου, καὶ θεοῦ σκηνουχίας.

Ex versione Joannis Argoli.

Considera probè oculis hic, ô qui aspicis;
Ex rebus optimis, opus certè optimum. DEi,

DEi, inquam, opus pulcherrimum mentem impetens
Viſu creata cuncta delectans meritò,
Ut namque ſuprà Rex Poli ſummi Artifex
Cœlum choreis condecorans clarum igneis,
Quod pellis inſtar vocis explicuit ſono,
Mundum irradiat ſapiente providentiâ,
Infraque ut ipſum moribus ſplendens paribus
Terræ plagas totius, & Rex purpura
Baſilius, filiusque duplici potens
Fama triumphis ſcilicet, ſermonibus,
Ut machinam polorum conſtituit librum,
Ex pellibus protenſum in ipſo, quæ gerit
Natura cuncta deferens ſidera, æthera,
Pulchras colore, nobilesque imagines,
Primam beatique hominis, & Verbi inclyti,
Dein puellæ matris absque ſemine,
Sanctos Prophetas, Martyres, Apoſtolos,
Cunctos beatos Angelos, Archangelos,
Unde credentes allicit mentes pias
Oblectat oblectamine haud oculos minùs. 88
Sed quos colore fecit atque imagine,
Habeat opitulantes, in armis aſſeclas,
Affectibusque vindices, morbo medicos,
In judicio medios precantes ad Dominum,
Et hoſpites ſalutis atque gloriæ
Ineffabiles, & imperî ſimul ſuperi.

Et hoc eſt Menologium Baronio viſum, nec abnuo; ſtudio jusſuqve Baſilii Imperatoris deſcriptum, exornatumqve imaginibus, niſi aliunde edoctus fuero, non credam, qvemadmodum & Baſilium hunc Macedonem fuiſſe, ex Jambis enim hic Baſilius Porphyrogenneta aſſeritur, ἄναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἀλουργίδος: *Imperator terræ univerſæ ſol purpuræ Baſilius & alumnus.* Id de Macedone dici non poteſt, cùm neqve Porphyrogenneta fuerit, nec Imperatore patre natus ſit, neqve adultus. Zonaras in Conſtantino Duca. τὴν μὲν βασιλείαν αὐτοῦ καταλέλοιπε τρισὶν υἱέσιν, οὓς αὐτῷ ἡ σύνευνος Εὐδοκία ἐγείνατο. τοὺς μὲν δύο τὸν Μιχαὴλ, καὶ τὸν Ἀνδρόνικον ἰδιοτεύοντι ἔτι, τὸν δὲ

86 nita, Georgius, Simeon, Michaël parvus, Menas, Nestor, Simeon Blachernita. Imagines ita disponuntur, ut una alteri adversæ non respondeat, sed litteris & Sanctorum vitis, qvare nunc superiorem partem paginæ, qvando alterius superior pars scriptionem refert, nunc inferiorem, qvando alterius inferior descripta est. Qvando liber scriptus sit, divinare non possumus, abhinc tamen annos 662. scriptum videntur indicare qvi operi præfiguntur Jambi. Hi verò sunt:

Ἐνταῦθα νῦν σκόπησον ὀρθῶς ὁ βλέπων
Ἄριστον ἔργον ἐξ ἀρίστων πραγμάτων,
Ἔργον Θεοῦ κάλλιστον ἐκπλῆττον φρένας.
Ἔργον τὸ τέρπον πᾶσαν εἰκότως κτίσιν,
Ἄνω γὰρ αὐτὸς ὡς Θεὸς, καὶ δεσπότης
Ἄστρων χορείαις ζωγραφήσας τὸν πόλον,
Ὃν οἷα δέρριν ἐξέτεινε τῷ λόγῳ,
Κόσμον δαδουχεῖ πανσόφῳ προμηθείᾳ
Κάτω δ' ὁ τοῦτον εἰκονίζων τοῖς τρόποις.
Ἄναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας
Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἁλουργίδος,
Κράτιστος ἀμφοῖν, καὶ τροπαίοις, καὶ λόγοις.
Ὡς ἄλλον ὄντως οὐρανὸν τεύξας βίβλον,
Ἐκ δέρρεων ταθεῖσαν, ὡς ἔχει φύσις
Φέρουσαν ὡς φωστῆρας ὡραίους τύπους
Πρῶτον μὲν αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου λόγου
Ἔπειτα μητρὸς τῆς τεκούσης ἀσπόρως,
Σοφῶν προφητῶν, μαρτύρων, ἀποστόλων,
Πάντων δικαίων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων,
Τῶν ὀρθοδόξων πᾶσαν εὐφραίνει φρένα.
87 Τέρπει δὲ πᾶσαν τερπνότητι καὶ θέαν.
Ἀλλ' οὕς περ εἰκόνισεν ἐκ τῶν χρωμάτων,
Εὕροι βοηθοὺς πάντας ἐκ τῶν πραγμάτων,
Κράτους συνεργοὺς, συμμάχους ἐν ταῖς μάχαις,
Παθῶν λυτρωτὰς, φαρμακευτὰς τῶν νόσων,
Ἐν τῇ κρίσει πλέον δὲ πρὸς τὸν δεσπότην
Θερμοὺς μεσίτας προξένους καὶ τῆς ἄνω
Δόξης ἀφράστου, καὶ Θεοῦ σκηπτουχίας.

Ex versione Joannis Argoli.

Considera probè oculis hic, ô qui aspicis,
Ex rebus optimis, opus certè optimum.

DEi,

DEi, inquam, opus pulcherrimum mentem impetens
Visu creata cuncta delectans meritò,
Ut namque suprà Rex Poli summi Artifex
Cœlum choreis condecorans clarum igneis,
Quod pellis instar vocis explicuit sono,
Mundum irradiat sapiente providentiâ,
Infraque ut ipsum moribus splendens paribus
Terræ plagas totius, & Rex purpura
Basilius, filiusque duplici potens
Fama triumphis scilicet, sermonibus,
Ut machinam polorum constituit librum,
Ex pellibus protensum in ipso, quæ gerit
Natura cuncta deferens sidera, æthera,
Pulchras colore, nobilesque imagines,
Primam beatique hominis, & Verbi inclyti,
Dein puellæ matris absque semine
Sanctos Prophetas, Martyres, Apostolos,
Cunctos beatos Angelos, Archangelos,
Unde credentes allicit mentes pias
Oblectat oblectamine haud oculos minùs. 88
Sed quos colore fecit atque imagine
Habeat opitulantes, in armis asseclas,
Affectibusque vindices, morbo medicos,
In judicio medios precantes ad Dominum,
Et hospites salutis atque gloriæ
Ineffabiles, & imperî simul superi.

Et hoc est Menologium Baronio visum, nec abnuo; studio jussuqve Basilii Imperatoris descriptum, exornatumqve imaginibus, nisi aliunde edoctus fuero, non credam, qvemadmodum & Basilium hunc Macedonem fuisse, ex Jambis enim hic Basilius Porphyrogenneta asseritur, *ἄναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἀλουργίδος: Imperator terræ universæ sol purpuræ Basilius & alumnus.* Id de Macedone dici non potest, cùm neqve Porphyrogenneta fuerit, nec Imperatore patre natus sit, neqve adultus. Zonaras in Constantino Duca. *τὴν μὲν βασιλείαν αὐτὸς καταλέλοιπε τρισὶν υἱέσιν, οὓς αὐτῷ ἡ σύνευνος Εὐδοκία ἐγείνατο. τοὺς μὲν δύο τὸν Μιχαὴλ, καὶ τὸν Ἀνδρόνικον ἰδιωτεύοντι ἔτι, τὸν δὲ*

nes appoſiti ſint, ſcias illud in ea Eccleſia obſervari, qvod habeo ex Typici cap. 7. Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὡς εἴπερ ἔχει τὸ μηναῖον ἐν μνήμῃ ἁγίου τινὸς κανόνας διαφόρων ποιητῶν. εἰ μὲν ἐστὶ κανὼν ὁ τοῦ κῦρ Κοσμᾶ,
81 προκριτέος, εἰ δὲ ὁ τοῦ κῦρ Ἰωάννου καὶ ἑτέρων, τοῦ Ἰωάννου προκρίνεται. Εἰ δὲ ὁ τοῦ κῦρ Θεοφάνους καὶ ἑτέρων, ὁ τοῦ κῦρ Θεοφάνους προκρίνεται· προτιμητέος γάρ ἐστι τῶν ἄλλων. εἰ δὲ ὁ τοῦ κῦρ Ἰωσήφ, οὗτος τῶν λοιπῶν προτετίμηται ποιητῶν, τούτων δὲ μὴ ὄντων, οἱ τοῦ κῦρ Ἰωάννου· αὐτῶν δὲ μὴ ὄντων, ἡ τοῦ κῦρ Θεοφάνους. ἁπάντων δὲ τούτων οἱ τοῦ κῦρ Ἰωσὴφ τῶν λοιπῶν ἁπάντων προκρίνονται. *Hoc quoque ſciendum eſt, ſi Menæum habet in memoriam alicujus ſancti Canones variorum Poëtarum, ſi Canon aderit domini Coſmæ, eum aliis anteponendum, ſi domini Joannis & aliorum, eum, qui Joannis eſt, anteponi: ſi domini Theophanis & aliorum, domini Theophanis anteponi, ille enim ante alios honorandus eſt: ſi domini Joſephi, eum reliquis Poëtis præponi. Si cæteri defuerint, domini Joannis, ſi hi quoque defuerint, domini Theophanis, ſi hi etiam, domini Joſephi cæteris omnibus præponi.*

At qvinam fuêre hi Canonum & Tropariorum, qvibus Græcorum libri, & Paracletice, Triodion, Pentecoſtarium, & Menæa potiſſimùm abundant, auctores? plures ac varii, recentio res & veteres, ſupremi infimiqve nominis, de qvibus cùm fusè nimis egerim in Tractatu meo *de Melodis Græcorum*, i) nunc ſatis fuerit nomina tantummodo, eaqve non omnia numeraſſe. Sunt verò Anthimus, Timocles, Methodius Patarenſis, Coſmas, Joannes Damaſcenus, Georgius Siculus, Georgius Nicomedienſis, Romanus, Germanus Patriarcha, Anatolius Patriarcha Conſtantinopolitanus, Theophanes, Andreas Cretenſis, Joſe-
82 phus Studita, Theodorus Studita, Stephanus Sabaïta, Theodorus Siceota, Clemens, Byzas ſive Byzantius, Cyprianus Monachus, Simeon Magiſter & Logotheta, Leo Imperator, Conſtantinus Porphyrogenneta, Arſenius Monachus, Photius Patriarcha Conſtantinopolitanus, Marcus Monachus, Caſſia, ſive Caſſiana, ſive Icaſia, Joannes Euchaita cognomento Mauropus, Nicephorus Calliſtus, Nilus Xanthopulus, Nicolaus, Philippus, Baſilius Monachus, Leo Magiſter, Sergius Hagiopolita, Stephanus Hagiopolita, Andreas Pyrus, Ephrem Cariæ, Simeon Thavmaſtorita, Philotheus Patriarcha, Baſilius Pegoriota,

i) Horum melodorum Catalogum qvibusdam nominibus auctum, ordine Alphabetico cum obſervationibus nonnullis dabo infra ad calcem harum diſſertationum.

riota, Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus, Justinus Decadio, Joannes Archiepiscopus, Demetrius, Ignatius, Methodius Patriarcha, Christophorus Protoasecrita, Photius Monachus, Mauroleo, Procopius Chartophylax, Joannes Zonara, Euthymius Monachus, Hierotheus Monachus, Emmanuel Palæologus, Theophilus Imperator, Michaël Psellus, Theodosius Lascaris Imperator, David, Metrophanes, Emmanuel Phile, Athanasius, Nicetas Heracleensis, Paulus Amonius, Gabriel, Nicetas Stethatus, Joannes Stauracius, Theodorus Coetonita, Leo Peganius, Georgius Scyliza, Dorotheus Monachus, & alii, ne singulos recensendo tædio sim.

XII. Menologia k) non alia sunt (& erit duodecimus liber) qvàm qvæ Latinus *Martyrologia* vel *Calendaria* dixerit, nec aliud in illis habetur nisi vel Sanctorum vitæ qvolibet die per 83
totum annum summatim expositæ, vel qvorum vitæ non habentur commemoratio, nullaqve ibi aut officii ordinandi, aut recitandi series continetur. Verum est tamen sæpissimè Menologiorum horum partem, eamqve non minimam in Menæis inter Canones post Odam sextam esse digestam, ut sine alterius libri ope, qvi officium in Ecclesia aut domi recitat, habeat unde celebrandorum Sanctorum historiolas, & commemorationes legat. Hoc Menologium apud Græcos non unum est, sed pro opportunitate temporis variam qvoqve faciem induit: aliud qvippe est qvod nobis Latinè tantùm ex versione Cardinalis Sirleti, Canisius in antiqvis lectionibus l) repræsentavit: aliud m) qvod separatim hinc inde manuscriptum adhuc in Bibliothecis, &

k) Confer de his Bollandi prolegom. ad Tom. I. Januarii p. LIV. seq. Nam Rev. D. Zachariæ Grapii dissertationem, quam Rostochii A. 1697. edidit de Menæis & Menologiis Græcorum, non vidi.

l) Tomo II. Antiqvarum lect. p. 730-941. Ingolstad. 1601. 4. qvas nunc Roterodami cum observationibus suis recudi curat Vir Clarissimus Jacobus Basnage.

m) Hujusmodi Menologium MS. in Bibl. Cæsarea, Nessel. I. p. 347. Confer qvod Genebrardus latine præfixit Commentario in Psalmos. Et Menologium Metricum Græcum & latinum singulis versibus Hexametris, qvod cum alio Ruthenico iconibus expresso & observationibus suis illustrato Papebrochius præmisit Tomo I. Act. Sanctor. Maji. Idem memorat Menologium SlavoRussicum vetustissimæ impressionis, qvod ipsi reliqvit illustriss. Vir Jo. Gabriel Baro de Sparwenfeld, dictavitq; alterum verbotenus translatum è variis MSS. & excuso Moscuæ A. 7187. hoc est Anno Christiano 1679. Vide T. I Act Sanctor. Junii T. I. p. 135, 758. & Menologium qvod exhibet Possevinus in Apparatu sacro, voce *Rutheni*.

Barberina potissimum, qvod & antiqvissimum est, asservatur: qvæ nec omnia sibi invicem respondent: aliud qvod post divinas Horas, n) Evangelium, Apostolum, aliosqve libros legitur. Menologium ex Menæis Græcorum in vernaculam versum à Maximo Margunio o) Evangelium, Apostolum, aliosq; libros legitur. Menologium ex Menæis Græcorum erutum, & in lingvam Græcorum vernaculam versum à Maximo Margunio o) Cytherorum Episcopo edidit Antonius Pinellus Venetiis anno 1529. in 4to.

Baronius anno Domini 886. refert Basilium Macedonem Imperatorem Græcorum Menologium scribendum curasse & augendum, p) atqve etiam imaginibus exornasse, qvibus
84 singulorum Sanctorum exprimerentur certamina: cujus ipsum autographum credimus, & legimus concessum nobis à Paulo Sfondrato sanctæ Cæciliæ Cardinale nepote Gregorii Papæ XIV. Menologium hoc auro, gemmisqve pretiosius Constantinopoli ad Ludovicum Sfortiam satis munificè advectum, Ludovico vitâ functo, Joannes Baptista Francisci Sfondrati Cardinalis parens, avusqve Nicolai Sfondrati Cardinalis in arbitrio ac potestate habuit, qvemadmodum monumenta alia, maximæqve æstimationis scripturas ejusdem Ludovici, apud qvem Baptistæ auctoritas plurimùm pollebat, ut ex diversis legationibus, qvas ille ob gravissima negotia apud omnes ferè Principes Christianos, Innocentium nempe VIII. Carolum Galliæ, Ferdinandum & Elisabetham Hispaniarum, Ferdinandum Neapolis & Siciliæ Regem, & tandem Rempublicam Venetam, ubi & mortem obiit, colligere possu-

n) In Græco precationum libello qvi ὡρολόγιον inscribitur. In hujusmodi precum libellis exstat & Menologium à *Christophoro* Patricio & Proconsule Mytilenæo in epitomen redactum. Aliud item excusum Venetiis A. 1535. qvod latino Calendario permixtum cum Nicephori CPol. Chronologia edidit Antonius Contius Paris. 1573. 4.

o) Menologium Margunianum latine vertere cœpit teste Bollando Matthæus Raderus S. I.

p) In Actis Sanctor. T. 2. Junii p. 808. rectius refertur ad A. C. 984. atqve eodem spectat qvod T. 1. Junii p. 274. dicitur scriptum ante annos septingentos. Basilius enim cujus jussu scriptum est illud Menologium non est Basilius Macedo sed Basilius II. junior Porphyrogenitus Romani II. filius, qvi præesse Imperio cœpit A. C. 975. Vide Cavei partem alteram Hist. literariæ ad A. C. 976. & Allatium infra p. 88.

possumus. Postmodum à Paulo Sfondrato Cardinali dono acceptum Paulus V. in Bibliothecam Vaticanam invexit, & præfixâ inscriptione significavit. PAULUS V. PONTIFEX MAXIMUS HUNC LIBRUM CONSTANTINOPOLI AD LUDOVICUM SFORTIAM MEDIOLANI DUCEM ALLATUM, DEINDE SERVATUM APUD SFONDRATORUM FAMILIAM A PAULO S. CÆCILIÆ CARDINALI SFONDRATO SIBI DONO DATUM, IN BIBLIOTHECAM VATICANAM INFERRI JUSSIT ANNO CIↃ IↃCXV. PONTIFICANUS XI. Liber 85
unam tantùm Menologii partem, q) qvando sex tantùm mensibus Septembre, Octobre, Novembre, Decembre, Januario, & Februario absolvitur, continet: altera qvibusnam caveis addicta lateat, incertum est, & utinam non communem sortem librorum passa, igne vel ferro, vel impiorum aut otiosorum hominum manibus, elementorum etiam injuria in luce esse desierit. Scriptus est in folio grandi pergameno affabrè perpolito, licet ætate jam vieta aliqvantulum subluridò, formâ qvasi qvadratâ, characteribus elegantissimis, nusqvam pro illius atramenti facultate, qvod nigrum non tingit, nigricantibus. Capitales qvas vocant litteras auro efformantur, singularum pagellarum pars superior nomina Sanctorum illius diei repræsentat, alterius dimidia scripta compendio Sanctorum gesta, altera imaginibus coloribusqve non indiligenter, & pro eo tempore satis eleganter, sub oculos ponit. Picturam recentiores *miniaturam* vocant, neqve enim oleo, sed aqvâ gummiqve colores temperantur. Imagines non ab una manu promanant, ideoqve nec unius omnes conditionis, sed una alterâ concinnior, accuratior, & ad artem accommodatior excellit, & ne ἀδέσποτοι palarent, pictor qvilibet imagini à se depictæ in margine libri nomen expressit. Pictorum nomina sunt, Pantaleo, Michaël Blachernita,

q) Hanc partem latine ex versione Petri Arcudii edidit Ferdinandus Ughellus Italiæ sacræ Tomo VI p. 1048. seq. Rom. 1644 fol. Græce etiam altera pars Menologii hujus Basiliani sive sex postremi menses Martius, Aprilis, Majus, Junius, Julius & Augustus exstant MSti in antiqvissimo Codice monasterij Cryptæ-ferratæ in Latio, ex qvo Synaxaria Martii, Aprilis & Maji ad calcem Tomi primi cujusqve horum mensium Græce dedere Henschenius & Papebrochius.

86 nita, Georgius, Simeon, Michaël parvus, Menas, Nestor, Simeon Blachernita. Imagines ita disponuntur, ut una alteri adversæ non respondeat, sed litteris & Sanctorum vitis, qvare nunc superiorem partem paginæ, qvando alterius superior pars scriptionem refert, nunc inferiorem, qvando alterius inferior descripta est. Qvando liber scriptus sit, divinare non possumus, abhinc tamen annos 662. scriptum videntur indicare qvi operi præfiguntur Jambi. Hi verò sunt:

Ενταῦθα νοῦ σκόπησον ὀρθῶς ὁ βλέπων
Αριστον ἔργον ἐξ ἀρίστων πραγμάτων,
Εργον θεοῦ κάλλιστον ἐκπληκτικὸν φρένας.
Εργον τὸ τέρπον πᾶσαν εἰκότως κτίσιν.
Ανω γὰρ αὐτὸς ὡς θεὸς, καὶ δεσπότης
Αστρων χορείαις ζωγραφήσας τὸν πόλον,
Ον οἷα δέρριν ἐξέτεινε τῷ λόγῳ,
Κόσμον δαδουχεῖ πανσόφῳ προμηθείᾳ
Κάτω δ' ὁ τοῦτον εἰκονίζων τοῖς τρόποις.
Αναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας
Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἁλουργίδος,
Κράτιστος ἀμφοῖν, καὶ τροπαίοις, καὶ λόγοις.
Ως ἄλλον ὄντως οὐρανὸν τεύξας βίβλον,
Εκ δέρρεων ἰαθεῖσαν, ὡς ἔχει φύσις
Φέρουσαν ὡς φωστῆρας ὡραίους τύπους
Πρῶτον μὲν αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου λόγου
Επειτα μητρὸς τῆς τεκούσης ἀσπόρως,
Σοφῶν προφητῶν, μαρτύρων, ἀποστόλων,
Πάντων δικαίων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων,
Τῶν ὀρθοδόξων πᾶσαν εὐφραίνει φρένα.
Τέρπει δὲ πᾶσαν τερπνότητι καὶ θέαν.
87 Αλλ' οὓς περ εἰκόνισεν ἐκ τῶν χρωμάτων,
Εὕροι βοηθοὺς πάντας ἐκ τῶν πραγμάτων,
Κράτους συνεργοὺς, συμμάχους ἐν ταῖς μάχαις,
Παθῶν λυτρωτὰς, φαρμακευτὰς τῶν νόσων,
Εν τῇ κρίσει πλέον δὲ πρὸς τὸν δεσπότην
Θερμοὺς μεσίτας προξένους καὶ τῆς ἄνω
Δόξης ἀφράστου, καὶ θεοῦ σκηνουχίας.

Ex versione Joannis Argoli.

Considera probè oculis hic, ô qui aspicis,
Ex rebus optimis, opus certè optimum. DEi,

DEi, inquam, opus pulcherrimum mentem impetens
Visu creata cuncta delectans meritò,
Ut namque suprà Rex Poli summi Artifex
Cœlum choreis condecorans clarum igneis,
Quod pellis instar vocis explicuit sono,
Mundum irradiat sapiente providentiâ,
Infraque ut ipsum moribus splendens paribus
Terræ plagas totius, & Rex purpuræ
Basilius, filiusque duplici potens
Famâ triumphis scilicet, sermonibus,
Ut machinam polorum constituit librum
Ex pellibus protensum in ipso, quæ gerit
Natura cuncta deferens sidera, æthera,
Pulchras colore, nobilesque imagines,
Primam beatique hominis, & Verbi inclyti,
Dein puellæ matris absque semine
Sanctos Prophetas, Martyres, Apostolos,
Cunctos beatos Angelos, Archangelos,
Unde credentes allicit mentes pias
Oblectat oblectamine haud oculos minùs. 88
Sed quos colore fecit atque imagine
Habeat opitulantes, in armis asseclas,
Affectibusque vindices, morbo medicos,
In judicio medios precantes ad Dominum,
Et hospites salutis atque gloriæ
Ineffabiles, & imperî simul superi.

Et hoc est Menologium Baronio visum, nec abnuo; studio jussuqve Basilii Imperatoris descriptum, exornatumqve imaginibus, nisi aliunde edoctus fuero, non credam, qvemadmodum & Basilium hunc Macedonem fuisse, ex Jambis enim hic Basilius Porphyrogenneta asseritur, ἄναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἁλουργίδος: *Imperator terræ universæ sol purpuræ Basilius & alumnus.* Id de Macedone dici non potest, cùm neqve Porphyrogenneta fuerit, nec Imperatore patre natus sit, neqve adultus. Zonaras in Constantino Duca. τὴν μὲν βασιλείαν αὐτοῦ καταλέλοιπε τρισὶν υἱέσιν, οὓς αὐτῷ ἡ σύνευνος Εὐδοκία ἐγείνατο. τοὺς μὲν δύο τὸν Μιχαὴλ, καὶ τὸν Ἀνδρόνικον ἰδιοτεύοντι ἔτι, τὸν δὲ

Κωνσταντίνου βασιλεύοντι, καὶ αὐτὴ Αὐγοῦστα ἀναῤῥηθεῖσα. ὅθεν οὗτος μόνος Πορφυρογέννητος ἦν· ἐν αὐτίκα καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τοῖς βασιλικοῖς παρασήμοις ἐκόσμησαν. *Imperium tribus filiis reliquit, quorum duos Michaëlem, & Andronicum Eudocia privato adhuc, Constantinum verò imperanti pepererat, cùm & ipsa Augusta appellata esset. Unde hic solus Porphyrogennitus fuit, ac statim præ cæteris imperii insignibus ador-*
89 *natus.* Ex eo nempe Porphyrogenitorum nomen emersit, ut qvi imperante patre nascerentur, sive in thalamo Porphyræ dicto, sive purpura obvoluti, Porphyrogennetæ r) dicerentur. Herodianus histor. lib. 1. de Commodo Marci Imperatoris filio: ἔδωκε δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐμὲ βασιλέα ἡ τύχη οὐκ ἐπείσακτον, ὥσπερ οἱ πρὸ ἐμοῦ, οὐδὲ προσκτήτῳ σεμνυνόμενον ἀρχῇ, ἀλλὰ μόνος τε ὑμῖν ἐγὼ ἐν τοῖς βασιλείοις ἀπεκυήθην, καὶ μὴ πειραθέντα με ἰδιωτικῶν σπαργάνων, ἅμα τῷ τῆς γαστρὸς προελθεῖν ἡ βασίλειος ὑπεδέξατο πορφύρα· ὁμοῦ δέ με εἶδεν ἄνθρωπον ἥλιος καὶ βασιλέα. *Nunc me post Marcum patrem vobis fortuna principem dedit, non quidem ascititium, quales ante me fuerunt, neque veluti acquisito imperio gloriantem, quippe unus ego vobis natus, educatusque in aula, non quidem privatis obvolutus fasciis: statim me ut ex alvo prodieram imperatoria purpura suscepit, simulque sol hominem me vidit & principem.* Et Themistius orat. 6. de Valentiniano Gratiani Imperatoris fratre. πρῶτος γὰρ δή πως τῆς εὐδαίμονος οἰκίας ἐσπαργανώθης ἐν ἁλουργίδι. *Primus autem tunc inclytæ domus purpureis obvolutus es fasciis.* Dicitur tamen de Basilio juniore, qvi circa annum Domini 977. cum Constantino Porphyrogenneta imperium tenuit.

XIII. Esto decimus-tertius ἀνθολόγιον, s) *Anthologium*, primo sui ortu tenue, nec magnæ æstimationis, sed novis additionibus

r) Πορφύρα pro domo sive οἰκίσκῳ in septo Imperialis palatii CPolitani, in qva Imperatrices pariebant, passim occurrit ut in Typico Irenes Augustæ p. 140. Hinc *Porphyrogenitus*, qvi natus est Patre jam Imperatore. De qvo plura Martinus Hanckius de scriptoribus Byz. p. 462. & Cangius ad Alexiadem p. 223. atqve in CPoli Christiana p. 120. & in utroqve glossario.

s) Prodiit Venetiis 1621. fol. & A. 1639. apud Jo. Petrum Pinellum, curante Theophylacto Tzanphurnaro, Hieromonacho. Cui editioni Paschalion annorum 50. ab A.C 1642. ad 1691. subjicitur. Deniq; Anthologion excusum est A. 1697. in Hungarowalachia, emendante ac recensente Panagiota, Monacho Sinopensi. Ἀνθολόγιον

nibus ſemper excreſcens, hac poſtremâ pro correctorum libidine immenſum factum eſt, adeo ut, ut ita dicam, in monſtrum evaſerit. Indicat titulus: ἀνθολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ περιέχον τινὰς καὶ ἑτέρας ἀναγκαίας ἀκολουθίας τε καὶ ἑρμηνείας οὐχ ὑπαρχούσας ἐν ταῖς προτυπωθεῖσιν ἀνθολογίαις. *Totius anni Anthologium continens & alia quædam neceſſaria officia, & interpretationes, quæ in prioribus Anthologiis deſiderabantur.* Potiſſimùm tamen in eo continentur officia, qvæ per annum in Domini noſtri JEſu Chriſti, Beatæ Virginis, & reliqvorum celebrium Sanctorum ſolemnitate decantantur. Seqvuntur officia qvæ *communia* dici ſolent in unum vel plures Prophetas, Apoſtolos, Martyres, Pontifices, Confeſſores, & alios. Tum demùm multa ex Paracletice hauſta ingeruntur, & omnium poſtremum adnectitur Paſchalium triginta duorum annorum. Liber, ut verum fatear, lucri cauſa excogitatus, ferè enim nihil in eo eſt, ſi recentiora qvædam addita excipias, qvæ eradi tanqvam noxia, operæ pretium fuerit, qvod non in Menæis, & Paracletice, aliisqve libris, & commodiùs & accuratiùs digeſtum ſit. Plura in eo poſſemus animadvertere, ſed cum non ſcribamus cenſuram, opportuniori in loco animadvertenda notabimus. Auctores melodi majori ex parte ſunt ii ipſi, qvos ſuprà in Menæis recenſuimus, ex qvibus, ſi tibi animus eſt, repetas. 90

XIV. Decimus-qvartus erit ὡρολόγιον, t) *Horologium*, qvòd Horas diurnas & Officia contineat: Latini *Diurnum* dicent.

λόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ - - ἐτυπώθη ἐν τῇ περιφήμῃ καὶ περιφανεστάτῃ Οὐγκροβλαχίᾳ ἐπὶ τῆς ἐκλαμπροτάτης ἀρχῆς τοῦ εὐσεβεστάτου ἐνδοξοτάτου τε καὶ μεγαλοπρεπεστάτου ἡγεμόνος καὶ αὐθέντου πάσης Οὐγκροβλαχίας, κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα Βοεβόδα. Confer Clariſſ Montfauconi Diarium Italicum pag. 437. Aliud eſt Anthologium novum, pro iis qvi iter agentes vel ægrotantes aut alioqvi legitime impediti choro intereſſe neqveunt, ab Antonio Arcudio, Corcyrenſi, Archipresbytero Soletano concinnatum juſſu Julii Antonii Sanctorii Cardinalis, editumq; Romæ A. 1598. 4. De hoc Allatius infra p. 104. ſq.

t) Prodiit Horologium Venet. 1535. 1601. 1623. 1646. 1652. &c. ὡρολόγιον σὺν Θεῷ ἁγίῳ, ἔχον ἅπασαν ἀκολουθίαν. Etiam Romæ A. 1677. excuſum Horologium ſecundum vetuſtum Ordinem & Typicum monaſterii Cryptæ Ferratæ, adjuncto Menologio. Sed Horologium iſtud complura habere qvæ ſunt ritibus Latinorum magis qvàm Græcorum conformia, notat Nic. Rayæus diſſ præliminar. ad Tom. 2. Act. Sanctor. Junii p XXVII. & LXXX. Exſtat & ὡρολογιόπουλον ſive parvum Horologium de qvo Allatius infra p. 104.

Præter Horas & Mesoria, & alia qvæ singulis officiis necessariò dicuntur, ut Troparia, Psalmos, preces varias, habetur, *Canon*
91 *compunctivus*, *Canones Paracletici in B. Virginem*, & *Angelum custodem*, & *deprecatorius in omnes Angelos & Sanctos*, *officium satis amplum sanctissimæ Communionis*, & *minutiora alia*, qvæ non est opus recensere. Demùm adnectuntur *Cyrilli Alexandrini* oratio de exitu animæ, & de secundo adventu, *Christophori Patritii Mitylenæi* Troparia, Prosomia dicta, totum Menologium complectentia, *Paschalium* u) annorum qvinqvaginta qvatuor, *Jonæ Gialeni* Selenodromium perpetuum, *Nicephori Paschalei* de jejuniis Græcorum tractatulus, lingvâ eorum vulgari.

XV. Decimus qvintus erunt *Synaxaria*, x) Vitæ Sanctorum & Martyrum in compendium redactæ, & succincta expositio solemnitatis de qva agitur. Anteqvam typis Menæa, aliiqve Græcorum libri Ecclesiastici editi omnibus paterent, similes discursus & Sanctorum vitæ peculiari libro dispositæ, peculiare qvoqve sibi volumen poscebant, ut etiam ad hæc tempora ex manuscriptis colligimus: postqvam verò omnibus communia facta sunt, synaxaria ejuscemodi unà cum libris, officiis inservientibus edita sunt. Dicuntur synaxaria à *συνάγω*, qvasi diceres colle-

u) Paschalio illi Græcorum intelligendo addendus Petavius in Uranologio lib. VIII. cap. 12.

x) In hoc diversa sunt Synaxaria à Menæis, qvod omissis cæteris partibus Officii ad Sanctos spectantis, solas eorum Synaxes sive festivitates indicent cum brevi unius cujusqve elogio, ut notatur in Actis Sanctor. T. 1. Junii p. 16. Celeberrimus inter Synaxariorum concinnatores est Nicephorus Callistus, licet & plura alia vetustiora in Bibliothecis manu exarata exstant, Cangio, Lambecio, Allatio & aliis memorata. Synaxarium Combefisianum qvod servatur Parisiis à Patribus Prædicatoribus strictioris observantiæ, laudant Acta Sanctor. T. 6. Maji p. 368. Mazarinianum T. 1. Junii p. 638. & alibi, Metricum Divionense qvod Collegio S. I. Divionensi comparavit Petrus Franciscus Chifletius, T. 2. Junii p. 953. T. 1. p. 326. & passim aliis locis: Synaxarium Gabrielis Naudæi, T. 1. Maji p. 428. 747. Claramontanum Collegii S. I. Paris. qvod Ecclesiæ CPol. in usu fuisse videtur, T. 1. Junii p. 72. 169. &c. Nicephori Synaxaria à Matthæo Cigula Cyprio & à Maximo Margunio Cytherorum Episcopo in idioma Græcorum vulgare conversa prodiere A. 1607. 1637. 1643. 4. *συναξάρια ἤγουν βίοι ἁγίων ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώττης μεταφρασθέντα παρὰ Μαξίμου ταπεινοῦ Ἐπισκόπου Κυθήρων εἰς κοινὴν ὠφέλειαν.* Venetiis apud Antonium Pinellum. Synaxarium Ruthenorum diœcesis Kijoviensis, à Georgio Davide S. I. latine versum laudat Papebrochius T. 1. Junii p. 135.

collectiones, & contractiones. Res ſiqvidem latiùs patentes, & longâ narrationum ſerie prolixæ in anguſtiores terminos colliguntur & contrahuntur. Gennadius cap. 5. τοῦτο ἐν τῷ συναξαρίῳ τοῦ ἁγίου Μαξίμου γέγραπται, καὶ ἀναγνώτω ὁ βουλόμενος, & alibi ſæpiùs. Meurſius notat duplicia fuiſſe, & hæc qvidem Xanthopuli dici, illa Triodii, obſervatqve ex ipſo Triodio, πρόλο- 92
γος ἐν ἐπιτόμῳ τῶν συναξαρίων τοῦ Ξανθοπούλου εἰς τὰ τοῦ Τριωδίου συναξάρια. Id tamen falſum eſſe, nec obſervari poſſe ex Triodio à lingvam Græcam intelligente, ipſa Triodii verba, & ſynaxariorum prologus arguit, qvi ita concipitur: Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ Τριωδίου μίαν ἑκάστην αὐτῶν ἀπολογοῦντα, πῶς ποτὲ κατ᾽ ἀρχὰς γέγονε, καὶ δι᾽ ἣν αἰτίαν οὕτω νῦν ἔχουσι, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἐτάχθησαν μετά τινων ἐπισυστάσεων μερικῶν, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, καὶ καταλήγοντα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων. *Nicephori Calliſti Xanthopuli in præcipuas Triodii feſtivitates ſynaxaria, quæ illarum cauſas reddunt, unde originem habuerunt, & quamnam ob cauſam hoc tempore ita ſe habeant, & à divinis Patribus ſic diſpoſita ſint, cum nonnullis circumſtantiis particularibus. Ordiuntur à Publicano & Phariſæo, finiunt in ſolemnitatem omnium Sanctorum.* Ergo ſynaxaria hæc Xanthopuli fuere ab eo ſolemnitatibus Triodii confecta, & Triodio locis ſuis inſerta, qvæ à Publicani Dominica incipiunt, & finiunt in Dominica omnium Sanctorum. Ergo ſynaxaria Triodii & Pentecoſtarii, non qvia diverſa ab iis, qvæ Xanthopulus compoſuit, ſed qvia Triodio & Pentecoſtario aſſuuntur, Xanthopuli ſunt, & fruſtra alia in his duobus libris qværes. Sic item dicimus Troparia & Canones Triodii & Pentecoſtarii, qvia in Triodio & Pentecoſtario habeantur, licet eorum auctores alii atqve alii fuere. Non itaqve alia Xanthopuli ſynaxaria, alia Triodii, ſed ea qvæ Triodii eſſe aſſeruntur, qvæ in Triodio leguntur, Xanthopuli erunt, qvia auctor eorum Xanthopulus fuit, qvi in illis pleraqve ex recentiorum Græcorum penu inſperſit, digna animadverſione Eccleſiaſtica, y) qvæ ipſe ſingulari de hoc tractatu indicavi. Hoc idem confirmat Gennadius cap. 2. de Azymo, aſſeveratqve

y) Prolixe in Nicephorum eo nomine invehitur Allatius infra diſſ. 2. Vide etiam lib. de Synodo Photiana p. 326. ſeq. 327. & contra Hottingerum p. 114. Lambecium lib. V. p. 282.

præthereà ea in Conſtantinopolitana Eccleſia non legi. *ὡς αὖ δὲ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου μνησθῶ, ἔπεισί μοι καὶ σφόδρα γελᾷν, ὃς ἐφιλοτιμήθη μὲν συγγράψαι τὰ ἐν τῷ τριῳδίῳ νῦν ἀναγινωσκόμενα συναξάρια· τῇ ῥύμῃ δὲ τῆς κακίας τοῦ σχίσματος κινηθεὶς ἔγραψε καὶ περὶ τῆς προκειμένης ἡμῖν ὑποθέσεως μεγάλα καὶ θαυμαστά. ὅτι γὰρ ταῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει οὐκ ἀνεγινώσκοντο, ἴσασι πάντες, καὶ οὐ δεῖ με περαιτέρω προβαίνειν. ἐν ταύτῃ μόνον τῇ πόλει τινὲς κατέταξαν ἐν τῷ τριῳδίῳ, ὡς ἀναγινώσκονται. Ut verò & Nicephori Calliſti Xanthopuli mentionem faciam, ſanè illud ridiculum mihi & apprimè videtur, quòd ille ſynaxaria, quæ nunc in Triodio ſunt, componere ambitioſo ſtudio conatus eſt: verùm impetu pernicioſi ſchiſmatis motus ſcripſit & de propoſita hac materia ingentia & admirabilia. Ad ſynaxaria illa Byzantii legi non fuiſſe ſolita omnes norunt, nec oportet me ultra procedere. In hac tantùm civitate nonnulli in Triodio aſſuerunt, modo quo nunc videmus ea jacere.*

XVI. Decimus-ſextus in ordine ſit *πανηγυρικὸν*, *Panegyricus*, qvi diverſorum auctorum orationes laudativas, ſeu demon-
94 ſtrativas, ſi vis etiam exornativas in varias Chriſti Domini, & aliorum Sanctorum ſolemnitates. Qvemadmodum enim apud antiqvos in nundinis & conventibus publicis, ubi infinita hominum multitudo ludorum ſpectandorum causâ confluebat, ſimile genus orationum habebatur, ſic & in diebus feſtis Sanctorum, concurrente univerſo populo ad eorum res geſtas celebrandas, hæ orationes veterum ſanctorum Patrum & ſcriptorum celebrium leguntur. Liber manuſcriptus paſſim in Eccleſiis Græcorum reperitur, non idem tamen omnibus eſt, ſed varius pro varietate Eccleſiarum, & collectoris pietate, nec uno tantùm volumine continetur, ſunt qvibus duodecim voluminibus, iisqve ſatis ingentibus pro menſium numero disponuntur. Fruſtrà hic ſcriptorum nomina numerarem, cùm omnes ij ad manus non ſint, nec eſſe unqvam poterunt, neceſſeqve eſſet omnes qvi unqvam aliqvid in memoriam Sanctorum compoſuerunt, recenſere. Recenſebo tamen præcipuos, z) & qvi apud omnes maximo in honore ſunt. Athanaſius Epiſcopus Alexandrinus, Pantaleo Diaco-

z) Pleniorem Catalogum Panegyriſtarum Græcorum petere licebit ex Allatio lib. de Simeonibus, qvi notitiam eorum undiqvaqve ex Vaticana & aliis Bibliothecis non indiligenter collegit, cui in nova qvam paro editione plures etiam adjunxi.

Diaconus & Chartophylax magnæ Ecclesiæ, Ignatius Diaconus
magnæ Ecclesiæ, Basilius Archiepiscopus Seleuciæ, Joannes
Chrysostomus, Theodorus Studites, Basilius Cæsariensis, An-
tipater Bostrorum Episcopus, Andreas Archiepiscopus Cretæ,
Cyrillus Alexandrinus, Amphilochius Episcopus Iconiensis,
Cyrillus Hierosolymitanus Episcopus, Gregorius Neocæsarien- 95
sis, Proclus Patriarcha Constantinopolitanus, Leontius Byzan-
tius, Leontius Hierosolymitanus, Constantinus Porphyrogen-
neta, Leo Imperator, Germanus Archiepiscopus Constantino-
politanus, Georgius Nicomediensis, Titus Bostrorum Episco-
pus, Joannes Damascenus, Theodorus Daphnopates, Jose-
phus Thessalonicensis, Procopius Diaconus & Chartophylax,
Alexander Monachus, Nicetas Philosophus, Timotheus Hiero-
solymitanus, Ephræm Syrus, Gregorius Nyssenus, Asterius
Amaseæ, Gregorius Nazianzenus, Cosmas Vestitor, Sophro-
nius Patriarcha Hierosolymitanus, Epiphanius Cypri, Simeon
Metaphrastes, & plures alii.

XVII. Erit decimus-septimus *Evchologium*, a) *Εὐχολό-
γιον.* Preces enim apud Græcos *εὐχαὶ* sunt, hinc à potiori præ-
stantioriqve parte libri, libro nomen inditum est. Auctor
opusculi *περὶ θείας λειτουργίας καὶ ἱερέων. De sacra Missa & Sacerdo-
tibus. τὸ δὲ εὐχολόγιον ὀφείλει κρατεῖν ὁ ἱερεὺς, καὶ μὴ μετὰ σπουδῆς καὶ
συγχύσεως λέγειν τὰς εὐχὰς, ἀλλὰ καθαρῷ στόματι. Evchologium ve-
rò habeat sacerdos, & preces neque festinanter, neque confusè, sed
clarâ voce recitet.* Continet post tres Chrysostomi, Basilii & Præ-
sanctificatorum Liturgias, de qvibus nos suprà in libro Liturgia-
rum diximus, Preces & ordinem Lychnici sive Vesperi, ordi-
nem & seriem administrandorum Sacramentorum, preces va-
rias ad rerum variarum benedictiones, in mortuos varios ritus & 96
canti-

a) Evchologion allegatur in Anastasii Sinaitæ (sive is Nicænus potius est) quæstione CXLI. Excusum est sæpe numero Græce Venetiis ut 1544. 1550. 1570. 1600. 1602. 1629. 1638. 1642. qvibus à Clariss. Caveo memoratis editionibus addere licebit Venetam A. 1622. 4. Russice vertit Petrus Mogilas Metropolita Kijoviensis, thronique CPol. Exarchus, & in monasterio Kijoviensi edidit A. 1646. Græce ad varias editiones & MSS. Codices recensitum, & latina versione doctissimisqve notis & observationibus illustratum vulgavit Jacobus Goar, Paris. 1645. fol. cujus editionem ex MS. Codice Cæsareo valde posse suppleri notat Lambecius lib V. pag. 287. Evchologion MS. Cryptæ Ferratæ laudat Rich. Simon T. 3. Bibliothecæ Criticæ Gallice editæ p. 226.

cantica, qvæ, Lector, per te in ipſa libri fronte inſpicere poteris. Liber in ea Eccleſia non Sacerdotibus tantùm, ſed Epiſcopis etiam maximè neceſſarius, editus cum manuſcriptis, ſi pauca qvædam excipias, qvæ exſcriptorum potiùs incuria irrepſerunt, concordat. Manuſcripta, ne ea apud Græcos in Græcia perqviramus, Romæ pleraqve apud doctiſſimos viros comperiuntur, antiqviſſimæ & optimæ notæ, omnium tamen antiqvitatem ſuperat Codex Barberinus in charta pergamena qvadratis litteris accuratiſſimè deſcriptus ante nongentos & plures annos, ſententiâ virorum qvi in hiſce rebus judicandis primi habentur, conſcriptus. Manuſcripti in eo differre videntur, qvod unus alio in rerum benedictionibus auctior aut amplior ſit, in Sacramentis conferendis, ſi pauca qvæ eſſentiam rerum non reſpiciunt, demas, in omnibus ſimiles ſunt. Idqve mirum non eſt, cùm apud Græcos pro varietate Eccleſiarum varii qvoqve ritus inoleverint, fides una eaqve perpetua ſemper fuerit, cùm eorum Præſules benè ſapere continuabant. De libro plura poſſem referre & examinare: verumtamen cùm ſub cenſura atqve judicio acerrimorum virorum ſudet, ſententiam de eo veram & judicium infallibile expecto.

XVIII. Sunt alia qvædam, ſed minoris momenti, & majorum librorum qvaſi τεμάχια, & ἀποσπασμάτια, in qvibus ad
97 argumentum unum ſpectantia, ſimul unà omnia congeruntur, ne in illis conqvirendis Lectores defatigentur. Et ſit Liber decimus-octavus, qvem illi *Diaconion* b) nuncupant, qvo omnia qvæ ad Diaconi munus obeundum reqviruntur in agenda re divina, & ſingulis Officiis uno veluti faſce continentur. De eo videtur intelligendus eſſe Joannes Evchaïtarum Epiſcopus, cùm ea carmina εἰς τὸ βιβλίον τῆς διακονίας τοῦ τροπαιοφόρου c) ſcripſit:

Πιστὸς βασιλεὺς, εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ,
Σεβαστὸς, ὀρθόδοξος ὁ μονομάχος,

Τὸ

b) Alioqvi Διακονικὸν denotat ſecretarium ſive Sacriſtiam ut vulgo appellant, ſive etiam locum in Eccleſia in qvo conſiſtunt Diaconi, tum collectam à Diacono pronuntiandam.

c) Hic titulus abeſt in Joannis Mauropidis, Evchaitorum (ita enim potius qvàm Evchaitarum ſcribendum eſſe notat Lambecius) Metropolitæ circa A. C. 1050. clari carminibus in principalium feſtorum Hiſtorias vulgatis Etonæ per M. Buſtum A. 1610. 4. pag. 51.

Τὸ πρὸς σὲ φίλτρον, ὅσον ἐν ψυχῇ φέρων,
Εργοις ἔδειξε λαμπρὲ τροπαιοφόρε,
Απαντα ταῦτα τὴν ἀπαρτίσας χάριν.
Ων ἡ γραφὴ δείκνυσιν αὕτη τοὺς τύπους,
Εμοὶ πρὸ πάντων μαρτυροῦσα τὸν πόθον,
Επειτα ταῖς σαῖς πανσεβάσταις Αὐγούσταις.

Et illa in eundem.

Αλλων βασιλεὺς, σὸς δὲ πιστὸς οἰκέτης,
Ο τὸ κράτος σοῖς ἐκ θεοῦ λιταῖς ἔχων,
Αδελφὸν οὖν δίδωμι τοῖς ὑπηκόοις,
Χαίρων ἐμαυτὸν εἰς τὸ σοὶ δόξαν φέρειν,
Καὶ τὰς Αὐγούστας ὡς συνεργοὺς λαμβάνω,
Πρὸς τὴν ἴσην πρᾶξιν τε, καὶ λειτουργίαν.
Αλλ᾽ ἀντίδος μέγιστε τροπαιοφόρε
Απασιν ἡμῖν τὴν ἄνω σκηπτουχίαν.

Quorum sententia fuerit ex versione Argoli:

Princeps fidelis, Imperator & pius,
Augustus, orthodoxus en Monomachus
Erga te amorem, qualis est corde intimo
Mihi revelavit, tibi Stephephore 98
Cuncta hæc tui ipse conferens in gratiam,
Scriptura quorum ecce ipsa locos indicat,
Tibi ante cunctos testificans cor debitum,
Tuisque magni Palatii inclitis nuribus.

Aliud.

Rex cæterorum, sed tibi domesticus,
Fidelis, ex te plurimum coram DEo
Potens, benignè subditis fratrem exhibeo
Me, cuncta promptus gloriæ hæc tribuens tuæ,
Et comministras utique ministerii,
Nurus capio totius Augustæ domus.
Sed redde contra, magne Trophæophore,
Nos axe latos ætheris dominarier.

XIX. Decimus-nonus sit *εἱρμολόγιον*, *Hirmologium*, sic dictus, qvòd hirmos contineat, *περιέχον πάντας τοὺς εἱρμοὺς τῆς ὀκτωήχου τῶν τε δεσποτικῶν, καὶ θεομητορικῶν, καὶ ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ*, *continens omnes Octoëchi hirmos herilium & Deiparæ solemnitatum, ac totius anni.* Evchologium: *ἀπερχομένου δὲ εἰς τὸν τάφον ψάλλουσιν οἱ ἱερεῖς τοὺς εἱρμοὺς τοῦ μεγάλου κανόνος*. *Abeunte in sepulturam canunt sacerdotes hirmos magni Canonis.* Cedrenus: *τῆς ἑβδόμης ᾠδῆς κατήρχετο τοῦ εἱρμοῦ τοῦ λέγοντος*, &c. *Septima Oda incipiebat hirmum illius tenoris*, &c. Hirmus d) porrò est hymnus, sive Troparium, à qvo reliqvorum Tropariorum, qvæ in ea Ode canerentur conseqventia, & series ducebatur. Idqve ita esse notarunt viri docti, e) ex Simeonis Thessalonicensis Archiepiscopi,
99 lib. de templo, sacerdote, & Mystagogia. Addi potest Zonaras Comment. in Canones Anastasimos Damasceni in Prooemio. *εἱρμὸς δὲ λέγεται ὡς ἀκολουθίαν τινὰ, καὶ τάξιν μέλους, καὶ ἁρμονίας διδοὺς τοῖς μετ' αὐτοῦ τροπαρίοις, πρὸς γὰρ τὸ τῶν εἱρμῶν μέλος κἀκεῖνα ῥυθμίζονται, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀναφερόμενα ἁρμόζονταί τι, καὶ ψάλλονται, καὶ τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ μελῳδήματος ἐκείνου ἀκολουθοῦσιν, ἢ ὅτι συνείρει καὶ συμπλέκει ἑαυτῷ κατὰ τὸ μέλος εἱρμὸς τὸ τροπάριον.* *Hirmus appellatur, quòd seriem quandam, & connexionem, & ordinem cantus & consonantiæ tribuat consequentibus post se Tropariis. Nam ad cantum hirmorum conformantur, & attemperantur etiam Troparia, & decantantur non sine relatione ad hirmos, quorum itidem melodiam & sonum imitantur, vel inde hirmus nomen habet, quòd contrahat, & connectat sibi in melodia & cantu Troparium.* Contendit non nemo f) hirmum in Ecclesia Latina *Tractum* dici. Eam tamen vocem inter Romanæ Ecclesiæ vocabula longè aliud significare, qvàm hirmum, apud Græcos observavit, nec sine ratione Gretserus lib. 5. de Cruce: *Tractus* enim à trahendo dictus est, eo qvòd tractim cantetur. Nec qvæ postmodum subseqvuntur ad illius Musices normam concinuntur. Sed qvid hoc ad hirmum, qvi canon & regula est modulationis subseqventium Tropariorum. Hirmos ejus-

d) Hirmologium ejusmodi prodiit Græce Venet. 1603. 1643. 8. De qvo vide sis Caveum, Cangiumqve, & Nic. Rayæum diss. præliminar. ad T. 1. Junii p. XVII.

e) Meursius in glossar.

f) Idem Meursius loco laudato.

ejusmodi notis etiam musicalibus à Josaphate Cucuzele g) digestos habes in Bibliotheca Barberina, sub hoc titulo: εἱρμολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, καθὼς ψάλλεται εἰς τὸ ἅγιον ὄρος, ἐκαλλωπίσθη δὲ μικρὸν παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις ὀυπλοῦς Ἰωάσαφ τοῦ νέου Κουκουζήλη. *Hirmologium totius anni, ut cani suevit in monte sancto, id verò adornatum paululum est ab humili Hieromanacho Josaphato Cucuzele juniore.* 101
In editis Hirmologiis adduntur nonnulla alia, ex aliis libris Ecclesiasticis Græcorum decerpta, ad faciliorem divini Officii usum. Sed cùm in Hirmologio inter alia capita, illud qvoqve inseratur de exaltatione Panagiæ, operæ me pretium facturum existimo, si qvis sit Græcorum iste ritus g) paucis expediam, ut qvi tot nugas in medium proferunt, jam desinant ineptire. Anteqvam Monachi in mensam procedant (cui id onus incumbit, illi ἐφημέριον vocant) in disco sive scutella, (illi nuncupant παναγιάριον) ut legitur apud Codinum cap. 7. acceptum panem ad instar Crucis, in qvatuor dividit partes æqvales, ex angulo interiori panis abscindit frustum cultro circumiens, adeo ut ex una parte anguli acuminatus sit, ex altero circulari figura, trigonus imperfectus appareat, & sic excisum suo loco, unà cum reliqvo pane simul unito relinqvit, panem sic accommodatum aliâ parte disci cooperit. Ita enim discus ille comparatur cardine ex una parte cum superioris partis oculo colligatus, ut modo capsarum includatur, sin minus velo, & sic apponit in mensa, in qva solus Abbas, vel Proegumenus, qvi scilicet Abbatis, dum ille abest, locum tenet, & δικαῖον appellant, assidet. Finito prandio, & signo dato in Contio, ita ipsi vocant campanulam ex ære fabrefactam, omnes assurgunt, & conceptis precibus, discum illum cum pane, qvi Panagia est, Ephemerius sustollit. Postmodum, reserato Panagiario, & frusto illo è pane exciso converso, ut 100

 mica

g) Lambecius Lib. V. p. 273. memorat MS. seriem ordinationis universi Officii Ecclesiastici, constructam & notis antiqvis Musicis adornatam à Joanne Cucuzele. Βιβλίον σὺν Θεῷ ἁγίῳ περιέχον τὴν ἅπασαν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, συνταχθεῖσαν παρὰ τοῦ Μαΐστορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη. Incipit: Δεῦτε προσκυνήσωμεν κ. τ. λ. Necnon ejusdem Joannis Cucuzelis τέχνην ψαλτικὴν καὶ σημάδια ψαλτὰ μετὰ πάσης χειρονομίας καὶ συνθέσεως.

h) Copiosius hunc ritum illustrant Cangius in glossario Græco p. 1088. & Goarus ad Euchológ. p. 867.

mica nuda superior sit, præsentat Abbati, qvi extremis digitis miculam arripit, & ori impositam absumit: deinde aliis monachis, servato ordine offertur, qvi eodem modo miculam ex Pa-
101 nagiario auferunt, & comedunt. Tum Abbas vinum calici infusum bibit, qvem omnes sequuntur, & gratiis DEo actis discedunt: & hic est modus exaltandi Panagiam, qvamvis alii alio qvoqve modo præparent. Hic tamen modus in monte sancto usitatissimus est. Morem hunc etiam Imperatores servasse in sua mensa habeo ex Codino cap. 7. *τὸ δέ γε παναγιάριον ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης λαβὼν, ἐπάνω τίθησι τῆς τραπέζης, καὶ ὑψῶν παναγίαν δίδωσι ταύτην τῷ δομεστίκῳ, ὁ δὲ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, οὗτος δὲ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἅμα τῷ παναγίαν λαβεῖν ἐν τῷ στόματι πάντες βοῶσι πολυχρόνιον· καὶ ὁ πιγκέρνης αὐτίκα τὸ τοῦ οἰνοχόου φέρει σκουτέλιον, κρατῶν καὶ μανδύλιον, ἐπεὶ περιαπῆραν ὡς εἴρηται, τὸ μινσούλιον. Porrò Præfectus mensæ acceptum Panagiarium mensæ imponit, & elevans Panagiam dat illam Domestico mensæ; ille magno Domestico, hic Imperatori, & quamprimum Panagiam ori inserit, omnes accinunt,* ad multos annos, *& confestim Pincerna cellæ vinariæ scutellam affert cum masili**, *quia mensaria mappa jam antea ablata fuit, ut dictum est.* Id cum pleriqve
102 non intellexissent, in meras nugas versi sunt, qvas optimè explosit Gretserus in Codinum. In exaltatione itaqve Panagiæ, ut diximus, non unus servatur ab omnibus modus, nam seculares cum solemni convivio cives excipiunt, post mensam in dexteram adolescentuli, ex Clero tamen, paululum contractam, & volæ sinistræ impositam panem præparant, & conceptis precibus, Sacerdos ibi astans primus micam accipit, posteà aliis adolescens suggerit, qvod remanet, ipse in manibus maxima cum veneratione consumit.

XX. Pari ratione editus fuit & alius, qvi sit vigesimus liber sub hoc titulo: *σύνταγμα τινῶν ἀναγκαίων ἀκολουθιῶν καθεκάστην ἀνηκουσῶν τῷ ἱερεῖ συλλεγεισῶν ἐκ τοῦ εὐχολογίου. Necessariorum quorumdam quotidianorum officiorum ad sacerdotes pertinentium, & ex Evchologio desumptorum Collectio* in 4to, & continentur: *Ordo servandus in Vesperis, Ordo in Matutino, Epistolæ & Evangelia in varias commemorationes Sanctorum, Ordo pro parva benedictione, Ordo communis invocationis, Ordo in sponsalibus, Ordo in coronatione sponsorum,*

Ordo

* *mantile.*

Ordo in Bigamum. Preces in puerperam primo partûs die, Preces pro obsignando puero, octavo die post partum, Preces in puerperam quadragesimo die, Preces in puerperam cùm abortum fecit, Preces pro catechumeno faciendo, Ordo sacri Baptismatis.

XXI. Liber qvoqve musicalis sit vigesimus primus, in qvo varia Troparia, & Psalmi, & alia qvæ in Matutinis, & in aliis Officiis, & Liturgiis potissimum cantari solent in varia argumen- 103
ta, musicis notis. Ex iis qvædam vocantur *κεκραγάρια*, qvasi diceres *clamatoria*, & est Psalmus i) qvi incipit, *Domine clamavi, exaudi me*, putoqve sic dicta, qvòd in primo versiculo bis verbi *κράζω* mentio fiat. Dicit enim, *κύριε ἐκέκραξα πρὸς σὲ εἰσάκουσόν μου, πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου ἐν τῷ κεκραγέναι με πρὸς σὲ, Domine clamavi ad te, exaudi me, attende voci orationis meæ, cùm clamavero ad te.* Qvamvis non me lateat eo nominis cantica qvoqve cum modulatione decantata inferri. Unde etiam *κράκται* Cantores sunt, non Lectores, nec de aliis Codinum cap. 18. intelligendum esse pro certo dicere audeo: *οἵ τε πρωτοψάλται, καὶ οἱ ἀναγνῶσται, οὓς ἐξ ἔθους παλαιοῦ κράκτας ἐν ταῖς τοιαύταις ὀνομάζουσι πανηγύρεσι, καὶ τελεταῖς. ψάλλουσιν ᾄσματά τινα συντελοῦντα καὶ ἡρμοσμένα εἰς τὰ τοιαῦτα. Quas occupant Protopsaltæ, Domestici, & Lectores, quos veteri more in ejusmodi panegyricis festis, & initiationibus* Clamatores *vocant, qui carmina quædam & cantica canunt huc facientia, & accommodata.* Eadem ferè habet Cantacuzenus Hist. lib. 1. cap. 41. Libri isti musicales non omnes iidem sunt, sed varia, pro libidine exscribentium, aut eorum qvi exscribi curant, continent, omnia tamen ad dierum festorum solemnitatem confecta. Vidi ipse plerosqve elegantissimè scriptos, in qvibus etiam auctorum nomina præfiguntur, de qvibus in observationibus Ecclesiasticis multa.

XXII. Nec deficit vigesimus secundus *ὡρολογόπουλον*, *Parvuum* nempe *Horologium*, à majori enim & satis amplo pro 104
(Kkk) 3 neces-

i) Psalmus CXLI. adde Lambec. V. p. 272.

k) De Horologio dictum supra p. 90. seq. Horologopulum sive Horologii Epitome minori forma prodiit Venet. 1642. *συνοπτικὸν ὡρολόγιον* MS. in Bibl. Regia memorat Cangius.

necessitate, minusculum hoc, & ad portandum magis idoneum, extractum est. Continet, *postquam Christianus è somno surrexerit, gratiarum actionem. Officium mediâ nocte, & Vesperis singulis diebus dici solitum. Novem Cantica. Primam, Tertiam, Sextam, & Nonam horas. Typica, Parvum Apodipnum, Exapostilaria, & Apolyticia totius Hebdomadis, Preces in mensa, Preces brevissimas dicendas singulis diei horis, Menologium brevissimum, Paschalium annorum decem.*

XXIII. Addam his omnibus νέον ἀνθολόγιον, 1) *novum Florilegium*, qvi erit vigesimus-tertius, ab Antonio Arcudio Romæ anno 1598. editum in 4to, cùm enim ipse qvamvis pium, & accuratum, prolixum tamen atqve diffusum divini celebrandi Officii considerasset: ideoqve ob penuriam librorum, secumqve tot volumina deferendi molestiam, Presbyteri vel Monachi Græci, qvi dictum Officium recitare tenentur, munus suum non rectè obeant: ita jubente Julio Antonio Sanctorio Cardinali, Nationis Græcorum Protectore, & parente humanissimo, pro iter agentibus, & aliis, qvi qvamcunqve ob causam choro interesse non possent, & Græco ritu viverent, ex tot voluminibus divinum Græcorum Officium in Breviarium, seu compendium redegit. Qvemadmodum & Orientales Græci *Anthologium* habent, licet imperfectum, ut Arcudius ait, ediditqve. Qvid
105 verò in hoc Anthologio contineatur, habeto tibi ex ejusdem Arcudii verbis: *Complectitur autem hoc Breviarium rubricas generales, Psalterium cum Canticis, juxta septuaginta interpretes, ex nova veteris Testamenti recognitione, & editione. Horologium, Officium feriale, Officium* τῆς ἀναστασίμου ὀκτωήχου μετὰ τῶν ἕνδεκα ἑωθινῶν, εὐαγγελίων τε, καὶ ἐξαποστειλαρίων, ἀναστασίμων. *Pentecostarium, Officium Corporis Christi. Officium defunctorum,* στιχηρὰ, δόξας, καθίσματα, *atque lectiones Sanctorum communium, simplicium, ac propria eorum* συναξάρια, *seu gesta, quorum apud nos dies festi celebrantur. Domini solemnitatum, sanctissimæque DEi genitricis Mariæ, cæterorumque insignium tum duplicium, tum semiduplicium festorum dierum Sanctorum integra per annum Officia. Simplicium verò festorum Canones, seu lectiones proprias, ob operis magnitudinem vitandam, non ponimus, sed commu-*

1) Confer qvæ supra ad p. 89.

communes Sanctorum lectiones congruentes assignamus. Denique quidquid omnino in viginti illis voluminibus sparsim fuseque continebatur, id totum breviùs collectum hoc libro uno præstringitur. Liber tamen tot laboribus, & annorum dispendio absolutus nullo plausu exceptus est. Monachi, qvi Tusculi Basilianam normam seqvi se profiterentur, eorumqve asseclæ, qvod meliora non habeant, cùm iter agunt, eo utuntur, & breviori incommodo se extricant. Et sanè si intra Sanctorum Patrum terminos se continuisset Arcudius, neqve plus sapere, qvàm ipse divinus Spiritus voluisset, Opus neqve inutile, neqve incommodum Orientalibus etiam Græcis fuisset. Verumtamen cùm vetera immutat, integra obtruncat, perfecta immiscet, & de suo addit incompta atqve insulsa, neqve cum Græcis ipsis communia, stomachum sapientibus movit, & opus alias laudabile, dehonestavit. 106

Hi sunt Græcorum Ecclesiastici Libri, m) mi Naudæe, qvos mihi imparato raptimqve scribenti, & aliis negotiis urgentioribus occupato, memoria suggessit. Fortè an alius qvispiam excidit? Credo. Nullo id tamen fuerit illius Ecclesiæ damno, qvæ præcipuos & alicujus considerationis numeratos jam habet. Si qvid omissum est, id parvi momenti, vel fuerit, vel in aliis, qvidqvid in eo continetur, insertum reperietur. Plura potuisse addi, qvi in Græcorum ritibus omnino jejunus non est, fatebitur. Hæc paucula tamen mihi visa sunt sufficere; & jam scis plures me abhinc annos in eosdem libros animadversiones composuisse, reservasseqve mihi multo plura peculiaribus capitibus opportuniùs absolvenda. Vale, mi Naudæe, vale, & tui obseqventissimum ama.

LEO-

m) Nomina aliorum inserta invenies Indici, qvem dissertationibus hisce subjeci.

109 # LEONIS ALLATII
In Libros Ecclesiasticos Græcorum
TRIODIUM, PENTECOSTARIUM, PARACLETICUM
EXAMEN,
Ad VIRUM Clarissimum & Doctissimum
JOANNEM AUBERTUM.

JOANNI AUBERTO
VIRO CLARISSIMO, AC DOCTISSIMO,
LEO ALLATIUS.

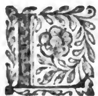
*UALE sit aliorum ingenium, non anxius exquiro (VIR
CLARISSIME AUBERTE) meum certè est, cùm
aliquid, quod arriserit, chartis mandavi, statim ali-
quem mihi conquirere ex hominum genere, qui non levi
pede, & superficie tenus, sed pleno, & prudentia munito pectore sapiunt,
non ut scripti causam suscipiat, & reprehensione digna tueatur, & si
Diis placet, laudet; sed ut vulneribus medeatur, & si quæ sunt non à
recta ratione dictata, corrigat, emendet, immutet, deleat, penitùs
tollat. Neque enim fieri potest, ut omnia semper laudanda scribamus,*
110 *reprehendenda nunquam. Homines sumus, ex ingenio humano scribi-
mus, qui nunquam non labuntur, & errant. Id si nusquam alias,
nunc mihi in negotio difficillimo peroptandum fuit: neque enim in levi-
bus, & levi manu versamur, sed in intima Græcorum penetrantes ady-
ta, & evisceratas ex eorum pectore, & scriptis sententias censoriâ vir-
gulâ examinantes, & ad amussim judicio facto ponderantes ea, in qui-
bus minus est; nec ad Ecclesiæ Catholicæ dogmata sustinentur, tanquam
spuria, & adulterina pandimus, refellimus, & rejicimus, recta sana-*

que

que comprobamus. Tantæ cognitor causæ unus mihi obvius factus es, AUBERTE, cujus eam judicio dirimi, quam in partem cunque res ceciderit, facilè patiar. Nolo hîc illas animi dotes, quibus te DEus ornavit, & orbi Christiano inclarescere voluit, recensere: ne actum ipse agere, & rem gravem, atque eximiam, omnibusque patentem, elumbi hac meâ oratione imminuere videar; jubet id etiam modestia tua, quæ delatas sibi laudes amolitur, & quasi ex non opportunè suoque loco collocatis pudore afficitur, & me etiam similis ratio pudoris ab hac laude retardat. Sed sive taceam ipse, sive sileant alii, 111
nunquam Cyrillus Alexandrinus Episcopus adeò speciosâ veste per te domo elatus, & per omnium manus vagari jussus, conticescet; sed magnis clamoribus beneficium evulgabit. Ægrè reprimunt se Damascenus, Maximus Monachus, & alii, qui à te lumen, & splendorem expectant. Ad te itaque meum de tribus præcipuis Græcorum Libris Examen transmissum, lætus suscipito, atque quo polles ingenio dijudicato, male compta perpolito, errata corrigito, spuria obelisco notato, si nihil est quod arrideat, ignè cremato: quidquid feceris, optimè factum fuerit: faustum, fortunatumque scriptioni accesserit quidquid à te deletum, aut immutatum fuerit, ne des aliquid amicitiæ: exosculabor sententiam, nec judicem alium appellabo. Mitto tibi nonnulla alia Damasceni scripta, è Bibliothecis Italicis eruta & Georgii Chioniadæ scholia improbo labore, atque invitis Musis exscripta, adeo in Archetypo erant omnia confusa, & avia, ut nisi Simonis Portii amicissimi mei intendens industria, & vigil cura advenisset, sanè de eo exscribendo desperassemus. Exscriptus ta- 112
men ille est, capita numerata, verba, quibus scholia applicanda erant, indicata, ut AUBERTO nostro majoribus studiis occupato, laborem levaremus: quidquid præterea sum, totus tuus sum. Vale.

113 LEONIS ALLATII DE TRIODIO.

IBRUM Græcorum Ecclesiasticum, in qvo Officium in Ecclesiis eorum recitari solitum à Septuagesima, qvam ipsi vocant Dominicam Publicani & Pharisæi, ad Sabbatum sanctum continetur, nomine Triodion, n) qvod cùm Canones & Hymni in solemnitates Domini nostri JEsu Christi, B. Mariæ Virginis, & aliorum Sanctorum novem habeant strophas, ut ita dicam, Odas nuncupatas, qvasi Cantiones liber hic Canones hujuscemodi, ut plurimùm, qvi ternas Odas non excedunt, complectitur. Hunc ego librum Triodion appellatum attentè legi, & in eo præter multa Typographorum errata fœdissima, qvæ librum ipsum non culpant, hæc præterea adnotavi digna, qvæ expurgentur, tamqvam hæretica, & erronea.

Anteqvam autem illa enumerem, illud animadvertendum est, libri hujus plures & varios fuisse auctores, qvi pro tempore alia atqve alia addendo, librum neqve parvum per se, neqve exiguum, majorem etiam usqve ad fastidium fecére adeò, ut, si
114 modus non adhibeatur, & temeritas addentium non tantùm in isto libro, sed in aliis etiam, comprimatur, erit cùm nox & dies pro illis solùm recitandis, tantum abest ut cani possint, qvæ vix modò sufficiunt, satis non erunt. Qvare sacerdotes, qvi nostro hoc ævo lectione tam prolixâ defatigati, sæpè sæpiùs ab Officiis recitandis abstinent, vel pro libito omittentes, qvasi per saltus, qvæ sibi videntur, tantùm recitant, plausibiliori nomine impotentiam causati penitus omittent omnia. Eoqve præcipuè qvod apud eos ad hunc diem non convenit, qvæ qvisqve qvolibet die recitare teneatur.

Auctores libri, qvò propiùs aberant à Christo, & divinâ progenie, meliùs qvæ erant veritatis cernentes, optimè & sine ulla offensione divinas Sanctorum laudes, & Fidei dogmata decanta-

n) De hoc Triodio dictum, supra p. 69. ut de Synaxariis p. 91.

cantarunt: seqviores affectibus propriis distracti, sæpè etiam odio in Romanam Ecclesiam, multa qvæ à veritate aberrant, intruserunt. Qvod sanè manifestum est in hoc libro; nam antiqva ferè omnia plana sunt, nihil in se continent, qvod pias aures offendat: recentia multis scatent erroribus, & subdolè sæpiùs in Romanam Ecclesiam garriunt, multas etiam hæreseon labes lectionibus inspergunt. Qvibus abcisis, liber nitori suo pristino restitutus, nullâ expurgatione indigebit.

Inter auctores recentiores, qvi librum novis scriptorum accessionibus fœdarunt, præcipui sunt Nicephorus Callistus Xanthopulus, o) & Philotheus Patriarcha Constantinopoli- 115
tanus, Schismatici, & Hæretici.

Callistus, qvi est etiam auctor Historiæ Ecclesiasticæ à Lango editæ, in suis scriptis processionem à Patre tantùm Spiritus sancti pertinaciter defendit. Andronico Imperatori Ecclesiæ Romanæ hosti infensissimo, ob hanc contra Latinos hæresim defensam, blanditur, & in Latinorum ritus, & Ecclesiasticas Cæremonias oblatrat.

Philotheus Palamæarum partium assertor multis contra Latinos invectus est: multum etiam pro Palama, illiusqve hæresibus à plerisqve Græcis oppugnatis, & damnatis, defendendis, & scriptis, & operibus insudavit. Tandem ipsum Palamam inter Sanctos retulit, & Officium in ejus laudem composuit, ut infra videbimus.

Errores à me in hoc libro notati potissimum in synaxariis, hoc est in lectionibus sic dictis, qvòd in compendio sparsa hinc inde recolligantur, & auditoribus pleno conventu proponantur, comperiuntur. Eorum collector fuit dictus Xanthopulus, ut ex nota qvasi procemiali pag. 3. fac. 6. col. 1. in fine discimus. Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ Τριωδίου μίαν ἑκάστην αὐτῶν ἀπολογούμενα, πῶς τε κατ' ἀρχὰς γέγονε, καὶ δι' ἣν αἰτίαν οὕτω νῦν ἔχουσι, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων, καὶ

o) Antonius Possevinus lib. VI. Bibl. selectæ c. 2. inter causas dissidii, qvod inter Ecclesiam Græcam & latinam adhuc foveri non desinit, refert errores qvi spectant ad eorum rituale, in qvod qvadringentos abhinc annos acerba qvædam maledicta Nicephorus Xanthopulus in latinam Ecclesiam male affectus conjecerit. Philotheus Patriarcha CPolitanus fuit circa eadem fere tempora, eodem sæculo XIV. De utroqve & Nicephoro & Philotheo dixi in Bibl. Græca suo loco.

θεοφόρων πατέρων ἐτάχθησαν μετά τινων ἐπισκέψεων μερικῶν. ἀρχόμενα
116 *ἀπὸ τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, καὶ καταλήγοντα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων.* Id est, *Nicephori Callisti Xanthopuli in præcipuas Triodii festivitates synaxaria, quæ illarum causas reddunt, unde originem habuerunt, & quamnam ob causam hoc tempore ita se habeant, & à divinis Patribus sic disposita sint, cum nonnullis circumstantiis particularibus. Ordiuntur à Publicano, & Pharisæo, finiunt in solemnitatem omnium Sanctorum.*

I. Primus ergo error est, qvi pœnarum inferni aliqvando finem esse, & damnatorum redemptionem insinuat. Pag. enim 9.6.c,2.f. hortatur Christi fideles Christum exorare, ut animas fidelium mortuorum ab igne sempiterno liberet, *ἵνα τοῦ αἰωνίου πυρὸς αὐτὰς ῥύσηται, ut eas ab igne sempiterno liberet.* Et infra p. 10. b. c. 2. m. *τῆς αἰωνίου λύτρωσαι κολάσεως, ab æterna libera pœna.* Et rursus, *καὶ σκώληκος ἀλήκτως κολάζοντος, à verme indesinenter puniente.* In his videntur Origenis errorem p) ab Ecclesia Græca etiam decreto synodali, atqve Oecumenico q) damnatum secuti, qvi finem aliqvando infernalibus pœnis statuebat. Et in nonnullis Orientalium Nationum r) à piis viris confectis, & cui id onus incumbit, traditis relationibus, ubi instituta ac mores, & fides illarum nationum exponuntur, inter alios earum errores, hunc qvoqve vidi adnotatum, eos tenere firmiter, pœnas inferni aliqvando finem habituras. Hinc faciliùs svadeor, sive id Origenistarum, sive aliorum fraude factum sit

p) De Origenis sententia confer Petavium III. 6. de Angelis, Gvil. Spencerum ad Origenem contra Celsum p. 47. seq. & illustris Huetii Origeniana p. 153. Si tamen rectè calculos ponas, videbis Græcorum qvos h. l. perstringit Allatius sententiam ab Origenis opinione plurimum dissidere, nam Origenes sibi persvasit omnes pœnas atqve supplicia inferorum fore tantum temporalia & purgatoria: Græci vero non negant dæmones & impios homines in æternum esse puniendos, sed tantum aliqvos ex hominibus putant precibus aliorum, post temporaria supplicia inferorum flammis eripi, qvæ eorum doctrina ab Ecclesiæ Rom. placitis de purgatorio non differt nisi nomine, & qvod infernum appellant, qvod latini purgatorium. Vide Allatium librò de purgatorio & contra Hottingerum p. 152. atqve Richardi Simonis notas ad Gabrielem Philadelphiensem p. 254. seq.

q) In Synodo V. & diu post in Florentina.

r) Confer qvæ de Georgianis sive Iberianis idem Rich. Simon in Historia Critica dogmatum rituumqve Oriental. cap. V.

sit in Ecclesiam Græcam, præter Catholicorum mentem irrepsisse, & postea latenter fuisse propagatum. Adde Græcos illam 118
mordicus tueri sententiam, preces à sanctis viris, Deoqve gratis effusas, infidelibus, & æternis cruciatibus damnatis proficuas esse, qvibus & recreantur, & aliqvando etiam earum ope à pœnis liberantur. Exemploqve multorum, sed præcipuè Trajani, & Theophili Imperatorum, & Ethnici, qvem allocutus esse S. Macarius narratur in synaxario ejusdem diei pag. 11. b. c. 1. f. Ὅτι δὲ ὠφελεῖ τὰς ψυχὰς τὰ ὑπὲρ αὐτῶν γινόμενα, δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὸν ἅγιον Μακάριον ἱστορίας, ὃς ἀνδρὸς ἀσεβοῦς Ἕλληνος ξηρὸν κράνιον κατὰ τὴν ὁδὸν παριὼν εὑρηκὼς, ἤρετο εἴ τινά ποτε ἐν ᾅδῃ παραμυθίας αἴσθησιν ἔχουσι. τὸ δὲ ἀπεκρίνατο. πολλὴν αὐτοὺς ἔχειν ἄνεσιν, ἡνίκα ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὔχῃ πάτερ εἰπών. ἦν γὰρ τοῦτο ποιῶν ὁ μέγας, καὶ δεόμενος τοῦ Θεοῦ μαθεῖν ἐφιέμενος, εἰ ὠφέλειά τις τοῖς προκεκοιμημένοις ἐντεῦθεν ἐγίνετο. ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος ὁ Διάλογος διὰ προσευχῆς τὸν βασιλέα Τραϊανὸν σέσωκεν, ἀκούσας παρὰ Θεοῦ, μὴ ἄλλο τί ποτε αὐτὸν ὑπὲρ ἀσεβοῦς δεηθῆναι. ναὶ μὴν καὶ τὸν θεοστυγῆ Θεόφιλον Θεοδώρα ἡ βασιλὶς διὰ τῶν ἁγίων καὶ ὁμολογητῶν ἀνδρῶν τῶν βασάνων ἐξήρπασε, καὶ διέσωσεν ὡς ἱστόρηται. Id est, *Res à sanctis pro animabus gestas, illis proficuas esse, multis aliis, sed præcipuè ex historia illa, quæ de sancto Macario narratur, perspicuum est. Hic siquidem infidelis hominis gentilis exsiccatam calvariam præteriens in itinere adinuentam interrogavit: si quam in inferno consolationem persentiscunt. Illa respondit summoperè eos recreari, cùm pro mortuis preces Pater effundis. Magnus enim ille id facere sueverat, DEumque exorabat, discere appetens, si quæ inde utilitas mortuis acce-* 117
deret. Sed & Gregorius Dialogus nuncupatus, mediis precibus Imperatorem Trajanum liberavit, monitus propterea à DEo, ne de cætero pro infideli deprecaretur. Quinimmo DEo exosum Theophilum Theodora Imperatrix, sanctorum Confessorum ope tormentis surripuit, servavitque, ut in historiis scriptum est. Glycas epist. 26. Καὶ τί λέγω περὶ ἀνδρῶν εὐσεβῶν ὅπου γε καὶ θανοῦσιν ἀσεβέσιν οὖσιν, ὡς ὁ λόγος, ἤδη γνωρίσαι σοι λύσιν ἀμπλακημάτων ἐπήνεγκε δικαίου εὐχή; ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοιούτων ἀπίστων δηλαδὴ, ἐὰν τὰ τοῦ κόσμου πένησι δώσεις, ὡς οἱ μαθηταὶ διαγορεύουσι τοῦ Χριστοῦ κατ᾽ οὐδὲν ὠφελήσει αὐτούς. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἱερῶν εὐχῶν. ὃ γὰρ ποιῆσαι τὰ τοῦ κόσμου διδόμενα πένησιν οὐκ ἰσχύουσιν, τοῦτο εὐχὴ δικαίου παραδό-

ξας ἐποίησεν. ὁ γὰρ Διάλογος μέγας Γρηγόριος τοῦ θεοῦ δεηθεὶς ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν Τραϊανοῦ βασιλέως τοῦ ἐν ἀσεβείᾳ τὸν βίον καταλύσαντος, οὐ διήμαρτε τῆς αἰτήσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ πρωτομάρτυς Θέκλα ὑπὲρ ἑλληνίδος τινός, ἡ Φαλκονίλλη τὸ ὄνομα, τοῦ θεοῦ δεηθεῖσα τῶν αἰωνίων αὐτὴν βασάνων, ἀπήλλαξεν. καὶ ὁ μέγας δὲ Μακάριος ἐντυχὼν καθ' ὁδὸν τῷ τοῦ ἀρχιερέως τῶν εἰδώλων ξηρανθέντι κρανίῳ, καὶ ἐρωτήσας αὐτό, περὶ ὧν ἐγλίχετο μαθεῖν, ἤκουσεν ἐξ αὐτοῦ, λόγον γὰρ ἀληθείας ἐνέπνευσεν αὐτῷ τηνικαῦτα ὁ θεός, ὡς ἡνίκα προσφέρεις τὰς θυσίας ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τότε παραμυθίας μικρᾶς αἰσθανόμεθα. ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς Μαυρίκιος ἁμαρτίᾳ περιπεσὼν μείζονι τοῦ ἀφεθῆναι αὐτῷ, μυριοπληθῆ γὰρ στρατὸν μαχαίρᾳ παρέδωκε βαρβαρικῇ, εὐχαῖς ἀνδρῶν ὁσίων ἐξέφυγε τὴν αἰωνίζουσαν κόλασιν. *Et quid de hominibus*
119 *piis loquor, cùm & quibusdam demortuis impiis, ut oratio jam exponet, peccatorum solutionem apportarunt preces justi? Verumtamen si pro infidelibus omnia mundi pauperibus tradas, ut Christi discipuli dicunt, nullo illis emolumento fuerint. Et hæc si ita se habent, quid nobis de sacrarum precum viribus dicendum est? Quod enim res mundanæ pauperibus exhibita efficere non possunt, justi oratio admirabiliter perfecit. Magnus namque Gregorius cognomento Dialogus, effusis precibus ad DEum, pro remissione peccatorum Trajani Imperatoris, qui vitam in impietate finierat, à postulatis non cecidit. Sed & prima martyr Thecla pro gentili, cui Falconilla nomen, supplicans, à sempiternis eam pœnis eripuit. Magnus item Macarius per viam in sacerdotum Idolorum principis exsiccatam calvariam incidens, & poscens ab ea quod libebat addiscere, audiit, verbum namque veritatis illi DEus inspiraverat. Cùm sacrificia pro mortuis offers, tunc nos pusillam consolationem persentiscimus. Imò & Mauricius Imperator, cùm in peccatum remissione gravius incidisset, innumeram enim exercitus multitudinem barbaris trucidandam exhibuit, precibus hominum sanctorum æternas pœnas aufugit.* Joannes Damascenus. s) Trajani historiæ, qvam miraculum germanum, & irrefutabile ab Oriente, & Occidente comprobatum vocat, & de Macarii cum Mortuo colloqvio, de Falconilla narrationem subdit, qvæ cùm esset gentilis, idolorum cultrix, profana, & Christi ministerio aliena, salvata nihilominus est à Protomarty-
120 re. De Trajani & Falconillæ ethnicæ salute, eadem cum Damasceno refert Auctor vitæ Cosmæ Melodi: Κύριε ὁ θεός, ὁ καὶ

Τραϊα-

s) Joannes Damascenus sermone de precibus pro defunctis p. 420. seq.

Τραϊανὸν τὸν δυσσεβῆ βασιλέα, καὶ κατὰ χριστιανῶν ἀμέτρως λυττήσαντα
ταῖς τοῦ σοῦ θεράποντος Γρηγορίου δεήσεσι τῆς κρίσεως τοῦ πυρὸς λυτρω-
σάμενος, καὶ Φαλκονίλλαν τὴν ἑλληνίδα ταῖς τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης
εὐχαῖς τῷ κλήρῳ τῶν σωζομένων συγκαταλέξας, αὐτὸς ἐπάκουσον καὶ
ἡμῶν καὶ ταῖς τῶν ἐκλεκτῶν σου σκηναῖς τὸν τῶν σῶν οἰκετῶν γεννήτορα
κατασκήνωσον. εἰ γὰρ μεγίστη ἡ πρωτομάρτυς Θέκλα. μέγας γὰρ ὁ θεῖος
Γρηγόριος, καὶ διὰ τοῦτο παρά σοι δεδυνημένοι τὰ μέγιστα. ἀλλά γε
πρόσεισι καὶ ἡμῖν αὐτὲ τοῦ τεθνηκότος ἀγαθουργίαι πρὸς ἀντισήκωσιν. καὶ
προσέτι τὰ εὐγενῆ ταῦτα νεόφυτα, καὶ καλλίκαρπα, κἂν ἐκ φαύλης
ῥίζης ἐβλάστησαν, ὡς τὸ ἐνδέον ἐκεῖθεν, ἔνθεν τὴν ἀναπλήρωσιν δέχε-
σθαι. *Domine, DEus, qui Trajanum regem impium, qui in Christia-
nos immoderatè tanquam rabidus canis savierat, servi tui Gregorii preci-
bus à gehenna ignis liberasti, & Falconillam gentilem, Thecla protomar-
tyris supplicationibus sorti justorum adnumerasti, tu ipse exaudi nos quo-
que, & in electorum tuorum tabernaculis servorum tuorum parentem
colloca. Licet enim Thecla protomartyr maxima fuerit, magnus porrò
& divinus Gregorius, ideoque maxima quoque ex te exculpserunt, ni-
hilominus suppetunt & nobis, quæ apponamus, & defuncti res probè
gestæ, & nobiles hi, recenterque nati, & fructicosi, quamvis ex im-
proba radice orti sunt, surculi, quibus si quid fuerit, quod in nobis mi-
nus sit, supplere possumus.* Et Nicolaus Atheniensis Metropolita in
Officio sancti Olei, qvod in demortuos canitur: Καὶ παράσχου
συγγνώμην τῷ δούλῳ σου τῷ παροργήσαντί σε, ὡς σάρκα ἀνθρωπίνην 121
φοροῦντι καὶ ἀσθένειαν ἔχοντι, καὶ ὡς ἐπήκουσας τῇ θελήσει σου Θέκλῃ
τῇ πρωτομάρτυρι, τῇ ἐπὶ μητρὶ αὐτῆς εἰδωλολατρίδι, καὶ οὐ παρεῖδες
τὴν δέησιν αὐτῆς, ἀλλ' ὡς ὑπεράγαθος, καὶ εὐδιάλλακτος ἔδω-
κας αὐτῇ συγγνώμην. καὶ ὡς ἔλυσας τῆς μάστιγος Τραϊανὸν δι' ἐκτενοῦς
ἐντεύξεως τοῦ δούλου σου Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, ἐπάκουσον καὶ ἡμῶν
δεομένων σου οὐκ ἐπὶ εἰδωλολατρίδι, ἀλλ' ἐπὶ τὸν πιστόν σου δοῦλον πα-
ροργίσαντά σε δι' ἀσθένειαν. *Et prabe veniam servo tuo, qui te in ira-
cundiam commovit, tanquam qui carnem humanam fert, & imbecilli-
tati subjicitur; & ut exaudisti tuâ voluntate Theclam protomartyrem,
pro matre gentili exorantem, & non contempsisti preces illius, sed ut
super omnia bonus, & facilè conciliabilis exhibuisti illi veniam, & ut è
supplicio liberasti Trajanum, per extensas preces servi tui Gregorii Dialogi,
exaudi nos quoque supplicantes non pro gentili, sed pro fideli servo tuo,
qui ob imbecillitatem te in iracundiam concitavit.* De Trajano etiam
Nicepho-

Nicephorus Blemida Tractatu, Qvalem deceat esse Imperato-
rem: Διὸ πολλοὶ τῶν πάλαι βασιλέων ἔργοις καὶ λόγοις ἐφιλοσόφησαν
περὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς. οὐκ ἔλαττον δὲ τῶν ἄλλων Τραϊανὸς ὁ βασιλεὺς
τὸν πατέρα Νερούαν διαδεξάμενος καλῶς καὶ αὐτὸν βασιλεύσαντα
ἐμιμεῖτο. τοσοῦτον γὰρ εἶχε τὸ ταπεινὸν, καὶ συμπαθὲς, καὶ εὐπρόσι-
τον, ὡς καὶ παντὶ λυπουμένῳ συμπάσχειν, καὶ συναλγεῖν, καὶ
πρὸς τοὺς πταίοντας ἀνεξίκακον εἶναι, λέγων, ἁρμόζει τῷ βασιλεῖ
μιμεῖσθαι θεὸν, καὶ τῶν πταισμάτων τῶν δούλων ἀνέχεσθαι. διὰ τοῦ-
το καὶ συγγνώμης ἠξιώθη παρὰ θεοῦ, οὐ μόνον τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλ-
122 λὰ καὶ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ τὸ μέγιστον καὶ παράδοξον ταῖς δεήσεσι
τοῦ θαυματουργοῦ Γρηγορίου, οὗ ὁ διάλογος. τῆς γὰρ φιλανθρω-
πίας, καὶ συμπαθείας ἧς ἐκεῖνος πλουσίως μετεδίδου τοῖς πταίου-
σιν ἔτυχε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τῆς ζωῆς τέλει παρὰ θεοῦ τοῦ ἀποδεχο-
μένου μὲν τὸ συμπαθὲς, καὶ φιλάνθρωπον, μισοῦντος δὲ τὸ ἀπη-
νὲς, καὶ ἀπάνθρωπον, καὶ πρὸς τοὺς τὸ ὁμόφυλον ἀκαμπεῖς, καὶ
ἀσυμπαθεῖς κατ' ἀξίαν κολάζοντος. ἔδειξε γὰρ ὅτι συνεργούσης εὐ-
χῆς δικαίου νικᾷ τὸ συμπαθὲς, καὶ αὐτὴν τὴν ἀσέβειαν. *Quapropter
multi ex antiquis Imperatoribus verbo & opere de hac eadem virtute phi-
losophati sunt. Inter eos non fuit postremus Trajanus Imperator, qui pa-
trem Nervam excepit, probeque illius res gestas imitabatur: adeo enim
erat animo demisso, misericordi, & facili, ut cum omnibus afflictis af-
flictaretur, ac condoleret, nec iis, qui malè se gesserant, irasceretur,
illud habens in ore, proprium esse Imperatori DEum æmulari, & errores
servorum sustinere: ideoque misericordiam à DEo consecutus est, non
peccatorum tantùm, sed quod apprimè eximium est, & præter omnem
expectationem, precibus miraculorum effectoris Gregorii cognomento Dia-
logi, propria salutis. Humanitatem enim, & misericordiam, quam
ille abundè aliis ministrabat, ipse in vitæ exitu à DEo, qui misericor-
diam atque humanitatem exosculatur, efferatos atque immisericordes
animos odit, & ad idem genus implacabiles, atque inexorabiles pro di-
gnitate castigat, adeptus est, illudque omninò comprobavit justorum pre-
cibus concurrentibus, ipsam etiam impietatem à misericordia superari.*
Macarii historiam è Palladii Lausiacis desumptam t) præter
Nicephorum, Joannes Damascenus refert ibidem, & com-
pro-

t) Qvanqvam in editionibus Palladii illud de Macario non exstat, tamen in Codice Col-
bertino reperit Cotelerius III. p. 563. monument. Græc. Vide eundem T. 1. p. 546.
seq. ac de Falconilla Acta Theclæ in spicilegio Grabiano T. 1. p. 109.

probat. Et Joannes Hagioëlita in Encomio Macarii Ægyptii. 123
Οὐ τὰς προσευχὰς καὶ κρανίον ἕλληνός τινος ἱερέως ἐν ἐρήμῳ κείμενον παραδόξως ἀνεκήρυξεν, καὶ ἐν τοῖς βασάνοις ἄνεσιν χαριζομένας ἐνέδειξεν, ὅταν ὑπὲρ αὐτῶν γίνοιντο. *Cujus preces & calvaria cujusdam gentilis sacerdotis in eremo projecta admirabiliter prædicavit, & iis, qui in tormentis erant cessationem suppeditantes, cùm pro illis funderentur, demonstravit.* Theophilum ab alterius vitæ suppliciis liberatum sanctorum precibus, præter Nicephorum, tradunt Zonaras Histor. tom. 3. in vita Michaëlis filii, Constantinus Manasses in Synopsi, Gennadius pro Concilio Florentino pag. 5. & alii. Trajani, Theodorus Metochita Histor. Rom. lib. 1. Gabriel Philadelphiensis pro Græcis contra Latinos different. 4. ex Joanne Damasceno. Qvæ si vera sunt, jam post hanc vitam in inferno redemptionem, ac salutem esse comprobant. Et licet pleriqve apud Latinos, qvibus historia de salute Trajani cordi est, ut similem errorem evitarent, multa commenti sint: hi qvidem Trajanum ad vitam revocatum à sancto Gregorio, & baptizatum, rursumqve vitâ functum abiisse in cœlum: Alii non revixisse corpus, sed clanculò animam à Gregorio baptizatam: Alii haud qvaqvam ab inferis liberatam, sed tantummodò pœnis alleviatam: Alii alia ridicula addidêre, ut de cranio illius cum vivida adhuc lingva reperto. Alii item scholasticè differentes, rem ita potuisse esse voluerunt, Trajanum, postqvam ex hac vita migravit, secundùm præsentem justitiam in Tartarum detrusum, secundùm autem superiores causas, qvibus prævidebatur ad vitam revocandus orationibus S. Gregorii, erat de 124
illo aliter disponendum, qvare non finaliter fuit in inferno deputatus. Alii tamen saniori consilio, inter fabulas, & anilia nugamenta, u) totum hoc, qvod de Trajani salute refertur, rejecerunt. Licet, inqvam, res hæc ita pertractetur à Latinis, Græci tamen apertis velis, & sine ulla sui dicti emollitione, qvin etiam factum aliorum exemplis comprobantes, in eam

u) Plures è Romana Ecclesia scriptores qvi fabulam illam explodunt, laudavi in Bibliotheca latina, ubi de Plinii junioris Epistolis. Qvanqvam ex eadem qvoqve Ecclesia Romana non desunt qvi huic & similibus narrationibus libenter accommodarunt fidem, ut Alphonsus Ciacconus, cujus Apologia pro relatione de Trajano, inscribitur: *Historia verissima à multorum calumniis vindicata.*

iverunt sententiam, animas æternis pœnis condemnatas, si sanctorum preces intercedant, salvari posse, & sanctorum precibus detrahere, qvi id negaret, qvasi ipsæ nullius essent roboris apud DEum. Ideoqve neqve causas sententiæ suæ qværunt, sed admiratione perciti, omnia in misericordiam DEi, & orationis vim deferunt. Joannes Damascenus dicto loco: Θαυμαστὸς εἶ δέσποτα, καὶ θαυμαστά σου τὰ ἔργα, καί σου τὴν ἄφατον εὐσπλαγχνίαν δοξάζομεν, ὅτι πάντοτε πρὸς τὸ φιλάνθρωπον ἰθύεις, καὶ τοῖς δούλοις σου τὰς ἀφορμὰς παρέχεις, τῆς τε φιλαδελφίας, καὶ τῆς πρός σε βεβαίας πίστεως καὶ ἐλπίδος, καὶ ἐδίδαξας ἡμᾶς διὰ τῶν σῶν θεραπόντων εὐεργεσίας ποιεῖν ὑπὲρ ἀλλήλων ἐξιλασμούς τε, καὶ ὁλοκαυτώσεις, ὕμνους, καὶ ψαλμῳδίας, καὶ προσευχὰς οὐκ εἰκῆ καὶ εἰς μάτην. σὺ γὰρ ἀπλανὴς καὶ εὐπάροχος, καὶ διδοὺς πᾶν ὁ ποιοῦ προσφέρουσιν εἰς δόξαν σου μυριοπλασίονα τὴν ἀντίδοσιν, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐπὶ τῷ σῷ ὀνόματι γινομένων ἀνόνητον. Id est: *Mirabilis es Domine, & mira-*
125 *bilia sunt opera tua: misericordiam tuam ineffabilem rectè glorificamus: undequaque enim ad misericordiam propensus es, servisque tuis varias occasiones salutis, fraternæ dilectionis, solidaque spei, ac fidei erga te prabes, docens per famulos tuos nos invicem mutuis beneficiis debere prosequi: qualia sunt propitiationes & holocausta, hymni, psalmorum cantus, & preces. Neque id temerè frustrave. Nam cùm errare nescias, ad largiendumque sis facilis, & millesariam retribuas pro omnibus, quæ in gloriam tuam offeruntur, quomodo inutile erit aliquid, quod in nomine tuo fuerit factum?* Et cùm ipsi fateantur, criminosum esse pro infidelibus, & filiis perditionis aut orare, aut sacrum offerre, ideoqve eundem D. Gregorium admonitum, ne de cætero similia auderet, tanto viro non verentur, actionem tam indignam, qvæ neqve ex ignorantia, neqve ex impotentia animi potuit provenire, impingere; & volunt hominem in eadem ipsa actione, in qva pro idololatra orans in DEum delinqvebat, à DEo exauditum fuisse.

De Theophilo Baronius x) ex Gennadio Patriarcha in expositione pro Concilio Florentino sess. 5. tradit in ipso fine vitæ sui erroris pœnitentem, imaginem sacram adorasse, ac post mortem in judicium raptum, precibus uxoris Theodoræ, Metho-

x) Baron. ad A. C. 842.

thodii Patriarchæ, & aliorum, misericordiam à DEo consecutum esse: & fusè narrat idem Xanthopulus in Synaxario secundæ jejuniorum Dominicæ pag. 72. 6. c. 1. m. refertqve Au- 126
ctor innominatus de constitutione * Dominicæ orthodoxæ. Qvod si verum esset, nulli dubium est, sanctorum preces ita invaluisse, pœnitentiâ etiam Theophili confirmatas, ut à meritis æternisqve suppliciis illum liberarent. Sed hoc ad rem propositam nihil facit, cùm Græci dicant mortuis infidelibus impœnitentibus, & in peccatis mortuis preces sanctorum proficuas esse, & manifestè colligitur ex Joanne Zonara in ejus vita. Expirans enim uxorem, & Canicleio Præfectum Theoctistum multum obtestatus est, ne paterentur venerandas imagines reponi, aut Joannem, qvi Iconomachorum hæresim propugnabat, Ecclesia pelli. Adde etiam Imperii æmuli Theophobi caput per vim abcisum manibus propriis contrectasse, & qvasi injurias ulciscentem, illius cruciatu, atqve supplicio pavisse oculos, animumqve exsaturasse, & vindictæ sitim verbis etiam illis, *neque ego posthac Theophilus, neque tu Theophobus eris*, propalasse, & dum hæc diceret, expirasse. Hunc tamen Zonaras in vita Michaëlis filii, communibus precibus post mortem à tormentis liberatum narrat, illisqve fidem abrogare, nonnisi qvi intercessiones sanctorum apud DEum aliqvid posse ignorat. Ecce ejus verba: Οὕτω φασὶ καὶ τὴν βασίλισσαν θερμότατα δεηθῆναι τοῦ τε πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, καὶ μοναχῶν κοινὴν προσενεγκεῖν δέησιν τῷ θεῷ, ὥστε σωτηρίας τυχεῖν τὸν βασιλέα, καὶ ξυνευνέτην αὐτῆς. καὶ μέντοι θερμότατα δεηθῆναι αὐτοὺς τοῦ θεοῦ, καὶ τὸν μὴ παριδεῖν τὴν αἴτησιν τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, ἀλλ' ἀξιῶσαι συγγνώμης τὸν βασιλέα Θεό- 127
φιλον. ᾄδεται ταῦτα καὶ τοῖς ἀφορῶσι πρὸς τὸ φιλάνθρωπον τοῦ θεοῦ, καὶ δέχεται, καὶ πιστεύεται. ἀπιστήσει δὲ οὐδεὶς, ἢ ὅστις οὐ μέγα οἴεται δύνασθαι τὰς τῶν ἁγίων ἐντεύξεις τὰς πρὸς τὸν θεόν, οὐδὲ ἀντιμετρεῖν οἶδε τὴν τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα πρὸς τὰ ἀνθρώπινα ἀγνοήματα. Id est: *Tum ajunt Imperatricem instantissimè orasse Patriarcham, aliosque Pontifices, & monachos, ut communibus precibus Imperatoris & conjugis sui salutem à DEo exorarent. Quod cum illi ferventibus animis fecissent, DEum preces servorum suorum non esse aspernatum, sed ignovisse Imperatori Theophilo. Celebrantur hæc & ab eis, qui DEi humanitatem intuentur, & recipiunt, & credunt. Neque verò quisquam eis fidem abrogaret, nisi* qui

* 2. Qvadragesimæ, qvâ restitutum imaginum cultum Græci celebrant. infra p. 144.

qui parùm posse intercessiones sanctorum apud DEum senserit, & DEi bonitatem cum humanis erratis componere ignorarit. Qvid plura? Paulus Monachus Monembasiæ Episcopus in Narrationibus tradit, matrem adulteram damnatam, à pœnis liberatam fuisse à filio precibus & orationibus. Et Glycas, sive Zonaras in epistolis, epist. 21. Εἰ γὰρ καὶ περί τινων ἁγίων ἔτι τῷ βίῳ περιόντων ἠκούσαμεν ὅτι δι' εὐχῶν αὐτῶν, καί τινας ἐν ἀσεβείᾳ τὴν ζωὴν καταλύσαντας αἰωνιζούσης κολάσεως ἠλευθερώθησαν, τί τὸ κωλῦον μὴ καὶ τὸν βίον ἀλλάξαντες καὶ τοῦ θεοῦ δήπου ἐγγύτερον γεγονότες τὰ αὐτὰ τοῖς προλαβοῦσι ποιεῖν, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν, ἵνα μὴ λέγω πολλῷ μείζονα διά γε τὴν τῆς σαρκὸς ταύτης ἀπόθεσιν; *Etenim si de nonnullis sanctis, cùm adhuc hanc vitam ducerent, intelleximus eos preci-*
128 *bus suis quosdam, qui in impietate perierant, à sempiterno supplicio liberasse, quid impediet, ne præsenti vitâ immutatâ, Deoque facti proximiores, præcessoribus eadem efficere, eandemque possidere facultatem, & efficaciam, ne dicam multo majorem, propter hujusce carnis depositionem?* Non dissimile est, qvod multorum sententia, famaqve ad sua usqve tempora producta, narrat Auctor vitæ sancti Cosmæ Melodi, de patre Joannis Damasceni, qvi Mahometanæ legi addictus, extra Ecclesiam mortem obiit. Is nihilominus Cosmæ Præceptoris, Cosmæ Melodi, & Joannis filiorum precibus, ab æternis suppliciis, qvibus infideles puniri sveverunt, liberatur, & inter beatos gloriæqve Christi participes collocatur. Nicephorus qvoqve Blemmidas in vita sancti Pauli Latrensis refert, Ignatium qvendam monachum, qvi nefario scelere vitam divinam atqve humanam polluerat; ideoqve derepente pessimè contrucidatum, & pœnis æternis, uti memorat, condemnatum, precibus Fratrum, & intercessione Pauli Latrensis, non multos post dies ab iisdem liberatum, & beatorum societati redditum. Et ne tandem hiscere audeant, in nonnullis eorum Evchologiis Venetiis editis, & præcipuè in edito apud Christophorum Zannetum 1553. cap. 96. pag. 214. habetur Officium sancti Olei, qvod in demortuos canitur à septem sacerdotibus, compositum à Nicolao Athenarum Metropolita. Qvisqvis tamen is Nicolaus sit, in eo Officio apertissimè preces illæ ab
129 illis sacerdotibus effunduntur, & reliqvæ cæremoniæ peraguntur ad liberandam demortui animam, non à gloria Paradisi, tunc

tunc enim desiperent, non à pœnis Purgatorii, qvas illi nullas agnoscunt: ergo à pœnis inferni: & id se consecuturos illis supplicationibus Thrasones isti existimant. Precantur DEum, ut demortui animam liberet à sempiternis vinculis, & carcere: Ἀπόλυσον αὐτὸν τῶν αἰωνίων δεσμῶν· καὶ τῆς φυλακῆς, ὅτι σὲ αἰσθανόμεθα ὑπεράγαθον λυτρωτὴν αἰωνίων δεσμῶν τῶν ψυχῶν. Et orat. 4. Εὐχαριστοῦμέν σε ὑπεράγαθε, ὅτι τοὺς ἀνελπίμως ἁρπαγέντας, καὶ ἀμετανοήτως, καὶ τῷ ᾅδῃ κατεχομένους δι' ἐντεύξεων τῶν δούλων σου ἀνίεις τῶν δεσμῶν, καὶ λύτρωσαι τοῦ σκότους, καὶ ἀνάγεις τῆς φυλακῆς. διὸ καὶ ἡμεῖς οἱ ἀτελεῖς. *Gratias agimus tibi, super omnia bone, quòd ex improviso raptos, & nullâ pœnitentiâ actâ, & in inferno detentos, per supplicationes sanctorum tuorum, à vinculis solvis, & liberas à tenebris, & è carcere educis. Quapropter & nos viles*, &c. Orat. 5. affert exemplum de Trajani, & Falconillæ salute, defunctoqve similia deprecatur. Et Orat. penultimâ: Καὶ ἐλευθέρωσον αὐτὸν τῆς ζοφώδους καὶ σκοτεινοτάτης κολάσεως, καὶ τῶν πικρῶν τυράννων, καὶ κολαστῶν δαιμόνων. *Et libera eum à caliginoso, & obscurissimo tormento, & amaris, & punientibus dæmonibus.* Vincula & carcer sempiternus, qvi in inferno detinentur, nulla propriorum delictorum peracta pœnitentia, Trajani & Falconillæ exemplo libertatem deposcere, tenebricosissima tormenta, amari, punientesqve dæmones, Purgatorii ne ignis an infernalis indicia sunt? & tamen misericordes isti, & qvi tantundem de suis precibus confi- 130
dunt, DEum aliàs mitissimum exorant, ut peccatores similes, & ad similes pœnas condemnatos, è carcere, tenebrisqve perpetuis eductos, in gloriam beatorum deducat, ut immemor scilicet sui dicti, *in inferno nulla est redemptio*, redemptionem ibi esse facto demonstret. Id cùm Novatoribus hisce durum videretur, & clarissimè seqvi viderent, si semel pro uno vel altero DEi misericordis benignitate portæ inferi adaperirentur, etiam pro universis aliis fore futuris temporibus adaperiendas, qvod impium esset asserere, verba sancti Basilii orat. in Pentecosten impiè depravarunt, qvasi in eo esset, in inferno non omnes, sed unam tantùm partem confessuros Dominum. ὅτι οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε κύριε. οὐδὲ πάντες οἱ ἐν ᾅδου ἐξομολόγησιν παῤῥησιάζονται φέρειν σοι. *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui in inferno sunt audebunt confessionem offerre tibi.* Ibi enim legitur, οὐδὲ οἱ ἐν ᾅδῃ,

 abs-

absqve vocula πάντες, & legit etiam Glycas, sive Zonaras epist. 20. optimè ad rem, & ad sententiam. Mortui enim, & apud inferos, sub terra scilicet degentes non laudant, neqve confitentur Dominum, sed nos qvi vivimus eum laudamus, & pro eorum animis, effusis precibus exoramus, qvod & facit Ecclesia, & verissimum est. Absurda qvæ in hoc Officio continentur meditatiùs considerantes, postremi Evchologii correctores ab eodem
131 Evchologio eraserunt, ne malè sanis opinionibus legentium animos inficerent, audacter primi addentes qvod nefas fuerat legi, postremi cautiùs, ut noxia demerent, utriqve malè. Qvo enim nomine addunt vel demunt libris Ecclesiasticis qvidqvid ipsis libuerit, absqve Ecclesiæ auctoritate? qvod sanè qvemadmodum maximoperè dolendum est, ita esset, ne futuris temporibus similia paterentur, summâ curâ invigilandum.

De Macarii colloqvio cum mortuo satis dixero, si dicam illud è Palladii * Lausiacis profectum, in Ecclesia Græcorum propagatum fuisse, ideoq; merum figmentum esse judico, cùm hominem non integræ fidei habeat auctorem. Illum enim multa in illâ historia ex voluntate commentum, dicteria in Hieronymum, Origenistarum, & Pelagianorum laudationes immensæ abundè arguunt. Et cùm ipse ab Evagrio Pontico Origenis erroribus fuerit imbutus, qvos & in Palæstina docere conatus est, qvid mirum si Origenistarum errorum semina, ubi commodè fieri potest, inspergat? Et damnatorum aliqvando restitutionem fore, Origenis error fuit, qvem ipse non illepidâ istâ narratiunculâ confirmare nititur, cùm afferat infideles æternis pœnis addictos, piorum precibus sublevari: ut hic etiam perfectam aliqvando salutem habituros convincat.

Neqve formula illa apud Latinos in oratione, qvæ post Evangelium in Missa recitatur: *Libera Domine animas fidelium de-*
132 *functorum de pœnis inferni, & de profundo lacu, libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas Tartarus, ne cadunt in obscurum*, &c. eadem est cum istis Græcorum. Illa siqvidem de Purgatorii pœnis, à qvibus orat Ecclesia, ut qvi illic detineantur, liberentur; ut non detineantur videlicet diutiùs in illis, & qvasi à divina clementia destituti, à Tartaro absorberi videantur, commodè accipi potest. Pœnæ enim inferni pro pœnis Purgatorii sumi possunt,

* Non ideo ipse fuit hujus commenti auctor.

ſunt, cùm non minùs infernus, qvàm Purgatorium ſubterraneum qvid ſit. Niſi etiam dicere velimus pro illis animabus orari ſecundùm qvandam anticipationem, ſeu repræſentationem, ſtatum enim illarum animarum Eccleſia repræſentat in eo puncto, qvo à corpore exeunt, & ad judicium referuntur, tunc namqve orat pro illis, *ne abſorbeat eas Tartarus*, &c. ſicut etiam nunc, qvando Chriſti adventum repræſentat, intercedit, *Rorate cœli deſuper*, &c. At illæ Græcorum in hanc ſententiam trahi non poſſunt, cùm pœnæ illæ æternæ ſint, & indeſinenter excrucient, qvo pœnæ Purgatorii à pœnis inferni differunt. Niſi omnes pœnas poſt hanc vitam etiam æternas purgatorias dicere velimus, qvi fuit error Origenis, ut refert Epiphanius epiſtolâ ad Joannem Hieroſolymitanum, omnibus impiis hominibus & dæmonibus etiam tandem ſalutem pollicentis: Et modus iſte loqvendi non niſi pœnas inferni nobis indicare, ex eodem auctore manifeſtum fit. Ipſe enim in ſeqventi Synaxario, ubi de jùdicio univerſali pertractat, de damnatis, eorumqve pœnis verba faciens, dicit: 133
Καὶ πορεύσονται οἱ τῶν ἀγαθῶν ἐργάται αἰώνιον ζωὴν κομιζόμενοι. οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ αἰώνιον πάλιν τὴν βάσανον, καὶ οὐδέ ποτε τούτων παῦσις γενήσεται. p. 17. a. c. 1. m. *Et abibunt qui bona operati ſunt, ſempiternam vitam deferentes, peccatores vero ſempiternum rurſus tormentum, neque unquam horum finis erit.* Et infrà damnatorum pœnas ex Evangelio explicans: *Αἱ βάσανοι μὲν τοι αἷς τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον παραδέδωκεν, αὗται εἰσίν. καὶ ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται. καὶ βάλλετε αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον. Tormenta quidem, quibus ſacrum Evangelium eos tradidit, hæc ſunt: Ibi erit planctus, & ſtridor dentium. Vermis eorum non ceſſabit: Et ignis eorum non extinguetur. Et abjicite eum in tenebras exteriores.* Ergo ſi damnatorum pœnæ æternæ, & vermis indeſinenter puniens ſunt, & preces ideo effunduntur, ut ab hiſce pœnis liberentur, qvemadmodum & Trajanus infidelis, & Theophilus damnatus, & alii liberati ſunt: ergo de pœnis inferni, non de Purgatorii ſermo eſt.

Si dicant eos in Purgatorio fuiſſe, & ut ſe ab hoc defendant, Purgatorium nobis etiam nolentes concedant, ridiculi omnino ſunt. Qvis enim unqvam prohibuit, ne pro iis, qvi in Purgatorio ſunt, preces fundantur? Qvis pro precibus, ut illos liberaret, effuſis, caſtigatus fuit, & monitus ne poſthac

similia auderet? At isti dicunt ita Gregorium admonitum. Ergo de pœnis inferni, non de Purgatorii * intelligunt, à qvibus orant, ut animæ liberentur. Ergo pœnarum illarum aliqvando finem futurum existimant: aliàs non orarent. Qvod inde
134 necessariò seqvi satis subodoratus est Auctor Græcus de Purgatorio igne, qvamvis malè postea inde concludat, ignem Purgatorium non esse concedendum, ne in errorem Origenis, pœnis æternis finem statuentis prolabamur. Εἰ δὴ νῦν ἐκ νέου καὶ πρόσκαιρον ὀνομάσωμεν πῦρ, δέος μὴ ἐξ οὗ ὑποπτεύσαντες εἶναι οἱ πιστοὶ τὸ αἰώνιον, καὶ πᾶν ἤδη τοιοῦτο νομίσωσι πῦρ, κἀντεῦθεν τὰ Ὠριγένους νοσήσωσι, καὶ τὴν τῆς αἰωνίου κολάσεως μνήμην τῶν ψυχῶν ἀποικίσωσι τέλος κολάσεως θέμενοι. ὅθεν ὡς πολλὰ μὲν ἕψεται ἄτοπα, πολλὴν δὲ ἐπιδείξονται περὶ τὴν οἰκείαν πολιτείαν ἀμέλειαν, καὶ πολλὴν χορηγήσουσιν ὕλην τῇ αἰωνίῳ κολάσει, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. *Si verò nunc noviter temporarium etiam vocaverimus ignem: verendum est, ne fideles hunc existimantes æternum, etiam omnem jam talem esse ignem putent; atque hinc in Origenis errorem prolabantur, æternique supplicii memoriam animis suis excutiant, finem pœnæ statuentes. Ex quo multa quidem secutura absurda, cùm & magnam arrepturi sunt circa vitam suam rectè instituendam negligentiam, & magnam suppeditaturi æterno supplicio materiam, nemo ignorat.* Et Georgius Corcyrensis Metropolita syntagmat. contra Latinos de Purgatorio igne: Ἀλλ' ὦ θαυμάσιε ἔφην ἐγὼ, ὁ οὕτω φρονῶν καὶ οὕτω διδάσκων Ὠριγενειαστής μοι ἄντικρυς εἶναι δοκεῖς. Ὠριγένης γὰρ καὶ οἱ κατ' ἐκεῖνον τέλος κολάσεως ἐδογμάτισαν, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς δαίμονας μετὰ πολυετηρίδας τινὰς συγγνώμης τυ-
135 χεῖν ἀπαλλαγέντας τοῦ ἀτελευτήτως κολάζεσθαι. *Sed, ô admirande, ego inquam, qui ita sentis, & ita doces, Origenista planè mihi esse videris. Origenes quippe, & illius assecla pœnarum finem statuerunt, quemadmodum & ipsos dæmonas post multorum annorum curriculum veniam consecuturos, à sempiternis illis pœnis liberatos.* Inter præcipuos asseclas Origenis memorantur Palladius, Evagrius, Didymus, qvi 6. tom. Biblioth. Patrum colum. 648. docet apertè reparationem dæmonum cum Origene. Et alii, qvi cùm viderent Gregorium Nyssenum, doctrinâ singulari, eloqventiâ insigni, & sanctitate per omnium ora decantatâ, ut talis viri virtute, atqve doctrinâ sua tutarentur nugamenta, Origenicæ hæreseos perniciosa venena in scriptis illius malitiosè admiscuerunt. Horum tamen

* Vide tamen Allatium de consensu utriusqve Eccles. p. 663. & lib. de purgatorio.

tamen falsitatibus optimè providit Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, edito de hoc libro, qvo spuria ista additamenta, ex malè sanorum hominum fraudibus nata esse apertissimè ostendit, & tanti Patris scripta ab Origenis errore immunia planè demonstrat Photius in Biblioth. Imm. CCXXXIII.

Ideò cùm similis error in illa Ecclesia aliqvando à nonnullis receptus fuerit, & prudenti Patrum discussione damnatus, omnes illæ sententiarum formulæ, qvæ de tali errore incusari possunt tanqvam suspectæ, etiamsi in bonum sensum aliqvâ expositione trahi possunt, omninò abdicandæ sunt. Hæ verò, qvas nunc notamus, cùm sententia plana sit, & exemplis confirmentur, ne pœnis æternis finem aliqvando unà cum Origene statuere videamur, omninò tollendæ sunt. 136

II. Secundus error est, isqve bimembris de visione DEi beatorum, & damnatorum punitione in eodem Synaxario p. 12. a. c. 1. f. Auctor enim Græcorum & aliorum Hæreticorum errorem secutus, affirmat justorum animas in certo loco detineri, y) à peccatoribus separatas, ibiqve diem judicii expectare. Similiter damnatos, ut mercedem pro ratione operum accipiant. Ιςέον δὲ ὡς νυνὶ ἐν τόποις ἀφορισμένοις ὅπως αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων διάγουσι. καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν αὖθις ἀνὰ μέρος. οἱ μὲν τῇ ἐλπίδι χαίροντες, οἱ δὲ τῇ τῶν δεινῶν προσδοκίᾳ λυπούμενοι. οὐ γὰρ ἔλαβον οἱ ἅγιοι τὴν ἐπαγγελίαν τῶν ἀγαθῶν ἔτι, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, τοῦ θεοῦ κρεῖττόν τι περὶ ἡμᾶς προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν. *Sciendum est nunc in quibusdam locis determinatis justorum animas degere, & peccatorum similiter separatim. Illi spe gaudent, hi tormentorum expectatione mœrent. Neque enim adhuc sancti bonorum promissionem acceperunt, ut divinus inquit Apostolus, DEo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.* Eandem sententiam secutus est Josephus Bryennius orat. 2. de futuro judicio, &

 sempi-

y) Hæc opinio qvam in Græcis qvibusdam Allatius reprehendit, atqve cum Hæreticis communem ait habere, multis etiam ex antiqvis Ecclesiæ Doctoribus Græcis & latinis probata fuit, ut disces ex Elmenhorstii notis ad Gennadium de dogmatibus Eccles. p. 177. seq. Lud. Capelli Operibus postumis p. 247 seq. & Thesibus Theologicis Gerh. Vossii p 90. seq. Pleriqve tamen è Græcis aliter sentiunt, ut Allatius ipse infinitis testimoniis probavit libro contra Hottingerum p. 155. seq. & de Synodo Photiana p. 534. seq. atqve Epistola ad Boineburgium & notis ad Methodii Convivium Virginum.

sempiterna beatitudine. Αἱ μέντοι τῶν οἰχομένων ψυχαὶ δύο τόπους ἔλαχον εἰς διαγωγήν· αἱ μὲν τῶν ἁγίων τοὺς οὐρανοὺς, αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν τὸ τῆς γῆς κέντρον τὸν ᾅδην δηλαδὴ, πλὴν αἱ μὲν τῶν ἁγίων ἐλευθερίᾳ τιμῶνται· ὅτι καὶ πάντα τὸν κόσμον καὶ τὴν Ἐδὲμ τῆς τρυφῆς,
137 τὸ χωρίον ἐνδιαίτημα ἔχουσιν. αἱ δὲ κατακριθεῖσαι εἰς ᾅδου μένειν ψυχαὶ ἐξελθεῖν ἐκεῖσε ἕως ἡμέρας τῆς κρίσεως καὶ φωτὸς, ἢ τινὸς ἀνέσεως ἀπολαῦσαι κωλύονται· οὐχ ὅτι πρὸ τοῦ κριθῆναι κολάζονται· οὔτε γὰρ οἱ ἅγιοι τῶν αἰωνίων ἐκείνων ἀγαθῶν ἀπολαύουσι πρὸ τῆς κρίσεως, οὔτε οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς ἀπεράντου κολάσεως ἐν μετουσίᾳ γίνονται. ἀλλ' ὅτι ἐν φυλακῇ κατεχόμεναι ζοφερᾷ φορτικοὺς καὶ ὠμοὺς, καὶ ἀνελεήμονας ἐπιστάτας τοὺς δαίμονας ἔχουσιν· οἳ οὐκ ἐῶσι τοῦ δεσμωτηρίου παρακύψαι τινὰ, πῦρ πνέοντες, πῦρ βλέποντες νυκτὶ ἐοικότες τὰ πρόσωπα διὰ τὸ κατηφὲς καὶ μισάνθρωπον. *Defunctorum animæ duo ad degendum loca sortitæ sunt: sanctorum, cælum, peccatorum, terræ centrum, infernum nempe. Sed sanctorum libertate gaudent, quod & orbem universum, & Edem voluptatis locum sedem habent: quæ verò ad infernum condemnatæ sunt animæ, eo egrediendi ad diem judicii, & luminis, vel refectionis alicujus participes fieri, probibentur. Etenim neque sancti sempiternis illis bonis ante judicium perfruuntur, neque peccatores tormentorum, quæ nullum finem habent, participes fiunt: verumtamen carcere tenebrosâ mancipatæ, difficiles, inhumanos, atque immisericordes custodes dæmones experiuntur, qui nulli extra carcerem caput efferre permittunt, ignem spirantes, ignem intuentes, facie nocti similes propter tristitiam atque inhumanitatem.* Error hic damnatus est in Concilio Florentino sessione ultima in Decreto Unionis Græcorum, & Latinorum, & in Concilio Tridentino, sessione 25. & disertis verbis ab Innocentio III. cap. Apostolicam, Extra. de Presbytero non ba-
138 ptizato. & Benedicto XII. in Extravag. qvæ incipit, *Benedictus DEus.* Et sanè si qvis auctorum loca, pro visione sanctorum beatifica post mortem, in unum colligere fascem voluerit, næ illæ ingens volumen conficeret; ferè enim nullus est, dummodo occasio se obtulerit, qvi visionem illam apertè, & sine involucris non fateatur. Nos omissis reliqvis, uno vel altero, eoqve non ita omnibus obvio contenti erimus. Auctor vitæ sancti Theodori Studitæ: Ἀλλὰ σὺ μὲν ὦ ἱερώτατε πάτερ οὕτω καὶ βιοὺς, καὶ μεταστὰς, νῦν ἐν οὐρανῷ κομίζεις τὰς ἀμοιβὰς, φωτὶ τῷ μεγάλῳ παριστάμενος, καὶ ταῖς αὐγαῖς τῆς μακαρίας καὶ ἀρχικῆς Τριάδος ἐλ-

λαμπό-

λαμπόμενος τρανώτερόν τε καὶ καθαρώτερον, ὅλην νοῒ ὅλῳ τὴν αἴγλην
δεχόμενος τῆς θεότητος, καὶ τῇ ἑνώσει ταύτης θεούμενος. *Tu verò sa-
cratissime Pater, hac ratione vitâ defunctus, atque demortuus, nunc in
cœlo fers præmia, lumini magno aßidens, & fulgoribus beatæ & domi-
natricis Triadis clariùs, purgatiusque collustratus, totum totâ mente
splendorem deitatis accipiens, & illius unione deificatus.* Auctor vitæ
sancti Cosmæ Melodi: Ἡ μὲν οὖν τοῦ ἁγίου πρόῤῥησις κατὰ καιρὸν εἰς
ἔργον ἐκβέβηκε, καὶ πρὸς τὰς οὐρανίους μετέβη μονὰς, ὁ τούτων τῷ ὄντι
ἐπάξιος, καὶ προσετέθη τοῖς πατράσι καὶ διδασκάλοις, ὁ πατὴρ καὶ διδάσκαλος καὶ
νῦν ἀμέσως παρεστὼς τῇ ἑνιαίᾳ Τριάδι ταῖς ἐκεῖθεν φρυκτωρίαις καθαρώ-
τερον καταλάμπεται. *Et sancti quidem præsagitio tempore opportuno ope-
re effectum habuit, gradumque fecit ad cœlestes mansiones, verè earum
dignus, & appositus est Patribus & Magistris, Pater ipse & Magister, &
nunc immediatè Triadi in unitate conspicua assistens, quibus inde efful-
gent splendoribus, purgatiùs illustratur.* Joannes Patriarcha Hiero- 139
solymitanus in vita sancti Joannis Damasceni: Καὶ νῦν οὐκ ἐν εἰ-
κόνι τοῦτον ὁρᾷ, οὐκ ἐν ἐκτυπώματι προσκυνεῖ, ἀλλ' αὐτὸν ὀπτάνεται κατὰ
πρόσωπον ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ βλέπων τὴν δόξαν τῆς μακαρίας
Τριάδος. *Et nunc non in imagine illum intuetur, non in effigie ado-
rat, sed ipsum facie ad faciem detecto capite conspicit, gloriam beatæ
spectans Trinitatis.* Gregorius Patriarcha in vita sancti Lazari: Καὶ
νῦν ἐστι Λάζαρος ἐν οὐρανοῖς χορεύων σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις χορείαν τὴν
ἀκατάπαυστον, τὴν δόξαν τοῦ κυρίου ἀκατακαλύπτῳ προσώπῳ εἰσοπτριζόμενος,
καὶ ἵλεων πᾶσι κοινῇ τὸν δεσπότην ἐργαζόμενος. *Et nunc Lazarus in
cœlis est, cum reliquis sanctis nunquam cessantem saltationem saltans,
gloriam Domini aperto capite conspiciens, & omnibus simul Dominum
propitium reddens.* Et ex schismate etiam ipso errorem hunc dete-
stati sunt pleriqve, & tractatibus etiam editis oppugnarunt. Vi-
de sis Glycæ, sive Zonaræ epist. 20. & 21. Gabrielis Severi Phi-
ladelphiensis Episcopi cap. 5. inter ea, qvæ scripsit pro Græcis
neotericis adversus Latinæ Ecclesiæ dogmata. Rideres, mi Au-
berte, aliqvorum ex Græcis, qvi nunc vivunt vesaniam; nam-
qve cum hisce vel similibus auctoritatibus illis mutire necesse sit,
qvid enim clarius, aut apertius dici potuit? ne videantur palàm
obnoxii, respondent dicta Patrum encomia esse sic prolata ad ex
tollendam, magnificandamqve sanctorum vitam & mortem; re
tamen vera eos, qvod ipsi sentiunt, sensisse. Alii, illud *nunc*,

140 qvod in auctoritatibus habetur, non præſens tempus, ſed futurum indicare: ſicqve non qvam nunc ſancti gloriam poſſident, ſed qvam poſt judicium poſſeſſuri ſunt, nobis verbis illis ſignificare. O caſtos, ô divinos ſanctorum Interpretes! qvi, qvod in corde ſanctorum ſomniant, aſſerunt, qvod ex ore effluit, & ſcripto confirmatur, abjiciunt. Patres ſcilicet in tradendis noſtræ fidei dogmatis aliud habuêre in ore, aliud in corde, & qvod magis mirêre, fanaticis ejuſcemodi revelarunt, nam aliunde unde ipſi ſciunt ſanctorum aliam in corde fuiſſe ſententiam, aliam ſcripto & ore profeſſos. Deinde ſi *nunc* futurum tempus deſignat, ideoqve gloriam non qvæ nunc eſt, ſed qvæ futura eſt, eaqve poſt judicium ſignificare, ſeqvetur etiam reliqva omnia, qvæ Patres dictæ gloriæ adnectunt, non nunc præſtari, ſed explenda ea qvoqve poſt judicium. Ergo poſt judicium DEum pro nobis orabunt, nobis ſuccurrent, venient ad nos vocati, miſeris opem ferent, indigentibus præſtò erunt, & ſexcenta alia. At ſi poſt judicium nulli homines, nullum auxilium neceſſarium, neceſſe fuerit illa tunc effici, cùm opus fuerit, ac *nunc* opus ſunt non poſt judicium ſanctorum pro nobis interceſſiones, ergo *nunc* qvoqve non poſt judicium DEum vident, Trinitati aſſiſtunt, &c. & tamen nugas prædicantibus non malè creditur. Argumentis & rationibus Græcorum abundè ſatis fit à D. Thoma, Bellarmino aliisqve.

141 III. Tertius error in Synaxario de extremo judicio p. 17. à col. 1. f. Qvi damnatorum pœnas non eſſe corporeas z) tradit, ſed tantùm tenebras neſcio qvas, & DEi privationem, & animarum propter conſcientiæ ſtimulos conſumptionem. Ἃ δὴ πάντα λαμπρῶς ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ δεχομένη οἴεται τρυφὴν μὲν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν εἶναι τὴν μετὰ θεοῦ τῶν ἁγίων συνδιαγωγὴν, καὶ τὴν ἐσομένην ἐκείνοις ἔλλαμψιν διηνεκῆ καὶ ἀνάβασιν, βάσανον δὲ καὶ σκότος, καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν ἀπὸ θεοῦ μακρυσμὸν, καὶ τὴν τῶν ψυχῶν διὰ τοῦ συνειδότος δαπάνην, ὅπως δι' ἀμελείας καὶ τρυφῆς προσκαίρου τῆς

θείας

z) Hæc ſententia non Origeni ſolum ſed & Ambroſio, Auguſtino & aliis Eccleſiæ doctoribus olim placuiſſe videtur. Vide Benedictinorum notas ad Ambroſium T. 1. p. 1460. Sixtum Senenſem lib. 5. Bibl. ſanctæ annotat. 40. & Dionyſium Petavium dogm. Theol de Angelis III. 5. S. Ephræmo Syro tamen præter rem tribui iſtud dogma, adverſus Eliam Dupinium diſputavit Petitdidierius, qvem ſi placet vide.

θείκης ἐλλάμψεως ἐστερήθησαν. *Quæ omnia planè DEi Ecclesia suscipiens existimat delicias ac regnum cælorum unà cum DEo sanctorum consuetudinem, & futuram illis perpetuam illustrationem, atque ascensum esse. Tormenta verò, & tenebras, & similia à DEo elongationem, animarumque propter conscientiam consumptionem, quando negligenter luxus caduci causa divinâ illustratione privati sunt.* In contrarium est communis doctrina Ecclesiæ, & auctoritas B. Gregorii 4. Dialogorum, qvi sic ait, *Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo, in quo certum est damnatorum corpora cruciari.*

IV. Qvartus error est in eodem Synàxario, de tempore secundi Domini adventus. Cùm enim dixisset illud Dominum abscondisse discipulis, tandem ita determinat, licet ex aliorum sententia, post septem annorum millia a) futurum, pag 16. 141
b. c. 1. f. Πότε μέντοι γενήσεται ἡ αὐτοῦ παρουσία οὐδεὶς οἶδε. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ κύριος τοῖς ἀποστόλοις ἀπέκρυψεν. πλὴν γε μὴν σημεῖα τινὰ ἐνέφηνε προηγήσασθαι, ἃ τινες τῶν ἁγίων καὶ πλατύτερον διεσάφησαν. λέγεται 142
δὲ ὅτι μετὰ τὴν τῶν ἑπτὰ χιλιάδων χρόνον παρέλευσιν ἔσται. *Quando verò illius adventus erit, nemo scit, hoc enim & Dominus Apostolis abscondit. Nihilominus signa nonnulla precessura manifestavit, quæ plerique Sanctorum fusiùs exposuêre. Fama verò est post septem annorum millia exacta futurum.* Ubi dupliciter errat: Primò, tempus adventus determinat contra verba Domini. b) *De die autem illo,* &c. Et, c) *non est vestrum nosse tempora*, &c. Secundò, qvod falsum enunciavit, secundùm enim Græcorum computum Ecclesiasticum, qvi diversus omninò est à Latino, in ea tamen Ecclesia semper in usu, licet etiam non omnibus Græcis conformis

 sit,

a) Qvemadmodum DEUS sex diebus mundum condidit, ita sex millibus annorum (ut millenarii singuli singulis diebus respondeant) etiam consummandam mundi durationem, multi veteres tradiderunt, qva de re conferre juvabit Allatium in notis ad Eustathium Antiochenum p. 248. seq. atqve Menardum & Cotelerium ad Epistolam qvæ S. Barnabæ Apostolo tribuitur sect. 15. Postea alii judicium extremum differendum esse sibi persvaserunt usqve ad Sabbati sive septimi millenarii dimidium, qva de sententia illustris locus est Germani CPolitani ab eodem Cotelerio jam laudatus. Deniqve alii futurum CHRISTI adventum statuerunt sub jam dicti sabbati Mystici sive septimi millenarii finem, atqve hæc ipsa sententia est qvam hoc loco in Græcis Allatius carpit, qvæ tamen illi communis est cum aliis doctoribus latinæ etiam Ecclesiæ, ut dixi ad Philastrium.

b) Matth. XXIV. 36. Marc. XIII. 32.

c) Actor. I, 7.

ſit, qvibusdam enim annis Græci ſinguli, qvi calculum annorum à principio mundi produxerunt, diſcordant, hi contractiorem chronologiam ſtatuentes, jam tempus ab hoc auctore determinatum elapſum eſt. Annum enim 7615. vel 7162. vel ſecundùm communiorem opinionem 7139. d) percurrimus, & tamen Domini adventus, de qvo ſermo eſt, nullus apparuit. Deceptum hunc auctorem eorum opinione puto, qvi ſex annorum millibus mundi duraturi tempora finiebant, multorum etiam Patrum, ut videbatur, auctoritate firmata. Præſcriptum enim tempus exceſſerat, qvare ipſe experimento edoctus falſa qvæ de hac duratione dicta erant fuiſſe, non tamen melior factus, neqve aliorum erroribus prudentior, tempus in ſeptem millia dilatavit.

143 Qvod etiam falſum eſſe decurſu temporis comperimus. Loqvimur nunc de computo Græcorum, qvo Xanthopulus utebatur, & qvo niſus ſimilia propinabat. Qvòd ſi Latinorum computum reſpiciamus, res aliter ſe habet. Conſideratiùs itaqve Joſephus Bryennius orat. 1. de futuro judicio, & ſempiterna beatitudine: Πότε μὲν ἔσαι ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως, ὁ Χρισὸς, ἡ αὐτοσοφία ἐρωτηθεὶς ἀπεκρίνατο, οὕτως εἰπὼν, περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ οὐρανοῦ, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος, ὅπου τοίνυν οὐδὲ οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι ἴσασι περὶ ταύτης τὸ πότε αὐτῆς ἔσαι ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως. εἰ γὰρ ἑκάσου τὸ τέλος ἄδηλον εἶναι ἡ πρόνοια ἔκρινεν ἐπὶ σκοπῷ σωτηρίῳ πολλῷ μᾶλλον τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν ἐπ' ὠφελείᾳ κοινῇ τοῖς πᾶσιν ἀγνώριστον εἶναι πανσόφως αὕτη προώρισε. καθὼς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν τοῖς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν τοῖς περὶ συντελείας πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀγάπην λόγοις διεξοδικώτερον, καὶ σαφέστερον εἴρηται. *Quando verò erit dies judicii? Christus ipſa ſapientia interrogatus hoc modo reſpondit:* De die autem illa & hora nemo novit, neqve Angeli cœlorum, neq; Filius, niſi Pater ſolus. *Ubi itaque neque cæleſtes Angeli ſciunt de eo, quando dies judicii futurus eſt, etenim ſi ſingulorum finem ignotum eſſe providentia voluit pro cujuslibet ſalute, multo magis mundi conſummationem occultam eſſe, ad communem omnium utilitatem prædeterminavit: quemadmodum nos de hac quæſtione in noſtris de Conſummatione orationibus ſuſiùs clariusque ad veſtram dilectionem egimus.*

V. Qvintus error ordine erit, qvem ſi multorum erro-

144 rum qvaſi in unum congeriem dixeris, verum dices. Eſt enim veluti

d) Si anno Græcorum demas 5508. prodit annus CHRISTI 1631.

veluti fœcunda mater errorum multijuga ſobole fœdiſſimus. In
ſecunda namqve Qvadrageſimæ Dominica, qvam ex reſtituto
imaginum ſacratum cultu, & hæreticis profligatis ὀρθοδοξίας,
qvaſi *recta fidei* nominant; ubi veræ rectæqve fidei profeſſionem
emittunt, & ſingula religionis capita palàm & in aperto, voce al-
tâ confitentur, ſectarios, eorumqve hæreſes iteratis anathema-
tis damnant, neſcio qvâ ratione dæmon malus impiè ita omnia
confudit, ut hæreſeon potiùs proteſtatio, qvàm rectæ fidei di-
cenda ſit. Pro libidine enim ſanctiſſimos qvosqve viros, qvi fi-
dem vitâ & ſangvine tutati ſunt, iniqvo ſilentio involvunt, peſſi-
mos qvosqve & fidei hoſtes odio & adulatione, mirificis laudibus
extollunt. Ideoqve non immeritò conditionem modernorum
Græcorum, qvæ ſimilibus addicta in Eccleſia recitaret, deplora-
bat Georgius Trapezuntius ad Joannem Crebucleſium, de pro-
ceſſione Spiritus ſancti. Ἀλλ᾽ ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος ἔξω γίνομαι
ἐμαυτοῦ τῷ πάθει νικώμενος. οὐαί μοι τῷ ἀθλίῳ, οὐαί μοι, ὅτι τὸ ἐμὸν
γένος τὸ ὀρθοδοξότατόν ποτε καὶ Χριστοῦ φίλον εἰς τοῦτο ἀσεβείας κατῆλθεν
ὥστε συνοδικῶς φρονῆσαι τὰ τοῦ Παλαμᾶ, καὶ κατ᾽ ἔτος τῷ ἀναθέματι
παραπέμπειν Τριάδα καὶ τοὺς αὐτῆς. οὕτως ἐμάνης κατὰ τῆς ἀληθείας ὥσθ᾽
ὃν ἀποφύγῃς τοὺς ἀλύτους τῆς ἀληθείας λόγους ἀποτολμῆσαι κηρύττειν ἀπεί-
ρους οὔσας τὰς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ, καὶ ἀκτίστους εἶναι, καὶ ἀπειράκις τῆς
οὐσίας διαφέρειν; καὶ πιστεύειν ἔξω Τριάδος εἶναί τι ἄκτιστον, καὶ τοὺς μὴ 145
οὕτω φρονοῦντας ἀποκηρύττειν τῆς ἐκκλησίας, ἤτοι τῆς παλαιᾶς Ῥώμης. ἐρώ-
τα καὶ μαθήσῃ. κροῦε, καὶ ἀνοιγήσεταί σοι. ἀκολούθει τοῖς σοῖς διδα-
σκάλοις, Ἀθανασίῳ τῷ πάνυ, Βασιλείῳ, Κυρίλλῳ, τῷ Νύσσης, καὶ
τοῖς λοιποῖς. παράπεμψον τῷ ἀναθέματι Παλαμᾶν, τὸν ἵνα φύγῃ τῆς
Ῥώμης δόξαν, ἤτοι τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν εἰς πολυθεΐαν, καὶ αὐτῆς τῆς ἑλ-
ληνικῆς πολλῷ χείρω εἰσβαλόντα πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν Γραικῶν. Τίς τραγῳδὸς
ἐκτραγῳδήσει, ὡς δεῖ, ταῦτα. Τίς ἀρκούντως ἀποκλαύσεται; ἐμοὶ δὲ, εἰ-
ρήσεται γὰρ τἀληθὲς, ὅταν τούτων μνησθῶ, ὥσπερ τινὶ φιλογόῳ γυναικὶ ὄνυ-
ξιν ἐπέρχεται ξύειν τὰς παρειὰς, καὶ τὴν κόμην ξαίνειν χερσὶ, δέρειν εἰς
τὴν κεφαλὴν, καὶ τύπτειν παλάμαις τὰ γόνατα ἐνθυμουμένῳ τὴν τοῦ γένους
ἀπώλειαν. ἀλλ᾽ οὐ καιρὸς νῦν τῶν τοιούτων θρήνων. οἶδα γὰρ ὅτι καταγε-
λᾷς Γραικοὺς τῇ δόξῃ ὡς ἀνοήτου. ἐγὼ δὲ ὥσπερ ἀληθῆ λέγω, οὕτω μου
ὁ Χριστὸς φείσαιτο ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. *Sed cùm huic dicendo acceſſerim
paſſione devictus extra me fio. Væ mihi miſero; Væ mihi, quòd gens
mea, quæ aliquando quam orthodoxam fidem ſequebatur, & Chriſti
amans in id impietatis proruiſti, ut ſynodicè ea, quæ Palamas, ſen-
tires,*

tires, & singulis annis anathemate devoveas, Triadem, illiusque cultores: adeò adversus veritatem insanisti, ut dummodò insolubiles veritatis rationes declinares, ausa fueris, infinitas DEi operationes prædicare, easque increatas, & infinitè ab essentia differre, credereque aliquid extra Triadem increatum, & eos qui aliter sentiunt ab Ecclesia exturbare, seu à veteri Roma. Quære & disces. Pulsa, & aperietur tibi: sequere tuos præceptores Athanasium magnum, Basilium, Cyrillum, Nysse-
146 *num, & reliquos. Dic anathema Palamæ, qui ut Romæ sententiam declinaret, seu potiùs veritatem in multos deos, & Gentilium ipsorum multò perniciosiores Græcorum universam Ecclesiam conjecit. Quis Tragœdus hæc uti addecet, tragœdia prosequetur? quis abundè deplorabit? mihi sanè, verum enim dicetur, dum hæc in mentem veniunt, veluti cuidam lacrymis deditæ mulieri subit unguibus laniare genas, & manibus comam evellere, capiti plagas appingere, & palmis pulsare genua gentis meæ exitium reminiscenti. Sed similium lacrymarum nunc tempus non est. Novi enim quod qui opinione Græcus es, irrides me veluti mente captum. At ego quemadmodum vera dico, ita mihi DEus parcat in die judicii.* Ut meliùs verò hæc qvæ diximus innotescant, illa animadvertenda sunt.

Primum, Synodicum tomum, e) in qvo ista omnia continentur, impudentissimo mendacio septimæ Synodo generali appingunt, ut Synodi sanctissimæ nomine qvisqviliis, ac deliramentis suis fidem faciant. Nihil tale in ea Synodo reperitur. Qvî id enim fieri potuit, ut res post illam Synodum multis annorum centuriis gestas Synodus illa prævidens, ac determinens, has qvidem laudando, illas damnando publicaret. Qvare Philotheus Patriarcha, cujus superiùs meminimus, Synodicum hunc à se conscriptum, ut ego existimo, & ex serie Patriarcharum, qvos in eo commemorat, legenti facilè patet, ne auctoris damnati nomine scriptum vilesceret, sub specioso septimæ Synodi titulo editum in Ecclesiis Græcorum altâ voce recitari qvotannis instituit.

147 Secundum, verisimile esse, nonnulla præsertim qvæ in principio leguntur, cùm de Imaginum restitutione, aliisqve in septima Synodo pertractatis agant, ab eadem Synodo, multis immutatis,

e) Hic est qvem schismaticorum tomum Synodicum vocare solet Allatius, ut de Synodo Photiana p. 446. 450. &c.

mutatis, vel innovatis excerpta. Verùm reliqva alia post mentionem Nicephori, & Methodii Patriarcharum, ubi Ignatii & Photii memoriam facit, ad finem usqve Synodici, nulli dubium esse debet, ab eodem Philotheo ex ingenio fuisse adjuncta ad propriæ sententiæ pro defensione Gregorii Palamæ propugnationem, & aliorum oppugnationem.

Tertium, multas hæreses contineri in ea parte potissimum, ubi contra Joannem Italum, & Barlaamum, & Acyndinum insurgit, eosqve multiplici anathemate ferit, omnes è penu Gregorii Palamæ, ac similium prognatas, qvas cùm Demetrius Cydonius libro de hac re edito contra Palamam, & nuper * Græcè & Latinè edito, fusè proseqvatur, ne nimius sim, silentio prætereo.

Qvartum pag. 77. b. c. 1. m. Ignatium & Photium sanctissimos vocat Patriarchas, & orthodoxos, & infrà pag. 82. b. c. 1. Qvod etsi de Ignatio verum est, de Photio f) tamen nonnisi in Historia Ecclesiastica rudis, & schismatis fautor dicet. Malorum enim omnium, qvæ ad hæc tempora Græcorum Ecclesiam deturpant, prima origo & causa, ipse Photius fuit, qvi eam ab Ecclesia Latina veluti à matre filiam separavit, multisqve 148
pravis opinionibus imbuit. Et qvod omnium pessimum est, adeo in similibus obstinatam esse erudiit, ut malum adeò ingravescens non jam sentiat, & remedia in ejus salutem ab Ecclesia Latina exhibita respuat, & in tanto malo pertinaciter gaudeat.

Qvintum pag. 77. b. c. 1. m. Omnia scripta vel dicta tam contra Ignatium, qvàm ipsum Photium damnat. *Ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Γερμανοῦ, Ταρασίου, Νικηφόρου, καὶ Μεθοδίου, Ἰγνατίου, Φωτίου, Στεφάνου, Ἀντωνίου, καὶ Νικολάου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. Omnia contra sanctos Patriarchas Germanum, Nicepherum, Tarasium, & Methodium, Ignatium, Stephanum, Photium, Antonium, & Nicolaum sive scripta, sive dicta, anathema.* Ergo anathematizanda est octava Synodus generalis contra ipsum Photium, pro restitutione Ignatii celebrata. Ergo

 anathe-

* Edente Petro Arcudio, inter opuscula aurea Rom. 1630. 4.

f) Solenne est Allatio & aliis Ecclesiæ Romanæ asseclis in Photium, tantopere ab aliis laudatum, velut hostem convitia & maledicta congerere, ut patet ex ejus libris contra Creygtonum, contra Hottingerum, nec minus de Synodo Photiana, & de utriusqve Ecclesiæ consensu II. 4. seq. &c.

anathematizandæ epiſtolæ Adriani Papæ, Nicolai, Joannis, & aliorum Pontificum ſanctiſſima ſcripta, qvæ Photii in Ignatium machinas, in Eccleſiam Romanam dolos, in optimos qvosqve inſidias, & illius improbam & execrabilem vitam prædicant, vel eo ſolo nomine qvod contra Photium ſint. Et ut plauſibilior res videatur, etiam contra Ignatium ſcripta & dicta damnat, cùm unum ex iis veracem fuiſſe oporteat, alterum iniqvum, & alieni occupatorem. Et tamen ſcripta contra Ignatium ipſi recipiunt, cùm Pſeudoſynodos Photii, & latrocinalia conventi-
149 cula exoſculentur, & inter alias Synodos connumerent: canonesqve ibi editos etiam prolixis commentariis cohoneſtent. Qvæ omnia ut honori Photii Græci conſulerent, non nunc primò, ſed ab eodemmet Photio, etiam dum viveret, poſt Ignatii obitum tentata fuiſſe ex iisdemmet Photii technis, & dolis comprobantur. Nam Joannes Pontifex, cùm ad Baſilium Imperatorem, Clerum Conſtantinopolitanum, & ipſum Photium, etiam legatione miſsâ, de reſtitutione ejusdem ſcripſiſſet, mandaviſſetqve qvidqvid in ea legati cæteriqve ſervare debuiſſent, ipſe Photius, legatis Pontificiis ſive aſſentientibus, ſive conniventibus, in Pſeudoſynodo, qvam pro ſui reſtitutione congregavit, ſi modò vera ſunt qvæ in ea narrantur, & non ex libidine Photii conficta, poſtqvam à ſe corruptas, qvibusdam additis & detractis, Joannis literas publicaſſet, illud ſummo ſtudio conatus eſt conſeqvi, ut acta octavæ Synodi contra ſe, auctoritate Concilii, & ipſius Pontificis damnata, de medio tollerentur, & ſic tandem omnis eorum memoria ſenſim obſcurata evaneſceret. Primum in epiſtolam Joannis ad ſemet redditam illa perfidè inſeruit: Τὴν δὲ γενομένην κατὰ τῆς σῆς εὐλαβείας σύνοδον ἐν τοῖς αὐτόθι ἠκυρώσαμεν, καὶ ἐξωστρακίσαμεν παντελῶς, καὶ ἀπεβαλόμεθα διά τε ἄλλα, καὶ ὅτι ὁ πρὸ ἡμῶν μακάριος Πάπας Ἀδριανὸς οὐχ ὑπέγραψεν ἐν αὐτῇ. *Quæ verò Synodus in urbe iſta contra reverentiam veſtram habita eſt, eam nos irritam fecimus, atque omninò abrogavimus, & rejecimus tum*
150 *ob alia, tum etiam quod qui fuit ante nos beatæ memoriæ Papa Adrianus, non ſubſcripſit Synodo illi.* Et illa in Commonitorio Fratribus Paulo, & Eugenio Epiſcopis, etiam ab ipſo Photio falſato, qvod legitur Synodi Photianæ act. 2. *Volumus præterea ut coram univerſa Synodo promulgetur, quod Synodus habita adverſus prædictum Patriarcham*

cham Photium, tempore Adriani sanctissimi Papæ, tum Romæ, tum Constantinopoli, ex nunc habeatur nulla & irrita, & non numeretur cum alia sancta Synodo. Ibidem etiam variæ Patriarcharum epistolæ recitantur, qvarum ille scopus fuisse videtur, ut octavæ Synodi contra Photium acta damnarentur, & act. 3. à Patritiis etiam eadem Synodus destruitur. Sic item in alia Synodo Photiana, sed breviori illa qvidem, qvam meæ schedæ subministrarunt: illa ad fastidium usqve etiam in subscriptionibus Legatorum Apostolicorum, & Imperatoris, illiusqve filiorum repetuntur. Ἀλλὰ μὴν καὶ κατὰ τὸ τοῦ κομμονιτωρίου ῥητὸν ἀποβάλλομαι, καὶ ἀναθεματίζω τὴν κατ' αὐτοῦ συστᾶσαν σύνοδον ἐν τῇ Κωνσταντινουπολιτῶν ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ, ὡσαύτως καὶ ἅπαντα τὰ πραχθέντα κατ' αὐτοῦ ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ Ἀδριανοῦ Πάπα Ῥώμης κατὰ τὸ κεφάλαιον τοῦ κομμονιτωρίου καταργῶ, καὶ ἀναθεματίζω, καὶ ἀποβάλλομαι, καὶ ἐν ἀριθμῷ συνόδων οὐδαμῶς ταύτην καταψηφίζω. Verba sunt Petri Legati Pontificii: *Quinimmò & secundùm Commonitorii verba rejicio & anathematizo Synodum contra eum, Photium, celebratam in sacra Constantinopolitana Ecclesia, similiter & omnia contra ipsum temporibus piæ memoriæ Adriani Papæ Romani facta juxta Commonitorii clausu-* 151
lam, irrita facio, & anathematizo, & rejicio, & inter aliarum Synodorum numerum nullo modo illam constituo. Et: Πάντα τὰ κατ' αὐτοῦ συστάντα ἐν οἵῳ δήποτε τόπῳ, καὶ παρ' οἵου δήποτε προσώπου τῷ αὐτῷ καθυποβάλλων ἀναθέματι. *Omnia contra ipsum in quocunque loco, & à quacunque persona facta eidem subjiciens anathemati.* Καὶ ἀποβολῇ πάντων τῶν κατ' αὐτοῦ γραφέντων, ἢ λαληθέντων. *Et omnium contra eum aut dictorum, aut factorum ejectione.* Hæc licet falsa sint, & Photiana commenta, nec ab Ecclesia Romana unqvam recepta, ut infrà, cùm de excommunicatione Photii dicemus; similium tamen rerum principium, & illorum auctorem, necnon Synodici hujus originem, & summam Græcorum in suo Photio defendendo pervicaciam dilucidè satis habemus. Eorum posteà continuatus usus videri potest ex Tomo Unionis sub Constantino, & Romano Imperatoribus, in jure Græco-Romano lib. 2. & rursus posteà sub Basilio & Constantino Imperatoribus, Sisinnio Patriarchâ rem promovente renovato, ut refert Joannes Scylitza. Ὅπως καὶ τὰς διακεκομμένας ἕνωσε διὰ τὴν τετραγαμίαν. *Is dissidium propter quartas nuptias dudum ortum distulit concordiâ factâ.* Sed

Sed qvæ Tomo ſubnectuntur acclamationes Synodales à Sergio Patriarcha, ex progenie Photii, ut conſangvinei honori conſuleret, additas fuiſſe veroſimile eſt: in qvibus ſic habetur: Ἰγνατίου, Φωτίου, Στεφάνου, καὶ Ἀντωνίου, Νικολάου, καὶ Εὐθυμίου,
152 Στεφάνου, Τρύφωνος, Θεοφυλάκτου, Πολυεύκτου, καὶ Ἀντωνίου, τῶν ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν αἰωνία ἡ μνήμη. ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων Πατριαρχῶν Γερμανοῦ, Ταρασίου, Νικηφόρου καὶ Μεθοδίου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Ignatii, Photii, Stephani, Tryphonis, Theophylacti, Polyeucti, & Antonii, orthodoxorum Patriarcharum æterna ſit memoria. Univerſa quæ contra ſanctos Patriarchas Germanum, Taraſium, Nicephorum, & Methodium ſcripta vel dicta ſunt, anathema.* Sed etiam Marcus Epheſius in Concilio Florentino ſect. 6. teſtatus eſt. Καὶ αὕτη ἡ σύνοδος ἣν λέγει ἡ ἁγιωσύνη σου ἔχει πράξεις κατὰ τοῦ Φωτίου ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάπα Ἰωάννου, καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ. μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἄλλη σύνοδος, καὶ ἀνώρθωσε τὸν Φώτιον, καὶ ἠκύρωσε τὴν πρώτην σύνοδον, ἥτις ὀνομάσθη καὶ ὀγδόη σύνοδος ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πάπα Ἰωάννου, οὗ τινος πάπα Ἰωάννου αἱ ἐπιστολαὶ εὑρίσκονται ὑπὲρ τοῦ Φωτίου. Et: Ἀπὸ τότε γοῦν μέχρι τοῦ νῦν ἀναγινώσκεται ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὕτως. ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Φωτίου καὶ Ἰγνατίου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Nam Synodus hæc, de qua loquitur veſtra reverentia, continet acta adverſus Photium tempore Joannis Papæ & Adriani. Poſteà celebrata eſt altera Synodus, quæ Photium reſtituit, & priorem Synodum abrogavit. Hæc Synodus, quæ octava etiam eſt appellata, facta eſt ſub Joanne Papa; cujus Joannis inquam Papæ extant pro Photio epiſtolæ.* Et: *Itaque ex eo tempore ad hunc usque diem in magna Conſtantinopoleos Eccleſia ita legitur, omnibus,*
153 *quæ adverſus ſanctos Patriarchas Photium, & Ignatium ſcripta, vel dicta ſunt, anathema.*

Sextum pag. 82. a. c. 1. m. & infrà. Imperatores & vitâ & religione peſſimos, multis hæreſeon labibus commaculatos, & Latini nominis hoſtes acerrimos, vario ac iterato acclamationum, ac laudum genere ſublatos, pleno Eccleſiaſticorum, & ſecularium hominum conventu, qvaſi innoxios, & ab omni crimine liberos approbat. Inter eos, ut reliqvos reticeam, præcipui ſunt Conſtantinus Monomachus, Alexius Comnenus, uterqve Andronicus ſenior, & junior, qvibus ſanè in Eccleſiam Latinam crudeliora monſtra Græcia non tulit.

Septi-

Septimum hoc idem in Patriarchis Constantinopolitanis facit. Plurimis enim, qvi in Ecclesiam Latinam & scripto, & verbo invecti sunt, acclamat, & orthodoxos ac sanctos enunciat. pag. 82. b. col. 1. Inter eos, ne singulos recenseam, sunt Photius, Sisinnius, Michaël Cerularius, Michaaël Anchiali, Germanus, Josephus, Athanasius, Isidorus, & omnium postremus Philotheus, qvem hujus Synodici auctorem esse puto. De qvo tanqvam melioris notæ homine illa habentur à seqvacibus addita, nisi novus Alcidamas ipse sibi g) illas laudes intexuit. Φιλοθέου τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἁγιωτάτου, καὶ ἀοιδίμου πατριάρχου, τοῦ στεῤῥῶς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ καὶ τῶν ὀρθῶν αὐτῆς δογμάτων, καὶ λόγοις καὶ πράγμασι καὶ διαλέξεσι, καὶ διδασκαλίαις καὶ συγγράμμασιν ἀγωνισαμένου, αἰωνία ἡ μνήμη. *Philothei*
beatæ memoriæ sanctissimi & celeberrimi Patriarchæ, qui strenuè pro Ec- 154
clesia Christi, & rectorum illius dogmatum, & verbis, & operibus, & disputationibus, & doctrinis, & monumentis editis decertavit, sempiterna memoria. Cùm tamen omnia hæc pro tuenda doctrina Palamæ, & Græcorum erroribus, contra Latinam Ecclesiam, qvam miris modis dilaceravit, tentasse audacter, ac pertinaciter absolvisse, ex historiis etiam Græcorum compertum sit. Et ut perversum auctoris hujus ingenium magis mireris, inter tot Patriarchas hic commemoratos, præter Germanum, Nicephorum, Methodium, qvi ante Photium & schisma illam Ecclesiam sanctissimè rexerunt, nullum alium in tanta abundantia sanctorum commemorat, post schisma & Photium nullum silet, sed omnes ad amussim unum post alium, inter qvos etiam apud Græcos nocentissimos deprædicat. Satis videlicet illi est, si schisma propagarunt, in eo mortui sunt, & in Romanam Ecclesiam oblatrarunt. Crimina alia etiam enormia, & ab historicis Græcis damnata, penes hunc Auctorem nulla sunt. Et si post Photii mortem tres ad summum inter sanctos relati sunt, ut Stephanus, Antonius, Euthymius, nondum enim ardens ille spiritus tepuerat, tamen post illos rara avis, nescio qvisnam sit, qvi sancti nomen meruerit. Consideremus ergo, qvomodo Photius

g) Hoc nullo modo est credibile, cum de mortuo aperte scripta sint. Parum qvoqve exploratum, licet audacter id tum h. l. tum supra p. 146. Allatius affirmat, qvod Philotheus cætera Synodici conscripserit, atqve septimæ Synodo, cujus haud dubie multa continet, supposuerit.

orthodoxus esse potuit, illiusqve memoria laudabilis, qvi vivens propter hæresim & schisma à Pontificibus Romanis excommunicatus, nunqvam in gratiam etiam sui Joannis rediit, mortuus
155 qvoqve à subseqventibus Pontificibus damnatus. Ne verba Pontificum recitando fastidio sim, satis nobis sit Auctor Appendicis ad Concilium octavum generale, ubi inter cætera: Μέχρι τῆς σήμερον τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἀναθεματίζεται Φώτιος προδήλως ἀπὸ τοῦ πάπα Λέοντος ἕως τοῦ Φορμόσου. ἕνδεκα γὰρ ἔτη ἀνεθεματίζετο κοσμικὸς ὤν, ὡς κοινωνὸς τῷ καθῃρημένῳ καὶ ἀναθεματισμένῳ Γρηγορίῳ τῷ Συρακούσης, καὶ ἄλλα λδ΄. ἀφ' οὗ ἐγένετο ἀββᾶς. ὁ γὰρ πάπας Λέων καὶ ὁ Βενέδικτος, καὶ ὁ Νικόλαος τὸν Γρηγόριον ἀνεθεμάτιζον κατὰ πολλὰς τὰς ἀτόπους αἰτίας. ἐπεὶ δὲ ὁ Φώτιος παρὰ τοῦ καθῃρημένου ἐχειροτονήθη, καὶ δι' ἄλλα μὲν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ δέξασθαι παρὰ τοιούτου τὴν ἱερωσύνην ἀναθεματίζεται ὑπὸ τῶν ἐννέα προέδρων τῆς Ῥώμης, Λέοντος, Βενεδίκτου, Νικολάου, Ἀδριανοῦ, Ἰωάννου, Μαρίνου, Ἀδριανοῦ ἑτέρου, καὶ Φορμόσου. *Photius quadraginta quoque annis ad hodiernum usque diem palàm anathemate feritur à Leone Papa, usque ad Formosum. Nam annos undecim anathematizatur secularis, & laicus, tanquam qui cum Gregorio Syracusano exauctorato, anathematizatoque communicaret, & alios triginta quatuor, postquam sacris initiatus est. Etenim Leo Pontifex, & Benedictus, & Nicolaus Gregorium propter varias causas anathemate damnabunt. Ubi verò Photius à damnato consecratus est, cùm propter alia ipsius facinora, tum quòd sacris esset à Gregorio initiatus, anathematizatur à novem Romanis Pontificibus, Leone, Benedicto, Nicolao, Hadriano, Joanne, Marino, Hadriano altero, Stephano, & Formoso.* Sisinnii ad hæc tempora epistola
156 in Romanam Ecclesiam ad omnes Thronos Orientales, ex Photii penu deprompta legitur, nec eum resipuisse, vel cum Ecclesia Catholica communicasse aliqvis tradidit. Sergius ex progenie Photii, ejus secutus vestigia, ut Baronius h) refert, eò amplius obfuit, qvò diutiùs præfuit, propagato sedis tempore ultra vigesimum annum, & illius nomine invenitur alicubi scripta epistola. Et cùm Sisinnius & Sergius etiam monumentis editis, in Latinam Ecclesiam invecti sint, qvomodo dicta unitas ad Michaëlem Cerularium durasse, affirmandum est? & de Sisinnio qvidem adeò clarum est, ut probatione non indigeat.

De

h) Baron. ad A. C. 608. 5. & 639. 27.

De Sergio, qvod non ita manifestum est, ex eorundem Græcorum monumentis aperiam, i) qvi tradunt Sergium primum omnium nomen Romanorum Pontificum ex diptychis delevisse, eumqve postea secutos successores memoriam Romanorum Pontificum cum aliis Patriarchis, inter Missarum solemnia, uti fieri mortis erat, non admisisse. Auctor libelli, *Quando Latini, aut quibus Auctoribus Spiritum sanctum à Filio quoque procedere dicere cœperunt, & azyma sacrificare*: Χριστοφόρος δὲ μετ' αὐτοὺς γινόμενος πάπας Ῥώμης, καὶ παρὰ Σεργίου, τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχοῦντος, ἀπαιτουμένου τὴν τοῦ ἁγίου συμβόλου ὁμολογίαν, πρῶτος ὁ τοιοῦτος πάπας Χριστοφόρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι λέγων ἀνεφάνη. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ Σεργίου πατριάρχου ὄντος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν ἀπὸ τῶν ἱερῶν διπτύχων ἐξεβλήθη. Et: μετὰ δὲ Σέργιον τὸν προῤῥηθέντα πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ἀπὸ τῶν διπτύχων ἐκβαλόντα τὸν Χριστοφόρον, γέγονε πατριάρχης ὁ Κερουλάριος. Et, ἂν δὲ ταῖς ἀληθείαις τὰ πράγματα ἐξετάσεις, ἐξ ὅτου ὁ πατριάρχης Σέργιος Χριστοφόρον τὸν πάπαν τῶν διπτύχων ἐξέωσε διὰ τὴν τοιαύτην καινοτομίαν τῆς αἱρέσεως, εὕροις ἂν μὴ εὐδοκιμήσουσαν τὴν βασιλείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ. 157 *Christophorus post eos Papa Romanus fuit, cùm ab eo Sergius Patriarcha Constantinopolitanus sacri symboli professionem exigeret, primus omnium in sua confessione ex Patre & Filio sanctissimum Spiritum procedere dixisse inventus est. Propterea à Sergio Patriarcha, & aliis, à sacris Diptychis ejectus est.* Et: *Post Sergium jam dictum Patriarcham Constantinopolitanum, qui è Diptychis Christophorum ejecerat, in Patriarcham promotus est Cerularius.* Et: *Quòd si veritate ipsâ rem æstimabis, ex quo Patriarcha Sergius Christophorum Papam è Diptychis expunxit, propter similem de novo intentatam hæresim, invenies imperium Constantinopolitanum in expeditionibus militaribus splendorem ac gloriam assecutum non esse.* In qvibus verbis multa consideranda sunt: præter enim illud unum qvod narrat de Sergio, eum nempe memoriam Pontificis è Diptychis delevisse, qvod illi credimus, qvod ex Sergii schola sit, reliqva omnia falsa sunt: adeò Auctor iste non in Historiis Latinis tantùm, sed Græcis etiam cœcutiit; & planè infans fuit. Qvis enim nescit Christophorum Pontificem mortem obiisse annos propè octogin-

i) Confer Allatium de consensu utriusqve Ecclesiæ lib. 2. cap. 8.

sit, qvibusdam enim annis Græci singuli, qvi calculum annorum à principio mundi produxerunt, discordant, hi contractiorem chronologiam statuentes, jam tempus ab hoc auctore determinatum elapsum est. Annum enim 7615. vel 7162. vel secundùm communiorem opinionem 7139. d) percurrimus, & tamen Domini adventus, de qvo sermo est, nullus apparuit. Deceptum hunc auctorem eorum opinione puto, qvi sex annorum millibus mundi duraturi tempora finiebant, multorum etiam Patrum, ut videbatur, auctoritate firmata. Præscriptum enim tempus excesserat, qvare ipse experimento edoctus falsa qvæ de hac duratione dicta erant fuisse, non tamen melior factus, neqve aliorum erroribus prudentior, tempus in septem millia dilatavit.
143 Qvod etiam falsum esse decursu temporis comperimus. Loqvimur nunc de computo Græcorum, qvo Xanthopulus utebatur, & qvo nisus similia propinabat. Qvòd si Latinorum computum respiciamus, res aliter se habet. Consideratiùs itaqve Josephus Bryennius orat. 1. de futuro judicio, & sempiterna beatitudine: Πότε μὲν ἔσται ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως, ὁ Χριστὸς, ἡ αὐτοσοφία ἐρωτηθεὶς ἀπεκρίνατο, οὕτως εἰπών, περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ οὐρανοῦ, οὐδὲ ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος, ὅπου τοίνυν οὐδὲ οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι ἴσασι περὶ ταύτης τὸ πότε αὐτῆς ἔσται ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως. εἰ γὰρ ἑκάστου τὸ τέλος ἄδηλον εἶναι ἡ πρόνοια ἔκρινεν ἐπὶ σκοπῷ σωτηρίῳ πολλῷ μᾶλλον τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν ἐπ' ὠφελείᾳ κοινῇ τοῖς πᾶσιν ἀγνώριστον εἶναι πανσόφως αὐτὴ προώρισε. καθὼς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν τοῖς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν τοῖς περὶ συντελείας πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀγάπην λόγοις διεξοδικώτερον, καὶ σαφέστερον εἴρηται. *Quando verò erit dies judicii? Christus ipsa sapientia interrogatus hoc modo respondit :* De die autem illa & hora nemo novit, neqve Angeli cœlorum, neq; Filius, nisi Pater solus. *Ubi itaque neque cœlestes Angeli sciunt de eo, quando dies judicii futurus est, etenim si singulorum finem ignotum esse providentia voluit pro cujuslibet salute, multo magis mundi consummationem occultam esse, ad communem omnium utilitatem prædeterminavit : quemadmodum nos de hac quæstione in nostris de Consummatione orationibus fusiùs clariusque ad vestram dilectionem egimus.*

V. Qvintus error ordine erit, qvem si multorum erro-
144 rum qvasi in unum congeriem dixeris, verum dices. Est enim veluti

d) Si anno Græcorum demas 5508. prodit annus CHRISTI 1631.

veluti fœcunda mater errorum multijuga ſobole fœdiſſimus. In ſecunda namqve Qvadrageſimæ Dominica, qvam ex reſtituto imaginum ſacratum cultu, & hæreticis profligatis ὀρθοδοξίας, qvaſi *rectæ ſidei* nominant; ubi veræ rectæqve fidei profeſſionem emittunt, & ſingula religionis capita palàm & in aperto, voce altâ confitentur, ſectarios, eorumqve hæreſes iteratis anathematis damnant, neſcio qvâ ratione dæmon malus impiè ita omnia confudit, ut hæreſeon potiùs proteſtatio, qvàm rectæ fidei dicenda ſit. Pro libidine enim ſanctiſſimos qvosqve viros, qvi fidem vitâ & ſangvine tutati ſunt, iniqvo ſilentio involvunt, peſſimos qvosqve & fidei hoſtes odio & adulatione, mirificis laudibus extollunt. Ideoqve non immeritò conditionem modernorum Græcorum, qvæ ſimilibus addicta in Eccleſia recitaret, deplorabat Georgius Trapezuntius ad Joannem Crebucleſium, de proceſſione Spiritus ſancti.
ἀλλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος ἔξω γίνομαι
ἐμαυτοῦ τῷ πάθει νικώμενος. οὐαί μοι τῷ ἀθλίῳ, οὐαί μοι, ὅτι τὸ ἐμὸν
γένος τὸ ὀρθοδοξότατόν ποτε καὶ Χριστοῦ φίλον εἰς τοῦτο ἀσεβείας κατῆλθεν,
ὥστε συνοδικῶς φρονῆσαι τὰ τοῦ Παλαμᾶ, καὶ κατ' ἔτος τῷ ἀναθέματι
παραπέμπειν Τριάδα καὶ τοὺς αὐτῆς. οὕτως ἐμάνης κατὰ τῆς ἀληθείας ὥσθ'
ἵν' ἀποφύγῃς τοὺς ἀλύτους τῆς ἀληθείας λόγους ἀπετολμῆσαι κηρύττειν ἀπεί-
ρους οὔσας τὰς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ, καὶ ἀκτίστους εἶναι, καὶ ἀπειράκις τῆς
οὐσίας διαφέρειν; καὶ πιστεύειν ἔξω Τριάδος εἶναί τι ἄκτιστον, καὶ τοὺς μὴ 145
οὕτω φρονοῦντας ἀποκηρύττειν τῆς ἐκκλησίας, ἤτοι τῆς παλαιᾶς Ῥώμης. ἐρώ-
τα καὶ μαθήσῃ. κροῦε, καὶ ἀνοιγήσεταί σοι. ἀκολούθει τοῖς σοῖς διδα-
σκάλοις, Ἀθανασίῳ τῷ πάνυ, Βασιλείῳ, Κυρίλλῳ, τῷ Νύσσης, καὶ
τοῖς λοιποῖς. παράπεμψον τῷ ἀναθέματι Παλαμᾶν, τὸν ἵνα φύγῃ τῆς
Ῥώμης δόξαν, ἤτοι τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν εἰς πολυθεΐαν, καὶ αὐτῆς τῆς ἑλ-
ληνικῆς πολλῷ χείρω εἰσβαλόντα πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν Γραικῶν. τίς τραγῳδὸς
ἐκτραγῳδήσει, ὡς δεῖ, ταῦτα. τίς ἀρκούντως ἀποκλαύσεται; ἐμοὶ δὲ, εἰ-
ρήσεται γὰρ τἀληθὲς, ὅταν τούτων μνησθῶ, ὥσπερ τινὶ φιλογόῳ γυναικὶ ὄνυ-
ξιν ἐπέρχεται ξύειν τὰς παρειὰς, καὶ τὴν κόμην ξαίνειν χερσὶ, δέρειν εἰς
τὴν κεφαλὴν, καὶ τύπτειν παλάμαις τὰ γόνατα ἐνθυμουμένῳ τὴν τοῦ γένους
ἀπώλειαν. ἀλλ' οὐ καιρὸς νῦν τῶν τοιούτων θρήνων. οἶδα γὰρ ὅτι καταγε-
λᾷς Γραικοὺς τῇ δόξῃ ὡς ἀνοήτου. ἐγὼ δὲ ὥσπερ ἀληθῆ λέγω, οὕτω μου
ὁ Χριστὸς φείσαιτο ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. *Sed cùm huic dicendo acceſſerim
paſſione devictus extra me fio. Væ mihi miſero; Væ mihi, quòd gens
mea, quæ aliquando quam orthodoxam fidem ſequebatur, & Chriſti
amans in id impietatis proruiſti, ut ſynodicè ea, quæ Palamas, ſen-
tires,*

tires, & singulis annis anathemate devoveas, Triadem, illiusque cultores: adeò adversus veritatem insanisti, ut dummodò insolubiles veritatis rationes declinares, ausa fueris, infinitas DEi operationes prædicare, easque increatas, & infinitè ab essentia differre, credereque aliquid extra Triadem increatum, & eos qui aliter sentiunt ab Ecclesia exturbare, seu à veteri Roma. Quære & disces. Pulsa, & aperietur tibi: sequere tuos præceptores Athanasium magnum, Basilium, Cyrillum, Nyssenum, & reliquos. 146 *Dic anathema Palamæ, qui ut Romæ sententiam declinaret, seu potiùs veritatem in multos deos, & Gentilium ipsorum multò perniciosiores Græcorum universam Ecclesiam conjecit. Quis Tragœdus hæc uti adderet, tragœdia prosequetur? quis abundè deplorabit? mihi sanè, verum enim dicetur, dum hæc in mentem veniunt, veluti cuidam lacrymis deditæ mulieri subit unguibus laniare genas, & manibus comam evellere, capiti plagas appingere, & palmis pulsare genua gentis meæ exitium reminiscenti. Sed similium lacrymarum nunc tempus non est. Novi enim quod qui opinione Græcus es, irrides me veluti mente captum. At ego quemadmodum vera dico, ita mihi DEus parcat in die judicii.* Ut meliùs verò hæc qvæ diximus innotescant, illa animadvertenda sunt.

Primum, Synodicum tomum, c) in qvo ista omnia continentur, impudentissimo mendacio septimæ Synodo generali appingunt, ut Synodi sanctissimæ nomine qvisqviliis, ac deliramentis suis fidem faciant. Nihil tale in ea Synodo reperitur. Qvî id enim fieri potuit, ut res post illam Synodum multis annorum centuriis gestas Synodus illa prævidens, ac determinens, has qvidem laudando, illas damnando publicaret. Qvare Philotheus Patriarcha, cujus superiùs meminimus, Synodicum hunc à se conscriptum, ut ego existimo, & ex serie Patriarcharum, qvos in eo commemorat, legenti facilè patet, ne auctoris damnati nomine scriptum vilesceret, sub specioso septimæ Synodi titulo editum in Ecclesiis Græcorum altâ voce recitari qvotannis instituit.

147 Secundum, verisimile esse, nonnulla præsertim qvæ in principio leguntur, cùm de Imaginum restitutione, aliisqve in septima Synodo pertractatis agant, ab eadem Synodo, multis immutatis,

c) Hic est qvem schismaticorum tomum Synodicum vocare solet Allatius, ut de Synodo Photiana p. 446. 450. &c.

mutatis, vel innovatis excerpta. Verùm reliqva alia post mentionem Nicephori, & Methodii Patriarcharum, ubi Ignatii & Photii memoriam facit, ad finem usqve Synodici, nulli dubium esse debet, ab eodem Philotheo ex ingenio fuisse adjuncta ad propriæ sententiæ pro defensione Gregorii Palamæ propugnationem, & aliorum oppugnationem.

Tertium, multas hæreses contineri in ea parte potissimum, ubi contra Joannem Italum, & Barlaamum, & Acyndinum insurgit, eosqve multiplici anathemate ferit, omnes è penu Gregorii Palamæ, ac similium prognatas, qvas cùm Demetrius Cydonius libro de hac re edito contra Palamam, & nuper * Græcè & Latinè edito, fusè proseqvatur, ne nimius sim, silentio prætereo.

Qvartum pag. 77. b. c. 1. m. Ignatium & Photium sanctissimos vocat Patriarchas, & orthodoxos, & infrà pag. 82. b. c. 1. Qvod etsi de Ignatio verum est, de Photio f) tamen nonnisi in Historia Ecclesiastica rudis, & schismatis fautor dicet. Malorum enim omnium, qvæ ad hæc tempora Græcorum Ecclesiam deturpant, prima origo & causa, ipse Photius fuit, qvi
eam ab Ecclesia Latina veluti à matre filiam separavit, multisqve 148
pravis opinionibus imbuit. Et qvod omnium pessimum est, adeo in similibus obstinatam esse erudiit, ut malum adeò ingravescens non jam sentiat, & remedia in ejus salutem ab Ecclesia Latina exhibita respuat, & in tanto malo pertinaciter gaudeat.

Qvintum pag. 77. b. c. 1. m. Omnia scripta vel dicta tam contra Ignatium, qvàm ipsum Photium damnat. *Ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Γερμανοῦ, Ταρασίου, Νικηφόρου, καὶ Μεθοδίου, Ἰγνατίου, Φωτίου, Στεφάνου, Ἀντωνίου, καὶ Νικολάου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. Omnia contra sanctos Patriarchas Germanum, Nicephorum, Tarasium, & Methodium, Ignatium, Stephanum, Photium, Antonium, & Nicolaum sive scripta, sive dicta, anathema.* Ergo anathematizanda est octava Synodus generalis contra ipsum Photium, pro restitutione Ignatii celebrata. Ergo anathe-

(Ooo)

* Edente Petro Arcudio. inter opuscula aurea Rom. 1630. 4.

f) Solenne est Allatio & aliis Ecclesiæ Romanæ affeclis in Photium, tantopere ab aliis laudatum, velut hostem convitia & maledicta congerere, ut patet ex ejus libris contra Creygtonum, contra Hottingerum, nec minus de Synodo Photiana, & de utriusqve Ecclesiæ consensu II. 4. seq. &c.

anathematizandæ epistolæ Adriani Papæ, Nicolai, Joannis, & aliorum Pontificum sanctissima scripta, qvæ Photii in Ignatium machinas, in Ecclesiam Romanam dolos, in optimos qvosqve insidias, & illius improbam & execrabilem vitam deprædicant, vel eo solo nomine qvod contra Photium sint. Et ut plausibilior res videatur, etiam contra Ignatium scripta & dicta damnat, cùm unum ex iis veracem fuisse oporteat, alterum iniqvum, & alieni occupatorem. Et tamen scripta contra Ignatium ipsi recipiunt, cùm Pseudosynodos Photii, & latrocinalia conventi-
149 cula exosculentur, & inter alias Synodos connumerent: canonesqve ibi editos etiam prolixis commentariis cohonestent. Qvæ omnia ut honori Photii Græci consulerent, non nunc primò, sed ab eodemmet Photio, etiam dum viveret, post Ignatii obitum tentata fuisse ex iisdemmet Photii technis, & dolis comprobantur. Nam Joannes Pontifex, cùm ad Basilium Imperatorem, Clerum Constantinopolitanum, & ipsum Photium, etiam legatione missâ, de restitutione ejusdem scripsisset, mandavissetqve qvidqvid in ea legati cæteriqve servare debuissent, ipse Photius, legatis Pontificiis sive assentientibus, sive conniventibus, in Pseudosynodo, qvam pro sui restitutione congregavit, si modò vera sunt qvæ in ea narrantur, & non ex libidine Photii conficta, postqvam à se corruptas, qvibusdam additis & detractis, Joannis literas publicasset, illud summo studio conatus est conseqvi, ut acta octavæ Synodi contra se, auctoritate Concilii, & ipsius Pontificis damnata, de medio tollerentur, & sic tandem omnis eorum memoria sensim obscurata evanesceret. Primum in epistolam Joannis ad semet redditam illa perfidè inseruit: *Τὴν δὲ γενομένην κατὰ τῆς σῆς εὐλαβείας σύνοδον ἐν τῇ αὐτόθι ἠκυρώσαμεν, καὶ ἐξωστρακίσαμεν παντελῶς, καὶ ἀπεβαλόμεθα διά τε ἄλλα, καὶ ὅτι ὁ πρὸ ἡμῶν μακάριος Πάπας Ἀδριανὸς οὐχ ὑπέγραψεν ἐν αὐτῇ. Quæ verò Synodus in urbe ista contra reverentiam vestram habita est, eam nos irritam fecimus, atque omninò abrogavimus, & rejecimus tum*
150 *ob alia, tum etiam quod qui fuit ante nos beatæ memoriæ Papa Adrianus, non subscripsit Synodo illi.* Et illa in Commonitorio Fratribus Paulo, & Eugenio Episcopis, etiam ab ipso Photio falsato, qvod legitur Synodi Photianæ act. 2. *Volumus præterea ut coram universa Synodo promulgetur, quod Synodus habita adversus prædictum Patriar-*

ebam Photium, tempore Adriani sanctissimi Papæ, tum Romæ, tum Constantinopoli, ex nunc habeatur nulla & irrita, & non numeretur cum alia sancta Synodo. Ibidem etiam variæ Patriarcharum epistolæ recitantur, qvarum ille scopus fuisse videtur, ut octavæ Synodi contra Photium acta damnarentur, & act. 3. à Patritiis etiam eadem Synodus destruitur. Sic item in alia Synodo Photiana, sed breviori illa qvidem, qvam meæ schedæ subministrarunt: illa ad fastidium usqve etiam in subscriptionibus Legatorum Apostolicorum, & Imperatoris, illiusqve filiorum repetuntur. Ἀλλὰ μὴν καὶ κατὰ τὸ τοῦ κομμονιτωρίου ῥητὸν ἀποβάλλομαι, καὶ ἀναθεματίζω τὴν κατ' αὐτοῦ συστᾶσαν σύνοδον ἐν τῇ Κωνσταντινουπολιτῶν ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ, ὡσαύτως καὶ ἅπαντα τὰ πραχθέντα κατ' αὐτοῦ ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ Ἀδριανοῦ Πάπα Ῥώμης κατὰ τὸ κεφάλαιον τοῦ κομμονιτωρίου καταργῶ, καὶ ἀναθεματίζω, καὶ ἀποβάλλομαι, καὶ ἐν ἀριθμῷ συνόδων οὐδαμῶς ταύτην καταψηφίζω. Verba sunt Petri Legati Pontificii: *Quinimmò & secundùm Commonitorii verba rejicio & anathematizo Synodum contra eum, Photium, celebratam in sacra Constantinopolitana Ecclesia, similiter & omnia contra ipsum temporibus piæ memoriæ Adriani Papæ Romani facta juxta Commonitorii clausu-* 151
lam, irrita facio, & anathematizo, & rejicio, & inter aliarum Synodorum numerum nullo modo illam constituo. Et: Πάντα τὰ κατ' αὐτοῦ συστάντα ἐν οἵῳ δήποτε τόπῳ, καὶ παρ' οἵου δήποτε προσώπου τῷ αὐτῷ καθυποβάλλων ἀναθέματι. *Omnia contra ipsum in quocunque loco, & à quacunque persona facta eidem subjiciens anathemati.* Καὶ ἀποβολῇ πάντων τῶν κατ' αὐτοῦ γραφέντων, ἢ λαληθέντων. *Et omnium contra eum aut dictorum, aut factorum ejectione.* Hæc licet falsa sint, & Photiana commenta, nec ab Ecclesia Romana unqvam recepta, ut infrà, cùm de excommunicatione Photii dicemus; similium tamen rerum principium, & illorum auctorem, necnon Synodici hujus originem, & summam Græcorum in suo Photio defendendo pervicaciam dilucidè satis habemus. Eorum posteà continuatus usus videri potest ex Tomo Unionis sub Constantino, & Romano Imperatoribus, in jure Græco-Romano lib. 2. & rursus posteà sub Basilio & Constantino Imperatoribus, Sisinnio Patriarchâ rem promovente renovato, ut refert Joannes Scylitza. Ὅτε καὶ τὰς διακεκομμένας ἥνωσε διὰ τὴν τετραγαμίαν. *Is dissidium propter quartas nuptias dudum ortum distulit concordiâ factâ.*

 Sed

Sed qvæ Tomo ſubnectuntur acclamationes Synodales à Sergio Patriarcha, ex progenie Photii, ut conſangvinei honori conſuleret, additas fuiſſe veroſimile eſt: in qvibus ſic habetur: Ἰγνατίου, Φωτίου, Στεφάνου, καὶ Ἀντωνίου, Νικολάου, καὶ Εὐθυμίου,
152 Στεφάνου, Τρύφωνος, Θεοφυλάκτου, Πολυεύκτου, καὶ Ἀντωνίου, τῶν ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν αἰωνία ἡ μνήμη. ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων Πατριαρχῶν Γερμανοῦ, Ταρασίου, Νικηφόρου καὶ Μεθοδίου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Ignatii, Photii, Stephani, Tryphonis, Theophylacti, Polyeucti, & Antonii, orthodoxorum Patriarcharum æterna ſit memoria. Univerſa quæ contra ſanctos Patriarchas Germanum, Taraſium, Nicephorum, & Methodium ſcripta vel dicta ſunt, anathema.* Sed etiam Marcus Epheſius in Concilio Florentino ſect. 6. teſtatus eſt. Καὶ αὕτη ἡ σύνοδος ἣν λέγει ἡ ἁγιοσύνη σου ἔχει πράξεις κατὰ τοῦ Φωτίου ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάπα Ἰωάννου, καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ. μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἄλλη σύνοδος, καὶ ἀνώρθωσε τὸν Φώτιον, καὶ ἠκύρωσε τὴν πρώτην σύνοδον ἣ καὶ ὀνομάσθη καὶ ὀγδόη σύνοδος ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πάπα Ἰωάννου, οὗ τοῦ πάπα Ἰωάννου αἱ ἐπιστολαὶ εὑρίσκονται ὑπὲρ τοῦ Φωτίου. Et: Ἀπὸ τότε γοῦν μέχρι τοῦ νῦν ἀναγινώσκεται ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὕτως. ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Φωτίου καὶ Ἰγνατίου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Nam Synodus hæc, de qua loquitur veſtra reverentia, continet acta adverſus Photium tempore Joannis Papæ & Adriani. Poſteà celebrata eſt altera Synodus, quæ Photium reſtituit, & priorem Synodum abrogavit. Hæc Synodus, quæ octava etiam eſt appellata, facta eſt ſub Joanne Papa; cujus Joannis inquam Papæ extant pro Photio epiſtolæ.* Et: *Itaque ex eo tempore ad hunc usque diem in magna Conſtantinopoleos Eccleſia ita legitur, omnibus,*
153 *quæ adverſus ſanctos Patriarchas Photium, & Ignatium ſcripta, vel dicta ſunt, anathema.*

Sextum pag. 82. a. c. 1. m. & infrà. Imperatores & vitâ & religione peſſimos, multis hæreſeon labibus commaculatos, & Latini nominis hoſtes acerrimos, vario ac iterato acclamationum, ac laudum genere ſublatos, pleno Eccleſiaſticorum, & ſecularium hominum conventu, qvaſi innoxios, & ab omni crimine liberos approbat. Inter eos, ut reliqvos reticeam, præcipui ſunt Conſtantinus Monomachus, Alexius Comnenus, uterqve Andronicus ſenior, & junior, qvibus ſanè in Eccleſiam Latinam crudeliora monſtra Græcia non tulit.

Septi-

Septimum hoc idem in Patriarchis Constantinopolitanis
facit. Plurimis enim, qvi in Ecclesiam Latinam & scripto, &
verbo invecti sunt, acclamat, & orthodoxos ac sanctos enun-
ciat. pag. 82. b. col. 1. Inter eos, ne singulos recenseam, sunt
Photius, Sisinnius, Michaël Cerularius, Michaaël Anchiali,
Germanus, Josephus, Athanasius, Isidorus, & omnium po-
stremus Philotheus, qvem hujus Synodici auctorem esse puto.
De qvo tanqvam melioris notæ homine illa habentur à seqvacibus
addita, nisi novus Alcidamas ipse sibi g) illas laudes intexuit.
*Φιλοθέου τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἁγιωτάτου, καὶ ἀοιδίμου πα-
τριάρχου, τοῦ στερρῶς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ καὶ τῶν ὀρθῶν αὐτῆς
δογμάτων, καὶ λόγοις καὶ πράγμασι καὶ διαλέξεσι, καὶ διδασκα-
λίαις καὶ συγγράμμασιν ἀγωνισαμένου, αἰωνία ἡ μνήμη.* *Philothei
beatæ memoriæ sanctissimi & celeberrimi Patriarchæ, qui strenuè pro Ec-* 154
*clesia Christi, & rectorum illius dogmatum, & verbis, & operibus, &
disputationibus, & doctrinis, & monumentis editis decertavit, sempi-
terna memoria.* Cùm tamen omnia hæc pro tuenda doctrina Pa-
lamæ, & Græcorum erroribus, contra Latinam Ecclesiam, qvam
miris modis dilaceravit, tentasse audacter, ac pertinaciter ab-
solvisse, ex historiis etiam Græcorum compertum sit. Et ut per-
versum auctoris hujus ingenium magis mireris, inter tot Patriar-
chas hic commemoratos, præter Germanum, Nicephorum,
Methodium, qvi ante Photium & schisma illam Ecclesiam san-
ctissimè rexerunt, nullum alium in tanta abundantia sanctorum
commemorat, post schisma & Photium nullum silet, sed omnes
ad amussim unum post alium, inter qvos etiam apud Græcos no-
centissimos deprædicat. Satis videlicet illi est, si schisma pro-
pagarunt, in eo mortui sunt, & in Romanam Ecclesiam obla-
trarunt. Crimina alia etiam enormia, & ab historicis Græcis
damnata, penes hunc Auctorem nulla sunt. Et si post Photii
mortem tres ad summum inter sanctos relati sunt, ut Stephanus,
Antonius, Euthymius, nondum enim ardens ille spiritus te-
puerat, tamen post illos rara avis, nescio qvisnam sit, qvi san-
cti nomen meruerit. Consideremus ergo, qvomodo Photius

 ortho-

g) Hoc nullo modo est credibile, cum de mortuo aperte scripta sint. Parum qvoqve
exploratum, licet audacter id tum h. l. tum supra p. 146. Allatius affirmat, qvod
Philotheus cætera Synodici conscripserit, atqve septimæ Synodo, cujus haud
dubie multa continet, supposuerit.

orthodoxus esse potuit, illiusque memoria laudabilis, qui vivens propter hæresim & schisma à Pontificibus Romanis excommuni-
155 catus, nunquam in gratiam etiam sui Joannis rediit, mortuus quoque à subsequentibus Pontificibus damnatus. Ne verba Pontificum recitando fastidio sim, satis nobis sit Auctor Appendicis ad Concilium octavum generale, ubi inter cætera: Μέχρι τῆς σήμερον τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἀναθεματίζεται Φώτιος περιδήλως ἀπὸ τοῦ πάπα Λέοντος ἕως τοῦ Φορμόσου. ἕνδεκα γὰρ ἔτη ἀνεθεματίζετο κοσμικὸς ὤν, ὡς κοινωνὸς τῷ καθῃρημένῳ καὶ ἀναθεματισμένῳ Γρηγορίῳ τῷ Συρακούσης, καὶ ἄλλα λδʹ. ἀφ' οὗ ἐγένετο ἀββᾶς. ὁ γὰρ πάπας Λέων καὶ ὁ Βενέδικτος, καὶ ὁ Νικόλαος τὸν Γρηγόριον ἀνεθεμάτιζον κατὰ πολλὰς τὰς ἀτόπους αἰτίας. ἐπεὶ δὲ ὁ Φώτιος παρὰ τοῦ καθῃρημένου ἐχειροτονήθη, καὶ δι' ἄλλα μὲν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ δέξασθαι παρὰ τοιούτου τὴν ἱερωσύνην ἀναθεματίζεται ὑπὸ τῶν ἐννέα προέδρων τῆς Ῥώμης, Λέοντος, Βενεδίκτου, Νικολάου, Ἀδριανοῦ, Ἰωάννου, Μαρίνου, Ἀδριανοῦ ἑτέρου, καὶ Φορμόσου. *Photius quadraginta quoque annis ad hodiernum usque diem palàm anathemate feritur à Leone Papa, usque ad Formosum. Nam annos undecim anathematizatur secularis, & laicus, tanquam qui cum Gregorio Syracusano exauctorato, anathematizatoque communicaret, & alios triginta quatuor, postquam sacris initiatus est. Etenim Leo Pontifex, & Benedictus, & Nicolaus Gregorium propter varias causas anathemate damnabunt. Ubi verò Photius à damnato consecratus est, cùm propter alia ipsius facinora, tum quòd sacris esset à Gregorio initiatus, anathematizatur à novem Romanis Pontificibus, Leone, Benedicto, Nicolao, Hadriano, Joanne, Marino, Hadriano altero, Stephano, & Formoso.* Sisinnii ad hæc tempora epistola
156 in Romanam Ecclesiam ad omnes Thronos Orientales, ex Photii penu deprompta legitur, nec eum resipuisse, vel cum Ecclesia Catholica communicasse aliqvis tradidit. Sergius ex progenie Photii, ejus secutus vestigia, ut Baronius h) refert, eò amplius obfuit, qvò diutiùs præfuit, propagato sedis tempore ultra vigesimum annum, & illius nomine invenitur alicubi scripta epistola. Et cùm Sisinnius & Sergius etiam monumentis editis, in Latinam Ecclesiam invecti sint, qvomodo dicta unitas ad Michaëlem Cerularium durasse, affirmandum est? & de Sisinnio qvidem adeò clarum est, ut probatione non indigeat.

De

h) Baron. ad A. C. 608. 5. & 639. 27.

De Sergio, qvod non ita manifestum est, ex eorundem Græcorum monumentis aperiam, i) qvi tradunt Sergium primum omnium nomen Romanorum Pontificum ex diptychis delevisse, eumqve postea secutos successores memoriam Romanorum Pontificum cum aliis Patriarchis, inter Missarum solemnia, uti fieri moris erat, non admisisse. Auctor libelli, *Quando Latini, aut quibus Auctoribus Spiritum sanctum à Filio quoque procedere dicere cœperunt, & azyma sacrificare*: Χριστοφόρος δὲ ὁ μετ' αὐτοὺς γενόμενος πάπας Ῥώμης, καὶ παρὰ Σεργίου, τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχοῦντος, ἀπαιτουμένου τὴν τοῦ ἁγίου συμβόλου ὁμολογίαν, πρῶτος ὁ τοιοῦτος πάπας Χριστοφόρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι λέγων ἀνεφάνη. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ Σεργίου πατριάρχου ὄντος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν ἀπὸ τῶν ἱερῶν διπτύχων ἐξεβλήθη. Et: μετὰ δὲ Σέργιον τὸν 157
προῤῥηθέντα πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ἀπὸ τῶν διπτύχων ἐκβαλόντα τὸν Χριστοφόρον, γέγονε πατριάρχης ὁ Κερουλάριος. Et, εἰ δὲ ταῖς ἀληθείαις τὰ πράγματα ἐξετάσεις, ἐξ ὅτου ὁ πατριάρχης Σέργιος Χριστοφόρον τὸν πάπαν τῶν διπτύχων ἐξέωσε διὰ τὴν τοιαύτην καινοτομίαν τῆς αἱρέσεως, εὕροις ἂν μὴ εὐδοκιμήσασαν τὴν βασιλείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ. *Christophorus post eos Papa Romanus fuit, cùm ab eo Sergius Patriarcha Constantinopolitanus sacri symboli professionem exigeret, primus omnium in sua confessione ex Patre & Filio sanctissimum Spiritum procedere dixisse inventus est. Propterea à Sergio Patriarcha, & aliis, à sacris Diptychis ejectus est.* Et: *Post Sergium jam dictum Patriarcham Constantinopolitanum, qui è Diptychis Christophorum ejecerat, in Patriarcham promotus est Cerularius.* Et: *Quòd si veritate ipsâ rem æstimabis, ex quo Patriarcha Sergius Christophorum Papam è Diptychis expunxit, propter similem de novo intentatam hæresim, invenies imperium Constantinopolitanum in expeditionibus militaribus splendorem ac gloriam assecutum non esse.* In qvibus verbis multa consideranda sunt: præter enim illud unum qvod narrat de Sergio, eum nempe memoriam Pontificis è Diptychis delevisse, qvod illi credimus, qvod ex Sergii schola sit, reliqva omnia falsa sunt: adeò Auctor iste non in Historiis Latinis tantùm, sed Græcis etiam cœcutiit; & planè infans fuit. Qvis enim nescit Christophorum Pontificem mortem obiisse annos propè octogin-

i) Confer Allatium de consensu utriusqve Ecclesiæ lib. 2, cap. 8.

158 octoginta sex, antequam Sergius Patriarchatum iniisset? Et qvi nondum natus, qvomodo à Pontifice fidei professionem exigere potuit? Et qvomodo post Sergium hunc Patriarcha creatur Cerularius, cùm inter utrumqve Eustathius Archipresbyter magnæ Ecclesiæ, & Alexius Studita Patriarchatum obtinuerint? Si Græcus Græca tam benè novit, qvid de eo dicemus, qvando Pontificum Romanorum seriem in ordinem redigit, ut sua probet? Confusè omnia, nec ad rem. Illud propemodum admiror, dicit, post deletam è Diptychis memoriam Pontificum, Imperii expeditiones omnes malè, infeliciterqve evenisse. Et infortunium non vident? causam habent, fatentur, & sibi non provident. *Hoccine credibile est*, ut cum antiqvo scriptore dicam, *aut memorabile, tanta vacordia innata cuiquam sit, ut malis gaudeat?* Ex his facilè colligi potest, qvantum à veritate aberret Manuel Caleca lib. 4. contra Græcos, qvi asserit Photium obiisse, cùm esset Ecclesiarum unitas, & dictam unitatem post illum, per decem & septem Patriarchas durasse. Qvomodo enim in unitate Ecclesiæ mori dicendus est, qvi per tot Pontifices etiam post mortem communione, atqve unione fidelium privatur? Et cùm Sisinnius & Sergius etiam monumentis editis in Latinam Ecclesiam invecti sint, qvomodo dicta unitas ad Cerularium durasse affirmandum est? Michaël Cerularius, & Leo Achridanus Bulgarorum Archiepiscopus, adversus Apostolicam Sedem fellis plenam
159 epistolam Joanni Tranensi in Apuliam misêre, cui talis titulus affixus erat, ut refert Baronius, k) in Codice, in qvo erat transscripta. *Calumnia Episcoporum Michaëlis Constantinopolitani, & Leonis Achridani pervicaciter exhalantium pestiferas Memphites diversarum hereseon adversus sanctam Romanam, & Apostolicam Sedem, imò contra Latinam, & Occidentalem Ecclesiam. Hæc quidem calumnia Græco sermone edita, & Joanni Tranensi Episcopo, in sugillationem omnium Latinorum directa, cùm fuisset Tranis exhibita fratri Humberto sanctæ Ecclesiæ Sylvæ Candidæ Episcopo, in Latinum est translata ejus studio, atque delata D. Leoni nono.* In ea Latinos accusat, & damnat, qvòd præter instituta Christi Ecclesiæ in Azymis consecrarent, Sabbatum Qvadragesimæ Judaïcè observarent, suffocata comederent, Alleluja in Qvadragesima non psallerent, sed semel

k) Baron. ad A. C. 1053. 22.

miel in Paschate. Neqve scripto solùm in Romanam Ecclesiam istorum odium innotuit; factis atrocissimis Latinos ipsos, & Latini nominis fautores prosecuti sunt. Leo IX. epist. 1. cap. 29. ad eosdem scripta: *Vos enim alloquimur, qui sicut Dominus ait Pharisæis, tulistis clavem scientiæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines, nec ipsi intrastis, nec alios intrare permittitis, sed potiùs prohibetis, dum matris venerandam faciem conspuere quæritis, dum eam insequimini conviciis, & maledictis, dum agnos ejus ab ea segregare etiam anathemate & flagellis, ne vocem maternam agnoscant, & sequantur, contenditis. Ut enim fertur, omnes Latinorum Basilicas penes vos clausistis, Monachis monasteria & Abbatibus tulistis, donec vestris viverent* 160
institutis. Ecce in hac parte Romana Ecclesia quanto discretior & clementior vobis est? siquidem cùm intra & extra Romam plurima Græcorum reperiantur Monasteria, sive Ecclesiæ, nullum eorum adhuc perturbatur, vel probibetur à paterna traditione, sive consuetudine; quin potiùs suadetur, & admonetur eam servare. Et epist. 7. ad Constantinum Monomachum Imperatorem Constantinopolitanum: *Sed noverit claritas tua super præsumptionibus ejus,* Michaelis Cerularii Patriarchæ, *multa & intolerabilia jamdudum pervenisse ad aures nostras, qualiter etiam apertâ persecutione in Latinam Ecclesiam exardescens anathematizare non timuit omnes, qui sacramenta attrectant ex Azymis: & quod Alexandrinum & Antiochenum Patriarchas antiquâ dignitate suâ privare contendens, contra fas & jus sibi subdere novâ ambitione appetit, & pleraque, quæ usurpare dicitur, sicut à nostris Nunciis diligenter cognoscere poteris.* Et epistolâ ad eundem Michaëlem: *Illud autem quis non stupescat, quòd post tot sanctos & orthodoxos Patres, per mille & viginti à Passione Salvatoris annos, novus calumniator Ecclesiæ Latinorum emersisti, anathematizans omnes, & publicam persecutionem excitans, quicumque participarent sacramentorum ex Azymis. Quam præsumptionem tuam, & fama nobis obtulit, & litterarum sub nomine tuo ad Appulos datarum textus manifestavit.* Hic cùm temerè adhuc in Latinos insurgeret, & perseveraret in stultitia obstinatus, inter Missarum solemnia, in templo sanctæ Sophiæ, chartam illius excommunicationis, propter multas dicti 161
Michaëlis, illiusqve fautorum hæreseos, super principale altare posuerunt, sub oculis omnium Papæ Leonis noni Apocrisiarii, indeqve mox egressi pulverem pedum excussere, & anathe-

mate dato cunctis, qvi deinceps communicarent ex manu Græci Romanum sacrificium vituperantis, alacres cœpere reverti, ex commemoratione ipsius Humberti tunc Apostolici Apocrisiarii. Excommunicatione contumax Cerularii ingenium in rabiem versum, in Latinam Ecclesiam literis hinc inde datis, atrocioribus calumniis plenis insaniit, qvibus alias Orientis Ecclesias suo præcipitio ipse à Romana Ecclesia avulsus, miseriores facit. Deinceps ab Isaacio Comneno depositus, exulans sine ulla Pontificis absolutione, sine ulla commissorum pœnitentia, tristem ac DEo exosam animam exhalavit. Id ut magis videas, habeto
ed. tibi monumentum dicti Michaëlis, 1) qvod in Legatorum excommunicationem publicavit, atqve excommunicationem ipsam ab Græco homine relatam, & statum illius Ecclesiæ non cuicumqve obvium, ex schedulis meis depromptum.

Σημείωμα περὶ τοῦ ῥιφέντος πιττακίου ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ παρὰ τῶν ἀπὸ Ῥώμης πρέσβεων κατὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Μιχαήλ, μηνὶ Ἰουνίῳ, Ἰνδικτ. ζ.

Προκαθημένου Μιχαὴλ τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τῶν κατηχουμενείων, συνεδριαζόντων αὐτῷ θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν Θεοφάνους Κυζίκου καὶ Συγκέλλου, Νικήτα Χαλ-
162 κηδόνος καὶ Συγκέλλου, Λαυρεντίου Δυῤῥαχίου καὶ Συγκέλλου, Ἀνθίμου Σίδης, Νικολάου Πισσινοῦντος, Λέοντος Μύρων, Λέοντος Τραπεζοῦντος, Ἰωάννου Σμύρνης, Εὐσεβίου Ἀδριανουπόλεως, Κωνσταντίνου Μιτυλήνης, Νικολάου Χωνῶν, Ὑπατίου Ἰδρουντος, καὶ ἀρχιεπισκόπων Λέοντος Καραβιζύης, Γρηγορίου Μεσημβρίας παρισταμένων καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἀρχόντων.

Οὐκ ἦν ἄρα, ὡς ἔοικε κόρος τῷ πονηρῷ τῶν κακῶν. διὸ οὔτε γὰρ οὐ παύεται τοῖς εὐσεβέσιν ἐπιφυόμενος, καὶ καινόν τι κατὰ τῆς ἀληθείας ἀεὶ ἐφευρίσκειν ἐκμηχανώμενος. τοιγάρτοι καὶ μυρίαις μὲν τοσαύταις ἀπάταις πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ τοῦ δεσπότου παρρησίας τὸν ἄνθρωπον ὑπηγάγετο. μυρίαις δὲ καὶ μετὰ ταῦτα πλάναις ἢ δελεάσμασιν ὑποσκελίζειν, καὶ παρασύρειν τοὺς αὐτῷ πειθομένους οὐχ ὑφῆκεν ὅλως, οὐδὲ διέλιπεν. ἀλλὰ καὶ τούτων ἐκποδὼν γενομένων, καὶ εὐσεβοῦς καὶ βαθείας ἐλπίδος τοῖς εὐ-
16 σεβέσιν ὑποτρεφομένης ἐθέλουσι, μήποτ' ἂν καινοτέρων δυσσεβημάτων ἐφευρετὰς γενέσθαι ποτε, ἐν πᾶσιν οἷς κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὁ πονηρὸς πειράσαι ἐσπούδασεν εἰς τοὐναντίον αὐτῷ τῶν μηχανημάτων περιτραπέντων. νῦν τινες δυσσε-

1) Adde qvæ de hoc Michaële Allatius lib. 2. de consensu Ecclesiæ Occidental. & Oriental. cap. 9.

δυσσεβεῖς ἄνδρες καὶ ἀποτρόπαιοι, καὶ τί γὰρ οὐκ ἄν τις ἀσεβῶν τούτους ὀνομάσειεν, ἄνδρες ἐκ σκότους ἀναδύντες, τῆς γὰρ ἑσπερίου μοίρας ὑπῆρχον γεννήματα, εἰς τὴν ἀσεβῆ ταύτην ἐλθόντες πόλιν καὶ θεοφύλακτον ἀφ' ἧς, ὥσπερ ἀπό τινος ὑψηλοῦ καὶ μετεώρου χωρίου αἱ τῆς ὀρθοδοξίας πηγαὶ ἀναδύονται, καὶ καθαρὰ τῆς εὐσεβείας τὰ νάματα ἐς τὰ τῆς οἰκουμένης διαῤῥέουσι πέρατα. καὶ ποταμῶν δίκην τὰς ἐν ἁπάσῃ τῇ ὑφ' ἥλιον ψυχὰς, τοῖς εὐσεβέσι δόγμασι καταρδεύουσιν εἰς ταύτην ὥσπερ κεραυνὸς, ἢ σεισμὸς, ἢ χαλάζης πλῆθος. εἰ χρὴ δὲ μᾶλλον εἰπεῖν οἰκειότερον ὡς μονιὸς ἄγριος εἰσπηδήσαντες τὸν ὀρθὸν λόγον τῇ διαφορᾷ τῶν δογμάτων κα- 163
ταλυμήνασθαι ἐπεχείρησαν, ὡς καὶ γραφὴν ἀποθέσθαι ἐν τῇ μυστικῇ τῆς μεγάλης τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας τραπέζῃ, δι' ἧς ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ τὴν ὀρθόδοξον τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν, καὶ πάντας τοὺς μὴ συναπαγομένους τοῖς αὐτῶν δυσσεβήμασιν ὀρθοδόξους ἀναθέματι δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι εὐσεβεῖν καὶ τὸ ὀρθόδοξον πρεσβεύειν ἐθέλομεν, καθυπέβαλον. ἐγκαλέσαντες ἡμῖν ἄλλα τε τινὰ, καὶ ὅτι τοὺς πώγωνας παραπλησίως ἐκείνοις ξυρᾶν, καὶ τὴν κατὰ φύσιν ἀνθρώπου μορφὴν παρὰ φύσιν ἐξαλλάσσειν οὐκ ἀνεχόμεθα. πρὸς δὲ καὶ ὅτι μὴ διακρινόμενοι ἀπὸ πρεσβυτέρων μεταλαμβάνειν γεγαμηκότων. πρὸς ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, καὶ ὅτι τὸ ἱερὸν, καὶ ἅγιον σύμβολον, ὃ πᾶσι τοῖς συνοδικοῖς καὶ οἰκουμενικοῖς ψηφίσμασιν ἄμαχον ἔχει τὴν ἰσχὺν, νόθοις λογισμοῖς καὶ παρεγγράπτοις λόγοις, καὶ θράσους ὑπερβολῇ μὴ κιβδηλεύειν ἐθέλομεν, μηδὲ παραπλησίως ἐκείνοις ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὢ τῶν τοῦ πονηροῦ μηχανημάτων, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς φαμὲν ἐκπορεύεσθαι. μήτε τῇ γραφῇ προσέχειν ἐθέλοντες, ἢ οὐκ ἀκρωμαδαριώσετέ φησι τοὺς πώγωνας ἡμῶν, οὔτε μὴν ἐννοεῖν ὅλως βουλόμενοι ὅτι γυναιξὶν εὐπρεπὲς τοῦτο ὁ κτίσας ἐποίησε θεὸς, ἀνδράσι δὲ ἀνάρμοστον ἐδικαίωσεν, ἀλλὰ καὶ τὸν τέταρτον τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου περὶ τῶν τὸν γάμον βδελυσσομένων φανερῶς ἀτιμάζοντες, ὅς φησιν, εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω. κατ' αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τὴν ἕκτην σύνοδον ἀθετοῦντες καὶ ἀτιμάζοντες, ἥ φησιν, ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου ἀξιοῦσθαι χειροτονίας καθομολογεῖν, ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς, ἡμεῖς ἀρχαίοις ἐξακολουθοῦντες κανόσι τῆς ἀποστολικῆς 164
ἀκριβείας καὶ τάξεως τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια, ἀπὸ τοῦ νῦν ἐῤῥῶσθαι βουλόμεθα, μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς τὰς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὴν προσήκοντα ὁμιλίας. ὥστε εἴ τις ἄξιος εὑρεθῇ πρὸς χειροτονίαν διακόνου, ἢ ὑποδιακόνου, οὗτος μηδαμῶς κωλυέσθω ἐπὶ τὸν τοιοῦτον βαθμὸν ἐπαναβιβάζεσθαι νομίμως συνοικῶν γαμετῇ. μήτε μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτείσθω ὁμολογεῖν, ὡς ἀποστήσεται τῆς νομίμου πρὸς τὴν οἰκείαν γαμε-

τὴν ὁμιλίαν· ἵνα μὴ ἐντεῦθεν, τὸν ἐκ θεοῦ νομοθετηθέντα καὶ εὐλογη-
θέντα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ, γάμον καθυβρίζειν ἐκβιασθῶμεν. τῆς τοῦ εὐαγγε-
λίου φωνῆς ἐκβοώσης, οὓς ὁ θεὸς ἔζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω, καὶ τοῦ
ἀποστόλου διδάσκοντος, τίμιον τὸν γάμον ἐν πᾶσι, καὶ τὴν κοίτην ἀμί-
αντον. καὶ, δέδεσαι γυναικί, μὴ ζήτει λύσιν. εἰ τις οὖν τολμήσοι παρὰ
τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμενος τινὰ τῶν ἱερωμένων πρεσβυτέρων φαμὲν,
ἢ διακόνων, ἢ ὑποδιακόνων ἀποστερεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συνα-
φείας καὶ κοινωνίας καθαιρείσθω. ὡσαύτως, καὶ εἰ τις πρεσβύτερος, ἢ
διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλοι, ἀφοριζέσθω. ἐπι-
μένων δὲ καθαιρείσθω. πρὸς ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις μηδὲ ἐννοεῖν ὅλως ἐθέλοντες.
ἐν οἷς τὸ πνεῦμα οὐκ ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ φασὶν ἐκπορεύεσθαι,
ὅτι οὔτε ἀπὸ Εὐαγγελιστῶν τὴν φωνὴν ἔχουσι ταύτην; οὔτε ἀπὸ οἰκουμενικῆς
συνόδου τὸ βλάσφημον τοῦτο κέκτηνται δόγμα. ὁ μὲν γὰρ κύριος ὁ θεὸς
ἡμῶν φησὶ, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται.
οἱ δὲ τῆς καινῆς ταύτης δυσσεβείας πατέρες τὸ πνεῦμα φασὶν, ὃ παρὰ τοῦ
165 πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται. ἀλλὰ μηδὲ συνορῶντες πάλιν, ὡς εἰ ἐν ᾧ
τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα, ἡ ἰδιότης ἐπιγινώσκεται αὐτοῦ. ὡσαύτως
καὶ εἰ ἐν ᾧ γεννᾶται ὁ υἱὸς, ἢ τοῦ υἱοῦ. ἐκπορεύεται δὲ ὡς ὁ αὐτῶν λῆρος καὶ
τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, πλείοσιν ἄρ' ἰδιότησιν διαστέλλεται τὸ πνεῦμα τοῦ πα-
τρὸς, ἤπερ ὁ υἱός. κοινὸν μὲν γὰρ πνεύματι καὶ υἱῷ ἡ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς
πρόοδος, ἰδία δὲ τοῦ πνεύματος ἡ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπόρευσις, οὐ μὴν
καὶ ἡ ἐκ τοῦ υἱοῦ. εἰ δὲ πλείοσι διαφοραῖς διαστέλλεται τὸ πνεῦμα, ἤπερ ὁ
υἱὸς, ἐγγυτέρω ἂν εἴη τῆς πατρικῆς οὐσίας ὁ υἱὸς, ἤπερ τὸ πνεῦμα. καὶ
οὕτως ἡ Μακεδονίου πάλιν κατὰ τοῦ πνεύματος παρακύψει τόλμα, τὸ ἐκεί-
νων ὑποδυομένη δρᾶμα καὶ τὴν σκηνήν. χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων, οὐδὲ συνιέ-
ναι ὅλως ἐθέλουσιν, ὅτι εἰ πᾶν, ὅπερ μὴ ἐστι κοινὸν τῆς παντοκρατορικῆς
καὶ ὁμοουσίου Τριάδος; ἑνός ἐστι μόνου τῶν τριῶν. οὐκ ἔστι δὲ ἡ τοῦ πνεύμα-
τος προβολὴ κοινὴ τῶν τριῶν, ἑνὸς ἄρα ἐστὶ μόνου τῶν τριῶν. ἀλλ' οἱ
μὲν οὕτως ἡμῶν τε αὐτῶν, καὶ τῆς ὀρθοδόξου τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας κατηγορ-
εύσαντος. ἐφ' ἑτέρας μὲν, ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πρὸς τὸν φιλευσεβέ-
στατον ἡμῶν αὐτοκράτορα ἀφικόμενοι. ἀλλὰ δέ τινα κατὰ τοῦ ὀρθοδόξου τῆς
ἐκκλησίας πληρώματος σκαιωρήσαντες. μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἄφιξιν πε-
πλασμένην τὴν ἀρχὴν ποιησάμενοι, καὶ ἐκ τῆς Ῥώμης μὲν ἀφικέσθαι, καὶ
παρὰ τοῦ πάπα ἀποσταλῆναι σκηψάμενοι, ταῖς δὲ ἀληθείαις, ταῖς παρὰ
τοῦ ἀργυροῦ δολεραῖς ὑποθήκαις καὶ συμβουλαῖς, αὐτοί τε ἀφ' ἑαυτῶν ἀφι-
κόμενοι, καὶ μήτε παρὰ τοῦ πάπα ἀποσταλέντες. ἀλλὰ καὶ τὰ γράμματα,
ἃ ὡς ἀπ' ἐκείνου δῆθεν ἐπεφέροντο πλασάμενοι. τοῦτο γὰρ ἀπότε ἄλλων διε-
γνώσθη πολλῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ τὰς τῶν γραμμάτων σφραγίδας νενοθευμένας
φανερῶς φωραθῆναι. αὐτὸ μὲν οὖν τὸ παρὰ τῶν δυσσεβῶν τούτων ἀποτεθὲν
166 ἔγγραφον καθ' ἡμῶν, Ἰταλικοῖς γράμμασι γεγραμμένον, καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ
τῶν

τῶν ὑποδιακόνων τῆς δευτέρας ἑβδομάδος, παρ' αὐτῶν πρῶτον μὲν τῇ τραπέζῃ
τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ἐπιτεθέν. ὕστερον δὲ διὰ τὸ τοὺς ὑποδιακόνους
ἀπώσασθαι τοῦτο, καὶ τῆς θείας ἀποῤῥίψαι τραπέζης, καὶ προτείνασθαι μὲν τοῖς
θέσι λαβεῖν, ἐκείνους δὲ μὴ βουληθῆναι τοῦτο κατὰ τοῦ ἐδάφους ῥιφὲν, καὶ εἰς
χεῖρας πολλῶν ἐλθὸν, ἵνα μὴ δημοσιευθῇ τὰ ἐν αὐτῷ βλασφημούμενα ἡ
μετριότης ἡμῶν ἀνελάβετο. εἶτα τῶν τὴν Ἰταλίδα γλῶσσαν εἰς τὴν ἑλλάδα με-
ταβάλλειν εἰδότων προκαλεσαμένη τινὰς, ἤγουν τὸν Πρωτοσπαθάριον Κοσμᾶν,
τὸν Ῥωμαῖον τὸν πυρὸν, καὶ τὸν μοναχὸν Ἰωάννην τὸν Ἱσπανὸν μεταφράσαι τὸ
ἔγγραφον ἐπετρέψατο. καὶ τοῦ ἐγγράφου παρὰ τούτων μεταφραθέντος εἶχεν
ἡ τούτου ὑφὴ αὐτοῖς ῥήμασιν οὑτωσί. Ὅς τις ἂν τῇ πίστει καὶ τῇ θυσίᾳ τῆς
ῥωμαϊκῆς καὶ ἀποστολικῆς καθέδρας ἀντιλέγοι, ἀνάθεμα ἔστω, καὶ μήτε
δεχέσθω ὀρθόδοξος, ἀλλὰ λεγέσθω προζυμίτης, καὶ νέος Ἀντίχριστος.
Οὔβερτος θεοῦ χάριτι τῆς ἁγίας τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, Πέτρος
τῶν Ἀμαλφηνῶν ἀρχιεπίσκοπος, Φρεδέριχος διάκονος καὶ σακελλάριος πᾶσι
τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τέκνοις. ἡ ἁγία Ῥωμαϊκὴ πρώτη καὶ ἀποστολικὴ
καθέδρα, πρὸς ἣν ἅτε δὴ πρὸς κεφαλὴν ἡ φροντὶς πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἰδι-
κῶς ἐφαρμόζει, τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης καὶ χρείας χάριν, πρὸς ταύτην τὴν
βασιλικὴν πόλιν ἡμᾶς ἀποκρισιαρίους αὐτῆς ποιῆσαι κατηξίωσεν. ἵνα καθὼς γέ-
γραπται κατέλθωμεν καὶ ἴδωμεν, εἰ ἄρα ἔργῳ πεπλήρωται ἡ βοὴ, ἣ ἀδιαστάκ-
τως ἐκ τηλικαύτης πόλεως ἀνέβαινε πρὸς τὰ ὦτα αὐτῆς. εἰ δὲ καὶ μὴ ἦν οὕτως,
γνῷ, ὅθεν γινωσκέτωσαν πρὸ μὲν πάντων οἱ δεδοξασμένοι αὐτοκράτορες, ὁ
κλῆρος, ἡ σύγκλητος, καὶ ὁ λαὸς ταύτης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πᾶσα
ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἡμᾶς ἐνταῦθα διεγνωκέναι, ὅθεν πλεῖστα χαιρόμεθα ἀγα-
θὸν καὶ μέγιστον, ὅθεν ἐλεεινῶς λυπούμεθα κακόν. καὶ γὰρ ὅσοι πρὸς τοὺς κίο- 167
νας τοῦ κράτους, καὶ τοὺς αὐτοῦ τετιμημένους, καὶ τοὺς πολίτας σοφοὺς χριστια-
νικώτατος καὶ ὀρθόδοξός ἐστιν ἡ πόλις. ὅσον δὲ πρὸς τὸν Μιχαὴλ τὸν κατα-
χρηστικῶς λεγόμενον πατριάρχην, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνοίας τοὺς συνεργοὺς, πλεῖ-
στα ζιζάνια τῶν αἱρέσεων κατεκάστην διασπείρεται ἐν μέσῳ αὐτῆς, ὅτι καθὼς οἱ
Σιμωνιακοὶ τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ πιπράσκουσι, καὶ ὡς Βαλέσιοι τοὺς παροίκους
αὐτῶν ἐξευνουχίζουσι, καὶ οὐ μόνον πρὸς Κληρικάτα, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἐπι-
σκοπάτα ἀνάγουσιν. ὡς οἱ Ἀρειανοὶ ἀναβαπτίζουσι τοὺς ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριά-
δος βεβαπτισμένους, καὶ μάλιστα τοὺς Λατίνους. ὡς οἱ Δονατισταὶ ἐπισχυροῦσιν,
ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀληθινὴ
θυσία καὶ τὸ βάπτισμα ἐξ ὅλου τοῦ κόσμου ἀπολωλεκέναι. ὡς οἱ Νικολαΐται
τοὺς σαρκικοὺς γάμους παραχωροῦσι καὶ διεκδικοῦσι τοῖς τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου ὑπη-
ρέταις. ὡς οἱ Σεβηριανοὶ ἐπικατάρατόν φασι τὸν νόμον τοῦ Μωσέως. ὡς οἱ
Πνευματομάχοι, ἢ Θεομάχοι, ἀπέκοψαν ἀπὸ τοῦ συμβόλου τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματος τὴν ἐκπόρευσιν ἐκ τοῦ υἱοῦ. ὡς οἱ Ναζωρηνοὶ τὸν σαρκικὸν τῶν Ἰουδαίων
καθαρισμὸν ἐπὶ τοσοῦτον τηροῦσιν, ὥστε τὰ βρέφη τὰ θνησκόγενα πρὸ τῆς ὀγδόης
ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεως βαπτίζεσθαι ἀντιλέγειν, καὶ τὰς γυναῖκας, τὰς ἐν

τοῖς καταμηνίοις αὐτῶν, εἴτε ἐν τῇ γέννᾳ κινδυνευούσας κοινωνήσασθαι, εἴτε
ἀβάπτιστοί εἰσι βαπτίζεσθαι διακωλύειν, καὶ τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώ-
γωνος, ὡς οἱ Ναζωρηναὶ τρέφοντες, τοὺς τὰς κόμας κείροντας, καὶ κατὰ
τὴν διάταξιν τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας τοὺς πώγωνας ξυρίζοντας εἰς τὴν κοινωνίαν
οὐ καταδέχονται. ὑπὲρ ὧν πλανισμῶν καὶ ἑτέρων πλείστων ἔργων αὐτοῦ ὁ αὐτὸς
Μιχαὴλ γράμμασι τοῦ κυροῦ ἡμῶν Λέοντος τοῦ πάπα νουθετηθεὶς, πα......
168 κατεφρόνησεν. ἔπειτα ἡμῖν τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ τὰς ὑποθέσεις τῶν τηλικούτων
κακῶν λογικῶς ἀντιστῆναι λέγουσι, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν συντυχίαν παν-
τελῶς ἀπηρνήσατο. οὔτε τῷ ὑγιεῖ βουλεύματι τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ τῶν σοφῶν,
νουθετούντων κατασπάσασθαι αὐτὸν, οὐχ ὑπήκουσεν. καθὼς καὶ πρότερον τὰς
τῶν Λατίνων ἐκκλησίας ἠσφαλίσατο, καὶ αὐτοὺς ἀζυμίτας ἀποκαλῶν ῥήμασι καὶ
ἔργοις ἀπανταχῇ κατεδιώξατο ἐπιτοσοῦτον, ὥστε ἐν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἀναθεμα-
τίζειν τὴν ἀποστολικὴν καθέδραν, καθ' ἧς ἑαυτὸν ἔτι ὑπογράφει οἰκουμενικὸν πα-
τριάρχην. ὅθεν ἡμεῖς τῆς αὐτῆς ἁγίας καὶ πρώτης ἀποστολικῆς καθέδρας τὴν ἐξά-
κουστον βίαν καὶ ὕβριν οὐχ ὑποφέροντες, τήν τε καθολικὴν πίστιν καταδύεσθαι πο-
λυτρόπως ὑφορώμενοι προκρίσει τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, τοῦ τε ἀποστολι-
κοῦ θρόνου, οὗ ζνος τὴν ἀπόκρισιν διέπομεν, καὶ πάντων τῶν ὀρθοδόξων πα-
τέρων τῶν ἑπτὰ συνόδων, ἀπὸ πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῷ ἀναθέματι,
ὅπερ ὁ κύριος ἡμῶν ὁ εὐλαβέστατος πάπας τῷ αὐτῷ Μιχαὴλ, καὶ τοῖς αὐτῷ
ἑπομένοις ἐὰν μὴ πεισθῶσιν ἀπεφήνατο οὕτω καθυπογράφομεν. Μιχαὴλ ὁ κα-
ταχρηστικῶς πατριάρχης, ὁ νεόφυτος, καὶ μόνῳ ἀνθρωπίνῳ φόβῳ τὸ μοναχι-
κὸν σχῆμα δεξάμενος. νῦν δὲ ἐγκλήμασιν ἀνηκέστοις παρὰ πολλῶν διαπεφη-
μισμένος, καὶ μετ' αὐτοῦ Λέων ὁ τῆς Ἀχρίδας ἐπιλεγόμενος, καὶ ὁ σακελλάριος
τοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁ Νικηφόρος, ὅστις τὴν τῶν Λατίνων θυσίαν προφανῶς
κατεπάτησε τοῖς ποσί. καὶ πάντες οἱ ἑπόμενοι αὐτοῖς ἐν τοῖς προκειμένοις πλα-
νίσμασι καὶ τολμήμασιν, ἔστωσαν ἀνάθεμα, Μαραναθὰ σὺν τοῖς Σιμωνιακοῖς,
Βαλεσίοις, Ἀρειανοῖς, Δονατισταῖς, Νικολαΐταις, Σεβηριανοῖς, Μανιχαίοις.
σὺν οἷς δογματίζουσι, καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅτι τὸ ἔνζυμον ἔμψυχον εἶναι, καὶ σὺν πᾶσι
τοῖς αἱρετικοῖς, μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ τοῦ διαβόλου, καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. ἐὰν μὴ πει-
169 σθῶσιν, ἀμήν. ἀμήν. ἀμήν. Ταῦτα μὲν σὺν τὰ τῆς δυσσεβοῦς ταύτης καὶ ἀνοσίου
γραφῆς. ἡ δὲ μετριότης ἡμῶν τὴν τηλικαύτην κατὰ τῆς εὐσεβείας τόλμαν, καὶ
τὴν ἀναίδειαν μὴ ἀνασχομένη ἀνεπεξέλευστον μεῖναι καὶ ἀτιμώρητον τῷ κραταιῷ
καὶ ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ τὰ περὶ τούτου κοινολογεῖται. καὶ ὅς, ἦσαν γὰρ οὗτοι ἀπό-
δημοι πρὸ μιᾶς καὶ μόνον ἡμέρας μετὰ τὸ περὶ τούτου ἀνενεχθῆναι τῷ κράτει αὐ-
τοῦ, τοὺς ὡς τὴν μεγαλόπολιν τούτους μεταστελοῦντας ἐκπέμπει. καὶ θᾶττον
μεταπέμπονται, οὐ βούλονται δὲ τῇ ἡμετέρᾳ μετριότητι προσελθεῖν, ἢ τῇ ἱε-
ρᾷ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ εἰς ὄψιν ἐλθεῖν, καὶ ἀπόκρισίν τινα δοῦναι, περὶ ὧν ἀσε-
βῶν ἀπηρεύξατο. ἀλλ' ἀκολούθως μὲν τῷ παρ' αὐτῶν ἐκτεθέντι ἐγγράφῳ, καὶ
πλείω δὲ τῶν ἐν αὐτῷ γραφέντων κατὰ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἔχειν εἰπεῖν δια-
τείνονται. αἱρεῖσθαι δὲ θανεῖν μᾶλλον, ἢ εἰς ὄψιν ἡμῖν καὶ τῇ συνόδῳ ἐλθεῖν.
ταῦτα γὰρ ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς δι' ἀποκρισιαρίου τοῦ περιβλέπτου

μαγί-

μαγίστρου, καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων, καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου χαρτοφύλακος, καὶ τοῦ
ὑπομνηματογράφου λέγειν τούτοις ἡμῖν καὶ τῇ συνόδῳ μεμήνυκεν. ἐπεὶ δὲ αὐ-
τοὺς μὲν μὴ βουλομένους τῇ συνόδῳ καὶ ἡμῖν ἀπαντῆσαι, βιασθῆναι ὁ κραταιὸς
καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς διὰ τὸ δοκοῦν περικεῖσθαι τούτους τῆς πρεσβείας ὀφφί-
κιον οὐκ ηὐδόκησεν. ἀνεκδίκητον δὲ πάλιν τὴν τηλικαύτην κατὰ τῆς εὐσεβείας
μεῖναι ἀναίδειαν ἀπρεπὲς ἦν, καὶ ἄλλως ἀνάξιον, ᾠκονόμησε θεραπείαν ἀρίστην τῷ
πράγματι καὶ τίμιον, καὶ προσκυνητὸν, γράμμα πρὸς τὴν ἡμετέραν μετριότη-
τα διὰ Στεφάνου τοῦ ὁσιωτάτου μοναχοῦ καὶ οἰκονόμου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ
Ἰωάννου μαγίστρου, καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων, καὶ Κώνσταντος βεστάρχου καὶ ὑπάτου
τῶν φιλοσόφων ἐξαπέστειλεν. ἔχει δὲ ἐπὶ λέξεως οὑτωσί. ἁγιώτατε δέσποτα περὶ
τοῦ συμβάντος ἡ βασιλεία μου ἐρευνήσασα εὗρε τὴν ῥίζαν τοῦ κακοῦ γενομένην 170
ἀπὸ τῶν Ἑρμηνευτῶν καὶ τοῦ μέρους τοῦ ἀργύρου, καὶ τοὺς μὲν ἐθνικοὺς, ὡς ξένους
καὶ παρ' ἑτέρων ὑποβληθέντας τί ποιῆσαι οὐκ ἔχομεν. τοὺς δὲ αἰτίους τοφθέντας
ἀπεστείλαμεν πρὸς τὴν ἁγιωσύνην σου, ὡς ἂν δι' αὐτῶν παιδαγωγη-
θῶσι καὶ ἄλλοι τὸ μὴ φλυαρεῖν τοιαῦτα. τὸ δὲ χαρτίον μετὰ τὸ ἀναθε-
ματισθῆναι καὶ τοὺς συμβουλευσαμένους, καὶ τοὺς ἐκδεδωκότας, καὶ γρά-
ψαντας, καὶ μικρὰν εἴδησιν τῆς τοιαύτης ποιήσεως ἔχοντας, καυθήτω ἐνώπιον
πάντων. προσέταξε γὰρ ἡ βασιλεία μου, ἵνα καὶ τὸν Βεστάρχην τὸν γαμβρὸν
τοῦ ἀργυροῦ, καὶ τὸν Βέστην τὸν ἐκείνου υἱὸν ἀποκλείσωσιν εἰς τὴν φυλακήν. ὡς
ἂν διαγνῶσιν ἐν αὐτῇ κακοχούμενοι, καθὼς εἰσιν ἄξιοι ἕνεκα τῆς τοιαύτης ὑπο-
θέσεως. μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδικτιῶνος ζ'. Ταῦτα μὲν ἡ βασιλικὴ καὶ θεία γραφή.
Κατὰ γοῦν τὴν τοῦ φιλευσεβοῦς αὐτοκράτορος οἰκονομίαν, αὐτό τε τὸ ἀσεβὲς
ἔγγραφον, καὶ οἱ τοῦτο ἐκθέμενοι, καὶ ἢ γνώμην εἰς τὴν τούτου ποίησιν δεδωκό-
τες, ἢ αὐτοῖς τοῖς ποιήσασι συναράμενοι ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν πρὸς βασιλέως ἀπε-
σταλμένων, ἐν τῷ μεγάλῳ σεκρέτῳ ἀναθέματι ὑπεβλήθησαν· ἐκρίθη δὲ κα-
τὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν, ἥ τις ἐστὶ πρώτη μὲν τῆς ἐνεστώσης ἑβδομάδος, κδ'.
δὲ τοῦ παρόντος Ἰουλίου μηνὸς, καθ' ἣν καὶ ἡ τῆς πέμπτης συνόδου ἔκθεσις ἀνα-
γνωσθῆναι μέλλει κατὰ τὸ σύνηθες ἐπ' ἀκροάσει τοῦ πλήθους ἀναθεματισθῆναι τὸ
αὐτὸ ἀσεβὲς, καὶ αὖθις ἔγγραφον. πρὸς δὲ καὶ τοὺς τοῦτο ἐκθεμένους καὶ γρά-
ψαντας καὶ συναίνεσίν τινα, ἢ βουλὴν εἰς τὴν τούτου ποίησιν δεδωκότας. τὸ δὲ
πρωτότυπον τοῦ ῥιφέντος παρὰ τῶν δυσσεβῶν ἀνοσίου ἐγγράφου καὶ μιαροῦ
κατεκαύθη. ἀλλ' ἐν τῷ εὐαγεῖ τοῦ χαρτοφύλακος ἀπετέθη σεκρέτῳ εἰς ἔλεγ-
χον διηνεκῆ τῶν τηλικαῦτα τὸν Θεὸν ἡμῶν βλασφημησάντων, καὶ εἰς μονιμω-
τέραν καταγνωσιν. δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι κατὰ τὴν εἰκοστὴν ἡμέραν τοῦ ἐνεστῶτος
μηνὸς, καθ' ἣν ἀνεθεματίσθησαν οἱ κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως βλασφημή- 171
σαντες συμπαρῆσαν τοῖς σήμερον συνεδριάζουσιν ἡμῖν ἀρχιερεῦσι, καὶ οἱ ἐνδη-
μοῦντες πάντες μητροπολῖται καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι, ἤγουν Λέων ὁ Ἀθηνῶν καὶ
Σύγκελλος, Μιχαὴλ Συλαίου καὶ Σύγκελλος, Νικόλαος Εὐχανείας, καὶ Σύγ-
κελλος, Δημήτριος Καρίας καὶ ἀρχιεπίσκοπος, Παῦλος Λήμνου, Λέων Κο-
τραδίας, Ἀντώνιος Ζικχίας. Qvorum sententia ea fuerit;

Edi-

Edictum de projecto pittacio in sacra mensa à Legatis Romanis, contra sanctissimum Patriarcham Dominum Michaëlem. mense Junio, Indictione septimâ.

Præsidente Michaële sanctissimo Domino nostro, & Oecumenico Patriarchâ, à dextris Catechumenorum, & simul cum ipso considentibus DEi amantissimis Metropolitis Theophane Cyzici & Syncello, Niceta Chalcedonis & Syncello, Laurentio Dyrrhachii & Syncello, Antimo Sides, Nicolao Pisinuntis, Leone Myrorum, Leone Trapezuntis, Joanne Smyrnæ, Eusebio Adrianopolis, Constantino Mitylenes, Nicolao Chonarum, Hypatio Hidruntis, & Archiepiscopis Leone Carabyziæ, Gregorio Mesembriæ, assistentibus, & Patriarchalibus nobilibus.

Nequam ac improbo Dæmoni non sat fuit, ut videtur, malorum. Propterea namque nullum unquam finem fecit, in pios homines arrepens, & novum quid adversus veritatem semper excogitans. Quapropter innumeris ferè fraudibus ante Domini in carne adventum humanum genus illusit, innumeris verò postmodum erroribus, & illecebris supplantare, & dejicere eos, qui illi credebant, omninò non destitit, neque unquam
172 *cessavit. Verumtamen his quoque de medio sublatis, cùm pia magnaque spes esset in iis, qui pietatem amplectuntur, nunquam imposterum nova impietatis semina inventuros, in omnibus his contra rectam rationem improbus ille disseminare studuit, cum contra ac ipse speraverat, machina illius dissipata fuissent, nunc quidam homines impii, & quid non quicumque pietatem colit eos non nominaret, homines è tenebris erumpentes, cùm ex Hesperia ortum ducant, in pietatis cultricem hanc, & à DEo conservatam Urbem advenientes, ex qua tanquam ex alta & eminente specula orthodoxiæ fontes erumpunt, & pura pietatis fluenta in orbis terrarum fines perfluunt, & fluviorum instar animas, quæ sub sole degunt omnes piis dogmatibus irrigant, in hanc veluti fulgur, sive turbo, sive grandinis copia, sive, ut magis propriè rem indicemus, veluti sylvestris porcus irruentes, rectam rationem diversitate dogmatum prævertere conati sunt ita, ut & Scripturam in mystica magnæ DEi Ecclesiæ reponerent mensa, quâ nos, immò orthodoxam DEi Ecclesiam, omnesque, qui impiis eorum dogmatibus non abrepti sunt, orthodoxos, ob id idem, quod pii esse, & fidem orthodoxam dilatari præcupiunt, anathemate feriunt, incusantes nos in multis aliis, & præterea quòd barbam æquè ac illi radere, & eam, quæ est secundùm naturam hominis figuram, immutare non sustinemus. Nec non quod non divisi à Presbyteris matri-*

matrimonio junctis, communionem suscipimus? Ad hæc, quòd sacrosanctum symbolum, quod omnibus Synodalibus, & Oecumenicis Decretis inconcussum atque inexpugnabile robur habet, spuriis cogitatis, & 173
*sermonibus adulterinis, & audaciæ excessu adulterare nolumus, nec ut illi, ex Patre, & Filio Spiritum sanctum, ô improbi Dæmonis machinas! sed ex Patre dicimus procedere, neque Scripturæ animum advertere volentes, quæ ne deglabretis, ait, * menta vestra, neque omninò animo voluere volentes, decorum id mulieribus creatorem DEum statuisse, quod indecorum esset hominibus, sed & quintum Gangrensis Synodi Canonem de iis, qui à nuptiis abhorrent, palam contemnentes, qui dicit:* Si qvis se dividit à Presbytero conjugato, qvasi non oporteat, postqvam ille sacrum fecerit, illius oblationis participem fieri, anathema sit. *Et in hoc etiam sextam Synodum rejicientes, & contemnentes, quæ ait Can. 13.* Qvoniam Romanæ Ecclesiæ pro Canone traditum esse cognovimus, ut qvi ad Diaconatum, vel Presbyteratum promovendi sunt, profiteantur, se non ampliùs suis uxoribus conjungendos, nos antiqvos Canones Apostolicæ perfectionis, ordinisq; servantes, hominum, qvi sunt in sacris, conjugia deinceps ex hoc temporis momento firma & stabilia esse volumus, neqvaqvam eorum cum uxoribus conjunctionem dissolventes, vel eos mutuâ, tempore convenienti, consvetudine privantes. Qvamobrem si qvis dignus inventus fuerit, qvi Hypodiaconus, vel Diaconus, vel Presbyter ordinetur, is ad talem gradum assumi neqvaqvam prohibeatur, si cum legitima uxore cohabitet. Sed neqve ordinationis tempore ab eo postuletur, ut profiteatur se à legitima cum uxore consvetudine ab- 174
stenturum: ne ex eo à DEo constitutas, & suâ præsentiâ benedictas nuptias injuria afficere cogamur, Evangelicâ voce m) exclamante, *Quæ DEus conjunxit, homo ne separet:* & Apostolo n) docente, *Honorabiles nuptias, & thorum immaculatum:* &, *Alligatus es uxori, ne quære solutionem.* o) Si qvis ergo præter Apostolicos Canones incitatus sit aliqvem eorum, qvi sunt in sacris, Presbyterorum inqvimus, vel Diaconorum, vel Hypodiaconorum, conjunctione cum legitima uxore, & consvetudine privare,

* Levit. XIX. 27.
m) Matth. XIX. 6. Marc. X. 9.
n) Hebr. XIII. 4. o) 1. Cor. VII. 27.

vare, deponatur. Similiter & si qvis Presbyter vel Diaconus suam uxorem pietatis prætextu ejecerit, segregetur, & si perseveret, deponatur. *Præter hæc omnia nihil omninò sapientes, Spiritum non ex Patre, sed ex Filio quoque affirmant procedere; cùm vocem illam neque ab Evangelistis habeant, neq; blasphemum hoc dogma à Synodo Oecumenica hauserint. Dominus enim DEus noster* * *ait*, Spiritus veritatis, qvi à Patre procedit. *Verumtamen novæ hujusce impietatis parentes Spiritum inquiunt, qui à Patre & Filio procedit; non illud rursus attendentes, si in quo à Patre Spiritus procedit, proprietas illius cognoscitur, similiter & si in quo generatur Filius, Filii; & procedit, ut ipsi nugantur, & Spiritus à Filio, pluribus proprietatibus Spiritum à Patre discerni, quàm Filium. Commune enim Spiritui & Filio ex ipso Patre processus, propria verò Spiritus ex Patre processio, non verò à Filio. Quòd si pluribus differentiis Spiritus quàm Filius discernitur,*
175 *proximior erit paternæ substantiæ Filius, quàm Spiritus. Et sic rursus Macedonii in Spiritum conatus emergent, eorum drama, scenamque induens. Præter jam dicta neque illud capere omninò volunt, omne, quod commune non est omnium dominatricis, & consubstantialis Triadis, unius tantummodò ex tribus esse. Sed hi quidem hac ratione & contra nos, & orthodoxam DEi Ecclesiam impudenter sese gesserunt, ab altera quàm à vetere Roma ad piissimum nostrum Imperatorem accedentes, & alia quadam contra orthodoxum Ecclesiæ cœtum dolo malo machinati, immò verò & ipsum accessum ab initio mentiti, cùm comminiscerentur ex urbe Roma accedere, missosque esse à Papa, re autem ipsa fraudis plenis monitis, & consiliis Argyri, ipsi ex se advenerant, nullo modò à Papa missi. Sed & literas, quas ab eo scilicet deferebant, commenti sunt: quod ab aliis etiam multis agnitum est, sed eo potissimum, quod palam literarum sigilla adulterata esse deprehensa sunt. Scriptum autem ab impiis hisce contra nos repositum Italicis literis exaratum, & in præsentia Hypodiaconorum secundæ hebdomadis ab ipsis primùm altari DEi magnæ Ecclesiæ appositum, postmodum, quod Hypodiaconi illud semoverunt, & à sacra mensa abjecerunt, & illis qui apposuerant, ut denuò reciperent contenderunt, illi noluerunt. Illius in pavimentum dejecti, cùm jam in manus multorum pervenerit, ne blasphemà promulgarentur, mediocritas nostra in se recepit: ideoque nonnullis advocatis, qui ex Italica lingua in Græcam convertere callent, Protospatharium duntaxat Cosmam,*

* Joh. XV. 26.

Cosmam, Romanum Pyrum, & Monachum Joannem Hispanum, scripturam illam in nostram linguam transvehere imposuit. Transversi 176 *verò sententia his iisdem verbis ita se habebat*: Qvicunqve fidei, & sacrificio Romanæ & Apostolicæ Sedis se opponit, anathema sit, nec dicatur Orthodoxus, sed Prozymita, & nouus Antichristus. Ubertus divinâ gratiâ sanctæ Romanæ Ecclesiæ Episcopus, Petrus Amalphitanorum Archiepiscopus, Federicus Diaconus, & Sacellarius, universis Catholicæ Ecclesiæ filiis. Sancta Romana prima & Apostolica Sedes, ad qvam, tanqvam ad caput, cura omnium Ecclesiarum specialiter adaptatur, Ecclesiasticæ pacis, ac necessitatis gratia ad hanc Regiam Urbem nos suos Apocrisiarios mittere constituit, ut, qvemadmodum scriptum est, descendamus, & videamus, si opere completa est vox, qvæ continuò ex ea Urbe ad aures illius ascendit, cognosceretqve, si res aliter se haberet. Hinc notum sit præ omnibus, gloriosis Imperatoribus, Clero, Senatui, Populoqve Constantinopolitano, universæqve Catholicæ Ecclesiæ, nos hîc agnovisse, qvod maximè lætamur, bonum, & maximum, qvod afflictim dolemus, malum. Nam qvod pertinet ad columnas Imperii, virosqve ab iisdem cohonestatos, & cives sapientes, maximè omnium Christiana, ac Orthodoxa Urbs est: qvod ad Michaëlem, qvi Patriarchatu abutitur, & illius insipientiæ socios, & consortes, in medio illius plurima hæreseon zizania qvotidie disseminantur. Qvemadmodum enim Simoniaci donum DEi vendunt: ut Valesii hospites suos castrant, & non solùm ad Clericatum, sed insuper ad Episcopa- 177 tum promovent: ut Ariani rebaptizant in nomine sanctæ Trinitatis baptizatos, & Latinos potissimum: ut Donatistæ decernunt, extra Græcorum Ecclesiam, Ecclesiam Christi, & verum sacrificium, & baptisma ex universo orbe periisse: ut Nicolaîtæ carnales nuptias concedunt, defenduntqve sacri altaris ministris: ut Severiani, maledictam legem Moysis pronuntiant: ut Pneumatomachi, aut Theomachi, Spiritus sancti ex Filio processionem ex Symbolo absciderunt: ut Nazarèni, carnalem Judæorum munditien adeò servant, ut parvulos morientes ante octavum diem à nativitate baptizari contradicant; & mulieres, vel in menstruis, vel partu periclitantes, communicare, vel si

baptizatæ non fuerint, baptizari prohibent: & comam capitis, & barbam, veluti Nazareni nutrientes, eos qui comas tondent, & secundùm institutionem Romanæ Ecclesiæ barbas radunt, in communionem non recipiunt. De qvibus erroribus, & aliis pluribus operibus, ipse Michaël literis domini nostri Leonis Papæ admonitus, resipiscere neglexit. Postmodum nobis illius nunciis similium malorum argumenta rationabiliter opponentibus, præsentiam suam, atqve colloqvium penitus denegavit, neqve sacrum Imperatorum consilium, & sapientum eum cohortantium ad sanam mentem, audiit; qvemadmodum & antea Latinorum Ecclesias clausit, eosqve Azymitas nuncupans, ver-
178 bis & factis ubiqve persecutus est in tantum, ut in filiis suis anathematizaret Apostolicam Sedem, contra qvam se ipsum adhuc subscribit Oecumenicum Patriarcham. Qvare nos ejusdem sanctæ, & primæ Apostolicæ Sedis insignem injuriam, & vim non ferentes, & Catholicam fidem multis modis demergi posse suspicantes, præjudicatione sanctæ, & individuæ Trinitatis, & Throni Apostolici, cujus nos sumus Apocrisiarii, & omnium Orthodoxorum Patrum, & septem Synodorum, ex universa Catholica Ecclesia anathemati, qvod dominus noster piissimus Papa eidem Michaeli, & illius seqvacibus, si suaderi nolunt, decrevit, hunc in modum subscribimus. Michaël qvi Patriarchatu abutitur, Neophytus, & qvi tantùm humano timore monasticum habitum induit, nunc verò delictis incurabilibus apud multos diffamatus, & unà cum eo Leo, qvi Acridæ dicitur, & ejusdem Michaëlis Sacellarius Nicephorus, qvi Latinorum sacrificium in conspectu omnium pedibus conculcavit, cæteriqve omnes, qvi eos seqvuntur in jam dictis erroribus, & facinoribus sit, anathema, Maranatha; cum Simoniacis, Valesiis, Arianis, Donatistis, Nicolaitis, Severianis, Manichæis, cum qvibus dogmata statuunt, & aliis, qvi fermentatum, animatum esse dicunt, & cum omnibus Hæreticis, immò verò cum Diabolo & Angelis ejus, si resipiscere nolunt. Amen. Amen. Amen. *Et hæc quidem in impio illo scripto & detestando continebantur.*
179 *Mediocritas verò nostra tantam contra pietatem audaciam, & impudentiam haud sustinens sine examine & impunitam prætergredi, valido & sancto Imperatori nostro de hac re sermonem habuit. At ille, namque*

ante

ante unum tantùm diem ab urbe discesserant, postquam illi relatum fuerat, viros, qui eos in hanc magnam Urbem reducerent, mittit, evocantúrque citissimè, sed nolunt mediocritatem nostrum convenire, aut in conspectu sanctæ & magnæ Synodi procedere, & responsum utcumque dare de his, quæ ipsi impiè enunciarunt, sed ut ipsi in scriptura ab ipsis exarata expresserant, & multo plura, quàm in eo scripta fuerant, contra nostram fidem habere sese contendunt, velléque se potiùs mortem oppetere, non tamen in conspectum nostrum, & Synodi venire. Hæc enim robustus & sanctus noster Imperator, per responsum spectabilis Magistri, & à supplicationibus, & DEi amantissimi Chartophylacis, & Commentariorum scriptoris, eos nobis & Synodo dicere renunciavit. Cùm verò iis nolentibus ad Synodum & nos accedere, vim inferri, validus & sanctus noster Imperator, propter legationis pnovinciam, quam præ se ferre videbantur, non probaret, rursumque tantam contra pietatem impudentiam innoxiam permanere haud decorum esset, & prorsus indignum, medicinam optimam rei præparavit, & pretiosum & venerandum scriptum ad nostram mediocritatem per Stephanum sanctissimum Monachum, & magnæ Ecclesiæ Oeconomum, & Joannem Magistrum, & à supplicationibus, & Constantem Vestarchem, & Philosophorum Hypatum transmisit, cujus tenor ille est: Sanctissime Domine, de eo, qvod acciderat, mea Regia Majestas perqvirens offendit, mali radicem 180
ortum habuisse ab Interpretibus. & sociis Argyri; & de alienigenis qvidem tanqvam peregrinis, & ab aliis suppositis aliqvid facere non possumus, mali verò auctores verberatos ad tuam Sanctitatem transmisimus, ut per eos instruerentur & alii, ne similia inposterum effutiant. Chartula hæc post anathema dictum & Consiliariis, & iis, qvi publicarunt, aut scripserunt, aut rem, ut gesta est, vel tenuiter callent, coram omnibus comburatur. Mea siqvidem Regia Majestas imperavit, ut & Vestarches Argyri gener, & Vestes illius filius in phylacam concludantur, ut ibi vitam degant, malis divexati, qvemadmodum sunt digni propter hanc causam. Mense Julio. Indict. 7. *Et hæc quidem regia & divina scriptura continebat. Secundùm itaque pietatis cultoris Imperatoris providentiam, ipsum impietatis scriptum, necnon qui illud exposuerunt, & vel ad illud faciendum adhortati sunt, vel auctoribus auxilium præstiterunt, in præsentia missorum ab Imperatore in magno secreto anathemate subacti sunt. Indicatum verò est quartâ* 181

 die,

die, quæ est prima currentis hebdomadis, vigesima quartâ verò die præsentis mensis Julii, quâ & quinta Synodi expositio pro more legenda est, audiente multitudine, anathemate feriendum esse rursum impium scriptum, necnon & qui illud ediderunt, & scripserunt, & consensum aliquem, aut consilium, ut illud fieret præstiterunt. Prototypum verò projecti ab impiis, impii execrandique scripti combustum non est, sed in
181 *sacro Chartophylacis secreto repositum, ad perpetuum eorum dedecus, & stabiliorem condemnationem, qui similia adversus DEum nostrum blasphemarunt. Sciendum præterea est quòd vigesimo die præsentis mensis, quo illi, qui adversus orthodoxam fidem blasphemarunt, anathemate icti sunt, aderant unà cum aliis Præsulibus, qui nobiscum considebant universi Metropolitæ, & Archiepiscopi, qui in urbe degebant; nempe Leo Athenarum & Syncellus, Michaël Sylai & Syncellus. Nicolaus Euchaniæ & Syncellus, Demetrius Cariæ & Archiepiscopus, Paulus Lemni, Leo Cotradiæ, Antonius Zicchiæ.*

Vides adhuc Cerularii tempore, qvod pertinebat ad columnas Imperii, virosqve ab iisdem cohonestatos, & sapientes cives maximè omnium, Christianam & orthodoxam Constantinopolim fuisse, nec tantùm valuisse auctoritatem Patriarcharum, ut eos ab Ecclesiæ Romanæ gremio avelleret? Michaëlis item Anchiali p) qvi post Lucam Ecclesiæ Constantinopolitanæ præfuit, epistola, calumniis & conuiciis plena in Romanam Sedem circumfertur. Germanus q) qvi hic post Patriarchas Constantinopolitanos acclamatur, non alius est, quàm qvi post exactos Constantinopoli Græcos, & Nicæam compulsos, ipse qvoqve Nicææ Patriarcham agebat. Hic asperrimè in Latinos, eorumqve consuetudines, & dogmata libris editis stilum strinxit. Vivebat sub Joanne Duca, illius adversus Latinos prælia, & fortiter gesta prædicat, ut palam fiet percurrenti Orationes sub ejus nomine editas à Gretsero tom. 2. de Cruce. Legi ipsius opusculum de
182 Processione Spiritus sancti, & alia contra Latinos. Sed qualis ipse in Latinos, & qvo odio eorum Ecclesiam persecutus fuerit, ne ex me id dicere aliquis suspicetur, fatebitur idem in epistola ad Patriarcham Latinorum Constantinopolitanum, qvi Græcos compellebat, ut inter Officia mentionem summi Pontificis facerent. Scribit enim inter alia: Ἐγὼ δὲ καὶ τοῖς ἐν Κωνσταντινου-

πόλει

p) Vide Allat. de consensu lib. 2. c. 12.

q) Idem lib. 2 c. 14. §. 3.

πλὴν Γραικοῖς φθάσας ἀφορισμῷ καθυπέβαλον, μηδενὶ τῶν ἱερέων,
τῶν διὰ χαύνωσιν ψυχῆς ὑποχαλασθέντων εἰς ὑποταγὴν, καὶ θέλημα
τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, μηδὲ προσφορὰν δέχεσθαι ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν,
μηδὲ συμψάλλειν αὐτοῖς, ὡς προδόταις τῶν θείων, καὶ ἱερῶν κανόνων, καὶ
τῶν πατροπαραδότων ἐθῶν. *Ego verò & Græcos qui Constantinopoli de-
gunt anathemate subegi, si à sacerdotibus, qui propter animi mollitiem,
in obedientiam, & nutus veteris Romæ transierunt, oblationem acci-
piant, unaque cum iis officiis adsint divinis, tanquam divinorum sacro-
rumque Canonum, & à majoribus traditarum consuetudinum desertori-
bus, & proditoribus.* Josephus, r) qui Arsenio successit, præ
eodem studio iniqvior fuit, dum Græcos in propria sententia
pertinaciores effecit, & ad Latinorum dogma, & consuetudi-
nes profligandas, & retrahendas ab eorum animis, plurimum
operæ & laboris contulerit. Colligo ex Pachymeræ Historiæ lib.
5. qvi Josephi conatus adversus Imperatorem Michaëlem Latino-
rum dogma promoventem, & Chartophylacem illud oppu-
gnantem, prono studio non paucis proseqvitur. Qvid de Pa-
triarcha Athanasio s) dicam, homine rusticis moribus, ef- 183
fero, diro, immansveto, atqve inexorabili, cujus etiam ab
aliis mira recensita ludibrio habuit Pachymeres, & vitæ horridæ,
incultæqve illius laudem apud alios partam non levibus dicteriis
expugnat, opprimitqve, Histor. lib. 8. cap. 13. Ἀλλὰ πρῶτον
μὲν ἀκουσθὲν, ὡς ἐς πατριάρχην ἐκεῖνος ἐψήφιστο, πολλοί τινες ἐξαναδυώ-
τες τῶν καθ' αὐτοὺς φωλεῶν. οἱ μὲν πολλάττα τῶν ἀχαρίτων ἐκείνῳ
προσεμαρτύρουν, καὶ τὸ πλέον εἰς αὐτονομίαν, καὶ ἀσπλαγχνίαν· ὅτι καὶ
ἐξ ἐπιβουλῆς ὄνῳ τινὶ ἐπιθείη τῶν ὤτων τὴν στέρησιν δόξαντι ἀδίκως περὶ
τὸν τῶν λαχάνων κῆπον τοῖς μοναχοῖς. οἱ δὲ καὶ ὡς θαυματουργὸν ὡμο-
λόγουν. ὅτι τε ἐν μιᾷ λάχανα συνάξας, λύκον ὁρῶν ἐπιτίθησι ταῦ-
τα, ἐφ' ᾧ οἱ τοῦ κόπου συναίροιτο, ἐπιτάξας ἀπάγειν πρὸς τὴν μονήν.
ἦν δὲ ὁ λύκος ἄνθρωπος, εἰ καὶ παρελογίζοντο λέγοντες, ὡς ὕστερον
ἔγνωστο. καὶ ὡς πεμφθέντος ἐκείνῳ παρά τινος ἀπὸ μελισσείου κηρίου,
αὐτός τι φάγοι, καὶ γλυκανθείη τὸν φάρυγγα. ὀρέξαιτο δὲ τὸν γλυ-
κασμὸν καὶ τῷ πέμψαντι. καὶ ὡς αὐτὸς ἐντεῦθεν ὁ πέμψας ἐξ ἐκείνου,
καὶ ἐς ἡμέρας ἀνὰ στόμα τὴν γλυκύτητα περιφέροιτο, τῆς εὐχῆς ἐκείνου
τὸ πρὶν ἀποπληρωσάσης κατὰ στόμα τοῦ μέλιτος. ταῦτα ἐκεῖνοι μὲν ἔλεγον.
*Sed ubi primum promulgatum est, Athanasium suffragio Synodi in Pa-
triar-*

r) Allat. libro laudato p. 753.

s) circa A. C. 1290. atqve iterum ab A. 1301.

triarcham promotum fuisse, multi ex caveis erumpentes adversus eum, pleraque non admodum pergrata contestabantur; & potissimum animum alieno consilio subdi nescium, & immisericordem, quod ita eo imperante, asino aures ex pœna ablati sunt; quòd injustè se gessisset circa olera in Monachorum horto. Alii eum tanquam rerum admirandarum effectorem deprædicabant, quòd cùm aliquando olera in fascem collegis-
184 *set, obviam lupo occurrenti imponit, ut laboris compar, ad Monasterium, ita eo jubente, adveheret. Lupus verò hic homo erat, licet illi fallaci captione deciperent, ut posteà cognitum est. Sic etiam cùm ille ex oblato sibi mellis favo comedisset, dulcitudinem faucibus sensit, eam homini, qui miserat deprecatus. Hinc, qui miserat ad nonnullos dies dulcitudinem in ore circumtulit, prece illi in ore locum mellis supplente. Et hæc quidem illi dicebant.* Joannes Patriarcha Constantinopolitanus epist. ad Synodum, multis eum criminibus reum facit: Ἰδοὺ καὶ αὐτὸς ὅσον τὸ τοῦ ἀφορισμοῦ ἀπολύω, καὶ παντάπασι λελυμένον ἔχω αὐτόν. οὐ μήν γε τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ εὐδοκῶ. πῶς γὰρ ἂν αὐτὸν καὶ δέξωμαι ὡς ἀρχιερέα ἄνθρωπον κατηγορηθέντα καὶ ὑβρισθέντα, καὶ χείρονα, ἢ ἐγὼ μικροῦ δεῖν καὶ εἰς αὐτὴν εὐσέβειαν αὐτοῦ. ἄλλως τε καὶ παραιτησάμενον ἐκκλησιαστικῶς, καὶ κανονικῶς. ταῦτα λέγω πᾶσι, καὶ διαμαρτύρομαι. *Ecce & ipse eum,* Athanasium nempe, *ab excommunicatione omnimodè absolvo, absolutumque habeo; non ita tamen, ut ejus promotionem approbem. Quomodo enim, uti Præsulem excipiam, hominem in judicium vocatum, & contumeliis affectum, & me ipso pejorem, etiam in ea, quam ipse profitetur pietate: immò quum, ut Ecclesiastici moris est, & Canones poscunt, solio renunciarit. Hæc omnibus dico, & obtestor.* Sed hæc minutiora nonnemini videri poterant, nisi etiam in Ecclesiam Latinam factis dictisque iniqvior assurrexisset. Pachymeres Hist. lib. 13. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐς πλέον εὐσεβείας ἥκειν δοκῶν, στήλην μὲν ἐκείνην
185 πατριαρχῶν τῶν τριῶν Γερμανῶν τὴν ἐπὶ δεξιᾷ εἰσιοῦσι τῶν ὡραίων πυλῶν ἱσταμένην, διὰ τὸν ὕστερον τὸν ἐξ Ὀρεστιάδος μεταπεμφθέντα, ὅτι τὰ πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς εἰρήνη αὐτὸς ἐκεῖνος πρεσβεύουσι συνήργησε, καταστρέφει. *Quin immò, ut majoris pietatis speciem præ se ferret, columnam à tribus Patriarchis Germanis dictis, propè speciosas portas, dexterâ introeuntibus stantem, propter ultimum, qui ex Orestiade erat, translatum, quòd pro pace apud Italos legationem obiens, à divinis cessaverat, disjecit.* Et Auctor illius vitæ, qvisqus ille fuerit, Athanasio non

non simulata sedulitate conjunctus, tormenta qvoqve hunc Athanasium subiisse, pro asserendis Græcorum dogmatibus contra Latinam Ecclesiam narrat, licèt verbis sententiisqve inversis, ut eorundem errorum propugnator. Ὁ γὰρ ἀνίερος Βέκκος ὁ δαιμονιάρχης μᾶλλον, ἢ πατριάρχης κεχειροτόνηκεν ἡμιμόχθηρόν τινα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὁλομόχθηρόν τινα ἀρχιερέα τοῦ Γάνους τῆς αὐτῆς, ὅ φασι κεραμείας ἔνθα πηλῷ πηλὸν καθαίρων ὁ ἀναιδής. ὃς παραγινόμενος πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον καὶ ψυχὴν, καὶ γνώμην ἄτρεπτον Ἀθανάσιον, ἠνάγκαζε τοῦτον συνθέσθαι τῇ ἀπονοίᾳ καὶ κοινωνῆσαι κἂν μέχρι καὶ τῶν ἐν τῇ παναγίᾳ λεγομένων εὐχῶν. ὁ δὲ ἀνθυπέφερε τὸν Ἀποστολικὸν κανόνα, τὸν λέγοντα· εἴ τις ἀκοινωνήτῳ κἂν ἐν οἴκῳ συνεύξηται, ἀφοριζέσθω. ταῦτ' εἶπε καὶ ὁ ἀνίερος ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς θυμῷ ὑπερζέσας ἀνέθορε τῆς καθέδρας, καὶ Ἀθανασίου δραξάμενος ἀμφοτέραις τοῦ πώγωνος εἷλκεν ἀνηλεῶς ὁ ἐπίρρητος, καὶ πρὸς γῆν καταρράξας λακτίζειν ἤρξατο, καὶ συμπατεῖν ὁ ἀναιδὴς τὸν ἀοίδιμον. *Namque impius prophanusque Veccus, Dæmonarcha potiùs quàm Patriarcha, semimalum quendam, immò totum malum Gani Præsidem ordinavit, ejusdem, ut ajunt, figlinæ virum,* 186 *luto lutum expurgans, impudens, qui accedens ad hunc magnum animo, menteque inconcussum Athanasium eum, ut impietati manus daret, & precum saltem earum, quæ in Panagia fieri solent, particeps fieret, compellebat. At ipse referebat Apostolorum Canonem dicentem, Si quis ab Ecclesia separato etiam in domo unà simul comprecabitur, excommunicetur. Hæc dixit, & prophanus ille Antistes furore excandescens prosiliit è cathedra, ambabus manibus arripiens Athanasium inclementer ex barba trahebat detestandus, collisumque in terram pedibus conculcabat, ac comprimebat impudens gloriosum.* Neqve melior est Isidorus t) sub Joanne Cantacuzeno, qvi malis artibus Constantinopolitanam sedem occupavit, errores Palamæ per omnia sectatus: hinc æqvè ac Palamas malè etiam apud ipsos Græcos audiit, & variorum Patriarcharum anathemate ictus, sede Patriarchali summo cum dedecore pulsus est. Nicephorus Gregoras in Historia de Isidoro: Ὃς Μονεμβασίας μὲν ἐψήφιστο πρότερον. ἔπειτα διὰ τὸ τῆς τοῦ Παλαμᾶ καὶ αὐτὸν ἁλίσκεσθαι καινοφωνίας, δι' ὃν δὴ καὶ πατριαρχεύσαντα νῦν τὸ τῆς ἐκκλησίας ἐρράγη σύστημα, καὶ

t) Isidorum intellige cognomine Buchiram qvem per annos decem sedisse tradit Cantacuzenus p. 763. Idem auctor est eum in Patriarchatu obiisse, de qvo nihil certi legisse se ait Henricus Hilarius ad Philippi Cyprii Chronicon Ecclesiæ Græcæ p. 269.

πρῶτον μὲν τῶν ἐπισκόπων οἱ πλείους εἰς τὸ τῶν θείων ἀποστόλων ἀθροισθέντες τέμενος, δεύτερον δὲ ἐς τὴν τοῦ Στεφάνου τοῦ θείου πρωτομάρτυρος μονὴν, αὐτόν τε τὸν Ἰσίδωρον, καὶ ὅσοι ὁμόφρονες εἶεν, ἀναθέματι καθολικῷ καθυπέβαλλον, καὶ ἅμα τὴν ψῆφον ὑπογραφαῖς ἰδίαις κυρώσαντες, παῤῥησίᾳ σφίσιν ἐπεπόμφεισαν, ἐφ' οἷς ἀχθεσθέντες σφόδρα τοῦ βασιλέως θυμὸν ὀξύνουσι κατ' αὐτῶν· κἀντεῦθεν τοῖς μὲν παραθεωρεῖσθαι
187 ξυνέβαινε, καὶ ἐξ ἐνδόξοις, ἀδόξοις καθίστασθαι, καὶ ἐξ εὐπόρων αὖ αἰφνίδιον ἀπόροις. τοῖς δὲ ὑπερορίοις γίνεσθαι τῆς μεγάλης πόλεως, οἷς μὲν ἑκοῦσιν, οἷς δὲ οὔ. ὅπως δὲ αὖ τῶν πανταχῆ θαλάσσης τε καὶ γῆς ὀρθοδόξων ἐς Βυζάντιον συχνὰ ἐσεφοίτα γράμματα ζήλου θείου μεστὰ περιφανεῖ παραπεμπόντων ἀναθέματι Παλαμᾶν ὁμοῦ καὶ Ἰσίδωρον, καὶ ὅσοι ὁμόφρονες ἔκ τε Ἀντιοχέων φημὶ καὶ Ἀλεξανδρέων καὶ ἅμα Τραπεζουντίων ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων ἔκ τε Κυπρίων ὁμοῦ καὶ Ῥοδίων ὀρθοδόξων περιοίκων, ἔκ τε Μυσῶν, καὶ Τριβαλλῶν, καὶ ὅσοι τοῖς τῶν θείων πατέρων ὅροις ἐμμένειν μακρῷ παρειλήφεισαν ἐθισμῷ, καὶ μηδέν τι νεώτερον δέχεσθαι παρ' οὐδενὸς τῶν ἁπάντων, κἂν ἀγγέλων τις ἐξ οὐρανῶν κομίζῃ, καὶ τὰ ἑξῆς. *Qui ad Monembasiæ Ecclesiam priùs electus, postmodum quòd novis Palamæ erroribus irretiretur, depositus, sacrâ communione privatur: Per eumdem Patriarcham factum Ecclesiæ cœtus abruptus est. Et primùm Episcoporum plurimi in divinorum Apostolorum templum, posteà in divi Stephani protomartyris Monasterium congregati, eundem Isidorum, & quotquot illi assentiebantur, universali anathemati subjecerunt: & simul omnes propriis subscriptionibus constabilitam ad eosdem miserunt, quibus illi nimium succensentes Imperatoris iram in Episcopos irritant. Hinc hi quidem neglectui habebantur, & ex gloriosis inglorii, & ex divitibus repentè inopes fiebant. Alii magnâ Urbe, hi coactè, illi libenter extorres acti sunt. Quomodo verò ex Orthodoxis, qui ubique erant terra marique frequentes literæ, zeliquе divini plenæ adveniebant, anathemati subjicientium Palamam simul atque Isidorum, eorumque asseclas ex Antiochia, & Alexandria, necnon Trapezunte Episcopo-*
188 *rum & Presbyterorum, necnon ex Cypro, & Rhodo, aliisque locis finitimis, Mysis item, atque Triballis, illisque omnibus, qui sanctorum Patrum statutis adhærere longo usu didicerant, & nihil recens à quoquam unquam recipere, licet id Angelus quispiam de cœlo afferret.* Plura contra Isidorum hunc Patriarcham in medium afferentur, cùm de Palamæ erroribus, illiusqve condemnatione u) in plena Synodo

u) Confer sis qvæ in Tomo primo Græciæ Orthodoxæ Allatii, ubi & ea qvæ in his dissertationib' & opere de consensu utriusq; Ecclesiæ, de Palamæ caussa disseruit, repetuntur.

nodo facta agemus, nunc ista sufficiant, si primùm Ignatii Pa-
triarchæ Theopolitani Tomum contra eundem, anteqvam Pa-
triarchatum invasisset, rarum, nec omnibus obvium, exscriba-
mus. Ἐλαλήθη περὶ τοῦ ὑποψηφίου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μονεμ-
βασίας ἱερομονάχου Ἰσιδώρου, ὡς τινὰς τῶν τοῦ κλήρου τῆς αὐτῆς ἐκκλη-
σίας τετίμηκε προβιβασμοῖς ἐκκλησιαστικῶν ὀφφικίων. μνημονευόμενος
δὲ καὶ ὡς εἴθισται καὶ νενόμισται μνημονεύεσθαι τοὺς ἀρχιερεῖς μετὰ τὴν χειροτο-
νίαν, οὐδεμίαν ἐποιήσατο διόρθωσιν μετὰ τὸ γνωρίσαι τοῦτο, ἅμα τε ἐλαλήθη καὶ
ὡς οὐδὲ πρὸς τὸ βασίλειον ὕψος καθαρὰν τρέφει τὴν εὔνοιαν, τῇ ἐπισυμ-
βάσῃ ἀποστασίᾳ καὶ τυραννίδι τὸ πλέον προσκείμενος. κἀντεῦθεν οὐδὲ
ἐκεῖθεν παραχωρεῖται πόλεως τοιαύτης καὶ χωρῶν τοσούτων ἐπιτροπίαν ἔχειν
καὶ ἐπιστασίαν ἀρχιερατικήν. πρὸς τούτοις ἐλαλήθη, καὶ ὡς τὰ αὐτὰ φρο-
νεῖ καὶ χαίρει τῷ Παλαμᾷ οὐ πειθόμενος τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ταῖς τῶν ἁγίων
πατέρων στοιχοῦντι παραδόσεσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ κακῶς ἐκλαμβάνοντι τινὰ
τῶν τοῦ ἐκτεθέντος τόμου ἐπὶ τοῖς λαληθεῖσι μεταξὺ αὐτοῦ, καὶ τοῦ Βαρ-
λαάμ, καὶ πρὸς τὸν οἰκεῖον μεταφέροντι σκοπὸν, παρὰ τὴν παράδοσιν
καὶ κοινὴν ἔννοιαν τῶν δογμάτων τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ. ὅτε καὶ φρικώδους
ἀφορισμοῦ ἐκφωνηθέντος διὰ τοῦ τοιούτου τόμου, ἐφ' ᾧ μήτε λέγειν τοῦ λοι- 189
ποῦ, μήτε γράφειν αὐτὸν τοιοῦτό τι. ἐντεῦθεν καὶ ταραχὴν ἐκποιεῖν τῇ τοῦ
θεοῦ ἐκκλησίᾳ, αὐτὸς καὶ τοῦ τοσούτου βάρους ἀλογήσας τοῖς αὐτοῖς ἦν,
καὶ πάλιν ἐπιχειρῶν. συμφρονῶν τοίνυν αὐτῷ ὁ ὑποψήφιος, ἐκωλύ-
θη καὶ πρότερον τῆς ἱερουργίας. ἐπεὶ δὲ οὔτε ἀποχοινιωθῆναι αὐτοῦ
προείλετο, οὔτε ὁμολογίαν δοῦναι, ὡς οὐ φρονεῖ τὰ τοῦ Παλαμᾶ. τούτων
οὕτω λαληθέντων αὐτῷ, καὶ τοῦ ποιητέου ζητηθέντος, διεγνώσθη, καὶ ἀπεφάνθη
συνοδικῶς, μηκέτι δεῖν τὸν οὕτως ἔχοντα, ἢ εἰς ἱερωσύνην, ἢ εἰς ἀρχιερωσύνην
προσδεχθῆναι. ὁ γὰρ πρὸ τῆς εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην ἐντελεχείας τὰ τοῖς
ἀρχιερεῦσιν ἀνήκοντα εἰργασμένοις, τοῖς τυραννοῦσι τε προσδιατιθέμενος
καὶ τοὺς ταῖς οἰκείαις στοιχοῦντας δόξαις, καὶ μὴ ἑπομένους οἷς ἡ ἐκκλησία
στοιχεῖ προσδεχόμενος. οὗτος ἐνδίκως, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρχιερω-
σύνης ἐπιβῆναι συγχωρηθήσεται. εἶχε καὶ διὰ γραμμάτων ἐρυθραίων τῆς
πατριαρχικῆς χειρὸς τῷ μηνὶ Νοεμβρίου. Ἰνδικτ. ιγ'. Ἰγνάτιος ἐλέῳ
θεοῦ πατριάρχης Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας, καὶ πάσης ἀνατολῆς.
*Verba facta sunt de sanctissima Metropolitana Monembasiensis Ecclesiæ
Hieromonacho Isidoro, eum scilicet nonnullos ex Clero ejusdem Ecclesiæ ad
Ecclesiastica Officia promovisse: cùm verò ipsius commemoratio haberetur,
quemadmodum haberi solet, & leges præscribunt, Præsulum commemo-
ratio post ordinationem nullâ se correctione meliorem reddidit, postquam*

id cognovit. Simul etiam dictum est, erga Imperialem sublimitatem puram ipsum non colere benevolentiam, rebellioni recenti, ac tyrannidi plurimum addictissimum. Hinc fit, nullam ipsi concedi curam, vel sollicitudinem Urbis hujuscemodi, & tot terrarum, neque munus Pontifi-
190 *cium. Ulterius dictum est, eum eadem atque Palamas sentire, fovereque, qui rebellat Ecclesiæ, & sanctorum Patrum traditionibus non inhæret, immò pessimè nonnulla ex promulgato Tomo de disputatione inter ipsum & Barlaam accipit, & ad propriam sententiam attrahit, præter traditionem, & communem sensum Ecclesiæ Christi, cùm terribilis excommunicatio per hunc Tomum adversus eum prolata fuisset, ne inposterum loqueretur, neque simile aliquid scripto traderet. Ideoque turbas in Ecclesia DEi movet, & tali pondere neglecto, ipse eosdem conatus fovet, & rursus eadem audet. Cùm hoc itaque unà sentiens Hypopsephius prohibitus sit primùm ne sacra celebraret, cùm verò neque ab eo sejungi voluerit, neque professionem edere, quod sententias Palamæ non probat. His discussis, & quid opus factu esset inquirentibus nobis determinatum, ac plena Synodo constitutum est, hunc ita se habentem non esse, neque ad sacerdotium, neque ad Pontificatum admittendum, etenim qui ante Pontificatum, quæ ad Pontifices spectabant molitus est, & tyrannidem affectantibus se conjunxit, iisque qui proprias opiniones pertinaciter propugnant, adhæsit, & eos, qui ab Ecclesia discesserant, excepit, hic jure & meritò, neque ad Pontificatus solium pervenire permittetur. Manu Patriarchæ per literas cærulei coloris subscriptum erat, mense Novemb. Indict. 13. Ignatius miseratione divinâ Patriarcha Theopolitanus, magnæ Antiochiæ, & totius Orientis.* Qvare nescio qvâ ratione similium hominum adeò Romanæ Ecclesiæ infensorum ad extremum usqve spiritum, cum laude memoria esse possit, illaqve
191 æterna. Si isti orthodoxi sunt, si isti sancti, jam nemo in illa Ecclesia hæreticus erit, nemo improbus, neqve ipse Macedonius, neqve Arius, neqve Constantius, neqve Phocas, neqve alii, qvi Ecclesiam Catholicam minus hisce portentis ac falsariis vexarunt. Cùm eorum hæresis non ita in omnem Græcorum Ecclesiam, nec tamdiu grassata, sanctissimorum hominum ope extirpata radicitus evanuit: at horum sensim in illam Ecclesiam illapsa adeò invaluit, ut per omnes ferè illius filios diffusa sit, eosqve tot annorum spatio deturpatos ab Ecclesiæ Romanæ gremio abscidit, easqve radices egit, ut jam de salute prudentissimi qviqve desperent.

Octa-

Octavum pag. 81. b. c. 1. p. Gregorium Palamam, etiam judicio Græcorum, ob hæreſes condemnatum, ſummis laudibus & acclamationibus proſeqvitur, qvaſi ille ſolus, plusquam cæteri omnes alii Patres in Eccleſiam contulerit. De qvo plura infrà, x) cùm de ejus Officio dicemus. Hîc in nuiſſe ſatis ſit.

Nonum, qvod in fine pag. 82. b. c. 2. f. Corollarii loco ponit, ubi non bona, ſed dira ſibi, univerſæqve Eccleſiæ Græcurum à DEo precatur. *Τούτων τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας μέχρι θανάτου ἄθλοις τε καὶ ἀγωνίσμασι καὶ διδασκαλίαις παιδαγωγεῖσθαί τε καὶ κρατύνεσθαι θεὸν ἐκλιπαροῦντες, καὶ μιμητὰς τῆς ἐνθέου αὐτῶν πολιτείας μέχρι τέλους ἀναδείκνυσθαι ἐκδυσωποῦντες ἀξιωθείημεν τῶν ἐξαιτουμένων οἰκτιρμοῖς καὶ χάριτι τοῦ μεγάλου, καὶ πρώτου ἀρχιερέως Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν, πρεσβείαις τῆς ὑπερενδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων, καὶ* 192 *πάντων τῶν ἁγίων. Horum pro pietate ad mortem usque laboribus, certaminibus, & doctrinis inſtitui, ac corroborari DEum deprecantes, & eorum divini inſtituti imitatores usque ad finem fieri exorantes, digni eorum quæ petimus, efficiamur, miſericordia & gratia magni ac primi ſacerdotum Pricipis Chriſti veri DEi noſtri, precibus glorioſiſſimæ noſtræ Deiparæ, & ſemper Virginis Mariæ, divinorum Angelorum, & omnium Sanctorum.* Benè nobiſcum ageretur, ſi qvæ petimus DEus concederet. Miſeram Græcorum nationem, qvæ talia ſibi ſuorum magiſtrorum erroribus intercepta deprecatur, DEus avertat tale omen. Peſſimorum hominum vitæ rationem rationis omnis expertem, & qvam execrabilem fuiſſe cognoſcit, æmulari deſiderat. Schismaticorum pro aſtruenda impietate, pro pietate certamina ſcriptaqve illorum nefanda, & contra veritatem, doctrinam patriam vocans inſcia & demens, qvî enim id faceret, ſi mente polleret? juxta ea dirigi inſtruiqve exorat. Domine, Domine DEus, & pater miſericordiarum, neſciunt qvid petunt: animam ſuam tranſtulerunt ad ſtultitiam, devitaverunt ſapientiam. Non vident, qvid eſt utile filiis hominum, ne exaudias eos, vota eorum irrita, contra eorum deſideria ex animis eorum ſimiles doctrinæ vepres, & ab homine neqvam ſuperſeminata zizania evelle. Semina bona à lumini-

 bus

x) infra p. 194. ſeq.

bus illius Ecclesiæ jacta, & qvæ jam enatis spinis occupantur, ne
193 fructum ferant, & qvasi intermortua, & recentiorum doctrinis vitiata jam diu putredinem minantur, tui vivifici Spiritus halitu fove, conservaqve, ne intereant, tempestiveqve matura, ut aliqvis inde Græcorum animis usus esse possit. Qvòd si pertinax eorum studium in fovendis ac protegendis erroribus, bonitatem tuam & misericordiam arcet, meritis saltem Orientalis Ecclesiæ, tunc cùm fuit, tantoperè tibi dilectæ, hoc recentiores Græcorum filij habeant, ne exaudiantur. Damnis, quæ sibi imprecantur, pro tua clementia careant. Non occurras illis, neque in precibus, neque in optatis, neque in votis. Injustæ preces sunt, optata impia, vota sacrilega. Perniciosioribus præsentis tyrannidis injuriis affligentur, omnes ad internecionem cædantur, * dummodo Photio, illiusque asseclis, & euersoribus Ecclesiasticæ dignitatis non consentiant, non idem vitæ institutum sequantur. Sic prostratus oro, atque fracto animo supplex obsecro.

Plura in hoc Synodico notari poterant. Quia tamen omnia eò respiciunt, ut illius Ecclesiæ fautores contra Romanam Ecclesiam, tanquam viri probi, & orthodoxi omnibus Christi fidelibus, & laudandi, & imitandi proponantur, non est in illis recensendis diutiùs immorandum, eóque præcipuè quòd in hæc nouem capita omnia referri possunt. Quare cætera prosequamur.

VI. Sextus itaque error est, quem Philotheus Patriarcha
194 Constantinopolitanus, ut factionis suæ hominem y) laudando opinionibus quoque suis, ac hæresibus auctoritatem adderet, in Ecclesiam Græcorum intrusit. Ipse enim exemplo novo hominem hæreseon propugnatorem, propterea qve accusatum etiam & condemnatum à plerisqve in Spiritum sanctum, ac Ecclesiam Latinam injurium, cùm scriptis editis contra Catholicos viros, illius ex Patre solo processionem defenderit, ut ex ejus ad Vecci inscriptiones confutationibus, qvibus abundè satisfecit Bessario Cardinalis, & aliis duabus Orationibus, qvas ipse ἀποδεικτικοὺς λόγους contra Latinos nuncupavit, Londini Græcè publicatis, manifestum est, inter Divos retulit, & ejus memoriam Officio de novo conscripto, qvod in Ecclesiis cani, qvemadmodum & in aliorum Sanctorum solemnitatibus voluit, celebravit. pag 96. a. c.

* Votum calidum Zeli parum sobrii, parum humani.
y) Gregorium Palamam.

a. c. 1. m. & ff. Palamæ verò laudes ita prosecutus est, ut jam Nazianzenus, Nyssenus, Basilius, Chrysostomus, Athanasius, cæteraqve Ecclesiæ Græcæ culmina, qvibuscum tantum scelus committit, nihil sint, nihil in Ecclesiæ utilitatem egerint. Pag. enim 96. & infrà vocat eum θαυματουργὸν, *miraculorum effectorum*, θεολογίας σάλπιγγα, *Theologiæ tubam*, πυρίπνουν στόμα τῆς χάριτος, *ignem spirans os gratiæ*, πνεύματος δοχεῖον, *spiritus receptaculum*, στῦλον τῆς ἐκκλησίας ἀκράδαντον, *columnam Ecclesiæ inconcussam*, εὐσεβείας ὑπέρμαχον καὶ ἀσεβείας ἀντίπαλον, *pietatis propugnatorem, impietatis oppugnatorem*, πίστεως προστάτην, *fidei defensorem*, μέγαν καθηγεμόνα καὶ διδάσκαλον, *magnum ducem & magistrum*, λύραν παναρμόνιον πνεύματος, *spiritus lyram omni harmoniarum genere compactam*, 195
πηγὴν βρύουσαν ἰαμάτων νάματα πιστοῖς, *fontem scaturientem sanitatum fluenta fidelibus*, ἐκκλησίας διδάσκαλον, *Ecclesiæ magistrum*, φωτὸς θείου κήρυκα, *luminis divini buccinatorem*, οὐρανομύστην τῆς Τριάδος, *cælestem Triadis mystem*, φωστῆρα ὀρθοδοξίας, *rectæ fidei splendorem*. ἐκκλησίας στήριγμα καὶ διδάσκαλον, *Ecclesiæ fulcrum & magistrum*, κήρυκα τῆς χάριτος, *præconem gratiæ*, στῦλον τῆς πίστεως, *fidei columnam*, καύχημα καὶ στήριγμα μέγιστον, τῶν ὀρθοδόξων, *gloriam & maximum orthodoxorum firmamentum*, θεολόγον δεύτερον, *Theologum secundum*, τῶν διδασκάλων ἀκρότητα, *Magistrorum apicem*, θεολόγων τὸ στόμα, *Theologorum os*. Et qvid non? omnia laudationis capita, qvæ aliis Patribus divisim ab aliis tribuuntur, in hunc solum Philotheus iste congessit. Et ne videtur etiam Divæ Virgini inferior, hymnum illi sacrum, & recitari solitum in officio Acathisti sic dicti, qvod nunqvam in eo sedeatur, ob reverentiam Deiparæ, cujus laudes pro beneficiis acceptis recitantur pag. 158. b. c. 1. f. inde avulsum, & paucis immutatis, per parodiam in hunc Palamam, non sine maxima temeritatis nota transvexit. Præterea in ejus Synaxario, ubi Palamæ vitam compendiosè exeqvitur, inter alia, dum ejus in hæresibus oppugnandis, ac fide Catholica propaganda studium narrat, nihil aliud, nisi illius in Romanam Ecclesiam machinas, in Latinos odia, pro asserendis Græcorum erroribus, ac illis confirmandis, evertendis Latinorum veritatibus, & præcipuè 196
de processione Spiritus sancti ex Patre & Filio operam, etsi subdolè nomina & circunstantias taceat, proponit pag. 98. per totam.

tam. Palamæ præterea, qvæ ipse in Latinos de Spiritus sancti processione effutiit, alias in Theologia hæreses & ineptias, easqve qvamplurimas ex ejus scriptis collectas latè proseqvitur libello de hac re edito Demetrius Cydonius. Qvare hic plura referre supersedeo. Andreas etiam Colossensis Dialogo in Marci Ephesini epistolam, contra ritus Latinorum, nonnullas hujusce Palamæ in unum collegit pravas & à fide Catholica alienas sententias, qvas hîc transcribam, qvia liber non omnibus patet. *Præterea cùm Patres tui te Ephesiis in Præsulem præficere vellent, non prius Pontificis dignitate ornaverunt, quàm jurejurando pollicitus fueris, ut quæ Gregorius Palama in sua editione, quam Tomon nominavit, edocet, indubitatâ fide susciperes, ac defensares. Ille autem inter cæteras blasphemas differentias, quas essentiæ divinæ, & suis energiis fabricavit, has etiam addidit, ut divina essentia creaturæ minimè appropinquet, quod energia facit. Nam si divina Majestas, ut ait, creaturæ jungeretur, ipsam omninò absumeret. Energia verò proximè facta quoddam temperamentum facit, propterea & ipsam inhabitat, illuminat, docet, sanctificat, atque deificat, quæ à divina essentia, ut ipse fingit, proficisci minimè possunt. Item energiam dicit, extremum hominis finem, hæreditatem Sanctorum, summamque felicitatem. Hæc à divina essentia*
197 *prorsus adimit. Solum deitatis nomen dicit ipsis esse commune. Si igitur illa summa Deitas ex se inter non entia numeratur: si omnem entitatem & excellentiam ab aliis accipit: si creaturæ inaccessibilis: si propinquare nobis sine nostro interitu nequeat: si non docet, nec illuminat, aut sanctificat, si finis non est, quem omnibus hominibus natura indixit: vana sunt igitur sacrificia, quæ illi offerimus, nil prosunt, nil lacrymæ, nullæ religiosæ observantiæ Christianis populis proficere possunt. Unde & aliam fidem quærere oportebit, & novam religionem videre. Quæ omnia etiam ipsos dæmones terrent, cùm ipsi illum DEum unum & solum credant, & contremiscant.* Qvomodo ergo hominem nefarium, impium, hæreticum, Turcicæ libidini expositum, infandaqve passum, si vera nobis narrat Gregoras, & ab universali Græcorum Ecclesia, etiam dum viveret, frustra conantibus Imperatoribus Constantinopolitanis, coactâ Synodo à Patriarchis Antiocheno Ignatio, & Constantinopolitano Joanne, non propter in Latinos dicta, sed quamplurimos alios in fide errores anathema-

themati, & excommunicationi subjectum, z) adeò pium nobis
illius sectatores proponunt. Tomum Ignatii in Palamam, qvia
prolixior est, prætereo, breviorem Joannis hîc habeto: Τὸν Πα-
λαμᾶν καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ἀσεβῆ αὐτῶν δόγματα, οἰκειό-
τερον δὲ εἰπεῖν παραληρήματα, τούς τε ἐκδικοῦντας, καὶ ἐκλαμβάνοντας, καὶ ἐκ-
δεχομένους τὰ ἐν τῷ τόμῳ κατὰ τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν, μᾶλλον δὲ φλυαρίαν,
καὶ οὐ κατ' ἔννοιαν θεοπρεπῆ, καὶ ὀρθόδοξον, καὶ καθὼς οἱ τῆς ἐκκλησίας
φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι, οἷς καὶ ἡμεῖς ἑπόμενοι, καὶ ἀκολουθοῦντες τὰ τῶν 198
ἁγίων ῥητὰ ἐνεγράψαμεν ἐν τῷ τόμῳ, καὶ πάντας τοὺς δι' αὐτὸ τοῦτο,
ἤγουν ὅτι μὴ παραδεχόμεθα τὰ τοιαῦτα αὐτῶν παραληρήματα, ὧν τὰ
μὲν ἀπεστάλησαν ἡμῖν παρ' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ παρ' ἑτέρων ἐνεφανίσθησαν,
τολμήσαντας ἀκανονίστως, καὶ ἀκρίτως ἀποκόψαι τὸ μνημόσυνόν μου,
τῷ ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς, καὶ ἁγίας Τριάδος δεσμῷ καθυποβάλλομεν, καὶ
τῷ ἀναθέματι παραπέμπομεν. ἡ ὑπογραφή. Ἰωάννης ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιε-
πίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.
*Palamam, & illius sectatores, & omnia eorum impia dogmata, vel
veriùs nugamenta, nec non defensores, propugnatores, exceptorésque
eorum, quæ in Tomo digeruntur, secundùm eorum expositionem, immô
vaniloquentiam, & non secundùm sensum divinum, & orthodoxum, &
ut Ecclesiæ lumina, & Magistri, quorum nos vestigiis insistentes, & sen-
tentias sequentes, sanctorum dicta in Tomo digessimus: & omnes pro-
pter hoc, quòd eorum nugamenta non acceptamus, quorum partem ipsi
nobis transmiserunt, pars ab aliis nunciata est, qui ausi sunt contra Ca-
nones, & sine judicio commemorationem meam exscindere, vivificæ, &
divinæ Triadis vinculo subjicimus, & anathemate ferimus. Subscriptio.
Joannes miseratione divinâ Archiepiscopus Constantinopolitanus, novæ Ro-
mæ & Oecumenicus Patriarcha.* Et hæc satis videri poterunt ad eos
ipsos refellendos, qvi adeò inuerecundè Palamam inter Sanctos
collocant, & ejus laudes ab ejusdem notæ hominibus, summo
fastu mendacioqve conscriptas, iu Ecclesia recitant. Cùm verò
ejus hæreses, qvòd illius, & sectariorum libri præ manibus non
sint, non omnibus pateant, ne nos tali viro injustè hæreses ap- 199
pingere videamur, earum partem, ex illius ævi scriptoribus non-
dum editis, nec ita in promptu, hîc apponemus. Nomina non-
dum reperi: acuti tamen sunt, & argumentis ad probandum fir-
missimis adversarium jugulant. Primus est: Διάλεξις τινὸς λογίου,
καὶ φιλοσόφου ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν. Εἶδες τὴν ἀνταπόδοσιν τοῦ πολέμου, καὶ
τῶν

z) De Conciliis habitis in controversia Palamitica, tomisque adversus Palamam editis adeundus eruditissimus Boivinus in notis ad Nicephoram Gregoram. P. 790.

τῶν ἀγώνων. εἶδες καὶ τὰς ὧδε γινομένας ἐμφάσεις ἐκ τῆς μακαρίας Τριάδος,
οὐκ ἐκ τοῦ ἐνεργείας. αὕτη ἡ δόξα τοῦ ἐκκλησίας. αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων.
τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα. τῶν πατέρων τὰ δόγματα. τῶν μαρτύρων τὰ
σφάγια. τῶν ὁσίων τὰ κατορθώματα. τῶν ἱερῶν ἡ εὐπρέπεια. τῶν διδα-
σκάλων ἡ θεολογία. κατέπεσε τῶν σῶν δογμάτων ὁ ὄροφος. συνετρίβη ἡ οἰ-
κία. ὁ θεμέλιος ἀνετράπη. ὁ φραγμὸς κατεκαύθη. ὡς χοῦς, ὡς κόνις
ὑπὸ λαίλαπος τὰ σὰ γέγονε καταφύγια. τὰ τείχη κατεχαλάσθησαν. αἱ
ἐπάλξεις ἠφανίσθησαν. εἰς τέλος ἀπώλοντο. τί λέγεις λοιπόν; πείθομεν τοῖς
λόγοις τούτοις, καὶ ταῖς ἐκ τῆς γραφῆς μαρτυρίαις; εἰ μὲν πείθομεν, τῷ
θεῷ χάρις τῷ τοὺς ἀπεγνωσμένους ἐκ πλάνης ἐπιστρέφοντι, καὶ μὴ βουλομένῳ
τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. εἰδ᾽ οὐ πείθομεν,
ὅρα λοιπὸν ἐν ὅσαις καὶ οἵαις ἐμπίπτεις αἱρέσεσιν ὁ ψυχῶν προστάτης, καὶ ἐκκλη-
σίας θεοῦ γενόμενος κρίμασιν, οἷς οἶδεν ἐκεῖνος ὁ ἀπόῤῥητος, κἂν καὶ μὴ
παρεδόθη σοι διὰ πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν ἡ ἐκκλησία, καὶ αἱ ψυχαί.
πᾶσαι μὲν οὖν αἱ αἱρέσεις παρὰ τῶν πατέρων τῶν ἁγίων θανατωθεῖσαι, καὶ
διαφθαρεῖσαι, ξηρὰ γεγόνασιν ὀστέα σαρκῶν, ἄνευ νεύρων, καὶ ἁρμονιῶν. σὺ
δὲ ταύτας ἀναγεννήσας, καὶ ἀναπλάσας, καὶ τὰ μάταια δόγματα, πνεῦμα,
200 σάρξ, ἁρμονίαι, καὶ νεῦρα ταύταις γενόμενα ζῶν ἔμψυχον, καὶ κινούμενον
ἐδημιούργησας σῶμα, ψυχὴν ἔχον τὴν πολυθεΐαν, καὶ πῦρ πνέον κατὰ τοῦ Χρι-
στοῦ ἐκκλησίας, ἧς θεμέλιος ὁ ἀῤῥαγὴς Χριστοῦ Πέτρος καὶ μαθητὴς κορυ-
φαῖος. ἀλλ᾽ οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχός. πτωχοὶ γὰρ ἐγεννήθη-
μεν καὶ τῆς θείας χάριτος ἐπιδεεῖς, εἴπερ ποτὲ διὰ τὰς πολλὰς ἡμῶν ἁμαρ-
τίας. ἄκουσον οὖν α΄. ἐν τῷ λέγειν σε θεότητας ἀπείρους ἀπειράκις, κοινωνεῖς
πᾶσι τοῖς ἕλλησι. β΄. ἐν τῷ λέγειν σε δύο θεότητας, ὁρατὴν, καὶ ἀόρατον, κοι-
νωνεῖς τῷ Πλάτωνι τῷ λέγοντι δύο θεοὺς ῥητὸν, καὶ ἄῤῥητον, ὁρατὸν καὶ ἀόρα-
τον. γ΄. ἐν τῷ λέγειν σε δύο θεότητας μεθεκτὴν καὶ ἀμέθεκτον, κοινωνεῖς τοῖς
Μανιχαίοις, τοῖς λέγουσι δύο θεότητας ἀγαθὴν, καὶ πονηράν. δ΄. ἐν τῷ λέγειν
σε τέσσαρα εἶναι ἐπὶ τῆς θεότητος, πατέρα, υἱὸν, πνεῦμα, ἐνέργειαν, κοινω-
νεῖς τῷ Πυθαγόρᾳ τῷ λέγοντι καὶ δοξάζοντι θεὸν τὰ τέσσαρα, καὶ τὴν τετρακ-
τὴν παγὰν ἀεννάου φύσεως λέγοντι. ε΄. ἐν τῷ λέγειν σε τὸν ἄνθρωπον ἄκτιστον,
ἄναρχον, καὶ ἀτελεύτητον, κοινωνεῖς Ἀριστοτέλει τῷ λέγοντι τὸν κόσμον ἄναρχον
εἶναι, καὶ ἀτελεύτητον. ς΄. ἐν τῷ διαιρεῖν σε τὴν μίαν θεότητα εἰς ὑπερκειμένην
καὶ ὑφειμένην, κοινωνεῖς Ἀρείῳ τῷ ἄφρονι, τῷ λέγοντι τὴν ὁμότιμον ἀρχὴν τῆς
μιᾶς καὶ ἰσότιμον θεότητος εἰς διαιρέσεις ὑπερκειμένας. ζ΄. ἐν τῷ λαμβάνειν σε
τὰς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας εἰς τὴν ἐνέργειαν τὴν ὑφειμένην θεότητα, καὶ τὸ πνεῦ-
μα ποιεῖν ἀνενέργητον ὡς κτίσμα, κοινωνεῖς τῷ πνευματομάχῳ Μακεδονίῳ τῷ
λέγοντι τὸ πανάγιον πνεῦμα κτίσμα ἀνενέργητον δοῦλον, ἰσοδύναμον τῷ πατρὶ
καὶ τῷ υἱῷ. η΄. ἐν τῷ τὰ ἀνόμοια εἰσάγειν ἐν τῇ θεότητι τῇ ἁπλῇ καὶ μιᾷ, καὶ
ἑνιαίᾳ· τὸ ἀόρατον καὶ ὁρατόν· τὸ ληπτὸν καὶ ἄληπτον· τὸ μεθεκτὸν, καὶ ἀμέ-
201 θεκτον· τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον· κοινωνεῖς Εὐνομίῳ τῷ λέγοντι τὸν ἕνα τῆς Τριά-
δος Χριστὸν τὸν κύριον, ἀνόμοιον τῷ πατρί. θ΄. ἐν τῷ συγχεῖν, καὶ συναλείφειν

τὰ τρία πρόσωπα τῆς θεότητος εἰς ἕν, καὶ λέγειν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐνέργειαν, κοινωνεῖς τῷ Σαβελλίῳ τῷ συναλείφοντι τὰ τρία πρόσωπα πατρὸς, υἱοῦ, καὶ πνεύματος εἰς ἓν πρόσωπον ἀσεβῶς. ί. ἐν τῷ λέγειν μείζονα καὶ ἐλάττονα θεότητα, πρώτην καὶ δευτέραν, κοινωνεῖς Ἀπολιναρίῳ τῷ καταριθμοῦντι τὴν ἀδιαίρετον, καὶ ἀσύγχυτον εἰς πρῶτον καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον πρόσωπον μεῖζον, ἔλαττον, καὶ ἔτι ἔλαττον. ιά. ἐν τῷ ποιεῖν σε τὸν θεὸν σύνθετον, ἐξ ἐναντίων τινῶν ὁρατῶν, καὶ ἀοράτων, ληπτῶν καὶ ἀλήπτων, μεθεκτῶν, καὶ ἀμεθέκτων, μειζόνων καὶ ἐλαττόνων, κοινωνεῖς Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ, τῷ λέγοντι τὸν θεὸν σύνθετον. ιβ΄. ἐν τῷ λέγειν σε μὴ λαβεῖν τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ τελείαν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς θεολογίας. ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ κοινωνεῖς τῷ Μάνεντι τῷ λέγοντι ἑαυτὸν παράκλητον. εἰ γὰρ Χριστοῦ σαρκωθέντος οὐκ ἐλάβομεν δι᾽ αὐτοῦ τελείαν τὴν γνῶσιν τῆς θεολογίας, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ φαίνεται λοιπὸν τὸν ἕνα τῆς Τριάδος εἶναι σε τὸν παράκλητον, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῷ υἱῷ ἀναπληρῶσαι. ιγ΄. ἐν τῷ λέγειν τὸν ἄνθρωπον ἄκτιστον. κοινωνεῖς τοῖς Μονοθελήταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἄκτιστος ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου, καὶ κατ᾽ ἀμφότερα ἄκτιστος καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἓν θέλημα. ιδ΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μονοφυσίταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ κύριος ὡς ἄνθρωπος ἄκτιστος, καὶ θεὸς ἄκτιστος, καὶ κατ᾽ ἀμφότερα μιᾶς φύσεως τοῦ ἀκτίστου. ιέ. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Θεοπασχίταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ κύριος ὡς ἄνθρωπος καὶ μία φύσις, ἐν αὐτῷ ἡ ἄκτιστος, ἡ αὐτὴ φύσις ἡ ἄκτιστος ἔπαθεν ἐν τῷ σταυρῷ. ις΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Ἀφθαρτοδοκήταις. εἰ γὰρ ἡ αὐτὴ φύσις καὶ μία ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡ ἄκτιστος καὶ ἄφθαρτος ἐπὶ τοῦ πάθους, καὶ τοῦ σταυροῦ. ιζ΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Εἰκονομάχοις. εἰ 202
γὰρ ἄκτιστος ὁ κύριος, ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἀπερίγραπτος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐν εἰκόνι δεῖ περιγράφεσθαι κατὰ σέ. ἀπὸ τούτου καταλύεις καὶ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησιν. ιή. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μασαλιανοῖς, τοῖς λέγουσιν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς ὅλην τὴν τοῦ θεοῦ οὐσίαν. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος καὶ πάντα κατὰ χάριν γίνεται τῷ ἀκτίστῳ ἑπόμενα, καὶ τῇ θείᾳ φύσει, καὶ κατὰ σὲ γίνεται οὐσία θεοῦ. ιθ΄. ἐν τῷ λέγειν σε δύο αἴτια ἐπὶ τῆς θεότητος καὶ δύο ἀρχὰς, αἴτιον μὲν τὸν πατέρα υἱοῦ καὶ πνεύματος, καὶ ἀρχήν. τὰ τρία δὲ αἴτιον καὶ ἀρχὴν τῆς ἐνεργείας, κοινωνεῖς τοῖς Λατίνοις, τοῖς λέγουσιν ἐπὶ τῆς θεότητος δύο αἴτια, καὶ δύο ἀρχάς. ἓν μὲν αἴτιον υἱοῦ, καὶ πνεύματος τὸν πατέρα, ἀρχὴν, καὶ αἴτιον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν. τοιαῦτα τοίνυν δογματίζων, καὶ παῤῥησίᾳ διδάσκων, ταράττεις τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ὁ εἰρηνικὸς ἀρχιερεὺς, καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ μαθητὴς, ἀλλ᾽ οὐκ εἰς τέλος ἀναμοχλεύσεις αὐτήν. πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, μηδὲ πύλας ᾅδου κατισχύσειν αὐτῆς, μηδὲ τὰ τῶν αἱρετικῶν ἀπύλωτα στόματα. μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς οἱ παραπικραίνοντες τοῖς τῶν ἄλλων κακοῖς παιδευέσθωσαν, καὶ μὴ θανέτωσαν, ὁ θεολόγος φησίν. οὐδὲ γὰρ ἀνέξεται μὴ διακόψαι τὰς κεφαλὰς τῶν αἱρετικῶν ὄντων καὶ ταραττόντων τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, καὶ τὴν διθεΐαν δογματιζόντων, ἡ διακοπτομένη θεότης, καὶ διαιρουμένη κακῶς εἰς τε τὸ μεῖζον, καὶ ἔλαττον. τὸ ὁρατὸν καὶ ἀόρατον.

τὸ μεθεκτὸν, καὶ ἀμέθεκτον. εἰ γὰρ καὶ παρεδόθημεν διὰ τὰς ἁμαρτίας
ἡμῶν, παρεδόθημεν γὰρ ὡς καὶ ἐν ἄλλοις. ἀλλ' οὖν οὐκ εἰς τέλος ἐγκατα-
λειφθήσεται ἡ νέα Σιὼν, ἡ νύμφη Χριστοῦ, ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία, ἡ τῷ αἵ-
ματι Ἰούτου φοινιχθεῖσα καὶ καθαρθεῖσα. ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ παρέ-
δωκά σε, καὶ ἐγὼ βοηθήσω σε. ἐν θυμῷ μικρῷ ἐπάταξά σε, καὶ ἐν ἐλέει
203 αἰωνίῳ δοξάσω σε. μεῖζον τὸ μέτρον τῆς φιλανθρωπίας ὑπὲρ τὸ μέτρον τῆς
παιδαγωγίας. μέχρι γὰρ τίνος φησὶ, κληρονομήσητε τὸ ὄρος, τὸ ἅγιόν
μου; μέχρι τίνος ἡ κιβωτὸς παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις. νυνὶ δὲ μικρὸν ἐντρύφη-
σον τοῖς ἀλλοτρίοις, καὶ τοῦ βούλεσθαι ἀπόλαυσον. ἔτι ὃν τρόπον ἀπώσασθαί
με ἐβουλεύσασθε, κἀγὼ ἀπώσομαι ὑμᾶς, λέγει κύριος παντοκράτωρ. Περὶ
μὲν οὖν τῶν σῶν δογμάτων καὶ τῆς σῆς ἱεραρχίας οὕτω γινώσκω, καὶ οὕτως ἐλπίζω·
μάλιστα δὲ καὶ καλῶς οἶδα, καὶ τεθάῤῥηκα, καὶ πεπίστευκα ταῖς τοῦ σωτῆρος
ἐπαγγελίαις πιστούμενος. ἡμεῖς δὲ τῷ κηρύγματι τῶν ἀποστόλων, καὶ τοῖς
δόγμασι τῶν πατέρων ἑπόμενοι καὶ πάντων ἁγίων, οὐ θεολογοῦμεν, ἀλλ' ἀνα-
σκευάζοντες τὰ βδελυρὰ δόγματα, κηρύττομεν καὶ λέγομεν οὕτως. πιστεύομεν εἰς
πατέρα, υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς ἰδιότητας, μίαν θεότητα. τρεῖς
ὑποστάσεις, μίαν θεότητα. τρία πρόσωπα, μίαν θεότητα. μίαν οὐσίαν.
μίαν φύσιν ἁπλῆν ἴσην. ἀδιαίρετον, ἀσύγχυτον ἑνιαίαν. τριάδα ἐν μονάδι, καὶ
μονάδα ἐν τριάδι προσκυνουμένην, καὶ σεβομένην. ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολου-
θήσομεν· οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν τὴν φωνὴν τῶν ἀλλοτρίων ἀκολουθεῖν. οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν
τὴν φωνὴν τῶν ἀλλοτρίων ἀκολουθεῖν. οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν τὴν φωνὴν τῶν
ἀλλοτρίων ἀκολουθεῖν, οὐδὲ σοὶ τῷ λῃστρικῶς ἀλλαχόθεν ἀναβαίνοντι, καὶ
μὴ διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν εἰσερχομένῳ τῶν προβάτων. οὕτω
δὲ προσκυνοῦντες, οὕτω δοξάζοντες, καὶ οὕτω σεβόμενοι τὴν μίαν ἐν τρισὶ
προσώποις θεότητα, καὶ τὰς ἐπαγγελίας πιστὰς ἔχομεν, ὄψεσθαι ταύτην τε-
λεώτερόν τε, καὶ καθαρώτερον, οὐκ ἐν αἰνίγμασι, πρόσωπον δὲ πρὸς πρόσωπον
ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀθανάτῳ βασιλείᾳ, καὶ ἀπολαύσει τῶν δικαίων. ἧς ὄψεως γένοιτο
πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, καὶ σὲ μετανοήσαντα, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φι-
λανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ
καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ τῷ μόνῳ αἰτίῳ καὶ
204 τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, τῇ μιᾷ
καὶ ἀδιαιρέτῳ θεότητι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.
Disceptatio cujusdam viri eruditi, & Philosophi è sacris literis. Vidisti pugnæ ac certaminum remunerationem. Vidisti quæ hic facta sunt ex beata Triade, non ex operatione demonstrationes. Hic est sensus Ecclesiæ, hæc rectè sentientium fides, Apostolorum prædicatio, Patrum dogmata, Martyrum cædes, Confessorum facinora, Sacerdotum decor, Præceptorum de DEo scientia. Cecidit tuorum dogmatum culmen, domus collisa, fundamentum eversum, sepes exusta, veluti cinis, & pulvis à turbine tua subterfugia dissipata, muri disjecti, propugnacula abolita, funditusque eversa sunt. Quid tu interim ais? num verbis hisce, & divinæ Scripturæ testi-

moniis

*moniis suaderis? si suademus, DEo gratiæ habendæ sunt, qui desperatos
ab errore convertit, & non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur,
& vivat; si non suaderis, tuum erit animo voluere, in quot, & quantas
hæreses incidas, qui animarum, & DEi Ecclesiæ vitam gerere institutus es,
judiciis, quæ ineffabilis ille novit, licèt propter illius nimiam tolerantiam,
Ecclesia, animæque tibi concreditæ non sint. Omnes itaque hæreses per
sanctos Patres morti traditæ, abolitaque, sicca ossa reddita sunt, absque
carnibus, neruis, reliquâque compage, ecce tu ipse regeneratus, instauratis-
que stultis tuis dogmatibus, spiritum, carnem, atque compaginem imper-
tiens vivens, animatum, & se movens corpus effecisti: pro anima deorum
multitudinem habens, & ignem adversus DEi Ecclesiam spirans, cujus fun-
damentum est infragilis Christi Petrus, & Discipulorum apex, sed non ob-* 205
*liviscetur in finem pauperis, pauperes enim facti sumus, & divinæ gratiæ,
si usquam aliàs, propter nostra peccata, indigi. Audi itaque. 1. Cùm dicis
deitates infinitè infinitas, cum Gentilibus omnibus consociaris. 2. Cùm di-
cis, duas Deitates visibilem, & invisibilem, comprehensibilem, & incompre-
hensibilem DEum, in eadem cum Platone sententia es, qui asserit duos DEos,
fandum, nefandúmque, visibilem, & invisibilem. 3. Cùm dicis duas Dei-
tates, communicabilem, & incommunicabilem, in eadem cum Manichæis
opinione es, qui duas Deitates, bonam & malam adstruunt. 4. Cum in
Divinitate quatuor ponas, Patrem, Filium, Spiritum & operationem, cum
Pythagora sentis, qui quatuor DEum esse asseverat, enunciàtque quater-
nionem perennis naturæ fontem. 5. Cùm ais hominem increatum, & sine
principio & fine, Aristotelem præ te fers, qui mundum statuit sine prin-
cipio & fine. 6. Dum unam Deitatem in superiorem & inferiorem divi-
dis, cum insensato Ario affirmas compar, principium unius, æqualisque
Deitatis, in superius inferiúsque discerpis. 7. Cùm omnes Spiritus opera-
tiones, in operationem inferiorem, nempe Deitatem accipis, & Spiritum
operatione, æquè ac creaturam privas, non absimilis es Spiritus hosti Ma-
cedonio affirmanti, sanctissimum Spiritum sine operatione esse servum ejus-
dem cum Patre & Filio facultatis. 8. Cùm dissimilia in simplici, una, ac
sola Deitate introducis, visibile, & invisibile, comprehensibile, & incom-
prehensibile, communicabile, & incommunicabile, magis & minus, asseris
cum Eunomio unum Triadis Christum Dominum Patri inæqualem. 9. Cùm* 206
*contrahis, & decurtas in unam tres Divinitatis personas, ab eisque asseris
operationem, non alienus es à Sabellio, qui tres Patris, Filii, & Spiritus
sancti personas, in unam impiè coarctat. 10. Cùm majorem minorémque*

Deitatem, primam ac secundam profiteris, cum Apollinario es, qui inconfusam, atque incorruptibilem naturam, in primam, & secundam, & tertiam personam, majorem, minorem, & adhuc minorem subdividit. 11. *Cùm DEum ex contrariis quibusdam visibilibus, & invisibilibus, comprehensibilibus, & incomprehensibilibus, communicabilibus, & incommunicabilibus, superioribus, & inferioribus componis, cum Paulo Samosateno convenis, DEum compositum adstruente.* 12. *Cùm ais DEi Ecclesiam in Christi Incarnatione perfectam rerum Theologicarum cognitionem non habuisse, sed nunc postmodum tuâ ætate, cum Manete concordas, seipsum Paracletum asserente: etenim si Christo incarnato per eum perfectè Theologica non sumus assecuti, sed tuo hoc ævo, manifestum apparet unum Trinitatis te esse, Paracletum scilicet, & quæ deerant Filio adimplesse.* 13. *Cùm hominem increatum esse contendis, eadem quæ & Monothelitæ dicis, siquidem, si homo increatus est, & caro Domini increata, & secundum utraque increatus, & eadem, & una voluntas.* 14. *In eo sanè concorditer congruis cum Monophysitis: nam si homo increatus, & Dominus veluti homo increatus, & DEus increatus secundum utraque unius naturæ increatæ.* 15. *In hoc ad sententiam Theopaschitarum accedis: nam si increatus Dominus ut homo, & una natura in eo increata, ipsa natura in-*
207 *creata in Cruce passa est.* 16. *Es & in Aphthartodocitarum hæresi: etenim si eadem natura, & una in Domino increata, & incorruptibilis in Passione & Cruce.* 17. *Neque in eo differs ab Iconoclastis: nam si increatus est Dominus, ut homo, & incircumscriptus, propteredque per te neque imagine exprimendus est, hoc venerandarum Imaginum cultum destruis.* 18. *Facis cum Massalianis in seipsis universam DEi essentiam habere clamitantibus: etenim si increatus est homo, & quæcumque divinam naturam consequuntur, omnia per gratiam increato accedunt, fit & per te essentia DEi.* 19. *Cùm in Deitate duas causas, & duo principia astruas, causam quidem & principium Filii, & Spiritus Patrem, tria verò causam & principium operationis, non abhorres à Latinis, in Divinitate duas causas, & duo principia ponentibus, unam causam Filii, & Spiritus Patrem, & aliam causam Spiritus Patrem, & Filium, causam & principium, Patrem, causam & principium Patrem & Filium. Hæc itaque veluti dogmata astruens, & palàm edocens DEi Ecclesiam perturbas pacificus Præsul, & Pacifici Auditor: verumtamen funditus non evertes. Fide enim dignus est, qui promisit, neque portas inferi prævalituras adversus eam, neque Hæreticorum os effranata. Ne exaltentur in semetipsis,*

ipsis, qui exasperant. Aliorum infortuniis discant, nec mortem subeant, dictum est Gregorii Theologi, neque enim moras ponet ad abscindenda Hæreticorum capita, Ecclesias DEi interturbantium, & unam Deitatem in duas dividentium, abscissa Deitas, pessiméque divisa in majus, & minus, visibile, & invisibile, communicabile, & incommunicabile. Licèt enim propter iniquitates nostras tradamur: namque quemadmodum rebus etiam 208
in aliis traditi sumus, nihilominus non ad finem usque nova Sion deseretur, CHristi sponsa, DEi Ecclesia, illius sanguine rubefacta, & expurgata. Ecce enim, ait, ego tradidi te, & ego opem feram tibi: in parvo furore percussi te, & in sempiterna misericordia glorificabo te. Incredibile est, quanto punitionis mensuram anteeat humanitas. Modicum enim ait hæreditabitis montem sanctum meum: modicum apud alienigenas arca: nunc paululum in aliena insolentiùs te gere, & placita exple: quemadmodum enim me ejicere conati estis, ita & ipse ejiciam vos, dicit Dominus omnipotens. De tuis itaque dogmatibus, & summo occupato sacerdotio ita ipse sentio, & spes me tenet ita futurum. Quin immò apprimè novi, & confido, & firmiter teneo, Salvatoris promissionibus indubiè confirmatus. Nos verò Apostolorum prædicationem, & dogmata Patrum, Sanctorúmque omnium sequentes, non de DEo decernimus, sed execranda dogmata refellentes, hunc in modum prædicamus, & profitemur. Credimus in Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, tres proprietates, unam Deitatem: tres Hypostases, unam Deitatem: tres personas, unam Deitatem, unam essentiam, unam naturam, simplicem, æqualem, indivisam, inconfusam, unicam, Trinitatem in unitate, & unitatem in Trinitate adoratam, & cultam. Alieno verò non animum intendemus; neque enim vocem alienorum sequi novimus; neque te, qui prædonum instar aliunde intruderis, & non per portam in ovium caulam ingrederis. Sic porrò adorantes, sic tenentes, & sic venerantes unicam intribus personis Deita- 209
tem, promissis certis constabilimur, eam nos perfectiùs, & puriùs visuros, non in ænigmate, sed facie ad faciem, in illo immortali regno, & justorum fruitione: cujus visionis utinam ipsi participes efficiamur, & te aliquando pœniteat, gratiâ, & misericordiâ, & humanitate Domini nostri JEsu Christi, cui addecet omnis gloria, honor, & adoratio, cum ejusdem sine principio Patri, soli causæ, & sanctissimo, & bono, & vivifico illius Spiritu, uni & indivisæ Deitati, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen. Alter est: Ἡ μὲν παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἁγίων μαθητῶν, καὶ ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν προφητῶν, καὶ τῶν θείων συνό-

συνόδων, καὶ πάντων τῶν θεοφόρων πατέρων, καὶ διδασκάλων παραδοθεῖσα
πίστις ἡμῖν καὶ εὐσέβεια πᾶσιν ἐστὶ πρόδηλος καὶ φανερὰ τοῖς μετέχουσιν αὐτῆς.
πανταχοῦ γὰρ ὁμολογεῖται εἷς θεὸς τρισυπόστατος, καὶ ποιητὴς ὁρατῶν τε πάν-
των, καὶ ἀοράτων, ὡς ἐν τῷ ἁγίῳ τῆς πίστεως συμβόλῳ ὁμολογεῖται. πατὴρ
υἱὸς, καὶ πνεῦμα ἅγιον, τρεῖς ὑποστάσεις, μία θεότης ἁπλῆ, ἀόρατος, ἀνεί-
δεος, ἀσχημάτιστος, ἀμέριστος, ἀδιαίρετος, πανταχοῦ τε παροῦσα καὶ τὰ
πάντα πληροῦσα καὶ πάντα ἐνεργοῦσα. οὐ μικρὸν ἐν ἐκείνῃ καὶ μέγα, οὐδὲ ἀνι-
σότης, καὶ ἀνομοιότης, ἀλλὰ πᾶσα ἰσότης, καὶ ὁμοιότης. αὕτη οὖν ἡ πίστις
τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς, καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. διὰ μὲν τὸ τρισυ-
πόστατον τῆς θεότητος τὸ φρόνημα τῶν Ἰουδαίων κατέβαλεν· οἵτινες πιστεύουσι καὶ
ὁμολογοῦσι θεὸν, οὐ τρισυπόστατον δὲ, ἀλλὰ μονοπρόσωπον. διὰ δὲ τὸ μοναδι-
κὸν αὐτῆς καὶ ἀμέριστον τὴν τῶν ἑλλήνων πολυθεΐαν ἀπήλασε, καὶ τὴν Ἀρείου,
καὶ Εὐνομίου τῶν ἀθέων αἱρετικῶν κατατομὴν τῆς θεότητος, ὁ δὲ νῦν αἱρεσιάρ-
210 χης ὁ λεγόμενος Παλαμᾶς πάντα τὰ δόγματα τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας
καὶ πᾶσαν τὴν πίστιν ἡμῶν καταλύει τοῖς ἑαυτοῦ μιαροῖς καὶ ἀσεβεστάτοις δόγμασι καὶ
διδάγμασι, καὶ πάντων ἐστὶν αἱρετικῶν ἀσεβέστατος· ὡς ἀνεφάνη μὲν προδήλως ἐνταῦ-
θα πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπερρίφη πρὸ καιροῦ, ὡς μέλος σεσηπὸς, καὶ
ἀνίατον ὑπ' αὐτῆς. ἐξεκίνησε δὲ νῦν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· μᾶλλον δὲ ἵνα οἱ
δόκιμοι φανεροὶ γένωνται, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος. μιᾶς γὰρ, ὡς εἴρη-
ται τρισυποστάτου θεότητος ὁμολογουμένης ἡμῖν ἁπλῆς τε καὶ ἀμερίστου, αὐτὸς
πολλὰς κηρύττει θεότητας μικρὰς καὶ μεγάλας, καὶ διαιρεῖ τὴν μίαν ταύτην εἰς τὰς
πολλάς. καὶ μίαν μὲν ὑπερκειμένην λέγει, τὰς δὲ ἄλλας ὑφειμένας, ἢ ὡς ἐλάττο-
νας ἐκείνης, ὥσπερ τὰ κτίσματα καὶ τὴν μὲν ὑπερκειμένην οὐσίαν λέγει τοῦ θεοῦ
τὰς δὲ ὑφειμένας οὐσιώδεις ἐνεργείας, καὶ δυνάμεις αὐτῆς, καὶ χάριτας ἐνερ-
γουμένας, ἤγουν κτιστὰς, καὶ πάλιν ἀκτίστους. ὅπερ οὐ μόνον ἐστὶ πολύθεον, καὶ
ἑλληνικόν. διασπᾷ γὰρ τὴν μοναδικὴν θεότητα εἰς πολυθεΐαν, ἀλλ' ἐστι καὶ μωρὸν, καὶ
ἀνόητον παντελῶς. λέγει καὶ ὁρατὴν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν φυσικὴν μορφὴν
τοῦ θεοῦ, καὶ θεότητα, ἣν καὶ ὑφειμένην δογματίζει θεότητα, καὶ θεὸν δεύτε-
ρον καὶ μικρὸν μέχρις ἡμῶν καταβαίνοντα, καὶ ὁρώμενον ἡμῖν. ὅτι ὁ ὑπερκείμε-
νος φησὶν, ὑψηλός τε ἐστὶ, καὶ ἀθεώρητος. οὗτος δὲ ὁ ὑφειμένος θεὸς, καὶ ὁρώ-
μενος, καὶ ἄλλαι θεότητες ἰσοδύναμοι αὐτῷ, ἃς ὀνομάζει καὶ πνεύματα ἅγια
καὶ ἄκτιστα. ἕτερα τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ὑφειμένα αὐτῆς ἀπειράκις ἀπείρως·
ἤγουν ἀσυγκρίτως ἐλάττονα αὐτῆς, ὥσπερ τὰ κτίσματα. αὗται οὖν αἱ θεό-
τητες, καὶ ταῦτα τὰ πνεύματα, καὶ ἡ ὁρατὴ θεότης φησὶν, ὅτι ἐν τοῖς κτίσμα-
σι θεϊκῶς ἐνεργοῦσιν. ἄλλη φωτίζει, καὶ ἄλλη καθαίρει, καὶ ἄλλη ζωογονεῖ, καὶ
ἄλλη φωτίζει, καὶ ἄλλη ἄλλως προνοεῖται τῶν ὄντων. καὶ ἑκάστη ἔργον ἔχει ἴδιον, καὶ
ἐνεργεῖ. ὥστε οὐ μόνον τὴν ἑλληνικὴν πολυθεΐαν εἰσάγει, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀρείου, καὶ
211 Εὐνομίου, καὶ Μακεδονίου, καὶ τῶν Μασαλιανῶν, καὶ Βογομίλων τὰ δόγματα
περιέχει. φανερῶς γὰρ ὁ σατανᾶς ἐσκότισεν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ ἐφάντασεν αὐτοῦ
τὸν νοῦν, καὶ διεμέρισεν εἰς τὰς πολλὰς, ἃς βλέπει θεότητας, καὶ πολλὰ πνεύ-
ματα. καὶ τὸ φῶς ὃ βλέπει, σκότος ἐστὶ μετασχηματιζομένου πρὸς αὐτὸν τοῦ

σατα-

σατανᾶ εἰς ἄγγελον φωτὸς, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, καὶ ἅπερ αὐτὸς βλέπει σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ λέγει εἶναι ὑφειμένα τοῦ θεοῦ ἀπειράκις ἀπείρως ὥσπερ τὰ κτίσματα, ταῦτα προσάπτει τῷ θεῷ καὶ λέγει οὐσιώδη καὶ φυσικὰ τοῦ θεοῦ. καὶ κελεύει ταῦτα ἡμῖν προσκυνεῖν ὡς ἀκτίστους θεοὺς, καὶ θεότητας, καὶ οὕτως οὐ μόνον εἰς πλῆθος ἀλλόκοτον, καὶ διάστασιν τοσαύτην διασπᾷ τὸ θεῖον τοῖς δόγμασιν· ἀλλὰ καὶ σύνθετον τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀμερὲς, καὶ ἄποιον, καὶ ἀνείδεον ποιεῖ ὥσπερ τὰ κτίσματα, καὶ ἐλάτρευσε τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ἐπέκεινα καὶ τῶν ἑλλήνων παραφρονήσας. οὐ γὰρ μόνον οὕτως ἠσέβησε τῷ πλήθει τῶν θεοτήτων, καὶ τῷ τῇ κτίσει ὁμοιῶσαι τὸ θεῖον, καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων οὐσίας, καὶ τῶν ψυχῶν χεῖρον δογματίσαι καὶ ὑφειμένον. ἡ μὲν γὰρ φύσις τῶν ἀγγέλων ἀόρατός ἐστιν καὶ αἱ ψυχαί. ὁ δὲ Παλαμᾶς ὁρατὸν εἶδος λέγει τὸν θεὸν φυσικὸν αὐτοῦ, καὶ οὐσιῶδες ἔχειν. τὸ δὲ ἀόρατον τοῦ ὁρατοῦ κρεῖττον ἐστὶ πάντων καὶ τιμιώτερον. οὐ μόνον τοίνυν οὕτως εἰς τὸ θεῖον ἠσέβησεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἄκτιστον θεὸν, καὶ ἄναρχον ἐδογμάτισεν εἶναι. λέγει γὰρ ὅτι οἱ μετέχοντες ἄνθρωποι τῆς ὑφειμένης θεότητος, ἥ τις αὐτοὺς θεοποιεῖ, καὶ ὁρῶντες τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸν ὑφειμένον θεὸν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, οὗτοι γίνονται θεοὶ ἄκτιστοι καὶ ἄναρχοι. τοῦτο δὲ οὐκ ἔλαττόν ἐστι τοῦ τολμηθέντος πάλαι τῷ διαβόλῳ. ὅτε εἶπε, θήσω τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. ἀδύνατον γὰρ μείζονα ῥηθῆναι ἀσέβειαν, ἢ ὅτι ἄνθρωπος θεὸς ἄκτιστος, καὶ ἄναρχος γίνεται. καὶ τοῦτο ἐστὶν 212
ὃ πάλαι προεῖπεν ὁ κύριος, ἐλεύσονται ψευδόχριστοι, καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ· καὶ ἐὰν ἡμῖν εἴπωσιν, ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε αὐτοῖς. λέγουσιν οὖν καὶ οὗτοι οὐ τοῦτο μόνον. ἀλλ' ὅτι γυμνὴ θεότης ἐστὶ παρ' αὐτοῖς, ὁρωμένη σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ αὐτοὶ θεοί εἰσιν ἄκτιστοι. τοῦτο δὲ ὁ θεῖος Παῦλος ἔφη περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, ὅτε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πᾶν σέβασμα, καὶ καθεδεῖται ἐν τῷ ναῷ λέγων ἑαυτὸν θεόν. τί γὰρ πλέον κομπάσει, ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος. καὶ τί ἀπονοηθήσεται εἰς τὸ ὕψος τοῦ θεοῦ, καὶ βλασφημήσει μεῖζον τοῦ λέγειν, ὅ, τι ἐστὶ θεὸς ἄκτιστος καὶ ἄναρχος, ὅπερ νῦν ὁ Παλαμᾶς ἐδογμάτισε, καὶ παῤῥησίᾳ διδάσκει. ὥστε ἢ οὗτός ἐστιν ὁ σατανᾶς, ἢ πρόδρομος αὐτοῦ ἐστιν. ἐπειδὴ καὶ τέλος ἐστὶ τῶν αἰώνων. ὡς οἶμαι ἐγγὺς ἤδη τοῦ παντός ἐστιν ἡ ἀλλοίωσις. καὶ μακάριος ὃς τηρήσει τὰς τοῦ Χριστοῦ παραγγελίας, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ τὰ δόγματα τῶν πατέρων τῆς εὐσεβείας ἀκέραια, καὶ φυλάξεται ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν Παλαμιτῶν, ὡς ἀπὸ πυρὸς καὶ ὄφεως. ὅτι αὕτη ἐστὶ τὸ ἔσχατον τῆς ἐκκλησίας κακὸν, καὶ πάντων τῶν προγεγονότων τὸ ἀθεώτατον. καὶ τοῦτο ἐστὶν, οἶμαι, ὅπερ πλανήσει καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ὡς ἀκούομεν τοῦ κυρίου προειρηκότος. καλὸν οὖν ἀρτίως ὑπομιμνήσκεσθαι πάντα τὸν βουλόμενον ζῆν εὐσεβῶς, καὶ ἀνάλωτον εἶναι ταύτῃ τῇ ὀλεθριωτάτῃ πλάνῃ τῶν ἀποστολικῶν λογίων. ποίων τούτων; κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ἡμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. τὰς βεβήλους κενοφωνίας περιΐστασο, ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν, ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει. διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέ-

ραφέρεσθε, καὶ ἔσται φησὶ καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξον-
213 ται ἄνθρωποι, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδα-
σκάλους κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέ-
ψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται, καὶ ἔσονται ἐν ἡμῖν ψευδοδιδάσκα-
λοι, ὡς καὶ πάλαι ψευδοπροφῆται ἐγένοντο, οἵτινες ἐπεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπω-
λείας, δι' οὓς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς
λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται. ὧν τὸ κρίμα ἔκπαλαι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια
αὐτῶν οὐ νυστάξει. στήκετε οὖν ἐν τῇ πίστει καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς πα-
ρελάβετε, καὶ ἐπαγωνίζεσθε τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ πίστει τοῖς ἁγίοις. Τοιαῦτα
καὶ ὅσα τοιαῦτα δεῖ προτίθεσθαι ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν, μάλιστα ἐν τῷ παρόντι
καιρῷ πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἐπελθούσης πλάνης. πάντα γὰρ εἰς νουθεσίαν ἡμῶν
ἐγράφη, ὡς γέγραπται, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος
σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθοποιῷ, καὶ ζωοποιῷ
πνεύματι, τῇ μιᾷ θεότητι, καὶ δόξα, καὶ βασιλείᾳ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.
A Domino nostro JEsu Christo, & sanctis Discipulis, & Apostolis illius, nec non sacris Prophetis, divinisque Synodis, & omnibus deiferis Patribus, & Magistris nobis tradita fides, & pietas omnibus eam possidentibus manifesta est, & aperta. Ubique enim omnes profitentur DEum unum in tribus personis, visibilium omnium, & invisibilium factorem, quemadmodum in sacro fidei symbolo astruitur. Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres Hypostases, una Deitas, simplex, invisibilis, informis, nullam figuram recipiens, individua, indivisa, ubique præsens, omnia explens, & omnia efficiens: in ea neque magnum est, neque parvum, inæqualitas & dissimilitudo nulla, sed æqua omnia, & similia. Hæc itaque sanctæ
214 *DEi Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ fides, per tres Deitatis Hypostases Judæorum opinationes convellit, qui credunt, fatentúrque DEum, at non in tribus Hypostasibus, sed una: per unitatem ipsius individuam, plurium Gentilium numina profligat: necnon Arii, Eunomiique impiorum Hæreticorum Deitatis concisionem. Recens verò Hæresiarcha nomine Palamas, universa sancta DEi Ecclesiæ dogmata, & fidem nostram universam, suis execrandis, ac impiissimis dogmatibus, & doctrinis confundit, Hæreticorum omnium nequissimus. Qui palam hic in Ecclesia DEi comparens, paulò antè tamquam membrum marcidum, & medicinam non admittens, ab eadem ejectus est. Commovit autem ipse multa propter peccata nostra, quinimmò, ut probati manifesti fiant, quemadmodum divinus ait Apostolus. Nam cùm unam ipsi Deitatem in tribus Hypostasibus confiteamur simplicem, atque indivisam, ille multas Deitates palam prædicat parvas, & magnas, & hanc unam in multas discerpit, & unam qui-*

quidem superiorem, reliquas inferiores, sive ea minores, sicuti creaturas
facit, & superiorem essentiam DEi appellat, inferiores essentiales opera-
tiones, & facultates illius, & charismata, quæ operatur, creata nempe,
& rursus increata, quod non tantùm Gentilium est, & multos DEos in-
ducit: unicam enim Deitatem in multos DEos concidit, sed etiam va-
nitatis plenum est, & à mente, consilióque plane deductum. Ait corpo-
reorum oculorum obtutui subjici naturalem DEi formam, & Deitatem,
quam inferiorem Deitatem enunciat, & DEum secundum, & parvum,
ad nos usque pervenientem, & nobis visibilem. Quod superior, inquit,
excelsus est, nec visui patet. Hic verò inferior DEus, qui videtur, & 215
aliæ Deitates, æqualis cum eo facultatis, quas nuncupat, & Spiritus san-
ctos, & increata alia sanctæ Triadis, eáque inferiora infinitè infinita,
hoc est absque ulla comparatione ad ea, quemadmodum & reliquæ crea-
turæ desciscentia. Has itaque Deitates, & hos Spiritus, & visibilem
Deitatem, ait, in creaturis æquè atque ipsum DEum operari, aliam illu-
minare, aliam expurgare, aliam vivificare, aliam alio modo rerum curam
gerere, & unamquamq; proprium opus sibi vindicare, & operari: ut non
tantùm Gentilium plurima numina introducat, sed & Arii, & Eunomii,
& Macedonii, & Massalianorum, & Bogomilorum decreta stabiliat. Pla-
nè enim Satanas menti illius tenebras offudit, & variis imaginibus ob-
sedit, & in multas, quas intuetur Deitates, & plures spiritus dispartitus
est. Et lumen, quod ipse videt, tenebræ sunt, cùm Satanas apud ipsum
in angelum lucis transformatur, ut ait Apostolus. Et quæ ipse conspicit
corporeis oculis, fatetúrque esse DEO inferiora infinitè infinities, quem-
admodum & creaturæ DEi tribuit, vocátque essentialia, & naturalia
DEi, præcipitque nobis, ut ea veneremur, tamquam DEos increatos, &
Deitates: & sic non tantùm in immanem multitudinem, & prodigio-
sam partitionem Numen dictis suis discerpit, verùm etiam simplex, indi-
*visum, sequale, * atq; informe, compositum, ut sunt aliæ creaturæ, facit.*
Et cultum exhibuit creaturæ, & non Creatori, multò immaniùs, quàm
Gentiles ipsi, insaniens. Neque enim eò impietatis adacti sunt Numi-
num multitudine, ut DEum creaturæ assimilarent, & Angelorum, Sancto-
rum, atque animarum essentiâ inferiorem, peiorémque statuerent. Nam- 216
que natura Angelorum perspici non valet, quemadmodum neque animæ.
Palamas verò ait, DEum speciem habere visibilem, naturalem ipsi, &
essentialem. Invisibile porrò multò est visibili melius, ac præstabilius.
Neque hac ratione solùm in DEum impius fuit, sed & seipsum DEum

* Qualitatis expers.

increatum, & absque principio esse decrevit: nam asserit, inferioris Deitatis homines participes, quæ eos deificat, cernentes lumen illud DEum inferiorem oculis corporeis, fieri DEos increatos, & sine principio. Hoc autem non longè abest ab eo, quod aliquando Diabolus ausus, cùm dixit, Ponam sedem meam super nubes, & ero similis Altissimo. Sanè hac impietate nulla potest excogitari atrocior, quàm cùm se homo DEum increatum, & sine principio fieri jactat. Et id est quod olim Dominus prædixerat, Venient Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, & dabunt signa & prodigia in populo: & si vobis dixerint, ecce hic Christus est, vel ecce ibi, ne credatis illis. Hi itaque tantùm non hoc dicunt, verùm Deitatem esse apud ipsos corporeis oculis visam, seque ipsos esse DEos increatos. Hoc verò Paulus de Antichristo enunciavit. Cùm revelabitur exlex, seipsum super omnem cultum extollens, & sedebit in Templo, dicens se ipsum DEum. Quid enim magis jactabit, cùm ille venerit? & quid in sublimitatem DEi insaniet, & blasphemabit atrociùs, quàm cùm se dicit DEum increatum, & sine principio? quod nunc Palamas affirmavit, & coram omnibus docuit. Quare aut hic Satanas est, aut præcur-
217 *sor illius, cùm jam & finis seculi, &, ut ipse opinor, immutatio universi propè sit, & beatus, qui mandata Christi, & illius discipulorum, & Patrum decreta sarta tecta servabit, & ab errore Palamitarum, ut ab igne, & colubro intacta tuebitur, quod hæc sit pessima Ecclesiæ noxa, & omnium qui unquam antea fuerint, error impiissimus. Idque est, ut reor, quod in errorem inducet etiam electos, sicuti à Domino prædicente audimus. Optimum itaque nunc fuerit, ut quicunque piè vitam agere avet ab errore isto perniciosissimo immunem, Apostolicorum verborum memor sit. Quorum? Licèt Angelus de cœlo evangelizaverit vobis præter id quod accepistis, anathema sit. Prophanas, novasque voces contundito, in ingentiorem enim impietatem excrescent, & sermo ipsorum, ut gangræna pascuum habebit: doctrinis variis, & peregrinis ne perperam moveamini. Et erit, ait, tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt homines, sed secundùm propria desideria, sibi ipsis coacervabunt magistros, prurientes auribus, & à veritate quidem aures avertent, ad fabulas verò convertentur, & erunt inter vos Pseudomagistri, quemadmodum & olim Pseudoprophetæ fuerunt, qui introducent sectas perditionis, per quos via veritatis blasphemabitur, & in avara fraudatione fictis sermonibus de vobis negotiabuntur, quibus judicium jam olim non cessat, & perditio eorum non cor mutabit. Permanete itaque in fide, & tenete traditiones,*

nes, quas accepistis, & certate pro semel concredita fide Sanctis. Hæc & similia proponenda sunt è sacris literis, præsertim hoc tempore, ad desævientem errorem propellendum. Omnia ad instructionem nostram scripta sunt, ut traditum est in Christo JEsu Domino nostro, cui gloria, & pote- 218
stas cum Patre ipsius sine principio, & sanctissimo, & munifico, vivificóque Spiritu, uni Deitati & gloria, & regnum in secula seculorum. Amen. Et hæc de Palamæ erroribus, hæresibúsqve nunc satis sint: reliqvas alio loco opportuniùs afferemus. Philotheum verò Patriarcham, qvi ita in Palamæ laudes effusus est, Palamæ in omnibus hæreses, qvasi hæreditario jure secutum esse, non minus eo in Latinos odio infectum satis probant libri ejus qvindecim, qvos adversus Nicephorum Gregoram, Palamæ adversarium conscripsit. Hic Patriarchatum rexit anno Domini 1362. sub Joanne Palæologo, annos triginta circiter post Palamam, cùm ipse dicat Palamam sub Andronico ex Palæologis qvarto floruisse. pag. 98. a. c. 1. f. Τοῦ θειοτάτου τοίνυν βασιλέως τοῦ Ἀνδρονίκου τῆς εὐσεβείας προασπίζοντος τοῦ τῶν Παλαιολόγων τετάρτου, σύνοδος ἱερὰ συγκροτεῖται, καὶ τοῦ Βαρλαὰμ παραγεγονότος, καὶ τῶν αὐτοῦ προβεβλημένων κακοδόξων δογμάτων, καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν κατηγορημάτων πνεύματος θείου πλησθεὶς ὁ μέγας Γρηγόριος, καὶ δύναμιν ἄμαχον περιβαλλόμενος ἄνωθεν τὸ κατὰ θεοῦ ἀνοιχθὲν ἐκεῖνο στόμα ἐφίμωσε, &c. *Divinissimo itaque Imperatore Andronico, pietatem propugnante, qui erat quartus è Paleologis, sacra Synodus convocatur. In eam cùm accessisset Barlaamus, illius malè sentientis enormibus dogmatibus, necnon contra pios viros accusationibus propositis, divino Spiritu repletus magnus Gregorius, & robore cælitus sibi concesso inexpugnabili circumvallatus, os illud contra DEum adapertum obduxit, &c.* Vide etiam qvæ de Palama habet 219
Gregoras lib. 11. cap. 13. Histor. Rom.

VII. Septimus error est de Azymis, qvi uti & alii Græci recentiores, Christum non in Azymo, sed fermentato corpus suum Apostolis tradidisse affirmat, pag. 200. a. c. 1. f. Εἶτα βραχὺ διαλιπὼν λαβὼν τὸν ἄρτον λέγει, λάβετε· φάγετε. καὶ τὸ ποτήριον ὁμοίως, πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες εἰπών, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. πλὴν καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιῶν ἤσθιε καὶ ἔπινε μετ' αὐτῶν. ὅρα δὲ ὅτι ἄρτον λέγει τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐ μὴν ἄζυμον. αἰσχυνέσθωσαν οὖν οἱ τῇ θυσίᾳ ἄζυμον προσφέροντες. *Deinceps paulo pòst assumpto pane dicit: Accipite & manducate,*

ducate, & calicem ſimiliter, Bibite ex hoc omnes, dicens. Hic eſt ſanguis meus novi Teſtamenti, hoc facite in meam commemorationem. Id etſi ipſe faceret, comedebat tamen, & bibebat cum ipſis. Nota panem vocare corpus ſuum, non item azymum. Confundantur itaque qui in ſacrificio azymum offerunt. Idem innuere videtur pag. 207. a c. 1. p. ubi ait, Chriſtum uno die ante Paſcha Judæorum Paſcha celebraſſe. In qvibus tria conſideranda ſunt, qvæ contra Latinæ Eccleſiæ decreta a) dicuntur. Primum, Chriſtum in celebratione Paſchatis non expectaſſe diem ſtatutum, b) ſed uno die anticipaſſe. Secundum, in fermentato conſecraſſe. Tertium, illúdqve impudentiſſimum, conſecrationem in azymo tanqvam malam rejici, c) reprehendiqve eos, qvi ſimili modo conſecrant. Rationibus & argumentis Græcorum, qvæ circa hoc addu-
220 cuntur, ſapientiſſimi viri & Græci & Latini reſponderunt, demonſtrarúntqve ea, qvæ pro confirmanda tali ſententia in medium afferuntur, qvibus reſpondere debeant. Sufficit hîc errorem digito demonſtraſſe. Aliqvorum tamen impudentiam non prætermittam, qvi ut in hoc negotio, cùm reliqvis omnibus ſe cernerent deſtitutos, habere viderentur aliqvid, qvod Latinis opponerent, inter alias reliqvias, qvæ in ſacrario Palatii Conſtantinopolitani erant, Panis qvoqve particulam ex eo ipſo, qvem tradens diſcipulis Dominus dixit, *Accipite & manducate,* &c. conſervatam fuiſſe narrant, qvam ubi vidiſſent Latini, eandem cum pane fermentato, argumenti ejuſdem evidentiâ convictos obmutuiſſe. Georgius Corcyr. de Commun. Tractatu. ὥσπερ καὶ ὁ ῥηθεὶς ἱερὸς Βενέδικτος, ὃς τοῦ πάπα Ῥώμης Ἰννοκεντίου τοῦ τρίτου ἐπιτηρητὴς ὢν ποτὲ, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει σταλεὶς διά τινων πραγμάτων τῶν ἀναμεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσφερο-σιώντων

a) Tamen Latinam etiam Eccleſiam ante ſæculum IX. fermentato in Euchariſtia uſam docuit Jac. Sirmondus disquiſit. de azymo & Joannes Bona rerum Liturgicarum lib. 1. cap. 23. atqve pro illa ſententia Jo. Launojus ſingularem librum compoſuerat, qvem ab ejus obitu una cum aliis illius ſchedis ſubreptum ajunt.

b) Hanc ſententiam defendunt etiam è Romana Eccleſia viri doctiſſimi, ut Iſmaël Bullialdus, Dionyſius Petavius aliiqve. Petavium vide XII. 16. doctrin. temporum & ad Epiphan. p. 134. ſeq.

c) Hoc rectè in Græcis reprehendit Allatius. Confer ejus Hottingerum cap. IX. qvi alibi obſervat Pontifices Romanos Græcis fermenti uſum permittere, ex ſtatutis Leonis X. & Clementis VII.

φανέντων, οἷς καὶ συνέβη περί τε ἐνζύμου καὶ ἀζύμου ἄρτου λόγος γενέσθαι.
οὗπερ ἐγὼ ἑρμηνευὺς ὡς ἔφθην εἰπὼν ἐχρημάτιζον. ἀλλ' ὁ ῥηθεὶς Καρ-
δηνάριος οὐδὲ πρὸς βραχύ τι ἀποκρίνεσθαι περὶ τοῦ τοιούτου ζητήματος
ἠβουλήθη, καίτοι λόγιος ὤν, καὶ τῇ θείᾳ ἐντεθραμμένος γραφῇ,
ἀλλ' οὐδὲ τῆς ἔξω σοφίας ἄμοιρος ἦν, εἰ μὴ καὶ ταῖς τῆς διαλεκτικῆς ἀποδεί-
ξεσιν ἑτοιμότατος. πλὴν ἐν τούτῳ, μή μοι ἔλεγε γένοιτο κατὰ τῆς θείας
μυσταγωγίας γλῶσσαν κινῆσαι, ὥστε τὸ μὲν ψέγειν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας,
τὸ δὲ ἐπαινεῖν, &c. Et post pauca: Πρὸς ὃ οἱ Γραικοὶ ἀπεκρίνοντο.
Περὶ δὲ τούτου οὐδεμία ἀπάρτι ἀμφιβολία ἐστίν. ὑμεῖς γάρ, αὐτοί φασιν
οἴδατε, οἷος ἦν ὁ ὑπὸ Χριστοῦ τοῖς μαθηταῖς διαδοθεὶς ἄρτος κἂν 221
τι ἄζυμος κἂν τι ἔνζυμος, ὡς ἀπὸ τοῦ νῦν τὸ βέβαιον ἔχοντες. ὁ γὰρ
προειδὼς πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, καὶ πάντα πρυτανεύων, καὶ καινο-
ποιῶν ἐπὶ τὸ νεάζον, ὡς βούλεται, ἀπεκάλυψε πᾶσι τουτὶ τὸ μέγα
μυστήριον, καὶ πόθεν εἶπον, ὅτι κρατηθείσης ὑπὸ τῶν Φράγγων τῆς βα-
σιλευούσης τῶν πόλεων καὶ πάντας τοὺς θησαυροὺς οὐ μόνον τῶν ἀνακτόρων καὶ
τῶν Κοινολαϊτῶν· ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν οἴκων κυρίου, καθώς ποτε Ναβουχο-
δονόσορ καὶ Ναβουζαρδὰν ὁ αὐτοῦ ἀρχιμάγειρος τοὺς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐξε-
ρευνησάντων, καὶ ἐν τῷ σκευοφυλακείῳ τοῦ μεγάλου παλατίου λῃστρικῶς
εἰσφρησάντων ἐν οἷς τὰ ἅγια ἀπέκειντο, ἤγουν τὰ τίμια ξύλα, ὁ
ἀκάνθινος στέφανος, τὰ τοῦ σωτῆρος σανδάλια, ὁ ἧλος, καὶ σπάρ-
γανα, ἅπερ καὶ ἡμεῖς ὕστερον αὐτοψεὶ ἐθεασάμεθα, ἀλλὰ δὲ πλεῖστα
ἕτερον, ὢ τῆς εὐσπλαγχνίας σου δέσποτα, κἀκεῖνον τὸν ἄρτον, ἐν ταῖς
ἀχράντοις χερσὶν ὁ Χριστός μου τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ δείπνῳ διένειμε· καὶ
τοῦτον ἐν σκεύει τινὶ χρυσίνῳ, καὶ διὰ μαργάρων καὶ λίθων κεκοσμημένῳ
τιμίων. ἐπὶ ᾧ καὶ ἐπιγραφὴ τὸ ἐντὸς διεσήμαινε διὰ γραμμάτων ἑλληνι-
κῶν οὑτωσὶ λέγουσα. ἐνθάδε κεῖται ὁ θεῖος ἄρτος, ὃν ὁ Χριστὸς τοῖς
μαθηταῖς ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου διένειμεν εἰπών, λάβετε, φάγετε, τοῦτο ἐστὶ τὸ
σῶμα μου. οἱ τοῦτον δὲ εὑρόντες ὑπῆρχον ὁ Ἀλβεταίας ἐπίσκοπος καὶ ὁ
τῆς Βηθλεὲμ ὑποψήφιος, καὶ ἄλλοι τινές, οἳ καὶ κατακρύψαι τοῦτον ἠβού-
λοντο. ἀλλ' ὁ ἀψευδὴς θεός, ὁ δικαίως ἀλήθειαν τὴν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς γῆς
ἀνατείλας, καὶ τοῦτον ἀριδείκετον καθιστᾷ, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀμφίβολον διε-
λύθη. *Quemadmodum & praedictus sacer Benedictus, qui Papae Roma-
ni Innocentii tertii erat Locumtenens, missusque Byzantium ob nonnulla
negotia, quae inter Graecos & Latinos in Ecclesiam irrepserant, quibus
aliquando accidit, ut de azymo & fermentato pane in sermonem venirent,* 222
*cujus ipse, ut jam dixeram, eram interpres. Sed dictus Cardinalis ne-
que per breve spatium de hac quaestione respondere voluit, licet eruditione
polleret,*

polleret, & divinis literis innutritus; sed nec externæ sapientiæ expers erat, imò in Dialecticis demonstrationibus acutissimus. In hac tamen quæstione absit, inquiebat, ut contra divina mysteria linguam moveam, ita ut partim incruento sacrificio detraham, partim laudi sim, &c. Et post pauca: *Ad quod Græci responderunt. De hoc nunc nullum dubium est. Vos enim ipsi, inquiunt, vidistis qualis fuerit à Christo discipulis panis traditus, sive ille azymus, sive fermentatus fuerit, tamquam nunc certò id sciatis. Qui enim novit omnia antequam fiant, & omnia gubernat, & pro libito renovat, ingens hoc mysterium omnibus revelavit. Et subdiderunt. Devictâ à Francis reginâ urbium, thesaurisque omnibus, non tantùm in regia, & reliquo populo, sed & in ædibus Domini, ut quondam Nabuchodonosor & Nabuzardan ejusdem Archicocus Hierosolymitanos exhauserant, conquisitis, in magni Palatii sacrarium irruentes, prædonum more, in quo sancta erant reposita, veneranda scilicet ligna, ex spinis corona, Salvatoris sandalia, clavus, fasciæ, quæ & nos postmodum nostris hisce oculis vidimus, multa quidem ibi invenerunt: ô tolerantiam tuam Domine! & inter ea, eum ipsum panem, quem immaculatis manibus Christus meus discipulis in cœna distribuit, in vase quodam aureo, margaritis, & lapidibus pretiosis onusto. In eo inscriptio quod intus erat, litteris Græcis significabat hoc*
223 *modo: Hic jacet divinus panis, quem Christus discipulis tempore cœnæ distribuit, dicens. Accipite, manducate, hoc est corpus meum. Qui verò eum invenerant fuerunt Albetanensis Episcopus, & Bethlemi Hypopsephius, & alii quidam, qui eum abscondere voluerunt, sed DEus qui non mentitur, & ex terra Filium suum veritatem oriri faciens, illum manifestissimè omnibus demonstrat, indeque dubium omne dissolutum est.* Sed hujusce narrationis fides sit apud auctorem, ἐγὼ γὰρ οὐ ταχυπειθής. Vellem dilucidiùs exposuisset, qvibusnam oculis post tot annorum centurias, panem illum, ut verosimile est, exsiccatum, contractum, colore immutatum, & nisi literæ indicassent panem materiam illam esse cognovisset, fermentatum ab azymo secrevit? ex qvonam postmodum habuit, Christum ultra tunc discipulis panem dispensandum, alium etiam qvi superesset consecrasse: ut scilicet eo post tot annos Latinos aliter sentientes convinceret? sed qvid fuerit ineptire, si hoc non est? Verba Evangelii clarissima habeo, & nugas qværo?

VIII. Octa-

VIII. Octavus error est pag. 209. a. c. 1. p. & pag. 215. b. c. 1. p. ubi in Passione Christi Deiparam adeò in planctu, affectibusqve immoderatam d) facit, ut doloris impatiens, more vilinm muliercularum, genas ungvibus dilaniatas fœdaverit, capillos laceraverit, & pectus percutiens lacrymabiliter voces extulerit. Qvæ omnia tantæ mulieris fortitudine indigna sunt. Passio namqve Christi prudenter & decorè deflenda est. Et qvamvis, ut vaticinatus fuerat Symeon, Mariæ animam dolo- 224
ris gladius in morte Filii pertransierit, e) non ita tamen dolore illo obcæcari debuit, ut indecora ageret, & impatienter lugeret. Qvod etiam in aliis mulieribus à Christo reprehensum scimus, f) *Filiæ Hierusalem nolite flere super me*, &c. Dolorem Virginis in ærumnis, & in eo moderatum ac temperatum animum elegantissimè expressit Michaël Psellus Orat. de Passione Domini. *Ἡ δ᾽ ἔγε τοῦ λόγου μήτηρ ἐκεῖνο τὸ ἔμψυχον ἀρετῶν ἄγαλμα, ἀλγεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ φύσιν, ἐκτέτηκε δὲ ἀθρόον, καὶ ἐν ῥισὶν αὐτῇ ἡ πνοὴ, καὶ τὴν ψυχὴν μὲν ταύτην μικροῦ δεῖν ἀπολέλοιπεν. ἡ δὲ οὐδ᾽ ἐν τοῖς πάθεσιν τὸ σεμνὸν ἀπηρνήσατο. ἀλλ᾽ ἀσθμαίνει μὲν, ἀδρανὲς δὲ, καὶ στενάζει μὲν βύθιον καὶ δυσήκοον, ἕστηκε δ᾽ ὅμως ἀκριβῶς συστείλασα ἑαυτὴν, καὶ πρὸς τὸ βάθος συννεύουσα τῆς ψυχῆς καὶ οὔτε ἀνανεύει πρὸς τὸν υἱὸν, οὔτε τὴν ὄψιν μετέστραπται. τὸ μὲν γὰρ ἐπωδυνῶς ἔχει· τὸ δὲ ὅρμημά ἐστι συνανεύσεως. ἔοικε δέ τι καὶ συλλογίζεσθαι κρυφίως καὶ λανθανόντως. ἐς ἀπορρήτους γὰρ αὐτῇ ἐννοίας τὰ ὄμματα ἵσταται ἀνελιττούσης ἔνδοθεν τῆς ψυχῆς. ὧν μὲν πρῶτα τετύχηκεν οἵοις δὲ νῦν περιαντλεῖται κακοῖς· καὶ ὥσπερ συμβάλλει ἄμφω πρὸς ἄλληλα, καὶ νικᾷ τοῖς βελτίοσιν. ὅμως δὲ μὴ θαυμάζειν τὴν νέκρωσιν, ἢ ὅπως μὴ δὲ τοῦτο ἀπηξίωσεν αὐτῇ ὁ υἱός. Verumtamen Verbi mater, animatum illud virtutum exemplar, indolet quidem suprà quàm dici potest, simulque eodem eodem tempore contabuit, spiritus ipse in naribus vagatur, & tantùm non vitam deposuit, retinet tamen gravitatem in ærumnis, anhelat illa, sed remisse: suspirat, sed intimè, & ita ut auribus non audiatur. Stat nihilominùs concinnè se ipsam componens, & in intima* 225
animæ mentem dirigens, neque ad filium aspectum erigit, neque oculos aliò avertit: illud enim ingentem dolorem, hoc factum non approbare indicat. Videtur etiam inter se nescio quid occultè latenterq; meditari, oculi siquidem illius

d) Facile apparet Allatium rigidi censoris more conqvirere & erroribus adscribere, qvæ si voluisset facile excusare vel similibus exemplis Ecclesiæ Romanæ celebratissimorum scriptorum tueri potuisset.

e) Luc. II, 35. f) Luc. XXIII, 28.

illius in cogitationes, quæ verbis explicari non possunt, defiguntur, cùm anima intus examinet, quæ priùs possederit, & quibus nunc malis divexatur, & utraque simul veluti in examine librat, & melioribus vincit. Attamen mortem admiratione non prosequi, aut quanam ratione, Filius illi non denegavit. Hi sunt errores, qvos in Triodio deprehendi.

Est præterea locus pag. 12. a. c. 2. p. de biothanatis, sive violentâ morte peremptis ambiguus, & perplexus. Loqvitur enim de divina scientia, & prædeterminatione, & DEi providentia de rebus particularibus nimis confusè, qvæ si rectè exponantur, g) admitti posse, & Catholica videri non dubito. Ut jacent, dubia sunt, & nescio qvid fidei absonum primâ facie sonant. Illa ego sicuti non condemno, ita nec laudo. Verba Græca exscripsi, & Latinis verbis, ut potui, fideliter expressi, ut aliorum etiam judicio examinentur. Χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι οὐχ οἱ τοῖς κρημνοῖς περιπίπτοντες καὶ πυρὶ καὶ θαλάσσῃ, καὶ τοὺς λεγομένοις θανατικοῖς ἐκτριβόμενοι, καὶ κρύει, καὶ λιμῷ κατὰ κέλευσιν θεοῦ τοῦτο πάσχουσι. ταῦτα γάρ εἰσι θεοῦ κρίματα, ὧν τὰ μὲν γίνονται κατὰ εὐδοκίαν, τὰ δὲ κατὰ παραχώρησιν. ἄλλα δὲ καὶ δι' εἴδησιν, καὶ δι' ἀπειλὴν, καὶ σωφρονισμὸν ἑτέρων γίνονται. καὶ τῷ μὲν προγνωστικῷ λόγῳ οἶδε πάντα καὶ γινώσκει, καὶ τῷ θελή-
226 ματι αὐτοῦ γίνονται, ὡς δὴ καὶ ἐπὶ τῶν στρουθίων λέγει τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον. οὐ μὴν δὲ ὁρίζει καὶ οὕτω γίνεσθαι, πλὴν τινῶν ἅμα τῷ παραχθῆναι τυχὸν τὸν μὲν πνιγῆναι, τὸν δὲ θανεῖν. καὶ τὸν μὲν γέροντα, τὸν δὲ νήπιον. ἀλλ' ἅπαξ ὥρισε τὸν καθολικὸν, καὶ ἀνθρώπινον χρόνον καὶ τοὺς τοσούτους τῶν θανόντων τρόπους. ἐντὸς οὖν τῶν τοσούτων χρόνων οἱ διάφοροι τρόποι τῶν θανάτων ἐπάγονται, οὐ μὲν ἐξ ἀρχῆς ὁριζόντος τοῦ θεοῦ, γινώσκοντος μέν τοι. πρὸς δὲ τὴν πολιτείαν ἑνὸς ἑκάστου ἡ βουλὴ τοῦ θεοῦ τόν τε χρόνον καὶ τὸν τρόπον τοῦ θανάτου αὐτοῦ σχεδιάζει. εἰ δὲ προορισμὸν ζωῆς λέγει ὁ μέγας Βασίλειος, ἀλλὰ τὸ, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, αἰνίττεται. λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος Κορινθίοις γράφων· διότι ἀναξίως μεταλαμβάνετε, διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοὶ, ἤτοι ἀποθνήσκουσι πολλοί. καὶ ὁ Δαυίδ, μὴ ἀναγάγῃς με ἡμίσει ἡμερῶν μου. καὶ παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου. καὶ ὁ Σολομῶν, υἱὲ τίμα τὸν πατέρα σου, ὅπως ἔσῃ πολυχρόνιος. καὶ πάλιν ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ καιρῷ. καὶ ἐν τῷ Ἰὼβ πρὸς τὸν Ἐλιφὰζ ὁ θεὸς λέγει, ἐξωλόθρευσα ἂν ὑμᾶς, εἰ μὴ διὰ Ἰὼβ τὸν θεράποντά μου, ὥστε δείκνυται οὐχ ὅρον εἶναι ζωῆς. εἰ δέ τις τοῦτο ὅρον μοι νοεῖ θεοῦ τὴν θέλησιν αὐτοῦ. ᾧ γὰρ βούλεται προστίθησιν, ἐλαττοῖ δὲ ἕτερον, πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομῶν. καὶ ὅτε θελήσει ὁ θεὸς οἰκονομεῖ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ χρόνον. ὅρος οὖν ἑκάστου ζωῆς ἐστιν, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, ἡ θέλησις, καὶ ἡ βουλὴ τοῦ θεοῦ. τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τῷ βάθει τῶν κριμάτων σου Χριστὲ θεραπεύσῃς. καὶ τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου,

g) Qvidni igitur hoc facere malumus, qvàm nodum in scirpo qværere?

λείου, θάνατοι, λέγοντος, ἐπάγονται, τῶν ὅρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων, ὅρους δὲ ζωῆς τὸ θέλημα λέγομεν τοῦ θεοῦ. εἰ γὰρ ὅρος ἐστὶ ζωῆς· τίνος χάριν δεόμεθα θεοῦ καὶ ἰατρῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν παίδων εὐχόμεθα;
Oportet autem scire, quod non omnes qui præcipitiis concidant, sive igne, 227
*& mari, & aliis lethiferis vitam finiunt, & frigore, & peste, secundum jussum DEi id patiuntur. Hæc enim sunt DEi judicia, quorum nonnulla secundùm beneplacitum accidunt, alia secundùm permissionem, alia propter scientiam, & comminationem, & correctionem aliorum fiunt. Et præcognoscitivâ quidem ratione omnia cognoscit, & scit, & voluntate ipsius fiunt, quemadmodum & de passeribus * sacrum dicit Evangelium. Non verò determinat ea sic fieri, exceptis aliquibus: exempli gratiâ, si succedat ut hic suffocetur, ille moriatur, & hic senex, ille infans, sed semel determinavit universum, ac humanum vitæ tempus, & tam varia mortis genera. In tot itaque annorum spatiis diversa mortis genera inferuntur, non ab initio DEo determinante, sed cognoscente. Ad institutum verò vitæ uniuscujusque voluntas DEi, & tempus, & mortis illius genus ex tempore statuit. Verùm si magnus Basilius* h) *prædeterminationem vitæ dicit, illud nobis:* i) Terra es, & in terram reverteris, *innuit. Ait siquidem Apostolus Corinthiis scribens:* k) Propterea qvod indignè communicetis inter vos multi infirmi sunt, & imbecilles, & dormiunt multi: *quasi diceret, moriuntur multi. Et David:* l) Ne revoces me in dimidio dierum meorum: *Et,* m) mensurabiles posuisti dies meos. *Et Solomon,* n) Fili honora Patrem tuum, ut sis longævus. *Et rursus,* o) ut ne moriaris in non tempore. *Et apud Job DEus dicit ad Eliphaz:* p) Consumpsissem vos, nisi per Job servum meum. *Hinc demonstratur nullum esse terminum vitæ. Si quis porrò dicit terminum, DEi puta illius voluntatem:*
quemadmodum enim vult, addit, & minuit alteri, omnia in utilitatem 228
disponens, & cùm DEus voluerit, & modum, & tempus disponit. Terminus itaque vitæ uniuscujusque est, ut magnus inquit Athanasius, q) *voluntas & placitum DEi. Hac ratione, & profunditate judiciorum tuorum Domine, illud magni Basilii conciliabis, dicentis, Mortes inferuntur, terminis vitæ completis, terminos verò vitæ, voluntatem DEI dicimus.*

Etenim si terminus vitæ est, cujus gratia DEum exoramus, precésq; pro filiis effundimus, & medicorum indigemus?

* Matth. X 29. XII. 6.
h) Adde qvæ de loco S. Basilii Gennadius Epistola de prædestinatione, qvam Hœschelius edidit. i) Gen III. 19. k) 1. Cor. XI. 30. l) Psal. CII. 25. m) Psal. XXXIX. 6. n) Sir. III. Exod XX. 12. o) Ecclesiastæ VII. 18. p) Job. XLII. 8. q) Locus est qvæst. 113. ad Antiochum.

229
EJUSDEM
DE PENTECOSTARIO.

PENTECOSTARII, qvemadmodum de Triodio suprà * diximus, varii fuêre auctores, antiqvi & recentiores. Antiqvi suâ vetustate, & modestiâ venerandi: recentiores ex schismate, audacia, atqve omnia attentandi libidine, contemnendi. Ut Nicephorus Callistus Synaxariorum auctor, & Officii in D. Virginem vivificæ fontis, & Nicolaus Malaxus Archipresbyter Nauplii, qvi multa Troparia de suo addidit, & horas in vigilia Pentecostes consarcinavit, veteraqve antiqvorum Patrum monumenta novis suis deliramentis inspersit. Qvare liber iste æqvè ac Triodion Censoris virgulâ examinandus est. Digna autem consideratione, & emendatione in Pentecostario Venetiis apud Jacobum Leoncinum 1579. in qvarto edito.

Primùm multa de novo ab ultimis Correctoribus in hac editione, sicuti etiam in aliis fuisse addita, nec ipsi negant. Monent etenim in principio libri. Τὸ παρὸν βιβλίον τετύπωται Ἐνετίησιν ἰσχὺς Ἰακώβου τοῦ Λεογκίνου, ὅπερ περιέχει πλεῖστα τροπάρια, ἰδιόμε-
230 λα, κανόνας τε, καὶ συναξάρια, ἃ συλλεχθέντα νῦν ἐκ πολλῶν καὶ καλῶν βιβλίων οὐκ ἦσαν ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς προτυπωθεῖσι παρὰ τῶν ἄλλων Πεντηκοσταρίοις. *Hic liber typis vulgatus est Venetiis apud Jacobum Leoncinum, continetque plurima Troparia, Idiomela, Canones, & Synaxaria, quæ nunc collecta sunt ex multis ac bonis libris: & aliis Pentecostariis anteà editis, non inerant.* Et pag. 17. a. m. τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας τῆς Διακαινησίμου ψάλλομεν τὴν παροῦσαν ἀκολουθίαν τὴν γεγονυῖαν παρὰ κυρίου Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου εἰς τὴν ὑπεραγίαν καὶ κυρίαν δέσποιναν θεοτόκον, τὴν ζωοδόχον πηγήν· οὐ γὰρ εὕρομεν ὑπὸ τυπικοῦ, τὴν τοιαύτην ἀκολουθίαν. ἀλλ' ἐτέθη διὰ ἀγάπην τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου. *Feria quinta in Vesperis Diacanesimi cantamus præsens Officium, factum à Domino Nicephoro Xanthopulo in sanctissimam, & Dominam Virginem vivificæ fontis. Neque enim simile*

* Supra p. 113. seq. De Pentecostario dixerat p. 77.

simile Officium à Typico invenimus ordinatum , sed pro affectu in Beatissimam Virginem edidimus. Et pag. 202. a. m. Ἀκολουθία τῶν μεγάλων ὡρῶν τῆς παραμονῆς τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, ποιηθεῖσα ὑπὸ Νικολάου ἱερέως τοῦ Μαλαξοῦ πρωτοπαπᾶ Ναυπλίου. *Officium magnarum horarum vigiliæ sanctæ Pentecostes, compositum à Nicolao sacerdote Malaxo Archipresbytero Nauplii.* Et alibi sæpiùs. A Correctoribus ipsis, ac similium librorum editoribus petere possumus, qvanam auctoritate tantum facinus audent, & temeratas manus in intemeratos Ecclesiæ ritus imponunt? Homines vilissimi sunt, nullâ scientiarum laude, nullâ auctoritate, nullâ dignitate conspicui, qvi ex arbitrio Officia Ecclesiæ moderantur, addunt, subtrahunt mutant, de novo 231
consarcinant, qvidqvid illis videtur. An universæ Orientali Ecclesiæ legem ipsi dare? compellerene possunt, ut compicta ab illis nugamenta inter rerum sacrarum cæremonias, non domi tantum, sed in sacris conuentibus, & Ecclesiis legantur, recitentur, & cantionum sacrarum etiam modulis in obsequiosi populi aures intrudantur? Vetant id leges, rejiciunt Canones, & integerrimus Ecclesiasticæ disciplinæ ordo prohibet. Libri in Ecclesia legendi, nonnisi approbati, aliasque recepti in Ecclesia esse debent. Preces nonnisi Synodorum calculo comprobatæ. Joannes Zonara in Canonem 18. Concilii Laodiceni. Ὁ εἰκοστὸς τρίτος τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου κανὼν διατάττεται ἐν ταῖς ἱκεσίαις, τὰς κεκυρωμένας παρὰ τῆς συνόδου εὐχὰς παρὰ πάντων λέγεσθαι, καὶ μὴ νέας ἄλλας. τοῦτο οὖν ἔοικε καὶ ὁ παρὼν κανὼν διατάττεσθαι, τὸ μὴ τὸν βουλόμενον δηλαδὴ εὐχὰς ἰδίας συντιθέναι, καὶ ταύτας λέγειν ἐν ταῖς συνάξεσιν, ἀλλὰ τὰς αὐτὰς εὐχὰς, ἤγουν τὰς ἤδη παραδιδομένας γίνεσθαι ἐν πάσῃ συνάξει. *Ut in supplicationibus probatæ tantummodo per Synodum precationes, rejectis aliis novis, ab omnibus adhibeantur, Carthaginensis Synodi vigesimo tertio Canone constitutum est. Idem hoc quoque Canone decretum videtur, ac ne cui scilicet pro arbitrio formulas precum contexere, easque in publicis conventibus recitare liceat, sed easdem, hoc est diuturnâ consuetudine usurpatas in quocumque conventu omnes retineant, definitum.* Et in Canonem 117. Carthaginensem. Τὰς οὖν κεκυρωμένας ἐν τῇ συνόδῳ λέγεσθαι ὁρίζει ἡ σύνοδος, ὁποῖαι ἂν εἶεν, καὶ ὡς ἂν καλοῖντο, καὶ μὴ ἑτέρας προσφέρεσθαι, ἀλλὰ τὰς παρὰ τῶν συνετωτέρων συναχθείσας εὐχὰς λέγεσθαι. 232
Et, ἐν πᾶσιν οὖν τοῖς εἰρημένοις ἐκείνας ὁρίζει λέγεσθαι τὰς ἤδη κυρωθείσας εὐχὰς, καὶ μὴ νέας παρά τινων εἰσαγομένας κατὰ τῆς πίστεως. ἀλλ' οὐκ ἐδοκιμω-

232 κίμασαν οἱ πατέρες, ἀμφίβολά εἰσι. Φόβος δὲ ὑπάρχει ἐν τοῖς τοιούτοις μή ποτε καὶ ἀσεβῆ ὦσί τινα, καὶ κατὰ τῆς πίστεως. διὸ καὶ ἀποβάλλεται τὰ νέα ἡ σύνοδος. *Preces igitur in Synodo confirmatæ, & à sapientioribus collectæ, quæcumque demùm illæ forent, & quocumque nomine vocarentur, eas omnibus aliis rejectis, adhiberi Synodus statuit.* Et: *His ergo locis omnibus preces jam à Synodo confirmatæ adhiberi, novas autem, quæ ab aliquibus contra fidem invehuntur, repudiari omninò jubet. Quæ enim Patrum judicio non sunt probata, dubia sunt, proindeque ne aliquid à pietate, fideque alienum contineant, metuendum. Idcircò nova omnia Synodus abrogavit.* Theodorus Balsamo in dictum Canonem Laodicenum: Καὶ οὗτος ὁ κανὼν διορθωτικός ἐστι παλαιοῦ τινος ἔθους ἀτάκτου. Φαίνεται γὰρ ὥς τινες ἐξ ὑπεροψίας εὐχὰς συντιθέμενοι εἰς τὰς ἑσπερινὰς ὑμνῳδίας ἀνεγίνωσκον αὐτάς. καὶ αἰτιώμενοι ἔλεγον μηδὲν τι ἀπεικὸς ποιεῖν, μηδὲ παραλύειν τὰς παρὰ τῶν πατέρων δεδομένας εὐχάς. ἐκεῖναι μὲν γὰρ εἰς τὰς ἐννάτας ἐτυπώθησαν γίνεσθαι. αἱ δὲ παρ' αὐτῶν γεγονυῖαι εἰς τὰς ἑσπερινὰς ὑμνῳδίας ἐκφωνοῦνται. Φασὶν οὖν οἱ πατέρες ἀρκεῖν τὰς παραδεδομένας εὐχὰς καὶ ἐν ταῖς ἐννάταις, καὶ ἐν ταῖς ἑσπέραις, καὶ ἐν πάσαις ἁπλῶς ταῖς συνάξεσι, καὶ μὴ ἔχειν ἄδειαν τὸν βουλόμενον εὐχὰς συντιθέναι. *Hic quoque Canon veterem inordinatum morem corrigit. Quidam enim propter arrogantiam, ut videtur, in vespertinos hymnos preces componentes, eas lege-*
233 *bant, & cùm reprehendebantur, se nihil absurdum, alienumve facere, nec à Patribus datas orationes dissolvere dicebant. Illæ enim in nonis fieri jussæ sunt, quæ autem ab ipsis factæ sunt, in vespertinis hymnis proferuntur. Dicunt ergo Patres sufficere preces, quæ sunt traditæ, & in nonis, & in vesperis, & in omnibus, ut semel dicam, congregationibus, nec licere ei qui velit preces componere.* Et in Canonem Carthaginensem: Ὡς ἔοικε, τινὲς ἐπίσκοποι ἐπεχείρουν λέγειν εὐχὰς ἀσυνήθεις, ἢ κατὰ τὰ προοίμια τῶν θείων δοξολογιῶν, ἤγουν εἰς τὰς εὐχὰς, ἢ κατὰ τὰς παραθέσεις, ἤγουν ἐν τῷ μέσῳ, ἢ κατὰ καιρὸν τῶν χειροτονιῶν. κωλύοντες οὖν τοῦτο οἱ πατέρες φασὶ μόνας ἐκείνας τὰς εὐχὰς λέγεσθαι τὰς προκεκυρωμένας, ἤτοι τὰς συνήθεις. *Ut est verisimile, quidam Episcopi aggrediebantur dicere precationes inusitatas, vel in initiis glorificationum, vel in commendationibus, seu in medio, vel etiam tempore manuum impositionis. Hoc ergo vetantes Patres, dicunt eas solas debere dici precationes, quæ priùs constitutæ sunt, seu quæ sunt consuetæ.*

Hoc

Hoc in Ecclesia Constantinopolitana adeo invaluit, ut diversis edictis Synodalibus contra eos, qvi similia auderent, & pœnis gravissimis cautum sit. Idem Balsamom ibidem. Ἐν δὲ τῇ συνόδῳ τῆς βασιλευούσης ταύτης τῶν πόλεων, διάφορα γεγόνασι σημειώματα, ἀφορισμῷ, ἀλειτουργησίας καθυποβάλλοντα τοὺς ἐν τοῖς μνημοσύνοις τῶν ἀποιχομένων εὐγενῶν καὶ μεγιστάνων ἱερουργοῦντας ἀρχιερεῖς καὶ λέγοντας ἐπαινετηρίους εὐχὰς μετὰ Ἰαμβείων, ἢ καὶ λογοειδῶς. πολλοὶ γὰρ ἐφωράθησαν ταῦτα ποιοῦντες. ὡσαύτως ἀφωρίσθησαν διὰ συνοδικοῦ σημειώματος καὶ οἱ ἀναγνῶσται, οἱ 134
κατὰ τὰ αὐτὰ μνημόσυνα μουσικὰ λέγοντες, καὶ ὀργανικὰ μινυρίσματα, καὶ ποιοῦντες τὸν ἐπιτάφιον ἐπιγάμιον. *In Synodo autem hujus reginæ urbium diversa fuerunt edicta, significantia eos sacrorum celebrandorum, suspensioni esse obnoxios Antistites, qui in nobilium & procerum defunctorum memoriis sacrificant, & dicunt laudatorias preces, cum Jambis, vel etiam soluta oratione. Multi enim hæc facere deprehensi sunt. Similiter & Synodali edicto excommunicati sunt Lectores quoque, qui in eisdem memoriis musica & organica cantica cantillant & pro epitaphio, epithalamium celebrant.* Cum enim qvæ in Ecclesia recitantur proponantur Christi fidelibus, tamqvam res probatissimæ, non cujuscunqve voluntati fræna laxanda sunt, sed licentia similia audentium, integerrimo plurimorum in spiritu sancto congregatorum judicio compescenda. Tunc enim non solum res in illis contentæ, sed verba etiam examinata, tutam audientibus exhibebunt doctrinam. Refert namqve idem Balsamon in 63 Canonem Trullanum, Nicolaum Muzalonem, cum vitam sanctæ Parasceves, qvæ in Callicratiæ vico colebatur, à qvodam vicano ineptè, ac indoctè, indigneqve compositam invenisset, eam igni mandari jussisse, & aliis vitæ illius scribendæ negotium demandasse. Doceant ergo recentiores isti qvonam Synodali decreto id agant. Qvod si docere non possunt, cum non habeant, cessent simplicibus imponere, cessent innocuis fidelibus fucum facere, cessent propria & spuria inter vera, & tot jam annis comprobata Sanctorum 135
scripta, & preces Ecclesiasticas inserere. Servent sibi dicta Patrum à maculis innoxia, servent posteris, nihil detrahant, nihil addant, nihil immutent in rebus Ecclesiasticis, sine ipsius Ecclesiæ consensu.

II. Hinc

II. Hinc etiam factum est, & est secundum, qvod debet animaduerti in hoc libro, ut licet in Ecclesia Græcorum sæpissime etiam decretis Synodalibus pseudœpigrapha, & apocrypha omnia sub gravissimis pœnis fuerint summota ex Lectionibus, & Officiis divinis, rursus ab hisce Novatoribus multorum offensâ introducta fuerint, ut videmus pag. 75. 6. m. in Synaxario de Nicodemi Evangelio. Λέγεται μέντοι ὡς καὶ Νικόδημος οὗτος λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν συντάγματι διεσάφησε πρῶτος πάντων, ὡς τῆς συναγωγῆς ὤν, καὶ ἀκριβέστερον, καὶ τὰς βουλὰς τῶν Ἰουδαίων, καὶ λόγους, καὶ ἁπλῶς τὰ πάντα εἰδώς. *Fama est etiam Nicodemum hunc passionis & resurrectionis Christi res gestas minutatim commentario primum omnium tradidisse, tanquam qui è synagoga esset, ideoque accuratius Judæorum consilia, sermones, & uno verbo omnia pernosceret.* Evangelium hoc ab aliis dictum Nicodemi, tanqvam fictitium, & apocryphum semper rejecit Catholica Ecclesia. Nec magis probatæ fidei sunt, qvæ seqvuuntur de Maria Magdalena pag. 58. a. p. Ἥ τις μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ εἰς Ῥώμην παραγενομένη, ὡς λόγος, καινῷ θανάτῳ τὸν Πιλάτον, καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς παραδίδωσι, τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν πρὸς τὸν Καίσαρα
236 Τιβέριον, ἀνενέγκασα. *Quæ post ascensionem Christi Romam perveniens, ut fertur, in causa fuit, ut novo mortis genere Pilatus ac summi sacerdotes enecarentur; quæ Christo contigerant, omnibus Cæsari Tiberio renunciatis.* Audi qvid de hujuscemodi libris scribat Joannes Zonaras in 60. Apostolorum Canonem. Πολλὰ δὲ βιβλία παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐνοθεύθησαν εἰς βλάβην τῶν ἁπλουστέρων· ὥσπερ καὶ αἱ διὰ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος γραφεῖσαι τοῖς ἐπισκόποις ἀποστολικαὶ διαταγαί· αἳ διὰ τοῦτο καὶ συνοδικῶς ἀπεβλήθησαν, τινὰ δὲ καὶ δι᾽ ὅλου παρ᾽ ἐκείνων συντέθεινται ψευδεῖς ἐπιγραφὰς ἔχοντα, ὡς παρὰ πατέρων ἁγίων συγγεγραμμένα. τὰ δὲ καὶ ἀπόκρυφα καλούμενα. ταῦτα τοίνυν ἀπόβλητα εἶναι κελεύει ὁ κανὼν, καὶ εἰς ἀνάγνωσιν μὴ προτίθεσθαι. εἰ δέ τις δημοσίᾳ ταῦτα προάγει, καὶ ἐπ᾽ ἐκκλησίας ἀναγινώσκειν πειρᾶται, τοῦτον ἱερωμένον ὄντα καθαιρέσεως ἀξιοῖ. *Ab impiis & scelestis hominibus suppositi libri multi fuerunt in perniciem, captionemque simpliciorum. Veluti sunt Episcopis per sanctum Clementem scriptæ Apostolicæ ordinationes, quæ propterea Synodicè rejectæ sunt. Ab aliis quoque sunt omninò quædam composita falsas inscriptiones habentia, perinde ac si forent à sanctis Patribus conscripta. Sunt & quædam nuncupata apocry-*

apocrypha. Canon censet igitur hac esse rejicienda, nec ad lectionem proponenda. Quod si quis hac publicè profert, in Ecclesiaque legere conatur, hunc etiam consecratum ministrum, dignum depositione censet.

III. Tertium est, qvod primum in primo Synaxario occurrit, & die Paschatis legitur de descensu Christi ad inferos, & animarum ibi degentium liberatione pag. 4. 6. p. Ἐν ταύτῃ πάλιν ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς τῇ μήτρᾳ τῆς παρθένου ἐνῴκησεν, καὶ νῦν τὸ ἀνθρώπινον σύμπαν τῶν τοῦ ᾅδου ἁρπάσας πυθμένων εἰς οὐρανοὺς ἀνεβίβασε, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἤγαγε τῆς ἀφθαρσίας. πλὴν καταβὰς εἰς ᾅδην οὐ πάντας ἀνέστησεν, ἀλλ' ὅσοι πιστεῦσαι αὐτῷ ᾑρετίσαντο. τὰς δὲ ψυχὰς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων βιαίως κρατουμένας παρὰ τοῦ ᾅδου ἠλευθέρωσε, καὶ πᾶσι δέδωκε πρὸς οὐρανοὺς ἀνιέναι. *Hac rursum de cælo descendens in utero Virginis habitavit, & nunc genus humanum omne ab infernis cavernis arreptum in cælos aduexit, & ad pristinam incorruptibilitatis dignitatem traduxit. Veruntamen ad infernum descendens, non omnes vitæ restituit, sed eos, qui illi credere voluerunt. Animas vero Sanctorum, qui ab orbe condito fuerunt, ab inferorum Domino violenter custodia mancipatas, liberavit, omnibusque facultatem fecit, ut remearent ad cælos.* Descendit Christus, qvod & verissimum est, ad inferos, hoc est in inferiores terræ partes, in terræ viscera, cor, & ventrem: qvemadmodum enim cor, venter, & viscera in medio animalis sunt, ita & infernus in medio terræ r) esse perhibetur. Tertullianus in lib. de Anima: *Nobis*, inqvit, *inferi non nuda cavositas, nec subdivalis aliqua mundi sentina creduntur, sed infossa terra, & in alto vastitas, & in ipsis visceribus ejus abstrusa profunditas.* Qvare audiendus non est Josephus Bryennius oratione de extremo judicio, & sempiterna beatitudine. Quum enim qvæsisset ποῖος ἐστὶν ὁ τόπος τῆς κολάσεως, *qualis sit locus punitionis*, respondet, ὅτι τόπος τῆς κολάσεως, οὔτε ὁ ᾅδης ἐστὶν, οὐδέ τι τοῦ παντὸς τοῦδε κόσμου μέρος.

237 238

r) Fuit hæc sane Veterum sententia, è qvibus Hieronymus in Ephes. IV. *Infernum sub terra esse jam nemo ambigit.* Illam opinionem profluxisse credibile est ex hypothesi de systemate Mundi, qvale proponit Cosmas Indopleustes, secundum qvam cœlum suprema pars, ἔσχατα γαίης pars infima universi. Vide si placet Jacobi Vindeti librum eruditum de vita functorum statu.

ρος. ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνάστρου σφαίρας ἐκτὸς ἔσται ἡ γέεννα, καὶ μαρτυρεῖ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς λέγων ῥητῶς οὑτωσί· καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ αὕτη ἔσται ἡ γέεννα· τί σοι τούτου μέλει; τὸ γὰρ ζητούμενον δεῖξαι ὅτι ἐστὶν, οὐ ποῦ τεταμίευται, καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ. ἀλλ' ἐν ποίῳ τόπῳ ἔσται φησὶν, ἔξω που ἔγωγε οἶμαι τοῦ τοῦ κόσμου τούτου παντός. καθάπερ γὰρ τῶν βασιλείων τὰ δεσμωτήρια, καὶ τὰ μέταλλα πόῤῥω διέστηκεν· οὕτω δὴ καὶ τῆς οἰκουμένης ταύτης ἔξω που ἔσται ἡ γέεννα. μὴ τοίνυν ζητῶμεν, ποῦ ἐστιν αὕτη, ἀλλὰ πῶς αὐτὴν φύγωμεν. *Punitionis locus neque est infernus, neque hujusce orbis universi pars, sed etiam extra sphæram, quæ stellis nullis collustratur, geenna erit; suoque probat testimonio aureâ linguâ præditus Joannes in expositione epistolæ ad Romanos, hæc verbatim referens: & quonam in loco hæc erit geenna? quid hoc ad te? Nos enim quærimus ostendere eam esse, non quonam in loco conservetur. Sed quonam erit in loco? ait, extra hunc orbem universum alicubi ipse reor esse, quemadmodum à regiis carceres, atque metalla longè absunt, pari ratione extra hunc mundum habitatum alicubi erit geenna. Ne itaque quæramus, ubinam illa sit, sed rationem, quâ illam fugiamus.* Sententiam Biyennii parum nobis curæ fuerit redarguere. Non is est, qvi solo suo dicto auctoritatem faciat. Ipse dixit, tenuit, non nego: qvid tum? Ego illi non credo, & cùm aliter cum Ecclesia sentiam, verba ejus etiam nullâ adductâ ratione detestor, & fucum, qvem ipse verbis Chrysostomi fecit, veritatis colore
239 suffundam. Sententia namqve Chrysostomi est, parum referre ut qvis sciat, qvonam in loco geenna jaceat, satis sit, si illi constet esse: tum enim dabit operam, ut pœnas effugiat, & benè agat. Movemur enim atqve afficimur à pœnis, qvæ verè & reipsâ sunt, & puniunt. Nihil meliores reddunt, sive sub terra, sive sub aëre, vel extra hoc universum fuerint. Qvare concludit, qværendum esse non ubinam geenna illa sit, sed modum, qvo illam evitemus. Ne tamen etiam huic qvæstioni non respondisse videretur, respondit geennæ locum esse extra hunc locum universi, qvi habitatur ab hominibus, sed longè ab illis abesse, & verum dicit, est enim in infimis terræ partibus, & in corde ipso, & ventre terræ, nempe in recessu infimo, & interno, & in inferioribus abyssis, in qvibus nulla hominum habitatio est, & in hunc infernum Christum sua anima descendisse fatemur.

Qvam-

Qvamvis itaqve in ea Ecclesia nullus unqvam fuerit, qvi de descensu animæ Christi ad inferos dubitarit, attamen rem apertam per se, & Sanctorum sententiis comprobatam, dictis nescio qvibus veluti caligine obduxerunt, ut nonnulla hinc ab Ecclesiæ dogmate diversa, non solùm nata, sed novis aliorum assertionibus propagata, in eorundem libris legantur, sicuti in verbis jam dictis videmus, qvæ si accuratius examinentur, multa nobis præter sanctorum mentem obtrudunt.

Primum est, *Humanum genus omne* s) *ab inferni cavernis ereptum à Christo in cælos fuisse asportatum.* Illud enim notant ver- 240
ba illa, τὸ ἀνθρώπινον σύμπαν, & sæpiùs etiam hoc idem in eodem libro, licet aliis verbis, & mutatâ dicendi formulâ repetitur. Nam pag. 148. a. m. in Canone Josephi scriptum est: ὡς ἔβλεψέ σε λόγε ὁ ᾅδης κάτω μετὰ ψυχῆς ἐστέναξε, καὶ πάντας τοὺς νεκροὺς φόβου ἀπέλυσεν, ἐπιγνόντας τὸ κράτος τῆς ἐξουσίας σου. *Ut vidit te, Verbum, infernus inferiùs cum anima suspiravit, & omnes mortuos timore relaxavit, qui agnoverunt potentiam tuæ auctoritatis,* & p. 82. b. p. καὶ γενόμενος ἐν νεκροῖς ὁ θεὸς τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς ἐγείρεις. *Et perveniens ad mortuos DEus mortuos à seculo exsuscitas,* & p. 121. a. m. καὶ ἀνίστων νεκροὶ οἱ ἀπ' αἰῶνος. *Et resurgebant qui à seculo erant mortui,* & pag. 122. a. m. πύλας χαλκᾶς συνέτριψας βασιλεῦ οὐράνιε, καὶ ἀφεῖλες δεσμίους ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖσε χρηματίζοντας. *Portas æreas confregisti, Rex cælestis, & abstulisti vinctos qui à seculo ibi morabantur,* & pag. 134. b. m. καὶ κατελθὼν ἐν τῷ ᾅδῃ τοὺς ἀπ' αἰώνων δεσμίους ἠλευθέρωσας. *Et descendens ad infernum vinctos à seculis liberasti.* & pag. 140. b. m. & 153. a. f. & 156. a. m. κύριε νεκρὸς προσηγορεύθης ὁ νεκρώσας τὸν θάνατον, ἐν μνήματι ἐτέθης ὁ κενώσας τὰ μνήματα. *Domine mortuus vocatus es, qui mortem mortificasti; in sepulchro positus, qui sepulchra evacuasti,* & pag. 147. b. m. ὁ ᾅδης κάτω σε ἰδὼν ἐστέναξε, καὶ ἀπεδίδου σπουδαίως τοὺς νεκροὺς, τοὺς ἐκ τοῦ αἰῶνος ἐκεῖσε φρουρουμένους, &, τελῶν τεράστια χερσὶ ἐξαίσια ἐθελουσίως ὑψώθης ἐν σταυρῷ

(Xxx) 2 σταυρῷ

s) Eorum puta, qui CHRISTO apud inferos prædicanti fidem habuerunt. Ita enim hæc limitari ab auctore Pentecostarii Allatius ipse p. 243. non diffitetur. Qvo pacto nihil dicit qvod non multi veteres, multi è Romana Ecclesia dixerunt, qvorum doctrina de limbo Patrum qvem vocant, ab hoc Græcorum dogmate non differt nisi diversitate vocabulorum. Multus tamen est in illo exagitando Allatius non modo hic, sed & infra p. 320. seq.

σταυρῷ καὶ νεκροῖς συνήφθης, ὁ νεκρώσας τὸν ᾅδην καὶ πάντας ἐν ἀνδρείᾳ
ἀπέλυσας δεσμίους. Infernus inferiùs cùm te vidisset suspiravit, &
241 seriò restituebat mortuos, qui à seculo ibi custodiebantur. Et: Patrans
miracula Christe eximia, voluntariè exaltatus es in Cruce, & inter mor-
tuos annumeratus, qui mortem destruxeras, & omnes in virtute dissol-
visti devinctos, & pag. 129. a. m. μετὰ ψυχῆς καταβὰς εἰς μέρη κατώ-
τερα τοῦ ᾅδου ἐξῆξας ἐν ἀνδρείᾳ δεσμίους ἅπαντας, οὓς ἐκ τοῦ αἰῶνος θάνατος
εἶχεν πικρὸς τύραννος. Cum anima descendens in partes inferiores inferni
eduxisti in virtute devinctos universos, quos à seculo mors possidebat crudelis
tyrannus, & p. 122. a. f. καὶ ἡ γῆ ἐσαλεύθη, καὶ ἐτρόμαξεν ὁ παγγέλαστος
ᾅδης καὶ πάντας δεσμίους ἀπέλυσε. Et terra mota est, & intremuit ma-
ximè omnium deridendus infernus, & omnes devinctos liberavit, & p. 175.
a. p. καὶ ἀνέστη τριήμερος σκυλεύσας τὸν θάνατον, καὶ συναναστήσας
πάντας τοὺς φθαρέντας. Et tertio die resurrexisti, morte deprædatâ,
& resurgere fecisti omnes mortuos, pag. 158. b. m. ἐτέθης ἐν μνήματι
ὡς ἑκουσίως γενόμενος νεκρὸς, καὶ τὰ βασίλεια τοῦ ᾅδου βασιλεῦ ἀθάνατε
ἅπαντα ἐκένωσας, νεκροὺς τῇ ἀναστάσει ἐγείρας τῇ σῇ. Positus es in mo-
numento, tamquam qui voluntariè mortuus factus es, & regias inferni,
Rex immortalis, omnes evacuasti, mortuos tuâ resurrectione exsuscitans.
pag. 159. a. m. ἔθεντο ἄπνουν σε νεκρὸν Χριστὲ ἐν μνήματι τὸν πᾶσι νεκροῖς
ἐμπνέοντα τὴν ζωήν· ἀνέστης δὲ κύριε πάντα κενώσας λόγε τὰ μνήματα θεϊκῇ
σου δυναστείᾳ. Posuerunt te exanimem mortuum Christe in sepulchro, qui
omnibus mortuis vitam inspiras. Resurrexisti verò Domine, omnia eva-
cuans Verbum sepulchra tuâ divinâ facultate, pag. 198. b. m.
μακαρία ἡ κοιλία σου πανάμωμε γέγονεν· τὸν γὰρ τὴν κοιλίαν ᾅδου παρα-
242 δόξως κενώσαντα ἀνερμηνεύτως χωρῆσαι κατηξίωσαι. Beatus venter tuus,
immaculatissima, factus est. Ventrem enim inferni præter opinionem ho-
minum evacuantem inenarrabiliter capere dignata es. pag. 267. b. p.
καὶ διὰ θανάτου τὸν ᾅδην πλούτου κενούμενον, &, ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος
πάντας συνανέστησας τοὺς ἐν ᾅδῃ νεκρούς. Et per mortem infernum opibus
evacuatum, &, Resurgens è sepulchro omnes exsuscitasti, qui in infer-
no erant, mortuos. pag. 271. a. m. τῇ θείᾳ καθόδῳ σου φωτὸς ἐπλήσθη
τὰ καταχθόνια, καὶ τὸ σκότος ἠλάθη τὸ πρὶν διῶκον, ὅθεν ἀνέστησαν οἱ
ἀπ' αἰῶνος δεσμῶται. Divino descensu tuo, lumine impleta sunt inferio-
ra terræ, & tenebræ, quæ anteà persequebantur, expulsæ sunt. Hinc
resurrexerunt qui à seculo vinculis obstringebatur. pag. 191. b. m.
ᾅδου πύλας, καὶ μοχλοὺς συντρίψας λόγε, πάντας τοὺς ἐν ᾅδῃ ἀνέστησας κύριε.
Inferni portis, & vectibus confractis, omnes qui in inferno erant resur-
gere fecisti Domine.

Mor-

Mortuos ergo omnes ab orbe ipso condito in sepulchris, & intimis terræ recessibus, & in inferioribus abyssis, morte ac vinculis damnatos descensu suo Christus, ut isti ajunt, liberavit, compotesqve sui fecit. Qvod omnino falsum est, & Catholicis auribus inauditum, sive enim de animarum liberatione sermo est, & hoc est falsum. Nullus enim ad hæc tempora animas, qvæ æternis suppliciis addictæ continuis vexabantur angustiis, vel qvæ qvod aquâ baptismali renatæ non fuerint, visione DEi arcebantur, vel qvæ qvod non fecissent satis pro delictis peccati pœnis atrocissimis redimebant, omnes à Christo liberatas fuisse
fassus est, sive de corporum resurrectione, qvæ tantoperè in 143
sententiis adductis videtur inculcari, & hoc etiam falsum est. Nullus enim similem corporum resurrectionem somniavit, & historiæ Evangelicæ adversatur Matthæi 27. qvi multa Sanctorum corpora, non autem omnia, & præcipuè damnatorum, resurrexisse narrat. Qvæ post resurrectionem exierant è monumentis, & venerunt in civitatem sanctam, *Et monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierunt, surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, & apparverunt multis.*

Hoc cùm auctori Synaxarii non recte, neqve ad normam Catholicæ veritatis prolatum videretur, se ipsum qvodammodo corrigens, & amplam ac vagam, & nullis terminis circumscriptam sententiam in strictiorem, ac modestiorem dicendi formam restringens, subdit, *Verumtamen ad infernum descendens non omnes vitæ restituit, sed eos, qui illi credere voluerunt.* Quibus verbis eorum nobis dictum intrudit, qvi dixerunt animam Christi post mortem separatam à corpore in interiora terræ, atqve loca illa, qvibus animæ mortuorum detinebantur, commigrasse, ibiqve omnibus etiam damnatis mysteria nostræ fidei prædicasse, illisque ad se conversis à pœnis illis liberatis, beatitudinem contulisse; eos verò qvi illi non crediderunt, æternis suppliciis condemnatos neglexisse.

Prædicatio hæc Christi hac ratione exposita non solum 244
Xanthopulo, sed aliis etiam Patribus t) tribuenda videtur,

(Xxx) 3 qvo-

t) Videndus omnino Cotelerius in notis ad Hermæ Pastorem III. 16. & Jo. Ernestus Grabe ad Irenæum IV. 45.

qvorum auctoritate plausibilior fit. Namqve Clemens Alexandrinus libro 6. Stromatum. * Διόπερ ὁ κύριος εὐηγγελίσατο καὶ τοῖς ἐν ἅδου. Φησὶ γοῦν ἡ γραφή. λέγει ὁ ἅδης τῇ ἀπωλείᾳ, εἶδος μὲν αὐτοῦ οὐκ εἴδομεν, φωνὴν δὲ αὐτοῦ ἠκούσαμεν, οὐχ ὁ τόπος δήπου φωνὴν λαβὼν εἶπεν τὰ προειρημένα, ἀλλ' οἱ ἐν ἅδου καταταγέντες, καὶ εἰς ἀπώλειαν ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες, καθάπερ ἔκ τινος νεὼς εἰς θάλασσαν ἑκόντες ἀπορρίψαντες. αὐτοὶ τοίνυν εἰσὶν οἱ ἐπακούσαντες τῆς θείας δυνάμεώς τε καὶ φωνῆς. ἐπεὶ τίς ἂν εὖ φρονῶν ἐν μιᾷ καταδίκῃ, καὶ τὰς τῶν δικαίων, καὶ τὰς τῶν ἁμαρτωλῶν ὑπολάβοι εἶναι ψυχὰς ἀδικίαν τῆς προνοίας καταχέων. τί δ' οὐχὶ δηλοῦσιν εὐηγγελίσθαι τὸν κύριον τοῖς τε ἀπολωλόσιν ἐν τῷ κατακλυσμῷ, μᾶλλον δὲ πεπεδημένοις, καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ τε καὶ φρουρᾷ συνεχομένοις. Et: ἐναργεῖ δὲ οἶμαι καὶ ὁ σωτὴρ, ἐπεὶ τὸ σώζειν ἔργον αὐτοῦ, ὅπερ οὖν καὶ πεποίηκεν τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεῦσαι βεβουλημένους διὰ τοῦ κηρύγματος, ὅποι ποτ' ἔτυχεν γεγονότας, ἑλκύσας εἰς σωτηρίαν. εἰ γ' οὖν ὁ κύριος δι' οὐδὲν ἕτερον εἰς ἅδου κατῆλθεν, ἢ διὰ τὸ εὐαγγελίσασθαι, ὥσπερ κατῆλθε, ἤτοι πάντας εὐαγγελίσασθαι, ἢ μόνους Ἑβραίους. εἰ μὲν οὖν πάντας, σωθήσονται πάντες οἱ πιστεύσαντες, κἂν ἐξ ἐθνῶν ὄντες τύχωσιν, ἐξομολογησάμενοι ἤδη ἐκεῖ. ἐπεὶ σωτήριαι καὶ παιδευτικαὶ αἱ κολάσεις τοῦ θεοῦ εἰς ἐπιστροφὴν ἄγουσαι, καὶ τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ μᾶλλον, ἢ τὸν θάνατον αἱρούμεναι. καὶ ταῦτα καθαρώτερον διορᾶν δυναμένων τῶν σωμάτων ἀπηλλαγμένων ψυχῶν, κἂν πάθεσιν ἐπισκοτῶνται, διὰ τὸ μηκέτι ἐπιπροσθεῖσθαι σαρκίῳ.

245 *Quamobrem prædicavit Dominus iis quoque, qui erant apud inferos. Dicit quidem certè scriptura. Dicit infernus perditioni. Eius quidem speciem non videmus, ejus autem vocem audivimus. Non locus utique voce accepta dicit ea, quæ prius dicta sunt, sed ii qui sunt collocati apud inferos, & seipsos tradiderunt ad exitium, tanquam ex naue aliqua se suâ sponte in mare projicientes. Ipsi ergo sunt, qui divinam audierunt virtutem, & vocem. Nam quis sanæ mentis, & justorum & peccatorum animas esse existimaverit in una condemnatione, injustitiæ maculam infundens providentiæ? Quid verò? an non significant, Dominum annunciasse Evangelium & iis, qui perierunt in diluvio, vel potiùs vincti fuerant, & iis, qui in præsidio continebantur, & custodia?* Et: *Operatur autem, ut existimo, Servator, quandoquidem ejus est opus servare, & saluum facere, quod quidem certè facit, ut qui eos, qui in ipsum voluerint credere per prædicatio-*

* p. 637. edit. Paris.

dicationem, ubicunque essent, traxerit ad salutem. Si ergo Dominus nulla alia de causa descendit ad inferos, quàm ut annunciaret Evangelium, sicut descendit; aut descendit, ut annunciaret omnibus, aut solis Hebræis. Atque si omnibus quidem, salvi erunt omnes, qui crediderint, etiamsi sint ex Gentibus, cùm jam illic confessi fuerint. Sunt enim salutares, & quæ erudiunt, DEi castigationes adducentes ad conversionem, & potiùs pœnitentiam eligentes, quàm mortem, idque cùm possint animæ purius perspicere, quæ sunt liberæ à corporibus, etiamsi obscurentur vitiis, & perturbationibus, eo quòd non se ampliùs eis opponat, & eas impediat caruncula. Nec solum
Christum in terræ latebris mortuis gentibus, qvæ dum vixerunt 246
fidem non habuerunt, sed etiam Apostolos ipsos, ex Hermetis, seu Pastoris sententia, in easdem descendentes infidelibus fidem annunciasse, non solùm hic docet, sed stromate etiam secundo, * ex qvo tanqvam ex fonte recentiores Græci sua hausisse videntur.

Dubitasse videtur etiam Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Paschate sub finem. *Sic in infernum descendit, simul descende, ea quoque mysteria cognosce, quæ Christus illic designavit: quod duplicis descensus consilium, quæ ratio fuerit: utrum omnes sine ulla exceptione adventu suo salvos fecerit, an illic quoque eos duntaxat qui crediderunt.* Nec longè abit Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus epistolâ ad Leonem Pontif. Romanum. Joannes Damascen. de fide orthodoxa lib. 3. cap. 29. Κάτεισιν εἰς ᾅδην ψυχὴ τεθεωμένη, ἵνα ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ δικαιοσύνης ἀνέτειλεν ἥλιος· οὕτω καὶ τοῖς ὑπὸ γῆν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ καθημένοις ἐπιλάμψῃ τὸ φῶς. ἵν' ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ εὐηγγελίσατο εἰρήνην, αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασι γέγονεν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου, τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος· οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου, ἵν' αὐτῷ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. καὶ οὕτω τοὺς ἀπ' αἰώνων λύσας πεπεδημένους αὖθις ἐκ νεκρῶν ἀνεφοίτησεν, ὁδοποιήσας ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν. *Ob id porrò deificata Christi anima ad inferos descendit, ut quemadmodum iis, qui in terra versabantur, justitiæ sol ortus erat, ita etiam iis, qui infra terram in tenebris & um-*
bra sedebant, illuceret. Et quemadmodum his, qui in terra erant, 247
pacem, captivis remissionem, cæcis visum evangelizaverat, atque iis

* p. 379.

iis quidem qui fidem ipsi adhibuerant, æternæ salutis auctor extiterat, eorum autem, qui contumaces & incredulos sese præbuerant, infidelitatem coarguerat: sic etiam iis, qui in inferno erant: ut ipsi omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & inferorum. Atque hoc pacto iis, qui ab omni ævo compedibus adstricti tenebantur, solutis, ipse rursus à morte ad vitam rediit, viam nempe ad resurrectionem nobis muniens. Ut enim comparatio robur habeat, illud necessariò seqvi debet, pari ratione Christum, & viventibus, & mortuis pacem denunciasse, ne mortui in agnoscendo Christo, illiqve genu flectendo minus haberent. Qvinam autem fuerint, qvi Christo crediderunt ex infidelibus, ideoqve sempiternis cruciatibus damnati, idemmet pluribus exponit sermone de defunctis. Illi scilicet, qvi vitæ spatium purè egerant, procul à luxu, & venere, nec ullius sceleris sibi conscii fuêre, fidem tamen non habuerunt. Qvi vero vitiis, ac peccatis commaculati vitæ finem fecerant, illi nullâ ratione neqve crediderunt, neqve salui facti sunt. En ejus verba: Προειρήκαμεν, ὡς αἱ ἀπειλαὶ μὲν φρικώδεις τοῦ παντεπόπτου, νικᾷ δὲ ταύτας ἡ ἄφατος τούτου φιλανθρωπία. καὶ γὰρ μετὰ τὸ φάναι τὸν ὑποφήτην ταῦτα, γέγονε πάντως ἐν τῷ ᾅδῃ ἐξομολόγησις. ἐκείνων λέγω τῶν ἐν τῇ σωτηρίῳ τοῦ δεσπότου καθόδῳ. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔσωσε πάντας ὁ ζωοδότης, ἀλλ' ὡς εἴρηται κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας, τινὲς γοῦν φασὶ τοὺς προπεπιστευκότας, οἵ τινές εἰσι πατέρες καὶ προφῆται, βασιλεῖς καὶ τοπάρχαι.

248 Καί τινες ἄλλοι τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων
Εὐαρίθμητοι, καὶ πρόδηλοι τοῖς πᾶσιν.
Ἡμεῖς δὲ πρὸς ταῦτα ἀντεροῦμεν τοῖς δοξάζουσιν ὧδε, ὡς οὔτε δῶρον, οὔτε
θαυμαςὸν καὶ παράδοξον τοῦτο
Τοῦ σῶσαι Χριςὸν τοὺς προπεπιςευκότας
Ἐπεὶ κριτὴς δίκαιος ὑπάρχει μόνος.
Καὶ πᾶς ὁ τούτῳ πιςεύσας οὐκ ὀλεῖται.
Ἔδει τοιγαροῦν τούτους σωθῆναι πάντας,
Καὶ τῶν τοῦ ᾅδου δεσμῶν ἀπαλλαγῆναι
Τῇ καταβάσει τοῦ Θεοῦ καὶ δεσπότου.
Ὃ καὶ γέγονε τῇ τούτου προμηθείᾳ
Οἵ δέγε χάριν φιλανθρωπίας μόνης
Σωθέντες ὑπάρχουσιν, ὡς οἶμαι, πάντες

Ὅσοι

Οσοι τὸν βίον καθαρώτατον ἔχον
Καὶ πᾶσαν πρᾶξιν ἀρίστην ἐπετέλουν,
Ισχνῶς βιοῦντες ἐγκρατῶς καὶ σωφρόνως.
Τὴν δέ γε πίστιν ἀκραιφνῆ τε καὶ θείαν
Οὐ κατέλαβον μὴ γυμνασθέντες ὅλως,
Ἀλλ' ἀδίδακτοι μείναντες τὸ παράπαν,
Τούτους ὁ πάντων Ταμίας, ἢ δεσπότης
Εἵλκυσεν, ἐζώγρησε δικτύοις θείοις,
Καὶ τούτους ὑπέκλινε πιστεῦσαι τούτῳ.
Λάμψας ἐπ' αὐτοὺς τὰς θεϊκὰς ἀκτῖνας,
Καὶ δείξας αὐτοῖς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας.
Οὐ γὰρ ἠνέσχετο ὁ συμπαθὴς τῇ φύσει,
Εἰς κενὸν τούτων τοὺς κόπους γεγενῆσθαι. Et inferiùs:
Οἱ δέγε βίον αἰσχρὸν βεβιωκότες,
Καὶ μηδὲν ὅλως τῶν χρηστῶν πεπραχότες,
Σπόρον, ἢ καρπὸν μηδόλως κεκτημένοι,
Ἀλλὰ καὶ βίῳ, καὶ λόγῳ τε καὶ πίστει
Εἰς ἅπαν ὑπάρχοντες κατεσφαλμένοι. 249
Οὔτε τῆς βροχῆς γὰρ θείας οὐρανόθεν
Χυθείσης αὐτοῖς ἐβλάστησε καθόλου.
Οὐ γὰρ, ὡς ἔφθην εἰπὼν, ἔβαλον σπόρον.
Οὔτε λάμψαντος τοῦ τῆς δόξης ἡλίου
Ἐπεπαύθησαν ὡς ἄκαρπον καθόλου.
Τούτους οὐκ ὀνίνησι Χριστὸς εἰς ἅπαν
Οὐ συνήγειρεν, ὡς οἶμαι, πεπτωκότας,
Ως ἀναξίους παντελῶς σωτηρίας·
Οὔτε μὴν ἐπίστευσαν αὐτῷ δοκεῖ μου·
Ἐπήρωσε γὰρ αὐτῶν τὰς διανοίας,
Καὶ τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας
Η τοῦ σκότους ἔπαρσις, ὁ πρῶτος δράκων. *Superius jam à nobis dictum est, minas quidem illius omnium rerum inspectoris, graves atque horrendas esse: verùm eas ab ipsius humanitate, quam nulla oratio assequi potest, superari. Siquidem postquam hæc Propheta loquutus est, fuit profectò quibusdam in inferno confessionis locus, iis videlicet, qui in salutari Domini descensu fidem amplexi sunt. Neque enim ille vitæ Auctor omnibus sine exceptione salutem attulit, sed illis demum,*

mum, qui illic quoque, uti dictum est, ipsius fidem amplexi sunt. Ac nonnulli quidem per eos, qui antè crediderunt, Patres, & Prophetas, & Judices, & Reges, ac Principes intelligunt, aliosque nonnullos Hebraici populi, qui facilè recenseri possunt, omnibusque noti, ac perspicui sunt. Nos verò adversus eos, qui ita sentiunt, ad hunc modum disseremus. Nec beneficii loco ducendum, nec novum ac mirum hoc censendum est, iis nimirum, qui crediderunt, salutem à Christo
250 *allatam esse. Quippe cùm solus ipse judex æquitate præstet, nec periturus sit quisquis ipsius verbis fidem adhibuerit: Quocirca eos omnes salutem consequi, atque ad DEi ac Domini descensum inferni vinculis solvi necesse erat. Id quod etiam ipsius providentia contigit. At verò cuncti illi, meâ quidem sententiâ, solâ ipsius benignitate, ac misericordiâ, salutem acceperunt, qui etiamsi alioqui vita puritate excelluissent, atque optimis quibusque actionibus perfuncti fuissent, tenuiterque ac temperanter, & castè vixissent, tamen puram ac divinam fidem haudquaquam perceperant, ut qui nulla omninò disciplina, aut cujusquam magisterio eruditi excultique fuissent. Hos quippe ille omnium moderator ac Dominus retibus divinis inclusos sublimè traxit, eisque cùm divinorum radiorum splendorem injecisset, ac veritatis lumen ostendisset, ita eorum animos inflexit, ut in eum crederent. Neque enim ille naturâ misericors tot labores frustra, atque incassum ab ipsis susceptos fuisse sustinebat.* Et infrà: *Contrà qui turpiter, ac sceleratè vixerunt, nihilque omninò, quod cum virtute conjunctum esset, egerunt, nec semen ullum aut fructum habuerunt: verùm & vitâ, & sermone, & fide prorsus aberrarunt, nec pluvia divina cœlitùs in eos fusa ullum germen ediderunt; neque enim, ut jam à me dictum est, sementem ullam fecerunt, nec, ut prorsus steriles illucente gloriæ sole maturverunt; his profectò nullo modo Christus profuit, nec lapsos, ut opinor, secum excitavit, ut qui salute penitus indigni essent. Quin ne in ipsum quidem eos credidisse existimo. Primus etenim ille ex superbia in tenebras*
251 *lapsus draco, quem à prima ætate coluerunt, mentes eorum, ac spirituales cordis oculos cæcavit.* Damascenum seqvitur Philippus Solitarius in Dioptra lib. 2. cap. 11. & 12.

Si dicas: Cùm Christus clarè pronuntiet, *Qui non est natus ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum*: qvomodo fieri potest, ut qvi ante adventum ejus fuerunt justi non baptizati, tamen in id ingressi sint? non illepidè respondet Theo-

Theodorus Abucaras opusc. 13. * Mortuos omnes ante Christi passionem in elementa resolutos, sanguine & aqva, qvæ ex latere ejus fluxere, baptizatos fuisse, cùm omnia elementa illa aspergine sanctificata fuerint, non ideò tamen omnes à Christo extractos fuisse ab inferis, sed eos tantùm qui in eum crediderunt. En verba: Ο Χριςὸς ὑπὲρ ἐκείνων ἐβαπτίσθη, ὥσπερ καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων. ἐγὼ γάρ φησιν ἐμαυτὸν ἁγιάζω ὑπὲρ αὐτῶν. πλὴν ἀλλὰ καὶ σωματικῶς ἐβαπτίσθησαν. B. καὶ πῶς ἦτο δυνατόν; A. οὐκ οἶσθα ὅτι οὐ πάντη οἱ ἀποθνήσκοντες ἀπόλλυνται, ἀλλ' ἐν τοῖς ςοιχείοις ἀναλύονται, ἐξ ὧν καὶ συνετέθησαν. B. οὕτως ἔχει. A. γέγραπται δὲ ὅτι κεντηθεὶς τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὰν ἔῤῥυσεν αἷμα καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ. B. καὶ οὕτως γέγραπται. A. οὐκοῦν ἀναλυθέντος ἐν τοῖς ςοιχείοις ἐκείνου τοῦ ὕδατος ἡγίασε τὰ πάντα, καὶ ἐβάπτισε τοὺς μεμερισμένους καὶ ἀναλυθέντας εἰς τὰ ςοιχεῖα. B. τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ οἱ ἄπιςοι, καὶ πάντες ἁπλῶς ἐβαπτίσθησαν οἱ προαποθανόντες. A. οὐχὶ, ἀλλὰ μόνα τὰ σώματα τῶν πιςῶν, ὧν αἱ ψυχαὶ ἐν τῷ ᾅδῃ, κατελθόντος ἐκεῖσε τοῦ Χριςοῦ, ἤγουν τῆς ἁγίας αὐτοῦ ψυχῆς, ἐπίςευσαν εἰς αὐτόν. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἀγωγὸς, ἢ ῥύαξ ὕδατος δένδρα πολλὰ παραπεπηγότα, καὶ παραπεφυτευμένα ἔχων, τὰ μὲν παντελῶς νεκρὰ καὶ ξηρὰ, τὰ δὲ 252
ἔτι ζῶντα. τί δοκεῖ σοι; πάντα τὰ δένδρα, ὧν ἅπτεται τὸ ὕδωρ, ὠφελοῦνται, καὶ ἀνιμῶνται τὴν ποιότητα, καὶ τὴν ζωὴν, ἢ μόνα τὰ δεκτικὴν ἔχοντα δύναμιν, ἤτοι ἑλκτικήν. τὰ γὰρ τελέως ξηρὰ οὐδὲν παρὰ τοῦ ὕδατος ὠφελοῦνται. οὕτως οὐδὲν ὠφελήθησαν οἱ ἄπιςοι ἐκ τῆς τοῦ ὕδατος ἐκείνου εἰς τὰ ςοιχεῖα ἀναλύσεως. *Christus pro illis baptizatus est, quemadmodum etiam pro illis mortuus est.* Ego enim, *inquit*, pro illis sanctifico me ipsum *Cæterum illi corporibus suis baptizati sunt. B. Quomodo id fieri potuit? A Nescis eos, qui moriuntur, non penitus intercidere, sed in elementa, ex quibus compositi sunt, resolvi. B. Sic est. A. Scriptum est, latere ejus lanceâ aperto, sanguinem & aquam ex latere ejus fluxisse B. Sic sanè scriptum est. A. Illa igitur aqua resoluta in elementa Christus omnia sanctificavit, baptizavitque divisos, & resolutos in elementa. B. Hac ratione infideles etiam, & denique omnes baptizati sunt, qui anteà fuerant mortui. A. Minimè, sed sola corpora fidelium, quorum animæ, cùm descendit ad infernum Christus, hoc est sancta ejus anima, in eum crediderunt. Sicut enim si quis aquæductus, aut rivus multas arbores habeat juxta consitas, alias quidem omninò extinctas, & aridas, alias verò adhuc viventes, & virides, quid tibi videtur, an omnes arbores, quas aqua tangit, utilitatem capiunt, & pinguedi-*

* De hac Abucaræ sententia exstat erudita diatriba Doctoris qvondam mei D. Tho. Ittigii τοῦ μακαρίτου, edita Lipsiæ 1698.

nem, ac vitam hauriunt; an illa sola quæ vim habent recipiendi, & eliciendi? Quæ enim ex toto sicca sunt, nihil eis prodest aqua, sic infidelibus nihil profuit aqua illa, quæ in elementa abiit.

253 Oecumenius in primam Petri cap. 3. Gregorii Nazianzeni dictum explanans, eos, ait, Christum salvasse, qvi animo ita compositi erant, ut fidei propositæ præbuissent assensum. Προκειμένου λοιπὸν πῶς ἀποθανὼν ὠφέλησε τοὺς προκεκοιμημένους, ἅμα δὲ καὶ ζητήσεως πολλῆς οὔσης, εἰ ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἀνθρώπων ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ κυρίου, ποίας ἔτυχον σωτηρίας οἱ προθανόντες. λύει ἀμφότερα δι' ἑνὸς, καὶ φησὶν, ὅτι ὁ τοῦ κυρίου θάνατος ἀμφότερα ταῦτα εἰργάσατο, ἐλπίδα ἀναστάσεως διὰ τοῦ ἀναστῆναι αὐτὸν, καὶ σωτηρίαν πάλιν τῶν προκεκοιμημένων. οἱ γὰρ ἔργοις ἀγαθοῖς τὸν ἑαυτῶν, καὶ τὸν τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνον περιανθίσαντες βίον, ὡς εἰ καὶ τότε τῷ κόσμῳ ἐπεδήμησε Χριστὸς μὴ ἂν ἀπολειφθῆναι τοῦ ζωοποιοῦντος αὐτοὺς κηρύγματος, οὗτοι καὶ τότε διὰ τῆς εἰς ᾅδου τοῦ κυρίου καθόδου τῆς σωτηρίας ἔτυχον, ὡς καὶ Γρηγορίῳ τῷ θείῳ δοκεῖ. Φησὶ γὰρ οὕτος, ἁπλῶς σώζει πάντας Χριστὸς ἐπιφανεὶς, δηλονότι ἐν τῷ ᾅδῃ, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας. διὰ γὰρ τοῦ πιστεύσαντας σημαίνει τοὺς οὕτω παρεσκευακότας ἑαυτοὺς, ὡς εἰ καὶ τότε παρεγένετο, πιστεύσαντας. καὶ οὐ μέμψεως τοῦτο. οὐ γὰρ ἀποκληρωτικῶς ἡ σωτηρία, ἐπεὶ καὶ τοῖς ζῶσι πᾶσι γενόμενος οὐ πάντας σώζει, εἰ μὴ μόνον τοὺς πιστεύσαντας. *Cùm enim hucusque progessus oratione fuisset, & restaret adhuc in dubio, quo pacto eos qui anteà dormierant moriendo juverit: non parvaque relinqueretur quæstio, si in salutem omnium hominum humanitas à Domino sumpta est, quam salutem fuerint consecuti, qui mortui antea sunt: utraque unâ hac ratione dissoluit. Domini mortem, inquiens, utraque hac effecisse, & spem resurrectionis, propterea quod ipse surrexit, & salutem item eorum, qui mortui antea fuerant. Qui enim quo tempore vivebant, bonis operibus vitam ita exornarunt suam, ut si tunc quoque in mundo versatus fuisset Christus, vivificans præconium non repudiassent: ii tunc ex descensu Domini ad inferos salutem adepti sunt. Quemadmodum Gregorio etiam divino placet. Inquit enim, salvosne fecit omnes absolutè, & in universum Christus, ubi scilicet ad inferos supervenit? An etiam illic eos, qui credituri erant? Dum enim inquit eos, qui credituri erant, eos significat, qui sese ita præstiterunt, ut si tunc etiam accessisset Christus, fuissent credituri. Nec id reprehendendum videtur. Non enim sortito exhibetur salus. Nam cùm inter viventes etiam versaretur, non omnes salvos fecit, sed eos tantùm qui crediderunt.*

254

Simi-

Similia habet Joannes Zonaras, sive Glycas epist. 10.

Καὶ μή μοι λέγε ὡς ἀνεύθυνοι λοιπὸν οἱ πρὸ τοῦ Χριστοῦ πάντες εἰσίν. εἰ γὰρ
προλαβὼν ἐνηνθρώπησεν, οὐκ ἂν οὕτως ἐξ ἀγνοίας ἀπώλοντο οἱ ἐν ἀπιστίᾳ τὴν
ζωὴν καταλύσαντες, τοιοῦτόν τι λέγε μηδέν. ὅσοι καὶ γὰρ ὡς ὁ Δαμασκη-
νὸς Ἰωάννης φησὶ, βίον ἀσκητικώτατον ἔζων, εἰ καὶ λανθανόντως περὶ τὴν
πίστιν ἀπεπλανήθησαν, ψυχῆς τε τοσοῦτον ἦσαν οὐκ ἀπειθοῦς καὶ ἀγνώμονος,
ὡς ἰδόντες καὶ ἀκούσαντες ἑτοίμως πιστεῦσαι, ἐκεῖνοι, πίστευε, οὐκ ἀπώ-
λοντο. οὐδὲ γὰρ ὁ φύσει ἀγαθὸς θεὸς τὴν ἀγαθήν τε αὐτῶν προαίρεσιν, καὶ
τὸ τῶν καμάτων ἄπειρον εἰς κενὸν ἀποβῆναι ἠνέσχετο. ἐνθέν τοι καὶ πρὸς
τὸν ᾅδην νόμῳ φύσεως κατιόντος αὐτοῦ, κἀκεῖσε κηρύξαντος, καὶ προσε-
δέξαντο οὗτοι τὸ κήρυγμα, καὶ ἐπίστευσαν. οἱ δέγε ἀμβλυωπίαν, καὶ πο-
νηρίαν ἐκ πονηρίας νοσοῦντες, οὐ μόνον ἐπεντρανίσαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλὰ
καὶ τέλεον ἀπετυφλώθησαν, τοῦ νοητοῦ ἡλίου, ὡς ἔφαμεν, ἐκεῖσε ἀστρά- 255
ψαντος. αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ ἐν θεολογίᾳ διαπρέψας μέγας Γρηγόριος ὑπεμ-
φαίνων ἔλεγεν. ἆρα πάντας ἔσωσεν ἐν ᾅδῃ ὁ κύριος ἐπιφανεὶς, ἢ κἀκεῖ
τοὺς πιστεύσαντας; οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἔν τινι
τῶν αὐτοῦ λόγων, οὗ ἡ ἀρχὴ, τί τοῦτο; σιγὴ πολλὴ, καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισι.
τί οὖν πάντας ἁπλῶς σώζει ἐπιφανεὶς ἐν ᾅδῃ θεός; οὔ. ἀλλὰ κἀκεῖ τοὺς πιστεύ-
σαντας. τίνες δὲ οἱ πιστεύσαντες, ἢ πάντως οἱ ἐν ἀσεβείᾳ μὲν τὴν ζωὴν καταλύσαν-
τες, πιστεῦσαι δὲ ὅμως ἑτοίμως ἔχοντες; καὶ τούτου ἕνεκα μὴ ἀμφίβαλλε.
ἔχεις γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸν τὸν κορυφαῖον Πέτρον, οὕτω περὶ τού-
του λέγοντα, καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξε ἀπειθήσασί
ποτε. ἐντεῦθεν οὖν καὶ ὁ μέγας ὁρμώμενος Κύριλλος ἔλεγεν. ὥσπερ οὖν
τοῖς ἐν σαρκὶ μετὰ σαρκὸς συνανεστράφη ὁ θεὸς, οὕτω καὶ ταῖς ἐν ᾅδου ψυ-
χαῖς διεκήρυξεν, ἴδιον ἔχων φόρημα τὴν ἑνωθεῖσαν αὐτῷ ψυχήν. οὐχ ἧττον
δὲ τὰ περὶ τούτου καὶ ὁ θειότατος διείληφε Δαμασκηνὸς λέγων. ὥσπερ τοῖς
ἐν γῇ εὐηγγελίσατο εἰρήνην, καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασιν σωτηρίας γέγονεν αἴτιος,
τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος. οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου. οὐκοῦν εὐμε-
θόδως τὰ πάντα οἰκονομῶν, ὡς μήτε τοὺς πονηροὺς, οἵαν δή τινα ἔχειν
πρόφασιν, λέγοντας, εἰ ᾔδειμεν, ἐπιστεύσαμεν ἄν, κηρύττει καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ᾅδῃ,
ὡς εἴρηται, παραπλησίως τοῖς ἄνω. κἀντεῦθεν ἐπισπᾶται τοὺς ἐπιτηδείως
ἔχοντας ἕλκεσθαι, καὶ οἷά τις λαμπρὸς ἀριστεὺς, σὺν αὐτοῖς ἐκεῖθεν
ἐπάνεισιν. εἰ γὰρ καὶ πᾶσι κοινῶς ἐχαρίσατο ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν τὴν
τελευταίαν ἐκείνην ἀνάστασιν, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ πάντες αὐτῷ συνῆλθον ἐξ ᾅδου
ἀνερχομένῳ. μόνοι δὲ οἱ πιστεύσαντες, ὡς ὁ θεολόγος Γρηγόριος φησίν.

At ne idcircò mihi dixeris, omnes, qui ante Christum fuerunt, culpâ vacare. Si enim anticipato hoc tempore homo factus fuisset, non ita ex ignorantia periissent, qui expertes fidei ex hac vita decesserunt. 256

 Nihil

Nihil tale dixeris, quotquot enim, ut Joannes Damascenus ait, vitam laboriosissimam in exercitio pietatis duxerunt, etiamsi imprudentes circa fidem aberrarunt, quique animo erant adeo obediente & grato, ut si vidissent, atque audissent, prompti paratique ad credendum fuissent, illi, crede, non perierunt. Neque enim DEus, qui naturâ bonus est, bonam eorum electionem, & immensos illorum labores cum tempore ipso permisisset præterlabi. Idcircò cùm etiam in infernum ipse descendisset, ibique prædicasset, & amplexi sunt hi prædicationem, & crediderunt. Qui verò cæcutientes ex malitia laborant, non solùm manifestè obtueri non potuerunt, verùm etiam tandem excæcati sunt, intellectuali illo sole, uti diximus, illic coruscante. Hoc ipsum excellens ille in rebus divinis Gregorius Magnus subindicans dixit: Fortè an Dominus, quum in inferno apparuit, omnes servavit, vel tantummodo, qui fidem illi adhibuerunt. Nec ista solùm, sed & magnus Epiphanius in oratione qua incipit, τί τοῦτο; σιγὴ πολλή, hæc ad verbum enunciat: Quid igitur? Omnes penitus salvat apparens in inferno DEus? Non. Sed ibidem etiam eos tantùm, qui crediderunt. At quinam illi sunt qui crediderunt? Fortè an illi qui in impietate vitam finierunt, ad credendum tamen erant parati. Atque hac de causa ne dubita. Habes enim præ aliis etiam ipsum Principem Apostolorum Petrum ita de hoc dicentem: Et his, qui in carcere erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli
257 fuerunt aliquando. Hinc itàque etiam magnus ille Cyrillus impulsus dixit: Quemadmodum itaque cum iis, qui in carne erant, cum carne versatus est DEus, ita etiam animabus in inferno prædicavit, proprium habens gestamen, unitam sibi animam. Neque verò secius de his statuit divinissimus Damascenus dicens: Quemadmodum iis, qui in terra erant annunciavit pacem, atque iis quidem qui crediderunt salutis auctor extitit, inobedientes verò, incredulitatis arguit: ita etiam iis, qui sunt in inferno. Optimo itaque ordine omnia dispensans, ita ut neque bonis per ignorantiam bonitas ipsorum pereat, neque mali ullam omninò excusationem habeant dicentes, si scivissemus, credidissemus utique, prædicat etiam in inferno, ut diximus. Similiter atque iis, qui in terris degunt, atque hinc extrahit, qui apti sunt, beneque comparati ad trahendum, & veluti illustris quidam princeps cum eis illinc ascendit. Tametsi enim omnibus communiter largitus est suscitatus è mortuis extremam illam resurrectionem, non tamen etiam omnes cum ipso venerunt ex inferno redeunte, soli verò qui crediderunt, ut inquit Gregorius Theologus.

Maxi-

Maximus etiam Planudes eandem opinionem secutus est orat. in sepulturam Domini, & in planctum sepulchralem sanctissimæ Deiparæ, ubi inter alia: Εἰ γὰρ ἑνὸς ἁμαρτωλοῦ μετανοίᾳ προσιόντος, ἡδονὴν μεγάλην ἥδομενοι, ἵνα οὐκ ἂν ἔλαβον εὐθυμίαν τῶν ψυχῶν, ὥσπερ ἐξ ἀφ' ἑτέρας ἅμα, καὶ σφοδρῷ ἰάχῃ ὀπίσω ἑαυτῶν ποιουμένων τὸν ἅδην, καὶ νυῦ δὴ συγχαίρουσι συνοῦσαις αὐτοῖς καὶ ταῖς ψυχαῖς. τοῦ γὰρ ᾅδου κενωθέντος, γέμει μὲν πνευμάτων προφητικῶν οὐρανὸς, γέμει δὲ καὶ δικαίων, γέμει πατριαρχῶν, &c. 258
Si uno peccatore per pœnitentiam propè adveniente, lætitiâ ingenti exultent, quonam non sese immersissent gaudio, animabus tanquam ex alia regione immoderatâ celeritate, derelictis inferis concomitantibus, quare & nunc unà cum illis simul commorantibus, & animabus reliquis collatentur. Etenim vacuis inferis factis, Propheticis spiritibus cœlum repletur, repletur justis, repletur Patriarchis, &c. Et: Πολλὰ τὰ κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν προβάντα μυστήρια, καὶ πάντα πᾶσαν ὑπερβαίνοντα δύναμιν λόγου. ἓν δὲ οἷον καὶ μέγιστον τὸ τελούμενον σήμερον. τοῦτο δὲ ἐστι νέκρωσις ᾅδου, θανάτος θάνατος, ἐλευθερία ψυχῶν, καὶ πρὸς οὐρανοὺς ἠνεωγμένη τοῖς βουλομένοις ὁδός. πρὸς ὃ καὶ τἄλλα φέρεται πάντα. *Multa in Servatoris nostri in carne ad nos adventu mysteria facilitata sunt, & omnia omnem verborum superant facultatem. Unum illud potissimum, ac maximum, quod hodie fit. Id autem est mortificatio inferni, mortis interitus, animarum liberatio, & apertum ad cœlos volentibus iter. Ad hoc cætera referuntur omnia.* Si volentibus iter patebat, non ergo tantùm justis & fidelibus: si inferi exinaniti exhauriuntur, frustra hinc justos à peccatoribus discernes. Et infrà idem inculcat, dum qvæstionem illam solvere conatur, qvamnam ob caussam diutiùs super terram, qvàm infra terram Servator, salutem evangelizaverit, & cujus gratiâ tempus utrumqve ternario commensuraverit, hoc annorum, dierum alterum.

Nonnulli de hac Christi prædicatione modo, qvo diximus, adeò confidenter locuti sunt, ut ex damnatis etiam unum 259
nominarint Platonem, qvi illius beneficio, & in Christum crediderit, Christumqve secutus, unà cum aliis inter beatorum cœtus fuerit collocatus. Nicetas in orationem Nazianzeni: Ἔσωσε δὲ Χριστὸς εἰς ᾅδην κατιὼν οὐ πάντας, ἀλλὰ μόνους τοὺς πιστεύσαντας. ὁ δὲ Χρυσόστομος ἰσχυρίζεται, ὅτι οὐδένα ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ᾅδῃ σέσωκε, μὴ

ἄξιον

ἄξιον σωτηρίας ὄντα, ὅτε ἀπέθανε. κἂν ἴσως οἱ πιστεύσαντες τότε ἄξιοι ἔδοξαν τῆς σωτηρίας. οἷόν τι καὶ περὶ Πλάτωνος τοῦ ἕλληνος ἐν τοῖς τῶν πατέρων φέρεται διηγήμασιν. ὕβρεσι γὰρ ἐκεῖνος ἀποθανὼν πάλαι ὑπὸ τοῦ τῶν χριστιανῶν ὡς ἄθεος καὶ πονηρὸς ἐβάλλετο. ὄναρ δὲ ἐπιστὰς τῷ ὑβρίζοντι, ᾐτιᾶτο τὸν ἄνδρα, ὡς μάτην αὐτὸν ὑβρίζοντα. ἐγὼ φησιν, ἁμαρτωλὸς μὲν εἶναι οὐκ ἂν ἀρνηθείην. τοῦ Χριστοῦ δὲ εἰς ᾅδην καλιόντος, οὐδεὶς πρόγε ἐμοῦ ἐπίστευσε. Τοιοῦτον τὸ περὶ τοῦ Πλάτωνος διήγημα. εἰ δὲ χρὴ πιστεύειν ἢ μὴ, τοῖς ἀκροαταῖς κρίνειν παρίημι. *Enimverò Christus in infernum descendens non omnes, verùm eos solos, qui crediderunt, salvos fecit. Chrysostomus ipse affirmat, neminem in inferno à Christo salutem accepisse, nisi qui salute dignus esset, cùm ex hac vita discessisset. Ac fortasse qui tum crediderunt, salute digni habiti sunt. Cujusmodi quiddam de ethnico Platone in Patrum historiis circumfertur. Nam cùm diù antè vita functus à quodam Christiano maledictis, conviciisque ut sceleratus & impius laceratus esset, noctu ad convitiatorem suum venit, hominemque accusavit, ut frustra ipsum maledictis insectantem. Ego enim, inquit, me peccatorem esse haud-*
260 *quaquam inficias ivero: verùm cùm Christus in infernum descendit, nemo ante me ad fidem accesfit. Hoc de Platone commemoratur, quod credendum sit, necne, auditoribus judicandum relinquo.* Et Anastasius Sinaita in Odego qvæst. 3. * Μηδαμῶς ἀναθεματίσῃς ἄνθρωπον πρὸ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ τελευτήσαντα, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ πρὸς ἅπαξ καὶ μόνον ἐγένετο τὸ Χριστοῦ κήρυγμα. προλαβὼν γὰρ Ἰωάννης ὁ πρόδρομος ἐκήρυξε κἀκεῖσε τὸν Χριστόν. καὶ ἄκουσον τοῦ ἁγίου Πέτρου λέγοντος περὶ Χριστοῦ, ὅτι πορευθεὶς, φησιν, ἐκήρυξε καὶ τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύμασι τοῖς ποτὲ ἀπειθήσασι. καὶ νῦν φέρεται εἰς ἀρχαίας παραδόσεις, ὅτι τις σχολαστικὸς πολλὰ κατηράσατο Πλάτωνα τὸν φιλόσοφον, φαίνεται οὖν αὐτῷ καθ' ὕπνους ὁ Πλάτων λέγων· ἄνθρωπε, παῦσον τοῦ καταρᾶσθαί με, σεαυτὸν γὰρ βλάπτεις. ὅτι μὲν ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς γέγονα οὐκ ἀρνοῦμαι, πλὴν κατελθόντος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ ᾅδῃ, ὄντως οὐδεὶς ἐπίστευσε πρὸ ἐμοῦ εἰς αὐτόν. Ταῦτα δὲ ἀκούων μὴ νομίσῃς εἶναι πάντοτε ἐν τῷ ᾅδῃ μετάνοιαν. ἅπαξ γὰρ καὶ μόνον οὕτω γέγονεν, ὅτι Χριστὸς ἐν τοῖς καταχθονίοις κατελήλυθε τοὺς ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένους ἐπισκέψασθαι. *Nequaquam diris devovebis hominem, qui ante Christi adventum defunctus est, nam apud inferos prædicatio Salvatoris pervenit, primum quidem Joanne Præcursore Christum illic annunciante, deinde ipso Christo prædicante. De quo audi quid S. Petrus dicat: In quo & his, qui in carce-*

* Hæc non legnntur in Hodego Anastasii Sinaitæ, sed in qvæstionibus & responsionibus qvas sub Sinaitæ nomine editas alii rectius tribuunt juniori Anastasio Nicæno qvæst. CXI.

carcere erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquan-
do. Fertur antiqua traditio de Scholastico quodam, qui multa probra
in Platonem Pholosophum jaciebat, cui secundùm quietem apparvit Pla-
to, eumque sic affatus est: Heus tu desine à maledictis in me vibran-
dis, ne quid tibi mali accersas. Peccator fui, non nego. Caterùm 261
quando Christus ad inferos descendit, ante omnes alios ego in illum credi-
di. Hæc cùm audis, ne censeas in inferno semper dari pœnitentiæ lo-
cum; semel id accidit, quando redemptor noster ad loca subterranea
descendit, ut omnes, qui à condito mundo obierant, inviseret. Et
ne illis deesset sacræ Scripturæ auctoritas, ex epist. 1. Petri
cap. 3. verba illa adducunt: Ὅτι καὶ Χριστὸς ἅπαξ περὶ ἁμαρ-
τιῶν ἔπαθε δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων. ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θα-
νατωθεὶς μὲν σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυ-
λακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτε, ὅτε ἀπεξεδέχετο
ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέραις Νῶε κατασκευαζομένης κιβωτοῦ.
Quia & Christus semel pro peccatis passus est, justus pro injustis, ut nos
offerret DEo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu, in
quo & his, qui in custodia erant spiritibus profectus prædicavit, incre-
dulis aliquando, quando expectabat DEi longánimitas in diebus Noë,
dum fabricaretur arca. His similia Justinus Martyr Dialogo cum
Tryphone, Isaiæ tribuit, & Jeremiæ Irenæus lib. 4. cap. 39.
qvæ apud eos nusqvam leguntur. *Commemoratus est Dominus san-*
ctus Israël mortuorum suorum, qui dormierant in terra sepultionis, &
descendit ad eos evangelizare salutem, quæ est ab eo, ut salvaret eos.

Zonaras, Planudes Xanthopulo favent, viri ejusdem
cum Xanthopulo farinæ. Non ii tamen sunt, qvi eum & semet-
ipsos, qvando hæretica proferunt, ab hæreseos nota possent
vindicare. Immò dum in eodem asserendo conveniunt, Xan- 262
thopuli nobis mens clariùs innotescit. Nec invertendo senten-
tiam, hæreseos notam subterfugiet. Quare ejus verba examine-
mus. Eum de infidelibus, & ad pœnas sempiternas damnatis
verba facere, ipsemet aperit, qvi sanctorum ac justorum ani-
mas, qvas aliâ ratione vult fuisse salvas, ab animabus hujusce-
modi prædicatione liberatis discernit, ac dividit. *Veruntamen*
ad infernum descendens non omnes vita restituit, sed qui illi credere

volverunt. Animas verò Sanctorum, qui ab orbe condito fuerunt, ab inferorum domino violenter custodia mancipatas liberavit. Diversi ergo sunt qvibus prædicatur, à Sanctis qvi conclusi in carcere liberantur, ergo non possunt esse, nisi peccatores usqve ad vitæ exitum, & pœnis æternis condemnati. De iis qvi in Purgatorio erant intelligi non potest. Qvi enim Xanthopulus Purgatorium concedet? Qvod si concederet, dum ait ex illis non omnes ad salutem protractos, de Purgatorio sermo esse non potest. Sive enim Christus descensu illo suo Purgatorii omnes animas à pœnis, idqve cum sufficiente compensatione, & solutione pœnæ pro culpa, aut etiam liberalitate Christi, sive non omnes, sed aliqvas liberaverit, id certum, firmumqve est, animas in Purgatorio detentas tandem aliqvando post purgata scelera, ad beatitudinem traduci. At qvibus prædicavit Christus, pleræqve in illis iisdem pœnis, in qvibus erant ante prædicationem permanserunt, sine spe ulla salutis. Ergo non est sermo de animis Purgatorii.

263 Qvare sive dicant, omnes damnatos per illam Christi prædicationem, sive aliqvos esse salvatos, error est, & hæresis manifesta, damnata à D. Augustino lib. de Hæresibus cap. 79. & Philastrio cap. 47. Qvam etiam in Marcione Irenæus, & Epiphanius damnarunt, qvi descensu Christi ad inferos omnes impios salvatos regnum DEi percepisse, justos verò ac sanctos non fuisse ab illo liberatos, cùm noluissent ipsi credere, asserebat. Et Gregorius Papa tanqvam hæreticum in Georgio Presbytero, & Theodoro Diacono Ecclesiæ Constantinopolitanæ condemnavit, confirmatqve suam sententiam Augustini & Philastrii auctoritate lib. 6. epist. 15. *Præterea post discessum vestrum dilectissimis filiis meis Diaconis narrantibus agnovi, quod dilectio vestra dixisset, Omnipotentem Dominum Salvatorem nostrum Jesum Christum ad inferos descendentem, omnes qui illic confiterentur eum DEum, salvasse, atque à pœnis debitis liberasse. De qua re volo, ut fraternitas vestra longè aliter sentiat. Descendens quippe ad inferos solos illos per suam gratiam liberavit, qui eum & venturum esse crediderant, & præcepta ejus vivendo tenuerant. Constat autem quia post Incarnationem Domini nul-*

lus

lus etiam ex his salvari potest, qui fidem illius tenent, & vitam fidei non habent: quia scriptum est, Confitentur se nosse DEum, factis autem negant. Et Joannes ait, Qui dicit quia novit eum, & mandata ejus non custodit, mendax est. Jacobus quoque frater Domini scribit dicens, Fides sine operibus mortua est. Si ergo fideles nunc sine bonis operibus non salvantur, & infideles ac reprobi sine bona actione Domino ad inferos descendente salvati sunt; melior illorum sors fuit, qui Incarnationem Domini minimè viderunt, quàm horum, qui post Incarnationis ejus mysterium nati sunt. Quod quantæ fatuitatis sit dicere, vel sentire, ipse Dominus testatur discipulis dicens, Multi Reges & Prophetæ cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Sed ne dilectionem vestram in mea disputatione immorer, quid de hac hæresi Philaster in libro, quem de hæresibus scripsit, dixerit, cognoscat, cujus hæc verba sunt: Sunt Hæretici qui dicunt, Dominum in infernum descendisse, & omnibus post mortem suam etiam ibidem se nunciasse, ut confitentes ibidem salvarentur: cùm hoc sit contrarium dicenti Prophetæ David: In inferno autem quis confitebitur tibi? & Apostolus, Quotquot sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. Cujus verbis beatus quoque Augustinus in eo libro concordat, quem de hæresibus scripsit. Hæc itaque omnia pertractantes, nihil aliud teneatis, nisi quod vera fides per Catholicam Ecclesiam docet: quia descendens ad inferos Dominus illos solummodò ab inferni claustris eripuit, quos viventes in carne per suam gratiam in fide & bona operatione servavit. Quod enim per Evangelium dicit: Cùm exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipsum: omnia videlicet electa. Nam trahi ad DEum post mortem non potuit, qui se à DEo malè vivendo separavit. 264

Si Græci dicant, Augustinum & Philastrium esse auctores Latinos. Nolo ab ipsis qværere qvanam ratione apud ipsos Latinum nomen exosum est adeò, ut auctoritate, qvam præ se 265 habet in confirmandis fidei dogmatibus, solum modò qvod contra eos sit, carere debeat. Latini veritatem non à Latinis tantùm, sed à Græcis ipsis, sicubi eam esse odorentur, sedulò & alacriter expiscantur. Illud negare non poterunt, Georgium Presbyterum, & Theodorum Diaconum, qvi de descensu Christi ad inferos ea tunc affirmabant, qvæ nunc Xanthopulus, Zonaras, Oecumenius, Planudes, aliiqve nonnulli dictitant,

Græcos fuisse, Ecclesiæ Constantinopolitanæ alumnos, Gregorio Romano Pontifici ad eorum dicta refellenda, & ingenia convincenda satis fuisse auctoritatem & Philastrii, & Augustini. Eruntne recentiores isti Græci antiqvis illis sapientiores, prudentiores, in rebus fidei addiscendis accuratiores? nollem essent pervicaciores.

Dixerant in Triodio, ut nos ibi u) abundè probavimus, damnatos piorum precibus, animasqve æternis suppliciis addictas sublevari, qvandoqve etiam liberari, ut potioribus argumentis rem comprobarent, hæc de novo nobis obiiciunt, contenduntqve, Christum eorum plurimos, qvi scilicet in eum crediderunt, liberasse. Qvod utiqve hæreticum est, cùm universalis totius Ecclesiæ consensus ille sit, sanctorum Patrum, & Scripturæ sacræ testimoniis confirmatus, pœnas damnatorum esse æternas, & in inferno nullam esse redemptionem.

Si dicant ex speciali privilegio, & Christi arbitrio illos fuisse liberatos; doceant de privilegio. Sanè proposita illis prædicatio, libera, sed effectu tantùm valida, si ipsi credidissent, non speciale privilegium, sed legem ordinariam arguit. Ut ergo pœnas inferni aliqvando finem habituras fidelibus inculcarent, præter tot alias machinas commentum etiam de prædicatione Christi superinduxerunt.

266 Sed benè est, qvando illius Ecclesiæ lumina, ac primi Patres, qvibus ipsi potiùs animum, qvàm istis tantùm schismati firmando intentis, advertere debent, piorum tantùm animas ac sanctorum, descensu illo Christi à miseriis illis, fas est enim statum illum nullâ DEi visione pellucidum, ita nuncupare, fuisse liberatas affirment. Et cùm hic non sit hujus controversiæ examinandæ locus, sed tantùm istius libri errores indagandi, ac manifestandi, in illis afferendis paucis me expediam. Cyrillus Hierosolymitanus catechef. 4. illuminatorum, & catechef. 14. Epiphanius hæref. 69. contra Arianos, Joannes Chrysostomus orat.

u) Supra p. 116. seq.

orat. 5. de Resurrectione, & demonstratione adversus Gentiles, qvòd Christus sit DEus, Synesius hymno 9. Philo Carpathius in illud Cantici, *apprehendam te.* Joannes Cassianus de canonico divinarum orationum, & psalmorum modo lib. 3. cap. 3. Nicetas in orationem dictam Nazianzeni. Et qvod magis mirère, ipse etiam Nicephorus Histor. Eccles. lib. 1. cap. 31. Ὁ γὰρ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστὸς μετὰ ψυχῆς μόνης διαιρεθείσης τῷ θανάτῳ τοῦ σώματος ἐπιφανεὶς ταῖς ἐν ᾅδου τῶν δικαίων ψυχαῖς τῆς πρὸς 267
τὸν παράδεισον ὁδοιπορίας ὁδηγὸς ἐχρημάτιζε, φωτὸς ἀρχηγὸς, καὶ ἡγεμὼν αὐτοῖς τῆς ὁδοῦ, ὥσπερ δὴ καὶ τῷ λῃστῇ γεγονώς. *Ipse enim justitiæ sol Christus anima sola per mortem à corpore segregata apud inferos justorum animis præsto fuit, & dux itineris ad paradisum. ferentis praiit lucis princeps, viaque ductor eis perinde atque latroni factus.* Ejusdem etiam commatis Nilus Monachus ad Philippum sacerdotem, de Trinitate & incarnatione Tractatu: Καὶ σώματι προσβαλὼν ὁ θάνατος ἀνθρωπίνῳ δυνάμει θεότητος καταπεράσσεται, καὶ ἀνάγονται ἐκεῖθεν αἱ ἀπ' αἰῶνος τῶν δικαίων πεπεδημέναι ψυχαί. ἀπὸ γὰρ Ἀδὰμ μέχρι καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας πᾶσαι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων δικαίων τε καὶ ἀδίκων ἐκεῖσε κατείχοντο δίκας τῆς παρακοῆς ἐκτινόμεναι. ἐλθὼν δὲ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ᾅδῃ οὐ πάντας ἁπλῶς τοὺς κρατουμένους ὑπ' αὐτοῦ ἀνέσωσεν, ἀλλ' ὅσοι θεὸν αὐτὸν ᾔδεισαν, καὶ ἐπεπιστεύκεισαν, καὶ ἀνωμολόγησαν. *Et cùm corpori humano mors incidisset, deitatis potentia disrumpitur, & educuntur ex eo loco, quæ à seculo justorum animæ vinctæ erant. Ab Adamo enim usque ad præsentiam Christi, omnes hominum sive justorum, sive impiorum animæ inibi detinebantur, inobedientiæ pœnas persolventes. Veniens verò Christus ad inferos, non omnes penitus ab eo detentos liberavit, sed eos tantùm qui ipsum noverant, & in eum crediderant, eumque confessi sunt.*

Auctoritatibus pro Synaxarii Auctoris sententia, facili negotio occurrere possumus. Clementis Alexandrini ad confirmanda Ecclesiæ dogmata, si præter aliorum Sanctorum mentem, & Ecclesiæ decreta loqvatur, auctoritas nulla est, scatet enim ubiqve erroribus, & præcipuè in hoc loco, ubi de prædicatione Christi in inferno sermonem instituit, Hydræ Origenicæ nasciture seminarium qvoddam est. Illius contra Ecclesiæ dogma- 268

dogmata conatus ab antiqvis ſcriptoribus damnati ſunt, & nunc in dies à recentioribus refelluntur. Si cum Eccleſia loqvitur, ob antiqvitatem venerabilis eſt, & ſuo teſtimonio non ingratus accedit. Anne hoc, qvod de Chriſti apud inferos prædicatione diſſeminavit, Origeni cujus ipſe doctor extitit, cauſa errandi fuerit, cùm in eo qvaſi in matre, de damnatorum aliqvando ſalute hæreſis contineatur.

Damaſceni in libro de fide orthodoxa ea ſententia fuit, non minùs viventibus, qvàm mortuis Chriſti Incarnationem beneficam fuiſſe, nec minus illis illuxiſſe; qvin etiam ſua prædicatione non minùs liberalem adveniſſe: ſuâ namqve præſentiâ illis ſpiritibus prædicavit, hoc eſt eorum fidem indicavit, vitæqve anteactæ probitatem dignis celebravit laudibus, qvibus poſteà vitam beatam impertivit, infidelium contumaciam arguit. Nec aliam fuiſſe Damaſceni ſententiam ſatis abundè docent, qvæ ipſe orat. de Transfiguratione Domini ediſſerit: ibi enim omnia, qvæ per deſcenſum Chriſti ad inferos effecta ſunt, enumerans, de damnatis ne verbum qvidem faciens, tantùm juſtorum & ſan-
269 ctorum animas commemorat. Εἰ ἐν ὄρει Θαβὼρ μεμενήκατε, οὐκ ἂν εἰς πέρας ἡ πρὸς σὲ ἐπαγγελία ἐκβέβηκεν, οὐ γὰρ ἂν κλειδοῦχος τῆς βασιλείας γεγένησαι. οὐκ ἂν λῃστῇ ἠνέῳκτο ὁ παράδεισος, οὐκ ἂν ἡ γαῦρος τυραννὶς τοῦ θανάτου κατήργητο, οὐκ ἂν εἰς προνομὴν τὰ τοῦ ᾅδου βασίλεια δέδοτο. οὐκ ἂν Ἀδὰμ ἀνασέσωστο, οὐκ ἂν ἡ Εὔα ἀπολελύτρωτο, οὐκ ἂν πατριάρχαι, καὶ προφῆται, καὶ δίκαιοι τῶν ᾅδου μυχῶν ἀνεσώθησαν, οὐκ ἂν ἡ φύσις τὴν ἀφθαρσίαν περιβέβλητο. *Si in monte Thabor manſiſſetis, nequaquam, ô Petre, pollicitatio tibi facta exitum nacta fuiſſet, non enim regni claviger extitiſſes: non latroni paradiſus patuiſſet: non ſuperba atque inſolens tyrannis deleta fuiſſet: non Adamus ſaluti reſtitutus, non Eva redempta, non Patriarchæ, ac Prophetæ, & juſti ex imis inferni receſſibus erepti fuiſſent, non denique humana natura incorruptibilitatem induiſſet.* In exacta hac rerum enumeratione, nusqvam rei, qvæ tanti intereſſet, oblitus, tam grande DEi beneficium in genus humanum, & peccatores ſiluiſſet.

Majo-

Majorem difficultatem habet, qvod ipse scripsit in sermone de defunctis. Nihilominùs ibi etiam palam fatetur, se non assertivè, sed probabiliter loqvi. *Ἰδὲ ποῦ φέρων ὁ λόγος ἀνήγαγεν ἡμᾶς λῦσαι σὺν Θεῷ, καὶ διευκρινῆσαι πρᾶγμα, μικροῦ δεῖν κεκαλυμμένον· οὐκ ἀποφαντικῶς διὰ τὸ ἀνάξιον, ἀλλὰ συλλογιστικῶς διὰ τὸ φιλάδελφον. En quò nos oratio provexerit, ut rem penè occultam, & opertam juvante DEo explicaremus, atque id non veluti quandam sententiam pronunciantes, neque enim id patitur nostra indignitas, sed rationibus atque conjecturis, ut chari-* 170
tas postulat, utentes. Et suæ dissertationi veram aliorum tanqvam digniorem, ut ego existimo, præposuit. *Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔσωσε πάντας ὁ ζωοδότης, ἀλλ' ὡς εἴρηται κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας. Τινὲς γοῦν φασὶ τοὺς προπεπιστευκότας, οἵ τινες εἰσὶ πατέρες καὶ προφῆται, βασιλεῖς καὶ ὕπαρχαι, καί τινες ἄλλοι τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων, εὐαρίθμητοι καὶ πρόδηλοι τοῖς πᾶσιν. Neque enim ille vitæ Auctor omnibus sine exceptione salutem attulit, sed illis demùm, qui illic quoque, uti dictum est, ipsius fidem amplexi sunt. At nonnulli quidem eos, qui antè crediderunt, intelligunt, Patres nempe, & Prophetas, & Reges, ac Principes, aliosque nonnullos Hebraici populi, qui facilè recenseri possunt, omnibusque noti ac conspicui sunt.* Potuit ergo Damascenus in conventu doctissimorum hominum plures sententias licet adversas in medium proferre, qvas ipsis postea examinandas relinqveret, & cùm propositum illius non parùm prædicatio Christi adjuvaret, *διὰ τὸ φιλάδελφον*, charitate scilicet in fratres, ut ipse opinabatur, exposuit.

Verùm enimverò sermo ille nescio qvid mihi semper suboluit, & ut verum fatear, nunqvam x) Damasceni fœtum legitimum existimavi, sed ut aliàs sæpè contingit, à nebulonibus, ut gratiam, ac pondus orationi tanti Patris nomine adderent, Damasceno fuisse appictum. Qvod dummodò è Damasceni operibus erro non es, facillimo negotio persentisces. Levis

x) Eadem aliorum virorum doctorum est de hoc sermone sententia. Vide censuras Rob. Coci pag. 427. seq. & Damascenum nuper editum à doctiss. Viro Michaele Leqvien.

* pag. 119. seq.

271 Levis eſt inprimis, ac nugax hic auctor, qvi de graviſſimis rebus agens, qvaſi per ſaturam ludens carmine, & proſa nullo dicendi fine, orationem omnem infarcit. Dictio illi, ac modus, ſi rectè conſideres, vilis, & è trivio, hiulca, languida, affectata, puerilis, & à Damaſcenica mirum qvantum diverſa, qvæ licèt oratoriis floſculis, & accurata exponendi formâ non luxuriet, fluit tamen inoffenſa, ſuâ facilitate decora, concentu gravis, ſententiarum pondere clara, ſevera, æqvalis, divina. Verſus Damaſceni cùm aliàs elegantiſſimi ſint, ſelectis ſemper verbis nitidi, qvantitate ſyllabarum ſemper commodi, erroribus ſemper innoxii, hi qvi in iſto ſermone leguntur, ſi numerum tantùm ſyllabarum demas, ſemper incompti, ac ruſtici in ipſa tanta deformitate conformes. Ad hoc probandum nullum argumentum erit validius ipſâ lectione, lege, ſi potes, ſine faſtidio, per te tantùm nullo alio duce me vera fateri cognoſces. Præterà omnes illæ hiſtoriæ qvæ ab eo adducuntur, ex anilibus confabulationibus deſcriptæ ſunt, de qvibus nos ſuperiùs * nonnulla diximus: at qvomodo Damaſcenus hujus orationis auctor eſſe poterit, qvi ſecundo de fide orthodoxa cap. 4. ſcribit. Διὸ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς δαίμοσιν. αὐτοῦ ἡτοίμασται τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, καὶ ἡ κόλασις ἡ αἰώνιος, καὶ τοῖς ἑπομένοις αὐτῷ. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἔκπτωσις. μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον. *Ob idque diabolo, ipſiusque dæmonibus, isque qui ducem ipſum ſequun-*
272 *tur, nunquam extinguendus ignis, ſuppliciumque ſempiternum paratum eſt. Illud etiam ſcire non alienum fuerit, quod hominibus mors eſt, hoc Angelis lapſum extitiſſe. Poſt lapſum enim præcluſa eſt jam illis omnis reſipiſcendi facultas, quemadmodum & hominibus, poſtquam ex hac vita migarunt*, cùm hic ſæpius inculcetur poſt mortem in inferno eſſe ἐξομολόγησιν, confeſſionem, μετάνοιαν, pœnitentiam. Planè tamen nullum eſt, qvod aliqvi dixerunt hanc orationem non eſſe Damaſceni, cum Damaſcenus ſit antiqvior Gregorio Papâ primo, ad cujus preces ſalus Trajano defertur, cùm ex Joanne Patriarcha Hieroſolymitano, qvi ejus vitam deſcripſit, manifeſtum ſit, Damaſcenum ſub Leone Iſauro Iconomacho floruiſſe, ſub Gregorio ſecundo,

cundò. Auctoritas ergo hujus orationis, cùm Damasceni non sit, non tanti fieri debet.

Oecumenii item, & Zonaræ, & Maximi Planudæ auctoritas tantùm Xanthopuli sententiam exponunt, qvi de hac re cùm malè senserit, malè etiam sensisse Xanthopulum ejusdem farinæ hominem necesse est. Et expositio Oecumenii insulsissima est. DEus enim non ex eo qvod qvisqve facturus est, sed ex eo, qvod re ipsa fecerit sententiam fert. Et profectò divinæ liberalitatis beneficium nullum esset, si ex eo qvod aliqvis acturus erat, judicandus est.

Nicetas qvid senserit, clarum est: cùm ipse dicat sancto- 273
rum animas ac piorum tantùm fuisse liberatas, probètqve testimonio Chrysostomi. *Ἔσωσε δὲ Χριστὸς εἰς ᾅδην καθελθὼν οὐ πάντας, ἀλλὰ μόνους τοὺς πιστεύσαντας, ὁ δὲ Χρυσόστομος ἰσχυρίζεται, ὅτι οὐδένα ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ᾅδῃ σέσωκεν, μὴ ἄξιον σωτηρίας ὄντα, ὅτε ἀπέθανεν. Enimverò Christus in infernum descendens non omnes, verùm eos solos qui crediderunt salvos fecit. Chrysostomus ipse affirmat, neminem in inferno à Christo salutem accepisse, nisi qui salute dignus esset, cùm ex hac vita discessisset.* Et ad fabellam illam de Platonis salute minimè animum advertit.

Gregorii Nazianzeni verba dubia sanè, nullo modo sententiam dubiam faciunt. Neqve enim ipse dubitavit num Christus apud inferos omnes absqve ulla exceptione salvos fecerit, an eos dumtaxat, qvi crediderunt: sed solùm qvid in eo mysterio inqvirendum, meditandumqve esset, proposuit. Planè namqve ipse sciebat neminem absqve fide DEo placere potuisse. Nec aliam fuisse Nazianzeni mentem colligi etiam potest ex Georgii commentario in eundem locum. Οὕτω, scribit, *καὶ εἰς ᾅδου κατερχομένῳ τῷ λόγῳ συγκάτεισιν, οὐκ ἐπὶ κακῷ δῆλον, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἐρευνῆσαι, καὶ μαθεῖν τὸ μυστήριον τῆς εἰς τὸν ᾅδην τοῦ θεοῦ συγκαταβάσεως, καὶ τῶν ἐκεῖσε γινομένων τε, καὶ ἐπιτελουμένων τὸν ὑπερφυᾶ διδαχθῆναι λόγον. Et cùm ad inferos descendenti verbo unà descendit, neque ad ma-*

lum, ut patet, sed ut disquirat, conspiciatque DEi in infernum descensus arcana, & eorum quæ ibi peraguntur, atque perficiuntur, supernaturalem rationem edoceatur.

274 Anastasio Antiocheno satisfaciam, si dicam, qvæstiones illas, * qvæ sub ejus nomine circumferuntur, non omnes esse Anastasio adscribendas. Opus etenim inordinatum, ac varium lectores ipsi pro arbitrio, aliis additis, aliis detruncatis, immutarunt, & dum legerent, qvidqvid notatu dignum occurrebat in margine, vel alibi ascripsere. Exscriptores deinde additamenta illa notha, ac si legitima essent, dum exscribunt, in textum referunt, & Auctoris sanè maximi opus eruditum, ac verâ sapientiâ plenum, invertunt. Exempli loco illud tantùm sit; cùm Anastasius ab aliis sanctis Patribus plura acceperit, aliiqve Patres posteriores ab Anastasio, vel ab aliis, ex qvibus etiam Anastasius sua mutuati fuissent, lector memoriæ adjuvandæ gratiâ adnotavit sententiam illam esse & Maximi Monachi, & Joannis Climacis, sive etiam Nicephori Constantinopolitani. Exscriptor deinde nomina illa, qvasi ab Anastasio, vel à qvæstionum auctore indicata fuissent, in copia apposuit. Et Turrianus gravissimus vir se vidisse exemplar Messanense tradit, in qvo qvædam ex illis nominibus non legebantur. Qvod dicimus de nominibus, de sententia, & rebus ipsis dicendum est. Neqve melius habitæ sunt hæ Anastasiii qvæstiones, ac illæ, qvæ sub Athanasii nomine ad Antiochum, & Justini Martyris ad orthodoxos. Qvare fabulosa de salute Platonis, & prædicatione Christi, qvæ inter eas leguntur, non convincunt, ea fuisse
275 ab Anastasio scripta, vel dictata. Nec dubito ab sciolis qvibusdam sancto fuisse annexa, cùm nec inter se conveniant, neqve cum aliis ab eodem patre aliis in locis expositis.

Locus

* Qvæstiones & responsiones XCIII. primum latinè sub Anastasii Nicæni nomine edidit Gentianus Hervetus, ex cujus interpretatione leguntur in antiqvis Bibliothecis Patrum. Deinde qvæstiones CLIV. Græce & latine vulgavit Jac. Gretserus Ingolstad 1617. 4. sub nomine Anastasii Sinaitæ, Patriarchæ Antiocheni qvi A. C. 599. diem obiit. Ex Gretseri versione recusæ sunt in Bibliotheca Patrum novissima Lugdunensi Tomo IX. Sed novâ confusione animadversiones Interpretis verbis Græci scriptoris permixtæ sunt.

Locus omnium difficillimus est D. Petri, y) in qvo exponendo multi insudarunt, an Doctoris mentem sint assecuti, in dubio est. Ne varias aliorum hîc expositiones aggeram, eam solùm in medium adducam, qvæ verba illa de descensu Christi ad inferos interpretatur, qvæ & sanior esse videtur, & communior. Ait namqve D. Petrus, Christum suâ morte, cùm ad inferiores partes terræ pervenisset, spiritibus, justis videlicèt, qvi ibi in sinu Abrahæ detinebantur, prædicasse, manifestasse videlicet suam Incarnationem, & qvanam ratione illorum redemptionis, ac restitutionis in integrum causa fuisset, idqve præconis ad morem clarè, & sonore intonuisse justis omnibus, & maximè iis qvi pervicaces & obstinati cùm Noë arca appararetur, sed DEi longanimitate, ac patientiâ in bonam frugem conversi, commissorum delictorum pœnitentiâ peractâ in sinum Abrahæ delati similem Christi descensum anxiè expectabant, qvo illis beata vita impertiretur. Scio variè ab aliis locum hunc explicari, hæc tamen sententia mihi verbis conformior, & textui Scripturæ aptior videtur. Non ait ergo Petrus Christum in inferno omnibus ibidem contentis se ipsum manifestasse, sed sanctis & justis tantùm. Qvinam autem isti fuerint, non adeò dignosci facilè possunt, 276
cùm in tanta malorum illuvie hominum animis refractariis, qvando & DEi tolerantia, ac summa humanitas indignata excidium omnibus sine ulla spe salutis minitaretur, inventi sint aliqvi, qvi errorem agnoscentes, & ex animo detestantes, ac pœnitentiam agentes iram DEi averterint, & misericordiam consecuti non in corporibus, ac facultatibus, qvæ veluti causas tanti mali ingentes aqvarum voragines absorpserant, in sinu Abrahæ recepti fuerint. Ne damnemus ergo tempora, licèt infelicissima, ne homines omnes unâ lance dimetiamur, ac reprobemus. Novit enim Dominus ex peccatoribus suscitare semen Abrahæ, genus electum, pium, sanctum. Qvod si tempore diluvii factum est in tanta rerum omnium angustia, multò magis aliis etiam temporibus,

y) 1. Petr. III. 19. ad qvem locum præter interpretes confer si placet Petavium XIII. 18. dogm. Theol. de incarnatione. & D. Tho. Ittigi τοῦ μακαρίτου diss. de Evangelio mortuis annunciato.

cùm non ita craſſatur iniqvitas, fiet. Videat ergo Xanthopulus num benè intellexerit Petrum, qvi non ſanctis, ſed damnatis ſcribit Chriſtum prædicaſſe, & ex illis omnes, qvi crediderant, liberaſſe.

Illa præterà Synaxarii verba conſideranda ſunt. Sanctorum animas, ait, ab inferorum domino violenter cuſtodiâ mancipatas liberavit, *τὰς δὲ ψυχὰς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων βιαίως κρατουμένας παρὰ τῷ ᾅδου ἠλευθέρωσε.* Error fuit Origenis, & aliorum ab Euſtathio Antiocheno reprobatus, qvo aſſerebatur, non tantùm damnatorum, ſed juſtorum etiam animas
277 in inferno ſub poteſtate dæmonis z) fuiſſe. Vide qvæ nos tractatu noſtro de de Engaſtrimytho cap. 7. & 12. pro Catholica veritate tuenda adduximus. At dum in Beatis illis, qvi in ſumma mentis tranqvillitate qviescebant, nullis doloribus, nullis anguſtiis obnoxii, perfectam beatitudinem, qvæ in viſione DEi erat, expectantes, vim ab inferorum domino aſſeris, injuſti dæmonis in illas facultatem, & dominium, illudqve violentum inſinuas. Hoc eſt non in ſinu Abrahæ, ſed in crudeliſſimi animarem hoſtis ergaſtulo commorari, & Origenis errorum perpetuis tenebris damnatum, nunc demum in lucem ab orco evocare.

IV. Qvartum in libro animadvertendum eſt, ex verbulo malè edito ingentem Divæ Virgini injuriam appingi. Qvod niſi viderem ſæpiùs repetitum, ſemperqve eodem cum errore prolatum, veluti correctorum oſcitantiâ intruſum negligerem. Carmen eſt Joannis Damaſceni, ſive Joannis Ardæ in Pentecoſtem ad ipſam Virginem pag. 172. a. f. *χαίροις ἄνασσα μητροπαρθένων κλέος.* *Salve Regina*, *Matri-virginum gloria.* Eodem modo legitur & pag. 190. a. m. pag. 134. a. p. pag. 250. b. m. & qvotiescunqve carmen illud repetitur, ſemper Virgo, *Matri-virginum* gloria eſt. Typographi in uno vel alte-

z) Atqvi in verbis Synaxarii animæ juſtorum non dicuntur detentæ à dæmone, ſed tantum *παρὰ τῷ ᾅδῃ*, hoc eſt in loco & ſtatu à perfecta beatitate & viſione beata DEI ſejuncto, limbum Patrum Eccleſia Latina appellat.

altero loco errare potuerunt· Cùm verò ubiqve ita legatur,
errorem in verbis ineſſe dicendum eſt : eoqve præcipuè
qvòd in aliis etiam editionibus ita habeatur , ut in editione
Spinelliana anni 1600. Unam inter mulieres *Matri-virginem* 278
novi Divam Virginem , præqve ea ſola nulla alia eſt , illa
enim ſola Chriſtum peperit , & Virgo & Mater nobis inno-
tuit. Titus Boſtrenſis : Ἠπίστησε καὶ αὐτὴ· οὐχ ὑπεβλήθη δὲ τῷ τῆς
ἀπιστίας ἐπιτιμίῳ καθὰ καὶ Ζαχαρίας, διότι ὁ μὲν εἶχε πολλὰ παρα-
δείγματα τῆς ἐν γήρᾳ παιδοποιΐας τὴν Σάῤῥαν Ῥεβέκκαν , τὴν Ῥαχὴλ,
τὴν Ἄνναν , ἡ δὲ παρθένος οὐδὲ ἕν. οὐδεμία γὰρ παρθένος ἕως αὐ-
τῆς ἄνευ ἀνδρὸς συνέλαβε καὶ τέτοκεν. λέγει πῶς ἔσται ταῦτα οὐχ
ὡς ἀπίστως ἀντιλέγουσα , ἀλλ' ὡς σοφὴ ζητοῦσα τὸν τρόπον τοῦ λε-
γομένου πράγματος. ἐπεὶ οὐδέποτε γέγονε τὸ παρθένον τεκεῖν. ὅθεν
οὐκ ἐπιτιμᾶται, ἀλλὰ διδάσκεται τὸν τρόπον τοῦ παραδόξου τόκου.
Et : οὐκ οἶδεν ἡ φύσις ἃ λέγεις. ὅθεν καὶ συγγινώσκει ὁ ἄγγελος.
οὐδὲ γὰρ γέγονε πρότερόν τι τοιοῦτον , οὐδὲ μετὰ ταῦτα γενήσεται. λέγω
δὴ τὸ παρθένον τεκεῖν. Et ille alius : εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ,
οὐδεμία γὰρ τῆς τοσαύτης χάριτος κοινωνὸς , οὔτε γέγονεν , οὔτε
γενέσθαι δύναται. ἓν γὰρ τὸ θεῖον κύημα , καὶ μία γεννήσασα.
*Nec ipſa quidem credidit ; attamen incredulitatis pœnas non ſubiit,
quemadmodum Zacharias , hic etenim multa in ſenecta parturitionis
habebat exempla , Sarram , Rebeccam , Rachel , Annam : Virgo
verò nullum penitus , nulla quippe ante eam virgo ſine viro concepit,
& peperit. Dicit , quomodo erunt hæc , non quòd fidem non præ-
bens , ſeſe opponens : ſed veluti prudens , modum de re , quæ
agebatur , inquirens. Quandoquidem nunquam id evenit , ut virgo
pareret. Quare non reprehenditur , ſed modum partus admirabilis
edocetur.* Et : *Quæ tu aſſeris , natura non novit , hinc Angelus
condonat , neque enim anteà ſimile quidpiam factum eſt , nec poſterum* 279
in tempus futurum fiet , Virginem , inquam parere. Et alius in
Lucam , Benedicta tu in mulieribus. *Nemo enim tantæ gratiæ
particeps facta eſt , nec fieri poteſt. Divinus ſiquidem partus unus eſt,
& quæ generavit , una.* Græci etiam in Paracletice canunt:
ὢ θαύματος καινοῦ πάντων τῶν πάλαι θαυμάτων , τίς γὰρ ἔγνω μητέρα
ἄνευ ἀνδρὸς τετοκυῖαν ; *O admirandum novum vetera omnia mirabilia
exuperans , quis enim novit matrem , quæ ſine viro generavit ?* Et:

ποία μήτηρ ἠκούσθη παρθένος; ποία δὲ παρθένος μήτηρ ἐγνωρίσθη, πάντα τὰ σὰ θεοτόκε παράδοξα. *Quæ mater audita est virgo, quæ verò virgo mater agnita est? Omnia tua, Deipara, admirabilia.* Et: τῶν γηγενῶν τίς ἤκουσε τοιοῦτον, ἢ τίς ἑώρακέ ποτε, παρθένος ἐν γαστρὶ εὑρέθη ἔχουσα, καὶ ἀνωδίνως τὸ βρέφος ἀποτεκοῦσα. τοιοῦτον σου τὸ θαῦμα. *Quis mortalium simile audivit? aut quis unquam conspexit? Virgo inventa est in utero habens, eademque sine dolore filium peperit, tale est tuum miraculum.* Et: φοβερὸν τὸ μυστήριον, καὶ τὸ θαῦμα παράδοξον, πῶς ἡ παρθένος τὸν κτίστην τῶν ἁπάντων ἐβάστασε, καὶ μετὰ τόκον, πάλιν σῶα καὶ παρθένος διέμεινε. *Terribile mysterium, & miraculum admirandum, quomodo Virgo creatorem omnium gestavit, & post partum rursus integra & virgo permansit.* Et: τοῦ θείου τόκου σου ἁγνὴ πάσης φύσεως τάξιν ὑπερβαίνει τὸ θαῦμα, θεὸν γὰρ ὑπερφυῶς συνέλαβες ἐν γαστρὶ, καὶ τεκοῦσα μένεις ἀεὶ παρθένος. *Divini partus tui, ô pura, omnem naturæ ordinem miraculum superat, DEum enim supra naturam concepisti in utero, & postquam generasti permanet semper virgo.* Qvid plura? δέσποινα ἐν μήτρᾳ τὸν νομοδότην
280 καὶ βασιλέα Χριστὸν συλλαβοῦσα μητροπάρθενε. *Domina in utero legum datorem, & Regem Christum concipiens sola mater, & virgo.* Et: ἐκ σοῦ γὰρ ἐσαρκώθη ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, μόνη γὰρ ὑπάρχεις μήτηρ, καὶ παρθένος. *Ex te enim carnem assumpsit Servator mundi, sola etenim es mater & virgo.* Et: σὺ γὰρ μόνη γέγονας ἐν γυναιξὶ, καὶ μήτηρ, καὶ παρθένος, καὶ σὺ μόνη πάναγνε ἐγαλούχησας υἱὸν ζωοδότην. *Tu enim sola inter mulieres facta es & mater, & virgo, & tu solâ, ô purissima, lactasti filium vitæ datorem.* Et: ὢ θαῦμα τῶν ἁπάντων θαυμάτων καινότερον, ὅτι παρθένος ἐν μήτρᾳ, τὸν τὰ σύμπαντα περιέποντα ἀπειράνδρως συλλαβοῦσα οὐκ ἐστενοχώρησεν. *O miraculum miraculorum omnium novissimum, quod virgo in utero omnia continentem sine commercio viri concipiens non angustiavit.* Qvare omninò Joannes scripserat, χαίροις ἄνασσα μητροπάρθενον κλέος. *Salve Regina Matri-virginalis gloria.* Ipsa enim sola audit Matri-virgo, & à Græcis sæpissimè alibi dicitur μητροπάρθενε. Et in editionibus Aldina, Basiliensi, Parisiensi μητροπάρθενον, *Matri-virginalis* legitur. Eandem lectionem agnoscit Gregorius Metropolita Corinthi, & Eustathius Thessalonicensis, qvi ea carmina exposuerunt. Necnon Marcus Eugenius in Paraphrasi, χαίροις ὦ δέσποινα κλέος καὶ ἄκουσμα μητροπάρθενον. Undenam ergo in libris Græcorum tantus error irrepsit? V. Qvin-

V. Qvintum est de processione Spiritus sancti. Licèt enim de illa Græci sæpissimè sermonem instituunt in hoc libello, nunqvam tamen hæresim nobis apertè ingerunt, dicunt namqve Spiritum sanctum à Patre procedere, an à Filio pro- 281
cedat, silent. Qvod dum non negant, expresè in ea locutione damnandi non sunt. Vera enim dicunt, & abstrahentium non est mendacium. Item, ut notant viri doctissimi, qvod singulariter uni divinæ personæ tribuitur, id etiam convenire alteri intelligitur, nisi sit illud, qvod ab altera persona distinguitur. Pater verò non distinguitur à Filio per hoc, qvod ab eo procedit Spiritus sanctus, non enim eâ ratione opponitur Filio relativè, & ita subintelligenda sunt eorum omnium loca, qvi Spiritum sanctum, à Patre, nullâ facta mentione Filii, procedere asserunt, præsertim si diversis verbis enuncient eodem in loco, vel alibi, Filium habere omnia, qvæ Pater habet, præter *ἀγεννησίαν*, *innascibilitatem.* Verùm processionem Spiritus legentibus ita proponere à Patre, ut ab ea Filius excludatur, & solus Pater esse dicatur principium Spiritus, aperta hæresis est, & condemnata in Concilio Florentino. Habetur tamen in Synaxario Feriæ secundæ post diem Pentecostes, p. 248. b. f. *ἁπλῶς ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως, παρὰ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον. Simpliciter quæcumque habet Pater, & Filius, præter paternitatem, & filiationem à solo Patre procedens.* Dicent verbum illud, *solo*, in Spinelliana, & aliis editionibus non haberi. Et de hoc sanè dolendum est: qvo jure homines temerarii tantùm audeant, ut præter Ecclesiæ Græcæ morem, & Auctorum sententiam, 282
non leviuscula & puerilia, sed hæreses in Conciliis damnatas ad fallendum Christianorum animos, appingant. Si in Autographo Xanthopuli scriptum esse contendant, qvod verisimile est, cùm ipse illius opinionis fuerit acerrimus assertor, qvanam ergo ratione Spinelliani correctores omiserunt? sed sive sit in Autographo, sive secus, cùm in editis habeatur, & hæreticum sit, omnino expungi debet.

EJUS-

EJUSDEM
DE PARACLETICE.

283 NEqve fortunatius accidit Paracleticæ, qvi eſt tertius liber examinandus. Namqve cum liber eſſet exiguus ſub Octoëchi a) nomine à Joanne Damaſceno compoſitus, ſubſecutorum Græcorum nimis oneroſa pietas plurimis additis, librum in molem, qva eſt, ſuccreſcere fecit, & novam Octoëchum compellavit. Forte etiam à Joſepho Melodo compilata eſt. Habeo ex Acroſtichide ſabbati octavi Tomi, τῆς ὀκτωήχȣ τῆς νέας θεῖον τέλος, πόνοι δὲ Ἰωσήφ. *Octoëchi novæ divinus finis, labores vero Joſephi.* Dicitur præter alias cauſas παρακλητικὴ, qvod tota ſit in DEo, ſanctisqve exorandis, divinoqve ſibi auxilio, variis ſupplicationibus, & Chriſti, & Virginis, & aliorum Sanctorum interceſſionibus impetrando.

Multi multa in ea reprehenderint, ſed imperite, & ſatis calumnioſe. Non omnia hic referemus, uno, vel altero diſcuſſo, noſtrum in eam ſubjiciemus examen; paginæ reſpondent Paracleticæ, correctæ à Nicephoro Paſchaleo, editæqve Venetiis apud Antonium Pinellum anno 1625.

284 I. Primùm fuerit locus ex pag. 43. b. 1. f. in qvo partus Virginis λοχεία vocatu. κάμινος ποτὲ μὴ φλέξασα τοὺς παῖδας τὴν σὴν λοχείαν προεικόνιζεν παρθένε. *Caminus aliquando, quæ pueros non exuſſit, tuum, Virgo, partum præfigurabat.* Et p. 50. a. 1. m. μέγα καὶ φρικτὸν ὑπάρχει θεομῆτορ τὸ τῆς λοχείας τὸ μυστήριον. *Magnum & horribile eſt, DEi mater, tui partus arcanum.* Pag. 84. b. 2. f. νόμȣ διετράνωσαν εἰκόνες τὴν σὴν φρικτὴν λοχείαν Θεονύμφευτε. *Legis manifeſtarunt imagines tuum horribilem partum, DEo deſponſata.* Qvomodo enim λοχεία, qvæ univerſam puerperii ægrotationem, & moleſtiam, ut ſunt ſangvinis proluvies, ſecundæ, dolores, debilitates,

a) Confer quæ de Octoëcho & Paracletice dicta ſunt ſupra p. 64. 68. ſeq.

bilitates, aliáque parturientium inquinamenta Virgini apponemus, à quibus illius diviniſſimum partum fuiſſe alienum teſtantur Patres b) Hieronymus adverſus Helvidium in 2. quæſt. Cyprianus ſive quivis alius vetuſtus Author, ſermone de Nativitate Domini, Fulgentius ſermone 2. in Nativitate Domini, Leo Papa ſermone 2. in Nativitate, Zeno Epiſcopus Veronenſis ſerm. 3. Epiphanius lib. 3. contra hæreſes in fine. Vocem ſic interpretatur Zonaras in Can. 79. Trullanum: λοχεία δέ ἐστιν ἡ μετ' ὠδίνων τοῦ βρέφους ἀπότεξις, καὶ ἡ τῶν αἱμάτων ἀκόλουθος ῥύσις, ὧν μὴ πειραθῆναι τὴν θεοτόκον πιστεύομεν. *Eſt verò puerperium emiſſio fœtus, quam doloris ſenſus, & profluvium ſanguinis comitantur, quibus quidem malis nullatenus obnoxiam fuiſſe Deiparam credimus.* A Zonara ſua exſcripſit Matthæus Blaſtarius in Nomocan. lit. k. cap. 8. ideóque canon Trullanus ἀλόχευτον τόκον nuncupavit Virginis partum. 285
Quare coctam ſimilam ſibi invicem ſolitam impertiri, honoris ſcilicet, prætextu ſecundinarum impollutæ Virginis, fidelibus prohibuit. Videſis eumdem Canonem, & in eum Zonaram, Balſamonem, Blaſtarium: à quibus non longè abeſt Alexius Ariſtenus: οὐκ ἔστι τοῦτο τιμὴ τῇ παρθένῳ, τῇ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τὸν ἀχώρητον τεκούσῃ λόγον σαρκὶ ἐκ τῶν κοινῶν τε, καὶ καθ' ἡμῶν τὰ κατὰ τὸν ἄφραστον αὐτῆς τόκον ὁρίζειν ὑπογράφειν. Διὰ τοῦτο εἴτις μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν γεννήσεως, σεμίδαλιν εὑρίσκεται ἕψων, καὶ ταύτην παρέχων τισὶ προφάσει τιμῆς δῆθεν λοχειῶν τῆς ἀχράντου παρθενομήτορος· εἰ μὲν κληρικός ἐστι καθαιρεθήσεται· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφορισθήσεται· ἀλόχευτον γὰρ ὁμολογοῦμεν τὸν ἐκ τῆς παρθένου θεῖον τόκον, ὡς καὶ ἀσπόρως συστάντα. *Non eſt honor hic Virginis, quæ ſupra omnem rationem, & intellectum, verbum quod nullus locus capere poterat, in carne peperit, & ex communibus, & nobis accidentibus, inenarrabilem illius partum determinare, ac circumſcribere. Quapropter qui poſt diem ſanctæ Chriſti veri Dei noſtri nativitatis ſimilam coxerit, & cùm altari exhibuerit,* c) *quaſi honorem deferens ſecundinis impollutæ Virginis Matris, ſi Clericus eſt, deponatur: ſi laïcus, excommunicetur. Abſque enim ullis ſecundinis divinum ex Virgine partum, ut qui ſine ſemine fuit, confitemur.* Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus oratione de Incarnatione, ὠδῖνα ἀλόχευτον, *ſine puerperio puerum.*

b) Adde Petav. XIV. 6. dogm. Theol. de incarnatione, & Suicerum in λοχεία.
c) Hinc fortaſſe dicti *Semidalitæ*, de quibus Damaſcenus hæreſi 86.

286 *rum.* Et quod magis est Paracletica ipsa pag. 124. a. 1. m. *τίς μὴ μακαρίσει σε παναγία παρθένε; τίς μὴ ἀναμνήσει σου τὸν ἀλόχευτον τόκον; Quis non beatam te dicet, sanctissima Virgo? quis non laudibus extollet tuum sine puerperio partum?* Et hæc quamvis sana, non tamen ea sunt, quæ in pejorem partem rapere verba Paracletices faciant. Licèt enim in Virgineo partu nullum sanguinis profluvium, nulla secundarum eruptio, nulla tunicarum ruptio, nullus dolor, nulla molestia, nullum inquinamentum; non ideò tamen negare possumus verè, ac propriè *λοχείαν* ejus partum dici, cùm *λοχεία* nihil aliud sit, quàm partus ipse, vel actus pariendi, quemadmodum & *λόχευμα*, qui naturaliter, & in aliis mulieribus non potest sine similibus inquinamentis, atque immunditiis fieri: in Virgine verò aliter factum est, cùm præter naturam gigneret. Et quemadmodum *λοχεία* reliquis mulieribus omnia jam dicta incommoda affert, ita & partus. Quare si propter ea in Virgine *λοχεία* neganda est, propter hæc eadem & partus, & fœtus, & gignere ipsum, & parturire neganda sunt; nusquam enim id accidit sine sanguinis profluvio, & reliquis recensitis: at cùm in Virgine nihil immundum, neque molestum cùm pareret, evenerit, ideò partus illius partus dicitur, licèt immaculatus, & à purgamentis omnibus alienissimus. Jubet porrò Canon Trullanus partum similem dici *ἀλόχευτον*, non quòd ἄνευ *λοχείας* factus est, verè enim Virgo peperit, sed ut morem illum de coquenda simila malè introductum ex animo fidelium evelleret. Sic Concilium Ephesinum prohibuit, ne Virgo diceretur Christipara, ut hæresim Nestorii condemnaret, cùm verè illa Christipara sit, verè enim Christum genuit: non ideò tamen negamus illam genuisse Deum. Ideò ne plura hic referam, *λοχείαν* istam ferè utplurimùm cum annexo aliquo, quod eam ab humanis aliis partibus separat, profert, ut in exemplis allatis vidimus. Et pag. 117. b. 1. p. *ποῦ μοι τὰ εὐαγγέλια, βοῶσα σὺν δάκρυσι; ποῦ ὁ τὸ χαῖρέ μοι λέξας; ποῦ ἡ λοχεία ἡ ἄφραστος; ποῦ Πέτρος ὁ φίλος; Ubi sunt mihi boni nuncii, cum lacrymis inclamans? ubi qui mihi dixit Ave? ubi partus quem verbis assequi non possumus? ubi Petrus amicus?* Nec alio modo verba Procli intelligenda sunt. Non placet? Habeant qui obviis quibuscumque nullo prævio examine offenduntur, *λοχείαν*, *λοχεύω*, unde etiam *ἄλοχος*, uxor & conjux, primâ sui origine à

λέχος

λέχος, quod eſt lectum deduci. Rectè itaque Proclus & alii vo-
cant ἀλόχευτον τόκον, hoc eſt partum lectum non expertum, hoc
eſt ſine ſemine viri, qui ſcilicet parentem nullum hominum agno-
ſcit. Hîc non nemo adnotavit ἄλοχος γυνὴ, γαμετὴ κατ' ἐπί-
τασιν τοῦ α, οἱονεὶ ὁμόλεχός τις οὖσα, & apud Platonem, virginem
quæ nondum peperit, quaſi ἑτέρου λέχους ἄπειρον. Virgo enim ſo-
la eſt, quæ filium peperit ἀπειρόγαμος, ἀπειρόζυγος, ἀπείραν-
δρος, πεῖραν ἀνδρὸς μὴ δεξαμένη, quæ nullo cum viro conſuevit cu-
bilibus, quæ non ex concubitu gravida facta eſt, quæ cum homi- 288
ne rem non habuit, quæ corpus cum corpore non aluit, quæ non
dedit operam in lecto. Annon rectè hujusce partus, qui verè
λοχεία eſt, & dicitur, ἀλόχευτος etiam ob ſui admirabilitatem di-
cetur? ſanè Procli illud ὠδῖν ἀλόχευτος cautiùs emolliendum
erat: quomodo enim vexationem & dolores ipſos partus ἀλόχευ-
τον vocat? An dolor ſine dolore eſſe poteſt? an vexatio partus ſi-
ne moleſtia? & tamen fatetur dolorem, qui tamen ſit ἀλόχευτος,
ſine cura puerperii, ut explicant, quod pejus fuiſſet, Virginem in
partus moleſtia & ægritudine ſine ulla cura puerperii derelictam.
Et ὠδῖνα illud vertere *puerum* * ex ingenio eſt. Scio Proclum orat.
in S. Paſcha vocaſſe τόκον ἀνώδυνον, parturam partus doloribus mi-
nimè obnoxiam. Sed hoc quid ad ὠδῖνα; Mens itaque divini Pa-
tris ea eſt ὠδῖν, partitudo nempe, ſive enixus, nullo animi, vel
corporis in Virgine tantùm cruciatu fuit ἀλόχευτος, quod Me-
thodius Patarenſis oratione elegantiſſimâ in Hypapante dixit, τόκον
ἀμόλυντον, καὶ καθαρσίων ἀνεύθυνον, *partùm impollutum, & purga-
mentis minimè obnoxium.* λοχείαν ὑπερφυῆ, *puerperium ſupernaturale.*
ἄσπορον, *ſine ſemine.* ἀγεώργητον καρπὸν, *fructum ſine ulla cultura.*
Et Virginem, τὴν ἀφθόρως ἐγκυμονήσασαν, καὶ ἀφράστως ἀποκυή-
σασαν, *quæ ſine corruptione conceperat, & ineffabiliter pepererat.* μητέ-
ρα ὑπὲρ φύσιν καὶ τόκον ὑπὲρ λόγον, καὶ λόχον ἀπειρόγαμον, *Matrem
ſupra naturam, & fœtum ſupra omnem rationem, & puerperam nuptia-
rum expertem.* γαστέρα οὔτε προδιανοιγεῖσα, οὔτε προενσπερματισθεῖ- 289
σα, *uterum neque priùs apertum, neque anteà ſemine conſperſum.* Nec
longè eſt Iſidorus Peluſiota Catenâ Græcâ in Lucam: τὸ σπέρμα
τῆς γυναικὸς, ὃ ἐχθραίνειν τῷ ὄφει προστάττει θεὸς, ὁ κύριος ἡμῶν

* *Leg. partum.*

ὢν Ἰησοῦς· αὐτὸς γὰρ σπέρμα γυναικὸς μόνος γέγονεν μὴ σπερματισάσης, καὶ τῆς ἁγνείας μὴ μειωθείσης. *Semen mulieris, quod odio prosequi serpenti Deus imperat, Dominus noster est Jesus. Ipse enim semen mulieris solus factus est, cum illa semen non emiserit, neque castitas imminuta fuerit.* Non itaque partus Virginis malè λοχεία dicetur, si ut fuit, intelligatur, neque propter eam vocem Paracletice condemnanda, cùm quid ipsa eo nomine velit, pap. 183. a. 1. m. φυγοῦσαν τὰς ὠδῖνας τὰς μητρικὰς τῷ καιρῷ τῆς λοχείας. *Quæ effugerat dolores maternos tempore puerperii:* & pluribus aliis in locis, ad fastidium apertissimè indicet, & nimis morosi videntur, qui propter similia verba eam convellunt.

II. Alterum fuerit in hoc libro plurima Virgini tradi, quæ nullâ ratione ad eam pertinent, nec etiam si velit ex se efficere poterit. Inter alia pag. 155. b. 2. f. Θεοτόκε ἡ βεβαία προστασία, καὶ ἐλπὶς χριστιανῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φρικτῇ πρόσιθί μοι ἐπταικότι πολλά, καὶ ῥῦσαί με τῆς γεέννης τῆς φοβερᾶς, προβάτοις με δεξιοῖς ἀριθμήσασα. *Deipara stabilis protectio, & spes Christianorum in die horrendo adiuva me, qui in multis lapsus sum, & libera me à terribili geenna, inter oves me dexteras collocans.* Verum est, beatam Virginem unicam Christia-
290 norum spem, Christanis opem semper, dum vivunt adiutabilem, ferre. Sed quis nescit post hanc vitam, & potissimum in die illo tremendo, cùm jam omnes sive boni, sive mali pro merito sua habent, nullam illi, quod nec etiam Christus sibi reservavit, facultatem esse, vel à geenna liberandi, vel quos sinistra sibi surripuit, inter dexteros collocandi? Ingens est potentia Virginis, sed non est ea, quæ Filii sui potentiam excedat. Pag. 180. b. 1. p. σπλαγχνίσθητι παρθένε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ πταισμάτων δώρησαι τὴν ἄφεσιν τοῖς προσκυνοῦσιν αὐτοῦ τὰ παθήματα. *Miserere nostri Virgo, & delictorum concede remissionem iis, qui adorant illius passionem.* Remittere peccata solius Dei est, vel cui ipse facultatem concessit. Quanam ergo ratione Virgo remittere peccata dicetur?

Verumtamen nimis apertè istiusmodi homines calumniosè se gerunt. Sensus siquidem Græcorum in inuocanda Virgine ex eadam Paracletice innumeris in locis patet, qui eam assiduè exorant, ut suâ ipsa intercessione apud Filium similia aliáque impetret. Rogant ergo, ut ipsa remittat, & liberet à geenna, ut scilicet intercedat apud Filium, ut ipsi à geenna liberentur, & peccatorum

torum remiſſionem conſequantur. Evolvantur ſingulæ paginæ, non aliam Græcorum in talibus exorandis eſſe mentem, cùm manifeſtò interceſſio Virginis ubique interponatur.

III. Quibusdam etiam illud non benè olet, pag. 77. a. 1. p. ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν ᾅδῃ δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς Θεός. ἐν παραδείσῳ δὲ 291
μετὰ λῃστοῦ, καὶ ἐν θρόνῳ ὑπῆρχες Χριστὲ μετὰ πατρὸς καὶ πνεύματος πάντα πληρῶν ὁ ἀπερίγραπτος, ſonant. *In monumento cum corpore, in inferno verò cum anima, ut Deus; in paradiſo cum latrone, & in throno eras Chriſte cum Patre, & Spiritu omnia complens, qui es incircumſcriptus.* Videntur enim hæreſim Apollinarii, & Seueri ſapere.

Dicimus verba hæc non eſſe recentioris alicujus, & ex fæce hominum nati, ſed ſancti, & in Eccleſia Catholica Scriptoris probatiſſimi, de quo nulla unquam ſimilium hæreſum vel levis ſuſpicio fuit: Joannis, inquam, Damaſceni, qui Troparium illud inter alia multa confecit, nec in iſto loco tantùm, ſed alibi etiam ſæpiſſimè canitur, ut videre eſt in Octoëcho, Ode 1. quarti toni; & Diaconus ante Miſſam poſt oblationem, ſacram menſam incenſans hæc eadem recitat. Quòd ſi fides aliqua adhibenda eſt rumori publico, ac famæ, quam refert Auctor vitæ ſancti Coſmæ Melodi, Troparium hoc non ipſo Damaſceno meditante, ſed Spiritu divino dictante compoſitum fuit. Καὶ κατηχηθέντες πρεπόντως τοῦ θείου κατηξιοῦντο βαπτίσματος. τί ἔτι; πέρας εἶχε τὰ τῆς ἡμέρας. ἐφίστατο νύξ· στρωμναὶ συνήθεις εἶχον αὐτούς, καὶ ὁ ὕπνος ἠρέμα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἐπενήχετο, καὶ νεανίαν ὁρῶσιν ἡλιακῆς ἀκτῖνος μᾶλλον ἀστράπτοντα, ὃς καὶ ὀνομαστὶ προσκαλεσάμενος τούτους δυσὶ καλλίστοις πυξίοις ἐδεξιώσατο, κατ' οὐδὲν οἶμαι, τῶν Μωσαϊκῶν ἐκείνων ἀτιμοτέροις πλακῶν. πλὴν ὅσον αἱ μὲν ὕπαρ, τὰ δὲ ὄναρ τούτοις ἐδί- 292
δοντο. εἰ δὲ καὶ χειρὶ μὲν ἐκεῖναι δεσποτικῇ, τὰ δὲ ὑπηρέτιδι, ἀλλ' ὁ δοτὴρ ἀμφοῖν ὁ αὐτός. κἂν τὰς μὲν αὐτοπροσώπως, τὰ δὲ δι' ἀγγέλου θείου παρείχετο. ἔδοξεν οὖν ἀναπτυχθῆναι ταῦτα. καὶ μέντοι, καὶ ἀνεπτύσσοντο καὶ ὁ μὲν μέγας Κοσμᾶς τὸ, ἡ τὸ ἄσχετον κρατοῦσα, καὶ ὑπερῷον ἐν αἰθέρι ὕδωρ ἐγγεγραμμένον ἐφεύρηκεν. ὁ δέ γε θεῖος Ἰωάννης, τὸ, ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν ᾅδῃ δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς θεός. τούτων οὕτω γεγενημένων, ὁ μὲν φανεὶς νεανίας ἐγένετο ἀφανής. οἱ δὲ ἀναστάντε, εὐωδίας τε πλήρη τὴν οἰκίαν καταλαμβάνουσι, καὶ χαρᾶς ὅτι πλείστης ὑποπλησθέντες, καὶ τὸν διδάσκαλον μετακαλεσάμενοι διηγοῦνται τὰ ὀραθέντα, τὴν

τὴν μορφὴν ἀναζωγραφοῦσι τοῦ νεανίου, τὸ τῶν πυξίων περικαλλὲς ἀπαγγέλλουσι τὸ τῶν ἐγγεγραμμένων θυμοτερπὲς καταλέγουσι. καὶ οἱ μὲν διηγοῦνται, ὁ δὲ ἀκούων θαυμάζει. ἀλλ' οὕτω μὲν ταῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα. Et cùm uti par erat, de rebus divinis instructi essent, sacro lavacro abluti sunt. Quid tum? Dies ille finierat, nox aduenerat, & uti moris erat, cubitum eunt, somnùsque tranquillè in oculis eorum innatabat. Tum juvenem conspiciunt radiis solaribus splendidiorem, qui ex nomine eos compellatos, duabus pulcherrimis tabellis cohonestavit, Mosaicis illis lapideis nihilo inferioribus, licèt illa vigilanti, hæ dormientibus, manu illæ herili, seruili hæ porrigerentur; sed ambarum exhibitor unus idèmque fuit: licèt has præsens ipse, alias per divinum Angelum exhiberet. Visum est, ut illa legerentur, & legebantur utique. Et magnus quidem Cosmas ἡ τὸ ἄσχετον κρατοῦσα, quæ illum qua comprehendi non poterat, detinens sublimem in aëre aquam inscriptum invenit: At divinus Joannes, illud ἐν τάφῳ σωματικῶς, in sepulchro cum corpore,
293 *apud inferos verò cum anima, ut Deus. Hæc ubi sic evenêre, juvenis ille visus illicò evanuit, ipsi somno experrecti, domum odore plenam deprehendunt, & gaudio quammaximo repleti, aduocato magistro visa enar-*
c *rant, formam juvenis veluti in pictura exprimunt, tabellarum pulchritudinem prosequuntur: & hi sanè enunciant, ille audiens in admirationem rapitur. Et hæc quidem hac ratione evenêre.* Quis non horreret ista verba Damascenum, quem Patrem? aut divinum nuncium, de hæresi reum fieri, & ea præcipuè, quam ipse non ἐν παρέργῳ, & quasi aliud agens, pluribus in locis oppugnavit, & cum eo tot alios sapientissimos Patres, d) qui eandem sententiam iisdem cum verbis expressêre: turbarèque Catholicæ Ecclesiæ id idem ipsissimis verbis contra recentiorum hæreticorum deliria asserentis doctrinam? Annon inter Catholicos certum, probatúmque est, post mortem, Christum non totum θεάνθρωπον, ut Christophorus Pelargus contendit, non virtute suâ tantùm, & effectu redemptionis, ut Bullingerus, & Zuinglius; sed cum anima, corpore interim in monumento per triduum quiescente, inferni latebras, ac profunda, non sepulturam, aut sepulchrum, ut Bucerus ac Beza somniant, non ut damnatorum pœnas exsolueret, divinæ ultionis severitatem sentiret, & angores, & cruciatus omnibus peccatoribus debitos sustineret, ut Calvinus; sed ut animas justo-

d) Apud Petav. X. 8. dogm. Theol. de incarnatione.

justorum ad illud usque tempus ibidem detentas, non Sodomitarum, & aliorum impiorum, ut Marcionitæ insaniunt, liberaret; 294
quod nonnisi ut Deus peragere potuit, penetrasse; indèque rediens reassumpto post triduum corpore, non apud inferos corpore & animâ relictis, ut Christolytæ asserebant, præscripto tempore in cœlum ascendisse? Christus enim ut Deus, & nulli loco obnoxius uno eodèmque tempore, ut Damascenus cecinit, omnia complebat, eràtque in monumento cum corpore, in inferno cum anima, in paradiso cum latrone, & in throno cum Patre, & Spiritu; quod nescio quam vel Apollinaris, vel Severi hæresim sapere possit.

Apollinarius namque, ut Gregorius Nazianzenus ad Nectarium, Nemesius de natura humana, Theodoretus lib. 4. Hæret. Fabul. Theodorus Raithi Presbyter de divina Incarnatione, Nicetas ad orationem Nazianzeni de S. Baptismo, Helias Cretensis in ejusdem epistolam ad Cledonium, Macarius Hieromonachus in Nomocanone cap. 6. & alii narrant, Dominum carnem animâ vitali præditam assumpsisse dicebat, mentem humanam non admisisse. Neque enim carni illi, quæ Verbo divino gubernabatur, humanâ mente opus fuisse. In cujus sententiam verba Damasceni, neque per vim, etiamsi omnia immisceas, trahere poteris. Licèt enim particulam *ὡς θεὸς*, *ut Deus*, ad animam, quæ in infernum descendit, conjungat, nunquam tamen evincas verbis illis asseri, Verbum divinum, vel Deum illi animæ mentis 295
loco fuisse: & id asserere summæ ineptiæ, quod nec in lingua Græca tyrones facerent, est. Rythmus enim, & Troparii harmonia, ut eo loco potiùs quàm alio verbum illud exprimeretur, postulavit; secus enim in aliis membris, neque incomptè adaptaretur.

Eòque præcipuè quòd hæc eadem sententia in aliis etiam Patribus habeatur, ex quibus aliqua, ut meliùs Damasceni sententia intelligatur, excerpamus. Athanasius de Incarnatione Christi: *In Christi quoque morte idipsum patet, corpore non ultra sepulchrum delato, animâ ad inferos penetrante locis ingenti intervallo discriminatis. Sepulchro quidem id quod corporeum erat, quia ibi corpus aderat, recipere; inferno verò id quod incorporeum fuit. Quâ ratione igitur factum est, ut cùm Dominus adesset incorporaliter, pro homine à morte*

te sit agnitus? Epiphan. hæresi 69. contra Arianos. *Omnia suscepit, quo in carne condemnaret peccatum, & in cruce dissolueret maledictionem, & in monimentum sepulchri detraheret corruptionem, & in infernum descendens cum anima in deitate stimulum mortis confringeret, & pactum erga infernum destrueret. Volebat Deitas omnia perficere, quæ ad Passionis mysterium pertinent, & cum anima descendere ad inferna, ad operandum salutem eorum, qui illic prædormierunt, sanctorum, inquam, Patriarcharum.* Theophilus Alexandrinus epist. 1. Paschali: *Non credibile est, quòd ad inferos caro ejus descenderit, vel pruden-*
296 *tia, carnis, quæ appellata sit anima inferis apparuerit: sed quòd corpus ejus positum in sepulchro sit, & ipse nec de corpore, & sapientia carnis, sed de vera natura nostræ animæ dixerit, Non relinques animam meam.* Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus epist. ad Leonem Papam: *Credo corpus suum sepulturæ contraditum incorruptum conservasse, nullo quidem modo ab arcana illa, inexplicabilique unione divulsum, etsi illud tridui illo intervallo animâ fuerit spoliatum. Cum qua anima & ipse quoque ad inferos descendit, úsque qui in carne erant spiritibus, quemadmodum Apostolorum coryphæus divinus Petrus exponit, resurrectionem prædicavit, & redemptionem impertivit.* Cyrillus Alexandrinus de recta in Deum fide ad Theodosium Imperatorem. *Christi anima, quæ cum illo conjuncta copulatáque fuerat, non suâ, sed divinâ virtute, potentiáque nixa ad inferos descendit, spiritibúsque ibidem captivis sese exhibuit. Etenim iis, qui vinculis istic constricti detinebantur, exite, ait: cæteris verò, qui tenebris operiebantur, revelamini.* Titus Bostrensis ad cap. 23. Lucæ: *Quomodo hæc Dei, & Domini nostri promissio latroni facta nimirum,* Hodie mecum eris in Paradiso, *expleta est? Quòd Christus Dominus noster suâ divinitate impleret omnia, & in cruce erat secundùm carnem, & in cælo secundùm divinitatem. De cruce rursum depositus, & in inferno erat secundùm animam, & suæ nihilominùs divinitatis virtute latronem in Paradisum inferebat.*

Et ne plura congeram, Damascenus ipse orat. de
297 Sabbato sancto eadem repetit, αὐτὸς ὡς θεὸς ἐν οὐρανῷ σὺν πατρὶ προσκυνούμενος καὶ τῷ πνεύματι, καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος σωματικῶς ἐν μνημείῳ κείμενος, καὶ ψυχικῶς ἐν τοῖς ᾅδου μοχλοῖς αὐλιζόμενος, καὶ λῃστῇ εἰσιτητὸν ποιῶν τὸν παράδεισον συμπαρούσης ἀπανταχῆ τῆς ἀπεριγράπτου θεότητος, &c. *Idem in cælo ut Deus cum Patre & Spiritu sancto simul adoratur: idem ut homo secundùm corpus in me-*

monumento jacet; secundùm animam verò inferorum inter claustra versatur, & Latroni in paradisum aditum aperit, incircumscripta ubique cum comitante divinitate, quæ spatiis ullis circumscribi nequit. Quæ non aliud sunt, quàm quod ipse de fide orthod. lib. 3. c. 29. dixit ψυχὴν τεθεωμένην, & ipsa Paracletice pag. 77. b. 1. p. animam deificatam, deitati conjunctam, divinitati unitam, ut Christi Domini imperium, & illius in animis justorum è carcere eruendis facultatem ostenderet, ad inferos descendisse. Tantum ergo abest, ut verba ista Apollinaris aut Severi hæresim sapiant, ut sine errore, hæresísque suspicione immutari haud valeant.

Patres etiam Latini id idem comprobant. Augustinus tractatu 3. in Joannem: *Secundùm id quod homo erat, anima ejus ipso die futura fuerat in inferno, caro in sepulchro: secundùm autem id quòd Deus ubique, & in paradiso.* Vide eundem epist. 57. 77. & 99. Vigilius lib. 2. contra Eutychem: *Caro ipso die non fuit in paradiso, nec in inferno, sed exanimis jacuit in sepulchro: anima per illud triduum in inferno, non in sepuchro.* Fulgentius ad Trasimundum regem cap. 298
31. *In hoc divinitas Christi virtutem suæ impassibilitatis ostendit, quæ ubique semper, atque ineffabiliter præsens, & secundùm animam suam in inferno sine doloribus fuit, & secundùm carnem suam in sepulchro sine corruptione jacuit.* Et cap. 34. *Humanitas vera Filii Dei, nec tota in sepulcho fuit, nec tota in inferno: sed in sepulchro secundùm veram carnem Christus mortuus jacuit; sed secundùm animam ad infernum Christus descendit, secundùm eandem animam ab inferno ad carnem rediit: secundùm divinitatem verò suam, quæ nec loco tenetur, nec fine concluditur, totus fuit in sepulchro cum carne: totus in inferno cum anima, ac per hoc plenus ubique fuit Christus.* Eadem habent Victorinus de Sacramentis lib. 2. cap. 11. Bernardus super Cantica serm. 75. & alii.

IV. Addi potest quòd habetur pag. 50. b. 1. f. τρόμῳ τῷ φρικτῷ καὶ φοβερῷ θρόνῳ σου Χριστὲ παρεστῶτες, οἱ ἀπ' αἰῶνος νεκροὶ ψῆφον ἀναμένουσι δικαιοσύνης σου, καὶ τὴν θείαν ἐκδέχονται δικαιοκρισίαν· τό τε οὖν ἀνάπαυσον σῶτερ τοὺς δούλους σου. *Cum tremore horrendo, ac terribili throno tuo Christe assistentes, qui à sæculo sunt mortui, sententiam expectant justitiæ, & divinum accipunt, ac justum judicium. Tunc itaque in requiem servos tuos Salvator accipito.* Videtur namque errorem Græcorum comprobare, qui tradunt defunctorum animas ad diem usque judicii e) suarum actionum præmia ex-

e) De hoc dogmate supra p. 136. sq.

expectare. Detinentur, ajunt, in tertio loco, licèt separatim peccatorum, ac justorum animæ; sed quòd sententia in eos in extre-
299 mo judicio dicenda à Servatore nostro, nondum lata est, neque justos visione beatâ frui, neque impios tormentis infernalibus vexari, ideóque expectare diem judicii. Quare cùm id teneant Græci, etiamsi in Tropario manifestè non exprimatur, ad majorem cautelam expungendum omninò esset.

Sed alia est Troparii sententia, quod nec verbum quidem de defunctorum præmio, aut pœna facit, sed tantùm diem nobis judicii, & Judicis thronum ante oculos ponit, ante quem omnes ab orbe condito defuncti, sive illi pœnis addicti, sive gloriâ beati, sententiam, quæ justa omninò erit, illam ultimam Judicis expectant, ut perfectâ animæ cum corpore beatitate, si boni fuerint, perfruantur; si mali, ad pœnas intrudantur æternas, cum corpore & anima sempiternis temporibus cruciandi. Rogat itaque ut tunc temporis fidelibus ac servis suis Seruator requiem elargiatur. Dices frustra id peti, cùm beatitatem jam possideant, & securè se gloriam conseruaturos cum corpore sciant: quis enim quærit quod possidet? Responsio in promptu est, ex Bessarione de Eucharistiæ sacramento, Deo deditos homines *totos rei amatæ inhærentes zelo quodam & timore, ne id quod desiderant, non assequantur, sæpius eadem ex vero, ac penè incredibili mentis desiderio petere, nec ignorare quidem se jam, quod quærebant adeptos, sed insatiabili quodam amore iterum at-*
300 *que iterum eadem repetere.* Quod variis sacræ Scripturæ locis evidentissimè probat.

V. Illud quoque similis sortis hominibus non arriserit, ipséque vidi auctores nescio quos Arabes, vel eo solo condemnatos; id ubi ad me refertur, & schedas meas curiosiùs evolvo, tantum abfuit, ut improbarim, ut aliorum etiam Sanctorum dictis confirmatum, verum id esse enunciarim. Pag. 27. b. 2. m. ὁ γὰρ Ἐμμανουὴλ φύσεως μὲν πύλας ἤνοιξεν ὡς φιλάνθρωπος, παρθενίας δὲ κλεῖθρα οὐ διέῤῥηξεν ὡς θεὸς, ἀλλ' οὕτως ἐκ μήτρας προῆλθεν, ὡς δι' ἀκοῆς εἰσῆλθεν. *Emmanuel enim natura portas ut hominum diligens aperuit, virginitatis verò claustra, ut Deus non dirupit; sed sic è vulva exiliit, ut per aurem ingressus est.* Novum siquidem est per aurem Christum intromissum, & conceptionem illius per aurem f) factam fuisse.

f) Quando nimirum verba Angeli audivit Maria. ἅμα τε τῷ ἀσπασμῷ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, inquit Anastasius Sinaita serm. 1. in annunciat. B. Virginis.

fuiſſe. Quamvis enim Chriſti omnia grandia ſint, & miraculoſa, & in quibus conſiderandis ingenia humana hæreant, cùm Angelica obſtùpeſcant, at non immutavit naturæ humanæ leges, neque ordinem alteravit. Quare veroſimilius videtur ingreſſum ſibi præparaſſe, unde exitum habuit, intemeratis ſemper ſalvis virginitatis clauſtris; nec aditus ille in exitu perfectiſſimus, in ingreſſu imperfectior fuiſſet, & quod naſcens non dedignatur, non potuit ingrediens eodem loco non habere: & naturalis humiditas dum non officit exeunti, neque officere poterat ſeſe intro injicienti, cùm nec auris ipſa ſemper purgatiſſima ſit, ſed ſæpius capitis inquinamentis ſordeſcat.

Ego dixerim modum iſtum conceptionis multò digniorem 301
& pro conditione tanti myſterii ſublimiorem, ſi per digniorem corporis partem, atque excellentiorem efficiatur. Neque nativitatis & conceptionis eadem eſt ratio. Qui naſcitur Deus eſt, & homo, corporis craſſitie obvolutus, unde neceſſe fuerit more aliorum hominum, ne novis ſemper miraculis rem agere cogamur, naſci, nempe exitum ſibi parare, unde & alii homines, modo tamen ab illis diverſo; illi mole ſuâ, & in foras proruptione tunicas rumpunt, & virginitatis clauſtra, jam antea patentia ruptàque magis aperiunt, Chriſtus illis non læſis erumpit, & mater ſe parturiſſe cognoſcit, cùm partus moleſtias, atque incommoda nulla ſenſerit. At concipiendus antequam in uterum introeat, ubi conceptio fieri debet, Deus purus eſt, potentia infinita, ſpiritus, nullâ corporeâ mole obductus, quare per omnes ſibi partes Virginis ingreſſum parare poterat ad uterum. Qualis verò ea pars fuerit, ignotum nobis eſt. Patres aliquot, & inter eos Paracletice aurem tradíderunt. Et ne tam abſurdus inpoſterum videatur, habeant ſibi Patres, qui eadem formulâ uſi ſunt. Orat. in Annunciationem Deiparæ, ſive illius auctor ſit Chryſoſtomus, ut Lipomano & aliis, ſive Gregorius Thaumaturgus, ut Gerardo Voſſio placet, cujus initium, *πάλιν χαρᾶς εὐαγγέλια· ὁ τοῖς Σεραφὶμ ἀθεώρητος, ὁ πάσαις ταῖς οὐρανίαις δυνάμεσιν ἀκατανόητος, ἰδικὴν συντυχίαν ἐπαγγέλλεται κόρῃ, αὐτοπρόσωπον παρουσίαν μηνύει, μᾶλλον δὲ εἴσοδον δι ἀκοῆς ὑπισχνεῖται, καὶ ὁ τὴν Εὔαν καταδικάσας τὴν αὐτῆς θυγατέρα, τοσοῦτον δοξάζειν ἐπείγεται· λέγει γὰρ ἑτοίμασαί μοι τῆς ἀκοῆς τὰς εἰσόδους. Quem Seraphim intueri nequeunt, quem cuncta virtutes cæleſtes*

comprehendere intellectu non valent, is suum promitit congressum puellæ, suaque ipsius persona aduentum denunciat, imò verò ingressum per auditum pollicetur. Et qui Evam condemnavit, ejus filiam tantoperè glorificare contendit, ait enim, paret mihi auditus ingressum. Cyrus Episcopus Cotyæi in Phrygia apud Nicephorum Callistum lib. 14. cap. 46. & Chronicon Alexandrinum pro concione dixit, ἀδελφοὶ ἡ γέννησις τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σιωπῇ τιμάσθω, ὅτι ἀκοῇ μόνον συνελήφθη ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ. λόγος γὰρ ἦν αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. *Fratres, Natalis Domini nostri Jesu Christi silentio colatur, quia auditu tantùm in sancta Virgine conceptus est, erat enim Verbum ipsi gloria in secula. Amen.* Proclus Patriarcha Constantinopolitanus de incarnatione Domini: ὅτε ἡ μὲν ἁγία παρθένος τὴν γαστέρα ἐχίχρα, ὁ δὲ λόγος δι' ἀκοῆς εἰσεπήδα, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν ναὸν ἐζωοπλάστει. *Quando sancta quidem Virgo suum commodavit uterum, Verbum per aurem est illapsum, & Spiritus sanctus vivum efformavit templum.* Augustinus in Appendice de diversis sermon. 22. 10. de tempore in Natale Domini: *Sancta credidit, sancta concepit, sanctior efficitur post partum. Illic fuit paranympha credulitas, Deus per Angelum loquebatur, & Virgo per aurem*
303 *impragnabatur.* Fulgentius, vel Severinus apud Augustinum in Appendice de diversis serm. 24. qui est de Natali Domini, & fuit 15. de tempore: *Angelus sermonem ejecit, & Christum Virgo concepit. ô conjunctio sine sordibus facta, ubi maritus sermo est, & uxor auricula.* Felix Papa Romanus ad Petrum Antiochenum: ὁ γὰρ τοῦ πατρὸς ἐνυπόστατος, καὶ θεὸς λόγος δι' ἀκοῆς εἰσπηδήσας τῆς ἁγίας παρθένου μυστικῶς τὴν κυοφορίαν εἰργάσατο. *Patris enim intimum substantiale Verbum ac Deus per sancta Virginis aures illapsum, conceptionem ineffabiliter operatum est.*

VI. Nec minoris momenti fuerit, quod de Præcursore non uno in loco narrat, eum scilicet post mortem in infernis Christum prædicasse, nunciasséque prope jam esse salutem, ac vitam. Pag. 12. a. 1. νεκροῖς τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐλευσομένην ἐκήρυξας πρόδρομε. *Defunctis vitam nostram futuram prædicasti Præcursor.* Ibidem b. 2. f. νεκροὶ εὐηγγελίσθησαν τὸ φῶς, τὸ ἐκ φωτὸς λάμψαν ἐπὶ γῆς φωτί σου μακάριε. *Mortuis annunciatum est lumen, quod ex lumine super terram innotuerat lumine tuo beate.* Et pag. 59. b. 1. p. τὴν ζωὴν τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύματι θείῳ ἐγγίζουσαν, προμηνύσας προφῆτα τὴν ἐμὴν

ζώω-

ζώωσον νενεκρωμένην ψυχήν. *Qui vitam iis, qui apud inferos erant divino spiritu, jam proximam denunciasti, meam vivifica demortuam animam.* Nec alienus est ab hac sententia Nicephorus Callistus Hist. Eccl. lib. 1. cap. 19. ἐπεὶ δὲ ἐχρῆν, ὥσπερ τοῖς ἐν σώμασι τὴν ἔνσωμον Χριστοῦ παρουσίαν ἐκήρυξαν, ἵν᾽ ἐντελὲς ᾖ τὸ ἔργον αὐτῷ, κἂν τῷ ᾅδῃ γενέσθαι, κἀκεῖσε δεῖ προαναγγεῖλαι ταῖς ἐκεῖ καθειργμέναις ψυχαῖς 304
τὴν διὰ πίστεως ὅσον ἤδη ἐσομένην σωτηρίαν, καὶ ἀπολύτρωσιν. Et infrà cap. 21. ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου πρόδρομος ἵετο, καὶ τοῖς ἐκεῖσε τὴν παρουσίαν κηρύξων Χριστοῦ. *Quandoquidem verò decebat, quemadmodum iis, qui in corporibus versantes vivunt, corporalem Christi præsentiam prædicaverat, quo ei opus munúsque tale omni ex parte perfectum constaret: ut ad inferos quoque mearet, & ibi etiam animabus conclusis jamjam per fidem advenientem salutem, & liberationem annunciaret.* Et, *Itaque Joannes etiam iis, qui apud inferos erant, Præcursor advenit, præsentiam ibi quoque Christi annuncians.* Et ante eum Anastasius Sinaïta in Odego quæst. 111. μηδαμῶς ἀναθεματίσῃς ἄνθρωπον πρὸ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ τελευτήσαντα, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ πρὸς ἅπαξ καὶ μόνον ἐγένετο τὸ Χριστοῦ κήρυγμα. προλαβὼν γὰρ Ἰωάννης ὁ πρόδρομος ἐκήρυξε κἀκεῖσε τὸν Χριστόν. *Nequaquam diris devovebis hominem qui ante Christi adventum defunctus est; nam apud inferos prædicatio semel, nec ultrà pervenit: præoccupans enim Joannes Præcursor Christum illic prædicavit.* Vides ergo Joannem non in terra solummodò Christi, sed apud inferos etiam Præcursorem? quidam ne id sine divinarum litterarum auctoritate affirmare viderentur, verba illa Lucæ, *Tu es qui venturus est?* ita exponebant: Tu es qui in infernum venturus es, ad illos, qui in tenebris sunt, liberandos, ut illis tanquam qui ante te mortem oppetiturus sum, prænunciem, an alium expectamus: Horum sententiam refert, & rejicit Author Catenæ Græcæ in Lucam, in illa verba: τινές φασιν ὅτι 305
ἐπειδὴ ἔμελλεν ὁ Ἰωάννης πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ τὸν ἐκ τοῦ Ἡρώδου θάνατον ὑπομένειν, ὡς πρόαγγελος ἐρωτᾷ εἰ αὐτὸς ἥξει κἀκεῖ λυτρωσάμενος τοὺς ἐν ᾅδῃ, καὶ τὸ χωρίον τοῦτο οὕτως ἐξηγήσαντο. σὺ εἶ ὁ εἰς ᾅδου μέλλων ἔρχεσθαι, ἵνα ἐλευθερώσῃς τοὺς ἐν σκότῳ, ὅπως κηρύξω τοῦτο τοῖς ἐν ᾅδου ὡς προτελευτῶν σου, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν. ἀποβλητὸς δὲ παντελῶς ἡ τοιαύτη δόξα. ᾔδει μὲν γὰρ ὁ Ἰωάννης τὴν εἰς ᾅδου κάθοδον τοῦ Χριστοῦ. πλὴν οὐδαμοῦ ἡ θεόπνευστος γραφὴ τοῦτο ἡμῖν παρέδωκεν, ὅτι καὶ τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύμασι προκατήγγειλεν ὁ θεσπέσιος Βαπτιστὴς τοῦ σω-

τῆρος τὴν ἄφιξιν. Quidam ajunt, cùm Joannes ante pretiosam crucem mortem ab Herode sustinere deberet, veluti prænuncius interrogat: si ipse eò venturus est, eos qui in inferno erant, liberaturus, & locum hunc ita interpretati sunt. Tu es qui ad inferos venturus es, eos, qui in tenebris degunt, liberaturus, ut iis id prænunciem, tanquam qui ante te mortem obibo, an alium expectamus. Sed hæc opinio omninò rejicienda est. Joannes enim ad inferos Christi descensum sat noverat; & potissimum cum nusquam ullo in loco divinitus inspirata Scriptura nobis tradiderit iis qui apud inferos detinebantur spiritibus divinum Baptistam Servatoris adventum prænunciasse. Non nego Christi descensum ad in-
306 feros scivisse Baptistam. Quare ergo quærit à Christo? ob illam eandem rationem, quâ quærit scire id quod ipse Catenæ auctor, vel alii loci interpretes dicunt. Namque quamvis id quod quærebat aliud, ita ipsis asserentibus sit: id tamen optimè callebat Joannes. Quare ergo id quærit à Christo? responsum suum ipsi habeant pro hac sententia. Quid porrò refert, si de hac prædicatione inferna nihil Scriptura tradiderit? Quot sunt, quæ ipsi credimus, & certò tenemus, de quibus nulla in Scriptura mentio habetur? An omnia Scriptura debuit scribere? Impugnator opinionem debebat arguere, si quid in ea erat, quod contra Scripturam foret; tunc namque prævaleret Scriptura. Propter illius solum silentium dicta aliorum rejicienda non sunt, de Joanne præcipuè, cùm id quoque de aliis affirmatum sciamus. Photius Patriarcha Constantinopolitanus in Amphilochiis cap. 156. de Simeone Justo apud Lucam: *αὐτίκα γὰρ μάλα τῆς σωτηρίας ἐφεστώσης καταλιπεῖν μὲν ἐπόθει τὸ σαρκίον. εὐαγγελίσασθαι δὲ καὶ τὴν ἐν ᾅδου σωτηρίαν, καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν. Sed cùm jam quamcitissimè salus immineret, deserere carnem exoptabat, & iis qui apud inferos erant, salutem & redemptionem renunciare.*

VII. De Cruce illud quoque considerandum est, ait crucem Domini ex cupresso, pinu, & cedro g) compactam fuisse. Pag. 41. a. 1. m. *ὠράθης ὑψούμενος ἐν κυπαρίσσῳ δέσποτα, καὶ τῇ πεύκῃ, καὶ κέδρῳ διʼ ἀγαθότητα. Visus es exaltatus Domine in cupresso, & pinu, & cedro propter bonitatem.* Pag. 62. a. 1. f. *ἐν κυπα-*

ρίσ-

g) Opinio hæc invaluit ex accommodatione loci Esaiæ LX. 13. *& gloria Libani ad te veniet in cyparisso & pinu, & cedro simul, & glorificetur locus sanctus meus.*

ρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ὑψώθη ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ. *In cupresso & pi-*
nu, & cedro exaltatus est agnus Dei. Pag. 69. b. 2. p. κέδρῳ ἀνυψώθης,
πεύκῃ τε καὶ κυπαρίσσῳ δέσποτα. *Cedro exaltatus es, & pinu, & cu-*
presso Domine. Pag. 158. a. 1. m. ἡ ἐκκλησία βοᾷ σοι Χριστὲ ὁ θεὸς ἐν 307
πεύκῃ, καὶ κέδρῳ, καὶ κυπαρίσσῳ προσκυνοῦσα σε. *Ecclesia clamat ad*
te Christe Deus in pinu, & cedro, & cupresso adorans te. Hæc non
placebunt tradentibus nihil certò constare, ex quo ligno crux Do-
mini confecta fuerit, licèt alios habeant auctores, Bedam in col-
lectaneis, Joannem Chrysostomum de veneratione crucis, Ale-
xandrum Monachum, Anastasium Sinaïtam, Joannem Cantacu-
zenum, quorum dicta refert Gretserus, & examinat lib. 1. de cru-
ce cap. 5. His adde Nicolaum Metropolitam Corcyrensem: ἐν
σοί με σώζει προσπαγεὶς ὁ δεσπότης τῷ πευκοκέδρῳ, καὶ κυπαρισσο-
ξύλῳ. *In te me salvat affixus Dominus ex pinu, cedro, & cupresso lig-*
no. Et Michaëlem Psellum in expositione illius dicti, *Pulchra formo-*
sum. κάλλη ἢ τῶν ὀρέων ὁ σταυρὸς πέφυκεν. εἰ γὰρ ὡς ὁ τῆς ἱστορίας λόγος
ἔχει ἐκ πεύκης, καὶ κέδρου, καὶ κυπαρίττου συμπέπηκται. κάλλη δὲ
ταῦτα εἰσὶ τῶν φυομένων ἐν ὄρεσι, τοῦτο μὲν φύλλοις κομῶντα πυκνοῖς.
τοῦτο δὲ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ἀνατεινόμενα, διὰ ταῦτα κάλλη τῶν ὀρέων
τὸ νικοποιὸν ὅπλον ὠνόμασαι. *Pulchritudines verò montium crux est,*
siquidem, ut historiis narratur ex pinu, cedro, & cupresso compacta est,
quæ eorum, quæ nascuntur in montibus, pulchritudines sunt, tum quod fre-
quentibus foliis vernant, tum quod in multum aëris se extendunt. Pro-
pterea pulchritudines montium armatura victoriam afferens nomen ha-
buit. In tanta antiquitate, & rerum ignoratione traditio recepta,
testimonióque Patrum confirmata à scripturis non dissonans, licèt
nonnullis improbabilis videatur, non ideò tamen rejicienda est, 398
cùm potuerit esse, & fortè fuit; eóque potissimum, cùm ex altera
parte sciamus multa falsa esse probabiliora veris. Quod verò in
tot Patribus non improbatur, non video cur in Paracletica im-
probari debeat, expungíque.

VIII. Et hæc quidem quemadmodum & nonnulla alia, qui
morosè aliorum studia respuunt. Sunt tamen in hoc eodem libro,
quæ sine gravi censura præteriri non possunt, immò expungi de-
bent, partim cum jam recensitis libris communia, partim singu-
laria: utraque nos examinabimus. Communia cum aliis sunt;
Primum, Christum Dominum descensu suo ad inferos, om-
nes

nes h) quotquot ab orbe condito, & Adamo ipſo fuerunt homines, à pœnis illis, & poteſtate dæmonis liberaſſe, hinc verbulo aliquando *σκυλεῦσαι τὸν ᾅδην*, *ſpoliare, prædari*, omnia ſúsque déque ponere, quemadmodum in direptione urbium fit, ejúsque dominium in ſe transferre ſæpiſſimè utitur. Pag. 4. a. 2. f. *τὸν ᾅδην ἐσκύλευσε Χριστὸς, ὡς μόνος κραταιὸς καὶ δυνατός.* *Infernum ſpoliavit Chriſtus, tanquam ſolus fortis & potens.* aliquando *κενῶσαι*, *exinanire, evacuare*, ita omnia arripere, ut in eo, in quo priùs fuerant, nihil modò reliquum ſit. Pag. 31. a. 1. p. *ἔρημος ᾅδης καὶ ἄπορος διὰ θανάτου γέγονεν ἑνός, ὃν πολὺν γὰρ πλοῦτον ἐθησαύριζεν εἰς ὑπὲρ πάντων ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἐκένωσεν.* *Deſertum infernum atque inops propter mortem unius factum eſt: quas enim multas divitias ſibi congeſſerat, unus*
309 *pro nobis omnibus Chriſtus exhauſit.* pag. 78. a. 2. m. *ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ ᾅδου κενώσας πρὶν τὸν πολυάνθρωπον πλοῦτον.* *Qui reſurrexiſti à mortuis, & inferni ante divitias, quæ ex multorum hominum numero conſtabant, evacuaſti.* Aliquando *τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας, τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκρούς, πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος δεσμίους, τοὺς ἀπ' αἰῶνος ψυχάς.* *Omnes nempe qui à ſæculo mortui ſunt, & apud inferos vinculis addicebantur.* Pag. 4. a. 2. m. *σὺ συνήγειρας τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας.* *Tu collegiſti eos, qui à ſæculo mortui fuerant.* Et infrà: *καὶ φθαρέντας συνήγειρε πάντας.* *Et corruptos omnes collegit.* Pag. 75. a. 1. f. *καὶ κατελθὼν ἐν τῷ ᾅδῃ τοὺς ἀπ' αἰώνων δεσμίους ἠλευθέρωσας.* *Et deſcendens ad inferos, qui à ſæculis vinculis obſtricti erant, liberaſti.* Pag. 77. a. 2. m. *καὶ πύλας ἀνεπέτασας ᾅδου ταῖς ἀπ' αἰώνων ψυχαῖς.* *Et fores aperuiſti inferorum animabus, quæ à ſæculis ibi detinebantur.* Pag. 79. a. 2. f. *καὶ λογισθεὶς ἐν τοῖς νεκροῖς, τὸν ἐκεῖσε τύραννον ἔδησας, ῥυσάμενος ἅπαντας ἐκ δεσμῶν τοῦ ᾅδου τῇ ἀναστάσει σου.* *Et reputatus mortuus, tyrannum apud eos ligaſti, liberans omnes ex vinculis inferni tuâ reſurrectione.* Pag. 101. a. 1. f. *κάτω τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς ἐξανέστησας.* *Infernè eos, qui à ſæculo mortui erant exſuſcitaſti.* Pag. 102. a. 2. p. *ὡς κατῆλθεν ὁ σωτὴρ πρὸς τοὺς δεσμίους, ὡς θνητός, συνανέστησαν αὐτῷ οἱ ἀπ' αἰῶνος θανέντες.* *Ut deſcendit*

Ser-

h) Ex illis ipſis quæ ſupra p. 243. ſq. diſputavit Allatius, repetitque paullo inferius p. 320. ſq. perſpicue apparet Græcos hoc non de aliis velle intellectum quam iis qui in vita innocenter vixiſſent & Chriſto apud inferos prædicanti fidem habuiſſent, vel ea fuiſſent conditione quâ latinæ Eccleſiæ doctores ajunt extitiſſe pios & ſanctos V. T. quos in limbo Patrum collocant. Ab hoc de limbo Patrum placito illud Græcorum dogma ſolis vocabulis diſcrepat.

Servator ad vinctos, resurrexerunt cum eo qui à seculo erant mortui.
Pag. 104. a. 1. f. καὶ συνήγειρας τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας. Et defun-
ctos à seculo collegisti. Pag. 127. b. 2. p. καὶ εἰς ἅδην φοιτήσας ὅλον συν-
ήγειρας κείμενον Χριστὲ ἐν σαπρίᾳ τὸν ἄνθρωπον. Et ad inferos 310
abiens universum collegisti jacens Christe in putredine genus humanum.
Pag. 128. b. 1. f. ἅδου πύλας καὶ μοχλοὺς συντρίψας ζωοδότα, ἀνέ-
στησας ἅπαντας. Inferni portas & vectes conterens, vitæ largitor, exsu-
scitasti omnes. Pag. 151. a. 2. f. καὶ συνήγειρας νεκροὺς τοὺς ἀπ' αἰῶνος
ἐν σκότει καθεύδοντας. Et congregasti mortuos, qui à seculo in tenebris
dormiebant. Pag. 173. a. 2. f. ὅθεν ἀνέστησαν οἱ ἀπ' αἰῶνος δεσμῶται
κραυγάζοντες. Propterea surrexerunt qui à seculo vinculis compedieban-
tur, clamantes. Pag. 194. a. 2. m. λέλυται ἅδης ὁ πικρὸς καταλύσαν-
τος αὐτὸν σοῦ φιλάνθρωπε, καὶ ἀναστήσαντος τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖ
καθεύδοντας. Dissolutum est infernum amarum, cùm tu humane eum
destruxisses, & liberasses eos, qui ibi à seculo dormiebant. Pag. 136. a. 2.
m. ἐδέσμει χεῖρας σου λαὸς παράνομος, καὶ δεσμῶται ἀλύτων σῶτερ
δεσμῶν πάντες ἀπελύοντο. Vinciebat manus tuas populus iniquus &
vinculis colligati indissolubilibus, Servator, omnes solvebantur.

Et quod magis mirandum est, sunt Patres, qui id idem
apertissimè enunciant. Joannes Chrysostomus orat. in Cœme-
terii appellationem, & in Crucem Domini: οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς
ἐποίησε τὸν λῄσταρχον καὶ τὸν δεσμοφύλακα τὸν διάβολον ὁμοῦ καὶ τὸν
θάνατον διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δήσας, καὶ τὸν πλοῦτον πάντα, τῶν ἀν-
θρώπων λέγω τὸ γένος, μετήγαγεν εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ βασιλικά. τοῦτο
καὶ Παῦλος δηλοῖ λέγων. Sic & Christus fecit, principem illum præ-
donum, & carceris custodem diabolum simul & mortem, cùm per propri-
am mortem vinxisset, omnes divitias, humanum, inquam, genus transtu-
lit in æraria regia. Hoc & Paulus indicat, cùm ait. Proclus Pa- 311
triarcha Constantinopolitanus orat. de Passione Domini: σήμερον
οἱ ἐξ αἰῶνος ἠλευθερώθησαν δοῦλοι. Hodie ii, qui à seculo fuerant ser-
vi in libertatem vindicati sunt. Et infrà: ὢ κάθοδος ἐν ἅδου τῶν ἐξ
αἰῶνος νεκρωθέντων ἀνόδου γέφυρα πρὸς ἀναβίωσιν. ô ad inferos de-
scensum iis, qui à seculo mortui erant ascensionis pontem ad redivivam
vitam. Et infrà: ὡς θάνατον καταργῆσαι, καὶ τὸν ἅδην σκυλεῦσαι,
καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς ζωοποιῆσαι. Ut mortem destruat, spoliet
infernum, & mortuos à seculo vivificet. Theodorus Studita orat. 312
Catechet. in Dominicam Paschæ: κατήργησε τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ θα-

νάτῳ τὸν θάνατον, καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ ᾅδῃ τῶν δεσμῶν ἀπελύθησαν, ἀνέῳξε τὸν παράδεισον, καὶ πᾶσιν αὐτὸν εἰσητὸν ἀπειργάσατο. *Vivificâ suâ morte mortem destruxit, & omnes qui in inferno erant à vinculis liberati sunt, aperuit paradisum, & omnibus in illum aditum aperuit.* Et infrà: οἱ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνατρέχουσιν οἱ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐλευθεροῦνται τῶν δεσμῶν τοῦ διαβόλου. Et, οὗτος καὶ νῦν ἀπολλυμένους ἔσωσε, νεκρωθέντας ἐζώωσε, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀφείλετο. *Qui è terra sunt in cœlum cursitant, qui in inferno, à diaboli vinculis liberantur.* Et, *Hic & eos, qui nunc malè perduntur salvavit, demortuos in vitam vindicavit, & à diaboli tyrannide exemit.* Josephus Bryennius orat. de Domini crucifixione: ἐτάφη ἵνα ἀναστήσῃ, εἰς ᾅδου κατῆλθεν ὁ μόνος ἐλεύθερος ἐν νεκροῖς, ἵνα λύσῃ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖσε κατεχομένους. *Sepultus est, ut resurgeret, in infernum descendit solus inter mortuos liber, ut solveret eos, qui à sæculo ibidem detinebantur.*

Infernum itaque spoliavit, extractísque iis, qui inibi
312 commorabantur exhausit, extractis, inquam, omnibus hominibus, mortuis omnibus, cunctísque à sæculo, genere humano universo, Adamo cum subsecuto ab eodem genere universam diaboli regiam inanem, desertámque reliquit; quod absurdissimum est, & à Christiana pietate abhorrens: Christus enim non omnes, sed minimam demortuorum partem, eámque sanctorum eduxit.

Si dicant ex Chrysostomo orat. in Cœmeterii appellationem, & Crucem Domini, resurrectionem hîc non propriè, sed metaphoricè sumi, pro somno atque sopore videlicet, Nam ante Christi adventum mors nomen mortis habebat, & infernus vocabatur, at postquam Christus pro mundi vita mortem subiit, non ampliùs vocatur mors, mors, sed somnus & dormitio. Dormitionem appellari testantur illa Domini verba, *Lazarus amicus noster dormit*: non enim dixit, mortuus est, quamvis revera mortuus esset; Respondebimus hoc in loco non agi de Historia, non de sententia Tropologica; & Paracletice manifestò insinuat, omnes quotquot fuerunt homines à condito orbe demortui, ad resurrectionem revocatos. Quod dictum absurdum omnibus modis est, & Catholicis auribus inauditum.

Patribus, qui id idem videntur asserere, cùm de hac re tra-
313 ctatum non scribam, nolo respondere. Patres multa dixêre, i) & mo-

i) Vera atque ingenua de Patrum scriptis & auctoritate confessio.

& monumentis editis fassi sunt, quæ cum recta Ecclesiæ norma non conveniunt: illa tamen legi permittuntur, quòd nullum incommodum afferant. Non enim sacra Scriptura sunt, quæ omninò est infallibilis, & sempiternæ veritatis, in quo à dictis Patribus differt. Ea licèt permittantur in Patribus, in Ecclesiasticis libris ingerenda non sunt, cùm quidquid in Ecclesia legitur, palámque omnibus proponitur, quasi dictis ipsis Sanctorum majorem præ se ferat auctoritatem, magis afficiat, animúmque ad sui obsequium trahat, ideóque prohibetur, ne auribus aliorum ingeratur, quod extra Ecclesiam permitteretur. Multa porrò esse in Patribus, quæ minùs ab Ecclesia probantur, ex Græcorum Magistris recentioribus, quando cum iis sermonem habeam, probabo. Georgius Corcyrensis Metropolita: προφασίζονται δὲ ὅτι Ἀμβρόσιος οὕτως εἴρηκεν ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις. ἔτι δὲ Αὐγουστῖνος καὶ Ἱερώνυμος, ὑπὲρ ὧν ἀπολογητέον, ὡς ἢ νενοθεύκασι τὰς τούτων συγγραφάς τινες, ἢ κατ' οἰκονομίαν ἴσως εἰρήκασιν, ἣ καὶ ὁ μέγας ἐχρήσατο Βασίλειος παρ' ἑαυτῷ φυλάττων ἄχρι τινὸς ἀπόρρητον τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν θεολογίαν, ἢ καὶ τῆς ἀκριβείας ὡς ἄνθρωποι παρεσύρησαν. ὃ πολλοὶ πεπόνθασι τῶν μεγάλων ἔν τισιν, ὡς Ἀλεξανδρείας Διονύσιος, καὶ Μεθόδιος ὁ Πατάρων, καὶ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς, καὶ Πιέριος, καὶ Πάμφιλος, καὶ Θεόγνωστος, καὶ Εἰρηναῖος, καὶ Ἱππόλυτος ὁ αὐτοῦ μαθητής. τινὰς γὰρ αὐτῶν ῥήσεις οὐκ ἀποδεχόμεθα, καί τοι τ' ἄλλα σφόδρα θαυμάζοντες. *Causam addunt, Ambrosium in tractationibus de eo ita locutum fuisse, item Augustinum & Hieronymum, pro quibus re-* 314
spondendum est; vel eorum monumenta à quibusdam falsata fuisse, vel ita tempore ferente, & datâ operâ locutos, quod & magnus usurpavit Basilius apud semetipsum ad tempus præscriptum, occultam sancti Spiritus Theologiam conservans. Vel etiam ab exquisita illa doctrinæ norma, uti homines recessisse; quod multi quidem, iique ex magnis, in quibusdam perpessi sunt, ut Alexandreus Dionysius, Methodius Patareus, Clemens Stromateus, Pierius, Pamphilus, Theognostus, Irenæus, & Hippolytus ejus discipulus: quasdam enim eorundem sententias non recipimus, licèt reliqua ipsorum magna in admiratione habeamus. Vide si vis Georgium Scholarium de processione Spiritus sancti contra Latinos cap. 10. Barlaamum Monachum de Purgatorio, & Joannem Beccum orat. 2. partim apologeticâ, partim contradictoriâ de nonnullis dictis sacræ Scripturæ malè expositis. Non sequitur itaque, Nonnulli

expectare. Detinentur, ajunt, in tertio loco, licèt ſeparatim peccatorum, ac juſtorum animæ; ſed quòd ſententia in eos in extre-
299 mo judicio dicenda à Servatore noſtro, nondum lata eſt, neque juſtos viſione beatâ frui, neque impios tormentis infernalibus vexari, ideóque expectare diem judicii. Quare cùm id teneant Græci, etiamſi in Tropario manifeſtè non exprimatur, ad majorem cautelam expungendum omninò eſſet.

Sed alia eſt Troparii ſententia, quod nec verbum quidem de defunctorum præmio, aut pœna facit, ſed tantùm diem nobis judicii, & Judicis thronum ante oculos ponit, ante quem omnes ab orbe condito defuncti, ſive illi pœnis addicti, ſive gloriâ beati, ſententiam, quæ juſta omninò erit, illam ultimam Judicis expectant, ut perfectâ animæ cum corpore beatitate, ſi boni fuerint, perfruantur; ſi mali, ad pœnas intrudantur æternas, cum corpore & anima ſempiternis temporibus cruciandi. Rogat itaque ut tunc temporis fidelibus ac ſervis ſuis Seruator requiem elargiatur. Dices fruſtra id peti, cùm beatitatem jam poſſideant, & ſecurè ſe gloriam conſeruaturos cum corpore ſciant: quis enim quærit quod poſſidet? Reſponſio in promptu eſt, ex Beſſarione de Euchariſtiæ ſacramento, Deo deditos homines *totos rei amatæ inhærentes zelo quodam & timore, ne id quod deſiderant, non aſſequantur, ſæpius eadem ex vero, ac penè incredibili mentis deſiderio petere, nec ignorare quidem ſe jam, quod quærebant adeptos, ſed inſatiabili quodam amore iterum at-*
300 *que iterum eadem repetere.* Quod variis ſacræ Scripturæ locis evidentiſſimè probat.

V. Illud quoque ſimilis ſortis hominibus non arriſerit, ipſèque vidi auctores neſcio quos Arabes, vel eo ſolo condemnatos: id ubi ad me refertur, & ſchedas meas curioſiùs evolvo, tantum abfuit, ut improbarim, ut aliorum etiam Sanctorum dictis confirmatum, verum id eſſe enunciarim. Pag. 27. b. 2. m. ὁ γὰρ Εμμανουὴλ φύσεως μὲν πύλας ἤνοιξεν ὡς φιλάνθρωπος, παρθενίας δὲ κλεῖθρα οὐ διέῤῥηξεν ὡς θεὸς, ἀλλ᾽ οὕτως ἐκ μήτρας προῆλθεν, ὡς δι᾽ ἀκοῆς εἰσῆλθεν. *Emmanuel enim naturæ portas ut hominum diligens aperuit, virginitatis verò clauſtra, ut Deus non dirupit; ſed ſic è vulva exiliit, ut per aurem ingreſſus eſt.* Novum ſiquidem eſt per aurem Chriſtum intromiſſum, & conceptionem illius per aurem f) factam fuiſſe.

f) Quando nimirum verba Angeli audivit Maria. ἅμα τε τῷ ἀσπασμῷ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, inquit Anaſtaſius Sinaita ſerm. 1. in annunciat. B. Virginis.

fuisse. Quamvis enim Christi omnia grandia sint, & miraculosa, & in quibus considerandis ingenia humana hæreant, cùm Angelica obstùpescant, at non immutavit naturæ humanæ leges, neque ordinem alteravit. Quare verosimilius videtur ingressum sibi præparasse, unde exitum habuit, intemeratis semper salvis virginitatis claustris; nec aditus ille in exitu perfectissimus, in ingressu imperfectior fuisset, & quod nascens non dedignatur, non potuit ingrediens eodem loco non habere; & naturalis humiditas dum non officit exeunti, neque officere poterat sese intro injicienti, cùm nec auris ipsa semper purgatissima sit, sed sæpius capitis inquinamentis sordescat.

Ego dixerim modum istum conceptionis multò digniorem 301
& pro conditione tanti mysterii sublimiorem, si per digniorem corporis partem, atque excellentiorem efficiatur. Neque nativitatis & conceptionis eadem est ratio. Qui nascitur Deus est, & homo, corporis crassitie obvolutus, unde necesse fuerit more aliorum hominum, ne novis semper miraculis rem agere cogamur, nasci, nempe exitum sibi parare, unde & alii homines, modo tamen ab illis diverso; illi mole suâ, & in foras proruptione tunicas rumpunt, & virginitatis claustra, jam antea patentia ruptàque magis aperiunt, Christus illis non læsis erumpit, & mater se parturisse cognoscit, cùm partus molestias, atque incommoda nulla senserit. At concipiendus antequam in uterum introeat, ubi conceptio fieri debet, Deus purus est, potentia infinita, spiritus, nullâ corporeâ mole obductus, quare per omnes sibi partes Virginis ingressum parare poterat ad uterum. Qualis verò ea pars fuerit, ignotum nobis est. Patres aliquot, & inter eos Paracletice aurem tradiderunt. Et ne tam absurdus inposterum videatur, habeant sibi Patres, qui eadem formulâ usi sunt. Orat. in Annunciationem Deiparæ, sive illius auctor sit Chrysostomus, ut Lipomano & aliis, sive Gregorius Thaumaturgus, ut Gerardo Vossio placet, cujus initium, *πάλιν χαρᾶς εὐαγγέλια· ὁ τοῖς Σεραφὶμ ἀθεώρητος, ὁ πάσαις ταῖς οὐρανίαις δυνάμεσιν ἀκατανόητος, ἰδικὴν συντυχίαν ἐπαγγέλλεται κόρῃ, αὐτοπρόσωπον παρουσίαν μηνύει, μᾶλλον δὲ εἴσοδον δι' ἀκοῆς ὑπισχνεῖται, καὶ ὁ τὴν Εὔαν καταδικάσας τὴν αὐτῆς θυγατέρα, τοσοῦτον δοξάζειν ἐπείγεται· λέγει γὰρ ἑτοίμασαί μοι τῆς ἀκοῆς τὰς εἰσόδους. Quem Seraphim intueri nequeunt, quem cuncta virtutes cœlestes*

 com-

comprehendere intellectu non valent, is suum promitit congressum puellæ, suæque ipsius personæ aduentum denunciat, imò verò ingressum per auditum pollicetur. Et qui Evam condemnavit, ejus filiam tantoperè glorificare contendit, ait enim, paret mihi auditus ingressum. Cyrus Episcopus Cotyæi in Phrygia apud Nicephorum Callistum lib. 14. cap. 46. & Chronicon Alexandrinum pro concione dixit, ἀδελφοὶ ἡ γέννησις τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σιωπῇ τιμάσθω, ὅτι ἀκοῇ μόνον συνελήφθη ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ. λόγος γὰρ ἦν αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. *Fratres, Natalis Domini nostri Jesu Christi silentio colatur, quia auditu tantùm in sancta Virgine conceptus est, erat enim Verbum ipsi gloria in sæcula. Amen.* Proclus Patriarcha Constantinopolitanus de incarnatione Domini: ὅτι ἡ μὲν ἁγία παρθένος τὴν γαστέρα ἐχίχρα, ὁ δὲ λόγος δι' ἀκοῆς εἰσεπήδα, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν ναὸν ἐζωοπλάστει. *Quando sancta quidem Virgo suum commodavit uterum, Verbum per aurem est illapsum, & Spiritus sanctus vivum efformavit templum.* Augustinus in Appendice de diversis sermon. 22. 10. de tempore in Natale Domini: *Sancta credidit, sancta concepit, sanctior efficitur post partum. Illic fuit paranympha credulitas, Deus per Angelum loquebatur, & Virgo per aurem*
303 *impregnabatur.* Fulgentius, vel Severinus apud Augustinum in Appendice de diversis serm. 24. qui est de Natali Domini, & fuit 15. de tempore: *Angelus sermonem ejecit, & Christum Virgo concepit. ô conjunctio sine sordibus facta, ubi maritus sermo est, & uxor auricula.* Felix Papa Romanus ad Petrum Antiochenum: ὁ γὰρ τοῦ πατρὸς ἐνυπόστατος, καὶ θεὸς λόγος δι' ἀκοῆς εἰσπηδήσας τῆς ἁγίας παρθένου μυστικῶς τὴν κυοφορίαν εἰργάσατο. *Patris enim intimum substantiale Verbum ac Deus per sanctæ Virginis aures illapsum, conceptionem ineffabiliter operatum est.*

VI. Nec minoris momenti fuerit, quod de Præcursore non uno in loco narrat, eum scilicet post mortem in infernis Christum prædicasse, nunciasséque prope jam esse salutem, ac vitam. Pag. 12. a. 1. νεκροῖς τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐλευσομένην ἐκήρυξας πρόδρομε. *Defunctis vitam nostram futuram prædicasti Præcursor.* Ibidem b. 2. f. νεκροὶ εὐηγγελίσθησαν τὸ φῶς, τὸ ἐκ φωτὸς λάμψαν ἐπὶ γῆς φωτί σου μακάριε. *Mortuis annunciatum est lumen, quod ex lumine super terram innotuerat lumine tuo beate.* Et pag. 59. b. 1. p. τὴν ζωὴν τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύματι θείῳ ἐγγίζουσαν, προμηνύσας προφῆτα τὴν ἐμὴν ζώω-

ζώωσον νενεκρωμένην ψυχήν. *Qui vitam iis, qui apud inferos erant divino spiritu, jam proximam denunciasti, meam vivifica demortuam animam.* Nec alienus est ab hac sententia Nicephorus Callistus Hist. Eccl. lib. 1. cap. 19. ἐπεὶ δὲ ἐχρῆν, ὥσπερ τοῖς ἐν σώμασι τὴν ἔνσωμον Χριστοῦ παρουσίαν ἐκήρυξαν, ἵν' ἐντελὲς ᾖ τὸ ἔργον αὐτῷ, κἂν τῷ ᾅδῃ γενέσθαι, κἀκεῖσε δεῖ προαναγγεῖλαι ταῖς ἐκεῖ καθειργμέναις ψυχαῖς 304
τὴν διὰ πίστεως ὅσον ἤδη ἐσομένην σωτηρίαν, καὶ ἀπολύτρωσιν. Et infrà cap. 21. ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου πρόδρομος ᾔει, καὶ τοῖς ἐκεῖσε τὴν παρουσίαν κηρύξων Χριστοῦ. *Quandoquidem verò decebat, quemadmodum iis, qui in corporibus versantes vivunt, corporalem Christi præsentiam prædicaverat, quo ei opus munúsque tale omni ex parte perfectum constaret: ut ad inferos quoque mearet, & ibi etiam animabus conclusis jamjam per fidem advenientem salutem, & liberationem annunciaret.* Et, *Itaque Joannes etiam iis, qui apud inferos erant, Præcursor advenit, præsentiam ibi quoque Christi annuncians.* Et ante eum Anastasius Sinaïta in Odego quæst. 111. μηδαμῶς ἀναθεματίσῃς ἄνθρωπον πρὸ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ τελευτήσαντα, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ πρὸς ἅπαξ καὶ μόνον ἐγένετο τὸ Χριστοῦ κήρυγμα. προλαβὼν γὰρ Ἰωάννης ὁ πρόδρομος ἐκήρυξε κἀκεῖσε τὸν Χριστόν. *Nequaquam diris devovebis hominem qui ante Christi adventum defunctus est; nam apud inferos prædicatio semel, nec ultrà pervenit: præoccupans enim Joannes Præcursor Christum illic prædicavit.* Vides ergo Joannem non in terra solummodò Christi, sed apud inferos etiam Præcursorem? quidam ne id sine divinarum litterarum auctoritate affirmare viderentur, verba illa Lucæ, *Tu es qui venturus est?* ita exponebant: Tu es qui in infernum venturus es, ad illos, qui in tenebris sunt, liberandos, ut illis tanquam qui ante te mortem oppetiturus sum, prænunciem, an alium expectamus: Horum sententiam refert, & rejicit Author Catenæ Græcæ in Lucam, in illa verba: τινές φασιν ὅτι 305
ἐπειδὴ ἔμελλεν ὁ Ἰωάννης πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ τὸν ἐκ τοῦ Ἡρώδου θάνατον ὑπομένειν, ὡς προάγγελος ἐρωτᾷ εἰ αὐτὸς ἥξει κἀκεῖ λυτρωσάμενος τοὺς ἐν ᾅδῃ, καὶ τὸ χωρίον τοῦτο οὕτως ἐξηγήσαντο. σὺ εἶ ὁ εἰς ᾅδου μέλλων ἔρχεσθαι, ἵνα ἐλευθερώσῃς τοὺς ἐν σκότῳ, ὅπως κηρύξω τοῦτο τοῖς ἐν ᾅδου ὡς προτελευτῶν σου, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν. ἀποβλητὸς δὲ παντελῶς ἡ τοιαύτη δόξα. ᾔδει μὲν γὰρ ὁ Ἰωάννης τὴν εἰς ᾅδου κάθοδον τοῦ Χριστοῦ. πλὴν οὐδαμοῦ ἡ θεόπνευστος γραφὴ τοῦτο ἡμῖν παρέδωκεν, ὅτι καὶ τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύμασι προκατήγγειλεν ὁ θεσπέσιος Βαπτιστὴς τοῦ σω-

τῆρος τὴν ἄφιξιν. *Quidam ajunt, cùm Joannes ante pretiosam crucem mortem ab Herode sustinere deberet, veluti prænuncius interrogat: si ipse eò venturus est, eos qui in inferno erant, liberaturus, & locum hunc ita interpretati sunt. Tu es qui ad inferos venturus es, eos, qui in tenebris degunt, liberaturus, ut iis id prænunciem, tanquam qui ante te mortem obibo, an alium expectamus. Sed hæc opinio omninò rejicienda est. Joannes enim ad inferos Christi descensum sat noverat; & potissimum cum nusquam ullo in loco divinitus inspirata Scriptura nobis tradiderit iis qui apud inferos detinebantur spiritibus divinum Baptistam Servatoris adventum prænunciasse.* Non nego Christi descensum ad in-
306 feros scivisse Baptistam. Quare ergo quærit à Christo? ob illam eandem rationem, quâ quærit scire id quod ipse Catenæ auctor, vel alii loci interpretes dicunt. Namque quamvis id quod quærebat aliud, ita ipsis asserentibus sit: id tamen optimè callebat Joannes. Quare ergo id quærit à Christo? responsum suum ipsi habeant pro hac sententia. Quid porrò refert, si de hac prædicatione inferna nihil Scriptura tradiderit? Quot sunt, quæ ipsi credimus, & certò tenemus, de quibus nulla in Scriptura mentio habetur? An omnia Scriptura debuit scribere? Impugnator opinionem debebat arguere, si quid in ea erat, quod contra Scripturam foret; tunc namque prævaleret Scriptura. Propter illius solum silentium dicta aliorum rejicienda non sunt, de Joanne præcipuè, cùm id quoque de aliis affirmatum sciamus. Photius Patriarcha Constantinopolitanus in Amphilochiis cap. 156. de Simeone Justo apud Lucam: αὐτίκα δὲ μάλα τῆς σωτηρίας ἐφεστώσης καταλιπεῖν μὲν ἐπόθει τὸ σαρκίον. εὐαγγελίσασθαι δὲ καὶ τὴν ἐν ᾅδου σωτηρίαν, καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν. *Sed cùm jam quamcitissimè salus immineret, deserere carnem exoptabat, & iis qui apud inferos erant, salutem & redemptionem renunciare.*

VII. De Cruce illud quoque considerandum est, ait crucem Domini ex cupresso, pinu, & cedro g) compactam fuisse. Pag. 41. a. 1. m. ὡράθης ὑψούμενος ἐν κυπαρίσσῳ δέσποτα, καὶ τῇ πεύκῃ, καὶ κέδρῳ δι' ἀγαθότητα. *Visus es exaltatus Domine in cupresso, & pinu, & cedro propter bonitatem.* Pag. 62. a. 1. f. ἐν κυπα-
ρίσ-

g) Opinio hæc invaluit ex accommodatione loci Esaiæ LX. 13. *& gloria Libani ad te veniet in cyparisso & pinu, & cedro simul. & glorificetur locus sanctus meus.*

ϱίασῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ὑψώθη ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ. *In cupresso & pinu, & cedro exaltatus est agnus Dei.* Pag. 69. b. 2. p. κέδρῳ ἀνυψώθης, πεύκῃ τε καὶ κυπαρίσσῳ δέσποτα. *Cedro exaltatus es, & pinu, & cupresso Domine.* Pag. 158. a. 1. m. ἡ ἐκκλησία βοᾷ σοι Χριστὲ ὁ Θεὸς ἐν 307
πεύκῃ, καὶ κέδρῳ, καὶ κυπαρίσσῳ προσκυνοῦσά σε. *Ecclesia clamat ad te Christe Deus in pinu, & cedro, & cupresso adorans te.* Hæc non placebunt tradentibus nihil certò constare, ex quo ligno crux Domini confecta fuerit, licèt alios habeant auctores, Bedam in collectaneis, Joannem Chrysostomum de veneratione crucis, Alexandrum Monachum, Anastasium Sinaïtam, Joannem Cantacuzenum, quorum dicta refert Gretserus, & examinat lib. 1. de cruce cap. 5. His adde Nicolaum Metropolitam Corcyrensem: ἐν σοί με σώζει προσπαγεὶς ὁ δεσπότης τῷ πευκοκέδρῳ, καὶ κυπαρισσοξύλῳ. *In te me salvat affixus Dominus ex pinu, cedro, & cupresso ligno.* Et Michaëlem Psellum in expositione illius dicti, *Pulchra formosum.* κάλλη ἢ τῶν ὀρέων ὁ σταυρὸς πέφυκεν. εἰ γὰρ ὡς ὁ τῆς ἱστορίας λόγος ἔχει ἐκ πεύκης, καὶ κέδρου, καὶ κυπαρίσσου συμπέπηκται. κάλλη δὲ ταῦτα εἰσὶ τῶν φυομένων ἐν ὄρεσι, τοῦτο μὲν φύλλοις κομῶντα πυκνοῖς, τοῦτο δὲ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ἀνατεινόμενα, διὰ ταῦτα κάλλη τῶν ὀρέων τὸ νικοποιὸν ὅπλον ὠνόμασαι. *Pulchritudines verò montium crux est, siquidem, ut historiis narratur ex pinu, cedro, & cupresso compacta est, quæ eorum, quæ nascuntur in montibus, pulchritudines sunt, tum quod frequentibus foliis vernant, tum quod in multum aëris se extendunt. Propterea pulchritudines montium armatura victoriam afferens nomen habuit.* In tanta antiquitate, & rerum ignoratione traditio recepta, testimonióque Patrum confirmata à scripturis non dissonans, licèt nonnullis improbabilis videatur, non ideò tamen rejicienda est, 398
cùm potuerit esse, & fortè fuit; eóque potissimum, cùm ex altera parte sciamus multa falsa esse probabiliora veris. Quod verò in tot Patribus non improbatur, non video cur in Paracletica improbari debeat, expungíque.

VIII. Et hæc quidem quemadmodum & nonnulla alia, qui morosè aliorum studia respuunt. Sunt tamen in hoc eodem libro, quæ sine gravi censura præteriri non possunt, immò expungi debent, partim cum jam recensitis libris communia, partim singularia: utraque nos examinabimus. Communia cum aliis sunt; Primum, Christum Dominum descensu suo ad inferos, omnes

nes h) quotquot ab orbe condito, & Adamo ipso fuerunt homines, à pœnis illis, & potestate dæmonis liberasse, hinc verbulo aliquando *σκυλεῦσαι τὸν ᾅδην, spoliare, prædari*, omnia súsque déque ponere, quemadmodum in direptione urbium fit, ejúsque dominium in se transferre sæpissimè utitur. Pag. 4. a. 2. f. *τὸν ᾅδην ἐσκύλευσε Χριστὸς, ὡς μόνος κραταιὸς καὶ δυνατός. Infernum spoliavit Christus, tanquam solus fortis & potens.* aliquando *κενῶσαι, exinanire, evacuare*, ita omnia arripere, ut in eo, in quo priùs fuerant, nihil modò reliquum sit. Pag. 31. a. 1. p. *ἔρημος ᾅδης καὶ ἄπορος διὰ θανάτου γέγονεν ἑνὸς, ὃν πολὺν γὰρ πλοῦτον ἐθησαύρισεν εἰς ὑπὲρ πάντων ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἐκένωσεν. Desertum infernum atque inops propter mortem unius factum est: quas enim multas divitias sibi congesserat, unus*
309 *pro nobis omnibus Christus exhausit.* pag. 78. a. 2. m. *ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ ᾅδου κενώσας πρὶν τὸν πολυάνθρωπον πλοῦτον. Qui resurrexisti à mortuis, & inferni ante divitias, quæ ex multorum hominum numero constabant, evacuasti.* Aliquando *τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας, τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς, πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος δεσμίους, τοὺς ἀπ' αἰῶνος ψυχάς. Omnes nempe qui à sæculo mortui sunt, & apud inferos vinculis addicebantur.* Pag. 4. a. 2. m. *σὺ συνήγειρας τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας. Tu collegisti eos, qui à sæculo mortui fuerant.* Et infrà: *καὶ φθαρέντας συνήγειρε πάντας. Et corruptos omnes collegit.* Pag. 75. a. 1. f. *καὶ κατελθὼν ἐν τῷ ᾅδῃ τοὺς ἀπ' αἰώνων δεσμίους ἠλευθέρωσας. Et descendens ad inferos, qui à sæculis vinculis obstricti erant, liberasti.* Pag. 77. a. 2. m. *καὶ πύλας ἀνεπέτασας ᾅδου ταῖς ἀπ' αἰώνων ψυχαῖς. Et fores aperuisti inferorum animabus, quæ à sæculis ibi detinebantur.* Pag. 79. a. 2. f. *καὶ λογισθεὶς ἐν τοῖς νεκροῖς, τὸν ἐκεῖσε τύραννον ἔδησας, ῥυσάμενος ἅπαντας ἐκ δεσμῶν τοῦ ᾅδου τῇ ἀναστάσει σου. Et reputatus mortuus, tyrannum apud eos ligasti, liberans omnes ex vinculis inferni tuâ resurrectione.* Pag. 101. a. 1. f. *κάτω τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς ἐξανέστησας. Infernè eos, qui à sæculo mortui erant exsuscitasti.* Pag. 102. a. 2. p. *ὡς κατῆλθεν ὁ σωτὴρ πρὸς τοὺς δεσμίους, ὡς θνητὸς, συνανέστησαν αὐτῷ οἱ ἀπ' αἰῶνος θανέντες. Ut descendit*

Ser-

h) Ex illis ipsis quæ supra p. 243. sq. disputavit Allatius, repetitque paullo inferius p. 320. sq. perspicue apparet Græcos hoc non de aliis velle intellectum quam iis qui in vita innocenter vixissent & Christo apud inferos prædicanti fidem habuissent, vel ea fuissent conditione quâ latinæ Ecclesiæ doctores ajunt extitisse pios & sanctos V. T. quos in limbo Patrum collocant. Ab hoc de limbo Patrum placito illud Græcorum dogma solis vocabulis discrepat.

Servator ad vinctos, resurrexerunt cum eo qui à sæculo erant mortui. Pag. 104. a. 1. f. καὶ συνήγειρας τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας. *Et defunctos à sæculo collegisti.* Pag. 127. b. 2. p. καὶ εἰς ᾅδην φοιτήσας ὅλον συνήγειρας κείμενον Χριστὲ ἐν σαπρίᾳ τὸν ἄνθρωπον. *Et ad inferos* 310
abiens universum collegisti jacens Christe in putredine genus humanum. Pag. 128. b. 1. f. ᾅδου πύλας καὶ μοχλοὺς συντρίψας ζωοδότα, ἀνέστησας ἅπαντας. *Inferni portas & vectes conterens, vitæ largitor, exsuscitasti omnes.* Pag. 151. a. 2. f. καὶ συνήγειρας νεκροὺς τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐν σκότει καθεύδοντας. *Et congregasti mortuos, qui à sæculo in tenebris dormiebant.* Pag. 173. a. 2. f. ὅθεν ἀνέστησαν οἱ ἀπ' αἰῶνος δεσμῶται κεκραγάζοντες. *Propterea surrexerunt qui à sæculo vinculis compediebantur, clamantes.* Pag. 194. a. 2. m. λέλυται ᾅδης ὁ πικρὸς καταλύσαντος αὐτὸν σοῦ φιλάνθρωπε, καὶ ἀναστήσαντος τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖ καθεύδοντας. *Dissolutum est infernum amarum, cùm tu humane eum destruxisses, & liberasses eos, qui ibi à sæculo dormiebant.* Pag. 136. a. 2. m. ἐδέσμει χεῖρας σου λαὸς παράνομος, καὶ δεσμῶται ἀλύτων σῶτερ δεσμῶν πάντες ἀπελύοντο. *Vinciebat manus tuas populus iniquus & vinculis colligati indissolubilibus, Servator, omnes solvebantur.*

Et quod magis mirandum est, sunt Patres, qui id idem apertissimè enunciant. Joannes Chrysostomus orat. in Cœmeterii appellationem, & in Crucem Domini: οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε τὸν λῃστάρχον καὶ τὸν δεσμοφύλακα τὸν διάβολον ἐμοῦ καὶ τὸν θάνατον διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δήσας, καὶ τὸν πλοῦτον πάντα, τῶν ἀνθρώπων λέγω τὸ γένος, μετήγαγεν εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ βασιλικά. τοῦτο καὶ Παῦλος δηλοῖ λέγων. *Sic & Christus fecit, principem illum prædonum, & carceris custodem diabolum simul & mortem, cùm per propriam mortem vinxisset, omnes divitias, humanum, inquam, genus transtulit in æraria regia. Hoc & Paulus indicat, cùm ait.* Proclus Pa- 311
triarcha Constantinopolitanus orat. de Passione Domini: σήμερον οἱ ἐξ αἰῶνος ἠλευθερώθησαν δοῦλοι. *Hodie ii, qui à sæculo fuerant servi in libertatem vindicati sunt.* Et infrà: ἡ κάθοδος ἐν ᾅδου τῶν ἐξ αἰῶνος νεκρωθέντων ἀνόδου γέφυρα πρὸς ἀναβίωσιν. *ô ad inferos descensum iis, qui à sæculo mortui erant ascensionis pontem ad redivivam vitam.* Et infrà: ὡς θάνατον καταργῆσαι, καὶ τὸν ᾅδην σκυλεῦσαι, καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς ζωοποιῆσαι. *Ut mortem destruat, spoliet infernum, & mortuos à sæculo vivificet.* Theodorus Studita orat. Catechet. in Dominicam Paschæ: κατήργησε τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ θανάτῳ

νάτῳ τὸν θάνατον, καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ ᾅδῃ τῶν δεσμῶν ἀπελύθησαν, ἀνέῳξε τὸν παράδεισον, καὶ πᾶσιν αὐτὸν εἰσιτὸν ἀπειργάσατο. *Vivificâ suâ morte mortem destruxit, & omnes qui in inferno erant à vinculis liberati sunt, aperuit paradisum, & omnibus in illum aditum aperuit.* Et infrà: οἱ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνατρέχουσιν οἱ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐλευθεροῦνται τῶν δεσμῶν τοῦ διαβόλου. Et, οὗτος καὶ νῦν ἀπολλυμένους ἔσωσε, νεκρωθέντας ἐζώωσε, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀφεῖλετο. *Qui è terra sunt in cœlum cursitant, qui in inferno, à diaboli vinculis liberantur.* Et, *Hic & eos, qui nunc malè perduntur salvavit, demortuos in vitam vindicavit, & à diaboli tyrannide exemit.* Josephus Bryennius orat. de Domini crucifixione: ἐτάφη ἵνα ἀναστήσῃ, εἰς ᾅδου κατῆλθεν ὁ μόνος ἐλεύθερος ἐν νεκροῖς, ἵνα λύσῃ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖσε κατεχομένους. *Sepultus est, ut resurgeret, in infernum descendit solus inter mortuos liber, ut solveret eos, qui à sæculo ibidem detinebantur.*

Infernum itaque spoliavit, extractísque iis, qui inibi
312 commorabantur exhausit, extractis, inquam, omnibus hominibus, mortuis omnibus, cunctísque à sæculo, genere humano universo, Adamo cum subsecuto ab eodem genere universam diaboli regiam inanem, desertámque reliquit; quod absurdissimum est, & à Christiana pietate abhorrens: Christus enim non omnes, sed minimam demortuorum partem, eámque sanctorum eduxit.

Si dicant ex Chrysostomo orat. in Cœmeterii appellationem, & Crucem Domini, resurrectionem hîc non propriè, sed metaphoricè sumi, pro somno atque sopore videlicet, Nam ante Christi adventum mors nomen mortis habebat, & infernus vocabatur, at postquam Christus pro mundi vita mortem subiit, non ampliùs vocatur mors, mors, sed somnus & dormitio. Dormitionem appellari testantur illa Domini verba, *Lazarus amicus noster dormit*: non enim dixit, mortuus est, quamvis revera mortuus esset; Respondebimus hoc in loco non agi de Historia, non de sententia Tropologica; & Paracletice manifestò insinuat, omnes quotquot fuerunt homines à condito orbe demortui, ad resurrectionem revocatos. Quod dictum absurdum omnibus modis est, & Catholicis auribus inauditum.

Patribus, qui id idem videntur asserere, cùm de hac re tra-
313 ctatum non scribam, nolo respondere. Patres multa dixêre, i) & mo-

i) Vera atque ingenua de Patrum scriptis & auctoritate confessio.

& monumentis editis falsi sunt, quæ cum recta Ecclesiæ norma non conveniunt: illa tamen legi permittuntur, quòd nullum incommodum afferant. Non enim sacra Scriptura sunt, quæ omninò est infallibilis, & sempiternæ veritatis, in quo à dictis Patribus differt. Ea licèt permittantur in Patribus, in Ecclesiasticis libris ingerenda non sunt, cùm quidquid in Ecclesia legitur, palámque omnibus proponitur, quasi dictis ipsis Sanctorum majorem præ se ferat auctoritatem, magis afficiat, animúmque ad sui obsequium trahat, ideóque prohibetur, ne auribus aliorūm ingeratur, quod extra Ecclesiam permitteretur. Multa porrò esse in Patribus, quæ minùs ab Ecclesia probantur, ex Græcorum Magistris recentioribus, quando cum iis sermonem habeam, probabo. Georgius Corcyrensis Metropolita: προφασίζονται δὲ ὅτι Ἀμβρόσιος οὕτως εἴρηκεν ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις. ἔτι δὲ Αὐγουστῖνος καὶ Ἱερώνυμος, ὑπὲρ ὧν ἀπολογητέον, ὡς ἢ νενοθεύκασι τὰς τούτων συγγραφάς τινες, ἢ κατ' οἰκονομίαν ἴσως εἰρήκασιν, ἣ καὶ ὁ μέγας ἐχρήσατο Βασίλειος παρ' ἑαυτῷ φυλάττων ἄχρι τινὸς ἀπόρρητον τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν θεολογίαν, ἢ καὶ τῆς ἀκριβείας ὡς ἄνθρωποι παρεσύρησαν. ὃ πολλοὶ πεπόνθασι τῶν μεγάλων ἔν τισιν, ὡς Ἀλεξανδρείας Διονύσιος, καὶ Μεθόδιος ὁ Πατάρων, καὶ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς, καὶ Πιέριος, καὶ Πάμφιλος, καὶ Θεόγνωστος, καὶ Εἰρηναῖος, καὶ Ἱππόλυτος ὁ αὐτοῦ μαθητής. τινὰς γὰρ αὐτῶν ῥήσεις οὐκ ἀποδεχόμεθα, καί τοι τ' ἄλλα σφόδρα θαυμάζοντες. *Causam addunt, Ambrosium in tractationibus de eo ita locutum fuisse, item Augustinum & Hieronymum, pro quibus re-* 314
spondendum est; vel eorum monumenta à quibusdam falsata fuisse, vel ita tempore ferente, & datâ operâ locutos, quod & magnus usurpavit Basilius apud semetipsum ad tempus præscriptum, occultam sancti Spiritus Theologiam conservans. Vel etiam ab exquisita illa doctrinæ norma, uti homines recessisse; quod multi quidem, iique ex magnis, in quibusdam perpessi sunt, ut Alexandreus Dionysius, Methodius Patareus, Clemens Stromateus, Pierius, Pamphilus, Theognostus, Irenæus, & Hippolytus ejus discipulus: quasdam enim eorundem sententias non recipimus, licèt reliqua ipsorum magna in admiratione habeamus. Vide si vis Georgium Scholarium de processione Spiritus sancti contra Latinos cap. 10. Barlaamum Monachum de Purgatorio, & Joannem Beccum orat. 2. partim apologeticâ, partim contradictoriâ de nonnullis dictis sacræ Scripturæ malè expositis. Non sequitur itaque, Nonnulli

Patres dixerunt, ergo verum est, ergo probari debet, & in Ecclesia tanquam verum Christi fidelibus, ut illi assensum præbeant, proponi. Quinimò si falsum in Ecclesia recitatur, licèt aliqui Patres illud ipsum asserant, dictis dictorum Patrum non obstantibus reprobandum, expungendúmque est. Præter enim divinam Scripturam, & communem consensum Ecclesiæ, nemo alius infallibilitatem sibi vindicat. Aurea sunt Nicetæ Byzantini Philosophi verba tractatu Apologetico pro Synodo Chalcedonensi con-
315 tra Principem Armeniæ: *πλὴν οὖν διαθετοῦντες τὴν σὴν εὔκλειαν, καὶ ἐν τούτοις τὰ νῦν λεγόμενα. οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε δεῖ σε μαρτυρίας πατέρων περὶ πίστεως καὶ δογμάτων ἀναλέγεσθαι. ἐπεὶ καὶ τοὺς θείους πατέρας ἐγκλήματι περιγράψειας, καὶ σε ἀσινῆ εἰς τὸν τῆς πίστεως λόγον οὐ διατηρήσειας. πολλὰ γὰρ τοῖς πατράσι πρὸς κατάχρησιν, ἤτοι κατὰ μεταφορὰν ἢ ὁμωνυμίαν, ἢ ἀντιστροφὴν, ἢ ἄλλως πῶς ἐστὶν εὑρεῖν λέγοντας, καὶ οὐ μόνον τουτὶ, ἀλλὰ καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ ἡ συνήθεια οὕτως τὰ ὀνόματα μεταχειρίζεται, καὶ θέα μοι καὶ αὐτὸν τὸν μακάριον Κύριλλον τὰς ὑποστάσεις ἀντὶ τῶν φύσεων, καὶ τὰς φύσεις ἀντὶ τῶν ὑποστάσεων ἐκλαμβάνοντα. οἷον φημί· εἴ τις διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει, ἀσύγχυτοι μεμενήκασιν αἱ φύσεις, ἤγουν ὑποστάσεις. ὅ, τε μέγας Ἀθανάσιος καὶ πρόσωπα ἐπὶ Χριστοῦ δύο διϊσχυρίζεται. εἰ μή τις τοῦτο εἴποι, ὅτι καταχρηστικῶς τοῖς πατράσιν ἐρρήθη, αὐτούς τε τούτους αἱρετικοὺς ἀποφήσεις, καὶ ἐκ τῶνδε τῶν λόγων ἀναλεγόμενος χρήσεις, ἑαυτόν τε καὶ ἄλλους μεγάλως βλάψειεν. ἀλλὰ χρὴ τὰς τοιαύτας χρήσεις, εἴ τις βούλοιτο ἐκ τῶν θείων πατέρων ἀναλέγεσθαι, οἷον νομοθετοῦντας περί τινων πραγμάτων, καὶ ὀρθοθετοῦντας εὑρισκομένους, καὶ τὴν οἰκείαν γνώμην ἀνακαλύπτοντας. οἷον δεῖ τὸ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ὄνομα παρὰ Βασιλείου τοῦ πάνυ λαβὼν διάκρισιν ταύτην ἔχοντα τὴν διαφορὰν πρὸς ἄλληλα, ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον, ἢ καὶ αὐτοὺς καταχρησαμένους ἐν ἄλλοις ὅτι πλείστοις αὐτῶν συγγράμμασι διασαφοῦντας κυρίως, ὅπερ ἀλλαχόσε κατεχρήσαντο. ἢ καὶ ἐν οἷς σύμφωνοι οἱ πλεῖστοι τῶν πατέρων γεγόνασιν, ἢ καὶ συνοδικῶς ἐκυρώθη. ἀλλὰ μὴ τῷ ἐξοδικῷ λόγῳ, ᾧ πολλάκις ἄν τις κατὰ τὴν ἑρμήνειαν, καὶ ἀμελέστεροι διακείμενοι κατα-*
316 *χρήσοιτο λέξεσιν ὑπὸ ὑμετέρων νοημάτων, πρὸς τοῦτο ἀγόμενος, ἢ καὶ μὴ πρόχειρον ἔχων τὴν ἐπιτηδειότητα, ἢ καί τισι τῶν ἑτεροδόξων ἀντικαθιστάμενος, καὶ κατ' ἄλλας δὲ προφάσεις τῆς τῶν ὀνομάτων ἀκριβείας μὴ φροντίσοι, οὐ δεῖ ἐκ τῶν τοιούτων χρήσεις ἀναλέγεσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνό-*

πιν

τῶν ἐφαρμῶν. Tuæ itaque prospicientes gloriæ in his quoque nunc dicimus, haud opus esse te temerè, & ut sese occasio tulerit, de fide, & dogmatibus Patrum testimonia colligere; tunc enim & divinos Patres probro afficies, nec te inculpatum in fidei ratione conservaveris. Multa siquidem apud Patres vel abusu, vel metaphora, vel æquivocatione, vel è contrario, vel alio quopiam modo dicta esse reperies: neque id tantummodò, verum & divinæ litteræ, & usus sic nomina usurpat. Et videtis ipsum etiam beatum Cyrillum hypostases pro naturis, & naturas pro hypostasibus usurpantem, & rursum iis idem dicit, inconfusæ permanserunt naturæ, hypostases videlicet. Et magnus Athanasius & personas duas in Christo esse contendit. Et nisi quis dixerit, Patres similia per abusionem dixisse, næ ille hos eosdem hæreticos enunciabit, & ex hujuscemodi tractatibus sententias legens sibimetipsi, aliisque maximo erit nocumento. Verumtamen opus est, similes sententias, si cui in animo est, ex divinis Patribus colligere, ab iis, dum de rebus tanquam legem ferentes, aut definientes, vel propriam sententiam enunciantes verba faciunt, eligere, ut fuerit naturæ & hypostaseos nomen, à magno Basilio determinatum, ea inter sese differentia discerni, quâ commune & singulare secernitur; vel dum iidem ipsi rem abutentes, in aliis tamen iisque plurimis scriptis exponunt, quod alibi abusi sunt; 317 *vel ab iis, in quibus plures ex Patribus concordant, vel tandem per Synodum aliquam determinatum est; sed non ex exotericis sermonibus, in quibus sæpius quispiam, dum res interpretatur segniter se gerens dictionibus abutitur, à nostra intelligentia ad id adactus; vel quod promptam non habuerit habilitatem, vel quod, dum se adversariis opponit, aliis etiam ex causis de exacta verborum discussione minus cogitarit. Non itaque ex his sententiæ seligendæ sunt, sed ex illis quæ suprà diximus.* Quomodo verò Patres legendi sunt absque offensione, vide Evlogium Episcopum Alexandrinum apud Photium tmem. 225.

Secundum est, omnes homines, k) qui in monumentis erant

 ad

k) Hoc iterum non de omnibus omnino hominibus, sed omnibus quorum animæ ex inferis à CHRISTO liberatæ erant, intelligere possunt Græci. Aperta autem

ad vitam vindicasse. Pag. 1. b. 2. f. καὶ τὸν θάνατον νεκρώσας ζωὴν ἡμῖν ἐδωρήσατο πεπτωκότα τὸν Ἀδὰμ παγγενῆ ἀναστήσας. *Et mortem interimens vitam nobis elargitus est, lapsum Adamum cum toto genere humano exsuscitans.* Pag. 6. a. 2. m, πύλας ᾅδου συντρίψαντα καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκ τάφου ἐγείραντα. *Qui portas inferni contrivit, & à seculo homines ex sepultura exsuscitavit.* Pag. 55. a. 2. p. ἐκένωσε τοὺς τάφους ὁ λυτρωτὴς, ἐσκύλευσε τὸν ᾅδην. *Exhausit sepulchra liberator, spoliavit infernum.* Pag. 7c. b. 2. m. ἀνέστης συνεγείρας τοὺς ἐν τοῖς μνημείοις κατοικοῦντας ἀπ' αἰῶνος. *Resurrexisti simul congregans eos, qui in sepulturis habitabant à seculo.* Pag. 77. b. 1. p. ἡ τεθεωμένη σου ψυχὴ τὰς ἀπ' αἰῶνος συνανέστησε ψυχάς. *Deificata tua anima animas à seculo secum unà exsuscitavit.* Pag. 78. b. 1. m. ὁ συγκαταβάς μοι μέχρις
318 ᾅδου, καὶ πᾶσιν ὁδοποιήσας τὴν ἀνάστασιν. *Qui unà mecum ad infernum usque descendisti, omnibusque viam ad resurrectionem aperuisti.* Pag. 74. a. 1. f. καὶ γὰρ τοῦ θανάτου καταργήσας τὴν ἰσχὺν τοῖς τεθνεῶσι πᾶσιν ἀφθαρσίαν παρέσχες. *Namque mortis robore prostrato, demortuis omnibus incorruptibilitatem elargitus es.* Pag. 101. a. 1. f. ἐν μνήματι ἐτέθης ὁ κενώσας τὰ μνήματα. *In sepulchro positus es, qui sepulchra exhausisti.* Pag. 102. b. 1. f. ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος πάντας συνανέστησας τοὺς ἐν ᾅδῃ νεκρούς. *Resurgens è monumento omnes unà tecum resurgere fecisti, qui in inferno erant, mortui.* In his etiam vides συναγείρειν, κενοῦν, ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς, & ne dubium cuipiam sit de mente Auctoris, in plerisque additum πάντας, *omnes*. Habemus ergo quotquot ab orbe condito mortales ante Christi adventum vitâ fuerant defuncti, ab ipso Servatore nostro cùm ad inferos penetrasset, in vitam revocatos: corpora scilicet ex monumentis, animas ex infernis. Quòd si de animis nullus haberetur sermo, qui tamen habetur, adhuc necessariò illas in vitam revocatas fatendum esset, ne corpora alienis animabus, vivere de novo productis dicere cogeremur. Tot itaque sepulchra apud omnium gentium nationes, tot polyandria, tot urnæ, tot denique ossuaria in ipso Christi descensu ad inferos, ossibus spoliata, vacua, desertáque plorabant: & nullus tunc mortalium cinis in matre terra requiescebat, quo an dici possit absurdius, admirabilius? Quidam dicent de sanctis & justis id tantùm dici, quod & ve-

sepulchra Domino resurgente & multa mortuorum sanctorum corpora surrexisse, diserte testatur S. Matthæus XXVII. 51. sq.

& verissimum est, docétque ipsa Paracletice. Pag. 77. b. 2. p. λυ- 319
θέντα φιλάνθρωπε σοῦ τὸν ναὸν τοῦ σώματος, τάφος μερισάμενος
καὶ ᾅδης ἄκοντες ἄμφω δίκας εἰσπράττονται. ὁ μὲν τῶν ἁγίων σου ψυ-
χὰς, σώματα δὲ ἕτερος συνεκπέμπων ἀθάνατε. *Solutum hominum
amans templum tui corporis cùm sibi sepulchrum, & infernus dispartiti es-
sent, inuiti ambo pœnas persoluunt, hic quidem sanctorum tuorum animas,
alterum corpora unà simul emittens, immortalis.* Et pag. 112. b. 1. f. ψυ-
χαὶ τῶν δικαίων σε ἐπὶ ξύλου πάλαι τὴν ψυχὴν παραδόντα δέσποτα,
ὡς ᾔσθοντο αἰωνίων λέγε δεσμῶν ἀπελύοντο. *Animæ justorum cùm te in
ligno pridem animam reddidisse Domine persensissent, à sempiternis Domine
vinculis solvebantur.* Sed hæc certè non satisfaciunt; qui enim dicit
omnes, nullum excludit, & omnes ab his dici, testimonia ipsa
convincunt. Cùm videam verò cautiores ingenio nescio quid
mussitare, *omnes* non semper universos in eo genere, sed aliquan-
do partem inferre, & nescio quæ Scripturæ loca consarcinant:
discant ex ipsa Paracletice, omnes inibi positum, nullum exclude-
re, cùm apertissimè asserat, præter justos, de quibus nullum du-
bium est, peccatores etiam & impios vitæ restitutos. Nota verba
pag. 103. a. 1. f. σοῦ τοῦ παντουργοῦ τῇ καταβάσει ὁ ᾅδης Χριστὲ καταγέ-
λαστος γεγωνὼς ἤμεσε πάντας τοὺς πάλαι τῇ πλάνῃ νεκρωθέντας σὲ
ὑπερυψοῦντας εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. *Tui creatoris omnium descen-
su, infernus Christe ludibrio factus evomuit omnes quotquot antiquitus in
errore demortui sunt, te exaltantes in omnia secula.* Qui τῇ πλάνῃ
νεκροῦται in errore immoritur, justus non est, sed Dei inimicus vi- 320
tam ponit, & nonnisi impius & peccator habetur æternis suppli-
ciis condemnatus, at hos omnes πάντας, infernus evomuit, ergo
omnes tunc justos, & impios omnes evomuit. Genus ipse terti-
um nullum agnosco; si in tanta Christi munificentia, & liberalita-
te, dicamus etiam misericordia, pueros in limbo, vel alios in
Purgatorio excludant, næ isti Dei immensam humanitatem immi-
nuant, qui peccatores pessimos & pœnis dignos liberat, pueros,
& bonos, dignos quorum misereatur, in pœnis relinquit: Ma-
net ergo certissimum dictis ejuscemodi genus humanum univer-
sum ab Adamo ipso per Christi ad inferos descensum fuisse in vi-
tam vindicatum, sed sepulchra cadaveribus, & infernum anima-
bus spoliatum, novam sibi stipem ad sublevandam inopiam à
morte ipsa petiisse; sed quis similia in Ecclesia, si ex Ecclesia fuerit,
fassus est unquam?

Ter-

Tertium est, Christum descensu suo illo ad inferos l) mor-
tuis omnibus remissionem prædicasse, dedisse iis, qui credide-
runt, denegasse incredulis. Pag. 5. b. 2. p. τῷ σταυρῷ σου τὴν εἰ-
ρήνην εὐαγγελισάμενος, καὶ κηρύξας αἰχμαλώτοις σωτήρ μου τὴν ἄφεσιν τὸν
κρατοῦντα ᾔσχυνας Χριστὲ γυμνὸν, ἠπορημένον δείξας τῇ θείᾳ ἐγέρ-
σου. *Cruce tuâ pacem annuncians, & prædicans captivis servator meu*
remissionem, dominantem confudisti Christe, nudum, & inopem ostende
321 *divinâ tuâ resurrectione. Captivos* intelligit vinculis in inferno addi-
ctos, quos alibi δεσμώτας vocat. *Dominantem* infernas potestates
Sed ne pro *captivis* peccatores, & *dominante* κοσμοκράτορα, & præ-
dicationem Christi in hac vita, non post mortem intelligas
quamvis nostræ sententiæ loca alia ex aliis libris adducta stabili-
ant, habeto tibi & alium locum ex pag. 127. a. 2. m. ὅτι τὸν ᾅδην
ἔδησας ἀθάνατε ὡς θεὸς παντοδύναμος καὶ νεκροὺς συνανέστησας, καὶ
πύλας τοῦ θανάτου συνέτριψας καὶ κράτος τοῦ ᾅδου καθεῖλες ὡς θεός
διὸ οἱ γηγενεῖς δοξολογοῦμέν σε πόθῳ τὸν ἀναστάντα καὶ καθελόντα ἐχθροῦ
τὸ κράτος τοῦ πανώλους καὶ πάντας ἀναστήσαντα, τοὺς ἐπὶ σοὶ πιστεύσαντας
Quòd infernum ligasti immortalis ut Deus omnipotens, & mortuos resur-
gere fecisti, & portas mortis contrivisti, & potestatem inferni enervasti u
Deus. Propterea terrigenæ gloriam tibi cum desiderio dicimus, qui re-
surrexisti, & oppugnasti hostis vim perditissimi, & omnes in vitam redu-
xisti, qui in te crediderunt.

Et cùm videam hujusce erroris de salute damnatorum se-
mina non in hoc libro tantùm, quem modò dijudico, sed in Trio-
dio, Pentecostario, ac aliis Græcorum libris Ecclesiasticis sæpiù
spargi, non abs re erit, ut censeo, rem hanc altiùs, accuratiùsqu
examinare, ut unde error irrepserit, undéque propagatus tan-
tùm Græcorum libros infecerit dignoscentes, malo medicinan
non incommodam afferamus. Quæsitum diutiùs est etiam al
ipsis Ecclesiæ incunabilis, an fides tantùm in Christum vel pe
Christum salutem animis pareret, adeo ut qui, licèt laudabili vitæ
322 instituto, integra scilicet vita, scelerísque puri vixissent, in Chri-
stum tamen non credidissent, æternis suppliciis damnarentur
Omnes in eo convenêre fontem salutis Christum esse, ab eo tan-
tummodò expectandam: oleum, si in aliis perquiratur, perdi. Ne-
que in hac re fuit inter Catholicos dubitatio. Primus Marcior

l) Confer quæ supra p. 239. sqq. 308. sq.

ut lib. 1. cap. 29. refert Irenæus, fundamentis dogmatum inversis, debitam salutem per Christum viris justis surripuit, quam injustis non est veritus elargiri. Nam docuit Cainum, Nembrotum, Sodomitas, Ægyptios, ac alios moribus immanissimis descensu Christi ad inferos salutem consecutos, cùm ibi remanserint Abelus, Enochus, Abrahamus, ac cæteri Prophetæ & Patriarchæ, & ne sine ratione, rationis ipse expers loqui videretur, addebat, justos cùm alibi sæpiùs Deum illos tentantem vidissent; tunc etiam tentare eum suspicatos, admonitionibus Christi non credidisse, ideóque apud inferos destitutos. Sed ridicula hæc. Nemo enim absque fide salutem habuit. Nonnemo m) in contrariam sententiam trahere conatus est Clementem Alexandrinum, Chrysostomum, Justinum Martyrem, & Euthymium, tanquam qui viderentur asserere, Philosophiam gentibus, vel solam Dei cognitionem ante Christi adventum ad salutem suffecisse, & simili ratione Judæis Prophetas, & gentibus probatissimos quosque concessisse, ut eorum ope uterque salutem consequi posset; eósque qui ita vi- 323
xerint non minùs Christianos esse, quàm alios sic dictos post Christi adventum, ideóque multos ex illis salutem consecutos. Sed optimè illi satisfactum fuit à Catholicis, rectáque horum Patrum sententia aliis eorum dictis, falsa explosa, communita est. Hinc ab iis repetendis abstineo. Quid hîc hæreticorum recentiorum nugas aggeram, qui in vita æterna, & Herculem, & Theseum, & Numam, & Camillum, & Catones, & Scipiones, & Socratem, & Virgilium; Et quos non cœlo locant? Ex Catholicis cum istis insaniit Ludovicus Vives n) meritò à Theologis Lovaniensibus notatus. Vide si placet Rosueidum in lege Talionis tab. 1. & in Anticapello cap. 1. Julium Bullengerum Diatriba in cap. 1. exercit. 1. Casaubonianæ in Baronium, Gerardum Joannis Vossium Histor. Pelagianæ lib. 3. parte 3. thesi 11. Franciscum Fevardentium, & alios, qui robustè admodum hasce Hæreticorum næniolas refellerunt, tantósque Patres ab Hæreticorum calumniis vindicarunt. De Theophilo, Falconilla, Trajano, & aliis, quid sentiam ipse jam o) dixi; licèt non inficiar plerosque esse, qui Trajani histori-

(Eee) am

m) Isaacus Casaubonus Exerc. 1. ad Baron. cui adde si placet Montacutii Analecta Exerc. 1.

n) Ad Augustin. de Civitate DEI XVIII. 47.

o) Supra p. 124.

am approbent, quorum non minimam partem in unum collegit Alphonsus Ciacconus Apologiâ de hac re editâ, & Franciscus de Mendoza lib. 2. de floribus sacris, problem. 6. in quo dubitat an B. Virgo suo patrocinio aliquem aliquando ab inferis eripuerit, & multa notatu digna assumit.

324 Ridicula quoque est eorum sententia, qui tradunt Judam, cùm sciret Christi in inferos adventum, & inde omnium salutem futuram, suspendio Christi mortem prævertisse, ut inde postmodum adventu Christi salvus educeretur. Sententiam refert, & refutat Glycas sive Zonaras epist. 56. πλὴν οὐχ οὕτως ἐπὶ τὴν ἀγχόνην ἐλήλυθε, καθά τινες ὑπειλήφασιν, ὥστε προλαβεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ εἰς ᾅδην κατελθεῖν ἐπὶ τῷ τυχεῖν ἐκεῖσε παρ' αὐτοῦ συγχωρήσεως. τοῦτο γὰρ οὐκ ἄν ποτέ τις καταδέξαιτο λογισμοῦ κύριος ὤν. ὁ γὰρ πωρωθεὶς ἐπὶ τοσοῦτον τὴν διάνοιαν, ὁ παντάπασι τὴν ἑαυτοῦ ἀπογνοὺς σωτηρίαν, πῶς, ἢ ποίῳ τρόπῳ καθ' ἑαυτὸν τοιαῦτα συνέστρεφε; πῶς ἐμελέτα κατελθεῖν τε εἰς ᾅδην, κἀκεῖσε θεῖναι μετάνοιαν; ἄλλοτε πόθεν ἐκεῖνος ἤκουσεν, ἢ τινὸς εἰπόντος τοῦτο μεμάθηκεν, ὅτι πρὸς ᾅδην κατελθὼν ὁ Χριστὸς, κήρυγμα μετανοίας, καὶ τοῖς ἐκεῖσε κηρύξειε; καὶ ταῦτα τοῦ προφήτου Δαυὶδ καθεκάστην ἀκούων λέγοντος· ἐν δὲ τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι; πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις ὁσιώτατε ἄνερ, καί τι περὶ τοῦ Ἰούδα φησὶν ὁ χρονογράφος ἐκεῖνος Γεώργιος ὁ Κεδρηνὸς εἰδέναι βούλομαί σε δι' εἴδησιν. λέγει γὰρ πολλὰ παρακαλούμενος ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ὁ Ἰούδας, ὥστε προσελθεῖν καὶ βαλεῖν μετάνοιαν, οὐκ ἠθέλησεν. ἐφ' ᾧ καὶ ἀκούσας ὅτι ἀνελήφθη ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοσοῦτον ὠγκώθη, ὥστε καὶ μέσον λακίσαι. καὶ περὶ μὲν τῆς ματαιολογίας ταύτης οὕτως. ὅτι δὲ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ὁ ἄθλιος ἀπογνοὺς, οὐ μὴν ἐν ᾅδῃ σωτηρίας ἐλπίζων τυχεῖν τῷ δι' ἀγχόνης τέλος ἐχρήσατο, καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀριδήλως τοῦτο δεδήλωκεν ἐν τοῖς πρὸς Ἀντίοχον κεφαλαίοις οὕτως εἰπὼν, οὐδὲν χεῖρον ἀπογνώσεως, ᾗ συσχεθεὶς ὁ Ἰούδας ἀπήγξατο.

325 *Sed tamen non hac ratione ad laqueum venit, ut quidam existimarunt, ut anteverteret Christum, & ad inferos descendens ab eo sibi eo in loco veniam impetraret. Id enim nemo unquam admiserit, dummodo consilii compos sit. Qui etenim tantundem cognitione obduratus est, & modis omnibus de propria salute desperarit, quomodo, aut quanam ratione in sese similia resolvebat? quomodo meditabatur ad inferos descendere, ibique pœnitentiam agere? insuper undenam ille audiit, aut quo id referente edidicit, descensu suo ad inferos Christum pœnitentiam illis, qui ibi erant pra-*

prædicaturum, eóque potissimum si audiat quotidie Prophetam dicentem, in inferno autem quis confitebitur tibi? *Præter jam dicta, ô sacratissime vir, quid de Juda Georgius Cedrenus Chronographus referat scire te, ut id quoque non te lateat, cupio; tradit enim, multis sollicitatus ab Apostolis Judas ut accederet, factíque sui eum pœniteret, noluit, ideóque audiens Christum assumptum fuisse, in tantam molem excrevit, ut medius rumperetur. Et hæc quidem de hujus sententiæ inanitate. Eum porrò de propria salute desperantem, non apud inferos de salute sperantem laqueo vitæ finem quæsisse, magnus Athanasius manifestò docuit in quæstionibus ad Antiochum illis verbis: Nihil est desperatione deterius, quâ correptus Judas sese in laqueum induit.* Ammonius quoque Presbyter satis antiquus auctor narrat Christi descensu ad inferos animas omnes, & ipsius Judæ à vinculis fuisse solutas, non tamen omnes cum Christo ascendisse, sed tantummodò illas quæ crediderunt. Idem Glycas: *ἐπιβεβαιοῖ δὲ ταῦτα καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἀμμώνιος λέγων, ὅτι τοῦ* 326
Χριστοῦ κατελθόντος εἰς ᾅδην αἱ ψυχαὶ πᾶσαι καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Ἰούδα τῶν δεσμῶν ἀπελύθησαν. οὐκέτι δὲ καὶ πᾶσαι τῷ Χριστῷ συνανήλθοσαν, μόναι δὲ αἱ πιστεύσασαι. Tantámne fuisse vim & efficaciam adventus Christi ad inferos, ut solâ sui præsentiâ damnatorum vincula, si tamen in locum damnatorum accessit, fuerint dissoluta? & poterant jam liberi, nisi inertes esse voluissent, Christum sequi, & conari aliquid de sua liberatione? Quis enim præsente Christo, & vincula solvente, ne unà cum eo commearent, impedisset? id sanè non tentassent in fugam versi dæmones. Perfidia eos detinuit, & pertinacia in malo, sed splendor Christi, & potestas, quemadmodum vincula, & tenebras, ita malum animum, & pervicax ingenium emolliisset. Si Judas Christum expectabat ad beneficium à Christo accipiendum paratus, credens tanto miraculo, ideóque vitam sibi eripuit, jam redivivus Apostolus, suo throno, cùm omnes judicio divino palam subjicientur, sedebit. Sed nugæ.

Andreas Cretensis Virginis animam, referente, nec improbante Glycâ epistolâ 42. post mortem ad inferos descendisse tradit. *εἰ δὲ καὶ εἰς ᾅδην λέγει, τὴν μακαρίαν αὐτῆς ψυχὴν κατελθεῖν ὁ θειότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, ἅτε τὰ ἐκεῖσε παρὰ Χριστοῦ τελεσθέντα μυηθησομένην μυστήρια. πῶς τε νενίκηκε, καὶ ὅπως τοὺς μοχλοὺς ἐκείνους συντρίψας ἐγείρεται, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν, μηδὲ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ, ἀμήχανον εἶναι λέγων καὶ ταῖς τοῦ κυρίου παρα-*

327 πιθεῖναι χερσὶ, καὶ εἰς ᾅδην αὐτὴν κατελθεῖν. ὃν γὰρ τρόπον ὁ κύριος
εἰς χεῖράς σου πάτερ παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου ἔλεγε, εἰς ᾅδην δὲ ὅ-
μως τηνικαῦτα κατήρχετο. οὕτω δὴ καὶ τὰ κατὰ τὴν παρθένον διανοεῖσθαί σε ἄξιον. *Et si in infernum quoque beatam illius animam descendisse tradat divinissimus Andreas Cretensis, ut scilicet mysteria à Christo ibi peracta addisceret, & quomodo devicerit, & quanam ratione vectibus illis fractis resurrexit. Ne hoc tibi admirationem concitet, neque rem esse peregrinam existima, fieri non posse, inquiens, eam in manibus Domini deponere, & in infernum descendere. Quemadmodum enim Dominus, In manus tuas Pater commendo spiritum meum, dicebat, nihilominus in inferna tunc descendebat, eodem modo & res Virginis dijudicandæ sunt.*

Nec Virginis tantùm, sed & reliquorum hominum animas post mortem in infernum descendere ex eodem Andrea idem Glycas enunciat & probat. Eâ tamen differentiâ, quòd justis ad contemplanda Christi mysteria etiam in illa regione patrata, loco transitus ad cœlestia concedatur; impiis tanquam sedes, in qua remanent æternis suppliciis cruciandi. ὕστερον δὲ τοῦ κυρίου κατάγε τὸν
τοῦ πάθους καιρὸν εἰπόντος· πάτερ εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦ-
μά μου, ταῖς μὲν τῶν δικαίων τηνικαῦτα ψυχαῖς, ἡ πρὸς τὰ ἄνω πο-
ρεία κεχάρισται, οὐδὲ γὰρ δωρεὰν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ αὐτῶν ἀπέθανεν, αἱ
δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχαὶ καθάπερ καὶ πρότερον τοῖς κάτω ἐναπομένου-
σι, καὶ δῆλον ἐξ ὧν ἐν τῷ εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου
λόγῳ αὐτοῦ διέξεισιν ὁ θειότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης. λέγει γὰρ οὑτωσὶ,
328 καὶ νῦν μὲν ἁπάντων ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ τὸν
ἀμειδῆ τῶν ᾅδου τόπον ἐπέρχονται, οὐ κατέχονται δέ. πλὴν ὅσαι τῇ
κατὰ τὸν βίον ῥᾳστώνῃ τὸν δι' ἁμαρτίας θάνατον ἑαυταῖς ἐπεσπάσαντο·
ὥστε διελεύσονται μὲν αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ διὰ τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν. οὐ
γάρ ἐστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον. οὐ μὴν δὲ καὶ κατασχεθήσον-
ται καθὰ καὶ πρώην, ὅτε σὺν τῷ θανάτῳ ἐβασίλευεν ἡ ἁμαρτία. διε-
λεύσονται δὲ ὥστε μυηθῆναι τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐκεῖσε παρὰ τοῦ κυρίου τε-
λεσθέντα μυστήρια, πῶς τε νενίκηκεν, καὶ ὅπως τοὺς μοχλοὺς ἐκείνους
συντρίψας ἐγήγερται. αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ θεολόγος ὑπεμφαίνων Γρηγό-
ριος ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησίν. ἂν εἰς ᾅδου κατ-
ίῃ, συγκάτελθε. γνῶθι καὶ τὰ ἐκεῖσε τοῦ Χριστοῦ μυστήρια, καὶ τίς ἡ
οἰκονομία τῆς διπλῆς καταβάσεως. *Cùm postmodum tempore Passionis Dominus dixisset, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, justorum*

rum tunc animabus ad superiora aditus datus est, neque enim gratis pro illis Christus mortem oppetiit; peccatorum autem animæ, quemadmodum & priùs in locis infernis remanent. Idque manifestum est ex his, quæ tractat in oratione de dormitione sanctissimæ Deiparæ divinissimus Andreas Cretensis. Et nunc quidem ait, omnium hominum, & ipsorum quoque justorum animæ tristem inferorum locum pertranseunt: nec detinentur, nisi tantùm eæ, quæ viventes luxu ac deliciis, mortem, quæ per peccatum advenit, in semet attraxerunt. Quapropter pertransibunt quidem per inferorum portas justorum animæ. Neque enim est discipulus super magistrum, sed non detinebuntur quemadmodum anteà, cùm unà cum morte peccatum dominatum obtinebat. Pertransibunt verò ut mysteria ibi supra naturam à Domino perfecta addiscant: quomodo vicit, & quomodo vecti- 329
bus illis confractis resurrexit. Id idem & Theologus Gregorius in oratione de Pascha innuens ait, Si ille in inferna descendit, descende tu quoque, & Christi mysteria eo in loco apprehende, & quænam fuerit dispositio duplicis descensus. Eadem videtur repetere idem Andreas orat. de vita humana, ac de dormientibus.

Neque minùs observandum est, quando jam de descensu Christi ad inferos sermo est, Nicephorum Callistum Histor. Eccles. lib. 1. cap. 31. Christum in inferno tantùm apparuisse, & instar fulguris patratis omnibus, quæ de eo narrantur, eodem horæ momento rediisse: idque etiam tenuisse Chrysostomum refert. ὁ γὰρ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστὸς μετὰ ψυχῆς μόνης διαιρεθείσης τῷ θανάτῳ τοῦ σώματος ἐπιφανεὶς ταῖς ἐν ᾅδου τῶν δικαίων ψυχαῖς τῆς πρὸς τὸν παράδεισον ὁδοιπορίας ὁδηγὸς ἐχρημάτιζε. φωτὸς ἀρχηγὸς καὶ ἡγεμὼν αὐτοῖς τῆς ὁδοῦ, ὥσπερ δὴ καὶ τῷ λῃστῇ γεγονώς. καὶ γὰρ αὐθήμερον, μᾶλλον δὲ αὐθωρὸν τοῦ ᾅδου ἀνέθορεν, ὥστε ἴσι καὶ τῷ χρυσῷ τὴν γλῶτταν μάλιστα διηκρίβωται. οὐ γάρ πως ἦν τῶν εὐλόγων, καὶ τὴν ἐκείνου ψυχὴν τῷ ᾅδῃ κατέχεσθαι μηδέν τι τῆς πατρῴας ἐπαγομένην ἀρᾶς. ἀθρόον δὲ καὶ οἷον φάναι ἀστραπῆς τάχει τούς γε ἀξίους διὰ τοῦ φωτὸς τῆς ὑπεραστραπτούσης θεότητος καταυγάσαι, καὶ τῶν ζοφερῶν ἐκείνων καὶ ἀνηλίων κευθμώνων ἀπείρῳ δυναστείᾳ ἐξαγαγών, ἅτε δὴ συντρίψας τοὺς ἐκεῖ πρωτοστάτας τοῦ σκότους, καὶ ἀρχηγοὺς τῶν κακῶν, ταῖς τῆς θεαρχίας αὐγαῖς, καὶ τῇ στρατιᾷ τῶν ἀγγελικῶν παρατάξεων, ἀχρόνως, ἀκόπως, καὶ τὸ ὅλον φάναι θεοπρεπῶς πρὸς τὰς ἱερὰς, καὶ φωτὶ ἀπλέτῳ καταλαμπομένας τοῦ παραδείσου ἀκαριαίᾳ ῥο- 330
πῇ μετάγει σκηνάς. *Ipse enim justitiæ sol Christus animâ solâ per mortem à cor-*

à corpore segregatâ apud inferos justorum animis præsto fuit: & dux itineris ad Paradisum ferentis præiit, lucis princeps, viæque ductor eis perinde atque latroni factus. Eadem namque die, ac potius eadem horâ ab inferis rediit, ut quidem cùm alii nonnulli, tum is cui aurea lingua nomen indidit, in primis hæc accuratiùs certiúsque exposuêre. Nec enim rationi consonum erat, animam ejus apud inferos retineri, qui nihil prorsus à primi parentis maledictione, & exitio secum attulisset. Subitò verò, & ut ita dicam fulgetri celeritate dignos, atque idoneos luce summè coruscantis Deitatis illustrans, ac immensa potentia, ex caliginosis illis, soléque carentibus latebris reducens: & principibus ibi tenebrarum, ducibúsque malorum divinæ potestatis splendore, & Angelicarum cohortium militiâ, quasi obtritis nullo tempore, & labore nullo, atque, ut semel dicam, eo, qui solum Deum decet modo in momento uno ad sacra immensáque luce relucentia paradisi tabernacula traduxit. Animam scilicet Christi, quæ nihil à primi parentis maledictione attraxit, indecorum, absonúmque videbatur apud inferos diutiùs retineri. Verum est, si ad pœnas & angustias, eáque nolens retineretur; sed cùm ibi esset veluti rerum aliarum, ita & inferorum Dominus, suàmque majestatem pellendo dæmones, servando sibi complacitos ostenderet volens & libens, absurdè nimis, & contra Evangelii verba tempus tri-
331 duanæ moræ decantatur: quod licèt in angustiora spatia ad horas præter propter XXXVI. redigendo contraxerit, non ita tamen coarctavit, ut in morulam comminueret. Verè enim tribus diebus, & tribus noctibus mansit in sepulchro corpus, & consequenter anima in inferno. Quod optimè à Leone Papa sermone I. de Resurrectione exprimitur. *Tam velox incorrupta carnis vivificatio fuit, ut major ibi esset soporis similitudo, quàm mortis, quoniam Deitas, quæ ab utraque suscepti hominis substantia non recessit, quod potestate divisit, potestate conjunxit. Ne turbatos discipulorum animos longa mæstitudo cruciaret, denunciatam tridui moram tam mirâ celeritate breviavit, ut dum ad integrum secundum diem pars primi novissime, & pars prima tertii concurrit, & aliquantum temporis spatio deciderit, & nihil de dierum numero deperiret.* Nec aliud nobis innuit Gregorius de Resurrectione Christi: *Quæ cùm ita se habeant, constat nobis præfinitum tridui spatium à vespera post quintam usque ad vesperam sabbati, tempus resurrectionis ita dimetientibus, ut interjecta nox connumeretur, quæ Parasceven in dies duos, & noctem unam partitur. Decebat enim, ut in ejus imperio, qui seculis*

culis dominatur, novâ ratione spatia temporis accommodarentur ad rerum utilitatem, non autem res necessariò, statutis temporum terminis extenderentur, & divina potentia celeriùs, bona nobis ad exitum perducente, termini temporis ita contraherentur, ut non pauciores tamen, quàm tres dies & totidem noctes contineret. Hunc enim numerum mystica & arcana ratio 332
continebat, nec solita dierum & noctium spatia celerem divinæ virtutis actionem retardarent. Qui enim & ponendæ, & rursus sumendæ animæ cùm vellet, habebat potestatem, poterat etiam tanquam sæculorum auctor efficere, ut actionibus suis tempus inserviret, non autem tempori actiones. Nec longè est ab hac sententia idem Nicephorus in Synaxario Paschatis; postquam enim varias de triduana in sepulchro mora expositiones attulisset, subdit: *εἰ δὲ εἰς τὴν τρίτην ἐπαγγειλάμενος εὐεργετήσας ἡμᾶς ὁ σωτὴρ συντομώτερον διεπράξατο τὴν εὐεργεσίαν, καὶ οὕτω χάρις αὐτῷ. Quòd si cùm pollicitus fuisset in diem tertium, de nobis Servator benè merens in breviora tempora beneficium contraxit, gratiæ sint ipsi.* Et Christum apud inferos resurrectioni justorum tribus diebus, & tribus noctibus operam dedisse fatetur Proclus Patriarcha Constantinopolitanus orat. de S. Paschate, quæ incipit, *νικάτω καὶ λόγον. οὐδέποτε τρισὶ νυχθημέροις φύσις εἰς ἀνάστασιν ἐλοχεύθη. Nunquam tribus diebus, & tribus noctibus natura ad resurrectionem concepta, ac generata est.* Hoc est, tum primùm à Christo triduano illo spatio naturam humanam ad resurrectionem evocatam, qui est genuinus auctoris sensus, non quem expressit Interpres. Andreas item Cretensis orat. de vita humana, & de dormientibus: *εἰ οὖν καὶ αὐτὸς εἵλετο κύριος ὢν τοῦ παντὸς τὴν εἰς ᾅδου κατάβασιν ἐπιδείξασθαι, καὶ τὸν ἀμειδῆ τοῦ ᾅδου χῶρον τὸν ἀφεγγῆ λέγω, καὶ σκοτεινὸν νυκτοτριήμερον διελήλυθε· τί ξένον; Si itaque ac ipse elegit, licèt Dominus esset universi ad inferos descensum palàm in se recipere, & luctuosa in-* 333
ferni loca, obscura, inquam, & tenebrosa, tribus diebus, & tribus noctibus pertransiit, quid mirum?

Græcos tamen posteriores in sententiam illam, quæ dicit omnes, vel plurimos à Christo ab inferis liberatos, & alios etiam posteà Sanctorum precibus adjutos, quæ mitior esse videtur, ut eò unde egressa est, revertatur oratio, fuisse propensiores, nulla alia potior causa fuit, quàm *Purgatorium.* p) Cùm enim communi Pa-

p) Equidem fatendum est Græcos qui ita sentiunt, ut ex inferis redemtionem ac liberationem admittant, plumbeis argumentis pugnare adversus Latinorum purga-

Patrum sententiâ viderent suffragia pro mortuis, & necessaria esse in Ecclesia, neque frustrà à Christianis fieri, quando ea in emolumentum animarum vertantur, quas à pœnis liberant, & hoc negare, esset universa sanctorum Patrum monumenta de medio tollere: ne cogerentur ex una parte Purgatorium fateri, à quo animæ piis operibus extrahuntur, in perniciosiorem sententiam versi sunt, ut dicerent illas animas illis operibus, non à purgatoriis pœnis, sed inferni liberari, quo quid dici potest immanius? quid à Patrum & Conciliorum doctrina magis alienum? Ne Purgatorium fateri compellaris, cruciatus omnes æternos, & æternitati suppares tollis, & inextinctum illum ignem temerè satis, & contra Ecclesiæ decreta extinguis, eodémque momento errorem Origenis de reparatione dæmonum renovas, & à faucibus orci, in quibus tandiu damnatus inhæserat, inter vivos restitutis; & dum-
334 modo in asserendo Purgatorio cum Latinis non convenias, nihil tibi curæ est, si cum Origene, & illius asseclis condemneris. Si votis Ecclesiæ, si Christianorum in defunctos officiis tantumdem amans animum dedisti, ut summè doleas, si concepto per te lucro defraudentur, ne ad æviternas inferorum pœnas transferas, habes in quæ melius tutiúsque exerceas, purgatoriis dede cruciatibus. Sic tibi, defunctis, universæque Ecclesiæ benè consules, sin minus, operam ludis. Non verba do, non fingo fallacias. Græci ipsi suis scriptis dicto meo fidem faciant; sitque primus Gabriel Philadelphiensis. Is ut Purgatorium neget adversus Ecclesiam Romanam cap. 4. etiamnum Dei misericordia animas peccatorum ob preces pro illis à piis hominibus effusas à pœnis inferni liberari dicere non veretur. ὅτι ἐπειδὴ καὶ δὲν ἔγινε μέχρι τοῦ νῦν ἡ τελεία ἀπόφασις, καὶ καθόλου κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ ᾅδης εὑρίσκεται ἀνοικτὸς, καὶ ἡ ἄπειρος εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ ἑτοίμη πρὸς τὸ ἐλεῆσαι, διὰ τοῦτο αἱ ψυχαὶ οὐ μόνον λαμβάνουσιν ἄφεσιν, καὶ παράκλησιν διὰ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς Θεὸν γινομένας εὐχὰς, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἐλευθερίαν καὶ λύτρωσιν τῆς κολάσεως. *Cùm ad hæc usque tempora sententia postrema atque universalis in peccatores lata non est, infernus invenitur reseratus, & finita Dei misericordia ad miserendum parata. Quapropter animæ non tantùm ob effusas pro illis ad Deum preces remissionem accipiunt,*

torium, quod ipsimet aliis verbis vel admittunt vel admittere coguntur. Adde si placet quæ supra p. 116.

*cipiunt, & consolationem, sed absolutam libertatem, & liberationem à pœ-
nis.* Secundus sit Georgius Coresius, qui recentiorum Hæretico-
rum labe infectus, loca à sanctis Patribus in infernis terræ parti- 335
bus pro detentorum vario ordine, varia ac diversa constituta, in
unum tantummodo locum, angustè admodum coarctans ac con-
fundens, infernum scilicet, ab eo non animorum solùm libera-
tionem asseverans, verba illa Scripturæ, *in inferno non esse pœniten-
tiam*, ita exponit de purgatorio igne. ὅμως καὶ αὕτη ἡ ἔνστασις εὔλυ-
τός ἐστιν ἐξ ὧν ἀνωτέρω ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐθεολόγει τὴν ῥῆσιν περὶ
τῶν παντελῶς καταχεκριμένων καταινοεῖσθαι. εἴτ' ἐπιστῆσαι χρὴ μὴ φά-
ναι τὸν προφήτην ἐν τῷ ᾅδῃ μὴ εἶναι λύτρωσιν, ἀλλὰ μετάνοιαν. ἐπεί-
τοιγε οὐδὲ οἱ τῶν τοῦ ᾅδου δεσμῶν λυτρούμενοι οἰκείᾳ μετανοίᾳ, ἀλλ' εὐ-
χαῖς τῶν ζώντων ἐκεῖθεν ἐξέρχονται. *Nihilominus hæc objectio solui fa-
cilè potest ex iis, quæ suprà Joannes Damascenus in Theologicis asseverabat,
dictum de iis, qui modis omnibus damnati sunt, esse intelligendum, vel
etiam respondendum est, non dixisse Prophetam in inferno non esse liberatio-
nem, sed pœnitentiam; quandoquidem qui ex inferni vinculis liberantur,
non propriâ pœnitentia, sed viventium precibus inde exeunt.* Quasi qui
modò salvantur opinione Coresii peccatores, in peccatis quibus
immortui sunt, licèt obstinati, & duri, viventium precibus libe-
rentur, & peccatores absque ulla pœnitudine salutem consequan-
tur. Peccatores, qui salvandi sunt, si peccatores ulli unquam
æternis pœnis addicti salvari possint, priùs pœniteant, oportet,
Deum, quem oderunt, redament, sicque reconciliati Servatori
suo piorum precibus pœnas illas evitabunt. Tu illis pœnitenti- 336
am negas, libertatem astruis, & ridiculum est, quod asseris non
propriâ pœnitentiâ liberari, erit scilicet aliena pœnitentia, quâ
ipsi libertatem consequuntur, eáque fuerit preces viventium.
Quis unquam similia audiit? Preces viventium condemnato-
rum ad pœnas infernales pœnitentiam esse: & similis sortis homi-
nes nugari sese non cognoscunt? & dummodo Purgatorium ele-
vent, omnes suas machinas, & commenta prosperè sibi cessisse
autumant? Sanè Damascenum, cui expositionem suam referunt,
non intelligunt: apud quem impœnitentia tollit redemptionem,
& ubi pœnitentia locum non habet, multò minùs redemptio. En
verba lib. 2. de Fide orthodoxa cap. 4. διὸ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς δαί-
μοσιν αὐτοῦ ἡτοίμασται τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, καὶ ἡ κόλασις ἡ αἰώνιος, καὶ

τοῖς ἑπομένοις αὐτῷ. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἔκπτωσις, μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον. *Quapropter diabolo, & dæmonibus ejus præparatus est ignis inextinguibilis, & supplicium æternum, & iis, qui eum sequuntur. Sciendum autem est, quod hominibus mors est, id idem Angelis esse lapsum: namque post lapsum non est illis pœnitentiæ locus, quemadmodum neque hominibus post mortem.* Angelis supplicium æternum est, & ignis inextinguibilis, quoniam post lapsum non est illis pœnitentiæ locus, quemadmodum neque hominibus post mortem. Lapsi itaque Angeli, & homines
337 mortui pœnitentia non ducuntur, & quod Angelis post lapsum, id hominibus evenit post mortem. Argumentare ergo; si Angeli post lapsum, qui pœnitere non possunt, æternis affliguntur suppliciis, id quoque hominibus post mortem eveniet, cùm nec ipsi pœnitere possunt; vel si homines licèt pœnitere non possunt, misericordiâ tamen Dei redemptionem consequuntur, Angeli quoque id idem misericordiâ Dei habebunt, & sic aliquando dæmones à suppliciis æternis liberabuntur, non pœnitentiâ propriâ, sed misericordiâ Dei. Annon qui Catholicus videri cupis, Origenistam agis? quare ubi pœnitentia non est, neque erit ulla status mutatio, sed peccatores condemnati ad pœnas æternas, æternis quoque temporibus punientur, quando id æternum quoque significet. Nulli dubium est apud sacras literas, & divinos scriptores sæpissimè æternum non pro infinito temporis spatio, sed pro longo aliquo, aut magno tempore sumi. Augustinus tomo 4. quæst. 31. super Genesim, & tomo 5. lib. 16. de Civitate Dei cap. 26. & tomo 6. contra Priscillianistas, & Origenistas cap. 5. &. 6. in eadem sententia est, probátque Exodi 21. *Serviet in perpetuum*, id est, usque ad annum Iubilæi. Genes. 17. *Dabo tibi terram Canaan in possessionem æternam*, id est, longissimæ durationis, & ibidem, *Eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum*: & tamen circumcisio, de qua sermo est, adveniente Christo, veluti umbra ad-
338 veniente luce disparuit. Ne plura hîc congeram, Vide Joannem Ferdinandum tomo 1. Thesauri. 55. verbo *æternitas*. Sed quid id fuerit ad pœnas æternas inferni, quæ ideò æternæ dicuntur, quia nullo unquam tempore finient, unà cum ipso Deo sempiternè duraturæ? quòd si æternum per te in pœnis damnatorum sic accipitur,

pitur, ut non perpetuum ſit, ſed ſaltem diuturnum, undenam habebimus beatorum gloriam, cujus perpetuitas non alio, quàm hoc eodem vocabulo indicatur, ſemper eſſe duraturam, nec aliquando unquam finem habituram? Græcis eſt *αἰώνιος μακαριότης, αἰώνια ἀγαθὰ, αἰώνιος τρυφὴ, αἰώνιος βασιλεία, αἰώνια τερπνὰ, αἰώνιος ζωὴ, αἰώνιος ἀντίδοσις, αἰώνιαι σκηναὶ, αἰώνιος τιμὴ, αἰώνιος κατάπαυσις, αἰωνίζουσα δόξα, διαιωνίζον φῶς, ἀΐδιος εὐφροσύνη, ἀτελεύτητος ζωή*, & ſexcenta alia: nec occurrit vox alia, quæ magis æternitatem, & ſine ullis limitibus durationem indicet, quare ſi inferno Origenicè tempora, non verò Catholicè decurtas, & in anguſtiſſimos terminos coarctas, quid vetat id idem tibi; & de æterna beatitate ſtultiſſimè, & quam maximè animabus perniciosè aſſerere. Ipſe qui Catholicus ſum, quemadmodum beatorum gloriam nunquam deſituram firmiter teneo, ita & pœnas inferni iiſdem cum gloria æternitatibus commenſurari firmiter credo. Et cùm manifeſtò poſtmodum mihi compertum ſit precibus Eccleſiæ, & fidelium animas ab inferis, namque à ſuppliciis, & pœnis quibus addicuntur, ita Deo miſerente per fidelium ſuffragia adjuvantur, liberari, & ad æterna gaudia perduci, 339 firmiter aſſero eas non à pœnis inferni, ſed à pœnis Purgatorii, quarum oppreſſione expurgatæ, atque incendio emaculatæ ſunt, vindicari.

Tertius ſit Joſephus Bryennius orat. 1. de Judicio. *Σὺ δέ μοι σκόπει δύο στάσεως τόπους, τὸν ἐκ δεξιῶν, καὶ τὸν ἐξ εὐωνύμων· οὐχὶ καὶ μέσον ἐν τούτοις, ὥς τινες οἴονται, καὶ δύο τάγματα μόνα τὸ τῶν δικαίων, καὶ τὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ δύο κληρονομίας· τοῖς μὲν τὴν αἰώνιον ζωὴν, τοῖς δὲ τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν, ἀλλ᾽ οὐχὶ σὺν ταύταις καὶ τρίτην τινὰ, καθάπερ ἄρα οὐδὲ μέση τις ἀγέλη προβάτων, καὶ ἐρίφων ἢ ἐνταῦθα γινώσκεται εἶναι, ἢ ἐκεῖ παρὰ τῷ τοῦ Χριστοῦ θρόνῳ ἑστάναι πιστεύεται. Tu porrò duo ſtationis loca contemplare, alterum à dextris, alterum à ſiniſtris, & nullum inter hos medium, ut quidam opinantur, & duos ordines tantummodo juſtorum, & peccatorum, & duas hæreditates, aliis quidem vitam æternam, aliis ſine ullo fine cruciatus, & nullam cum hiſce aliam tertiam, quemadmodum nullus intermedius grex inter oves & agnos, vel hic dignoſcitur eſſe, vel ibi apud judicis thronum aſſiſtere creditur.* Obſcurè nimis, atque perplexè, qui præſentem rerum ſtatum cum futuro confundit. Nullus enim in extremo illo judicio ali-

um ab his duobus statum agnoscit. Tunc enim justis, inter quos etiam illi, qui purgatoriis pœnis expurgati sunt, locum habent, omnia dextera sunt, at peccatoribus sinistra; ante tamen illud tempus cùm non omnes vel Paradisi gloriam, vel pœnas inferni demereantur, tertius locus assignandus est, in quo maculis abje-
340 ctis, dignos se beatitudine faciant; quod negasse Briennium ex oratione ipsius secunda de eodem judicio apertè colligitur, cùm enim dubium proposuisset, *quonam in loco nunc temporis sanctorum animæ degant*, respondet: Αἱ μὲν τοι τῶν οἰχομένων ψυχαὶ δύο τόπους ἔλαχον εἰς διαγωγήν. αἱ μὲν τῶν ἁγίων τοὺς οὐρανούς· αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν, τὸ τῆς γῆς κέντρον, τὸν ἅδην δηλαδή. πλὴν αἱ μὲν τῶν ἁγίων ἐλευθερίᾳ τετίμηνται, ὅτι καὶ πάντα τὸν κόσμον, καὶ τὴν Ἐδὲμ τῆς τρυφῆς τὸ χωρίον ἐνδιαίτημα ἔχουσιν. αἱ δὲ κατακριθεῖσαι εἰς ἅδου μένειν ψυχαὶ, ἐξελθεῖν ἐκεῖθε ἕως ἡμέρας τῆς κρίσεως καὶ φωτὸς, ἤ τινος ἀνέσεως ἀπολαῦσαι κωλύονται· οὐχ ὅτι πρὸ τοῦ κριθῆναι κολάζονται. οὔτε γὰρ οἱ ἅγιοι τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀγαθῶν ἀπολαύουσι πρὸ τῆς κρίσεως, οὔτε οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς ἀπεράντου κολάσεως ἐν μετουσίᾳ γίνονται· ἀλλ' ὅτι ἐν φυλακῇ κατεχόμεναι ζοφερᾷ, φοβερούς καὶ ὠμούς, καὶ ἀνελεήμονας ἐπιστάτας τοὺς δαίμονας ἔχουσιν, οἱ οὐκ ἐῶσι τοῦ δεσμωτηρίου προκύψαι ἵνα, πῦρ βλέποντες, πῦρ πνέοντες, νυκτὶ ἐοικότες τὰ πρόσωπα διὰ τὸ κατηφὲς καὶ μισάνθρωπον. *Demortuorum animis duo loca, in quibus degunt, assignata sunt, sanctorum quidem cælum, peccatoribus terræ centrum, infernus scilicet. Differunt tamen in hoc, quòd animæ sanctorum libertate potiuntur, quando & mundum universum, & Edem deliciarum, loca pro sede habent. At quæ in inferno permanere animæ condemnatæ sunt, inde egredi ad judicii diem & luminis, vel alterius consolationis participes fieri præpediuntur, non quòd antequam in judicium adducantur pœnas subeant, nam neque sancti ante judicium æternis illis bonis perfruuntur, neque*
341 *peccatores indesinentibus cruciatibus addicuntur, sed quòd in obscura custodia mancipati, crudeles, efferatos, ac immisericordes præsides dæmones experiuntur, qui nulli è phylaca emergere permittunt, ignem intuentes, ignem spirantes, facie nocti non absimiles, quod triste possident ingenium, atque inhumanum.* Ut de visione præsente beatorum, quod auctor insanit, nihil dicam, vide sis lector, in quot, homo aliàs prudens ac sapiens, scopulos ut semel arreptum errorem defendat, impingat. Frustra itaque tot Ecclesiæ preces, suffragia, sacrificia, tot fidelium pro mortuis eleemosynæ, expensæ, & rectè facta impendun-

tur:

tur: frustra Deum exoramus, ut animas à pœnis & cruciatibus, quæ nulla sunt liberet; nisi velimus dicere etiam post judicium pro mortuis peccatoribus, quando pœnis subjicientur, orandum esse, & preces, quas modò effundimus, post judicii tempus in usu futuras, quod nemo dixerit. Sed vide, ut se effundat, & ab hostibus ipsis etiam invitis veritas extorqueatur. Cùm enim dubium, *si adfutura fuerit nonnemini ex eorum, qui amaram illam sententiam acceperunt, vel cruciatibus traditi sunt, intercessio ab aliquo, adeo ut vel Domini decretum effugiat, vel justè impactam illi pœnam evitet*, exponendum proposuisset, in eadem oratione respondet, ὅτι καὶ μεσιτεία τις
ἔσται τότε καὶ ἀγγέλων δεηθησομένων ὑπέρ τινων καὶ ἁγίων, καὶ τῆς
τοῦ κόσμου κυρίας οὐχ ἥκιστα. πλὴν οὐχ ὑπὲρ πάντων ἁπλῶς, οὐδὲ
ὑπέρ τινος ἐν ἁμαρτίαις θανόντος. οὐμενοῦν. ἀπέκλεισε γὰρ ὁ θεὸς
τοῖς τοιούτοις καθάπαξ τὸ ἑαυτοῦ ἔλεος. διὸ καὶ ἀπεφήνατο κατ' αὐ-
τῶν οὑτωσί. ἐὰν στῇ Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ Δανιὴλ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς 342
θυγατέρας, οὐ μὴ ἐξέλωνται, ἀλλ' ὑπὲρ μόνων ἐκείνων ἱκετεύσουσι
πάντες, ὑπὲρ ὧν ἔσονται αἱ πρεσβεῖαι δεκταὶ, ἤγουν τῶν ἐν μετανοίᾳ
μὲν φθασάντων μεταλλάξαι τὸν βίον, οὔπω δὲ τὰς τῶν ἁμαρτημάτων
κηλῖδας δυνηθέντων τελείως ἐκπλῦναι. ναὶ καὶ ἔτι τῆς κρίσεως ἱσταμέ-
νης. μετὰ δὲ τὸ λυθῆναι τὸ θέατρον, καὶ ἕκαστον ἐπαχθῆναι εἰς τὸν ἀποτε-
ταγμένον αὐτῷ τῆς κολάσεως τόπον, μεσιτεία οὐκ ἔστιν. οὐδὲ οὐ μὴ γένηται.
ὅμως ἡ μεσιτεία αὕτη. οὐ τότε μόνον ἔσται, ἀλλὰ καὶ νῦν γίνεται, ὅτι καὶ
ζῶντες μεσιτείας ποιούμεθα. ἐξαιρέτως μὲν τὴν τοῦ κυρίου μητέρα, μετ'
αὐτῆς δὲ καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων πολλοὺς ναοῖς, ἀνα-
θήμασι, παρακλήσεσι, καὶ εἰκόσι, καὶ ἱεραῖς τελεταῖς εἰς τὸ γενέσθαι
μεσίτας ἡμῶν αὐτοὺς ἐφελκόμενοι. *Itercessionem eo tempore futuram, cùm Angeli pro aliquibus supplicabunt, & sancti, multóque magis ipsa mundi domina: non pro omnibus tamen indistinctè, neque pro aliquo, qui in peccatis demortuus est, nullo modo, obseravit enim Deus hisce prorsus suam misericordiam, propterea que in eos hunc in modum decrevit: si steterit Noë, Job, & Daniel filios eorum, & filias non eripient. Sed pro illis solis omnes deprecabuntur, pro quibus supplicationes accipientur, pro iis nempe, qui dum delictorum pœniteret, vitam finire contigit, nec peccatorum maculas perfectè expurgare potuerunt, Ita est adhuc durante judicio; postquam enim theatrum dissolutum, & unusquisque in locum sibi destinatum cruciatuum abactus fuerit, nulla intercessio erit, neque unquam futura sit. Nihilominus intercessio hæc, non tum solum erit, sed nunc quoque fit; cùm vi-*

 ven-

ventes intercessores nobis comparamus, præcipuè inter alios Matrem Domi-
343 *ni, postmodum Angelorum choros, & ex sanctis plerosque, templis, votis, supplicationibus, imaginibus, & sacrosanctis sacrificiis compellentes quodammodo, ut pro nobis intercedant.* Ut reliqua hujus nugamenta prætercam, jam ex ipso habeo preces sanctorum non fieri pro sanctis, neque pro demortuis in peccatis, sed tantùm pro illis, qui, & nota verba, *τῶν ἐν μετανοίᾳ μὲν φθασάντων μεταλλάξαι τὸν βίον, οὔπω δὲ τὰς τῶν ἁμαρτημάτων κηλῖδας δυνηθέντων τελείως ἐκπλῦναι. dum pœnitentiam agunt, vitæque finem posuêre, ideóque delictorum sordes perfectè non potuerunt expurgare.* Sed quid erit Purgatorium, dic sodes Brienni, si hoc non erit?

Si dicant, ut inferni pœnis finem imponant, Christum, descensu suo ad inferos, multos ad minus, si non omnes ex pœnis inferni, & vinculis liberasse, qui justi esse non potuerunt, cùm justi ante adventum Domini in inferno ipso nullis tormentis affligebantur, cùm in sinu Abrahæ essent: ergo qui à dictis pœnis vindicati sunt, fuêre peccatores, & impii, qui ob delicta ibi puniebantur. Quid absurdum itaque fuerit Christum, quod triduano illo tempore gessit, subsecutis etiam temporibus pro sua misericordia, & fidelium supplicationibus operari, multósque ex pœnis inferni solutos, ad beatorum vitam reducere? Nullum est post Christi mortem oraculum, quod pœnas inferni perpetuò duraturas fateatur, & nos ipsi in genus humanum adeò immites id affirmabimus? en Patrum vota. Epiphanius in Panario adversus hære-
344 sim 46. ait Christum descendisse ad inferos, ut iis, qui olim ipsum cognoverunt, & ab ipsius deitate non aberraverunt, verùm propter errores in inferno detenti sunt, indulgentiam largiretur. Joannes Chrysost. homil. in S. Pascha. Resurrectione Domini extingui geennæ ignem, & vermem nunquam dormientem desinere, infernum turbare, lugere diabolum, qui apud inferos erant, à vinculis diaboli liberari. Hieronymus in cap. 3. Danielis scribit, Dominum nostrum ad fornacem descendisse inferni, in quo clausæ peccatorum, & justorum animæ tenebantur, ut absque exustione, & noxa sui, eos, qui tenebantur conclusi mortis vinculis liberaret. Et in cap. 9. Zachariæ tradit eos, qui in peccatis Adam, seu ut quidam volunt, erroris insoliti, & mortis vinculis tenebantur, resurrexisse cum Christo. Eusebius Emissenus, si-

ve quisquis est auctor illarum homiliarum dicit, Christum confestim soluisse stridorem lugentium, & catenarum disrupta cecidisse vincula damnatorum. Ambros. lib. de mysterio Paschæ cap. 4. tradit expertem peccati Christum, qui ad tartari ima descenderet, seras inferni, januásque confringentem, vinctas peccato animas, mortis dominatione destructâ, è diaboli faucibus revocasse ad vitam. Augustinus lib. 12. de Genesi ad literam cap. 33. ait non immeritò credi Christi animam venisse usque ad ea loca, in quibus peccatores cruciabantur, ut eos solueret à tormentis, quos esse
solvendos occulta nobis sua justitia judicabat. Joannes Damasce- 345
nus orat. de Sabbato sancto, Christus improborum istorum prædam, eos nempe, qui ab initio sæculorum mortem obierant, velut hæreditatem adeptum esse, quicumque peccati jugo detenti fuerant, liberantem. Qui in inferno propter errores detinentur, qui mortis vinculis liberantur, vel tenentur lugentes inter catenarum vincula, animæ vinctæ peccato, & qui è diaboli faucibus revocantur ad vitam peccatores cruciati, & damnati ipsi non pœnis temporariis, sed æternis addicuntur, eos tamen à Patribus per Christum dici liberatos jam vidimus; & hanc esse Ecclesiæ sententiam ex Augustino habemus, dum dicit, *non immmeritò credi*, & nobis tam absonum fuerit hac ætate dicere Christum aliquos ex perpetuis inferni pœnis liberare?

Possumus dicere Patres sic locutos infernum non in particulari, sed in generali significatione accepisse; prædicationem Evangelii non ad eam annunciationem retulisse, quæ fit, cùm quis ex infideli fidelis, & ex scelerato bonus evadit, sed ad peractæ redemptionis, & instantis liberationis, futuræque resurrectionis nunciationem: alios etiam intellexisse damnatis ipso opere prædicatam esse liberationem non ipsorum, sed eorum, qui hic Deo adhæserant.

Nos tamen qui cum Græcis agimus, & sanctorum Patrum dicta veneramur, non tantùm ea, quæ modò allata sunt, sed etiam alia, quæ multa in hoc argumentum afferri possunt, libenter 346
amplectimur, & exosculamur. Utinam Græci etiam ipsi prudenter intelligant! Quare verum est, quod Patres tradunt, Christum descensu suo ad inferos multos propter peccata cruciatibus, ac tormentis addictos, & ad pœnas condemnatos in libertatem

restituisse, & ab illis pœnis, ac cruciatibus exsolvisse. Verum est, negari non potest. Hic est sensus Ecclesiæ, non dicam Græcæ solùm, sed universalis: qui secus dixerit, aut intellexerit, impius est, infidelis est, hæreticus est. Ergo Christus præter eos, qui erant in sinu Abrahæ, & justorum appellatione gaudebant, alios quoque præter eos, qui justi non erant, sed peccatorum vinculis illigabantur, è pœnis & cruciatibus, quando jam justi in pœnis & cruciatibus non erant, liberavit. Jam dixi, quid plura? conclude sodes, & animum ad prudentiam, & sapientiam flectito. Origenis fuit error, universalis Ecclesiæ calculo damnatus, pœnas inferni finem aliquando habituras, ergo qui id dixerit Origenista & hæreticus fuerit. Cave tu qui Catholicus es, ne tot Patres, & sacrosanctæ Ecclesiæ lumina, imò etiam ipsam Ecclesiam universalem, quæ hanc Origenis hæresim oppugnat, in hæresim trahas. Cave dicas aliquos è pœnis inferni liberatos, ne pœnis inferni æquè, atque Origenes finem imponas: & tamen ais liberati sunt, sic est; sed cùm non sint à pœnis inferni, unde fuerint? certè ex alio loco, qui nec infernus fuerit, nec sinus Abrahæ, quo
347 itaque? Dicito tu, ut vis, impone nomen loco quodcumque placet, dum ibi mihi non æternas, sed temporarias pœnas asseras, dum enim liberantur aliquando, non æternæ fuerint. Ego cum Ecclesia Catholica nullum magis idoneum nomen, quam Purgatorii in loco explicando novi. Et ecce quomodo ex testimoniis Patrum, quibus pœnarum inferni finis asserebatur, Purgatorii pœnas, etiam nolentibus adversariis exsculpsimus. Vertant se quocumque volunt, caveant tamen, ne dum cum Catholicis sentire fugiunt, Origenem sequantur.

Quartum est, beatam Virginem in doloribus pro Passione Domini nullum tenuisse modum, sed aliarum mulierculaum instar, cruciatibus internis oppressam, q) voces altiùs extulisse, genas dilaniasse, corpus in varias formas, atque indecoras torsisse, quæ de beata illa Virgine, quæ arcana Dei optimè tenebat, & voluntatem Patris æquè ac Filius executioni demandatam optabat

q) Idem in Triodio reprehenderat Allatius supra p. 223. sq. Sane B. Simeon. S. Virgini prædixit quod animam ejus transiturus esset gladius Luc. II. 35. quo loco per gladium S. Cyrillus intelligit tristitiam & vehementem passionis impetum πρὸς λογισμοὺς ἐκτόπους καταφέρουσαι τῆς γυναικὸς τὸν νοῦν, ad Joh. XIX. 25.

bat, dici, indecora videntur, & sunt. Potiora, non omnia col-
ligam. Pag. 21. b. 1. m. τιτρώσκομαι δεινῶς καὶ δονοῦμαι τὰ σπλάγ-
χνα, ἡ πανάμωμος ἐν στεναγμοῖς ἀνεβόα. *Horribiliter vulneror, & in-
teriora concutior, immaculatissima in ejulatibus inclamabat.* Ibid. 2. p.
τὰς ὄψεις διεσπάραττε καὶ θρηνοῦσα ἐφθέγγετο. *Genas dilaniabat, &
ejulans dicebat.* Pag. 70. b. 1. m. δακρύων προχοὰς κενοῦσα ἡ πανάμωμος
ἐστέναζεν, ἐθρήνει βοῶσα ἐκ βαθέων ψυχῆς. *Lacrymarum fontes evacuans
immaculatissima, suspirabat, lugebat, clamans ex profundis animæ.* Pag.
86. b. 2. m. θρήνοις ἐκόπτετο δεινοῖς καὶ ἀτενίζουσα ἔλεγεν ἐκπληττομένη.
Ejulatibus dilacerabatur immodicis, & conspiciens dicebat obstupefacta. 348
Pag. 38. b. 2. f. θρηνῳδοῦσα ἠλάλαζες, καὶ ἔκραζες. *Ejulans ululabas,
& vociferabaris.* Pag. 39. a. 1. p. πόνους ὑπομείνασα πολλοὺς, ἔστενες δα-
κρύουσα, καὶ ἀλαλάζουσα. *Cùm dolores multos sustineres suspirabas il-
lacrymans, & ululans.* Pag. 68. b. 2. p. ἠλάλαζε βοῶσα ἐν ὀδύνῃ. *Ulu-
labat clamans cum dolore.* Pag. 94. b. 2. m. ἀλαλαγμῷ ὠδύρετο, καὶ ἀνε-
κραύγαζεν. *Ululatu deplorabat, vocémque extollebat.* Pag. 117. b. 2. p.
θρῆνον ἐκίνει γοερὸν, καὶ κατετρύχετο. *Ejulatum movebat lacrymabilem,
& macerabatur.* Pag. 159. a. 1. m. ἐβόα θρήνοις ἑαυτὴν συνταράσσουσα.
inclamabat ejulatibus semetipsam conturbans. Pag. 182. b. 2. p. ὀδυνηρῶς
στενάζουσα, μητρικῶς ἀλαλάζουσα, καὶ τὴν ἐκ τῶν σπλάγχνων συν-
οχὴν μὴ φέρουσα σταυρῷ ἐνετένιζες. *Dolenter suspirans, maternè ulu-
lans, & interiorem anxietatem, & angustiam non ferens, in crucem oculos
figebas.* Pag. 183. a. 2. f. κατεξαίνετο τὰς ὄψεις καὶ ἐβόα ἐν κλαυθμῷ.
Dilaniabat genas, & clamabat in ejulatu. Pag. 188. a. 2. m. ὃν ὁρῶσα νε-
κρούμενον δακρύων ἔρρει κρουνοὺς τὰς ὄψεις καταξαίνουσα. *Quem in-
tuita jam animam exhalantem lacrymarum fontes emittebat, genas lace-
rans.* Hæc equidem ex decore mulieris gravis, & in affectibus
moderatæ non sunt. Georgius Nicomediensis orat. in illa Evan-
gelii, *Maria autem stabat juxta crucem*, &c. dolores omnes Virginis
& cruciatus intimos cordis in Passione Domini singulos per ordi-
nem enarrans, atque explicans, nullum tamen actum à gravitate
tantæ mulieris alienum inducit: ἀλλὰ σκόπει μοι πάλιν, inquit, τὴν 349
μητέρα παρισταμένην, καὶ διακαρτεροῦσαν, καὶ πρὸς ἅπαντα παρεσκευα-
σμένην. τῷ τε γὰρ πάθει κοσμίως, καὶ οὐκ ἀγεννῶς προσωμίλει καὶ τῇ χρείᾳ
χερσὶν οἰκείαις καθυπούργει. οὕτω τοὺς μὲν ἀνελκομένους ἥλους κόλποις
ὑπεδέχετο, τὰ δὲ ἀπολυόμενα μέλη περιπλυσσομένη κατεφίλει, καὶ ἀγ-
κάλαις ἀποτιθεῖσα μόνη τῇ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταβάσει διακονεῖν προε-

θυμεῖτο. ἐπεὶ δὲ κατηνέχθη, καὶ πρὸς τὴν γῆν τὸ πανάγιον ἀνεκλίθη σῶμα, τούτῳ περιχυθεῖσα, καὶ ὅλῳ περιπεσοῦσα· αὐτὸ μὲν θερμοτάτοις κατέλουε δάκρυσι, πρᾳεία δὲ φωνῇ καὶ συμπαθεστάτοις προσεφθέγγετο ῥήμασιν. *Sed considera mihi rursus matrem astantem, & tolerantem, & ad omnia se vertentem. Affectui namque decora, & non molliter sese dediderat, & operi manibus propriis inserviebat, sic extractos clauos ulnis excipiebat, & soluta Christi membra circumplexa suaviabatur, & brachiis imponens, sola, ex cruce depositioni operam suam insumere concupiebat. Ubi verò depositum, & in terram sacrosanctum illud corpus reclinatum est, illi circumfusa, & totum amplexata, illud equidem lacrymis calidissimis irrigabat, miti verò voce, & perquàm commiserantibus verbis alloquebatur.* Sic quoque docti viri adnotarunt, neque verè, neque pro dignitate tantæ matris B. Virginem pingi sub cruce humi collapsam viribus, sensûque destitutam, & dolore motam, sicut ignobile vulgus mulierum, neque enim ideò suam matrem Christus sub cruce in conspectu orbis adesse voluit, ut videret à mœrore victam, & humi stratam, sed exemplum fortitudinis, & invictæ mentis inconcussam soliditatem proposuit, in quam martyres quoque in-
350 tuerentur; quippe quæ cum summo dolore, summam moderationem, & constantiam retinuit. Quare sacræ literæ eam non jacuisse tradunt, sed stetisse: non cessisse nempe dolori, sed æquo ac virili animo pertulisse calamitatem, non fractam procubuisse, sed impavidam, atque inconcussam stetisse. Vide Joannem Molanum lib. de Beat. cap. 76. & 77. Cajetanum opusculo de spasmo B. Mariæ Virginis, Opusculorum tom. 2. Gretserum de Cruce lib. 2. cap. 4.

Et hæc quidem communia cum aliis libris sunt. Propria, quæ ipse animadverterim tantùm unum de creatione Angelorum, r) quos ante hunc mundum aspectabilem creatos vult. Pag. 57. b. 2. f. ἀΰλους καὶ νοεροὺς τοὺς ἀγγέλους προϋπέστησας τῶν ὁρωμένων ἁπάν-

των

r) Laudat Jo. Philoponus lib. 1. in Hexaëm. c. 14. sententiam Theodoriti qu. IV. in Genesin, qui negat lædi pietatem, si quis ante cœlum & terram angelos conditos sibi persuadeat, modo credat à DEO creatos. Similiter S. Augustinus XI. 32 de Civ. DEI. *Proinde ut volet unusquoque accipiat, quod ita profundum est, ut ad exercitationem legentium à fidei regula non aberrantes plures possit generare sententias, dum tamen angelos sanctos in sublimibus cæli sedibus, non quidem DEO coæternos, sed tamen de sua sempiterna & vera felicitate securos & certos esse nemo ambigat.*

των σοὶ κεάζοντας. *Immateriales, & intellectuales Angelos ante res omnes visibiles produxisti, tibi clamantes.* & pag. 79. b. 2. m. ἀγαθότητος πέλαγος ἀναφαίνειν βουλόμενος, ἀγαθὸς ὢν ἄναρχε πρῶτον ἔκτισας παντοδυνάμῳ σου νεύματι, καὶ θείῳ προστάγματι τῶν ἀγγέλων τοὺς χοροὺς καὶ δυνάμεων τάγματα. *Bonitatis pelagus ostendere volens, cùm esses bonus tu, qui sine principio es, primum quidem creasti omnipotenti tuo nutu, & divino jussu Angelorum choros, & Virtutum ordines.*

Non me latet plures, eósque maximæ auctoritatis Patres, s) in eam ivisse sententiam, Angelos ante hunc mundum conditos fuisse. Origenem homil. 1. in Genesim, & tract. 9. in Matthæum, & homil. 4. in Esaiam, & in lib. περὶ ἀρχῶν. Basilium Magnum homil. 1. in Exam. Gregorium Nazianzenum orat. in Natalem Domini, & carmine Jambico 15. Hilarium lib. 12. de 351
Trinitate, & lib. contra Auxentium Arianum. Hieronymum in epist. ad Titum capite 1. suum secutum magistrum Gregorium Nazianzenum. Ambrosium in Examerон cap. 5. & præfat. in Psalm. Joannem Chrysostomum lib. 1. de Providentia. Joannem Cassianum collat. 8. cap. 7. ex Abbate Sereno. Andream Cretensem orat. de vita humana, & dormientibus. Maximum in Centuriis Theologicis, quem refert & sequitur Joannes Cyparissiottus decade 8. rerum Theologic. cap. 3. & 4. Joannem Damascenum de fide Orthodoxa libro 2. capite 3. Isidorum lib. 1. de summo bono cap. 12. Bedam lib. separat. quæstionum quæst. 9. Macarium Chrysocephalum Philadelphiensem Episcopum orat. 1. in cœlestes Virtutes; & plures alios. t) Attamen sententia hæc à pluribus fuit improbata, Acacio Cæsariensi, Diodoro Tarsensi, Theodoreto Cyrensi, & in Concilio Lateranensi, sub Innocentio III. damnata. Quid autem de creatione ista Angelorum ante mundum aspectabilem statuendum sit, vide Sixtum in Bibliotheca, & alios Scholasticos.

F I N I S.

s) Confer Petavium lib. 1. de angelis cap. 15. Vossium lib. 1. de Idololatria cap. 7. & Elmenhorstium ad Gennadium de dogmat. Eccles. c. 10.

t) Idem sentire observavi Hermam visione 3. cap. 4. Æneam Gazæum p. 56. Rufinum Palæstinum lib. 1. de fide c. 18. T. 1. Opp. Sirmondi p. 284. Cæsarium quæst. 61. Procopium Gazæum in Octateuchum p. 6. quod opus præclarum utinam tandem è scriniis suis, in quibus jam diu delitescit, Græce cum versione sua & notis eruditis in lucem proferat optimus ac πολυμαθέστατος amicus noster D. Godfridus Olearius.

MELODI GRÆCORUM.

De quibus liber Allatii, supra p. 77. & 81. promissus intercidit.

ALexius Metropolita Nicænus, auctor Canonis in S. Demetrium Martyrem. Lambec. V. p. 283.

Anatolius Patriarcha CPol. circa A. C. 450. cujus nonnulla leguntur in Octoecho.

Andreas Monachus, Cretensis circa A. C. 630. auctor magni Canonis sive ἁγιοπολιτικȣ̃ ςιχηρȣ̃ de quo Acta sanctor. 2. Aprilis, Cangius Glossar. Græco p. 583.

Andreas Pyrrhus.

Angelus Canone in S. Parasceven laudatur ab Allatio p. 194. contra Hotting.

Anthimus Patriarcha CPol. circa A. 535.

Arsenius Monachus.

Athanasius cujus canones in SS. Martyres Theodoros & in S. Joannicium memorat Allatius de Synodo Phot. p 543.

Athanasii τȣ̃ Κατζύκη in Jo. Damascenum. Cangius in μεγαλυνάρια.

Athenogenes Martyr, de cujus hymno dixi lib. V. Bibl. Græcæ p. 195. seq.

Babylas Monachus.

Bartholomæi Melodi Canon in Theodorum Martyrem laudatur ab Allatio p. 543. de Synodo Phot.

Basilius Monachus.

Basilius Pegoriota.

Byzas sive *Byzantius*, Monachus.

Cassia sive *Cassiana* sive *Icasia*, virgo, in confiniis octavi & noni seculi clara. Vide Allatium supra p. 74. seq. & Nic. Rayæi S. I. diss. præliminarem ad Acta Sanctor. Tomo 2. Junii p. XXI.

Christophorus Proto a secretis.

Clemens Alex. de cujus hymno dixi lib. V. Bibl. Græcæ p. 104.

Constantinus Porphyrogenneta Leonis Imp. filius, cujus exapostilaria leguntur in Octoecho.

Cosmas Majumensis Episcopus de quo Allatius p. 73. 74. Cangius in τετρᾳώδιον.

Cyprianus Monachus. DA-

DAVID Rex ac Propheta, divinorum Psalmorum auctor & modulator suavissimus.

Demetrius.

Dorotheus Monachus.

Emmanuel Palæolaurita.

Emmanuel Phile, de quo in Bibl. Græca suo loco.

Emmanuel Peloponnesius Rhetor, cujus diss. de Cantico in B. Virginem quod incipit Θεαρχίῳ νεύματι, memoratur Lambecio V. p. 294.

Ephram Cariæ, Monachus, a Mylassæ in Caria Episcopo hujus nominis diversus. vide Nic. Rayæi diss. præliminarem ad Acta Stor. Junii T. 2. p. LXVIII.

Eustathius Thessalonicensis scripsit expositionem hymnorum Joannis Damasceni.

Euthymius Monachus.

Gabriel cujus canonem in S. Nicolaum laudat Allatius p. 179. contra Hottingerum.

Georgius sive *Gregorius* Metropolita Corinthi qui scripsit expositionem Canonum & Tropariorum Allat. p. 73. 280. de libris Eccles. & de Georgiis p. 419. Lambec. lib. V. p. 278.

Georgius Nicomediensis.

Georgius Rammata, cujus troparia in S. Nicolaum laudat Allatius p. 178. contra Hottingerum.

Georgius Siculus.

Germanus Patriarca CPol. hic primus est inter Melodos quorum dimidiatæ icones exstant in fronte Triodii excusi Venet. 1601. Conspiciuntur autem ibi sub CHRISTI imagine οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ἐνθέων ὕμνων, hoc ordine: 1. Germanus Patriarcha CPol. sub Leone Armeno Sec. IX. ejectus. 2. Sophronius Patriarcha Hierosol. 3. Philotheus Patriarcha CPol. ab A. 1362. 4. Andreas Cretensis (ut volunt) Archi Episcopus. 5. Joannes Euchaitorum Metropolita. 6. Georgius Nicomediæ Archi Episcopus. 7. Methodius. 8. Cyprianus. 9. Anatolius Episcopus. 10. Leo Despotes sive Imp. 11. Leo Magister. 12. Basilius Pigeriotes sive Pegoriotes. 13. Justinus. 14. Sergius. Sequuntur Monachi: 15. Jo. Damascenus. 16. Cosmas (postea Majumæ Episcopus): 17. Josephus Hymnographus. 18. Theophanes cognomine Graptus. 19. Byzas, sive Byzantius. 20. Stephanus Hagiopolites. 21. Georgius

gius Siceliotes. 22. Simeon. 23. Philotheus. 24. Arsenius. 25. Babylas. 26. Ephraim Cariæ. 27. Andreas Pyrrhus seu Rufus. 28. Theodorus Studites. 29. Cassia virgo. Confer. Rayæum p. XXI.

Hierotheus Monachus.

S. Ignatio Antiocheno Episcopo ac Martyri antiphonarium in Ecclesia usum in acceptis quidam referunt, ut dixi lib. V. p. 41.

Ignatium Hymnodum Canone in S. Joannem Climacum laudat Allatius de Synodo Phot. p. 437. & contra Hotting. p. 195.

Joannes Archi Episcopus.

Joannes Cucuzeles. Vide Lambecium lib. V. p. 273.

Joannes Arda Damascenus.

Joannes Geometra.

Joannes Grassus, Nectarii Abbatis Casulensis discipulus.

Joannes cognomenta *Mauropus*, Monachus primum deinde Archi Episcopus & Metropolita Euchaitorum clarus sub Imp. Constantino Monomacho circa A. C. 1050. Vide Lambecium lib. V. p. 29. seq. Ejus carmina Jambica in principalium festorum Historias vulgata per M. Bustum, Etonæ 1610. 4.

Joannes Stauracius.

Joannes Zonaras, Monachus qui illustravit etiam Canones sive Cantica Joannis Damasceni.

Josaphatus Cucuzelus, Allatius supra p. 99. seq.

Josephus Studita, Siculus patria, qui senio confectus A. C. 883. obiit. De eo Joannes Diaconus CPol. cognomine Eugenius in illius Vita, Acta Sanctor. 3. April. & T. 2. Junii p. 788. Ab hoc distingui video *Josephum Melodum* auctorem novæ Octoechi sive Paracletices. Vide supra p. 283. Ejus triodia MSS. in Bibl. Barberina. Allatius p. 78. Canones XLVIII. Lambec. lib. V. p. 274. Hippolytus Marraccius Lucensus Rom. 1662. 8. edidiit Josephi Hymnographi Mariale, latine cum notis. (Phot.

Isidori Canon in S. Demetrium laudatur ab Allatio p. 543. de Synodo

Justinianus Imp. Nic. Alemanus ad Hist. arcanam Procopii p. 88: *De Musica Justiniani peritia Theophanes profert Græcum troparium i. e. hymnum quem de CHRISTI divinitate & œconomia ad Ecclesiasticos modulos concinnavit, hodieque Græci canunt inter Missarum solennia.*

Justinus Decadio, idem qui Græcam præfationem præmisit Psalterio Græco Aldino antiquissimæ edit. in 4.

S. Justini Martyris ψάλτης Eusebio IV. 18. Hist. memoratus pridem intercidit.

Leo

Leo Sapiens imperator, cujus τροπάρια ἑωθινὰ undecim leguntur in Octoecho. Odarium catanycticum memorat Lambecius. V. p. 295.

Leo Magister.

Leo Peganius.

Marcus Eugenius Paraphrasin hymnorum Joannis Damasceni concinnavit. laudatur ab Allatio p. 280.

Marcus Monachus & inde Episcopus Hidruntinus, Leonis Imp. ætate clarus Allat. p. 72. 73. 74. Videndum idemne Hieromonachus Marcus qui scripsit de dubiis typicis. Lambec. V. p. 285.

Marci Archi Ep. Ephesini qui concilio Ferrariensi A. C. 1438. interfuit, Cantica duo in S. Trinitatem & Canonis octo in B. Virginem memorat Lambecius V. p. 284. ejus expositio ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας edita ad calcem operum Simeonis Thessalonicensis. A. 1683. Jassii in Moldavia.

Mauroleo.

Mauropus, supra, *Joannes Mauropus.*

Methodius Patriarcha CPol.

Metrophanes Episcopus Smyrnæus. Allat. p. 67.

Michaël Psellus, Imp. Michaëlis Ducæ præceptor circa A. C. 1050. clarus de quo abunde Allatius libro de Psellis.

Nectarius Abbas Casulensis.

Nicephorus Callistus Xanthopulus de quo dixi in Bibl. Græca suo loco. Hic Catalogum brevem Hymnographorum, quem versibus jambicis concinnavit, apponum:

Οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ὕμνων ἐνθέων.
Ἡ λύρα τοῦ Πνεύματος ΚΟΣΜᾶΣ ὁ ξένος,
Ὀρφεὺς νεαρὸς ἡ ΔΑΜΑΣΚόθεν χάρις,
Καὶ ΘΕΌΔΩΡΟΣ, ἸΩΣῊΦ οἱ Στουδῖται,
Ὄργανα τὰ κράτιστα τῆς μυστουργίας,
ξενήτε σειρὴν ἸΩΣῊΦ ὑμνογράφος
Μέλος παναρμόνιον ΑΝΔΡΈΑΣ ἐκρότεις
Καὶ ΘΕΟΦΆΝΗΣ ἡ μελιχρὰ κιννύρα
ΓΕΏΡΓΙΟΣ, ΛΈΩΝ τε, ΜΑΡΚΩΝ, (leg. Μάρκος) ΚΑΣΊΑ.

Nicetas Heracleota.

Nicetas Stecharius.

Nicolaus Malaxus Nauplii Archipresbyter, qui pentecostario non pauca addidit. Vide Allatium p. 229. *Nilus*

Nilus Rossanensis circa A. C. 980. vide Allatium de Nilis p. 37. seq.

Nilus Xanthopulus, postremis imperii Græcorum temporibus clarus, de quo idem Allatius de Nilis diatribâ p. 59.

Paulus Ammonius.

Philippus cujus canonem in S. Josaphatum laudat Allatius p. 180. contra Hottingerum.

Philotheus Patriarcha CPol. plurimorum Canticorum auctor, sæculo XIV. clarus, de quo suo loco.

Photius Monachus.

Photius Patriarcha CPol.

ejus ςιχηρὸν in Methodium CPol. ex Octoëcho T. 2. Act. Sanctor. Junii p. 969. F.

Procopius Chartophylax.

Pyrrhus, supra *Andreas Pyrrhus*.

Romanus Diaconus Emesenus, circa A. C. 500. clarus, quam plurimorum contaciorum sive parvorum hymnorum auctor celeberrimus. Joannis Canonem in Romanum Melodum laudat Allatius p. 543. de Synodo Phot.

Sergius Hagiopolita.

Simeon Monachus.

Sophronius Patriarcha Hierosol. cujus troparia in vigilia Natalis CHRISTI & Horologium magnæ Parasceves memorat Lambecius lib. V. p. 270.

Stephanus Hagiopolita, Monachus.

Stephanus Sabaita.

Theodoritus. Vide Lambecium lib. V. p. 268.

Theodorus Cœtonita cujus Canonem in Johannem Euchaitorum Episcopum laudat Allatius contra Hottinger. p. 180.

Theodorus Ducas Lascaris. Vide Cangium in παρακλητικὴ & Raynaudum T. 7. p. 368.

Theodorus Prodromus ὁ τῶν ἱερῶν κανόνων πρῶτος σαφηνιστής Nicephoro Blemmidæ λόγῳ I. de processi. Spiritus S. laudatus. Ejus ἐξήγησις in Canones Cosmæ ac Joannis Damasceni MS. in Bibl. Vaticana & Cæsarea Lambec. lib. V. p. 276. 277. Allegatur ab Allatio p. 74.

Theodorus Studita, cujus nonnulla leguntur in Octoëcho. Theodori Monachi Canonem Catanycticum ad CHRISTUM servatorem memorat Lambecius lib. V. p. 268.

INDEX.
IN LEONIS ALLATII
Dissertationes de Libris Ecclesiasticis Græcorum.

Plura ejusdem argumenti, in supplementi vicem succincte exponens.

Pag. ad marginum numeros in libro Allatiano respiciunt.

Δια-

Με-

F I N I S.

